

AYDINLANMIŞ İNCİL

Dinler ve Yoga

2.Cilt

Dan Costian, Ph.D.

İçindekiler

- [XVI. KURTARICIYI MÜJDELEYEN KEHANETLER](#)
- [XVII. İNCİLLER'DE BELİRTİLDİĞİ ÜZERE İSA'NIN YAŞAMININ KRONOLOJİK VE COĞRAFİ DÖNÜM NOKTALARI](#)
- [XVIII. TARİHSEL BİR KARAKTER OLARAK İSA](#)
- [XIX. İSA - EVRENSEL EVRİM İLKESİNİN TEZAHÜRÜ](#)
 - [A. KOZMİK DÖNGÜLER](#)
 - [B. EVRİM İLKESİ](#)
 - [C. İLAHİ SIFATLARIN AÇIKLANMA AŞAMALARI](#)
 - [D. KEHANETLER YENİ BİR AVATAR'I DUYURUYOR](#)
- [XX. İNCİL'DEKİ İLAHİ ANNENİN ARAYIŞI](#)
 - [A. İBRANİ OLMAYAN KADİM HALKLARIN İLAHİ ANNESİ](#)
 - [B. ESKİ AHİT'TE İLAHİ ANNE](#)
 - [C. YENİ AHİT'TE İLAHİ ANNE](#)
 - [1. İSA'NIN ANNESİ](#)
 - [2. İKİ KADIN DÜŞMANI: PETER VE PAUL](#)
 - [a. PETER](#)
 - [b. PAUL](#)
 - [c. KİLİSE](#)
 - [3. MARIAN KÜLTÜ \(MARIOLOJİ\)](#)
 - [4. GNOSTİKLERİN GİZLİ ÖĞRETİSİ](#)
 - [D. İSLAM'DA İLAHİ ANNE](#)
- [XXI. KUTSAL RUH KİMİN SİMGESİDİR?](#)
- [XXII. İSA'NIN GÜCÜ](#)
 - [A. KUTSAL RUH - LÜTUF VEREN, YARATILMAMIŞ ENERJİ](#)
 - [B. VAFTİZ. İKİNCİ DOĞUM](#)
 - [C. İYİLEŞTİRMELER](#)
 - [D. EXORCISM](#)
 - [E. GÜCÜN SIRRI](#)
- [XXIII. İSA'NIN GİZLİ YAŞAMI](#)
 - [A. ÇOCUKLUK VE ERGENLİK](#)
 - [B. OLGUNLUK VE YAŞLILIK](#)
- [XXIV. REENKARNASYON ÜZERİNE](#)
- [XXV. TANRI İLE BİRLİK](#)
 - [A. HİRİSTİYANLIKTA](#)
 - [B. İSLAM'DA](#)
 - [C. YAHUDİLİKTE](#)
- [SON SÖZ. YENİ BİR FARKINDALIĞA DOĞRU](#)

"Doğrusu, doğrusu, size derim ki, biz bildiğimizi söyleriz, gördüğümüze tanıklık ederiz, ama siz tanıklığımızı kabul etmezsiniz. Size dünyasal şeyleri söylediğim halde inanmazsanız, size göksel şeyleri söylersem nasıl inanacaksınız?"

Yuhanna 3:11-12

XVI. KURTARICIYI MÜJDELEYEN KEHANETLER

"Bu nedenle Rab size bir belirti verecektir: Bakire gebe kalıp bir oğul doğuracak ve Onun adını İmmanuel koyacak."¹

Yeşaya 7:14²

(Immanuel, bizimle birlikte olan Tanrı demektir)

Bir Kurtarıcının gelişi eski halkların inançlarında oldukça yaygın bir fikirdi ve Eski Ahit de bunun bir istisnası değildi.

Kurtarıcı, *Meshedilmiş Kişi* anlamına gelen *İsa Mesih* (*Mesiah*' Aram.; *Mashiah*' Hebr.) terimiyle tanımlanıyordu. *Christós* (*Χριστός*) Yunanca'daki karşılığıydı ve dini Latince'de *Christus*'tu. Tacitus da bu ismi kullanmış, *Chrestos*'a ise Suetonius'un yazılarında rastlanmıştır (bölüm XVIII). Hristiyanlar *İsa Mesih* terimini genellikle *İsa*'ya atfetmişlerdir. Yahudi geleneğinde *meshedilmiş* kişi, kutsama alan kişinin (genellikle ilahi buyruğun bir sonucu olarak, örneğin Çıkış 28:41; 30:30'31; Levililer 21:12; 1 Samuel 9:16; 16:1 vb.) işlevinin (krallık, rahiplik; bölüm XV C) bir işareti olarak yağla *meshedilmesi*di. (*Başının yağla sıvazlanması*)

İsa (Ἰησοῦς' Gr.; kilise Latincesinde *Iesus*) *Yeshu*'dan gelir:ya da *Yeshua* (*Yahweh/Yahu*, yani Tanrı kurtarır; *yeshu*'dan 'kurtuluş', İbranice.)' ve hatta *Yehoshua*. Öyle olsa bile, Kabala'ya göre kurtuluş (*tikun*, başarma' gerçekleştirme, İbr.) sadece kişisel eylemle elde edilebilir (bölüm XXV), *İsa Mesih* ise sadece onun garantisidir.

Kitabımızın kaynaklarında geçen birçok ismi arasında şunları zikretmeliyiz: '*Aissa* veya '*İsa* (Arap), '*Issa* (*İsa*) ile hemen hemen aynıdır (Tibetçe; bazen '*İsa*' olarak da yazılır) veya '*İsa Masih* (*İsa Mesih* *İsa*; bölüm XXIII A); *Yuz Asaf* (Şifacı *İsa*' Farsça; bölüm XXIII B); *Ishu Quadoshah* (Kutsal *İsa*, Süryanice) [1]; *I-shu Mi-shi-so* (İsa Mesih *İsa*) [2]' *Ko-nu I-shu* (Kutsal *İsa*) [1] veya Bakire *Mo-yen* tarafından doğan *Hsü-t'ing* (Yahova'nın Oğlu: *Hsü-po*' Chin.)³ (Mary' Chin.) [2] vb.

(*Yuz Asaf*, '*Yuz*' kelimesi *Yuzu* (*İsa* anlamına gelir) anlamına gelir ve İbranice'de '*Asaf*' toplayıcı, yani *İsrail*'in kayıp koyunlarını toplayacak kişidir. Bir başka görüşe göre, *Josaphat* ismi Sanskritçe *bodhisattva*'dan türetilmiştir. Sanskritçe kelime 6. veya 7. yüzyılda Orta Farsça metinlerde *Bodisav* olarak, ardından 8. yüzyıla ait bir Arapça belgede *Būdhasaf* veya *Yūdhasaf* olarak değiştirilmiştir)

Kurtarıcı hakkındaki ilk kehanet Hanok'a atfedilmiştir: "Ve Enoch, Adem'den yedinci⁶. Bunlarla ilgili olarak da peygamberlikte bulundu: "İşte, [Rab] kutsal sayısızlarının arasına geldi" (Jude 14). *Enoch Kitabı*'nın bir varyantında Tanrı'nın Oğlu hakkında şöyle yazmaktadır: "Ben ve oğlum, yaşamlarında doğruluk yollarında onlarla sonsuza dek birleşeceğiz ve esenliğe kavuşacaksınız: Sevinin, ey doğruluk çocukları. Amin" [3].

Yakup da şöyle dedi: "Asa Yahuda'dan ayrılmayacak... Şiloh'a kadar.⁷ gelecektir. Halkların itaati ona olacak" (Yaratılış 49:10). Daha sonra Musa Yasa'nın Tekrarı'nda halkına şunu duyurdu: "Tanrınız RAB aranızdan, kardeşlerinizden bana benzer bir peygamber çıkaracak, ona kulak vereceksiniz" (18:15; krş. Elçilerin İşleri 3:22; 7:37), ardından Rab'bin sözlerini tekrarladı: "Sözlerimi onun ağzına koyacağım ve kendisine buyuracağım her şeyi onlara söyleyecek" (Yasanın Tekrarı – Tesniye Kitabı- 18:18).

Apokrif 4 *Ezra*, *İsa Mesih*'in gelişine inananlara dört yüzyıl önce açıklanacağını duyurmuştur: "Çünkü oğlum *İsa Mesih* kendisiyle birlikte olanlarla birlikte ortaya çıkacak ve kalanlar dört yüz yıl sevinecekler. Ve bu yıllardan sonra oğlum *İsa Mesih* ölecek" (7:28-29).

Yakup-Yesse-Davud çizgisindeki soy başka kehanetlere de konu olmuştur. Peygamber Balam (Bileam) şunları söylediler: "Onu göreceğim, ama şimdi değil; Onu göreceğim, ama yakın değil. Bir yıldız geliyor⁸ Yakup'tan bir asa⁹ *İsrail*'den çıkacak" (Sayılar 24:17). "Ve Yakup'un içinden egemenlik çıkacak" (24:19).

Tanrı, Natan aracılığıyla Davut'a *İsa Mesih*'in, ilahi Oğul'un onun soyundan doğacağını açıkladı¹⁰: "Senden sonra senin bağırsaklarından çıkacak olan soyunu kuracağım ve onun krallığını kuracağım... Ben onun Babası olacağım ve o benim Oğlum olacak... Ve senin evin ve krallığın senin önünde sonsuza dek sağlamlaştırılacak, tahtın sonsuza dek kurulacak" (2.Samuel 7:12-16; çapraz başvuru 1.Krallar 8:20,25; 2.Tarihler 6:16; Yeremya 23:5; 33:15; Hezekiel 34:23; Amos 9:11). "Bedeninin meyvelerinden senin tahtına oturtacağım" (Mezmurlar 132:11; krş. 132:17).

Zohar *İsa Mesih*'i şu şekilde tasvir eder: "Tanrı dünyaya lütufta bulunmak istediğinde, bu Davut'a gülümseyen bir yüzle bakar ve o da güzelliğiyle dünyaya ışık ve lütuf saçar, başı altından bir kafatasıdır... Ve Tanrı'nın ona olan büyük sevgisi sayesinde, ona gözlerini ona doğru çevirmesini ve ona bakmasını söyler, çünkü çok güzeldirler... Ve Tanrı'nın güzel, sevgili ve arzuladığı bu göksel

Davut'un hatırı için Davut şöyle dedi: "Bana dön ve bana merhamet et"" [4]. Dahası, *Zohar İsa İsa Mesih'in kozmik fenomenler (Yıldız) ve mucizelerle duyurulacağını yazmıştır*: Böylece, Haham Şimon "oğlu Haham Eleazar'a dönerek şöyle dedi: "İsa Mesih'in ortaya çıkacağı zaman, dünyada büyük harikalar olacak" [5].

Ancak kehanetlerin çoğu Yeşaya'da yer almaktadır: "Bu nedenle Rab Yahve şöyle diyor: "İşte, Siyon'da temel için bir taş koyuyorum¹¹ bu denenmiş bir taş, değerli bir köşe taşı¹²" (28:16). "Çünkü yasa Siyon'dan, RAB'bin sözü Yeruşalim'den çıkacak" (2:3). "Çünkü bize bir çocuk doğdu, bize bir oğul verildi; yönetim onun omzunda olacak; adı Harika, Danışman, Kudretli Tanrı, Sonsuzluğun Babası, Barış Prensi olacak. Bundan böyle sonsuza dek Davut'un tahtı ve krallığı üzerinde onu kurmak, yargı ve doğrulukla desteklemek için yönetiminin ve esenliğinin sonu gelmeyecek" (9:6-7; krş. 11:3-5). "Ve İşay'ın soyundan bir filiz çıkacak' ve onun köklerinden bir dal verimli olacak; ve RAB'bin Ruhu onun üzerinde duracak, bilgelik ve anlayış Ruhu, öğüt ve kudret Ruhu, bilgi ve RAB korkusu Ruhu" (11:1-2). "İşte desteklediğim Kulum, Canımın kendisinden hoşnut olduğu Seçilmişim; Ruhumu onun üzerine koyacağım" (42:1; Matta 12:18'den alıntı), böylece vaftiz sırasında bir sesin söylediği sözleri hatırlatır: "Bu, kendisinden hoşnut olduğum sevgili oğlumdur" (Matta 3:17; krş. 17:5; Markos 1:11; Luka 9:35). Diğer peygamberler de İsa Mesih'i benzer ifadelerle duyuracaklardı. "Seni, Beytlehemli İşay'a göndereceğim; çünkü onun oğulları arasında ben bir Kral verdim" (1.Samuel 16:1). "İşte, Kulum Dal'ı (Filiz) çıkaracağım" (Zekeriya 3:8; krş. 6:12). "O barış konuşacak¹³ Egemenliği denizden denize, ırmaktan dünyanın sonuna dek sürecek" (9:10; krş. Mezmurlar 72:7-8).

Daniel, diğer şeylerin yanı sıra, aşağıdaki görüşü gördü: "Göğün bulutlarıyla birlikte İnsanoğlu'na benzer biri geldi ve Günlerin Kadimi'ne yaklaştı.¹⁴ Ve onu onun önüne getirdiler. Bütün halklar, uluslar ve diller kendisine kulluk etsinler diye ona egemenlik, yücelik ve krallık verildi; egemenliği geçip gitmeyecek sonsuz bir egemenlik, krallığı da yıkılmayacak bir krallıktır" (7:13-14).

Davut evinden gelen İsa Mesih, apokrif metinlerde şöyle bildirilmiştir¹⁵ MÖ 1. yüzyıldan kalma *Süleyman'ın Mezmurları*' Yunanca yazılmıştır. Yunanca İsa İsa Mesih kelimesinden ilk kez burada bahsedilmiştir.

Daniel 7:13'ten yapılan yukarıdaki alıntının yanı sıra, *insanoğlu (bar enaşa, Aram.)* terimi Hezekiel'de de geçmektedir: "Sen, insanoğlu, seni İsrail evine bekçi koydum; ve ağızından çıkan sözü işiteceksin, ve benden onları uyaracaksın" (33:7). Aynı şekilde bu terim, güneş ve yıldızlar yaratılmadan önce Baba'nın huzurunda O'nun adının söylendiğini yazan *Enoch'un Kitabı*'nda da geçer: "O saatte bu insanoğlu ruhların Rabbi'nin önünde, adı da Günlerin Kadimi'nin huzurunda anıldı. Güneş ve burçlar yaratılmadan önce, göklerin yıldızları oluşmadan önce, onun adı ruhların Rabbinin huzurunda anıldı... Bu nedenle, Seçilmiş ve Gizlenmiş olan, dünya yaratılmadan önce ve sonsuza dek var oldular" [8]. Böylece, yine Ezeli İlahi Oğul Ganesha kavramını buluyoruz (bölüm I). "O vardı ve azizlere ve dürüstlere açıkladı... Çünkü onun adıyla korunacaklar ve onun iradesi onların yaşamı olacaktır" [9]. İsa Mesih'e ilk kez *Yahova'nın Oğlu* denmesi de burada gerçekleşmiştir [10].

Bu bölümün başındaki alıntıdan Yeşaya'nın (7:14) Tanrı'nın Kendisinin İsa Mesih'in bir bakireden doğacağını bildirdiğini yazdığını gördük. Peygamber daha sonra doğum yerini açıklamıştır: "Deniz yolunda, Şeria Irmağı'nın ötesinde, ulusların Celile'sinde" (9:1). Peygamber Mika (5:2) ilksel ilahi Oğul'la ilgili olarak daha da spesifikti: "Ve sen, Beytullahim Efrata... İsrail'de Hükümdar olacak [kişi] sende çıkacak; onun çıkışı eskidendir, sonsuzluk günlerindendir"- bu alıntı İncillerde tekrar yer alır (Matta 2:6; Yuhanna 7:42; ayrıca Beytullahim'li Jesse ile ilgili önceki nota bakın). İsa Mesih'e atıfta bulunan *Zohar* yukarıdaki sözleri doğrular: "O Celile topraklarında ortaya çıkacaktır" [11]. Ferisilerin yazıları da İsa Mesih'in Beytlehem'de doğacağını duyurur [12].

İsa Mesih'in beşiğinin eşeklerin yanında olduğu açıklanmıştır: "Eşek, efendisinin beşiğini (bilir)" (Yeşaya 1:3).

Tanrı Hoşea'ya Mısır'a kaçıştan sonra İsrail'e dönüşünü anlattı: "Oğlumu Mısır'dan çağırdım" (11:1; krş. Mısır'dan Çıkış 13:8).

Bir başka peygamberlik de Vaftizci Yahya'yı İsa Mesih'in öncüsü (*pródromos*, Gr.) olarak ilan etmiştir: "İşte, habercimi gönderiyorum, önümdeki yolu hazırlayacak" (Malaki 3:1)- bu alıntı İncillerde de yer almaktadır (Matta 11:10; Markos 1:2; Luka 1:76; krş. 1:17; Yuhanna 1:23). Ve Yeşaya şöyle yazmıştır:

"Çölde ağlayan birinin sesi: "RAB'bin yolunu hazırlayın, çölde Tanrımız için düz bir yol açın" (40:3).
"Çöllerde at koşturan için bir yol açın; onun adı Yah'tır" (Mezmurlar 68:4).
Yeşaya (9:1) vaftizden sonra Zebulun (Beytlehem de Zebulun'a aitti-Yoşua 19:15-16) ve Naftali (Matta 4:13'ten alıntı) topraklarına gidileceğini ima etmiştir: "Zebulun ve Naftali toprakları, deniz yolu, Şeria'nın ötesi, ulusların Celilesi".

O'nu dinlemeye gelen kalabalığı doyurmak için ekmek verilmesi Mezmurlar'da şöyle anlatılır:
"Yumuşak huylular yiyip doyacak" (22:26).

Peygamberler su üzerinde yürümekten söz etmişlerdir: "Gökleri yayan, denizin yüksek dalgaları üzerinde yürüyen yalnız O'dur" (Eyüp 9:8; krş. Mezmurlar 77:19). "Atlarınla denizde yürüdün" (Habakkuk 3:15).

Peygamberler de mucizevi iyileşmeleri duyurdular. "Ben Yahve... seni koruyacağım, kör gözleri açmak için seni halklara antlaşma, uluslara ışık olarak vereceğim" (Yeşaya 42:6-7). "Kendisi gelecek ve sizi kurtaracak. O zaman körlerin gözleri açılacak, sağırın kulakları açılacak; o zaman topallar geyik gibi sıçrayacak, dilsizlerin dili şarkı söyleyecek" (35:4-6). "Ve benim adımdan korkan sizlere doğruluk güneşi kanatlarında şifalarla doğacak" (Malaki 4:2).

İsa'nın Yeruşalim'e girişiyle ilgili bölüm Zekeriya'da (9:9) yer alır: "Çok sevin, Siyon kızı; bağır, Yeruşalim kızı! İşte, Kralın sana geliyor; O adildir, kurtuluşa ermiştir, alçakgönüllüdür, bir eşeğe, hatta bir eşek sıpasına binmiştir".

Başka bir kehanet, atalarla yapılanlardan (Nuh, Yaratılış 9:9'11-13; İbrahim, Yaratılış 17:7; Musa, Çıkış 19:5) farklı olan başka bir antlaşmanın (Son Akşam Yemeği sırasında vaat edilen) kurulduğunu ilan ediyordu: "İşte, günler geliyor, dedi Yahve, İsrail eviyle ve Yahuda eviyle yeni bir antlaşma yapacağım, atalarıyla yaptığım antlaşmaya göre değil" (Yeremya 31:31-32). "Antlaşma" Latince'de *testamentum* olarak çevrilir ve Eski ve Yeni Ahit terimleriyle karşlanır. Elçiler arasındaki hainin ifşası Mezmurlar'da (41:9) yer almaktadır: "Güvendiğim, ekmeğimi yiyen yakın dostum bana karşı topuğunu kaldırdı" (Yuhanna 13:18'den alıntı).

Yahuda'nın İsa'yı otuz gümüş sikke karşılığında satması ve parayı tapınağın ortasına atması, bu parayla "çömlekçi tarlaları" satın alınması (Matta 27:3,5-7) olayları Zekeriya (11:12-13) tarafından tam olarak tanımlanmıştır: "Ücretim için otuz gümüş tarttılar. RAB bana şöyle dedi: "Bunu çömlekçiye at; onlar bana iyi bir fiyat biçtiler" dedi. Ve otuz gümüş parçayı aldım ve onları RABBİN evinde çömlekçiye attım".

Getsemani Bahçesi'ndeki olay, Tanrı'ya yöneltilen dua tarafından önerilmiştir: "Benden uzak olma, çünkü bela yakındır; çünkü yardım edecek kimse yok" (Mezmurlar 22:11).

Yeşaya (53:8) Kurtarıcı'nın tutuklanışını anlatır: "O zulümden alındı". Yeremya'nın Ağıtları'nda (4:20) şöyle yazar: "Burun deliklerimizin soluğu, Yahova'nın Meshedilmiş, onların çukurlarına götürüldü".

Bu alay Mezmurlar'da (22:7-8) dile getirilmiştir: "Beni gören herkes alay eder benimle; dudaklarımı kıpırdatır, başlarını sallarlar [ve şöyle derler:] "RAB'be havale et onu, kurtarsın onu, çünkü ondan hoşnuttur!" Ve Yeşaya şöyle der: "Onlara hükmedenler onları inletiyor, diyor RAB; ve bütün gün sürekli benim adım küçümseniyor" (52:5). "O hor görüldü ve insanlar arasında yalnız bırakıldı; kederli bir adam, kederle tanıştı ve [insanların] yüzlerini sakladıkları biri gibi; - hor görüldü ve biz ona değer vermedik" (53:3).

Çile aynı bölüm içinde ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir: "Kederlerimizi yüklendi, üzüntülerimizi taşıdı; biz de O'nu Tanrı'nın vurduğu, acı çeken biri olarak gördük. Fakat bizim günahlarımız için yaralandı, bizim suçlarımız için ezildi; esenliğimizin azabı onun üzerine oldu, ve onun çizgileriyle biz iyileştik... Ezildi, ve ıstırap çekti, fakat ağzını açmadı; boğazlanacak bir kuzu gibiydi, ve kırkıcılarının

önünde dilsiz bir koyun gibiydi, ve ağzını açmadı... Yine de onu ezmek RABBİN hoşuna gitti; [onu] ıstıraba maruz bıraktı" (53:4,5,7,10). "Sırtımı vuranlara, yanaklarımı saçımı yolanlara verdim; yüzümü utançtan ve tükürükten saklamadım" (50:6).

Aşağıdaki satırlar, rıza gösterilen fedakârlığa atıfta bulunmaktadır.¹⁶ İsa'nın suçluların yanında mahkûm edilmesi, insanların günahlarının bağışlanması ve diğerlerinin suçu için dua etmesi: "Canını ölüme verdi, suç işleyenlerle birlikte sayıldı; birçoklarının günahını yükledi, suç işleyenlere aracılık etti" (53:12).

Çarmıha Gerilmiş Olan'ın Baba'sına yakarışı Davut'un mezmurlarından birinde yer alır (22:1): "Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?" (Matta 27:46'da alıntılanmıştır), başka bir mezmurda (69:21) ise şöyle der: "Yemeğim için bana safra verdiler, Susuzluğumda içmem için bana sirke verdiler". Çarmıha gerilmeyle ilgili başka ayrıntılar da verilmiştir: "Deldiler¹⁷ Ellerimi, ayaklarımı... Bakıyorlar, gözlerini dikmiş bana bakıyorlar; giysimi aralarında bölüşüyorlar, giysime kura atıyorlar" (22:16-18). Zekeriya'nın metni (12:10) de delme eylemini anlatır, ancak daha karmaşıktır: Tanrı şöyle dedi: "Davut evinin ve Yeruşalim halkının üzerine lütuf ve yakarış ruhu dökeceğim; ve delip geçtikleri bana bakacaklar, ve biricik [oğlu] için yas tutan biri gibi onun için yas tutacaklar, ve [ilk] çocuğu için acı çeken biri gibi onun için acı çekecekler".

Askerlerin iki hırsızın ayaklarındaki kemikleri kırdıkları ama İsa'ninkileri kırmadıkları olay (Yuhanna 19:33,36) Tanrı'nın Musa'ya Fısıh için kurban edilen kuzunun "tek bir kemiğini bile kırmayacaksın" diye buyurduğu Mısır'dan Çıkış'ta (12:46) (ayrıca Sayılar 9:12) ve Mezmurlar'da da anlatılmıştır: "Bütün kemiklerini korur; Biri bile kırılmaz" (34:20).

Amos'un kehaneti: "Öğleyin güneşi batıracağım, açık gökyüzünde ülkeyi karartacağım" (8:9) açıkça güneşin altıncı saat ile dokuzuncu saat arasında kararmasını ifade eder -Matta 27:45; Markos 15:33; Luka 23:44, yani İsa Mesih'in çarmıhta öldüğü öğlen ile öğleden sonra 3 arasında.

Diğer peygamberler de Meshedilmiş Olan'ın ölümünü duyurdular. "İsa Mesih'in kökü kesilecek mi?" (Daniel 9:26). "Halkımın suçu yüzünden yaşayanlar diyarından kesilip atıldı" (Yeşaya 53:8; krş. 53:10).

Çarmıha gerilme, *Süleyman'ın* apokrif *Odes*'inde de anlatılmıştır [14].

Davut'un Mezmurları'nın bir kısmı dirilişi tasvir eder: "Yüreğim sevinir, görkemim coşar; Bedenim umut içinde yaşar. Çünkü ruhumu Şeol'e bırakmayacaksın.¹⁸ Kutsal Olan'ın çürüme görmesine izin vermeyeceksin" (16:9-10). "Yahova, canımı Şeol'den sen çıkardın, çukura inenlerin arasından beni sen dirilttin" (30:3). "Tanrı yükselsin, düşmanları dağılsın, ondan nefret edenler önünden kaçsın" (68:1). Ardından yükselişin tanımı gelir: "Yükseklere çıktın... Senin gidişini gördüler, ey Tanrı, Tanrım'ın, Kralım'ın tapınakta gidişini" (68:18'24). O'nun Tanrılığın sağ tarafında oturuşunu izleyin: "Yahve Rabbime: "Sağımda otur" dedi" (110:1). "Bana yaşam yolunu göstereceksin; yüzün sevinçle doludur; sağında sonsuza dek zevkler vardır" (16:11).

Ezra'nın Apokalipsi İsa Mesih'in dirilişini ve on nesil boyunca sürecek olan Krallığın tadını çıkarmayı kehanet etmiştir [15].

İsa'nın Kendisi, müritlerine çektiği acıları, ölümünü, dirilişini ve göğe yükselişini açıkladı: "İşte biz Yeruşalim'e gidiyoruz, İnsanoğlu başkâhinlere ve din bilginlerine teslim edilecek, onlar da O'nu ölüme mahkûm edecekler; alay etmek, kırbaçlamak, çarmıha germek için O'nu uluslara teslim edecekler ve üçüncü gün dirilecek" (Matta 20:18-19; krş. Markos 8:31). Aynı olaylara daha az açık olsa da başka metinlerde de değinilmiştir. "Bu tapınağı yıkın, üç gün sonra onu dirilteceğim"... Ama kendi bedeninin tapınağından söz etti" (Yuhanna 2:19-21). İsa Mesih ayrıca elçilerinin firar edeceğini de önceden bildirmiştir: "İşte, her birinizin kendi başına dağılacağı ve beni yalnız bırakacağı saat geliyor ve geldi" (Yuhanna 16:32). Son olarak İsa dirilişini ilan etti (Matta 26:32; Markos 14:28; Yuhanna 14:18-19'28; 16:16'20). İsa Mesih Ferisileri ve din bilginlerini suçladı: "Peygamberleri öldürenlerin oğulları olduğunuza kendiniz tanıklık edin; ve siz, atalarınızın ölçüsünü doldurun... Bu nedenle, işte, size peygamberler, bilgiler ve din bilginleri gönderiyorum; ve [bazılarını] havralarınızda kırbaçlayacak, ve kentten kente zulmedeceksiniz" (Matta 23:31-34).

Yeşaya, Tanrı'nın İsa Mesih'i bir Yargıç olarak ataması hakkında yazmıştır: "İşte benim seçtiğim, desteklediğim Kulum... Uluslara yargı getirecek" (42:1). "Çünkü RAB Yargıcımız, Yasa Koyucumuz, Kralımız RAB'dir: Bizi O kurtaracak" (33:22). "Doğruluğum yakın, kurtuluşum ileri gitti, kollarım halkları yargılayacak" (51:5). "Ama siz RAB'bi bırakanlar, kutsal dağımı unutanlar... sizi kılıçtan geçireceğim, hepiniz kılıçtan geçirileceksiniz; çünkü çağırdım, yanıt vermediniz, konuştum, duymadınız; gözümde kötü olanı yaptınız ve hoşnut olmadığım şeyi seçtiniz" (65:11-12). "Çünkü RAB ateşle ve kılıcıyla bütün insanlığı yargılayacak; ve RABBİN öldürdükleri çok olacak" (66:16).

İsa, müritlerinin isteği üzerine, yüzyılların sonundaki bir sonraki gelişinin belirtilerini açıklamıştır (Matta 24:21-31; Markos 13:4-8'12'19-31; Luka 21:7-11'25-28). Ancak, İsa onları uyardı: "O günü ve saati hiç kimse, göklerdeki melekler bile bilmez, yalnız Babam bilir" (Matta 24:36; Markos 13:32; çapraz başvuru Elçilerin İşleri 1:7).

Yargı, *On İki Patriğin Vasiyeti*[16] gibi apokrif yazılarda ve *Enoch'un Kitabı*'nda da öngörülmüştür: "O gizli şeyleri yargılayacak... O günlerde azizler ve seçilmişler bir değişim geçirecek. Gün ışığı onların üzerine doğacak ve kutsalların görkemi ve yüceliği değişecek... Onların arasından doğruları ve kutsalları seçecek; çünkü kurtuluş günleri yaklaştı. Ve o günlerde Seçilmiş Olan tahtına oturacak... O günlerde dağlar koç gibi sıçrayacak, tepeler sütle doymuş genç koyunlar gibi sıçrayacak; ve bütün doğrular gökte melek olacaklar" [17].

Peygamberler tarafından önceden bildirildiği gibi İsa'da İsa Mesih'i gören birçok kişi vardı.

İlki açıkça kendi annesi Meryem, sonra da Yahya'nın annesi Elizabet'ti (Luka 1:43-47). Beytlehem'deki çobanlara haber, Tanrı'nın meleği tarafından verildi (2:9-11) ve Doğu'dan gelen Magiler yıldızın kendisinde astronomik bir işaret aldılar (Matta 2:1,2). Kutsal Ruh tarafından müjdelenen Şimon, Yasa'nın gerektirdiği gibi Tapınağa getirilen bebekte İsa Mesih'i tanıdı (Luka 2:27-34). Phanuel'in kızı olan yaşlı peygamber Anna da İsa'yı tanıdı (2:36,38).

İsa Mesih'in Vaftizci Yahya'yla karşılaşması, Vaftizci Yahya'nın şöyle dediği çok önemli bir anda gerçekleşmiştir: "İşte dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı Kuzusu" (Yuhanna 1:29; krş. 1:36).

İlk müritsi Andreas, kardeşi Simun'a (Petrus) şöyle dedi: "Biz İsa Mesih'i bulduk" (Yuhanna 1:41). Aynı şekilde, İsa'yı tanıyan Filipus da Natanael'e şöyle dedi: "Musa'nın Yasa'da ve peygamberlerin bildirdiği kişiyi, Nasıralı Yusuf oğlu İsa'yı bulduk" (1:45). Natanael O'nun "Tanrı Oğlu" olduğunu kabul etti (1:49). Samiriyeli kadınla tanıştıktan sonra şöyle dedi: "İsa denilen Mesih'in geleceğini biliyorum" (4:25) diyen Samiriyeli kadınla karşılaşan İsa ona şöyle dedi "Seninle konuşan ben [O'yum]" (4:26).

Şimdi Yahudilik dışından gelen kehanetleri ele alacağız. Bu bağlamda, M.R. James, Eski Ahit'in kayıp apokrifleri üzerine yazdığı kitabında [18] Zaradosht olarak adlandırılan Zerdüşt'ün (Zarathustra) dönemini hatırlatır: "Kehanet Zaradosht'un müritlerine söylenir' Kral Gushnasp¹⁹ ve Sasan ve Mahmad. Bakire doğum, çarmıha gerilme, cehenneme iniş, diriliş, göğe yükseliş ve ikinci geliş öngörülür ve Gushnasp'ın bir sorusuna cevap olarak Zaradosht şöyle der: "O benim ailemden gelecek. Ben oyum, o da ben; o bende, ben de ondayım."²⁰ Zerdüşt'ün kehaneti, İsa ile ilgili kehanet hakkında yazan İskenderiyeli Clement tarafından da belirtilmiştir: "*Petrus'un vaazına* ek olarak, Havari Pavlus şöyle diyerek gösterecektir: "Helen kitaplarını da alın, Tanrı'nın bir olduğunun nasıl gösterildiğini ve geleceğin nasıl belirtildiğini Sibyl'i okuyun. Ve Hystaspes'i alın, okuyun ve Tanrı'nın Oğlu'nun çok daha parlak ve belirgin bir şekilde tanımlandığını göreceksiniz" [20]. Justin Martyr "Hystaspes'in ya da *Sibyl*'in ya da Peygamberlerin kitaplarını okuyanlardan" bahsederken *Sibylline Oracles* ve Hystaspes'e Peygamberlerin (*Neviim*) kitaplarıyla aynı rütbeyi vermiştir. "Kâhin ve Hystaspes'in uyumlu şeylerin ateş aracılığıyla çözülmesi gerektiğini söylediğini" [21] ilan ederek sapkın kitaplara saldırmıştır. Son olarak Basralı Süleyman'ın *Arı Kitabı*'nda "Zaradosht'un Rabbimizle ilgili Kehaneti" [22] okunur. Kutsal Hindu kitabı *Shrimad Devi Bhagavatam*'daki diğer kehanetler XIX B bölümünde daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Sibylline Kitapları (*Libri Sibyllini*' Lat.) ya da *Kahinler* burada özel bir sözü hak eder. Kâhinler (*sybillae*, Lat.; *sio bolla*'dan, *theou boylé*'nin Dorca biçimi 'Tanrının iradesi' Gr.) kehanet yeteneğine sahip

kadınlardı. Bu kitaplar, diğer kaynaklara göre Solon'un dönemine (MÖ 600 civarı) tarihlenir ve Hellespont Kâhini'ne aittir. Platon sadece Cumae Kâhini hakkında, Lactantius ise on Kâhin hakkında yazmıştır. Geleneğe göre, mevcut dokuz kitaptan üçü Kral Tarquinius Superbus (MÖ 534-510) tarafından Cumana'dan (Cumae Kâhini) ya da Yaşlı Plinius, Livy, Halikarnashlı Dionysius ve Aulus Gellius'a göre anonim bir yaşlı kadından satın alınmıştı. MÖ 83 yılında Capitol'un yangınla yok edilmesi sırasında yakılmış, daha sonra Sulla tarafından atanan bir komite tarafından hafızadan yazılarak yeniden oluşturulmuştur. General Stilicho ve Hristiyan İmparator Honorius'un emriyle bu kehanet kitapları MS 401 yılında alenen yakılmıştır. En ünlüsü, aşağıdaki gibi kehanette bulunan bir pasaj içeren (*en azından MÖ 30'dan daha erken olduğu düşünülen*) üçüncü kitaptır: "Cennetin kutsanmış ovalarından kutsanmış bir adam, Tanrı'nın onun eline verdiği asayla geldi ve herkes üzerinde adil bir egemenlik kazandı". "Göklerin Tanrısı bir kral gönderecek ve her erkeği ve kadını yargılayacaktır" [23]. Bu gelenek Mayorka kiliselerinde Noel arifesinde hala anılmaktadır [24]. Son Yargı konusu Yahudilik dışındaki diğer kehanetler tarafından da müjdelenmiştir. Nitekim *Kur'an*'ın açılış suresi Tanrı'yı "Kıyamet Günü'nün Efendisi" olarak adlandırır (1.3). İslam geleneği İsa'yı Yargıç olarak kabul eder: "Ebu Hureyre rivayet etti: Allah'ın Elçisi şöyle dedi: "Nefsim kudret elinde olana yemin olsun ki, Meryem oğlu [İsa] yakında sizin aranızda inecek ve insanları adaletle yargılayacaktır." [25]. Böylece, O'nun ilahlığını reddeden diğer tüm Kur'an ifadelerine rağmen, İsa Allah'a eş tutulmaktadır! Aslında *Kuran*, İsa'nın Allah'ın Kelamı (*Kelam-ül-Lah*, Arapça; *Lógos*'un karşılığı, Gr., *Fil*, Lat.; bölüm I) olduğunu kabul etmekte, böylece O'nun ilahi kökenini dolaylı olarak itiraf etmektedir: " Hani melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'a çok yakın olanlardandır. " " (3.45), dedi Cebrail Bakire'ye. "İsa Mesih 'Meryem oğlu İsa' yalnızca Allah'ın Elçisi' ve O'nun Meryem'e verdiği Sözü' ve O'ndan bir Ruh'tu" (4.171). Bu bölümü, hem Buddha Gautama'yı hem de Mesih İsa'yı sadece efsanevi karakterler olarak görme fikrine karşı çıkan Schuon'dan alıntı yaparak sonlandıracağız: "Bazı mucizeler de dahil olmak üzere temel özellikleri itibariyle tarihsel olan Buddha'nın yaşamının İndra efsanesini takip etmesi, hiçbir şekilde kendisinin bir efsane olduğu anlamına gelmez, tıpkı İsa Mesih'le ilgili kehanetlerin O'nun tarihsel gerçekliğini geçersiz kıldığı gibi" [26].

NOTLAR

- [1] Saeki' § 11, s.112. [2] *A.g.e.*, §§ 150-152,156,160, s.31'41-42. T.W. Rhys Davids '*Doğu'nun Kutsal Kitapları*' cilt 11: *Budist Suttalar: Tipitaka, Suttapitaka*' 1881, s.318. [3] *The Book of Enoch*, 105.2, *The Apocrypha and Pseudepigrapha* içinde... [4] *The Zohar* III' 84a, cilt V, s.96-97. [5] *A.g.e.*, II, 8a, cilt III, s.22. [6] *Apud Zenon Kosidowski, Povestirile evangheliștilor (İncil Yazarlarının Masalları)*' Ed. Albatros' București 1983' s.360' o.t. [7] Lossky, *In the Image...*, s.157. [8] *Enoch Kitabı* 48.2,3,5. [9] *A.g.e.*, 48.6-7. [10] *A.g.e.*, 48.11. [11] *Zohar* II, 7b, cilt III, s.20. [12] *Berakhoth*' bölüm 12. [13] W. Brandt, *Die Evangelische Geschichte*, 1893, s.241-243; *apud Merejkowski, Jesus Manifest*, s.617. [14] *The Odes of Solomon*' Ode 42, *The Lost Books of the Bible* içinde... , s.139. [15] *Ezra'nın Kıyameti* 7.31, Graves tarafından alıntılanmıştır, Podro, s.535. [16] Örneğin *Ruben'in Vasiyeti* 6, *On İki Patriğin Vasiyeti* I içinde; *Levi'nin Vasiyeti* 1,3,4 ve 8, *a.g.e.* III içinde. [17] *Enoch Kitabı* 48.3 (2. bölüm); 49.1; 50.2-4. [18] M.R. James'in s.79. [19] Agathias II. 24; *apud* M.R. James, s.93. [20] İskenderiyeli Clement, *Stromateis*, VI.5.42,43. [21] Justin Martyr' *Apology (Apologiae)* I.20, I.44, *The Ante-Nicene...* içinde, cilt I. [22] Basralı Süleyman, *Arı Kitabı*, E.A. Wallis Budge (ed.), Clarendon Press, Oxford 1886, bölüm XXXVII, s.81. [23] *Libri Sibyllini, The Other Bible* içinde, Harper & Row Publishers' San Francisco 1984' s.503,504. [24] Graves, Podro, s.535. [25] *Fatih al-Bari*, cilt 7, 302; cf. 304'305; *Sahih Al-Bukhari*, cilt 3, hadis 425; ayrıca cilt 4, hadis 658. [26] Schuon, *Gnosis*, not 1, s.22.

XVII. İNCİLLER'DE BELİRTİLDİĞİ ÜZERE İSA'NIN YAŞAMININ KRONOLOJİK VE COĞRAFİ DÖNÜM NOKTALARI

"İnsanoğlu hakkında peygamberler tarafından yazılmış olan her şey gerçekleşecektir."
Luka 18:31

Bu bölümü, mevcut bilgilere göre, Yeni Ahit'in hiçbir orijinal yazmasının korunmadığını göstererek açacağız. Bilinen parça parça el yazmalarının çoğu Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesinden öncesine aittir. Bu koşullar altında, bilinen en eski kaynakların aceleyle listelenmesi bizim için tamamen ilgisiz görünmeyecektir. Diocletianus, ulaşabildiği tüm nüshaları yok etmiş olmasıyla hatırlanır. Yine de bu durumun ötesinde, orijinal baskılardan bazıları ya da en azından 363 yılından öncekiler (aşağıya bakınız) Kilise tarafından korunmuş/geri alınmış olsa bile, orijinal metinde herhangi bir değişiklik yapıldığının ortaya çıkmasını önlemek için Hristiyan liderler tarafından imha edilmiş olacaklarını varsayabiliriz (bölüm XX C2).

Kenyon 1931 yılında, bazıları muhtemelen MS 130-150 yılları arasında Mısır'da dolaşımda olan (yani birinci yüzyılın sonlarına doğru yazılmış olan), diğerleri ise dördüncü yüzyıldan daha eski olmayan on bir kodeksin keşfedildiğini bildirmektedir [1].

En eski el yazmaları arasından²¹ Yunanca (Yeni Ahit'in orijinal dili)²²) *Papirüs Bodmer*'den söz edebiliriz²³ II (s⁶⁶)' Trajan döneminden (MS 98-117) gelmektedir.²⁴ ve Yuhanna'ya göre İncil'in büyük bir bölümünü içerir. Aynı İncil'in bir parçası (1920 yılında Bernard P. Grenfell tarafından Mısır'da ele geçirilmiş ve 1935 yılında Colin H. Roberts tarafından yayınlanmıştır) *Rylands Yunanca 457*'dir (p⁵²) ve MS 2. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlenmektedir. Ayrıca Paris Papirüsü p⁴ (P. Suppl. Gr. 1120/5), Luka İncili'nin bir parçasıdır ve 2. yüzyılın başlarına aittir.

Vaticanus ve *Sinaiticus* kodeksleri (ayrıca bkz. bölüm VII) 4. yüzyılda yazılmıştır ve *en eksiksiz* eski versiyonlardır. *Sinaiticus*, Vahiy dışında oldukça doğru bir kopyadır. *Chester Beatty Papyri* s⁴⁵ ve s⁴⁶ yaklaşık MS 200'e kadar uzanır (McDowell'dan sonra) ve 1931'de tamamlanmıştır. *Vaticanus*, *Sinaiticus*'tan çok daha iyi ve eksiksiz bir nüshadır ancak bu nüshadan daha sonradır. Sonunda, *Dublin El Yazması*²⁵ (6. yüzyıl) *en doğru* kopyadır. Bununla birlikte, bu üç kaynağın esas olarak aynı ekole ait olduğu görülmektedir. *Brixianus*²⁶ elyazması *Textus Receptus* ile tam bir uyum içindeyken, *Porphyry*²⁷ El yazması, Elçilerin İşleri'nden altı ya da sekiz bölüme kadar *Textus Receptus*'a, Mektuplar açısından ise *Codex Alexandrinus*'a (5. yüzyılın başı) karşılık gelmektedir. Bu listeyi uzun bir uncial listesi takip edebilir²⁸ Aslında sanıldığı kadar eski değillerdi. (*Uncial, eski elyazmalarında kullanılan bir majüskül yazı stilidir. 3. ile 8. yüzyıllar arasında Latin ve Yunan dilindeki yazmalarda yaygın olarak kullanılmıştır. 8. yüzyıldan 13. yüzyıl'a daha çok başlıklarda ve kitap isimlerinde kullanılmıştır.*)

James M. Robinson, "İncil söz konusu olduğunda, aynı metnin çok sayıda el yazmasının... karşılaştırıldığında birbirini düzeltme eğiliminde olduğuna" inanmaktadır [2].

Tam metnin geç bir tarihe ait *olduğu* göz önünde bulundurulduğunda, *asıl soru* metinler arasındaki farklılıklardan ziyade, bunların *Kutsal Yazılar'ın başlangıçtaki haliyle ne ölçüde örtüştüğüdür*. Diğerleri arasından sadece bir örnek vermek gerekirse, ilk Hristiyanlığın önde gelen liderlerinin (Papias, Basilides, Hermas ve Justin Martyr gibi - hepsi de 2. yüzyılın ilk yarısında; bkz. bölüm I) kendileri tarafından kabul edilmeyen Yuhanna'ya göre İncil'e karşı çıktıkları bilinmektedir. Bunun gerçekleşmesi çok daha sonradır ve muhtemelen metni "uygun" hale getirmek için yapılan birkaç *değişiklikten* sonra olmuştur (bölüm XX C2). Her halükarda, Yeni Ahit'in bugünkü *içeriği* (kanonik olarak kabul edilen kitapların seçilmesi ve kanonik olmayanların reddedilmesiyle) *en erken* 363 yılında, Vahiy'in kutsal bir yazı olarak kabul edilmediği Laodikya Konsili'nde belirlenmeye başlamıştır. Tartışma hararetliydi ve 365 yılında Nice Konsili'nde, ardından da Papa Damasus tarafından toplanan Roma Sinodu'nda devam etti. Diğer yazılar için *metnin mevcut versiyonu ancak 419 yılında* Kartaca Konsili'nde son halini almıştır [3]. Bazen Batı ve Doğu Hristiyan âleminin benimsediği tutum farklı

olmuştur. Vahiy 367 yılında İskenderiyeli Athanasius tarafından (İnciller, Elçilerin İşleri ve 21 Mektubun yanı sıra) kanonik olarak ilan edilmiş, ancak bu karar 325 yıl boyunca, Trullan'a kadar resmiyet kazanmamıştır.²⁹ (Hristiyan din adamlarınca kabul edilen dört incile (Matta, Markos, Luka ve Yuhanna) "kanonik inciller" denir. Kilise tarafından kabul edilmeyen incillere ise "apokrif inciller" adı verilir.) İmparator Justinianus tarafından 692 yılında Konstantinopolis'te toplanan Sinod. *Kudüs Kutsal Kitabı* (1966 baskısı) Suriye, Kapodokya ve Filistin'deki bazı yerel kiliselerin Vahiy'i beşinci yüzyıla kadar dışladığını belirtmektedir. Ayrıca, Vahiy 8. yüzyıla kadar ilahi esin olarak kabul edilmemiştir!

Alexander Schmemmann'ın yetkili görüşüne göre, "kutsal metinler teolojik tanım ve formülasyon için "hammadde", teolojik akıl tarafından "yorumlanmaya" müsait "İncil maddesi" olarak kabul edilir. Ve bu pozisyonun sadece Batı'ya özgü olduğunu düşünmek yanlış olur" [4]. Dahası, bize ulaşan gecikmiş versiyonlardan önce orijinal metinde yapılan değişikliklerin varlığına inanmak için bile tüm nedenlere sahibiz. Bu sorun XX C2 bölümünde kapsamlı bir şekilde ele alınacaktır.

Ve şimdi, İsa'nın gelişinden dört yüzyıl önceki olaylarla bir paralellik kurmaya çalışmamıza izin verilmelidir. O zamanlar Sokrates yazılı bir belge bırakmadan bu dünyayı terk etmişti. Aslında, müritsi Platon aracılığıyla, büyük filozofun zihni ve düşünceleri hakkında bilinen her şey bize ulaşmıştır. Ve bu olağanüstü bir şeydir! Bununla birlikte, Sokrates'in orijinal magnum opus'u bize doğrudan ve eksiksiz olarak ulaşmış olsaydı durumu nasıl değerlendirebileceğimizi hayal edelim. O zaman Platon'u büyük ustanın sadece acınası bir epigonu olarak değerlendirebilirdik. Aynı şey İsa öğretilerini bize şahsen açıklamış olsaydı da olurdu. İnciller (eğer biri onları yazmaya cesaret etseydi), Elçilerin İşleri ve Mektuplar bir yana, insanlığın hafızasında kesinlikle hiçbir iz bırakmazdı...

*

Yeni Ahit bize İsa'nın yaşamına dair sınırlı sayıda kronolojik ve coğrafi dönüm noktası sunmuştur: çocukluğuna (on iki yaşına kadar) dair az sayıda bilgi ve ardından olgunluk dönemine (yaklaşık 30 yaşına) kadar bir ara. İsa'nın kamusal faaliyetinin üç yılı mucizelere ve İsa tarafından sık sık benzetmeler şeklinde vaaz edilen öğretilere atıfta bulunur, ancak bu dönem coğrafi veya kronolojik çerçeveden yoksundur, çünkü bu sonuncular yerini belirsiz ifadelerle bırakmıştır: "o zaman" (*ekeíno tó kairó*, Gr.: Matta 11:25; 12:1; Yuhanna 6:66 vs.), "o günler" (*aís hemérais ekeínais; ai hemérai ekeínai; taútas tás heméras*, Gr.: Matta 3:1; 24:22,29; Markos 1:9; Luka 1:24 vb.), "o zaman" (*tóte*, Gr.: Matta 3:13; Luka 7:6; Yuhanna 11:47 vb.), "ne zaman" (*en tó*, Gr.: Matta 2:1; Markos 11:12; Luka 9:51 vb.), "bu yer" (*en tó tópo*, Gr.: Matta 12:6); "o yer" (*toú tóπου ekeínou*, Gr.: Matta 14:35; Markos 6:10; Yuhanna 5:13), "belirli yer" (*tis tópo*, Gr.: Luka 11:1), "çeşitli yerler" (*katà tóπους*, Gr.: Matta 24:7; Markos 13:8; Luka 21:11) vb.

İsa'nın yaşamı hakkında bilgi veren kişiler vakanüvis ya da tarihçi olamazlar³⁰ Bu nedenle de, gelecek kuşaklara bırakmak istedikleri şeyle kıyaslandığında önemsiz olduğunu düşündükleri yer ve zaman ayrıntılarını kaydetmekle hiç ilgilenmemişlerdir: İsa Mesih'in eylemleri ve esas olarak öğretileri (özellikle Yuhanna'ya göre İncil'de).

Bununla birlikte, kaydedilen gerçekleri kısaca gözden geçireceğiz.

İsa'nın anne ve babası Celile'nin Nasıra kentinde yaşıyordu (Luka 2:4). Babası Yusuf, Kral Davut'un soyundan geliyordu (Matta 1:1-17; Luka 1:27; 2:4; 3:23-38) ve annesi Bakire Meryem'di (Matta 1:18,23; Luka 1:27-35).

İsa, Hirodes zamanında (Matta 2:1,5; Luka 2:4,7), Cyrenius (Quirinius) Suriye'de valiiken (Luka 2:2) Yahudiye'de Beytlehem'de (Yeruşalim'in güneyinde) doğmuştur (Matta 2:1; Luka 1:5).

Doğumundan kırk gün sonra İsa, Yasa (Levililer 12:2-4,6) uyarınca Tanrı'ya adanmak üzere Yeruşalim'deki tapınağa götürüldü (Luka 2:22-23).

İsa iki yaşından küçükken (Matta 2:16), anne babasıyla birlikte Mısır'a gitti (2:14). Hirodes'in ölümüne kadar orada kaldılar (2:15,19-21).

Yusuf, Meryem ve İsa Mısır'dan İsrail'e, Celile topraklarına döndüler ve Nasıra'ya yerleştiler (Matta 2:22-23; Luka 2:39; Yuhanna 1:45).

İsa on iki yaşındayken Yeruşalım'deki tapınağa gitti (Luka 2:42) ve üç gün sonra (2:46) Nasıra'ya döndü (2:51).

İmparator Tiberius'un yönetiminin on beşinci yılında (Luka 3:1), başkâhinler Annas ve Kayafa'nın zamanında (3:2), İsa Celile'den şeria Irmağı kıyısındaki Beytabara'ya (Beytanya) gitti (Yuhanna 1:28; çapraz başvuru Matta 3:6; Markos 1:5; Luka 3:3).

Vaftizinden hemen sonra (Markos 1:12; Luka 4:1) çöle gitmiş, orada 40 gün oruç tutmuş ve şeytan tarafından denenmiştir (Matta 4:1-2; Markos 1:13; Luka 4:2).

Bu noktadan itibaren Müjdeler, birbirini izleyen olayların kronolojik sıralamasında farklılıklar gösterir.

Yahya'nın Hirodes tarafından hapsedildiğini (Luka 3:20) öğrenen İsa Mesih Celile'ye gitti (Matta 4:12; Markos 1:14; çapraz başvuru Luka 4:14).

İsa yaklaşık otuz yaşındayken vaaz etmeye başladı (Luka 3:23).

O'nu izleyen ilk dört mürit Andreas, sonra kardeşi Simun (Petrus) (Yuhanna 1:40-42; Matta 4:18-20; Markos 1:16-18), sonra da Zebedi'nin oğulları Yakup ve Yuhanna'ydı (Matta 4:21-22; Markos 1:19-20). Yuhanna'nın Müjdesi'nden (1:43,45) sonra Andreas ve Simun'u izleyenler Filipus ve Natanael'di. Daha sonra vergi görevlisi Levi O'nu izledi ve elçi Matta oldu (Matta 9:9; Markos 2:14; Luka 5:27-28).

Müritlerini seçtikten sonra İsa, annesiyle birlikte Celile'nin Kana kasabasındaki bir düğüne gider (Yuhanna 2:1) ve orada ilk mucizesini gerçekleştirir (2:11).

Nasıra'dan ayrıldıktan sonra İsa, Zebulun ve Naftali topraklarındaki Kefernahum'da yaşamaya başladı (Matta 4:13) ve burada bir adamın içinden kirli bir ruhun çıkmasını emretti (Markos 1:21-26; Luka 4:31-35).

Bunu başka birçok mucizevi iyileşme izledi: Petrus'un kayınvalidesi (Matta 8:14-15; Markos 1:29-31; Luka 4:38-39), bir cüzamlı (Matta 8:2-3; Markos 1:40-42; Luka 5:12-13), bir felçli (Matta 9:6-7; Markos 2:11-12; Luka 5:24-25; Yuhanna 5:6-8) ve diğer hastalar (Matta 4:23; 8:16; Markos 1:32-34; Luka 4:40-41 vs.)

İsa vaaz vermeye ve olağanüstü balık avlama (Luka 5:1-11), fırtınayı dindirme (Matta 8:24-26; Markos 4:37-39; Luka 8:23-24) ya da denizde yürüme (Matta 14:25; Markos 6:48; Yuhanna 6:19) gibi mucizeler gerçekleştirmeye devam etti.

Vaftizci Yahya'nın ölümünden haberdar olan İsa, gemiyle ıssız bir yere gitmiş ve Beytsayda'da (Matta 14:13; Markos 6:32) kalabalığa vaaz vermiş (Luka 9:10) ve burada sadece beş somun ve iki balıkla beş bin kişiyi doyurma mucizesini gerçekleştirmiştir (Matta 14:17-21; Markos 6:38-44; Luka 9:13-17; Yuhanna 6:9-13) ve bu olay daha sonra da tekrarlanmıştır (Matta 15:34-38; Markos 8:5-9).

Yairus'un kızı (Matta 9:18,25; Markos 5:23,41-42), Nain'deki dul kadının oğlu (Luka 7:14-15) ve Lazarus'un (Yuhanna 11:39-44) ölümden dirilmesi ve bazı müritlerinin tanık olduğu Başkalaşım (Matta 17:2-3; Markos 9:2-4; Luka 9:29-31) mucizeleri en dikkat çekici olanlarıdır.

İsa müritlerine çektiği acıları, ölümünü ve üçüncü gün dirilişini (Matta 16:21; 17:22; Markos 8:31; 9:31; Luka 9:22; Yuhanna 12:31-33) ve dirildikten sonra onlardan önce Celile'ye gideceğini açıklamıştır (Matta 26:32; Markos 14:28).

Fısıh Bayramı'ndan altı gün önce İsa Beytanya'ya, cüzamlı Simun'un yanına (Matta 26:6; Markos 14:3) ya da Marta ve Meryem'le karşılaştığı Lazar'ın evine geldi (Yuhanna 12:1-3).

Ertesi gün Yerusâlim'e zaferle girdi (Yuhanna 12:12 sq.; ayrıca Matta 21:1 sq.; Markos 11:1 sq.; Luka 19:28 sq.). Orada tapınağa gidip tüccarları ve sarrafları kovdu (Matta 21:12; Markos 11:15; Luka 19:45). Yuhanna (2:14-15) Kana'daki düğünün ardından yaşanan benzer bir olayı anlatır.

Fısıh bayramından önce (Yuhanna 13:1) -ya da Mayasız Ekmek bayramının ilk günü (Matta 26:17; Markos 14:12; Luka 22:7)- akşam, İsa on iki müridiyle son akşam yemeğini yedi (Matta 26:20; Markos 14:17,25; Luka 22:14-16).

Gece boyunca birlikte Zeytin Dağı'na (Matta 26:30; Markos 14:26; Luka 22:39), Getsemani bahçesine (Matta 26:36; Markos 14:32), Kidron (Cedron) denilen derenin karşısına (Yuhanna 18:1) gittiler ve İsa burada yakalanıp Annas'ın (Yuhanna 18:13) ve sonra da başkâhin Kayafa'nın başkanlık ettiği Sanhedrin'in (Matta 26:57; Markos 14:53; Luka 22:54; Yuhanna 18:24) huzuruna çıkarıldı.

Gün ağarırken Pilatus'a (Matta 27:1,2; Markos 15:1; Luka 23:1; Yuhanna 18:28,29), sonra da Hirodes'e götürüldü (Luka 23:7).

Fısıh Bayramı'nın hazırlandığı gün (yani Şabat'tan önceki gün) yaklaşık altıncı saatte (öğle vakti) Pilatus, çarmıha gerilmek üzere İsa'yı onlara teslim etti (Yuhanna 19:14,16). Golgota'ya götürüldü (Matta 27:33; Markos 15:22; Luka 23:33; Yuhanna 19:17) ve üçüncü saatte, yani sabah 9'da çarmıha gerildi (Matta 27:35; Yuhanna 19:18) (Markos 15:25). Altıncı saatten dokuzuncu saate kadar (öğle ile öğleden sonra üç arası) bütün ülke karanlıkla kaplandı (Matta 27:45; Markos 15:33; Luka 23:44). Dokuzuncu saatte (öğleden sonra 3'te) İsa öldü (Matta 27:46-50; Markos 15:34-37). Sonra yer sarsıldı ve tapınağın örtüsü (*katapétasma*, Gr.) ikiye ayrıldı (Matta 27:51; Markos 15:38).

İsa'nın son sözlerinin gerçek bir son vasiyet anlamı taşıması nedeniyle taşıdığı büyük öneme rağmen, İncillerin bu sözlerle ilişkin kayıtları arasında önemli farklılıklar bulunduğunu belirtmek gerekir (bölüm XIX D). İki İncil, gizemli cümleyi söyledikten sonra şöyle dediğini iddia eder: "Eli, Eli, lama sabachtani?" (Matta 27:46; Markos 15:34), "İsa yine yüksek sesle ağladıktan sonra ruhunu teslim etti" (Matta 27:50; krş. Markos 15:37). Ancak O'nun haykırdığı sözlerin ne olduğunu belirtmeyi ihmal ederler. Müjdelerin diğer iki yazarı da sessiz kalmaktadır. Luka ilk olarak, "iyi kalpli suçluya" (23:43) hitaben söylenen sözleri yazmış ve son nefesini vermeden önce, "İsa yüksek sesle bağırarak şöyle dedi: "Baba, ruhumu senin ellerine teslim ediyorum" (23:46). Yuhanna'ya gelince, onun Kurtarıcı tarafından annesine emanet edildiğini söylemiştir: "Kadın, oğluna bak" (19:26), sonra "İsa... "Susadım" dedi" (19:28) ve daha sonra "Bitti" dedi ve başını eğerek ruhunu teslim etti" (19:30).

Hazırlık gününün akşamında (Matta 27:57) (Markos 15:42; Luka 23:54; Yuhanna 19:31) Aramatyalı Yusuf Pilatus'un onayını aldıktan sonra cesedi çarmıhtan indirdi, keten bir beze sardı, kayaya oyulmuş bir mezara koydu ve girişine büyük bir taş yuvarladı (Matta 27:57-60; Markos 15:43-46; Luka 23:50-53; Yuhanna 19:38-42).

Hazırlık'tan sonraki gün (yani Fısıh Bayramı boyunca), kâhinler Pilatus'u nöbetçi koymaya ve mezarı mühürletmeye ikna ettiler (Matta 27:62-66).

Şabat (Fısıh) günü yasal olarak dinlendiler (Luka 23:56).

(Şabat günü Yahudiler gün boyu dinlenir, Tevrat okur ve sinagog'a (havra) giderek dua ederler. Şabat günü bir nevi bütün haftanın panoramasıdır. Şabat hem haftayı ve yaptıklarını düşünmek, hem Tanrı'ya yaklaşmak hem de daha iyi bir insan olmak için bir fırsattır. Bu günde hiçbir iş yapılmaz)

Şabat gününün sonunda, haftanın ilk günü sabah doğarken (Matta 28:1; Markos 16:1-2; Luka 24:1; Yuhanna 20:1), taşın yerinden yuvarlandığını ve mezarın boş olduğunu gördüler (Matta 28:2,6; Markos 16:4-6; Luka 24:2-3; Yuhanna 20:1 sq.).

Ölümünden dirildikten sonra, haftanın ilk gününün sabahı İsa kendisini Magdalalı Meryem'e gösterdi³¹ (Matta 28:9; Markos 16:9; Yuhanna 20:14).

(Mecdelli Meryem veya Magdalalı Meryem (Batılı dillerde: Maria veya Mary Magdalene/Magdalen), Yeni Ahit'e göre İsa'nın takipçilerinden biridir. Markos ve Yuhanna İncillerine göre, öldükten ve gömüldükten sonra dirilen İsa'yı ilk gören kişidir. 22 Temmuz, Hristiyanlıkta Azize Mecdelli Meryem Günü'dür. Mecdelli Meryem'in, Celile'nin Taberiye Gölü kıyısındaki "Mecdel Nunayya" kasabasından olduğuna inanılır. Luka İncili'ne göre İsa onu kötü ruhlarından arındırmıştır. Luka İncili'ne göre İsa bir gün Ferisilerden Simun'un evine yemeğe gider. Yemek esnasında kentte günahkâr olarak bilinen bir kadın odaya girer ve İsa'nın ayaklarını gözyaşları ile ıslatıp saçları ile siler. Daha sonra güzel kokulu bir yağ ile ovar. Simun, "Bu adam peygamber olsaydı, kendisine dokunan bu kadının kim ve ne tür bir kadın olduğunu, günahkâr biri olduğunu anlardı," der. İsa Simun'a kısa bir öykü anlatır^[4] ve sonrasında kadının diğerlerinden çok olan günahlarını bağışladığı için onun da kendisini diğerlerinden daha çok sevdiğini söyler. Daha sonra kadına "Günahların bağışlandı ... İmanın seni kurtardı, esenlikle git," der. Luka İncili'nde bahsedilen bu günahkar kadının Mecdelli Meryem olduğu kabul edilir. Maria Magdalena ya da Mecdelli Meryem hakkındaki bir diğer inanışa göre, İsrail'de fahişelik yaptığı gerekçesiyle taşlanan Meryem'e İsa yardım eder. İsa, kadını linç etmek için toplanan kalabalığa Hiç günahım yok diyen devam etsin der ve bunun üzerine öfkeli kalabalık dağılır. Daha sonra Mecdelli Meryem tövbe ederek Hristiyanlığı benimser ve bir azize olur.)

Aynı gün İsa, Kleopas ve başka bir müritsiyle birlikte Emmaus'a giderken altmış stadyum ötede onlara göründü.³² (ya da yaklaşık üçyüz fersah; yaklaşık 11 km, bu mesafeyi yürümek en az iki saat sürer) Yeruşalim'den uzakta (Luka 24:13,15,18,31).

Aynı akşam İsa Celile'de, kapıları kapalı olarak kalan müritlerinin ortasında göründü (Yuhanna 20:19; çapraz başvuru Matta 28:16-17; Markos 16:14; Luka 24:36). Sekiz gün sonra Kendisini tekrar gösterdi (Yuhanna 20:26). İsa üçüncü kez Tiberya Denizi'nde müritlerinin önünde göründü³³ (21:1,14). Elçilerin İşleri İsa'nın "kırk gün boyunca" Kendisini gösterdiğinden söz eder (1:3).

*

Yukarıdaki gerçekler üzerine yapılacak ilk yorumlardan biri, Yeni Ahit'in Hirodes adını taşıyan iki farklı kişiden, yani Büyük Hirodes ve Hirodes Antipas'tan söz ettiğidir.

Josephus Flavius'un bıraktığı kayıtlara göre Büyük Hirodes, MÖ 4 yılına tekabül eden 750 yılında (*ab urbe condita*, yani Roma'nın kuruluşundan beri, MÖ 753 yılı olarak kabul edilir) [5] ölmüştür. MÖ 37 yılında Yahudiye kralı olmuştu.

Kral Hirodes, Magi tarafından müjdelenen Yahudilerin Kralı'nı öldürmek için (Matta 2:2-3), iki yaşından küçük bütün erkek çocukların öldürülmesini emretti (2:16). Bu nedenle, bu katliamın yapıldığı tarihte İsa'nın artık süt emen bir çocuk olmadığı, muhtemelen bir yaşından büyük olduğu düşünülebilir (Hirodes'in dikkate aldığı güvenlik aralığı da buradan kaynaklanmaktadır). Yukarıdaki gerçeklerin doğal sonucu, İsa'nın doğum yılının, Papa I. John'un emriyle İskitli keşiş Dionysius Exiguus (Short, Lat.) tarafından 525 yılında hatalı bir şekilde hesaplanan resmi tarihten en az beş yıl, hatta daha da önceye alınması gerektiğidir.

Geçerken, İsa'nın doğumunu Antipas'ın Hirodes hanedan unvanını aldığı MS 6 yılına (Quirinius'un nüfus sayımıyla uyumlu olarak; bkz. *infra*) yerleştiren varsayıma işaret edelim [6]. Gallagher ve Hoffmann'a göre, Origen ve Celsus arasındaki anlaşmazlıkta magi hikayesinin Kral Büyük Hirodes'e değil, tetrarş Hirodes'e anlatıldığı varsayılmıştır [7]. Antipas MÖ 21'de doğmuş ve MÖ 4 ile MS 39'daki ölümü arasında Celile tetrarşlığı yapmıştır.

Şimdi Yeşaya'nın XVI. bölümde bahsettiği kehaneti *daha geniş bir şekilde* inceleyelim: "Bakire gebe kalacak ve bir Oğul doğuracak, adını İmmanuel koyacak... Kötülüğü reddetmeyi ve iyiliği seçmeyi bilsin. Çünkü çocuk kötülüğü reddetmeyi ve iyiliği seçmeyi öğrenmeden önce, korktuğun iki kralın ülkesi terk edilecek" (7:14-16). Matta (1:22-23) bu kehaneti hatırlatır. M.Ö. 4 yılında *iki* kral ölür:

Büyük Hirodes yardımcı kralı Antipater'i idam ettirir, ardından "Antipater'i öldürttüğünün beşinci günü ölür" [8].

Quirinius'un Suriye'yi yönettiği dönemde yaptığı nüfus sayımı da (Luka 2:2) İsa'nın doğduğu yılı saptamak için dikkate alınabilir, ancak bu konu tartışmalıdır.

Publius Sulpicius Quirinius, Archelaus'un MÖ 6-7 yıllarında tahttan indirilmesinden sonra Suriye'nin yönetimine sahip görünmektedir [9]. Öte yandan, *Roma* vatandaşlarının üç sayımının yapıldığı bilinmektedir: sırasıyla MÖ 28'de, MÖ 8'de ve MS 14'te [10]. T.P. Wiseman'a göre Augustus'un MS 6'da Roma vatandaşlarından %5 miras vergisi alınmasını öngören bir ferman verdiğini, dolayısıyla Quirinius'un emriyle Yahudiler için Süryani-Yahudi kaydı yapıldığı hipotezini öne sürdüğünü de eklemeliyiz. Ancak, Büyük Hirodes döneminde ne Celile ne de Beytlehem doğrudan Roma egemenliği altında olduğundan, bir Roma nüfus sayımı Yusuf'u etkilemezdi. Bu sadece MS 6 yılında, Yahudiye Roma'nın yetki alanına girdiğinde gerçekleşmiştir [11].

Tüm bu tarihsel gerçekler arasında bir uyum sağlamak için öngörülen birçok hipotezden burada sadece ikisinden bahsetmeliyiz. Birincisi, İncil'de bahsedilen nüfus sayımını MÖ 9-8 yıllarında Suriye'de bulunan Senzius Saturninus'a atfeden Tertullian'a [12] dayanır. İkinci hipotez, Luka 2:2'deki metni şöyle yorumlamıştır: "Nüfus sayımı ilk olarak Suriye'de Cyrenius hüküm sürerken gerçekleşti": Yunanca'da *protos* sözcüğünün sadece "ilk" değil, aynı zamanda bu cümlede olduğu gibi "önce" anlamına da geldiği gerçeğinden hareketle, "Sayımın kendisi, Kireniyus'un Suriye'de hükümeti olduğu dönemde (yapılan) sayımdan önce gerçekleşti" şeklinde yorumlamıştır. Sonunda, Antakya'da Quirinius'un MÖ 10 ila 7 yılları arasında, yani pro-konsül Saturninus zamanında, İmparator Augustus'un bir görevi için Suriye'de bulunduğunu ve Quirinius'un Toros dağlarındaki bir kabile olan Homonadenses'e karşı bir sefer düzenlediğini belirten bir Roma yazıtı parçası keşfedildi [13]. İsa'nın doğum yılını belirlemek için kullanılan astronomik bir fenomen olan ve Doğu'dan gelen üç Magi'ye rehberlik eden parlak yıldız (Matta 2:1-2) birçok atıfta bulunulmuştur. Çin kronikleri M.Ö. 5 ve 4 yıllarında bazı parlak kuyruklu yıldız ve yıldızlardan bahsetmiş, ancak daha sonraki astronomlar bu fikri ve çok parlak bir "yeni" yıldız (nova) fikrini reddetmişlerdir.

Haham Samuel Abarbanel (1473-1550) eski bir Yahudi kehanetinden söz ederek İsa Mesih'in (*Dag, Balık*³⁴ *Talmud*'da) "Balık burcunda" (Pisces) Satürn ve Jüpiter'in kavuşumu olduğunda ortaya çıkardı. Böyle bir şey M.Ö. 7 yılında gerçekleşmiş ve o yılın en önemli astronomik olayı olmuştur, çünkü bu ağır gezegenlerin uzun devir süreleri nedeniyle bu fenomen çok nadiren, yani 794 yılda bir meydana gelir. Dahası, Jung'un da vurguladığı gibi, bu olay "Balık burcunda üç kez tekrarlanan bir *coniunctio maxima* idi ve tam da o anda yeni bir çağ başlatmıştı³⁵" [14]. 1925 yılında Alman bilim adamı Paul Schnabel, Sippar'daki Astroloji Okulu'na ait olan ve iki bin yıl öncesine tarihlenen bazı çivi yazılı tabletleri incelemiştir³⁶ (Babil'in kuzeyindeki Akkad yakınlarında) M.Ö. 7 yılında beş aylık bir süre boyunca, o sırada Balık takımıyıldızında bulunan Jüpiter ve Satürn'ün astronomik konumları kaydedilmiştir, yani tam olarak Yahudi kehanetinin öngördüğü yerde. Abarbanel'in yazılarından haberdar olduğu belli olan büyük astronom Johannes Kepler (1571-1630), o olağanüstü yıl boyunca iki gezegenin 29 Mayıs, 29 Eylül ve 4 Aralık tarihlerinde üç kez kavuşum yaptığını hesaplamıştır [16]. Daha sonraki araştırmalar 29 Eylül tarihinin 3 Ekim olarak düzeltilmesi gerektiğini göstermiştir [17]. Üç bilge adam şöyle dedi: "Onun yıldızını Doğu'da gördük" (Matta 2:2). Keller [18] Yunancadan yapılan bu çevirinin yanlış olduğunu, çünkü *en té anatólé* (Gr.) sözcüklerinin tekil olduğunu düşünmektedir. Başka yerlerde, çoğul *anatolaí* (Gr.) *Doğu* anlamına gelmektedir. Tekil *anatólé*, yıldızın erken doğuşunun (heliacal doğuş olarak adlandırılır) gözlemlenmesini ima ettiği için oldukça özel bir astronomik öneme sahiptir. *Yetkili Versiyon*'un çevirmenleri bunu bilemezdi. *En té anatólé*'nin doğru bir çevirisine göre Matta 2:2'deki metin şöyle olur: "Onun yıldızının şafağın ilk ışıklarıyla görüldüğünü gördük" Bu, astronomik gerçeklerle tam olarak örtüşürdü ve elbette bu, Bilge Adamlar'ın Yıldızı, Beytlehem Yıldızı, Noel Yıldızı'ydı. Bu nedenle, üç bilge adam 29 Mayıs'ta ilk kavuşumu gördüler ve Abarbanel'in bahsettiği kehanetten haberdar oldukları için İsrail'e doğru yola çıktılar. Yılın sıcak mevsiminde kervanlarla yapılan yolculuğun zorlukları nedeniyle, muhtemelen ikinci kavuşum zamanında, 3 Ekim'de İsrail'e ulaşmışlardır. Gidecekleri yere vardıklarında sordular: "Yahudilerin doğmuş olan kralı nerede? Çünkü biz onun yıldızını doğuda gördük ve ona saygı göstermeye geldik" (Matta 2:2). Bunun üzerine Hirodes tedirgin oldu (2:3). "Bütün başkâhinleri ve din

bilginlerini toplayarak onlara İsa Mesih'in nerede doğacağını sordu" (2:4). "Ve ona dediler ki: "Yahudiye'nin Beytlehem kentinde" (2:5) dediler, çünkü 700 yıl önce yazılmış olan Mika'nın Beytlehem Efratah (5:2) hakkındaki peygamberliğinden haberdardılar (2:6).

İncil, İsa'nın doğumunu anlattıktan sonra şöyle yazar: "O ülkede çobanlar vardı, geceleri sürülerinin başında nöbet tutarlardı" (Luka 2:8). *Talmud*'daki bir açıklama, o bölgede sürülerin Mart ayında otlatılmaya çıkarıldığını ve neredeyse sekiz ay boyunca açıkta kaldıklarını ve Kasım ayının başında tekrar içeri alındıklarını göstermektedir [19]. Büyük olasılıkla bu, İsa'nın doğumunun 4 Aralık'ta gerçekleşen üçüncü kavuşumda değil, 3 Ekim'deki ikinci kavuşumda gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. The Watchtower Bible tarafından yayınlanan bir metne göre: "Kutsal Yazılar İsa'nın doğum gününün kış günü olan 25 Aralık olmasına karşıdır. *Aralık* ayı onuncu ay demektir ve Yahudilerin onuncu ayı Tebet yağmurlu ve soğuk bir aydı, özellikle de Beytlehem'in deniz seviyesinden 2.550 fit yükseklikte olduğu bir yerde. Anlatılanlara göre, çobanlar geceleri sürülerini gözetlemek için dışarıda yaşıyorlardı. Kışın tarlalarda koyunlar için otlak yoktu ve zaten sekizinci ayda tarlalardan çekilip kış için kapalı yerde barındırılıyorlardı... Dolayısıyla İsa sekizinci ayın (*Bul*, "yağmur" anlamına gelir) başında doğdu... Bu da İsa'nın gerçek doğum gününü 1 Ekim civarına yerleştirir" [20]. Robin Lane Fox'un ardından, "yaklaşık 200 yılında doğumun MÖ 3 Kasım'da (Kral Hirodes'in ölüm tarihini yanlış hesaplayarak) gerçekleştiğini savunan Hristiyanlar vardı" [21]. Son olarak Papa, "25 Aralık'ın aslında İsa'nın doğum günü olmadığını, ilk Hristiyanlar tarafından pagan kış festivallerinden ödünç alınan uygun bir tarih olduğunu belirten tarihi araştırmaları yakın zamanda kabul etmiştir" [22].

Doğum tarihi Ekim-Kasım dönemi içinde kabul edilirse, şaşırtıcı bir şekilde Işıklar Bayramı'na denk gelecektir³² veya *Diwali* yılın en karanlık gecesi olarak kabul edilir ve Hindistan'da hem Kurtarıcı'nın doğumu hem de yeni bir yılın başlangıcı olarak kabul edilir. Noel ağacı için mum kullanma geleneği, Diwali bayramı boyunca çok sayıda ışık yakma geleneği ile bağlantılı olabilir. Kasım sonundan Aralık sonuna kadar Yahudiler de bir Işık Bayramı (*Hanuka*) kutlarlar ve tıpkı Hindistan'da olduğu gibi kandiller yakarak İyiliğin Kötülüğe karşı zaferini kutlarlar (bölüm XV B). Yuhanna (10:22) bu bayramdan "adanma bayramı" olarak söz eder.

Yukarıdaki sonuca, belirgin bir Gnostik çağrışım da içeren kehanetsel bir Kumran metni de götürür: "(O) doğduğunda, hepsi birlikte karanlığa gömülecek... o geceleyin doğar ve mükemmel bir şekilde çıkar..."³³ [H]oly Ones will remem[ber...] lig[hts] will be revealed to him... they [will] teach him everything that... human [Wi]sdom, and every wise ma[n...] in the lands, and he will be great... mankind shall [be] shake, and until... En Yüksek Melekler gibi Gizemleri açığa çıkaracak... ve ... Gizemlerinin Anlayışı ile ... Gençliğinde ... hepsi ... [herhangi bir şey bilen bir anne gibi] olacak, Üç Kitabı bileceği zamana kadar. [İşte o zaman bilge olacak ve akıllanacak... Dizleri üzerinde (namaz kılarken) ona bir görünüm gelecek... öğüt ve sağduyu kazanacak, insanlığın Sırlarını bilecek. Onun anlayışı bütün insanlara yayılacak ve o bütün canlıların sırlarını bilecektir. [Ona karşı planları sonuçsuz kalacak ve tüm yaşayanlar için manevi miras zenginleşecek. [Onun tüm planları başarıya ulaşacak, çünkü o Tanrı'nın Seçilmiş'i'dir. Onun doğumu ve soluğunun Ruhü... onun [istekleri] sonsuza dek sürecek... bu... pl[an...]" [23].

Ancak 4. yüzyılın ortalarında 25 Aralık tarihi seçilmiştir. Bunun nedeni Hristiyanların yeni Tanrıları İsa'nın doğumunu Roma İmparatorluğu'nun batı kesiminde tapınılan bir başka Tanrıyla, yani doğum gününün 25 Aralık'ta olduğu söylenen bir güneş Tanrısı olan Mithra ile özdeşleştirme arzusuydu. Bu seçim, Romalıların Saturnalia'yı, Yahudilerin Hanukah bayramını, İskandinavların Yule'sini ve Mithra'ya inananların *Natalis Invicti Solis*'i (Yenilmeyen Güneş'in doğumu, Lat.) andıkları kış gündönümü etrafındaki geniş döneme yerleştirilmişti [24]. Bundan tam 9 ay önce, yani 25 Mart'ta *Dies Hilaria* (Mutlu Gün, Lat.) ya da Tanrıların kutsal evlilik günü (*hierós gámos*, Gr.) kutlanırdı. Pers geleneğinde *unio mystica* ilkbahar ekinoksunda kutlanır ve bu gelenek günümüze kadar korunmuştur. Güneşin doğuşuna adanan 25 Aralık festivalleri sırasında ışıkların yakılması ilginçtir (şimdi bu, yeni dönemin başlangıcını işaret etmek için Yeni Yıl arifesinde gece yarısı gerçekleşirdi)' tıpkı yukarıda bahsedilen Işık Festivali (Diwali) sırasında olduğu gibi. Ayrıca Hristiyanlar her hafta tam olarak Güneş Günü'nde (Pazar) birçok mum ve kandilin yakıldığı bir ayin düzenlerler. Güneş kahramanı '*Dünyanın Işığı*' *Sol Invictus*'un, Güneş eski yılın karanlığından yeniden doğduğunda doğduğu söylenirdi ve bu yüzden festival kış gündönümü civarında yapılırdı. "Hristiyan Yılı döngüsünde Enkarnasyon ayinleri³⁴ Güneş'in Doğuşu ile bağlantılı oldukları için güneş takvimine göre yönetilirler

ve bu nedenle belirli tarihlere denk gelirler. Öte yandan, Kefaret törenleri⁴⁰ İsa'nın Ölümü, Dirilişi ve Göğe Yükselişi ay takvimi tarafından yönetilir, çünkü Ay'ın küçülme ve ağarma dönemlerinde Ölüm ve Diriliş figürü vardır ve ayınları ilkbahar ekinoksu zamanında kutlanırdı" [25].

Epifani (*epipháneia* 'apparition' manifestation, Gr.; İlahi olanın: *teopháneia* 'Gr.; bölüm XV A), varlığını ifşa etmek için bir işaret (rüya, vizyon, mucize) gönderen görünmez bir ilahiyatın tezahürünü ifade ederdi. Diğer bazı zamanlarda bu, bir yokluktan sonra Tanrısal olanın kendini gösterdiği *parousía* (geliş, Gr.) kelimesiyle ifade edilirdi. Pentikost gününde Kutsal Ruh'un elçilerin üzerine inmesi buna bir örnektir (Elçilerin İşleri 2:1-4).

Epifani, başlangıçta bir aeon'un (*ilahi bir veçhe veya onun oluşturduğu çağ*) doğum şenliğiyle ilişkilendirildiği eski Suriye-Filistin kaynaklarında bulunabilir (bölüm XIX C). Ayrıca şu vakalardan da bahsedilebilir: Bergama'da Zeus' Efes'te Artemis' Knidos'ta Afrodite' Magnesia vs. İsa'nın vaftizinde hem Kutsal Ruh'un bir güvercin suretinde görünmesi (epifani) (bölüm XXI) hem de göklerden gelen bir sesle ilan edilmesi şeklinde İlahi olanın tezahürü eşlik etmişti: "Kendisinden hoşnut olduğum sevgili Oğlum budur" (Matta 3:17; Markos 1:11; Luka 3:22). Ancak başlangıçta Roma'da ve muhtemelen Galya'da epifani, Mecusilerin kutlaması (Matta 2:1 sq.) ya da başka zamanlarda İsa'nın Celile'nin Kana bölgesinde yaptığı mucize (Yuhanna 2:1-11) anlamına geliyordu [26].

Antik Güneş kutlamalarını çağrıştıran Işık Festivali (*heorté tou phóton* 'Gr.), Noel'in Konstantinopolis'te ve Küçük Asya'da 25 Aralık'ta kutlanmaya başlamasıyla birlikte İsa'nın vaftizinin festivali haline geldi. Bu nedenle, 25 Aralık'ta Doğuş için batı seçeneğini reddeden Roma İmparatorluğu'nun doğu kesiminde, 361' gibi geç bir tarihte Galya'da ve yaklaşık 400'e kadar İskenderiye'de Epifani anma tarihinin daha erken olması nedeniyle İsa'nın doğum günü 6 Ocak'ta kutlandı [27]. Günümüzde bile Doğu'da bazı Hristiyanlar (Ruslar, Ermeniler, Suriyeliler) İsa'nın doğum gününü 6 Ocak'ta kutlamaktadır ki bu durum bazı tarihçiler tarafından Jülyen takvimiyle ilişkilendirilmektedir.

Büyük Hirodes'ten sonra oğlu Arşelaos Yahudiye ve İdumaea'yı yönetti (MÖ 4 - MS 6). Hirodes'in ölümünden sonra Mısır'dan dönen (Matta 2:19-20) İsa ve ailesi Arşelaos yüzünden Yahudiye yerine İsrail'e, Celile ilindeki Nasıra'ya yerleşti (2:21-23).

İmparator Tiberius (MÖ 42 - MS 37) MS 14 ile 37 yılları arasında hüküm sürmüştür. Luka (3:1-2) Vaftizci Yahya'nın Tiberius Sezar'ın iktidarının on beşinci yılında, yani MS 29 yılında halka vaaz verdiğini söyler. Bununla birlikte, bazı tarihçiler ilgili bölümü 27 yılının sonbaharında ya da sonunda veya 28 yılının başına yerleştirirler [28]. Bu olay, Yahya'yı ölüme mahkûm edecek olan ve sonunda 39 yılında Caligula tarafından sürgüne gönderilen Hirodes Antipas'ın (Celile ve Peraea Tetrark'ı) döneminde gerçekleşmiştir.

Yahya'nın Annas (*Hanan*, İbr.) ve Kayafa zamanında vaaz verdiğinden söz edilir.⁴¹ (Luka 3:2) sadece yaklaşık bir kronoloji için yararlı olabilirdi, çünkü Annas MS 15 yılına kadar 9 yıl boyunca başkâhinlik yapmıştı, birincisinin damadı olan Yusuf Kayafa (Yehoseph bar Qayapha, İbr.) ise bu görevi MS 18 ile 36 yılları arasında yerine getirmişti ve bu iki adam MS 6 ile 36 yılları arasındaki dönemi kapsıyordu (15 ile 18 yılları hariç).

Kurtarıcı'nın kamusal yaşamının uzunluğu son derece önemli bir biyografik unsurdur; başlangıç noktası Luka İncili'nde (3:23) İsa'nın neredeyse otuz yaşındayken vaaz vermeye başladığını söyleyen metindir. Kutsal Kitap bilginleri İsa'nın vaftizinden sonraki Fısıh kutlamalarının sayısını hesaplamaya çalışmışlardır. Sinoptik İnciller İsa'nın çarmıha gerildiği sırada Yeruşalim'de geçirdiği tek bir Fısıh Bayramı'ndan bahseder, ancak bu sözlerle çelişir: "Yeruşalim, Yeruşalim... senin çocuklarını ne kadar çok toplamak isterdim" (Matta 23:37; Luka 13:34).

Yuhanna'ya göre İncil, Luka'ya göre İsa'nın sözleriyle (13:7-9) örtüşen üç (hatta bazı görüşlere göre dört) Fısıh Bayramı'ndan bahseder: "Bakın, [bu] üç yıl bu incir ağacında meyve aramaya geldim ve hiç meyve bulamadım" ve eklenmiştir: "Efendim, bu yıl da onu rahat bırakın... eğer meyve verirse... "

Vaftizden ve Kana'daki düğünden sonra Yuhanna şöyle yazmıştır: "Yahudilerin Fısıh Bayramı yaklaşınca İsa Yeruşalim'e gitti" (2:13) ve orada tapındaki tüccarları kovdu. Nikodim'le buluştu,

Yahudiye'ye gitti ve orada insanları vaftiz etti, Samiriye'ye gitti ve orada bir kadınla karşılaştı ve sonunda Celile'ye ulaştı ve orada hastaları iyileştirdi.

Bir sonraki (olası) söz şöyle der: "Bu olaylardan sonra Yahudiler'in bayramı vardı ve İsa Yerus salim'e gitti" (5:1). Bu, bazı teorilere göre Fısıh bayramı olarak ya da 5. ve 6. bölümlerin tersine çevrildiğini varsayan diğ erlerine göre, daha sonra açıklanan Fısıh'ı izleyen Pentikost Günü olarak yorumlanmıştır.

Daha sonra "İsa Celile denizinin ötesine gitti" (6:1) ve orada mucizevi bir şekilde binlerce insanı doyurdu. Aynı Müjde, "Yahudilerin bayramı olan Fısıh Bayramı yaklaşmıştı" der (6:4). Daha sonra İsa  ardak Bayramı'na katılmış (7:2) ve bu bayramın yedinci ayın ortasında (bölüm XV B), yani Fısıh Bayramı'ndan altı ay sonra gerçekleştiğı bilinmesine rağmen Yerus salim'deki tapınağı gitmiştir (7:14).

Son olarak, çarmıha gerilmenin gerçekleştiğı son Fısıh Bayramı vardı: "Bu nedenle İsa Fısıh Bayramı'ndan altı gün önce Beytanya'ya geldi" (12:1). Bundan sonra ayrıntılı bir kronoloji izler (13:1 vb.).

Origen zaman zaman    yıl hipotezini destekleme eğiliminde olmuştur: "*predication fere annos tres*" [29]. Eusebius birkaç yılı destekleme eğilimindedir ama "tüm zaman tam olarak dört yıldan oluşmaz" [30]. Jerome de Epiphanius gibi    yıl (Tiberius'un 15-18 yılları) olduğunu savunur [31].

MS 26-36 yılları arasında *Yahudiye'de savcılık* yapan Pontius Pilatus, İsa'nın ölüm cezasına çarptırıldığı olayla bağlantılıydı.

Başlangıçta İsa'nın "*Romalı tabur* ve komutan" (Yuhanna 18:12 [32]; vurgu eklenmiştir), yani bir yüzbaşı (Sezariye'de bir Roma taburuna komuta eden Kornelius'un durumunda olduğı gibi; Elçilerin İşleri 10:22,24) tarafından tutuklandığını, bu sözcüklerin *Kral James Versiyonu*'nda kasıtlı olarak "bando ve yüzbaşı" ile değiştirildiğini belirtelim. İsa Mesih'e karşı yapılan su lamının siyasi bir önemi olmasaydı, böyle bir şeyi nasıl düşünebilirdik? Kesinlikle dini bir neden değildi. Ancak Sanhedrin  n nde İsa, dini bir suç olan dine k fretmekle suçlanmıştır.

İsa ihanetini ve Annas, Kayafa ve Sanhedrin'e teslim edililişini anlattıktan sonra, bunların "O'nu öteki uluslara teslim edeceklerini" (Markos 10:33;  apraz başvuru Matta 20:18 ve Luka 9:22'deki kasıtlı atlamaya dikkat edin), yani O'nu gerçekten öldüren Romalılar'ı duyurdu: "Onunla alay edecekler, onu kırba layacaklar, üzerine t k recekler ve onu öldürecekler" (Markos 10:34;  apraz başvuru Matta 20:19). Aslında İsa'yı mahk m ettirmek için, onu "valinin gücüne ve yetkisine teslim etmek" (Luka 20:20), yani Pilatus'a teslim etmek kaçınılmazdı.

Bilim adamı Nicholas Roerich, "İsa'nın Yahudi halkı tarafından değil, Roma hükümetinin temsilcileri tarafından öldürüldüğüne" inanan insanlar hakkında yazmıştır [33]. Nitekim Notovitch'in bildirdiğine göre, Tibet'te bulunan Budist el yazmalarının vardığı sonuç da buydu: "şehirlerin reisleri ondan korktular ve Kudüs'te ikamet eden baş valiye, ülkeye İssa adında bir adamın geldiğini, vaazlarıyla halkı yetkililere karşı kışkırttığını ve kalabalıkların onu dikkatle dinlediğini bildirdiler... Bunun  zerine Kudüs Valisi Pilatus, vaiz İssa'yı yakalamaları ve yargıçların huzuruna çıkarmaları için emir verdi. Ancak Pilatus, halkı  fkelenmemek için, onun tapınakta k hinler ve din bilginleri, yani İbrani ileri gelenleri tarafından yargılanmasını buyurdu... K hinler ve ileri gelenler İsa'yı dinledikten sonra, kimseye bir zararı dokunmadığı için, kendi aralarında ona karşı hüküm vermemeye karar verdiler... Bunun  zerine vali çok öfkelenmiş casuslarını İsa'yı izlemeleri ve halka söylediğı en ufak bir sözü yetkililere bildirmeleri için gönderdi... Ancak Aziz İsa'nın artan popülaritesi Pilatus'un rahat etmesine izin vermedi. Casuslara ona karşı suçlamalarda bulunmalarını emretti... Bunun  zerine vali yargıçlara şöyle dedi: "Bunu duydunuz mu? İsraili İsa suçlandığı suçu kabul ediyor. Öyleyse onu yasalarınıza göre yargılayın ve ölüm cezasına  arptırın" dedi. K hinler ve eskiler, "Onu mahk m edemeyiz" diye karşılık verdiler. "Sizin de duydunuz gibi, O Cennetin Kralı'ndan söz etti ve yasaya karşı itaatsizlik teşkil edecek hiçbir şey vaaz etmedi"... Pilatus... Çok  fkelenmiş ve İsa'nın  l me mahk m edilmesini emretti" [34]. şimdi Budist belgeden sonra Roerich tarafından aktarılan parçaları veriyoruz: "Kudüs' n hükümdarı Pilatus, Vaiz İsa'ya el konulması ve halkın hoşnutsuzluğunu uyandırmadan yargıçlara teslim edilmesi emrini verdi... Sonra hükümdar, İsa'nın hareketlerini izlemeleri ve halka söylediğı sözler hakkında kendisine rapor vermeleri için kılık değiştirmiş

hizmetkârlarını gönderdi... Ancak hükümdar Pilatus, hizmetkârlarından birine ona karşı suçlamada bulunmasını emretti... " [35].

Maurice Goguel, *İsa'nın Hayatı* adlı eserinde İsa'yı kimin öldürdüğü tartışmasına tam bir paragraf (ve ayrı bir çalışma) ayırmıştır: Yahudiler mi Romalılar mı [36]. "Tutku anlatısının Markos'tan Yuhanna'ya ve hatta Pseudo-Peter'e kadar maruz kaldığı ayrıntı değişiklikleri" üzerinde durmuştur [37].

"Barabbas'la ilgili geleneğin birleşimi⁴² Tutku anlatısıyla birlikte bu anlatıyı öylesine değiştirmiştir ki, orijinal haliyle yeniden oluşturmaya imkânsız hale getirmiştir" [38]. Tarihçi şu sonuca varmaktadır: "İsa'nın yargılanması, Sanhedrin'in herhangi bir emri olmaksızın, kendi inisiyatifıyla, yalnızca Procurator'un emirleri altında yürütülmüş olabilir" [39]. Pilatus'un İsa'ya karşı tutumuna gelince (aşağıda tartışılmıştır), Goguel şöyle demiştir: "olayların gerçek seyri... Pilatus'un İsa'nın masumiyetini kabul ettiği konusunda şüphe uyandırmaktadır" [40]. Goguel bunu kabul etmiştir: "gelenek öyle bir şekilde dönüştürülmüştür ki, Romalılar İsa'nın ölümünden sorumlu tutulmamış ve tüm suç Yahudilere yüklenmiştir" [41].

Tarihçiler Graves ve Podro [42] İsa'nın davasının dini olmaktan ziyade siyasi bir dava olduğu sonucuna varmışlardır. Bu gerçek, Pilatus'un önünde İsa'ya yöneltilen suçlamaların niteliğinden anlaşılabilir - isyana teşvik, İmparatora ödenmesi gereken vergileri ödemeyi reddetme ve kendini Yahudilerin Kralı ilan etme: "Bu adamı ulusumuzu saptırırken, Sezar'a haraç vermeyi yasaklarken, kendisinin Mesih, kral olduğunu söylerken bulduk... Celile'den başlayarak buraya kadar bütün Yahudiye'de öğreterek halkı kışkırtıyor" (Luka 23:2,5; krş. Elçilerin İşleri 17:7). Ancak en ciddi suçlama, Roma imparatoruna karşı ihanet olarak kabul edilen kendini kral ilan etme suçlamasıydı. Bu gerçek Pilatus'a hatırlatıldı (Yahudilerin Romalı bir savcının göreviyle ilgili hafızasını tazelemeleri tuhaf bir gerçek gibi görünmektedir, bu nedenle bundan sonra gelenler belki de bir yorumdur): "Eğer bu [adamı] serbest bırakırsan, Sezar'ın dostu olmazsın. Kendini kral ilan eden herkes Sezar'a karşı konuşur" (Yuhanna 19:12). Dahası, "Başkâhinler şöyle karşılık verdiler: "Bizim Sezar'dan başka kralımız yoktur" (Yuhanna 19:15). *Lex Juliana* - bu suçu ölümle cezalandırıyordu. Suetonius, tüm lese-majesty vakalarında "yasaların uygulanması gerektiğini ve onun (Tiberius) da bunu en vahşi şekilde uyguladığını" yazmıştır (*judicia majestatis, atrocissime exercuit*, Lat.) [43]. Mevcut yasaya göre, cezanın *ius gladii* (*ius* 'adalet; *gladius* 'kılıç, tekil biçim' Lat.) denilen yetkiye sahip olan Roma savcısı (yani Pilatus) tarafından onaylanması gerekiyordu. Sadece o ölüm cezasına izin verebilirdi [44]. Bu koşullar altında, Yahudiler Pilatus'a şöyle dediler: "Hiç kimseyi öldürmemize izin verilmiyor" (Yuhanna 18:31). Gerçekten de, Yahudilerin en yüksek adalet mahkemesi olan Sanhedrin sadece İsrail'de Tanrı'ya ya da insanlara karşı işlenen suçları yargılama yetkisine sahipti: küfür, putperestlik, yalancı şahitlik, hırsızlık, zina, cinayet vb. Bu nedenle, İsa'nın Roma yasalarına tamamen uygun olarak, siyasi bir suçtan dolayı tutuklandığı, yargılandığı, hüküm giydiği ve idam edildiği sonucuna varabiliriz. Burada şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır: Yahudiler İsa'yı dini bir suçtan suçlu bulsalar mı ("bizim yasamıza göre ölmesi gerekirdi, çünkü kendini Tanrı'nın Oğlu ilan etti"-Yuhanna 19:7), O'nu öldürmeye hakları olur muydu? Josephus'a [45] göre, Cuspius Fadus ve Tiberius Julius Alexander zamanına kadar (yani MS 48), Procurator'lar Yahudi geleneklerini bozmadılar.

Hirodes'in de İsa'yı masum bulmadığı ifadesi ("Hirodes de" -Luka 23:15) reddedilmelidir, çünkü Hirodes İsa'yı öldürmeye daha önce kendisi karar vermiştir. İncil'de İsa hakkında şöyle yazmaktadır: "Bazı Ferisiler gelip ona şöyle dediler: "Çık ve buradan git, çünkü Hirodes seni öldürmek istiyor" (13:31). Pilatus'un İsa'yı suçsuz bulduğu söylenir ve bu ifade Luka ve Yuhanna'da iki kez geçer: "Bu adamda hiçbir suç bulamadım" (Luka 23:4; krş. Yuhanna 18:38; 19:4'6). "Onda ölüm için bir neden bulamadım; bu nedenle onu cezalandırıp salıvereceğim" (Luka 23:22). Romalı bir savcının, Sezar'a karşı ihanetle suçlanan İsa'yı suçsuz ilan etmesi ve son derece ağır bir suçun cezasından muaf tutması düşünülemez, üstelik sanık suçunu kabul etmişken (Luka 23:3; Matta 27:11; Markos 15:2; Yuhanna 18:37). Bu koşullar altında, Barabbas olayının yanı sıra bu iddiaları da reddetmek gerekir (Luka 23:17-25; ayrıca Matta 27:15-26; Markos 15:6-15; Yuhanna 18:39-40). Goguel kapsamlı bir analizden sonra [46], Barabbas hikâyesinin aslında İsa'nın hikâyesinden bağımsız bir gelenek olduğu sonucuna varmıştır. "Üç [sinoptik] anlatıyı karşılaştırdığımızda, başlangıçta çok garip bir şekilde İsa'nın yargılanması öyküsüne eklenen bir olayın nasıl tamamen onunla kaynaşarak sona erdiğini görürüz... Barabbas öyküsünün, Pilatus'un İsa'yı ya suçlu gördüğü için ya da Roma'nın çıkarlarının O'nun

ölmesini gerektirdiğini düşündüğü için mahkûm ettiği gerçeğini gizlemeye hizmet ettiği konusunda çok kesin bir izlenim ediniyoruz... Roma hukuk kurumları açısından bakıldığında, Barabbas olayının tarihselliği her durumda çok şüphelidir" [47]. Daha önce Barabbas'ın adından hiç söz etmemiş olan Yuhanna'nın birdenbire, "bu nedenle *yine* hep bir ağızdan şöyle bağırıldılar" diye yazdığını belirtmek isteriz: "Bu [adam] değil, ama Barabbas"" (18:40; vurgu eklenmiştir).

Romalı savcının İsa'yı masum bulduğu varsayımı altında İncil'deki gerçekler hayal bile edilemezdi, çünkü *titulus*'un yayınlanması mahkûmun suçluluğunu belirten bir Roma geleneği idi: "Pilatus da bir başlık yazdı ve onu çarmıhın üzerine koydu. Ama orada şöyle yazıyordu: "Nasıralı İsa, Yahudilerin Kralı" (Yuhanna 19:19).

Matta'nın (27:24) Pilatus'un durumunda bildirdiği gibi, kişinin ellerini masum kanından arındırması özel bir Yahudi geleneğidir (Tesniye 21:6-9) ve Roma geleneği değildir. Bu da kabul edilmesi mümkün olmayan bir yorumdur.

Yuhanna'nın anlatımındaki bariz bir çelişki, Pilatus'un İsa'yı çarmıha gerilmek üzere Yahudilere teslim etmesine karşın (19:14,16), aslında bunu Romalıların gerçekleştirmiş olmasıdır.

Peki ya Yahudi halkı? Yuhanna sadece "başkâhinler ve subaylar O'nu gördüklerinde şöyle bağırıldılar: "Çarmıha gerin, çarmıha gerin" diye bağırıldılar" (19:6). Luka'nın bildirdiğine göre: "Halktan büyük bir kalabalık ve feryat edip ağıt yakan kadınlar O'nun ardından gittiler" (23:27). İsa öldükten sonra, "o manzarayı görmek için bir araya gelmiş olan *bütün* kalabalıklar, olup bitenleri gördükten sonra, ıssızlığın işareti olarak göğüslerini döverek geri döndüler" (23:48; vurgu eklenmiştir). *Nikodimos'un Müjdesi'nde* Pilatus şöyle der: "Onun idamı herkes tarafından talep edilmedi; bazıları ağladı" [48]. Çağdaşlarının Pilatus'u tasvir etme biçimi İncillerin metniyle tamamen uyumsuzdur. Josephus Flavius, bir su kemeri inşa etme projesini protesto eden silahsız Yahudi hacıların katledilmesinden söz ederken [49], Luka bu suçun failine işaret ederek kurbanların "Pilatus'un kanlarını kurbanlarınıninkiyile karıştırdığı Galileliler" olduğunu gösterir (13:1). Caligula'ya yazdığı bir mektupta Pilatus, Kral I. Agrippa tarafından "esnek olmayan, acımasız ve inatçı" olarak tanımlanmıştır. Pilatus'un bir başka çağdaşı olan İskenderiyeli Philo, "onun yolsuzluğundan, küstahlıklarından, tecavüzlerinden, insanlara hakaret etme alışkanlığından, zalimliğinden, yargılanmamış ve suçsuz insanları sürekli öldürmesinden, hiç bitmeyen, karşılıksız ve en korkunç insanlık dışılığından" [50] söz eder. Merejkowski, Yahudiler için Pilatus'un "sünnetsiz bir köpek", "Tanrı'nın ve insanların düşmanı" olduğunu ve onun için "cüzamlı", "cinlenmiş" bir ırk olduklarını ileri sürer [51]. Cicero çarmıha germeyi "en zalim ve iğrenç ceza" (*crudelissimum, taeterrimumque supplicium*, Lat.) [52]' "tipik olarak kölelere uygulanan korkunç bir infaz şekli" (*servitutis extremum summumque supplicium*, Lat. [53], Josephus ise buna "tüm ölüm biçimleri arasında en acınası olanı" olarak adlandırmıştır. Bu tipik Roma ölüm cezası Yahudi ceza hukukunda bilinmiyordu [54].

Dönemin tarihçisi Tacitus (MS 60-120) Roma kökenli olmasına rağmen gerçekleri doğru bir şekilde kaydetmiştir: "Christus' mezhebinin kurucusu⁴³ Yahudiye savcısı Pontius Pilatus tarafından idam edildi⁴⁴ Tiberius döneminde" [55].

Yüzyıllar sonra, ünlü din adamı ve *İncil* müritsi Alfred Loisy (1857-1940) bunu kabul etmiştir: "İsa'nın çarmıha gerilmesi sadece tek bir gerekçeyle açıklanabilir: O, Roma Otoritesi tarafından kendisine karşı bir fitne tohumunun ekicisi olarak ölüme mahkûm edilmiş ve idam edilmiştir. Geleneksel efsanenin çabaları, onun ölümünün sorumluluğunu Yahudilere aktarmak üzerine yoğunlaşmıştır" [56].

Yukarıda belirtilen fikirleri savunan başka Yeni Ahit bilginleri de vardır [57].

1962 yılında Papa John XXIII, İsa'nın ölümünden dolayı Yahudileri resmen ve doktrinel olarak suçsuz ilan etmiş ve Katolik Kanonik Hukuku'ndan antisemitizmin tüm izlerini silmiştir.

Aynı şekilde, 28 Ekim 1965'te 6. Paul tarafından verilen "Kilisenin Hristiyan Olmayan Dinlerle İlişisine Dair Bildiri" *Nostra Aetate*'de "ayrım gözetmeksizin ne o dönemdeki bütün Yahudiler, ne de bugünkü Yahudiler, onun Çilesi sırasında işlenen suçlarla suçlanamazlar... Yahudilerden Kutsal Yazılardan kaynaklanıyormuş gibi bahsedilmemeli, reddedilmemeli ya da suçlanmamalıdır" [58] ifadesi yer almaktadır.

John Paul II, *Hristiyan Toplumunda Yahudi Karşıtlığının Kökleri* (30 Ekim - 1 Kasım 1997) başlıklı konuşmasında, İkinci Vatikan Konsili'nin bu konuda ilk *mea culpa* (özür dileme) olduğunu belirtmiş ve eklemiştir: "Hristiyan dünyasında... Yeni Ahit'in Yahudi halkına ilişkin hatalı ve adaletsiz yorumu ve bu halkın suçluymuş gibi gösterilmesi çok uzun süre halk içinde dolaşmış ve bu halka karşı düşmanlık duyguları yaratmıştır" [59].

La Stampa'da Barbara Spinelli şöyle yazmıştır: "antisemitizm sadece Yahudilere karşı değil, aynı zamanda Hristiyanlığa karşı da bir saldırıydı... Kilise sadece Yahudi kardeşlerine yardım etme görevinden istifa etmekle kalmadı, aynı zamanda kendi manevi yıkımına da aktif olarak işbirliği yaptı. Dolayısıyla, aslında Avrupa'nın bugünkü Hristiyansızlaşmasını hazırlamıştır". Anca Manolescu makaleye ilişkin yorumunda coğrafi çerçeveyi genişletmeye devam ediyor: "Sıkışık milliyetçilik, yabancı korkusu ya da saygıdeğer bir geleneğe saldırma girişiminden kaçınma arzusu (yani, tekrarlayıcılığının ve katı uyumluluğunun yol açtığı kilise sklerozu) Romanya Ortodoks Kilisesi alanında da mevcuttur" [60].

Pilatus'un (*Roma adaletinin bir temsilcisi olarak*) rehabilitasyonu, Pavlus tarafından vaftiz edilen Yahudi olmayanlar (Gentiles) kişiler sayesindedir. Yeni inançlarını Roma İmparatorluğu içinde yayma başarısının bu rehabilitasyona bağlı olduğunu fark etmişlerdir. Aslında ilk Hristiyanlar Roma otoritesiyle dostane ilişkiler içindeydi ve dinleri Yahudilik gibi hoş görülüyordu, ta ki bir mezhep olarak suçlanana ve Vahiy'de (özellikle 13. bölümde) gösterildiği gibi çatışma patlak verene kadar [61]. İncillerin yanı sıra, Origen [62] gibi açıkça ya da Barnabas (Mektubunda), Sardesli Melito, Aristides, Irenaeus ve diğerleri [63] gibi dolaylı bir şekilde birçok Hristiyan yazar suçu Yahudilerin üzerine atmıştır. İmparator Konstantin 313 yılında Hristiyan inancına geçtikten ve devletin bir Hristiyan İmparatorluğuna dönüşümü tamamlandıktan sonra, Romalılar İsa'yı öldürmüş olma suçundan aklanmalıydılar. Ya da gösterildiği gibi, Yeni Ahit'e yani İncil'e son şekli 363 yılında Laodikya Konsili tarafından verilmiştir. Bu da anlatının değiştirilerek Pilatus'un İsa'yı sadece masum bulmakla kalmayıp, Barabbas olayında hayatını kurtarmaya çalışmasını da açıklamaktadır. Gariptir ki, İsa Barabbas'ın tam adı "Babanın Oğlu İsa" anlamına gelmektedir (bar, oğul, *abba*, baba, İbr.). Origen bu ismi Matta'nın en iyi kodekslerinde okumuştur [64]: "Size kimi teslim edeyim, İsa Barabbas'ı mı, yoksa İsa Mesih denilen İsa'yı mı?" (27:17). Origen gözlerine inanamamıştır: "İsa adı sapkınlar tarafından eklenmiş olmalı, çünkü bir canı için uygun bir ad değil" (*Ne nomen Jesu conveniat alicui iniquorum*, Lat.) [65] ve *İncil*'in sonraki baskılarında olduğu gibi, Barabbas adının önüne "İsa" adının atılması gerektiğini düşündü. Jung'a göre İsa ile Barabbas arasında geçtiği iddia edilen takas "kralın kurban edilmesine yol açmaktadır" [66].

Daha önce de belirtildiği gibi, gerçeklerin taklit edilmesindeki ana rol Luka'ya aitti ve Pavlus'un kişisel doktoru olduğu, hatta "sevgili doktor Luka" (Koloseliler 4:14; bölüm XX C2) olarak adlandırıldığı için bu hiçbir şekilde tesadüfi değildi. Metnin uydurulması o kadar başarılıydı ki, Hristiyanlar procurator'u *Sanctus Pilatus* olarak kabul edecek [67] ve Etiyopya Kilisesi ("Grek" kökenli) sonunda Pilatus'u bir şehit olarak kanonlaştıracaktı! [68] Tertullian "Pilatus'un... artık kendi inançlarına göre bir Hristiyan olduğunu" (*Pilatus iam pro sua conscientia Christianus*, Lat.) ilan etmiştir [69]. Pilatus'un karısına (geleceğin "azizesi" Claudia Procula) gelince, Merejkowski [70] onu "Pilatus'un kendisinden çok daha kutsal olması muhtemel değil" olarak değerlendirirken, hikâyesi Dostoyevski'ye inanılmaz görünmüştür.

Eldeki kıt, belirsiz ve bazen de çelişkili kronolojik verileri özetleyerek, İsa'nın yaşamını (İncillerde anlatıldığı şekliyle) MÖ 10 (çoğu tarihçiye göre daha büyük olasılıkla MÖ 7 ila 5) ile MS 36 yılları arasına yerleştirebiliriz.

Luka'ya göre İncil (3:23) İsa'nın çarmıha gerildiğinde otuz yaşının üzerinde olduğu sonucunu çıkarmamızı sağlarken, Yuhanna (8:57) İsa'nın mucizelerinin gerçekleştiği dönemde ellisinden daha genç görüldüğünü belirtmiştir.

Bazı bilim adamları şu konuda hemfikirdir: "Tarihçiler ortak bir mutabakata varmak bir yana, İsa'nın ölümünü 29 ya da 30 yılına tarihlemişlerdir" [71], diğerleri ise şöyle yazmıştır: "Tekrarlanan girişimlere rağmen, İsa Mesih'in ölüm yılı tespit edilememiştir; 30 ve 33 yılları en olası yıllar olarak ortaya çıkmaktadır" [72].

Sadece yıl değil, İsa'nın ölüm günü de tartışmalıydı. Sinoptik İnciller Son Akşam Yemeği'nin 14 Nissan'da (Yahudi takviminin Mart-Nisan aylarına denk gelen ilk ayı), ölümünün ise ertesi gün, yani Fısıh Bayramı'nda gerçekleştiğini belirtir. Yuhanna Son Akşam Yemeği'ni 13 Nissan'a, ölümü ise 14 Nissan'a yerleştirmiştir. Dolayısıyla çarmıha gerilme Sinoptiklere göre 7 Nisan 30'da ya da Yuhanna'ya göre 3 Nisan 33'te gerçekleşmiş olmalıdır [73]. Çoğu tarihçi Yuhanna'ya itibar ediyor gibi görünmektedir çünkü idamların kutsal Fısıh gününde gerçekleştiğini kabul etmek zor olacaktır. "Cesetler Şabat günü çarmıhta kalamazdı, çünkü o gün [Hazırlık] günüydü, çünkü o Şabat günü büyük bir [gündü]" (Yuhanna 19:31). İsa'nın idam edilmesi, çarmıhtan indirilmesi ve gömülmesindeki acele, Fısıh Bayramı'nın 14 Nissan'da saat 18:00'de başladığı ve sonrasında her türlü faaliyetin yasak olduğu bilindiğinde, özellikle de Tesniye (21:23) metni emredici olduğundan, tam bir açıklama bulur: "bedeni bütün gece ağaçta kalmayacak, ama onu o gün gömeceksin".

Origen, Kurtarıcı'nın yaşamıyla ilgili gizemlere rağmen İsa'nın varlığını doğrulayan tarihsel kanıtlar olduğunu savunmuştur (ayrıca bkz. bölüm XXIII A ve B)'. Bu örnekler, Trallesli Phlegon'un tarihsel kayıtlarıyla (XIII ve XIV. kitaplar) tespit edilen gerçekler olan, İsa Mesih'in süresinin dolmasına eşlik eden depresyon ve karanlıktı [74].

NOTLAR

[1] Frederic G. Kenyon, *Our Bible and the Ancient Manuscripts*, Eyre and Spottiswoode, London, New York etc. 1903, s.18-23. [2] James M. Robinson 'The Nag Hammadi Library' Introduction' s.2. [3] Kernbach 'Dicționar...' s.82. [4] Schmemmann' s.67. [5] Michel Mourre' *Dictionnaire encyclopédique d'histoire* Bordas' Paris 1986' vol. G-J' p.2533. [6] Harold W. Hoehner, *Herod Antipas*, Zondervan, Grand Rapids 1972, s.105-106. [7] Eugene V. Gallagher, *İlahi İnsan mı Büyücü mü? Celsus and Origen on Jesus*, Scholars Press, Chico, Calif. 1982, s.65; ayrıca Joseph R. Hoffmann, *Celsus on the True Doctrine*, Oxford University Press, New York 1987, s.58. [8] Josephus'un *The Antiquities...*, XVII 5.7 ve 8.1, *The Works...* ' içinde s.376,379. [9] Kosidowski' *Povestirile...* ' s.213. [10] Pietro Fedele, *Grande dizionario enciclopedico*, Unione tipografico-editrice torinese, Torino 1957, cilt VI, s.310. [11] James W. Deardorff, *Jesus in India*, International Scholars Publications, San Francisco 1994, s.167-169. [12] Tertullian, *Marcion'a Karşı (Adversus Marcionem)* IV.19. [13] Keller, s.358. [14] Jung, *Eyüp'e Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din içinde: Batı ve Doğu*, § 644, s.406. [15] Bjørnstad' Johnson' *Horoskope...* [16] A.g.e., s.53; ayrıca Keller, s.361-365. [17] Willy Jack Pasedag 'Heilsgeschichte in Zahlen' cilt III: *Der heile Tag* s.41. [18] Keller, s.364. [19] A.g.e., s.367; krş. Dalman, s.48. [20] *What Has Religion Done For Mankind*, Watchtower Bible and Tract Society, Brooklyn, N. Y. 1951, s.234-235. [21] Robin Lane Fox, *The Unauthorized Version: Truth and Fiction in the Bible*, Penguin Books Ltd., 1991, s.27-38. [22] Corbin Andrews, *Modernizing God's Image*, National Post, 20 Ocak 1999; *apud* Jagbir Singh, *Shri Adi Shakti, The Kingdom of God*, 1999, s.1715. [23] *Qumran Mss. 4Q534-536*, Eisenman, Wise, *The Dead Sea...* , s.36-37; belgenin Nuh'un Doğuşu olarak adlandırılmasının görünürde bir nedeni yoktur! [24] Clarence Bernhart (ed.)' *The New Century Cyclopedia of Names* Appleton-Crofts' New York 1954' cilt II' s.2186. [25] Alan W. Watts' *Myth and Ritual in Christianity* Thames and Hudson' London 1954' s.126. [26] *Enciclopedia italiana* Roma 1951' cilt XIV' s.63. [27] A.g.e.' cilt XXIV' s.299; krş. Dalman, s.45. [28] *Grande Encyclopédie* H. Lamirault et Cie. Paris 1886-1902' cilt 21' s.130. [29] P.W. Schmidt, *Die Geschichte Jesu*, 1904, s.129-130. [30] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* 10.2. [31] Epiphanius, *Panarion*, 51.23.3; 51.25.7, *The Panarion...* içinde, 1994, cilt II (kitap II-III), s.54,56; krş. 51.28, s.59-60. [32] Örneğin *The New American Standard Bible*, Holman Bible Publishers, Nashville 1977 veya *The New Jerusalem Bible*'da [33] Roerich 'Altai-Himalaya' s.90. [34] Nicolas Notovitch 'İsa Mesih'in Bilinmeyen Hayatı' Aziz İsa'nın Hayatı X.2-3; XI.1,4; XIII.3,19-20,23 (çev. J.H. Connelly' L. Landsberg)' R.F. Fenno & Co.' New York 1890' s.192-193,198-199,208,212-214. [35] Roerich, *Altai-Himalaya*, s.92-93. [36] Maurice Goguel, *The Life of Jesus* (çev. Olive Wyon), George Allen & Unwin Ltd., Londra 1954, bölüm XVII, § II, s.464-476; *Juifs et Romains dans l'histoire de la passion*, in *Revue de l'histoire des religions*, LXII, s.165-182,295-322 (1910). [37] Goguel, s.467. [38] A.g.e., s.520-521. [39] A.g.e., s.474. [40] A.g.e., s.518. [41] A.g.e., s.521. [42] Graves' Podro' s.668. [43] Suetonius, *De Vita Caesarum*: III. *Tiberius*, 58, Gaius Suetonius Tranquillus, *The Twelve Caesars* (çev. Robert Graves) içinde, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex 1980, s.127. [44] Keller' s.384-385. [45] Josephus,

The Wars..., II.11.6. [46] Goguel, s.516-520. [47] *A.g.e.*, s.518-519. [48] *Evangelium Nicodemi* in Thilo (editör), *Codex apocrypha Novum Testamentum*, I, s.522; Karl Hase, *Geschichte Jesu nach akademischen Vorlesungen*, Leipzig 1876, s.557; *apud* Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.494,615. [49] Josephus' *The Antiquities...* XVIII.3.2, *The Works...* ' içinde, s.392. [50] Philo 'Gaius'un Elçiliği Üzerine (*Legatio ad Gaium*) XXXVIII (302). [51] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.476. [52] Cicero, *In Verrem*, II.5.165. [53] *Ibid.* II.5.169. [54] Keller' s.387. [55] Tacitus'un *Annales* XV.44.2-3. [56] Alfred Loisy 'The Origins of the New Testament' Allen and Unwin, London 1950, s.103; *apud* Graves, Podro, s.682. [57] Paul L. Maier, *İsa'yı Kim Öldürdü?*, in *Christ Today* 34, s.16-19 (1990). [58] Paul VI, *Nostra Aetate* 4; *apud* *Catechism...*, § 597, s.154. [59] David Gabrielli, *Confronti Magazine*, Aralık 1997 (çev. Terry Finseth ve Betty Voli). [60] *Apud Dilema* VI' no.260' s.11 (23-29 Ocak 1998)' o.t. [61] Goguel, s.466-467. [62] Origen, *Contra Celsum*, II.34; *De Principiis (Peri archon)*, IV.8. [63] Goguel, s.465. [64] Kodeksler: Syro-Hierosolymitanum, *Evangelarium Hierosolymitanum* ve diğerleri; *apud* Rich. Ad. Hoffmann, *Marcus-Evangelium und seine Quellen*, Thomas und Oppermann, Königsberg 1904, s.603; Brandt, s.102-104; Merejkowski tarafından alıntılanmıştır, *Jesus Manifest*, s.490,614; krş. Goguel, s.516'ya not 1. [65] Origen, *Commentary on Matthews*, ser. latin. 121; ed. Lomm, IV, 255, ser. 121; Bauer, s.527, yeniden basım Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1967; E. Klostermann, *Das Mattheusevangelium*, Tübingen 1927, s.220,345; Marie-Joseph Lagrange, *Marc*, Paris 1929, s.415; Goguel, s.519 ve not 1. [66] C.G. Jung, *Kitlede Dönüşüm Sembolizmi, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din içinde: Batı ve Doğu*, § 406, s.268. [67] Edgar Hennecke, *Die Neutestamentliche Apokryphen*, JCB Mohr, Tübingen 1924, cilt II, s.63. [68] Graves' Podro' s.682. [69] Tertullian, *Apology*, XXI. [70] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.476-477. [71] William Langer 'Dünya Tarihi Ansiklopedisi' Harrap 'Londra 1972' s.119. [72] Fedele' cilt VI' s.314, o.t.; Clive Ruggles' *Nature* cilt 345' Haziran' 21' 1990. 14 Nissan 33 tarihi *What Has Religion...*, s.235'de de belirtilmiştir. [73] Goguel, s.226. [74] Origen, *Contra Celsum* II.33,59; Robert M. Grant, *The Earliest Lives of Jesus*, Harper, New York 1961, s.75'de de alıntılanmıştır.

XVIII. TARİHSEL BİR KARAKTER OLARAK İSA

"O sıralarda İsa adında bilge bir adam vardı, eğer ona adam demek yasaya uygunsa, çünkü o harika işler yapan biriydi, gerçeği zevkle kabul eden insanların öğretmeni idi."

Josephus Flavius'un *Antiquities of the Jews* [1]

Hristiyanlar için İsa'nın kişiliğinden daha heyecan verici bir konunun varlığını kabul etmek zordur. O'na adanmış yüz binden fazla monografi (ünlü bir kimsenin yaşamını, bir yazarın, sanatçının yaşamını ve yapıtlarını ya da herhangi bir alanda tek bir konuyu ele alan ve onu özgün bir görüşle inceleyen uzunca inceleme yazısı) olduğu tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, O'nun yaşamının sistematik olarak incelenmesi ancak 18. yüzyılın sonlarına doğru ve 19. yüzyılda cesur araştırmacıların ilgi odağı haline gelmeye başlamıştır. Doğmakta olan yeni bilimin öncüleri (örneğin Hermann Samuel Reimarus, David Friedrich Strauss, Johannes Weiss, William Wrede, Albert Schweitzer), yani bibliyistik, teologların ve Hristiyan kamuoyunun öfkesiyle yüzleşmek zorunda kaldı. Önemli bir hekim ve ilahiyatçı olan Albert Schweitzer, İsa'nın yaşamı üzerine yapılan araştırmaların bağımsız dini farkındalığın en güçlü ve cesur başarısı olduğunu düşünmektedir [2].

Hayatlarını bu soruya adayan sayısız akademisyenin akıl almaz çabalarına rağmen, o zamanların kroniklerinde İsa Mesih'ten bahsedilen kayıtları tespit etmek son derece zordu. Seküler kaynaklar tarafından sağlanan tarihsel tanıklıklar parmakla sayılabilir. Şimdi bunlara kronolojik sırayla bakalım.

İsa'yla ilgili ilk tarihsel kanıt, MS 62'den kısa bir süre sonra, kardeşi Yakup'un ölümünün bulunmasıyla ortaya çıkmıştır (bölüm XX C2a,b). 21 Ekim 2002'de dünyanın önde gelen haber ajansları Sorbonne'da görev yapan Fransız bilim adamı André Lemaire'in kireçtaşından bir kutu üzerinde eski Aramice "İsa'nın kardeşi Yusuf oğlu Yakup" (*Ya'akov bar Yosef akhui Yeshua*) yazısını tespit ettiğini duyurdu. 1970'lerde İsraili bir koleksiyoncu tarafından Arap bir antikacıdan satın alınan eser, etin çürümesinden sonra ölen kişinin kemiklerini saklamak için kullanılan kısa bir tabut (50 cm uzunluğunda) olan bir ossuary. (*Kemik sandıkları - Kemiklik, insan iskelet kalıntılarının son dinlenme yeri olarak hizmet vermek üzere yapılmış bir sandık, kutu, bir bina, kuyu veya alandır. Mezar alanının az*

olduğu yerlerde sıklıkla kullanılırlar) Daha sonra Ontario Kraliyet Müzesi ekibi yazıtın gerçekliğini kabul ederken, İsrail Eski Eserler Kurumu'nun bazı üyeleri bunu reddetti.

Yahudi tarihçi Josephus Flavius⁴⁵ (MS 37-95?) ünlü bir rahip ailesine mensuptu ve annesi Makabiler'in kraliyet soyundan geliyordu. Maceralı yaşamı boyunca Ferisiler (onların bir üyesi oldu), daha sonra Sadukiler ve Esseniler gibi farklı dini deneyim yollarını tanıdı, hatta çölde üç yıl çilecilik yaptı. Hapse gönderilmiş ancak daha sonra Neron'un karısı Poppaea'nın çevresine kabul edilmiştir. İmparator onu öldürdükten sonra, Josephus vali olarak atandığı Celile'ye gitti ve bir isyanın başına geçti.

Hemşerilerine ihanet ettikten sonra Vespasian ve Titus tarafından ödüllendirildi. Lakabı aile isimleri olan Flavius'tan gelmektedir. Son zamanlarda Domitian ve karısı Flavia'nın beğenisini kazanmıştır. Josephus 93 yılı civarında *Yahudilerin Eski Eserleri* adlı etkileyici bir eser yayınladı. Bu, Yaratılış'tan Neron'un yönetimine kadar, yazar tarafından önemli olduğu düşünülen tüm olayları içeren bir tür dünya tarihidir. Kitapta "Vaftizci Yahya" [3], Hirodes, Pilatus ve hatta İsa'nın kardeşi Yakup'un MS 62'deki ölümüne ilişkin kayıtlar yer alıyordu: Ananus (yani Hananya) "yargıçlardan oluşan Sanhedrin'i topladı ve İsa'nın İsa Mesih olarak adlandırılan kardeşini, adı Yakup'tu ve diğer bazılarını önlerine getirdi.⁴⁶ Yasayı çiğneyenler olarak onlara karşı bir suçlama oluşturduktan sonra, onları taşlanmaları için teslim etti" [4].

Josephus'un İsa ile ilgili en önemli referansı *Testimonium Flavianum* olarak bilinir: "O sıralarda İsa adında bilge bir adam vardı, eğer ona adam demek uygunsa, çünkü harika işler yapan biriydi, gerçeği zevkle kabul eden insanların öğretmeniydi. Hem Yahudiler'den hem de öteki uluslardan birçok kişiyi kendisine çekti. O İsa Mesih'ti; ve Pilatus, aramızdaki önde gelen kişilerin önerisiyle onu çarmıha mahkum ettiğinde, onu ilk başta sevenler onu terk etmediler, çünkü ilahi peygamberlerin onunla ilgili bu ve on binlerce başka harika şeyi önceden bildirdiği gibi, üçüncü gün onlara canlı olarak göründü; ve onun adını taşıyan Hristiyanların kabilesi bugün bile yok olmamıştır" [1].

Bazı tefsircilerin bu ifadenin orijinal pasaj olmadığından şüphelendiklerini belirtmeliyiz. Origen'in, "İsa'ya Mesih olarak inanmamasına rağmen bu yazara" [5] atıfta bulunurken bu metin hakkındaki şüphelerini ortaya koyduğu düşünülmüştür. Ancak, tanınmış Kumranolog Geza Vermes'in gösterdiği gibi, "ben de dahil olmak üzere başkaları metnin bu kısmının gerçek olduğunu düşünmektedir" [6]. Geleceğin bilim adamları için ne yazık ki, üç nesil içinde İmparator Konstantin, Hristiyan inancına düşman olan tüm eserlerin toplatılmasını teşvik etti ve bu durum Theodosius II ve Valentinian III döneminde de devam etti. Bu tür şeylere sahip olan herkes ölüm cezasına çarptırılabilirdi. Sonuç olarak, değerli el yazmaları ve kitaplar sonsuza dek kayboldular.

Josephus ilk metnini Aramice yazmış ve 23 yaşındayken 60 yılına ait kişisel anılarının yanı sıra resmi kayıtları ve kaynakları da kullanmıştır. Yunancası iyi olmaktan çok uzaktı. İlk çeviriyi Josephus'un kendisi hazırlamış ve yardımcıları da bunu sofistike bir Yunancaya dönüştürmüşlerdir [7].

Josephus'un *Yahudilerin Savaşları* adlı eserinin Slav dilindeki bir varyantını incelemeyen önce, Melkit Agapius (*Aghab.yus'* Arab.) tarafından Arapça olarak yazılmış çok ilginç bir tarih yazısından bahsetmeden geçemeyiz.⁴⁷ Menbiç (Hierapolis) piskoposu' *Kitab al-'Unwan* tam başlığı ile⁴⁸ *el-mukallal bi-fada'il el-hikme el-mütevvec bi-enva' el-felsefe el-memduh bi-haka'k el-ma'rifa* [8]. Aşağıda konumuza özgü pasajları alıntılatacağız (Arapça kelimeler *italik* karakterlerle gösterilmiştir):

"[*Al-Manbiji*] şöyle demiştir: Filozofların birçok kitabında *İsa Mesih*'in çarmıha gerildiği güne atıfta bulunduklarını gördük.⁴⁹] ve onlar buna hayret ediyorlar. Bunlardan ilki filozof *İflatun*'dur.⁵⁰ Krallar üzerine yazdığı kitabın on üçüncü bölümünde şöyle der: "[Tiberius] Sezar'ın hükümdarlığı döneminde güneş karardı ve dokuz saat gece oldu; yıldızlar göründü. İznik'te ve onu çevreleyen bütün kentlerde büyük ve şiddetli bir deprem oldu. Ve garip şeyler oldu".

Filozof *Ur.s.y.w.s.*, kralların yolları ve yaşamları hakkında yazdığı kitabın beşinci bölümünde [şöyle] der: "Başımıza büyük bir felaket ve uzun süren bir ıstırap geldi. Güneş karardı ve yer (*el-ard*) sarsıldı ve *İbranilerin (el-ibraniiyyin)* ülkesinde (*ard*) birçok korkunç şey olduğu belirtiliyor. Bunun nedenini, yargıç Pilatus'un (*F.Lat.s*) Filistin'den Tiberius Caesar'a yazdığı mektuplardan öğrendik. [Mektuplarda, bütün bunların Yahudilerin çarmıha gerdiği bir adamın ölümü üzerine olduğunu yazıyordu. Sezar bunu duyunca, onlara itaat ettiği için Pilatus'u Yahudiler üzerindeki yargıçlıktan azleden bir emir gönderdi. Ve onu çarmıha geren Yahudileri tehdit etti".

Benzer şekilde, İbrani Josephus (*Yusifus*). Yönetim üzerine yazdığı incelemelerde şöyle der:⁵¹ Yahudilerin: "O sırada İsa adında bilge bir adam vardı. Davranışları iyiydi.⁵² ve erdemli biri olarak

bilinirdi. Yahudilerden ve diğer uluslardan birçok kişi onun müritsi oldu. Pilatus onu çarmıha gerilmek ve ölmek üzere mahkûm etti. Ancak, müritsi olanlar onun müridi olmayı terk etmediler. Çarmıha gerildikten üç gün sonra kendilerine görüldüğünü ve hayatta olduğunu bildirdiler; buna göre o belki de peygamberlerin hakkında mucizeler anlattığı İsa Mesih'ti."⁵³

Bu, Josephus ve arkadaşları tarafından Rabbimiz İsa Mesih hakkında söylenen şeydir, yüceltilsin. Ayrıca Rabbimiz İsa Mesih'in 'yüceltilmiş olsun' tüm kamusal faaliyetlerinin Hannan ve Kayafa'nın yüksek rahipliği altında gerçekleştiğini söyler.⁵⁴ Çünkü [her ikisi de] kendi dönemlerinde başrahiptiler; yani [demek istiyorum ki] Hannan'ın başrahipliğinden Kayafa'nın başrahipliğinin başlangıcına kadar [onun kamusal faaliyeti gerçekleşmiştir]. Bu iki [tarih] arasındaki süre dört yıl değildir. Çünkü Hirodes onların başına geçtiğinde, soylarının şecerelerini yaktı, öyle ki, kendisinin⁵⁵ [Seçkin olmayan insanların soyundan geliyordu. Kâhinlik giysisini aldı ve onu kendi mührü altına koydu. Ve başkâhinlerden hiçbirinin bir yıldan fazla kâhinlik yapmasına izin vermedi. Bu [nedenle] Hannan'ın başrahipliği ile Kayafa'nın başrahipliği arasındaki [zaman aralığında] dört baş [kâhin] ortaya çıktı. Hannan'ın görevden alınmasından sonra Yahya oğlu İsmail onun yerini aldı. Yıllarını tamamlayıp [görevinden] ayrıldığında, Hannan'ın oğlu Eliezer onun yerine geçti. O da yıllarını tamamlayıp görevinden ayrıldıktan sonra yerine Kamihud oğlu Simon geçti. Ondan sonra, Rabbimiz İsa Mesih, yüceltilmiş olsun, onun emriyle ve onun başkâhinliği altında çarmıha gerilen Kayafa [ve onun yerine] geldi. Böylece Hannan ile Kayafa arasındaki süre dört yıldan daha az [? aqall] değildir". Suriyeli Michael'in *Kroniği*'nde ise şöyle yazmaktadır: "Yazar Josephus da Yahudilerin kurumları hakkındaki eserinde şöyle der: Bu zamanlarda İsa adında bilge bir adam vardı, eğer ona adam demek bizim için uygunsa. Çünkü o görkemli işler yapan bir işçi ve gerçeğin öğretmeni idi. Yahudiler'den ve uluslardan birçok kişi onun müritsi oldu. Onun İsa Mesih olduğu düşünülüyordu. Ama ulusumuzun önde gelenlerinin tanıklığına göre öyle değildi. Bu nedenle Pilatus onu çarmıha mahkûm etti ve öldü. Çünkü onu sevenler onu sevmekten vazgeçmediler. Üç gün sonra onlara canlı olarak görüldü. Çünkü Tanrı'nın peygamberleri O'nunla ilgili olarak [bunlar gibi] olağanüstü şeylerden söz etmişlerdi. Ve onun adıyla anılan Hristiyan halkı bugüne kadar yok olmadı" [10].

Historia Ecclesiastica'nın Eusebius tarafından yapılan Süryanice çevirisi şöyledir: "Çünkü o [Josephus] Tarih kitabında Kurtarıcımız hakkında da konuşur: O zamanlar İsa adında bilge bir adam vardı - eğer ona adam demek uygunsa. Çünkü o, görkemli işler yapan bir işçi ve insanların öğretmeni idi: [yani] gerçeği istekle kabul edenlerin öğretmeni idi. Yahudilerden ve diğer uluslardan pek çok kişiyi müritsi yaptı. Çünkü o İsa Mesih'ti. [Ama ulusumuzun ileri gelenlerinin tanıklığı üzerine Pilatus onu çarmıha mahkûm etti. Onu sevenler, onu sevmekten vazgeçmediler. Çünkü üç gün sonra onlara diri olarak görüldü. Çünkü Tanrı'nın peygamberleri onunla ilgili olarak bu ve buna benzer sayısız olağanüstü olaydan söz etmişlerdi. Ve onun adıyla anılan Hristiyan halkı günümüze kadar yok olmadı" [11].

Aşağıda Josephus Flavius'un bir başka görkemli eserinin Slavca çevirisinden İsa ile ilgili alıntıları veriyoruz. *Yahudilerin Romalılara Karşı Savaşlarının Tarihi* adlı bu çevirinin 11. ya da 12. yüzyıla ait olduğu ve Kiev Prensi Yaroslav'ın yönetimi sırasında yapıldığı tahmin edilmektedir. Metin Rusya'da (orada 1866-1869'da ve daha sonra 1879'da tekrar yayımlanmıştır) Josephus'un Slavcaya çevrilmiş on altı elyazması içinde keşfedilmiştir (bu versiyon Romence elyazmalarında Nikodemus'un apokrif bir anlatısı olarak da mevcuttur [12]). Orijinal Aramice başlığı *Kudüs'ün Ele Geçirilmesi Üzerine*'dir ve daha sonra *Yahudi Savaşı* adını almıştır. Yazarı "Flavius" atasözü olmaksızın Josephus olarak anılır.

Yunanca versiyondan pek çok farklılığın yanı sıra, çağdaş bir tarihçinin bilebileceği, dini propagandayla hiçbir ilgisi olmayan bazı özgün ayrıntılar da vardır. Bu el yazmalarının analizi, kaba Yunanca bir orijinalden tercüme edildiklerini ortaya çıkarmıştır. Eğer ilk versiyon Aramice ise, bu kolaylıkla 75 yılına güncellenmiş ve Josephus'un kendisi tarafından asistanları tarafından cıllanmak üzere hazırlanmış ikinci versiyon olabilir. Hristiyanlar tarafından yoğun bir şekilde düzenlenmiş ve genişletilmiş olmasına rağmen, bu kapsamlı bölüm hala Josephus'un otantik sesinin çoğunu içeriyor gibi görünmektedir. Daha geniş bir analiz için okuyucuyu kaynağımıza [13] yönlendiriyoruz.

Metni Rusya dışında (1906'da Almanya'da) ilk kez yayınlayan Berendts, metnin gerçekliğine ikna olmuş ve Slavca versiyonun Yunanca baskıdan önce gelen İbranice veya Aramice baskıya dayandığına inanmıştır. Orijinalliğin diğer taraftarları Seeborg, Frey ve Goethals idi [14]. Robert Graves (ezeli Hristiyanlığın Greko-Romen yönleri konusunda uzman) ve Joshua Podro (İbranice-Aramice yönleri konusunda uzman) bunun "görünüşe göre erken bir versiyonun gerçek ve tahrif edilmemiş bir çevirisi olduğunu - Yusuf'un daha sonra atladığı ilk elden askeri ayrıntıları içerdiğini" varsaymıştır [15].

Merejkowski'nin görüşüne göre: "Flavius Josephus'un Slavca kodeksinde, çok eski, çünkü açıkça Hristiyanlık karşıtı ve görünüşe göre Yahudilere ait, o dönemde Kudüs'te yaşananlara dair oldukça muğlak olsa da tarihsel olarak gerçek bir hatırayı içeren bir ekleme bulunmuştur" [16]. Robert Eisler bu metnin büyük bir kısmının gerçekliğini savunmuş [17] ve G. A. Williamson da [18] Josephus'un Penguin baskısı *The Jewish War*'ın [19] bir ekinde bu görüşe yer vermiştir. Ancak diğer uzmanlar (Schürer, Adolf von Harnack, Jean Réville) Slavca versiyonun gerçekliği konusunda şüphe duymaktadır.

Slavca versiyona benzer bir parçanın İncil'de de yer aldığını eklemeliyiz: "Bu nedenle başkâhinler ve Ferisiler bir kurul toplayıp şöyle dediler:... "Onu kendi haline bırakırsak, herkes ona inanacak ve Romalılar gelip hem yerimizi hem de ulusumuzu elimizden alacaklar"" (Yuhanna 11:47-48).

İşte Slavcadan yapılan çeviri:

"O zaman da bir adam ortaya çıktı - eğer ona (sadece) adam demek bile uygunsa. Hem doğası hem de biçimi bir insana aitti, ama ortaya çıkışı bir insaninkinden daha fazlaydı. İşleri, yani Tanrısalı ve şaşırtıcı ve güç dolu harikulade işler yaptı. Bu nedenle ona (sadece) bir insan demek benim için mümkün değildir. Ama yine de, herkesle paylaştığı varoluşuna bakarak, ona melek de demezdim. Ve bir tür görünmez güçle yaptığı her şeyi, söz ve emirle yaptı. Bazıları onun hakkında şöyle demiştir: "İlk Kanun Koyucumuz⁵⁶ ölümden dirilmiş ve birçok tedavi ve sanat göstermiştir". Ancak diğerleri (daha az kesin olarak) onun Tanrı tarafından gönderildiğini varsaydılar. Kendisi Yasa'ya çok karşı çıktı ve atalarının geleneğine göre Şabat Günü'ne uymadı. Öte yandan, kınanacak hiçbir şey yapmadı, hiçbir suç işlemedi, ama yalnızca sözle her şeyi etkiledi. Ve halktan birçok kişi onu izledi ve öğretilerini aldı. Ve birçok ruh, Yahudi kabilesinin böylece Romalıların elinden kurtulacağını düşünerek tereddüt etmeye başladı. Şehre bakan Zeytin Dağı'nda sık sık durmak âdetiydi. İyileştirdiği şeyleri orada da halka anlatırdı.

Hizmetkârlardan yüz elli kişi, halktan ise kalabalık bir grup O'nun yanına toplandı. Ama onun gücünü, her istediğini sözle yerine getirdiğini görünce, kente girip Romalı askerleri ve Pilatus'u öldürmesini ve bizi yönetmesini istediler. Ama o bunu küçümsedi. Bu olay Yahudi önderlerin kulağına gidince, onlar da başkâhinle birlikte toplanıp konuştular: "Biz Romalılara karşı koyacak güçte ve durumda değiliz. Ama yay nasıl eğilmişse, biz de gidip duyduklarımızı Pilatus'a anlatacağız ve başkalarından duyarsa malımız mülkümüz elimizden alınmasın, kendimiz kılıçtan geçirilmeyelim ve çocuklarımız mahvolmasın diye hiç üzülmeyeceğiz" dediler. Onlar da gidip Pilatus'a anlattılar.

Gönderdiği birçok kişiyi öldürttü. Ve o harikalar yaratana getirtti. Onun hakkında bir yargılama başlattığında, onun iyilik yapan biri olduğunu, kötülük yapan, devrimci ya da iktidar peşinde koşan biri olmadığını anladı ve onu serbest bıraktı. Bildiğiniz gibi, ölmek üzere olan karısını iyileştirmişti. Alıştığı yere gitti ve alıştığı işleri yaptı. Etrafında daha çok insan toplandıkça, yaptığı işlerle herkesten daha çok yücelik kazandı.

Yasa öğretmenleri (bu nedenle) kıskançlığa kapıldılar ve onu öldürmesi için Pilatus'a otuz talant verdiler. O da parayı aldıktan sonra, amaçlarını gerçekleştirmeleri için onlara izin verdi ve atalarının yasasına göre alıp çarpmıha gerdiler" [20].

Büyük tarihçi ve nesir yazarı, patrici ve Roma Konsülü Tacitus (y.60-y.120), ölümünden üç ya da dört yıl önce yazdığı en önemli kroniklerden biri olan *Yıllıklar*'ı (1429'da keşfedilmiştir) gelecek kuşaklara bırakmıştır. Kitap, 64 yılında Roma'da çıkan yangından sonra, felaketin sorumlusu olduğundan şüphelenilen Neron'un bu şüpheleri Hristiyanlara yönelttiğini göstermektedir. Tarihçi, imparatorun "ahlaksızlıkları nedeniyle nefret edilen ve kalabalığın Hristiyanlar olarak adlandırdığı bir sınıfı en ince zalimlikle cezalandırdığını yazdı. Christus' isminin kurucusu⁵⁷ Tiberius döneminde, savcı Pontius Pilatus'un kararıyla ölüm cezasına çarptırılmıştı⁵⁸ ve zararlı batıl inanç bir an için kontrol altına alındı, ancak sadece hastalığın yuvası olan Yahudiye'de değil, başkentin kendisinde de bir kez daha patlak verdi⁵⁹ Dünyadaki korkunç ya da utanç verici her şeyin toplandığı ve moda haline geldiği yer" [21]. Bir sonraki tarihsel kaynak, bize yazışmalarından oluşan dokuz kitap bırakan Romalı hatip ve devlet adamı Genç Plinius'tan (62-c.113) gelmektedir. MS 111 ile 113 yılları arasında Bitinya Valisi iken

İmparator Trajan'a gönderdiği mektuplardan birinde [22] Hristiyanlardan en az sekiz kez, İsa'dan ise üç kez bahsetmiştir. Mektup Hristiyanların incelenmesi (*cognitionibus de Christianis*), yani resmi olarak yargılanmaları ile ilgilidir. *Plinius* "suçsuz olsalar bile cezalandırılacak olanın yalnızca [Hristiyan] adı mı, yoksa bu adla bağlantılı suçlar mı olduğu" (*nomen ipsum, si flagitiis careat, an flagitia cohaerentia nomini puniantur*) konusunu gündeme getirir -bkz. bölüm XV D- ve şöyle der "Bu olayda sınırsız cahil batıl inançtan başka bir şey bulamadım" (*nihil aliud inveni, quam superstitionem pravam et immodicum*). Bununla birlikte, şikayet eder: "Sadece kentler değil, köyler ve kırsal bölgeler de bu sefil kült ile temas yoluyla enfekte olmuştur" (*Neque civitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est*). *Plinius* Hristiyanlar hakkında daha fazla bilgi vermektedir: "Belirli bir günde şafak sökmeden önce düzenli olarak toplanırlar ve bir Tanrıya yakarıncasına İsa Mesih'in onuruna kendi aralarında ayetler okurlardı" (*quad essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi deo, dicere secum invicem*, Lat.).

Üçüncü Romalı tarihçi *Suetonius* (yaklaşık 75-160) Trajan'ın sarayında yüksek mevkide bir memurdu ve daha sonra *Hadrianus*'un sekreterliğini yaptı. On İki Sezar'ın Yaşamları (*De Vita Caesarum* ya da *Vitae duodecim Imperatorum*) adlı kitabında 121 yılında yayınlanan iki kısa yorum vardı. *Claudius* ile ilgili bölümde şöyle yazıyordu: "Yahudiler *Chrestos*'un kışkırtmasıyla sürekli karışıklık çıkardıkları için, o (*imparator*) onları Roma'dan kovdu (*Judaeos impulsore Chresto assidue tumultantes Roma expulit*, Lat.) [23]. *Neron*'la ilgili bölüm şöyle der: "Yeni ve zararlı bir dini inancı savunan bir mezhep olan Hristiyanlara da cezalar verildi" [24].

Tertullian, *Pilatus*'un *Tiberius*'a İsa'nın çilesi hakkında doğru bilgi verdiğini kesin bir gerçek olarak bildirir [25].

Ayrıca 1. yüzyıl tarihçisi *Gaius Velleius Paterculus*'a ve bilinen tek el yazması 1515 yılında *Murbach* manastırında bulunan *Roma Tarihi*'ne de işaret etmek isteriz. *Gys-Devic* (*Ghislain Gaudesfroy*) bunu çok bozulmuş bir versiyon olarak değerlendirir. *Tarih* MS 30'da sona erer, ancak bu nüshada 29'un sonu ve 30 yılının tamamı eksiktir, son sayfalar ise İsa'ya herhangi bir atıfta bulunulmaması gibi bariz değişiklik işaretleri içerir [26].

Rabbiniik metinler İsa Mesih'e yapılan atıflardan muaf değildir. Nitekim *Talmud Babli* ve *Midraş*'ta İsa Mesih'in bir eşek üzerinde girişi anlatılmaktadır [27]. *Talmud* İsa'ya (polemikçi ve saldırgan bir şekilde de olsa) atıfta bulunarak O'nun tarihsel varlığını teyit eder: "asıldı" (çarmıha gerildi) [28]. *Babil Talmudu*'nun en eski bölümü *Yeshua ha-Notzri*'nin (Nasıralı İsa, İbr.) "Fısıh Bayramı arifesinde" "asıldığını" (çarmıha gerildiğini) kaydetmiştir [29]. MS 2. yüzyılın başlarında İbrani *Trypho*, "Çarmıha gerdiğimiz Galileli bir aldatıcı olan İsa'dan Tanrısız ve kanunsuz bir sapkınlık doğdu" diyordu [30]. *Julius Africanus*'un MS 221'de yazdığı Samiriyeli *Thallus*'tan da bahsetmek gerekir: "Thallus, tarihinin üçüncü kitabında karanlığı güneş tutulması olarak adlandırır" (*Touto tò skótos ekleypsin tou elíou Thallos apokalei en trite ton historion*, Gr.) [31], *Tiberius*'un on sekizinci yılında meydana gelen ve böylece çarmıha gerilme anındaki karanlığın tarihselliğini doğrulayan bir fenomen. *Müller*, *Schürer* ve *Eisler*, *Thallus*'u *Josephus*'un *Antiquities*'inde geçen *Tiberius*'un azatlısı ile özdeşleştirirler [32]. Son olarak, patrici *Lentulus* tarafından Roma Senatosuna gönderilen ve İsa'nın bir tanımını içeren tartışmalı bir mektuptan bahsedeceğiz [33].

Eleştirmenlerden bazıları, *Tiberyalı Justus* ve *İskenderiyeli Philo* gibi dönemin önemli Yahudi tarihçilerinin İsa hakkında tek bir söz bile etmediklerini fark etmiştir.

Justus'un *Josephus Flavius*'un rakibi olduğu hiçbir şekilde göz ardı edilemeyecek bir gerçektir. *Yahudilerin Savaşı* ve *Yahudilerin Krallarının Kroniği* (*Musa*'dan kendi dönemine kadar) adlı eserleri yazmıştır ancak bu eserlerin hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır. Bu kitapları gören 9. yüzyıldaki *Konstantinopolis patriği*, İsa hakkında hiçbir şey içermediğini söylemiştir ki bu çok gariptir çünkü *Celile*'den gelen yazar İsa'nın çağdaşıydı ve *Kefernahum* yakınlarındaki *Tiberya*'da yaşıyordu. Bunun iki olası açıklaması olduğuna inanıyoruz: ya İsa'ya karşı olası bir nefret (Hristiyan olmayan Yahudiler arasında oldukça yaygındır) ya da *Kurtarıcı*'ya ilişkin övgüden uzak bazı pasajların varlığı ve bu nedenle *Bizans patriği* tarafından sessizlikle geçiştirilmesi.

Philo'ya gelince, İsa'nın çağdaşı (MÖ 21 ya da 28 ile MS 41 ya da 49 yılları arasında yaşamıştır) ve İncil yazıları ve Yahudi mezhepleri konusunda uzman olmasına rağmen İsa hakkında tek bir satır bile

yazmamıştır [34]. Bunun olası nedeni, Philo'nun bir haham ve *Tevrat* tefsircisi olması, yeğeni Tiberius Alexander'ın ise 46-48 yılları arasında Yahudiye'de procurator olması olabilir. Bu nedenle Philo'nun Hristiyanlık karşıtı bir tutuma sahip olması ve aralarında Justus'un da bulunduğu diğer tarihçi arkadaşlarıyla birlikte (yukarıdaki ilk varsayımımız doğruysa) İnsanoglu'nun etrafında örülen sessizlik komplosuna katılması anlaşılabilir bir durumdur. Unutmayalım ki İsa tam da Yahudi toplumunun önde gelenleri, özellikle de din adamları, resmi dinin dogmalarına saldıran ve yeni bir inancın vaizi olan kişiye karşı şiddetle tepki gösterdikleri için ölümle tanıştı.

Tarihçi Yaşlı Pliny (23-79), yazar Martial (43-103) ya da Yunan biyografi ve deneme yazarı Plutarkhos (50-120) gibi önde gelen Romalı yazarların İsa'nın adını anmamış olmalarına şaşırıldıklarını ifade eden başka eleştirel sesler de duyulmuştur.

Öncelikle, yukarıda adı geçenlerin hepsinin Kudüs'te meydana gelen Hristiyan olaylarına yakın bir dönemde yaşadıklarını, ancak yankılarının yayılması için yeterli zamanları olmadığını belirtelim. Genç Plinius İsa Mesih'ten çarmıha gerildikten yaklaşık seksen yıl sonra bahsetmiş, Tacitus ondan beş yıl sonra yazmış ve Suetonius da Tacitus'tan yaklaşık beş yıl sonra (Yaşlı Plinius, Martial ve Plutarch çoktan ölmüşken) yazmıştır. Bu süre zarfında Hristiyanlığın gelişimi, sonraki üç tarihçinin yeni öğretinin başlatıcısıyla ilgilenmesini sağlayacak kadar yaygınlaşmıştı ki, bu durum açıkça üç öncülleri için geçerli değildi. Jean Steinmann'ın şu sözlerini düşüncemize özellikle uygun bulduk: "Çağımızın 30. yılında İsa, Roma İmparatorluğu'ndaki milyonlarca köleden biri olan bir köle gibi çarmıhta öldü. Filistinli Yahudiler bunu pek fark etmedi. Kudüs'ün kendisi yıkılmış olsaydı bile, İtalya, Yunanistan, Küçük Asya veya Mısır'ın uygar insanları Yahudilere ilgi gösterir miydi?... Bu kurban Tiberius ve ondan sonra Caligula, Claudius ve Nero tarafından yönetilen bir devlet için ne anlama geliyordu? Kanla yıkanan bir dünyada tek bir adamın ölümünün değeri ne olabilirdi?" [35].

Pek çok Kutsal Kitap uzmanı İsa'ya dair tarihsel referansların azlığını iki ana sebeple açıklamıştır. Bir yandan, ilgili belgelerin dönemin kargaşası içinde kaybolması: 64 yılında Neron'un neden olduğu Roma yangını (*Bu Filistin'den gelen raporların yakılması anlamına gelir*), 70 yılında Titus tarafından Kudüs'ün fethedilmesi ve yıkılması ve Romalılar ile Yahudiler arasındaki yedi yıllık savaş (İsa'nın yargılanması ve diğer çağdaş olaylarla ilgili tüm belgeler kaybolmuş olmalıdır). Öte yandan, bu kez "paganlar" tarafından değil, Hristiyanlar tarafından başlatılan, dinlerine karşı olan ve İsa'nın yaşamıyla ilgili tarihi gerçekleri de içeren tüm belgelerin yok edilmesi. Sadece öğretici bir örnek vermek gerekirse, Stoacı ve Platoncu filozofların takipçisi olan ve 177 yılı civarında Hristiyanlık karşıtı polemik diyalogu *Alethés logosu* (Doğru söz, Gr.) yayınlayan Celsus'tan bahsedebiliriz. Eser kaybolmuş ve sadece bazı bölümleri Origen'in *Contra Celsum*'unda alıntılanmıştır. Celsus yazdıklarını İsa'nın şahsına ve annesine iftira atmak için kullanmıştır; bu tavrının kaynağı Roma İmparatorluğu'nda Hristiyanlar ve Yahudiler arasında yüzyıllar sonra *Talmud*'un iki baskısında yankılanacak olan ideolojik mücadeledir.

NOTLAR

[1] Josephus, *The Antiquities...* ' XVIII.3.3, *The Works...* ' s.392 içinde. [2] Kersten' s.22. [3] Josephus, *The Antiquities...* ' XVIII.5.2, *The Works...* ' s.396. [4] *Ibid.* XX.9.1, *The Works* içinde... ' s.439. [5] Origen, *Contra Celsum* I.47. [6] Vermes, *The Complete...* , s.65. [7] Graham Lawrence, *The Fallible Gospels. Reasonable Observations on the Origin of Christianity*, Telif Hakkı 2000. [8] Eser iki baskı yapmıştır: <1> Agapius' *Kitab al-'Unwan/ Agapius Episcopus Mabbugensis, Historia Universalis (Corpus Scriptorum Christianorum, Scriptores Arabici, X)*, editör L. Cheiko, Louvain 1954 (yeniden basım); <2> Agapius, *Kitab al-'Unwan/ Histoire Universelle, écrite par Agapius (Mahboub) de Menbidj (Patrologia Orientalis, V, 4)*, editör A. Vasiliev, Paris 1912; *apud Shlomo Pines' An Arabic Version of the Testimonium Flavianum* The Israel Academy of Sciences and Humanities' Jerusalem 1971. [9] Graham Lawrence, *alıntılanan eser*. [10] Michel le Syrien '*Chronique*' trad. J. B. Chabot; cilt I: *Traduction* Paris 1899; cilt IV: Süryanice metin' Paris 1910; *apud Pines*. [11] *The Ecclesiastical History of Eusebius in Syriac* I.11' edited by W. Wright & N. McLean' Cambridge 1898; *apud Pines*. [12] Goguel, s.85'e 1. ve 3. notlar; Robert Eisler, *ΙΗΣΟΥΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣΑΣ*, Winter, Heidelberg 1928, 1930, 2 cilt, cilt I, s.430-461 Alexander Krappe tarafından yapılan İngilizce çeviri, *The Messiah Jesus and John the Baptist*, Methuen & Co., Londra 1931. [13] Graham Lawrence, *alıntılanan eser*. [14] Goguel, s.83. [15] Graves,

Podro, s.28. [16] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.344-345. [17] Eisler, IHΣOYΣ... [18] G.A. Williamson, *The World of Josephus*, Little, Brown, and Company, Boston, Toronto 1964, s. 308-9. [19] Josephus, *The Jewish War*, gözden geçirilmiş baskı, Penguin, Harmondsworth 1970. [20] Çeviri Goguel, s.84-85'i takip etmektedir. Slavca orijinali *Moskova Akademisi Kodeksi* 651.47.V; *Codex Sinod.* 770 ve 991; bkz: A. Berendts, *Die Zeugnisse vom Christentum im slavischen "De Bello Judaico" des Josephus*, J.C. Hinrichs'sche Buchhandlung, Leipzig 1906, s.8-10; Eisler, IHΣOYΣ... , cilt II, s.297; Salomon Reinach, *Jean Baptiste et Jesus suivant Joseph*, 1929, s.132-136. [21] Tacitus'un *The Annals* XV.44.2-8, Cornelius Tacitus, *The Annals and The Histories* içinde, Encyclopaedia Britannica, Chicago, London, Toronto, Geneva 1952, s.168; ayrıca Ronald Syme, *Tacitus*, Clarendon Press, Oxford 1958, cilt II, not 1 ila s.469. [22] Genç Plinius'un Mektubu X.96, *Plinius* içinde. *Mektuplar...* , s.284/285-290/291. [23] Suetonius'un *De Vita Caesarum: V. Claudius* 25, s.176. [24] *A.g.e.: VI. Nero* 16, s.191. [25] Tertullian, *Adversus Judaeos* (çev. C. Moreschino), Torino 1974. [26] Gérald Messadié, *Jésus de Srinagar*, Robert Laffont, Paris 1995, s.399-400. [27] *Talmud Babli*, Sanhedrin 98.6; *Bereshit Rabba*, 98; *Midrash Rabbah*, Ecclesiastes 1.9,1 üzerine; *apud* Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.601. [28] Tosephta Sanhedrin X.11; *Talmud Yerushalmi*, Sanhedrin VII.16; *Talmud Babli*, Sanhedrin, 67a; *apud* Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.453,611; bkz. I.B. Pranaitis, *The Talmud... The Secret Jewish Rabbinical Teachings Concerning Christians*. [29] *Talmud Babli*, Sanhedrin 43a; *apud* A. Hauck, *Jesus*, s.7; Merejkovsky, *Jesus the Unknown*, s.36; Sam Shamoun, *Jesus in the Rabbinic Traditions*; cf. Pranaitis. [30] Justin, *Trypho ile Diyalog*, CVIII. [31] Goguel, s.91 sq. [32] Josephus, *The Antiquities*... XVIII.6.4. [33] Kersten, s.96-97. [34] Arthur Drews' *Die Christusmythe* E. Diederichs, Jena 1911' s.3. [35] Jean Steinman' (*Paul of Tars*)' Ed. Zak' Kraków 1965' o.t.

XIX. İSA - EVRENSEL EVRİM İLKESİNİN TEZAHÜRÜ

A. KOZMİK DÖNGÜLER

"Şimdi Cumae'nin kâhininin söylediği son çağ geldi ve geçti ve görkemli yuvarlanma yüzyılların döngüsü yeniden başlıyor"

Virgil'in *Eclogues*'u [1]

Bölüm XV - B Hintlilerin büyük kozmik döngüler kavramının bir özetini sunmuştur. Böyle bir döngünün başlangıcı yaratılış anı ile işaretlenirken, çözülme (Yaratıcı'ya yeniden emilme) onun sonuydu.

Kutsal Kitap hem yaratılıştan (Yaratılış 1:1-31) hem de dünyanın sonundan bahsetmektedir (aşağıya bakınız). Yahudiler dönemi, zaman aralığını belirtmek için özel bir kelimeye sahip değildi ve *yom* terimini hem *gün* ismini hem de *dönem*, hatta *çağ* kavramını belirtmek için kullanıyorlardı (örneğin, "Kudüs günü", Mezmur 137:7). *Kutsal Kitap* İbranicesinde "tarih" için bir sözcük yoktur. Bu nedenle, Yaratılış'a göre Tanrı'nın dünyayı yedi günde değil, yedi dönemde ya da çağda yarattığı yorumu yapılabilir. Diğer ayrıntılar ileride sunulacaktır.

Zamansal döngüler teorisi ilk Kilise Babaları ve Doktorları tarafından iyi karşılanmıştır: İskenderiyeli Clement' Minucius Felix' Arnobius' Theodoret bunlardan sadece birkaçıdır. Origen, Basil, Gregory ve özellikle de Hippolu Augustinus'un (bölüm XV B) bu kavrama saldırmasına rağmen, döngüsel ve astral teoriler Orta Çağ'ın doruk noktasında, özellikle de Arapça çeviriler sayesinde, tarih ve kıyamet günü spekülasyonlarına hâkim olmuştur [2]. Eliade şöyle derken Hristiyan dünyasına atıfta bulunuyordu: "Kendi yüzyılımıza kadar beklemeliyiz bu tarihsel doğrusalcılığa karşı bazı yeni tepkilerin başlangıcını ve döngüler teorisine olan ilginin yeniden canlanmasını görmek mümkündür" [3]. Gerçekten de bu teori sadece felsefe alanında Nietzsche, Spengler ve Toynbee tarafından değil, ekonomi politik alanında bile yeniden canlandırıldı [4].

Şu anda bilim adamlarının çoğu tarafından kabul edilen kozmogonik teori, evrenin genişlemesinin sınırlı bir olgu olduğunu ve bunu tersi olan gerilemenin (daralma) izleyeceğini ve böylece döngünün sona ereceğini tahmin etmektedir (bölüm I). Hubert Reeves, evrenin sonuyla ilgili olarak şunları

yazarken bu kavramı desteklemiştir: "Sonsuz bir genişleme içinde olsa bile, evren sonsuz olmayabilir. Bedenlerimizin içinden çıktığı madde⁶¹ çok yavaş bir şekilde parçalanarak ışığa dönüşüyor olabilir" [5]. İlk bölümde genişleme (*Büyük Patlama*) teorisini desteklemek için *Kutsal Kitap* tarafından ortaya konan diğer kanıtları sunduk. Eski ve Yeni Ahit'ten birçok metin, Yaratılışın yok edilmesi yoluyla döngünün tamamlanmasını onaylamaktadır. Bundan sonra başka örnekler de verilecektir. *Puranaların* yorumunda kozmik döngü, gördüğümüz gibi (bölüm XV B), dört çağ veya *yugayı* (bu terim ilk olarak *Aitareya Brahmana*'da ortaya çıkmıştır) içerir. Bir *kalpa'nın* (Sanskrit; *kappa* Pali) sona ermesi *Brahma'nın gecesi* olarak tanımlanır. Yahudiler için *ketz* (end' Hebr.) uyku döneminin sona ermesi ve başarı dönemine (bir sonraki döngünün başlangıcı) girilmesi anlamına gelir. *Satya*⁶² *Yuga* (Hakikat Çağı) ilk çağ, Altın çağ, mükemmellik çağı anlamına gelir. Mükemmellik fikrinin dört rakamıyla ilişkilendirildiğini gördük (bölüm I), dolayısıyla kozmik Dharma'nın dört çeyreğini içeren ve bu nedenle kendisini tamamen ikinci çağın işareti altında bulan ilk çağın mükemmelliği. Başlangıçta ne devlet, ne hükümdar, ne ceza, ne de cezayı uygulayacak kişiler vardı. İnsanlar doğuştan sahip oldukları Dharma ve adalet duygularıyla birbirlerini koruyorlardı.

Mahabharata'da [6] Hanuman, Pandavalardan biri olan Bhimasena'ya dört çağın her birini tasvir etmiştir.

"Krita, Dharma'nın ebedi olduğu çağdır. Yugaların en mükemmeli zamanında [her şey] yapılmıştı⁶³ ve yapılacak hiçbir şey [kalmadı]. O zamanlar ne görevler aksamış ne de insanlar gerilemişti. Daha sonra zamanın [etkisiyle] bu Yuga bir aşağılık durumuna düştü. O çağda ne Tanrılar ne de Danavalar vardı.⁶⁴, Gandharvalar, Yakshalar⁶⁵, Rakshasalar⁶⁶ ne de Pannagalar⁶⁷ Alım satım yapılmıyordu, insanlar çaba göstermiyordu; [toprağın meyvesi] sadece onların isteğiyle elde ediliyordu; doğruluk ve dünyayı terk etme [hüküm sürüyordu]. Yaşın etkisiyle duyu organlarında hastalık ya da gerileme yoktu; kötülük, ağlama, gurur ya da aldatma yoktu; çekişme, nefret, zalimlik, korku, acı, kıskançlık ya da haset yoktu. Dolayısıyla Yüce Brahman bu Yogilerin aşkın sığınağıydı. Sonra Narayana⁶⁸ tüm varlıkların ruhu beyazdı. O çağda görevlerine adanmış varlıklar doğdu. Güvenlerinin nesnesinde, gözlemlerinde ve bilgilerinde birbirlerine benziyorlardı. Tüm o kastlar dönemi⁶⁹ işlevlerinde aynı' görevlerini yerine getirdiler' tek bir Tanrıya durmaksızın adanmışlardı' ve tek bir formül kullandılar⁷⁰ tek kural' ve tek ayin. Tek bir *Veda*'ları vardı".

İkinci çağ olan Treta Yuga, adından da anlaşılacağı üzere Dharma'nın yalnızca dörtte üçünü içeriyordu. Dharma'nın gözlemlenmesindeki çürümenin başlangıcına işaret eden Gümüş Çağı'ydı.

Mahabharata'da şu şekilde nitelendirilmiştir:

"Treta, kurbanın başladığı, Dharma'nın dörtte bir oranında azaldığı; Vishnu'nun kızıştığı ve insanların hakikate bağlı kaldığı ve törenlere bağlı bir doğruluğa adanmış olduğu [çağdır]. Sonra kurban, kutsal sanatlar ve çeşitli ayinlerle birlikte hüküm sürdü.

Treta'da insanlar 'ayinleri ve hediyeleri için ödül peşinde koşarak' bir amaç doğrultusunda hareket ediyorlardı ve artık kemer sıkmaya ve [basit bir görev duygusuyla] cömertliğe eğilimli değillerdi. Ancak bu çağda kendilerini kendi görevlerine ve dini törenlere adanmışlardı".

Geleneğe göre, *Ramayana*'daki olaylar Treta Yuga sırasında meydana gelmiş olmalıdır.

Dvapara Yuga Dharma'nın iki çeyreğini içeriyordu ve Bronz Çağı'ydı, mükemmellik ile kusurluluk arasındaki tehlikeli dengenin yaşandığı ve bu nedenle toplumun ideal standardının yok edildiği çağdı. İşte *Mahabharata*'nın bu dönem için verdiği tanım:

"Dvapara çağında Dharma dörtte iki oranında azaldı; Vishnu sarı oldu' ve *Veda* dörde katlandı. Bazıları dört, bazıları üç, bazıları iki, bazıları ise hiç *Veda* çalışmadı. Kutsal yazılar bu şekilde bölündüğünde' törenler çok çeşitli şekillerde kutlandı; ve insanlar' kemer sıkma ve hediye verme ile meşgul olduklarından' tutkuyla doldular⁷¹... Ve şimdi iyiliğin düşüşünden⁷² Çok azı gerçeğe bağlı kaldı. İnsanlar iyilikten uzaklaştıklarında, birçok hastalık, arzu ve kaderin neden olduğu felaketler onlara saldırdı ve bu durumdan ciddi şekilde etkilendiler. Diğerleri ise zevk ve cennet mutluluğunu arzulayarak kurbanlar sundu. Böylece 'Dvapara'ya ulaştıklarında' insanlar haksızlık yüzünden geriledi".

Mahabharata'da anlatılan olaylar, geleneğe göre, Dvapara Yuga sırasında gerçekleşmiş olmalıdır ve sonuç olarak, bu ünlü destanda son Yuga için yapılan niteleme bir kehanet olarak kabul edilebilir.

Son çağ hepsinin en karanlığıydı: Kali Yuga (*Kali* 'Karanlık Olan' Sanskr.), Dharma'nın sadece dörtte birinin korunduğu ve insan ömrünün dörtte bire düştüğü Demir Çağı. Bencil, kör, kontrolsüz, yıkıcı unsurlar hüküm sürer. İnsanlık kardeş katili savaşlarla yok olmaya başlar. Hanuman bunu şu şekilde tasvir etmiştir:

"Kali'de Dharma sadece dörtte bir oranında kaldı. O karanlık çağa gelindiğinde Vishnu karardı; *Vedalar* tarafından emredilen uygulamalar, doğruluk çalışmaları ve kurban törenleri sona erdi. Felaketler, hastalıklar, yorgunluk, öfke, sıkıntı, endişe, açlık, korku vb. gibi kusurlar hüküm sürdü. Çağlar döndükçe Dharma yine azalır; bu gerçekleştiğinde insanlar da azalır. Onlar çürüdüğünde, onları harekete geçiren dürtüler de çürür. Yugaların bu gerilemesiyle ortaya çıkan uygulamalar insanların amaçlarını boşa çıkarır. Kısa bir süredir var olan Kali Yuga böyledir. Uzun ömürlü olanlar çağın karakterine uygun olarak hareket ederler".

Çağımızın ilk binyılına tarihlenen *Vishnu Purana*, Demir Çağı'nı şu terimlerle tanımlar: "Krallar huysuz ruhlu, şiddetli mizaçlı, yalana ve kötülüğe düşkün olacaklardır. Kadınları, çocukları ve inekleri öldürecekler; tebaalarının mülklerini ele geçirecekler, sınırsız bir güce sahip olacaklar ve çoğunlukla hızla yükselip düşecekler; ömürleri kısa, arzuları doyumsuz olacak ve çok az dindarlık gösterecekler. Onlarla karışan çeşitli ülkelerin insanları onların çeşitli örneklerini izleyecekler; ve barbarlar prenslerin himayesinde güçlü olurken' daha saf kabileler ihmal edilirken' halk yok olacak. Zenginlik ve dindarlık günden güne azalacak, ta ki dünya tamamen ahlaksızlaşana kadar. Yalnızca mülkiyet rütbe kazandıracak, servet bağlılığın tek kaynağı olacak, tutku cinsler arasındaki birliğin tek bağı olacak, yalan davalarda başarının tek aracı olacak ve kadınlar yalnızca tensel hazzın nesnesi olacak. Dünya yalnızca mineral hazineleri için saygı görecektir; Brahman ipliği bir Brahman'ı oluşturacak; dış tipler çeşitli yaşam düzenlerinin tek ayrımı olacak; sahtekârlık evrensel geçim aracı olacak; zayıflık bağımlılığın nedeni olacak; tehdit ve küstahlık öğrenmenin kılıfı olacak; cömertlik bağıllık olacak; basit abdest arınma olacak. Karşılıklı onay evlilik olacak' güzel giysiler saygınlık olacak' ve uzaktaki su kutsal bir kaynak sayılacak... Böylece Kali Çağında insan ırkı yok olmaya yaklaşıncaya kadar çürüme gelişecek" [7].

Zamansal döngüler doktrininin tüm antik dünyada geniş bir yankı uyandırdığını tespit etmek için şimdi Hindistan'dan ayrılıyor (ayrıca bkz. bölüm XV B).

Mısır mitleri, ezeli Tanrıların dünyada yaşadığı cennet gibi bir Altın Çağ'ın varlığına ve "Maat gökten indi ve yeryüzünde yaşayanlara katıldı. O zamanlar adaletsizlik yoktu, acı yoktu, açlık yoktu" [8], eksiklik yoktu, vahşi hayvanların açgözlülüğü yoktu, acı yoktu ve hatta hastalıklar bile yoktu: "İnsanların karınlarında bol miktarda yiyecek vardı, ülkede yanlış bir şey yoktu, hiçbir timsah kapıp götürmedi, Ezeli Tanrıların zamanında bir yılan sokması yoktu" [9]. Sadece yüce hükümdar olan Maat vardı. Ancak insanların kötülüğü Maat'ı uzaklaştırdı ve sonuç olarak adaletsizlik, kötülük ve acı başladı. *Neferty'nin Kehanetleri* olarak bilinen metin, sosyal anarşiyi, barbar istilaları, gezegenlerin, rüzgârların ve suların hareketlerindeki bozuklukları ve ulusların sürekli isyanlarını anlatıyordu. Kehanet, Maat'ı ve astronomik ve doğal unsurlar âleminde bile düzeni yeniden tesis edecek yeni bir Firavun'u duyurarak sona eriyordu [10].

İran, örneğin orijinali kaybolduğu için unsurları *Denkart'ta* [11] muhafaza edilen *Sudkar-nask*'in Mazdaean metninde ortaya çıkan dört kozmik çağ efsanesini biliyordu. Orada efsanevi Eran vez ülkesi, insanların ne günahlarının ne de hastalıklarının olduğu Cennet olarak tasvir edilmiştir [12].

Budist Kutsal Yazıları tüm Yuga'ların en kötüsünü tarif eder: "Kardeşlerim, öyle bir zaman gelecek ki... ahlaksız eylem biçimleri aşırı derecede gelişecek; insanlar arasında ahlak sözcüğü olmayacak, hele ahlaklı bir eylem hiç olmayacak. Bu tür insanlar arasında, evlat sevgisinden ve dindarlıktan yoksun olan ve aşiret reisine saygı göstermeyenlere saygı ve övgü gösterilecektir; tıpkı bugün evlat sevgisine sahip olanlara, dindarlara ve aşiret reislerine saygı gösterenlere saygı ve övgü gösterildiği gibi. Böyle insanlar arasında, anneye, annenin kız kardeşiyle, öğretmeninin karısıyla ya da babanın baldızıyla evlenmeye engel olan hürmet düşünceleri olmayacaktır. Dünya, keçiler ve koyunlar, kümes hayvanları ve domuzlar, köpekler ve çakallar gibi karışıklığa düşecektir. Bu tür insanlar arasında, annenin çocuğuna, çocuğun babasına, erkek kardeşin erkek kardeşe, erkek kardeşin kız kardeşe, kız kardeşin erkek kardeşe karşı duyduğu şiddetli düşmanlık, şiddetli kin, şiddetli husumet, hatta öldürmeye yönelik tutkulu düşünceler kural haline gelecektir. Bir sporcu gördüğü av hayvanına karşı ne hissederse, onlar da öyle hissedecekler" [13].

Jain⁷⁴ doktrini (*Vardhamana Mahavira'nın öğretilerinden türetilmiştir*⁷⁵ MÖ 527 veya 509 civarında ölen büyük bir ruhani kişilik, dolayısıyla *Buddha'nın çağdaşıdır*) zamansal döngüye bir yükseliş (*utsarpini* Sanskr.) ve bir iniş (*avasarpini* Sanskr.) atfeder (bkz. Tao sembolü 'Yin-Yang'). *Sarpini* bir yılanın (*sarpin*) dalgalı hareketini çağırıştır; *ut yukarı ve ava aşağı* anlamına gelir. Zamanın yılan döngüsü dünyayı kuşatır ve yılan, simya yılanı *uroboros* gibi kuyruğunu ısırır, bu da sonsuz bir değişim anlamına gelir.

Lao-tse Dharma'nın (Tao) tedricen kayboluşunu şu şekilde tarif etmiştir: "Tao'nun kaybindan sonra erdem gelir, *teh* (doğal, sağlıklı ezeliyle doğru doğa unutulduktan sonra yapay ezeli, palyatifler gelir; erdemin ortaya çıkışı dışsal tezahürün ve çürümenin ilk aşamasıdır). Erdemin kaybindan sonra iyilikseverlik gelir (dışsal tezahürün ve çürümenin ikinci aşaması; ezeli birlik çokluk lehine kaybolur). İyilikseverliğin kaybindan sonra doğruluk (hakkaniyet, dürüstlük, adalet) gelir. Doğruluğun kaybindan sonra ayin (törenler, normlar, yasalar) gelir. Ayin kabuktur⁷⁶ (dışarıdan dayatılan saygı, bağlılık ve iyi niyet eksikliğinin işaretidir; törenler doğruluk ve orijinal dürüstlüğü kaybını telafi etmek için zayıf araçlardan başka bir şey değildir; törenler düzenden ziyade düzensizlik ve sıkıntıların kaynağıdır). Ama aynı zamanda düzensizliğin (sıkıntıların) kaynağıdır (başlangıcıdır)." [14]. Evrimin ardından gelen tekâmül veya kökene dönüş ile ifade edilen döngü kavramı, *Tao-Te-King*'de iyi bir şekilde tanımlanmıştır: "Yalnızca Dönüş'ü sıkıca düşünün... her biri kendi kaynağına (köklerine) dönüşü takip eder". "Dönüş (döngü) Tao hareketinin [özelliğidir]" [15].

Chuang-tse⁷⁷ (M.Ö. 369-c.286) Satya Yuga'nın kolayca tanınabileceği *mükemmel birlik durumu* hakkında yazmıştır: "Eski insanlar, kaotik durum henüz gelişmemişken, tüm dünyaya ait olan sakin sükûneti paylaşıyorlardı. O zamanlar Yin ve Yang uyumlu ve hareketsizdi; dinlenme ve hareketleri herhangi bir rahatsızlık olmadan devam ediyordu; dört mevsimin belirli zamanları vardı; tek bir şey bile zarar görmedi ve hiçbir canlı varlık erken bir sona uğramadı. İnsanlar bilgiye sahip olabilirlerdi, ama bunu kullanmak için hiçbir sebepleri yoktu. Bu Mükemmel Birlik durumuydu. Bu zamanda, hiç kimsenin eylemi yoktu, ama kendiliğindenliğin sürekli bir tezahürü vardı⁷⁸" [16]. Filozof, Altın Çağ ve sonraki dönemleri şu sözlerle anlatmıştır: "Eski insanlar arasında bilgi en uç noktaya ulaşmıştı. Bu uç nokta neydi? Bazıları başlangıçta hiçbir şey olmadığını düşünüyordu. Bu en uç noktadır, üzerine hiçbir şeyin eklenemeyeceği en son noktadır. İkinci bir sınıf, bir şeyin var olduğunu, ancak (insanlar tarafından) herhangi bir tepkisel tanıma olmadığını savundu. Üçüncü bir sınıf ise böyle bir tanıma olduğunu, ancak bu konuda farklı görüşlerin ifade edilmeye başlanmadığını savunmuştur. Tao'nun (doktrinine) zarar veren şey, onun hakkındaki farklı görüşlerin kesin ifadeleriydi. (Kısmi) tercihlerin oluşmasına yol açan şey (Tao) doktrinine verilen bu zarardı" [17]. Chuang-tse yazmaya devam etti: "O zamanlar tepelerde ne patikalar ne de kazılmış geçitler vardı; göllerde ne kayıklar ne de barajlar vardı; tüm canlılar topluluklar halinde yaşıyordu... Mükemmel erdem çağında insanlar kuşlar ve hayvanlarla ortak yaşıyorlardı ve tek bir aile oluşturuyormuşçasına tüm canlılarla eşit koşullara sahiptiler; kendi aralarında üstün insanlar ve küçük insanlar ayrımını nasıl bilebilirlerdi? Aynı şekilde bilgiden yoksundular, doğal erdemlerinin (yolundan) ayrılmadılar; aynı şekilde arzulardan özgürdüler, saf sadelik durumundaydılar. Bu saf sadelik durumunda, insanların doğası olması gerektiği gibiydi. Ama ne zaman ki bilgiler ortaya çıktı, topallaya topallaya iyilik yapmaya çalıştılar, doğruluk yapmak için ayaklarının ucuna basarak ilerlediler, işte o zaman insanların kafası karışmaya başladı. (Bu bilgiler de) müzik icralarında ve törenleri uygularken el kol hareketlerinde aşırıya gittiler ve o zaman insanlar birbirlerinden ayrılmaya başladılar" [18].

Tao ustası Wang Ch'ung (MS 80 civarı) döngüsel süreci şu şekilde tanımlamıştır: "Doruk noktasına ulaşan Yang, Yin lehine geri çekilir; doruk noktasına ulaşan Yin, Yang lehine geri çekilir" [19].

Konfüçyüs geçmiş Altın Çağı şu şekilde tanımlamıştır: "Büyük Yol⁷⁹ hüküm sürmüş, dünya toplumu herkes tarafından eşit olarak paylaşılmıştır. Değerli ve yetenekli olanlar makam sahibi olarak seçildi. Karşılıklı güven teşvik edildi ve iyi komşuluk geliştirildi. Bu nedenle insanlar ebeveyn olarak sadece kendi ebeveynlerini görmüyor, çocuklara da sadece kendi çocukları gibi davranmıyordu. Yaşlılara ölünceye kadar bakılır, yetişkinlere iş verilir ve gençlerin büyümesi sağlanırdı. Yaşlı dullar, yetimler, yaşlılar, çocuksuzlar, hastalar ve engellilerin hepsine iyi bakılırdı. Erkeklerin kendilerine uygun rolleri, kadınların da evleri vardı. Servetin yerde yattığını görmekten nefret etseler de, onu kendi kullanımları için saklamak zorunda değillerdi. Çaba göstermemekten nefret etseler de, çabalarını mutlaka kendi amaçlarına adamıyorlardı. Böylece kötü planlar bastırıldı ve soyguncular, hırsızlar ve diğer kanunsuz

unsurlar ortaya çıkmadı, böylece dış kapıların kapatılması gerekmedi. Buna Büyük Uyum Çağı deniyordu" (*Ta Tung*) [20].

Şimdi, insanlığın çağlarına atıfta bulunan eski yazarların yazılarından başka örnekler getireceğiz.

Hesiod (M.Ö. 8. ya da 7. yüzyıl) *Eserler ve Günler*'de Demir Çağı'ndan önce gelen bir kahramanlar dönemi daha eklemiştir⁹⁰. Diğer mitolojilerle paylaşılan "klasik" çağlarla kıyaslandığında, kasıtlı olarak yaratılan bu çağa hiçbir metalin atanmamış olması da bunu doğrulamaktadır. Muhtemelen mitlerde bahsedilen yarı-Tanrıları da dâhil etmeyi amaçlamıştır. "Başlangıçta, evleri Olimpos'ta olan ölümsüzler, ölümlü insanların altın neslini yarattılar. Bunlar Cronus'un zamanında, onun cennette kral olduğu dönemde yaşadılar. Sanki Tanrıları gibi yaşadılar, kalpleri her türlü kederden uzaktı, kendi başlarına ve ağır iş ya da acı olmadan; yollarına hiçbir sefil yaşlılık çıkmadı; elleri, ayakları değişmedi... Olimpos'ta yaşayanlar daha sonra gümüşten, diğerinden çok daha kötü ikinci bir nesil yarattılar. Ne şekil ne de ruh olarak altın olanlara benzemiyorlardı... Sonra baba Zeus üçüncü ölümlü kuşağını, Bronz Çağı'nı yarattı. Onlar gümüş kuşağı gibi değildi. Kül mızraklardan geldiler. Korkunç ve güçlüydüler ve Ares'in korkunç eylemi ve şiddeti onların... Şimdi toprak onların nesli üzerinde de toplandığında, Kronos'un oğlu Zeus, verimli toprak üzerinde dördüncü bir nesil daha yarattı ve bunlar daha iyi ve daha asildi, yarı Tanrılar olarak da adlandırılan harika kahraman-adam nesli, bu geniş yeryüzünde bizimkinden önceki nesil... Bundan sonra, geniş kaşların Zeus'u, verimli toprak üzerinde beşinci bir insan nesli daha kurdu. Ve keşke beşinci insan kuşağının bir parçası olmasaydım da, o kuşak gelmeden önce ölseydim ya da daha sonra doğsaydım. Çünkü şimdi Demir Çağı yaşanıyor. Gündüzleri ağır işlerin ve acıların, geceleri de yorgunluğun sonu gelmeyecek, Tanrılar bizi sıkıntıya sokacak endişeler gönderecek. Yine de kötülüklerle karışık bazı iyi şeyler de olacak. Ama Zeus bu ölümlüler kuşağını da yok edecek... Baba çocukla, çocuk babayla anlaşılamaz olduğunda, konuk ev sahibiyse, yoldaş yoldaşla anlaşılamaz olduğunda, kardeşin eskiden olduğu gibi dostun olmadığında. İnsanlar yaşlandıkça ana babalarını bütün haklarından yoksun bırakacaklar ve insanlar da onlarla alay edecekler, onlara karşı acı sözler söyleyecekler, sertçe ve Tanrıların hakkı için utanmadan... " [21]. Hesiod'da da süre, dört yugada olduğu gibi bir çağdan diğerine azalır.

Altın Çağ'ın yok oluşu Pandora'nın kutusunu (*aslında bir kavanoz, pythos, Erasmus tarafından yanlışlıkla bir kutuya, pyxis'e çevrilmiştir*) açmasıyla başlamıştır. Sonra, "Büyük Tanrıça Dürüstlük (*Pistis*) gitti, dünyadan Kendini Bilen (*Sophrosýne*) gitti" [22]. Bu aynı zamanda *Horae*'lerden biri olan *Diké*'nin (Adalet) [23] ya da Dharma rolünü yerine getiren ve insanların yanlış davranışlarına tanık olan Zeus'un kızı *Astraea*'nın uçuşuyla da karşılaştırılabilir. Altın Çağ boyunca insanoğluluyla birlikte yaşamış, ardından Gümüş Çağ geldiğinde dağlara çekilmiş ve Bronz Çağ boyunca dünyayı tamamen terk ederek Başak takımıyıldızına dönüşmüştür [24]. Enoch tarafından tarif edilen Bilgelik uçuşu da benzerdir: "Bilgelik insanoğulları arasında yaşamak için dışarı çıktı, ama bir yerleşim yeri bulamadı. Bilgelik yerine döndü ve meleklerin arasına oturdu" [25].

Anaksimandros (MÖ 611-c.547) her şeyin doğduğunu ve *ápeiron'a* (sonsuz; tüm varlıkların kökeni Gr.) geri döndüğünü biliyordu [26]. Pythagoras'ın ilk takipçileri, tüm varlıkların periyodik olarak önceki varoluşlarını sürdürdükleri konusunda hemfikir [27]. Zamansal döngüler teorisi Herakleitos'un (MÖ 535 - 475) çalışmalarında da ortaya çıkmıştır: "Bu dünya... her zaman yaşayan bir ateşti, öyledir ve öyle de kalacaktır, ölçülü olarak tutuşur ve ölçülü olarak söner" (*aptómenon métra kai aposbynómenon métra* Gr.) [28]. Empedokles (MÖ 495-c.435), evrenin *yaratılışını* ve *yok oluşunu* belirleyen *philia* (sevgi, Gr.) ve *neikos* (çekişme, Gr.) olmak üzere sırasıyla uyum ve bozulma için hareket eden iki zıt ilkenin dönüşümüne bağlı olarak dört aşamadan oluşan kozmik döngünün [29] varlığını savunmuştur [30] (bölüm I). Platon (MÖ 427-c.347) *Diyaloglar*'ında insanın Tanrılar dünyasından düşüşünden de söz eder, *Devlet Adamı*'nda ise insanoğlunun Kronos'un (Altın Çağ) egemenliğinden Zeus'un egemenliğine düşüşünü anlatır [31] (aşağıya bakınız). Kayıp dünyanın hakikatlerini yeniden keşfetmek için "ilahi halin" hatırlanması uyandırılabilir (*anámnesis* Gr.) [32]. Aristoteles (MÖ 384-322) bize sadece birkaç parçası ulaşan *Perí philosophias* (Felsefe Üzerine, Gr.) adlı eserinde Hesiod'un döngüsel temasını yineleyerek her döngünün bir tufanla sona erdiğini iddia eder [33]. Proclus şunu göstermiştir: "İlahi Aristoteles'e göre, aynı fikirler evrenin iyi belirlenmiş dönemlerinden sonra halklara tekrar tekrar gelmiştir... ancak göksel devrimlerin döngülerinden sonra birbiri ardına gelip giderler" [34].

Ayrıca Roma medeniyeti, Demir Çağı'ndan sonra gelecek olan Altın Çağı'nın (*Aetas Aurea* Lat.) zamansal döngülerine aşınaydı. Virgil'in (MÖ 70-19) *Bucolics* (veya *Eclogues*) adlı eserinin dördüncü kitabında (*Pollio*) şöyle yazar: "Şimdi Cumae'nin Sibyl güneşinin son çağı/ Geldi ve geçti ve görkemli yuvarlanma/ Dönen yüzyılların yeniden başlar:/ Adalet geri döner, eski Satürn'ün saltanatı geri döner/ Gökten indirilen yeni bir insan ekmeğiyle/ Yalnızca sen, Gün'ün doğumunda/ Demir sona erecek, altın ırk ortaya çıkacak" [1]. Şair burada Diké'nin dönüşüne atıfta bulunmaktadır (yukarıya bakınız). Bu dizeler de Kurtarıcı'nın gelişini müjdeliyordu.

Ovid (MÖ 43 - MS 18) *Metamorphoses* adlı eserinde dört çağı tanımlamıştır: "Altındı o ilk çağ⁸¹."Kimsenin zorlamadığı", "yasası olmayan", "kendi iradesiyle" inancını koruyan ve doğru olanı yapan. Cezalandırılma korkusu yoktu, küstah tabletler üzerinde tehdit edici sözler okunmuyordu; hiçbir yalvaran kalabalık korkuyla yargıcın yüzüne bakmıyordu; ama savunucular olmadan güven içinde yaşıyorlardı... düz borular, kıvrımlı pirinç boynuzlar, kılıçlar ya da miğferler yoktu. Silahlı adamlara hiç ihtiyaç yoktu, çünkü savaşın alarmlarından güvende olan uluslar, yıllarını yumuşak bir rahatlık içinde geçirdiler. Toprağın kendisi, hiçbir zorlama olmadan, çapa ya da saban demiri değmeden, ihtiyaç duyulan her şeyi kendi kendine veriyordu... Satürn ölümün karanlık ülkesine sürüldükten ve dünya Jove'un egemenliği altına girdikten sonra⁸², gümüş yarış⁸³ altından daha düşük, ama sarı pirinçten daha değerli... Bundan sonra ve üçüncü sırada küstah ırk geldi⁸⁴ daha sert mizaçlı ve silahlanmaya daha hazır vahşiler, ama henüz dinsiz değiller. Sert demir çağı en son geldi.⁸⁵ Hemen tüm kötülükler bu alçak damarlı çağda ortaya çıktı; alçakgönüllülük, doğruluk ve inanç yeryüzünden kaçtı ve onların yerine hileler, entrikalar ve tuzaklar, şiddet ve lanetli kazanç sevgisi geldi... ; her ikisiyle de savaşan ve kanlı ellerinde çarpışan silahları sallayan savaş geldi. İnsanlar yağma ile yaşıyordu. Misafir ev sahibinden, kayınpeder damadından emin değildi; kardeşler arasında bile şefkat bulmak nadirdi. Koca karısının, kadın kocasının ölümünü arzuluyordu; katil üvey anneler ölümcül zehirler hazırlıyor, oğullar babalarının ölüm yıllarını vaktinden önce sorguluyordu. Dindarlık yok oldu ve ölümsüzlerin sonuncusu olan bakire Astraea, kana bulanmış toprağı terk etti... Derler ki, akan kanlarıyla sırlıklam olan Toprak Ana, o sıcakkana yeniden hayat verdi... Ama bu yeni soy da Tanrıları küçümsedi, katliam için çok açgözlü ve tutkulu oldu. Onların kanın oğulları olduğunu bilebilirsiniz" [35].

Macrobius da *Saturnalia*'sında Satürn'ün hükümdarlığına tekabül eden Altın Çağ hakkında yazmıştır [36].

Dacia sakinleri de *Aetas Aurea*'da yaşamışlardı ki bu da bu bölgeye verilen Dacia *Felix* (Mutlu Dacia' Lat.) adının bir açıklaması olabilir.

İrlandaca metin *İkinci Mag Tuiread Savaşı'nda*, Tanrıça Morrighan gelecek en kötü çağın kehanetinde bulunur: "Beni hoşnut etmeyen bir dünya görüyorum: çiçeksiz yaz, sütsüz inekler, alçakgönüllü kadınlar, cesaretsiz erkekler... meyvesiz ağaçlar, balıksız deniz, yaşlıların kötü öğütleri, yargıçların kötü kararları... Kötü bir zaman: oğul babaya, kız anneye ihanet ediyor" [37].

Aztekler de döngüsel teoriyi kabul ediyorlardı. Üç ya da dört dünya yıkımının gerçekleştiğine ve bir sonrakinin gelecekte beklendiğine inanıyorlardı. Her döngünün sonunda kaybolan bir "Güneş" her dünyayı yönetiyordu [38].

Sonuç olarak Schuon Kali Yuga'yı "tüm dünyanın içine gömüldüğü ve tüm kutsal doktrinler tarafından önceden haber verilen Karanlık Çağ" olarak tanımlamıştır [39].

Yahudi-Hıristiyan ezeliyerini karakterize eden doğrusal zaman hipotezine rağmen (bölüm XV B), Kutsal Kitap, döngüsel kavramın Kutsal Yazıların yazarları tarafından bilinmediğini kanıtlayan birkaç sözden muaf değildir.

Mükemmellik durumundan uzaklaşmanın (bölüm IX) Eski Ahit'te Adem ve Havva'nın sözde günahı ile mecazi olarak tanımlandığı gösterilmiştir: "İkisinin de gözleri açıldı ve çıplak olduklarını anladılar" (Yaratılış 3:7), yani *şeylerin varlığının bilincine* vardılar ve *iyi* ile *kötü* arasında bir ayrım yaptılar, böylece *Tao*'nun, *Dharma*'nın *bütünlüğünü ihlal ettiler*. Bunun da ötesinde, Yahudiler diğer eski halklarla benzer görüşleri paylaşmışlardır: cennetsel durumun kaybolması, insan ömrünün giderek kısalması, günahkâr insanların (bazı ayrıcalıklı bireyler dışında) tufan ve aynı zamanda ateş yoluyla yok edilmesi (bkz. *infra*). Bununla birlikte, *Puranalar* tarafından tarif edilen dört çağı Yahudi Kutsal Kitabı'nda keşfetmek büyük bir sürpriz olacaktır.

İlk olarak, dört çağ Eski Ahit'da Daniel bir rüyayı çözdüğünde ortaya çıkar. "Bu suretin başı ince altından, göğsü ve kolları gümüşten, karnı ve uylukları pirinçten, bacakları demirden, ayaklarının bir kısmı demirden, bir kısmı kildendi" (2:32-33). Böylece yine dört kozmik çağa özgü metalleri buluruz: altın' gümüş' pirinç (tunç)⁸⁶ ve demir. Kil -metal olmayan- kök olan Toprak Ana (ayaklar) ile olan bağı sembolize eder.⁸⁷ hepsinden. Daniel rüyayı yorumlayarak krala, onun tarafından "krallıklar" olarak adlandırılan dört yuganın birbirini izleyişini açıklar. "Sen bu altın başsın. Senden sonra senden daha aşağı bir krallık gelecek; sonra pirinçten üçüncü bir krallık gelecek, bütün yeryüzüne egemen olacak. Ve dördüncü krallık demir gibi güçlü olacak: çünkü demir nasıl parçalara ayrılır ve her şeye boyun eğdirirse, bütün bunları parçalayan demir de öyle parçalara ayrılacak" (2:38-40). Peygamber "altından, gümüşten, pirinçten, demirden Tanrılar "dan (5:4), yani dört çağa hükmeden Tanrılardan söz etmiştir (bölüm XIX B). Bir *Midraş*, Nemrut'un Babil Kulesi'nin tepesinde demir, bakır, gümüş ve altından yapılmış üst üste binmiş tahtları tasvir etmiştir [40]. Yeni Ahit'te Vahiy dört çağı tanımlamak için bir metafor kullanır (bkz. *infra*).

Apokrif *Jubilees Kitabı* da İbrahim'den sonra başlayacağı varsayılan Kali Yuga'nın kötülüklerini ve bu sıkıntıların sonunda Büyük *Kiyamet*'in gelişini ve ardından *Büyük Gün* adı verilen Altın Çağ'ın geri dönüşünü anlatır.⁸⁸ İnsanların kendilerini Yasa'ya adayacakları ve insan ömrünün uzayacağı '*Barış Dönemi*'. "Ve bu zamandan büyük yargı gününe kadar ortaya çıkacak olan tüm nesiller hızla yaşlanacaktır.⁸⁹... ve yaşlılıkları yüzünden bilgileri onları terk edecek [ve tüm bilgileri yok olacak]. Ve o günlerde, eğer bir adam bir buçuk yıl yaşarsa, onun hakkında şöyle diyecekler: "Uzun yaşadı ve günlerinin büyük bir kısmı acı, keder ve sıkıntı içinde geçti ve hiç huzur bulmadı: Çünkü felaket felaketi, yara yarayı, sıkıntı sıkıntıyı, kötü haber kötü haberi, hastalık hastalığı ve bunlar gibi bütün kötü hükümler birbirini izler, hastalık ve devrilme, kar ve don ve buz, ateş, üşüme ve uyuşma, kıtlık, ölüm, kılıç ve esaret ve her türlü felaket ve acı." Ve bütün bunlar yeryüzünde haddi aşan kötü bir kuşağın başına gelecek: İşleri pislik, zina, kirlilik ve iğrençliktir. O zaman şöyle diyecekler: "Atalarımızın günleri çoktu ve iyiydi; ama bakın, bizim ömrümüzün günleri, eğer bir insan çok yaşamışsa... ve bunlar kötüdür ve bu kötü kuşağın günlerinde huzur yoktur". O kuşakta oğullar babalarını ve büyüklerini günah ve haksızlıktan, ağızlarından çıkan sözlerden, işledikleri büyük kötülüklerden ve Rab'bin kendileriyle yaptığı anlaşmayı, sağa ya da sola sapmadan O'nun bütün buyruklarını, kurallarını ve yasalarını yerine getirmeleri için terk etmelerinden ötürü suçlayacaklar. Çünkü hepsi kötülük yaptı ve her ağız kötülük konuşuyor ve bütün işleri pislik ve iğrençliktir ve bütün yolları kirlilik, pislik ve yıkımdır. Bütün işleri yüzünden yeryüzü yok olacak, asma tohumu ve yağ kalmayacak; çünkü işleri tamamen imansızlıktır ve insanoğullarının yüzünden hayvanlar, sığırlar, kuşlar ve denizdeki bütün balıklar hep birlikte yok olacaklar. Yasa ve anlaşma yüzünden birbirleriyle, genç yaşlıyla, yaşlı gençle, yoksul zenginle, alçakgönüllü büyükle, dilenci prensle savaşacaklar; çünkü buyrukları, Anlaşmaları, bayramları, ayları, Şabat günlerini, yıldönümlerini ve bütün yargıları unuttular. Onları yoldan döndürmek için kılıç kuşanıp savaşacaklar; ama yeryüzünde birbiri ardına çok kan dökülmedikçe geri dönmeyecekler. Ve kaçanlar kötülüklerinden doğruluk yoluna dönmeyecekler, fakat her biri komşusunun olan her şeyi almak için hile ve servet ile kendilerini yüceltecekler ve büyük ismi adlandıracaklar, fakat hakikatte ve doğrulukta değil ve murdarlıklarının ve kirliliklerinin fesadı ile kutsalların kutsalını kirletecekler. Bu kuşağın yaptıklarına Rab'den büyük bir ceza gelecek ve onları kılıca, yargıya, tutsaklığa, yağmalanmaya ve yutulmaya teslim edecek. Ne merhameti, ne de şefkati olan, ne yaşlı, ne genç, ne de hiç kimsenin kişiliğine saygı göstermeyen öteki uluslardan günahkârları onlara karşı uyandıracak; çünkü onlar kötülük yapmakta bütün insanlardan daha kötü ve daha güçlüdürler. İsrail'e karşı zorbalık, Yakup'a karşı azgınlık yapacaklar. Yeryüzünde çok kan dökülecek. Toplayacak ve gömecek kimse kalmayacak. O günlerde yüksek sesle ağlayacaklar. Günahkârların, öteki ulusların elinden kurtulmak için dua edecekler. Ama hiçbir kurtulamayacak."... "Ve o günlerde çocuklar yasaları incelemeye başlayacaklar. Ve emirleri arayacaklar. Ve doğruluk yoluna dönecekler. Ve günler çoğalmaya başlayacak ve günleri bin yıla yaklaşıncaya kadar bu insan çocukları arasında artacak. Ve (önceki) günlerin sayısından daha çok yıl olacak. Ve hiçbir ihtiyar olmayacaktır. Ne de günlerinden memnun olan biri. Hepsi çocuklar ve gençler gibi olacaklar. Ve bütün günlerini huzur ve neşe içinde tamamlayacaklar ve yaşayacaklar. Ve ne şeytan, ne de kötü bir yok edici olacak. Çünkü onların bütün günleri bereket ve şifa günleri olacak. Ve o zaman Rab kullarına şifa verecek. Kalkıp büyük esenlik görecekle ve düşmanlarını kovacaklar. Ve salihler görecekle ve şükredecekler ve ebediyen sevinçle sevinecekler" [41].

Kali Yuga'daki kötülük Yahudi peygamberler tarafından da tanımlanmıştır: "Çünkü oğul babanın şerefini lekeliyor, kız annesine, gelin kayınvalidesine karşı ayaklanıyor; bir adamın düşmanları kendi ev halkının adamlarıdır" (Mika 7:6).

Enoch'un Kitabı Kali Yuga'nın kurulacağı kehanetinde bulunmuştur: "Bu nedenle kötülük, günah, küfür, zorbalık ve her türlü kötü iş arttığında ve haddi aşma, dinsizlik ve pislik de arttığında, o zaman hepsine gökten büyük bir ceza verilecektir" [42].

İncil'deki Patriklerin yaşam sürelerinin, tıpkı erkeklerin yaşam sürelerinin bir yuga'dan diğerine azalması gibi azalması dikkat çekicidir.

Yeni Ahit de, Hindu yazılarında ve diğer eski Kutsal Yazılarda Kali Yuga'nın tanımını hatırlatan bölümler kaydetmiştir: "O zaman birçokları gücenecek, birbirlerini ele verecek ve birbirlerinden nefret edecekler; ve birçok sahte peygamberler ortaya çıkacak... ve o zaman son gelecek" (Matta 24:10'14). "Kişinin ev halkı ona düşman olacak" (10:36). "Kardeş kardeşi, baba çocuğu ölüme teslim edecek; çocuklar da ana babaya karşı ayaklanıp onları öldürecekler" (10:21; çapraz başvuru Markos 13:12; Luka 21:16). Kozmik döngü, Yakup'un mektubunda da (3:6) "yaşam çarkı"ndan (Cornilescu'nun Romence çevirisi) bahseden bir metafor olarak karşımıza çıkar; başka zamanlarda "yaratılışın çarkı" (*Yeni Kudüs İncili*), "yaşamın akışı" (Fransızca baskı için *Gideons İncili*; Almanca baskı için "yaşam çemberi"-*"Lebens Kreis"*) ya da "doğanın akışı" (*Kral James Versiyonu*, Darby vs.) olarak adlandırılır.

Hristiyan inancını benimsemiş olan Lactantius (yaklaşık MS 260-340), son lanetli dönemi kehanette bulunarak tanımlamıştır: "Bu, doğruluğun kovulacağı ve masumiyetten nefret edileceği; kötülerin iyileri düşman olarak avlayacağı; ne yasanın, ne düzenin ne de askeri disiplinin korunacağı; kimsenin asırlık kilitlere saygı duymayacağı, dindarlık görevini tanımayacağı, cinsiyete veya bebekliğe acımayacağı bir zaman olacaktır" [43].

Döngüsel gelişimin antik modelleri diğer Hristiyan yazarları da etkilemiştir. Dante, Altın Çağ'dan bahsetmiştir [44]. Cervantes'in kahramanı Don Kişot da dört çağdan bahsetmiştir: "Dostum Sancho' bil ki, ben bu demir çağında altın çağını ya da altın çağı canlandırmak için doğmuş olacağım.²⁰ denildiği gibi". Ve sonra: "Ne mutlu o çağa, ne mutlu o zamana ki eskiler ona altın adını vermişlerdir" [45]. Aynı şekilde Lope de Vega da "altın yüzyıl" (*el siglo de oro*, Span.) hakkında yazmış, Rotterdamlı Erasmus'un *Ahmaklığa Övgü'sünü* de unutmamıştır. Zamansal döngü kavramı Goethe tarafından *Faust*'un Birinci Önsözü'nün sonunda [46] "yaratılışın tüm çemberi" (*den ganzen Kreis der Schöpfung* Germ.) hakkında yazarken "cennetten dünyaya ve cehenneme" (*vom Himmel durch die Welt zum Hölle* Germ.) yani altın, göksel çağdan, dünyevi çürümenin diğer aşamaları boyunca cehenneme benzeyen en karanlık, şimdiki çağa kadar ima edilmiştir.

İslam'da *ahlaki Sünnet el-fitrattan* (ezeli durum, doğuştan gelen maneviyat, Arap. [47] Altın Çağ'a tekabül eder), yani ezeli mükemmellikten bahseder [48]. İslam geleneği de Kali Yuga'nın *Mahabharata*'dakine pek çok açıdan benzeyen bir tanımını sunar: "Enes rivayet etti: Size Allah'ın Elçisi'nden işittiğim bir *hadisi* nakledeceğim ve bunu benden başkası anlatmayacak. Allah'ın Resulünü şöyle buyururken işittim: "... Kıyametin alametlerinden²¹ şunlardır: Dini bilgiler ortadan kalkacak; (dini konularda) genel cehalet artacak; yasadışı ilişki yaygınlaşacak; alkollü içki içmek çok yaygın olacak"" [49].

Hazreti Ali bin Ali Talib'in kasidelerinde anlatılan, döngünün sonuna eşlik eden Mehdi'nin dönüşünü ilan eden "işaretler", bu bölümün C kısmında gösterildiği gibi Kali Yuga hakkındaki benzer anlatıları hatırlatmaktadır.

Yaratılış üzerine bir *Midraş*, Tanrı'nın başlangıçta sayısız dünya yarattığını ve birbiri ardına yok ettiğini açıklar [50]. Kozmik döngüler doktrini (*shemithoth* çoğul; *shemithah* tekil İbr.) İbrani ezoterik akımına da aşinaydı ve yaklaşık 1250 yılında Katalonya'da ortaya çıkan *Sepher ha-Temunah*'ta (Tanrı'nın Konfigürasyon Kitabı ya da Tanrı'nın İbr. *Görüntüsü* Kitabı ya da Tanrı'nın gücünün tezahürü olarak Tanrısallığın mistik görüntüsü olarak İbrani harfleri) sunulmuştu. Scholem bu çalışmayı son derece zor ve henüz yeterince araştırılmamış olarak değerlendirmiştir. Burada ortaya konan doktrine göre *Tevrat*, *İncil*'de kaydedildiği gibi tek bir yaratılışın tarihini değil, bir dizi yaratılış

ele almaktadır. Yedi shemittoth Büyük Jübile ile ilgilidir⁹² [50]. *Sepher ha-Temunah*, lütuf yasasının, hiçbir kısıtlama ya da olumsuzlama tanımayan ama sadece yaratılan ile Yaratıcısı arasındaki yüce bağın olumlanmasını sağlayan ilahi sevginin sonsuz akışının ilk shemittoth'u yönettiğini yazmıştır. İlahi şiddetle, kısıtlamalarla ve yargılamayla karakterize edilen bu dünyamızın Yaratılışı, kötü arzuları ve ayartmayı bilir. Sonraki döngülerde *Tora* bir kez daha sadece saf ve kutsal olanla ilgilenecektir. Artık şimdiki çağda olduğu gibi ruhun daha fazla göç etmesi söz konusu olmayacaktır.⁹³ [50]. *Şa'arey Gan Eden'de* (Cennetin Kapıları, İbr.) Satya Yuga şu şekilde karakterize edilir: "Bir lütuf olan ve dolayısıyla ne kötü arzunun ne ödülün ne de cezanın olduğu önceki Shemittah'ta, zorunlu olarak farklı bir kozmik yasa (*hanhagah*' İbr.) geçerliydi. *Tevrat*'ın sözleri bu özel kozmik yasanın gerekliliklerini karşılayacak şekilde iç içe geçmiştir ve önceki Shemittah'ı meydana getiren eylemler daha yüksek bir alandan, yani bilgelikten gelmiştir. Bu nedenle *de Tevrat'a atziluth* anlamında '*Tora de-atziluth*' denir.⁹⁴ ilahi bilgeliğin sırrıdır" [51]. Yeni Altın Çağ ise şu şekilde tasvir edilmektedir: "Altıncı bin yılın sonunda⁹⁵ Kozmik Şabat'tan önce gelen ışık ışınlarını yayacak, ölümü yutacak ve kirli ruhu dünyadan kovacak... O zaman, *Temunah* Kitabı'nda yazıldığı gibi, bu Şemittah'ın sonuna uygun olarak yeni bir kozmik yasa hüküm sürecek. Kadim sözlerin anlamı budur: "Yeni bir *Tevrat* ortaya çıkacak"" [53]. Midraşik bir yoruma göre, "Benden bir *Tevrat* çıkacak" (Yeşaya 51:4): "Benden yeni bir *Tevrat* çıkacak" [54]. "Altıncı binyılın sonunda [yani, gerçek İsa Mesihi kurtuluştan ve yeni çağın başlangıcından sonra] insan daha da yüksek bir ruhsal varlık haline gelecek, *Tevrat*'ın gizli gizemine daha da derinlemesine nüfuz edecektir... Ve insan... [bedensel durumundan] daha ince, ruhsal bir duruma yükseldiğinde, *Tevrat*'ın maddi tezahürü de dönüşecek ve ruhsal özü giderek artan derecelerde kavranacaktır. *Tevrat*'ın örtülü yüzleri ışıltılı olacak ve erdemli kişiler onları inceleyecektir" [55].

Bununla birlikte, altıncı binyılın sonundaki *kozmik Şabat*'la ilgili bazı açıklamalar gereklidir. İbraniler *de Testamentum Abrahami' Etica Enochi'de* vs. olduğu gibi dünyanın süresini *yedi bin yılla* sınırlamışlardır. [56]. Çağın *Yedinci Günü* (bkz. *supra*: *yom' day' period' era*, İbr.) ilahi işin sonuçlanmasına, bir döngünün sona ermesine ve yeni bir döngünün başlamasına özgüdür. "Senin gözünde bin yıl, geçmiş dün gibidir" (Mezmurlar 90:4; bölüm XV B) cümlesi, Yaratılış'ın (Döngü) ilk Altı Günü'nün (Dönem) 6000 yıl sürdüğü anlamına gelir. Yedinci Gün özgürlüğe kavuşma günüdür: köleler altı yıl hizmet ederlerdi ve yedinci yılda özgür bırakılırlardı (Tesniye 15:12). Dolayısıyla, yedinci aşama burada reenkarnasyon döngüsünün (*samsara*' Sanskr.; bölüm XXIV) esaretinden kurtuluşu (*moksha*' Sanskr.), yani Kurtuluşu temsil eder.

Böylece, döngüsel evrim boyunca, kozmik Dharma makrokozmos (evren) ve mikrokozmosdan (insan toplumu ve birey) bir sonraki döngünün kökenini oluşturan kaosu (*tohu wa-bohu*' İbr.) kurana kadar yavaş yavaş kaybolur (Yaratılış 1:1 sq.).

Döngünün sonunda, Yüce Tanrı son işine, yani nihai yıkıma başlar. Güneş'in kendisi olur ve tüm evreni kurutarak yok eder: sular emilir, toprak çatlar ve özsu kozmik bedenden ve tüm yaratıklarından dışarı çıkar. Tanrı Rüzgâr, kozmik nefes olur ve hayat veren Havayı arzular. Sürtünme, yanıcı hale gelmiş olan dönen kuru maddeyi tutuşturur. Tanrı Ateş (Samvartaka) haline gelmiştir. Sonunda, Yok Edici⁹⁶ Devasa bir bulut şeklindeki Nirvana, dünyanın ateşini söndürmek için her tarafa temiz bir yağmur yağdırır. Dünyanın kavrulmuş ve acı dolu bedeni Nirvana'da yüce huzurunu bulur.⁹⁷ Su haline gelen Tanrı'nın seli altında, önceki yaratılışın tüm Elementleri, artık sona ermiş olan önceki döngünün başlangıcında çıktıkları Ezeli Okyanus'a karışır [57].

Shiva'nın *üçüncü gözü* (Agya çakra) her şeyi küle dönüştürür' ve bu yüzden Yaratılışın Büyük Yok Edicisi felaketten sonra kalan külleri alnında taşır. Bu sembolizm muhtemelen Büyük Perhiz'in ilk günü olan Kül Çarşambası'nda, inananların tövbe etmek için (hatalı bir şekilde) alınlarına kül koymalarında yankılanmıştır⁹⁸ (bkz. Matta 11:21 ve Luka 10:13). Yas tutan Yahudiler (kadınlar kadar erkekler de) başlarının üzerine kül serperlerdi (örneğin Yeşaya 61:3).

Sadece *Vedalar* [58] gibi erken dönem Hindu metinleri ya da *Vishnu Purana* [59] ve *Vayu Purana* [60] gibi geç dönem metinleri değil, aynı zamanda diğer uygarlıkların eski Kutsal Yazıları da benzer betimlemeler sunmaktadır. Antik dünyada, dünyanın yok edicisi kozmik Ateş'in evrensel yanma miti, İranlılar için olduğu gibi [61] oldukça yayılmış ve MÖ birinci yüzyıldan MS üçüncü yüzyıla kadar Roma-Oryantal dünyasında kesinlikle moda olmuştur. Eliade'ye göre [62], (Babil'de ortaya çıkan *Bahman-Yašt*'ta[63] açıklandığı şekliyle) İran inançları Herakleitos (*yukarıya* bakınız), Zeno ve Stoacı filozoflar ve bir süre sonra da Lactantius [64] üzerinde etkisini göstermiştir. Kumran Topluluğunda

karşılaşılan benzer bir görüşü de unutmamalıyız. Listeyi Platon'un şu sözleriyle tamamlayalım: "Bu bir efsane biçimindedir, ama gerçekte göklerde hareket eden cisimlerin yeryüzünün çevresinde bir alçalmayı ve yeryüzünde uzun aralıklarla tekrarlanan büyük bir yangını ifade eder" [65]. Ne var ki, *Parállaxis* (sapma' Gr.) filozof tarafından nadiren kullanılan bir terimdi [66]. Bu nedenle sadece *Statesman*'da [67] geçmektedir. "Paralaksis, düzenli aralıklarla üretilen ve Dünya üzerinde felaketler yaratsa da dünyanın doğal seyrinin bir parçası olan astronomik bir olguyu ifade eder" [68]. Zeno [69] ve takipçisi Chrysippos [70] gibi Stoacı filozoflar buna *ekpyrosis* derlerdi. *Sibylline Kahinleri* de bu felaket hakkında yazmıştır: "Gökten büyük bir ateş nehri akacak ve her yeri yakıp yıkacak" [71]. Julius Firmicius Maternus, bir tufan ateşinin (*per pyrosim et cataclysmum*' Lat.) dünyayı yok edeceğini düşünüyordu [72]. Germen geleneğinde de benzer fikirlere rastlanır. Nitekim 10. yüzyıl İzlanda *Voluspa*'sında *volva* (İskandinavya'daki *sibyl* karşılığı) dünyanın sonunu (*ragnarök*, İskand.) Odhinn'e bildirmiştir: "Güneş karanlık olacak ve gökyüzünde yıldız kalmayacak. Dünya denize batacak". Ancak kehanet yeni bir dönemi müjdeleyerek sona erer: "Dünya sudan yeniden yükselecek, güzel ve yeşil. Kartal kataraktların üzerinden uçacak, gök gürültüsünün içine dalacak ve kayalıkların altında balık yakalayacak. Mısır, hiç ekilmemiş tarlalarda olgunlaşacak". Tanrıların yanı sıra, kendilerini dünya ağacı Yggdrasill'in derinliklerine saklayacak olan birkaç insan da hayatta kalacak ve her şey yeni bir düzene kavuşacaktır [73]. Benzer fikirler Yucatan'daki Mayalar ve Meksika'daki Aztekler arasında da yayılmıştır [74]. Kabalistik *Sepher ha-Temunah* da mevcut Shemittah'ın sonunda insanlığın ve doğanın yok olacağını yazmıştır [75]. Robert Frost şiirsel eserinde böyle bir sondan bahsetmiştir: "Bazıları dünyanın ateşte, / bazıları buzda sona ereceğini söylüyor. / Arzunun tadına baktığım kadarıyla / ateşi tercih edenlerle aynı fikirdeyim" [76].

Kutsal Kitap döngünün dehşet verici sonu hakkında sık sık yazmıştır. "Bütün bedenlerin sonu önüne geldi... ve işte, onları yeryüzüyle birlikte yok edeceğim" (Yaratılış 6:13). Yeşaya bu türden birçok cümle yazmıştır: "Yahve'nin günü yaklaştı: Her Şeye Gücü Yeten'den yıkım olarak geliyor... İşte, Yahve'nin günü geliyor, hem gazapla hem de şiddetli öfkeyle acımasız, dünyayı ıssız bırakmak için" (13:6'9). "Yeryüzü tümüyle yıkıldı, yeryüzü tümüyle çözüldü, yeryüzü şiddetle yerinden oynadı" (24:19). "Göklerin yıldızları ve takımyıldızları ışıklarını vermeyecekler; güneş doğarken kararacak ve ay ışığını saçmayacak" (13:10). "Ay şaşkına dönecek, güneş utanacak" (24:23). "Güneş artık gündüzleri senin ışığın olmayacak, ay da sana aydınlık vermeyecek" (60:19). "Çünkü RAB'bin gazabı bütün uluslara, öfkesi bütün ordularına karşıdır; onları yıkıma uğrattı, kılıçtan geçirdi... Göklerin bütün orduları çözülecek, gökler bir tomar gibi dürülecek.⁹⁹ Ve bütün orduları, asmanın yaprağının solduğu gibi, incir ağacının meyvesinin solduğu gibi solup gidecekler" (34:2'4). Bu metni, "uzayın bir deri parçası gibi yuvarlanacağı bir zamandan söz eden *Upaniṣad* ile karşılaştırmak ilginçtir; o zaman Tanrı'yı bilmek dışında kötülüğün sonu gelecektir" [77]. "Gökler duman gibi yok olacak ve yeryüzü bir giysi gibi eskiyecek ve orada yaşayanlar da aynı şekilde ölecek.¹⁰⁰ Ama benim kurtuluşum sonsuza dek sürecek, doğruluğum ortadan kalkmayacak" (51:6). "Yeryüzünü sen kurdun, gökler senin ellerinin eseridir. Onlar yok olacak, ama sen devam edeceksin; ve hepsi bir giysi gibi eskiyecek, bir giysi gibi onları değiştireceksin ve onlar değişecekler. Ama sen aynısın, yıllarının sonu yok" (Mezmurlar 102:25-27). "Onları söndüreğim zaman gökleri örtecek, yıldızları karartacağım... Göklerin bütün parlak ışıklarını üzerinize karartacak, ülkenize karanlık getireceğim" diyor Rab Yahve" (Hezekiel 32:7-8). "Yahve'nin büyük ve korkunç günü gelmeden önce güneş karanlığa, ay kana dönüşecek" (Yoel 2:31; krş. 3:15; Amos 5:20). Benzer şekilde, Daniel'in rüyaları ve görümleri (bölüm 7-8' 10'12) birçok eskatolojik unsur içerir.

İnciller¹⁰¹ Elçilerin İşleri (2:20) gibi benzer metinleri de içermektedir. Örneğin İsa döngünün sonunu şöyle bildirir: "Egemenliğin bu müjdesi bütün uluslara tanıklık olsun diye yeryüzünün her yerinde duyurulacak ve o zaman son gelecek" (Matta 24:14). "Güneş kararacak, ay ışık vermeyecek; göğün yıldızları yere düşecek, göklerdeki güçler sarsılacak" (Markos 13:24-25).

Yuhanna'nın Patmos Vahyi, örneğin döngünün sonunu tasvir eden şu metinde olduğu gibi, bu konuyla ilgili olarak önemli bir konuma sahiptir: "Güneş çul gibi simsiyah oldu, bütün ay kan gibi oldu, göğün yıldızları, büyük bir rüzgârla sarsılan incir ağacının mevsimsiz incirlerini dökmesi gibi yeryüzüne düştü. Ve gök dürülmüş bir kitap gibi kaldırıldı" (6:12-14).

Yeni Ahit, döngünün sonunun "Rab'bin günü" olarak adlandırıldığı başka benzer imgeler de önermektedir. O gün, "gökler gürültüyle yok olacak, ateşte yanan elementler çözülecek, yeryüzü ve

içindeki işler yanacak... ateşte yanan gökler çözülecek, ateşte yanan elementler eriyecek" (2. Petrus 3:10,12).

Ezra'nın Kiyameti (7:75) ve *Baruch'un Kiyameti* (32:6) gibi apokrif yazılar yeni bir yaratılıştan bahsederken, çeşitli Kumran el yazmaları "Yeni Yeruşalim"i tarif eder.

Origen, "bu dünyanın başlangıcı gibi bir sonu olması gerektiğine" inanırken, Suriyeli Efraim sonu şu sözlerle duyurmuştur: "Deniz kükreyecek ve kuruyacak... gök ve yer çözülecek, karanlık ve duman egemen olacak. Rab yeryüzüne ateş gönderecek, kırk gün sürecek bu ateş onu kötülüklerden ve günah lekelerinden temizleyecek" [78].

Suriyeli Efrayim de sonu şu sözlerle bildirmiştir: "Deniz kükreyecek ve kuruyacak... gök ve yer çözülecek, karanlık ve duman hüküm sürecek. Rab yeryüzüne ateş gönderecek, kırk gün sürecek bu ateş onu kötülüklerden ve günah lekelerinden temizleyecek" [78].

Kur'an'a gelince, dünyanın sonuna dair pek çok referansı kapsar: "Sûr'a tek bir üfürüşle üflendiğinde, yeryüzü ve dağlar kaldırılıp tek bir üfürüşle parçalandığında, işte o gün, Dehşet gerçekleşecek ve gök yarılacak, çünkü o gün çok zayıf olacak" (69.13-16). "Güneş karardığı zaman, yıldızlar atıldığı zaman, dağlar yürütüldüğü zaman" (81.1-3)... "Gök yarıldığı zaman, cehennem alevlendirildiği zaman, cennet yaklaştırıldığı zaman" (81.11-13). "Gök yarıldığı zaman, yıldızlar dağıldığı zaman, denizler taşıdığı zaman" (82.1-3). "Dönen yağmurun göğüne andolsun, yerin yarılmasına andolsun" (86.11-12). "Şüphesiz bunda, ahiret azabından korkanlar için bir ibret vardır; o, insanların toplanacağı, şahitlik edecekleri bir gündür ve Biz onu, belirlenmiş bir süreye kadar ertelemeyiz" (11.105-106). "Gökler ve yer durdukça orada ebedi kalacaklardır" (11.109; krş. 11.110). *Kur'an* okunduğunda *Mahabharata*'yı hatırlatır: "Gökten su indiren ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltten Allah'tır. Şüphesiz bunda bir ayet vardır¹⁰² kulakları olan bir halk için" (16.67).

Çağdaş bilimin, *ısı ölümü* olarak adlandırılan olayla evrenin sonunun geleceğini varsayması dikkat çekicidir. Termodinamiğin ikinci ilkesine uygun olarak bu, her bir evrimsel sürece (suların akışı, dağların düzleşmesi, cisimlerin düşmesi, yüksek sıcaklıktan düşük sıcaklığa termik transfer, türlerin çeşitlenmesi, yıldız maddesinin radyasyona dönüşmesi ve genel olarak düzensizliğin büyümesi) kendiliğinden eşlik eden entropi artışı nedeniyle gerçekleşecektir. Termodinamiğin bu evrensel yasasının Sadi Carnot (1837-1894) tarafından keşfedilmesinden sonra, bilim adamları İlâhi bir İlkenin varlığını kabul etmeye başladılar. Dolayısıyla, döngünün sonundaki kaotik durumdan (maksimum entropi ile karakterize edilen) yeni döngüye özgü düzenli duruma (daha düşük bir entropi sergileyen) geçişi mümkün kılan yalnızca O'nun eylemiydi. Aksi takdirde, böyle bir ilâhi müdahale olmaksızın, bu olgunun açıklanması imkansız olurdu.

Bugün tanık olunan *sera etkisini* takiben Dünya'daki sıcaklık artışı, hem bilim hem de büyük medeniyetlerin kadim Kutsal Yazıları tarafından öngörülen termal ölüme karşı bir uyarı olabilir. Bununla birlikte, farklı yorumlara göre, günahın içine gömülmüş olan dünyanın büyük bir bölümü sonuç olarak yok olacaktır; aynı zamanda kozmik Dharma'yı, Saf Evrensel Uyum'un (*Vishwa Nirmala Dharma*, Sanskr.) arketip yasalarını gözetten grubun yükselişi de gerçekleşecektir. Vishnu'nun onuncu Avatârı (bölüm XIX B) bir Kurtarıcı olarak son kez iner, bu tüm yaratılışın yok edilmesi anlamına gelmez, sadece insanlığın büyük bölümündeki kötülüğün yok edilmesi anlamına gelir. Kurtuluş seçilmiş olanlar içindir. "Size şunu söyleyeyim, tövbe etmezseniz siz de aynı şekilde mahvolacaksınız" (Luka 13:3). Burada "tövbe edin" olarak çevrilen Grekçe *metanoeite*'nin (yanlışıklıkla) aslında kişinin düşünce ve davranış biçimini değiştirmeye yönelik bir çağrı olduğunu ve ruhsal dönüşümü ifade ettiğini fark etmeliyiz. Merejkowski'nin haklı olarak söylediği gibi: "Burada tüm kozmik formların, aeonların restorasyonu (*apokatástasis*, Gr.) söz konusudur; bunun gerçekleşmesi için "gök kubbenin gücü sarsılmalıdır"- "yer değiştirmelidir"" [79].

Jain düşüncesine göre evren asla çözülmeyecektir. Jain'in amacı ruhun maddeden (*ajiva*; *jiva*'nın karşıtı 'hayat' Sanskr.) özgürleşmesidir (*kevala*' mükemmel izolasyon), ruh da ebedidir. Özgürleşen ruh, yeniden emilmeyen ama her şeyin ebedi farkındalığı durumunda kalan bir monaddır. Eski İran anlayışında yargıdan sonra sadece suçlu olmayanlar yüceliği ve sonsuzluğu bilecektir (bölüm XIX C) [80]. Aynı şekilde, *Libri Sibyllini*'deki arındırıcı ateşin ardından gelen Altın Çağ da mutluluk dolu bir çağ olacaktır [81].

Eski Ahit'da ilahi ceza istisnasız günahkârları hedef alır: "İşte, yeryüzünü ıssız bırakmak için, gazap ve şiddetli öfke ile zalim olan RAB'bin günü geliyor; ve günahkârları ondan yok edecek" (Yeşaya 13:9). Altın Çağ'a dönüş diğer kültürlerdeki unsurlarla paralellik gösterir: "Kılıçlarını saban demirine, mızraklarını budama bıçağına dönüştürecekler; uluslar uluslara karşı kılıç kaldırmayacak, artık savaşmayı öğrenmeyecekler" (Yeşaya 2:4). "Yayı ve kılıcı kıracağım, ülkeyi savaştan çıkaracağım; onları güven içinde yatıracam" (Hoşea 2:18). "Savaş arabasını, atı keseceğim, savaş yayı da kesilecek. Uluslara esenlik dileyecek" (Zekeriya 9:10). "Sular denizi nasıl kaplarsa, yeryüzü de RAB'bin bilgisiyle öyle dolacak" (Yeşaya 11:9; krş. Habakkuk 2:14) - İlahi Yasa'ya (Dharma) açık bir ima. "Kurt kuzuyla birlikte yaşayacak, pars oğlakla birlikte yatacak, buzağı, genç aslan ve besili hayvan birlikte yaşayacak, onlara küçük bir çocuk önderlik edecek. İnekle dişi ayı beslenecek, Yavruları birlikte yatacak" (Yeşaya 11:6-8; çapraz başvuru 35:9; 65:25; Eyüp 5:23). Hastalıklar ve sakatlıklar geçmişte kalacak: "O zaman körlerin gözleri açılacak, sağırın kulakları tıkanmayacak; o zaman topallar geyik gibi sıçrayacak, dilsizlerin dili şarkı söyleyecek" (Yeşaya 35:5-6). O zaman Tanrı "zayıf bağları güçlendirecek, sallanan dizleri doğrulayacak" (35:3). Yeni bir dünya yaratılacaktır: "Yeni gökler ve yeni bir yer yaratıyorum; eskisi anımsanmayacak, akla gelmeyecek" (Yeşaya 65:17; krş. 51:16). "Yapacağım yeni gökler ve yeni yer nasıl önümde kalacaksa -RAB diyor- senin soyun ve adın da öyle kalacak" (66:22).

Hristiyanlık, Son Yargı'nın değersizlerin *cezalandırılması* ve değerli olanların *kurtuluşu* anlamına geleceği yorumunu savunur (*apokatástasis* Gr.). Yargıç, ikinci kez gelecek olan İsa Mesih olacaktır. Benzer bir konu Hindu Kutsal Yazılarında da ele alınmıştır: "Bundan sonra, Kali Yuga'nın sonunda, sözde azizlerin ve onurlu beylerin evinde bile Tanrı konusunda hiçbir tartışma olmadığında... o zaman Rab Yüce Azaplandırıcı olarak görünecektir" [82]. Yine *Kur'an'a* göre, Son Yargı İsa'nın gelişiyle bağlantılıdır: "Ve (İsa), (kıyamet) saatinin (geleceğinin) bilgisidir" (43.61). *Kur'an*, layık olanların kurtuluşunu ve hatta lanetlenmiş insanların kurtarılmasının mümkün olduğunu kabul eder: "Ateş sizin barınağınızdır, orada ebediyen kalacaksınız -Allah'ın dilediği müstesna" (6.128). "Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça orada ebedi kalacaksınız" (11.109)-illa *ma şa'a 'llah* (Arapça). Kurtuluş veya Göğlerin Krallığına kabul (yedinci çakranın, Sahasrara'nın açılması) Aydınlanma almayı, İlahi Olanla birliğe ulaşmayı (Yoga) ifade eder. Örneğimiz Hezekiel'den bir alıntı olacaktır: "Rab Yahve şöyle diyor: "İç avlunun doğuya bakan kapısı altı iş günü kapalı kalacak; ama Şabat günü açılacak" (46:1). Burada süptil (*içsel*) sistemin, Sahasrara'nın, kurtuluş çakranın(*mahkeme*), bir önceki Agnya çakranın(*kapı*; bölüm XIX C), önceki altı çakranın (*altı iş günü*) temizlenmesi için çileci çaba (klasik Yoga'da; aşağıya bakınız) yoluyla gayret (*çalışma*) gerekliliğinin izi kolaylıkla sürülebilir, aksi takdirde Sahasrara'ya erişim yasaklanır (o zamana kadar kapı *kapalı olacaktır*). Kurtuluş kapısı *Şabat günü*, yani yedinci çakraya, Sahasrara'ya işaret eden yedinci gün, döngünün sona erdiği gün *açılacaktır*. Tüm bu şeylere dair bilgi *doğuda* ortaya çıkmıştır (bölüm XIX D) ve burada Hindistan ruhaniliğinin *mükemmel* ülkesidir. Bunu izleyen metinde "lekesiz altı kuzu ve lekesiz bir koç" (46:4) kurban edilerek altı alt çakraya ve özel olan Sahasrara'ya işaret eden bir metafor kullanılır. Bunların hepsi ancak *lekesiz* olduklarında Aydınlanmaya izin verirler. Bu da çilecilik (*fedakârlık*) yoluyla elde edilebilir. Bu sembolizm belirli bir tarihsel döneme, *Koç* (Ram) *Çağı*'na atıfta bulunur (bölüm XIX C). Vahiy yeni kozmik döngünün başladığını duyurur: "Ve yeni bir gök ve yeni bir yer gördüm; çünkü ilk gök ve ilk yer ortadan kalkmıştı ve deniz artık yoktu" (21:1). Metnin devamında şunlar okunur: "Ve taht üzerinde oturan dedi: "İşte, her şeyi yeni yapıyorum". Ve [bana] dedi ki: "Yaz, çünkü bu sözler gerçek ve sadıktır". Ve bana dedi ki: "Tamamlandı.¹⁰³ Ben Alfa ve Omega'yım, başlangıç ve sonum" (21:5-6). "İşte, her şeyi yeni yapıyorum" (21:5) bu ezeli durumun yeniden kurulması anlamına gelir (bkz. Rab'bin "İşte, sonuncuyu ilk gibi yapacağım" [83] dediği Barnaba, *Omega Alfa* olduğunda, yeni bir döngünün başlangıcı).

Petrus'un ikinci mektubu döngü kavramı hakkında yazmıştır: "Kendi inatçılıkları yüzünden onlardan gizlenen şudur: Gökler eskiden vardı, yeryüzü de sudan ve suda var oldu; Tanrı'nın sözüyle o zamanki dünya suyla dolup taşı ve yok oldu. Ama şimdiki gökler ve yer, Tanrı'nın sözüyle, Yargı Günü'ne ve dinsizlerin yok edileceği güne dek ateşte saklanmak üzere depolanmıştır... Ama O'nun vaadine inanarak, içinde doğruluğun yaşayacağı yeni gökleri ve yeni yeryüzünü bekliyoruz" (3:5-7'13).

Yaratılışın tekrarı kavramı, Tanrı hakkında konuşan Suriyeli Efraim'de de mevcuttu: "Günah işleyen ve yaşlanan Adem aracılığıyla yıpranmış olan yeryüzünü yeniledi. Yeni oluşum, onu Yenileyenin yarattığıydı" [84].

Enoch, Kali Yuga'dan yeni bir döngüye, *Hakikat Dünyası*'na (*Olam ha-Emeth*' İbr.; *Satya Yuga*' Sanskr.) geçişi anlatır: "Eski gök kalkacak ve geçecek; yeni bir gök görünecek; ve tüm göksel güçler yedi kat parlayacak¹⁰⁴ sonsuza dek görkemli olacak. Bundan sonra da, dıştan iyilik ve doğruluk içinde var olacak birçok haftalar olacaktır.¹⁰⁵ Orada sonsuza dek günahın adı bile anılmayacak" [85]. "Yeryüzü her türlü yozlaşmadan, her türlü suçtan, her türlü cezadan ve her türlü acıdan arınacak, bir daha onun üzerine kuşaktan kuşağa sonsuza dek tufan göndermeyeceğim. O günlerde göklerdeki bereket hazinelerini açacağım ki, yeryüzüne, insanın bütün işlerine ve emeğine inebilsinler" [86].

Bu kavram Ölü Deniz Parşömenlerinden bir ilahide bulunabilir: "Çünkü onlara, eski şeyleri kaldırıp yenilerini yaratarak, eskiden kurulmuş şeyleri parçalayarak ve sonsuzluğun şeylerini yükselterek [görmediklerini] gösterdin" [87].

Kabala'ya göre, Luria'nın Yaratılış'ın 36. bölümündeki "ezeli kralların ölümü" ile özdeşleştirdiği *şevira* (kapların kırılması, İbr.) bundan sonra başlar. Bu, döngünün sonudur (bölüm I). Aslında Yeni Ahit de bu ilişkiyi doğrulamaktadır: "Artık ölüm, keder, ağlayış, sıkıntı olmayacak, çünkü eski krallar yok oldu. Tahtta oturan şöyle dedi: "İşte, her şeyi yeni yapıyorum" dedi" (Vahiy 21:4-5). *Tikun* (restorasyon' düzeltme, tamamlama' İbr.) yeni bir döngü içinde yeniden kurulan uyumu temsil ediyordu.

*

Dört çağa karşılık gelen metallerin ardışıklığı, bu metalleri elde etmeyi ve işlemeyi amaçlayan teknolojilerin icat sırasına göre bulunur: *altın* en yumuşak ve erişilebilir olduğu için ilk önce işlenmiştir (doğal halde bu şekilde bulunur); sonra biraz daha sert olan ancak oldukça basit bir yöntemle elde edilen *gümüş* gelir; bunu *bronz* takip eder (adını taşıyan çağ MÖ 4000-3500 civarında başlamıştır), önceki metallerden daha serttir ve elde edilmesi daha zordur; *demir* en son gelir, işlenmesi en zor olanıdır ancak daha yüksek mekanik özellikler gösterir ve çağını MÖ 1200-1000 civarında başlatır. Dört yuganın Dharma'sındaki azalma bu metallerin *asaletindeki* azalmayla aynı zamana denk gelir; aşındırıcı etkisi altından gümüşe, bronz ve son olarak demire doğru artan doğal faktörlerin etkisi altında daha çabuk bozulurlar.

Bir döngünün çağlarını belirten metallerin sembolizmi Romen edebiyatında hem folklorda (köprüler, ormanlar ya da altın, gümüş ve bakırdan yapılmış giysilerle ilgili masallar) hem de metaforun ortaya çıktığı Eminescu'nun şiirleri gibi yazılarda (belki de tesadüfen değil) hem antik çağları (*Mısır*) çağrıştıran şiirlerde korunmuştur: "Altın koruluklar var, yıldızlarla süslü,/ Gümüş ormanlar, parıldayan dallarını oynatıyor/ Ve kırmızı bakır ormanlar, tam bir uyum içinde yankılanıyor" [88]' ve yerel konularla ilgili olanlar (*Călin*): "Bakır ormanını geçersen, parıltıları çok uzaklarda görebilirsin/ Gümüş ormanının, ve büyüsünü dinleyebilirsin..." [89]' ki bu da temanın antikliğini ve evrenselliğini gösterir. Demir Çağı'ndan bahsedilmemesi, orijinal mitin kaynağının ne kadar eski olduğunu gösterir, çünkü o zamana kadar döngü henüz Kali Yuga'ya ulaşmamıştı.

Renklerin dizilimi ile ilgili olarak¹⁰⁶ Wilkins, Vishnu'ya atfedilen Evrim İlkesi'nin Avatarlarının aşağıdaki sıralamasını verir: "İlki, Satya Yuga'da Suklavarna (beyaz renkli Sanskr.) olarak adlandırılan Ananta idi; ikincisi, Treta Yuga'da Raktavarna (kırmızı renkli Sanskr.) olarak adlandırılan Kapiladeva idi; üçüncüsü, Dvapara Yuga'da Krishnavarna (siyah renkli Sanskr.) olarak adlandırılan Krishna idi; ve sonuncusu, Kali Yuga'da Pitavarna (sarı renkli Sanskr.) olarak adlandırılan Chaitanya idi¹⁰⁷" [90].

Böylece, çağların en korkuncu olmasına rağmen Kali Yuga, insanın Paramchaitanya'nın ilahi vibrasyonlarının armağanından yararlanabileceği Aydınlanma alma yoluyla kurtuluş şansını (döngünün sonu) beraberinde getirir (bölüm II). *Kutsal Kitap* Vahiy'de Avatarların beyaz bir ata (6:2)' kırmızı bir ata (6:4)' siyah bir ata (6:5)' ve son olarak sarı (bazı çevirilerde soluk olarak anlaşılır) bir ata (6:8) bindiklerini anlatırken tam olarak aynı sırayı verir. Bazıları ise renkleri dört ırk, dört kast ya da bize göre dört metal olarak yorumlar: altın (sarı)' gümüş (beyaz)' bakır¹⁰⁸ (kırmızı)' demir (siyah). Dördüncü atlı Ölüm'ün kendisi olduğu için, döngünün sonu da ortaya çıkar: "İşte, soluk bir at ve onun üzerinde oturanın adı Ölüm'dü" (6:8). Zekeriya'nın görünümünde kırmızı, siyah, beyaz ve... alaca (diğer varyantlarda güçlü ya da grisled) atlardan da söz ettiğini eklemeliyiz (6:2-3'6-7).

Simya metinlerine göre, *Opus magnum*' yani felsefe taşını elde etmeyi amaçlayan dönüşüm şu aşamaları içeriyordu: *melanosis* (siyah)' *leukosis* (beyaz)' *xanthos* (sarı) ve *iosis* (kırmızı)' Orta Çağ yazılarında *nigredo*' *albedo* oldu¹⁰⁹ *citrinitas* ve *rubedo*. Görünüşe göre bunlar hammadde olarak kullanılan maddelerin renkleridir - civa (beyaz; aslında gümüşü) ve kükürt (sarı)-' ya da (ara ya da sonlu) sonuç ürünler olarak sırasıyla: zinober (kırmızı) ve civa sülfür (siyah). Kodun doğru anahtarına sahip olan kişi için bunlar Evrim İlkesinin ya da zamansal döngünün dört çağı boyunca kıyamet atlarının renkleriyle aynıdır. Bazen *coda pavonis* (tavuskuşu kuyruğu' Lat.) adı verilen ve tüm renk yelpazesini (gökkuşağı) içeren ve bu nedenle ya tüm çakraları ya da sadece Sahasrara'yı gösteren beşinci bir aşama eklenir (bölüm XV E).

B. EVRİM İLKESİ

"Evrim yaşamın yasasıdır; Sayılar Evrenin yasasıdır; Birlik¹¹⁰ Tanrı'nın yasasıdır"
Pisagor [91]

Bilim insanları, fiziksel evrenin kökeninden itibaren gelişimini tanımlamak için "inorganik evrim" terimini ve türlerin ezeli tek hücreli yaşam formlarından doruk noktası olan insana kadar olan biyolojik gelişimi için "organik evrim" terimini kullanmışlardır.

İnsan, maneviyat ölçeğinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Hayvanlar arasında da benzer bir konumun avantajına sahiptir. Üst memeliler ve özellikle primatlarla (büyük maymunlar) olan akrabalığına rağmen, insan kendine özgü genetik özelliklere sahiptir. Kromozom karyotipi¹¹¹ ve insanlardaki genetik dizilimin her ikisi de bir dizi özel yönü ortaya koymaktadır. Yaklaşık 70-80 milyon yıl önce primatların kemirgen türlerinden ayrılması gerçekleşmiştir, ancak her ikisi de 24 kromozom çiftine sahiptir. İnsan sadece 23 kromozom çiftiyle primatlar arasındaki tek istisnadır; goril ve şempanze 4 çift akrosentrik kromozoma sahipken (sentromer uçlardan birine yakın)' insanda sadece 3 tane vardır ve dördüncüsü muhtemelen füzyon sırasında kaybolmuştur. Ancak, tek hücreliden insan organizmasına evrimi yalnızca genetik mutasyonlara bağlamak hata olur ve bilim bunun cevabını vermektedir. Kodlanmış mesajların binlerce, milyonlarca yeniden üretimi boyunca "tipografik" (noktasal mutasyonlar) veya "sentaktik" (kromozom yeniden düzenlemeleri) hatalar meydana gelir. Bir milyon yıl boyunca meydana gelen temel mutasyonların ortalama yüzdesinin her bir DNA için 4 ila 8 arasında olduğu tahmin edilmektedir.¹¹² kodon¹¹³. Yaşamın yeryüzünde ortaya çıktığı an dikkate alındığında, bu mutasyon sayısı milyonlarca tür ve alt türün varlığını tek başına açıklayamaz. Amipten insana evrimi sağlamak için binlerce milyon "başarılı" mutasyonun gerekli olacağı hesaplanmıştır [92]. İnsanı diğer canlılardan ayıran bir başka özellik de, insanların alt türler ya da ırklar bakımından anormal derecede fakir olmaları ve bilindik siyah, sarı ve beyaz ırkların çeşitlenmek bir yana, melez kombinasyonlar yoluyla birbirlerine karışma eğiliminde olmalarıdır. Bu, termodinamiğin Carnot ilkesinden sapmanın bir başka örneği olabilir (bölüm XIX A)' çünkü sürece entropide bir azalma (düzen durumunun korunması) eşlik etmektedir. Benzer bir durum bilgi (mesajlar) için de geçerlidir.¹¹⁴ (entropide artış) daha ziyade ortaya çıkarlar, geliştirilirler (entropide azalma) [93].

Türlerin evrimi antik Yunan'dan Darwin'e ve ondan bağımsız olarak Russel Wallace ve takipçilerine kadar insanlığın odağında yer almış olsa da, özellikle önemli bir sorun olan ruhani evrim, özellikle batı dünyasında hak ettiği ilgiyi bulamamıştır. Okuyucunun da fark edeceği gibi, *insan maneviyatının* (varlığın içsel özünü hedefleyen) *evrimi* hiçbir şekilde bilim adamlarının *dinler tarihi* olarak tanımladıkları gibi olmamıştır; *dinler tarihi* sadece çeşitli dışsal tezahürlerle ilgilenen bir sistem kurma girişimidir.

Manevi ölçekte insanın kendisini Tanrı'ya bir amipten daha yakın bulduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, türlerin evrimine (biyolojik adaptasyon ve gelişim için bir mücadele alanı) paralel olarak, ciddi kritik anlardan tamamen yoksun olmayan bir manevi evrim olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu ruhsal gelişim, kendisini *İyiliğin* güçlerinin (ruhsal ilerlemeyi sağlayan unsurlar olarak kabul edilir) *Kötülüğün* güçlerine (yani insanı Aydınlanma yolundan uzaklaştıran ve böylece ruhsal gelişimini engelleyen her şeye) karşı koyduğu bir sahne haline getirmiştir. A. Daniélou da

benzer bir yorum getirmektedir [94]). Seçkin Sufi üstadı Rumi'nin müritlerine şunu söylemek için her tür nedeni vardı: "Sizi doğru ve yanlış değil, geleneksel doğru ve yanlış anlayışı şaşırtıyor" [95]. Homeros *iyinin* (*agathón*, Gr.) *saflik* ve *mükemmelliğe* ilişkin bir kategoriye [96], başka bir deyişle *ilahi konumu* temsil ettiğine inanıyordu.

Üç evrim alanını (*kozmetik*, *biyolojik* ve *ruhani*) bütünleştiren genel görüş, bize göre aşağıdaki şekilde genelleştirilmesi gereken teantropik *ilke* (hem insani hemde Tanrısal - bölüm II) olarak ifade edilir: *Tüm evrimin nihai noktası, en yüksek manevi yükseliş seviyesine* (Tanrısalılık, *theósis*, Gr.) *kadar evrimleşmiş insan varlığıdır*. Gerçekten de, *Tanrı'nın Farkına Varma*, yani *kurtuluş*¹¹⁵ sadece biyolojik olarak değil ruhsal olarak da yaratılışın en üst aşamasını temsil eden insan için mümkündür (bölüm XXIV). Dolayısıyla, evrimin doruk noktası, mükemmelliğe ulaşan yaratılışın Tanrılaştığı ve Yaratıcısının içinde eridiği andır ve bu aslında döngünün tamamlanması anlamına gelir. Nitekim Kutsal Kitap'ta Tanrı insanları bu yüce hedefe ulaşmaya çağırır: "Göksel Babanız nasıl kusursuzsa siz de öyle kusursuz olun" (Matta 5:48). *Upanişadlar* şöyle der: "Böylece Bozulmaz'dan [Brahman], dostum, çok çeşitli varlıklar üretilir ve oraya da gidilir" [97].

Sonuç olarak insan, varoluşunun nihai hedefi olarak ruhani tekâmülünü gerçekleştirmek üzere yaratılmıştır. Nyssa'lı Gregory tefekkür eden insanı düşünürken bunu biliyordu ve *On the Sixth Psalm, Concerning the Octave*'ın açılış sözünde¹¹⁶ Ruhsal ilerlemeyi tanımlamak için *epektasis* sözcüğünü *epekteinómenos* (germek, zorlamak, çabalamak, Gr.; Filipililer 3:13'teki ile aynı: "ileride olana doğru uzanmak") biçiminde kullanmayı tercih eder: "Böylece her zaman ileriye doğru uzanan (*emprosthen epekteinómenos*) kişi yüce düşüncelerle iyi yükselişini asla durdurmayacaktır" [98]. Aynı şekilde Coomaraswamy de *yaşam evrelerinin* geçişini (*ashrama*' Sanskr.; bölüm XV B) sloganı "ileriye doğru git" olan *hacı* (*shramana*' Sanskr.) ile karşılaştırırken bunu yapmıştır [99].

Eski Hindu Kutsal Yazıları (*Puranalar*), yaratılıştan önce Tanrı'nın tezahür etmediği ve *deus otiosus* - *Deus otiosus*, *yarattığı Dünya'dan elini çeken ve dünya işlerine karışmayan tanrı*. "*Boş tanrı*", "*durağan tanrı*" ya da "*uzak tanrı*" anlamına gelir - olarak bu durumdan memnun olduğu sonucunu çıkarır (bölüm I). O halde, inzivasını terk etmek için itici güç neydi? Tek itici güç ilahi sevgiydi (*agápe*' Gr.). "*L'amor che muove il sole e l'altre stelle*" (Güneşin ve diğer yıldızların etrafında hareket eden aşk), Dante'nin üçlemesi *İlahi Komedi*'nin sonucu ve aynı zamanda özüdür. Ayrıca ibn al-'Arabi şöyle demiştir: "Tüm motivasyon sevgiden kaynaklanır... [Tüm motivasyonun] kökeni, Kozmos'un varoluşuna kadar içinde bulunduğu yokluk durumundan hareket etmesidir... Kozmos'un varoluşa gelen hareketi bir sevgi hareketidir... Böylece onun yokluktan varlığa hareketi Yaratıcının ona olan sevgisidir... Böylece hareketin sevgi için olduğu, varoluştaki sevgi dışında hiçbir hareket olmadığı doğrulanır" [100].

Yaratılış eylemini açıklayabilecek olan yalnızca sevgidir, "çünkü Tanrı sevgidir" (1.Yuhanna 4:8). "Çünkü sevgi Tanrı'dandır" (4:7). "Tanrı içimizde yaşar ve sevgisi içimizde yetkinleşir" (4:12). Bu sevginin tezahürü, yaratılışın evrimsel yolunda araya giren herhangi bir krizi aşmasına yardımcı olmayı amaçlayan her ilahi eyleme eşlik etmiştir. Bu örneklerden biri de Tanrısal gül İlkesi'nin vücut bulmuş hali olan İsa'dır: "Tanrı'nın sevgisi bize gösterildi, öyle ki Tanrı biricik Oğlu'nu, O'nun aracılığıyla yaşayalım diye dünyaya gönderdi" (4:9). O'nda sevgi, İsa Mesih'in isteyerek üstlendiği kendini feda etme biçimini alarak en uç sınırına (*sonuna*) kadar gitti: "İsa, Baba'ya gitmek için bu dünyadan ayrılma saatinin geldiğini bilerek, dünyada olanları sevdiği için onları sonuna kadar sevdi" (Yuhanna 13:1). Evrensel çözülme (*pralaya*' Sanskr.) bile sevgiyi ifade eder, çünkü yaratılışın ilahi sevgi okyanusu içinde yeniden emilmesi anlamına gelir. Nihayetinde Ölüm tüm palingeneslerin failidir¹¹⁷ Yokluğunda yaratılış orijinal İlkesini yeniden bütünleştiremezdi (bkz. bölüm XXIV). *Trimurti* (üçlü form' Sanskr.) üç yüce ilahi veçheden oluşur (bölüm II ve XIX C). *Brahma*¹¹⁸ Yaratıcı'dır. Döngünün sonunda *Shiva* yaratılışı yok edecektir. *Vishnu* ise yaratılışın desteği, evrimsel sürecin sürdürücüsüdür.

Çeşitli zamanlardan, çeşitli kültürel geçmişlerden ve farklı coğrafi bölgelerden bize ulaşan kutsal metinler, İlahi Olan'ın insanlığı yok olmaktan kurtarmak için gerektiğinde müdahale etmek üzere Kendini gösterdiğini iddia etmektedir.

Bhagavad-Gita'da Krishna, Vishnu'nun tam enkarnasyonudur (*purnavatara*' Sanskr.) ve kendisini şu şekilde tanımlar: "[Ben] doğmamış olsam da ve Benliğim [ölümsüz] olsa da, [Ben] tüm yaratıkların Rabbi olsam da, ... Ben gücümle var olurum" (Maya' Adi Shakti'nin bir başka adı) [101]. Arjuna ona

şöyle hitap etti: "Ey Yüce Kişi; varlıkların Kaynağı, yaratıkların Efendisi; Tanrıların Tanrısı, dünyanın Efendisi!" [102]. Arjuna'ya (Bharata) şöyle cevap verir: "Ne zaman doğrulukta bir düşüş olsa¹¹⁹ ve adaletsizliğin yükselişi¹²⁰ Ey Bharata, o zaman Ben Kendimi gönderirim (enkarne olurum). İyilerin korunması, kötülerin yok edilmesi ve doğruluğun tesis edilmesi için çağdan çağa var olurum" [103]. "Yüce Tanrı inekleri, *Brahmanaları*, Tanrıları, doğru kişileri, *Vedaları*, Dharma ve Artha yasalarını ve diğer Purusharthaları korumak istediğinde, bir bedene bürünür" [104].

Lyonslu Irenaeus ve Athanasius da bunu teyit etmiştir: "Tanrı'nın Oğlu... insan oldu ki insan... Tanrı'nın Oğlu olabilsin" [105]. Gregory Nazianzen daha da kesin konuşur: "Ben... Tanrı'nın Oğlu olmalıyım, evet Tanrı'nın kendisi" [106]. Alıntılar Tanrı'nın Kendisini insan modelleri olarak gösterebileceğini kabul etmektedir ki bu, *ad litteram* cümle alındığında anlaşılabilir: "Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı" (Yaratılış 1:27).

İlahi bir İlkenin vücut bulmasına *Avatar* denir (*Avatara*, iniş; *ava'* aşağı ve *tri'* geçmek' Sanskr.). Jean Herbert tarafından alıntılanan bu ilahi tezahür biçiminin güzel bir tanrısı şöyledir: "Avatar her zaman aynıdır. Eşsiz Tanrı yaşam okyanusuna dalar, enkarne olur ve Krishna olarak adlandırılır. Başka bir zaman tekrar dalar, farklı bir yerde yeniden ortaya çıkar ve İsa olarak adlandırılır" [107]. Merejkowski de benzer bir kavram sunmaktadır: "Bu bilgi İsa'nın yaşadığı dönemle ortaktır. Bunun farkında olmayabiliriz ya da böyle olmasını istemeyebiliriz, ama bu belirgin bir dini benzerlik ve devredilemez bir avantajdır: dünya hiçbir zaman yok olmaya bu kadar yakın olmamıştı ve bunu bilmeden, o zaman ve şimdi olduğu gibi kurtuluşu bu kadar özlememişti... O zaman olduğu gibi şimdi de çölde bir ses haykırıyor: "RAB'bin yolunu hazırlayın."¹²¹" [108]. Ve daha açık bir şekilde devam eder: "İsa... sonsuzlukta çoktan doğmuştu... O, Göksel, kaç aeon, kaç sonsuzluk geçmesi gerekiyordu?" [109]. Bir Naassene mezmuru, tarih boyunca tezahür eden aynı Tanrısallık (Oğul İlkesi) fikrini vurgular: "Gönder beni, ey Baba, bu nedenle, ve ben,/ mührü taşıyarak ineceğim ve dolaşacağım/ tüm Aeonlar boyunca, tüm gizemleri açığa çıkaracağım/ Tanrıların biçimlerini göstereceğim/ ve kutsal yolun sırlarını öğreteceğim/ ki ben buna Gnosis diyorum"¹²² [110]. George Fox (1625-1691) İsa'nın bir *generatio aeterna*'nın ifadesi olduğuna inanıyordu. Bu konu XIX C bölümünde geliştirilecektir. Her halükarda Jung'un sözlerine katılmamız: "İsa, takipçilerinin bilinç dışında canlı ve iş başında olan bir şeyi ifade etmemiş olsaydı, onlar üzerinde asla böyle bir etki bırakamazdı" [111].

Hristiyanlık açıkça İsa Mesih'e odaklanan bir tutum benimsemiş, ilahi İlke'nin başka herhangi bir şekilde vücut bulması fikrini kesinlikle reddetmiştir. Ancak Kutsal Yazılar, hem Eski hem de Yeni Ahit'te adı geçen *Melkisedek* (*Melkizedek*) adlı gizemli karakter nedeniyle farklı bir durum ortaya koymaktadır.

Yeni Ahit İsa'nın "Melkisedek'e göre sonsuza dek başkâhin olduğunu" (İbraniler 6:20) yazmış ve şöyle devam etmiştir: "Bunun için Melkisedek Salem Kralı, En Yüce Olan'ın kâhini" (7:1) "önce 'Doğruluğun Kralı' ve sonra da 'Salem Kralı' yani 'Barışın Kralı' olarak yorumlanmıştır."¹²³ (7:2). "Babasız, anasız, soysuzdur; ne günlerin başlangıcı ne de yaşamın sonu vardır, ama Tanrı Oğlu'na benzetilmiş olarak sürekli kâhinlik eder" (7:3). "Şimdi, ata İbrahim'in bile büyülerin onda birini verdiği bu [kişinin] ne kadar büyük olduğunu düşünün" (7:4). Eski Ahit'te şöyle yazar: "Salem Kralı Melkisedek ekmek ve şarap getirirdi. En Yüce Tanrı'nın kâhiniydi."¹²⁴ Ve İbrahim'i kutsadı ve İbrahim "ona her şeyin onda birini verdi" (Yaratılış 14:18-20). Mezmurlar bu sözleri destekledi: "Yahve Rabbime dedi"¹²⁵...

"Melkisedek düzeninden sonra sonsuza dek kâhinsin" (110:1'4; krş. İbraniler 5:6; 7:17'21). Gerçekten de, Melkisedek gibi, "Dal" olarak adlandırılan İsa (Zekeriya 6:12), "onun tahtı üzerinde oturacak ve hükmedecek; ve onun tahtı üzerinde kâhin olacak" (6:13). Yukarıdaki cümlelerden Melkisedek'in *İlahi Oğul İlkesi*'nin İsa Mesih ile karşılaştırılabilir (dolayısıyla aynı rütbede) bir başka cisimleşmesi olduğu, dolayısıyla "Tanrı'nın Oğlu'na asimile edildiği" açıkça görülebilir! Son Akşam Yemeği'nde İsa gibi Melkisedek *de ekmek ve şarap getirmişti*. Her ikisinin de ortak özelliği *doğruluk ve esenliktir* (Mezmurlar 72:7-8; Yeşaya 9:6'7; 57:19; Mika 5:5; Zekeriya 9:10; Luka 1:79; 2:14; Yuhanna 14:27; 16:33; Elçilerin İşleri 10:36; Romalılar 5:1; Efesliler 2:14'17; Filipililer 4:7; Koloseliler 1:20; 3:15)' insanlık dışı kökeni (*babasız, annesiz*)' evrenselliği (*şeceresiz*)' sonsuzluğu (ebediliği) *ne günlerin başlangıcı ne de yaşamın sonu olması*) işlevi ve rütbesi (sonsuz *dek En Yüce Tanrı'nın başkâhini*) kâhinlere ödenmesi *gereken her şeyin onda birini ona veren* İbrahim tarafından kabul edilmiştir. Melkisedek ve İsa'yı birleştiren ebedi rahiplik fikri *Epistolae Apostolorum*'un apokrif metinlerinde ortaya çıkmıştır; *burada* İsa Mesih beden almadan önce baş meleklerle yokluğunda Tanrı'nın sunağındaki yerini korumalarını emretmiştir [112]. Dikkat çekici olan, Ölü Deniz parşömenleri

arasında, yüzyılların sonunda geleceği söylenen, "Göksel Prens" olarak adlandırılan ve Tanrı'dan sonra ikinci sırada yer alan "Işık Prensi" ile eş tutulan Melkisedek hakkında soteriolojik bir metin bulunmasıdır [113].

Rig-Veda kadar erken bir dönemde Vishnu'dan (İçkin Sanskr.) evrimin İlkesi olarak bahsedilir. Bu nitelikteki Vishnu'nun *Matsya Purana*'da kaydedilen on Avatari vardı. *Varaha Purana* da on Avatar hakkında yazmıştır [114]. *Kalika Purana*, Brahma'nın Yaratılışın gelecek adımlarında doğal kozmik süreçleri kontrol etmek üzere on çağın koruyucusu "Yaratıkların Efendisi" yarattığını anlatır. Bu Çağların Efendilerine daha sonra *aeon* adı verilmiştir (bölüm XIX C). *Daksha* bunların ilkiydi ama bu isim sonunda hepsini belirledi. Bu isim "yaratıcı (aynı zamanda: ruhani) güç" anlamına gelir. *Hari-vansa*, Daksha'nın Vishnu'nun kendisi olduğunu teyit eder. Bilge Parashara şöyle demiştir: "Daksha ve diğerleri her çağda doğar ve tekrar yok olurlar". *Mahabharata*'ya göre Daksha Brahma'nın sağ başparmağından, karısı ise Yaratıcı'nın sol başparmağından doğmuştur [115]. Ancak bu tam olarak bilinen kutupluluktur: eril (sağ kanal) ve dişil (sol kanal). Dahası, metin *başparmakların* Brahmadeva tarafından yönetilen *Swadhisthana* çakrasına bağlı olduğunu varsayarak Sahaja Yoga kavramını işaret etmektedir.

Ezeli çift Sada-Shiva ve Adi *Shakti*'de (bölüm I; diğer çiftler için bkz. bölüm IV ve XX B) olduğu gibi, Eril Prensibe dişi *Shakti*'nin (güç Sanskr.) eşlik ettiğini gördük. Sadece bir örnek vermek gerekirse, *Swadhisthana* çakra söz konusu olduğunda, bu ilişki altı taç yapraklı *lotus* şekliyle, yani üst üste binmiş iki üçgenden oluşan yıldız altıgeniyle iyi bir şekilde tanımlanır: *Eril İlke* (Hristiyan imgeleminde sembolize edilen Tanrısal Baş olarak tepe noktası yukarı doğru, merkezdeki göz Shiva'nın Hindu eşdeğeri "üçüncü gözünü" hatırlatır) ve *dişil İlke* (tepe noktası aşağı doğru). *Swadhisthana* çakranın özel durumunda bu Ezeli *Brahmadeva* (kozmetik Yaratıcı) ve *Saraswati*'dir (belirli tezahürleriyle yaratıcı Güç: sanat, müzik, edebiyat, bilim - karasal düzlemde) veya daha yüksek bir düzlemde *Cennet* ve Dünya'dır (Toprak Ana, Tanrıça). Bu *Süleyman'ın Mührü* veya *Davut'un Kalkanı* (bölüm XV A) hermeneutik bilim için düşüncesinin özü haline gelmiştir. Gerçekten de yıldız altıgeni dört elementi (toprak, su, ateş, hava), yan kanallara özgü zıtlık çiftini (kuru-nemli, sıcak-soğuk) ve hatta yedi gezegeni (merkezde Güneş; Kabala'da 'merkezde ilahi Tetragram görünür; böl. XV C) ki bunlar aslında yedi çakradır, köşelerdeki üçgenler ise sırasıyla Trimurti'yi (erkek üçlü Brahma-Vishnu-Shiva) ve onların Shaktilerini (Maha-Lakshmi' Maha-Saraswati' Maha-Kali) yani AUM sentezini gösterir. Bu semboller, genişleme yoluyla, merkezinde *Bindu* (ch. I) bulunan Hindu *Shri Yantra* (*Shri Chakra*) ile paralellik gösterir; bu, Tezahür Etmemişlikten Tezahüre geçişi temsil eden başlangıç Noktası (Köken), İlahi Olanın bu iki hali arasında var olan sınırdır. Çizgi (noktanın hareketi) evrimi tasvir ederken, üçgen bir çevre çizimini mümkün kılan minimum sayıda kenardan oluşur. Aynı şekilde, *Shri¹²⁶ Yantra* Evrensel Tanrıça'yı tasvir eder ve "Lakshmi'nin yıldızı" olarak adlandırılır. Jung şu sonuca varmıştır: "İnsanoğlu çok eski zamanlardan beri mitlerinde, aynı bedende bir arada bulunan bir erkek ve dişi fikrini dile getirmiştir. Bu tür psikolojik sezgiler genellikle ilahi sezgi şeklinde yansıtılmıştır.¹²⁷ ilahi çift ya da yaratıcının hermafrodit doğası fikri" [116].

Farklı olsa da eril (*Purusha* 'kişi; *puri*'den, şehir: bedensel bir şehirde yaşayan' Sanskr.) ve dişil (*Prakriti* 'doğa' Sanskr.) çifti bir şeyin iki yüzü olarak daima ayrılmaz kalır. Kozmosun veya kozmik bilincin her yönü bu nedenle ikili bir biçimde temsil edilmek zorundadır; dolayısıyla her Tanrı kendisinden ayrılmaz bir eşe veya enerjiye (*Shakti*) sahip olarak gösterilir. Yedi çakranın *Shaktileri* (bölüm XIX C) *Sapta Matrika* (Yedi Anne Sanskr.; başka bir deyişle Yedi Kız Kardeş; Giriş bölümümüz) olarak bilinir.

Babil destanı *Enuma Elish*, Ezeli Sulardan (Nammu; bölüm XXA) çıkan erkek ve dişi Tanrı çiftlerinden bahseder. Mısır mitolojisi de Atum'dan kaynaklanan çiftlerden söz eder.

Yusuf hariç tüm Patriklerin (Yakup'un oğulları) evlendikleri bir kadın ikizleri vardı ve Graves ve Patai bunu "bir Tanrı ve Tanrıçaya ortak tapınma" olarak yorumlar [117].

Zohar, yukarıdakilerle tam bir uyum içinde, Dişil İlke'nin on Avatarından, yani *Shekhinah*'tan bahseder (*Shekhinah*, İbranice'de "konut" veya "yerleşme" anlamına gelen bir kelimedir ve Tanrı'nın bir mekanda varlığını ifade eder. Çağdaş Yahudi söyleminde, genellikle Tanrı'nın dişil yönüne veya Tanrı'nın anneye benzeyen yönüne atıfta bulunur. Yahudiler, Tanrı'nın günümüzde de ilahi varlığı aracılığıyla dünyada çalışmaya devam ettiğine inanırlar.) (bölüm XX B): "Kutsal Üstatlarımız bize *Shekhinah*'ın yeryüzüne on kez indiğini öğretti" [118]. Bununla birlikte, inişlerden biri kaybolmuştur [119], bu muhtemelen

gelecek olandır. Aynı şekilde, dişi , on sephiroth'un her birinde tezahür etmiştir [120]. İskenderiyeli Philo da Kutsallar Kutsalı Mabedi'nin on perdesinden söz eder [121]. Bu, "on göksel güce, "kentte bulunan on kudrete" (Vaiz 7:19), yani "ellerin yayılması" üzerine atanan on yüce varlığa işaret eder.¹²⁸", onunla sunulan kutsamaları veya duaları kabul etmek ve onlara kutsal adın geçtiği bir güç bahşetmek için¹²⁹ aşağıdan yüceltilir ve kutsanır... Ve bu "on kudretli", yukarıdaki kutsamaları alacak ve onları aşağıda olanın üzerine dökecektir" [122].

Tesadüf olması bir yana, bazı Sümer tabletleri dünyanın yaratılışı ile yok oluşu (Tufan) arasında on kral (farklı isimlerle de olsa) sayarken, *Kutsal Kitap* da benzer bir dönem için (Adem'den Nuh'a kadar) on patrik sayar.

Ebu'l-Hasan ibn İsmail el-Eşari (878-941) Müslüman skolastik *Kelam* geleneğini kurdu (kelime anlamıyla: "söz" veya "söylem", Arap.; ayrıca "[resmi] teoloji" anlamına gelir). Tanrı ile maddi dünya arasında on zuhur öngörmüştü; birinciler Batlamyus kürelerine başkanlık ediyordu [123].

Eril-dişil olan ilahi çift sanatta da yankısını bulur; Elephanta tapınağındaki Shiva'nın androjen heykelinde (*Shiva ardhanari'* *ardha'*dan, yarım, Sanskr.) olduğu gibi, Tanrının sol tarafı bir kadın olarak tasvir edilirken sağ tarafı bir erkek şeklini alır. Sayısız simya imgesi (örneğin *Rebis*; *res bis'*ten, Lat.; bölüm IV) diğer örnekleri oluşturur. Hristiyanlık ayrıca ilahi Gücün, yani Kutsal Ruh'un (aslında Dişil İlke; bölüm XXI) Eril İlke'nin yanında (Oğul şeklini alarak, çünkü Baba hem Yahve hem de Sada-Shiva olarak bilinmemektedir / enkarnasyonuna atıfta bulunur. Bu konuda Lossky, Tanrı'nın "bilinemez olmasına rağmen, Kutsal Ruh'u almış olan herkese... Kendisini tanıttığını" söylemiştir [124]. Jung "Katolik mistisizminde İsa Mesih'in androjenliğinden" bahsetmiştir [125]. Aslında androjenlik İsa'nın Annesinde cisimleşen Gücüyle (*Shakti'* Sanskr.) birlikte olması anlamına gelir (bölüm XX C1' C3). Gnostik Valentine "eril ve dişil enerjilerin uyumlu çiftleri halinde sıralanan... ilahi varlığın yayılımlarını tarif etmeye devam eder" [126]. Bir ortaçağ yazarının Arap kökenli *Tractatus Aureus Hermetis'*e yazdığı yorumlarda açıkladığı gibi, Hermetik felsefe de androjen iç insandan, bedeninde saklı Havva'yı daima yanında taşıyan *homo Adamicus'*tan söz eder [127]. William Blake, Kehanet Kitapları'nda (*Dört Zoa*) her bir Zoa'ya dişil bir emanasyon (ya da muadil) atfetmiştir: Tharmas-Enion, Urizen-Ahania, Luvah-Vala, Los-Enitharmion.

*

Matsya, balık olarak Vishnu'nun ilk enkarnasyonuydu ve amacı Vaivaswata'yı (insan ırkının atası olan yedinci Manu) tufandan kurtarmaktı (bölüm V). Tarihi birçok *Purana'*da yazılıdır [128]. Balık enkarnasyonundan ilk olarak *Satapatha Brahmana'*da bahsedilmiş [129] ve hikaye *Mahabharata'*da çeşitli varyantlarla yeniden anlatılmıştır [130]. Matsya'nın Sümer eşleşmesi, Vaivaswata'ya gemisini nasıl inşa edeceğini öğreten Matsya gibi insanlara mimariyi (aynı zamanda tıp, tarım vb.) öğreten balık-Tanrı *Oannes'*ti [131]. *Bhagavata Purana*, Brahma uyurken ondan çalınan *Vedaları* geri almak için balığın, iblis Hayagriva'ya karşı verdiği mücadeleyi anlatır [132].

Kurma (eylem; *akarot'*tan, yapmak' Sanskr. [133]), kaplumbağa, tufan sırasında kaybolan değerli şeyleri geri almak için Büyük Tanrı tarafından bir sonraki alınan formdu. Bu şekil altında Mandara dağına destek olarak hizmet etmek üzere Ezeli Okyanus'un dibine gitti. Tanrılar ve şeytanlar büyük yılan Vasuki'yi dağın etrafına dolamışlar ve onu bir halat gibi kullanarak çekmişler ve istedikleri şeyleri geri alana kadar denizi çalkalamışlardır. Bu enkarnasyon hakkında zengin bir literatür vardır [134].

Yaban domuzu **Varaha**, iblis Hiranyaksha (Altın gözlü Sanskr.) tarafından denizin dibine sürüklenen Dünya'yı kaldıran üçüncü Avatar'dı [135]. Diğer Kutsal Yazılar, Dünya'yı İlkel Suların dibinde gören ve Dünya'yı yukarı kaldırmak için bir yaban domuzu olarak sulara dalan Prajapati'den bahseder [136]. Diğer zamanlarda efsanevi yaban domuzu Emuşa olarak adlandırılır [137], bu isim *Rig-Veda'*da da geçer ama farklı bir durumda [138]. Varaha'nın Hindular arasında büyük bir saygınlığa sahip olduğu, yukarıda bahsedilenlerin dışında bu efsaneyi çeşitli varyantlarıyla ele alan çok sayıda metnin varlığıyla kanıtlanmaktadır [139].

Narasinha¹³⁰ (insan-aslan; *nara*, insan' *sinha*, aslan' Sanskr.) Vishnu'nun dördüncü enkarnasyonuydu ve insanları Brahma tarafından ölümsüzlük bahşedilen iblis Hiranyakasipu'nun (Altın Elbise' Sanskr.) zulmünden kurtarmak için bu şekli almıştı. Bu hikâye çeşitli metinlerde yer almaktadır [140].

Narasinha hakkında şöyle denir: "Bu korkunç insan-canavar yeryüzünde dolaşan en büyük varlıktır" [141]. "Ona yiğit denir çünkü o yiğitliğin vücut bulmuş halidir... Bu insan-aslan Yajur'un ta kendisidir"

[142]-yani onun gücü ve cesareti *Yajur-Veda*'nın kıtaları tarafından kendisine ilham edilen erdemlerdir ve öğretileri onun tarafından taklit edilmiştir.

O eski zamanların yankıları Orta Doğu'ya kadar geldi. Şeytani varlıklar (*asuralar*, Sanskr.) tarafından üretilen sapkınlık nedeniyle, Mısırlılar Sfenks'in (son zamanlarda diğer Akdeniz halkları, örneğin Yunanlılar tarafından da benimsenmiştir) aslında insan-aslanın tersi olan kuklasına tapmaya başladılar, çünkü Gizeh'teki devasa heykelde de görülebileceği gibi, üst kısmı insan ve aslan benzeri bir alt kısmı vardı, Narasinha'nın Hint heykellerinde ise üst yarı aslan ve alt yarı insandı. Buna rağmen, dişi aslan başlı ve kadın vücutlu Tanrıça *Sekhmet*'in resimlerinin de kanıtladığı gibi, Mısır'ın gerçek bilgiye sahip olduğu bir dönemdi [143]. Sekhmet'e (Kudretli Mısır) Memphis'te tapılırdı ve bazen *Astarte*'yle, hatta *Nut*'la bir tutulurdu. Başlangıçta Tanrıça *Bastet* de (daha sonra kediye dönüştürülmüştür) bir dişi aslandı ve aynı şekilde *Tefnut* da. Eski Yunanlıların, kültü Speos Artemidos'ta [144] yer alan dişi aslan başlı Tanrıça *Pachet*'i (insan-aslan Narasinha gibi) övdüklerini fark etmeliyiz. Zimmer, Nemean aslanının postunu giyen Herkül'ün Narasinha'nın Yunanca karşılığı olduğunu düşünür. Narasinha'nın tarihsel varlığına dair çeşitli veriler mevcuttur.

Mezopotamya'da, *Asurlulara* (*asuralar*, aşağıya bakınız) karşı savaşan Akad Tanrısı *Naramsin*, bir uçurum duvarında devasa bir savaşçı olarak tasvir edilirdi.¹³¹ Shahrizor'da (Irak). Naramsin kendisini "dünyanın dört bölgesinin kralı" olarak tanımladı. Halkının kurtarıcısı Naramsin, birçok Mezopotamya şehir devleti tarafından desteklenen Hitit ve Parsilerden oluşan büyük bir koalisyonu alt etmeyi başarmıştır. Bunun sonucunda kendisine "ilahi Naramsin" lakabı verildi ve bir Tanrı olarak onurlandırıldı [145].

Mithraeum'da Tanrı Mithra aslan başlı bir adam olarak tasvir edilmiştir ve Gasquet, Mithra'nın aslan başlı ya da aslan maskesi taşıyan yirmiden fazla tasviri olduğunu söylemiştir [146].

Vishnu'nun ilk dört Avatarının geleneklere göre ilk kozmik çağ olan Satya Yuga sırasında ortaya çıktığı varsayılır.

Cüce **Vamana**, Vishnu'nun beşinci enkarnasyonuydu ve Adity ile bilge Kaşyapa'nın oğlu olarak bedenlenmişti. O zamanlar, Daitya devlerinin hükümdarı olan Kral Bali, adanmışlığı (*bhakti*, Sanskr.) ve kemer sıkma (*tapas*, Sanskr.) sayesinde üç dünyayı yönetme hakkını elde etti. Bali, Vamana'ya üç adımda (*trivikrama*, üç adım, Sanskr.; Vishnu'nun bir diğer adı) kat edebileceği kadar toprağı kendine almasına izin verdi. İlk iki adımda Vishnu göğü ve yeri kontrol altına almış, ardından Bali'nin erdemlerine duyduğu saygının bir işareti olarak onun cehennem yeraltı dünyasında (*Patala*) hüküm sürmesine izin vermiştir. Diğer bir varyantta, Vamana her üç bölgenin de hakimiyetini ele geçirmiştir. Bu tarih birçok metin tarafından kaydedilmiştir [147].

Vamana'nın öyküsü İran'daki karşılığını *Amesha Spenta*'nın üç adımında bulur.

Vishnu'nun bir önceki Avatarı Narasinha'yı özellikle de onun Shakti'si olarak kaydeden Mısır mitolojisi, kökeni Mısır dışında olan yabancı bir ilah olarak kabul edilen cüce Tanrı *Bes*'e de atıfta bulunur. İnsanoğlunun kötü varlıklara karşı koruyucusuydu [148]' böylece sadece Vamana'nın boyunu değil, aynı zamanda sonuncusunun cehennem bölgesi üzerinde elde ettiği kontrolü de hatırlatır.

İlk beş Avatar *kozmik* bir düzeyde hareket etmiş, sonraki üçü esas olarak *kahramanca* bir karaktere sahipken, son ikisi *dini* olarak hüküm sürmüştür. Yukarıda, *tüm kahraman Avatarların* ve elbette *dini* olanların *gerçek varlıkları* (sadece efsane olarak değil) hakkında *tarihsel kanıtlar* sunacağız.

Gelenek üç *Rama*'dan bahseder. İlki *Parashurama*'ydı (Baltalı Rama, Sanskr.). İkincisi (Vishnu'nun yedinci enkarnasyonu) *Ramachandra* (ya da kısaca Rama) idi. *Balarama* olarak adlandırılan üçüncüsü ise sekizinci Avatar *Krishna*'nın ağabeyiydi.

Vishnu'nun altıncı enkarnasyonu olan **Parashurama**, Kshatriya'ların Brahminlere karşı isyanıyla bozulan toplumsal düzeni yeniden kurdu. Eğer isyan başarılı olsaydı tiranlığa ve dolayısıyla toplumun çürümesine yol açacaktı. Parashurama soyluları yenerek bilgiler tarafından kontrol edilen bir monarşi ilkesini yeniden tesis etti. Paraşurama, gencin silah ustası olan ve ona soyadının kökenindeki balta da dahil olmak üzere birçok silah veren Shiva'nın koruması altındaydı [149]. Taş Devri'nin *çift* (*çift başlı*) *baltası* Demir Devri'nde, ortaçağa kadar Hristiyanlar tarafından Yahudilikten devralınan ilahi *kılıca* (genellikle *iki ağızlı*; bölüm IV) dönüşecektir.

Paraşurama bir sonraki enkarnasyon olan çağdaşı Rama'nın yolunu hazırladı. Başlangıçta Rama'ya Paraşurama meydan okudu ama sonuncusu yenildi ve Shiva'dan hediye olarak aldığı yayı kırıldı [150]. Parashurama, Karna ve Arjuna'nın silah ustasıydı ve Bhishma'ya karşı savaştı [151]. Malabar Sahili'nde ve Kerala eyaletinin geri kalanında yıllar Paraşurama'nın döneminden (*Kollam andu* Sanskr.) sonra Eylül ayında başlayan güneş yılları olarak hesaplanır. Bu Avatar'ın öyküsü *Mahabharata*, *Ramayana* ve *Puranalarda* anlatılır [152]. Parashurama Yunan mitolojisinde Zeus olarak bilinir.

Biri Hindu diğeri Yunan olan bu iki ismi eşitlerken şaşırmamalıyız. Daha önce Narasinha-Heracles-Pachet örneğinden bahsetmiştik. Gerçekten de bunun için yeterince neden vardır. Büyük indolog Heinrich Zimmer, "Vedik çağın Tanrılarının, inançlarının ve ibadetlerinin çoğunun Homeros'un kilerle yakından paralel olduğunu" [153] belirtmiştir. Bernard Breloer ve Franz Bömer, Yunan ve Latin yazarların Hint Dinleri tarihiyle ilgili metinlerinden oluşan bir derleme yayınladılar. Georg Misch, söz konusu metinleri yan yana koyarak Platon'dan önceki Yunan felsefesinin aşamaları ile Hint ve Çin düşüncesinin benzer aşamaları arasında bir paralellik kurdu. Vasilis Vitsaxis *Platon ve Upanişadlar* hakkında yazmıştır [154]. Hint maneviyatının Yunan maneviyatı üzerindeki etkisini gösteren bir başka örnek de Büyük İskender'in Hindistan'a gelmesi ve burada eski ustası Aristoteles'in bıraktığı boşluğu doldurma ihtiyacı hissederek Kalanos'u yanına almasıdır.¹³² kendisine Guru olarak. Yunanlılar tarafından bilinen tek Hintli münzevi bu değildi, çünkü kayıtlarda başka isimlerden de bahsediliyordu. Hindistan'ın Yunan işgalcileri (tamamen çıplak yürüyen) Jain çilecilerine *gymnosophistai* (-és, tekil form için, Gr.)' yani çıplak yürüyen bilgeler derlerdi (bölüm XI E). Julius Solinus (MS 3. yüzyıl) bu bilgelerin gün boyu tek ayak üzerinde dönüşümlü olarak dururken sıkça yaptıkları bir *asanayı* bile tarif etmiştir (*ferventibus perpetem diem alternis pedibus insistant* Lat.). Gerçekten de bu *padangusthasana*'dır ("parmaklar"). Karystoslu Antigonos (MÖ 3. yüzyıl) ve Diogenes Laertius'un gösterdiği gibi, jimnozoflar Şüpheli Okul'un kurucusu Pyrrhon'un (MÖ 365-c.275) düşünceleri üzerinde belirli bir etki yaratmışlardır. A. Daniélou şöyle yazmıştır: "İskender'in askerleri, inanç kardeşleriyle birlikte Tanrıya saygı göstermek için, onlar tarafından Dionysos olarak adlandırılan Shiva'nın kutsal dağı Nysa'ya giderlerdi. Megasthene'li Herakles, kahraman-Tanrı Krishna'dır... Athos Dağı'ndaki manastırların kuruluşuyla ilgili efsanelerin çoğu Skanda efsanesinden ödünç alınmıştır¹³³- Shiva'nın bir kamıştan doğan oğlu- Ana Tanrıça'nın inziva hayatı yaşamak için çekildiği dağda hüküm sürmesine rağmen kültü kadınlara yasaklanmıştır" [155]. MÖ 4. yüzyılın sonunda Megasthene, Kral Chandragupta'ya gönderilen elçiydi. Daha sonra Deimachus ve Dionysos, Maurya kralı Bindusara'nın yanında benzer bir pozisyonda bulunmuşlardır.

Dumézil [156] Hint-İran isimleri ile İncil'deki isimler arasında bazı benzerliklere dikkat çeker; örneğin Akshaf¹³⁴ (Yeşu 11:1; 12:20; 19:25) *Rig-Veda*'da tam olarak eşanlamlısı olan [157].

Sanatsal kompozisyonlar alanındaki pek çok örnek arasından burada Argos'taki Akropolis'te bulunan üç gözlü Zeus'tan [158] bahsedeceğiz; Yunan panteonunun Zeus'u olduğu gibi Hindu panteonunun başı olan Tanrı Shiva'ya (*Tri-lochana* 'Üç gözlü' Sanskr.) benzer. Benzerlik burada bitmez: yüce Tanrı Dyaus-Pitar (Sansk.) ile Jüpiter/Zeus arasındaki analojiyi gördük (bölüm VIII). Şimdi, en eski kutsal Hint Yazıları olan *Vedalar* ile Roma mitolojisinde çocuk Jüpiter'e (*Iovis*, Lat.) verilen ve Yunan Zeus'unun eşdeğeri olan *Vediovis* adı arasındaki ilginç ilişkiyi vurgulamak istiyoruz. Bu isim Aulus Gellius [159] tarafından kullanılmış, Vitruvius ve Ovid ise Roma'da kale ile Capitol arasında izlerine rastlanan bu Tanrıya ait bir tapınaktan [160] bahsetmiştir. Sokrates [161] "Zeus'un adı hakkında... bazıları ona Zena der" (yaşam nedeni) demiştir. *İlyada*'da [162] Zeus'a *Zén*' denir ve böylece Zeus "her şeyin babası" [163] olarak kabul edildiği için *Zoé* (Life' Gr.' aynı zamanda *zén* formuna sahiptir) ile ilişkilendirilir. Zeus'un diğer yüce Tanrılarla benzer şekilde kartalla bağlantılı olduğunu da eklemeliyiz: Yahve (Tesniye 32:11; bölüm XX B) ve aracı Garuda olan Lord Krishna (Vishnu) (bölüm IV, IX).

Yunan Tanrılarında bazıları, tıpkı eski Hint zamanlarında olduğu gibi, bu dünyada yaşamış ilahi enkarnasyonlardı. Bu nedenle, eski zamanlarda *Yunanistan*'ın "lütuf ülkesi" olmasına şaşırmamalıyız. Ne yazık ki, Olimposlu Tanrılara gösterilen hürmet zaman geçtikçe ortadan kalkmış ve yerini Tanrılara insani kusurlar yükleyerek onları dünyevi olana indirgeme arzusu almıştır. Kolophonlu Ksenophanes (doğumu MÖ 565 civarı) insanlara (Homeros ve Hesiod'u örnek gösterir) Tanrılara atfettikleri antropomorfizmin yanı sıra onları hırsızlık, zina ve birbirlerini aldatma gibi pek çok yasa

ihlaliyle suçladıkları için sitem eder [164]. Bu tutumu kabul edilemez olarak görüyordu çünkü "Tanrılar ve insanlar arasında en yüce olan, biçim ve hatta düşünce olarak ölümlülere hiç benzemeyen tek bir Tanrı vardır" [165] diye ekliyordu: "Her şeyden önce aydınlanmış insanlar Tanrıyı saf şarkılar ve kutsal mitlerle kutlamalıdır" [166]. Platon da Tanrıları yanlış bir şekilde tasvir ettikleri için şairlere karşı sert ama haklı bir yargıda bulunmuştur [167]. Antik Yunan'da Eski Avrupa Tanrılarının asimilasyonu¹³⁵ Hint-Avrupa panteonuna dahil edilmesi, tuhaf ve hatta anlamsız ya da grotesk imgelerin yaratılmasını belirlemiştir. Böyle bir süreç Tanrıça Athena'nın dönüştürülmesinde çarpıcı bir şekilde görülebilir¹³⁶ [169]. Partenogenetik¹³⁷ (*Döllenme olmaksızın meydana gelen*) Tanrıçalar yavaş yavaş gelinlere, eşlere ve kızlara dönüşmüş, Hint-Avrupalıların ataerkil ve babasoylu sosyal sisteminin bir sonucu olarak cinsel sevgi ilkesiyle bağlanarak erotik bir renk almışlardır. Özlerini değiştiren bu metamorfozdan (*başkalaşım*) kaçabilen istisnalar arasında Yunanlıların Artemis'i, İrlandalıların Brigit'i ve Laima vardı¹³⁸ Baltık halkının. Baltık Tanrıçası Laima mitolojik şarkılarda Dievas ile birlikte yer alır¹³⁹ (Hint-Avrupa göksel ışık Tanrısı)' eşit güçlere sahip bir Tanrıça olarak. Sonuç olarak, mit Yunan kültüründe *mitolojiden* arındırıldı ve bunun sonucunda, takip eden iki buçuk bin yıl boyunca *mit* terimi Avrupa (en azından batı) kültüründe *kurgu* anlamına gelmeye başladı. Orijinal mitleri taklit etme süreci, modern zamanlarda da, çökmekte olan antik çağda olduğu gibi aynı erotik dürtülere bağlı, giderek daha sinsi ve sapkın biçimlerde devam etmiştir. Freud ve takipçilerinin kötü örneğinden tekrar bahsedeceğiz (bölüm IX). Profesör Clemen ve W. Schmidt [170], mitlere ve ayınlara psikanalitik bir açıklama getiren Freudcuların yöntem hatalarını, bilgi ve ayrımcılık eksikliklerini, manyakça optiklerini eleştirdiler [171].

Başlangıçta, üç büyük kadim uygarlık olan Hindistan, Mısır ve Yunanistan derin bir ruhani bilgiye sahipti, ancak bunu binyıllar boyunca değiştirmeden günümüze kadar koruyan Hintlilere rağmen, Mısır ve Yunanistan bunu yozlaştırdı.

Diğer büyük enkarnasyonlar gibi (daha önce ele aldığımız Narasinha, ileride geniş bir yorumda bulunacağımız Rama ve bölüm XXIII A ve B'de ayrıntılı olarak değineceğimiz İsa) Paraşurama-Zeus da Hindistan'dan Avrupa kıtasının kuzey ve batı kesimlerine kadar geniş bir coğrafi alanda biliniyordu. Baltanın Parashurama'nın özel niteliklerinden biri olduğunu daha önce görmüştük. Ancak Gılgamış da büyük bir bronz balta taşırdı ve Zeus'un da bir özelliği balta idi. Chevalier ve Gheerbrant şöyle yazmıştır: "tüm kültürler baltayı gök gürültüsüyle ilişkilendirir... Mayalar ve çağdaş Amerikan Kızılderilileri, Keltler ve T'ang Hanedanı Çinlileri taş baltalara "gök gürültüsü taşı" adını vermiş ve gökten düştüklerini söylemişlerdir... Sembolizmi... karşıt ve tamamlayıcı güçlerin ikiliğiyle bağlantılıdır ve çift başlı baltayı kadüsle, Hinduların *vajrasıyla*, Thor'un çekiciyle ilişkilendirir... Bir balta darbesi Zeus'un kafatasını yarmış ve Athena ortaya çıkmıştır" [172]. Aynı giriş altında iki yazar taş çekiçten bahsetmektedir¹⁴⁰ Thor'un ve Parashurama'nın taş baltası. Bremenli Adam, Jüpiter Tonans ile Thor'un gök gürültüsü ve yıldırım Tanrısı (*tonitrus et fulminans*' Lat.) *potentissimus*'u paralelleştirir [173]. Dolayısıyla Zeus/Jüpiter/Jovis-Thor-Donnar ilişkisi açıkça ortaya çıkar. Hepsinin ortak noktası sadece yıldırım ve balta değil, aynı zamanda aynı gündür: *Perşembe*, Thor'un günü; *Donnerstag*, Donner'ın Alman günü; *dies Jovis*, Jovis'in Latince günü; dolayısıyla: *Giovedì*, Giove/Jovis'in İtalyanca günü; *jeudi*, Fr.). Babil destanı Gılgamış'ta gök gürültüsü Tanrısı Ramman'dan (İbr. Rimmon) bahsedildiğini de eklemeliyiz. Zeus, Daçyalıların yüce Tanrısı Zalmoxis'le de ilişkilendirilebilir ve A.B. "Cook, Zalmoxis'in yeni doğan Zeus'un Trakya'da kullanılan adı olduğu sonucuna varır" [174]. Hem Zeus hem de Zalmoxis yıldırımlar ve balta üzerinde ortak bir mülkiyete sahipti (Zalmoxis'e "çifte baltalı Tanrı" denirdi). Zalmoxis gibi Zeus da Laphystios adı altında insan kurban eden Tanrı olarak bilinirdi [175]. Mihai Eminescu, "İskender'in Himalayalar'da *Daçyalıların Tanrılarının* yaşadığı Hindistan'a gittiğini; orada *Dochia* ile tanıştığını ve *Zalmoxis*'ten bilgelik öğrendiğini" yazar [176]. Zalmoxis tartışmalı bir isimdir ancak hem filologlar hem de tarihçiler *zal*'ın "Tanrı" anlamına geldiği konusunda hemfikirler. Bize göre *moxis moksha* (kurtuluş, Sanskr.) ile eşleşmektedir ve dolayısıyla bu isim "moksha bahşeden Tanrı" yani ölümsüzlük olarak tercüme edilebilir. Gerçekten de Zalmoxis bu şekilde görülmüştür.

Kernbach "yaygın bir efsaneden sonra Zeus'un ilk ve en önemli olarak Girit'te bir kral olduğunu yazmıştır. Ona Girit'te doğan Kretagenes deniyordu" [175]. Ya da Zeus'un baltası Giritlilerin dini amblemiydi [177]. Bu da Zeus adlı enkarnasyonun tarihsel varlığına dair bir başka argüman

getirmektedir. Ancak Theseus efsanesiyle ilgili efsanevi yapının "çifte baltanın evi" (*lábrys*) anlamına gelen *labirent* adını aldığına dikkat edelim.¹⁴¹ Gr.). Bazılarına göre Zalmoxis mitolojik bir karakter olsa da, birçok antik yazar ona tarihsel bir gerçeklik atfetmiş ve onu bir filozof (Jordanes)' baş rahip (Strabo)' kanun koyucu (Diodorus Siculus)' dini, kültürel ve siyasi reformcu (Herodotus' Diodorus' Jordanes' Origen)' hekim (Platon), uygarlaştırıcı kahraman (Herodotus' Strabo) belki de İsa Mesihçi' peygamber (Strabo) veya kral (Platon' Jordanes) olarak görmüştür. Son olarak Eliade, Zalmoxis'in Zerdüş ve Pythagoras ile aynı ruhani aileye mensup olduğunu, hatta onlardan daha önce yaşadığını düşünmektedir [178]. Bunun dışında, tanınmış bilim adamı diğer mitolojik karakterlerin de tarihsel varlığını kabul etmiştir [179].

Antik belgeler Tanrı olarak kabul edilen bazı büyük enkarnasyonların tarihsel varlığını kaydetmiştir. Panchaia adasının ana kenti Panara'nın yakınlarında Zeus Triphylus'a (üçlü Tanrılara gönderme: *Trimurti'* *Trigunas* vs.; bölüm II) adanmış bir tapınak, Zeus'un kendisine atfedilen Panchaik harflerle yazılmış yazıtlar taşıyan çok eski bir altın sütun içeriyordu, dolayısıyla Tanrıların bazen krallar olarak cisimleştiği sonucuna varılıyordu. Metinden Euhemerus (*floruit* c. MÖ 300) [180] tarafından bahsedilmektedir. Sonuç olarak mitler, tarih öncesi ya da tarihi karakterlerin, karışık hatıralar nedeniyle şekil değiştirmiş ya da çarpıtılmış eylemlerini yansıtıyordu.

Garip bir olayla, İsa'nın havarilerinden bazıları yeryüzüne inen Zeus-Jüpiter ve Hermes-Merkür (Elçilerin İşleri 14:12) ile özdeşleştirildi: "Kendilerini insan gibi yapan Tanrılar bize iniyor" (14:11).

(Sözlükte "beyaz olmak; iyice beyazlatmak" anlamlarına gelen Arapça *haver* kökünden türetilen *havârî* "seçilmiş, kusursuz; taraftar, özverili arkadaş, dost, bir kimseye ileri derecede yardım eden, kendisini bir davaya adanmış" demektir (Lisânü'l-'Arab, "hvr" md.). *Havâri* kelimesinin Habeş dilinde aynı mânadaki *havaryanın* yani yolcu, elçi anlamındaki kelimenin Arapçalaşmış şekli olduğu da ileri sürülmüştür (EI2 [Fr.], III, 294). Terim olarak genelde, Allah'ın peygamberlerine inanıp onlara yardımcı olan herkes için kullanılan *havâri* bilhassa Hz. İsa tarafından seçilmiş, tebliğ ve irşad görevinde ona yardımcı olan on iki kişilik grubu ifade eder. Batı dillerinde *havâri* karşılığında kullanılan *apostle*, *apôtre* kelimeleri, Grekçe'de "bir görevi ifa etmek üzere gönderilen" anlamındaki *apostolostan* gelmektedir)

Rama (*Ramachandra* 'ay gibi olan; *chandra* 'ay' Sanskr.) Vishnu'nun yedinci Avatar'ıydı. Lanka'nın (Seylan) hükümdarı ve *rakşalar* adı verilen iblislerin kralı olan iblis Ravana'yı yok etmek için yeryüzüne inmiştir. Ravana'ya Brahma tarafından Tanrılara ve şeytanlara karşı yenilmez olma armağanı verilmiş olmasına rağmen, bir kadın aracılığıyla ölmeye mahkum edilmişti. Daha sonra Vishnu, güneş ırkından Ayodhya kralının oğlu *Rama* olarak enkarne oldu. Rama'nın karısı Sita, Ravana tarafından kaçırıldı ve Lanka'ya götürüldü ve orada Ravana'nın katledilmesinden sonra serbest bırakıldı. Sita ateş çilesiyle masum olduğunu kanıtlamış olmasına rağmen Valmiki'nin inziva evine sürgün edilir ve burada Kush ve Lav adlı ikizleri doğurur.

Efsaneye göre Rama'nın ordusu Lanka'ya ulaşmak için okyanus üzerindeki bir köprüden geçmiştir. Bu köprü daha sonra Adem'in Köprüsü olarak adlandırılmıştır (bkz. Lanka'daki Adem'in Zirvesi ile ilgili bölüm III). Uydu fotoğrafları (NASA tarafından 1989-1994 yılları arasında çekilen) bu efsaneyi doğrulayana ve Hindistan kıyısı ile Lanka adası arasındaki su altı bağlantısını görünür hale getirene kadar binlerce yıl geçti.

Sita-Rama çifti ebedi Tanrısal çiftin enkarnasyonlarını oluşturur: Prajapati-Purusha' AdiShakti-SadaShiva (veya Parvati-Shiva) vs. *Puranalar* şöyle der: "Sita dünyanın Annesi, Rama ise Babasıdır... Tefekkür olan O'nun önünde eğiliyorum, tefekkürün Nesnesi olan O'nun önünde... Sita - Servet (Lakshmi), Sen ise Pervader'sin; Sita güzel Parvati, Sen ise uykunun Efendisi'sin (Shiva)" [181]. *Upanişadlar* Rama'yı, aslında *Ramayana*'daki bazı karakterlerden oluşan Hindu üçlüsü olan AUM hecesinin bir tezahürü olarak tasvir eder: "A'dan, ayların kralı Jambavat olan Yaratıcı Brahma çıktı. U'dan Vishnu (Upendra¹⁴²), maymunların kralı Sugriva oldu. M'den Shiva doğdu, o da kahraman Hanuman oldu... Bunun ötesinde [hecenin sihirli yansıması] Rama'nın kendisi olan Yüce Benlik 'Kozmik İnsan'dır" [182].

Rama *büyüleyici* demektir. Rama "yeryüzünde büyüleyen veya parlayan şeydir" [183]. "Rama mantrası... bir meditasyon nesnesidir (*man'* Sanskr.) ve korur (*tra'* Sanskr.), bu nedenle *mantra* olarak

adlandırılır" [184]. *Romen* masallarındaki karşılığı *Făt-Frumos* (Büyüleyici Oğul) iken, *Büyüleyici Prens* (*charmant* Fr.; *Rama* ile ortak köke dikkat edin) diğer halkların folklorundaki eşiydi. *Ramayana*'nın yanı sıra özellikle *Puranalarda* [185] ve *Mahabharata*'da [186] hikâyesi anlatılan Rama gibi bir dizi engeli (süptil bedende tikanıklıklar) aştıktan sonra kahraman uyuyan güzeli uyandırmayı başaracağı için (ünlü eşesli masalda ya da *Külkedisi*'ne de uzanan *Pamuk Prenses*'te olduğu gibi) bu muhteşem masallar derin bir öneme sahiptir. Değerli taş madeninde çalışan yedi cüce (bölüm IV) çakraların Tanrılarını ve onlara özgü mücevherleri akla getirirken, Pamuk Prenses'i çevreleyen cam tabut sakrum kemiğini (bölüm II) çağrıştırır. Dolayısıyla bunlar dişi Kundalini'nin uyanışını, yani Tanrıça'nın en içteki yansımasını anlatmak için kullanılan metaforlardan başka bir şey değildir (burada Pamuk Prenses *saflığa* denk düşmektedir; *nirmal*, Sanskr.). Aynı şekilde Siegfried de ejderhayı yendikten (yani Kundalini enerjisini ele geçirdikten; bölüm IX) ve ilahi dağın (Sahasrara) zirvesini koruyan kozmik ateşten (Kundalini yolu) geçtikten sonra Brunhilde'yi büyülu uykusundan kurtarmıştır.

Okuyucuya daha fazla bilgi vermek amacıyla, Aydınlanma hareketine mensup bir Fransız bilim adamı olan Fabre d'Olivet'nin (1768-1825) Rama'nın tarihsel varlığını savunan iddialarını öne çıkaracağız.

D'Olivet, Ram'dan (yani Rama'dan) önce Keltlerde Thor'un yaşadığını ve karısının Frega ya da Freya olduğunu [187] göstermektedir ki bu da Parashurama (Thor)-Rama tarihsel ardılığını doğrulamaktadır. Ram adı Druidler tarafından ökse otunun iyileştirici özellikleriyle bağlantılı olarak da bilinirdi. Keltlerden ayrılan Ram Avrupa'yı geçerek Karadeniz'e ulaşmış, ardından Don Nehri boyunca kuzeye doğru ilerleyerek Volga'yı geçmiş ve Aral Denizi'ne varmıştır.¹⁴³ Bu bölgelerde Boreal ırkı yaşar. Bundan sonra Ram, sakinlerinin atalarının topraklarına Tatar adının türediği Tat-arah dedikleri Turanya'ya gitti. "Ram... Turan'dan çıktı... ve orada fetihler yapmak ve teokrasiyi yerleştirmek için İran'a girdi". Sonunda Hindistan'a ulaştı [188]. Gerçekten de birçok eski Yunan ve Romalı yazar (hatta İskenderiyeli Clement gibi ilk Hristiyanlar) aşağı Tuna'nın (*Istrum*, Lat.) kuzeyinde ve güneyinde yaşayan Daçyalılara (Traklar) Hyperboreans adını vermiştir [189]. D'Olivet Rama hakkında şöyle devam eder: "O, Tibet, Çin, Japonya ve kuzey Asya'daki geniş bölgeler tarafından Lama' Fo' Pa' Pa-pa' Padi-Shah' veya Pa-si-pa adıyla bilinen kişidir. O, Perslerin ilk ataları olan İranlılar tarafından Giam-Shyd olarak adlandırılır, çünkü o dünyanın ilk hükümdarı ya da koyu tenlilerin ilk hükümdarıdır.¹⁴⁴ Çünkü bu insanlara *Giam halkı* ya da Arapların deyiimiyle *Giam-ben-Giam halkı* denirdi. *Zend-Avesta*'ya göre son Zerdüşt ona saygılarını sunmuş, onu bu isimle anılan ilk peygamberden çok daha öncesine yerleştirmiş ve Ormuzd tarafından ilahi ilhamla kutsanan ilk insan olarak göstermiştir. İşte *Zend-Avesta*'dan bir alıntı [190]: "Zerdüşt Ormuzd'un tavsiyesini istedi ve şöyle dedi: Ey mükemmellikte kendini kaptırmış olan 'Ormuzd', dünyanın adil yargıcı... benim yaptığım gibi senden tavsiye isteyen ilk insan kimdir?.. Sonra Ormuzd dedi ki... saf Giam-Shyd' halkların ve sürülerin şefi' Ey kutsal Zerdüşt' şimdi senin yaptığın gibi benden tavsiye isteyen ilk insan oydu. Başlangıçta ona dedim ki, ben Ormuzd: Yasama itaat et... onun üzerinde düşün ve onu halkına götür... Sonra o hükmetti... Ellerine altın bir kılıç koydum. Işığa doğru, güneye doğru ilerledi ve orada güzel bir ülke buldu... ". Her yerde ona Halkların ve sürülerin Hükümdarı, yüce ve en mutlu Hükümdar diyorlardı. O, tarımı bilim haline getiren ilk kişiydi" [191].

"Şüphesiz orijinal geleneklerden sonra yazan Arrian, bu teokrattan İskender tarafından mağlup edilen Sandrocottus'a kadar altı bin dört yüz iki yıllık bir süre olduğunu bildirir. Plinius, Arrian'ı kopyalamış gibi görünmese de Arrian'la tamamen hemfikirdir... Ancak İskender'in Hindistan seferinin İsa'dan 316 yıl önce gerçekleştiği yaygın bir gerçek olduğundan, Ram'ın zamanından 1821 yılına kadar 8550 yıllık bir dönem olduğu sonucuna varılır.¹⁴⁵ yıl" [192]. Böylece metin, Rama'nın çağını yaklaşık 8000 yıl öncesine yerleştiren Hindu geleneğini doğrulamaktadır. Diğer taraftan, Çin İmparatorluğu'nun MÖ 6000 yılında Fo-hi tarafından kurulduğunu iddia eden gelenek¹⁴⁶ (bkz. *yukarıda* Rama-Fo eşdeğerliği) takvim, müzik kuralları, tıp ve kurban ritüellerinin kullanımını tanıtmıştır.

Fabre d'Olivet ile aynı çizgide, "Maurice Granet, İrlanda kıyılarından Mançurya kıyılarına kadar tek bir uygarlık olduğunu söyledi. Bununla kastettiği -Dumézil'e göre- tarih öncesi çağlardan beri hiçbir doğal engelin, yalnızca kolay erişilebilir Ural zinciri tarafından kesilen kuzey Avrasya düzleminin bir ucundan diğerine püskürme veya ozmotik iletişimi engelleyemediği idi" [193].

Bir başka örnek olarak, alanı Mısır'la sınırlı kalmayan (MÖ 3000 gibi erken bir tarihte), ancak MÖ 3. yüzyılda Yunanistan'a ulaşan ve Tanrıçanın Akropolis'te bir tapınağı ve Delos'ta bir tapınağı olan, daha sonra Roma İmparatorluğu'na yayılan (Hristiyanlığın genel olarak tanıtılmasına kadar burada gelişti), hatta Tuna ve Ren nehirlerinin sınırlarına kadar uzanan İsis kültü verilebilir (ayrıca bkz. bölüm XX A). Merlin Stone'dan sonra İsis, Mısır Tanrıçası *Au Set*'in Yunanca çevirisidir. *Oxyrhynchus Papirüsündeki* bir ilahide Tanrıça İsis, Hindu Maya ile özdeşleştirilir: (*'İsin*) *en tois 'Indois Maian* (Gr.) [194].

Geleneksel kronolojiye göre Vamana, Parashurama ve Rama Treta Yuga döneminde ortaya çıkmıştır.

Krishna (*Karanlık Olan* veya *Çekici*; *krish*'ten 'çekmek' Sanskr.) Vishnu'nun sekizinci enkarnasyonuydu. *Mahabharata*'nın ve özellikle Kendisini Yüce Varlık olarak tanımladığı *Bhagavad-Gita*'nın kahramanlarından biriydi: "Benim tarafımdan tüm bu evren Benim tezahür etmemiş formum aracılığıyla yayılır. Tüm varlıklar Bende bulunur ama Ben onlarda bulunmam" [195]. *Mahabharata* ve *Vishnu Purana*, Vishnu'nun iki saçını kopardığını söyler: biri siyah diğeri beyaz olan bu saçlar Devaki ve Rohini'nin rahmine girmiştir. İlki Krishna'yı, ikincisi ise Balarama'yı doğurmuştur. Krishna, aralarında kendi amcası Kansa'nın da bulunduğu, hayvan ya da insan şeklinde birçok şeytanı öldürdü. Ünlü Kurukshetra savaşında Arjuna'nın arabacısıydı. Krishna'nın Tanrısallığı, *Mahabharata*'ya sonradan eklenen *Harivamsha*'da ve özellikle de hayatını ayrıntılı olarak anlatan *Bhagavata Purana*'da daha belirgindir. Daha az ayrıntılı başka yazılar da bilinmektedir [196].

Kötülüğün güçleri iblisler olarak tezahür etti. Hinduizm'de bunlardan bazılarını *Asuralar* denirdi. *Rig-Veda*'nın en eski bölümlerinde bu terim Zerdüştlerin *Ahura*'sına (Ahura-Mazda, Yüce İlah) benziyordu. *Tanrı* anlamında İndra, Agni ve Varuna gibi baş *Tanrıların* birçoğuna uygulanmıştır. Daha sonra tam tersi bir anlam kazanmış ve bir şeytanı ya da Tanrıların düşmanını ifade eder hale gelmiştir (*swar* kökünden gelen *sura* 'Tanrı'nın olumsuzlaması olan *a* ön eki aracılığıyla¹⁴⁷ parlamak; deva-from *div*' ile aynı anlamdadır' Sanskr. [197]; *bir* başka etimolojinin de 'korkutup kaçırmak' kökünden geldiği söylenir (Sansk.). Yunan mitolojisinde de benzer bir durum söz konusudur; aslen *daimónion*¹⁴⁸ Tanrı demektir.

Burada, daha önceki bir varyant olarak düşmüş melek (Yeşaya 14:12'de anılan) Lucifer'i (anlamı: Parlayan) de tanıyabiliriz. *Eyüp Kitabı*'nda Deccal hâlâ Tanrı'nın oğlu ve Yahova'nın temsilcisiydi [198]. Yakın bağlantıda, Basel Müzesi'nde bulunan 1457 tarihli Fransız Okulu'na ait bir tabloyu işaret ediyoruz [199]. Burada, bir eşkenar dörtgenin uçlarında tasvir edilmiştir: yukarıda Baba; sonra merkezin her iki yanında neredeyse aynı ama tersine çevrilmiş özelliklerle iki kez görünen Oğul; ve bunların altında yer alan Bakire Meryem.

Sanskritçe *asura* kelimesi etimolojik olarak *Mezopotamya* Tanrısı *Assur*'un önce şehre sonra da ülkeye (*Asur*) adını vermesiyle ilişkilidir. Asurluların zalimliği tüm eski halklar tarafından iyi biliniyordu. Yeşaya (bölüm 7) Asurluları, Asurluların yenilgisiyle ilgili kehanetin bir parçası olarak duyurulan Bakire'nin Oğlu İmmanuel'e karşıt olarak sunar. Tanrı Asurluları İsrail'e karşı bir ceza aracı olarak göndermişti. "Ah! Asurlu! Öfkemin değneği ve ellerindeki asa benim öfkemdir. Onu ikiyüzlü bir ulusa karşı göndereceğim ve gazabımın halkına karşı onu görevlendireceğim" (10:5-6). Ancak kötülüğün güçleri sonunda yok edilecektir. "Rab Siyon Dağı'nda ve Yeruşalim'de bütün işini bitirince, Asur kralının yüreğindeki taşlığı söküp atacağım" (10:12). "Bu nedenle Rab, Her Şeye Egemen RAB şöyle diyor: "Ey Siyon'da yaşayan halkım, Asurlu'dan korkma; seni değneğiyle vuracak, asasını sana karşı kaldıracak... Çok az bir süre sonra öfkem ve kızgınlığım onların yıkımıyla sonuçlanacak" (10:24,25; krş. 14:25-27).

A. Daniélou da Rama ve Krishna'nın tarihsel gerçekliğini desteklemiştir: "Rama ve Krishna'nın her ikisi de Kshatriya'dır; rahip sınıfına değil savaşçı kastına aittirler. Her ikisi de koyu renkte tasvir edilmiştir. Tarihsel görünümünde, nispeten geç bir dönemde Aryan panteonuna dahil edilen Aryan olmayan geleneğin eski kahramanlarını taklit ettiklerine dair çok az şüphe vardır" [200]. Tanrı Krishna'nın Vishnu'nun vücut bulmuş hali, kötülüğü ortadan kaldırmak için yeryüzüne gönderilen Yüce İlahiyat'ın bir tezahürü olarak kabul edildiğini görmüştür. Onun aracı – bineği - kartal Garuda idi (bölüm IV, IX). Nitekim *Kutsal Kitap*, Tanrı'nın "doğudan bir yırtıcı kuş, uzak bir ülkeden öğüdümün adamı" dediğini kaydetmiştir (Yeşaya 46:11). "Doğruluğun ayağına çağırdığı kişiyi doğudan kim kaldırdı?" (41:2) "Kuzeyden birini dirilttim ve o gelecek, -güneşin doğuşundan itibaren, adımı çağırarak; ve prenslerin üzerine harç gibi gelecek" (41:25). Gerçekten de, bir tarafta, Filistin'e kıyasla

Krishna'nın doğum yeri Mathura doğuya doğru ve kuzey enleminde yer alır. Diğer taraftan, Krishna zalim prensler olarak bedenlenmiş birçok şeytanı öldürmüştür: Kansa' Pralamba' Naraka' Jambha' Büyük Asura Pitha' Muru ve diğerleri. Ayrıca Kolombiyalılar hala bir akbabanın kanatlarında seyahat ederek Doğu'dan gelen bir Tanrıyı hatırlamaktadır ve bu şaşırtıcı bir gerçektir.

Buddha, Hindistan ve *Kutsal Kitap* arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmamız için son derece önemli olan dokuzuncu enkarnasyona verilen isimdir.

Tarihi Buddha, Prens *Siddharta*¹⁴⁹ *Gautama* (yaklaşık 560¹⁵⁰-MÖ 480) Sakya kabilesinin liderinin oğlu olarak Kapilavastu'da doğmuştur. Henüz 16 yaşındayken evlenmiş ve 29 yaşındayken bir oğlu olmuştur. Bu yaşa geldiğinde zengin yaşamı bıraktı ve kendini dünyanın geri kalanından izole eden bir çileci oldu. Bu yüzden insanlar ona *Sakyamuni* (Sakya kabilesinden sessiz bilge) adını verdiler. *Samkhya* ve *Yoga* Okullarına mensup ustalardan aydınlanmayı elde etmeye çalıştı. Uzun yıllar boyunca ağır çileler çekti ve ölmek üzereydi. Bu nedenle müritlerini oruç ve benzeri aşırılıklara karşı uyarmıştır (bkz. bölüm XX C2, XXV A, B, C). Sonunda bu yolu terk etmiş ve Adi Shakti'nin kendisine Kendini Gerçekleştirme (Aydınlanma) bahsettiği bir banyan ağacının altında meditasyon yapmak üzere inzivaya çekilmiştir. 35 yaşındayken Sarnath'ta toplanan bir grup müritsine yeni öğretisini (*Dhamma*) vaaz etmeye başladı. Söylemleri *suttalar* şeklinde bir araya getirildi. Onun öyküsü *Puranalar*'da anlatılmaktadır [201].

Hindular gibi Budistler de *mantralar*a başvurur. Gautama, egoyu zihinsel esaretten kurtarmak için meditasyon boyunca kullanılan üç mantra oluşturmıştır. Bunlar:

Buddham sharanam gachchhami (Aydınlanmış Ruh'un yanına sığınıyorum' Sanskr.).

Sangham sharanam gachchhami (Egoyu kolektiviteye teslim ediyorum¹⁵¹ Aydınlanmış ruhların' Sanskr.).

Dharmam sharanam gachchhami (Egoyu Dharma'ya teslim ediyorum' erdem' Sanskr.).

Gachchhami'nin anlamı şudur: Buddha'nın Sangha'sının Dharma'sına (Triratna) sığınıyorum.

Gautama defalarca sadece "kadim yolu", azizlerin ve geçmiş zamanların "mükemmel bir şekilde uyanmış" olanlarının paylaştığı zamansız doktrini izlediğini söylemiştir [202].

Siddharta'nın *parinirvana* (Sanskrit.) adı verilen nihai veya mükemmel *nirvanaya* (yok oluş) girmeden önce söylediği son sözler Tanrısal olanla (*Yoga*) birleşmeyi gerçekleştirmeye çağırıyordu: "Uyanış için çabalayın" [203], yani Aydınlanmanın aracı olan Kundalini'nin uyanışı. Aslında nirvana durumu egonun yok olması olarak anlaşılmalıdır, *moksha* (kurtuluş, Sanskritçe, bkz. *infra*) ise hem "Ben "den hem de "Sen "den kurtuluşu temsil eder.

Gautama'nın Kushinagara'da ölümünden sonra, Budist topluluğunun liderliği Buddha'nın orijinal öğretisine karşı, Pavlus'un İsa'nın öğretilerine karşı davrandığı gibi davranan Sriputra tarafından devralındı (bölüm XX C2b).

Daha sonra Budizm iki farklı ekole ayrılmıştır: *Hinayana* (Küçük Araç) 'nirvana durumuna ulaşarak bireysel kurtuluşa adanmış en saf form' ve *Mahayana*¹⁵² (Büyük Araç) *Bodhisattva* durumunu gerçekleştirerek tüm insanlığın kurtuluşunu amaçlar. Dolayısıyla, Mahayanik arzu "son ot tanesine kadar tüm canlı varlıkları kurtarmak" ve böylece her şeyin "Buddha olmasını" sağlamaktır [204]. *Hinayana* (veya *Sthaviravada*, Sanskr., *Theravada*, Pali, "Büyüklerin Yolu" anlamına gelir) yalnızca Pali dilinde yazılmış eski kutsal kitap külliyatından destek alırken, Mahayana buna Sanskritçe yazılmış kendi külliyatını ekler. Bodhisattvalar mükemmelliğe (aydınlanmaya) ulaşmalarına rağmen ilahi varlıklarını insanların kurtuluşu için adayan ve nirvanaya teslim olan kişilerdir. En tanınmış Bodhisattvalar arasında *Avalokiteshwara* (Gözetmen Rab)' *Amitabha* veya *Amida* (Bilgeliliğin Mükemmelliği)' *Kshitigarbha* (Sanskrit.; *Ti-tsang*' Chin.; *Jizo*, Japonya.)' *Vajrapani*' *Manjushri*. Çin Budizminde, Hindistan'ın eril *Avalokiteshwara*'sı Japonya'da *Kannon* (*Kanzeon*, *Kanjizai*) ve Tibet'te çok kollu *Chenresi(g)* olarak bilinen dişil şefkatli *Kuan Yin* (*Kuan-shih-yin*; *Guanyin*, Pinyin) ile eş tutulmuştur.

Budizm ve Yoga, karmayı ve yeniden doğuşu aşmamıza, daha yüksek bir farkındalık (aydınlanma) geliştirmemize ve Benliğin hakikatini fark etmemize yardımcı olmak üzere tasarlanmış meditasyon gelenekleridir (bölüm XIX C). Her ikisi de egonun çözülmesi (yukarıdaki Budist mantraların üçüncüsü) ve asıl gerçekliğe dönülmesi gerektiğini vurgular. Her ikisi de Dharma'yı evrenin temel yasası olarak

kabul eder ve karmayı dünyada yeniden doğuşun ardındaki ana nedensel faktör olarak görür, ancak Yoga geleneğinin aksine Budizm'de karmanın kendi kendine var olan bir ilke olduğu söylenir. Her iki sistem de Mutlak'ta bütünleşmeyi uygulamanın birincil hedefi olarak görür, ancak Theravadin geleneğinde nirvana olumsuz bir şekilde sona erme olarak tanımlanırken, Vedik sistemlerde Brahman'la birleşmenin (*Brahma nirvana*), özgürleşmenin (*moksha*; bkz. *supra*) olumlu bir yolu olarak görülür. Vedanta Mutlak'ı metafizik bir ilke olan Varlık-Bilinç-Mutluluk (*Sat-Chit-Ananda*, Sanskr.) veya içinde kurtuluşun ve mükemmel huzurun olduğu Brahman olarak kabul ederken, Budizm Mutlak'ı ikili olmayan, doğumun ve ölümün ötesinde olan ve tanımlanmasına izin vermeyen bir varlık olarak kabul eder. Yine de bazı modern Budist öğretmenler Tanrı terimini kullanmakta ve bunu Buddha doğasına eşdeğer tutmaktadır. Ayrıca Tanrı'ya benzeyen Adi Buddha (Ezeli Buda) figürü de vardır. Yoga, Tanrı'yı tanıyarak İlahi Baba ve Anne'ye bağlılığı ve teslimiyeti ana ruhani yollardan biri olarak kabul eder (*Bhakti¹⁵³ Yoga*). Budizm, Buddha'ya bağlılığı kabul eder, ancak ne Buddha ne de Bodhisattvalar ilah veya Tanrı (Tanrıça) olarak değil, sadece rehber olarak kabul edilir. Zimmer şöyle açıklamıştır: "Buddha bir Hindu olarak başlamıştı. Dahası, Hindu Tanrıları (Budist efsanesine göre) ilerlemesinin her aşamasında ona eşlik etmişlerdir. Başka bir deyişle, Hindistan'ın geleneksel felsefesinin alanı içinde kalmış, yalnızca klasik kurtuluş (moksha) sorununa taze ve canlandırıcı bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. İlgi ve çabalarının kapsamı tam olarak çağdaş Brahmanik düşünürlerinkine karşılık geliyordu. Ve böylece, zamanı geldiğinde, iki sistem pratik olarak bir araya geldi. Fikirleri, sorunları ve yöntemleri paylaşan kahramanları, aynı şehir ve köy parklarında ve saray bahçelerinde aynı soruları tartıştılar, ta ki sonunda iki yaklaşım arasındaki pratik ayrım ortadan kalkana kadar. İster Vishnu'ya ister Bodhisattva'ya, ister Shiva'ya ister Buda'ya tapınılsın, ister Brahman'da ister her şeyi kapsayan alaya'da kurtuluş aransın¹⁵⁴ izlenecek yöntemler hemen hemen aynıydı, Tanrısal guruya yönelik tutumlar neredeyse hiç ayırt edilemezdi ve dürüst bir temel tartışma zemini bulmak imkansızdı" [205]. Ancak, iki bin yıldan daha uzun bir süre önce Budist ustalar Lord Buddha'nın hakikatini yozlaştırmaya başlamış ve Budizm'i Hinduizm'den olabildiğince farklı kılmayı başarmışlardır. Eliade sırası geldiğinde şöyle yazmıştır: "Buddha öğretilerine bir sistem yapısı kazandırmaya asla razı olmadı. Felsefi sorunları tartışmayı reddetmekle kalmamış, doktrininin bazı temel noktaları hakkında açıklama bile yapmamıştır... Kendisini her türlü spekülasyona kaptırmayı kategorik olarak reddetmiştir... Transmigrasyona (*Transmigrasyon, ruhun ölümünden sonra başka bir bedende, genellikle bir hayvan bedeninde yeniden doğmasıdır. Bu, reenkarnasyon kavramıyla yakından ilişkilidir, ancak reenkarnasyonun aksine, transmigrasyon daha çok, bir ruhun insan olmayan bir varlığa geçişini ifade eder. Bu kavram, ruhun ölümsüzlüğünü ve yaşam döngüsünü farklı bir perspektiften ele alır. Kaynaklarda ayrıca transmigrasyonun göç, geçiş veya hicret anlamlarına da geldiği belirtilmektedir.*) tabi olan ama kendini özgürleştirebilen ve nirvanaya ulaşabilen bir Benliğin yadsınması sorunlara yol açmıştır. Bu nedenle Buddha birçok kez Atman'ın varlığı veya yokluğuyla ilgili sorulara yanıt vermeyi reddetmiştir... Tekrarlamaktan asla vazgeçmediği gibi, acının sona erdirilmesini ve bunu gerçekleştirmenin yollarını vaaz etmiştir. Benlik ve nirvananın doğasına ilişkin sayısız tartışma çözümlerini Aydınlanma deneyinde bulmuştur" [206].

Buddha (Aydınlanmış Kişi), kurtarıcı olarak Dünya'ya inen Tanrısalığın tezahür etmiş formlarına verilen kolektif bir isimdir. Her kozmik çağın kendi Avatara'sı ya da Buddha'sı vardır. Tarihi Buddha olan Siddharta Gautama bu otuz altı Buddha'dan yalnızca biriydi (ayrıca bkz. bölüm XXIII A) ve *Bodhi*'yi (Aydınlanma) tezahür ettirdi, tıpkı kendisinden önceki tüm Buddhaların tezahür ettirdiği gibi. Onun Aydınlanması yalnızca ebedi bir gerçekliğin, insanın ruhani evrimi izin verdiğinde veya talep ettiğinde ortaya çıkan Nirvana'nın gerçekleşmesiydi (Vishnu'nun Dharma'yı geri getirmesi gibi). Gautama'nın kendisi durumu şu şekilde tarif etmiştir: "Kutsanmış Olan¹⁵⁵ konuştu ve şöyle dedi: "Bil ki Vasettha, zaman zaman bir Tathagata¹⁵⁶ tamamen aydınlanmış, kutsanmış ve değerli, bilgelik ve iyilikle dolu, dünyaların bilgisiyle mutlu, hatalı ölümlüler için eşsiz bir rehber, Tanrıların ve insanların öğretmeni, Kutsanmış Buda olarak dünyaya doğar. Gerçeği hem lafzıyla hem de ruhuyla ilan eder, kökeniyle güzeldir, ilerlemesiyle güzeldir, sonuyla güzeldir. Daha yüksek bir yaşamı tüm saflığıyla ve tüm mükemmelliğiyle tanıtır." [207]. "Gerçekten de, ey keşişler, ben de otuz altı kez Tanrıların hükümdarı Sakra oldum" [208]. Aynı şekilde Mahavira da *Tirthankara* (kelime anlamıyla: dalgaların yaratıcısı; zamanın akışı içinde karşı kıyıdaki nihai kurtuluşa ve mutluluğa giden yolu açan kişi) adı verilen Jain kurtarıcılarının yirmi dördüncüsüydü.

Tüm Buddhalar, Hinduizm'deki Yüce Varlık olan Prajna'ya karşılık gelen *Adi Buddha* (Ezeli Buddha, başlangıçların Buddhası, Sanskr.) veya *Lokesha* (Evrenin Efendisi, Sanskr.) gibi eşsiz aşkın özün ifadeleriydi. Bir sonraki Buddha *Maitreya Buddha* olacaktır.¹⁵⁷ (hem Theravada hem de Mahayana Budizmi tarafından ilan edilmiştir) Gautama'dan sonra gelmiştir: "Ben şimdi Kusursuz Buddha'yım; ve bu aynı hayırlı çağ yılların sonuna kadar sürmeden önce Maitreya da olacak" [209]. *Digha Nikaya* Gautama'nın şu sözlerini kaydetmiştir: "O günlerde, kardeşlerim, dünyada Metteya adında bir Yüce Kişi ortaya çıkacak. O bir Arhant, Tamamen Uyanmış, bilgelik ve iyilikle dolu, mutlu, dünyaların bilgisine sahip, yol gösterilmeye istekli ölümlüler için eşsiz bir rehber, Tanrılar ve insanlar için bir öğretmen, şimdi benim olduğum gibi bir Yüce Kişi, bir Buddha olacak" [210]. Kersten [211] ve diğer yazarlar [212] Nasıralı İsa ile Buddha Maitreya'yı aynı kefeye koymuşlardır çünkü İsa Mesih aynı "Kurtarıcı" anlamına gelmektedir. Ancak daha güvenilir bir çeviride *Maitreya* (Sanskrit; *Metteya*, Pali; *Miroku*, Japon; *Mi-lo-fi*, Çin; *Maidari*, Moğol; *Byams-pa*, Tibet), *Üç Anne* (Sanskrit) aracılığıyla tercüme edilen *Matraiya*'dır: Maha-Lakshmi' Maha-Saraswati ve Maha-Kali' yani üç ince kanalın (merkez, sağ ve sol) *güçleri*, böylece Dişil ilahi yönün (Shakti) cisimleşmesine – bedenlenmesine- işaret eder.

Bölüm VIII, birçok uzmanın insanlığın ruhani tarihine damgasını vuran büyük şahsiyetler arasındaki çeşitli analogilere olan ilgisinin sinyallerini vermiştir: Musa, Rama, Zerdüş vs.

Buddha Gautama ile İsa arasında paralellik kuranlar oldukça fazlaydı [213]. Her iki doğumdan önce annelere sırasıyla bir fil ve baş melek Cebrail tarafından Müjde verilmiştir (Matta 1:20-21; Luka 1:26-35). Gautama'nın durumunda da tertemiz bir gebe kalma söz konusudur: kutsal fil bakire Maya'nın koynuna (sağ kalçasına) girerek onu hamile bırakmıştır. Gautama Lambini ormanına yapılan yolculuk sırasında doğum yapar ve İsa'nın doğumu da Beytlehem'e yapılan yolculuğa eşlik eder (Luka 2:4,7). Doğumdan kısa bir süre sonra üç Magi İsa'ya saygılarını sunmuş (Matta 2:1-12)' ve Gautama dört kral tarafından ziyaret edilmiştir. Bebek Gautama yaşlı Brahman Asita tarafından tanınmış ve çocuğun Buddha, yani kurtarıcı, sonsuz yaşam, özgürlük ve ışık rehberi olacağı kehanetinde bulunmuştur. Aynı şekilde İsa da Şimon tarafından tanınmıştır: "Gözlerim bütün halkların gözü önünde hazırladığın kurtuluşu gördü; öteki ulusların aydınlanması için bir ışık, halkın İsrail'in yüceliği" (Luka 2:30-32). Buddha on iki yaşındayken bir ağacın altında kaybolmuş ve bulunmuştur, etrafı şarkıcılar ve eski bilgilerle çevrilidir ve onun vaazını dinlemektedir. Aynı yaşta ailesi İsa'yı Kudüs'te kaybetmiş ve "onu tapınakta öğretmenlerin ortasında oturmuş, onları dinlerken ve onlara sorular sorarken bulmuşlardır" (Luka 2:46). Gautama, İsa'nın yaptığı gibi (Luka 3:23), ruhani yaşam çalışmasına 30 yaşlarında, kendini dünyadan soyutlayan bir çileci olduğunda ve aydınlanmasını aldığı anda başlamıştır. Aynı şekilde Mahavira'dan önce gelen Tirthankara Parsvanatha (Üstat Parsva) da 30 yaşında çileci olmuş ve öğretilerini alan insanlar arasında hacı olarak yaşamıştır. İsa'ya benzer şekilde Buddha da öğretisini 35 yaşındayken müritlerine açıklamıştır. Doğu'nun Aydınlanmış bir kadın tarafından şu sözlerle karşılandı: "Ne mutlu anneye, ne mutlu babaya, ne mutlu ait olduğun kadına!" Bu sözleri duyunca şöyle cevap verdi: "Ne mutlu sadece nirvanada olanlara!" Aynı şekilde, bir kadın İsa'ya şöyle dedi: "Seni doğuran rahim ve emdiğin memeler kutludur". Ama o şöyle dedi: "Ne mutlu Tanrı'nın sözünü işitip yerine getirenlere!" (Luka 11:27-28). Tıpkı İsa'nın yaptığı gibi (Matta 4:1-2; Markos 1:12-13; Luka 4:1-2), Gautama kırk gün kırk gece oruç tuttu ve kefareti ödedi ve şeytan Kama-Mara (Arzu ve Ölüm' Sanskrit.) tarafından ayartılırken şöyle cevap verdi: "Bana bir krallık verildiğini biliyorum, ama dünyevi bir krallığa göz dikmiyorum; bir Buddha olacağım ve herkes bundan zevk alacak". Ayrıca İsa Mesih çölde şeytan tarafından ayartılmış ve Kendisi ona şöyle demiştir: "Defol, Şeytan, çünkü şöyle yazılmıştır: Tanrının Rab'be saygı göstereceksin ve yalnız O'na kulluk edeceksin" (Matta 4:10; krş. Luka 4:8). Hem Gautama hem de İsa su üzerinde yürümüşlerdir. Her ikisi de öğretilerini benzetmeler, özdeyişler ve örneklerle aktarmışlardır. İlk ikisi kardeş olan on iki adet müritleri vardı. İsa gibi Gautama'nın da müritleri arasında bir gözdesi ("yasanın ilk koruyucusu" olarak anılan kuzeni Anand) ve bir haini (Devadatta) vardı. Her ikisi de sırasıyla Brahmanlar ve Ferisiler tarafından vaaz edilen dogmatik dinleri eleştirmiş ve hayvan kurbanlarına karşı çıkmışlardır. Buna bağlı olarak, Essene Yahudi mezhebinin bu tür kurbanları reddettiğini belirtmeliyiz. Yeşaya'nın Tanrı'nın şu sözlerini bildirdiğini hatırlatırız: "Boğaların, kuzuların, tekelerin kanından zevk almam" (1:11). "Bir öküz kesen, bir adam öldürmüş olur" (66:3). İsa "güvercin satanların... oturdukları yerleri devirdi" (Matta 21:12; Markos 11:15). "Tapınakta öküz, koyun ve güvercin satıcıları buldu... İpten bir

kırbaç yaparak hepsini, koyunları da öküzleri de tapınaktan dışarı attı... Güvercin satıcılarına, "Bunları buradan götürün" dedi: "Bunları buradan götürün" dedi" (Yuhanna 2:14-16).

Bununla birlikte, bu az ya da çok biçimsel analogilerin ötesinde, çok daha derin ve süptil yönler olduğuna inanıyoruz. Hem Gautama hem de İsa tartışmasız bir şekilde ilahi olanın insan şeklindeki tezahürleriydiler ama - Sahaja Yoga'nın açıkladığı gibi - hem Virata'nın kozmik yapısı hem de onu yansıtan insan süptil bedeni içindeki rütbeleriyle ilgili temel bir farkı ortaya koyuyorlardı: Tanrısal Oğul'un bedenlenmiş prensibi olan İsa Agnya çakranın merkezine başkanlık ederken, Gautama onun sağ yönünü (ego) kontrol eder.

Ancak, eğer gerçekten bir paralellik bulmak istiyorsak, İsa ve Krishna'yı tercih etmeliyiz. Theofil Simenschy [214] tarafından analiz edilen *Mahabharata* ile Hristiyan etiği arasındaki bazı benzerlikler inkâr edilemez. Jung da "Hristiyanlık üzerindeki Hint etkilerine dair varsayımlara yol açan bazı Hint ve Hristiyan fikirleri arasındaki açık benzerlikler" hakkında yazmıştır [215]. Her halükarda, İsa ve Krishna arasında hem biçimsel hem de ince analogiler vardır, çünkü onlar Evrim İlkesi olan Vishnu'nun birbirini izleyen enkarnasyonlarıdır.

Başlangıç olarak, iki isim arasında çarpıcı bir benzerlik vardır: İsa Mesih-Krishna. Dahası, Krishna'yı evlat edinen annesinin adı Yeshoda'ydı ve küçük Krishna'ya kendi adının ardından *Yeshu* derdi. Bununla birlikte, XVI. bölümde gördüğümüz gibi, İsa'ya *Yeshu* ya da *Yeshua* adı İbranice'de kurtuluş anlamına gelen *yeshu* kelimesinden türetilmiştir.

Çeşitli kehanetlerle İsa gibi (bölüm XVI), peygamber bilge Narada da *Bhagavata Purana*'da yazıldığı gibi Krishna'yı duyurdu ve her ikisi de bu dünyadaki yaşamlarını kötülüğün tezahürlerini yok etmeye adadı.

Atharva-Veda'daki kehanet şöyle der: "Kutsanmışsın sen Devaki, tüm kadınlar arasında, hoş geldin kutsal Rişiler arasında¹⁵⁸. Sen kurtuluş işi için seçildin... O hafifletilmiş bir taçla gelecek, gök ve yer sevinçle dolacak... Bakire ve Anne, seni selamlıyoruz; sen hepimizin annesinin¹⁵⁹. Çünkü sen bizim kurtarıcımızı doğuracaksın. Ona Krishna adını vereceksin" [216]. Tanrı'nın elçisi Başmelek Cebail, Meryem'e şu sözleri söyledi: "Selam, [sana] lütfedilmiş olan! Rab seninle beraberdir; kadınlar arasında kutsanmışsın... İşte, rahimde gebe kalacaksın ve bir oğul doğuracaksın ve onun adını İsa koyacaksın! O büyük olacak, En Yüce Olan'ın Oğlu diye çağrılacak" (Luka 1:28,31,32).

Atharva-Veda bize zalim Kansa'nın kayan bir yıldız gördüğünü anlatır. Tıpkı Magi ile konuşan Hirodes gibi, Kansa da bir bilge Brahman'a bunun anlamını sormuş. Bilge, dünya kötüleştiği için Tanrı'nın bir Kurtarıcı göndereceğini açıkladı. Yıldız, kötülüğü cezalandırmak ve insanlığı yeni bir yolda ilerletmek için Krishna biçimini almak üzere inen Vishnu'nun Kendisinden başkası değildi.

Kurtarıcının Devaki'nin sekizinci oğlu (Krishna Vishnu'nun sekizinci enkarnasyonuydu) olacağını bilen Kansa, tüm çocuklarının öldürülmesini emretti. Ancak, tıpkı İsa'da olduğu gibi, Krishna da mucizevi bir şekilde kurtulmuş ve doğduğu yerden ayrılmıştır. Bunu öğrenen tiran, canlılık belirtileri gösteren her erkek bebeğin öldürülmesine karar verir. Hirodes tarafından emredilen bebek katliamıyla benzerlik kurulduğu fark edilebilir.

Krishna çocukluğunu ve gençliğini çobanlar arasında geçirmiştir. Flüt çalarken dinleyicilere, aydınlanmış ruhların (azizlerin) ulaştığı vecde komşu tarifsiz bir neşe veya mutluluk hali (*ananda*' Sanskr.) yaşatmıştır. Aynı şey, aynı enstrümanla çalınan ilahi şarkıyı duyarak *raas* dansı yaptıklarında da (bölüm XV F) gerçekleşmiştir. İki büyük Avatar'ın Krishna'sı ile İsa'nınki arasında bir paralellik kurarken, ikincisinin sözlerini hatırlamalıyız: "Biz size boru çaldık ama siz dans etmediniz" (Matta 11:17) sözleri hipotezimizi desteklemektedir. Aksi takdirde İsa'nın sözleri oldukça tuhaf olurdu. Ayrıca, vizyon sahibi Yeşaya (30:29) "kavalla giden birininki gibi yürek sevincinden" söz eder. Krishna on altı yaşındayken, İsa'nın yaptığı gibi öğretilerini tüm Hindistan'a yaymak için ailesinden ayrılır (bölüm XXIII A). Gerçekleştirdiği mucizeler İsa'nınkilere benziyordu: basit bir dokunuşla hastaları iyileştirmek, ölüleri diriltmek, cinleri yok etmek, yiyecekleri çoğaltmak, aynı anda farklı yerlerde bulunmak, vizyonlar üretmek [217]. Tıpkı İsa'nın yaptığı gibi, Krishna da cehenneme inmiş ve burada Kansa tarafından öldürülen altı kardeşini diriltmiştir.

İsa gibi, Krishna da yozlaşmayı eleştirmiştir. Krishna yeni bir din vaaz etmek niyetinde değildi, sadece mevcut dini yenilemek ve içindeki abartılardan ve yanlış bilgilerden arındırmak niyetindeydi. O da insana kötülüğe iyilikle karşılık vermesini, düşmanını sevmesini ve intikam almak yerine affetmesini öğütlemiştir. İsa gibi Krishna da bağlılıklardan uzaktı ve yorulmak bilmeyen bir hacının sade ve mütevazı hayatını yaşıyordu.

Krishna en sevdiği müritsi olan Arjuna'ya şöyle dedi: "Benim için çalışan, beni amacı olarak gören, bana ibadet eden, bağımlılıktan uzak olan¹⁶⁰ Bütün yaratıklara karşı düşmanlıktan uzak olan, bana gider" [218]. İsa'ya en yakın mürit olan Yuhanna, Efendisinden gelen şu ifadeyi yazmıştır: "Eğer sözüme bağlı kalırsanız, gerçekten benim müritlerim olursunuz; ve gerçeği bileceksiniz.¹⁶¹ ve gerçek sizi özgür kılacak¹⁶²" (8:31-32). Sinoptik İnciller Kurtarıcı'nın şu öğüdünü de eklemiştir:

"Düşmanlarınızı sevin, sizden nefret edenlere iyilik yapın" (Luka 6:27; krş. 6:35; Matta 5:44).

İsa gibi Krishna da Ezeli Söz'dür: "Ben tüm *Vedalar*daki OM hecesiyim; ben eterdeki sesim" [219]. İsa gibi o da kendisinin Alfa ve Omega, yani başlangıç ve son olduğunu kabul etmiştir: "Yaratılışların başlangıcı, sonu ve ortasıyım, ey Arjuna... Harflerin A'sıyım" [220].

Vishnu'nun Krishna ve İsa olarak bilinen her iki enkarnasyonunun özdeşliği, İsa'nın Avatarının neden doğumundan çok önce Hindu Kutsal Yazılarında *Maha-Vishnu* (Büyük Vishnu' Sanskr.) adıyla bilindiğini yeterince açıklamaktadır. L. Heart bu konuda şunları söylemiştir "Rab İsa Mesih'in Shri'nin oğlu Maha-Vishnu olarak yaratılması¹⁶³ Krishna, Markandeya'nın *Shrimad Devi Bhagavatam*'ında önceden bildirilmiştir. Takımyıldızlar ve galaksiler dolusu enerji O'nun teninin her bir toz zerresinde kükrüyor. Maha-Lakshmi'nin vücut bulmuş hali olan Meryem Ana, ilahi güçlerin bu kozmik Devi'nin, Oğlunun, ölmek üzere bir çarmıha asıldığını görecektir" [221]. Burada O'nun doğumunu anlatan ve O'nu yaratılışın başlangıcı ve sonu olarak tasvir eden orijinal metinden bazı alıntılar bulunmaktadır: "Narayana dedi ki... Bin milyonlarca güneş gibi parlak, güçlü bir Çocuk vardı... Bu Çocuk tüm bu Evrenin Tek Kalanıdır ve "Maha-Vishnu" adıyla anılır. O'nun her gözeneğinde sayısız evrenler mevcuttur. O kadar ki, Shri Krishna bile onları sayamadı... Nimetler bahşeden Rab, O'na o an için uygun nimetler bahşetti. "Ey Çocuk! Benim gibi bilgi sahibi olmana izin ver... sayısız Brahmandaların sahibi olmana izin ver.¹⁶⁴ Pralaya zamanına kadar¹⁶⁵. Bencillikten uzak ol, korkusuz ol ve herkese ihsanlarda bulun... ". Böyle söyleyerek, kulağına üç kez altı harfli¹⁶⁶ Büyük Mantra... Shri Krishna o zaman, tatlı sözlerle konuştu: "Ey Çocuk!... Bırak kendini parçalara böl ve her evrende daha küçük Virata'lara dönüş. Brahma senin göbeğinden fışkıracak ve kozmosu yaratacak. O Brahma'nın alnından yaratılışı yok etmek için on bir Rudra çıkacak. Ama hepsi Shiva'nın parçaları olacaklar. Bu on bir Rudra'dan Kalagni adlı Rudra, tüm bu Vishwa'ların yok edicisi olacak.¹⁶⁷ Ayrıca, alt bölümlerinizin her birinden Vishnu doğacak ve Bhagavan Vishnu bu Vishwa dünyasının Koruyucusu olacaktır... Benim göğsümde ikamet eden Annenizi görmek Sizin için zor olmayacaktır... ". Böyle diyerek Dünyanın Efendisi Shri Krishna ortadan kayboldu... Böylece, o büyük Virata'nın gözeneklerinden her evren ortaya çıktı ve her evrende bir küçük Virata, bir Brahma, bir Vishnu ve bir Shiva ve Sanaka vardır¹⁶⁸ ve diğerleri" [222].

Jehan de Mandeville *Seyahatnamesi*'nde, yukarıda bahsedilenlere benzer metinlerle tam bir mutabakat içinde, Kurtarıcı'nın doğumundan dört bin yıl önce jimnozofların (yani yogilerin; yukarıya bakınız) O'nun bedenleneceğini bildiren kehanetlerden haberdar olduklarını yazmıştır [223]. Vishnu İlkesinin diğer tezahür etmiş biçimleri gibi, İsa Mesih de Yaratılışı sürdürmek (kurtarmak, kurtarmak) amacıyla enkarne olmuştur. Bu nedenle, Doğu Kilisesi ayininde Vahiy 1:8'in bir varyantına göre O, "gelecek olan, Her Şeyin Sürdürücüsü" olarak tasvir edilir, ancak bunun dışında O, Her Şeye Gücü Yeten (*Pantokrator*' Gr.; *Omnipotens*' Lat.) olarak adlandırılır. Augustinus da O'nu "omnitenens" olarak adlandırır [224]. Aynı şekilde, Photis'in (1621) Athos Dağı'ndaki altın bir kadeh üzerindeki yazıtında İsa "herkesin rızkı" olarak tanımlanmıştır. Bu ilahi nitelik, Tanrı'nın *Dabetü'l-küll* (Her şeyi rızıklandıran) olduğu İslam'da da görülür. Böylece, Allah'ın niteliklerini sunan açılış suresi (1.2) gibi erken bir dönemde, Allah "Allah, Âlemleri Besleyen ve Sürdüren" olarak tasvir edilir [225]. Her Şeye Gücü Yeten, yaygın Kur'an formülünde (2.19,103,284; 3.25 vs.) karşımıza çıkar: *Hüve 'ala külli şey'in kadir* (O her şeye kadir, Arapça.).

A. Daniélou da Krishna ve İsa arasındaki bariz paralelliği [226] ve Sarvapalli Radhakrishnan'ı [227] kabul etmektedir.

Bu nedenle dokuzuncu enkarnasyon, genellikle "Buddha" (Aydınlanmış Kişi) genel adı altında bilinmesine rağmen, Büyük –Maha- Vishnu olan İsa'dır.

Dokuzuncu Avatar'a verilen *Buddha* unvanının Budizm'in kabulünü kolaylaştırmak için kullanıldığını düşünebiliriz. Bu, İsa'nın yerine putperest Sol Invictus Tanrısının ikame edilmesini hatırlatmaktadır (bölüm XVII). A. Daniélou şu sonuca varmıştır: "Buddha avatarının Budizm'in kurucusu Gautama Buddha'yı temsil ettiği inkâr edilmişti" [228]. Budist el yazmaları İsa'dan Buddha *Issa* olarak bahseder (bölüm XXIII A). Bu nedenle İsa'nın eski Çin Hristiyan metinlerinde "gerçek Buddha" olarak adlandırılmasına şaşırılmamalıyız [229]. Son olarak, karşılaştırmalı din çalışmalarının tanınmış yazarı Frithjof Schuon, İsa'nın "Vishnu'nun dokuzuncu enkarnasyonu" olduğunu kabul etmiştir.¹⁶⁹ [230]. Diğer örnekler Bölüm XXIII A'da verilecektir.

İlahi Olan tarafından insanlığı kurtarmak için gönderilenlerin hepsi, birçok halkın eski geleneklerinde bir bakireden doğdukları ve hatta iffet bir kadının en büyük gücü olduğu için lekesiz gebe kalma yoluyla yaratıldıkları belirtilmiştir. Bu, ilahi bir enkarnasyonun, özellikle de ilahi Oğul'un günahsız olarak dünyaya gelmesinin tek yoluydu. Krishna, Buda Gautama ve İsa'nın durumlarında bu gerçekleşmiştir. İlahi doğum "daha ana rahmindeyken" ilahi seçimi içerir, böylece Tanrısal vibrasyonların (Kundalini) embriyonun oluşum aralığına kadar nüfuz etmesi hakkında gösterilenleri doğrular (bölüm II). "RAB beni rahimden çağırdı; annemin bağırsaklarından" (Yeşaya 49:1). *Kutsal Kitap*'ta yer alan diğer önceden belirlenmişlik örnekleri Shimshon'a aittir: "Çocuk ana rahminden itibaren Tanrı'nın Nasıralı'sı olacak" (Hakimler 13:7), Yeremya'ya aittir: "Seni daha karnımda şekillendirmeden önce biliyordum; ve sen rahimden çıkmadan önce seni kutsadım, seni uluslara peygamber olarak atadım" (Yeremya 1:5); ve Vaftizci Yahya: "Daha annesinin karnındayken Kutsal Ruh'la dolacak" (Luka 1:15) vb.

Eski Ahit bir ulusu tasvir etmek için sık sık *Bakire* sembolünü kullanmıştır: "Siyon'un bakire kızı" (Yeşaya 37:22; Yeremya'nın Ağıtları 2:13)' "İsrail'in bakire kızı" (Yeremya 18:13; Amos 5:2)' "Mısır'ın bakire kızı" (Yeremya 46:11)' "Sidon'un bakire kızı" (Yeşaya 23:12)' "Babil'in bakire kızı" (47:1) vb. Hristiyan teolojisi için Meryem'in bakireliği temel taşıdır, çünkü o olmadan insanlığın "ilk günahtan" kurtuluşu mümkün olmazdı (bölüm IX). *Kur'an da* (21.91; 23.52; 66.12) Meryem'in bakireliğini kabul eder. Bekaret, cinselliğin başlangıçta dönüştüğü "günahtan" kurtuluşa eşittir. Meryem'in doğum günü olan 8 Eylül'ün astrolojik olarak Başak (Bakire) burcunda yer aldığına dikkat etmeliyiz.

Enkarne olmayan İlahi Oğul Ganesha, Yaratılışın ilk anında ortaya çıkmış, bakire Gauri tarafından tertemiz bir gebelikle dünyaya getirilmiştir. Aynı şekilde, bakire Satyavati de Vyasa'yı doğurmuştur.

Hindu geleneğindeki iffet modellerinden bahsedebiliriz: Ahalya, Sita, Mandodari, Draupadi, Tara.

Thoth (Yunan Hermes ve İbrani Cebrail'in karşılığı olan Mısırlı haberci) Bakire Kraliçe Mautmes'e Güneş Tanrısı Ra'dan bir oğul doğuracağını bildirmiştir. Flinders Petrie'ye göre Musa, Mısır dilinde "prensesin babasız oğlu", yani Bakire'nin Kraliyet oğlu anlamına gelmektedir [231]. Kusursuz yaratılışın diğer örneklerinden Mısır Tanrıçası İsis ve Babilli İhtar'ın durumlarında bahsedilmiştir. Hem Astarte (Fenikelilerin eşdeğer Tanrıçası) hem de Anath da bakireler ve annelerdi. Lagaş Kralı Urukagina bakire Ban'dan doğmuştur [232]. Genç kurtarıcı Tanrı Attis'e kusursuz bir şekilde gebe kalan bakire Tanrıça Nanna'ya Frigya'da tapılırdı. Bir Tanrıçadan partenogenik doğuma Yunan, Kelt, Maya ve diğer mitolojilerde de rastlanır. Böylece Dionysos bakire Brimo'dan [233], Hephaistos Hera'dan bir babanın yardımı olmadan doğmuştur. Kanathos pınarında yıkandıktan sonra, Hera sudan her çıktığında bekaretini geri kazanmıştır [234]. Kelt mitolojisinde Pryderi bakire Rhiannon'dan doğmuştur.

Pers ruhani geleneğinde İyi ve Kötü arasındaki mücadele belirli aşamaları izlemiştir; bunların her birine bir kurtarıcının kişiliği ve eylemleri hakim olmuştur. Bakire Srutat-Fedhri (Zerdüş'tün de daha önce sularına girdiği) Fedhri gölünde yıkanırken gebe kalmış ve daha sonra Oschedar-Bami (Adaleti, yani Dharma'yı artıran) adı verilen ve iblis Angra-Mainyu'yu yenip bin yıl hüküm sürecek olan kurtarıcı Saoshyant'ın (Hayırsever) ilk selefini doğurmuştur. Bakire Vanhu-Fedhri'den doğan Oschedar-Mah'ın bin yılını, insanlığın sınırsız bir mutluluk yaşayacağı ve dolayısıyla inançlarını terk edeceği bir dönem izledi. Üçüncü çağda nüfusun üçte birini yutmak üzere gönderilen yılan Azhi-

Dahaka tarafından cezalandırılan insanlık, bakire doğan Keresaspa tarafından kurtarılacaktı. En azından bakire Eredhat-Fedhri (Vispataurva) Kasava gölünde yıkanırken (daha önce Zerdüşt'ün kendisinin de yıkandığı yer) gebe kalacak ve kötülüğün güçlerini tamamen yok ederek dünyayı kurtaracak ve sonunda Son Yargı'ya başkanlık edecek olan Saoshyant'ı doğuracaktır.

Aralarında Mezopotamya'dan MÖ 4. binyıla tarihlenen bir cenaze anıtının da bulunduğu sanatsal temsiller, yıldızın en eski antik çağlardan beri Tanrı'nın işareti olduğunu göstermiştir. Sümer-Babil çivi yazısında da Tanrının işareti bir yıldızdı [235]. Vishnu'nun kendisi Krishna şeklinde bedenlenmek üzere indiğinde bir yıldız olarak görünmüştür. Aynı şekilde Krishna'nın kız kardeşi olan Vishnumaya da doğar doğmaz göz kamaştırıcı bir ışığa (şimşek) dönüşmüştür. Yıldız, tüm Orta Doğu'da ilahların doğumuna eşlik etmiştir. Böylece bir yıldız Yahudilere İsa Mesih'i duyurdu: "Yakup'tan bir yıldız doğuyor" (Sayılar 24:17); "Uluslar senin ışıgınla, Krallar senin doğuşunun parlaklığıyla yürüyecek" (Yeşaya 60:3); ve Kudüs'e gelen Magi şöyle dedi: "Doğuda onun yıldızını gördük ve ona saygı göstermeye geldik" (Matta 2:2). Önceleri Noel ağacına Hayat Ağacı olarak tapınılırdı (bölüm IV). Tepesindeki gümüşü yıldız hem Magi tarafından görülen yıldız hem de dünya ekseninin kutup yıldızını (*axis mundi* Lat.; bölüm IV) sembolize ediyordu. Vahiy, yıldız ilahi olanla ilişkilendiren birçok örnek içerir: "yedi yıldız meleklerdir" (1:20); "Tanrı'nın yedi Ruh'u'na ve yedi yıldızla sahip olan" (3:1; krş. 1:16; 2:1; 12:1). Bununla birlikte, yıldızlar çakralar için de işaretlerdir ve bu da her bir çakrayla ilişkili Tanrılara işaret eder.

Medyalı Magi'ler her yıl Zafer Dağı'nda (Takht-i-Suleiman?) buluşur ve Mithra'nın reenkarnasyonu olan Dünya Kralı'nın doğumunu beklerlerdi. *Zuqnin'in Kroniği*'ne göre, tepesinde birçok güneşten daha parlak bir şans yıldızı bulunan bir ışık sütunu mucizenin işareti olacaktı. Bilgeler aşağıdaki anlatımı verirler: "Yıldızın gizli sırlar hazinesinin mağarasına girdiğini gördük ve bizi çağıran yumuşak ve alçakgönüllü bir ses duyduk: "Buraya kalplerinizdeki sevgiyle girin"... Ve içeri girdik... başımızı kaldırdık ve insan tarifinin ötesinde bir ışık gördük. Ve ışık odaklanmaya başladığında, bize şöyle diyen küçük ve mütevazı bir adamın uzuvlarına benziyordu: "Barış sizinle olsun!¹⁷⁰"... ve kendini küçük, zayıf ve alçakgönüllü bir adam olarak gösterdi, çünkü dünya sakinleri her şeye kadir Baba'nın eşsiz Oğlu'nun ihtişamını göremediler". Mütevazı adam Magi'ye Celile'ye gitmelerini tavsiye eder [236]. Bize göre yıldız ya göksel bir cisim ya da Krishna (Vishnu) ve Vishnumaya Avatarları örneğinde olduğu gibi ilahi bir varlığın enerjisinin bir tezahürü olarak anlaşılmalıdır.

Justin Mithra'nın Mithridates Eupator olarak geri döndüğünden bahsetmiştir: "Gelecekteki ihtişamı göksel işaretlerle kehanet edilmişti: çünkü hem doğduğu yıl hem de hükümdarlığına başladığında, bir kuyruklu yıldız yedi gün boyunca öyle göz kamaştırıcı bir ışıkla parlamıştı ki, tüm gökyüzü yanıyor gibiydi" [237].

Kalki (yerine getiren, yapan, ifa/icra eden, Sanskr.) Hindistan'da Vishnu'nun beklenen onuncu ve son Avatarına verilen isimdir. Hristiyanlar için bu, İsa'nın Yargıç olarak tekrar gelişi olacaktır. Bu Avatar'ın Kali Yuga'nın sonunda kötülüğe son vermek ve Doğruluk Çağı olan Satya Yuga'da olduğu gibi doğruluk krallığını yeniden kurmak için gelmesi beklenmektedir.

Schuon, "Kali Yuga ve Kalki Avatara doktrinine - "karanlık çağ" ve "evrensel İsa Mesih" doktrinine" atıfta bulunarak, bunun "hangi sembolizm kullanılırsa kullanılsın, hiçbir Vahyin görmezden gelemeyeceği kadar önemli bir doktrin" olduğunu kabul etmiştir [238].

Vishnu Purana, Kalki'nin gelişini şu şekilde anlatır: "*Vedalar* ve hukuk enstitüleri tarafından öğretilen uygulamalar¹⁷¹ neredeyse sona erecek ve Kali Çağı'nın kapanışı yaklaşacak, Brahma karakterinde kendi ruhani doğasıyla var olan, başlangıç ve son olan ve her şeyi kavrayan o ilahi varlığın bir kısmı yeryüzüne inecek. *Sambhalpur*'un seçkin bir Brahman'ının ailesinde Kalki olarak doğacaktır.¹⁷² sekiz insanüstü yetenekle donatılmış bir köy. Karşı konulamaz gücüyle tüm *mlechchaları* yok edecek.¹⁷³ (Bu terim *Vedalar*da geçmemekle birlikte, ilk kez geç dönem *Veda metni Shatapatha Brahmana*'da karşımıza çıkar. *Baudhayana sutraları*, *mleccha'yı sığır eti yiyen, çelişkili ifadelerde bulunan veya dürüstlük ve ahlaki davranışlardan yoksun kişi olarak tanımlar. Sanskritçe bilmeyen, barbar gibi anlamlarda da kullanılır*) ve hırsızlar ve zihinleri kötülüğe adanmış olan herkesi. O zaman yeryüzünde doğruluğu yeniden tesis edecek; ve Kali Yuga'nın sonunda yaşayanların zihinleri uyanacak ve kristal kadar berrak hale getirilecektir. O belirli zamanın erdemiyile değişen insanlar, insanoğlunun tohumları gibi

olacak ve Krita Çağı'nın, Saflık Çağı'nın yasalarını takip edecek bir ırk doğuracaklardır" [239]. Bölüm XXIII B *mlechchalara* ve İsa'ya daha fazla atıfta bulunacaktır.

Bhagavata Purana'da şöyle yazar: "Kralların soyguncular kadar iyi olacağı Kali Çağı'nın alacakaranlığında, dünyanın bu koruyucusu Vishnuyasha'lardan doğacak¹⁷⁴ Kalki adı altında" [240]. Benzer bir metni *Agni Purana*'da da bulabiliriz: "Kali Yuga'nın sonunda karışık kastlar olacak. Acımasız soyguncular çoğalacak. Dinlerin örtüsü altında, insanlar dinsizliği vaaz edecekler. Ve Mlechchhalar kral kılığına girerek insanları yiyip bitirecekler. Vishnuyasha'nın oğlu Kalki, zırhlı ve silahlı olarak Mlechchhaları yok edecek, düzeni ve saygınlığı tesis edecek ve insanları hakikat yolunda yönlendirecek. Sonra, Kalki formundan vazgeçen Hari¹⁷⁵ cennete geri dönecek. Bunun üzerine Krita Yuga eskisi gibi var olacaktır" [241]. Ayrıca *Mahabharata* [242] ve diğer *Puranalar* [243], özellikle de *Kalki Purana* Kalki'nin gelişini anlatmaktadır.

Hem ikonografide hem de Kutsal Yazılarda Kalki beyaz bir ata binmiş ya da önünde eğilmiş, elinde kılıç tutan bir adam olarak tasvir edilir. Şimdiki, yozlaşmış çağı arındıran ve iyiliği ve saflığı geri getiren odur [244]. Kutsal metinler atı (Kalki) göksel dünyanın (Sahasrara) efendisi olarak tanımlar: "İnsan göksel dünyaya giden yolu doğru olarak bilmez, ama at doğru olarak bilir" [245].

Muhammed'in göklere yükselişinin aracının bir at (*al-Burak*) olduğunu hatırlıyoruz (bölüm II). Bodhisattva tezahürlerine atfedilen biçimlerden biri de *Bulut (Valahaka'* Sanskr.) adı verilen kanatlı, özgürleştirici attır. Chevalier ve Gheerbrant sözlüklerinde "Ateşin yıkıcı ama muzafer güçleriyle... bağlantılı... arketipik attan" [246] bahsederler. Burada efsanevi at *Pegasus*'un (ayrıca bkz. bölüm XIX D) nallıyla yere vurarak su fışkırttığı da eklenecektir. *Pegé* (Gr.) *bahar* ve *serin* anlamına gelir. Dahası, Mısır *pg*'si, İlahi Oğul (Ganesha) olan Yeryüzü Tanrısallığına (Mooladhara sakrum) verilen isimdir. Dolayısıyla, Kalki'nin atı açıkça Kundalini tezahürleriyle bağlantılıdır: serinlik (bölüm XI C)' yaşayan su (bölüm XI D) ve ateş (bölüm XI E).

İncil, Kurtarıcı'nın bu dünyaya ikinci gelişi konusunda son derece açıktır (bölüm XVI). İslam geleneği de İsa'yı *Kıyamet* zamanında Yargıç olarak kabul eder (*Kıyame'* Arab.). "Ebu Hureyre'den rivayet edilmiştir: Allah'ın Elçisi şöyle buyurdu: "Nefsim kudret elinde olana andolsun ki, Meryem oğlu (İsa) yakında aranızda (Müslümanların arasına) inecek ve insanlara adaletle hükmedecek... Haçı kıracak..." [247]. Açıktır ki bu, Agnya çakrasındaki (bölüm XIX C) "çarmıhın" *aşılması* ve böylece Kendini Gerçekleştirme yoluyla Sahasrara'ya ve sonsuz dirilişe erişimin sağlanması anlamına gelmektedir. *Pantokrátor* (Her Şeye Gücü Yeten' Gr.) İsa Mesih olarak tercüme edilen Kalki, 6. yüzyıl gibi erken bir tarihte, *En Yüce* Oğul olan yüce konumunun bir kabulü olarak Bizans kilise kubbelerinin tepesine (yani Sahasrara'ya; bölüm II ve IV) yerleştirilmiştir. İsa kutsamalarını sağ elini kullanarak verir (Sahaja Yoga ile tam bir uyum içinde 'eylem'; bölüm II ve XV F). Bu jestte parmaklar Hindu *mudrasını* hatırlatan özel bir pozisyon alır (bölüm XV F). İsa Mesih sol elinde dünya küresini tutar (Sahaja Yoga'da sol el Dünya'nın üzerine konur; bölüm XV C). Diğer zamanlarda, sol el (dişil kanal) Dişil Prensibi (Kitabın Annesi; bölüm XX D) gösteren Kitabı (Kutsal Kitap) tutar.

Başkalaşım (Matta 17:2; Markos 9:2-3; Luka 9:29) aslında İsa'nın ikinci gelişinin habercisiydi: "İnsanoğlu, Babası'nın görkemi içinde melekleriyle birlikte gelmek üzeredir ve o zaman herkese yaptığına göre karşılık verecektir" (Matta 16:27; çapraz başvuru 25:31; 26:64; Markos 8:38; Luka 9:26; Zekeriya 14:5; Yahuda 14). Ancak en çok gönderme Patmoslu Yuhanna'nın Vahyi'nde yer almaktadır: "İşte, beyaz bir at, ve onun üzerinde oturanın bir yayı vardı; ve ona bir taç verildi, ve o fethetmek ve fethedebilmek için ileri gitti" (6:2). Bütün bu niteliklerin kendine özgü bir önemi vardır. *Beyaz at* Altın Çağ'ın gelişini haber veriyordu (bölüm XIX A). *Yay* gökkuşağını (tüm çakraların renklerinin bir sentezi) ve bandhan'ı (bölüm XV F) sembolize ediyordu ve bu da *toplu olarak* verilen Kendini Gerçekleştirme çağına işaret ediyordu (bölüm XIX D). *Taç*, döngüye son vermek için gelen İsa/Kalki'nin (Ekadesha Rudra) güçlerini temsil eder. "Ve göğün açıldığını gördüm, ve işte, beyaz bir at, ve onun üzerinde oturan Biri, [adı] Sadık ve Doğru, ve O doğrulukla yargılar ve savaş yapar" (19:11). Ayrıca "iki ucu keskin kılıcı olan" hakkında da okuruz (2:12; çapraz başvuru 1:16; 2:16; 19:15,21). İnsanlık zaten uyarılmıştır: "Çünkü zaman yakındır" (1:3; 22:10): "Çabuk geliyorum¹⁷⁶" (3:11; 22:7,12,20), ancak Yargı anı bilinemez: "O günü ve saati hiç kimse, göklerdeki melekler bile bilmez, yalnız Babam bilir" (Matta 24:36; Markos 13:32).

C. İLAHİ SIFATLARIN AÇIKLANMA AŞAMALARI

"Göksel Babanız kusursuz olduğu gibi siz de kusursuz olun."

Matta 5:48

Hindu panteonundaki birçok Tanrının ismiyle karşılaşan okuyucu, çok Tanrılı bir inançla karşı karşıya olduğu sonucuna varabilir. Bu tamamen yanlış bir düşüncedir. Aslında Tanrılar, tıpkı eşsiz insan bedeninin çeşitli özel parçalarının (uzuvlar, organlar, dokular, sıvılar, hücreler) her birinin belirli bir işlevi yerine getirmesi gibi, içinden çıktıkları eşsiz Tanrısallığın çeşitli niteliklerinin tezahüründen başka bir şey değildir. Örneğin *Vayu Purana*'da Sutta tek bir Tanrı olduğunu ama bu Tanrı'nın dünyayı yaratmak, sürdürmek ve yok etmek için üç biçimde (*Rajasi' Sattwiki* ve *Tamasi'* Sanskr.) tezahür ettiğini açıklamıştır [248] (bkz. *Trimurti-ch. II' XIX B*). Burada kolayca Hristiyan Teslisi ile bir benzerlik bulabiliriz.

Bu konuda en önemli oryantalistlerden biri olan Heinrich Zimmer şunları yazmıştır: "Hindu felsefesi ve aydınlanmış Hindu ortodoksisi, mitolojinin iç içe geçtiği Tanrılar ve insanüstü varlıklar ordusuna rağmen, temelde tekçi, tek Tanrılıdır. Görünüşlerin çokluğu yalnızca uzmanlaşmalardır, belirli erdemler, tutumlar, bileşenler ve yönlerdir. İlahi olanın bakış açısından bakıldığında (Yoga'nın aydınlanmasında ulaşılan bir konum) varoluşun görünüşte çelişkili yönleri - yaratılış, süre ve çözülme - köken, anlam ve son bakımından bir ve aynıdır. Bunlar tek ilahi tözün ya da yaşam enerjisinin değişen fenomenal ifadeleridir... Bu birliğin anlaşılması Hindu bilgeliğinin hedefidir" [249].

Schuon aşağıdaki görüşü benimsemiştir: "TekTanrıcular "Kitap *Ehli* "dir (*Ehl-i* Kitap, Arapça), yani İbrahim'in ruhani çizgisinde vahiy almış olan Yahudi ve Hristiyanlardır. Hinduların, özellikle Semitik anlamda "tekTanrıci" olmasalar da, kesinlikle "çokTanrıci" olmadıklarını eklemek neredeyse gereksiz görünüyor, çünkü biçimlerin belirsiz çokluğu boyunca metafizik Birliğin bilinci Hindu ruhunun en göze çarpan özelliklerinden biridir" [250]. Yazar bunu şöyle tamamlar: "Hindular daha sonra "Kitap ehli" olarak asimile edilmişlerdir" [251]. Karen Armstrong da aynı genel duygularla şunları söylemektedir: "Bugün Müslümanlar, Muhammed Hinduları ve Budistleri bilseydi, onların din bilgelerini de dâhil ederdi diye ısrar etmektedirler" [252]. Öte yandan İbnü'l Arabi, Tufan sırasında yok olan putperestler için putlarının ilahi isimlerin kişileştirilmesinden, aşkınlığı ve özsel birliği unutulmuş Yüce Varlığın veçhelerinden başka bir şey olmadığını farkındaydı. "Bilgiyle donanmış insan için... tapınma nesnesi ilahi tecellinin aracıdır ve hürmete layıktır" [253] demiştir.

Aynı durum maneviyatın diğer alanlarında da görülebilirdi, örneğin Mısır'da - görünürdeki çok Tanrıculığın arka planında - isimsiz ve şekilsiz bir ilahi varlığın evrenselliğine ve birliğine dair çok genel ve hiç de çelişkili olmayan bir inanç vardı. Bu *güç* (*Mana*) idi. Mısır inancı, Tanrıların yalnızca *isimlerden*, eşsiz Tanrısallığın sayısız yüzüne, eşsiz Tanrısallığın farklı tezahür biçimlerine verilen unvanlardan ibaret olduğunu iddia ediyordu. Mısırlı rahipler, Tanrı bilinme olasılığının ötesinde olduğu için Tanrıların yeryüzünde tezahür etmesinin sadece bir yanılsama olduğunu belirtmişlerdir [254]. Lalouette'den sonra, Leyden müzesinin elinde Ramesses II zamanından kalma, Ammon-Ra'ya adanmış bir yazı içeren bir papirüs vardı ve burada "ogdoad Tanrıları" Hermopolis'te diğer Tanrıların sadece hipostaz (*Hipostaz, Yeni Platoncu doktrinde "ilahi prensip"ten bahsederken kullanılan bir terimdir. Plotinos, tek bir ilahiliğin çoğul hipostazları fikrini geliştirmiştir. Kısaca, hipostaz, ilahi olanın farklı tezahürlerini veya yönlerini ifade eder. Bu kavram, felsefi ve teolojik çalışmalarda önemli bir yer tutar ve Tanrı'nın doğası, varoluşun kökeni gibi konuları anlamak için kullanılır.*) ya da Avatar oldukları Tanrı Ammon'un ezeli formları olduğu düşünülüyordu" [255]. Burada, İskenderiyeli Clement'in iddia ettiği gibi, Orta Çağ boyunca Pseudo-Areopagite Dionysius tarafından başlatılan teoloji ile bir benzerlik buluyoruz: "Yunan felsefesi ve eski Yahudilerin İncil yazılarıyla birlikte Mısır bilgeliği Hristiyanlığa giden yolu hazırlamıştır" [256].

TekTanrıculuk (sonsuz yaşamın ekmeğine ve suyuna sahip olan Tanrı An biçimi altında) ya da en azından *henoteizm* (*hen*, bir, *theós* 'Tanrı' Gr. çokTanrıculuktan tekTanrıculuğa geçici inancı temsil eder) Sümer'in eski tarihinde de görülebilir.

Bir başka örnek de İranlı *Zurvan akarana* ya da ebedi zamandır; o kadar soyuttur ki hiç kimse onu dini bir imge haline getirmeye çalışmamıştır. Ona "Gündüzün ve Gecenin Babası" denirdi ve Kutsal Yazılar onu şu şekilde tanımlardı: "Hiçbir şey var olmadan önce, ne gök, ne yer, ne de gökle yer arasındaki yaratıklar, Zurvan adıyla anılan Biri vardı" [257].

Kutsal Kitap'ta Tanrı için, aslında O'nun *sıfatlarını* ifade eden pek çok isim vardır; bu durum Hinduizm'e benzer, çünkü tıpkı Kutsal Kitap metninin (El, Elohim, Yahveh, Adonai, Shaddai gibi çeşitli ilahi isimlerle dolu) Hristiyan olmayan birine görünebileceği gibi çok Tanrılı görünmektedir (bölüm XV D). Ayrıca, şu emri de görebiliriz: "Benden başka ilahın olmayacak" (Çıkış 20:3; Yasanın Tekrarı – Tesniye- 5:7; çapraz başvuru 6:14 vs.) emri *tekliği ilan etmez*, sadece RAB'bin özel üstünlüğünü ortaya koyar.

Rhegium'lu Theagenes'e göre (*floruit* c. MÖ 525) 'Tanrıların isimleri Homeros kadar erken bir dönemde ya onların yeteneklerini ya da doğal unsurları ifade ediyordu. Ancak Homeros mitolojisine (ve genel olarak dini geleneklere) bu tür yorumlar geliştirenler aslında Stoacı filozoflardı. Bunlardan biri olan Chrysippos (MÖ 281-285) Yunan Tanrılarını yalnızca fiziksel ya da etik ezeli olarak görüyordu.

Yaratılış, Adi Shakti'nin Ezeli Söz (Logos veya Yeni Ahit'teki Fiil), yani İlahi Oğul (Ganesha-İsa) olan kutsal hece AUM'u oluşturan unsurlara karşılık gelen üç enerjiyi yansıttığı anı oluşturmuştur. AUM aynı zamanda yaratılış eylemi sırasında Virata'da ilk açılan Adi Çakra'nın (Adi Mooladhara) sembolüdür (aşağıya bakınız). *Kur'an'da* İsa'nın İlahi Oğul olarak kabul edilmemesine rağmen, O burada şöyle adlandırılır: "Meryem oğlu İsa, Hakikat Sözü" (19.35) ve Allah'ın Sözü (2.254; 3.40; 4.169; 5.109).

XIX B bölümünde, aslında bu üç ezeli enerjiyi yayan Adi Shakti olan *Üçlü Anne (Matreya)* hakkında yazıyoruz. Dişil üçlüye yapılan diğer atıflar II, XX A ve XX D bölümlerinde yer almaktadır. Eski İranlılar da *üç değerli Tanrıça* Aradvi Sura Anahita'ya taparlardı: *Islak' Güçlü' Lekesiz*¹⁷⁸ [258]. Bu isimle Adi Shakti'yi (Ezeli Güç' Sanskr.) tanımlayabiliriz. Bu özellikler üç kanala karşılık gelir: İda (ıslak kanal)' Pingala (hakimiyet kanalı)' Sushumna (saf enerji kanalı, Kundalini). Yunanlılar onu '*Tritogenéia*' olarak adlandırılan Athena olarak tanırlardı ve üç enerji, onun miğferinde üç kanatlı at olarak resmedilmişti (örneğin Praxiteles'in M.Ö. 370-330 yılları arasında oyduğu heykelinde) ve bu sembolizm bizi Adi Shakti'nin yanında Sahasrara'ya başkanlık eden Kalki'ye (bölüm XIX B) gönderir. Miğfer tepesi Sahasrara'nın (baş doruk noktası) ve dolaylı olarak üç gunanın (*trigunatmika*' Sanskr.) aşılmasına işaret eder. Bir Gnostik metin [259] Sophia ile aynı aeonda yaşayan bir Üçlü Güçten (*tridynamos*, Gr.) bahseder. Ayrıca Kabala [260] alfabe harfleri arasında A (א, aleph)' M (מ, mem) ve Sh (ש, shin) olmak üzere *üç anne* olduğunu, ilk ikisinin AUM'unkilerle aynı olduğunu ve *üçüncüsünün* bir *üç dişli mızrak* şeklinde olduğunu göstermiştir.¹⁷⁹ (üç kanal) gerçekte çift U olan W harfine benzer (İngilizce telaffuzuna göre; Latince yazımda V, U'dur, örneğin *viribvs* = *viribus*). Daha önce de gösterildiği gibi, *üç işlevli yapı* çoğu dinde ortaktır, *üç dişli mızrak* ise ilahi bir niteliktir (Shiva' Poseidon/Neptün).

Bu bölümü daha fazla geliştirmeden önce, Yaratılışın başlangıcında yaratılan üç gücün anlamını kısaca incelemek istiyoruz [261]. Diğer ayrıntılar daha sonra verilecektir.

Maha-Kali (Ezeli ses, gırtlaktan gelen A) Kozmik Varlığın içinde, tüm kozmosu dolduran varoluş arzusunun temsil eden; atomlarda, çekirdeklerinde, elektromanyetik titreşimler olarak maddede bulunan; duygusal bedeni kontrol eden ve insandaki arzuyu gerçekleştiren yaşamsal güç olan *Tamo guna*'yı aydınlattı. Böylece *arzunun* tezahürü Yaratılış sürecini tetiklemiştir.

Maha-Saraswati (labial U) Virata'daki *Rajo guna*'yı, elementleri, madde kütlelerini, gezegenleri, güneş sistemlerini ve galaksileri içeren nedensel özü aydınlatmıştır. İnsandaki yansıması fiziksel ve zihinsel bedeni kontrol eder; eylemi, rasyonelliği ve örgütlenme yetisini gerçekleştirir. Böylece ikinci adım Yaratılışı gerçekleştirmeyi amaçlayan *eylemdir*.

Maha-Lakshmi (beyinsel bir ses olan nazal M') Kozmik Varlıktaki *Sattwa guna*'yı aydınlatan kişidir; bu ses Virata'nın kozmosta kendisini aşamalı olarak açığa çıkarmayı amaçladığı ve dolayısıyla evrensel evrimi belirleyen sestir. İnsana dengesini, bütünleşmesini ve Ezeli Gücü mikrokozmik düzeyde Kundalini formunda aktive etme olanağını verir. Bu nedenle Yaratılış *evrim* yoluyla mükemmelleştirilir.

Adi Çakralar, Virata'nın Kozmik Varlığında, Yaratılışın başlangıcı kadar erken bir zamanda potansiyel bir halde mevcuttur. Meister Eckhart şu soruyu sorar: "Tanrı... başlangıçta ve hepsi aynı anda... bu kadar farklı şeyi nasıl üretmiş ya da yaratmış olabilir?" ve ardından "Tanrı... aynı anda ortaya çıkmasalar da aynı anda yaratmıştır" sonucuna varmıştır [262]. Gerçekten de, ilahi nitelikler Ezeli Çakraların birbirini izleyen aydınlanmasıyla (uyanış, aktivasyon) aşamalı olarak açığa çıkmış ve böylece ilgili merkezlerin dünyevi ve insani düzeyde aydınlanması için gerekli koşulların

yaratılmasıyla sonuçlanmıştır. *Zohar* Boşluk ile ilgili böyle bir örnek verir (Eski Ahit'te Kızıl Deniz ile sembolize edilir; bölüm V): "Kızıldeniz'in yarılması... bu aynı zamanda yüksekteki işleyişe, yolların ve patikaların açılmasına ve yüksekteki yollara ve patikalara uygun olarak denizde yarılmasına bağlıdır" [263]. Ya da 'gösterildiği gibi' *yarılma*, Boşluk bölgesinde mevcut olan merkezi kanalın boşluğunda insan süptil kaydında ifadesini bulur (bölüm II).

Her Adi Çakra'ya *bir aeon* karşılık gelir¹⁸⁰ (*aión*, Evrenin bir dönemini veya bölgesini kontrol eden güç, Gr.). Platon "en büyük Tanrının yönetimindeki eyaletlerin Tanrıların... kendi bölgelerini denetlediğinden" [264] bahseder. Miletli Thales "her şey Tanrılarla doludur" [265] dediğinde (ya da Diogenes tarafından alıntılındığında: "Evren canlıdır ve ruhlarla doludur" [266]), Tanrıları belirli kozmik bölgelere yerleştiren Homeros'la çalışmıştır. Gnostikler *aeon* aracılığıyla, tek Tanrısallığın, yani sözde Tanrısallıkların tezahürünün çoklu hipostazlarından, yayılmalarından, yönlerinden veya biçimlerinden birini anlıyorlardı.

Tanrı (aeon)-çakra-yıldız-dönüş (çakralardaki enerjinin; bölüm XV F) ilişkisi *Mithra'nın Liturjisi* tarafından harika bir şekilde işlenmiştir: "Ben seninle birlikte yörüngesini tarif eden bir yıldızım" (*egó eími syplayos ymin astér* Gr.) [267].

Süptil bir düzlemde insan İlâhi Varlığın bir yansımasıdır ("Tanrı insanı kendi suretinde yarattı"-Yaratılış 1:27; bölüm II) ki bu da Aydınlanmanın (Kutsal Ruh tarafından Kundalini formu altında verilen aydınlanma) neden süptil kanallar ve çakralar içindeki ilâhi veçhelerin tezahürünü tetiklediğini açıklar. Çakraların aydınlanma sırası, Kundalini yükselmeye başladığında insan bedenindeki uyanışlarının ardışıklığını yansıtır. Bu nedenle İlâhi olan, yaratılışın genel eğiliminin ruhsal evrimin sona ermesi anlamına geldiğini açıkça ortaya koymaktadır¹⁸¹. Süreç süptil beden temeline - Kundalini'nin bulunduğu omurga sütununun temeli - başlar, enerji yükselir ve art arda çakraları aydınlatır. Süptil bedende üst üste binen çakralar düşündürücü bir şekilde bir kuleye benzetilir (bölüm IV) ve aslında İlâhi Varlığı yansıtır¹⁸². "Hanginiz bir kule yapmak ister de... temelini atıp bitiremezse, onu gören herkes, "Bu adam binaya başladı, ama bitiremedi" diye alay etmez? Bu adam inşa etmeye başladı da bitiremedi mi?" (Luka 14:28-29: krş. Süleyman'ın Özdeyişleri 24:27) *Zohar*'da da okunur: "Haham Methibtha, ön cephesinde şu ayet bulunan bu kuleyi gördü: "Tanrı'nın Adı güçlü bir kuledir; doğru kişi onu çağırdı ve yüksek bir kale buldu"¹⁸³" [268]. Burada doğru kişilere (geri kalan insanlar açıkça hariç tutulmuştur) Sahasrara olan kale yüksekliğine ulaşmak için mantraları (Tanrı'nın adını çağırma) almalarının tavsiye edildiğini fark edebiliriz (*kale*, onu fethetme eylemini ima eder, aksi takdirde kale yenilmez kalır). Vahiy'de (6:1-12; 8:1) "kitabın" yedi "mührünün" (süptil bedendeki (hem Virata'daki hem de insanlardaki) yedi çakra anlamına gelir) art arda kırıldığını unutmamalıyız. D.H. Lawrence, Vahiy hakkındaki son yorumunda (bölüm XIX D) etkileyici bir sezgi ve gerçek zamanlar için bir önsezi ile şöyle yazmıştır: "Burada yedi mühürden oluşan ünlü kitap insanın bedenidir. İnsanın: Adem'in: herhangi bir insanın... Ve yedi mühür onun dinamik bilincinin yedi merkezi ya da kapısıdır. İnsan bedeninin büyük psişik merkezlerinin açılmasına ve fethedilmesine tanık oluyoruz. Eski Adem fethedilecek, ölecek ve yeni Adem olarak yeniden doğacaktır. Ama aşamalar halinde. Yedi aşamada ya da altı aşamada ve sonra bir dorukta, yedi" [269].

Mircea Eliade, insanüstü ve insan (birincinin yansıması olan), Tanrılar ve çakralar arasındaki ilişkiyi vurgularken şunları yazmıştır: "Kurbanın 'içselleştirilmesi', sunuların aynı anda hem 'içsel' hem de 'dışsal' Tanrılara yönlendirilmesini mümkün kılar. Nihai amaç, farklı teokozmik düzlemler ile organların psiko-fizyolojik işlevleri arasındaki birliktir (*samhita*)¹⁸⁴ insan" [270]. Herakleitos yalnızca üç kelimeyle, daha sonraki filozofların çevirisinde (ya da yorumunda) utanç duymalarına neden olan bir fikri dile getirmiştir [271]: "*Éthos anthrópou daímon*" (Gr.) [272]. Anlam sadece son iki kelime için açıktır: *anthrópos* (insan Gr.) ve *daímon* (Tanrı Gr.). Friedländer ilk kelimeyi *Artung* (doğa, Alm.) ile çevirmiştir ki bu da olası çeviriyi vermektedir: "İnsanın doğası Tanrısına (bağlıdır)" ki bu da ilâhi niteliklerin insandaki yansımasını ifade eder. Homeros, Heidegger'in çevirisine göre (*Aufenthalt* Germ.) *éthos*'u "oturma yeri" için kullanmıştır. Sonuç olarak cümle şöyle olur: "Tanrı insanda oturur (yaşar)" [273], bu aynı zamanda ilâhi yönlerin çakralardaki yansımasını da ifade eder, dolayısıyla ilgili varlık tarafından kontrol edilir.

Farkına varmış büyük ruh William Blake, "Tüm Tanrıların insan göğsünde ikamet ettiğinin" [274] farkındaydı.

Jung, *Tanrının* bilinçli olarak kabul edebileceğimiz ya da bilinçsiz olarak destekleyebileceğimiz bir enerjiyle yüklü, ezici bir psikolojik faktör olduğunu düşünmüş ve *Tanrının* "psikolojik bir gerçeklik" olduğuna inanmıştır: "Bugün bilinçdışı süreçlerin doğru bir şekilde gözlemlenmesi, bizden önceki tüm çağlarda olduğu gibi, bilinçdışının yaratıcı bir özerkliğe sahip olduğunu kabul etmiştir... Carus'un von Hartmann'ı ve bir anlamda Schopenhauer bilinçdışını dünyayı yaratan ilkeyle bir tuttuklarında, geçmişin içsel deneyime dayanan ve gizemli faili Tanrılar olarak kişileştiren tüm öğretilerini özetlemiş oluyorlardı... Görünmez Tanrılar veya daemonlar hipotezi, antropomorfik bir yansıtma olsa bile, psikolojik olarak çok daha uygun bir formülasyon olacaktır". Jung, *ego* ve *Benlik* (bilinçdışına bağlanabilen tek benlik) arasında ayırım yaparak ve Benlik ve bilinçdışının süptil bilgisi sürecinde zihninin oynadığı alakasız rolü ifşa ederek şöyle yazmıştır: "Bireysel ego çok küçüktür, beyni dünyadan çekilen tüm projeksiyonları içine alamayacak kadar zayıftır". İnsan "psişenin yalnızca bir parçası ve işlevi olan aklın çok daha büyük bir bütünü kavramak için yeterli olduğu gibi saçma bir varsayımda bulunarak" hata yapar [275]. Schuon şöyle açıklıyor: "Vedantistlere göre *egonun* ve dünyanın mutlak gerçekliğine inanmak "cehaletin" bir sonucudur" [276]. "Tüm dini dogmatizmi belirleyen... bakış açısının" "iradi" veya "duygusal" insan (*bkahta*, dindar, Sanskr.) için Tanrı'nın "O", *egonun* ise "Ben" olduğu gerçeğinden kaynaklandığını açıklamıştır. [277]. Bu nedenle İsa yaşamı kastederek defalarca şöyle demiştir: "Onu kim kaybederse korur" (Luka 17:33; çapraz başvuru 9:24; Matta 10:39; 16:25; Markos 8:35; Yuhanna 12:25), yani *egoyu* kaybetmek ve bireye ebedi yaşamı bahşeden *Benlik* olmak. Lyonslu Irenaeus ve Athanasius'un sözlerini şimdi daha iyi anlayabiliriz (bölüm XIX B): "Tanrı'nın Oğlu... insan oldu ki insan... Tanrı'nın Oğlu olabilsin" (Yuhanna 1:14, "Ve Söz ete büründü..." metninin bir yorumu), yani Benlik, benliğin Benlik olabilmesi için ego oldu [278]. Schuon'un sözleriyle bu, "tefekkür eden kişi kendi "Ben "ini bireyleşme ilkesiyle özdeşleştirdiğinde" gerçekleşir¹⁸⁵" [279]. Büyük insani sıkıntılar kişinin kendisini egosuyla özdeşleştirmesinden kaynaklanır. Egoyu aşmak için derin bir alçakgönüllülük deneyimlemek gerekir. Benedict of Nursia ve Bernard de Clairvaux için "alçakgönüllülük dereceleri" tutkulu "ben "in [280], yani *egonun* yok olmasındaki aşamalardır. Aslında Bernard egoyu "hor görülmesi gereken bir şey" olarak görmüştür ve Meister Eckhart da öyle yapmıştır [281]. İsa hizmet edilmek için değil hizmet etmek için geldiğini söyleyerek pek çok alçakgönüllülük örneği vermiştir: "Ben hizmet eden biri olarak aranızdayım" (Luka 22:27). Ayrıca şöyle demiştir: "Bu nedenle kim bu küçük çocuk gibi kendini alçaltırsa, göklerin egemenliğinde en büyük odur" (Matta 18:4). "Kim kendini yüceltecek olursa alçaltılacak, kim kendini alçaltacak olursa yüceltilecektir" (23:12). İsa müritlerine şöyle dedi: "Aranızda kim büyük olmak isterse, kulunuz olsun; aranızda kim birinci olmak isterse, köleniz olsun" (Matta 20:26-27; krş. 23:11). Yakup da şöyle yazmıştır: "Tanrı kendini beğenmişlere karşı koyar, ama alçakgönüllülere lütfeder" (4:6). "Rab'bin önünde kendinizi alçaltın, O da sizi yüceltsin" (4:10). Tanrı'nın Oğlu olarak İsa aşağılanamazdı; sadece İnsanoğlu olmaya razı olurken aşağılanmaya maruz kalacak ve böylece bize *egonun* yok oluşunun en yüce örneğini verecekti.

Kendimizi, Öz ile özdeşleştirdiğimizde ve böylece egomuzu teslim ettiğimizde, her türlü suçluluk duygusu ortadan kalkar ve "hiçbir şeyden suçlu olmadığımızın" farkına varırız; bu da Vishuddhi çakra üzerindeki her türlü baskıyı ortadan kaldırır (bölüm IX).

Arapça çevirisi bize ulaşan *Krates Kitabı'nda* [282] ruhani insan dünyevi insana şöyle der "Ruhunu tam olarak tanıma yeteneğine sahip misin? Eğer onu gerektiği gibi tanısaydın ve onu daha iyi yapan şeyin ne olduğunu bilseydin, filozofların eskiden ona verdikleri isimlerin gerçek isimler olmadığını anlayabilirdin". Jung, arketipin (ilahi ezeliyerin ifadesi; bkz. *infra*) "biyolojideki "davranış kalıbı "nın özellikle psikolojik bir örneği" olduğuna inanıyordu [283]' başka bir deyişle, ilahi (arketipsel) niteliklerin insan ölçeğinde yansıtıldığını kabul ediyordu. "Arzuların, alışkanlıkların, dürtülerin, önyargıların, kırgınlıkların ve akla gelebilecek her türlü kompleksin etkisi altında olmayan ve hatta bunların egemenliği altında olmayan bir insana nadiren rastlarız. Tüm bu doğal olgular tıpkı ilahlarla dolu bir Olimpos gibi işlev görür... "Prenslıklar" ve "güçler" her zaman bizimle birliktedir; elimizden gelse bile onları yaratmaya ihtiyacımız yoktur" [284].

A-U-M seslerine ve üç kanala karşılık gelen üç eğilime geri dönecek olursak, bu *gunalar* kendilerini insan ölçeğinde çeşitli şekillerde *gösterirler*. Bunlar Krishna tarafından *Bhagavad-Gita*'da açıklanan üç Yoga türüne karşılık gelir.

Rajo dinamizm, enerji, faaliyet, çaba, güç, yaratıcılık, şevk, kargaşa, tartışma, eleştiri, alaycılık, sinizm, otoriterlik, saldırganlık, öfke, sözlü ve fiziksel şiddet yoluyla kendini gösterir. Bu guna *Karma Yoga*'da (Eylem Yogası) rol oynar. Yanlış yönlendirilmiş insanlar hacca giderek, her türlü (sahte) guruyu görerek ve benzeri yollarla hareket ederler.

Tamo tembellik, atalet, ilgisizlik, köleleşme (başkalarına boyun eğme), cehalet, belirsizlik, batıl inançlar, büyü ve gizli uygulamalar, kafa karışıklığı ve sersemlik (*moha'* Sanskr.), keder (*dukha'* Sanskr.), acı çekme, zulüm, depresyon, hatta sınırda ciddi psikik bozukluklar, ele geçirilme vakaları sergiler. Bu guna *Bhakti Yoga*'yı (adanmışlık *yogası*) karakterize eder ve yanlış kullanıldığında (Tanrı'yla bağlantıdan yoksun) aşırı ve boş ritüelciliğe ve hatta kötüye kullanıldığında tehlikeli fanatizme yol açabilir.

Sattwa nezaket, saflık, erdem, uyum, denge, neşe, zekâ, bilgelik, ışıık (ve aydınlanma) olarak cisimleşir. Bu guna *Gyana (Jnana) Yoga*'ya özgüdür (kelimenin tam anlamıyla: Bilgi Yogası veya daha doğru bir ifadeyle: Farkındalık *Yogası*). Bu, okuma yoluyla elde edilemeyecek, ancak süptil, ilahi, *gerçek* bilgi olan ve Kendini Gerçekleştirmeye götüren tek yol olan bir bilginin (*Gyana marg*, Sanskr.) yoludur. Zimmer şu açıklamaları yapmıştır: "*Sattwa*, *sat* ortacı üzerine inşa edilmiş bir isimdir... *Sat*, "olması gerektiği gibi olmak; iyi, iyi, mükemmel" anlamına gelir ve buna göre *sattwa*, "ideal varlık durumu; iyilik, mükemmellik, kristal saflığı, tertemiz berraklık ve mutlak sessizlik" anlamına gelir. *Sattwa* niteliği Tanrılarda ve göksel varlıklarda, bencil olmayan insanlarda ve tamamen ruhani arayışlara yönelmiş kişilerde baskındır. Bu, aydınlanmayı kolaylaştıran guna'dır...

Rajas kelimenin tam anlamıyla "kirlilik" anlamına gelir... ve daha genel olarak "toz"... *Rajas* her şeye bakışı karartır, yalnızca evrenin değil kişinin kendisinin de görüşünü karartır. Böylece hem entelektüel hem de ahlaki karanlık üretir. Mitolojik varlıklar arasında *rajas* titanlarda baskındır... *Rajas*, varoluş mücadelemizin motive edici gücü olarak insanlar arasında her yerde belirgindir. Arzularımıza, hoşlandığımız ve hoşlanmadığımız şeylere, rekabete ve dünya nimetlerinden yararlanma isteğimize ilham veren şeydir. Hem insanları hem de hayvanları, başkalarının ihtiyaçlarını ve acılarını göz ardı ederek yaşamın malları için çabalamaya zorlar.

Tamas (Latince *tene-brae*, Fransızca *ténè-bres*) -kelimenin *tam* anlamıyla, "karanlık, siyah, koyu mavi"; ruhsal olarak, "körlük"- hayvan, bitki ve mineral âlemlerine hâkim olan bilinçsizliği ifade eder. *Tamas* tüm duygu eksikliğinin, donukluğun, acımasızlığın, duyarsızlığın ve ataletin temelidir. Zihinsel kasvete, cehalete, hataya ve yanılsamaya neden olur. Görünüşte cansız olan maddenin katılığı, bitkilerin toprak, nem ve hava için sessiz ve acımasız mücadelesi, hayvanların yiyecek arayışındaki duyarsız açgözlülüğü ve avlarını acımasızca yemeleri bu evrensel ilkenin başlıca tezahürleri arasındadır. İnsan düzeyinde *tamas*, daha benmerkezci ve kendinden memnun olanların donuk aptallığında kendini gösterir" [285].

Kozmik Varlığın *sattwa* kısmından Tanrılar (*devalar*) doğar; *rajo* kısmından neslin lordları (*prajapati'ler*) ortaya çıkar; *tamo* kısmından şeytanlar (*asuralar*) veya yıkımın lordları (*rudralar*) ortaya çıkar.

Rajo Yaratıcı *Brahma*'ya tekabül eder ve varoluş deneyiminin *farkındalık hali-gerçekleşmesine* özgüdür. *Sattwa* ruhsal tekâmülün Efendisi *Vishnu*'ya karşılık gelir ve *rüya hali* için özel bir eğilimdir (süptil şemanın tezahürü olan nedensel okyanus üzerinde dinlenen uyuyan *Vishnu*). *Tamo* uykunun Efendisi *Shiva*'ya karşılık gelir (*shin'* uyku kökünden, Sanskr.) ve *derin uyku halini*, yani bilincin bilinçsiz halini tanımlar.

Hindu bilgeleri sadece üç durumu (*tripura*, *avastha*; Sanskr.) tanımlamazlar: uyanıklık (*jagrat'* Sanskr.)' rüya (*svapna'* Sanskr.) ve rüyasız uyku (*sushupti'* Sanskr.) ama aynı zamanda dördüncü bir durumu da tanımlarlar¹⁸⁶ durumu (*turiya'* Sanskr.) [286]. Bu dördüncü hal, fiziksel, süptil ve nedensel varoluşun üç aşamasının ve bunlara karşılık gelen üç deneyim aşamasının ötesinde, sakin, huzurlu varlığın ikili olmayan, tezahür etmemiş *Benliği* olarak tanımlanır: uyanıklık, rüya ve derin uyku.

Bhagavad-Gita Benlik hakkında şöyle der: "O'nun tezahür etmeyen, düşünülemeyen ve değişmeyen olduğu söylenir" [287]. Buddha'nın sadece meditasyonda otururken değil, bazen ayakta (uyanıklık), bazen de yatar pozisyonda (uyku) tasvirlerinde çeşitli yönleri görülebilir.¹⁸⁷ *egonun*): "Sapyansiyel kutsallık *egonun* uykusu ve Benliğin uyanışıdır" [288]. Ancak Hristiyan yazarlara göre: "Ben uyurum ama kalbim uyanır" [289]. *Kur'an* da benzer bir sembolizme atıfta bulunur: Tanrı "ayakta, otururken ve yan yataırken" hatırlanmalıdır (3.187).

Dördüncü hal üç *gunanın* ötesindedir, yani *trigunatmika*'dır. Hristiyanlar buna gerçek azizlerin (Avilalı Teresa, Nursili Benedict, Bingenli Hildegard, Magdeburglu Mechthild, Sarovlu Seraphim vs. gibi) yaşadığı vecd hali (*ék-stásis* 'kendinden çıkma' Gr.) derler; bölüm XXV A). Lucian Blaga'nın *Uykuya Övgü* adlı büyük hacimli şiirine tesadüfen bu adı vermediği açıktır, zira uyku onun için ilk göksel duruma, Ezeli birliğe dönüştü. Aynı şekilde Çinli Taoistler de uyku ve vecdin orijinal deneyimler olduğunu düşünmüşlerdir.

Shiva ile ilişkilendirilen *tamo guna* ile ilgili olarak aşağıdaki hususları vurgulamak isteriz. Shiva, ebedi gecenin bir ölçüsü olan ebedi farklılaşmamış şimdinin yani Mutlak Zamanın Efendisidir. Işığı ve bölünebilir zamanı (geceyi gündüzden ve geçmişi gelecekte ayıran) doğuran enerji yoğunlaşmaları, bir konumu ve bir tür göreceli zamanı ima eden geçici fenomenlerden başka bir şey değildir. Shiva'nın Shakti'si Zamanın aşkın gücü olan Maha-Kali'dir (*kala*' zaman; dolayısıyla dişil *Kali*' Sanskr.). Derin uyku, evrenin çözülmesinin ardından gelen tam huzurun, huzur, neşe, mutluluk (*ananda*, Sanskr.) bahşeden ebedi gecenin (*Maharatri*; *ratrı*' gece' Sanskr.) imgesidir (*ra*' vermek, bağışlamak' Sanskr. kökünden). Zaman (Shiva) yıkımın yönüdür: "Zaman benim, dünyayı yok eden" [290].

Eşsiz bir varlık olarak kabul edilen üç temel eğilimin iç içe geçmesi' karşılıklı bağımlılığı *Ishwara* (Lord' Sanskr.) olarak adlandırılır, kutsal metinlerde *Bhagavan* (Her Şeye Gücü Yeten; *bhaga-güç*' payı ve *va-Şanssız* Varlık, Sanskr. [291]).

Bhagavad-Gita üç gunanın aşağıdaki tanımını verir: "Doğa'dan (Prakriti) doğan üç mod (gunas) sattwa' rajo ve tamo bedene bağlanır, ey Kudretli, ölümsüz¹⁸⁸ bedende yaşar. Bunlardan sattwa saftır, aydınlanmaya ve sağlığa neden olur. Bağlar, ey suçsuz kişi, mutluluğa bağlılık ve bilgiye bağlılıkla. Rajo, bil ki, özlem ve bağlılıktan kaynaklanan cazibe niteliğindedir. Ey Kunti'nin Oğlu, bedenlenmiş olanı eyleme bağlılıkla sıkıca bağlar. Ama tamo, bil ki, cehaletten doğar ve bedenlenmiş tüm varlıkları kandırır. O, ey Bharata, ihmalkârlık, tembellik ve uyku (niteliklerini geliştirerek) bağlar" [292]. Sempatik sinir sisteminin (yan kanallarla ilgili) enerji tükettiği gösterilmiştir (bölüm II). Dolayısıyla, eğer sol tarafta bir yakalama olursa, bu sempatik sinir sisteminin ilgili dalının enerji tüketimini azaltacak ve dolayısıyla sol kanalda tamo eğilimini tanımlayan apati, atalet, depresyon vb. durumlara yol açan bir enerji fazlalığı olacaktır. Aynı şey sağ kanaldaki bir catch için de geçerlidir.

İlahi yönler - örneğin Agnya çakrasını kontrol eden İsa gibi - evrensel düzeyden insan düzeyine yansır ve aydınlanma Kutsal Ruh aracılığıyla Kundalini şeklinde gerçekleşirken aynı zamanda insanda tezahür etmeye başlar. Kutsal Kitap sık sık ilahi olanın içimizdeki varlığından söz eder. "Bize verdiği Ruh aracılığıyla O'nun içimizde yaşadığını biliyoruz" (1.Yuhanna 3:24). "Tanrınız RAB aranızdadır, güçlüdür¹⁸⁹ kurtaracak olan" (Zephaniah 3:17). "Sevgide kalan Tanrı'da kalır, Tanrı da onda kalır" (1.Yuhanna 4:16). "Bizim O'nda, O'nun da bizde olduğunu biliyoruz" (4:13). "Tanrı onda, o da Tanrı'da kalır" (4:15). İsa bu sözleri izleyicilerine hitaben söylemiştir: "O bende yaşar, ben de onda yaşarım" (Yuhanna 6:56). Jung, İsa'ya iman edenlerden bahsederken şöyle demiştir: "O halde İsa Mesih, Tanrı'nın suretinde biçimlenmiş mükemmel insan olarak inananın içinde yaşar" [293].

"Yasamı onların içlerine koyacağım" (Yeremya 31:33; çapraz başvuru Yasa'nın Tekrarı 6:6; 11:18; 32:46; Mezmurlar 37:31; 40:8; Yeşaya 51:7). Bu ifade, her aeonun (ilahi veche veya onun oluşturduğu çağ) belirli bir çakrada yansıyan kendi Yasasına sahip olduğunu açıklar (bölüm XIX A). *Talmud*'daki bir pasajdan [294] sonra 'bütünsel *Tevrat* yedi kitap (*Heptateuch*) içerecekti' ve böylece yedi aeondan her biri (bkz. *infra*) bir Kitapla (Yasa) bağlantılıydı. O zamana kadar sadece beş kitabın (*Pentateuch*) biliniyor olması, Virata'da sadece beş Adi Çakra'nın açılmasında bir açıklama bulabilir. Altıncısı İsa'nın yeryüzüne inişi sırasında açılacaktı (bkz. *infra*). Aynı şekilde, sadece beş çakra için işaretler taşıyan Neolitik Tanrı heykelciklerinin durumu da açıklığa kavuşturulabilir (bölüm I). Dahası, bu heykelciklerin birçoğunun başı boyunla bitmiyordu, yani son iki çakra, Agnya ve Sahasrara, henüz aydınlanmamış oldukları için eksikti. Kabala, eksik olan iki kitabın Sayılar'dan (10:35'36) iki ayet şeklinde önceden var olduğunu varsaymıştır. *Temunah* kitabından sonra Yaratılış 1:3'ten bir ayet ("Tanrı dedi ki: "Işık olsun". Ve ışık oldu"), karanlık olmadan sadece ışıktan oluşan bir shemittah'a (Altın Çağ demeliyiz) ilişkin daha *eksiksiz* bir *Tevrat*'ın kalıntısı olabilirdi.

Kur'an aynı zamanda her bir çağın Yasasını da okur ve onun özü olarak kabul edilen ilk surenin tam olarak *yedi* ayetten oluşması tesadüf değildir. Aynı şekilde, İsa'nın çarmıhta söylediği son sözlerin sayısı da *yedidir* (bölüm XIX D). *Kuran* apaçık örnekler sunar: " Böylece onları, iki günde (iki evrede) yedi gök olarak yarattı ve her göğe kendi işini bildirdi. En yakın göğü kandillerle süsledik ve onu

koruduk. İşte bu, mutlak güç sahibi ve hakkıyla bilen Allah'ın takdiridir. " (49.12). " Ant olsun ki senden önce de resuller gönderdik. Onlara da eşler ve çocuklar verdik. Bir resûl için Allah'ın izni olmadan bir âyet¹ getirmesi mümkün değildir. Her ecelin² bir kitabı³ vardır. 1- Mucize, kanıt. 2- Belirlenmiş süre, bekleme süresi. 3- Yazılı bir kaydı. " (13.38). "Peygamberlerin zamanı belirlenmiştir" (77.11). "Biz onlara ufuklarda ve kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz, ta ki onun Hak olduğu kendilerine açıkça belli oluncaya kadar" (41.53), ki bu bir yandan Adi Çakralarda ve insanlarda (*kendi nefislerinde*) ilahi tezahürle paralellik gösterirken, diğer yandan da insanların eninde sonunda *onun Hak olduğunu veya Tanrı olduğunu* anlayacaklarını bildirir (*Kuran burada Tanrı anlamına gelen el-Hakk terimini kullanmıştır ve yanlışlıkla maddesi olmayan Hakikat olarak tercüme edilmiştir: Haqq-bkz. infra*).

İran'daki Şii Felasife'nin tanınmış temsilcisi Molla Sadra, tüm kozmosun, Tanrı'nın sıfatlarında veya "işaretlerinde" (*ayet*, Arapça) kendini açığa çıkarmasının derecelerine karşılık gelen ve aynı zamanda insanlığın varlığın Kaynağına dönüşünün aşamalarını temsil eden birçok katmana sahip tek bir "mücevher" oluşturmak üzere yayıldığını görmüştür [295].

Kutsal Kitap, ilahi tezahürler için nitelikleri ya da hipostazları belirten periferizler ya da atıf isimleri kullanır. Örnekler çoktur. Bunlardan bazılarını değinmiştik (bölüm XV D): "Ben'im" (Mısır'dan Çıkış 3:14), "Günlerin Kadimi" (Daniel 7:9'13'22; çapraz başvuru Enoch 46.1'2; 47.3; 48.2; 54.1; 58.1 vs.), "Işıkların Babası" (Yakup 1:17), "İlk ve Son" (Vahiy 1:17; 22:13). Bunlara şunları da ekleyebiliriz: *El Elyon* (En Yüce Tanrı; *elyon* 'üstün' en yüksek, İbr.; Yaratılış 14:18-20'22; krş. Mezmurlar 82:6)' *El Olam* (Ebedi Rab, İbr.)' *El Roi* (Görümdeki Efendi, İbr.) *El-Şaddai* (Her Şeye Gücü Yeten Tanrı' İbr.). Ayrıca *Allahu Ekber*'in (Arap.) karşılığı olan "Büyük Tanrı" (*El* İbr.; Tesniye 10:17; Yeremya 32:18)' "Her Şeye Egemen Tanrı" (*Elohe Sabaoth*, İbr.; Yeşaya 47:4; 48:2; Yeremya 10:16; 32:18; 50:34) "Harika, Danışman, Kudretli Tanrı, Sonsuzluğun Babası, Barış Prensi" (Yeşaya 9:6). "Atalarınızın Tanrısı, İbrahim'in Tanrısı, İshak'ın Tanrısı ve Yakup'un Tanrısı" (Çıkış 3:15). Yeni Ahit aşağıdakileri kullanır: "Hasadın Rabbi" (Matta 9:38; Luka 10:2)' "Göklerin ve yerin Rabbi" (Matta 11:25)' "En Yüce" (Luka 1:32'35'76; 6:35; 8:28)' "Göklerin Egemeni" (Efesliler 2:2); "Çağların Kralı" (1 Timoteos 1:17). "Ev sahiplerinin Efendisi" nin Hindu geleneğinde de var olduğuna dikkat edin; bu *Ganesha*'dır ve *Gana*'lar (meleklerin ev sahipleri, Hristiyanlıkta Yüce İlah Shiva deriz) ve *İsha*'dan (Rab, Sanskr. *İshvara*'nın kısa şekli) gelir. Bu Tanrının bir diğer adı da *Ganapati*'dir (Gana'ların Efendisi; *patih* 'master' Sanskr.). İslam'da Tanrı'nın doksan dokuz ismi vardır (bölüm XV D), bunların çoğu da atıfsaldır, örneğin: *el-Hamid* (Her Şeye Kadir), *el-Vasi*' (Her Şeyi Kuşatan), *el-Hakim* (Bilge), *el-Vehhab* (Her Zaman Veren), *el-Gaffar* (Her Zaman Bağışlayan), *el-'Ali* (Her Şeye Kadir), *el-Latif* (Her Şeyi Kapsayan), *el-'Alim* (Her Şeyi Bilen) vb.

Ünlü Kabalist İspanyol üstat Joseph Gikatilla (13. yüzyılın sonu) şöyle yazmıştır: "Tüm *Tevrat* bir çözgüdür¹⁹⁰ atıf isimlerinin *kinuyim*¹⁹¹ ve bu nitelikler sırayla farklı isimlerin çözgüleri¹⁹² Tanrı'nın" [296].

Vladimir Lossky'ye göre, Gregory Nazianzen [297] "ders kitabı teolojisinin sıfatları olarak adlandırdığı "ilahi isimler "in Tanrı'yı... "özü çevreleyen şeyde" (*ta perì tes ousías*, Gr.) gösterdiğini açıklamıştır. Bu, ebedi ışıltıdır... ki bu ışıltı onların "enerjiler" içinde ifşa edilemez doğalarını ortaya çıkarır" [298]. *Kutsal Yazılar* aeonları, örneğin, Tanrısallığın çoğul halini kullanarak tanımlar (ayrıca bkz. bölüm XV D). *Kutsal Kitap* yaygın olarak çoğul biçimini kullanır. En çok bilinen örnek *Elohim*'dir (*El*'in çoğul hali), bu da alışkanlıkla yanlış bir şekilde tekil hal olarak çevrilmiş/yorumlanmıştır, daha çok da ilgili İbranice fiil çoğul halde kullanılmıştır. Bunun en önde gelen örneği *Kutsal Kitap*'ın başladığı üç kelimedede görülür: "*Bereshit bara Elohim*" (doğru çevirisiyle: "Prensipte Tanrılar vardır" İbr.; *sic!*). Ancak yaygın versiyonlar şöyle okur: "Başlangıçta Tanrı gökleri ve yeri yarattı" (Yaratılış 1:1). Yaratılış'ta *Yachid*, İshak'ın tek oğul olduğu 22:2 ayetinde olduğu gibi mutlak birlik, *Echad* ise gece ve gündüzden oluşan ilk günün anlatıldığı 1:5 ayetinde olduğu gibi karmaşık birliktir. Bu nedenle İbranice *Kutsal Kitap*'ta Tanrı asla *Yachid* değil, sadece *Echad*'dır (Tesniye 6:4: "Tanrımız Yahve tek Yahve'dir", yani Echad). "*Yahve Echad*" şu anlama gelmiyordu: "Tanrı Tektir" anlamına gelmiyordu, ama tapınılmasına izin verilen tek ilahın Yahve olduğu anlamına geliyordu. İleride, *başlangıç* ve *ilke* olarak çifte anlama sahip *arché* (Gr.) ve *principium* (Lat.) arasındaki eşdeğerlikle karşılaşacağız. *Gökler* Adi Çakraları işaret eder (ayrıntılar için bkz. bölüm II). *Bara* (Yaratılış, İbr.) Tanrı'nın Ruhu'nun (bir sonraki ayet olan 1:2'de bahsedilmektedir), yani Adi Shakti'nin işidir. *Elohim*'e atfedilen bir başka anlam da Kudretliler (Yeremya 32:18'de olduğu gibi hatalı olarak tekil formda) ya da Tanrı'nın

Habercileri, yani Avatarları anlamına gelen *Aralim*'dir (*aral*' melek' *İbr.*). Örneğin Tesniye'de *Elohey ha-Elohim* (Tanrıların Tanrısı, *İbr.*) ismi geçer: "Tanrınız Yahve, Tanrıların Tanrısı, rablerin Rabbi, büyük Tanrı'dır" (10:17). "Tanrınız Yahve (Elohim) için kutsal bir halksınız; Tanrınız Yahve (Elohim) yeryüzündeki bütün halkların üstünde, kendisine mülk edinilecek bir halk olmanız için sizi seçti" (7:6). Aynı kitaptan bir başka örnek (32:17): "Tanrı (*Eloha*) olmayan cinlere, bilmedikleri Tanrılara (*Elohim*), atalarınızın saygı göstermediği, yeni ortaya çıkmış Tanrılara (*Elohim*) kurban kestiler". Dolayısıyla Yahve var olan Tanrılardan sadece biriydi (*Elohim*, *El*'in çoğul halidir, Tanrı). Tanrıların çoğul hali Mezmur 82'de mevcuttur: "Tanrı, Tanrı'nın meclisinde durur; Tanrılar arasında yargılar" (82:1). John Bowker'ın çevirisinde: "Yahve *El*'in meclisinde/ Tanrılar arasında hüküm vermek için yerini alır" [299]. Eyüp Kitabı (15:7-8) bundan bahseder: "ilk insan" (Adem) "Tanrı'nın meclisine" katılmıştır. Armstrong, "Tanrı'nın tarihinde daha sonra bazı Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların mutlak gerçekliğin bu ilk imgesi üzerinde çalıştıklarını ve Hindu ya da Budist vizyonlarına daha yakın bir anlayışa ulaştıklarını" çıkarmaktadır [300].

"Ben dedim ki: "Siz Tanrılarsınız¹⁹³" Ve hepiniz En Yüce Olan'ın çocuklarısınız. Ama insan gibi öleceksiniz" (Mezmur 82:6-7), ki bu ayetler açıkça insan şeklindeki ilahi bedenlenmelerle (Avatarlarla) ilgilidir. Tanrı'nın Kendisini *Biz* aracılığıyla tanımladığı durumlar Yaratılış'ta olduğu gibi sık sık ortaya çıkar: "İşte, insan bizden biri oldu" (3:22). Şu sözler: "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım" (1:26) sözleri insan durumuna yansıyan ilahi çoğulluğu açıklar (çakralara başkanlık eden ilahi tezahürler). Aynı şekilde, yılan ezeli çifte şöyle demiştir (3:5): "Tanrılar gibi olacaksınız¹⁹⁴" (*eritis sicut dii*, Lat.; *Kral James Versiyonunda* olduğu gibi). Bu cümle ya ilahların kurucu unsurlar üzerinde hüküm sürdüğü Evrensel Varlık modelini izleyen süptil beden olarak (bölüm II) ya da bir sonraki ayetle (1:27) bağlantılı olarak anlaşılabilir: "Onları erkek ve dişi olarak yarattı"- Tanrı-Baba ve Tanrı-Anne'nin varlığının doğrulanması olarak (bölüm XX B). İsa Yahudiler'e şöyle dedi: "Yasanızda yazılı değil mi? "Siz Tanrısınız" demedim mi? Tanrı'nın sözünün geldiği (ve Kutsal Yazılar'ın bozulamayacağı) onlara "Tanrılar" dediyse" (Yuhanna 10:34-35)' diyerek Mezmur 82:6'ya atıfta bulunur.

İnciller bazen Elçilerin İşleri'nde (1:11; 2:32'36 vs.) olduğu gibi daha az beklenen "bu İsa" (ho *Iesoús* Gr.) ya da hatta "bir İsa" (17:7; *Kral James Versiyonu*) biçimini kullanır. İsa Mesih'ten bahsederken, *Kova İncili* çoğul formunu kullanır ve her çağın başında böyle yeni bir enkarnasyonun ortaya çıktığını söyler (bkz. Kova Çağı; bölüm XIX D). Simyacı Angelus Silesius bile "binlerce başka İsa Mesih" hakkında yazmıştır [301].

Kur'an, İsa'dan önce başka peygamberlerin de olduğunu bildirir: "Meryem oğlu İsa Mesih yalnızca bir elçiydi; ondan önceki elçiler gelip geçtiler" (5.79). "Her ümmetin bir peygamberi vardır" (10.48). Kovalevsky "Tahtlar, Lordluklar, Prenslikler, Güçler" e [302] atıfta bulunmuştur; burada *Principal (Beginner)*¹⁹⁵ bir aeon'un (bir çağın) başlangıcını gösterir. *Güçler (Otoriteler)* veya *Lordluklar*, burada *Tahtlar* olarak adlandırılan çakralar üzerinde hüküm süren ilahlardır. Yazar burada şu mektubu hatırlatmaktadır¹⁹⁶: "Çünkü her şey, göklerdeki ve yerdeki her şey, görünen ve görünmeyen her şey, tahtlar, efendilikler, beylikler ya da otoriteler O'nun tarafından yaratıldı" (Koloseliler 1:16). *Prenslikler* elbette Virata'daki Adi Çakralar üzerinde hâkimiyeti olan Ezeli ilahi veçhelerdir (bkz. *infra*). Kilise tarafından *resmi olarak* kabul edilen *Septuagint* çevirisinde İsa Mesih, *İncil*'in yanlış yorumlanmış versiyonlarında olduğu gibi "Yahova'nın Meleği" (bkz. Yeşaya 37:36) olarak değil, "Büyük Konseyin Meleği (Habercisi)" [303] olarak adlandırılır. Sadece İbranice'de (*aralim*) değil, Grekçe'de de *Melek Haberci* anlamına gelir (*aggelos*'tan, haberci, Gr.) ve *Büyük Konsey* (ya da Mezmurlar 82:1'de Tanrılardan oluşan *Tanrı Meclisi*) *Tanrılara* işaret eder.

Kur'an sık sık İlah yerine *Biz* ifadesini kullanır: 4.57; 14.5; 15.8-10; 21-23' 36-38. sureler; sonra 39.28'42; 40.24'54'56; 56. sure; 76.28 vs. Burada da *İncil*'dekilere benzer söz dizimleriyle karşılaşırız; örneğin *tüm varlıkların Rabbi* (26.127).

Tertullian Gnostik kozmolojiyi eleştirirken, bunun insan bedeninin "oda üzerine oda yığılmış ve her Tanrıya sapkınlıklar kadar çok merdivenle tahsis edilmiş" [304] yapısını çağrıştırdığını gösterir. Elaine Pagels gibi Gnostik fenomenin iyi bir incelemecisi de şöyle demektedir: "Bu metinlerden birkaçı, her biri için sihirli şifreler içeren çoklu cennetleri tanımlamaktadır" [305]. Her bir çakra (ya da ona hükmeden ilahiyat) için özel *mantraların* kullanıldığını kolayca tespit edebiliriz.

Eski bir Çin Hristiyan el yazması, Yaratıcı'nın yalnızca Baba olduğunu teyit etse de, diğer Tanrıların olası varlığını reddetmez: "Başka türden Tanrılar olsaydı bile, yine de hiçbirinin O'nun bu benzerliğinden sonra herhangi bir şey yaratamayacağı açıktır. Bu (olgudan) açıkça bilinebilir ki, (Tek Tanrı'dan) başka hiçbir Tanrı O'nun bu benzerliğinden sonra hiçbir şey yaratmamıştır" [306]. Aynı kaynaktan gelen *ve İsa-Mesih-Sutra*' olarak adlandırılan bir başka metin de olabildiğince açık bir şekilde şu çağrıda bulunmaktadır "Çeşitli Tanrılara ibadet edin" (metinde *Devalar*) [307]. Platon evren hakkında, Demiurgos'un "onu hareket eden ve yaşayan, ebedi Tanrıların yaratılmış görüntüsü haline getirdiğine" inanıyordu [308].

İlahi varlıklar aynı zamanda nitelikli *azizlerin ruhları* ve *meleklerdir*¹⁹⁷ *Tanrı'nın oğulları*. *Kur'an'ın* (15.26-28; 55.13-14) tezahür biçimlerinin ilerleyişini analiz ederken, en alttan başlayarak her adıma çakralara özgü bir unsur ataması dikkat çekicidir: insanlar çamurdan (*kalay*), *cinler* ateşten ve *nur* melekleri de bilinen en son çakrada (Agya-ışık) durarak yaratılmıştır, çünkü Sahasrara henüz açılmamıştır.

Eski Ahit'te insanlardan farklı olarak "Tanrı'nın oğulları" (Yaratılış 6:2) ya da "En Yüce Olan'ın çocukları" (Mezmurlar 82:6) hakkında okunur. Yeşaya 56:5 başka bir örnek verir. Nebukadnessar genç adamları ateşe attığında' Daniel (3:25) şöyle dedi: "Ateşin ortasında yürüyen dört adam görüyorum, hiçbir zararları yok; dördüncüsünün görünüşü Tanrıların oğluna benziyor". Çoğul formuna dikkat etmeliyiz: *Tanrılar*. "Tanrı'nın çocukları" syntagma'sı Yeni Ahit'te de görülür: "Tanrı'nın çocukları... kandan, beden in ya da insanın isteğinden değil, Tanrı'dan doğdular" (Yuhanna 1:12-13). 1.Yuhanna 3:1'2 ve ayrıca Galatyalılar 3:26; 4:6; Romalılar 8:14'16 başka örnekler sunar. Tanrı insan biçiminde bir *melek* olarak tezahür etmiştir (Yaratılış 16:7-14; 32:24-30). Yeşaya (63:9) O'nun varlığının meleğinden söz etmiştir (bölüm II).

İlahi tezahürü ifade eden *yücelik* hakkında yazmıştık (bölüm XI E; ayrıca XX B). Dirilişten sonra (Aydınlanma; bölüm XIX B) İsa çakraları yöneten tüm Tanrılarla (*melek* olarak adlandırılır) birlikte tezahür etmiştir: "İnsanoğlu melekleriyle birlikte babasının görkemi içinde gelmek üzeredir" (Matta 16:27; 25:31; Markos 8:38; Luka 9:26; 12:8). "Ruh onu çöle götürdü... Çölde yabanıl hayvanlarla birlikteydi... Melekler ona hizmet ediyordu" (Markos 1:12-13). Burada da melekler ilahlar, hayvanlar ise onların araçlarıdır (bölüm IV). Schuon, Tanrısal varlıklar ve onların yayıldığı Kutsal Ruh arasındaki bağlantıdan bahsederken çok ilginç bir açıklama yapmıştır. Buna göre, "Baş Melekler, yaratılışın bu merkezi ya da yüce kısmının, yani Kutsal Ruh'un (Paraclete) yönleri ya da işlevleridir.¹⁹⁸" [309]. Vahiy, yedi Ruh ya da melek formu altındaki aeonlarla doğrudan ilişkili olarak *yıldızlar* (aynı zamanda meclisler ya da *şamdanlar*; bkz. bölüm IV) olarak adlandırılan yedi Adi Çakra'nın kozmik varlığına dair kesin referanslar içeriyordu. "Sağ elimde gördüğün yedi yıldızın ve yedi altın lambanın gizemi. Yedi yıldız, yedi topluluğun melekleridir.¹⁹⁹" (1:20; çapraz başvuru 1:12,13,16; 2:1). Yargıç, "Tanrı'nın yedi Ruh'u'na ve yedi yıldızla sahip olan" (3:1) olarak tanımlanmıştır. "Tahtının önünde [bulunan] yedi Ruh" (1:4). Başka yerlerde aeonlar "Tanrı'nın yedi Ruh'u olan... ateşten yedi kandil" (4:5) ya da "Tanrı'nın yedi Ruh'u olan ve bütün yeryüzüne gönderilen yedi göz" (5.6; çapraz başvuru Zekeriya 3:9; 4:10) olarak adlandırılmıştır.

İslam'da meleklerin, tıpkı belirli ilahi varlıklar tarafından yönetilen çakraların renklerinin farklı olması gibi (bölüm XV E), niteliklerini [310] ayırt etmek için çeşitli renklerde sarıklar giyerken tasvir edildiğini biliyoruz. Nitekim başın üstündeki sarık Sahasrara lotusunun çoklu renklerini yansıtır (Doğu'daki camilerin veya kiliselerin kubbeleri gibi; bölüm IV). Tanrısal olanın çakraların her birinde (bedenin "üyeleri" olarak adlandırılır) tezahür etmesi İbnü'l-Arabi tarafından kabul edilmiş ve şöyle yazmıştır: "Tanrı (gerçekte) her bir üyenin kimliği olduğunu göstermiştir" [311].

Her dönemin Gerçeği bilen kendi aydınlanmış bireylerine sahip olduğu inkâr edilemez. Yine de sayıları çok sınırlıydı (Nachiketas vakası; bölüm IV; ayrıca bölüm XIX D, XXV A). Hristiyanlıkta bunlardan bazıları Kilise Babaları olarak adlandırılmıştır (ancak bu isim genellikle yanlış bir şekilde ilahi lütfâ sahip olmayan kişilere atfedilmiştir). Şüphesiz Evdokimov yazarken bu kişileri değil (kozmosu yöneten *azizler* olarak adlandırdığı) *aeonları* kastetmiştir: "Babalara... Kutsal Ruh "hayat ağaçlarını", kutsal gizemleri yeniden canlandırır... ve [böylece] azizlerin kozmos üzerindeki krallığı mucizevi bir şekilde yeniden tesis edilir" [312]. Gerçekten de, Kundalini olarak tezahür ettiğinde, Kutsal Ruh yaşam ağacı olan süptil bedeni aydınlatır (bölüm IV).

Ezeli Çakraların ilahi yönlerinin insandaki yansımaları birçok kadim gelenekte bulunabilir.

İlk olarak Hermes Trismegistus'un *Corpus Hermeticum*'undan bazı alıntılar yapacağız. İlahiyat "Çemberlerinde Duyulur Dünyayı içeren diğer yedi Yönetici'yi biçimlendirdi ve oluşturdu... Tüm Güce sahip olarak, Yedi'nin Operasyonlarını veya İşçiliğini düşündü... İnsan... Yedi'nin Uyumunun Doğasına sahip,... Doğa... Yedi Yönetici'nin Doğasına göre, hepsi Erkek ve Dişi ve yüce ya da yüksek yedi Adam ortaya çıkardı...; çünkü Hermafrodit ya da Erkek ve Dişi olan tüm canlılar gevşetildi ve İnsanla birleştirildi ve böylece Erkekler kendi başlarına ve Dişiler de aynı şekilde... Gök Yedi Daire halinde görüldü. Ve Tanrılar, tüm İşaretleriyle birlikte Yıldızların Fikirlerinde görüldü ve Yıldızlar, içlerindeki Tanrılarla birlikte numaralandırıldı". *Yöneticiler de İlahi İşleri gerçekleştiren Dairelerdeki Tanrılar* olarak adlandırıldı. [313]. *Gücün* Adi Shakti olduğu açıktır' Yöneticiler tarafından yönetilen çakralar Sanskritçe'de olduğu gibi *Çemberler* olarak adlandırılır ve İnsanlardaki *Erkek* ve *Dişi* hem erkek ve dişi (Shakti) Tanrı çiftleri tarafından uygulanan çakralar üzerindeki kontrolü hem de *ayrılık* tarafından atıfta bulunan yan kanalları yansıtır.

Sümer Tanrıçası *Mami* ya da *Mah*²⁰⁰ Kilin üzerine bazı tılsımlar söyleyerek (Ezeli hece AUM'a eşdeğer) insanı yarattı; sonra yedi parça kili sola ve yedi parçayı sağa, aralarına yanmış bir tuğla koyarak yerleştirdi. Kuru parçalar kendilerini Tanrıçanın suretinde olan yedi kadın ve yedi erkeğe dönüştürdü [314]. Burada tanınması gereken birkaç sembol vardır: sol (dişil) kanal ve sağ (eril) kanal; *yanmış* tuğlanın Kundalini ateşini akla getirdiği merkezi kanalı tanımlayan sakrum kemiği; yedi kadın ve yedi erkeğe dönüşüm, yedi Avatar ve onların güçleri (*shakti*'ler, ilişkili dişil enkarnasyonlar; bölüm XX) biçimindeki ilahi niteliklerin vücut bulmasıydı. Bölüm II'de hem eril hem de dişil yedi gezegensel güç hakkındaki Pelasg yaratılış mitine değinmiştik.

Babilliler yedi cennetin varlığını varsaymışlardır ki bu durum Caesarea'lı Eusebius [315] gibi daha sonraki Hristiyan yazarlar tarafından da doğrulanmıştır.

Başka bir yerde yedi üstün Başmelek (bölüm IV) ve yedi Rishi'yi (bölüm V) ele almıştık. Aynı şekilde Hellas'ın yedi bilgisi, *Kuran*'da da bahsedilen Efes'in yedi Uyuyanı, Vahiy'in yedi meleği vs. de vardı (bkz. *infra*). Jacob Boehme "Tanrı'nın yedi ruhu" ve Blake "yedi mükemmel ruh" üzerine yazmıştır. Hristiyanlıktan önce, Medyalı Magiler Zerdüşt'ün öğretileri ile aeonlar teorisi arasındaki bağlantının farkına varmışlardı. İran geleneğine göre Tanrı Amaşa Spanta, bedensel dünyadan özgür bir güçle (*vaso-xsathra*) geçen yedi karşvarda yeryüzüne inmiştir [316]. *Karşvar-çakra* ilişkisi belirginleşmektedir. Metin başlangıçta uzamsal bir konumdan (batı karşvar' doğu karşvar) ve sonunda "tüm dünyadan" bahseder [317]. Bu, kutsal bir coğrafyanın bilgisine işaret ediyordu (bölüm IV). Herodot, Deiokes'in yönetimi altında Magilerin Medya'daki yedi kabileden birini oluşturduğunu göstermiştir [318]' ve bu muhtemelen Yahudiler arasındaki Levililer gibi rahipler tarafından oluşturulmuştur. Magiler makrokozmos ile mikrokozmos arasında belli bir paralellik olduğunu varsaymışlardır [319] (bölüm II).

Eski uygarlıklara dair bazı bilgiler bugün bile hayret uyandırmaktan asla geri kalmaz. Eski Mısırlılar, eski uygarlığın ihtişamının, sanat ve bilimleri Tanrılardan öğrenmiş olmalarından kaynaklandığını düşünüyorlardı. Bu ifade her türlü fantastik teoriyi ortaya çıkarmıştır. Ancak gerçek çok daha sıradandır: bu Tanrılar ya ete kemiğe bürünmüş insan şeklinde tezahür eden ilahi enkarnasyonlardır ya da bilgileri kendilerine vahyedilmiş olan büyük aydınlanmış kişilerdir ki bu nedenle de ilahi tezahürler olarak kabul edilirler.

Çin simya yazıları çakraları tanımlamak için "Ölümsüzlerin" (*Lie-Sien-Tchuan*' Chin.) yaşadığı bazı gizemli "adalar" metaforuna başvurur, yani bu süptil merkezleri kontrol eden varlıklar. Eliade şöyle açıklamıştır: "Bu Ölümsüzlerle karşılaşmak insanlık durumunu aşmak ve zamansız bir mutluluğu paylaşmak demektir" [320].

Keltlerin mitolojik coğrafyasında egemen Tanrı Dagda (Dagdé), kutsal Boyne nehri vadisini çevreleyen tepeleri "eskilerin Tanrılarına" paylaştırmıştır. Burada şunu tespit etmek kolaydır: Avatarlara (*eskilerin Tanrıları*) bahsedilen çakralarla (*tepeler*) sınırlanan Sushumna kanalı (*kutsal nehir*). Bu, bu uygarlık için de tanıdık olan kutsal coğrafya hakkında bir ipucudur (bölüm IV).

Vishnu'nun on Avatarı arasında (bölüm XIX B) ilk üçünün (balık *Matsya*' kaplumbağa *Kurma* ve yaban domuzu *Varaha*) insan şekline sahip olmadıkları için özel bir yer işgal ettiklerini gördük. Ayrıca, bu üç

enkarnasyon eski yazılarda Brahma'nın ya da Prajapati'nin [321] Avatarları olarak ve Vishnu'nun tezahürleri olarak görülmeden önce yer alır. Öte yandan gelenek şimdiye kadar sadece *yedi* Manu'nun (Men; *insandan* düşünmeye Sanskr.) tezahür ettiğini varsayar. Yaşamsal nefeslerin (prana) sayısı da yedidir. *Satapatha Brahmana* birlikte konuşan yedi yaşamsal enerjiden söz eder: "Doğrusu, şu anki halimizle" demişler, "asla yaratamayacağız. Bu nedenle tek bir insan yapalım²⁰¹ Bu yedi insandan." Ve böylece bu yedi insandan bir insan yarattılar [322]. Bu sonuncular *Bhagavad-Gita*'da da bahsedilen çakraları kontrol eden ilahları temsil eden *Rishiler* (bilgeler; bölüm V) [323] veya *Yedi Kahin*'dir. "İnsanın kökeni ve bilginin kökeniyle bağlantılıdır... Her yeni vahye ihtiyaç duyulduğunda ortaya çıkan ebedi güçler olarak kabul edilirler... Bu güçler yaşamı yaratmak için bir araya gelen temel enerjileri temsil ederler" [324]. *Mahabharata*'da ve *Padma Purana*'da kozmik Ezeller olarak görülürler [325]. Gnostik Hristiyanlar (Irenaeus tarafından "sapkınlığından" bahsedilen Saturninus ya da Saturnilus gibi) Demiurge'nin, her biri bir aeon üzerinde hüküm süren theriomorfik gezegensel Yöneticilerin ya da Archonların Hebdomad'ını (yedi, Gr.) yarattığını iddia ederler. Bu kelime bir çağın *başlangıcını* (*arché* 'beginning' Gr.) ya da çağa hükmeden *gücü* (*archon* 'leader; the mightiest one' Gr.) ifade eder ve karşılığı *principium*'dur (beginning' Lat.). Bu bizi Zerdüşt tarafından vaaz edilen Mazda kozmolojisinin yedi ölümsüz azizine gönderir. *Archon-arhant* (aydınlanmış' Sanskr.; bölüm IX)-*arcanus* (gizli' Lat.)-*arcana* (simyacıların gizemli çalışması' Lat.)-*arkan* (sütun' Arap.; İslam'ın) ilişkisi fark edilmelidir.

İbranice bir Gnostik metin şöyledir: "Ezeli Kaos'tan Tanrı, Bilgeliğinin aracılığı ile yedi arkonu yarattı²⁰² "ışık çiyiyle" özdeş olan²⁰³". Bilgelik şimdi *eídolon*'unu (gölge-imge' Gr.) *tohu wa-bohu*'nun Ezeli Suları üzerine attı²⁰⁴ Bunun üzerine arkonlar dünyayı ve insan bedenini oluşturdular... Daha sonra, insanlığa yardım etme çabalarında Bilgelik, Musa'dan Ezra'ya kadar yedi gezegene karşılık gelen yedi peygamber gönderdi" [326].

Yukarıdakilerin ışığında, yedi çakra (hem Virata'nın yapısında hem de insan seviyesinde) İlâhi Olan'ın belirli tezahürleriyle ilişkilendirilmiştir. Örneğin *Vishnu Purana*'da Evrim İlkesi Vishnu çakraların belirli unsurlarıyla, yani süptil bedenün üç kanalındaki (7 x 3 = 21) yönleriyle ilişkilendirilir: "Sen her şeysin' toprak' su' ateş' hava' ve uzay' süptil dünya' her şeyin doğası". Metnin devamında "karanlığın güçleri tarafından yönetilen yirmi bir acizliğe bağlı insan şekline" [327] atıfta bulunmaktadır. Burada *acizlikler* olarak adlandırılan *badhalar* (tehlikeler, sıkıntılar' Sanskr.) olumsuz (*karanlık, belirsiz*) eylemlerimizin çakraların 21 veçhesinde neden olduğu catchlere işaret eder.

Her yeri kaplayan vibrasyonel enerjinin belirli yerlerine göre frekans aralıklarında tezahür ettiğini varsayabiliriz. Ernest Scott sadece "bir şekilde evrende bir Varlık spektrumu öneren bir inancın... Hristiyanlıkta meşru bir yer bulabileceğini" göstermiştir [328]. A. Daniélou ilâhi tezahürleri enerjiler olarak düşünmüştür: "Tanrılar, sübtıl ve görünür dünyaların her bir yönünün türetildiği nedensel enerjilerin temsillerinden başka bir şey değildir. Bu nedenle Tanrılar aşkın güçler olarak düşünülmelidir. Bunların her biri algılanabilir evrenin belirli bir yönünde kendini gösterir ya da araştırmamıza algılanabilir uçtan başlarsak, her Tanrı evrenin bir yönünün işleyişine başkanlık eden süptil bir varlık olarak görünür" [329]. "Evren... nihayetinde hiçbir özü olmamasına rağmen varmış gibi görünür. Yanılsamanın gücü²⁰⁵... evrenin maddeleşeceği bir "ilâhi düşünce" olarak temsil edilebilir... Enerjinin bilinçli merkezleri -Tanrılar ve canlı varlıklar- ve bilinçsiz olanlar -evrenin küreleri ve atomları- hepsi bu gücün göstergesidir" [330]. "Bilgi biçiminde 'kurtuluşun kaynağı' iken, 'cehalet olarak' dünyayı birbirine bağlayan ilkedir" [331]. "Kozmik veya elemental enerjiler olarak tasavvur ettiğimiz şey temelde kendi varlıklarımızda da bulunmalıdır çünkü kendimizde olmayan bir şeyi bilemeyiz. Göksel dünyalar ve aşağı dünyalar ancak algılayan bir zihinde bulundukları ölçüde var olurlar. İşte orada deneyimlenirler. Dış dünyayı bilmeye yönelik çabamız kendimiz hakkında sahip olabileceğimiz bilgiyle sınırlıdır²⁰⁶. Dış dünya algımız iç dünyamızın bir yansımasından başka bir şey değildir. Bu nedenle tüm panteon²⁰⁷ aynı zamanda insanın iç yaşamının bir resmidir" [332]. "Tanrılar vahiyle aydınlanmış duyuların eğilimini temsil eder" [333].

Karmaşıklığı ve özellikle de önemi nedeniyle, *İllüzyon* (*Maya* 'Sanskrit') kavramı daha yakından incelenmeyi hak etmektedir, çünkü "Maya insan ruhuna sunulan kurtuluş aracı, kişileştirilmiş kurtarıcı Güçtür" [334]. Yukarıda Hindular için *Maya*'nın (*Maha Maya*) Yüce Baba'nın Gücü olan Adi Shakti'den başka bir şey olmadığını görmüştük. "Maya etkin güç, Brahman ise potansiyel güçtür" [335]. "Maya'nın bir nitelik olarak sahip olduğu şey (*upadhi* Sanskrit) dünya matrisini temsil eder" [336].

Maya'nın İslam'daki karşılığı *Hijah*'tır (Peçe, Arap.).

"İnsan potansiyel olarak ilahidir ve yapması gereken tek şey cehalet perdelerini aralamaktır.²⁰⁸ (*avidya*' Sanskr.) fenomenal maddi dünya ve onunla birlikte gelen zihinsel faaliyet tarafından yaratılmıştır; gerçek zamansız Benliğiyle özdeşleşmeye ulaşmak için Maya'nın gerçek olmayan dünyasını ortadan kaldırmalıdır... Tanrısallık sizin kendi, derin, gizli, bireyselleşmemiş ve transpersonal Benliğinizdir" [337].

"Maya çoklu *nama-rupa* (isim ve form' Sanskr.) olarak tanımlanır, kendi içinde hiçbir varlığı yoktur ancak inkâr edilemez. Yaratılış, Maya alemindeki tezahürdür ve bu da Yaratıcı (Yaratılmamış) ve yaratılan (yaratılmış), Varlık-Ötesi ve varlık ikiliğine yol açar. Bir anlamda 'Brahman dünya haline gelir ama aşkın özelliklerini kaybetmeden. Dünya hem gerçek hem de gerçek olmayan mutlak bir görünümüdür: Brahman olarak gerçek - etkisinde devam eden bir neden - ve O'ndan farklı olarak gerçek olmayan" [338]. "Dünya (tezahür) yanılısama iken yalnızca Brahman *gerçektir*; bireysel ruh (*jivo*) *Brahman*'dır" (Brahma *satyam jagan mithya jivo Brahma*' Sanskr.). "İkincisi olmayan Bir'den başka bir şey yoktur" (*Ekam eva advitiyam*' Sanskr.) [339].

Samkhya ve *Yoga*, "insanın çektiği acıların kökünün yanılısamada olduğuna inanır: insan gerçekten de psikomental yaşamının - duyularının, duygularının, düşüncelerinin ve iradelerinin faaliyetinin - ... Benlik ile özdeş olduğuna inanır" [340]. Shankaracharya'ya göre Maya her şeyden önce "Ben'in kendisinin bir birey olduğuna inandığı yanılısamadır". Maya bireyselleşmenin ilkesidir, başlangıcı olmayan cehalettir (*ajnana*' Sanskr.), bireysel Ben'in hem bireysel varlığını hem de öznel cehaletini pozitif olarak koşullandırabildiği düşünülmelidir [341]. *Upanişadlar* bunu açıkça göstermiştir: "Çünkü bir ikilik olduğunda, olduğu gibi, orada biri diğerini görür; orada biri diğerini koklar; orada biri diğerini duyar; orada biri diğerini düşünür; orada biri diğerine dokunur; orada biri diğerini anlar. Ama her şeyin sadece kişinin kendisi haline geldiği yerde, o zaman kişi kimi ve nasıl görecektir; o zaman kimi ve nasıl koklayacak; o zaman kimi ve nasıl tadacak; o zaman kimi ve nasıl konuşacak; o zaman kimi ve nasıl duyacak; o zaman kimi ve nasıl düşünecek; o zaman kimi ve nasıl dokunacak; o zaman kimi ve nasıl anlayacak?" [342]. İkili olmayan ilke Çin felsefesinde de desteklenmektedir: "Bu" aynı zamanda "o" dur. "O" da "bu" dur... "O" ve "bu" nun zıt olmaktan çıkması *Tao*'nun özüdür" [343]. Büyük Sufi şair Celaleddin Rumi ise şöyle yazmıştır: "Ben ne Hristiyan, ne Yahudi, ne Parsi ne de Müslümanım. Ben ne Doğu'danım ne de Batı'dan²⁰⁹... İkiliği bir kenara bıraktım,... Bir'i arıyorum, Bir'i biliyorum, Bir'i görüyorum, Bir'i çağırıyorum. O İltir, O Sondur, O Dışsaldır, O İçseldir" [344].

Profesör Julia Ching şöyle yazmıştır: "Dini Taoizm'de, makrokozmosun Tanrılarıyla aynı Tanrılar bedeninin içinde yaşarlar. Bir üstat, ilahi öğretmenini Çin'in tüm kutsal dağlarında arar ve sonunda onu kafasının içindeki "saraylardan" birinde bulur²¹⁰" [345].

Yahudi geleneği Adem'den başlayarak Shekhinah'ın (bölüm XX B) yeryüzünden hareket ederek nihayet yedinci cennete ulaştığını iddia eder. Onu dünyevi dünyaya geri getirmeyi başarabilecek sadece yedi gerçek doğru kişi olacaktır [346]. Enoch şöyle demiştir: "Ve orada yedi yıldız gördüm, büyük alevli dağlar gibi ve ruhlar gibi" [347].

Scholem, *Bahir*'in her biri insan bedeninin bir parçasına karşılık gelen "Tanrı'nın yedi kutsal formundan" bahsettiğini göstermiştir²¹¹. "İnsan sembolünde tezahür eden Tanrısallığın bu gizli dünyası aynı anda hem "iç" insanın dünyasıdır, hem de sadece müminin tefekkürüne açılan ve *Zohar*'ın "imanın sırrı", *raza de-mehemanutha* olarak adlandırdığı alemdir" [348].

Zohar yukarıdaki hipotezleri desteklemek için birçok önemli kanıt sunar. "Üstün melekleri barındıran göksel ülkede birbiri üzerinde yedi bölge vardır" [349]. "Size yüce kralın salonları açıklandı. Yedi salon vardır ve hepsinin kapıları vardır ve birleşme duaları her birine girer" [350]. İşte Rabbi Yahuda'nın söyledikleri: "Tanrı dünyayı yarattığında", dedi, "yukarıda yedi gökkubbe yarattı ve her birinde yıldızlar, takımyıldızlar ve hizmet edecek hizmetkârlar ve Efendilerinin krallığının boyunduruğunu üzerlerine almak için birbirlerinin üzerinde Savaş Arabaları yarattı. Bazılarının altı kanadı vardır, bazılarının dört kanadı²¹²... kimi ateşten, kimi sudan, kimi de havadandır.²¹³" [351], kutsal metne göre²¹⁴. Dahası, Virata'nın ilahi süptil bedeninin çakraları Adi Sahasrara'nın içinde bütünleşir ve böylece göksel bir taç oluşturur (bölüm IV)' ve belirli mantralar (dualar) aynı şekilde harmanlanır: "yüce şef... duayı yedi Sarayın içine sokar²¹⁵ Yani Kral'ın Sarayları. Dua oraya girdiğinde, tüm bu taçlarla süslenmiş olarak, hepsini tek bir göksel taça birleştirir, her dua kendi rütbesine göre. Ve Kutsal Olan'ın adı, kutsanmış olsun, her tarafta, yukarıda ve aşağıda taçlandırılır, böylece bütün bir birlik

oluşturur" [352]. Bu, enkarne olacak aeonların - dünyanın yaratılışı kadar erken - önceden var olduğunu kabul eder: "Rabbi Hiya metni olarak şunu aldı: *Olan zaten olmuştur ve olacak olan da*²¹⁶. Bu, Tanrı'nın bu dünyayı yaratmadan önce diğerlerini yarattığını öğrendiğimiz şeyle açıklanmaktadır... " [353]. Aslında İsa şöyle demiştir: "İbrahim'den önce ben vardım" (Yuhanna 8:58), bir *hadiste* ise şöyle denmektedir: "Adem henüz su ile çamur arasındayken O [Muhammed] Peygamberdi" (bölüm X). Buddha ve Krishna da benzer ifadelerde bulunmuşlardır [354]. *Zohar* daha ileride şöyle der: "Her cennette, yedinciye kadar kontrol eden melekler vardır... Ayrıca, her cennette dünyanın bir kısmından ve yeryüzünün bir kısmından sorumlu olan bir reis vardır.²¹⁷... Her cennetteki hükümdar kendi gücünü aşağıdaki dünyaya aktarır" [355]. "Bu dünyaya inmeden önce, ruhlar Bahçeye girer²¹⁸, ve oradan çıktıklarında, yedi kutsama alırlar ve cesaretlendirilirler... *bedenlerini doğru yolda tutarak onlara babaca rehberlik etmeleri için*" [356]. "Tanrı insanı yarattı, böylece tüm göksel ruhlar ona katkıda bulundu... Kutsal Olan, kutsanmış olsun, insanı yarattı ve ona kutsal krallığın imgesini, yani Her Şeyin imgesini bastı.²¹⁹... yukarıdan ve aşağıdan gelen tüm ruhların ayrıştırılmadan sentezidir; tüm Sefirot'un, tüm isimlerinin, tüm lakaplarının ve tüm mezheplerinin sentezidir" [357]. Kabalistik kitap *Sepher ha-Temunah*, "her biri yedi alt sephiroth'tan biri tarafından yönetilen bir dizi yaratımın yönlerinden bahseder. Tanrı'nın yaratıcı gücü için²²⁰ her sephirah'ta ve esasen o sephirah'ın ürünü olan kozmik bir döngüde ya da shemittah'ta uygulanır. Her Shemittah Tanrı'nın farklı bir sıfatı tarafından yönetilir ve sadece Büyük Jübile'yi oluşturan yedi Shemittoth'un tam serisinde Tanrı'nın yaratıcı güçlerinin bütünü tezahür eder... Her Shemittah'ta... Ezeli *Tora*'nın ilahi bilgeliği farklı bir görünüm altında ortaya çıkar" [358]. Ve Rabbi Eleazar şöyle der: "*Tora*'nın doğru düzeni ve tertibi gizliydi ve sadece Kutsal Olan tarafından bilinir, O kutsanmıştır" [359]. Vahiy şöyle der: "Yedi kral var: beşi düştü, biri geliyor, diğeri henüz gelmedi ve geldiğinde [sadece] kısa bir süre kalmalı" (17:10). Burada diğerleri arasında sadece bir hipotez sunacağız (tarihsel olan bölüm XX C2c'de sunulacaktır), bu hipoteze göre ilk beş "kral" İsa'dan önceki ilk beş çakraya başkanlık eden varlıklara işaret etmektedir. "Bir [olan]", Vahiy yazıldığında altıncı çakraya hükmeden İsa'ya işaret eder. "Henüz gelmemiş olan" ise döngüyü tamamlayacak olan Yargıç'ı (Kalki) belirtir (yedinci ve son çakra).

İslam'daki ilahi varlıkların tezahürü, Yahudi-Hristiyan geleneğinde bulunanlara benzer. "Ebu Hureyre rivayet etti: Peygamber dedi ki: "Yedi kişi Allah'ın gölgesi altında gölgelenecek" [360]. *Kur'an*'daki *Mağara* suresi, Efes yakınlarındaki bir mağaraya sığınan ve burada 300 güneş yılı (309 ay yılı) boyunca uykuda kalan yedi genç adamdan bahseder. Sığınılan yer (*Kehfar-Rakim* 'Uyuyanlar Mağarası' Arapçası) ve varsayılan mezarları 6. yüzyıldan beri onurlandırılmaktadır. Sonraki İmamcılık doktrini (bkz. *infra*) onların Avatar olduklarını teyit eder. Onların vahyi (ruhsal enerjiyi uyandırma süreci yoluyla), *Kuran'ın* "Saat" olarak adlandırdığı Diriliş veya Kendini Gerçekleştirme anı (bölüm XIX B) için esastır: "Allah'ın vadinin gerçek olduğunu bilsinler ve o Saat'ten hiç kuşku duymasınlar diye" (18.20). "Rabbim onların sayısını çok iyi bilir ve onları pek azı dışında kimse bilmez" (18.21). Daha önce gösterildiği gibi aynı nedenlerle, İbn an-Nadim sadece Pentadlara atıfta bulunur: "Ezeli İnsan kendisini beş ilke ile giydirmiştir ki bunlar Tanrılardır: eter, rüzgâr, ışık, su ve ateş" [361]. Couliano, Yücelik Babası'nın sadece beş Işık aeonu gönderdiğini göstermiştir ki bu konuda Theodore bar Konai de zaman aeonları olarak yazmıştır [362].

İslam'daki ana yönelim (%85), hepsi de "doğru yolda" (*ar-rashidun*, Arapça) kabul edilen ilk dört *halifeyi* (*halife*, *halef*; *Halife*[t] *rasul Allah*, Allah'ın Elçisi'nin Halefi, Arapça, Muhammed'e verilen unvan) kabul eden *Sünnet'tir* (örf, gelenek, kural, uygulama, Arapça; *hadislerde* yer alır): Muhammed'in kayınpederi *Ebu Bekir* (632-634), daha sonra öldürülen *Ömer*'i (634-644) halefi olarak atadı; daha sonra kötü davranışları nedeniyle öldürülen *Osman* (644-656); ve Muhammed'in kuzeni ve damadı *Ali* (656-661) de öldürüldü (680'de Kerbala'da oğlu el-Hüseyn ile birlikte). *Şia* (parti, ayrı grup, Arapça.) sadece Ali'yi halife olarak görüyordu; aynı şey onun ve Fatıma'nın (Muhammed'in kızı) halefleri için de geçerliydi. En başından beri bu grup, Peygamber'in herhangi bir halef tayin etmediğini iddia eden ve bu nedenle Ebu Bekir'in etrafında toplanan çoğunluğa karşıydı. Şiiler ise daha Hudeybiye seferinden dönerken (29 Nisan 628) Muhammed'in Ali'yi halefi olarak belirlediğini ilan ettiler ve şöyle dediler "Ben kimin efendisiysem, Ali de onun efendisidir" [363]. Geleneğe göre, Peygamber şöyle demiştir: "Ey Ebu Bekir! Kim benim ailemden en yüksek mertebeye

ve en mükemmel fazilete sahip olan kişiyi görmek isterse... Ali'ye baksın!" [364]. Ali'nin Necef'teki ve Hüseyin'in Kerbela'daki (her ikisi de Kufe yakınlarındadır) ve aynı şekilde son İmam'ın yeraltında saklandığı Samarra'daki mezarları için hac ziyaretleri düzenlenir.

*Twelver Şiileri (Ithna 'Ashariyyah*²²¹*)* on iki imamı (*imam*, işaret, model, rehberlik eden kişi) kabul eder.²²² Arap) Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olarak kabul edilir. Bu, İran'da ve Irak'taki inananların yarısında ana akım dindir ve Pakistan, Afganistan, Hindistan, Libya ve Doğu Afrika'daki bazı ülkelerde de yayılmıştır. Bu durum ve onu Şia kolunun tüm fraksiyonlarının merkezine yerleştiren fıkhi ve teolojik ılımlı doktrini nedeniyle İhna Aşeriyye genellikle Şiiliğin kendisiyle özdeşleştirilir.

Şiiler için İmamların varlığı dünyanın ve insanlık tarihinin devamı için bir gerekliliktir. Nitekim bir *hadiste* şöyle buyrulmuştur: "Yeryüzü Allah'ın şahidinden yoksun kalmayacaktır."²²³ "Altıncı İmam Cafer Sadık'tan sonra İmamlar, *Allah'ın yeryüzündeki şahitleri*, O'nun *işaretleridir (alametleridir)*. Onlar Allah'a açılan kapı (*bab*, Arap.), yol (*sebil*, Arap.), her neslin rehberi ve Allah'ın yeryüzündeki vekilleridir (*halife*, *Allah*, Arap.). Bu kavramda Hindu Avatar'ını, Gnostik aeon'u vs. tespit edebiliriz. İmamlar Allah'ın Yüce İsminin bilgisine (bölüm XV D) ve Arap alfabesindeki harflerin sembolik anlamlarının bilimi de dahil olmak üzere tüm ezoterik bilgileri içeren kitaplara sahiptirler (*el-cefr'* Arab.). Kabala da aynı iddiayı savunur (bölüm IV). İnisiasyon verme yetkisi (*wilayah'* Arab.) İmamlara verilirken, Muhammed ayrıca kehanet yeteneğine (*nubuwwah'* Arab.) sahipti.

Bazı tefsirciler *Kutsal Kitap'ta* İsmail'in soyundan gelen on iki imamı çağrıştıran bir bölüm olduğunu düşünürler (bkz. *infra*): "Ve İsmail için seni işittim: işte, onu kutsayacağım, ve onu verimli kılacağım, ve onu çok çoğaltacağım; on iki prens doğuracak" (Yaratılış 17:20).

İlk *Pir*²²⁴ Ali'dir, ancak görünüşte Muhammed'in sadece bir müritsidir. İmam ve Tanrı arasındaki ilişki, bu kavramda, Hristiyan teolojisindeki İsa Mesih ve Tanrı arasındaki ilişki ile yaklaşık olarak aynıdır. Diğer İmamlar Ali ve Fatıma'dan gelmiştir, çünkü sadece öğretileri değil aynı zamanda ilahi lütfu da (*bereket*, Arapça; bölüm II) aktarabilecek zinciri oluşturabilecek olanlar sadece Peygamber'in ailesiydi. Ali ve Fatıma'ya halef olan imamlar oğulları el-Hasan ve el-Hüseyin, sonra Zeynel Abidin Ali ibn el-Hüseyin ve on birinci imamın saklandığına ve insan toplumundan kaybolduğuna inanılan 939 yılına kadar böyle devam etti. On iki imam serisi *Mehdi* (*el-Mehdi*, Allah tarafından hidayete erdirilen, Arap.) ile sona erer ki bu da *Mehdi*'nin kısaltılmış şekli olarak yorumlanabilir. Mehdi, kıyamet gününde yeryüzüne barış ve doğruluğu yerleştirmek için geri gelecek olan ölümsüz, gizli İmam'dır. Sünnilerin de zamanın sonunda dini (*Dharma'* Sanskr.) tamamen restore edecek ve doğruluğun egemenliğini geri getirecek bir kişinin gelişini kabul ettiklerini belirtmek gerekir (bölüm XIX A). Bu inanç Gelenek tarafından sunulan bazı ipuçlarından kaynaklanır [365] ve Şii akidesinin etkisi altında gelişir [366]. *Kur'an* ayrıca İsa'nın halefinin *Mehdi*'yi ve hatta bir anagram olarak *Mehad[evi]'*yi gizleyebilecek *Ahmed* adını taşıyacağından söz eder: "Meryem oğlu İsa şöyle dedi: "İsrailoğulları, ben gerçekten size Allah'ın elçisiyim, önümdeki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, adı Ahmed olacak bir elçiye müjdeleyici olarak geldim." (61.6). Diğer görüşlere göre, her iki isim de "Övülmüş Olan" [367] anlamına geldiğinden, Ahmed'in Muhammed olması gerekirdi.

İşte Mehdi'nin gelişini ilan edecek *alametler*. "İnsanlar namazı ihmal edecek, kendilerine bahşedilen kutsallığı çarçur edecek, yalanı yasallaştıracak, tefecilik yapacak, rüşvet alacak, büyük binalar inşa edecek, bu aşağı dünyayı kazanmak için dini satacak, aptalları çalıştıracak, kadınlarla birlikte olacak, aile bağlarını koparacak, tutkulara itaat edecek ve kan dökmeyi önemsiz sayacak. Büyüklük zayıflık ve adaletsizlik zafer olarak görülecek, prensler ahlaksız, bakanlar zalim, aydınlar hain ve *Kur'an* okuyucuları ahlaksız olacak. Yalancı şahitlik açıkça yapılacak ve ahlaksızlık yüksek sesle ilan edilecek. Söz iftira, günah ve abartı olacak... Suçlular övülecek, mücadele hatları daralacak, kalpler anlaşmazlık içinde olacak ve anlaşmalar bozulacak. Bu aşağı dünyanın zenginliklerine açgözlülükle bağlanan kadınlar kocalarının işlerine karışacak, erkeklerin kısır sesleri yükselecek ve dinlenecek. En aşağılık insanlar lider olacak, ahlaksızlara neden olacakları Kötülükten korkulduğu için inanılacak, yalancı doğru, hain güvenilir olarak kabul edilecek... Kadınlar ata binecek, erkeklere benzeyecek ve erkekler kadınlara benzeyecek. İnsanlar aşağı dünyanın faaliyetlerini Yüksek dünyanın faaliyetlerine tercih edecekler ve kurtların kalplerini kuzu postlarıyla örtecekler" [368]. Burada yine Kali Yuga'nın tasvirini buluyoruz (bölüm XIX A).

Dinin direği *Kaim* (yani Mehdi) kaybolan kutsallık duygusunu geri getirmek için gelecektir. Her şeyden önce İslam'ı orijinal saflığı ve bütünlüğü içinde yeniden tesis edecektir. Yeni bir Düzen, yeni bir

Kitap, yeni bir Yasa ve yeni bir Gelenek getirecektir [369]. Mehdi aynı şekilde terk edilmiş ve tahrif edilmiş olan diğer dinleri de asli hakikatleri ve saflıkları içinde yeniden tesis edecektir [370]. Mağaralarından çıkaracak²²⁵ *Tevrat*'a ve diğer İlahi Kitaplara *inanırları Tevrat'a* göre, *İncil'e* inanırları *ise Zebur'a* göre yargılar.²²⁶ ve *Kur'an'a* göre *Kur'an'dakiler*. Bu, İmam tarafından tüm insanlara varoluşun sırlarına ve kendi dinlerine verilen evrensel inisiyasyondur ve şüphesiz bu, beşinci İmam el-Bâkır tarafından açıklanan "Mehdi"nin anlamıdır: "Mehdi (rehber) böyle adlandırılır çünkü bizi gizli öğretilere yönlendirecek (*yahdi*) odur" [371].

Allah şöyle buyurdu: "Ey Muhammed, işte bunlar benim dostlarım, temiz seçtiklerim, senden sonra insanlara verdiğim delillerimdir. Onlar, senden sonra senin varislerin, rahiplerin ve varlıklarımın en hayırlılarıdır. İzzetim ve Celalim hakkı için, dinimi onlar vasıtasıyla açıklayacağım ve kelimemi onlar vasıtasıyla yükselteceğim. Onların sonuncusu (Mehdi) aracılığıyla yeryüzünü düşmanlarımdan temizleyeceğim. Onlar doğudan batıya kadar bütün yeryüzüne hükmedecekler. Rüzgâra boyun eğdireceğim.²²⁷ Onun gücüne... Ona ordumla yardım edeceğim ve meleklerimle destekleyeceğim.²²⁸ Ta ki o Benim Adımı yükseltinceye ve varlıklar Benim eşsizliğimi kabul edinceye kadar ve sonra Ben onun egemenliğini genişleteceğim ve Kıyamet Gününe kadar tüm zamanlar boyunca Dostlarımla ardıllığını sağlayacağım" [372].

Mehdi'ye katılan tüm müminler mucizevi güçlere, özellikle de İmam'la duyu ötesi iletişime sahip olacaklardır. "Cafer Sadık şöyle demiştir: "Kaim'imizin zuhuru sırasında Allah, yüceltilmiş ve aziz kılınmış olarak, müminlerin işitme ve görme duyularını geliştirecek, öyle ki Kaim'le aralarında herhangi bir elçi olmaksızın onlarla konuşacak, onlar da onu işitecek ve yerinden hiç ayrılmadan onu göreceklerdir" [373]. Bu tür metinler, İslami ezoterik akımın (Sufizm) telepatiye (bölüm XXII D) başvuracağını düşünerek (kurbanı da Scott'tur [374]) kafa karışıklığı yaratmış (ve sürdürmüştür), oysa ilgili bilgiler aslında kolektif farkındalıktan kaynaklanmaktadır (bölüm II ve X). Karar almak zor olduğundan, avuçlarına yazacak olan İmam'dan rehberlik ve talimat alacaklar; ve sadece onun emirlerini izleyip takip edecekler [375]. Metin burada avuç içlerindeki vibrasyonların (serin esinti' bölüm XI C) ve tıkanıklıkların (bölüm X) algılanmasını ve herhangi bir tıkanıklığı gidermek için üstadın işaretlerinin yerine getirilmesini ne kadar doğru bir şekilde tanımlamaktadır! Sahaja Yoga uygulaması, "komutların" aslında Kundalini enerjisi tarafından iletilen ve mevcut blokajları işaret eden ve böylece uygulayıcının bunları kaldırmak için uygun teknikleri uygulamasını sağlayan işaretler olduğunu gösterir.

Bu gizlenme (*sair*, Arap.), kaybolma (*ghayba*, Arap.) ya da sona erme (*vakf*, Arap.) doktrini, beklenen gizli Mehdi'nin (*Mehdi el-Muntazar*, Arap. [376]), gelecek Mehdi veya dünyanın sonunda ortaya çıkacak Mehdi'nin (Mehdi *Kaim*, Arap.) İsa (*Kuran'da 'Aissa* olarak adlandırılır) veya yeniden gelecek Muhammed (*Buruz*, Arap.), hatta Musa'nın el-Hıdr adlı arkadaşı olacağını belirtmiştir. İbn Vedih, geleneğe göre Muhammed'in kendisinin şöyle dediğini yazmıştır: "Aissa bin Meryem'den (Meryem oğlu İsa, Arap.) başka Mehdi yoktur" [377]. Diğer görüşler Mehdi'nin sadece ikinci kez inecek olan İsa'nın öncüsü olacağını iddia etmektedir. *Talmud* dönemindeki Yahudi geleneğinde *saklıların* (*hanistar*, İbr.) sayısının otuz altı olduğu (*Buddha* İlkesi'nin cisimleşme sayısı aynıdır; bölüm XIX B) ilginçtir. Bunlar dünyanın temelini oluşturur. Bu kavram Doğu Avrupa'da *Hasidim* (bölüm XXV C) tarafından devralınmıştır. *Ahmediye* hareketi (bölüm XXIII B) Mehdi'nin hem İsa'nın hem de Muhammed'in enkarnasyonu olacağına ve aynı zamanda Vishnu'nun Avatarlarından biri olacağına inanmaktadır [378].

Şiiler *Kuran'da* Ali'yle ilgili bazı bölümlerin doğru kaydedilmediğine inanıyorlardı. Peygamber, takipçilerinin İslam'ın ezoterik yönünü anlayamadıklarını görünce, bunu sadece Ali'ye vahyetmiştir (bkz. Ali'nin *Kur'an'ı*, bölüm X) ve bu nedenle Tanrı'nın gerçek bilgisine (*ilm*, Arap.) sahip olan ve bu nedenle *Kuran* ve *hadislerin* nihai ve bağlayıcı yorumlarını yapma yetkisine sahip olan sadece oydu. Schuon tarafından aktarılan bir Sünni *hadisine* göre, Peygamber şöyle demiştir: "Ben ilim şehriyim ve Ali de onun kapısıdır" [379], *ilm* burada *gnosisi* temsil etmektedir. *İlim* sadece gizli bir bilgi değildi, aynı zamanda *da'i'nin* (ruhani mürşit, Arap.) rehberliğinde içsel bir dönüşümü *de* ifade ediyordu, böylece mürit *Kur'an'ın* ezoterik anlamını kavrayabilirdi, bu *da* İsmailî batini tarafından *tevil* (kelimenin tam anlamıyla: geri taşıma, Arap. - arketipik *Kur'an'ın* orijinal anlamına) olarak geliştirildi. Şiilerin kavramları, Harun er-Reşid'in oğlu Bağdat halifesi Me'mun (813-833) tarafından onurlandırılan Mu'tezile'nin (Hicret'ten sonra 2. yüzyılda ortaya çıkan, geleneksel teolojiye

rasyonalizmi getiren İslam'ın ilk gerçek okulu) iddia ettiği gibi *Kuran* yorumlarıyla desteklenmiştir. Büyük nesir yazarı el-Cahiz de, adı Sünniler ve Haricilerden "ayrılma" ile ortaya çıkan bu grubun bir üstadıydı. Aynı şekilde, genel olarak Şii doktrini ve daha özel olarak İmamcılık, İslam öncesi inançlardan, eski İran felsefesinden, Yunan Neoplatonizminden ve Hristiyan Gnostisizminden alınan eklemelerle zenginleştirilmiştir.

Peygamber arketip, norm, denge ve mükemmellik, Bütün veya Evrensel İnsan'dı (*el-İnsan el-Kamil*, Arap.). Muhammed, kozmosun sembolik bir kopyası olarak görülmüş ve şu ilkeye odaklanmıştı²²⁹ ilahi vahyin kaynağıdır. O aynı zamanda *Kadim* İnsan'dır (*el-İnsan el-Kadim*, Arap.), *İncil*'de Tanrı'ya verilen bir isimdir (bölüm XV D) (Daniel 7:9; ayrıca 7:13'22). Sonra kozmosun özünü kişileştiren İmam gelir, ilahi düzenleyici ve düzenleyici enerjinin insanlığa ve dolayısıyla dünyaya aktığı bir tür kanal. En önemli kozmik güç, hidayetin ilahi ışığı, ezeli-ebedi olan, Yaratılışın gerçek aracıdır²³⁰. Manevi ilişki, Işığın bir İmamdan diğerine geçmesini sağladı. Bu sürekli bir peygamberlikti: Adem'in yaratılışıyla başladı ve Muhammed'in sonuncusu olduğu tüm peygamberler boyunca uzandı, sonra İmamlar aracılığıyla devam etti.

Sourdel şöyle yazmıştır: "İmamlar tarafından bilinen sırlar Vahyi tamamlamış ve onun iç anlamını (*batin'* Arab.) ve derin hakikatini oluşturmıştır... Altıncı İmam'a şu sözler atfedilmiştir: "Amacımız... sırdır ve gizli kalan bir şeyin sırrıdır, kendine yeterli bir sırdır"... Görünmez İmam tarafından korunan ve *Kur'an* metninin Vahyini aşan gizli hakikat, önceki tüm insan bilgeliğini içeren ebedi bir bilgelik, kısmen ilahi ruhtan çıkan bir aklın şaheseri olarak kabul edildi... İmam aynı zamanda en büyük filozof, en iyi kraldı; önceki zamanların tüm filozofları ve kralları neredeyse peygamberler gibi onun selefleri oldular. Bu durum, Şii yazarların İslam'dan önce Arabistan'da, Hindistan'da, İran'da ve hatta Hristiyan ülkelerde yayılmış olan doktrinlere ve fikirlere neden bu kadar önem verdiklerini açıklamaktadır... düşünürlerinin neden sıklıkla Helenistik felsefeye özgü kavramlardan ilham aldıklarını... Helenistik felsefeye göre dünya, sadece belirli bilgelerin yararlanabileceği ilahi bir zuhur olan yüce bir Akıl tarafından yönetilmektedir" [380].

Fatımîler ya da *İsmailîler* arasında da (aynı bölgelere yayılmış) ezoterik boyutta kavramlar ve ayrıca On İki İmamcı Şiilere benzer imamlar vardı, ancak onlar sadece *yedi* İmam kabul ediyorlardı, bu nedenle *Yedi* İmamcı *Şiiler* olarak adlandırıldılar. Doktrinlerine göre "dünya tarihi, her biri bir Peygamberin ardından bir İmamın gelişile karakterize edilen birbirini izleyen yedi peygamberlik döneminden oluşan bir döngüyü içeriyordu" [381]. Bu seri ilk Peygamber Âdem'le başlamış, onu İmam Şit izlemiş ve sonraki beş peygamberle devam etmiştir: *Nuh* (*Nuh* Arab.)' *İbrahim* (*İbrahim* Arab.)'Musa (*Musa* Arab.)' İsa ('*Aissa'* Arab.)' Muhammed. Yedinci Peygamber, aynı zamanda Kıyamet İmamı olacak ve Vahyin gizli anlamını tam olarak açıklayacak olan Mehdi olacaktır. Aynı zamanda İsa yeryüzüne geri dönecektir. Bazı imamlardan sonra Mehdi Muhammed, diğerlerinden sonra İsmail olacaktır, bu nedenle sonunculara İsmail adı *verilmiştir*.

Velâyet, Ali'nin ve soyundan gelenlerin İmam olarak kabul edilmesidir. Bu, inisiyeller için kozmik bir hiyerarşi inancını ve geri kalan insanlar için sadece İmamların gelişile için motivasyonu ima ediyordu. Bize ulaşan yazılardan biri olan İsmailî İlham *Ansiklopedisi* sadece inisiyelere yönelikti. Irak'ta 10. yüzyılın sonunda derlenmiştir. Bu metin astroloji sayesinde İmametin kozmik yasalarla bağlantılı olduğunu varsayıyor ve ruhani yaşamı ruhun arınması olarak nitelendiriyordu [382].

Şiilerin *İmamlarına* Sünni *Şeyhler* karşılık gelir.

Hinduların ilahi sıfatların vahyinin aşamalarını ele alış biçimini incelemeye geçmeden önce *arketip* ve *mit* kavramlarının insan ruhunda oynadığı rolü aydınlatmanın faydalı olacağına inanıyoruz.

Erich Neumann psişik gelişim üzerine detaylı bir araştırma yaparken şöyle yazmıştır: "İnsan hayatı başlangıçta bilinçten çok bilinçdışı tarafından belirlenir; kavramlardan çok arketipsel imgeler, egonun istemsiz kararlarından çok içgüdüler tarafından yönlendirilir; ve insan bir bireyden çok grubunun bir parçasıdır. Ve benzer şekilde, onun dünyası bilinç tarafından görülen bir dünya değil, bilinçdışı tarafından deneyimlenen bir dünyadır. Başka bir deyişle, dünyayı bilincin işlevleri aracılığıyla, özne ve nesnenin ayrılmasını öngören nesnel bir dünya olarak değil, mitolojik olarak, arketipsel imgelerde, bilinçdışının kendiliğinden bir ifadesi olan, ruhun kendisini dünyaya yönlendirmesine yardımcı olan ve mitolojik motifler olarak tüm halkların mitolojilerini yapılandıran sembollerde deneyimler" [383]. Northrop Frye gözlemlemiştir: "İnsan, hayvanlar gibi doğrudan ya da çıplak bir şekilde doğada değil, mitolojik bir evrende, varoluşsal kaygılarından geliştirilen bir varsayımlar ve inançlar bütünü içinde yaşar. Bunların çoğu bilinçsizce tutulur, bu da hayal gücümüzün bu unsurları tanıyabileceği anlamına

gelir... tanıdığımız şeyin ne olduğunu bilinçli olarak anlamadan... Kültürel mirasın altında ortak bir psikolojik miras olmalıdır, aksi takdirde kültür biçimleri bizim için anlaşılır olmazdı" [384]. Mircea Eliade dinler tarihi açısından şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Kuşkusuz bu tür merkezi semboller "vahyedilmiştir"; "bilinçdışı" olarak adlandırabileceğimiz ya da adlandıramayacağımız akıl dışı bir alandan inerler... Hem mitin hem de rüyanın kendilerini ruha bir "vahiy" gücüyle kabul ettiren akıl dışı bir doğaya sahip olduklarını söyleyebiliriz. Dahası, mit her zaman çok uyumlu bir sembol sisteminden gelir; daha vurgulu bir ifadeyle, sembolün "dramatizasyonudur" [385].

Aynı *mi* kökünden türeyen *mit*, eski zamanlarda ilahi tarifsiz gerçekliğin *küçültölmüş* (*mikrós* Gr.) bir ölçeğinde bir yansıma, bir *taklit* (*mímesís* Gr.) olarak görülmüştür. Metnin alt tabakası IV. bölümde tartışılmıştı. Burada sadece Platon'un etimolojilerinin "kelimelerin altında kelimeler olduğunu" [386] ve Rhetor Herakleitos'un (MS birinci yüzyıl) *İlyada* tefsirinde "Homeros'un alegorik diline" ve "bilgeliğinin arkhelerine" atıfta bulunduğunu [387] hatırlatmakla yetiniyoruz. Platonik diyalogların neredeyse her birinde en katı mantıkçı olan Sokrates mitler sunar ya da mitsel yapılar kullanır. Bu gerçek Zeller tarafından şu şekilde açıklanmıştır: "Kısacası, Platonik mitler neredeyse her seferinde bilimsel bilginin bir boşluğuna işaret eder; filozof tarafından gerçek olduğu bilinen ancak bilimsel bulguları onun olanaklarını aşan bir konunun sunulması gerektiğinde ortaya çıkarlar" [388]. Ancak bu, büyük Yunan filozofu söz konusu olduğunda, özellikle de *Timaeus* gibi tamamen bir mit olan önemli eserlerin ortaya çıkışında pek de onaylanmayan bir hipotezdir. Sokrates miti öze (*eídos* Gr.) giden bir yol olarak görmüştür [389].

Carl Gustav Jung, çalışmalarının merkezinde yer alan arketipler teorisine büyük bir katkı sağlamıştır: "Arketipler dışsal, psişik olmayan herhangi bir şeyi temsil etmezler... Aksine... bireysel olmayan bir psişenin yaşamını ve özünü temsil ederler. Bu psişe her bireyde doğuştan var olmasına rağmen, ne değiştirilebilir ne de kişisel olarak sahip olunabilir... Her bireysel psişenin ön koşuludur" [390]. Jung, arketiplerin *kolektif* (veya *arketipsel*) *bilinçdışının* içerikleri olduğunu ve bilinçdışının sembollerini temsil etmenin doğuştan gelen olasılıklarını karakterize ettiğini düşünmüştür. İnsan türü için karakteristik olan bu yatkınlıklar, kültürel ve ruhsal ürünlerin uzay ve zamandaki birliğini açıklayabilir [391]. Büyük psikolog ve psikiyatrist şu sonuca varmıştır: "Mit ve gizemin bilinçli bir amaç için icat edildiğini pek düşünemeyiz; bunların psişik ama bilinçsiz bir ön koşulun istem dışı ifşası olması çok daha muhtemel görünüyor" [392]. "Arketipsel karakterdeki içerikler kolektif bilinçdışındaki süreçlerin tezahürleridir... Arketipler ciddiye alınmayı talep eden canlı psişik güçlerdi ve hala öyledirler ve etkilerinden emin olmak için garip bir yolları vardır. Her zaman koruma ve kurtuluş getirenler olmuşlardır... Arkasında her zaman yeni ve rahatsız edici bir kılığa bürünmüş bir mit saklanmıştır ve bu mit, kadim ve saygıdeğer kalıbı izleyerek kendisini nihai gerçek olarak sunmuştur. Gerçekte, bir nevrozun bedelini ödemeye hazır olmadıkça, arketipsel temellerimizden asla meşru bir şekilde kopamayız". "Önemsiz" şey hakkında Jung şöyle yazmıştır: "Tanrıların metamorfozunda (*Gestaltwandel der Götter-Ziegler*) tekrar tekrar yeni bir neslin peygamberi veya ilk doğanı olarak ortaya çıkar ve beklenmedik bir şekilde en beklenmedik yerlerde (bir taştan, ağaçtan, karıktan, sudan vb.) ve belirsiz bir biçimde (Tom Thumb, cüce, çocuk, hayvan vb.) belirir" [393]. Kitabımızın ne boyutu ne de konusu, önde gelen akademisyenin yazıları hakkında tatmin edici bir yorum yapmaya izin veriyor. Mircea Eliade'nin, Jung'un arketipler hakkındaki olağanüstü bulgularının önemini en aza indirmeye çalışanlar arasında yer almasından duyduğumuz üzüntüyü ifade etmekten başka bir şey yapamayız [394]. Aslında arketip Eliade için sadece bir "örnek model", bir "paradigma" idi ve kolektif bilinçdışının bir yapısı hiç değildi [395]. Constantin Noica da Eliade'nin Jung'un araştırmalarına "yakınlığı nedeniyle her zaman üzgün olduğunu" fark etmiştir [396].

*

Yaratılışın ilk yedi günü (Yaratılış 1:1-31; 2:1-3) yedi Ezeli çakranın art arda açılmasını sembolize eder ve böylece tüm evrimin tarihini temsil eder: "Bunlar, yaratıldıkları zaman göklerin ve yerin tarihidir" (2:4).

Adi Mooladhara, bu Adi Çakra yaratılış anında açıldığından beri onu kontrol eden İlahi Oğul'un enkarne olmamış Prensi Ganesha'ya karşılık gelen ilk çakradır. Adi Shakti aslında üç enerjisini Ganesha vasıtasıyla yansıtmıştır; Ganesha aynı zamanda daha yüksek çakralar seviyesinde *Maha-*

Ganesha (Büyük Ganesha, Sanskr.) olarak Maha-Vishnu adı verilen dokuzuncu Avatar, yani İsa Mesih ve sonra da son enkarnasyon olan Kalki şeklinde bulunur. Şimdi Vahiy'de sık sık tekrarlanan ünlü ifadeleri anlayabiliriz: "Ben Alfa ve Omega'yım... Olan, olmuş olan ve gelecek olan O'dur" (1:8; çapraz başvuru 1:4; 2:8; 11:17; 21:6; 22:13). Yukarıdaki düşünceler ışığında, burada İsa'yı (Olan)' *Ganesha*'yı (Olan) ve Kalki'yi (Gelecek olan) tanımlayabiliriz. Diğer iki yorum da eşit olasılıkla ya Hindu Trimurti'sine (Brahma' Yaratıcı-Olmuş Olan; Vishnu' Evrim İlkesi-Olan; Shiva' Yaratılışın Yok Edicisi-Olacak Olan)' ya da Florisli Joachim (Gioacchino da Fiore; bölüm XXI) tarafından kehanet edilen Hristiyan Üçlü Birliğinin üç tarihsel tezahür aşamasına (Baba Çağı-Olmuş Olan; Oğul Çağı-Olacak Olan; Kutsal Ruh Çağı-Olacak Olan) işaret etmektedir. XXI).

Jung fark etti: "Bu nedenle "çocuk" *renatus in novam infantiam*'dır. Dolayısıyla hem başlangıç hem de sondur, hem başlangıç hem de son yaratıktır" [397]. "O, ilahi İlk İnsan mitini, mistik Adem'i temsil eder. Hristiyan mandala'sının merkezinde yer alan, Tetramorf'un Efendisi olan odur²³¹... O'nun Krallığı incidir²³² çok değerli bir hazine, tarlada gömülü bir hazine, büyük bir ağaca dönüşecek hardal tohumu tanesi²³³ göksel şehir" [398]. O aslında Ebedi Çocuk'tur (*puer aeternus* Lat.; *sanatkumar* Sanskr.).

Hinduların *Ganesha* ile bir tuttuğu İlahi Çocuğa tapınma, Cizvitlerin (1534-1539 yıllarında Loyola'lı Ignatius tarafından kurulan dini Katolik tarikatı *Compañia de Jesús*, yani İsa'nın Bölüğü) çocuk İsa kültü şeklini almıştır.

Mooladhara'nın ilk açılan çakrası, Platon'un "Hemşiremiz olan yeryüzü... o (Demiurge)... cennetin iç kısmındaki Tanrıların ilki ve en eskisi olarak çerçevelenmiştir" [399] diye yazdığı Toprak (bölüm IV) özel elementine sahiptir. Aslında Dünya, *İncil*'in ilk ayeti (Yaratılış 1:1) kadar erken bir zamanda ortaya çıkar ve böylece ilk Adi Çakra'nın aydınlanmasını belirtir. *Adem* Toprak Ana'dan doğmuştur (*adamah* 'toprak' İbr.; dişil cinsiyettedir) böylece onun anaç doğasını ifşa eder): "Yahve Elohim insanı yarattı, toprağın tozunu" (Yaratılış 2:7; çapraz başvuru 3:19; Mezmurlar 90:3; 103:14; Eyüp 33:6; 34:15; Vaiz 12:7; Yeşaya 64:8). Scholem'in gösterdiği gibi, Âdem "son dönem Kabalistlerinin İşaya 14:14'teki ustaca bir kelime oyunundan türettikleri cüretkâr bir etimolojide belirttikleri gibi, yeryüzünün adamıdır.²³⁴" [400]. Yeryüzünün yaratıkları ortaya çıkarması kavramı Yaratılış'ın başlangıcında yer alır: "Tanrı şöyle dedi: "Yeryüzü kendi türünden canlılar, sığırlar, sürüngenler ve yeryüzünün hayvanları çıkarsın" (1:24). Kilden yaratılış miti Mezopotamya metinlerinde de karşımıza çıkar; burada "Çömlekçi Kadın" olarak adlandırılan Tanrıça Ninhurshag (bölüm XX A ve B) Enkidu'yu kilden yaratan Tanrıça Aruru'nun prototipidir. Aynı şekilde *Ganesha* da İlahi Anne'nin (AdiShakti-Parvati; bölüm I) bedeninden ayrılan tozdan yaratılmıştır. Yeni Adem'i (İsa) doğuran Meryem Ana da Arketipsel Anne'nin bir başka sembolüdür (bölüm XX). *Vulgate*'de Yeşaya'nın kehaneti (45:8) okunur: "*apperiatur terra' et germinet salvatorem*" (yeryüzü açılsın ve Kurtuluşu getirsinler' Lat.). Bu metin *Advent*'in Katolik ayininde kullanılır.

İsa Yeni Adem'dir. Ancak O aynı zamanda *Ganesha*'dır ve adı *Gana* ile *İsa*'nın birleşmesinden gelmektedir. *Ganalar*, *Ganesha*'nın emri altında Shiva'ya hizmet eden daha düşük seviyede ilahlardır (dolayısıyla *Ganesha*'nın bir diğer adı: *Ganapati*, yani Ganaların Efendisi). *İsa* da Rab anlamına gelir (İsa Mesih'e de verilen unvan). Aynı zamanda İsa, Müslümanların istilasından sonra tüm Hint alt kıtasında İsa için kullanılan isimdir.

Ganesha, hem bakire Gauri'nin hem de Shiva'nın karısı, Himalayaların kızı Parvati'nin oğlu olduğu için *Dwai-matura* (iki anneye sahip olan Sanskr.) olarak da adlandırılır. Büyük Tanrıça aynı zamanda Bhoomi Devi (Toprak Ana) idi. Gnostik yazılarda şöyle yazar: "Adem iki bakireden, Ruh'tan ve bakire Dünya'dan meydana geldi. Dolayısıyla İsa Mesih de bir bakireden doğmuştur" [401]. Bu da *Ganesha*, Âdem ve İsa arasındaki özdeşliğin bir kanıtıdır.

Hindu geleneğinde *Ganesha*, İlahi Çocuğun *saflığını*, *masumiyetini*, *bilgeliğini* ve *neşesini* sembolize eder. Fransız ilahiyatçı ve bilim adamı Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955) de tüm evrimin yöneldiği "Omega Noktası" olarak adlandırdığı İsa'nın dört özelliğini bulmuştur [402]. Ondan önce, İtirafçı Maximus şöyle demiştir: "İsa Mesih tüm çizgilerin birleştiği merkezdir" [403].

İsa şöyle derken bu niteliklere atıfta bulunmuştur: "Sizler... küçük çocuklar gibi olmadıkça, göklerin egemenliğine giremezsiniz" (Matta 18:3; çapraz başvuru Markos 10:15; Luka 18:17). "Küçük çocuklara acı, bana gelmelerine engel olma; çünkü göklerin egemenliği onlarındır" (Matta 19:14; çapraz başvuru Markos 10:14; Luka 18:16). Ve Mezmurlar'da şöyle yazar: "İçimdeki ruh sütten kesilmiş bir çocuk gibi" (131:2). "İsa onlara şöyle dedi: "Ben aranızda çocukken bulundum, ama siz

beni tanımadınız.²³⁵ "Size bilgiler gibi konuştum, ama siz sözlerimi anlamadınız; çünkü benden daha gençsiniz ve imanınız az." [404]. Hippolytus, "Thomas'a göre yazılmış İncil'de yer alan ve kendilerini şu şekilde ifade eden açık bir pasaja atıfta bulunur: "Beni arayan, beni yedi yaşındaki çocuklarda bulacaktır; çünkü orada gizlendim, on dördüncü yaşında açığa çıkacağım". Ancak bu İsa Mesih'in değil, şu sözleri kullanan Hipokrat'ın (öğretisidir): "Yedi yaşındaki bir çocuk, bir babanın yarısıdır"" [405]. Burada iki şeye dikkat etmeliyiz. Birincisi, Hipokrat "on dördüncü yaş" yerine "on dördüncü *aeon*" a [406] atıfta bulunmuştur ve bu nedenle metnin yedi yaşla ilgisi yoktur. Sonra, İsa bu İncil'de çağların (aeonların) sonunda Kalki olarak ikinci gelişine atıfta bulunur, çünkü süptil beden (Virata'nın ve insanların da) aslında on dört çakraya sahiptir: eski Hindu haritalarında tasvir edildiği gibi, yedisi beden içinde ve yedisi de onun üstünde (aşkın) [407]. Kuşkusuz İsa daha kolay ulaşılabilen ilk yedi çakrada da bulunabilir ("çocuklar" yedi yaşından itibaren).

Vahiy O'nun iffetine tanıklık etmiştir: "Bunlar kadınlarla kirletilmemiş olanlardır, çünkü bakiredirler, Kuzu'nun ardından gidenler bunlardır" (14:4). Ayrıca Adem ve Havva'nın bilgiyi aldıktan sonra yaptıkları ilk şeyin çıplaklıklarını örtmek olduğunu (Yaratılış 3:7) ve böylece iffetlerini ifade ettiklerini hatırlıyoruz. Bu an Ganesha tarafından yönetilen ezeli birinci çakranın (Mooladhara) açılışına tekabül ediyordu. İsa, Tanrı'nın Krallığı'na (Sahasrara) ruhani yükselişe ulaşmada saflığın önemini defalarca vurgulamıştır. İlerleyen bölümlerde Kurtarıcı'nın saf olmayan bakışlarla ilgili olarak sergilediği esnek olmayan tutumu tartışacağız (Matta 5:28-30; 18:9; Markos 9:47).

Tek çocuk olmadığında, kahraman masallarda genellikle en masum olarak tasvir edilir. Dolayısıyla ya en küçük çocuktur, dolayısıyla masumiyet yaşına en yakın olandır ya da görünüşe göre en aciz olandır - evrensel (ilahi) yasalara göre değil de sadece zihinsel kriterlere göre yargılayan diğerlerinin alaylarının hedefidir. Sonunda tüm engelleri (çakra blokajlarını) aşarak Krallığı (Sahasrara) elde edecek olan sadece o olacaktır. Düşün (mistik şekilde, dolayısıyla Kendini Gerçekleştirme - Aydınlanma) hikayeyi sona erdirir. Masumiyet İlkesi Ganesha ilk doğan olmasına rağmen, Ganesha asla yaşlanmayıp sonsuza dek çocuk kaldığı için Karttikeya'nın (veya Skanda'nın) küçük kardeşi olarak görülür.

Bir kez kaybedildiğinde, çocukluğa özgü masumiyet ilahi iyilik ve merhamet sayesinde geri kazanılabilir: "Gençlik günlerine dönecek" (Eyüp 33:25).

Ganesha'nın başkanlık ettiği Mooladhara çakranınsakral pleksusta bulunduğunu göstermiştik (bölüm II). Bu konuda *İncil*'de şu soruda bir ipucu verilmektedir: "İç organlara bilgeliği kim koydu?" (Eyüp 38:36; *Kral James Versiyonu*).

İlahi hikmet sıfatı İbranice *Hokhmah* ile ifade edilir; bu kelimeye sadece Yahudilikte (*Süleyman'ın Meselleri* ve *Süleyman'ın Hikmeti*'nin ana teması haline geldiği yerde) değil, aynı zamanda (el-*Hikme*' Arab. olarak) *Kur'an'da* da (2.272; 3.43'73'75; 4.57'113; 5.110; 17.41; 31.11; 33.34; 43.63; 62.2 vs.) *Süleyman'ın Bilgeliği* bilgelik, saflık (temizlik, lekesizlik, kirlenmemişlik) ve kutsallığı ilişkilendirir [408]. Aynı şekilde, Atasözleri'nde de şöyle yazar: "Sana bilgelik yolunu öğreteceğim" (4:11; krş. 4:18). Sahasrara'da (başın tacı) Kendini Gerçekleştirme Lütfunu bahşeder: "Başın için zarif bir çelenk sağlayacak, sana bir onur tacı bahşedecek" (4:9). "Bilge bir [adama] öğretirsen, o daha da bilge olur; doğru bir [adama] öğretirsen, o da öğrenmeyi artırır" (9:9). Bu metin sadece Bilgelige değil, İsa'nın sözlerinde olduğu gibi Lütfa da atıfta bulunuyor olabilir: "Çünkü kimin varsa, ona verilecek ve bolluk içinde olması sağlanacaktır; ama kimin yoksa, sahip olduğu şey bile elinden alınacaktır" (Matta 13:12; çapraz başvuru 25:29; Luka 8:18; 19:26).

Kutsal Yazılar hem akılsızları hem de Tanrısal olana saygı duymayanları kınamaktadır: "Akılsızlığı bırak, yaşa ve akıl yolunda git" (9:6). "Bilge kişiye öğret, daha da bilgeleşir; doğru kişiye öğret, öğrenimini artırır. RAB korkusu bilgeliğin başlangıcıdır; Kutsal'ın bilgisi akıldır. Çünkü benim sayemde günlerin çoğalacak, Ömrüne yıllar eklenecek" (9:9-11). Burada bazı Hindu bilgilerinin uzun ömür performanslarından söz etmenin artık gerekli olmadığını düşünüyoruz [409]. Bununla birlikte, İncil'deki sözlerin anlamının daha derin olduğuna, mokşa yoluyla kazanılan ebedi yaşama gönderme yaptıklarına inanıyoruz.

Diğer bölümler (XX B ve C4) Bilgelik hakkında daha fazla ayrıntı sağlayacaktır.

Mezmurlar şöyle der: "Bana yaşam yolunu göstereceksin, Senin yüzün sevinçle doludur" (16:11). Atasözleri Bilgelik hakkında daha fazla konuşur: "Her gün onun sevinciydim, Her zaman önünde seviniyordum" (8:30). Böylece burada yine oyuncu, neşe ve sevinç saçan İlahi Çocuk Ganesha'yı buluyoruz. Sevinç ve neşe, İsa tarafından tekrar tekrar duyurulan ve Aydınlanma (*göklerdeki ödül*, yani Sahasrara'daki ödül) ile ilişkilendirilen İlahi Oğul'un özellikleridir: "Sevinin ve yücelin, çünkü ödülünüz göklerde büyüktür" (Matta 5:12; krş. Luka 6:23). İsa Mesih müritlerine şöyle derdi: "Yüreğiniz sevinecek ve sevincinizi kimse sizden alamayacak" (Yuhanna 16:22). İsa'nın dirilişinden sonra, "mürit Rab'bi gördüğü için sevindi" (Yuhanna 20:20). İsa'nın göğsüne tanık olan müritler, "O'na saygılarını sunarak büyük bir sevinçle Yeruşalim'e döndüler" (Luka 24:52). "İman edenlerin hepsi... sevinç ve yürek sadeliğiyle bir aradaydı" (Elçilerin İşleri 2:44,46). Kutsal Ruh'un tezahürü (Kendini Gerçekleştirme yoluyla) sevinç yaratır: "Müritler sevinçle ve Kutsal Ruh'la doldular" (13:52). "Anlatılmaz bir sevinçle coşuyor ve yücelikle doluyorsunuz" (1 Petrus 1:8).

Dualite nedeniyle, her türlü maddi mutluluğu (*sukha*, Sanskr.) keder (*dukkha*, Sanskr.) takip eder. Bununla birlikte, ruhumuz sürekli olarak neşeyi özler, çünkü Benliğin gerçek doğası (Tanrı ile aynıdır; bölüm XIX C) sonsuz neşe ve bilgidir. Fakat bu sevinç duyularımızın nesnesi niteliğinde değildir. Bizler bizi Kendi gerçek suretinde yaratan (bölüm II) ve ebedi neşenin Okyanusu olan Tanrı'nın bir parçasıyız. *Upanishadlar* şöyle der: "Brahman sevinçtir" [410]. Sadece *Maya*'ya olan sevgimiz yüzünden gerçek doğamızı unuttuk. Bu neşe halinin (*ananda*, Sanskr.) Yoga halini karakterize ettiği binlerce yıldır bilinmektedir (bölüm XIX B). Kundalini'si Sahasrara'nın (yükseklik, Tanrı dağı, bölüm II) zirvesine ulaşmış ve Tanrısal olanla bir olmuş kişi gerçek sevinci bilir: "RAB'den zevk alacaksın ve seni yeryüzünün yüksek yerlerinde gezdireceğim" (Yeşaya 58:14). İsa Mesih tarafından inisiyelere verilen gizli öğretisi (bölüm XX C4) onların Kendini Gerçekleştirme yoluyla bahşedilen sevinci deneyimlemelerini sağlayacaktır: "Bunları size söyledim ki, benim sevincim sizde olsun, sizin sevinciniz de tam olsun" (Yuhanna 15:11). Ya da aşağıdaki başlığı taşıyan Gnostik yazının gösterdiği gibi: "Gerçeğin müjdesi, gerçeğin Babasından onu tanıma lütfunu alanlar için sevinçtir" [411].

Yoga kavramında Ganesha, efendisi olduğu Mooladhara çakrası aracılığıyla cinsel organları, işlevlerini ve ayrıca insandaki hazzı kontrol eder. Mooladhara (kökün desteği' Sanskr.; bölüm I) ruhsal gelişimi belirleyen temel unsurdur. Gördüğümüz gibi (bölüm II), bu çakra omurganın alt kısmında, sakrum kemiğinin altında yer alır.

Gerçek Yoga Ustaları Yoga'dan bazı sapmaları, örneğin Tantrizmi (Yoga ile hiçbir ortak yanı olmamasına rağmen yanlış bir şekilde Tantra Yoga olarak adlandırılır), başarısız ve hatta tehlikeli olmakla suçlamış ve kınamışlardır çünkü bu uygulama anormal cinsel uygulamalarla Kundalini'yi uyandırmaya yönelik nafil bir girişim olarak daha ileri ruhsal gelişim şansını yok etmektedir. Kişi ancak Tanrısal Çocuk Ganesha'nın (Mooladhara çakrasını yöneten) saflığına ve masumiyetine saygı göstererek Yoga yoluyla sonsuz enkarnasyon zincirinden kurtuluşa (mokşa) erişebilir. Tantrik yolun savunucusu olan ve erotizm ve sarhoşluk (alkol ve uyuşturucu aynı anda) gerektiren bu yöntemlerin mükemmelliğini (*sic!*) iddia eden, hatta "Çekişme Çağı Kali Yuga'nın zor koşullarında gerçek sonuçlar getirebilecek *tek* (*sic!*) yöntem" olduğunu ileri süren bazı önde gelen indologların sergilediği cehalet ve ayrımcılık eksikliğini fark etmek şaşırtıcıdır [412].

Sahaja Yoga kavramında saflık, kişinin cinsel aşırılık kadar uygunsuz olan perhiz uygulaması gerektiği anlamına gelmez, ancak kişinin evlenene kadar iffeti öngören ve zinayı kınayan normal ve ahlaki bir cinsel yaşamı olmalıdır. Hindu geleneği yaşamı dört aşramda düzenler (bölüm XV B) ve bu aşama bazı kişiler tarafından *iffet* olarak anlaşılan "*brahmacharina*" aşamasını da içerir. Aslında bu sadece evlilik öncesi iffet anlamına gelir. Açıkçası, büyük çağdaş bilge Ramana, Sanskritçe terimi yanlış yorumlayarak tam bir perhiz uygulayarak ruhani tekamülün zirvesine ulaşmayı umanları göz önünde bulundurmuştur. Bu nedenle şöyle açıklamıştır: "*Brahmacharya* 'Brahman'da yaşamaktır'. Yaygın olarak anlaşıldığı şekliyle bekârlıkla hiçbir bağlantısı yoktur... Evli ya da bekâr, bir insan Benliğini gerçekleştirebilir" [413]. Yahudi mistisizmi, kişinin cinsel sağlığının iyi olmasını sağlamak için evli bir yaşam talep etmiştir. Talmudik bilgiler gençlerin olgunluğa erişene kadar Kabala'ya inisiye edilmelerine izin vermezlerdi.

Atasözleri'nde Bilgelik, "yeryüzünün yaşanabilir bölümünde sevindiğini ve sevinçlerimin insan oğullarıyla [olduğunu]" (8:31) söyledi, ancak ikincisini uyardı: "Ve şimdi, oğullar, bana kulak verin ve yollarımı tutanlar kutsanmıştır; öğüdünü dinleyin ve bilge olun ve reddetmeyin. Ne mutlu beni dinleyen,

her gün kapılarımda nöbet tutan, kapılarımın direklerini koruyan adama!²³⁶. Çünkü beni bulan yaşamı bulur ve RAB'bin lütfuna erişir; ama bana karşı günah işleyen kendi canına kötülük etmiş olur; benden nefret edenlerin hepsi ölümü sever²³⁷" (8:32-36).

Kökün desteği olarak Mooladhara'dan bahsederken, Ganesha İlkesinin bir tezahürü olarak İsa'nın şöyle dediğini vurgulamak isteriz: "Ben kökün ta kendisiyim" (Vahiy 22:16). Ganesha'nın ve Mooladhara çakranın rengi kırmızıdır. Babil Tanrıçası Tiamat tarafından yaratılan insan prototipi *Kingu* (Kırmızı, Akad.) idi. Aynı şekilde, Sami dillerinde Adem "kırmızı" ile tercüme edilmiştir (*dam*, kan, İbr.). Yeşaya Kitabı'nda, Yeni Adem, İlahi Oğul hakkında şunları okuyabiliriz: "Kimdir bu... koyu kırmızı giysilerle gelen... Giysileriyle görkemli, gücünün büyüklüğüyle gezen? -Doğrulukla konuşan, kurtarmaya gücü yeten benim" (63:1).

Şimdi bilim (evrim teorisi) ve din (İncil'deki yaratılışçı açıklama) arasındaki anlaşmazlık konusunu ortadan kaldırmanın tam zamanıdır. Aslında Yahudi-Hristiyan Kutsal Yazılarının da türlerin evrimine atıfta bulunduğunu kanıtlayacağız.

Genel olarak Adem'in insanlık tarihinin başlangıcına işaret ettiğine inanılır. Bu Ezeli Varlık (*Adi Purusha*, Sanskr.) insan İlkesini temsil eder ve ilahi bir tezahürdür. Kabala geleneğinde '*Adem Kadmon*, Sefirot'un Tanrısının özdeşleştirildiği İlk İnsan'dır çünkü *YHWH* tıpkı Adem'in kendisi gibi 45 sayısal değerine sahiptir. Dahası, *Adem*'in kanında Tanrı (*Aleph*; bölüm IV) vardır (*adam-dam* ilişkisini görmüştük)' ve bu kan kille aynı kırmızı renge sahiptir (bkz. *supra*) [414]. *Qadmon*'un (*qdm*) aynı İbranice imlaya (*qdm*) sahip "Doğu"yu işaret etmesi dikkat çekicidir. Arap dilinde *Ezeli İnsan al-insam al-qadim*'dir. *Qadim* (öncül '*kadim*' Arap; *qadmon* 'İbrani) *qudus*'tan (kutsal' Arap; *qadesh* 'İbrani) gelir. *Evensel İnsan* (daha geniş anlamıyla *aeon*) *el-İnsan el-Kamil*'dir [415]. O eksendir (*qutb*' column' Arab.) ya da dünyanın üzerinde döndüğü kutuptur (*axis mundi*, Lat.; bölüm IV). İlk maddi insanın prototipi olarak kabul edilen ruhani varlık *Geradamas* (*Zostrianos*'un Gnostik metninde geçtiği şekliyle Eski Adem, göksel Adem; ya da *Adamas* Gr. [416]) ile bağlantılıdır.

Gnostik metin *The Reality of the Rulers* ya da *The Hypostasis of the Archons*, Cennet'in insanlığın çıkış yeri olmadığını ileri sürerek [417] hipotezimizi desteklemektedir.

Yaratılış, bu Prototip İnsan'ın diğer varlıkların ortaya çıkmasından önce yaratıldığını gösterir. "RAB Elohim'in yeri ve gökleri yarattığı gün" ne bitki örtüsü ne de yağmur vardı, "ve toprağı sürecektir insan yoktu" (2:5). Bundan sonra yağmur yağdı (2:6), "ve RAB Elohim toprağın tozundan insanı yarattı ve onun burun deliklerine yaşam solğunu üfledi²³⁸ ve insan yaşayan bir ruh haline geldi²³⁹" (2:7). Ancak daha sonra "RAB Elohim Aden'de bir bahçe dikti" (2:8), "her ağacın büyümesini sağladı" (2:9). Sonunda "RAB Elohim topraktan bütün kır hayvanlarını ve göklerdeki bütün kuşları yarattı ve [onları] insana getirdi" (2:19). İlahi nefesi (*pnéuma* Gr.) almadan önce kilden figür sadece bir *golemdi* (İbr.)- *İncil*'de de bahsedilen sahne: "Ben gizlice yaratıldım, dünyanın alt kısımlarında merakla işlendim... senin kitabında tüm [üyelerim] yazılıydı... onlardan hiçbirini yokken" (Mezmurlar 139:15-16)- ve bu sözler Adem'e atfedilir.

Eyüp Kitabı'nın (15:7-8) "ilk insan"ın (Adem) "tepelerden önce" (jeolojik *orogeneze* dönem gerçekleşmeden önce) ortaya çıktığından ve "Tanrı'nın gizli meclisine" katıldığından bahsettiğini ve böylece Tanrısallığını kanıtladığını eklemeliyiz.

Havva da ilahi bir tezahürdür - Ezeli Dişil İlke. Havva'nın adı '*Hawah*' ve *Yahve*'nin adı (bölüm XI C) *hawah* (olmak, nefes almak, İbr.) ve *hayah* (olmak, var olmak, İbr.) ile bağlantılıdır. *Hawah*, *Hayat* ya da *Hayat Veren* olarak tercüme edilir. Sümer dilinde *ti* kelimesi *hayat* ve aynı zamanda *kaburga* anlamına gelir ve Tanrı Enki'nin kaburgasıyla ilişkili olarak Tanrıça *Nin-ti*'nin adı için kullanılmıştır; Tanrıçanın adı ya *hayat veren kadın* ya da *kaburga kemiğinin* kadını olarak çevrilmiştir.

Talmudik metinlerin de doğruladığı gibi, başlangıçta Adem çift cinsiyetliydi: "Kutsal Olan, kutsanmış olsun, insanı yarattığında, onu çift cinsiyetli olarak yarattı" [418]. *Zohar* açıklamıştır: "Rabbi Abba şöyle dedi: "İlk insan erkek ve dişiden oluşuyordu, çünkü şöyle diyor: *İnsanı kendi suretimizde, kendi benzerimize göre yaratalım*.²⁴⁰ Bu da erkek ve dişinin başlangıçta bir olarak yaratıldığını ve daha sonra ayrıldığını gösterir." [419]. "Haham Simeon şöyle dedi: "... Yazıldığı gibi: *Ve onları kutsadı ve yaratıldıkları gün adlarına insan dedi*: dikkat edin, *onlar* ve *onların* adı diyor, *o* ve *onun* adı değil"" [420]. Açıkça Platon'dan etkilenmiş olan Philo, insanın ilk başta biseksüel olduğunu savunmuştur ve bu da Gnostiklerin benzer bir kavramı nereden ödünç aldıklarını açıklamaktadır (bölüm XX C4).

İskenderiyeli Clement tarafından korunan *Theodotus'tan Alıntılar*'a göre, Adem hem erkek hem de diş

unsurlar içeriyordu [421]. Piskopos Kovalevsky de Âdem'in androjen olduğunu kabul eder [422]. Yukarıda bahsedilenler Parabrahman'ın Sada-Shiva (Eril İlke) ve Adi-Shakti'ye (Dişil İlke) bölünmesi fikrini desteklemektedir. Havva'nın adı şu ifadeden gelmektedir: "Buna Kadın denecek²⁴¹ Çünkü bu bir adamdan alınmıştır.²⁴²" (Yaratılış 2:23). Bu arketipik çift (önce adrojen-2:8 ve 2:15 -' sonra iki İlke olarak) Aden Bahçesi'nde yaşar, bu da onun ilahi doğasının bir başka kanıtıdır. Talmudik literatüre göre, Adem'in ilk eşi de kocası gibi topraktan yaratılmıştır [423], bu da ortak kökenlerini teyit etmektedir.

İnsanın başka bir insandan doğmuş olarak tanımlandığına dikkat edelim. Ya da İncil'de anlatılan hikayeye göre ne Adem ne de Havva bu tanıma uymaktadır, çünkü anneleri yoktur.

Hem Adem hem de Havva, daha önce gösterildiği gibi ilgili Hindu Tanrısı gibi masumiyet özelliğine sahipti: "İkisi de çıplaktı... ve utanmadılar" (Yaratılış 2:25).

Arketipsel insanın ilahi özüne ilişkin bir başka kanıt da "Tanrı şöyle dedi: "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım" (Yaratılış 1:26; krş. 5:1; 9:6).

Tanrısal varlıklar maddi olmayan, ruhsal bedenlere sahiptir. Mezmurlar'da "kendini bir giysi gibi ışıkla örttüğünden" bahsedilir (104:2). İkinci yüzyılın ortalarına ait ezoterik bir *Midrash*, Yaratılış'taki (3:21) deri giysilerin (*dermatinoi chitones*, Gr.; *tunicae pelliciae*, Lat.) yerine Adem'e "ışık giysileri" (*kethoneth or'* Hebr.) atfetmiştir [424]. Aslında İbranice'de iki sözcük aynı (*ya da*) ve sadece bir harf farklıdır: "deri" '*ayin*' ile yazılırken, "ışık" *aleph* ile yazılır. İskenderiyeli Philo gibi Origen de Tanrı'nın Adem ve Havva'ya giydirdiği deri katların ruhu giydiren astral bedenler olduğuna inanıyordu [425]. Lossky de "Tanrı'nın Adem ve Havva için yarattığı "deri giysilerden" ... farklı bir "ruhani beden" hakkında yazmıştır [426]. *Zohar*, Cennet'te Adem'in dünyevi insanlardan farklı ruhani bir bedene sahip olduğunu doğrulamıştır: "Beden bu dünyada dört elementin birleşiminden oluştuğu gibi, ruh da Bahçede (Aden'de) Bahçede bulunan dört rüzgarın birleşiminden oluşur" [427]. Scholem yukarıdaki gerçekleri sentezler: "Adem... tamamen ruhani bir figür, bedeni ruhani bir madde, eterik bir beden ya da ışık bedeni olan "büyük bir ruh "tu" [428]. Bunun Yeni Adem-İsa için de geçerli olacağını göreceğiz (bölüm XXIII B). Prototiplerin cennetten sözde ayrılışı, bu Ezelierin insan ölçeğine aktarılmasından, bazı Tanrısal niteliklerin kaybedilmesiyle birlikte dünyevi bir duruma indirilmelerinden başka bir şey değildir; bunların yeniden kazanılması, Tanrı'yla birleşme (Yoga) yoluyla Tanrısal durumu (Tanrısallık) geri kazanmayı amaçlayanların hedefi olacaktır. Kuşkusuz bu, İsa'nın (Yeni Adem) çarmıhtaki rızaya dayalı ölümüyle ya da kozmogonik süreçte maddeyi sağlamak için annesi Tiamat'ın ve dev Prajapati'nin [429] kurban edilmesiyle aynı şekilde bedeni ilk insanın maddesini sağlayan Babilli insan prototipi (aynı zamanda insanlardan farklı) Kingu'nunkiyle karşılaştırılabilecek bir kurban anlamına geliyordu. Söz konusu olay sırasında Adem ve Havva'nın ruhani bedenleri, "RAB Elohim, Adem'le karısına deriden giysiler yapıp onları giydirdiğinde" (Yaratılış 3:21) maddi bedenlere dönüşmüştür. Bu fikir Kutsal Kitap'ın diğer metinlerinde de karşımıza çıkar: "Bana deri ve et giydirdin, beni kemik ve sinirle ördün; bana yaşam ve iyilik bağışladın, ruhumu korudun" (Eyüp 10:11-12). "Rab Yahve şöyle diyor... : "İşte, içinize soluk girmesini sağlayacağım ve yaşayacaksınız. Sana et giydireceğim, seni deri ile örteceğim, sana soluk vereceğim, yaşayacaksın; ve bileceksin ki, ben RAB'bim" (Hezekiel 37:5-6).

Eski Babil'den gelen bir mit, Cennet Bahçesi'ni bir Tanrı ve Tanrıçanın yaşadığı, Hayat Ağacı'nı da içeren kutsal bir yer olarak hatırlatır [430].

Kur'an, Prototip İnsan'ın ilahi özüne dair bir başka kanıt daha getirir. Nitekim Allah onu yarattıktan sonra meleklerden Adem'in önünde secde etmelerini istemiştir (2.32; 15.29-30; 17.63; 18.48; 20.115; 38.71-73). İslam'ın kutsal kitabı Adem ve İsa (Hristiyanlar tarafından "Yeni Adem" olarak adlandırılır) arasında hiçbir ayırım yapmaz: "İsa, Tanrı'nın gözünde Adem'in benzeridir" (3.52). *Kur'an* Adem'i ilk Peygamber olarak kabul eder ve böylece onun kutsallığını ifşa eder.

İsa Kendisini Yahve gibi Tanrısal bir öze sahip olarak açıklar ("Ben'im"; Mısır'dan Çıkış 3:14): "*Benim ben olduğuma* iman etmedikçe, günahlarınız içinde öleceksiniz" (Yuhanna 8:24; çapraz başvuru 8:28; vurgu eklenmiştir). Başkâhin sordu: "Sen Kutsanmış Olan'ın Oğlu İsa Mesih misin?" Ve İsa dedi ki: "*Ben'im*" dedi" (Markos 14:61-62; vurgu eklenmiştir). "İbrahim'den önce *Ben vardım*" (Yuhanna 8:58;

vurgu eklenmiştir). Bu nedenle, İsa her şeyin kökenindedir. Dahası, İsa şöyle demiştir: "Ben ve Baba biriz" (10:30). "Benim [O] olduğumu bileceksiniz" (8:28): *Ani ve-Hu* (sözcük anlamıyla: Ben ve O; anlamı: Ben O'yum, İbr.; *egó eimi*, Gr.). "Sen Ben'sin, Ben de Sen'im" (*sy gar eis egó kai egó sy*, Gr.) [431]. *İznik İnanıcı* (MS 325) İsa'yı "tüm çağlardan önce Baba'dan doğmuş" olarak takdim eder [432]. O'nun Adem'le özdeşleştirilmesi buradan gelir. Talmudik metinler Meshedilmiş Olan'a (*Christos* Gr.) atıfta bulunur: "Yaratılışın başlangıcında Meshedilmiş Kral doğdu" [433]' yani aşkın Oğul. Âdem gibi İsa da bir çağın, yeni bir çağın (dolayısıyla Yeni Âdem'in), bir yenilenme, dünyanın arınma çağının başlangıcını belirler. Dahası, çağların sonunda (aslında yeni bir döngünün başlangıcında) bir sonraki hipostazıyla gelecektir.

Jung'un analizinde Adem, tüm psişik enerjilerin kaynağı olan Kozmik İnsanı sembolize eder. *İlahi Çocuk*'a adanmış yazısında bu yazar, "ilk yaratığın insan olmadan önce var olduğunu" ve "çocuğun" bu nedenle "*renatus in novam infantiam*" olduğunu, başlangıcın [434] (döngünün, eklemeliyiz) bir yarattığı olduğunu gösterir.

Kabala Adem'i yaratılmış evrenin bir sentezi olarak tanımlamış ve tüm unsurları kendisinde toplamıştır. İkinci ve üçüncü yüzyıllara *ait* bir *Midraş*'ta Âdem kozmik büyüklükte ve güçte bir varlık olarak tanımlanır [435]. Bununla birlikte, Kabala yazılarından önce bu fikir Doğu Hristiyan geleneğinde zaten mevcuttu. Dahası, piskopos Kovalevsky Adem'i, evrenin yalnızca bir *mikro antropos* olduğu bir *makro antropos* olarak görüyordu [436]. Bir Sufi atasözü şöyle der: "Evren büyük bir insandır, insan ise küçük bir kozmos²⁴³" [437]. *Şii* İslam geleneği Adem'i ilahi ışıktan keyif alan bir varlık, bilgeliğin somutlaşmış hali, kozmik yayılmanın kökeni olarak tasavvur eder [438]. Ve bu liste hiçbir şekilde kapsamlı değildir. Eliade, "insan belli bir süre için kozmik düzlemde yaratıcıydı" [439] diye yazarken, insanın doğal güçler üzerindeki etkisini gösterme potansiyelini kabul etmiştir (bölüm II' XV D). Jung [440] aşağıdaki yorumları yapmıştır: "İnsanın bir mikrokozmos olduğu şeklindeki eski ve uzun süredir geçerliliğini yitirmiş fikir, henüz keşfedilmemiş yüce bir psikolojik gerçeği içermektedir. Eski zamanlarda bu gerçek bedene yansıtılırdı... Bunun bir ipucu Origen'in şu sözlerinde bulunabilir: "*Intellige te alium mundum esse in parvo et esse intra te Solem, esse Lunam, esse etiam stellas*" (İkinci bir küçük dünya olduğunu ve güneş ile ayın ve ayrıca yıldızların senin içinde olduğunu anla, Lat.)²⁴⁴... Origen yerinde olarak şöyle der: "*Vides, quomodo ille, qui putatur unus esse, non est unus, sed tot in eo personae videntur esse, quot mores*" (Bir gibi görünen kişinin henüz bir olmadığını, ancak onda velleities'e sahip olduğu kadar çok kişi görüldüğünü görüyorsunuz, Lat.)" [441]. Bu, hem Kozmik varlık (Virata) yapısının hem de (eski zamanlarda *Tanrılar* tarafından taklit edilen) ilahi sıfatların insan ölçeğinde yansımaları destekler. Şamlı Yuhanna ise insanı bir mikrokozmos olarak görmüştür. Tanrısal surette yaratılmış *olan* insan aynı zamanda bir *mikrotheos*'tur. Olimposlu Metodius'a göre, "çağlardan önce var olan Söz Adem'e inmiştir" [442].

Adem'in ismini oluşturan dört harf (burada yine orijinal mükemmelliğin sayısını buluyoruz; bölüm I), ilk harfleri olan dört ana noktayı sembolize eder: *anatolé* (doğu, Gr.), *dýsis* (batı' Gr.), *árktos* (kuzey' Gr.), *mesembría* (güney' Gr.). Bizans koleksiyonlarında *Sorular ve cevaplar* okunabilir: "Tanrı Adem'i kaç güçten yarattı? Sekiz parçadan: beden topraktan, kemikler taştan, kan denizden, gözler güneşten, akıl buluttan, nefes rüzgârdan, bilgeliğin ışıktan ve peygamberlik Kutsal Ruh'tan yaratıldı". Burada her bir çakra için özel olan unsurları buluruz (bölüm XV C ve *devamı*): Toprak' Ateş (güneş)' Su (deniz)' Hava (rüzgar)' Eter (bulut)' Işık' Vibrasyonlar (Kutsal Ruh). Halkın kullanımına yönelik bazı apokrif metinler vardır; bu metinlerde Adem'in başlangıçta Dünya kadar büyük bir dev olduğunu (*Adem-adamah*' dünya ilişkisine göre)' ve İlk Kozmik Varlığa benzediğini görürüz: *Purusha* (Hindistan'da), *Kingu* (Babil'de), *Pangu* ya da *P'an-ku* (Çin'de), *Ymir* (Alman mitolojisinde) vs. ortak bir özellik olarak elementlere bölünmüştür. Platon toprak, ateş, su ve havanın madde değil nitelik olduğunu göstermiştir. Şöyle yazmıştır: "Tanrı su ve havayı ateş ve toprak arasına yerleştirdi... ve böylece görünür ve elle tutulur bir cenneti bağladı ve bir araya getirdi... Ve bu nedenlerle ve sayıları dört olan bu unsurlardan dünyanın bedeni yaratıldı" [443]. Süryani *Hazine*ler *Mağarası*, Tanrı'nın Adem'i toprak, su, hava ve ateşten yarattığını tasvir eder [444]. Yunan filozof şöyle yazmıştır: "Tanrı ateş ve toprak arasına su ve havayı yerleştirdi... ve böylece görünür ve elle tutulur bir cenneti bağladı ve bir araya getirdi... Ve bu nedenlerle ve dört numarada yer alan bu unsurlardan dünyanın bedeni yaratıldı" [444]. Daha önce de gösterildiği gibi, İsa'nın gelişile açılan çağdan önce sadece dört çakra aydınlanmıştı, bu da neden sadece dört karakteristik elementin dikkate alındığını açıklamaktadır: Toprak, Ateş, Su, Hava (bunların sıralaması Platon'un ve ilgili çakraların sıralamasına tamamen

uymaktadır). Mezopotamya'da İnsan prototipi Tanrı Ea tarafından yaratılan bilge *Adapa* idi. İran'daki Mecusiler Kozmos'un insanla aynı yapıya sahip olan arketip İnsan *Gayomart*'la özdeş olduğuna inanıyordu ki bu fikir daha sonra Hipokrat tarafından devralınacaktı [445]. Galya'daki prototip İnsan *Dispater*'di (bkz. VIII ve *üstü*: Dyaus Pitar'la ya da Zeus-Jüpiter'in Yüce Tanrısallığıyla olan analogi). İskandinav mitolojisindeki arketip İnsan, Borr'un babası ve Odhinn'in büyükbabası olan *Bure* idi. Chevalier ve Gheerbrant şu sonuca varmışlardır: "Her büyük tarihsel dönemin yeni Âdem rolünü üstlenen bir atası vardı" [446].

Burada, Romanya Akademisi'ndeki bir el yazmasında korunan doğu kökenli bir efsaneden bahsetmek gerekir: "Adem başındaki taçla gömüldükten sonra, gövdesinden üç büyük dal çıkan uzun, harika bir ağaç yükseldi. Birbirleriyle birleştiler, sonra ayrıldılar ve yedi kez tekrar birleştiler. Kurtarıcı'nın üzerinde çarmıha gerildiği haç bu ağaçtan yapılmıştır" [447]. Bir yandan taç giymiş Âdem'in İsa'yı simgelediği fark edilebilir. Geleneğe göre Âdem'in kafatası, İsa'nın üzerinde ölümle buluştuğu çarmıhın ayaklarının dibine gömülmüştür [448]. Burada kafatası-yani Golgotha'yı buluyoruz²⁴⁵ ilişkisi (bkz. *infra*) ve ayrıca kurban kanının arındırılacak kişinin başının üzerinden aktığı hemoboliumun ("*Hemobolium*", arındırılacak kişinin başından aşağıya kurban kanının akıtıldığı bir ritüeldir. Bu terim, özellikle Roma dönemindeki bazı dini törenlerde veya mitlerde geçmektedir. Ayrıca, farklı hayvanların kurban edildiği benzer törenler için de kullanılmıştır. Bu terim, '*taurobolium*' (boğa) ve '*crinobolium*' (koç) gibi benzer törenlerle ilişkilendirilir.) bir başka görüntüsü (bölüm XV E). Öte yandan efsane, çakraların bulunduğu yerlerde yedi kez kesişen üç kanalla (büyük dallar) süptil beden (Hayat Ağacı ve haç ile karşılaştırıldığında) doğru bir tanımını sunar (bölüm IV). Bu analogi, Toni Zenz'in Köln'deki Aziz Alban Kilisesi için yaptığı, yan yana yerleştirilmiş iki ağacın her birinin üç dikey çizgiye (yedi seviyede yer alan simetrik sol ve sağ dallara sahip merkezi gövde; bölüm IV) sahip olduğu kapıda tekrar bulunur. Adem ve Havva (Mooladhara'yı yöneten Ganesha ve Gauri'nin hipostasisi - *Hristiyanlıkta, özellikle Ortodoks ve Katolik geleneklerinde, "hipostasis" Tanrı'nın üç kişiliği (Baba, Oğul, Kutsal Ruh) arasındaki gerçek ve kalıcı ayrımı ifade etmek için kullanılır. Bu bağlamda, "hipostasis" gerçek varoluşu, öz ve kişiliği belirtir.*) ağacın ayaklarına yerleştirilirken, haç üzerindeki İsa'nın (Ağnya'ya hükmeden) yanındaki Meryem Ana diğer ağacın altıncı seviyesinde bulunur. Ağaç-haç, Adem-Yeni Adem, Havva-Yeni Havva eşdeğer çiftleri kolayca gözlemlenebilir.

Son olarak, bu isimler Sanskritçe kelimelerle (*italik* olarak) etimolojik bağlantı içindedir: *Adam-Atman* (Eril İlke), *Eva-Jiva* (yaşayan; hatta *Jivatman*, yaşayan ruh olarak her ikisinin birleşimi). Havva'nın sadece insanların değil, "tüm canlıların annesi" (Yaratılış 3:20) olduğunu hatırlıyoruz, bu da onu Yaratıcı Tanrıça olarak ortaya koymaktadır.

Dünyevi insan tamamen farklıdır. Piskopos Kovalevski haklı olarak Âdem-ilke ile Âdem-yaratılış arasında ayrım yapmıştır [449]. Aslında ikincisinin Adem'le hiçbir ilgisi yoktur: insanoğlu Adem'den türememiştir ama türün geçirdiği bilinen evrimsel sürecin bir sonucudur. Şaşırtıcı bir şekilde (bilim-teoloji tartışmasının taraftarları için) 'bu süreç, gösterildiği gibi, *iki farklı hikaye* içeren Yaratılış'ta işlenmiştir (bölüm VII). Biri Adem'e, diğeri ise biyolojik insana atıfta bulunur.

Yaratılış, bilim tarafından savunulan adımları doğru bir şekilde tanımlamaktadır. İlk olarak, inorganik gezegenin yaratılışı gerçekleşmiştir. En eskisi, içinden sert karaların çıktığı Gezegenel Okyanus'tur: "Tanrı şöyle dedi: "Göklerin altındaki sular tek bir yerde toplansın ve kuru [toprak] ortaya çıksın. Ve öyle oldu" (1:9). Sonra cansız gezegenin her yerinde yaşam patladı. Canlı varlıklar bilinen ilerleme içinde ortaya çıktılar. Önce suda yaşayan canlılar, sonra da uçanlar geldi: "Ve Tanrı dedi ki: "Sular canlı sürüleriyle dolsun, kuşlar yeryüzünün üstünde göklerin genişliğinde ucsun" dedi" (1:20). Bir sonraki ayet bu düzeni tekrarlar: "Ve Allah büyük deniz canavarlarını, ve suların kendileriyle kaynaştığı her canlı canı, ve her kanatlı kuşu kendi cinsinden yarattı" (1:21)' açıkça "büyük deniz canavarları" tarih öncesi olanlardır. Bölüm IX'da yazıldığı gibi, orijinal metin tarih öncesi canavarın adını *Tanin* olarak verir; bu ad Yeşaya 27:1'de de bulunabilir ve bazen "kaçan yılan", "eğri yılan" ya da "denizdeki canavar" olarak değiştirilir. Bir sonraki gün (adım) karasal hayvanların ortaya çıkışına işaret eder: "Tanrı dedi ki: "Yeryüzü kendi türünden canlılar, sığırlar, sürüngenler, yeryüzü hayvanları çıkarsın" dedi. Ve öyle oldu" (1:24; 1:25'te tekrarlanmıştır). İnsan sadece evrimin son aşamasında ortaya çıkmış ve önceki tüm yaratıklara hükmetmiştir: "Ve Tanrı dedi ki: "Kendi suretimizde, kendimize benzer insan yapalım; denizdeki balıklara, göklerdeki kuşlara, sığırlara, bütün yeryüzüne, yeryüzünde sürünen her şeye egemen olsunlar" (1:26; 1:28'de tekrarlanmıştır). Kasıtlı olarak bahsedilen sürünen

şeylere verilen önemi hatırlamakta fayda vardır; bunun tarih öncesi dev sürüngenleri kastettiğini düşünebiliriz, çünkü sadece onlar özel bir sözü hak ederdi.

Biyolojik insanın yaratılışının *en başından beri her iki cinsiyeti* de kapsadığını fark etmek önemlidir: "Ve Allah insanı kendi suretinde yarattı, onu Allahın suretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı. Ve Tanrı onları kutsadı; ve Tanrı onlara dedi: "Verimli olun, çoğalın, yeryüzünü doldurun, onu egemenliğiniz altına alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün hayvanlara egemen olun" (1:27-28). Bir kez daha evrimsel sürecin aynı sırası korunmaktadır.

Bu insan çiftinin aksine, Tanrı ilk olarak İlâhi İlke'yi bir adrojen – erkek- olarak yaratmıştır (bkz. *supra*). "Yahve Elohim şöyle dedi: "İnsanın yalnız kalması iyi değildir; ona benzerini, bir yardımcı yapacağım" dedi" (2:18). Bu nedenle, İlk Androjen diğer tüm canlı varlıklardan *önce* var olmuştur, çünkü metin şu şekilde devam etmektedir: "Ve RAB Elohim yerden her tarla hayvanını ve göklerin bütün kuşlarını yarattı ve [onları] insana getirdi" (2:19). Ancak *daha sonra* androjen, Havva (2:21-23) ve şimdi Adem olan şey olarak ikiye ayrılmıştır. Androjenlik Adem (eril)-adamah (dişil) bağlantısında da görülebilir.

Ayrıca Yaratılış'ın ilk bölümlerinde "Adem" ve "Havva" dan değil, "erkek" (İbr. ish') ve "kadın" dan (İbr. *ishah'*) söz edildiğine dikkat etmeliyiz. *Adem* ve *Havva*'dan ilk kez ancak üçüncü bölümün sonunda (3:20) bahsedilmiştir; burada Havva "tüm canlıların anası" olarak nitelendirilmiştir ki bu da onu Ezeli Anne, dolayısıyla İlâhi İlke olarak tanımlamaktadır. Burada başka bir bakış açısı söz konusudur: Adem ve Havva söz konusu olduğunda erkek ve kadın arasındaki fiziksel ilişki göz ardı edilmekte, *sadece biyolojik bireylere* atıfta bulunulmakta ve Yaratılış'ın ilk bölümü (1:28) gibi erken bir tarihte Tanrı tarafından dile getirilen *ilk emri* temsil etmektedir: "Çoğalın!" Aynı şekilde, Yaratılış'ın ikinci bölümünün sonundaki metin de Adem ve Havva'ya *işaret etmemektedir* (ayeti öncekilerle birleştirme girişimi olan "bu nedenle" kelimesine rağmen): "Bu nedenle bir adam anasını babasını bırakıp karısına bağlanacak, ikisi tek beden olacaklar" (2:24). Açıkça görüldüğü gibi, Adem ve Havva'nın *ne babaları ne de anneleri* vardı, dolayısıyla tüm dünyevi bireylerden farklıydılar. Bu durumda, geç gelen metin (4:1) açık bir enterpolasyon olarak reddedilmelidir: "İnsan karısı Havva'yı tanıdı; Havva gebe kaldı ve doğurdu".

Kutsal Kitap'ta iki farklı versiyonun bir arada bulunması kolaylıkla açıklanabilir. Bir tarafta, 2. bölümün 4-25 ayetleri ve Yaratılış'ın 3. bölümünün tamamı - insanlığın prototipi olarak sadece ilâhi kökenli arketipik bireylerle ilgilidir - "*P*" *metnine* aittir, diğer tarafta ise 1. bölümün tamamı ve 2. bölümün 1-4 ayetleri - sadece dünyevi insanlarla ilgilidir - bölüm VII'de gösterildiği gibi "*J*" *metnine* aittir. Türlerin evriminin Vishnu'nun Avatarlarının birbirini takip etmesinde de görüldüğünü belirtmek gerekir: suda yaşayan varlık (Matsya)' iki yaşamlı (kaplumbağa Kurma)' karada yaşayan memeli (yaban domuzu Varaha)' hayvandan insana geçiş (insan-aslan Narasinha)' modern insana kıyasla daha düşük boylu olan tarih öncesi insan (cüce Vamana) ve ardından tanınmış tarihi kahramanlar: Parashurama' Rama-chandra' Krishna' Buddha (İsa) ve bir sonraki gelecek olan Kalki. Benzer bir görüşe, döngünün on beş bin yıl önce alt çakralar hayvan formlarına hizalandığında başladığını belirten Kızılderili irfanında da rastlanabilir: balık, yılan, kuş, memeliden sonra insan ancak beşinci sırada gelir [450].

Kur'an, tüm canlıların kökeninin Ezeli Okyanus olduğunu gösteren evrim teorisini doğrular: "Allah her canlıyı sudan yarattı" (24.44). Bu fikir daha önce de gösterildiği gibi birçok inanç için ortaktır (bölüm IX). İsa da "sudan doğan herkes"ten söz etmiştir (Yuhanna 3:5).

Adi Swadhisthana ikinci çakradır ve çok az sayıda Avatarı olduğu bilinen Yaratıcı'nın hipostazı olan Brahmadeva Prensibi onu yönetir. İnsan ölçeğinde, bu çakranın merkezi yönü üreme ile ilgili organları ve işlevleri (rahim' prostat' ovogenesis' spermatogenesis' fekundasyon' gebelik dönemi) ve sanatsal, edebi, bilimsel ve teknik yaratımı kontrol eder.

Adi Nabhi' üçüncü çakra', XIX B bölümünde gösterdiğimiz gibi, Yaratılışı sürdürmek için birçok kez enkarne olan Evrim İlkesi Vishnu tarafından yönetilir. Nabhi çakrası karaciğeri yönetir. Jung "eski bir görüşe göre "karaciğer" yaşamın merkezidir" *diye* yazmış ve *karaciğer* ile *yaşamak* arasındaki analogiyi fark etmiştir [451]. Bir *Sutra*'da şöyle yazmaktadır: "Vücuttaki tüm çeşitli organlar arasında karaciğer en yücesidir" [452]. Gerçekten de Vishnu En Yüce Varlıktır.

Adi Bhava Sagara (Ezeli Boşluk) Adi Nabhi çakra etrafında örgütlenmiştir ve bir başka ilâhi İlke tarafından kontrol edilir: on enkarnasyonu olan Ezeli Üstat (bölüm X).

Evrensel Varlığın aşağıdaki Ezeli Çakralarının açığa çıkma (açılma) anları zamanımıza çok daha yakındı, bu da onların dünyanın bilinen geçmişindeki belirli dönemlerle (çağlarla) özdeşleştirilmesini mümkün kılmaktadır.

Büyük kozmik döngülerin, çağların (*yuga'* Sanskr.) ve bunların gözlem alanımızdan kaçan çok uzun zaman dilimlerini kapsayan evrim aşamalarının aksine, artık sınırlı deneyimimizle uyumlu daha somut döngülerden faydalanabiliyoruz. Böylece astronomlar (ilk olarak M.Ö. 128 yılında Hipparchus tarafından keşfedilen, ancak bazı bilim adamlarının bu olgunun Mezopotamya'da M.Ö. üçüncü hatta dördüncü bin yıldan beri bilindiğine ve doğru bir şekilde hesaplandığına inandığı), tepe noktası gezegenimizin merkezinde olan bir çift koniyi tanımlayan dünya ekseninin yavaş dönüşünden oluşan döngüyü keşfetmişlerdir. Bu hareket her yıl Güneş'in ekinokslara giderek daha erken varmasına neden olur. Bu durum, bu fenomene verilen *ekinoksların presesyonu* adını açıklamaktadır. Bunun sonucu, yerküre ekseninin *ekliptiğin* kutupları etrafındaki neredeyse dairesel hareketi nedeniyle ekinoktial noktaların yavaşça batıya doğru ilerlemesi olarak fark edilebilir (Güneş'in gökyüzünde, yeryüzü ekvator düzlemi ile oluşturduğu 23° 27' açısı altında tanımladığı görünür yol).

İlkbahar ekinoksunun ve onun göksel koordinatlarının ekliptik üzerindeki ilerleyişi 25.200 yıl sürer. Astrologlar ilkbahar noktasından başlayarak ekliptiği, her biri ilgili burç takımyıldızlarının isimlerini taşıyan 30°'lik 12 eşit sektöre böldüler. Her bir sektörün geçilmesi için 2100 (kabaca 2000) yıl gerekmektedir. Yersel eksenin Kuzey Kutbu şimdi Küçük Ayı ya da Küçük Kepçe takımyıldızının Alfa'sına (şimdiki Polaris) yönelmiştir. 4000 yıl önce başka bir kutup yıldızına, yani Alpha Draconis'e yönelmişken, yaklaşık 12000 yıl sonra gezegenimizin eksenini Vega'yı gösterecektir.

Kur'an'da ilahi Zaman'ın ölçüsünün "ölçüsü elli bin yıl olan bir gün" (70.4) olduğunu görmek şaşırtıcıdır. Aynı şekilde, Yahudi Büyük Jübilesi de 50.000 yıl sürer (bölüm XIX A). Bu, her biri 25.000 yıllık iki döngüden oluşur; bu da çağdaş astronomlar tarafından hesaplanan ekinoksların presesyonundan sadece %0,8'lik bir sapma anlamına gelir! Bir döngü Tanrısallığın Yaratılış'ta tezahür ettiği günlük döneme karşılık gelirken, diğer döngü Brahman'ın tezahür etmeden kaldığı (*deus otiosus*) gece dönemini kapsar.

Yukarıda bahsedilen *Zurvan akarana* (Sonsuzluk) 12,000 yıllık "sınırlı zaman" dan önce gelir ve onu takip eder. Ayrıca Zerdüşt'ün doğumundan sonra (dünyanın yaratılışından 12.000 yıl sonra) bir başka 12.000 yıl sonra Saoşyant olarak geri döneceğine, son bir savaş ve kozmik yangından sonra karanlık, kötü güçlerin yenileceğine, hakikat ve aydınlanmanın tesis edileceğine, daha fazla tarih olmayacağına ve Tanrı'nın Krallığının (Ahura Mazda) sonsuza dek kurulacağına inanılıyordu [453]. Sırasıyla *Manu Kanunları* [454] ve *Mahabharata* [455] bir *mahayuga* için 12.000 yıllık bir süre belirtir (dört yuganın toplamı: 4800+3600+2400+1200 yıl). Buna eşit bir tezahür etmeme süresi (*Zurvan akarana*) eklendiğinde 24,000 yıl elde edilir. Yukarıda gösterildiği gibi, döngünün sonunda bir Bakire (Saflığı temsil eden, *Nirmala*, Sanskr.) mistik bir gölün sularına girecektir. İhtişamın Işığı (Kundalini'nin tezahürü, bölüm XI E) onun bedeninde içkin olacaktır. "İblislerin ve insanların tüm kötülüklerine hakim olacak birini" [456] dünyaya getirecektir.

Durum bu açıdan ele alındığında, her çağ (ilgili takımyıldızın adıyla anılan) farklı bir aeonun tezahürüne, yeni bir Avatar'ın bedenlenmesiyle aynı anda yeni bir ilahi niteliğin açığa çıkmasına karşılık gelecektir. MS 3. yüzyılda yazılmış bir *Midraş*, bu dünyanın tarihinin 2000 yıllık dönemlere ayrıldığını ve sonuncusunun İsa Mesih'ininki olacağını kabul etmiştir (bölüm XIX D). Önceki dönemlerin Yasa zamanı ve boş bir dönem (Yasa'nın olmadığı) olduğu varsayılmıştır. Bu hesaplama göre, İsa tam olarak 4. binyılın sonunda yaşamıştır (İncil yıllarının başlangıcından itibaren hesaplanır)' ve bundan sonra İsa Mesih döneminin 2000 yılı başlamıştır [457].

Kardinal Jean Daniélou, Ezeli Hristiyan Sembolleri üzerine yazdığı kitapta, Hippolytus'tan alıntı yaptığı "On İki Havari ve Zodyak" [458] başlıklı bir bölüm ayırmıştır. Kanaatimizce bu, burçlar arasındaki bağlantıya ve her birini yöneten ilahi yönlerle yeni bir ışık tutabilir.

Eliade, Budizm ve Jainizm'in döngüsel zamanı on iki kollu bir tekerleğe benzettiğini [459] ve bu imgenin Vedik metinler kadar erken bir dönemde kullanıldığını [460] belirtmiştir. Zaman çarkını oluşturan on iki sektörün, zamansal döngünün tamamını oluşturan on iki çağı da tasvir edebileceğini

düşünüyoruz. Romalılar için döngü süresi, Romulus tarafından görülen on iki kartal aracılığıyla ortaya çıkan on iki sayısıyla bağlantılı olabilir [461].

Muhammed'in zamanında, Arap geleneğine göre hayaletlerin burçlara yükselmelerine izin verilir, göklerin sırlarını dinleyebilir ve daha sonra bunları ölümlülere aktarabilirlerdi. Muhammed'den itibaren, hayaletler burçlara yaklaşmaya çalışır çalışmaz yanan ateşle uzaklaştırıldılar; *Kuran* müritleri onları basit meteorlar veya düşen yıldızlar olarak görüyorlardı. Gerçekten de Kur'an metni "her lanetli Şeytan'ın... apaçık bir alev tarafından kovalandığından" (15.18) söz eder ve bir *hadiste* Ebu Katade'nin Allah'ın şu sözünü ("Biz alt göğü kandillerle süsledik ve Şeytanları taşılayacak şeyler yaptık"; 67.5) zikrederek şöyle dediğinden bahsedilir: "Bu yıldızların yaratılması üç amaç içindir, yani (aşağı) göğü süslemek, şeytanları vurmak için füzeler ve yolculara rehberlik edecek işaretler olarak" [462]. Bununla birlikte, "yıldızların" veya alev alev yanan ateşlerin daha ziyade olumsuz eğilimleri yok etmeyi amaçlayan ilahi gücün (bölüm XI E) ışıklı tezahürü olması mümkün olabilir.

Albertus Magnus' Thomas Aquinas' Roger Bacon' Dante Alighieri [463] ve daha birçokları gök cisimlerinin kozmik döngüleri etkilediğini düşünüyordu.

Şimdi kısa bir inceleme yapalım. Kozmik çağların sürelerinin oranına göre (4:3:2:1)' on iki zodyak konağının etrafında dönen bütün bir döngü Satya-Treta-Dvapara-Kali Yuga için sırasıyla 4'8 - 3'6 - 2'4 - 1'2 dönem gerektirecektir. Beklendiği gibi, insanlığın varoluşunun en eski dönemleri sadece belirsiz ve eksik yankılar bırakmıştır. Dolayısıyla, çok uzaklardaki *Oğlak* (Keçi), *Yay* (Okçu) ve *Akrep* (Akrep) çağları hafızamızda hiçbir iz bırakmamış olsa da, *Terazi* (Denge) ve *Başak* (Bakire) çağlarıyla birlikte yaklaşık 4.8 çağlık altın çağa, Satya Yuga'ya karşılık geldiklerini varsayabiliriz. Aslan (*Aslan*) çağı veya kötülüğe karşı kraliyet mücadelesi, Yengeç (Yengeç, iyi bilinen bir retrograd - geri giden - yaratık) ve *İkizler* (*İkizler*) ile birlikte şeytanlara karşı savaşı sürdürürken, Treta Yuga'da başlayan Dharma'nın istikrarlı bir şekilde bozulmasına eşlik etti. *Boğa* (Bull) ve *Koç* (Ram) çağı Dvapara Yuga'yı oluştururken, Balık (*Pisces*) çağı Kali Yuga'ya karşılık gelir. Döngünün sonunda *Kova* (Su Taşıyıcı) çağı Satya Yuga'nın açılışına tanıklık eder.

Şimdi, sıralamalarında karşılık gelen takımyıldızların adını taşıyan en yakın çağları analiz edeceğiz (Güneş'in görünür hareketine kıyasla geriye doğru).

Adını mükemmel dengeye, cennet devletine gönderme yapan takımyıldızdan alan **Terazi Çağı** (M.Ö. 14000 - 12000), önceki üç çağ ve onu takip eden çağ gibi insanlığın Altın Çağı'na dahil edilmiş görünmektedir.

Başak Çağı (yaklaşık M.Ö. 12000 - yaklaşık 10000), isimleri onu birçok durumda *Bakire* olarak tanımlayan Büyük Tanrıça (*Maha Devi* Sanskr.) ile bağlantılıdır. Tanrıçanın en bilinen isimlerinden biri Ganesha-Adam'ı doğuran *Gauri* (Adil Bakire' Sanskr.) olduğu için bu çağ aynı zamanda cennet gibi bir duruma da işaret eder. Diğer anlamlı yakıştırmalar ise *Kanya* (Bakire Sanskr.)' *Kanya-Kumari* (Bakire Kız Sanskr.) vs. Bu eski zamanların yankıları, Musul'un kuzeydoğusundaki tarih öncesi *Tepe-Gaura* (*tepe' tepe'* İran. ve Türk.) bölgesinde kalıntıları ortaya çıkarılan İran'daki *Gaura* kültüründe bulunabilir; burada karmaşık bir yapılandırılmış tapınak bulunmuştur [464]. Dolayısıyla bu çağ, geleneğe göre 14.000 yıl önce insanlığın ruhani evrimini tehdit eden şeytanları yok etmek için enkarne olan Büyük Tanrıça'nın tezahürüyle başlamıştır. Kurtarıcı ya da Kurtarıcı'nın bu rolü ona verilen diğer isimleri de açıklamaktadır: *Tara* (Kurtarıcı'nın Sanskr.)' *Jagaddhatri* (Dünyanın Sürdürücüsü' Sanskr.) vs. Armstrong bunu "Tanrımız fikrinin yaklaşık 14.000 yıl önce yavaş yavaş ortaya çıktığı Orta Doğu'nun kadim dünyasına" yerleştirmiştir [465]. Amerikalı arkeolog William Schiller'in uygarlığın doğuşundan söz ederken, bu olayın yaklaşık 13-15 bin yıl önce meydana geldiğini tahmin ettiğini de gösterdik (bölüm I) [466]. Bu dönemin Tanrıça heykelcikleriyle dolu olduğunu göreceğiz (bölüm XX A), böylece Tanrıçanın o zamanlar baskın arketip olduğunu ve o eski zamanlardaki toplumun anaerkil bir toplum olduğunu kanıtlayacağız. Bakire arketipsel özü insanlığın tüm ruhani kültürlerinde uzun bir süre korunmuştur (bölüm XIX B).

Tarih öncesine ait olan **Aslan Çağı** (yaklaşık M.Ö. 10000 - yaklaşık M.Ö. 8000) da, çağın adıyla yakın ilişki içinde bir aslana (*Sinha-rathi* Sanskr) binen *Durga*' şeklindeki Büyük Tanrıça'nın tezahürüne gönderme yapar. Aslında pek çok Tanrıçanın aracı aslan (Tanrıçaya egemenlik statüsü veren kraliyet hayvanı) veya diğer ilgili kedigiller olmuştur (bölüm XX A).

Yengeç Çağı (MÖ 8000 civarı - 6000 civarı). Bu çağ hakkında, eşdeğer ilahi tezahürü tanımlamamıza izin verecek yeterli kayıt bulunmamaktadır. Bununla birlikte, yengecin gerileyen karakteri nedeniyle, insan ırkının gelecekte ataerkil gücün yükselişini hazırlayacak olan ruhani düşünüşle karşı karşıya olduğu sonucuna varabiliriz. Gerçekten de, barışçıl anaerkil kabile toplumları daha sonra savaşçılar kastını (*kshatriyas*' Sanskr.) temsil eden erkek saldırganların hakim olduğu insan topluluklarına dönüşmüştür. En ünlü kshatriya, bir sonraki Avatar'ın (Rama) gelişini hazırlayan *Parashurama*'ydı. **İkizler Çağı** (yaklaşık MÖ 6000 - yaklaşık MÖ 4000) erken Hinduizm'in gelişme dönemine tekabül eder. Bu burçta Vishnu'nun yedinci enkarnasyonu olan *Rama*, iki çift kardeşin doğumuyla tezahür etmiştir: Bir yanda *Rama* ve *Lakshmana*, diğer yanda *Satrughna* ve *Bharata*. Rama'nın kendisinin de ikiz oğulları vardı: *Lav* ve *Kush* (o dönemde Güneş'in bulunduğu takımyıldızın adına uygun olarak). Lav Rusya'ya (dünyanın egosu) gitti ve ondan *Slav* adını aldı. Diğer oğul Kush Çin'e (dünyanın süperegosu) gitti, bu nedenle *Kushan* adını alıyoruz. Bu iki ilahi prensip aynı zamanda *Buddha Gautama* ve *Mahavira*, daha sonra da *Shankaracharya* ve *Gnyaneshwara* olarak enkarne olmuşlardır. Başka bir çağda, Fatıma'nın oğulları *el-Hasan* ve *el-Hüseyin* ve Hazreti Ali'ydi; ikincisi doğru kanalı yöneten eylem İlkesi Brahmadeva'nın tezahürüdür (eylem kanalı, bölüm II). Aslında Ali, "Peygamber'in sağ kolu" olarak kabul edilirdi. Schuon durumu şu şekilde karakterize eder: "Hinduizm "tam" ve "kısmi" *Avataralar* arasında ayrım yapar: ikincisinde Tanrısallığın sadece bir "parçası" enkarne olur" [467]. X. Bölümde aynı dönemde Ezeli Guru'nun tezahürleri olarak enkarne olan Konfüçyüs ve Lao-tse vakasıyla da karşılaşmıştık. *Vedalar* döneminde insanlar, daha sonra Roma mitolojisinde kanatlı atlara binen Castor ve Pollux (*dioskoúros* Zeus'un oğulları; *koúros* oğlu' Gr.) aracılığıyla yankılanan ikiz Tanrılar *Nasatya'lar* veya *Ashwin*'lere (atlılar; *ashwa*' at' Sanskr.) taparlardı. Mazda geleneğinde *Hauravat* ve *Amaratat* adlarında asonanslı bir çift Tanrıça vardı. Geleneğe göre Rama, Treta Yuga döneminde enkarne olmuş ve 8000 yıl önce yaşamıştır. Daha sonra Virata'da dördüncü çakra (Adi Anahatha) açıldı.

Anahatha insanın önemli bir merkezidir.

Süptil alanda bu çakra kalbi ve akciğerleri kontrol eder. Bu, kalp organının merkezi kalp tarafından verilen emirleri izlediğine inanan Çinliler tarafından doğrulanırken, akciğerin yalnızca orta kalp emrinin bir sonucu olarak var olduğu düşünülmektedir [468]. Kırmızının Anahatha çakranın(bölüm XV E) kan rengine yakın rengi olduğunu ortaya koymuştuk. Önde gelen Çinli simyacı Lii Ten'in (MS 8. yüzyıl) bir biyografi yazarı şöyle yazmıştır: "kalp ateşi, zinober gibi kırmızıdır" [469]. Ya da zinober (civa sülfür) kırmızıdır ve ateş aracılığıyla simyada sol kanal için karakteristik olan cıvayı açığa çıkarır. *Civanın* canlı varlığı (*Jivatman*) ima eden "hızlı gümüş" olarak da bilindiğini, gümüşün ise sol kanalı belirttiğini eklemeliyiz (bölüm IV).

Merkezi -orta - yön cesaretin, korkusuzluğun, Tanrı'ya, kendi Benliğine, diğerlerine ve geleceğe güvenin *merkezidir*; saldırılarla savaşmak için harekete geçirilen süptil yöndür. Örneğin patojenik ajanlarla savaşmak için gerekli antikorları üreterek bireyin her türlü saldırıya karşı zaferini güvence altına alır. Bu, merkezi yönün düşmanların yok edicisi Tanrıça *Durga* ile olan ilişkisini açıklar. Bu çakranın antikor üreten bez olan timüsle (bölüm II) ilişkisi hakkında daha önce yazmıştık. Ancak *timüs* etimolojik olarak *thymós* (ruh, Gr.) ile ilişkilidir.

Doğru yön, mevcut kurallara (*maryadas*' Sanskr.) tamamen uyarak mükemmel bir oğul, kardeş, koca, baba ve hükümdar olan *Rama*'nın niteliklerini ortaya koyar.

Sol tarafta, anatomik kalp seviyesinde, *Bhagavad-Gita*'da yazıldığı gibi ilahi Baba'nın (*Shiva*) yansıması olan *Benliğin* (*Atman*'ın Sanskr.) yeri vardır: "Rab tüm varlıkların kalbinde ikamet eder". "O herkesin kalbinde oturur" [470]. Sonra, Yüce Varlık şöyle der: "Tüm görevleri terk ederek, sığınmak için yalnızca Bana gelin" [471]' böylece *din* olarak bilinen tüm kültürleri reddeder (çünkü bunlar dışsaldır)' oysa gerçek *ve eşsiz din içsel* olandır çünkü yalnızca o içsel tezahüründe İlahi Olanla bütünleşmeyi sağlar. Sağ Anahatha'nın erkek akrabalarla ilişkili olması gibi, sol yön de anne, eş, kız kardeş, kız evlat ile ilişkiyi barındırır.

Hindu sembolizminde Atman'ın grafik işareti kalpte bulunan bir alevdir. *İncil*'de okunduğu gibi: "Rab'bin Ruhu, yüreğin iç odalarını araştıran bir lambadır."²⁴⁶ [472]. Aynı şekilde, Roma Katolik Kilisesi 17. yüzyılda tepesinde alev taşıyan İsa'nın Kutsal Kalbi imgesini tanıttı ve İsa Mesih "kalbin Kralı"

oldu. Diğer bölümlerde alevli kadehin Mazdaean geleneğinde, Süleyman'da, Bodhisattvalarda, Druidlerde ve İsa'nın kanını içeren Kâse efsanesinde ortaya çıktığından bahsetmiştik (bölüm XI E). Schuon şöyle açıklamıştır: "Her... inisiyatik geleneğin öğretisinde, ruhun organı veya ruhani yaşamın ana merkezi kalptir" [473]. "Kalp sembolik olarak Öz'ün yeridir" [474] ve "Atman, Öz "den [475] bahsederken hiç tereddüt etmez.

Yeni İmparatorluk döneminden kalma bir Mısır metninde "insanın kalbi onun Tanrısıdır" [476] denildiği için bu kavram çok eskidir. Bununla birlikte, en değerli kaynaklar elbette sıklıkla başvurduğumuz Hint kaynaklarıdır. Şimdilik *Atman* (Self Sanskr.) ile Mısır Tanrısı *Ammon*' arasında yakın bir yazılışa sahip olası bir bağlantıyı fark edebiliriz. "Theban teokrasisinin "dogmaları", büyük üçlü ilgili merkeze yerleştirildikten sonra... şöyle diyordu: "Bütün Tanrılar üç tanedir: Ammon' Ra ve Ptah' ki bunlar eşsizdir. (Onların) adı (yani ruh) Ammon gibi gizlidir"" [477]. Alıntılanan metin Erman'ın şu yazısını hatırlatmaktadır: "Ammon gibi adı gizlidir' Ra ona yüz (?) olarak aittir ve Ptah onun bedenidir" [478]. *Amun* aslında *Saklı Olan* anlamına gelir (*amun*' saklamak' Mısır.) [479]. Maddi bedenle ilişkili Tanrıyı göz ardı edersek, Teb teologlarının diğer üçleme üyelerini yüce ilah Ammon-Ra'da birleştirdiklerini fark ederiz. Aynı şekilde *Ammon-Amen* özdeşliği de (tek başına ya da Firavun Amenemhet'inki gibi "Ammon başlangıçtaydı" anlamına gelen bileşik isimler halinde) dikkat çekicidir [480]. Ammon'un paderesi²⁴⁷ Amaunet rüzgar Tanrıçası, tatlı esinti olarak tasvir edilirdi.²⁴⁸ (Tanrının kendisi bile) [481].

Eski İran'da insanlar Vohu Manah'ın insanın kalbinde yaşadığına inanırlardı [482].

Krishna beyan etti: "Ben, ey Gudakesha, tüm yaratıkların kalbinde oturan Benliğim (*Ahamatma Gudakesha*' Sanskr.)" [483]. "Ben" bu fiziksel beden, bu ego, bu bilinç, bu düşünceler, arzular, duygular, koşullanmalar anlamına gelmez. Tüm bu şeyler ölümden sonra varlıklarını sona erdirirler. Yalnızca Benlik ebedidir ve sonsuza dek sürer; bizi tanımlayan yalnızca Benliktir.

Upanişadlar şöyle der: "Kalpte Atman, Öz bulunur. Yüz bir küçük kanalın merkezindedir... Bunların içinde hareket eder... nefes" [484]. "Ruh²⁴⁹ Bu Brahman'dır" [485]. "Geniş, göksel, düşünülemez bir biçime sahip ve dakikadan daha küçük, parlıyor. Uzaklardan daha uzaktır, yine de burada elinizin altındadır, [kalbin] gizli yerine yerleşmiştir, burada bile bakanlar arasındadır" [486]. Ölüm Tanrısı Yama, Nachiketas'a şöyle dedi: "Küçükten daha küçük, büyükten daha büyük olan, burada bir yaratığın kalbine yerleşmiş olan Atman'dır" [487]. "Kalbin içindeki boşlukta her şeyin hükümdarı, her şeyin efendisi, her şeyin kralı yatar" [488]. "Brahman'ı gerçek (veya hakikat, *satya*), bilgi (*jnana*, *gyana* olarak da yazılır), sonsuz (*ananta*) olarak bilen, [kalbin] gizli yerine ve en yüksek cennete (*parame vyoman*) yerleşen kişi, akıllı (*vipashchit*) Brahman ile birlikte tüm arzuları elde eder" [489]. "Ateşte olan, kalpte olan ve Güneşte olan, hepsi tek ve aynı Varlıktır", yani Brahman [490]. "O'nu bilen, [kalbin] gizli yerine yerleşmiştir - burada, yeryüzünde, dostum, cehaletin düğümünü çözer" [491]. Jerome, "Platon'un insan ruhunu kafaya yerleştirdiğini, İsa Mesih'in ise kalbe yerleştirdiğini" [492] belirtmiştir. Bu ifadeye rağmen, *Timaeus*'ta insanın Tanrılar tarafından nasıl yaratıldığını anlatırken, Yunan filozof gerçekten de şöyle yazmıştır: "Cesaret ve tutkuyla donatılmış ve çekişmeyi seven aşağı ruhun o kısmı başın yanına, göbekte boyun arasına yerleşmiştir" [493]. Ya da 'göbek ile boyun arasında kalp vardır' ve cesaret, tutku ve düşmanlara karşı savaşma sevgisi tam olarak yukarıda gösterildiği gibi Anahatha çakrasını tanımlar.

Benlik İsa tarafından *hazinemiz* olarak tanımlanmıştır: İsa şöyle demiştir: "Hazineniz neredeyse, yüreğiniz de orada olacaktır" (Luka 12:34; krş. Matta 6:21). Sonuç olarak, ilk Hristiyan âleminin ruhani doktrininde kalp "ruhun" meskenidir. Bu ince merkez sevginin (en saf haliyle, yani ilahi sevginin; bölüm XIX B) merkezidir, aksi takdirde bu gerçek genel olarak kabul edilir.

Kova İncili İsa'yı şu sözlerle takdim etmiştir: "Tanrı'nın insanla buluşma yeri kalptir..." Ve bütün halk şöyle dedi: "Kalbin içinde konuşan Kutsal Olan'ı tanımayı bize öğret"" [494].

Mektuplarda *homo interior* (Lat.) 'içsel insan' (Romalılar 7:22) 'içsel olarak... yürekten, ruhtan' (2:29) ve 'yüreğin gizli adamı²⁵⁰ Tanrı'nın gözünde çok değerli olan yumuşak huylu ve sessiz ruhun çürümezliğinde' (1. Petrus 3:4). Cümlelerin sonu çok açık bir şekilde Atman ile uysal, anaç ve en saf Kundalini, Kutsal Ruh arasındaki saf ilişkiye işaret etmektedir. Tüm Kutsal Kitap bilginleri söz konusu mektubun asla Petrus tarafından yazılmadığı konusunda hemfikirdir. İşaya'ya göre Benlik "gizli Tanrı"dır. *İncil*'de de şöyle yazmaktadır: "Tanrı... elle yapılmış tapınaklarda oturmaz" (Elçilerin İşleri 17:24;

çapraz başvuru 7:48; 1 Krallar 8:27; 2 Tarihler 2:6; 6:18; 1 Korintliler 3:16; Efesliler 2:22). Kültler için tasarlanmış binalarda ikamet etmeyen bu Tanrı, Yunanlıların yukarıdaki ayetten önceki ayette (Elçilerin İşleri 17:23) alıntılanan yazıyı taşıyan sunaklar diktikleri Benliğin (Atman) insandaki yansımasıdır: "Bilinmeyen Tanrı'ya" (*Agnóstos Theós* Gr.). Bir kez daha, Sokrates'in sloganı haline gelen Delfi tapınağının ön yüzündeki ünlü cümleyle ifade edilen eski Yunan dürtüsünün derin önemine doğru yönlendiriliyoruz (bölüm X): *gnóthi seautón* 'Kendini bil (Gr.)-içindeki Kendini, senin için bilinmeyen Tanrı'yı keşfet! O'nu dışımızda aradığımız sürece bilinmez olarak kalacaktır. Bu dürtünün Hindu dilindeki karşılığı *Atmanam viddhi*'dir (Kendini tanı, Sanskr.). Diğer tefsirciler Elçilerin İşleri tarafından aktarılan tapınaktaki yazıtın aslında *Agnóstai Theai*' yani "Bilinmeyen Tanrı'ya" [495] olduğuna inanırlar ki bu da içimizdeki İlahi Anne'nin Kundalini olarak tezahürünü keşfetme dürtüsünü ortaya koyar (bölüm XX ve XXI). Kutsal Yazılar kişinin Kendini aramasına yönelik başka dürtüler de içerir. Scholem, Tanrı'nın İbrahim'e dünyaya gitmesi için verdiği emrin: "çık dışarı" (*lekh lekha* İbr.; Yaratılış 12:1) tam olarak *gnóthi seautón* gibi *kendi benliğine git* [496]' şeklinde anlaşılabilirliğini gösterir. Scholem, *Hilkhoth Yetzirah*'ın eski el yazmasının başlığının da bir ek taşıdığını fark etmiştir: "Ona bakan [yani tefekkürle kendi benliğine dalan] her insanın bilgeliği ölçsüzdür" [497].

Bir Gnostik metin açıkça yazmıştır: "Sizler anlayışlı kalbin çocuklarısınız" [498].

Lossky şöyle yazmıştır: "Hristiyan Doğu'nun çileci geleneğine göre kalp (*kardia*, Gr.) insan varlığının merkezidir... tüm ruhani yaşamın kendisinden çıktığı ve üzerinde birleştiği noktadır" [499]. Yazar ruhu (*nous*, Gr.) "insan yaratılışının en yüksek parçası" olarak görmüştür. "İnsanın en kişisel parçası, vicdanının ve özgürlüğünün ilkesi olan ruh, insan doğasında en çok kişiye karşılık gelir... Yunanlı Babaların *nous*'u insandaki Tanrı imgesiyle özdeşleştirmeye sık sık hazır olmalarının nedeni budur" [500]. "Kendi içine gir ve orada Tanrı'yı, melekleri ve Krallığı bul" der ruhani yaşamın ustaları, Büyük Anthony (ö. 356) ise: ""Kendini tanı", çünkü "önce kendini tanımayan hiç kimse Tanrı'yı tanıyamaz"". Yüzyıllar sonra, Sarovlu Seraphim kalbi şöyle adlandırmıştır: "Tanrı'nın sunağı", O'nun varlığının yeri [501].

Jung, Orta Çağ'ın "tüm insanların anlayışından tamamen gizli olan kalbin sırları" kavramından bahsetmiştir [502]. Johann Daniel Mylius felsefe taşının (yani Benliğin) *punctum cordis*'te (kalp merkezi' Lat.) bulunduğu inanıyordu [503].

Alman Pietist Kont Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (1700-1760) "imanın düşüncelerde ya da kafada değil, kalpte olduğuna, kalbin aydınlatığı bir ışık olduğuna" inanıyordu [504].

Zohar'da şöyle yazar: "Sadık Çoban²⁵¹ "... Tanrı, Beyin olan tahtını terk eder... ve onsuz dünyanın var olamayacağı Kalp olan şefkat tahtına oturur" [505]. Ve gerçekten de Anahatha çakranın karşılığı baştaki Brahman'ın (*Brahmarandhra* Sanskr.) açılma merkezidir. Ayrıca, tüm çakraların baş üzerinde kendilerine özgü çıkıntıları vardır (*pithas*, Sanskr.), bu gerçek Şimşon örneğinde, Tanrı'nın Ruhu üzerine indiğinde kendisine bahşedilen *gücü* (*shakti* Sanskr.) içeren yedi tutam saç aracılığıyla iyi bir şekilde gösterilmiştir (Hakimler 14:6'19; 16:17,19).

Bir *hadis-i kudsi* (Tanrı'nın Peygamber aracılığıyla konuştuğu doğrudan vahiy) Tanrı'nın kalpteki varlığını kabul eder: "Gök ve yer Beni içine alamaz ama inanan kulumun kalbi Beni içine alır" [506]. Peygamber şöyle demiştir: "Allah'ı kalbinde koru; o zaman Allah da seni korur" [507]. Sonuç olarak, İslam'ın *Sufizm* olarak bilinen ezoterik hareketi (bölüm XXV B) *kalbin* üstünlüğünü kabul etmiştir (*qalb* Arab.).

Sih Kutsal Kitabı'nda şöyle yazar: "Rab ruhtadır ve ruh da Rab'bin içindedir. Bu Guru'nun Öğretileri aracılığıyla idrak edilir" (*Aatam mahi Ram ram mahi aatam cheenas Gur beechaaraa*) [508]. "Çiçekte kalan koku gibi ve aynadaki yansıma gibi, Rab derinlerde yaşar; O'nu kendi kalbinizde arayın" (*Puhap madh jiyu baas hai mukar mahi jaise shaayee*) [509]. "Kalbin mağarasında güzel bir yer vardır" (*Is gufaa mahi ik thaana suhaaiaa*) [510]. "Sevgilim kalbimin mağarasında yaşıyor" (*Pritam basat rid mahi khor*) [511]. Guru Nanak ayrıca şöyle yazmıştır: "Saf bir kalp, *Dasham Dwar*'dan emilecek olan İlahi Nektarı doldurmak için altın bir kaptır.²⁵² *İda* ve *Pingala* kanalları aracılığıyla" [512]. "Aydınlanma sayesinde kişi kendi iç varlığının (kalbinin) evinde yaşar; egoizm ve arzu ortadan kalkar" (*Aap pachhaanai ghar vasai haumai trisnaa jaai*) [513].

Filozoflar "Ben kimim?" sorusuna bir yanıt bulmaya çalışırlar.²⁵³ Mümkün olan tek yanıt şudur: "Ben Benliğim" (*Atman* Sanskr.) ve bu her birey için mutlak Hakikattir (eşsiz gerçeklik). Bu nedenle Jung kendisine sormuştur: "Farkına varmaktan daha temel bir şey var mıdır? "Ben buyum" idrakinden daha temel bir şey var mıdır?" diye sormuş ve ardından cevabı vermiştir: "nesnel" bir ego, ki bu nedenle "benlik" olarak adlandırılması daha doğrudur [514]. İsviçreli psikolog, "insan için en büyük sınırlamanın benlik olduğunu; bunun deneyimde ortaya çıktığını" düşünüyordu: "Ben sadece buyum!" [515]. Daha sonra tartışılacak olan *ruh*, *can* ve *benlik* arasındaki ayrıma rağmen, bazı yazarlar yukarıdaki olumlamayı "Ben Ruhum" ile bir tutmuştur ki bu da Tanrı'nın *İncil*'deki isimlerinden biriyle uyumludur: "Ruhların Babası" (İbraniler 12:9).

Vedanta'dan sonra²⁵⁴ (nihai bilgi, Sanskr.) yorumcularına göre özne mantıksal değil metafiziksel bir terimdi. Aslında Öz'ün, insandaki ve Tanrı'daki ebedi unsurun bir başka adıydı. Dolayısıyla *tek* gerçeklik olan Brahman dışında hiçbir şey mevcut değildir.

Maitrayana Upanişad Öz'ün yaratılışını şu şekilde anlatır: Başlangıçta, Prajapati (Vishwa) tek başınaydı ve yalnız ve neşesizdi, Kendisi üzerine meditasyon yaparak sayısız yaratık yarattı. Onlara baktı ve taş gibi olduklarını gördü. Bununla yetinmedi ve onları uyandırmak için içlerine girmeyi düşündü. Bunu kendi yöntemiyle yaptı ve böylece Kendisi olarak kalmaya devam ederken, hareketsiz ve tertemiz [516] şeylerde var olan öznel ilke haline geldi.

Kalp çakraya (Shiva'nın meskeninin bulunduğu sol tarafa) yönelik mantra şudur: "*Sat Chit Ananda rupam' Shivo ham' Shivo ham*" (Ben²⁵⁵ Varoluş' Bilinç' Mutluluk, Ben Shiva'yım' Ben Shiva'yım' Sanskr.). Hiç kimse kendi *varlığını* inkar edemez' ve varoluş zorunlu olarak bilgi, dolayısıyla *bilinç* anlamına gelir. Basitçe farkında olma gerçeği, varoluşuna dair inancı ima eder. *Mutluluk* daha önce ele alınmıştır (bölüm XIX B). *Sat* aynı zamanda *Hakikat* – *Gerçek*- anlamına da gelir. Hippolu Augustinus bir yandan "Hakikat Tanrı'nın suretinde yaşar" (*Veritas quaeritur in Dei imagine* Lat.) [517], diğer yandan da "Hakikat insanın içinde yaşar" (*In interiore homine habitat veritas* Lat.) [518] diye yazmıştır. İslam inancına göre Tanrı dünyayı "Hakikat ile" yaratmıştır (*bi'l-Hakk* Arab.) [519]. Daha önce de gösterildiği gibi '*Hakk*' hem "Tanrı" hem de "Hakikat" anlamına gelir.

Upanişadların ontolojik – varlıkbilimsel - formülü "Brahman'ın üç katlı adı" olarak kabul edilen *OM Tat Sat*'tır (*tat*' bu; *sat*' ne varsa; *as-* olmak' Sanskr. kökünden). Her iki tanıma göre de (Shiva ve Brahman) Tanrı *Sat*'tır, yani "Ben'im" (*YHWH*; bölüm XV D).

Upanişadlar şöyle der: "Başlangıçta bu dünya bir Kişi biçiminde tek başına Atman'dı. O önce: "Ben varım" dedi" [520]. Bu nedenle, *İncil*'deki "Ben o Ben'im" (Çıkış 3:14), *Vedalar*daki "*aham Brahmasmi*" (Ben Brahman'ım Sanskr.) sonucuna geri gönderen "Ben Ben'im" 'den başka bir şey değildir [521]. *Upanişadlar*'daki öğretilerin özü, içkin bireysel Benlik (Atman) ile Yüce Benlik (Brahman) arasındaki, insan ile Yaratıcısı arasındaki özdeşliği açığa çıkarır: *Ben O'yum*: "Rabbim! Geçmişteki tüm enkarnasyonlarımda Sen benim içimdeki Benliğim olarak kaldın. Şimdi, senin lütfunla²⁵⁶ Kendini benim efendim olarak gösterdin ve kendini Öz olarak ortaya koydun" [522]. İsa'nın da aynı şeyi ilan ettiğini hatırlıyoruz: "Ben ve Baba biriz" (Yuhanna 10:30). "Öyle ki, 'Baba' sen bende, ben sende, onlar da bizde bir olsunlar" (Yuhanna 17:21). "Bana verdiğin yüceliği onlara da verdim ki, biz bir olduğumuz gibi onlar da bir olsunlar; ben onlarda, sen bende" (17:22-23; krş. 17:11). "*Aham Brahmasmi*" gerçek Benlik anlamına gelirken, *aham idam* (Ben buyum/şuyum' Sanskr.) sahte "Ben" anlamına gelir. "Ben şuyum, ben buyum" diye bir şey yoktur, sadece "Ben varım" vardır. "O yüce Brahman'ı bilen 'gerçekten' çok Brahman olur" [523], bu Latince yorumda şöyle olmuştur: "*Quisquis Deus intellegit, Deus fit*" (Tanrı'yı bilen Tanrı olur) [524]. Bu, *Yoga*'nın Tanrı'yla birleşmesinin özüdür (bölüm XXV). Kutsal yazılar Vedik düşüncenin ünlü kesin hükmünü de içermektedir: *Tat Twam asi*²⁵⁷ (That One art Thou' veya Thou art That, Sanskr.) [526], *Atman'ın Brahman olduğunu* söyler ve mantraların başında kullanılır (aşağıya bakınız), örneğin Ganapati'ye adanmış *Ganesha Atharva Sheersha* [527] (*Atharva-Veda*'nın başı, yani en önemlisi; ilk okunması gereken) ilahisinde metaforlar oluşturur. Bu ilahi ayrıca şöyle der: "*Twameva sarvam khalvidam Brahmasi*" (Sen tek başına bunların hepsisin, sen Brahman'sın' Sanskr.) "*Twam sakshat Atmasi nityam*" (Sen gerçekten de ebedi Öz'sün' Sanskr.). Brahman (bölüm I), yani Yüce Benlik hakkında söylenebilecek tek şey şudur: "Benlik bu değildir' o değildir"²⁵⁸ [528]. Yajnavalkya karısı Maitreyi'ye şöyle dedi: "*Sa esha neti neti Atman*", yani: "[O] Atman hakkında [kişi] şöyle der: "Bu değil, o değil" [529]-yani, ne olmadığını söyler, böylece Brahman örneğinde olduğu gibi herhangi bir sıfatın kullanılmasına karşı çıkar (bölüm I). "Bu Atman ne şudur, ne de budur. Ele geçirilemez, çünkü ele geçirilmemiştir. Yok edilemezdir, çünkü yok edilmez.

Bağlanmamıştır, çünkü kendini bağlamaz. Bağlanmamıştır. Titremez. Yaralanmaz" [530]. "[Atman] ne doğar ne de ölür. Bu herhangi bir yerden gelmemiştir, herhangi biri olmamıştır. Doğmamış, sabit, ebedi, ezeli, beden öldürüldüğünde bu da öldürülmez" [531]. "[Atman], gerçekten de, tüm bu dünyadır" [532]. "Benlik tek başına Tanrıların çokluğudur, evren Benliğe dayanır" [533].

Ramana şöyle derdi: "Gerçeklik her zaman aynı kalan ve değişmeyendir" [534]' bu nedenle Atman insan için tek gerçekliktir. Aynı zamanda, büyük Hindu bilgisi dikkatimizi sahte "Ben "in uyanık durumda var olduğu, ancak düşüncelerin ötesinde olan yalnızca gerçek "Ben "in (Öz) var olduğu uyku sırasında yok olduğu gerçeğine çekmiştir²⁵⁹ [535].

Aristoteles de Benliğin ("ruh" olarak adlandırdığı) tek gerçeklik olduğunu kabul etmiştir: "Ruh bir bakıma var olan her şeydir" (*e psyché ta ónta pós estí pánta'* Gr.) [536]. Empedokles insanın içinde var olan Tanrısallığın farkındaydı ve bireyi "bir Tanrı" olarak görüyordu [537]. Philostratus, *Apollonius'un Hayatı*'nda, Tyana'lı Apollonius'a ifşaatta bulunan Iarchos adlı bir Hindu bilge hakkında yazmıştır: "Her şeyi biliyoruz, çünkü işe kendimizi bilmekle başlıyoruz; çünkü önce kendini bilmeyen hiç kimse bu felsefeye kabul edilmez" [538].

Meister (Magister) Eckhart (c.1260-1328) Eckhart şöyle demiştir: "Tanrı'nın yeryüzündeki tek temsilcisi Ruh'tur" [539], dolayısıyla bunun Yüce Tanrısallığın insan düzlemindeki bir izdüşümü olduğunu kabul eder. Şunu da eklemiştir: "ruhta Tanrı'nın içinde yaşadığı bir Şey vardır" [540]. Ayrıca, bu yerin -varlığın merkezi (ruhun ışığı)' yaratılmamış ve yaratılamaz (*increated et increabilis*, Lat.) [541]- insanın Tanrı ile birleşmeyi gerçekleştirebileceği yer olduğunu düşünmüştür: "Ruh Tanrıs'al'dan bir öpücük aldığında, en büyük mükemmelliğine ve en büyük mutluluğuna erişir" [542]. Eckhart bilen ve bilinenin bir olduğuna inanırdı. Şöyle derdi: "Tanrı ve ben biriz" ve "aramızda hiçbir ayrım yoktur" [543]. "Eğer Tanrı'yı doğrudan bileceksem, tamamen O ve O Ben olmalıyım, böylece bu O ve bu Ben tek bir Ben haline gelir ve öyle olurlar" [544]. Bu tür fikirler Eckhart'ın Papa John XXII tarafından kınanmasına neden oldu. Eckhart "*Esse Deus est*" (varlık Tanrı'dır) konusunu *Opus tripartitum*'un (*Üç Bölümlü Çalışma*) *Opus propositionum* (*Önermeler Çalışması*) başlığını taşıyan (kaybolan) ilk bölümünde geliştirdi [545]. Rhenish Magister şöyle yazmıştır: "Ben, ebedi varlık olan varlığımın düzeninde kendimin nedeniyim". "İnsan Tanrı'da Tanrı'dır" [546]. "İsimsiz olan Tanrı ifade edilemezdir ve O ne kadar ifade edilemezse, onun zeminindeki ruh da o kadar ifade edilemezdir" [547]. "Tüm yaratıklar Bir'i arar, en alttaki yaratıklar bile Bir'i arar ve en üsttekiler Bir'i bulur; doğalarının üzerine çekilir ve dönüştürülürler, Bir'de Bir'i, kendinde Bir'i ararlar" [548].

Eckhart'ın fikirleri filozof ve kilise adamı Nicholas of Cusa (Cues; c.1401-1464) ve Angelus Silesius (1624-1677) ile yankı bulmuş, onlar da ruh ve Tanrı arasındaki özdeşliği kabul etmişlerdir. Avıralı Teresa (1515-1582) yedinci konağa varıldığında ruhun Tanrı ile "O'nunla tek bir ruh" olacak şekilde birleştiğini belirtmiştir. "Ruh tamamen Yaratıcısının benzerliğine dönüşür - ruhtan çok Tanrı gibi görünür". "Ruhsal evlilik ruhu kendi üzerine yükseltir, onu Tanrılaştırır ve katılım yoluyla Tanrı yapar" [549]. Burada "ruh" açıkça "Benliği" tasvir etmektedir.

İslami ezoterikte de "birey... en içteki özünde... kendi ilahi İlkesinden ayrı değildir" [550]. Sufilerin aksiyomu Muhammed Peygamber'in şu sözüdür: "[Gerçek] özünü bilen Rabbini bilir" (bkz. *üstte*). 922 yılında seçkin Sufi Hüseyin el-Hallac bunu ilan etmiştir: "*Ana al-Haqq- Enel Hak*" (Ben Allah'ım, Arapça). Bununla Öz ile özdeşliğini (*ipse'* Lat.) anlamıştır. Sözleri bir küfür olarak kabul edildi ve işkence edilerek oracıkta öldürüldü. Buna rağmen, mezarı azizler için olduğu gibi hac ziyaretlerinin yapıldığı bir yer haline geldi. Aslında Muhammed bile Tanrı hakkında şöyle demiştir: "Beni gören Tanrı'yı görmüştür"; "Ben O'yum ve O da ben" [551]. Peygamber, ayrı bir anlamı olan ama *el-Hakk* (Tanrı) artikeli ile kullanılan biçimle yakın ilişki içinde olan bir isim olarak Hakk (Hakikat - Arapçası) olarak adlandırılır. *El-Huwa*'dan (O, Arap.; ilahi isimlerden biri) gelen Yüce Benlik *el-Huwiay'* yaşam (*hayat*, Arap.) ve *hakikat* (*haqiqah'* tekil; *haqaiq'* çoğul, Arap.) ile bağlantılıdır. İbnü'l-Arabî de yaşamı boyunca şiddetle saldırıya uğramış ve daha sonra gerçek bir aziz olarak saygı görmüştür. İnsanın kendi benliğinin derinliklerine inerek Tanrı'yı keşfedebileceğine inanıyordu [552], bu yüzden şöyle yazmıştı: "Sen O değilsin ve sen O'sun" [553], böylece benliğini keşfetmemiş olanlarla keşfetmiş olanlar arasında ya da başka bir deyişle "Kâmil İnsan" ile "hayvan insan" arasında bir ayrım yapıyordu [554]. El Hallac'ın örneğini takip eden El Arabi cüretkâr bir şekilde şöyle demiştir: "Ben O'na ibadet ederim, O da bana ibadet eder" [555]. *Kur'an* bile (51.20-21), daha örtülü bir şekilde Benliğe atıfta bulunur: "Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ayetler vardır; ve kendinizde; neyi görmezsiniz?"

Sihlerin kutsal kitabı şöyle der: "Ben Seninim ve Sen de benimsin" [556]. "Nanak der ki: Tanrı'nın kendisini bilen yüce Rab'dir... Tanrı'nın kendisini bilen Biçimsiz Rab'dir... Tanrı'nın kendisini bilen mükemmel Yaratıcı Rab'dir" [557]. *Sri Guru Granth Sahib* şöyle der: "Tanrı'yı aramak için neden ormana gidiyorsunuz? O her şeyin içinde yaşar ve yine de her zaman farklıdır; bir kokunun bir çiçekte, bir yansımanın bir aynada yaşadığı gibi O da sizinle birlikte yaşar; Tanrı da her şeyin içinde yaşar; bu nedenle O'nu kalbinizde arayın" [558]. Sih kutsal kitabı şöyle devam eder: "Yaratıcı bu bedeni altı halka (çakra) ile biçimlendirmiş ve içine eşsiz bir şey olan *ruhu* yerleştirmiştir" (*Khat nem kar kothree baandhee bastu anoop beech paayee*) [559]. "Tanrı bu insan bedenini altı çakra ile yarattı ve içine ruhun ışığını yerleştirdi. Maya okyanusunu geç ve gelmeyen, gitmeyen, ne doğan ne de ölen ebedi Tanrı ile tanış. Altı çakranız aynı hizada bulunduğunda, Surati (Kundalini) sizi çarpıtmaların ötesine götürür" [560]. Son iki metinde altı çakradan bahsedildiği açıktır çünkü yedinci çakra Virata'da henüz uyanmamıştır.

"Bu Atman ne eğitimle, ne akılla, ne de çok fazla öğrenmeyle elde edilemez. O sadece seçtiği kişi tarafından elde edilebilir; böyle bir kişiye Atman kendi kişiliğini (*tanum swam*) ifşa eder. Eylemden vazgeçmemiş olan değil, sakın olmayan değil, sakın olmayan değil, huzurlu bir zihne sahip olmayan değil, O'nu akıl yoluyla elde edebilir" [561]. "O ne görerek kavranır, ne konuşarak, ne başka bir duyu organıyla, ne riyazetle, ne de çalışmayla. Bilginin huzuru (*jnana-prasada*) ile kişinin doğası arındırılır. Ancak bu şekilde, meditasyon yaparak, kişi parçaları olmayan O'nu görür" [562].

Mutlak'ın gerçekliğin farklı özel yönlerinde keşfedilmesi, Hint maneviyatını karakterize eden birlik çabasıyla (Yoga) tezat oluşturan dağınık ve eşsiz bir öz hissi verir. Birlik ancak kalbin en iç boşluğunda, Anahatha çakrasında Atman'ın varlığının kabul edilmesiyle geri kazanılabilir. Bu, Kozmos'ta bir tezahür olarak (Brahma) ve kalp içi alanda bir tezahür olarak (Atman, Benlik)- birey ve Tüm arasındaki özdeşlik yoluyla bir arada varoluşu yeniden tesis eder [563].

"Ve kral [Tanrı'nın kudreti] içinizdedir... [Kim] [kendini] bilirse, onu bulacaktır"²⁶⁰-Müjde fikrini aydınlatan ve geliştiren apokrif bir el yazmasının [564] metnidir: "*He basileía tou entós umón estín*" (Tanrı'nın Krallığı içinizdedir' Gr.): "Tanrı'nın krallığı gözlemlenemez²⁶¹ Ne de şöyle diyecekler: "İşte burada" ya da "İşte orada" demeyecekler" (Luka 17:20-21). "Benim krallığım bu dünyadan değildir... Benim krallığım buradan değildir" (Yuhanna 18:36)' yani krallık dış dünyaya değil iç dünyaya aittir. Bununla birlikte, Aydınlanma bu dünyada yaşarken Tanrı'nın krallığını elde etmeyi sağlar ve bu duruma ulaşmak, *Rab'bin Duası*'nda gösterildiği gibi, Tanrı'nın cennetteki krallığı (*Malkuth shamayim*, İbr.; *Malkauta de'shemaya*, Aram.) ile yeryüzündeki krallığı arasındaki her türlü farkı ortadan kaldıran bir Tanrı iradesidir: "Gökte olduğu gibi, *yeryüzünde* de senin isteğin olsun: Egemenliğin gelsin" (vurgu eklenmiştir). "Tanrı için her şey mümkündür" (Markos 10:27; çapraz başvuru 14:36; Matta 19:26; Luka 18:27).

Notovitch'in başlık altında topladığı Budist metinler: *Aziz İsa'nın* (İsa; bkz. bölüm XXIII A) *Hayatı başlığı altında toplanan Budist metinleri*, "İsa'nın ayrıca paganlara ebedi Ruh'u gözleriyle görmeye çalışmaları, O'nu kalpleriyle algılamaları gerektiğini öğrettiğini" [565] göstermektedir. Alıntı Roerich'in gördüğü Tibetçe el yazmasında şu varyantla tekrar karşımıza çıkar: "İsa insanlara Ebedi Ruh'u gözleriyle görmeye değil, kalpleriyle hissetmeye ve saf ve değerli bir ruh olmaya çalışmaları gerektiğini öğretti" [566].

Eski Çin Hristiyan el yazmalarında şöyle yazmaktadır: "Eğer bir insan tek Tanrı'nın tezahürünü görmek istiyorsa, sadece kalbinin temiz olması gerekir, çünkü o zaman Tanrı'yı görebilir. Bu sözlerde öğretilenleri iyi düşünmelisiniz" [567]. Gerçekten de, insanı Yaratıcısıyla birleştirmeyi amaçlayan bu yüce hedefe Aydınlanmaya (Yoga), yani Öz'ün bilgisi ya da - bu kalpte bulunduğu için - kalbin bilgisi (*gnósis kardías*, Gr.) yoluyla ulaşılır: "Anlayan kalbin bilgeliği".

Gnostik bir yazının yazarı kendisini ruhla (Öz) özdeşleştirmiştir [568]. *Hakikat İncili* şöyle yazmıştır: "senin içinde sönmeyen ışık vardır" [569]. Ve Gnostik öğretmen Monoimus Theophrastus'a yazdığı mektupta şöyle demiştir: "Tanrı'yı aramayı ihmal ederek... onu kendinden (dışarıda) ara ve sendeki her şeyi mutlak olarak (kendine) tahsis edenin kim olduğunu öğren... Ve kederin, sevincin, sevginin ve nefretin nereden geldiğini öğren... ve eğer bu (noktaları) doğru bir şekilde araştırırsan, (Tanrı'nın) kendisini, birliği ve çoğulluğu kendinde keşfedeceksin" [570].

Origen, Hristiyan idealinin içsel birleşik bir insan olmak olduğunu, çünkü Tanrı'nın suretinde olanın yalnızca içsel insan olduğunu savunmuştur [571]. Ancak, gerçek birliğe yalnızca Aydınlanma yoluyla

ulaşılabilir. Bonaventure (1217-1274) Tanrı'nın suretini "kendi iç dünyamızda" [572] yansıtılmış olarak bulacağımıza inanıyor ve Hıristiyan'ın kendi Benliğinin derinliklerine indiğinde "aklın üzerinde bir vecd içinde taşınacağını" [573] açıklıyordu. Floransa'daki *Platoncu Akademi*'nin başkanı Marsilio Ficino (1433-1499) arkadaşı Cavalcanti'ye şöyle yazmıştır: "Aradığım yalnızca ruhtur, çünkü gerçekten de saf ruh olan kendimi arıyorum" [574].

İnsanın manevi durumu, *Kuran*'ın vurguladığı gibi insanın katılımı olmadıkça doruk noktasına (Kendini Gerçekleştirme) evrilmeyecektir: "Bir kavim kendinde olanı değiştirmedikçe, Allah onlarda olanı değiştirmez" (13.12), yani kendi içsel Benliklerinin farkına varmadıkça. Peygamber Muhammed şöyle derdi: "[Gerçek] özünü bilen Rabbini bilir" (*men 'arafa nefsahu faqad 'arafa Rabbah*, Arap.; *ar-Rabb*, Rab, Arap.) [575]. İçsel Benlik arayışı, Yüce Gerçeklik olarak görölen Kâbe'nin tavaf edilmesiyle karşılaştırılır (bölüm XV F): "Allah'ın etrafında tavaf ederken, yakında kendini unutacaksın... Yavaş yavaş eriyen ve yok olan bir parçacığa dönüştün. Bu mutlak aşk ve onun zirvesidir" [576].

Couliano "ruh" ya da eşdeğerlerinden bahsetmiş ama görünüşe göre Benliğe atıfta bulunmuş ve şöyle demiştir: "Bu, elbette, belki de on binlerce yıl önce insanoğlunun iç gözleminin belirli bir aşamasında büyük bir keşif olarak ve o zamandan beri büyük bir sır olarak algılanmıştır" [577].

Daha önceki bölümlerde Öz'ün (*Atman*, Sanskr.) bazen ruh (*Jivatman*; *Jiva*, canlı, Sanskr.) ve Ruh ile karıştırıldığını görmüştük. İnce bir ölçekte, kişi kaba fiziksel bedenden çakralara, sonra ruha ve sonunda Ruh'a yükselirken, nedensel taraf Ruh'tan fiziksel bedene iner. Fiziksel doğamızın somut kaba çerçevesinin sınırlayıcı, bireyselleştirci katmanlarıyla ve canlandırıcı ruhumuzun süptil kılıflarıyla örtölmüş olan Benlik, koşullandırma katmanlarının süreç ve faaliyetlerinden temelde etkilenmez, yalıtılmış ve yücelik içinde demlenmiştir [578].

Yunanlılar pnömatik (ruhsal)' psişik (ruhla ilgili) ve somatik (bedensel) arasında gerekli ayrımı yapmışlardır. Jung "ruh, nefes ve beden (*pneumatikón-psychikón-sarkikón* Gr.) üçlemesine" atıfta bulunmuş ve eklemiştir: "Ruh en ince ve en yüksek olandır; ruh, *ligamentum spiritus et corporis* olarak²⁶² ruhtan daha kabadır, ama "kartal kanatlarına" sahiptir, böylece ağırlığını daha yüksek bölgelere kaldırabilir. Her ikisi de "süptil" bir doğaya sahiptir ve eter ve kartal gibi ışık bölgesinde ya da yakınında yaşarlar, oysa ağır, karanlık ve saf olmayan beden ışıktan mahrumdur" [579]. Jung'dan sonra, "ruhu bir yandan bilinçdişıyla ilişki, diğer yandan da bilinçdişi içeriklerin kişileştirilmesi olarak tanımlarış... Etnolojik ve tarihsel malzemeden ruhun kısmen özneye, kısmen de ruhlar dünyasına, yani bilinçdişına ait bir içerik olduğu açıktır" [580].

Zohar'a göre *nefeş*²⁶³ (çoğul hali: *nepheshoth*' Hebr.) uyku halindeki ruh, *ruah* (Hebr.) ise uyanık haldeki ruhtur. Hiçbiri diğer olmadan var olamaz. Bunların üzerinde yer alan ve *neshamah* (İbr.) olarak adlandırılan daha yüksek bir yön her ikisine de hükmeder. *Neřev* (esinti, nefes, İbr.; bölüm XI C) ile olan benzerliği fark etmeliyiz. *Nephesh* alt yöndür, beden beslendiği destektir; bedenden ayrı olarak var olamaz ve ikincisi birincisiyle yakın bir birlik içinde olmadıkça var olamaz. O zaman *nefeşin* üstünde ama bedenle birlik içinde olan *ruah*'ın desteği haline gelir. İnsan *nefeş* ve *ruah*'a sahip olduğuanda *neshamah*'ı almaya yatkındır, böylece *ruah nefeş* ve *ruah*'tan çok daha yüksek bir öze sahip olan *neshamah*'ın desteği haline gelir ve dolayısıyla ilk ikisinden daha gizlidir. Yukarıdaki üç unsur, bedeni fitil olarak kullanan alevin bölümleriyle karşılaştırılır: *nefeş* alttaki, koyu renkli, mavimsi bölümdür; *ruah* onun üzerindeki beyaz bölümdür; *neshamah* ise üstteki, algılanamayan alevdir [582]. *Nefeř*, *basarın*, "etin" (örneğin Yaratılış 2:23-24 veya Yeřaya 10:18'de), yani fiziksel beden in yaşamsal gücü (örneğin Yaratılış 9:4'te göröldüğu gibi) olarak kabul edilir. Musa'nın Horeb Dağı'nda, mavi ışık gibi yanma yoluyla tüketmeyen beyaz ışığın huzurunda olduğu düşünölyordu [583]. Günümüzde Jung, yeni temel kavramlara yol ačan Benlik ve onun gerçekteştirilmesi konusunu geliştirmiştir.

Animoso (içten, İtal.) *anima*'dan (ruh, Lat.) gelir ve böylece sonuncuyu kalp çakrasına yerleştirmenin doğruluğunu teyit eder. Jung, birbirini tamamlayan dişil ve eril ezeli *olan anima ve animus*'un kolektif bilinçdişının arketipleri olduğu sonucuna varmış ve bunların öznenin ben'inden farklı olduğuancak öznenin içinde ve onun yardımıyla kendini gösterdiğini belirtmiştir. Sih Kutsal Yazıları Jung tarafından kullanılan *anima-animus* ilişkisini hatırlatan bir ilişki sergiler: "Dişi erkeğin içindedir ve erkek de dişinin içindedir. Bunu anla ey Tanrı'nın farkına varmış varlık!" (*Purakhi mahi naar mahi purkhaa boojhahu brahm giaanee...*) [584].

Anima tarafından²⁶⁴ Jung, dişil arketipin insanın bilinçdışında istisnai bir öneme sahip bir rol oynadığını anlamıştır [585]. "Anima'nın... her zaman *zamanla* kendine özgü bir ilişkisi olduğunu; kural olarak az ya da çok ölümsüz olduğunu, çünkü zamanın dışında olduğunu" göstermiş ve Rider Haggard'ın *She* ve *The Return of She* William M. Sloane'un *To Walk the Night* ve Pierre Benoît'in *L'Atlantide* adlı eserlerini örnek göstermiştir. "Tüm bu anlatılarda anima bildiğimiz zamanın dışındadır ve sonuç olarak son derece yaşıldır ya da şeylerin farklı bir düzenine ait bir varlıktır" [586].

Jung'a göre anima, gelişiminde dört aşamadan geçmiştir. "İlk aşama en iyi şekilde, tamamen içgüdüsel ve biyolojik ilişkileri temsil eden Havva figürü ile sembolize edilir". Daha yüksek olan ikinci aşama hala dişil karakterini korumaktadır. "Üçüncüsü, sevgiyi ruhani bağlılığın doruklarına yükselten Meryem Ana figürü ile temsil edilir. Dördüncü tip Sapiencia tarafından sembolize edilir, en kutsal ve en saf olanı bile aşan bilgelik"[587]. Tüm bu aşamalar açıkça Kundalini'nin Mooladhara sakrumundaki (Jung'un Mooladhara'ya benzer dişil bir dünyevi prototip olarak gördüğü Havva) gizil durumundan Agnya'ya (Bakire Meryem) yükselişini ve nihayet son çakra olan Sahasrara'ya (en yüce seviye, yani Evrensel Anne, Adi Shakti) ulaşmasını göstermektedir. Chevalier ve Gheerbrant, "içimizdeki Havva'nın, Meryem Ana gibi olmak için, Işığın Çocuğunu keşfetmek için... kendi Güneşini keşfetmek için yükselen, arındırıcı bir hareketle yukarı doğru çağrıldığını" göstermiştir [588].

Jung, *Rig-Veda*'dan Benlik (*das Selbst*, Alm.) kavramını devralmıştır. Şöyle demiştir: "Bilinci aşan bu bütünlüğe "benlik" adını verdim" [589] ve açıklamıştır: "Benlik terimini, insanın bilinçli ve bilinçsiz içeriklerinin toplamını ifade etmek için seçtim. Bu terimi, yüzyıllardır Tanrılar bile bedenlenmeyi bıraktığında ortaya çıkan sorunlarla meşgul olan Doğu felsefesine uygun olarak seçtim" [590]. "Bu nedenle merkez ego ile birlikte sınıflandırılmaz, ancak ona daha yüksek bir değer atfedilmelidir. Ona "ego" adını vermeye de devam edemeyiz, bu nedenle ona "benlik" adını verdim. Bu benliği deneyimlemek ve gerçekleştirmek Hint yogasının nihai amacıdır ve benliğin psikolojisini düşünürken Hint bilgeliğinin hazinelerine başvurmak iyi olacaktır" [591]. Aslında Jung'un kendisi de Yoga yapmıştır²⁶⁵ Aydınlanmayı deneyimledi ve tarif etti ve itiraf etti: "Psişik gelişimin hedefinin benlik olduğunu anlamaya başladım... Bu içgörü bana istikrar verdi ve yavaş yavaş iç huzurum geri geldi" [592].

Büyük psikolog şöyle der: "*Egonun benlik tarafından asimile edilmesi* psişik bir felaket sayılmalıdır" [593]. "Bir arketip olarak benlik sayısız bir²⁶⁶ Sadece sembollerle ifade edilebilen bütünlük (örneğin mandala' ağaç vb.). Kolektif bir imge olarak zaman ve mekanda bireyin ötesine ulaşır ve bu nedenle tek bir bedenin yozlaştırıcılığına maruz kalmaz²⁶⁷; benliğin gerçekleştirilmesi²⁶⁸ neredeyse her zaman zamansızlık, "sonsuzluk" hissi ile bağlantılıdır.²⁶⁹ ya da ölümsüzlük" [594]. "Ben genellikle üst düzey kişiliği "benlik" olarak tanımlarım, böylece bilindiği gibi yalnızca bilinçli zihne kadar uzanan *ego* ile bilinçli bileşenin yanı sıra bilinçdışını da içeren kişiliğin *bütünü* arasında keskin bir ayrım yaparım. Dolayısıyla ego, benlikle parçanın bütünlükle ilişkisi gibi ilişkilidir. Bu ölçüde benlik ast-üst konumundadır. Dahası, benlik ampirik – görgül, deneysel- olarak özne olarak değil nesne olarak hissedilir ve bu da bilince ancak dolaylı olarak, yansıtma yoluyla gelebilen bilinçdışı bileşeni nedeniyle olur. Bilinçdışı bileşeni nedeniyle benlik bilinçli zihinden o kadar uzaktır ki ancak kısmen insan figürleriyle ifade edilebilir... İnsan figürleri baba ve oğul, anne ve kız, kral ve kraliçe, Tanrı ve Tanrıçadır. Theriomorfik – hayvan formunda- semboller ejderha, yılan²⁷⁰... Bitki sembolleri genellikle çiçeklerdir (lotus ve gül)" [595]. Jung burada genel *Tanrı/Tanrıça* (Hristiyanlık için özel bir ilgi alanı olan Baba/Anne-Kutsal Ruh/Oğul)-*Çakralar* (nilüferler tarafından açıkça belirtilmiştir-ilahi yönlerle karşılık gelen projeksiyonlar)-*Kundalini* (vahiy-birleşme-özgürleşme unsuru olarak yılan) ilişkisini açıklar. Aynı zamanda bu "bilinçdışı ile bir uzlaşma olasılığına ve dolayısıyla bilgi ve eylemin bilinçli ve bilinçdışı unsurlarının olası bir sentezine yol açar. Bu da kişiliğin merkezinin egodan benliğe kaymasına yol açar" [596]. Yoga yoluyla elde edilen sonuçların parlak bir kabulüdür. Schuon [597] durumu şu şekilde karakterize etmektedir: "Gerçekliğimiz bize seçim hakkı bırakmaz ve bizi "olduğumuz şey olmaya" ya da olmadığımız şey olarak kalmaya, yani Öz olmaya ya da ego, sahte Ben olarak kalmaya zorlar.

Jung, Aydınlanma sürecine *bireyleşme* adını vermiştir [598]. Onun kavramında, Benliğin Gerçekleşmesi (insan kişiliğinin Merkezi olarak tanımlanır) bireyin "psişik bütünlüğüne" ulaşması anlamına gelir. "Psişik bütünlüğün sembolizmi Tanrı-imgesi ile örtüşür" [599]. Tanrısallık,

bilinçdışının (Benlik, Tanrı'nın arketipi) bütünleştirilmesi (asimilasyon) yoluyla, yani psikolojinin *psikolojik işlevin* bütünleştirilmesi dediği şey yoluyla elde edilir. Jung'un vizyonunda bu, *apokatástasis*'in "orijinal bir durumun restorasyonu" anlamına gelir. Bu, psikolojinin ampirik bulguları ile tam bir uyum içindedir; her zaman mevcut olan bir bütünlük arketipi vardır" [600].

Bu kişisel deneyim İsviçreli psikoloğu "biyolojik olduğu kadar psikolojik gelişimin de amacının kendini gerçekleştirme ya da bireyleşme olduğu" sonucuna götürmüştür [601]. Eliade bir yorumunda şöyle açıklamıştır: "Bireyleşme süreci olarak adlandırdığı psişik bütünleşme süreci... Jung için her insanın en yüce idealini, yani kendi benliğine sahip olmanın keşfini temsil eder... Benliğin tezahürleri, yani benliğin bir parçası ve ayrılmaz bir parçası olan belirli sembollerin ortaya çıkışı, sonsuzluk ve ölümsüzlük duygusunda ifadesini bulan bilinçdışının zamansızlığından bir şeyler getirir" [602]. Ancak Jung, Aydınlanmayı sadece bireyin değil, aynı zamanda bütün bir imaj ve sonuca ulaşmak amacıyla birbirini tamamlayan tüm grubun yaşam amacı olarak görmüştür. "Gerçek benliğin" "içimizdeki Tanrı" "dan başka bir şey olmadığı ve her bireyin içinde yaşadığı" sonucuna varmıştır [603]. Seçkin psikolog, Kendi Benliğinin Farkına Varma olarak tanımladığı bireyleşme süreci aracılığıyla psikolojik aşamaların, zihinsel ve insani seviyelerin ötesine geçme olasılığına atıfta bulunmuştur. Bireyleşmenin tek amacının Benliğin *kişinin* sahte örtülerinden (ego) ve bilinçdışı imgelerin (süperego) telkin edici gücünden kurtarılması olduğunu belirtmiştir.

Öznenin Atman ile özdeşleşmesinin Aydınlanmaya (Yoga) ulaşmanın temel koşulu olduğunu açıklamıştık. Jung, "Doğulunun benliğe tartışmasız ilahi bir önem atfettiğini ve eski Hristiyan görüşüne göre kendini bilmenin Tanrı bilgisine giden yol olduğunu" [604] göstermiştir (*Cognitio Dei*, Lat.). Lévy-Bruhl tarafından tanımlanan *mistik katılım* kolektif ilişkiye atıfta bulunur [605]. Dolayısıyla Jung'un vardığı sonuç: "Bu yaşamda sonsuz olanla zaten bir bağımız olduğunu anlar ve hissederek, arzular ve tutumlar değişir. Son tahlilde, yalnızca somutlaştırdığımız öz nedeniyle bir şey sayılırız ve bunu somutlaştırmazsak hayat boşa gider" [604]. Jung ayrıca "Ezeli varlığın insanın kendini geliştirmesinin uzak hedefi haline geldiğini göstermiştir... Bütünlük, bilinçli ve bilinçdışı kişiliğin birleşmesinden oluşur" [606].

Sonsuzluk, sonsuz yaşam sorunu Yeni Ahit'da tekrar tekrar yer alan bir konudur. İnsan bundan ne anlayabilir?

Sonsuzluk, filozofları her zaman ilgilendirmiş bir kavramdır. İran doktrinine göre, Ormuzd tarafından yaratılan "sınırlı zaman" dan önce ve sonra "sınırsız zaman" olan *Zurvan akarana* gelmiştir [607]. MÖ 6. yüzyılda Antik Yunan'da yaşamış olan Parmenides, sonsuzluğun herhangi bir geçmiş ya da gelecek içermeyen eşsiz bir süreklilik olduğuna inanıyordu: "Ne geçmişte vardı, ne de gelecekte olacaktır; çünkü şimdi hepsi bir arada, tek ve süreklidir" [608]. Platon da bunu savunmuştur: "Onun "olduğunu", "olduğunu", "olacağını" söylüyoruz, ama gerçek şu ki, ona uygun şekilde atfedilen tek şey "olduğu" "dur" [609]. Sonsuzlukta geçmiş ve gelecek artık mevcut değildi. Zamanın kendisi var olmaktan çıkmıştır. Romalı filozof Boetius (yaklaşık 475-525) sonsuzluğu "sonsuz, toplam, eşzamanlı ve mükemmel yaşam" olarak tanımlıyordu ve bu tanım Hristiyan Kilisesi tarafından da kabul edildi. *Upanişadların* yazarları için gerçek ölümsüzlük Benliğin kendisi hakkında edindiği bilgiden ibarettir [610]. İnsan kendini ya da daha doğrusu kendi içinde ikamet eden ebedi Benliği tanıdığı anda ölümsüz olur. Dolayısıyla, şimdi tercüme edilebilecek olan *Gnóthi seautón* dürtüsünün gerçek sırrı budur: "Kendini tanı" (bkz. *üstte*). Anton Dumitriu, *sophrosýne* (benliğin bilgisi' Gr. [611]; *phrónesis* 'bilgi' Gr.) aracılığıyla kişinin "ölümsüz" "ebedi" olana, kendisine ait tüm ruhani enerjilerin toplandığı o özel yere ulaşabileceğini açıklamıştır [612].

Budizm, Ezeli Birlik olarak adlandırır: *Tathata* (O ne ise o' Pali) böylece içinde barındırdığı mevcut ebediyeti ifade eder: "Ruhun "O şey" dediği şey her şeyin birliğidir, her şeyi içeren bütünlüktür" [613]. Mahayana Budizmi'ne göre "Ruhani dünyada zaman geçmiş, şimdi ve gelecek olarak bölünmez, çünkü bunlar yaşamın gerçek anlamını kazandığı şimdiki anda yoğunlaşmıştır... Geçmiş ve gelecek, donmuş olmayan ama sürekli olarak yolunda ilerleyen bu aydınlanma saniyesinde emilir" [614]. Zen ustası Hui-neng şöyle demiştir: "Şimdiki zaman mutlak huzurdur. Şimdi gerçekleşmesine rağmen sonu yoktur ve ebedi mutluluk aslında budur" [615].

Tanrı ile Sonsuz arasındaki ilişki basit bir cümleyle ifade edilebilir: *Tanrı Sonsuz'dur*. Sonsuz'u Uzay-Zaman koordinatlarıyla ilişkilendirerek, ikincisinin Tanrı'nın sıfatlarından yalnızca ikisi olduğunu anlarız. Yunan felsefesi uzay ve zamanın ötesindeki *ebedi* varlığı anlamıştır. Elbette dünyanın uzay ve

zaman içindeki varlığını kabul ediyordu ama özü bu değildi. Ayin "*Annus est Christus*" (İsa Mesih Yıldır, Lat.) diyerek Tanrı'yı Zaman'la özdeşleştirirken, İncil de "*Templum est Christus*" (İsa Mesih Tapınaktır, Lat.: bkz. Yuhanna 2:21) diyerek Tanrı'yı Mekan'la özdeşleştirmiştir. Buna karşılık Yoga öğretisi Mutlak'ta ne mekân, ne zaman, ne de nedensellik olduğunu gösterir [616].

Gördüğümüz gibi (bölüm XV D) İskenderiyeli Clement Tanrı'yı mutlak Zaman'la özdeşleştirmiştir [617]. İsa "çağlar boyunca yaşayan"dır (Vahiy 10:6) ve "olan, olmuş olan ve gelecek olan" olarak Zaman'ın ötesindedir (1:4,8; krş. 4:8; 11:17). Böylece, döngünün sonunda *Rab'bin Günü* geçmiş, bugünü ve geleceği bir araya getirir. Ancak, bu sadece o zaman gerçekleşmez. Aden Bahçesi'nde, insanlık durumuna geçmeden önce, Adem ve Havva'nın geçmişi yoktu; bu nedenle ebedi şimdide yaşıyorlardı.

İslam'da da Tanrı Zaman ile eş tutulmuştur: "Ben *Ad-Dahr*'im" (Zaman, Arap.) [618].

Süptil bedende üç ana kanal olduğunu görmüştük (bölüm II). *Sol kanal geçmişin kanalıdır* ve anılardan yaşayan, geçmişi çağrıştıran (onlara bir sığınak sağlayan) ve geçmişten gelen koşullanmalarına bağlı olan insanların karakteristiğidir. Aynı şekilde, *geleceğin kanalı* olan *sağ kanal* da gelecekte yaşayan, dikkatlerini geleceğe yönelten ve daima gelecekle ilgili planlar yapan kişileri tanımlar. Ancak en önemlisi, *şimdiye* ait olan *merkezi kanaldır*. "Şimdiki zamanda yaşamak" Yogiler tarafından ulaşılan mükemmel denge niteliğidir. Dolayısıyla Sushumna, Dişil İlke (Kundalini) ile Eril İlke (Atman) arasında *unio mystica*'nın sağlandığı kanaldır. Yalnızca şimdiki zamanda yaşayan kişi Tanrı ile bir olur. Şimdiki zaman tek gerçekliktir. Gerçekten de geçmiş ölüdür, onu değiştiremeyiz ve gelecek kontrolümüzden kaçır, henüz var olmadığı için bilinmez.

Schuon'a göre "Sufi" anın oğludur" (*ibn al-waqt*), bu da her şeyden önce onun sonsuzluğun bilincinde olduğu ve Tanrı'yı hatırlaması sayesinde göksel gerçekliğin zamansız anında kaldığı anlamına gelir. Ama aynı zamanda ve sonuç olarak, kendisini her zaman ilahi İrade'de tutması, yani Tanrı'nın kendisinden istediği şeyin şimdiki an olduğunu fark etmesi anlamına gelir; bu nedenle "önce" ya da "sonra" olmayı ya da aslında ilahi "şimdi"nin - somut olarak Tanrı'ya ait olduğumuz ve aslında O'na ait olmayı dileyebileceğimiz tek an olan o yeri doldurulamaz anın - dışında olan şeylerden zevk almayı arzulamayacaktır" [619]. Schuon şöyle açıklıyor: "Benlik gibi "saf bilinç" olsaydık, "her zaman" ve "her yerde" olurduk; yani "Ben" olmazdık, çünkü bu, ampirik gerçekliği içinde, tamamen bir uzay ve zaman yaratımıdır" [620].

Yahve, Kendisini *şimdiki zamanda* tanımlar: "Ben varım" (Çıkış 3:14). "O Ben'im" in Sanskritçe karşılığı, yukarıda da açıklandığı gibi, Yüce İlah Shiva'nın ilk sıfatı olan *Sat* (Varoluş)'tır. Tanrı bizi geçmişten kopuk olmaya çağırır: "Eski şeyleri anımsama, eski şeyleri düşünme" (Yeşaya 43:18). Geleceğe gelince, *Kutsal Kitap* onu bilmeye yönelik tüm girişimleri kınamaktadır. "Aranızda... kehanette bulunan, falcılık yapan... ya da Python'un ruhunu araştıran kimse bulunmayacak.²²¹ ya da kahin" (Yasanın Tekrarı 18:10; çapraz başvuru 18:14). "Saul kâhinleri... ülkeden kovdu" (1.Samuel 28:3; krş. 28:9). "Eğer içinde Piton ruhu ya da kehanet olan bir erkek ya da kadın varsa, kesinlikle öldürülecektir" (Levililer 20:27). İsa müritlerine şöyle dedi: "Baba'nın kendi yetkisine verdiği zamanları ya da mevsimleri bilmek size düşmez" (Elçilerin İşleri 1:7). "Bu nedenle yarın için kaygılanmayın" (Matta 6:34). Ve İsa Mesih kıyamet günü hakkında şöyle demiştir: "O günü ve saati hiç kimse, göklerdeki melekler bile bilmez, yalnız Babam bilir" (Matta 24:36; Markos 13:32).

Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: "Şüphesiz Allah, kıyametin ne zaman kopacağını bilir" (31.34). Aynı şey İslam geleneği için de geçerlidir: "Ebu Hureyre rivayet etti: ... Peygamber sonra okudu: "Şüphesiz kıyametin bilgisi Allah katındadır." [621].

Florisli Joachim *Evangelium Aeternum*'a (XXI. bölüm) atıfta bulunarak İsa'nın öğretileriyle ebedi şimdiki zaman arasındaki ilişkiyi ortaya koyar [622]. Meister Eckhart ise şöyle yazmıştır:

"Sonsuzlukta ne önce ne de sonra vardır" [623].

Arthur efsanelerinde inisiyasyon (Aydınlanma) yeri olduğuna inanılan büyülü adaya atıfta bulunulur; burada ne gece ne de gündüz vardır; bu durum hem zıtlıkların ötesine geçmeye (Agnya çakrada) hem de gece ve gündüzün değişiminden oluşan zaman akışını aşmaya ve böylece ebedi şimdide girmeye işaret eder.

Hölderlin de *Hyperion*'da benzer bir niyetle "anın çocukları" (*Kinder des Augenblicks*, Alm.) söz dizimini kullanmıştır.

Jung 1944'te Aydınlanmayı deneyimledikten sonra şöyle yazmıştır: "Bu deneyimi yalnızca şimdiki zamanın, geçmişin ve geleceğin bir olduğu zamansal olmayan bir durumun vecdi olarak tanımlayabilirim" diyerek bu durumu tanımlama olasılığını reddetmiştir: "Dünden önceki gün, bugün ve yarından sonraki gün aynı anda var olduğumu nasıl hayal edebilirim?" [624]. "Bilinçdışının aşamalı entegrasyonu yoluyla arketipik nitelikte deneyimler edinmek için makul bir şansımız olduğunu" düşünüyordu.²²² bize varoluşumuzdan önce ve sonra bir süreklilik hissi sağlar" [625].

Mircea Eliade şu yorumu yapmıştır: "Mistik gibi, genel olarak dindar insan gibi, ezeli insan da sürekli bir şimdide yaşar. (Ve bu anlamda dindar insan... her zaman zamansız bir şimdide yaşar)" [626].

Alan Watts tarafından Keith Bitman (Kaliforniya Üniversitesi *Nöropsikiyatri Kliniği*), Sterling Bunnell ve Michael Agron (*Langley-Porter Kliniği*, San Francisco) gözetiminde gerçekleştirilen deneyler, vecd halinin "şimdiki zamana yoğunlaşmayı" sağladığını ve böylece sadece şimdiki zamanın var olduğu izlenimini yarattığını doğrulamıştır.

Aydınlanma yoluyla oluşturulan yukarıdaki kavramlar modern fiziğin önemli temsilcileri tarafından doğrulanmıştır. Louis de Broglie'nin sözleriyle: "uzay-zamanda, her birimiz için geçmiş, şimdiyi ve geleceği oluşturan her şey blok halinde verilmiştir" [627]. Einstein da bunu itiraf etmiştir: "Bizim gibi fiziğe inanan insanlar, geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki ayrımın sadece inatla devam eden bir yanılsama olduğunu bilirler" [628].

"Aktif olmak" *Kutsal Kitap*'ta hiçbir zaman yer almamıştır, sadece günlük yaşamımızda yer alır ve Yeni Ahit "seyretmek" ile eylemsizliğin bir örgüsüdür. Şimdiki zamanda olmak, tanıklık niteliği kazanmak, müdahale etmeden izlemek anlamına gelir, çünkü eylem Tanrı'ya mahsustur. Aslında İsa uyarmıştır: "En az olanı bile [yapamazsınız]" (Luka 12:26). "Çünkü bensiz hiçbir şey yapamazsınız" (Yuhanna 15:5). Ayrıca İsa Mesih tarafından insanlara verilen *Babamız* duası da okunur: "Senin isteğin olsun" (Matta 6:9). Origen'e göre: "büyük olanı ara, küçük şeyler eklenecektir; göksel olanı ara, dünyevi olanlar eklenecektir" denmektedir" [629].

Krishna *Bhagavad-Gita*'da şöyle der: "Her türlü iş doğanın halleri tarafından yapılırken, ruhu benlik duygusu tarafından şaşkına çevrilmiş olan kişi "Ben yapıcıyım" diye düşünür" [630]. Bu Kutsal Yazı eylemlerimizin meyvelerinden vazgeçmekle (*naishkarmya*, *phalatrishna vairAgya* veya *karma-phalam*, Sanskr.) bolca ilgilenir.

Ramana Maharishi açıkladı: "bir kişinin eylemleri Tanrı'nın eylemleridir" [631]. "Ben hiçbir şey yapmıyorum, Sen her şeyi yapıyorsun" - Sahaja Yogiler tarafından egonun kendini göstermeye yönelik kalıcı eğilimini bastırmak için kullanılan en güçlü mantradır.

Tao-Te-King şöyle der: "Tao'nun kendisi eylemde bulunmaz [eylemde bulunmuyormuş gibi davranır (*Wu-Wei*)] ve bu yüzden onun tarafından yapılmamış hiçbir şey yoktur [her şey onun aracılığıyla yapılır]" [632].

Bu fikir Aristoteles'te de ilk hareketsiz²²³ her şeyi hareket ettiren tanık [633].

Müslümanlar günlük yaşamlarında *şu* formülü kullanırlar: *in sha'a 'Llah* (Allah dilerse, Arap.). Büyük Sufi şair Rumi, *Fihi ma Fihi* (İçinde ne varsa, Arap.) başlıklı "Sofra Sohbeti" kitabında *iktisab* doktrinini açıklamıştır: "Böylece insanın eylemlerinin yaratıcısının insan değil, Tanrı olduğunu kesinlikle anlarız. İnsandan çıkan her eylem, ister iyi ister kötü olsun, bilerek ve bir amaçla gerçekleştirir... Ancak bu eylemin toplam faydasını, orada hangi meyveleri keşfedeceğini yalnızca Tanrı bilir" [634]. Bu da *Mesnevi-i Ma'nevî*'deki ayete yol açmıştır: "Ve ondan doğan sonuçlar yaratıkların kontrolünde değildir" [635].

Kur'an'ın da hatırlattığı gibi, tarafsızlıkla karakterize edilen tanıklık durumu, olup biten her şeyin büyük ilahi oyunun (*leela'* Sanskr.; Krishna tarafından yönetilen) bir parçası olduğunu fark etmemizi sağlar: "şimdiki hayat bir oyundan başka bir şey değildir" (6.32; krş. 6.91).

Bu kuralı ihlal eden herkes Shri Mataji'nin "kutupluluk yasası" olarak adlandırdığı şeyin sonucuna katlanır: herhangi bir eylem "bumerang" etkisi yoluyla karşılık gelen karşı eylemi tetikler: "[Kılıçla] öldürecek olan, [kılıçla] öldürülmelidir" (Vahiy 13:10; krş. Matta 26:52).

Boğa Çağı (M.Ö. 4000 civarı - 2000 civarı). Bu çağı yöneten aeon, sekizinci Avatar, ineklerin Efendisi (*Govinda*, Sanskr.) *Krishna* idi. Bu çağ Boğa burcunun altında kalmıştır. Bu, *Rudra*'nın olduğu kadar

Vedik Güneş Tanrısı'nın da sembolüydü. *İndra* da bir boğa olarak görünür [636]. Bilge kral *Rishabha* da bir boğaydı [637]. *Mahabharata*'da boğa metaforu kullanılmıştır: Bhishma *Yudhishtira*'ya "Bharata boğası" demiştir [638]. Krishna *Arjuna*'yı şöyle adlandırır: "Bharata [bir boğa kadar güçlü olan]" (*Bharatarshabha; shaibya*, boğa, Sanskr,) [639]. Bilinen diğer örnekler *Apis* ya da Heliopolis'in *Ra* ile özdeşleştirilen kutsal boğası *Mnevis*'tir. *Seth*, Heliopolis'te ikamet eden Tanrısal boğa olarak kabul edilirdi ve *Horus* "Hathor'un boğası" olarak adlandırılırken *Geb* "Nut'un boğası" idi. *Serapis*, Mısır'ın Ptolemaic krallarının boğa Tanrısıydı. *Mithra*, (Zerdüştlükte bilinen) tüm evrenin içinden çıktığı İlk Boğa'nın peşinden koşuyordu. İran mitolojisinde, Eran vez'in cennet ülkesinde yaşayan Mazdaean atalarının ruhani efendisi olduğu düşünülen sentor *Gopatśah*'tan [640] bahsedilir (bölüm III). Bu hayvanın Gücünün tezahürüne *Kutsal İnek* görünümü altında saygı gösterilirdi: Mısır'da *Hathor*, Hindistan'da *Surabhi* ve *Kamadhenu*. Kutsal ineğin diğer hipostazlarına çeşitli ruhani kültürlerde tapınılmıştır (bölüm XX A). *Babil* Tanrısı *Baal*'in sembolü bir boğa başıydı. Kenanlılar için boğa Tanrıların babasıydı. Semitik *El* (Tanrı) "Boğa El" olarak adlandırılırdı [641]. Yahudi tekTanrıcılığından önceki çokTanrılı inanca bağlı Yahudiler *Altın Buzağı*'ya taparlardı (Çıkış 32:4). Alfabenin kökeninde kutsal bir öneme sahip ilk harfin (*alpha-aleph*; bölüm I) bir boğa ideogramıyla gösterildiğini ve bu ideogramdan bugünkü şeklinin ortaya çıktığını belirtmek gerekir (bölüm VIII). Belki de çok eski bir geçmişten gelen Antik Yunan'da Europa ve boğa *Zeus* efsanesi bulunurken, *Poseidon* da *Dionysos* gibi boğa Tanrısı olarak adlandırılmıştır. *Minos* dönemi (M.Ö. 3000 - 2000) *Minotaur*'u kaydetmiştir. Mezopotamya (Hassuna) ve İndus Vadisi arasında oyulmuş boğaları gösteren mühürler (M.Ö. 2800 - 2500) veya boynuzları arasında alev taşıyan bu hayvanı tasvir eden seramik eşyalar (Belucistan'da) ama özellikle çok sayıda boğa heykelciği (örneğin M.Ö. 3. binyıla tarihlenen Nindowari tapınağında ve aynı zamanda Mundigak'ta) keşfedilmiştir. Tüm bu eserler, bu arketip için iyi organize edilmiş bir kültürün varlığına tanıklık etmektedir [642]. Bölüm VIII'de boğa sembolizmi hakkında başka ayrıntılar da verilmiştir.

İndus Vadisi'nde ortaya çıkarılan 3. binyıla ait sayısız boğa mührünün yanı sıra, boğa boynuzlarıyla donatılmış ve Yoga duruşunda oturmuş bir Tanrıyı tasvir eden *Yedi Kız Kardeş Mührü* olarak adlandırılan bir nesnenin bulunuşuna daha önce değinmiştik (bkz. Giriş). Bu Tanrının Shiva Pashupati (Sığırların Efendisi) olduğuna ve *Vedalar*da Rudra olarak yeniden ortaya çıkan Arius öncesi eski bir ilah olduğuna inanılıyordu. Bu, Shiva'nın aracı olarak neden boğa *Nandi*'ye sahip olduğunu açıklayabilir.

İndus Vadisi'ndeki mühürler, söz konusu uygarlıkta boğa ve mandalara kıyasla erkek tek boynuzlu atın üstün olduğunu göstermektedir. Eşsiz boynuzun Sahasrara'dan çıkan vibrasyonların kalemini ifade ettiği varsayılabilir (bölüm VIII). Sir John Marshall, antik dünyanın [643] tek boynuzlu atın kökeni olarak Hindistan'ı varsaydığını, İran'da ise bu muhteşem hayvan hakkında efsaneler bulunduğunu göstermiştir. Daha sonraki metinler İndus Vadisi tek boynuzlu atını bir Tanrıyla ilişkilendirmiştir. Roerich'e göre lamalar "Tibet'te K'am bölgesi yakınlarında tek boynuzlu bir antilop olduğunu ve hala var olduğunu" iddia ederken, "İngiliz kaşif Bryan Hodson tek boynuzlu özel bir antilop örneğini ihraç etmiştir" [644]. Casal bunu daha sonraki Hinduizm'deki Tanrıların araçlarıyla (*vahana*' Sanskr.; bölüm IV) ilişkilendirir. Tek boynuzlu at genellikle tütsü yakmak için kullanılan bir vazanın yanında görülür (böyle bir mühürde alevlerin vazodan çıktığı görülür). Uzmanlar vazanın dini bir anlamı olduğuna inanmaktadır. Tören alayları sırasında vazo bazen bir sırtık üzerinde taşınır ve önünde bir platform üzerine yerleştirilmiş bir boğa bulunurdu. Diğer zamanlarda ise tek boynuzlu atın yanında, o bölgede kutsal bir ağaç olarak kabul edilen bir pipal bulunurdu [645]. Bu muhteşem canavarın konusu *Vedalar*dan Gnostisizme kadar yaygındır ve simya ve kilise alegorilerinin yanı sıra Musevilik, İran ve Çin'de de benimsenmiştir [646]. Tek boynuzlu attan *Ramayana* ve *Mahabharat*'ta da bahsedilir ve burada bilge *Ekasringa* (Tek Boynuzlu At Sanskr.) veya *Rishasringa* şeklini almıştır. *Musa'nın Kutsanması*'nda verilen Yusuf tanımını da eklemeliyiz: "Onun boynuzları tek boynuzlu atların boynuzları gibidir" (Tesniye 33:17; *Kral James Versiyonu*). Dişi tek boynuzlu at Avrupa Ortaçağ sanatında, Aubusson'da dokunan ünlü bir dizi duvar halısında (1490 civarı; bazıları Paris'teki Louvre ve Cluny Müzelerine aittir) güncel olan Tek *Boynuzlu* Kadın konusunda olduğu gibi, Dişil İlke'nin eşlikçisi olarak ortaya çıkmıştır [647].

Geleneğe göre, Krishna İsa'dan önceki dördüncü bin yılda yaşamıştır [648]. Bu Avatar'ın, bazı yazarlar tarafından MÖ 3102 yılında [650] sona erdiği düşünülen Dvapara Yuga'nın [649] sonuna doğru yaşadığı söylenir. Onun zamanında Kozmik Varlığın beşinci çakrası (Adi Vishuddhi) aydınlanmıştı.

Yukarıda gösterildiği gibi Krishna eylemin sonucundan yoksun olan ilahi oyuna (*leela*, Sanskr.) tanıklık eden ilahiydi. Bu tanıklık niteliği, bu Enkarnasyon tarafından yönetilen Vishuddhi çakrasını karakterize eder. İslam geleneği bu nitelik ile Vishuddhi'nin yerleştirildiği boyun arasındaki bağlantıyı kabul etmiştir. Nitekim Ebu Musa şöyle demiştir: "Bu sizin boyunlarınızda bir şahit olarak yazılıdır" [651].

Koç Çağı (yaklaşık M.Ö. 2000 - 1), *İbrahim* (M.Ö. 18. yüzyıl) ve *Musa* (M.Ö. 13. yüzyıl) gibi büyük ruhani şahsiyetler aracılığıyla tek Tanrılı Yahudiliğin kurulmasıyla karakterize edilmiştir. Genel olarak bu döneme ruhani ustanın (*Adi Guru Dattatreya*) evrensel ilkesinin tezahürü hakim olmuştur. Ezeli Guru Dattatreya üçlü bir enkarnasyondur (üç adet yüz ile tasvir edilir) ve İbrahim'e Mamre meşelerinin yanında tek bir varlık olarak (Yaratılış 18:1) ama bölüm II'de gösterildiği gibi *üç adam* görünümünde (18:2) görüldü. Aynı çağda, iki büyük Yahudi peygamberin yanı sıra *Zerdüşt* (7. ya da 6. yüzyıl; hatta diğerlerinden sonra 10. yüzyıl), *Lao-tse* (6. yüzyıl), *Konfüçyüs* (6. yüzyıl) ve *Sokrates* (5. yüzyıl) de yaşamıştır (bkz. bölüm X). Lao-tse'nin gökten siyah bir koça binerek indiği söylenir ve anısına bugün bile Sichuan bölgesinin ana kentinin batı banliyösünde görülebilen Siyah Koç Tapınağı inşa edilmiştir. Konfüçyüs'ün kendisi de bir koçu ima eden bir olayla ilişkilendirilir [652].

Koç (ya da *Fısıh kuzusu*) sembolü, başka bir hayvana (Altın Buzağı) tapınılan önceki çağın inancına karşı bir tepki olarak, tapınma yerine bir kurban nesnesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu, mitolojik boğayı bıçaklayan Mithra kültüyle de örneklendirilebilir.

Aynı dönemde, kanatlı altın bir *koçun* (*Chrysomallus*) *göğe yükselen* bir araç olduğu, dolayısıyla Kundalini'nin (ruhsal yükseliş aracı) Sahasrara'ya (Cennet Krallığı) yükselişini sembolize ettiği *Altın Post* efsanesinden (bölüm V) bahsedebiliriz.

Bu çağda *Vedalar* ve ilgili metinler (*Brahmanalar' Upanişadlar vs.*)' *Bhagavad-Gita' Eski Ahit' Tao-Te-King* ve Homeros'un büyük destanları (*İlyada' Odyseia*) gibi mitler olarak kodlanmış bir bilgelik sözlüğü içeren birçok önemli kutsal yazı yazılmıştır.

Balık Çağı (yaklaşık MS 1 - 2000) Hristiyanlığın ortaya çıktığı ve yayıldığı dönemdir.

Jung not etmiştir: "*Aion*'da... İsa Mesih'in ortaya çıkışının nasıl yeni bir aeonun, Balıklar çağının başlangıcına denk geldiğini açıklamaya çalışmıştım... İsa Mesih bu nedenle "Balık "tır... ve yeni aeonun hükümdarı olarak ortaya çıkar" [653].

Balığın, ilk Hristiyanların birbirlerini tanımak için kullandıkları gizli bir işaret olduğu bilinmektedir. *Yunancaichthús* (balık) kelimesi aşağıdaki tanımlamanın baş harflerinden oluşan bir akrostişi: *Iesous Christós Theou UiósSoter* (Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih, Kurtarıcı, *Gr.*). İsa Mesih ilk müritlerini balıkçılar arasından seçmiş ve onlara şöyle demiştir: "Sizi insanların balıkçıları yapacağım" (Matta 4:19; krş. Luka 5:10). Hinduizm'de balık aynı zamanda Kurtarıcı'nın da sembolüdür; örneğin Vishnu'nun ilk enkarnasyonu, insanların en iyisini (Manu) tufandan kurtaran balık Matsya şeklini almıştır (bölüm XIX B). Keşmir, kendisini bir balığa dönüştürdükten sonra Yoga'ya ulaştığına inanılan Bodhisattva Avalokiteshwara ile özdeşleştirilen Matsyendranath'a (Balıkçı) tapmıştır. Birleşmenin (Yoga) sembolü, mükemmel bir çift oluşturan iki balığı gösteren burç temsiliinde bulunmuştur. Antik Yunan'da da kurtarıcı yunus sembolü vardı. Böylece, balık tarafından sembolize edilen Kurtarıcı ile ona Kurtarıcı rolü atfedilen ve anlamlı bir şekilde bir memeli olan başka bir su varlığı arasında yeni bir ilişki ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, yunus Apollon'un kutsal hayvanıdır (Apollon *Delphinios*) ve zaman zaman İsa ile eş tutulan bir Tanrıdır. Apollon'un ünlü kehanetinin yapıldığı *Delphi*'nin adı da bu varlıkla olan ilişkiye işaret eder. Efsanevi Yunan şairi Arion'u (MÖ 7. yüzyıl) bir yunus kurtarmıştır. Bazı Yunan sikkelerinde sırtında bir çocuk ya da genç bir adam taşıyan bir yunus tasvir edilmiştir [654]. Pek çok anlatıda mucizevi yaratığın masal kahramanını kurtardığından bahsedilir (Theseus, Coeranus, Taras, Phalanthos, Icadius ve Enalus).

İlk Hristiyanların yeraltı mezarlarında tasvir edilen eski balık imgesinin, kesik kuyruğuyla *sonsuzun* matematiksel işaretini (∞) akla getirdiğini ve böylece *sonlu* insan Benliği ile *sonsuz* Mutlak Benlik arasındaki sentezi çağrıştırdığını fark etmeliyiz.

Bu sembolün seçilmesi, ilk Hristiyanların sübtel sistemin sırlarında gerçek inisiyellerden oluştuğunu kanıtlamaktadır, çünkü ters konumdaki iki zodyak balığı Tao'nun Yin-Yang (☯) imgesiyle rezonansa girmektedir. Jung, Tao'daki Yin-Yang birleşimine atıfta bulunurken, ikincisi hakkında "bazılarının bunu... hatta Cizvitlerin yaptığı gibi "Tanrı" olarak tercüme ettiğini" söylemiştir [655]. Hindu terimleriyle Tao çifti Brahman'da yeniden birleşen Adi Shakti ve Sada-Shiva'yı temsil ederken,

dünyevi tezahür düzleminde Shakti ve erkek Avatar'a karşılık gelirler çünkü o çağda İsa'nın Shakti'si (gücü) Bakire Meryem'di.

Ezeli Okyanus'ta ortaya çıkan yaratıkların bir temsilcisi olarak balığın burada Yeni Adem (İsa) formundaki Ezeli Avatar'a işaret etmesi tesadüf değildir. Aslında balığın Vishnu'nun *ilk* Avatari olduğunu açıklamıştık (bölüm XIX B). Bununla birlikte, balık *sessizlikle* karakterize edilir ki bu da ruhsal evrimin doruk noktasında -Kalki olarak ikinci kez Sahasrara aeonunda tezahür eden Kurtarıcı sayesinde Kendini Gerçekleştirme veya Diriliş- elde edilen *düşünce sessizliği* Nirvichara Samadhi'yi (bkz. *infra*) ifade eder. Hristiyanlar tarafından Diriliş olarak adlandırılan *an* (*anástasia*, Gr.; aslında Müslümanlar tarafından da *Kıyamet* olarak adlandırılır), Aydınlanma yoluyla özün (Benliğin) ifşası (özellikle Doğu terminolojisinde) ve *ikinci doğum* olarak adlandırılan yeniliğe dönüşüm (geçiş) (bölüm XXII B) arasındaki tesadüf, *Diriliş Üzerine İnceleme*'den alıntılanan aşağıdaki tanımlayıcı Gnostik metinden kaynaklanmaktadır: "Olanın ifşasıdır' ve dönüşümdür²⁷⁴ ve yeniliğe doğru bir geçiş" [656]. İsa-MahaVishnu'nun Demirin Karanlık Çağı Kali Yuga'da Dünya'ya inişi, Virata'nın kozmik seviyesinde bir sonraki çakranın tüm Yaratılış için açıldığı anla eşleşmiştir (bölüm XIX D). Çarmıhtaki İsa kozmik Adi Agnya çakranınefendisinin (aeon) ilahi tezahürüdür ve bu efendi optik chiasma içinde insan ölçeğinde yansıtılır (bkz. *infra*). Adı, *altıncı* çakra olan Agnya'nın *altı* sayısı ile bağlantılıydı. Dolayısıyla, İncillerde kullanılan Yunanca unvan Epiphanius'un [657] ifadesiyle "altı harfli bir isim, bir *digamma*" olan *Iesoûs*'tur. Hezekiel, İsa'nın Kuzu tarafından sembolize edildiği "lekesiz *altı* kuzu" dan söz eder (46:4). Başmelek Cebrail Bakire Meryem'i *altıncı ayda* ziyaret etmiştir (Luka 1:26). Kana'daki düğünde *altı* su kabı vardı (Yuhanna 2:6). Çarmıha gerilme Yahudi haftasının *altıncı gününde* (Cuma) gerçekleşmiştir. Kutsal Ruh'un inişi (teofani) Ocak ayının altısında ve *altı* kişinin hazır bulunduğu olağanüstü başkalaşım olayı Ağustos ayının *altısında* kutlanır: İsa, Musa, Eliyah, Petrus, Yuhanna ve Yakup (Luka 9:28'30; Matta 17:1'3; Markos 9:2'4). Dahası, haçın üç boyutlu bir portre üzerinde *altı* kolu vardır. Bu sayının Meryem Ana ile de ilişkilendirilmesi şaşırtıcıdır, örneğin Milanolu Ambrose (339-397) tarafından listelenen altı erdemi.

Ana akım Hristiyanlık İsa'nın ıstırabını hatırlatan bir işkence aleti olmasına rağmen haça tapınmaktan çekinmezken, Gnostikler tam da söz konusu nedenden ötürü böyle bir tutumu reddetmişlerdir [658].

Gerçekten de, haçı çarmıha gerilme ve acı çekmenin işareti olarak değil, ilahi enerjinin Agnya çakrasından *özgürleşmesinin* simgesi olarak görmeliyiz - her birimizin *içinde* var olan *kendi haçımız*, insanlığın ruhsal evrim sürecinde yeni bir çağın İsa Mesih tarafından açılmasının (açılışının) bir sembolüdür. Kurtarıcıyı takip etmek, bu son çakranın ötesine geçmek (*transcendere* Lat.) ve Sahasrara'ya (Krallık) ulaşmak demektir. İsa'nın sözlerinin gerçek anlamı budur: "Bir kimse benim ardımdan gelmek isterse, kendini inkâr etsin, çarmıhını yüklenip beni izlesin" (Matta 16:24; çapraz başvuru 10:38; Markos 8:34; Luka 9:23; 14:27). Bu dürtünün önemini Müjdeler'de sıkça yer almasından kolayca anlayabiliriz. Aslında "kendini inkâr etmek" egonun teslim edilmesi anlamına gelir (bölüm XIX B). Bu bağlamda, *bağışlama* çok iyi bir yöntemdir (bkz. *infra*). Meister Eckhart'ın İsa Mesih'in bu cümlesine dikkat çekmesinin iyi bir nedeni vardı: "bu normalde söylendiği ve düşünüldüğü gibi sadece bir emir değil, bir vaat ve ilahi bir öğretilerdir... ve bir emirden ziyade bir ödüldür... ve bu kutsanmışlıktır" [659]. Burada mutluluğu (*ananda* ch. XIX C) bizzat elde etmiş olan büyük bir inisiyenin yorumunu tanıyoruz.

Justin, "Platon... Tanrı'nın Oğlu hakkında, Tanrı tarafından Evren boyunca X harfi şeklinde açıldığını söyler... İşaretin bir haç olduğunu görmemişti; bunun bir X olduğunu düşündü ve erdemin, ilk Tanrısallıktan sonra Evren boyunca bir X gibi yayıldığını söyledi" [660] diye yazmıştır, bu sonuncusu Yunanca *chi* harfinin (Χ, χ) baş harfidir. Aslında Platon ilahi Oğul'a hiçbir atıfta bulunmamış ve evren hakkında Tanrı'nın "uzunlamasına iki parçaya böldüğünü ve bunları X harfi gibi merkezde birleştirdiğini" söylemiştir [661]. Ancak *chi* tam olarak İsa Mesih'in Yunanca adının (Χριστός - Chistos) baş harfidir.

Yunan ve Hindu ruhaniliği arasındaki mevcut ilişkiyi dikkate alırsak (bölüm XIX B), *Agnya* çakranınadı ile 'áγιος' (kutsal, Gr.) kelimesinin dişili olan 'άγία (Agnya) arasındaki bağlantıyı anlayabiliriz. Agnya çakranınmikrokozmetik insan düzeyindeki yansıması, sol kanal (Ida nadi) ile sağ kanalın (Pingala nadi) ince bir kesişme oluşturduğu alnın merkezinde yer alır. Anatomik bir bakış açısıyla, burası

- *chiasma opticalis* (optik sinir geçişi) olarak adlandırılan çakranın (*ön Agnya*) ön yönü;
- *decussatio pyramidum* (sırasıyla üst uzuv ve üst gövde ile alt uzuv ve alt gövde için spinal sinirlerin motor çekirdek liflerinin kesişmesi) ile temsil edilen çakranın (*arka Agnya*) arka yönü.
Ön projeksiyon sağ (güneş) kanala aitken, arka projeksiyon sol (ay) kanala aittir.

Golgotha (kafatası, İbr.; *kraníou tópos*, kafatası yeri, Gr.; *calvarium*, kel, Lat.) çarmıha gerilme yeri, Agnya'daki çarmıhın kafa içi konumunu gösterir.

Yunancada *chiasma* (aynı zamanda *chi'*X baş harfine sahiptir) *haç* anlamına gelir ve *decussatio* (Lat.) ile paralellik gösterir. André Scrima [662] "haçın ölümü" (Filipililer 2:8) syntagma'sının "o beklenmedik chiasma "ya atıfta bulunduğu inanmaktadır. Chiasma, *güç* amblemlerini *çapraz* kollarında tutan Firavunların gizli işaretiydi. Gerçekten de bu *haç*, *güç* anlamına gelmektedir. *Filipus İncili* "haçın gücü" hakkında yazmıştır. Havariler bu güce "sağ ve sol" adını verdiler" [663]' diyerek oradan geçen yan kanallara işaret etmektedir. Merhumun kolları, göklerin krallığına girmesine izin vermek için göğsünde çaprazlanırdı. Papalık ayini sırasında piskopos meşaleleri çaprazlar (ayrıca bkz. bölüm XI E). Mısır antik döneminden Hristiyanlığa kadar gelen tüm bu jestler chiasma'nın gizli anlamını ortaya koymaktadır.

Üç kanal Agnya'da kesişir ve bu nedenle burada Kundalini'nin yüce noktaya doğru ilerlerken karşılaştığı en dar açıklık ve en zor geçit vardır. İsa tarafından yönetilen bu süptil nokta hakkında İtirafçı Maximus bunun tüm hatların birleştiği bir merkez olduğunu yazmıştır [664]. Sadece süptil fizyoloji durumunda (kıl kadar ince üç kanalın kesişme noktası) değil, aynı zamanda *insani* zamandan (geçmiş-şimdi-gelecek) *ilahi* zamana (ebedi şimdiki zaman) geçiş düzeyinde de *insani* durumdan *ilahi* duruma geçişe izin verir', böylece bir anda düşüncelerin sona ermesi, Nirvichara Samadhi'ye girilmesi anlamına gelir (bkz. *infra*). Gerçekten de, insan koordinatlarında üç kanal geçmiş, şimdi ve geleceğe eşittir çünkü Agnya'yı yöneten varlık kendini geçmişte (Ganesha-Adam), çağımızda (İsa) göstermiştir ve gelecekte de (Kalki) gelecektir. *İnsandan ilahi* olana geçişin bu arayüzü, hiçbir zaman daha iyi *insanoğlu* olarak adlandırılmamış olan Avatar tarafından açılmıştır. Gerçekten de bu Avatar iki *ilkenin* mükemmel bütünleşmesini ifade etmiştir: *insan* görünümü altındaki *ilahi* öz. Buna matematiksel bir yorum da eklemeliyiz: iki yapraklı Agnya, herhangi bir *sonlu* (yani *insani*) sayının yazılmasına izin veren ancak "bin yaprağı" sonsuzu ifade eden Sahasrara'ya karşılık gelen *sonsuzun* (*ilahi*) yazılmasına izin vermeyen ikili sayma sistemine (0'1) karşılık gelir.

"*Ad Augusta per angusta*" der Latince özdeyiş²⁷⁵ Böylece bu yüce sonucun dar yolda yürümekten başka türlü elde edilemeyeceği uyarısında bulunur. Aynı şekilde "*Per aspera ad astram*" (Lat.) sloganı da zor yollardan (klasik Yoga'da çilecilik) yıldızlara ulaşılabilceği anlamına gelir - burada Göklerin Krallığı (Sahasrara) anlamındadır. Nitekim çakraların yıldızlar olarak resmedildiğini göstermiştik (bölüm IV). Agnya, İsa'nın hakkında söylediği "dar kapı" dır: "Dar kapıdan içeri girmek için ciddiyetle çabalayın, çünkü size derim ki, birçokları girmek isteyecek, ama giremeyecek" (Luka 13:24). "Dar kapıdan girin" (Matta 7:13). Başka bir metaforla İsa Mesih, Agnya çakrasından geçen geçidin darlığını tarif etmiş ve ruhsal yükselişi engelleyen materyalist bağlılıkları kınamıştır: "Bir devenin iğne deliğinden geçmesi, zengin bir adamın Tanrı'nın Egemenliği'ne girmesinden daha kolaydır" (Matta 19:24; Markos 10:25; Luka 18:25). "İşte, kapıda durmuş kapıyı çalıyorum; biri sesimi işitip kapıyı açarsa, yanına gireceğim" (Vahiy 3:20). "Gökte açılan kapı" dır (4:1). "Kapılardan kente girsinler... Ben İsa meleğimi bunları size meclislerde tanıklık etmesi için gönderdim" (22:14,16), burada *kent* Yeni Yeruslaim - Kudüs'dir - Sahasrara'ya karşılık gelen bir isim (bölüm IV). Benzer referanslara Eski Ahit'te de rastlamak mümkündür. "Bana doğruluğun kapılarını aç" (Mezmurlar 118:19). "Burası RAB'bin kapısıdır, doğru kişi buradan girer" (118:20). Ayrıca Yaratılış, göklerin kapısının ilahi olanın meskeni (bir çakra) olduğunu açıklar: "Bu Tanrı'nın Evi'nden başka bir şey değildir ve bu cennetin kapısıdır" (28:17). Daha önce (bölüm XIX A) Hezekiel'in Yeni Yeruslaim'in "doğuya bakan iç avlu kapısı" için verdiği "altı iş günü kapalı olacak; ama Şabat günü açılacak" (46:1) örneğinden bahsetmiştik. Bu kapıdan sadece "RAB'bin görkeminin" girmesine izin verilirdi ve görkem Tanrı'nın Evi'ni doldururdu (43:4-5). Tanrısallığın yokluğunda kapı kapalı kalmıştır (44:2). Bununla birlikte, Tanrı'nın görkemi tam olarak İlahi Anne olan Kundalini'nin tezahürüdür (bölüm XX B; ayrıca XI E). *Altı iş günü* ilk altı çakradaki çabayı ifade ederken, *Şabat günündeki* (yedinci) açılış açıkça Sahasrara'ya işaret eder.

Zohar, yan kanallar ile orta kanalın kesişmesini "sağ ve solu birleştiren ve filakrilerin - Albright - düğümüyle sembolize edilen ortadaki Sütun" olarak tanımlarken daha spesifiktir²⁷⁶. Göksel Anne'nin

bir imgesi" [665], böylece baştaki düğümün (Agnya) aynı zamanda filakrilerdeki *Tevrat* tarafından sembolize edilen Tanrıçayı (bu durumda Meryem Ana, Maha-Lakshmi) yansıttığını göstermektedir. Bundan uzun zaman önce bile dünyanın merkezinin *Bab-ilani* (Tanrıların Kapısı; *bab'* gate ve *Ilu'* god'dan, Akad.; *El'* Aram.)' olduğu düşünülüyordu, dolayısıyla Babil'in adı da buradan geliyordu, çünkü Tanrılar yeryüzüne orada inmişlerdi [666].

İsa Kendisini Agnya çakranınÜstadı olarak açıklamıştır: "Ben kapıyım; bir kimse benim aracılığım ile içeri girerse, kurtulacaktır" (Yuhanna 10:9). Kurtulacaktır çünkü ruhsal yükselişin sonuna, Sahasrara'ya (*Göklerin Krallığı, tüm çakraların sentezi, bireysel Ruh'un Evrensel Ruh-Tanrı ile birleştiği yer*) ulaşabilecektir. Krallığa girmeyi sağlayan, İsa tarafından kontrol edilen Agnya çakrasından başka bir kapı yoktur: "Benim aracılığım olmadan Baba'ya kimse gelemmez" (Yuhanna 14:6). Bu fikir bir ifadede şu şekilde uyarlanmıştır: "Önce Peygamberle karşılaşmamış olan hiç kimse Tanrı'yla karşılaşmayacaktır" [667].

İsa'nın Hindu eşdeğeri *Maha-Ganesha*'dır, "dünyanın en eski inancını arayanlar için bir geçit olan Büyük Ganesha. O içsel otoritedir, koruyucudur, Sanatana'nın ruhani gizemlerine erişim sağlayan kişidir.²⁷² Dharma" [668].

Zohar bize Haham Simeon'un "oğlu Haham Eleazar'a dönerek şöyle dediğini anlatır: "... Bak şimdi, aşağı Cennet'te gizli ve bilinmeyen bir yer var, birçok renkle bezenmiş, içinde binlerce özlem sarayı gizlenmiş. Oraya, meskeni Cennet olan İsa Mesih'ten başka hiç kimse giremez." [669]. Bununla birlikte, daha düşük (dünyevi) Eden, adı "Bin yapraklı Lotus" (Sanskritçe.) anlamına gelen Sahasrara'dır ve bu gizlidir (sübtıl). Sadece Agnya çakranın kapısını yöneten Mesih (İsa), Kalki olarak da yönettiği Sahasrara'ya girişe izin verir.

Ayrıca bu dünyayı bir köprüye benzeten bir *ágraphon* (kelime anlamıyla bu: *yazılmamış olan* demektir; Gr.; İsa'ya atfedilen, ancak *İncil*'de bulunmayan sözlü vaazlar/sözler) da vardır (bölüm XXIII B).

Zor köprüden Doğu'nun mistik geleneklerinde de sık sık bahsedilir [670]. *Upanişadlar* "bir usturanın keskin kenarı, geçilmesi zor, çok zor bir yoldur bu" [671] diye bahseder. *Mahabharata*'da [672] şöyle okunur: "Cennetin kapısı çok küçük ve dardır. Hiçbir duygusu olmayan ve bu dünyanın boş yanılsamalarıyla kör olanlar tarafından görülemez. İyi görebilenler, yolu görenler ve girmek isteyenler bile kapıyı kilitli ve açılması zor bulacaklardır. Kapının ağır sürgüleri gurur, şehvet, açgözlülük ve sefahattir". İsa'nın ne dediğini hatırlıyoruz: " Ferisiler İsa'ya, "Tanrı'nın Egemenliği ne zaman gelecek?" diye sordular. İsa onlara şöyle yanıt verdi: "Tanrı'nın Egemenliği göze görünür bir şekilde gelmez." (Luka 17:20). Schmemmann şöyle yazmıştır: "İlk Hıristiyanlar için her şeyi kapsayan neşe, inançlarının gerçekten şaşırtıcı yeniliği, krallığın *ellerinin altında* olduğu gerçeğinde yatıyordu. *Ortaya çıkmıştı* ve gizli ve görünmez kalmasına rağmen... zaten mevcuttu, ışığı çoktan parlamıştı, dünyada zaten iş başındaydı" [673]. Eski Pers mitolojisine göre 'Son Yargı'da ruhlar, günahkârların ruhlarını yutacak olan lanet uçurumundan geçen uzun ve keskin bir bıçak ağzından geçmek zorunda bırakılırlar [674]. Mazdaeanlar, Daena'nın ruhu cennete götürdüğü Requirer Köprüsü'nü ya da Chinvat Köprüsü'nü tanımışlardır. (*Chinvat Köprüsü (Avesta : Cinvatô Peretûm , "yargı köprüsü" veya "kiriş biçimli köprü") veya Zerdüştlükteki Requirer Köprüsü , yaşayanların dünyasını ölümler dünyasından ayıran eleme köprüsüdür . Tüm ruhlar öldüklerinde köprüyü geçmek zorundadır . Köprü, Videvdat (Vendidad) 13,9'da 'spâna pəšu.pâna' ("iki köprü bekçisi köpek") olarak tanımlanan iki dört gözlü köpek tarafından korunmaktadır . Köprü'nün görünümü gözlemcinin asha'sına veya doğruluğuna bağlı olarak değişir. Bundahishn olarak bilinen metinde anlatıldığı gibi , eğer bir kişi kötü davranmışsa, köprü dar görünecek ve iblis Chinnaphapast ortaya çıkacak ve ruhunu Cehennem kavramına benzer sonsuz ceza ve ıstırap yeri olan druj-demana'ya (Yalanlar Evi) sürükleyecektir . Bir kişinin hayatındaki iyi düşünceleri, sözleri ve eylemleri çoksa, köprü geçilebilecek kadar geniş olacak ve vahiy temsil eden bir ruh olan Daena ortaya çıkacak ve ruhu Garo Demana'ya (Şarkı Evi) götürecektir. Köprüyü başarıyla geçen ruhlar Ahura Mazda ile birleşecektir .) İrlandalı Keltler, Oengus (yüce Tanrı Dagda/Dagdé'nin oğlu, yani İsa'nın eşdeğeri) olarak da adlandırılan Mac Óc'un Sarayından (Evinden) bahsederler - "öteki dünyaya" (aşkın Krallık), yani cennetsel olana nüfuz etme yerini temsil eden bir tümölüs [675]. *Kur'an* göklerin Krallığına (Sahasrara; bölüm II) giden dar yolu "kendilerine nimet verdiklerinin yolu" (1.6) olarak tasvir eder; bu yol aslen (örneğin açılış suresi olan *Fetih* 1.5'te; krş. 2.136) "dosdoğru yol" [676] ve aynı zamanda "düzgün (doğru) yol" anlamına gelen *es-sıratü'l-müstakim* olarak adlandırılır. Bir *hadiste pul-sırat* "kılıçtan daha keskin ve kıldan daha ince" [677] bir köprü olarak *tasvir* edilir ve*

insanların *Allah Subhan-U-Talla'a'nın* (Yüce Allah, Arap.) Krallığına ulaşmak için Kıyamet Günü (Aydınlanma- Kendini Gerçekleştirme) üzerinden geçmeleri gerekir. Başarısız olanlar cehenneme düşecektir (*ego ve süperego, sizi cehenneme götürebilir*), bu da Kuran'daki duayı (66.8) Tahrim suresi, tam olarak açıklar: Ey iman edenler! İçtenlikle ve kararlılık içinde Allah'a tövbe edin. Umulur ki rabbiniz kötülüklerinizi örter ve sizi altından ırmaklar akan cennetlerine koyar. O gün Allah, peygamberi ve onunla aynı imanı paylaşanları utandırmaz. Onların nuru önlerinde ve sağ yanlarında ilerleyerek yollarını aydınlatırken şöyle derler: "Rabbimiz! Nurumuzu arttır eksiltme ve bizi bağışla. Şüphesiz senin her şeye gücün yeter." [678]. (*İlgili ayetler, müminlerin kıyamet gününde nurlarının tamamlanması ve bağışlanma dileğiyle Allah'a yakarışını ifade eder. Bu dua, nurun sadece önlerinde değil, sağ yanlarında da parlamasıyla birlikte, Sırat köprüsünden geçiş gibi zorlu bir süreçte onlara rehberlik etmesi temennisini içerir. Müminler, Allah'ın her şeye gücünün yettiğini bilerek, nurun tamamlanmasını ve affedilmek istediklerini ifade ederler.*)

Nihai hedefe ulaşmayı sağlayan zorlu geçit, birçok peri masalının yanı sıra Ortaçağ Arthur romanları gibi önemli eserlerde de (bölüm XIX B) karşımıza çıkar. Chrétien de Troyes'un *Lancelot ya da Arabalı Şövalye*'sinde kahraman, *arayışında şeytanın nehrine hükmeden keskin kenarlı kılıç köprüsünün* üzerinden geçmek zorundadır.

Neolitik çağda Tanrıça, varlığın gizli bir boyutuna açılan kapı veya geçit olarak düşünülmüştür. Taoizm'de de Dişil İlke "kapı" olarak tasvir edilmiş (bölüm XX A) ve benzer bir kavram İbrahim'in İsmail'in karısını çağırdığı İslam geleneğinde de bulunmuştur: "kapının eşiği" (bölüm XX D) olarak adlandırmıştır. Aynı şekilde, Doğu Kilisesi'nin bir Marian ilahisi de şöyledir: "Evrenin İhtişamını'... Cennetin Kapısını' Meryem Ana'yı ilahileştirelim" [679] ki bu da Meryem'in, her ikisi de Agnya çakranın "kapısına" başkanlık eden İsa'nın Shakti'si olarak kabul edilmesi anlamına gelir. Schuon bu gerçeği açıkça kabul eder: "Yetişkin İsa'nın yanında,... Meryem... onun dişil uzantısı, *Shakti*'sidir: o halde,... bakire eril olanın... tamamlayıcısıdır" [680]. Hristiyanlar arasında kullanılan çifte *dua Jesu Maria* tam da bu anlama gelmektedir (bölüm XV D). Doğrusunu söylemek gerekirse, *Jesu Maria* Agnya çakranın açılması için mükemmel bir mantradır.

İsa, Sahasrara'nın (Krallık) açılışını evrimin bir sonraki aşaması olarak ilan etmiştir: "Gerçekten de, Tanrı'nın krallığı üzerinize geldi.²⁷⁸" (Matta 12:28). "Çünkü Tanrı'nın Egemenliği sizin aranızdadır.²⁷⁹" (Luka 17:21). "Zaman tamamlandı²⁸⁰ Tanrı'nın Egemenliği yaklaştı" (Markos 1:15). "Göklerin Egemenliği yaklaştı" (Matta 3:2; çapraz başvuru 4:17; 10:7; Luka 10:9'11). Yakın, zamansal koordinatlarda yanlış yorumlanmıştır, çünkü açıkça Agnya ve Sahasrara'nın süptil alan içindeki yakınlığını belirtir: "Bilin ki yakındır, kapılardadır" (Markos 13:29), *kapılar* Agnya çakraya işaret eder. Bu yanlış kavram Petrus'un şu soruyu sormasına neden olmuştur: "Onun geleceğine ilişkin vaat nerede? Çünkü atalar uykuya daldığından beri, yaratılışın başlangıcından beri her şey böyle kaldı" (2. Petrus 3:4). Romalı Clement de Petrus'u yinelemiştir: "Bu şeyleri atalarımızın zamanında da duyduk; ama bak, biz yaşlandık ve bunların hiçbiri başımıza gelmedi" [681]. Pavlus'un karşıt bir görüşü vardı: "Şimdi kardeşler, size yalvarıyoruz... Rab'bin günü yaklaşırken... sözle sarsılmayın, kaygılanmayın..." (2. Selanikliler 2:1-2) Ancak açıkça görüldüğü gibi, ikisi de (bölüm XX C2) Tanrı'nın krallığına (Sahasrara) ulaşamamıştır.

İsa Mesih, Tanrı'nın Kendisine atfettiği gelecek çağın aeonu olarak rolünü ortaya çıkarır: "Tanrı'nın Egemenliği'nin müjdesini duyurmalıyım... bunun için gönderildim" (Luka 4:43; çapraz başvuru Matta 4:23; 9:35). "Egemenliğin bu müjdesi bütün uluslara tanıklık olsun diye yeryüzünün her yerinde duyurulacak ve son o zaman gelecek" (Matta 24:14). Bu nedenle, geçici döngü (bölüm XIX A), Kendini Gerçekleştirme öğretisi genelleştiğinde sona erecek ve böylece yeni bir çağın başlangıcını belirleyecektir (bölüm XIX D). Gnostik bir metin şöyledir: "İnsanoğlu içinizedir. Onun peşinden gidin! Onu arayanlar onu bulacaktır. Öyleyse gidin ve Krallığın Müjdesini duyurun" [682].

İsa'nın Tanrı'nın Kendisine bir *mühür* bahsettiğini bildiren sözleri (alın ortasında; bölüm XV C), bu nedenle Kendisine bahsedilen Agnya çakra üzerindeki hakimiyetini ifşa etmiştir: "İş... İnsanoğlu'nun size vereceği sonsuz yaşam; çünkü Baba, [hatta] Tanrı onu mühürledi" (Yuhanna 6:27).

Şimdi, Hristiyan ikonografisine göre bir üçgenin merkezinde yer alan "ilahi göz" imgesi üzerinde bir an duralım. Fiziksel gözlerin - tepedeki Sahasrara'nın tepe noktasıyla birlikte - tam da bahsedilen Hristiyan sembolü gibi yukarıya doğru bakan bir üçgen oluşturduğunu ve alın merkezinde, üçgenin

merkezindeki ilahi gözle aynı şekilde yerleştirilmiş olan Agnya çakrasından oluşan "üçüncü göz" (Hindu üçlemesinin en yüce ilahı olan Shiva'nın) bulunduğunu fark etmeliyiz.

İsa Mesih, Kendisinin kurban edileceğinin duyurulmasıyla aynı zamanda, müritlerine Yüce Varlık Virata'nın evinde bir mesken olarak tasvir edilen Ezeli Agnya'nın açılışından bahsetmiştir: "Babamın evinde birçok mesken vardır... Size bir yer hazırlamaya gidiyorum... Nereye gittiğimi ve yolu biliyorsunuz... Ben yolum, gerçeğim ve yaşamım. Benim aracılığım olmadan Baba'ya kimse gelmez" (Yuhanna 14:2-4'6). Gerçekten de Sahasrara Krallığı'na giden yol, İsa tarafından kontrol edilen dar kapı olan Agnya'dan geçmek zorundadır. Kurtarıcının Kudüs'e muzaffer bir şekilde girmesi, Agnya çakranın aşılmasını ve bu son çakranın Rabbi Kalki olarak Göksel Kudüs'e (Sahasrara) erişimi tasvir eden bir metafordur. Tüm havariler arasında bunu sadece Thomas sorgulamıştır (14:5): "Yolu nasıl bilebiliriz?" Bu müritnin büyük bir inisiye olduğunu göreceğiz (bölüm XX C4 ve XXIII B), aksi takdirde Yuhanna, Thomas'ın bu sözünün yazılı olduğu bir İncil'in tek yazarıdır. (*Kuşkucu Thomas olarak da bilinir*) İlahiyat tarafından işaret edilen "gerçeğin ve yaşamın yolu" (yani Aydınlanma) gerçekten de Mezmurlar'da yazıldığı gibi ölümsüzlüğe götürür: "Çünkü ruhumu Şeol'e bırakmayacaksın... Bana yaşam yolunu göstereceksin" (16:10'11). Şeol, ölülerin evi (*preta loka'* Sanskr.), bir sonraki reenkarasyon anını bekleyen ölmüşlerin ruhlarına tahsis edilmiş yaratılış durumudur (bölüm XXIV). Eyüp'te (22:15) geçen "kadim yol" (*orah olam*; aynı zamanda "ebedi yol" anlamına da gelir, İbr.) kelimeleri olumsuz anlamda anlaşılmıştır: "Zamanından önce götürülen kötü adamların bastığı kadim yolu işaretler misin...?" Ancak 10. yüzyılda yaşamış bir ilahiyatçı ve filozof olan Gaon Saadia bu söz diziminde "sonsuzluk yolunu" görmüştür, öyle ki metin onun yorumunda bu hale gelmiştir: "Siz de dünyanın ebediliğini savunan ve zamanı gelmeden yok olan insanların kavramlarının doğruluğunu kabul eder misiniz...?" [683].

Yol (Sushumna) konusu hem Eski hem de Yeni Ahit'te sık sık karşımıza çıkar.

Vaftizci Yahya bir peygamberlik sözünde İsa Mesih'in öncüsü olarak duyurulur: "İşte habercimi gönderiyorum, önümdeki yolu o hazırlayacak" (Malaki 3:1). Bu alıntı İncillerde tekrar yer alır (Matta 3:3; 11:10; Markos 1:2'3; Luka 1:17'76; 3:4; Yuhanna 1:23). Aslında, Kundalini yolunda iki zor pasaj vardır: ilk olarak merkezi kanal Boşluk'ta (Peygamberlik tezahürü; bölüm X) daha düşük bir düzlemde kesintiye uğrar ve ikinci olarak Agnya çakranın (*İsa tarafından yönetilen*) daha yüksek düzleminde sıkışır. İsa tarafından yapılan büyük işin yolunu hazırlayan Yahya'nın oynadığı rolü bu şekilde anlamalıyız.

"Çölde ağlayan birinin sesi: "RAB'bin yolunu hazırlayın, Tanrımız için çölde düz bir yol açın" (Yeşaya 40:3). Ve gerçekten de, daha önce gösterildiği gibi, çölün geçilmesi Boşluğun geçilmesi için bir metafordur (bölüm V). Eğer burası Peygamberlik için bir alan ise, o zaman İsa Mesih'in ilahi Avatari'na başka bir yer atfedilecektir, çünkü Mezmurlar'da şöyle yazar: "Çöllerde at koşturan için bir yol açın: onun adı Yah'tır" (68:4). Bu, ölümsüzlüğe giden ilahi (Yahve'nin ya da Yah'ın) yoldur' "yaşama götüren yol"- ebedi (Matta 7:14). "Sen bana yaşam yolunu göstereceksin" (Mezmurlar 16:11). "Rab'bin yolunu hazırlayın, O'nun yollarını düzleyin" (Matta 3:1). "Sana bilgelik yolunu öğreteceğim, seni doğruluk yollarına götüreceğim" (Süleyman'ın Özdeyişleri 4:11; çapraz başvuru 4:18).

İnciller *Tanrı'nın yollarından (üç kanaldan)* söz eder ki Kurtarıcı bunlardan *barış yolu* olarak adlandırılanı bize gösterecektir (Sushumna' şimdiki zamanın, dengenin ve iç huzurun kanalı; bkz. *infra*). *Zekeriya'nın Şarkısı*'nda Vaftizci Yahya ilan edilmiştir: "[Rabbin] yollarını hazırlamak için onun yüzünün önünde gideceksin" (Luka 1:76), İsa'yı "karanlıkta ve ölümün gölgesinde oturanların üzerine ışık saçmak için... yükseklerden gelen gün ışığına" (ölümsüzlüğü bahşeden Aydınlanma) "ayaklarımıza esenlik yolunda rehberlik etmek için" (1:79) benzetir, çünkü İsa Işıktır, Agnya çakranın elementidir ve aynı zamanda bir güneş sembolüdür (bölüm VII' XIX B). Başka bir vesileyle (bölüm IV) bu merkezin Güneş'le ve dolayısıyla Pazar günüyle ilişkili olduğunu görmüştük. Haftanın günlerinin (bilinen sırayla) çakralarla (aşağıdan yukarıya doğru) uyumu Salı günü (Mooladhara) başlar ve Pazartesi günü (Sahasrara) sona erer [684].

Eski Çin Hristiyan el yazmalarında şöyle yazar: ""Kötü Yol "a düşmedikleri sürece "Cennete Giden Yol"a hemen ulaşabilirler." [685]. De Riencourt gösterir: "Bu yol ve varış noktası -cennet, ruhun kurtuluşu, yeniden doğuştan kurtuluş²⁸¹'Nirvana', Brahman'a dönüş ya da her neyse - ne kadar farklı

ifade edilirse edilsin, tüm dinlerin ortak noktasıdır. Ve işte burada, büyük mistiklerin kişisel deneyimlerinin doğrudan kayıtlarında, dini dürtülerin kalbi bulunmalıdır, resmi dogmalarda ve filozofların ve teologların çelişkili entelektüel yorumlarında değil" [686].

Horace'ın *Odes*'inde "altın ortalama" [687] olarak bahsettiği *aurea mediocritas*'ın (Lat.) ılımlılık, denge ve tam Aydınlanmanın *orta yolu* olduğuna inanıyoruz. (*Aurea mediocritas*, Latince bir deyimdir ve 'altın ortalama' veya 'altın ılımlılık' anlamına gelir. Bu kavram, hayatın her alanında denge ve ılımlılığın önemini vurgular ve aşırı tutumlardan kaçınarak uyumlu bir orta yolun tercih edilmesi gerektiğini önerir.)

Hesychast'lar (bölüm XXV A) da kendi terimleriyle "Kraliyet Yolu"na atıfta bulunurlar [688]. İslam'la ilgili olarak, ezoterik (Sufi, bölüm XXV B) ruhani Yol (*el-ihsan*, kelime anlamıyla: erdem, Arapça) yetkili (inisiye edilmiş) kişiler tarafından açıklanmalıdır. *Kur'an*'ın açılış suresinin başlarında Tanrı'ya dua edilir: "Bizi doğru yola, kendilerine nimet verdiklerinin yoluna ilet" (1.5-6). "Andolsun ki, insanı biz yarattık ve nefsinin ona ne vesveseler verdiğini biliriz. Biz ona şahdamarından daha yakınız. Üstelik, biri insanın sağ tarafında, biri sol tarafında oturmuş iki alıcı melek de - (onun yaptıklarını) alıp kaydetmektedir. "Kaf suresi (50.16-17). (*Kirâmen Kâtibîn, İslam dininde, insanların sağ ve solunda bulunup yapılan iyi ve kötü davranışları tespit edip, yazan meleklerle verilen isimdir.*) Bu pasaj Başmelekler Gabriel-Hanuman ve Michael-Bhairava tarafından kontrol edilen yan kanalların Agnya çakrasında kesişmesini tasvir eder (bölüm IV); bu noktanın ötesinde, aşağıda açıklandığı gibi tüm düşünceler tamamen susturulur.

*Nirdvandha*²⁸² (Sanskrit.) 'zıtlıklardan (yan kanallar ve sonları: ego ve süperego) kurtuluş' dolaylı olarak ikiliksizliğin orta yolunu (Sushumna nadi) gösterir.

Bhagavad-Gita "zekânın ötesinde olandan" [689] bahsederken zihinsel süreçleri kontrol eden Agnya çakranın aşılmasını göz önünde bulundurmıştır.

Upanişadlar şöyle yazmıştır: "Doğum ve ölüm döngüsünün tek nedeni düşüncelerdir; bu nedenle insan düşüncelerini arındırmaya çalışmalıdır. İnsan düşündüğü şeydir: kadim sır budur" [690]. Aynı fikir Buddha Gautama tarafından *Dhammapada*'nın ilk satırında da ifade edilmiştir: "Olduğumuz her şey düşündüklerimizin sonucudur, düşüncelerimize dayanır ve düşüncelerimizden oluşur". Bu nedenle Yogiler, birliği sağlayan gerçek meditasyon hali olan *düşüncesiz farkındalığa* ulaşmaya çalışırlar. Patanjali'nin klasik Yoga incelemesi, Samadhi durumuna ilişkin başlangıcından itibaren açıklar (Samadhi *Pada* başlıklı I. Kitap): "Yoga, düşünce akımlarının (kelimenin tam anlamıyla: zihnin dalgaları) bastırılmasıdır"²⁸³. O zaman Gören (Purusha, Benlik) kendi doğasında (formunda) durur (kalır)²⁸⁴ [691].

Hristiyan dogmasına göre İsa Bilgelikle eş tutulmaktadır; bu da bir yandan bilgeliğin, İlahi Çocuğun bir niteliği olduğunu kabul etmek (bkz. *supra*), diğer yandan da İsa Mesih'in zihinsel süreçler üzerinde kontrol sahibi olduğunu kabul etmek anlamına gelmektedir. Schuon'un [692] yazdığı "O, Evrendeki Akılda olduğu gibi bizdeki Akıldır" cümlesi O'nu hem insani hem de Evrensel (Virata'nın) Agnya çakranın (Adi Agnya çakra) yöneticisi olarak tasvir eder.

Yoga durumunda Kundalini enerjisi Agnya çakranın ötesine geçer geçmez - yani hem geçmişten gelen (süperego) hem de geleceğe doğru yansıtılan (ego) düşünceleri üreten iki yarım küre - düşüncelerin saldırısı durur ve düşüncesiz farkındalık (*nirvichara samadhi*' Sanskrit.) kurulur. Schuon şöyle demiştir: "Eğer İsa Mesih yaşayanları ve ölüleri yargılamak için gelecekse"²⁸⁵, bu yine bir Akıl meselesidir" [693]. Bizim anlayışımıza göre bu cümlemin anlamı şudur: İsa akıllı kontrol eden Agnya çakrayı açarak aslında egonun (yaşayan, yani "eylem" kanalının sonu) ve süperegonun (ölü, yani sol kanalın sonu, ölü/geçmiş şeylerin) ötesine geçmemize yardımcı olmuştur.

Dr. Bernie Siegel, en derin bilinç durumlarına ancak dış uyaranların ortadan kaldırılması ve zihinsel faaliyetin durdurulmasıyla ulaşılabileceğini açıklamıştır [694]. Jung, zihinsel faaliyete vurgu yaparak ruhani yükseliş elde etmeyi amaçlayan bireyleri "ruhun yalnızca bir parçası ve bir işlevi olan aklın çok daha büyük bir bütünü kavramak için yeterli olduğu gibi saçma bir varsayım" [695] olarak nitelendirerek eleştirmiştir.

İsa bile düşünceleri durdurma konusunda ısrar etmiştir: "Bu nedenle size diyorum ki: Düşünmeyin" (Matta 6:25; Luka 12:22)- *King James Version*'a göre. Bu fikir muhtemelen bir *Kahinler* derlemesinden kaynaklanmıştır²⁸⁶. Graves ve Podro'nun görüşüne göre [696]. Samuel üzerine bir *Midraş*'ta da geçmektedir [697]: "Boyunun uzunluğuna aldırmayın" (yani Samuel'in büyük boyu-1 Samuel 9:2).

Nirvichara Samadhi içsel hızı, mükemmel dengeyi, mutluluğu (*ananda*' Sanskr.) sağlar ve o zaman zamanın ötesinde şimdiki zamanda yaşarız (bkz. *supra*). İsa müritlerine defalarca (Yuhanna 20:19'21'26) iç huzura ulaşmalarını tavsiye etmiştir: "Size esenlik [olsun] ²⁶²!" "Ve bunu söyledikten sonra [onların] içine üfledi ve onlara şöyle dedi: "Kutsal Ruh'u alın" dedi" (20:22). İsa yeni bir Avatar'ın (Yorgan, yani Kutsal Ruh'un tezahürü; bölüm XIX D ve XXI) gönderileceğini müjdelediğinde müritlerine şöyle demiştir: "Size esenlik bırakıyorum; size esenliğimi veriyorum; dünyanın verdiği gibi değil. Yüreğiniz kaygılanmasın, korkuya kapılmasın" (14:27). Yeni Ahit'te "Tanrı'nın her anlayışı aşan esenliği, İsa Mesih aracılığıyla yüreklerinizi ve düşüncelerinizi koruyacaktır" (Filipililer 4:7). Kurtarıcı'nın sözlerinin Aydınlanmaya atıfta bulunduğunu söyleyerek güvenli bir zeminde bulunuyoruz. Aynı şekilde, Doğu Kilisesi litürjisinde (ve yaklaşık MS 225 [698] tarihli erken bir Efkariya kanonunda) rahip "Esenlik seninle olsun" dediğinde "Ve ruhunla" yanıtını alır, bu da bunun ruhun iç huzuruna atıfta bulunduğunu gösterir.

Muhammed'in adının söylenmesini (ya da yazılmasını) her zaman şu sözler izler: " Peygamber'e (s.a.s.) en kısa şekilde, "Allahümme salli ve sellim alâ seyyidina Muhammed." (Allah'ım salât ve selam Peygamberimiz Hz. Muhammed'in (sav) üzerine olsun " veya "Sallallahü aleyhi ve sellem " - Allah'ın selamı onun üzerine olsun - a da "Allahümme salli alâ Seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihî ve sahbihî ve bârik ve sellim " - Allah'ım, Efendimiz Muhammed'e, ailesine ve ashabına salat ve selam eyle, onlara bereket ihsan et" diye salât-u selâm getirilir. Bu hususta birçok hadis de rivâyet olunmuştur. Allah'ın selamı onun üzerine olsun ²⁶⁸" ile aynı anlama gelmektedir. Aslında, İslam'da karşılaşılan ve *pax vobiscum* ile eşdeğer olan *selamu 'aleykum* (barış sizinle olsun, üzerinizde olsun' Arapça) sıkça kullanılır ve iç huzuru, zihin huzurunu (*nirvichara*, Sanskr.) ifade eder.

Birçok durumda ego ve süperegonun "balonları", aslında Kundalini'nin Sahasrara'ya yükselişini engelleyen son ve zor engeli oluşturan iki *dağla* karşılaştırılır. Bu nedenle İsa şöyle der: "Eğer bir hardal tanesi kadar imanınız varsa, bu dağa: "Şuraya taşın" dersiniz, o da kendini taşır; sizin için hiçbir şey olanaksız değildir" (Matta 17:20; çapraz başvuru 21:21; Markos 11:23; Luka 17:6): "İman dağları yerinden oynatır". Siyon hem Davut'un kentinin (2.Samuel 5:7) hem de güneybatı tepelerinin adıdır ve Yahudilerin İsa Mesih umudunu simgeler: Vaat Ülkesi, Yeni Yeruşalim, dolayısıyla Sahasrara. "Onun temeli kutsallık dağlarındadır" (Mezmurlar 87:1), burada dağlar Sahasrara'nın altında yer alan Agnya'yı gösterir. Tanrı'nın meleği sordu: "Sen kimsin, ey yüce dağ...? [Bir ova oldun; ve mezar taşını getirecek" (Zekeriya 4:7). Dağın ovaya dönüşmesi ego ve süperegonun erimesinden başka bir şey değildir, mezar taşı ise Sahasrara'ya işaret eder (bölüm II); ova da ikincisi için bir metafordur (bölüm IX). "Ebedi dağlar dağıldı, ebedi tepeler yol verdi. O'nun yolları sonsuzdur" (Habakkuk 3:6). Cümlelerin sonu, geçişi ego ve süperego dağlarının (tepelerinin) yol vermesine neden olan Sushumna'ya (İlahi Yol) işaret eder. Suzuki şöyle yazmıştır: "Budizm'deki temel fikir, zihin ve duygusal durumlar tarafından elde edilen farklılıklara dayanan bir dünya olan zıtlıklar dünyasını aşmaktır" [699].

Mitolojide dağ çiftleri, kahramanın gerçekleştirdiği *arayışı* (bölüm IV) engellemek için tekrar tekrar koşarlar. Messina Boğazı'ndaki *Scylla* ve *Charybdis* kayalıklarının seyrüseferi engellemesini, Cebelitarık'ı (*Herkül Sütunları*) ve *Argo* gemisine başlangıç yolculuğunda meydan okuyan iki kaya arasındaki dar kanalı (bölüm V), kahramanın iyi korunan bir *geçitten* geçmek zorunda kalmasıyla örnekleyebiliriz. Syntagma, Romen efsaneleri ve peri masallarıyla buluşmuştur: "Orada, dağların başlarıyla savaştığı yerde" de Agnya çakraya gönderme yapar. Gerçekten de, yan kanalların iki üst ucu (başları) başın içinde yer alır ve *zıt* (geçmiş-gelecek) konumlara sahiptirler, dolayısıyla savaşırlar. *Kur'an* aydınlanmanın önündeki bu engeli "*berzah*" (23.102; 25.55) olarak adlandırır ve (Cehennem ile Cennet arasındaki) "*kıstak*" veya "engel" anlamına gelir. "O Allah ki yeri yarattı ²⁶⁹ sabit bir yer kıldı ve onun ortasına ırmaklar koydu ve onun için sağlam dağlar belirledi ve bir bölme yerleştirdi ²⁷⁰ iki deniz arasında" (27.62). Bu kesinlikle Agnya çakraya işaret eder çünkü burası iki suyun kesiştiği yer (*nadi*' nehir' kanal' Sanskr.) olarak belirlenmiştir: "Birbirine kavuşan iki denizi salıverdi, aralarında geçemeyecekleri bir engel vardı" (55.19-20). *Kur'an Kıyamet*'i "dağların ... harekete geçtiği gün" (52.9-10; krş. 81.3)' "dağların darmadağın olacağı gün" (77.10; krş. 20.105) ile ilişkilendirmiştir. Kutsal hac (bölüm XV F) Mekke'deki Safa ve Merve tepeleri *arasında yedi kez* gerçekleşir: "Safa ve Merve Allah'ın nişanelerindendir; artık kim Beytullah'ı hacceder veya ziyaret ederse, onları tavaf etmesinde ona bir günah yoktur" (2.153). İslam'ın bu ritüeli ego ve süperegonun aşılması anlamına gelir. Son olarak, İskandinav Tanrısı Odhinn (*Wotan*, *Wodan* veya *Wodanaz*' Cermen *Woda*'sından gelen bir isimdir - alt

katman olarak *ruh anlamına gelir* [699]; Slavca *voda*' suyu ile özdeşliği fark edilebilir; burada: yaşayan su; bölüm XI D) dağların uzaklaşmasını sağlayan şarkılara (mantralar diyebiliriz) aşinaydı [700]. Alını toprağa koyarak secde etmenin (*namaskara*' Sanskr.) ego ve süpregonun erimesini ifade ettiği ve böylece Kundalini'nin Agnya çakrayı geçmesini kolaylaştırdığı ve "tüm düşüncelerin çözülmesini" sağladığı daha önce açıklanmıştı (bölüm XV C).²⁹¹ Her Şeyin İlkesine" [701]. Şimdi de İsa (enkarne olmuş İlahi Oğul, Maha-Vishnu veya Maha-Ganesha) tarafından yönetilen alnın merkezini (Agnya), yine İlahi Oğul tarafından kontrol edilen ancak enkarne olmamış Ganesha tarafından yönetilen omuriliğin alt kısmına (Mooladhara) bağladığında, kendini çaprazlamayı düşünelim. Bu hareket Kundalini enerjisinin omurilik boyunca parasempatik sinir sistemine karşılık gelen özel kanalından (Sushumna nadi) akışını sembolize eder. Hareketin son kısmı Anahatha çakra seviyesinde sol ve sağ kanalları birbirine bağlar (Doğu Hristiyanlığında hareket Atman'ın, Ruh'un yeri olan kalpte sona erer). Yan kanalların enerjileri arasındaki denge Kundalini'nin merkezi kanaldan kolayca akmasını sağlar. Bu etki, Hristiyanların duaları sırasında sıklıkla kullandıkları bir hareket olan ellerin birleştirilmesiyle de elde edilebilir (bölüm XV C). Daha önce (İkizler Çağı), Anahatha çakranın yan yönlerinin solda anne, eş ve kızın, sağda ise baba, koca ve oğlun mükemmel (ilahi) niteliklerini yansıttığını göstermiştik. Schuon şaşırtıcı bir sezgiyle şu çıkarımda bulunmuştur: "(Haçın) yatay çizgisi Koca ve Eş'in gerçekliğini ifade edecektir" [702].

İstavroz (haç) çıkarma geleneği çok eskidir. Tertullian'a [703] göre, ilk Hristiyanlar bu hareketi yapıyorlardı: "Her ileri adımda ve harekette, her içeri girip çıkışta, giysilerimizi ve ayakkabılarımızı giydiğimizde, yıkandığımızda, sofraya oturduğumuzda, lambaları yaktığımızda, koltukta, otururken, günlük yaşamın tüm sıradan eylemlerinde alnımıza işaret koyarız". Ayrıca yiyeceklerin yanı sıra hayvanlarının üzerine de haç işareti yaparlardı[704]. Bu açıkça korumaya yönelik bir jestti.

Koruma, Sahaja Yogilerin benzer durumlarda kullandıkları yaygın bir uygulamadır. Bu hareket *bandhan* olarak adlandırılır (ayrıca bkz. bölüm XV E ve F) ve öncesinde Kundalini'nin uyanması amacıyla elin omurilik boyunca yükselmesi hareketi yapılır. Daha sonra beden soldan başlayarak sağa ve geriye doğru bir bandhan altına sokulur; bunu yaparken beden faydalı vibrasyonlardan oluşan bir *aura* ile çevrelenir. Son olarak Yogiler tıpkı Hristiyanların dua ederken yaptıkları gibi ellerini birleştirerek (*namaste*' ch. XV E) yan kanalları dengelerler.

Sahaja Yogiler kalktıktan hemen sonra, uyumadan önce, evden çıkmadan önce veya eve döndükten sonra kendilerine bir koruma bandanı verirler. Ayrıca alt çakraları temizlemek için kullanılan tuzlu su kabının üzerine de bandhan yaparlar (bölüm XV C). Yiyeceklerin vibrasyonlarını kendi süptil vibrasyonlarıyla uyumlu hale getirmek için yiyecekleri herhangi bir yiyeceğe her zaman bandhan verirler (bölüm XV D' XV E).

Gösterildiği gibi, her çakranın kendine özgü bir elementi vardır (bölüm XV C): Toprak (Mooladhara)' Ateş (Swadhisthana)' Su (Nabhi)' Hava (Anahatha)' Eter (Vishuddhi)' Işık (Agnya)' Paramchaitanya'nın (Sahasrara) titreşimleri. Agnya çakranın (üçüncü göz, *trilochana*' Sanskr.) açılması, fiziksel gözün görünür ışığı algılamasıyla aynı şekilde ruhsal (süptil) Işığa erişimi ifade eder: "Bedenin lambası gözdür; bu nedenle gözün tek olursa, bütün bedenin aydınlık olur; ama gözün kötü olursa, bütün beden karanlık olur" (Matta 6:22-23; Luka 11:34).

Agnya çakrası yakalandığında (bloke edildiğinde) ruhani ışık süptil bedenimizdeki tezahürünü durdurur. Bu durum örneğin İsa tarafından kınanan zina dolu gözlerle sahip olduğumuzda gerçekleşir: "Bir kadına şehvetle bakan herkes zaten yüreğinde onunla zina etmiştir" (Matta 5:28). Cezası çok ağırdır: "Eğer sağ gözün sana tuzak kurarsa, onu çıkarıp at.. Ve eğer sağ elin sana tuzak kurarsa, onu kesip at" (5:29'30; çapraz başvuru 18:8'9; Markos 9:43'45'47). Eğer kendilerine Hristiyan diyenler gerçekten de İsa Mesih'in buyruğuna uysalardı, etrafımızda yeterince tek gözlü ya da tek kollu insan görmemiz gerekirdi. Sözde Hristiyan toplumunun, aslında *İsa Mesih karşıtı* bir *tutum* olan zina konusundaki müsamahakârlığı, çağdaş dünyanın en güçlü devletinin başkanı Bill Clinton'ın karıştığı utanç verici "Sexgate" davasında olduğu gibi şu anda kritik bir noktaya ulaşmıştır. Davanın mide bulandırıcı ayrıntılarının kamuoyuna açıklanması, dramın aktörlerini cezasız bırakmakla kalmamış, aksine zina yapan başkanın popülaritesini arttırmıştır. Başka herhangi bir yorum gereksizdir.

İsa'nın ilahi bedenlenişine ayırdığımız bu incelemeyi, O'nun sık sık tekrarladığı hemcinslerimizi sevmek çağrısını hatırlatarak bitireceğiz: "Size yeni bir buyruk veriyorum, birbirinizi sevin" (Yuhanna 13:34). Emir: "Komşunu kendin gibi seveceksin" (Matta 19:19; krş. 22:39; Levililer 19:18) buyruğu, "Tanrının Rab'bin sevgisinden" sonra ikinci sırada gelir. "Bütün Yasa bu iki buyruk üzerine kurulmuştur.²⁹² ve Peygamberler²⁹³ asın" (Matta 22:40; Markos 12:29-31; çapraz başvuru Luka 10:27). Aslında bu yeni bir buyruktu, çünkü İsa'ya kadar insanlar sadece O'nun alıntılardığı *lex talionis*'e uyuyorlardı: "Göze göz, dişe diş" (Matta 5:38). Levililer'in okuduğunun önemi yoktur: "Yüreğinde kardeşinden nefret etmeyeceksin" (19:17); "Kendinden öç almayacaksın, kin gütmeyeceksin... ama komşunu kendin gibi seveceksin" (19:18). İsa'nın yaklaşımı daha da açıklayıcıdır çünkü onun zamanında Sadduca Boetus Evi *lex talionis*'in[705] uygulanmasını savunuyordu. Sonsuz yaşama kavuşmak için sevgi zorunlu bir gerekliliktir: "Kardeşini sevmeyen ölümden kalır. Kardeşinden nefret eden herkes katildir ve bilirsiniz ki hiçbir katilin içinde sonsuz yaşam yoktur" (1. Yuhanna 3:14-15). Hemcinsimizi sevmek dünyevi bir bağlılık değil, herkesin içindeki özü, ilahi Benliği sevmek anlamına gelir. İsa'nın *yeni mesajı sevginin, şefkatin ve bağışlayıcılığın mesajıdır*. Suriyeli Efraim'in gösterdiği gibi, "Dünya merhamet üzerine kurulmuştur" (*Mundus per gratiam aedificabitur*, Lat.) [706]. Gerçekten de İsa Mesih merhametini ve sevgisini defalarca göstermiştir. "Büyük bir kalabalık gördü, onlara acıyarak hastaları iyileştirdi" (Matta 14:14; çapraz başvuru Markos 1:41; Luka 7:13). "Müritlerini yanına çağırarak onlara şöyle dedi: "Kalabalığa merhamet ediyorum" dedi" (Markos 8:2; çapraz başvuru 6:34; Matta 15:32; 18:33; Luka 10:33). "İsa, Baba'ya gitmek için bu dünyadan ayrılma saatinin geldiğini bildiği halde, dünyada olanları sevdiği için onları sonuna kadar sevdi" (Yuhanna 13:1).

İsa Mesih herkesi, hatta düşmanımızı bile bağışlama konusunda ısrar etmiştir (Matta 5:39'44; 6:14-15; 22:39; Luka 6:27-29,35; Mısır'dan Çıkış 23:4' Özdeyişler 24:17; 25:21), bu ısrar İsa Mesih'in insanoğluna verdiği *Babamız* duasında sentetik olarak ifade edilmiştir: " Bize karşı suç işleyenleri bağışladığımız gibi, Siz de bizim suçlarımızı bağışlayın. Ayartılmamıza izin vermeyin. Bizi kötü olandan kurtarın. Çünkü egemenlik, güç ve yücelik Sonsuza dek Sizindir!" (Matta 6:12-13); "Günahlarımızı bağışla. Çünkü biz de bize karşı suç işleyen herkesi bağışlıyoruz. Ayartılmamıza izin vermeyin" (Luka 11:4). Bu nedenle *Rab'bin Duası* Agnya çakrayı açmak için çok güçlü bir mantradır. Dikkate değer bir gerçek de İsa tarafından verilen duanın, başın aşağıya doğru eğilmiş halde tutularak okunması gereken eski bir Yahudi duası olan *Shemone esrei* [707] ile büyük ölçüde benzerlik göstermesidir. (*Bize ve tüm İsrail halkına huzur, mutluluk, bereket, lütuf, sevgi ve merhamet bahset: bizi, Babamız, hepimizi, yüzünün ışıyla kutsasın, çünkü bu yüzünün ışıyla bize, ey Tanrımız, yaşam kanununu, sevgiyi, doğruluğu, bereketi, merhameti, yaşamı ve huzuru verdin. Her zaman ve her saatte halkın İsrail'i senin huzurunla kutsaman senin gözünde iyi olsun. Halkın İsrail'i huzurla kutsayan sen, ey Rab, kutsanmış ol.*) Egonun teslim olmasını (erimesini) sağlamak amacıyla Agnya'nın temizlenmesi için de aynı pozisyon tavsiye edilir. Kurtarıcı göksel Babasından kendisini çarmıha gerenleri bile bağışlamasını istemiştir: "Baba, onları bağışla, çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar.²⁹⁴" (Luka 23:34). Aynı şekilde Aziz İstefanos da kendisine işkence edenler (Pavlus dahil) için şöyle demiştir: "Rab, bu günahı onların üzerine yükleme" (Elçilerin İşleri 7:60). Sık sık kinci olan Petrus (bölüm XX C2a) sorduğunda: "Ya Rab, kardeşim bana karşı ne kadar günah işler de ben onu bağışlarım? Yedi kereye kadar mı?" İsa ona şöyle dedi: "Sana yedi keze kadar değil, yetmiş kez yediye kadar diyorum" (Matta 18:21-22). "Gün içinde sana karşı yedi kez günah işlerse... onu bağışlayacaksın" (Luka 17:4). Notovitch tarafından görülen İsa hakkındaki Budist el yazmasında da benzer çağrılar bulunabilir (bölüm XIII A): "Musa'nın yasalarına gelince, onları insanların yüreklerine yeniden yerleştirmeye çalıştım; ve size diyorum ki, onların gerçek anlamını görmezden geliyorsunuz, çünkü onların öğrettiği öç değil, bağışlamadır. Onların anlamı saptırılmıştır" [708]. Roerich tarafından incelenen Tibet yazılarında neredeyse aynı metin yer almaktadır: "Musa'nın yasalarını insanların kalplerinde canlandırmaya çalıştım. Ve size diyorum ki, onların gerçek anlamını anlamıyorsunuz çünkü onlar intikam almayı değil, bağışlamayı öğretiyor. Ama bu yasaların anlamı çarpıtılmıştır" [709]. Bu nedenle, bağışlama ve merhamet yasaların ihlali anlamına gelmez, tam tersine bunlara uyulması anlamına gelir, çünkü İsa Mesih Yasa'yı yeniden tesis etmek için gelmiştir. Bir kez daha, metinlerin Yasa'nın sözde dinler tarafından tasarlandığı gibi dışsal yönlerine değil, insanların varlıklarının içinde "insanların kalplerinde" (Dharma) kurulmasına atıfta bulunduğu fark edilir.

Hint metinleri: "*Atmabat sarva bhuteshu*" (Hemcinsini kendin gibi sev' Sanskr.) [710], *Mahabharata* ise: "Başkalarının sana nasıl davranmasını istiyorsan sen de başkalarına öyle davran. Komşuna, onun sana yapmasını istemediğin hiçbir şeyi yapma". *Panchatantra*'da şöyle yazar: "İnsan kendisine yapılan kötülüğü başkalarına yapmamalıdır" [711]. "Kötülük yapanlara karşı iyi olan kişi erdemliler tarafından iyi adam olarak adlandırılır" [712]. *Manu Kanunları* şöyle öğütler: "Kimsenin düşmanı olmasın... Öfkeli bir adama karşı, karşılığında öfke göstermesin, lanetlendiğinde onu kutsasın" [713]. Muhammed de *affediciliğin* elçisiydi. Özellikle kutsal şehir Mekke'yi fethetmek gibi dünyevi misyonu için çok önemli olan bir dönemde birçok örnek vardır. Mekke yakınlarındaki Taif'e Tanrı'nın sözünü vaaz etmek için gittiğinde, yarışmacılar ona taş atarak onu köyden uzaklaştırdılar ve yaraladılar. Melekler Peygamber'e o köyün yıkılmasını isteyip istemediğini sorduklarında, şöyle cevap verdi: "Ey Allah'ım! Bu adamlara karşı gücümün azlığından ve gayretim yetersizliğinden sana şikâyet ediyorum. Sen çok şefkatli ve merhametlisin, Sen zayıfların Rabbisin ve Sen benim Rabbimsin. Senden başka dayanacak kimsem yok, ama eğer sözüne sevgi ve saygı sağlamaktan aciz olduğum için bana kızmazsan, çektiğim tüm çileler umurumda olmaz." Bunu söyleyerek onları affetti. Bedir savaşından sonra Ebu Bekir, Mekke'de esirlerin fidye karşılığında serbest bırakılmasını istedi. Ömer ise onların acımasızca idam edilmelerini istedi. Muhammed, Ebu Bekir'in esirlere iyi davranması tarafındaydı, hatta müritlerinden kuru hurmayla yetinmelerini ve esirlerin lehine ekmeklerinden vazgeçmelerini istedi. Peygamber, hemen serbest bırakılan Ebul As ibn Rabiye için teklif edilen zengin fidyeyi reddedecek kadar ileri gitti ve bir saldırgan tarafından vurulduktan sonra ölen Muhammed'in kendi kızı Zeyneb'in katili olan Hibar'ı bile affetti. Mekke'ye zaferle girerken başkomutan Sa'ad ibn Ubeyde şöyle haykırdı: "Bugün, bu kutsal bölgede bile izin verilen bir intikam ve katliam günüdür". Bu sözleri duyan Peygamber Hazreti Ali'ye, Sa'ad'ı komutadan almasını ve onun yerine komutayı kendisinin üstlenmesini söyledi. Kâbe'de, geleneğe uygun olarak onları köle almak yerine, Muhammed Kureys kabilesinden gelen Mekkelilerini özgür bıraktı. Peygamber, hem amcası Hamza'nın katili Vahşi'yi hem de Hamza'nın cesedini parçalayan vahşi Hind'i affetti [714].

Bağışlamanın yokluğu, bağışlama Avatari İsa tarafından yönetilen Agnya çakranın kapanmasına neden olur. İsa müritlerine şu öğüdü vermiştir: "Dua ederken, herhangi birine karşı bir şeyiniz varsa bağışlayın" (Markos 11:25). Eski bir Çin Hristiyan elyazması şöyle yazmıştır: "Dua ettiğinizde, her şeyden önce başkalarının size karşı işlediği suçları bağışlamalısınız. Sonra Tanrı'ya yönelip kendi işlediğiniz günahların bağışlanması için dua ederseniz, siz de bağışlanabilirsiniz" [715]. Agnya çakranın aydınlanmasına ulaşmak için Sahaja Yoga kendimiz ve düşüncelerimiz dâhil tüm insanların affedilmesini savunur çünkü açıklandığı gibi Agnya zihinsel süreçleri, durdurulması gereken düşüncelerin üretilmesini kontrol eder aksi takdirde Yoga'daki ilk zorunlu adım olan Nirvichara Samadhi hali elde edilemez. Agnya için güçlü bir mantra özellikle *Babamız* duasıdır. "Eğer siz insanların suçlarını bağışlarsanız, göksel Babanız da sizin suçlarınızı bağışlayacaktır" (Matta 6:14; Markos 11:25). "Ama siz insanların suçlarını bağışlamazsanız, Babanız da sizin suçlarınızı bağışlamayacaktır" (Matta 6:15; Markos 11:26).

D. KEHANETLER YENİ BİR AVATAR'I DUYURUYOR

"Kutsal Yazıları araştırıyorsunuz, çünkü onlarda sonsuz yaşama sahip olduğunuzu sanıyorsunuz ve bana tanıklık edenler de onlardır."

Yuhanna 5:39

"Tanrı ile her şey mümkündür"

Markos 10:27

Kova Çağı (MS 2000'den sonra) Satya Yuga'nın (*Krita Yuga*) şafağında başlar.²⁹⁵

Eğer Balık bir su burcuysa, Kova çok daha fazla su burcudur. Döngünün son çağları düşünüldüğünde, memelilerin burç adlarından suda yaşayan varlıklarına geçiş, Ezeli Suları hatırlatan yeni bir döngünün kökenine ulaşma eğilimi olarak yorumlanabilir.

İsa'nın Başlangıç ve Son, Alfa ve Omega, Yunan alfabesini açan ve kapatan harfler olduğunu hatırlıyoruz. Vishnu'nun bu büyük enkarnasyonunun (*Maha-Vishnu* Sanskr.) burcu olan Balık Çağı'nın sona ermesinden sonra, İlahiyat Kendisini Evrim İlkesi'nin onuncu ve son Avatârı olan Kalki olarak tekrar tezahür ettirir ve böylece Kova Çağı'nın yerleştiği aeon olur.

"*Kutsal Kitap* İsa Mesih'in İkinci Gelişinden, bin yıllık bir dönemden söz eder.²⁹⁶ İsa yeniden döndüğünde ve hepimiz evrensel olarak bir araya geldiğimizde gelecek olan barış. Zaman yaklaşıyor. İsa Mesih geliyor ama fiziksel olarak değil, ruhsal olarak. *Kutsal Kitap* birçok mecazla konuşmuştur. İsa Mesih'in Ruhu şimdi ruhlarımızda, uyanmış maneviyatımızda gelen şeydir. Kozmik içsel İsa Mesih geliyor. Hepimizin "Tanrı'nın çocukları" olduğumuzu ve "Tanrı'nın Oğlu"nun bize bu ilahi evrensel ruhla birleşmenin yolunu göstermek için geldiğini anlayanın zamanıdır" [716].

Kova Çağı'nın başlangıcı çeşitli hesaplamalarla 2000 yılı civarında tahmin edilmektedir.

MÖ 5. yüzyılda Buddha Gautama, Maitreya'nın 2500 yıl sonra, yani Balık çağıının sonuna doğru ortaya çıkacağını duyurmuştur (bkz. bölüm XIX B). "*Elmas Sutra*'dan [717] Buddha Gautama'nın her yirmi beş yüzyıldan sonra Dünya'da radikal bir bilinç değişimi ve buna eşlik eden yoğun bir kaos dönemi olacağını iddia ettiğini öğreniyoruz. Buddha, Dharma'nın çarkını her iki bin beş yüz yılda bir hareket ettirir ve momentumun kaybolması da bu kadar zaman alır. Buddha'nın hareket ettirdiği çark sonunda durur ve Çağı sona erer. Dhamma için çarkın yeniden çalıştırılması gerekir.²⁹⁷ o yenilenmelidir... Buddha kendi zamanında, tekerleğin bir sonraki dönüşünde, yani içinde bulunduğumuz çağda, insanoğlunun dönüşümünde tamamen farklı bir aşamaya gireceğini söylemiştir. Müritsi Subhuti gerçekten de yaşla ilgili bir soru sormuş ve Buddha da cevap olarak bizi önsezi duyularıyla, Buddha gözüyle görebildiğini ve dönüşümümüzün kendi zamanındakinden çok daha büyük olacağını söylemişti" [718].

Buddha Gautama, Buddha Maitreya hakkında ilginç bir kehanette bulunmuştur: "O (ya da dişi olan; bu bizim yorumumuz), benim şu anda yüzlerce müritten oluşan bir grubun lideri olduğum gibi, sayıları yüz binleri bulan bir mürit grubunun lideri olacaktır" [719]. Roerich, Maitreya hakkındaki çağdaş bir Budist kehanetine işaret eder: "Tüm yardımcıları ve memurları zaten enkarne olmaktadır" [720].

Başka bir yerde (bölüm X) kadim *Buddha'nın Kadehi* mitinden bahsetmiştik. Bu aynı zamanda Maitreya ve Shambala ile ilgili Tibet kehanetleriyle de bağlantılıdır, örneğin Roerich tarafından bildirilen bir kehanet: "Batı'dan, dağlardan halkım gelecek... Tara'nın sizinle dinlenmesi için yalvarın. Benim Gelişime kadar kalplerinizi temizlemeye karar verin... Kadehim neredeyse, kurtuluşunuz da oradadır. Dağda ateşler tutuşturuldu. Yeni yıl geliyor. Kim uyuyakalırsa bir daha uyanamaz... Çok gözlü ve çok kollu Dukkara bize saf düşünceler gönderir" [721]. Bununla birlikte, Tibet'in batısında Hindistan vardır; *Tara*²⁹⁸ Tanrıça (burada: Şefkatli olan, yani Anne) ve onun diğer yönü olan çok kollu *Dukkara*'dır²⁹⁹ Bize saf (nirmal, Sanskr.) düşünceler (ruhani vibrasyonlar, ilahi sevgi) gönderen, kadeh Aydınlanmanın (Kurtuluş) sembolü, dağda (Sahasrara) yakılan ateş ise uykusundan uyandırılması gereken Kundalini'dir.

Uzun yıllar Peru ormanlarında yerlilerle çalışan William Huarta'ya göre, Quechua İnka kehanetleri beyaz adamın gelişinin 500 yıllık bir materyalizm ve dengesizlik getireceğini öngörüyordu. Ancak şimdi bu dönemin sona erdiğini ve Kova Çağı'nın "Işığın gezegene dönüşünü ve altın bir çağın şafağını işaret edeceğini söylüyorlar. Kehanetin gerçekleştiği bir zamanda yaşıyoruz" [722]. Yüksek Maya Konseyi 1475 yılında, fatihlerin gelişinden önce eski Maya kehanetlerini yazmıştır. Karanlık bir zamanın yakın olduğunu ve Hunab K'u'nun (Tanrı, Maya) şimşek gibi çakıp insan ırkını saran gölgeleri delip geçmesinden önce iki K'altun'un (bu döngülerin her birinin 250 yıl sürmesi gerekiyordu) geçmesi gerektiğini söylüyorlardı. O zaman evrenin kadim bilgisini hatırlamaya başlayacaktık. Bu bilgi seli, insanlığın maneviyatının yeniden doğuşunu ve Dünya insanların bir barış çağında birleşmesini getirecekti [723].

Paul Roland, "Kızılderili geleneğine göre, dünyanın, sınavları ve sıkıntıları uzun zaman önce önceden bildirilen bir çağın sonuna yaklaştığını" bildiriyor. Thomas Yellowtail şöyle açıklıyor: "Kehanetlerin bazıları sadece zamanın sonundan bahsederken, diğerleri modern dünyanın parçalanmasından... ve atalarımızın geleneksel yollarına geri dönüşten söz etmektedir... her birimiz şu anda hangi yolu izleyeceğimizi seçmeliyiz" [724].

Yirminci yüzyılın başından beri başka tahminler de ortaya çıkmıştır. Amerikalı doktor Richard Bucke'un kitabı 1901 yılında yayınlandı: *Kozmik Bilinç*. Amerikalı arkadaşı psikolog William James dini bir dogma değil, bir deneyim, yeni bağlantıların ve bireyin yankı bulabileceği görünmez düzenin keşfi olarak tanımlamıştı. Levi Dowling'in 1911'de yayınlanan *Aquarian Gospel (Kova çağı İncili)* (aşağıya bakınız) adlı kitabı sadece ruhani kavramların yakın bir devrim ve yenilenme içinde olduğuna dair inançları vurguluyordu.

Bruno Würtz şöyle yazmıştır: "Eski ve yeni eskatolojinin geleneksel iddiası, İncil kronolojisine dayanan Yahudi-Hristiyan geleneğinin, İran geleneğinin, Kızılderili piktogramlarının (*Piktogram ya da piktograf bir eşyayı, bir objeyi, bir yeri, bir işleyişi, bir kavramı resmetme yoluyla temsil eden semboldür. Bu sembollere dayalı yazı sistemine "piktografi" denir.*) ve quipus'un Aztek ve Maya takviminin anısının, hepsinin çağın, aeonun, dünyanın sonu olarak şimdiki zamana işaret ettiği" [725].

Mircea Eliade, Babillilerin etkisiyle Platon'un *Politicus (Devlet Adamı)* [726] adlı eserinde "periyodik felaketlerin gezegen devrimlerinden kaynaklandığını varsaydığını" [727] belirtmiştir. Platon ayrıca bu felaketlerin amacının insan ırkının arındırılması olduğu şeklindeki İran kavramına da aşına görünüyor [728]. "*Timaheus*'a göre kısmi felaketlere gezegensel sapmalar [729] neden olurken, tüm gezegenlerin buluşma anı "mükemmel zaman" [730], yani Büyük Yıl'ın sonudur" [731]. Söz konusu metin XIX A. bölümünde alıntılanmıştır. J. Bidez ise "gezegenlerin bir araya gelmesinin evrensel bir altüst oluşa neden olacağı fikri elbette Keldani (1553 yılı itibarı ile *Nasturilerin bir bölümü Katolikliği benimser ve Papa'nın otoritesini kabul ederler. Katolikliği benimseyen Doğu Kilisesi Hristiyanlarına Keldani deniyor. Bazı kaynaklarda ise Keldani adının Güney Mezopotamya halkı olan Kaldeilerden geldiği yazılır.*) kökenlidir" [732] demektedir.

Gezegenlerin hareketleri ile bu dünyadaki yaşamın evrimsel döngüsü arasında var olan ilişkiden yola çıkarak, bilimlerini insanlığın yararına faydacı sonuçlar elde etmek için kullanan ilk kişiler astrologlar olmuştur. Bu nedenle, birçoğu dikkatlerini evrimin doruk noktasına ulaşmak için öngörülen zamanı bulmaya odakladı.

Hindistan'da astroloji üzerine *Bhrigu Samhita' Satya Nadi* vb. gibi *Nadigrantha* adı verilen birçok büyük ve eski kitap bilinmektedir. İki bin yıldan daha uzun bir süre önce, ünlü Rishi Bhrigu Muni nilüfer yaprakları üzerine böyle bir inceleme yazmış ve bu inceleme, kendisi de büyük bir astrolog ve arayıcı olan Karnatakalı Sattwacharya Kakayyar Bhujander tarafından Marathi dilinde *Kak Nadi* başlığı altında yayınlanmıştır. İşte Shantaran Athvale'nin o *Nadigrantha*'dan yaptığı bir alıntı: "Jüpiter Balık burcundayken³⁰⁰ büyük bir Yogi dünyaya enkarne olacak. 1970 yılına gelindiğinde, yeni bir çağın başladığı pek çok insan için oldukça belirgin hale gelmiş olacak. Kali Yuga sona erecek ve Krita Yuga başlayacaktır. Dünya'nın eksenini alçalacak ve Dünya'nın yörüngesi Güneş'e daha da yaklaşacaktır. İnsan yaşamı tam bir devrim geçirecek. Büyük bir Yogi bu zamanda enkarne olacak... Bu zamana kadar bir yogi veya adanmış Moksha'nın (*kurtuluş*) mutluluğuna ulaşabilir ve hayatının nihai anlamını ancak adanmışlık yolunu izleyerek bulabilirdi³⁰¹ bilgisi³⁰² ve Patanjali Yoga ile. Ancak bedeninin çeşitli çakralarındaki uyuyan güçleri uyandırmak ve sonunda Kundalini Gücünü aydınlatmak için ciddi bir kefareten geçmesi gerekecektir. Büyük Yogi tarafından tasarlanan yeni Yoga yöntemiyle insanoğlu bir yaşam süresi içinde Moksha sevincine erişebilecektir. Artık Moksha'ya ulaşmak için kişinin bedenini feda etmesi ya da ölmesi gerekmeyecektir. Brahmananda³⁰³ -şimdiye kadar sadece büyük azizlerin deneyimleyebildiği ve o zaman da sadece ölüm anında Samadhi durumuna girerek deneyimleyebildikleri bu Yoga, yeni Yoga türü sayesinde sıradan insanlar tarafından ölümlerinde yaşanan bir Samadhi durumuna girmeden de başarılabildi. Başlangıçta bu Yoga'ya ve Moksha'ya erişmek milyonda bir kişi için mümkün olabilirdi. Ancak bir süre sonra tüm insan ırkı bu Yoga'nın yardımıyla kendini yenebilecektir... İnsanlar sıradan yaşamlarını sürdürürken Tanrı ile Yoga-Birlikteliğine ulaşacaklardır. Hiçbir hastalık olmayacağı için hastanelere de gerek kalmayacaktır. Başlangıçta büyük Yogi sadece bir dokunuşla hastalıkları iyileştirebilecektir. Bedeni tahrip eden yaşlılık var olmayacak ve insanlar göksel bedenlere sahip olacaklardır. Dünya üçüncü bir dünya savaşının sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır. Bu dünya savaşı Büyük Yogi'nin müdahalesiyle sona erecektir. Sonunda dünyanın tüm ulusları birlik duygusuyla bir araya gelecektir. Savaşın yıkıcılığı konusunda hemfikir olacaklar. Dünyanın büyük bir şehrinde büyük bir uluslararası konferans olacak... O zaman dünya savaşın etkilerinden kurtulacak. Tüm insanlık duanın önemini

anlayacak ve tüm uluslar bir araya gelecek. Yeni bilimsel keşifler sayesinde bilim ve dinler bir bütün haline gelecektir. Bilimin yardımıyla Tanrı'nın ve Ruh'un varlığı kanıtlanabilecektir. Cehalet ve Maya perdesi bir kenara çekilecek ve daha önce sadece yogiler tarafından çok sıkı bir çalışma ve ağır bir kefarete sonucunda elde edilebilen Brahmananda ve Moksha pek çok insan için kolayca elde edilebilir hale gelecektir. Bu yeni dönemde her insan kendi bireysel niteliklerine ve liyakatine göre sistemde bir konuma sahip olacaktır. İnsanların ihtiyaç ve arzularının karşılanması mümkün olacaktır... Yoksulluk ve hastalıklar olmadan toplum sağlıklı ve kaygısız olacaktır" [733].

Çağdaş astrologlar da kendilerini yoğun bir şekilde bu konuyu incelemeye adanmışlardır.

Alfons Rosenberg Kova Çağı'nın başlangıcını 1950 yılına yerleştirmiştir. Astrolog Alain, bu çağın 1962'de başladığını düşünürken, Arnold Graf Keyserling de aynı görüşteydi, diğerlerine göre ise bu 1987'de gerçekleşecekti.

Frances Sakoian ve Louis Acker, *Astrologların El Kitabı* adlı eserlerinde şöyle yazmışlardır: "Plüton 2000 yılı civarında Yay burcuna girecek ve Kova Çağı'nın başlangıcında Ruhsal yenilenme dönemine işaret edecektir. Bu dönemde tüm insanlar arasında daha derin ruhani değerlere ilişkin temel bir anlayış oluşacaktır. Şu anda bilindiği şekliyle dinler, tamamen dönüşüme uğrayacaktır. İnsanın Tek Yaratıcı ile doğrudan sezgisel iletişimine dayanan tek bir dünya dini olacaktır. Evrendeki tüm yaşamı yöneten temel yasaları öğretecek yeni ruhani liderler ortaya çıkacaktır. Yeni dünya dini, geçmişin büyük dinlerinin en yüksek ifadelerini, yaşamın altında yatan güçlere dair daha kapsamlı bir bilimsel anlayışla birleştirecektir" [734].

Christian Kursner, ikinci binyılın sonuna doğru ağır gezegenlerin evrimi hakkında kısa bir bilgi verdi. Gezegenlerin en güçlüsü olan Pluto, 1995 yılının başına kadar Akrep burcunun efendisidir ve daha sonra Yay burcuna girecektir. Eski şeytanları tamamen kovmak için uyandırır ve bu temizlik derinlerdeki tüm çamuru yüzeye çıkaracaktır. Enerji iyi kullanılırsa insanı arındırmaya hizmet edecek; saptırılırsa ona karşı dönecektir. Akrep burcundaki Plüton yaşam, ölüm ve yeniden doğuşa işaret eder. Ardından, üstün ruhun, metafizik soyutlamanın ve temel arayışın sembolü olan Yay burcuna girecektir. Diğer üç ağır gezegen birbiri ardına Oğlak burcunu terk ederek Kova burcuna girecek: 1991'de Satürn, 1996'da Uranüs ve 1999'da Neptün, insanlığın yeni bir farkındalık, yeni bir ruhani düzen yaratarak Kova Çağı'na girdiğini gösterir. Böylece materyalizm ve bencilliğin egemenliği sona erecek ve aynı zamanda iyilikseverlik ve evrensel bütünleşme ile karakterize edilen yeni bir topluma doğru yol alınacaktır. Bu, eski kavramların ortadan kalkması ve her türlü fiziksel ve ruhsal sınırın yok olması anlamına gelecektir. Ancak, dikkat! Jüpiter'in Uranüs'le birlikte Kova burcuna girmesi (1996-1997), ilahi gazabın otoritesini göz ardı edenlere ve dünyanın ilahi düzenini bozanlara karşı patlaması anlamına gelebilir.

Şimdi burada kısa bir yorum yapmak için bir an durmanın yararlı olacağını düşünüyoruz. Maha-Vishnu olarak İsa, Yüce Olan'ın on bir yok edici gücün hepsine sahiptir (*Ekadesha*³⁰⁴ *Rudra*, Sanskr.). Yaratılışın yok olmasına yol açabilecek öfkesinin yatışması ancak Annesinin ilahi müdahalesiyle mümkün olabilirdi. Bu konu Rubens'in Brüksel Müzesi'nde bulunan ve Bakire'nin O'nun cezalandırıcı eylemini durdurmak için aracılık ettiği '*Dünyayı Gök Gürültüsüne Boğmak İsteyen İsa*' tablosunda büyük bir ustalıkla işlenmiştir [735].

Alman fizikçi Manfred Gregor 1996 astrolojik yılını şu şekilde tanımlamıştır: *Yay burcundaki Plüton*: "Sahte ve yalancı azizler" açığa çıkacak ve beceriksiz liderlerin görevden alınmasıyla aynı anda dışarı atılacaklar. Plüton enerji dengesini yönetiyor. 1996'da *Uranüs* "evinde" olduğu Kova burcuna girdi, dolayısıyla etkisi en güçlü olduğu yer burasıdır. Burada "özgürleşme için karşı konulmaz bir kanıt ortaya koyar"³⁰⁵ ve "devrimci dönüşümlere zorlar"³⁰⁶. 7 Nisan 1996'da *Satürn* Koç burcuna girdi. 1996'da Plüton, Uranüs ve Satürn "birbirleriyle uyum içindedir" ve bu da "daha da uyumlu yeni bir aşamaya doğru yumuşak bir geçiş" belirler [736].

Çeşitli astrologların yorumlarına dayanan Würtz, aydınlık Kova çağına girmek için mistik Balık çağından çıkmanın dogmatik dinlerin ve hurafelerin sonu anlamına geleceği sonucuna varır. Kova çağının bütünsel monizmi için Balık çağı düalizminin aşıldığına tanık olacağız. (*Monizm ya da bircilik, her şeyin bir tek zorunluluğun, ilkenin, madde ve enerjiden olduğunu iddia eden veya tek bir tözden kaynaklandığını savunan felsefi görüş*) Kova çağı şu anlama gelir: "Ruhun suyunu dökmek, ruhu

dökmek... mikro ve makrokozmosun, insan ve kozmik enerjinin kaynaşması, ruhsal gelişim" anlamına gelir. Kova Çağına girmek, yeni bir maneviyat çağına, eşsiz bir evrensel dine, Kozmik Benlikle birlik olan insan-evren birliğinin yeniden kurulmasına girmek demektir. Yeni çağ, Dişil İlke Çağı (*şimdiye kadarki ataerkilliğe karşı; bölüm XXI*)' Johannine Çağı (son iki bin yıla hakim olan Pauline Çağı'na karşı) anlamına gelebilir [737]. İnsanlık böylece Pavlus'un gizemlerini ortadan kaldırırken (bölüm XX C2)' İncillere orijinal anlamlarını iade edecektir.

Bu incelemeyi, Hristiyan aeonunun ikinci yarısında Pegasus'u (bölüm XIX B) Kova *paranatellonu* (Kova'ya yakın yükselen, Gr.) olarak ifşa eden ve efsanevi ata yapılan atıf nedeniyle Kalki'ye işaret eden astrolojik spekülasyonu hatırlatarak bitiriyoruz.

Fosilleşmiş dini düşüncenin dogmalarını sarsacak yeni bir Avatar kehanetinde bulunan Nostradamus [738], döngünün sonu olan Kıyamet Günü hakkında da yazmıştır: "*Le temps present avecques le passé/ Sera iugé par grand louialiste,/ Le monde tard luy sera lassé,/ Et desloyal par le clergé iuriste*" (Geçmişle birlikte şimdiki zaman/ Büyük Joker tarafından yargılanacak:/ Dünya çok geç ondan bıkacak,/ Ve din adamları aracılığıyla yemin eden sadakatsiz, Fr.) [739]. "*Au reuolu du grand nombre septiesme,/ Apparoistra au temps ieux d'Hecatombe,/ Non esloigné du grand eage milliesme,/ Que les entrez sortiront de leur tombe*" (Büyük yedinci sayının tamamlandığı yıl,/ Katliam oyunları zamanında ortaya çıkacak:/ Büyük bin yıllık çağdan uzak değil,/ Gömülenlerin mezarlarından çıkacağı zaman, Fr.) [740]. "*Tant attendu ne reuiendra iamais/ Dedans l'Europe, en Asie apparoistra/ Vn de la ligue yssu du grand Hermés,/ Et sur tous Roys des Orients croistra*" (Uzun zamandır beklenen o asla geri dönmeyecek/ Avrupa'da, Asya'da görünecek:/ Büyük Hermes'ten çıkan ligden biri,/ Ve Doğu'nun tüm Kralları üzerinde büyüyecek, Fr.) [741]. Belli ki metin, 2001'de (*büyük yedinci sayının yılı* - Kabala'nın 7.000 yıl süren yedinci *shemittot*'u, Büyük Jübile'nin kapanışı; bölüm XIX A) başlayacak olan bir sonraki binyıldan (*çok uzak olmayan*) önce (*katliam oyunları sırasında*), Diriliş zamanı (*gömülenler mezarlarından çıkacak*) olarak kabul edilen dünya savaşları arasında, yani yedinci Adi Çakra'nın açılışının tamamlanacağı zaman Büyük Enkarnasyon'un doğumuna atıfta bulunmaktadır. Büyük Avatar beklendiği gibi Avrupa yerine Asya'da doğacaktır. Hermes Trismegistus'tan (Üç kere büyük' Lat.; bölüm XX A) gelen soy, bir yandan onun Doğu'nun tüm Bilgelerini (*Krallarını*) aşan eşsiz (yani ilahi) bilgeliğine, diğer yandan da süptil bedeni ve ezoterik bilgiyi simgeleyen *kadüs*'e işaret eder (bölüm IX).

Teilhard de Chardin, insan evrimindeki bir sonraki adımın daha yüksek bir bilince doğru "psişik-ruhsal bir mutasyon" olacağını belirtmiştir [742].

Walter Mercado şöyle diyor: "Şimdi, sorularımızın bizi gerçek bilgiye götüreceği büyük uyanışın zamanıdır. Bilgeliğimize ulaşmak için bize söylenen ve öğretilenlere olan basit inançların ötesine geçme zamanıdır. Bu çoktan başladı. Yukarıdaki ilahiyat, Tanrımıza hangi isimle hitap edersek edelim, süreci harekete geçirdi. Şimdiden, bilincimizi yükselten, bizi yarının dünyasına yönlendiren varlıklar aramızda dolaşıyor" [743].

Bazı tefsirciler döngünün sonunu, Yahudilerin Filistin topraklarına geri dönüşünü öngören birkaç kehanetle (Yeşaya 11:11; Yeremya 29:14; 30:3; Hezekiel 36:24; 37:21) ilişkilendirmiştir ki bu olay ikinci bin yılın sonlarına doğru 1948'de İsrail devletinin kurulmasıyla gerçekleşmiştir.

Ünlü psikolog Carl Gustav Jung (1875-1961) bu çağın 1997 yılında başlayacağını düşünmüştür [744]. "Dünyamızın Hristiyanlıktan uzaklaşmasının, bilim ve teknolojinin Luciferian gelişiminin ve İkinci Dünya Savaşı'nın geride bıraktığı korkunç maddi ve manevi yıkımın, Yeni Ahit'te önceden bildirilen *eskatolojik* olaylarla birden fazla kez karşılaştırıldığını" göstermişti [745]. (*Eskatoloji "son" anlamına gelen teoloji terimidir. İnsanlığın nihai kaderi veya dünya tarihini sonuçlandıran olaylar, daha kaba bir tabirle dünyanın sonu ile ilgilendirir. Birçok din, öğretisi veya kültürde dünyanın sonu gelecekte olacak bir olay olarak kutsal metin, mit veya folklorda belirtilir.*) Ayrıca "Hristiyan Balık çağının sonunda yaşıyor olmamızı" [746] da takdir etmiştir. Ayrıca "ikinci bin yılın sonunda evrensel bir felaketin ana hatlarının belirginleştiği" [747] fikrini de vurgulamıştır. Jung, "Balıklar aeonumuzun sonu ve... bir insan figürüne sahip olan ve Balıklar burcunun yanında bulunan Kova'nın (Su Taşıyıcısı) yaklaşan aeonu" hakkında tüm dengelimsel ama daha çok sezgisel bir sonuca varmıştır. Bu, ters yönde iki

balıktan oluşan bir *coniunctio oppositorum*'dur. Su Taşıyıcısı, benliği temsil ediyor gibi görünmektedir" [748]. Başka bir deyişle, insanoğlu yan kanalların temsil ettiği karşıtlığı aşarak Kova Çağı boyunca Aydınlanmaya ulaşacaktır. Aynı süptil anlayışta bu, daha önce gösterildiği gibi (bölüm: Balık Çağı), yukarıdan bakıldığında Yin-Yang sembolü ([] veya iki Balık (α) gibi başa yerleştirilen ego ve süperegounun (Agnya çakrayı) aşılmasıyla elde edilir. Frithjof Schuon da "döngüsel son zamanımıza" [749] atıfta bulunmuştur.

Constantin Noica'nın da (1978) astrolojik yorumlara benzer sonuçlara ulaştığını belirtmek ilginçtir: "21. yüzyılın maneviyata bir dönüş olacağına inanıyorum". Martin Heidegger gibi filozoflar, yukarıdaki öngörülerle uyumlu olarak, "yalnızca tek bir Tanrının var olduğu" hipotezini kabul etmişlerdir.³⁰⁷ Bu bizi kurtarabilir" ve "sondan önceki sarsıntıyı hissetmeden ve farkında olmadan edemezdik... 2000 yılıyla birlikte çöküşe doğru yaklaşıyoruz" [750] diye ekledi. Mircea Eliade, 20. yüzyılın sonunda Kali Yuga'nın kapanacağını -kıyamet yoluyla- Emile Cioran'a yazdığı bir mektupta önceden bildirmişti: "Sevgili Emile' son birkaç haftadır çağımızın apokaliptik çöküşünü düşünüyorum... Bu çağla (Kali Yuga) bağlantılı her şey apokaliptik bir çöküş yaşayacak" [751]. (*Apokaliptik kelimesi kıyametle ilgili olan demektir. Distopya sözcüğü ile yakın anlamlı olan bu kelime, son ve önlenemez felaket anlamında da kullanılır.*)

*

Peygamberler, büyük enkarnasyonları ilan etmişlerdir: örneğin Narada, Krishna'nın gelişini bildirmişti (bölüm XIX B). Başka durumlarda bir Avatar bile bir sonraki büyük Avatar'ın gelişini duyuran kişi olmuştur; Parashurama'nın müjdelediği Rama gibi. Eski Ahit'in (*Tevrat*) İsa Mesih'le ilgili kehanetlerle dolu olduğunu görmüştük (bölüm XVI).

Şu büyük soruyu sorabiliriz: günümüzde yeni bir Avatar'ın gelişini öngörecektir herhangi bir peygamber var mıdır? Archimandrite André Scrima şöyle yazmıştır: "İsa Mesih aracılığıyla sadece Yaratılış ve Diriliş arasında yaşamıyoruz, Kutsal Ruh'un İnişi ve Parousía (*ikinci geliş*) arasında, farklı bir niteliksel zamana girdik. Ve bu aralıkta başka kehanetler ve peygamberler ortaya çıkabilir" [752].

Aşağıda İsa'nın, kendisinden önceki büyük enkarnasyonların yaptığı gibi, hem bir *sonraki çağ* hem de daha sonra bu dünyada enkarne olacak *ilahi tezahür* hakkında bir kehanette bulunup bulunmadığını anlamaya çalışacağız.

Öncelikle, İsa'nın Kendisinin Kova Çağını olabildiğince açık terimlerle duyurduğunu göreceğiz: "Topraktan bir testi su taşıyan bir adam sizi karşılayacak.³⁰⁸ Onu eve kadar takip edin.³⁰⁹" (Luka 22:10; Markos 14:13). Bu sözler Kurtarıcı'nın Son Akşam Yemeği'nde müritlerinden ayrılmasından önce söylenmiştir ve bu sözler açıkça sonraki *unio mystica*'nın (*bireysel ruh ile Tanrı arasında derin ve samimi bir ruhsal bağ veya birlik*) sembolüdür. İsa "Baba'dan Kutsal Ruh'un vaadini aldıktan sonra, gördüğünüz ve işittiğiniz bu Ruh'u *döktü*" (Elçilerin İşleri 2:33; vurgu eklenmiştir). Bununla birlikte, Eski Ahit de Su Taşıyıcı hakkında ipuçları sunar, örneğin: "Ruhumu... *dökeceğim*..." (Zekeriya 12:10' vurgu eklenmiştir; krş. Hezekiel 39:29). "Ruhumu bütün bedenlerin üzerine *dökeceğim*..." (Yoel 2:28 krş. 2:29; Elçilerin İşleri 2:17; vurgu eklenmiştir). "Su *dökeceğim*..." (Yeşaya 44:3; vurgu eklenmiştir). İleride başka ayrıntılar da vereceğiz. *Talmud*'da da şöyle yazmaktadır: "Kutsal Olan, kutsanmış olsun, şöyle dedi: "Bayramda önüme *su dökün*" (vurgu eklenmiştir) [753]. Gerçekten de (yaşayan) su veya Tanrı'nın Ruhu tam olarak Kundalini enerjisidir (bölüm XI C ve XI D). J. Carmignac, Ölü Deniz parşömenlerini incelemiş ve "doğruluk öğretmeni "ni (iman) "doğruluk yağmuru yağdıran" (iman) ile özdeşleştirmiştir. Bazı yazarların İsa'yı "Doğruluk Öğretmeni "nden başkası olarak görmedikleri bilinmektedir. Vatikan'dan bir "*Nihil Obstat*" (*Nihil obstat, Katolik Kilisesi tarafından bir kitabın yayımlanmasına itiraz olmadığını resmen belirtmek için kullanılan geleneksel bir ifadedir. "Hiçbir şey engel teşkil etmez" anlamına gelir*) ile yazan Kardinal Jean Daniélou tarafından yapılan bağlantı yeterince şaşırtıcıdır: "İsa son akşam yemeğini Essenya takvimine göre Paskalya arifesinde kutlamış olmalıdır" [754]. Bu konu XXIII B bölümünde incelenecektir.

Önceki bölümlerimizde, tam adı *Balık Çağı'nın İsa Mesih'in Kova İncili*'ne birçok kez atıfta bulunduk. Orada İsa'nın Balık Çağı'nda enkarne olan Tanrısal İlke'nin (Hindular için Vishnu) başlıca

Avatarlarından biri olduğu açıkça kabul edilmektedir (bölüm XIX C). Gerçekten de, Sanskrit yazılarında İsa'nın *Maha-Vishnu* (Büyük Vishnu) adıyla tanındığını görmüştük (bölüm XIX B). Şüphesiz, Levi Dowling her çağın başında bir İsa Mesih'in enkarnel olduğuna inanıyordu. Ayrıca (bölüm XIX B ve C) İsa'nın Yaratılışın ilk anında bir İlke (Ganesha-Adam) olarak var olduğundan, daha sonra Balık Çağı'nın başında enkarnel olduğundan ve Kova Çağı'nda Yargıç (Kalki) olarak tekrar geleceğinden bahsedilmiştir.

Kova İncili Levi H. Dowling'e (1844-1911) vahiy yoluyla iletilmiştir. Dowling'e (1844-1911) vahiy yoluyla iletilmiştir. Bilinçüstü bir durumda olan Levi, ilahi mesajı insanlığa yazılı bir biçimde ileten tek araçtı ve muhtemelen parapsikolojinin *Akaşa Yıllıkları* (*Kayıtlar* veya *Arşivler*) olarak adlandırdığı şeyden - uzay-zaman yapısında var olan ve paranormal kapasitelerin genişletilmesiyle elde edilebilen bilgilerden - ilham almıştı.

Söz konusu eserde aşağıdaki tanımı bulabiliriz: "Tanrı'nın Hatıra Kitabı, Akaşa Kayıtları adı altında bilinir. Bunlar bedenli insan için görünmezdir, ancak Kutsal Yazılar'daki sözleri doğrularlar: "Gizli hiçbir şey yoktur ki açığa çıkmayın, gizli hiçbir şey yoktur ki bilinmesin.³¹⁰". Sanskritçe Akasha kelimesi³¹¹ birincil madde anlamına gelir. İnsanların tüm düşünceleri, sözleri ve eylemleri bu birincil tözde sonsuza dek kaydedilmektedir. İsa ondan açık bir kitaptan okur gibi okurdu ve bu nedenle havarileri, "senin her şeyi bildiğini biliyoruz" dediler" [755].

Musa ve Tanrı arasında geçen aşağıdaki diyalogdan da anlaşılacağı üzere, insanların yaptıklarının kaydedildiği Tanrı'nın Kitabı'ndan Eski Ahit'te olduğu kadar erken bir dönemde de bahsedilmiştir: "Ve şimdi, eğer onların günahını bağışlayacaksan... ama bağışlamayacaksan, sana yalvarırım, yazdığın Kitabından beni sil". Ve Yahova Musa'ya dedi ki: "Kim bana karşı günah işlediyse, onu Kitabımdan sileceğim" dedi" (Mısır'dan Çıkış 32:32-33). "RAB'bin Kitabı'nı araştırın ve okuyun: Bunlardan biri eksik olmayacak, biri ötekini aramak zorunda kalmayacak" (Yeşaya 34:16).

Enoch da Akaşa'ya atıfta bulunmuştur: "Her suçun tezahür etmediğini ve görülmediğini aklınızdan geçirmeyin, kalbinizde de söylemeyin. Cennette, En Yüce Olan'ın önünde her gün yazılır" [756]. Bu kitabın kâatibi Enoch'un kendisiydi ve şöyle yazmıştı: "Gözcüler bana kâatip Enoch derlerdi" [757]. "Rab bana dedi ki: Enoch, doğruluğun kâatibi" [758]. *Metatron* (muhtemelen *meta ton thronon*'dan bozulmuş, ilahi Taht'a en yakın; ya da *metadromos*, intikamla takip eden' Gr.) bu göksel kâatibe ve Yahova'nın Kayıt Tutucusu'na atfedilen isimdi [759].

Bu kavram Yeni Ahit'te de "çağlardan ve kuşaklardan beri [saklı olan] gizem" (Koloseliler 1:26), "Tanrı'nın çağlar öncesinden yüceliğimiz için önceden belirlediği [bir] gizemdeki bilgeliği" (1. Korintliler 2:7), "çağların amacına göre Tanrı'nın çok çeşitli bilgeliği" (Efesliler 3:10-11) ifadeleriyle yer alır. Ayrıca Tanrı'nın "kendi içinde tasarladığı iyi isteğine göre, isteğinin gizemini bize açıkladığını" da okuruz (Efesliler 1:9). "[Çağlar boyunca] sessizliğin korunduğu, ama şimdi açıklanmış olan gizemin açığa çıkması ve peygamberlik yazıları aracılığıyla, sonsuz Tanrı'nın buyruğuna göre, tüm ulusların imanla itaat etmesi için bilinir kılındı" (Romalılar 16:25-26).

Hindu Kutsal Yazılarında Tanrıçanın sık sık ya omzunun yanındaki lotusun üzerinde (*Tara Upanişad*'da) ya da elinde (Adi Shankaraçarya'nın *Saundarya-Lahari*'sinde) aydınlanmanın sembolü olan bir Kitapla tasvir edilmesi ilgi çekicidir.

Kur'an Akaşa hakkında daha fazla açıklama getirir. Böylece Allah Musa'nın sözüne hitap eder: "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın yıllıklarını hatırlat" [760]. "Ve gerçekten Biz Zebur'da yazdık³¹² el-Levh el-Mahfuz'dan sonra³¹³" [761]. "Allah'ın göklerde ve yerde olan her şeyi bildiğini bilmiyor musun? Şüphesiz o, bir kitaptadır" (*el-Levh el-Mahfuz*, Korunmuş ya da Gizli Tablet; Allah'ın üzerine yazdığı: 22.69; krş. 27.77; 33.6; 34.3). "Yaptıkları her şey tomarların içindedir ve büyük küçük her şey (Levh-i Mahfuz'da) yazılıdır" (54.52-53). [762]. "Biz Kitap'ta hiçbir şeyi ihmal etmedik" [763]. Bu bölümü açan alıntı da aynı anlamdadır (Yeşaya 34:16). Başka bir ayette "Senden önce apaçık ayetler (*el-beyyinât*), sayfeler (*Zebur*) ve aydınlatıcı kitap (*Kitab el-Münir*) getiren peygamberlerden" söz edilmektedir (3.181). Bu son terim 22.8'de de geçmektedir.

Çağdaş bilim adamı Roger Penrose'un *İmparatorun Yeni Aklı* [764] adlı eserinde, büyük keşiflerin vahiy yoluyla ifşa edildikleri bu ilahi yıllıklardan kaynaklandığı fikrini ileri sürmesi tuhaf bir gerçektir. Mircea Eliade ise "Jung'un kolektif bilinçdışına ilişkin temel keşfi, bireyi muazzam bir "tarihsel anılar" rezervuarına bağlar: tüm insanlığın Tarihinin özünde varlığını sürdürdüğü kolektif bellek" [765] derdi.

Organizmaların evrim sürecinde biriken ve enformasyonel bir yapı içinde sabit kalan kazanca benzer şekilde, tüm evrenin daha üst düzeyinde de enformasyon depolandığını varsayabiliriz. Dumitru Constantin-Dulcan'a göre bu, "evrensel bilgi alanı" olarak adlandırdığı "bilgi taşıyan bir alan yapısına" işaret eder ve varlıkların bu bilgi sistemine bağlı olduğunu kabul eder [766]. Bilim biyoritmlere, meteorolojik hassasiyete, ayın fizyolojik süreçler üzerindeki etkisine, güneş faaliyetlerinin yoğun olduğu yıllarda hastalıkların zirveye ulaşmasına vs. aşınadır (bölüm II).

Princeton Gnosis'i olarak bilinen çağdaş akademisyenler ekibi (1969'a kadar uzanan) şunu belirtmiştir: "Dünya, içinde her şeyin matrisi olan dünya bilgisinin bulunduğu 'Kozmik Bilinç' olan Ruh tarafından yaratılmıştır" [767].

Levi Dowling'in el yazmaları arasında egemenliğin Balık Çağı'ndan Kova Çağı'na geçişini anlatan "Çağların Zirvesi" adlı bir tane vardı. Eva S. Dowling bunu kitabın giriş bölümünde yayınlamıştır. Belge yeni çağın tanımını vermektedir: "Bu çağ bir ihtişam ve ışık çağı olacaktır, çünkü Kutsal Nefes'in ev çağıdır ve Kutsal Nefes sonsuz Sevgi Logosu olan İsa Mesih için yeniden tanıklık edecektir. Her çağın başında bu Logos bedende tezahür eder, böylece insan dar ve sınırlı olmayan bir Sevgiyi görebilir, bilebilir ve kavrayabilir. Güneşin her dönüşünde on iki kez Tanrı'nın bu vaftiz edilmiş Sevgisi dünya düzlemlerinde bedende tam olarak tezahür eder ve Akaşa'da bu İsa Mesihlerin insana öğrettiği harikulade dersleri okuyabilirsiniz" [768].

Dowling, Kova (*ibriği su ile taşıyan*) Çağı'na girişi şöyle tarif etmiştir: "İbriği taşıyan adam cennetin bir yayı boyunca ilerleyecek³¹⁴ İnsanoglu'nun işareti ve alameti doğu göğünde öne çıkacak. O zaman bilgiler başlarını kaldıracak ve dünyanın kurtuluşunun yakın olduğunu bilecekler" [769]. Ve buna eşlik eden dipnot [770] şöyledir: "Bu çağın başlangıcından itibaren, yani şu andan itibaren, giderek daha fazla insan Müjde'nin sadece metnini takip etmek yerine ruhunu anlamaya çalışacaktır. İnsan ırkının büyük bir kısmına bu kitabın da katkıda bulunduğu bu ruh nüfuz ettiğinde, insanlık şüphesiz Kova Çağı'nda olacaktır. İşte bu nedenle Kova İncili'ne bugünkü adı verilmiştir".

Kova İncili'nin Giriş bölümünde şöyle açıklanmıştır: "Yaratılıştan önce İsa Mesih, Baba Tanrı ve Ana Tanrı ile birlikte Akaşa'da yürüyordu... İsa Mesih olmadan ışık yoktu. İsa Mesih aracılığıyla tüm yaşam tezahür etti ve böylece her şey onun aracılığıyla yapıldı ve İsa Mesih olmadan dünyaları oluşturmada ya da dünyalara insan yerleştirmede hiçbir şey yapılmadı. İsa Mesih Sonsuzlukların Logos'udur ve yalnızca Söz aracılığıyla Düşünce ve Kuvvet tezahür eder... İsa Mesih aracılığıyla protoplast, toprak, bitki, canavar, insan, melek ve melekût kendi yaşam düzlemlerindeki yerlerini aldılar. İsa Mesih sayesinde korunurlar ve eğer düşerlerse onları kaldıran İsa Mesih'tir ve eğer kendilerini günaha satarlarsa İsa Mesih onları kurtarır. Şimdi İsa Mesih, evrensel Sevgi, sonsuzluğun tüm alanlarına yayılmıştır ve bu yüzden sevginin sonu yoktur. Sevgi'nin büyük kalbinden, Sevgi'nin yüksekliğini, derinliğini, genişliğini ve sınırsızlığını göstermek için sayısız ruhlar gönderilmiştir. Her dünyaya, yıldız, aya ve güneşe bu ilahi Sevgi'nin bir ana ruhu gönderildi ve hepsi yardımseverlik yağıyla meshedildi ve her biri bir İsa Mesih oldu... Mükemmellik yaşamın nihai noktasıdır. Bir tohum embriyonik yaşamında mükemmeldir, ama gelişmeye, büyümeye yazgılıdır. Her düzlemin toprağına Tanrı'nın Düşünceleri olan bu tohumlar atıldı - protoplastın, toprağın, bitkinin, hayvanın, insanın, meleğin ve meleklerin tohumları ve tohumları ekenler, İsa Mesih aracılığıyla, onların büyümesini ve sonunda sayısız yılların çabasıyla düşüncenin büyük tahıl ambarına dönmelerini ve her birinin kendi türünün mükemmelliği olmasını buyurdular... Böylece İsa Mesih, Sevgi'nin kurtarma gücünü ortaya koydu; ama insanlar çok geçmeden unuttular ve bu yüzden İsa Mesih tekrar ve sonra tekrar ortaya çıkmalıdır. Ve insan ete büründüğünden beri İsa Mesih her çağın başında ete bürünerek tezahür etmiştir... İsa pek çok açıdan dikkate değer bir çocuktu, çünkü çağlar süren yorucu bir hazırlıkla bir avatar, dünyanın Kurtarıcısı olmaya hak kazanmıştı ve çocukluğundan itibaren üstün bir bilgelikle donatılmıştı ve ırkı ruhani yaşamın daha yüksek yollarına götürmeye yetkin olduğunun bilincindeydi" [771].

Geçen zamanın ve hala gelecek olan zamanın zirvesi, ilahi vahyin özünü, yedinci, dolayısıyla Evrensel Varlığın son çakranın (Adi Sahasrara) açılışını, tüm evrimsel sürecin taçlanmasını temsil eder. "Yedinci meleğin sesinin duyulduğu günlerde, borazanı çalmak üzereyken, Tanrı'nın gizemi de tamamlanmış olacak" (Vahiy 10:7). "Omega kutbu, her şeyin birleştiği ruhun küresi olan "noosphere"

doğru evrimin sonunu simgeler" [772]. Omega harfi küçük harfle (Ω) üç süptil kanalı simgeleyen üç çatallı mızraktır ve büyük harfle (Ω) bandhan ve insan başıdır, her ikisi de Sahasrara'ya, ruhsal yükselişin hedefine, Göklerin Krallığına işaret eder.

Kova Çağı, yaşam suyunun, Kutsal Ruh'un (Kundalini) insanların üzerine dökülmesi, insan mikrokozmosu ile ilahi makrokozmos arasındaki uyumun, gerçekten ulaşılan *unio mystica*'nın (Yoga) işareti olarak yorumlanır. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için insanın Tanrı tarafından "kendi suretinde" ilahi bir beden olarak yaratılmış olan Âdem gibi olması gerekmektedir (Yaratılış 1:27; 5:1). Çünkü Yuhanna'nın Kurtarıcı'nın son gelişi hakkında söylediği gibi: "Ne olacağımız henüz ortaya çıkmadı; ama ortaya çıkarsa O'na benzeyeceğimizi bileceğiz, çünkü O'nu olduğu gibi göreceğiz. O'nda bu umudu taşıyan herkes, O nasıl arınmışsa, kendini de öyle arındırır" (1.Yuhanna 3:2-3). Başka bir deyişle, insan kendini Tanrılaştırmalıdır ve bu da Kundalini'nin mistik birliğe ulaşmasına izin veren süptil enerji seviyesinde arınma anlamına gelir.

Vahiy'in sonlarına doğru, artık kristal berraklığında olan şifreli bir metin vardır. "Yaşam ağacına hak kazanmak ve kapılardan kente girmek için cüppelerini yıkayanlar kutsanmıştır" (22:14). Cüppelerin *yıkanması*, *şehrin* gerçek ve tek kiracısı olan Ruh'un *cüppesi* olan süptil bedenin (çakralar ve enerji kanalları) arınmasını sembolize ediyordu. Böylece, Kundalini uyanışının verdiği aydınlanma sayesinde, süptil beden *yaşam ağacı* haline gelir. *Kapılar* görünürde çakralardır, *şehir* ise Tanrı ile birleşmenin (Yoga durumuna erişmenin) gerçekleştiği "Omega noktası" olan Sahasrara olan Tanrı Krallığı'dır. Metin, Kurtarıcı'nın Elçisi aracılığıyla bu dikkate değer gerçeği müjdelediğini ifşa etmeye devam eder: "Ben, İsa, meclislerde size bunları bildirmesi için meleşimi gönderdim" (22:16). Ve eğer "bu Elçi kimdir?" diye sorarsak, aşağıdaki satır bize cevabı verecektir: "Ruh ve Gelin, 'Gelin' dediler. Ve işiten desin: Gel. Ve susamış olan gelsin; isteyen, yaşam suyunu özgürce alsın" (22:17). Bu nedenle, bu Elçi açıkça Kutsal Ruh'un vücut bulmuş halidir (yaşam suyuna yapılan atıf açıkça Kutsal Ruh'un tezahürü olan Kundalini'ye işaret etmektedir).

İnciller İsa'nın çarmıhta söylediği *yedi* sözü aktarır (sırasıyla: Luka 23:34; Luka 23:43; Yuhanna 19:26-27; Matta 27:46 ve Markos 15:34; Yuhanna 19:28; Luka 23:46; Yuhanna 19:30). Bunlar ölmeden önce söylediği *son sözler* olduğu için O'nun *son vasiyeti* anlamına gelir. Bu, O'nun halefini, bir sonraki Büyük Avatar'ı ilan edecektir. Yuhanna'ya göre, öncelikle "müritye şöyle dedi: "Anne'ye bak" (19:27)' ve sonunda "dedi ki: "Bitti" dedi ve başını eğerek Ruhunu teslim etti."³¹⁵ (19:30). Böylece, dördüncü müjdenin yazarı, yüksek anlamını vurgulamak için çifte kehanette bulunmuştur. İlk olarak, gelecekteki ilahi enkarnasyonun, Kalki'nin tezahüründen önce gelen, onu duyuran ve ona eşlik eden Adi Shakti olan bir Kadın (*İşte Anne!*) olacağını açıklamıştır. İsa tarafından söylenen son söz *kalah*'tı (İbr. "Bitti"). Ancak, *kalah* aynı zamanda *gelin* anlamına da gelir. Gelin, sadece Saflığın (*Nirmal*, Sanskr.) değil, aynı zamanda gelecekteki *unio mystica*'nın (Aydınlanma) da sembolüdür. Yeni Ahit'te Gelin (*Sponsa* Lat.) aynı zamanda ilahi bir enkarnasyonu da ifade eder çünkü Damat (*Sponsus* Lat.) bu terimi Kendisini tanımlamak için kullanan İsa'dan başkası değildir (Matta 9:15; Markos 2:19; Yuhanna 3:29) İsa Mesih, "Rahatlattıcı" adını verdiği bir sonraki Büyük Enkarnasyonu duyururken son derece açıktı.³¹⁶ Baba'nın benim adımla göndereceği Kutsal Ruh'tur" (Yuhanna 14:26; çapraz başvuru 14:16-17; 15:26; 16:7-8'13-14). Bununla birlikte, Kutsal Ruh, Üçlü Birlik'in Dişil üyesidir (daha fazla açıklama XXI. bölümde verilecektir). Evdokimov, Yemin Edici'yi (Paraclete) Vahiy'deki Kadın'la özdeşleştirdiğinde ve bu yeni Avatar tarafından kurulacak olan yeni bir dinin ortaya çıkışını ima ettiğinde şaşırtıcı bir sezgi sergilemiştir: "Kişi Yasa'ya saygı duyabilir ama onu sevemez. Bir fikirle kişisel bir ilişki kurulamaz. Bu yüzden tüm dinler yaşayan bir insan etrafında inşa edilir... İnsan kurtulmak için Kurtarıcı'yı arar; hayata bir kez daha güven duymak için İsa Mesih'i bekler... Bu yüzden Vahiy "güneşle giydirilmiş" kadından bahseder (Vahiy 12:1)... Sadece ilkellerden oluşan, varlıkları sunmaktan yoksun bir ahlak... insan varoluşunun çatışmalarını asla çözemez, mucizeler yaratamaz ya da neşeli bir "ikinci doğuma" yol açamaz." [773].

Diğer kutsal metinler Dişi bir Avatar'ın geleceğini kabul etmektedir.

Kutsal Kitap dönemi boyunca Yahudiler, *Bilgelik* (*Hokhmah* Hebr.; bölüm XX B) kılığına bürünen İlahi Anne'nin, insanlara Tanrı'yı hoşnut etmek için nasıl yaşamaları gerektiğini öğretmek üzere bu dünyada tekrar ortaya çıkacağına inanmışlardır. *Süleyman'ın Bilgeliği* bu konuda birçok örnek sunar:

"Onu kutsal göklerden gönder, görkemli tahtından bana yardım etmesi, benimle birlikte çalışması ve seni hoşnut edecek şeyleri bana öğretmesi için gönder" [774]. "Bilgelik vermeseydin ve Kutsal Ruhunu yukarıdan göndermeseydin, senin isteğini kim bilebilirdi? Böylece yeryüzündekilerin yolları düzeltildi ve insanlar Bilgelik sayesinde seni hoşnut eden şeyi öğrendiler ve kurtuldular" [775]. "Çünkü Tanrı sadece Bilgelikle yaşayanları sever" [776]. Ayrıca, adanmışları onu görebiliyordu: "Bilgelik parlaktır, asla solmaz. Onu sevenler tarafından kolayca görülür, onu arayanlar tarafından kolayca bulunur" [777]. *Süleyman*'ın *Özdeyişleri*'nde Bilgelik şöyle der: "Beni sevenleri severim ve beni erken arayanlar, beni bulurlar" (8:17). Bunun da ötesinde, onu sevenler ve arayanlar - Hakikati Arayanlar - onunla karşılaşabilirler (bkz. Sonsöz). "Kim onu aramak için erkenden kalkarsa, onu kapıda otururken bulacaktır... Çünkü kendisi her yerde kendisine layık olanları arar, onlara yollarında iyilikle görünür, her düşüncelerini tahmin eder" [778]. *Ecclesiasticus* (*Sepher Ben Sirah*) bu fikri daha da geliştirir: "Bilgelik kendi çocuklarını yetiştirir ve onu arayanlarla ilgilenir" [779]. Bu üç kitap bu konuda birçok benzer cümle içerir [780]. Hristiyan Kilisesi Bilgelik'i tanımlarken bu Avatar'ın dişi cinsiyetini gizlemeye çalışmıştır (İncil metinlerinin çoğu tarafından dişi cinsiyette olduğu kabul edilmiştir: *Hokhmah*, İbr., *Sophía* Gr.; *Sapientia* Lat.) ile... İsa!

Eski Çin Hristiyan metinlerinde Tanrıça'ya verilen isimler eşittir: Bilgelik (*Hokhmah*) ve İlahi Güç (*Adi Shakti*, Sanskr.), böylece sadece sonuncusunun çalışmasının tüm insanlığı kurtarabileceğini gösterir: "Belki de insanların kendilerinin "Gücü kendilerine ekleme" (yani kendilerini kurtarma) yeteneğine sahip olmadıklarını öğrenmişsinizdir. "Sadece Göklerin Rabbinin İlahi Gücü sayesinde tüm insanlar bilgelik kazanacaktır" [781].

Vahiy'de trompetli yedi melekten söz edilir (8:2 sq.) ve bunlardan sonuncusu şöyle tanımlanır: "Gökten inen güçlü bir melek daha gördüm, bulutla giyinmişti, başında gökkuşağı vardı, yüzü güneş gibi, ayakları ateş sütunları gibiydi" (10:1). *Başın* üzerindeki gökkuşağı, Sahasrara'nın üzerindeki bandhan'ı (bölüm XV E), *güneş gibi olan yüz* Omkara'yı (bölüm XI E' XXV A ve B) ve *ateş sütunları* da yan kanalları (bölüm XI E) tasvir eder. Metin devam eder: "Ve yedinci melek borazanını çaldı ve gökte şöyle diyen büyük sesler duyuldu: "Rabbimizin ve İsa Mesih'inin dünya krallığı"... Ve Tanrı'nın gökteki tapınağı açıldı" (11:15'19). Bu sözler Virata'da son Ezeli çakranın, Adi Sahasrara'nın (*Tanrı'nın gökteki tapınağı*), çağın başlangıcında gerçekleşen ve tüm dünyaya Aydınlanmayı bahşedecek olan açılışını duyuruyordu. Taç giymiş Kadın tarafından temsil edilen İyi İlke ile Kötü arasındaki nihai mücadele Vahiy'de (bölüm 12 ve 13) geniş bir şekilde anlatılmıştır. Bölüm XX C2, çeşitli kılık altınlarında aslında tüm Demir Çağı boyunca aynı olan canavar tarafından canlandırılan Kötülüğü analiz edecektir. Vahiy'de anlatılan bir sonraki Avatar hakkındaki kehaneti biraz daha inceleyelim. "Ve büyük bir işaret³¹² gökte görüldü: Güneş giysili bir kadın³¹⁸ Ay ayaklarının altında, başında on iki yıldızdan bir taç vardır" (12:1). Bölüm XIX B yıldızın Kurtarıcı'yı müjdelediğini açıklamıştır. Krishna, Mithra ve İsa örneklerini görmüştük. Yukarıda bahsedilen cümlede yıldız İlahi Anne'yi sembolize eder. On iki yıldız taç giyme törenini, tüm kozmik döngünün Tanrısallaşmasını ve on iki burç çağının geçişinin tamamlanmasını gösterir. Güneş ve ay, Adi Sahasrara'nın ve ona giden kanalın Kraliçesi olan taçlı Kadının her iki yanındaki Kozmik Varlıktaki yanıl kanalları (*Adi Pingala* ve *Adi Ida*) işaret eder. O, insanlığın evrimini engelleyen krizi aşmasına yardımcı olmak için bu dünyaya inmiş olan Ezeli Anne'dir (*Adi Shakti*). O evrenin Yaratıcısıdır, yarattığı şeylerle çevrenmiştir: güneş, ay ve yıldızlar. O İlahi Anne'dir: "Demir bir değnekle bütün uluslara çobanlık edecek erkek bir Oğul doğurdu" (12:5)' böylece Demir Çağı'nın, Kali Yuga'nın sonunda Çoban'ın Yargıç (Kalki) olarak ikinci gelişini müjdelemektedir. Okuyucuya, *Demir Çağı*'nın sonunda İlahi Oğul'un *Adaleti* dağıtan Kalki olarak geri döneceği *Altın Çağ*'ın Virgil'in *Bucolics*'inde de önceden bildirildiğini hatırlatmalıyız: "Şimdi Cumae'nin Sibyl güneşinin son çağı/ Geldi ve geçti ve görkemli yuvarlanma/ Dönen yüzyılların yeniden başlar:/ Adalet geri döner, eski Satürn'ün saltanatı geri döner/ Gökten indirilen yeni bir insan ekmeğiyle/ Yalnızca sen, Gün'ün doğumunda/ Demir sona erecek, altın ırk ortaya çıkacak" [1] (bkz. bölüm XIX A). *Aurora Consurgens*'de Thomas Aquinas şöyle açıklar: "Bu Bilgelik, yani Doğu'dan geldiği söylenen Güney'in Kraliçesi, SABAHIN DOĞUŞU gibi... ve orada eline güç, onur, güç ve egemenlik verildi, başında on iki yıldızın ışınlarıyla parlayan krallığın tacını taşıyor, kocası için süslenmiş bir gelin gibi hazırlandı... Saltanat süreceğim ve krallığının beni bulan ve ustaca ve içtenlikle ve sürekli olarak beni arayan herkes için sonu olmayacak" [782]. Pek çok açıklayıcı öğeyi kapsayan bu şaşırtıcı metin, Yunanca *Sophía* (Bilgelik) adıyla anılan Büyük Tanrıça'nın enkarnasyonunu, *Doğu'dan geldiğini*, Güç (*Adi Shakti* Sanskr.) ve Sahasrara Krallığı üzerinde hüküm süren Kraliçe (*egemenlik* onun eline

verilmişti... *başında krallığın tacını taşıyordu*)' aslında Vahiy'de (12:1) tanımlanan *Kadın' Gelin* (22:17)' ve ebedi yaşamı bahşeden (*Moksha daini* Sanskr.): *krallığının sonu olmayacak*. Aquinas tarafından yapılan bu düzeltme, okuyucuyu Saba Kraliçesi'ne (1.Krallar 10:1; 2.Tarihler 9:1) doğru yanlış yönlendirmekten başka bir amacı olmayan "Güneyli bir Kraliçe, Yargı Günü'nde kalkacak" (Luka 11:31; krş. Matta 12:42) ifadesinin İncillerden çıkarılmasına izin vermiştir: "Çünkü Süleyman'ın bilgeliğini dinlemek için dünyanın öbür ucundan gelmişti" (Luka; krş. Matta'nın yukarıda alıntılanan yerleri). Bununla birlikte, *Yargı'dan* söz edilmesi, Saba'nın Kraliçe Belkis ile herhangi bir ilişkiyi mantıksız hale getirmiştir³¹⁹. Metin büyük olasılıkla Vahiy'de tasvir edildiği gibi güneş ve aya bitişik on iki yıldızla taçlandırılmış Kadın'la ilgilidir. Büyük Enkarnasyon'un orijinal ülkesine gelince, Hindistan'ın doğuda yer aldığını ve (eski zamanlarda olduğu gibi şimdi de; bölüm XIX B ve C) büyük bilgeleriyle ünlü olduğunu fark ederiz. Hindistan, 8° paraleli üzerinde yer alan ucu sayesinde sadece İsrail'e (29-33° enlemi) göre değil, aynı zamanda Şeba ya da Sa'be'ye (bugünkü Yemen'de yaklaşık 15° enlemi) göre de daha güneyde bir konuma ulaşır. Hint alt kıtasının güney ucuna atıfta bulunuyoruz çünkü yabancı istilacılarla karşılaştıklarında otokton nüfusun sığındığı yer burasıydı (Giriş bölümümüze bakınız). Aynı şekilde, İsa döngünün sonuna atıfta bulunduğunda, son Avatar'ın Doğu'dan geleceğini ve Batı (Hristiyan dünyası) üzerinde parlayacağını ilan etmiştir: "Şimşek doğudan çıkıp batıya doğru nasıl parlarsa, İnsanoğlu'nun gelişi de öyle olacaktır" (Matta 24:27). Roerich, "eski Çinlilerin Güneş Ana'nın güzel ilahisini koruduklarını ve onu Doğu'nun Hükümdarı olarak adlandırdıklarını" hatırlatarak yukarıdaki fikre daha fazla destek getirmiştir! [783].

Kutsal Kitap Aydınlanmanın sadece seçilmiş birkaç kişiye verildiğini açıklar: "Çünkü yaşama götüren kapı dar, yol diktir ve onu bulanlar azdır" (Matta 7:14). Lütuf bireysel olarak ve sadece istisna yoluyla bahşedilmiştir (bkz. Nachiketas'ın durumu, bölüm IV; ayrıca bölüm XXV A). Ancak daha sonra İsa, döngünün sonunda olayın *kitlesel* bir boyut kazanacağı zamanın geleceğini duyurur: "Bu müjdelere³²⁰ Egemenlik, bütün uluslara tanıklık etmek için yeryüzünün her yerinde duyurulacak ve son o zaman gelecek" (24:14). Schuon bu alıntılara aşağıdaki yorumu ekler: "Başka bir deyişle, Hindular için Kalki Avatara ve Budistler için Bodhisattva Maitreya olacak olan "İsa Mesih" diyebiliriz.³²¹ O Ezeli Geleneği yeniden tesis edecektir" [784]. "Tanrı diyor ki, son günlerde Ruhumu bütün bedenlerin üzerine dökeceğim" (Elçilerin İşleri 2:17). Peygamberler Eski Ahit'ten beri *kitlesel* aydınlanmayla ilgili kehaneti duyurmuşlardır. "Tanrı bize lütfetsin, bizi kutsasın... Öyle ki, yolun yeryüzünde, kurtuluşun bütün uluslararası bilinsin" (Mezmun 67:1). "Ruhumu bütün bedenlerin üzerine dökeceğim; kızlarınız peygamberlik edecek, yaşlılarınız düşler görecek, gençleriniz görümler görecek. Evet, o günlerde kölelerin ve cariyelerin üzerine bile Ruhumu dökeceğim" (Yoel 2:28-29; İşaya 44:3; Hezekiel 36:27; Zekeriya 12:10). Sonra, "Rab'bin adını çağıran herkes kurtulacak" (Elçilerin İşleri 2:21; Yoel 2:32). Bu son cümle açıkça *mantraların* yardımıyla Aydınlanmayı elde etmeyi ifade eder (bölüm XV D). "Bilge olanlar enginlerin parlaklığı gibi parlayacaklar ve çokları doğruluğa yönelenler yıldızlar gibi sonsuza dek parlayacaklar" (Daniel 12:3). "Ve sen, Daniel, sözleri kapat ve kitabı mühürle, onun vaktine kadar. Birçokları koşup gelecek ve bilgi çoğalacak" (12:4). Aynı konuda *Enoch'un Kitabı* da şöyle yazmıştır: "Doğruların sırları da açığa çıkınca, günahkârlar yargılanacak... O dönemden sonra yeryüzüne sahip olanlar güçlü ve yüce olmayacaklar. Kutsalların yüzünü de göremeyeceklerdir, çünkü kutsalların, doğruların ve seçilmişlerin yüzlerinin ışığı ruhların Rabbi tarafından görülmüştür" [785]. Bu, Diriliş zamanında gerçekleşecektir: "O günlerde kutsallar ve seçilmişler bir değişim geçirecekler. Günün ışığı üzerlerine çökecek ve azizlerin ihtişamı ve görkemi değişecek... Onların arasından doğruları ve kutsalları seçecek; çünkü kurtuluş günleri yaklaştı" [786].

Tanrı, yeni çağın bir *işaretle* duyurulacağını açıklayan Vahiy'e benzer bir şekilde güvence vermiştir: "Gökte harikalar, yerde belirtiler vereceğim" (Elçilerin İşleri 2:19; krş. Yoel 2:30). İsa Mesih'in çağdaşı olan din görevlileri "Ferisiler ve Sadukiler³²² O'na gelerek, gökten bir belirti göstermesini istediler. Ama o onlara şöyle cevap verdi: "... Gökyüzünün yüzünü ayırt etmeyi biliyorsunuz da, zamanın belirtilerini bilmiyor musunuz?" (Matta 16:1-3). Kurtarıcı birçok kez din bilginlerini, Ferisileri ve Sadukileri "ikiyüzlüler" (23:13-15'23'25'27'29 vb.) ve özellikle gökteki alametlerle ilgili olarak "aptallar ve körler" (23:17'19; krş. 16'24'26) olarak adlandırmıştır.

The *SIGN*³²³ *Cennetin dışında* Kozmik Sahasrara'nın (Adi Sahasrara) açılmasıdır ve bu olay 5 Mayıs 1970'te gerçekleşmiştir. Tüm evreni kuşatan ilahi Gücün bu eşsiz tezahürü olmaksızın, tüm insanların *kitlesel* olarak Aydınlanması düşünülemez. *Zohar* bu kaçınılmaz ilişkiye vurgu yaparak, yeryüzünde meydana gelen bir olayın cennette de gerçekleşmesi gerektiğini, çünkü yeryüzünde olanın cennette

olanı yansıttığını [787] gösterir (bölüm II). Dahası, *Zohar* şöyle der: "İsa Mesih'in ortaya çıkacağı zaman, dünyada büyük mucizeler olacak. Şimdi bakın, aşağı Cennet'te gizli ve bilinmeyen bir yer vardır... içinde binlerce özlem sarayı gizlidir. Oraya İsa Mesih'ten başka kimse giremez.³²⁴... Bu sarayların arkasında tamamen gizli ve keşfedilemez bir yer daha vardır. Oraya "Cennet" denir ve kimse oraya girip göremez. Şimdi İsa Mesih, kendisine "Kuş Yuvası" adı verilen bir yer gösterilinceye kadar onun eteklerinde gizlidir. Burası o Kuş (Shekhinah) tarafından ilan edilen bir yerdir" [788]. Alıntı, Kozmik Sahasrara'nın Virata'sındaki açılıma *dünyadaki harikaların* eşlik edeceğini öngörmektedir. Bir sonraki Avatar aracılığıyla bu fenomen insan boyutuna da yansıyacaktır (*binlerce* yaprağı olan insan Sahasrarası, *tamamen gizli ve keşfedilemez* çünkü süptildir; *alt Cennet*). Burada da Avatar'ın yüce ilahi rütbesine işaret edilir (*İsa Mesih-Kalki, Kuş* olarak tasvir edilen Kutsal Ruh'un eşlik edeceği Eril *İlke*-bkz. XXI- yani Shekhinah-AdiShakti' Dişil İlke). Kabalistik çalışma aynı zamanda gösterildiği gibi Şii İmamcılığına özgü *okültasyon doktrinine* de (*Şii İmamcılığına özgü okültasyon doktrini, Şiilerin, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra halifeliğin Hz. Ali ve soyundan gelenlere ait olduğuna inanmasıdır. Bu inanç, çeşitli Şii gruplarının ortak noktasıdır. İmamların görünmezliği veya gizlenmesi gibi çeşitli inançları içerebilir.*) atıfta bulunur (Mehdi; bölüm XIX C): "Ancak İsa Mesih yine eskiden olduğu gibi aynı yerde gizlenmiştir" [789]. Bu, *Maya* (İllüzyon, Sanskr.) tarafından örtülmüş olması nedeniyle Maha Avatar'ın aramızda tamamen göze çarpmayan bir kişi olarak görünebileceğine işaret edebilir.

Bu bağlamda, haklı bir sebeple "Arunachala'nın bilgisi" olarak anılan Maharishi Ramana şunları söylemiştir: "Benliğin idraki, insanlığa yapılabilecek en büyük yardımdır" diye eklemiştir: "Bir aziz tüm insanlığa yardım eder, bu aziz tarafından bilinmez" [790]. Bu fikir İncillerde de ifade edilmektedir: "Işık karanlıkta belirir ve karanlık onu kavrayamaz" (*lux in tenebris lucet et tenebrae eam non comprehenderunt*, Lat; Yuhanna 1:5).

Kadim Kutsal Kitap *Nala Damayanti Purana*'da Kali, Nala'ya modern zamanlar olan Kali Yuga'nın önemini açıklamıştır. Tüm zamanların en kötüsü (*Ghor Kali Yuga*) Dünya Ana'ya işkence ettiğinde, Adi Shakti enkarne olacak ve şu anda Tanrı'yı arayan, sık ormanlarda, sarp vadilerde ve ulaşılmaz dağlarda inzivaya çekilmiş aziz arayışçılara kurtuluş bahşedecektir. Onlar Kali Yuga'da normal dünyevi insanlar, sıradan ev sahipleri olarak yeniden doğacaklar. O zaman yeni bir ırk doğuracak. Ona şükürler olsun. Onun tam ve bütünleşmiş haliyle gelişi gerçekten de Dünya Tarihinin en müthiş olayını temsil etmelidir [791].

Janice Connel, yukarıdakilerin ruhuna uygun olarak, "insanlığın çoğu için Tanrı'nın Gizli Gizemi olarak kalan Kutsal Anne'ye atıfta bulunmuştur... Halka açık görünümünde Dünya'da görüldüğünde, Seraphim elbette ona eşlik eder ve onu çevreler. Onun halka açık görünümüne katılmayı seçenler muazzam bir ışık alırlar³²⁵ Çünkü Kutsal Anne'nin ve onun tüm Göksel Seraphim Zümresinin fiziksel huzurundadırlar" [792].

Kur'an'da (77.11-12), *Elçiler* olarak adlandırılan çok sayıda aydınlanmış arayanın yeniden doğuşu hakkında şöyle buyrulmuştur "Elçilerin zamanı belirlendiğinde, onlar hangi güne ertelenecekler?" Veya başka bir varyantta: "Elçiler belirlenmiş zamanlarına toplandıklarında, bu işaretler hangi gün için ertelenir?" [793].

Sir Isaac Newton şöyle yazmıştır: "Sona yaklaşırken, dikkatlerini kehanetlere çevirecek ve büyük yaygara ve muhalefetin ortasında onların gerçek yorumlarında ısrar edecek bir grup insan ortaya çıkacaktır" [794]. *Princeton Gnosis* ekibine mensup bilim adamlarından birinin şu açıklamasında haklı olduğunu düşünüyoruz: "Newton'un sadece büyük bir bilim adamı olarak değil, aynı zamanda büyük bir teolog olarak da kabul edilmesinin tam zamanıdır" [795].

Ünlü indolog Jean Herbert şöyle açıklar: "Büyük bir Tanrı her enkarne olduğunda, bir dizi küçük ilah ve özgürleşmiş ruh da insan olarak doğar" [796]. *İncil*'de bunlara "Yahova'nın çocukları" denirdi: "İşte, ben ve Yahve'nin bana verdiği çocuklar, İsrail'de alametler ve harikalar içindir' Her Şeye Egemen RAB'den" (Yeşaya 8:18).

Gnostik yazı *Trimorphic Protennoia*'da yer alan ve kehanetsel bir tınısı olan bir metin, "ikinci gelişin" Dişil bir Avatar'la ilgili olduğunu ifşa eder: "İkinci kez bir dişi suretinde geldim ve onlarla konuştum. Onlara Aeon'un yaklaşan sonunu anlatacağım ve onlara gelecek olan Aeon'un başlangıcını öğreteceğim, değişimsiz olanı... Kendimi ifşa ettiğim Aeon'ların içinde arınacağız" [797].

Esseniler, Tanrıça'nın yardımı olmadan hiç kimsenin Tanrı'ya yükselemeyeceğini kabul ediyorlardı: "Doğrusu, dünyevi anne aracılığıyla olmadıkça hiç kimse göksel babaya ulaşamaz" [798]. Yedinci

çakranın açılmasını sağlayan ve böylece insanlığın kurtuluşunu mümkün kılan sadece odur: "Yedinci komünyon dünyevi annemizle birleşir. (*Yedinci Gün Adventistleri, Yedinci Komünyon'u Rab'bin Sofrası veya Kutsal Komünyon olarak adlandırır. Bu, İsa'nın çarmıhtaki kurban edilişini anmak için yapılan bir ayindir. Protestan Hristiyanların çoğu gibi, Yedinci Gün Adventistleri de bu ayine katılırlar. Katolikler ise bu ayini Missa Ayini olarak adlandırır.*) İnsanlık köklerini en derin kutsanmış toprağa yönlendirmek için meleklerini gönderen odur. Toprak anamızı, kutsal koruyucumuzu, koruyucumuzu çağıralım! Dünyayı ve tüm sakinlerini onaracak olan odur. İyi ve hayırsever toprak anamıza tapınıyoruz" [799].

Araştırmamız için özel bir öneme sahip olan metin, 1042 yılında Fransa'da Vézelay Benedikten manastırı yakınlarında doğmuş bir Hristiyan keşiş olan Kudüslü John'un kehanetidir. Sekiz şövalye ile birlikte 1119 yılında daha sonra Rodos veya Malta Şövalyeleri olarak bilinen Hospitaller Tarikatını kuran kişidir. Kilise onun *Gizli Kehanet Kayıtları*'nı yüzyıllar boyunca yasaklamıştır. Ancak, Moskova yakınlarındaki Zagorsk manastırında saklanan bu kehanetin el yazması, yakın zamanda KGB arşivlerinin bir parçası olarak keşfedildi ve 1994 yılında Fransa'da yayınlandı. Yuhanna'nın kehaneti çok kısadır ve sadece kırk kıta içerir. İlk 34 kıta, tüm kutsal yazılar tarafından insanlığın en karanlık çağı (Kali Yuga; bölüm XIX A) olarak tanımlanan dönemi anlatmaktadır. Bu kıtaların her birinin şu sözlerle başlaması dikkat çekicidir: "Bu bin yılı takip eden bin yıl sona erdiğinde...", Yuhanna'nın bu satırları kâğıda yazdığı sırada var olan felaketlerle desteklenmiştir. Çağdaş döneme yöneltilen böyle bir suçlama şiddetli dini zulümlerle sonuçlanacağından, keşişin bunlardan kaçınma amacı ortaya çıkar ve bu da *tüm kehanetin neden bin yıl geciktirildiğini* açıklayabilir. Sonuç olarak, aşağıda verilen 35-40. kıtalarda yer alan ve bu nedenle üçüncü bin yılın değil *ikinci bin yılın* sonuna işaret eden kehaneti analiz ederken de bunu dikkate alacağız.

"35. Bu bin yılı takip eden bin yıl sona erdiğinde, Erkek artık lider olmayacaktır, çünkü Kadın asayı devralmaya gelecektir. O, gelecek zamanların büyük hanımı olacak ve insanlık O'nun ne düşündüğünü kabul etmek zorunda kalacaktır. O, bu bin yılı takip eden bin yılın Annesi olacaktır. Şeytanın günlerinden sonra bir Annenin tatlı şefkatini yayacaktır. O, barbarlığın çirkin günlerinden sonra güzellik olacaktır. Bu bin yılı takip eden yüzyıl bir aydınlanma zamanı olacak. Sevgi olacak, paylaşmak olacak, hayal kurmak olacak ve hayaller gerçek olacak.

36. Bu bin yılı izleyen bin yıl sona erdiğinde insan ikinci bir doğum yapacaktır³²⁶. Ruh, kardeşlik içinde bir olacak olan insanların çoğunluğunu ele geçirecektir.³²⁷ O zaman barbarlık döneminin sonu ilan edilecektir. Yeni bir inanç gücünün zamanı olacak. Bu bin yılın ardından gelen bin yılın başlangıcındaki kara günlerden sonra mutlu günler başlayacak. İnsan yeniden insanın yolunu bulacak ve yeryüzü yeniden düzene girecektir.

37. Bu bin yılı izleyen bin yıl sona erdiğinde, yollar³²⁸ dünyanın ve cennetin bir ucundan diğerine götürecektir³²⁹. Ormanlar yeniden sıklaşacak ve çöller sulanacak. Sular yeniden temiz olacak, yeryüzü bir bahçe gibi olacak. İnsan yaşayan her şeyle ilgilenecek. Kirlettiklerini temizleyecek. Tüm yeryüzünü evi olarak görecektir ve bilgelikle dolu olarak yarını düşünecek.

38. Bu bin yılı izleyen bin yıl sona erdiğinde herkes eşit hızla olacaktır³³⁰. Biri dünya ve kişinin bedeni³³² hakkında her şeyi bilecek³³¹. Hastalıklar ortaya çıkmadan önce tedavi edilecek³³³. Herkes kendisi ve başkaları için bir şifacı olacak³³⁴. İnsan yardım edilmek için yardım etmenin gerekli olduğunu anlayacaktır. Ve somurtkanlık ve sefalet zamanlarından sonra, insan kalbini ve kesesini yoksullara açacaktır. Kendisini insani düzenin koruyucusu olarak görecektir ve sonunda yeni bir çağ başlayacaktır.

39. Bu bin yılın ardından gelen bin yıl sona erdiğinde, insanoğlu vermeyi ve paylaşmayı öğrenmiş olacaktır. Yalnızlığın acı günleri geçmiş olacak. Yeniden Ruh'a inanacak ve herkes barbarları tanıyacak. Ancak bu, savaşlardan ve yangınlardan sonra gerçekleşecek. Babil'in kuleleri küllerinden doğacak³³⁵ yükselecek ve kaostan düzen çıkarmak ve insanın yeniden doğru yolu bulması için demir bir yumruğa ihtiyaç duyulacaktır.

40. Bu bin yılın ardından gelen bin yıl sona erdiğinde, insan tüm canlıların ışık taşıdığını ve saygı bekleyen varlıklar olduğunu bilecektir. Yeni şehirler kuracak³³⁶ Cennette, karada ve denizde. Eskiden ne olduğunu hatırlayacak ve ne olacağını yorumlayabilecektir. Artık kendi ölümünden korkmayacak çünkü yaşamı boyunca birçok hayat yaşamış olacak ve ışığın asla ölmeyeceğini bilecek³³⁷" [800].

Florisli Sistersiyan keşiş Joachim, Kudüslü Yuhanna'nın önde gelen çağdaşıydı ve XXI. bölümde daha ayrıntılı olarak ele alınacak olan benzer kehanetlerde bulundu. Kutsal Ruh'un egemenliğinin büyük dönemi hakkında çok şaşırtıcı bir açıklama yapmıştır: Ruh'un yeni yayılışında, Ruh kadın biçiminde ifşa edilecektir [801].

Nostradamus 16. yüzyılda yaşamıştır ve *Encyclopaedia Britannica* tarafından "Fransız astrolog ve hekim, Rönesans'ın en çok okunan kâhini" olarak tasvir edilmektedir. Gerçek adı Michel de Nostredame (Notredame), yani "Leydimiz" idi ve bu gerçek onun Dişil ile ilgili öngörülerine yeni bir ışık tutmaktadır. Bu nedenle Manuela Dunn Mascetti ve Peter Lorie kitaplarına *Nostradamus* adını vermişlerdir: *Kadınlar için Kehanetler* başlıklı kitaplarında şöyle yazmışlardır: "Onun kadınlarla ilgili kehanetleri bugüne kadar anlaşılandan çok daha fazladır" [802]. Böylece Nostradamus ataerkilliğin çöküşünü ve dişil ruhun yükselişini önceden haber vermiştir: "*Le grand Empire Barbare corruer,/ Auant que Pheses son siecle determeine*" (Büyük barbar imparatorluğu çürüyecek,/ Ay döngüsünü tamamlamadan önce, Fr.) [803], iki yazar bunu şöyle açıklar: "Erkeklerin yarattığı ataerkilliğin büyük barbar imparatorluğu/ Dişil ruhun döngüsünü tamamladığı süre boyunca çürüyecek" [804]. Fransız vizyoner şöyle devam eder: "*Le changement sera fort difficile,/ Cité prouince au change gain sera,/ Cœur haut, prudent mis, chassé luy habile/ Mer; terre, peuple, son estat changera*" (Değişim çok zor olacak:/ Şehir ve eyalet değişimle kazanacak:/ Kalp yüksek, ihtiyatlı kurulmuş, bir kurnaz kovalanmış,/ Deniz, kara, insanlar durumlarını değiştirecek, Fr.) [805], Mascetti ve Lorie'ye göre bu şu anlama gelir: "Dişinin güçlü varlığının neden olduğu değişim çok zor olacak:/ Ama tüm dünya bu değişimden kazançlı çıkacak./ Kalp bu dönüşümün en önemli özelliği olacak, ama aynı zamanda sağduyu da bu yeni yaşamın yerleşik bir yönü olacak, insan tarafından yaratılan kurnazlığı kovalayacak./ Tüm dünya, her yönüyle, en temel şekilde değişecek" [806]. Dişi Avatar daha da ileride öngörülmektedir: "*Quy soubs terre sainte dame voix fainte/ Humaine flemme pour diuin veoir luire,/ Fera des seuls de leur sang terre tainte,/ Et les saints temples pour les impurs destruire*" [807] genellikle "Kutsal Hanımefendinin toprağının altında duyulan zayıf ses,/ İnsan alevinin ilahi olarak parladığı görüldü:/ Yeryüzünün yalnızların (keşişlerin) kanıyla lekelenmesine,/ Ve saf olmayanlar için kutsal tapınakların yok edilmesine neden olacak" şeklinde çevrilmiş olup, söz konusu yazarlar tarafından şu şekilde yorumlanmıştır: "Dinin varlığından etkilenen dünyanın en temel yönleri içinde,/ Kutsal bir dişil varlık nazik ama önemli bir ses olarak duyulacak./ Bu çok insani alevin ilahi ışıktaki parladığı görülecek./ Onun varlığı dünyanın ve içinde yaşayan herkesin temel bir şekilde değişmesine neden olacak/ Bu da erkek dini etkisinin egemenliğinin ölümünü içerecek" [808]. Olay şu şekilde anlatılmaktadır: "*Iour que sera par Royne salué,/ Le iour apres le salut, la priere:/ Le comte fait raison & valbuée,/ Par auant humble oncques ne fut si fiere*" (Kraliçe olarak selamlanacağı gün,/ Takdisten sonraki gün dua:/ Hesaplaşma doğru ve geçerli,/ Bir zamanlar alçakgönüllü biri hiç bu kadar gururlu olmamıştı, Fr.) [809].

Shri Mataji Nirmala Devi, Hindistan'ın merkezindeki Chhindwara kasabasında, 1923 yılında, 21 Mart'ta, yani tam olarak Balık burcunun sonunda doğdu. İlkbahar ekinoksunu tanımlayan bu gün, bazı eski insanlar (Babililer, Yahudiler) için yeni bir yılın, dolayısıyla yeni bir çağın başlangıcını belirlemek için kullanılırdı. Ancak bu durum Hristiyanlık döneminde de bir yankı bulabilir: Gerçek (Gregoryen) takvimde dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on ikinci aylar, geçmişte Roma yılı *Mart'ın İdes'i* ile başladığında yedinci (*septem*), sekizinci (*octo*), dokuzuncu (*novem*) ve onuncu (*decem*) aylara karşılık geliyordu³³⁸ (MS 46'daki Julian reformundan önce).

Shri Mataji'nin ebeveynleri yüksek farkındalığa sahip ruhlardı ve kızlarının küçük yaşlarından itibaren onun olağanüstü ruhani güçlerinin farkına varmışlardı; bu durum genç Nirmala'nın hayatını insanlığın hizmetine adanmasına neden oldu. Tıp, biyoloji ve psikoloji çalışmalarının ardından, insanoğlunu karakterize eden permütasyonları ve kombinasyonları analiz etmeye başladı ve Yoga'nın kadim kültürüne, Hint geleneklerine ve büyük dinlerin özüne dayanarak yeni Sahaja Yoga yöntemini geliştirdi ve ruhanilik tarihinde kitlesel olarak Aydınlanmayı sağlayabilen ilk kişi oldu.

Satyananda Saraswati şöyle açıklıyor: "Uygun bir doğumla, eğer ebeveynleriniz yüksek derecede evrimleşmişse, uyanmış bir Kundalini'ye sahip olabilirsiniz... Eğer bir çocuk kısmi bir uyanışla gelirse, ona aziz denir ve eğer tam bir aydınlanmayla gelirse, o bir enkarnasyon, avatara olarak bilinir" [810].

Shri Mataji 5 Mayıs 1970'te Maharashtra'ya komşu olan Gujarat'ın Nargol sahil köyündeysen, Kozmik Sahasrara'nın açılışı gibi çığır açan bir olaya tanık oldu ve bu olayla ilgili olarak aşağıdaki açıklamayı yaptı:

"Sahasrara açılır açılmaz, tüm atmosfer muazzam Chaitanya ile doldu.³³⁹ Gökyüzünde muazzam bir ışık vardı ve her şey sanki sağanak bir yağmur ya da bir şelale gibi muazzam bir güçle bu dünyanın üzerine döküldü, sanki farkında değildim ve sersemledim. Olay o kadar muazzam ve o kadar beklenmedikti ki sersemledim ve ihtişam karşısında tamamen sustum. Ezeli Kundalini'nin büyük bir fırın gibi yükseldiğini gördüm ve fırın çok sessizdi ama sanki bir metali ısıtırmışsınız gibi yanan bir görünümü vardı ve birçok rengi vardı. Aynı şekilde, Kundalini bir tünel gibi bir fırın olarak ortaya çıktı, hani şu kömür yakmak için kullandığınız, elektrik üreten santraller gibi; ve bir teleskop gibi gerildi ve birbiri ardına çıktı, ateş! ateş! ateş!, diye, aynen böyle... ve başın tamamını büyük bir kubbe gibi kaldırdı ve açtı ve sonra bu sağanak yağmur beni tamamen ıslattı. Tüm bunları görmeye başladım ve neşenin içinde kayboldum. Bu bir sanatçının kendi eserini görmesi gibiydi ve tatmin olmanın sevincini hissettim. Bu güzel deneyimden çıktıktan sonra etrafıma baktım ve insanların bu kadar kör olduğunu gördüm ve tamamen sessizleştim ve tüm taşları değil, nektarı dolduracak kapları almayı diledim..." [811].

İnsan evriminin zirvesini temsil eden Sahasrara'nın açılması kadar önemli olmasa da, maneviyat tarihi boyunca benzer olaylar kaydedilmiştir.

Bu nedenle, Shri Mataji tarafından verilen açıklamanın başlangıcı İsa'nın vaftiz edilme öyküsüyle örtüşmektedir: "Göklerin ikiye ayrıldığını gördü.³⁴⁰ Ve Ruh... onun üzerine indi" (Markos 1:10; çapraz başvuru Matta 3:16; Luka 3:21), burada Ruh'un inişi yukarıdaki "sağanak yağmurun bu dünyaya gelişini" çağrıştırır. Hezekiel anlatımına "Gökler açıldı" diye başlar (1:1). Aynı görüm İstefanos'a ölümüyle karşılaşmadan önce (Elçilerin İşleri 7:56) ve Kornelius'a vecd halindeysen (10:11) görülmüştür. Vahiy de göklerin açılışını betimler (19:11; krş. 4:1; 15:5).

Ayrıca Jerome'un bir alıntısını hatırlatmak isteriz: "Nasıralı'nın okuduğu *İbranice İncil*'de şöyle yazar: "Kutsal Ruh'un tüm pınarı onun üzerine iner"" [812].

Zohar, Shri Mataji tarafından görülenlere çok iyi uyan bir versiyon sunar: "Ateşli kütle kendi içinden çeşitli renkler çıkarır. İlki yeşil bir renktir... Aynı şey, hepsi dışarıda olan tüm renk gamıyla tekrarlanır, kendisini daha da yoğunlaştırır ve ışığı elde etmek için o gizli noktaya yaklaşıp kadar ortada daha da yoğunlaşır" [813].

Büyük vizyoner William Blake, kozmik Sahasrara'nın ("cennetin altın kapıları" olarak adlandırdığı) açılmasıyla ilgili bu büyük olayı Tanrıça'ya hitaben yazdığı aşağıdaki yakarıpta öngörmüştür: "Ey Kutsal Bakire! En saf beyaza bürünmüş olan,/ Cennetin altın kapılarını aç ve dışarı çık;/ Uyuyan, cennette uyuyan şafağı uyandır; / Işık doğunun odalarından yükselsin" [814]. Ayrıca Yeni Kudüs'ü (Sahasrara'ya verilen bir başka isim) ikinci bir doğumla ölümsüzlüğü bahşeden Tanrısal Anne ile ilişkilendirmiştir: "Şimdi gökten bir Şehir iniyor ama bir Kadın/ Kurtarılmış ve Onun ruhani saraylarında doğmuş sayısız insanın anası/ Yeni bir Ruhani doğumla Ölümden Yenilenmiş" [815]. Kuşkusuz yazar, aşağıdaki mısralarda tarif ettiği uykuda sarmalanmış Kundalini'nin (Sahasrara'nın Yeni Kudüs'ündeki Agnya'nın Göksel kapısından geçen sarılmış altın ip) sırlarına aşınaydı: "Sana altın bir ipin ucunu veriyorum,/ Sen sadece onu bir top haline getir;/ Seni Göklerin kapısından içeri sokacak,/ Kudüs'ün duvarında inşa edilmiş olan" [816].

"Fırın" ve "yanan görünüm" referansları, Budist manastırından yaşlı bir rahibin Roerich'e ilettiği kehaneti akla getiriyor: "Bu ateşli işaretler Shambala çağına eşlik ediyor" [817].

Nargol'dan binlerce kilometre uzakta, vizyon sahibi bir bilim adamı Sahasrara'nın açıldığını sezmiş ve hissettiklerini sırası geldiğinde anlatmıştır. Fritjof Capra, PhD, Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde iyi tanınan bir fizikçi, *The Tao of Physics* kitabının yazarı.³⁴¹ İlk baskının *Önsözü* şu şekilde başlıyor: "Beş yıl önce, beni bu kitabı yazmaya götüren yola sokan güzel bir deneyim yaşadım. Bir yaz öğleden sonrasında okyanus kenarında otuyordum... Birdenbire tüm çevremde devasa bir kozmik dans olduğunu fark ettim. Bir fizikçi olarak, etrafımdaki kumun, kayaların, suyun ve havanın titreşen moleküllerden ve atomlardan oluştuğunu ve bunların başka parçacıklar yaratıp yok ederek

birbirleriyle etkileşime giren parçacıklardan meydana geldiğini biliyordum. Ayrıca Dünya'nın atmosferinin sürekli olarak "kozmetik ışın" saçanakları tarafından bombalandığını da biliyordum; havaya nüfuz ederken çoklu çarpışmalara maruz kalan yüksek enerjili parçacıklar. Tüm bunlar bana tanıdık geliyordu... O kumsalda otururken eski deneyimlerim canlandı; parçacıkların ritmik darbeler halinde yaratılıp yok edildiği uzaydan gelen enerji çağlayanlarını "gördüm"; elementlerin ve bedenimin atomlarının bu kozmik enerji dansına katıldığını "gördüm"; ritmini hissettim ve sesini "duydum" ve o anda bunun Hinduların taptığı Dansçıların Efendisi Shiva'nın Dansı olduğunu *anladım*." Metin tarihlidir: "Aralık 1974" [818], bu nedenle seçkin fizikçi tarafından hatırlanan olayın 5 Mayıs 1970'te gerçekleştiğine inanılabilir.

Kolektif Sahasrara'nın açılmasına ilişkin olağanüstü olayın ezici bir sonucu oldu: o zamandan bu yana, yaklaşık doksan ülkede yüz binlerce kişi *kitlesel* olarak Aydınlanma aldı. Hindistan'dan sonra on binlerle Rusya gelmektedir ki bu da bize kısa bir sapma olanağı sağlamaktadır.

Louis, 10 Şubat 1638 tarihli fermanında "şahsını, devletini, tacını ve tebaasını" Meryem Ana'ya adadı. Marquis de la Franquerie kraliyetin tutumunu açıklamıştır: "Kral sadece kraliyet gücünün doluluğuna göre hareket etmekle kalmadı, aynı zamanda görkemli bir şevkle ilişkili halkı da kaydederek tüm devlet külliyyatını kutsadı" [819]. Geleneğe göre *kutsama*, nesnesini Tanrısallığa teslim etmeyi ve aynı zamanda, bu özel olayda, Tanrısal Anne'nin egemenliğinin kabulünü temsil ediyordu (bölüm XX C3). Fatima mucizesiyle ilgili (Katolik) resmi tarih (ayrıntılar için bkz. bölüm XX C2c), Bakire'nin 13 Temmuz 1917'de (*komünizm rejiminin kurulmasıyla ortaya çıkacak felaketi önceden haber verdiği*) Rusya'nın kendisine adanmasını talep ettiğini ve sonunda Lekesiz Kalbinin zafer kazanacağını ilan ettiğini kaydetmiştir: "Tanrı dünyada benim Lekesiz Kalbime adanmışlığı tesis etmek istiyor" [820], bu cümle böylece Kutsal Anne'ye tabi yeni bir ruhanilik çağının geldiğini duyurmaktadır (bölüm XIX D). Bu olayın Nostradamus tarafından öngörülmüş olması dikkate değer bir gerçektir: "Avrupa'nın en batısından/, Yoksul insanlardan genç bir çocuk doğacak/, Diliyle büyük bir sürüyü dönüştürecek:/ Doğu krallığında onun mesajı büyüyecek" [821]. Aslında, İsa'nın Annesi'nin son 150 yıldır son derece sık görülen görünüşleri, Vahiy 12:1'deki on iki yıldızla taçlandırılmış Kadın'la yakın bir bağlantı içinde, tam olarak Lucia (*fakir insanlardan doğan genç çocuk*) gibi tasvir edilen Fatima Meryem Ana'nın başını çevreleyen on iki yıldızın *Avrupa'nın en batısından*, Portekiz'in küçük kasabasından geldiğini bildirirken, *Doğu krallığı* açıkça Rusya'yı işaret etmektedir. Yukarıdakilere ek olarak, efsaneye göre [822] Meryem Ana'nın Mısır'a kaçışı sırasında bir çınar ağacının altında dinlendiği yer olan Zeytun'da da binlerce Müslüman tarafından Meryem Ana'nın görüntülerine tanık olunmuştur. Bakire'nin (Haziran 1929'da Tuy'da Lucia'ya hatırlatılan) buyurgan emrine rağmen, hiçbir papa Rusya'yı Kutsal Anne'ye kutsatmayı başaramadı: iki papa hiçbir girişimde bulunmadı ve üç tanesi başarısız oldu (13 Ekim 1942 ve 7 Haziran 1952'de Pius XII, 21 Kasım 1964'te Paul VI ve 13 Mayıs 1982 ve 25 Mart 1984'te John Paul II). Lucia bile 29 Ağustos 1989 tarihli bir mektupla [823] Rusya'nın kutsamasını sağlamak için boşuna girişimde bulunmuştur. Yine de jesti olumlu bir yanıt buldu: Rusya, Shri Mataji'nin binlerce kişiye ilk kez Aydınlanma bahşettiği aynı yılın sonbaharında Kutsal Anne takdis edildi.

Bizi meraklandıran başka "tesadüfler" de var.

Önceki bölümde (XIX C) Buddha Maitreya'nın Kutsal Anne'ye de işaret ettiğini görmüştük. Bu konuda Roerich, Nepal sınırına yakın Ghum manastırında bulunan ve Gautama'nın klasik çapraz resminin yerini alan devasa bir Buddha Maitreya resmini barındıran bir tapınaktan bahsetmiştir. "Lord Maitreya tahtında oturuyor; bacakları artık her zamanki gibi çapraz değil, çoktan yere basmış durumda. Bu, O'nun Geliş zamanının yaklaştığının ve Hükümdar'ın tahtından inmeye hazırlandığının bir işaretidir. Bu manastır yaklaşık yirmi yıl önce, uzak Moğolistan'dan Tibet'e gelen bilgili bir Moğol lama tarafından inşa edilmiştir... Bu yeni manastırı inşa etmek ve Rab Maitreya'nın yaklaşan gelişini ilan etmek için gelmiştir. 1924 yılında, manastırın kurucusunun sadık müritsi olan ve onunla derin Öğreti ve geleceğe dair pek çok kehaneti paylaşan bilgili bir lama, etkileyici görüntünün önünde bize şunları söyledi "Gerçekten de büyük gelişin zamanı yaklaşıyor. Kehanetlerimize göre, Şambala çağı çoktan başladı"" [824]. Roerich bu kehaneti Sikkim'de farklı lamalardan defalarca duymuştur: "Gerçekten de eski kehanetler gerçekleşmiştir. Şambala'nın zamanı geldi... Yüzyıllar ve yüzyıllar

boyunca bu öngörölmüştü... Gerçekten de Şambala'nın zamanı geldi". Aynı sözler Moğolistan'da da duyuldu: "Şüphesiz, Şambala'nın zamanı geldi" [825].

Roerich de "İran, Arabistan ve Çin Türkistanı Müslümanlarının, yakında Yeni Bir Çağın temelini atacak olan Muntazar efsanesini saygıyla koruduklarını hatırlattı... İsfahan'da, Büyük Gelecek Olan'ı taşıyacak olan beyaz atı eyerlediler bile" [826]. Rus bilgin Mehdi el-Muntazar'dan şöyle bahsetmiştir³⁴² [*Hinduların Kalki Avatar'ına ve Budistlerin Maitreya'sına karşılık gelen Müslüman sembolü*] [827]. Önceki bölümde *Mehdi-Maha-Devi* (Büyük Tanrıça Sanskr.) bağlantısını açıklamıştık. *Shorter Encyclopaedia of Islam*, Mehdi'nin gelişinden bahsederken şöyle yazmıştır: "Ona İkinci veya Vaat Edilen İsa Mesih olarak inanmak bir inanç meselesidir çünkü her şeyden önce Hicret'in 14. yüzyılının başlarında gelişi Muhammed tarafından öngörölmüştür" [828]. *Hicret*, İslami takvimin başlangıcında yer alır ve 20 Eylül 622'de gerçekleşmiştir. 13. yüzyıl, 14. yüzyılın başladığı 20 Eylül 1922'de (622+1300=1922) sona ermiştir.

Dolayısıyla, önceki iki kehaneti dikkate alırsak, Maha Avatar bu dünyada en erken 20 Eylül 1922'de ve en geç 1924'te doğmuş olacaktır.

1887 yılında Caithness Kontesi *Çağların Gizemleri* adlı kitabında şöyle yazmıştır: "Bir sonraki yüzyılın başında, bir sonraki İlahi enkarnasyonun dünyaya gelmek üzere olduğunu ve Onun dışı olacağı, İlahi Bilgeliliğin ya da Theo-Sophia'nın gelişi olacağı ve şimdiki çağın başlangıçtan beri gizli tutulan her şeyi bilme çağı olacağı genel olarak kabul ediliyordu" [829]. Kadim gizli ruhani bilgi Sahaja Yoga kültürü aracılığıyla ifşa edildiğinde, tam da şimdi gerçekleşmekte olan şey budur. 1931'de ünlü durugörü uzmanı Edgar Cayce, belirli bir kadının "ruhani meselelerde dünyanın bildiği en büyük gelişmeyi" [830] görece kadar yaşayacağını öngörmüştü.

C.S. Lewis, birçok eleştirmen tarafından Dante'nin *İlahi Komedya'sına* benzetilen *Büyük Boşanma'yı* yazmıştır; bu eserde Dante, Cehennem'den Cennet'e yükselişi anlatmaktadır. On ikinci bölümde³⁴³ yazar Tanrıça'yı tasvir eder: "Bir tür alay bize doğru yaklaşıyordu ve ışık alayı oluşturan kişilerden geliyordu. Önce parlak Ruhlar geldi, dans eden ve çiçekler saçan insan Ruhları değil... Sonra, sağda ve solda, orman caddesinin her iki yanında, genç şekiller geldi, bir yanda oğlanlar, diğer yanda kızlar³⁴⁴. Eğer şarkılarını hatırlayabilseydim ve notalarını yazabilseydim, o notaları okuyan hiç kimse hastalanmaz ya da yaşlanmazdı³⁴⁵. Aralarında müzisyenler vardı: ve onlardan sonra, tüm bunların onuruna yapıldığı bir hanımefendi... "O büyüklerden biridir³⁴⁶ "Onun önünde dans edip çiçek atan kim?" "Milton'ı okumadın mı? *Binlerce canlı melek ona uşaklık ediyor.*" "Ve her iki taraftaki tüm bu genç erkekler ve kadınlar kim?" "Onlar, Onun oğulları ve kızları." "Çok geniş bir ailesi olmalı, efendim." "Onunla tanışan her genç erkek ya da oğlan Onun oğlu oldu... Onunla tanışan her kız da Onun kızı oldu" [831].

Fiona MacLeod, 20. yüzyılın ilk yıllarında İona'da geçerli olan bir kehanete atıfta bulunur, "şimdi İsa Mesih'in Gelini olarak, şimdi Tanrı'nın Kızı olarak, şimdi bir Kadında ölümlü doğum yoluyla bedenlenen İlahi Ruh olarak... yeni bir Varlığın ve Gücün gelişini haber veren... Barışın Hükümdarlığı henüz çok uzakta olsa da, yaklaştığına inanıyorum: Ve bizi yeniden kurtaracak olan, ilahi bir şekilde bir Kadın olarak gelecektir... O, birçok kalpte aniden yükselecektir" [832].

Vladimir Lossky şöyle demiştir: "Bugün Ruh aramızda yaşıyor ve Kendisini daha açık bir şekilde tanıtıyor... Ama bu hakikatleri bize ifşa eden ve onları içsel olarak aydınlık, açık, neredeyse elle tutulur hale getiren Kutsal Ruh'un Şahsı, yine de Kendisi ifşa edilmemiş ve gizli kalmaya devam ediyor, bize ifşa ettiği Tanrısallıkla, verdiği armağanla gizleniyor" [833]' gerçekten haklı bir ifade, çünkü bu Şahıs *Maha Maya* (Büyük Yanılsama' Sanskr.) olarak hemen açık değildir (bkz. *supra*). Bununla birlikte, Kutsal Ruh dışil cinsiyette olduğu için yukarıdaki metinde "Kendisi" ve "O" ifadelerinin kullanılması uygun olacaktır (bölüm XXI).

Aynı ruhla, Sir George Trevelyan (d. 1906) enerjiyi "topraklamak" ya da "akışı engellemek" için alıcı kanallar olarak hareket ettiğimizi belirtmiştir; bu enerjiler görünüşe göre etrafımızdadır, ancak yalnızca "kendimizi açıp onları çağırırsak" akmaya başlayacaklardır. Bireysel ve kolektif olarak bu yeni bilinci ortaya çıkarma ya da doğarken boğma özgürlüğüne sahibiz. O, "gerçekten de ikinci bir

gelişle karşı karşıya olduğumuza" inanmaktadır. "Tek gerçek endişe, anımız geldiğinde uyanık ve farkında olmayabileceğimizdir" [834]. Bu gerçekten çok ilginç bir kavram!

Vladimir Soloviev açıkça ilan etti: "Bilinsin: bugün Ebedi dişi/ Bozulmaz bir bedenle yeryüzüne iniyor./ Yeni Tanrıçanın solmayan ışığında,/ Cennet derinliklerle bir oldu" [835].

Yine de üçüncü bin yılın başında yeni Avatar'ın gelişle ilgili kehanetlerin içinde kalarak ve bir sonraki bölüme kısa bir hazırlık yaparak, Tanrısal Anne'nin gelişine atıfta bulunan çağdaş yazarlara ait diğer görüşleri gözden geçirmek istiyoruz.

Armstrong, anıtsal *Tanrı Tarihi'nde* şunu gösterir: "Mistikler Tanrı'nın bir kadında cisimleştiğini görmüşlerdir... Diğerleri... ilahi olana dişi bir unsur katmışlardır" [836] (bölüm XX). İçinde bulunduğumuz an için dikkate değer bir sezgi sergileyen Berdiaev, "yarının tarihinde hüküm sürecektir olan Kadının... zamanımızın dini uyanışındaki" sonsuz öneme sahip rolünü kabul etti. Evdokimov, son dönem Rus maneviyatının önde gelen şahsiyetlerinden -Macarius, Starets Amvrosy ve Sarovlu Seraphim- alıntı yaparak, "umutla ışıldayan kadının gizemine özellikle dikkat çeken... Soruya: "Kadın dünyayı kurtaracak mı?" sorusuna kesinlikle cevap vereceklerdir: "Böyle bir hizmet onun armağanlarında ima edilmektedir". Müjde ise durmadan tekrarlar: "İşitecek kulağı olan varsa, işitsin" (Markos 4:23)" [837].

Bond ve Suffield şöyle yazmıştır: "20. yüzyılın ikinci yarısında başka bir Tanrı kavramı³⁴² ortaya çıktı. Bu kez Tanrı bir erkek değil, bir kadındır. Yaygınlaştırıcıları, erkek merkezli dinlerin ortaya çıkmasından ve Hristiyanlığın tüm Avrupa'da hâkimiyet kurmasından önce Batı Dünyasında var olan "Büyük Tanrıça" ya da "Büyük Ana"dan bahsetmektedir" [838]. Matthews da aynı görüştedir ve Tanrıça'dan "yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca popüler bilince doğru ilerleyen" Sophia olarak bahseder... Bu, İlahi dişilin öncülük edeceği ve kadınların güçlerini yeniden keşfedip gireceği bir çağdır" [839].

Ayrıca Rita M. Gross tarafından *Tanrıçanın Çağdaş Yeniden Keşfi İçin Bir Kaynak Olarak Hindu Kadın İlahları* [840] başlığı altında yayınlanan dikkate değer bir çalışmaya işaret ederek okuyucunun dikkatini tartışılan konuya çekmek isteriz.

James Somerville, *Maria Avatara* başlıklı makalesinde yazarken, Kutsal Yazılarda uzun zaman önce duyurulan bu çığır açıcı olayın yakın olduğunu önceden sezmişti: "Meryem bir yana, Hristiyan geleneği içinde Avatara olarak başka bir dişil figürü nerede bulabiliriz? Hem doktrinde hem de uygulamada, Kutsal Yazıların kendisinde ve insanların adanmışlığında böyle bir iniş ve kadın insan formunda ortaya çıkış için zaten hazırlık vardır. İnsanlığın kolektif ruhu böyle bir imgeye ve böyle bir varlığa acilen ihtiyaç duymaktadır... Türlerin hafızası uzundur. Büyük arketipler derinlere kök salmıştır. Denizlerin altında uzun süre kalmış volkanik ateşler gibi, zamanları geldiğinde bilinçaltından patlarlar... O, ebedi Kadın, Tanrı'nın dişil imgesi olarak başından beri oradaydı. Belki de ona bir isim vermenin zamanı gelmiştir" [841].

Bilinmeyen Tanrıça hakkında yazan Beatrice Bruteau da benzer bir sonuca varır: "Tanrıçanın bir şekilde bize geri dönmekte olduğunu hissediyoruz" [842].

Sally Miller Gearhart, *The Future-If There Is One-Is Feminine* adlı çalışmasında açık sözlüdür: "Her an daha da netleşiyor: GELECEK YA DİŞİDİR YA DA DEĞİLDİR."³⁴⁸ [843].

Bu koşullar altında, bazı vizyonerler, Sophia'nın Büyük Tanrıça'ya verilen isim olduğu *Sophianic Millennium*'un yakın zamanda başladığını ilan ettiler. Bunlardan biri, bu bölümde açıklanan düşüncelerimize bir sonuç olarak hizmet edebilecek aşağıdaki kehanet sözlerini yazmıştır: "O örtülü bir Tanrıça olduğu için herkesin annesi, kız kardeşi ya da kızı olabilir. O, İlahi Dişil'in yaşayan bir avatarası olarak elimizin altındadır, unuttuğumuz ve acilen özlemine çektiğimiz Tanrıça... İsis ve Meryem'in ortak sembolizmi aracılığıyla bizi kadim Tanrıçalara ve Avrupa'nın yerli yaratılış Tanrıçalarına bağlar. Apokrif olaylarda, şarkılarda ve hikâyelerde, mistiklerin ve filozofların vizyonlarında, hem aşkın hem de dünyevi imgelerde gizlenen Sophia hayatlarımıza giriyor ve İlahi dişilin artık örtülü olmayacağı Sophianik binyıla kadar onu takip etmemizi istiyor... Bu, İlahi Dişil'in öncülük edeceği ve kadınların güçlerini yeniden keşfedip ortaya koyacakları bir çağdır... Sophia bilinçte daha fazla ortaya çıktıkça, güçlenmiş kadın imgesi de dünyada belirginleşecektir... İster Sophia

kılığında ister başka bir form altında olsun, hiçbir şey Tanrıça'nın ikinci gelişini geciktiremeyecektir. O ortaya çıktıkça, kültürümüzün dengesizlikleri de kaçınılmaz olarak düzelecektir... Gelecekteki inançların metaforik şekli, o gelecekte yaşayan insanların ihtiyaçları tarafından belirlenecektir... Ben yazarken bir Tanrıça teolojisinin ortaya çıkışı gerçekleşiyor. Bunun ortodoks teolojilerden tek farkı, Tanrıçanın ruhsal olarak hiyerarşiyi, dogmayı ve doktrini reddetmesidir. Sophia'nın dansının akışkan ve basit çizgileri içinde, pratik ruhani tezahürün gelecekteki adımları yer almaktadır... Ruhani bilinç arayışı - İlahi Dişil'e tapınmanın ortaya çıktığı ortak bir zemin - derhal giderilmekte olan bir sorundur... Üyeliği ve amacı gereği hiyerarşik olmayan, merkezi olmayan, yerel olarak tezahür eden, birçok ve çeşitli şekillerde bir Tanrıça dininin eşiğinde duruyoruz. Tanrıça ruhaniliği doğrudan kendi dünyamızın sorunlarına hitap eder... Tanrıçayı kabul etmek, varlığımızı tehdit eden sorunlara hemen açılmaktır. Çünkü Tanrıça'nın koruduğu ortak yaşam mirasımızı inkâr edemeyiz... Tanrıça'nın yüzü bize pek çok biçimde geri dönüyor, özellikle de Tanrıça'nın yaratılışa olan kadim sevgisini koruyan ve sürdüren Bilgelik Tanrıçası Sophia'nın. Bazıları onu öyle görse de, o *sadece* dünya gezegeni ya da Doğa değildir; o fiziksel, yaratıcı ve ruhsal yaşamımızın Leydisi'dir" [844].

NOTLAR

[1] Publius Vergilius Maro, *The Bucolics* 4.4-9' in *The Poems of Virgil* (transl. by James Rhoades), Encyclopaedia Britannica, Chicago, London, Toronto, Geneva 1952, s.14. [2] Eliade 'The Myth...' s.143-144; Pierre Duhem 'Système du Monde' Paris 1913' cilt II' s.446 sq.; cilt V' s.22 sq.; Lynn Thorndyke 'A History of Magic and Experimental Science' Macmillan, New York 1923' cilt I' s.455 sq.; Pitirim A. Sorokin 'Social and Cultural Dynamics' Bedminster Press, New York 1962' cilt II' s.371. [3] Eliade 'The Myth...' s.146; ayrıca Sorokin 'Social...' s.379 sq. [4] A. Rey 'Le Retour éternel et la philosophie de la physique' E. Flammarion, Paris 1927; Sorokin 'Contemporary Sociological Theories' Harper & brothers, New York and London 1928' s.728-741; Arnold J. Toynbee 'A Study of History' Oxford University Press, London, New York 1934' vol. III; Elsworth Huntington 'Mainsprings of Civilization' Wiley, New York 1945' esp. p.453 sq.; Jean-Claude Antoine 'L'Éternel Retour de l'Histoire deviendra-t-il objet de science?' in *Critique* no.27' p.723 sq. (août 1948) [5] Hubert Reeves, *Atoms of Silence. An Exploration of Cosmic Evolution* The MIT Press, Cambridge, Mass., London 1984, s.8. [6] *The Mahabharata* 'Shanti Parvan' ch. LIX; *apud* Dowson' pp.382-383, ve Wilkins' pp.246-247' 357-360. [7] *Vishnu Purana* 4.24. [8] David Winston, *The Wisdom of Solomon*, Anchor Bible Series vol. 43, Doubleday & Co., Garden City, N. Y. 1979, s.103. [9] Ringgren, s.46. [10] Constantin Daniel, *Civilizația Egiptului antic (Eski Mısır Uygarlığı)* Ed. Sport-Turism, București 1976, s.243. [11] *Denkart* 9.8; ayrıca 7.9-35 passim; Henrik S. Nyberg 'Questions de cosmogonie et de cosmologie mazdéennes' in *Journal Asiatique* (1929'1931); R.C. Zaehner 'Zurvanica' in *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* vol. III' pp.303 sq. 573 sq.' 871 sq. (1937-1939); H.H. Schaeder 'Der iranische Zeitgott und sein Mythos' in *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* vol. 95' p.268 sq. (1941); Henry Corbin 'Le temps cyclique dans le mazdéisme et dans l'ismaélisme' in *Eranos Jahrbuch* vol. 20' p.16 sq. (1951); Eliade 'The Myth...' pp.124-125. [12] *Menoki-i xrat* 44.17-35. [13] *Digha Nikaya* III.71-72; *Chakkavatti-Sihandha Suttanta*. [14] Lao-tseu' *Tao-Te-King* 38.16-21 (çev. Tao Jian Wen); bkz. bölüm 18. [15] A.g.e., 16.4'6; 40.1. [16] *The Writings of Chuang...*, kitap XVI, bölüm II, kısım IX, 2' s.369-370. [17] A.g.e., kitap II, bölüm I, kısım II, 5, s.185-186. [18] A.g.e., kitap IX, bölüm II, kısım II, 2, s.278. [19] Wang Ch'ung, *Needham* cilt IV, s.7'de alıntılanmıştır; bkz. Kuei Ku Tzu, a.g.e., s.6'da alıntılanmıştır. 20] Konfüçyüs, *Ritüel Kitabı* 7.1.2, *Konfüçyüs'ün Büyük Uyumu* (çev. Dr. Shih-shun Liu) içinde, telif hakkı Duen His Yen'e aittir, 1998-2000; Yukarıdakilerin Çince bir versiyonu Sun Yatsen Hall, St. [21] Hesiod, *The Works and the Days* vv.108-189' *The Works and Days* içinde. *Teogoni. The Shield of Herakles* (çev. Richmond Lattimore), The University of Michigan Press, Ann Arbor 1965, s.31-41. [22] Winston, s.103. [23] Aratus, *Phaenomena* 96-136. [24] A.g.e., 215-217. [25] *Enoch'un Kitabı*, 42.2. [26] Eliade 'The Myth...' s.120; Anaximander Simplicius tarafından alıntılanmıştır, A 9 + B 1, *apud* Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.29. [27] Dicaearchos'un Porphyry tarafından alıntılanan *Vita Pythagoras*' 19. [28] Herakleitos'un B 30 = 51 M; *apud* Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.61; cf. *Fragm.* 22 (Ingram Bywater). [29] Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.308-309; John Mansley Robinson, *An Introduction to Early Greek Philosophy*, Houghton Mifflin Company, Boston 1968, s.158-160. [30] Ettore Bignone 'Empedocle' Fratelli Bocca, Torino 1916' s.548 sq. [31] Platon' *Statesman* 272b, *The Collected...*, s.1037; ayrıca Platon, *Opere (Eserler)* Ed. Științifică și Enciclopedică' București 1989' cilt VI' s.417-418; ve s.477'ye

42. not. [32] *Ibid. Phaedo* 72e; *Meno* 86a (çev. W.K.G. Guthrie), *Phaedrus* 249b; *The Collected...* içinde s. 55,371,495-496. [33] *Aristotelis Opera*' editör Valentinus Rose' Berlin Akademisi' 1870' yeniden basım. 1886' cilt V; *Aristotelis Dialogorum fragmenta*' editör R. Walzer' Firenze 1934; *Protreptica*' editör I. Dühring' Götteborg 1961. [34] Proclus'un *Scholii*'ye Öklid Üzerine *Prooemium*'u. [35] Ovid, *Metamorphoses*' kitap I' vv.89-162, in *Ovid in six...*, vol. III (I)' pp.8/9-12/13. [36] Macrobius, *The Saturnalia*, kitap I, bölüm 7, §§ 18-27 (çev. Percival Vaughan Davies), Columbia University Press, New York ve Londra 1969, s.58-60. [37] Matthews tarafından alıntılanmıştır, s.206-207. [38] Mircea Eliade' *Myth and Reality* (çev. Willard R. Trask), Harper & Row' New York, Hagerstown, San Francisco, London 1975' s.58. [39] Schuon, *The Transcendent...* ' s.77. [40] *Midrash Hagadol*, ed. Solomon Schechter, Cambridge 1902, s.188. [41] *Jubilees Kitabı* 25.11-30. [42] *Enoch Kitabı* 90.7. [43] Lactantius, *The Divine Institutes (Divinae Institutiones)* VII.17.9; bkz. F. Cumont 'La fin du monde selon les mages occidentaux' in *Revue de l'Histoire des Religions*, s.81 (1931); Eliade 'The Myth...' s.127. [44] Dante Alighieri, *Araf*, XXVIII, vv.139-144. [45] Miguel de Cervantes, *Don Kişot*, bölüm XI ve XX (çev. John Ormsby), Temmuz 1997. [46] Goethe, *Faust*, s.240'242' [47] Muhammed b. İsmail el-Buhari, *Sahih LX*, 24,48, (ed. L. Krehl), 3 cilt, Leyden 1862-1868, cilt IV (ed. T. Juynboll), 1907-1908; *apud* Ibn al-'Arabi, *The Bezels...*, s.196. [48] Schuon 'Understanding...' s.96. [49] *Sahih El-Buhari*' cilt 7' hadis 158 ve 483. [50] *Genesis Rabba*, ed. Judah Theodor' Chanoch Albeck, Berlin 1912- 1927, s.23,68,262-263; krş. Graves, Patai, s.45; Papus, *The Qabalah*, s.52; krş. Armstrong, *A History...*, s.268. [50] Scholem 'Kabala Üzerine...' s.77-86. [51] A.g.e., s.84-85. [52] *Kutsal Kitap...* (Darby), Kronolojik Tarihler Üzerine Not, s.XXXVI. [53] Jakob Koppel Lifschitz 'Sha'are Gan Eden 12c' Kraków 1880; *apud* Scholem 'Kabala Üzerine...' s.84-85. [54] Scholem, *Kabala Üzerine...*, s.82. [55] Abraham Azulai, *Hesed le'Abraham*, Salzbach 1685, II, § 11; Moses Cordovero, *Shi'ur Koma*, Warszawa 1883, 85d; *apud* Scholem, *On The Kabbalah...*, s.72. [56] *Testamentum Abrahami' Etica Enochi*; *apud* Eliade' *The Myth...* ' p127. [57] *Mahabharata* 12.11057; ayrıca *Vishnu Purana* 24.25. [58] *Atharva-Veda* 10.8.39-40. [59] *Vishnu Purana* 6.3. [60] *Vayu Purana* 1.8; Wilkins, s.355-357. [61] Örneğin *Bundahišn* 30.18; *Yašt* 19.14.89; ayrıca bakınız Cumont' s.39 sq. [62] Eliade' *The Myth...* s.66,88,124-127; ayrıntılar Cumont' s.68'76 sq.; Bousset, *Der Antichrist in der Überlieferung des Judentums des Neues Testaments und der alten Kirche*' Göttingen 1895' p.129 sq. [63] *Bahman-Yašt* II' 41; *apud* Eliade, önceki alıntı yapılan eser ve yer. [64] Lactantius'un *Divinae Institutiones* VIII.16.6. [65] Platon'un *Timaeus*'u 22d, *The Collected...* içinde, s.1157. [66] A.g.e., Romence baskı için not 29. [67] *Ibid. Devlet Adamı* 269c, *The Collected...* içinde, s.1034. [68] Brisson' *Timée' Critias*' Flammarion' Paris 1992' s.228'e 59. not' o.t. [69] Zeno, *Fragm.* 98,109 (von Arnim). [70] Chrysippos, *Fragm.* 623-627. [71] *Libri Sibyllini, The Other Bible* içinde, s.558; krş. s.61. [72] Firmicius Maternus, *The Error of the Pagan Religions*, bölüm 15, § 3 (çev. Clarence A. Forbes), Newman Press, New York, N.Y., Paramus, N.J. 1970, s.75. [73] Kevin Crossley-Holland, *The Norse Myths*, André Deutch, 1980, s.175. [74] Eliade, *The Myth...*, s.88,113,115. [75] Scholem 'Kabala Üzerine...' s.84. [76] *Apud* Michael D. Lemonick, *The End*, in *Time*, 25 Haziran 2001, s.50. [77] *Svetasvatara Upaniṣad* 6.20. [78] Origen, *De Principiis (Peri archon)*, II.1.3; Wilhelm Bousset'in 'The Antichrist Legend' London 1896' s.238'de alıntılanan 'Ephraim the Syrian'; *apud* Eliade 'Myth and Reality' s.66. [79] Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.98. [80] Eliade 'The Myth...' s.125-126. [81] A.g.e., s.127. [82] *Srimad Bhagavatam*, kanto 2, bölüm 7.38, Bhaktivedanta Book Trust, New York 1987, s.422. [83] *The Epistle of Barnabas* 6.13, in *The Ante-Nicene...*, vol. I. [84] Ephraim the Syrian, *Hymn XII*, in *Nineteen Hymns...* [85] *The Book of Enoch* 92.17,18. [86] A.g.e., 11.27-28. [87] *The Thanksgiving Hymns, Ms. 1QH, 20, XIII*; Vermes, *The Dead...*, s.199. [88] Eminescu' *Egipetul (Mısır)*' vv.394-396' in Mihai Eminescu, *Poezii (Şiirler)*' Ed. Minerva' Bucureşti 1982' cilt I' s.187, o.t. [89] Eminescu, *Călin-Fragments from a tale*, in Eminescu, *Poems* (transl. by Leon Leviţchi), Minerva, Bucharest 1978, s.197. [90] Wilkins, s.254; ayrıca *The Bhagavata Purana* 10.8.13; *The Brahma Purana*. [91] Sanderson Beck, *Yunan Vicdanı: Pythagoras, Sokrates ve Aristophanes*. [92] Soulier' s.103,105-108,141-142,215-216. [93] Raymond Ruyer' *La Gnose de Princeton*' Arthème Fayard' Paris 1974' bölüm VII. [94] Daniélou' *The Myths...* ' s.139. [95] *Apud* Ernest Scott' *The People of the Secret*' The Octagon Press' London 1991' s.222. [96] Homeros' *İlyada* III' 179 vs. [97] *Mundaka Upaniṣad* 2.1.1. [98] Nyssa'lı Gregory' *On the Sixth Psalm Concerning the Octave*; cf. *The Life of Moses*, in Migne, P.G., vol. 44, col.297-430; ayrıca Ed. J. Daniélou, *Sources Chrétiennes* (1955) 1 bis. [99] Ananda K. Coomaraswamy 'Hinduism and Buddhism' Greenwood Press, Publishers, Westport, Conn. 1971' p.29. [100] İbnü'l Arabi, *The Bezels...*, s.257-258. [101] *Bhagavad-Gita* 4.6. [102] A.g.e., 10.15. [103] A.g.e., 4.7-8. [104] *Bhagavata Purana* 8.24.5. [105]

Irenaeus, A.H., III.19; Athanasius, *On the Incarnation of the Word*, LIV.3, Migne, P.G., vol. 25, col.192B; cf. *Catechism...* § 460; ayrıca Schuon, *Christianity/Islam*, s.169; De Souzaenelle' s.33. [106] Gregory Nazianzen, *Oration VII.23*; ayrıca bkz. Schuon, *Gnosis*, s.86. [107] Ramakrishna' *L'Enseignement de Ramakrishna*' Albin Michel, Paris 1949, 9. baskı' § 1039; *apud* Herbert' s.310' o.t. [108] Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.138. [109] A.g.e., s.170. [110] *The Naassene Psalm, The Other Bible* içinde, s.636. [111] Jung, *Eyüp'e Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 713, s.441. [112] Joseph Kramp 'Die Opferanschauungen der römischer Messliturgie' Regensburg 1924' s.98. [113] Göksel Prens Melchizedek, 11Q13 ya da 11Qmelch, Vermes, *The Complete...* içinde, s.85,500. [114] *Matsya Purana* 285.67; *Varaha Purana* 15.9-18. [115] Dowson' s.76-77. [116] Jung, *Psikoloji ve Din, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 47, s.29. [117] Graves, Patai, s.217,229. [118] *Tikkune Ha-Zohar*, XIX; *apud* *Le Livre du Zohar*; s.63; cf. *The Wisdom of the Zohar*, cilt 1, s.274. [119] Matthews, s.118. [120] *The Wisdom of the Zohar*, cilt 3, s.1224. [121] *Apud* Matthews, s.120. [122] *Zohar II*, 67a, cilt III, s.209. [123] Armstrong, *A History...*, s.178-179. [124] Lossky, *In the Image...*, s.89. [125] Jung' Kerényi' s.93; bkz. Georg Koepgen' *Die Gnosis des Christentums*' 1939' s.315 sq. [126] *Apud* Pagels' *The Gnostic...*, s.50. [127] J.J. Mangetus, *Bibliotheca chemica curiosa*, 1702, I, s.401 sq. [128] *Matsya Purana*, ch.1; *Bhagavata Purana*, part 8' ch.24; *Agni Purana*, ch.2; *Varaha Purana*, ch.9 vs. [129] *Satapatha Brahmana* 1.8.1-6. [130] *Mahabharata* 3.190.2-56. [131] Louis Renou 'L'Inde classique' Imprimerie Nationale' Paris 1951' cilt 1. [132] *Bhagavata Purana* bölüm 8' ch.24. [133] *Satapatha Brahmana* 7.5.1-5. [134] *Bhagavata Purana* bölüm 8' ch.6 ve 7; *Agni Purana* ch.3; *Kurma Purana* ch.259; *Vishnu Purana* 1-9; *Padma Purana* 6.259; *Markandeya Purana* 58.47; *Mahabharata* 1.18.48-53; *Ramayana* 1.45. [135] *Bhagavata Purana* 1.3.7; ayrıca *Vishnu Purana* 1.4.1 sq. [136] *Taittiriya Brahmana* 1.1.3.6 sq.; *Taittiriya Samhita* 7.1.5 sq. [137] *Satapatha Brahmana* 14.1.2.11. [138] *Rig-Veda* 1.61.7; 8.77.10. [139] *Padma Purana* 6.264; *Vayu Purana*, bölüm 6; *Bhagavata Purana*, bölüm 3' bölüm 13' bölüm 18' bölüm 19; *Agni Purana*, bölüm 4; *Brahma Purana*, bölüm 213 *Kurma Purana*, 1-6; *Linga Purana*, bölüm I' ch.94; *Taittiriya Aranyaka* 10.1.8; *Vishnu Dharmottara* 1.3.1-12; *Mahabharata* 2.45; 3.344.1-29; 12.208. [140] *Bhagavata Purana*, bölüm 7' ch.8-10; *Matsya Purana*, ch.161-163; *Brahma Purana*, ch.189; *Vishnu Purana*, bölüm 1' ch.17-22; *Padma Purana*, bölüm 6' ch.265 *Linga Purana*, bölüm 1; ch.95-96; *Mahabharata* 3.273.57-61; *Harivamsha* 3.42; *Shrimad Devi Bhagavatam* 4.16.(10); *Taittiriya Aranyaka* 10.1.7; ayrıca çeşitli *Upanişadlarda*. [141] *Nrisimha-purva-tapini Upanişad* 2.13. [142] *Avyakta Upanişad* 2.3. [143] Örneğin Daniel' *Civilizația Egiptului...*, s.256/257'ye kadar. [144] Daniel' *Cultura spirituală...* ' s.217'221'222'267. [145] *Drîmba*' cilt 1' s.64. [146] A. Gasquet, *Essai sur le culte et les mystères de Mithra*, Armand Colin et Cie, Paris 1899, s.41. [147] *Rig-Veda* 1.2.22, 1.154; *Nrisimha-purva-tapini Upanishad* 2.13; *Vamana Purana*, bölüm 23-31 ve 89-94; *Bhagavata Purana*, bölüm 8' bölüm 17-23; *Agni Purana*, bölüm 5; *Matsya Purana*, bölüm 161-167 ve 244-248; *Brahma Purana*, ch.73 ve 213; *Padma Purana*, ch.266-267; *Shrimad Devi Bhagavatam* 4.16.(12); *Vishnu Dharmottara Purana*, bölüm 1' ch.121.6-7; *Mahabharata* 2.47; 3.273.62-71; *Ramayana* 1.29; 2.21. [148] Kernbach 'Dicționar...' s.78. [149] *Mahabharata* 8.28. [150] *Ramayana* 1.74-76. [151] *Mahabharata* 8.36.4-6; 5.178-185. [152] *Vayu Purana*, ch.91-93; *Bhagavata Purana*, bölüm 9' ch.15-16; *Agni Purana*, ch.6; *Brahma Purana*, ch.10; *Shrimad Devi Bhagavatam* 4.16.(14-16). [153] Zimmer 'Philosophies...' not 3, s.9. [154] Bernadus Breloer, Franziscus Bömer 'Fontes historiae religionum Indicarum' in *Fontes historiae religionum ex auctoribus Graecis et Latinis collectos*' edit. Carolus Clemen' Fasciculus VII' Bonn 1939; Georg Misch' *Der Weg in der Philosophie*' Leipzig 1926; Vasilis Vitsaxis, *Platon și Upanishadele (Platon ve Upanişadlar)*, Ed. Moldova, Iași 1992. [155] Daniélou 'Le polythéisme...' s.9'11, o.t. [156] Dumézil' s.23. [157] *Rig-Veda* 8.68.17. [158] Kernbach 'Dicționar...' s.696. [159] Aulus Gellius'un *Noctes Atticae* V.12.2. [160] Ovid' *Fasti*, III, v.430; cf. v.447, pp.152/153; Vitruvius' *De Architectura*; *apud* Kernbach' *Dicționar...* ' p.659. [161] Platon'un *Cratylus*'unda 396a (çev. Benjamin Jowett), *The Collected...* içinde, s.433. [162] Homeros'un *İlyada*'sı VIII 206; XIV 265 vs. [163] Homeros'un *İlyada* XIV' 118; *Odysseia* XIX' 180 vs. [164] Xenophanes, B 11; B 12; B 14; B 15; B 16; *apud* Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.86,92-94,142; ayrıca Aristoteles'in *Rhetoric* 1399b6-9 (= A 12), *The Complete...*, cilt 2, s.2230'da alıntılanmıştır; ayrıca bkz. ikincisinin *Politics* 1252b24-27, a.g.e., cilt 2, s.1987. [165] Xenophanes, B 23; *apud* Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.92. [166] Xenophanes'in *Elegies*' fragm. 1; *apud* Dumitriu' *Eseuri*, dipnot s.334' o.t. [167] Plato, *Republic II*, 377d-383c (çev. Paul Shorey), *The Collected...* içinde, s.624-630. [168] Kernbach, *Dicționar...*, s.696. [169] Gimbutas'in *The Goddesses...*, s.149. [170] Clemen 'Die Anwendung der Psychoanalyse auf Mythologie und

Religionsgeschichte' in *Archiv für gesamte Psychologie*' vol. 61 (1928); W. Schmidt '*Der Oedipus-Komplex*' Berlin 1929. [171] Eliade '*Meşterul...*' s.323; *Insula lui Euthanasius (Euthanasius Adasi)*' VI' no.7' s.100-109 (Temmuz, 1933). [172] Chevalier, Gheerbrant, *A Dictionary...* , s.60-61. [173] Adamus Bremensis'in *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* 4.25-27; *apud* F.L. Schröder '*Quellenbuch zur germanischen Religionsgeschichte*' Trübner philologische Bibliothek 14' 1933' pp.103-104. [174] A.B. Cook, *Zeus*' Cambridge 1925, cilt II, bölüm I, s.230; *apud* Eliade, Zalmoxis..., s.45'e not 70. [175] Kernbach '*Dicționar...*' s.695. [176] Mihai Eminescu' mss.2290' f.70' in Mihai Eminescu' *Opere (Eserler)*' ed. Perpessicius' Bucureşti 1943' cilt II' s.73' o.t. [177] *The Columbia-Viking Desk Encyclopedia*' s.132. [178] Eliade '*Meşterul...*' s.263'e not; *Insula lui Euthanasius*' Ed. Fundațiilor Regale pentru literatură şi artă' Bucureşti 1943, s.162-169. [179] Eliade, *The Myth...* , s.37-38,142. [180] Euhemerus'un *Hiera Anagrapha*'sı Ennius tarafından tercüme edilmiş ve Lactantius tarafından aktarılmıştır, *Epitome of the Divine Institutions* XIII, *Historia sacra* başlığı altında; *apud* Diodorus Siculus, *Bibliotheca historica* VI, 1 sq. [181] *Padma Purana* 6.270.29-31. [182] *Tara-sara Upanişad* 2.2-5. [183] *Rama-purva-tapini Upanişad* 1.1. [184] *Ibid.* 1.11-13. [185] *Padma Purana*, bölüm 4' ch.1-68 ve bölüm 6' ch.269-271; *Agni Purana*, ch.5-11; *Brahma Purana*, ch.213; *Kurma Purana*, bölüm 1' ch.21; *Linga Purana*, bölüm 2' ch.5; *Shrimad Devi Bhagavatam*, bölüm 3' ch.28. [186] *Mahabharata* 23.50; 3-98; 3.149-150; 274-293; 7.59; 12.28. [187] Fabre d'Olivet, *Histoire philosophique du genre humain*' Librairie générale des sciences occultes' Bibliothèque Chacornac' Paris 1910' s.198. [188] A.g.e., s.206-231' o.t. [189] Yunan Lirik, III,Ibycus, Fragm. 284; A.g.e., III, Simonides, *Elegies*, Fragm. 6; A.g.e., IV, Bacchylides, Fragm. 13; Apollonius Rhodius, *Argonautica*, 1.121; krş. 2.5.675; Hesiod, *Works and Days*, 11.560; Virgil, *The Georgics*, IV.5.517; Strabo, XI.6.2; Ovid, *Tristia*, IV.41-42 *Pontica*, II.19.40-45; Martial, *Epigrams*, IX.45; *Epistulae* VIII.50,78; Macrobius, *Somnium Scipionis*, II.7; Clement of Alexandria, *Stromateis*, I.15. [190] *Zend-Avesta* 9e hâ' s.108. [191] D'Olivet, s.222-224' o.t. [192] A.g.e.' s.227' not (1)' o.t. [193] Dumézil' s.183, o.t. [194] *Oxyrhynchus Papyri* XI. 1380' col. V.103. [195] *Bhagavad-Gita* 9.4. [196] *Agni Purana*, bölüm 12-15; *Vishnu Purana*, bölüm 5' ch.1-33; *Brahma Purana*, ch.180-212; *Padma Purana*, bölüm 4' ch.69-83 ve bölüm 6' ch.272-279; *Linga Purana*, bölüm 1' ch.68-69; *Shrimad Devi Bhagavatam*, bölüm 4' ch.23-25. [197] *Nirukta* 3.2.7; *apud* Daniélou '*The Myths...*' s.140. [198] C.G. Jung, *A Psychological Approach to the Trinity*, in *The Collected Works*, vol. 11: *Psychology and Religion*: C.G. Jung, *Aion*, *The Collected Works*, cilt 9, bölüm II, ikinci baskı, § 77, s.42; Rikwah Schärf '*Die Gestalt Satans im Alten Testament*' in C.G. Jung, *Symbolik des Geistes*, Zürich 1953, s.153 sq. [199] Jung '*Psychology and Alchemy*' in *The Collected Works*, cilt 12, 8. baskı, fig.233' s.422. [200] Daniélou '*The Myths...*' s.177. [201] *Matsya Purana*, 47.247; *Agni Purana*, bölüm 16; *Bhagavata Purana* 1.3.24; *Bhavishya Purana* 3.1-6. [202] *Mahijima Nikaya* 2.3-4; krş. a.g.e., 2.112; 3.134. [203] *Digha Nikaya* 2.154. [204] Schuon, *Hristiyanlık/İslam*, not 28, s.245. [205] Heinrich Zimmer, *Philosophies...* , s.531. [206] Eliade, *A History...* , cilt 2, § 155, s.91,97-98. [207] *Tevigga Sutta*. [208] *Buddha'nın Sözleri 'Iti-vuttaka'* 22 (çev. Justin Hartley Moore)' Columbia Üniversitesi Yayınları, New York 1908. [209] *Anagata-vamsa*. [210] *Digha Nikaya* 3.76; *Chakkavatti Sihanada Suttanta*. [211] Kersten' s.39. [212] Örneğin Rhys Davids, *The Sacred Books of the East*, cilt 11, s.318; krş. Holt, s.53,55. [213] Bkz. örneğin Edward Thomas '*The History of Buddhist Thought*' Routledge & Kegan Paul Ltd.' London 1951' s.135; T.W. Rhys Davids, *Buddhism*, The Society for Promoting Christian Knowledge, London 1887; Eliade '*A History...*' cilt 2, § 147 sq., s.72 sq.; Monier-Williams, *alıntılanan eser*. [214] Theofil Simenschy '*Morala hindusă (Hindu Ahlakı)*' Iaşi 1943' s.8 sq. [215] Jung, *Answer to Job*, in *The Collected Works*, vol. 11: *Psychology and Religion*: Batı ve Doğu, § 713, s.441. [216] *Apud* Kersten, s.121. [217] Bhagavad Dass, *Krishna ve Avatara Teorisi*. [218] *Bhagavad-Gita* 11.55. [219] A.g.e., 7.8. [220] A.g.e., 10.32-33. [221] Heart, s.164, o.t. [222] *Shrimad Devi Bhagavatam* 9.3.1-62' s.815-819. [223] *Mandeville'in Seyahatleri*, s.399-401. [224] Augustine, *Confessions* VII.15.21, Latince metin. [225] *Kur'an* 1.2 (çev. Yusuf Ali), Tahrike Tarsile Qur'an, Inc, Elmhurst, N.Y. 1997. [226] Daniélou '*Le polythéisme...*' s.11. [227] S. Radhakrishnan '*Eastern...*' s.69-70. [228] Daniélou '*The Myths...*' s.180. [229] Saeki, § 57, s.35. [230] Schuon, *The Transcendent...* , s.112'ye not. [231] Graves, Podro, s.96. [232] Bălă 'Cheţan' s.109. [233] Hippolytus'un *Ref.* V.3. [234] Pausanias' II.38.2. [235] Jean Bottéro '*La religion babylonienne*' Presses Universitaires de France, Paris 1952' s.51. [236] Geo Widengren, *Iranische Geisteswelt von den Anfängen bis zum Islam*, Holle Verlag, Baden-Baden 1961, s.227-230; *apud* Brentjes, s.123; ayrıca Eliade '*Zalmoxis...*' s.28-29, ve *Mephistophélès et l'Androgyne*, Paris, 1962, s.61-63; prototip *Matthaeum*'daki anonim *Opus imperfectum*'da görülür. [237] Justin Martyr, 37.2; *apud* Brentjes, s.122, o.t. [238] Schuon, *Gnosis*, s.59.

[239] *Vishnu Purana* 4.24. [240] *Bhagavata Purana* 1.3.25. [241] *Apud Roerich, Shambala*, s.100. [242] *Mahabharata* 2.50; 3.192. [243] *Brahma Purana*, ch.213; *Agni Purana*, ch.16; *Vayu Purana*, ch.98 ve 104; *Linga Purana*, part 1' ch.40; *Varaha Purana*, ch.15; *Bhavishya Purana* 3.4.26 vs. [244] Wilkins, s.245-248. [245] *Satapatha Brahmana* 13.2.3.1. [246] Chevalier' Gheerbrant' *A Dictionary...*, s.516. [247] *Sahih-i Buhari*, cilt 4' hadis 657; krş. 658; cilt 3' hadis 425. [248] *The Vayu Purana*, ch.60. 101. [249] Zimmer' *Myths...* s.131. [250] Schuon 'Aşkın...' s.80'e not. [251] Schuon 'Anlamak...' s.20'ye not 21. [252] Armstrong, *A History...*, s.152. [253] İbnü'l Arabi, *The Bezels...*, s.75-78. [254] Daniel, *Civilizația Egiptului...*, s.240-241. [255] Lalouette' s.144' o.t. [256] Daniel, *Civilizația Egiptului...*, s.241' o.t. [257] Eznik von Kolb, *Wieder die Sekten*, Venezia 1926, cilt II, s.1-8; *apud Brentjes* s.78-79,178, o.t. [258] Dumézil' s.120. [259] *Pistis Sophia*, bölüm 29, s.33. [260] Papus' *La Kabbale*, Georges Carré, Paris 1892,s.33. [261] De Kalbermatten, s.61. [262] Meister Eckhart'ın *Yaratılış 1:1 üzerine yorumları, Meister Eckhart: The Essential Sermons, Commentaries, Treatises, and Defense* (transl. by Edmund Colledge, Bernard McGinn), Paulist Press, New York, Ramsey, Toronto 1981, §§ 2,18, pp.83,89; cf. Ancelet-Hustache' p.57. [263] Zohar I' 208a, cilt II, s.287. [264] Platon'un *Devlet Adamı* 272e-273a, *The Collected...* içinde, s.1038. [265] Aristoteles tarafından *Ruh Üzerine (De Anima)*, 411a9-10 (= A 22), *The Complete...*, cilt 1, s.655'te alıntılanmıştır; ayrıca Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.97. [266] Diogenes, I.27 = 11 A 1, *apud Jonathan Barnes, The Presocratic...*, s.96-97. [267] Albrecht Dietrich 'Eine Mithrasliturgie' Richard W. Unsch 1903, pp.8-9' o.t. [268] Zohar III, 164a, *Sepher Ha-Zohar* içinde, cilt V, s.425. [269] *Apud Yatri, Unknown Man*, Simon and Schuster, New York 1988, s.242. [270] Eliade, *A History...*, cilt 1, § 77, s.232. [271] Örneğin: "Bir insanın karakteri onun koruyucu ruhudur", John Mansley Robinson, s.102; bkz. Stobaeus, *Anthology* IV.xl.23. [272] Herakleitos, B 119 (Diels, Kranz). [273] Dumitriu' *Eseuri*, s.309-311' o.t. [274] William Blake, *The Marriage of Heaven and Hell*, levha 11, *The Complete...* içinde, s.38. [275] Jung, *Psikoloji ve Din, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, §§ 141 ve 145, s.84-85,88. [276] Schuon, *Gnosis*, s.69'a not 1. [277] *A.g.e.*, s.77. [278] *A.g.e.*, s.84. [279] *A.g.e.*, s.131. [280] *A.g.e.*, s.133. [281] *Apud Schuon 'Understanding...'* not 39, s.122. [282] Berthelot, *La Chimie au Moyen-Age*, 1893, III, s.50'den aktaran Jung, *Psychology and Religion, The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*, § 153, s.93. [283] C.G. Jung, *Psikoterapinin Temel Sorunları, The Collected Works*, cilt 16: *Psikoterapi Uygulaması*, § 254, not 8, s.124. [284] Jung, *Psikoloji ve Din, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 143, s.86-87. [285] Heinrich Zimmer, *Philosophies...*, s.295-297. [286] *Brihad-aranyaka Upanişad* 5.14.6. [287] *Bhagavad-Gita* 2.25. [288] Schuon, *Gnosis*, s.98. [289] Augustine, *Tractate* 57 (Yuhanna 13:6-10), 2. [290] *Bhagavad-Gita* 11.32. [291] Daniélou, *The Myths...*, s.36. [292] *Bhagavad-Gita* 14.5-8. [293] Jung, *Eyüp'e Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 713, s.441. [294] *Şabat* 116a. [295] Armstrong, *A History...*, s.261-262. [296] Joseph Gikatilla, *Sha'are 'Ora*, f.26. [297] Gregory Nazianzen, *Oration XXXVIII.7 (In theophaniem)*, in Migne, P.G., vol. 36, col.317B. [298] Lossky 'In the Image...' s.90. [299] John Bowker, *The Religious Imagination and the Sense of God*, Oxford University Press, Oxford 1978, s.73. [Armstrong, *A History...*, s.51-52. [301] *Apud Anca Manolescu, Dilema*, VI, no.261, s.11 (5 Şubat 1998)' o.t. [302] Kovalevsky' s.138, o.t. [303] *Ibid.*, s.87, o.t. [304] Tertullian, *Against the Valentinians (Adversus Valentinianus)* VII. [305] Pagels' *The Gnostic...*, s.XXXII. [306] Saeki, §§ 25,26, s.94. [307] *A.g.e.* § 96, p.38. [308] Platon'un *Timaeus'u* 37c, *The Collected...* içinde, s.1167. [309] Schuon 'Aşkın...' s.24. [310] Schuon, *Understanding...* s.30; Washington Irving, *Life of Mahomet*, J.M. Dent & Sons, Ltd, Londra, E.P. Dutton & Co., Inc, New York 1935. [311] İbnü'l Arabi, *The Bezels...*, s.189. [312] Paul Evdokimov 'L'amour fou de Dieu' Éditions du Seuil, Paris 1973' s.75, o.t. [313] *Divine Pymander*, kitap 2 (*Pymander*), §§ 13'20'29'37; kitap 3 (*The Holy Sermon*), §§ 5,6'9, s.34,35,36-37,44,45. [314] Daniel, *Civilizația sumeriană* s.162. [315] Eusebius'un *Praeparatio Evangelica* 9.10' in Migne' *P.L.*, cilt 21. [316] *Yaşt* 57.23-24. [317] *Menoki-i xrat* 62.25. [318] Herodotos, 1.101. [319] Brentjes, s.78-79. [320] Eliade 'The Forge...' s.113. [321] *Vishnu Purana* 1.4.8. [322] *Satapatha Brahmana* 6.1.1.109. [323] *Bhagavad-Gita* 10.6 vs. [324] Motilal Sharma Gaud 'Ishopanishad Vijnana Bhashya; *apud Daniélou 'The Myths...'* s.316-317. [325] *The Padma Purana* Sarga Khanda' ch.2. [326] *Apud Gilles Quispel, Der gnostische Anthropos und die jüdische Tradition* in *Eranos Jahrbuch* vol. 22, pp.195-234 (1953), *Preuschen Adamschriften*'den alıntı, s.22' o.t. [327] *The Vishnu Purana* 3.17.14.34. [328] Scott' s.42. [329] Daniélou' *The Myths...* s.8. [330] *A.g.e.* s.29. [331] Karapatri' *Shri Bhagavati tattwa* s.263. [332] Daniélou 'The Myths...' s.32-33. [333] Shankaracharya, *Chandogya Upanishad* 1.2.1 üzerine. [334] Herbert' s.89' o.t. [335] *L'Enseignement de Ramakrishna*;

apud Herbert, s.89, o.t. [336] *The Adhyatma Upanishad*; apud Herbert' s.88' o.t. [337] De Riencourt' s.63. [338] Krishnananda Bhattacharya 'Advaita ve manevi önemi' *Hindistan'ın Kültürel Mirası* Belur Math' Kalküta' cilt I' s.496. F. Max-Müller' *Three Lectures on the Vedanta Philosophy* Longmans, Green and Co., London 1911' p.172 sq.; F. Max-Müller' *The Six Systems of Indian Philosophy* Longmans, Green and Co., London 1912' p.121 sq. [340] Eliade' *Yoga...* p.25. [341] Herbert' p.84' o.t.; cf. [341] Herbert' s.85' o.t. [342] *Brihad-aranyaka Upanishad* 4.5.15. [343] Chuang-Tse' Fung Yu-Lan' *A Short History of Chinese Philosophy* Macmillan' New York 1958' s.112'de alıntılanmıştır. [344] Schuon tarafından alıntılanan '*Understanding...*' s.102. [345] Ching, s.436. [346] Kernbach, *Dictionar...* , s.571. [347] *Enoch'un Kitabı* 18.14. [348] Scholem '*Kabala Üzerine...*' s.104. [349] Zohar I, 40a, *Sepher Ha-Zohar* içinde, cilt I, s.243. [350] Zohar I' 41a, *The Wisdom of the Zohar* içinde, cilt II, s.597. [351] Zohar III' 9b, cilt IV, s.345. [352] A.g.e., II, 202b, cilt IV, s.185. [353] A.g.e., III, 61a, cilt V, s.47. [354] *Bhagavad-Gita* 4.1-5; ayrıca S. Radhakrishnan'ın *The Bhagavad-Gita* s.153'teki yorumu. [355] Zohar II' 209a-209b, cilt IV, s.211. [356] Zohar I, 284a, *Sepher Ha-Zohar* içinde, cilt II, Ek II: *Sithre Torah*, s.660. [357] *Ibid.* I' 253b-254a, a.g.e., cilt II, Ek I içinde: *Raaiyah Mehemnah*, s.597-598. [358] Scholem, *Kabala Üzerine...* , s.78. [359] A.g.e., s.37. [360] *Sahih-i Buhari*, cilt 2, hadis 504. [361] İbn en-Nadim, *Fihrist*, in Bayard Dodge, *The Fihrist of al-Nadim: A Tenth-Century Survey of Muslim Culture*, Columbia University Press, New York 1970, cilt 2, s.779. [362] Couliano, s.164. [363] Gibb, Kramers, s.31. [364] Schuon, *Christianity/Islam*, not 15, s.164. [365] İbn Haldun, *Discours sur l'histoire universelle (Al-Muqaddima)*, Comission internationale pour la traduction des chefs-d'oeuvres, Beyrouth, 1967-1968. [366] Sourdél, s.581-582. [367] *Coranul*' not 1, s.536. [368] 'Ali ibn Abi Talib' *Kamal*' bab 47' no.1' II' 525-528. [369] En-Nu'mani, bab 13, s.333-359 (s.v. Kaim); bab 14, s.36,378. [370] İbn-Babyne' bab 129' I' 161; İbn-Ayyash' *Mugtd-ab* 18159. [371] En-Nu'mani' s.342. [372] İbn-i Babyne' '*İlel*' bab 7' s.6-7; *Kamal*' bab 23' no.4' I' 256; '*Uyan*' I' bab 26' no.22' s.263. [373] Al-Kulayni, *Ar-Rawda* II, 49. [374] Scott' s.202 sq. [375] En-Nu'mani' bab 214. [376] *Grande encyclopédie*, cilt 20, s.586-587. [377] İbn Wadih' *Historiae*, Éd. Houtsma, I, s.74 sq' o.t. [378] Gibb, Kramers, s. 24,31,165-166,174,310. [379] Schuon, *Christianity/Islam*, s.164'e 15. ve s.194'e 16. notlar. [380] Sourdél, s.175,180, a.g.e. [381] A.g.e., s.185, a.g.e. [382] A.g.e., s.180,185. [383] Neumann, s.16. [384] Northrop Frye '*The Great Code: Kutsal Kitap ve Edebiyat*' Brace Jovanovich' New York' Londra 1982. [385] Eliade' *Insula...* VI' no.7' pp.100-109 (Temmuz, 1939)' o.t. [386] Joly, alıntılanan eser. [387] *Heracliti quaestiones homericæ* III; apud Félix Buffière' *Les mythes d'Homère et la pensée grecque* Les Belles Lettres' Paris 1973' s.68. [388] Eduard Zeller, II, 1, s.580-581, o.t. [389] Dumitriu, *Eseuri*, s.334-335. [390] Jung, *The Psychology of the Transference, The Collected Works*' cilt 16: *The Practice of Psychotherapy* § 354, s.169. [391] Jung, *Psikoterapinin Temel Soruları, a.g.e.* § 254, p.124. [392] Jung, Kerényi' s.162. [393] A.g.e.' s.75-77. [394] Eliade, *The Myth...*, s.141 sq. ve özellikle *The Forge...*, not N, s.199-204 ve *Ordeal...*, s.160,163. [395] Eliade, *Ordeal...* , s.194. [396] Gabriel Liiceanu '*Jurnalul de la Păltiniș (Păltiniș Günlüğü)*' Ed. Cartea Românească' București 1983' s.47' o.t. [397] Jung, Kerényi, s.97. [398] Jung, *Aion, The Collected Works*' cilt 9, bölüm II, § 69, s.36; bkz. C.G. Jung, *The Philosophical Tree, The Collected Works*' cilt 13: *Alchemical Studies* § 321, s.259; a.g.e. cilt 14: *Mysterium Coniunctionis*, ikinci baskı, § 573, not 110 ila s.400. [399] Platon'un *Timaeus*'u 40c, *The Collected...* , s.1169. [400] Scholem '*Kabala Üzerine...*' s.160; Menahem Azaria de Fano '*Assara Ma'amarot*' 1597' in *Ma'amar'em kol bai*' II' § 33. [401] *NHL The Gospel of Philip* 71.16-19. [402] Pierre Teilhard de Chardin, *Christianity and Evolution*, Harvest/HBJ, Helen and Kurt Wolff, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, New York, London 1974' pp.143,183. [403] Maximus the Confessor, *Mystagogia*, in Migne, P.G., vol. 91, col.668B. [404] *Pseudo-Matthew* XXX.40. [405] Hippolytus, *Ref.* II. [406] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.126. [Michael Murphy, *The Future of the Body: Explorations Into the Further Evolution of Human Nature*, Jeremy Tarcher/Putnam, New York 1992, s.156. [408] *Süleyman'ın Bilgeliği* 7:22-30. [409] Paul Brunton, *Gizli Hindistan*. [410] *Chandogya Upanishad* 4.10.4. [411] *NHL'nin Gerçeğin İncili* 16.31-33. [412] Daniélou '*Mitler...*' s.382-383. [413] Ramana' § 17, s.12. [414] De Souzaenelle, s.228. [415] 'Abd al-Karim al-Jili' *De l'Homme Universel*, (Arapçadan çeviren Titus Burckhardt), Éd. Dervy-Livres, Paris 1969; apud Schuon '*Understanding...*' s.118 ve not 28. [416] *NHL, Zostrianos*, 30.4,25; 33.17. [417] *NHL, The Hypostasis of the Archons*, 87.25-27,29-30; 88.16-17. [418] *Genesis Rabba*' s.55; krş. Graves, Patai, s.66-67. [419] Zohar II, 55a, cilt III, s.170. [420] A.g.e., I, 55b, cilt I, s.177. [421] *Apud Matthews*, s.163. [422] Kovalevsky, s.102. [423] *Yalqut Reubeni*' to Genesis 2:21' Wilmersdorf 1681' s.68. [424] R. Me'ir, *Bereshit raba* 20' § 12' ed. Judah Theodor' s.196; apud Scholem '*Kabala Üzerine...*' s.175. [425] Joseph

W. Trigg'in 'Origen: The Bible and Philosophy in the Third Century Church' SCM Press' London 1985' s.109. [426] Lossky, *The Mystical...*, s.104. [427] Zohar II, 13b, cilt III, s.41. [428] Scholem, *Kabala Üzerine...*, s.115. [429] *Purushasukta İlahisi, Rig-Veda* içinde, 10.90. [430] *The Columbia-Viking Desk Encyclopedia*, s.538. [431] *Leyden Papirüsü W*; G. Anrich, *Das antike Mysterienwesen in seinem Einfluss auf das Christentum*, G. Olms, Hildersheim 1893, s.89; *apud* Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.132. [432] *The Nicene Creed*, Bettenson, *Documents...*, s.26. [433] *Pesiqta Rabbati* 33 (ed. Friedmann); *apud* Graves, Podro, s.30. [434] Jung, Kerényi', s.97. [435] Scholem, *Kabala Üzerine...*, s.161. [436] Kovalevsky, s.138, o.t. [437] Schuon tarafından alıntılanmıştır 'Să înțelegem...' Sözlük, o.t. [438] *Encyclopédie de l'Islam*, Leyden 1954, 2. baskı; *apud* Sourdel' s.520. [439] Eliade 'The Myth...' s.158. [440] Jung' *The Psychology of the Transference*, in *The Collected Works* vol. 16: *The Practice of Psychotherapy* § 397, pp.196-197. [441] Origen' *Homelieae in Leviticum*, V.2 (126)' Migne' P.G.' vol. 12, col.449; cf. Baring, Cashford, s.273. [442] Metodius, *Oratio III: Convivium decem virginum*, IV, in Migne, P.G., vol. 18, col.65B; cf. Clement of Alexandria; her ikisi de Paul Evdokimov tarafından alıntılanmıştır, *Woman and the Salvation of the World* (transl. by Anthony P. Gythiel), St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY 1994, pp.37,141. [443] Platon, *Timaeus*, 32b-c, *The Collected...* içinde, s.1163-1164; a.g.e. 49a-50a' ve Romence baskı için not 120; *Theaitetos* 128a. [444] Graves, Patai, s.64. [445] Brentjes, s.79, o.t. [446] Chevalier, Gheerbrant, *A Dictionary...* s.8. [447] V.N. Cartoian 'Cărțile populare în literatura românească (Romanya Edebiyatında Halk Kitapları)' Ed. Casa Școalelor' București 1929' vol. I' p.123' o.t. [448] Carl Bezold (editör ve çevirmen), *Me'arrath Gazzet. Die Schatzhöhle*, Leipzig 1883-1888, s.27ff; Jung tarafından alıntılanmıştır, *Mysterium Coniunctionis*, *The Collected Works*, cilt 14, § 556, s.389 ve not 42; ayrıca Eliade 'The Myth...' s.14. [449] Kovalevsky, s.134. [450] Rosalyn L. Bruyere, *Wheels of Light*, Simon & Schuster, New York 1994, s.51-53. [451] Jung 'Anılar...' s.198. [452] *Sushruta Sutra* 46.137. [453] Eliade 'The Myth...' s.125; Joseph Campbell, *Oriental Mythology*, s.7-8. [454] *Manu Kanunları* 1.71. [455] *Mahabharata* 3.12.826. [456] Henry Corbin, *Spiritual Body and Celestial Earth, From Mazdean Iran to Shiite Iran* (çev. Nancy Pearson), Princeton University Press, Princeton 1977, s.49. [457] *Tanna debe Eliyahu*, bölüm II; *apud* Graves, Podro, s.538. [458] Jean Daniélou, *Les Symboles chrétiens primitifs*, Éditions du Seuil, Paris 1961, bölüm VIII: *Les douze apôtres et le zodiaque*. [459] Eliade 'The Myth...' s.115. [460] *Rig-Veda* 1.164.115 passim; *Atharva-Veda* 10.8.4. [461] Jean Hubaux 'Les grands mythes de Rome' Presses Universitaires de France, Paris 1945. [462] *Sahih-i Buhari*, cilt 4' bölüm 3; *apud* NQ' s.425'e not. [463] Dante Alighieri, *Il Convivio* kitap II, bölüm 14, *The Banquet* içinde, s.71-74. [464] Casal' s.36,38. [465] Armstrong, *A History...*, s.4. [466] *Apud* Berinde' Lugoian' s.47. [467] Schuon, *Gnosis*, s.14'e not 1. [468] J.M. Kespi 'Akupunktur' Éd. Maisonneuve' s.117; De Souzenelle' s.264. [469] W.A.P. Martin tarafından alıntılanan 'The Lore of Cathay' Fleming H. Revel company, New York' Chicago 1901' s.60. [470] *Bhagavad-Gita* 18.61; 13.17. [471] A.g.e., 18.66. [472] İskenderiyeli Clement tarafından alıntılanan Atasözleri (20:27), *Stromateis*, IV.17.107; *apud* Bettenson, *The Early...*, s.170. [473] Schuon 'The Transcendent...' s.134. [474] Schuon, *Gnosis*, s.93. [475] A.g.e., s.111. [476] Daniel, *Cultura spirituală...*, s.327' o.t. [477] Gheorghe Mușu 'Voci din depărtări (Uzaktaki Sesler)' Ed. Științifică' București 1995' s.87 sq.' o.t. [478] Adolf Erman' *Die Religion der Ägypter* De Gruyter, Berlin' Leipzig 1934' s.133' o.t. [479] Kernbach' *Dictionar...* s.28. [480] Mușu' s.86 sq. [481] Erman' s.96'142; Mușu' s.88. [482] Widengren' *Iranische...*, s.48. [483] *Bhagavad-Gita* 10.20. [484] *Prashna Upanishad et son commentaire par Shankaracharya*, Paris 1984, s.32. [485] *Chandogya Upanishad* 3.14.4. [486] *Mundaka Upanishad* 3.1.7. [487] *Katha Upanishad* 2.20. [488] *Brihad-aranyaka Upanishad* 4.4.22. [489] *Taittiriya Upanishad* 2.1. [490] *Maitrayana Upanishad* 6.17. [491] *Mundaka Upanishad* 2.1.10. [492] *Apud* De Riencourt' s.122. [493] Platon'un *Timaeus*'u 70a, *The Collected...* içinde, s.1193. [494] Levi [Dowling], *The Aquarian...* 26.7-8, s.45. [495] Hoeller' s.68. [496] Scholem 'Kabala Üzerine...' s.15. [497] *Ibid.* s.170. [498] Valentine, *Evangelium Veritatis* 19.15; *apud* Nicholson, s.49. [499] Lossky 'The Mystical...' s.200-201. [500] A.g.e., s.201. [501] Evdokimov, *Woman...*, s.43,44,87; bkz. a.g.e., *L'amour...* s.54; *Philocalia* (Rusça), cilt V, s.159. [502] *De Observatione Somniorum et de Divinatione Astrologica* Köln 1598' cilt III' s.131 sq.; *apud* Jung' *Psychology and Religion*, in *The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu* § 32' s.19'a not 12. [503] Mylius, s.21. [504] Jaroslav Pelikan, *Hristiyan Geleneği, Doktrinin Gelişim Tarihi*, cilt V: *Christian Doctrine and Modern Culture*, University of Chicago Press, Chicago 1989, s.125. [505] Zohar III' 233b-234a, *Sepher Ha-Zohar* içinde, cilt V, s.573-574. [506] Schuon tarafından alıntılanmıştır 'Understanding...' not 32, s.148. [507] Aktaran a.g.e., s.149'a not 36. [508] Gurbani, *SGGS*, 1153; bkz.

124. [509] A.g.e., 684. [510] A.g.e., 126. [511] A.g.e., 1121. [512] *Apud Jagbir Singh*, s.745. [513] Gurbani, *SGGS*, 57. [514] Jung' *The Psychologie of the Transference, The Collected Works*' cilt 16: *The Practice of Psychotherapy* § 400, s.199. [515] Jung 'Anılar...' s.325. [516] *Apud F. Max-Müller, Introduction à la philosophie Védanta*, E. Leroux, Paris 1899, s.70. [517] Augustinus'un *Enarrationes in Psalmos*' Vaazı 90.10. [518] Augustinus'un *De Vera Religione*'si, *Sant' Agostino*, Skuola (Filosofia) içinde. [519] Schuon, *Understanding...*, s.111. [520] *Brihad-aranyaka Upanishad* 1.4.1. [521] *Ibid.* 1.4.10. [522] *Kaivalya Upaniṣad*; *apud Ramana*' § 363, s.330. [523] *Mundaka Upaniṣad* 3.2.9. [524] Anquetil Duperron, *Oupnekhat*; *apud The Thirteen Principal Upanishads*, s.377'ye not 1. [525] *Chandogya Upaniṣad* 6.13. [526] *Ibid.* 6, Skanda 8-16, burada mantra işlevi gören bu olumlama en az dokuz kez kullanılmıştır (dokuz aynı zamanda kutsal bir sayıdır, çünkü bazı yazarlara göre insan bedeninin dokuz deliğine tekabül eden dokuz çakra olmalıdır). [527] [*The*] *Ganapati Upanishad* (transl. by Jean Varenne)' Éd. Adrien Maisonneuve' Paris 1965; A.g.e., *The Shaiva Upanishad* Adyar, Madras 1925 içinde veya Kalyana' *Upanishad anka*' Gita Press' Gorakhpur 1945 içinde. [528] *Brihad-aranyaka Upaniṣad* 4.2.4. [529] *Ibid.* 4.5.15. [530] A.g.e., 3.9.26; 4.4.22. [531] *Katha Upaniṣad* 2.18. [532] *Chandogya Upaniṣad* 7.25.2. [533] *Manu Kanunları* 12.119. [534] *Ramana*' § 33, s.42. [535] A.g.e., § 43 passim, s.49-50 passim. [536] Aristoteles, *Ruh Üzerine (De anima)* III' 8' 431b20-21, *The Complete...* içinde, cilt 1, s.686. [537] Empedokles, B 23, örneğin; Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.310. [538] Philostratus, *Vita Apollonii* III, 18, s.97, in *Fontes...* ' s.120'127; ayrıca Philostratus, *Life of Apollonius*, Loeb Classical Library, W. Heinemann, London, The Macmillan co., New York 1912, 2 cilt; *The Life of Apollonius of Tyana by Philostratus*, [Mountain Man Graphics, Australia](#), 1995. [539] Miguel Serrano'nun *Nos. El libro de la resurreccion*' Ed. Kier' Buenos Aires 1980' başlık sayfası' o.t. [540] Meister Eckhart, *Vaaz: Adolescens, tum dico, surge!* içinde *Meister Eckhart: A Modern Translation* (transl. by Raymond Bernard Blakney), Harper & Row, New York 1941, s.133. [541] Jeanne Ancelet-Hustache'nin *Master Eckhart and the Rhineland Mystics*, Harper Torchbooks, New York, Longmans, London 1957, s.65'de alıntılanmıştır. [542] Meister Eckhart'ın *Vaazı: In diebus suis placuit deo*; *apud* Ancelet-Hustache, s.62. [543] Eckhart'ın *Vaazları: Beati pauperes spiritu'* ve *Iusti autem in perpetuum...* *Meister Eckhart* içinde: *A Modern...*, s.181,232. [544] Alıntı Evelyn Underhill, *Mysticism*, Noonday Press, New York 1955, s.420; De Riencourt, s.118. [545] *Apud Meister Eckhart: The Essential...*, s.32. [546] Eckhart, *Vaaz: Beati pauperes spiritu'* içinde *Meister Eckhart: The Essential...*, s.202; *Latince Vaaz* IV.1.28' *Meister Eckhart* içinde: *Teacher and Preacher*, (Bernard McGinn, editör), Paulist Press, New York, Mahwah, Toronto 1986, s.209; cf. Ancelet-Hustache, s.56. [547] Eckhart'ın *Vaazı: Qui odit animam suam*; Ancelet-Hustache, s.66'da alıntılanmıştır. [548] Eckhart'ın '*İlahi Teselli Kitabı*', Ancelet-Hustache, s.97. [549] Aziz Teresa, *Castle*, Benedictines of Stanbroock, Londra 1912, 7. Konak; Roger Bastide'in *The Mystical Life* (çev. H.F. Kynaston-Snell ve David Waring), Charles Scribner's Sons, New York 1935' s.141. [550] Schuon '*The Transcendent...*' s.XXVIII. [551] Schuon tarafından alıntılanan *Hadis, Understanding...*, s.107; *Gnosis*, s.82'ye not 1. [552] Sourdel' s.204, o.t. [553] Ibn al-'Arabi, *The Bezels...*, s.75. [554] A.g.e., s.253. [555] A.g.e., s.95. [556] Gurbani, *SGGS* 821. [557] *Ibid.* 273-34. [558] *SGGS*, Dhanasri, Mehl 9, s.684. [559] Gurbani, *SGGS* 339, satır 12. [560] *SGGS*, alıntı T. Singh, *Reflections on Gurbani*. [561] *Katha Upaniṣad* 2.23-24. [562] *Mundaka Upaniṣad* 3.1.8. [563] Radu Bercea, *Studiu introductiv la Cele mai vechi Upanishade (En Eski Upaniṣadlara Giriş Çalışması)*, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti 1993, s.20-23. [564] *Oxyrhynchus Papirüsü* 654, 9-21 (3), (Sytze van der Laan); bkz. *apud* Happold, s.174-175; ayrıca *New Sayings of Jesus and Fragment of a Lost Gospel from Oxyrhynchus* (B.P. Grenfell' A.S. Hunt editörler)' Publ. for Egypt exploration fund by H. Frowde' London 1904' s.15. [565] Notovitch' *The Unknown...* VII.13' s.180-181. [566] Roerich, *Altai-Himalaya*, s.91. [567] Saeki, §§ 154-155, s.101. [568] *NHL, Yetkili Öğreti*. [569] *NHL, Gerçeğin Müjdesi* 32.33-34. [570] Hippolytus'un *Ref.* VIII.8.1-2. [571] Origen '*Librum Regum Homilia*' Migne 'P.G.' cilt 12; bkz. Anders-Christian Lund Jacobsen, *Man and Resurrection*. [572] Bonaventure, *Aklın Tanrı'ya Yolculuğu*, 3.1. [573] A.g.e., 1.7. [574] Marsilio Ficino, *Giovanni Cavalcanti'ye Mektup*, Çev. LSE, School of Economic Science; *apud* Geoffrey Godfrey, *The Divine Mother*, Life Eternal Trust, New Delhi 2000, s.20. [575] İbnü'l Arabi, *The Bezels...*, s.92,272; Schuon, *Understanding...*, s.131; Armstrong, *A History...*, s.180. [576] Ali Shariati, *Hajj* (çev. Laleh Bakhtiar), Teheran 1988, s.55-56. [577] Couliano, s.58. [578] Zimmer '*Mitler...*' s.49. [579] Jung '*Aion, The Collected Works*' cilt 9, bölüm II, § 118, s.64-65. [580] C.G. Jung, *Psychological Types*, in *The Collected Works*, vol. 6, §§ 420,425, pp.247,250. [581] Rumi' *Masnavi* 2' 2525. [582] Zohar I' 83b, cilt I, s.278-279. [583] A.g.e., I' 51a, cilt I, s.162-163. [584] Gurbani, *SGGS* 879. [585] Örneğin

Jung, *The Collected Works*, cilt 9, bölüm I, § 381, s.202-203 ve cilt 12, § 192, s.150. [586] Jung, Kerényi' s.173-174. [587] Jung, *İnsan ve Semboller*, s.185. [588] Chevalier, Gheerbrant, *Dictionnaire...*, s.34, o.t. [589] Jung' Kerényi' s.83. [590] Jung 'Psikoloji ve Din', *The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din: Batı ve Doğu*, § 140, s.82. [591] C.G. Jung, *Psychotherapy Today*, *The Collected Works*, cilt 16: *The Practice of Psychotherapy* içinde, § 219, s.102. [592] Jung'un *Anıları...*, s.196-197. [593] Jung, *Aion*, *The Collected Works* içinde, cilt 9, bölüm II, § 45, s.24. [594] C.G. Jung, *Diriliş Üzerine*, *The Collected Works*, cilt 18: *The Symbolic Life* § 1567, s.694. [595] Jung' Kerényi' s.161. [596] A.g.e.' s.100. [597] Schuon, *Gnosis*, s.120. [C.G. Jung, *The Relation Between the Ego and the Unconscious*, in *The Collected Works*, vol. 7: *Two Essays on Analytical Psychology*, § 310, s.195; ayrıca *Psychology and Alchemy*, in *The Collected Works*, vol. 12, 8. baskı, § 330, s.222. [599] Jung, *Aion*, *The Collected Works* cilt 9, bölüm II, §§ 308,312, s.198,200 ve not 49. [600] A.g.e., § 73, s.40. [601] C.G. Jung 'Teslis'e Psikolojik Bir Yaklaşım, *The Collected Works* cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 233' s.157. [602] C.G. Jung, *The Psychologie of the Transference*, in *The Collected Works* vol. 16: *The Practice of Psychotherapy*, § 531, p.313; Eliade tarafından alıntılanmıştır, *The Forge...* note N' pp.201,203. [603] Jung, *Psychological Types*, in *The Collected Works*, vol. 6, § 370, p.218. [604] Jung 'Anılar...' s.325. [605] Lévy-Bruhl, *Les fonctions mentales dans les sociétés inférieures*, Paris 1912; Jung, *Psychological Types*, in *The Collected Works*, cilt 6, § 12, s.10. [606] Jung' Kerényi' s.94. [607] *Bundahišn* ch. I; Nyberg' pp.214-215. [608] Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.192; krş.Parmenides, 28 B 8.5-6a (Diels, Kranz). [609] Platon'un *Timaeus* 37e'si, *The Collected...* içinde, s.1167. [610] Max-Müller, *Giriş...* s.78-82. [611] Platon' *Opere (Eserler)* Ed. Științifică și Enciclopedică' București 1974' cilt I' s.173. [612] Dumitriu, *Eseuri*, s.395. [613] Ashvagosha' s.55. [614] D.T. Suzuki 'On Indian Mahayana Buddhism' Harper & Row' New York 1968' s.148-149. [615] Apud Alan W. Watts' *The Way of Zen* Vintage' New York 1957' s.201. [616] Swami Vivekananda' *Jnana Yoga* Advaita Ashram' Calcutta 1972' s.109. [617] İskenderiyeli Clement, *Kurtarıcı İsa'ya İlahi*, II. [618] *Sahih El-Buhari*, cilt 6' hadis 351. [619] Schuon, *Understanding...*, s.187. [620] Schuon, *Gnosis*, s.121. [621] *Sahih-i Buhari*, cilt 1' hadis 47. [622] Apud Scholem 'Kabala Üzerine...' s.83-84. [623] Eckhart'ın *Vaazı: Iustus in perpetuum vivet* Meister Eckhart içinde: *Öğretmen...*, s.298; krş. Ancelet-Hustache, s.71. [624] Jung 'Anılar...' s.295-296. [625] Jung 'Diriliş Üzerine', *The Collected Works*, cilt 18: *The Symbolic Life* § 1572, s.695. [626] Eliade, *The Myth...*, s.86. [627] Apud Paul Arthur Schilpp (ed.) 'Albert Einstein: Philosopher-Scientist' The Library of Living Philosophers, Inc.' La Salle' Illinois, Cambridge University Press, London 1970' s.114. [628] Einstein' *Letter to Michele Besso* March 21' 1955' Einstein-Archive' in *The Quotable Einstein* Princeton University Press, Princeton 1996' p.61. [629] Origen, *De Oratione Libellus*, 2; İskenderiyeli Clement, *Stromateis* I.24; bkz. Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.124. [630] *Bhagavad-Gita* 3.27. [631] Ramana' § 24, s.22. [632] Lao-tseu, *Tao-Te-King* 37.1; ve 47.9; 48.4-7 (çev. Tao Jian Wen). [633] Aristoteles'in *Physics (Physica)* VII' 1, 241b sq, *The Complete...*, cilt 1, s.408 sq.; cf. *Metaphysics*, XII, 1074a37, a.g.e., cilt 2, s.1698. [634] Rumi, *Fihi ma Fihi*, s.234; Krş. A.J. Arberry, *Discourses of Rumi*, J. Murray, London 1961. [635] Alıntı Michael Nazir-Ali, *Islam: A Christian Perspective*, The Westminster Press, Philadelphia 1984, s.57. [636] *Bhagavata Purana* 9.6.14. [637] A.g.e., 5.6.34-35. [638] *Mahabharata* 12.130.1-8. [639] *Bhagavad-Gita* 3.41; 7.11; ayrıca Sanderson Beck'in çevirisi. [640] Dumézil' s.141. [641] Raphael Patai' *The Hebrew Goddess*, Wayne State University Press, Detroit 1990, üçüncü baskı, s.55. [642] Casal' s.32,49,61-62,65,70-71. [643] Yaşlı Pliny, *Naturalis historia*; Ctesias (Ktesias), *Indika*; Aelian, *De natura animalium*, diğerleri arasında. [644] Roerich, *Heart of...*, s.71. [645] Casal' s.138-139, ve s.138,142'ye resim. [646] Jung 'Psikoloji ve Simya', *The Collected Works* içinde, cilt 12, 8. baskı, s.435-471. [647] Faure 'Histoire de l'Art. L'Art renaissant' illustr. 103. [648] *La grande encyclopédie*, H. Lamirault et Co, Paris, cilt 21, s.647. [649] *Enciclopedia Universalis*, Paris 1968, cilt 9, s.711. [650] Zimmer, *Myths...*, s.15; Kernbach 'Dicționar...' s.101. [651] As-Suyuti, s.526; apud Jam' Al-Qur'an, ch. 4, § 1. [652] *Legende chinezești (Çin Efsaneleri)* Ed. Univers' București 1988' s.137'142-143. [653] Jung 'Anılar...' s.220-221. [654] Hermann Usener' *Sintfluthsagen* F. Cohen, Bonn 1899. [655] C.G. Jung'un "Altın Çiçeğin Sırrı" üzerine yorumu, *The Collected Works* cilt 13: *Alchemical Studies*, § 28, s.20. [656] *NHL'nin Diriliş Üzerine İnceleme* 48.34-38. [657] Epiphanius, 34.6.1, cilt I, s.217; krş. 7.5; 8.6; 9.1; 9.8; 12.4, cilt I, s.218,220,223. [658] Couliano, s.132. [659] Eckhart' *The Book of Divine...*, Ancelet-Hustache içinde, s.95. [660] Georges Ory' *Le Christ et Jésus* Les Éditions du Pavillon, Paris 1968' s.156, o.t. [661] Platon' *Timaeus* 36b, *The Collected...* içinde, s.1166. [662] André Scrima, Frithjof Schuon'a Giriş 'Despre unitatea transcendentă a religiilor (Dinlerin Aşkın Birliği Üzerine)' Ed. Humanitas' București 1994' s.17,

o.t. [663] *NHL' The Gospel of Philip* 67.24-25. [664] Maximus the Confessor, *Mystagogy* I, in Migne, P.G., vol. 91, 668; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.165 ve not 1. [665] Zohar I, 280a, *Sepher Ha-Zohar* içinde, cilt II, Ek I: Raaiah Mehemnah, s.649. [666] Eliade 'The Myth...' s.14. [667] Schuon 'Anlamak...' s.121. [668] *Hindu Dharma Tanrısı, Hinduism Today* içinde, Eylül 1995. [669] Zohar II, 8a, cilt III, s.22. [670] D.L. Coomaraswamy 'The Perilous Bridge of Welfare' in *Harvard Journal of Asiatic Studies* vol. 8' pp.196-213 (Ağustos, 1944). [671] *Katha Upanişad* 3.14. [672] *Mahabharata* 14.2784. [673] Schmemmann, s.42. [674] Zimmer 'Kral...' s.171-172. [675] Dumézil' s.170. [676] Schuon 'Anlamak...' s.30,66. [677] *Apud* Javed Khan' *Islam Enlightened* Ritana Books' New Delhi 1998' s.7. [678] NQ 66.8. [679] Lossky 'The Mystical...' s.195.; Baring 'Cashford' s.610; 247'549. [680] Schuon, *Hristiyanlık/İslam*, s.124. [681] Clement of Rome, *First Epistle*, XXIII.3. [682] *NHL' The Gospel of Mary*' 8.18-22. [683] Belenki' s.145' o.t. [684] Costian' *Adevărul...* s.38-47; *Rădăcini...* *Yoga Spontană* no.6' s.11 (1996) içinde. [685] Saeki' § 44; krş. §§ 45,46, s.34. [686] De Riencourt' s.37. [687] Horace' *Ode* II' 10, v.5, *The Complete Works of Horace* içinde (çev. Charles E. Passage)' Frederick Ungar, New York 1983, s.193. [688] Ioanichie Bălan 'Pateric românesc (Romanya Patristiği ya da Patericon)' 1980. [689] *Bhagavad-Gita* 3.43. [690] *Maitrayana Upanişad* 6.34. [691] Patanjali'nin *Yoga Sutra* I.2-3. [692] Schuon, *Gnosis*, s.125. [693] A.g.e., s.135. [694] Bernie Siegel' *Love' Medecine and Miracles* Children's Trust' Harper and Row, New York 1986. [695] Jung' *Psikoloji ve Din, The Collected Works*' cilt 11: *Psikoloji ve Din: Batı ve Doğu*, § 141, s.84. [696] Graves, Podro, s.397. [697] *Midrash* on Samuel 16:7.[698] Bettenson, *Documents...*, s.75. [699] D.T. Suzuki, *Budizmin Özü*, Hozokan, Kyoto 1968, s.18. [700] Dumézil' s.189,193; *Ynglinga Saga*, bölüm 7. [701] Karapatri' s.192. [702] Schuon, *Gnosis*, s.127. [703] Tertullian, *The Chaplet (De Corona)*, bölüm III. [704] *Apud* Ory, s.152. [705] *MegilatTa'anith*, IV; *apud* Graves, Podro, s.238. [706] Ephraim the Syrian, *Evangelii concordantis expositio*, Mössinger, s.280; *apud* Resch, *Agraphon* 162/A 83, s.192. [707] Klosterman, *Das Mattheusevangelium*, s.53; *apud* Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.109. [708] Notovitch 'The Unknown... X.21' s.197-198. [709] Roerich, *Altai-Himalaya*, s.92. [710] Pandit Silanath Tattvabhushan, *Brahmasadhan*, B.M. Press, Calcutta, s.143. [711] *Panchatantra* 3.103. [712] A.g.e., 1.247. [713] *Manu Kanunları* 6.47-48. [714] J. Khan, s.9-15. [715] Saeki' §§ 7-8; krş. §§ 9-11, s.111-112. [716] Walter Mercado, *Beyond The Horizon*, A Time Warner Company, New York 1997, s.108. [717] *Elmas Sutra ve Hui-Neng Sutrasi* (çev. A.F.F. Price ve Wong Mou-Lam), Shambala Publications, Incorporated, 1990. [718] Yatri, s.242. [719] *Chakkana Hisuttanta*, Hermann Oldenberg tarafından alıntılanmıştır, *Buddha. His Life, His Doctrine, His Order* (çev. William Hoey), Williams & Norgate, London, Edinburgh 1882, s.142. [720] Roerich, *Shambala*, s.82. [721] A.g.e., s.96-97. [722] Stockbauer, *alıntılanan eser*. [723] Mercado, s.15-17. [724] Roland, s.100-101. [725] Würtz' s.10' o.t. [726] Platon' *Statesman* 269a-273a, *The Collected...* içinde, s.1034-1038. [727] Eliade, *The Myth...* s.122. [728] Platon'un *Timaeus'u*, 22d, *The Collected...* içinde, s.1157. [729] A.g.e., 22d; 23e, s.1157,1158-Sais rahibi tarafından bahsedilen tufan. [730] A.g.e., 39d, s.1168. [731] Eliade, *The Myth...* s.122. [732] J. Bidez' *Eos; ou Platon et l'Orient*, M. Hayez, Bruxelles 1945, s.76' o.t. [733] *Nadi Granth*, Shantaram Athvale tarafından Sanskritçeden çevrilmiştir. [734] Frances Sakoian, Louis S. Acker, *The Astrologer's Handbook*, Peter Davies Ltd., 1977, s.227. [735] Eugène Fromentin' *Les Maîtres d'autrefois*, Le Livre de Poche' Librairie Générale Française' 1965' illustr. to p.79. [736] *Apud* Formula AS VI, no.196, s.15 (Ocak, 1996)' o.t. [737] *Apud* Würtz, s.37-41' o.t. [738] Hogue, s.242. [739] Nostradamus, *Les Vrayes Centvries et Propheties de Maistre Michel Nostradamus* C10 Q73. [740] *Ibid.* C10 Q74. [741] A.g.e. C10 Q75. [742] John Rossner, *The Spiritual Temper of Tomorrow, Voices on the Threshold of Tomorrow* içinde (Georg ve Trisha Lamb Feuerstein editörler), Quest Books, Wheaton, Il, 1993, s.8. [743] Mercado, s.3. [744] *Apud* Würtz, s.11'126. [745] Jung, *Aion, The Collected Works*' cilt 9, bölüm II, § 68, s.36. [746] Jung, *Job'a Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 722, s.446; bkz. Jung, *Aion, The Collected Works*' cilt 9, kısım II, s. IX ve § 114, s.62. [747] Jung 'Anılar...' s.328. [748] A.g.e., , p.339. [749] Schuon, *Hristiyanlık/İslam*, not 11, s.163. [750] Liiceanu' *Jurnalul...* s.62'153' o.t. [751] Eliade, Emile Cioran'a mektup' 1935 sonbaharı' in "22" no.25 (383)' (24-30 Haziran 1997)' o.t. [752] André Scrima Andrei Pleşu ile diyalog içinde' *Dilema* VI' no.295' s.8 (25 Eylül-1 Ekim 1998)' o.t. [753] *Talmud*, Rosh ha-Shanah 16a; Hag ha-Sukkoth 5759; ayrıca Sukkah IV.9 ve Yoma 26b. [754] Jean Daniélou, *The Dead Sea Scrolls and Primitive Christianity* (çev. S. Attanasio), Westport 1979, s.27; *apud* Baigent, Leigh, s.136. [755] L.H. Dowling' *L'Évangile du Verseau*' Leymarie' Paris 1991' not 158.2' s.239' o.t. [756] *The Book of Enoch* 96.16. [757] A.g.e., 12.4. [758] A.g.e., 12.5; krş. 15.1. [759] Örneğin *Lamentationis Rabbati* 24;

apud Graves, Podro, s.379. [760] NQ 14.5. [761] A.g.e., 21.105. [762] Levh-i Mahfuz için bkz. a.g.e., 50.4; 54.49; 57.22; 80.13-15; 81.10'daki diğer örnekler. [763] A.g.e., 6.38. [Roger Penrose 'Emperor's New Mind, Oxford University Press, Oxford, New York, Melbourne 1989. [765] C.G. Jung ile Mircea Eliade'nin *Les Cahiers de l'Herne'de* yaptığı röportaj, ç.n. [766] Constantin-Dulcan, s.64, ç.n. [767] A.g.e., s.146-147, ç.n. [768] Levi [Dowling] 'The Aquarian...' s.9. [769] A.g.e., 157.29-30; s.218. [770] Dowling' *L'Évangile...*, 157.14 için not 1, s.238' o.t. [771] Levi [Dowling]' *The Aquarian...* ' s.6-7. [772] Chevalier, Gheerbrant, *A Dictionary...* ' s.18. [773] Evdokimov, *Kadın...*, s.83-84. [774] Süleyman'ın Bilgeliği 9:10. [775] A.g.e., 9:17-18. [776] A.g.e., 7:28. [777] A.g.e., 6:12. [778] A.g.e., 6:14'16. [779] Vaiz 4:11. [780] Özdeyişler 8:22-9:6; Vaiz 24:1-22; Süleyman'ın Bilgeliği 7:22-27; 9:1-8'11-16. [781] Saeki' §§ 225-226, s.125. [782] *Aurora Consurgens* s.53,55. [783] Roerich' *Altai-Himalaya* s.99. [784] Schuon 'The Transcendent...' s.80. [785] *Enoch'un Kitabı* 38.3'4. [786] *Ibid.* 49.1; 50.2. [787] Zohar I' 208a, cilt II, s.286-287. [788] A.g.e., II, 8a, cilt III, s.22. [789] A.g.e., s.23. [790] Ramana, § 20, s.15-16. [791] *Apud De Kalbermatten*, s.279. [792] Janice T. Connel, *Angel Power*, Ballantine Books, New York 1995, s.185. [793] NQ 77.11-12. [794] *Newton's Quotations*, <http://top-biography.com/0016-Isaac%20Newton/quotations1.htm>. [795] Ruyter, Önsöz, o.t. [796] Herbert' s.309' o.t. [797] *NHL, Trimorphic Protennoia* 42.17-25 [798] Bordeaux-Szekely, s.35, o.t. [799] A.g.e., s.104, o.t. [800] *Das grosse Buch der Prophezeiungen* Wilhelm Heyne Verlag' München 1997' pp.151-153' o.t. [801] *Women in World Religions* (Arvind Sharma, editör), State University of New York Press, New York 1987, p.220. [802] Manuela Dunn Mascetti, Peter Lorie, *Nostradamus: Prophecies for Women*, Simon & Schuster, New York 1995, s.336. [803] Nostradamus, C3 Q97. [804] Mascetti, Lorie, s.47. [805] Nostradamus, C4 Q21. [806] Mascetti, Lorie, s.89. [807] Nostradamus, C4 Q24. [808] Mascetti, Lorie, s.101. [809] Nostradamus, C10 Q29. [810] Swami Satyananda Saraswati, *Kundalini Tantra*, Bihar Yoga Okulu, 1984, s.32-33. [811] Shri Mataji Nirmala Devi, *Le Raincy'de (Fransa) düzenlenen konferans* 5 Mayıs' 1982, *Nirmal Yoga* s.4. [812] Jerome' *İşaya IV üzerine yorum* Robert J. Miller (editör), *The Complete Gospels' Annotated Scholars Version* Harper' San Francisco 1994, s.431. [813] Zohar II' 203a, cilt IV, s.187-188. [814] William Blake, *To Morning, The Complete...* içinde, s.410. [815] A.g.e., *The Four Zoas*, Night the Ninth, sayfa 122 [IX 205-45], vv.17-20, *The Complete...* içinde, s.391. [816] A.g.e., *Kudüs*, bölüm 3, Hristiyanlara, levha 77, *The Complete...* içinde, s.231. [817] Roerich, *Shambala*, s.87. [818] Capra, *The Tao...*, s.11-13. [819] Dem' s.81, o.t. [820] Fr. Louis Kondor (editör), *Lucia'nın Kendi Sözleriyle Fatima*, Imprimatur Fatimae 1976, s.104 sq.[821] Nostradamus, C3 Q35. [822] Michael P. Carroll, *The Cult of the Virgin Mary*, Princeton University Press, Princeton 1986, s.213-216. [823] Dem, s.76-77,85-88,90-94. [824] Roerich, *Shambala*, s.81-82 [825] A.g.e., s.83,118. [826] A.g.e., s.80-81. [827] A.g.e., s.104. [828] Gibb, Kramers, s.24. [829] Caithness Kontesi, *Çağların Gizemleri*, 1887, s.316-317. [830] Mary Ellen Carter, *Edgar Cayce on Prophecy*, The Association for Research and Enlightenment, Inc, 1968. [831] C.S. Lewis, *The Great Divorce*, Collier Books, Macmillan Publishing Company, New York 1984, s.106-108. [832] Fiona MacLeod, *The Divine Adventure: Iona: Studies in Spiritual History*, W.H. Heinemann, Londra 1927, s.100,102. [833] Lossky 'The Mystical...' s.161,162. [834] *Apud Roland*, s.133. [835] Vladimir Soloviev, *The Eternal Feminine*, Matthews, s.288'de alıntılanmıştır. [836] Armstrong, *A History...*, s.xxii. [837] *Apud Evdokimov, Kadın...*, s.268. [838] Bond 'Suffield' Giriş. [839] Matthews, s.320. [840] Rita M. Gross, *Tanrıçanın Çağdaş Yeniden Keşfi İçin Bir Kaynak Olarak Hindu Kadın İlahları*, Carl Olson (ed.), *The Book of the Goddess. Geçmiş ve Bugün* Crossroad' New York 1983. [841] James M. Somerville 'Maria Avatara' Nicholson içinde, s.186. [842] Beatrice Bruteau 'The Unknown Goddess' s.206; Nicholson'dan naklen. [843] Sally Miller Gearhart, *The Future-If There Is One-Is Feminine*, in *Reweaving The Web Of Life* (Pam McAllister editör), New Society Publishers, Philadelphia 1982, s.274. [844] Matthews, s.12, 320,331-336.

XX. İNCİL'DEKİ İLAHİ ANNENİN ARAYIŞI

"Antiquam exquirite matrem"

(Eski anneyi ara, Lat.)

Virgil'in *Aeneid*'i [1]

"Das Ewig-Weibliche/ Zieht uns hinan". Goethe'nin evrensel edebiyat başyapıtı *Faust*'u [2] sonlandıran bu sözler, yazarın okuyucuya iletmek istediği mesajın özünü taşır. Ayrıca bu sözler mistik koro (*chorus*

mysticus Lat. burada *myst* Gr.'dan gelen *inisiyeler* anlamındadır; bölüm XV C ve E) tarafından söylenir, dolayısıyla derin ruhani anlamları vardır. Orijinal Almanca metin, en önemsizinden en derin anlamlar taşıyanına kadar çeşitli çeviriler-yorumlar doğurmuştur: "*Kadın, ebediyen bize yol göster*" [3]' "*Ebedi-Kadın bizi yukarıya doğru çek*" [4]' "... *bizi göklere yükselt (kendinden geçir, yönlendir)*" [5]' "*Kadın Ebedi bizi yukarıya çek*" [6]' "*Kadın-Ruh bizi yukarıya ve ileriye götürür!*" [7]' "*Kadındaki Ebedi, bizi yukarıya ve ileriye götürür*" [8]. Bu ayetlerle ilgili bir yorumda şöyle denmektedir: "Böyle bir sevgiyi en saf, en özverili haliyle sadece kadınlıkta biliriz, ister dünyevi kadında birleşmiş olsun ister Bakire'de en yüksek mükemmelliğinde hayal edilmiş olsun. Böyle bir sevgi yüce, yükseltici bir güçtür. Ebedi-Kadınlık yukarıya ve ileriye, Tanrı'ya daha da yakınlaşmaya götürür" [9]. Kadın, tüm yaşamımızın etrafında döndüğü kutuptur. Bir bakire olarak saflığın sembolüdür ve bir anne olarak doğurganlığı temsil eder, bizi doğurur. Üstünlüğü Tanrı sevgisi olan saf sevgiyi ilk kez ondan öğreniriz. Bu ilk sevgi daha sonra kardeş sevgisine, eş ve çocuk sevgisine de yansır. O sığınak, destek ve en güvenilir yardımdır.

Roerich gibi itiraf etmeliyiz: "Evde zorluklar olduğunda kadına döneriz... Düşmanlık ve karşılıklı yıkım sınırlarına ulaştığında kadına döneriz. Kötü güçler birinin üstesinden geldiğinde, kadın çağrılır." [10]. Şu sonuca varmıştır: "Kadınlığın başarılarını saymak, dünyanın tarihini yazmaktır. Aydınlanmanın coşkularını saymak, Kadınlığın vizyonlarını saymaktır" [11].

Okuyucu, aşağıdaki birkaç örnekten yola çıkarak, eski zamanlardaki bilge kişilerin ve insanların Anne'ye ne kadar büyük bir saygı gösterdiklerine kendisi karar verebilir.

Manu Kanunları'nda şöyle yazar: "Öğretmen (*acharya*) bir alt öğretmenden (*upadhyaya*) on kat, baba öğretmenden yüz kat, anne ise babadan bin kat daha saygıdeğerdir" [12]. "Kadınların onurlandırıldığı yerde Tanrılar memnun olur; ama onurlandırılmadıkları yerde hiçbir kutsal ayin ödül getirmez" [13]. Eskiden beri Hindistan'da aile kültürünün icrası bittikten sonra, özgür bir teslimiyetin göstergesi olarak, baba ve çocuklar annenin ayaklarındaki tozu siler ve başlarını annenin ayaklarına koyarlar [14]. Eski zamanlarda olduğu gibi şimdi de Hintli eşler ve kutsal kadınlar kendi kadınsı yollarıyla erkeğin ruhani seviyesine eşittir. Sanskritçe bir deyişe göre: "*yatra narya pujiyante tatra ramante devata*" (kadınlar nerede saygı ve itibar görürse, refahımızın Tanrıları da orada ikamet eder). Vinet'in şu sözü belki de Hindistan'dan daha iyi hiçbir yerde gerçek olamaz: "Bir halk, kadınları kadar değerlidir". Konfüçyüs'ün Shongmu yerleşimine girmeyi reddettiği söylenir çünkü bu isim "anneden daha yüksek olan" anlamına gelmektedir [15].

Roerich açıkladı: "Gerçek Doğu'dan bir metin Dünyanın Annesi'ne yakarır: "Sen, Yüzünü örten! Sen ki uzak dünyaların dokusunu ördün, Anlatılmayanların Elçisi³⁴⁹! Zor Olanın Hükümdarı! Tekrarlanamaz olanın ihsan edicisi. Senin emrinle okyanus sessizleşir ve kasırgalar görünmez işaretlerin ana hatlarını izler... Ve yüzünü örten O, işaretlerin ihtişamında tek başına nöbet tutacak. Ve kimse zirveye çıkmayacak, kimse on iki işaretin ihtişamını algılamayacak³⁵⁰ Onun gücünün sembolü³⁵¹. Spirallerden³⁵² Işığın Kendisi sessizlik içinde işareti örmüştür. O, erişime doğru gidenlerin Lideridir. Dört³⁵³ Onaylamanın işareti olan köşeler, kararını vermiş olanlara bir lütuf olarak O'nun tarafından gösterilir... Sessiz bir emir, her şeye nüfuz eden, değişmez, bölünmez, reddedilemez, kör edici, cömert, tarif edilemez, tekrarlanamaz, zarar görmez, telaffuz edilemez, zamansız, silinemez - yıldırım³⁵⁴ şimşekte tezahür etti!" [16].

Benzer tezahürler Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam'da da meydana geldiğinden Budizm'de neler olduğunu görmek ilgi çekici olacaktır (XX B, C ve D bölümleri).

"Başlangıçta hiçbir Budist doktrini kadınların ve erkeklerin dini kapasiteleri, arzuları ve başarıları arasında herhangi bir fark olduğunu ileri sürmemiştir. Fakat Buddha'nın ölümünden bir süre sonra, takipçileri onun öğretilerinin sonuçları hakkında spekülasyon yapmaya başladı. Ardından, yaklaşık MÖ 300'den sonra ve MÖ 200'den önce, kadınların ruhani kapasitelerine meydan okunduğu ve kadınların erkeklerden daha aşağı olduğunu teolojik olarak kanıtlamak için gerçek bir çaba sarf edildiği doktrinsel bir kriz patlak verdi... Bununla birlikte, tüm Budist okullar bir Buddha'nın sayısız önceki varoluşu sırasında yalnızca bir erkek olabileceği görüşünü paylaşmıyordu. MS üçüncü yüzyılın

ortalarında bir Hint dilinden çevrilen ve Chavannes tarafından Fransızca çevirisi yayınlanan bir Çin Jataka derlemesinde, Gautama'nın önceki kadın varoluşlarına dair üç öykü ve dünya sistemimizin bir sonraki Buddha adayı Maitreya Bodhisattva'nın kadın varoluşuna dair bir öykü bulunmaktadır" [17].

Bu neredeyse genel koşullar altında, Platon'un yeğeni ve okulunun başı Speusippus'un (MÖ 407-339) evrende kendini insanın farklı seviyelerinde gösteren bir Dişi İlke'nin varlığını savunması dikkate değer bir olgu olmuştur [18]; bu kavram daha sonra hem Yeni-Pythagorasçılar hem de Gnostikler arasında yankı bulmuştur.

İşte *Sri Guru Granth Sahib*'in İlahi Anne'ye övgülerinden bir alıntı (bölüm XX): "Tek Tanrısal Anne her şeyin Yaratıcısıdır, Ezeli Sebeptir. O'nun Kendisi bilgelik, meditasyon ve ayırt edici anlayıştır. O uzakta değildir; O her şeyin içinde, elinizin altındadır. Öyleyse Gerçek Olan'ı öv, ey Nanak, sevgiyle! Guru'ya hizmet eden kişi kendini Naam'a, İlahi Anne'nin Adına adar. Sadece alınlarında iyi talih ve kader yazılı olanlar tarafından kabul edilir. İlahi Anne onların kalplerinde yaşar. Zihinleri ve bedenleri mutluluk ve huzur içinde olur. Ey zihnim, burada ve bundan sonra işine yarayacak olan İlahi Anne'ye böyle Övgüler söyle... Guru, İlahi Anne'nin Mantra'sını kalplerine yerleştirdiği herkese Lütuf Bakışını bahşetmiştir. İlahi Anne'nin Övgü Sözleri onların gıdası ve beslenmesidir. Nanak der ki, onlar Mükemmel Gerçek Guru'ya sahiptirler" [19].

Jung'a göre: "Bilinçten önce var olan psişe (*örneğin çocukta*) bir yandan maddi psişeye katılırken, diğer yandan kız psişeye uzanır... Bu bağların bilinçli deneyimi, yaşamının nesillere yayıldığı hissini üretir - zamanın dışında olmanın dolaysız deneyimine ve inancına doğru ilk adım³⁵⁵. Bu da beraberinde bir *ölümsüzlük* hissi getirir. Bireyin yaşamı bir tipe yükselir, hatta genel olarak kadının kaderinin arketipi haline gelir" [20]. Jung bu arketipe, C. Kerényi ile işbirliğinin bir sonucu olan "*İlahi Çocuk*" ile bağlantılı *Kóre*'den (Kız Tanrıça) burada bahsetmemiz gereken geniş çalışmalarında çok sayıda sayfa ayırmıştır [21]. *Anima-animus* ilişkisi hakkında konuşurken şöyle açıklamıştır: "Eski bilim neredeyse sadece erkeğin bilinçdışının kendini yansıtabildiği bir alanken, yeni psikoloji özerk bir kadın ruhunun da varlığını kabul etmek zorundaydı" [22]. Dolayısıyla bu kadın ruhu bilincimizden bağımsız olarak var olduğu için mesele bir *varoluş* meselesi değil, sadece *kabul edilme ve araştırılma* meselesidir. Schuon kabul etmiştir: "Dişillığın tüm maneviyatta gerekli bir unsur olduğu... Bakire-Anne'nin mistik rolüyle kanıtlandığı gibi - eğer kanıt gerekiyorsa". Maneviyatta eril ve dişil arasındaki mücadele taraftarlarıyla ilgili olarak, "birinin diğerine karşı isyanı... dolaylı olarak Tanrı'ya karşı bir isyandır" [23].

Bu gerçeğe rağmen, "Meryem Ana'nın olası istisnası dışında, Tanrıça uygulanabilir bir dini sembol olarak çağdaş Batılıların çoğuna yabancıdır... Bazı feminist yazar ve düşünürlerin yanı sıra bir dizi erkek akademisyen arasında, Tanrıça çağdaş dindar bireylerin bilincinde ortaya çıktıkça yenilenen bir ilgi görmektedir" [24].

Ancak, Meryem Ana'nın yanı sıra Tanrıça günümüzde, New York Özgürlük heykeli (*Paris'te Seine nehri üzerindeki bir köprüye yerleştirilmiş daha küçük bir kopyasıyla birlikte*) veya Budapeşte'ye Gellert tepesinden hâkim olan eşanlamlısı (ancak farklı bir sanatsal görünüme sahip) gibi anıtlarla veya Louvre Müzesi'ndeki *insanlara rehberlik* eden ünlü Delacroix tablosu Özgürlük ile ifade edilen *Özgürlük* şekli altında insanların dikkatini yeniden çekmiştir.

Gelecek zaman için umut dolu olan Roerich (bkz. bölüm XIX D) yeni bir dönemi müjdeledi: "Ortaçağda kadınların aşağılanması ve küçümsenmesi geride kaldı. İnsanlar yeniden Dünyanın Anası'nın gelecekteki çağının farkına vardılar" [25].

1970 civarında (bkz. bölüm XIX D), günümüz toplumunda kadınların statüsü ve rolleri hakkında geniş bir tartışma, benzeri görülmemiş otantik bir popüler coşkuyla başlamıştır. Sosyal kurumlar, kadınların periferik bir konuma yerleştirilmesinde oynadıkları olumsuz rol açısından incelenmiş ve kültürel kurumlar da bu yargılamada bir istisna oluşturmamıştır [26]. Arthur Green'in *Gelin' Eş' Kız* adlı makalesini örnek olarak verebiliriz: *Klasik Yahudi Kaynaklarında Dişil İmgeler* [27] başlıklı makalesini örnek olarak verebiliriz.

Tanrıça motifi çeşitli alanlarda (figüratif sanatlar, drama, şiir, düzyazı, dans, film vb.) binlerce yaratıcının ilgisini çekmektedir. Bu konuda her yıl onlarca kitap ve bilimsel çalışma, binlerce makale yayınlanıyor. Sürekli bir gelişim içinde olan ve şimdiden etkileyici bir boyuta ulaşan bu yazı külliyatı tarih, sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji, sanat tarihi ve hatta teoloji üzerinde güçlü bir etki yaratmıştır [28].

Stone şöyle diyor: "Kadın ruhaniliği hareketi içinde ortaya çıkan en ilginç kavramlardan biri, Tanrıça'nın içimizde, yani içimizde, hatta tüm yaşamın içinde olduğu fikri ya da inancıdır; bunun aksine, üstümüzde aşkın bir Tanrı fikri vardır" [29].

Caitlín Matthews, mevcut duruma berrak bir bakış attıktan sonra, onun "ortodoks ruhanilikler içinde uzlaşmaz bir şekilde kalmış olan büyük kayıp Tanrıça olduğunu" belirtmiştir. Çoğu zaman peçelenir, karalanır, aşağılanır ve görmezden gelinir ya da yüceltilir, ilahileştirilir ve kutsallığın alegorik bir soyutlaması olarak kaideleştirilir... Batı Tanrıça'dan sürgün edilmiştir - özellikleri bizim için bilinmez, tahmin edilir, umut edilir, sapkınlık olarak reddedilir, canavarca ya da deforme olarak korkulur. Batı'da bizler Annemizi kaybetmenin acısını yaşıyoruz. Ana ülkemiz pek çok kişinin hiç ziyaret etmediği bir yerdir, her ne kadar durmaksızın altın bir anaerkillik veya cennet olarak yansıtılsa da, Tanrıça'nın evi yüzyıllarca ihmal edildikten sonra bakımsız kalmıştır... Batı artık Tanrıça'nın dilini konuşmuyor, çünkü pek çok kişi onu hatırlamaya çalışsa da, kavram bilinçten neredeyse tamamen silinmiştir... Bu Tanrıça'yı biz icat etmedik. O başından beri hep oradaydı. Bir şekilde insanlık evini terk etti ve annesini unuttu. Belki de atalarımız onu o kadar çok hafife aldılar ki teması kaybettiler... İki bin yıllık eril imgelerden sonra, Tanrıça'yı geri kazanma zamanı geldi. Tanrıça da en az İsa, Allah ya da Yahova kadar Tanrı'dır... İlahi dişil olan Tanrıça'nın yirminci yüzyılda yeniden ortaya çıkışı, ortodoks din ve sosyal muhafazakârlık tarafından dikilen kavramsal bariyerleri yıkmaya başlamıştır. İki bin yıldır ilk kez, yaratılışın merkezi eksenini olarak bir Tanrıça fikri hoş bir karşılık bulmaktadır" [30].

*

En eski yaratılış efsanesinin hangisi olduğu sorulabilir? Aslında bilim, tek hücrelilerin heteroseksüel bir sürecin sonucu olarak değil, bölünme yoluyla, yani partenogenez yoluyla çoğaldığını ortaya koymaktadır.

Belki de çağdaş bilimin Ebedi-Kadının insan bilincinde neden bu kadar yüksek bir yere sahip olduğunu açıklayabildiği daha az bilinmektedir. Genetik araştırmalar, *Y kromozomu* (eril) olarak adlandırılan kromozomun *X kromozomundan* (dişil) kaynaklanan dönüşümlerin sonucu olduğu sonucuna varmıştır. Süreç şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Başlangıçlarında, X ve Y heterokromozomları bir çift homolog kromozomdu... Ohno'ya (1967'1970) göre, "homolog cinsel kromozomlar" durumundan insandaki (genel olarak memelilerdeki) X ve Y kromozomlarına geçiş, diğer faktörlerin yanı sıra... cinselleştirici genlerin kaybı ve farklılaşmış birikimi" tarafından belirlenmiş olabilir. "Bir "cinsel³⁵⁶" kromozomu, tekrarlayan delesyonlar yoluyla somatik yapısal genleri ortadan kaldırmış olacaktır. Genetik "bozulma" tamamlandığında, yapısal genlerden yoksun hale gelen kromozom önemli ölçüde küçülerek cinsel kromozom Y'ye dönüştü" [31].

Yukarıda incelenen görüşlere Buytendijk'in *Kadın* [32] başlıklı kitabında vardığı sonucu da eklemeliyiz; Buytendijk biyolojik açıdan eril cinsiyetin "tesadüfi" ve "sorunlu" görüldüğünü, çünkü doğada evrimin dişil doğurganlık tarafından belirlendiğini söylemiştir. Dahası, "daha uzun ömürlü olduğu ve hastalıklara karşı daha dayanıklı olduğu düşünülürse, *kadının güçlü cinsiyet olduğu* söylenebilir".

Şimdi, Ebedi-Kadının önceliği için bir başka kanıt daha sunabiliriz. Araştırmalar, hücre çekirdeğindeki DNA'nın yanı sıra sitoplazmada da mitokondrinin (hücrenin *birincil enerji kaynağı*) bulunduğunu ortaya koymuştur³⁵⁷)- *arkaik* bir DNA formu. Bu DNA'nın arkaizmi (varlığı, evrim boyunca son derece küçük bir moleküler boyutun korunmasını belirler), bakteriyel plazmidleri çağrıştıran nükleotid halkası ve herhangi bir "sessiz" (çevrilmemiş) gen segmentinin yokluğu, mitokondriyal DNA'nın,

nükleer DNA'dan keskin bir şekilde farklı olan, sonuncusu karışık bir kökene, çevrilmemiş segmentlere (*intromlar*) ve 6-60 kat daha büyük bir moleküler boyuta sahip olan *titiz maternal* kökenini gösterir. Mitokondriyal DNA'nın eşeyli üremede hiçbir rol oynamaması, yani tek hücreli eşeysiz üremenin arkaik bir kalıntısı olarak görünen eşeyli üreme yolunu izlememesi dikkat çekicidir. Bu tür DNA'nın quasitotalitesi memelilerde ifade edilmektedir. İntronların yokluğu, herhangi bir karışımı dışlayan anasoylu aktarım ile birlikte, ancak sınıflar ve türler boyunca dizilerin korunmasına neden olmaz. Bu nedenle, evrimsel süreçte edinilen süstitüsyonların (dolayısıyla varyantların) yüzdesi, nükleer DNA ile karşılaştırıldığında mitokondriyal DNA için 5-10 kat daha fazladır [33]. Başka bir deyişle mitokondriyal DNA, Evrim İlkesi'nin (Vishnu) tezahürü ile de ilişkili olabilir. Burada ayrıca *sadece dişi* doğuran bazı balıklara da (örneğin *Rivulus marmoratus*) atıfta bulunmamız gerekir; bu balıkların yumurtaları döllenmeye ihtiyaç duymadan evrimleşir [34]. Genetikten ayrılmadan önce, "popülasyon içinde, ortaya çıkmalarından sorumlu nedenlerin doğru bir şekilde tanımlanmasını engelleyen mutasyonlar ortaya çıkar; bunlara kendiliğinden mutasyonlar veya genetik varyasyonlar denir" *sonucuna* varan önceki çalışmadan [31] tekrar alıntı yapacağız. Bu nedenle, kendiliğinden veya "doğal" mutasyonlar, doğal yaşam seyri sırasında meydana gelen genetik değişikliklerdir ve bilim insanı tarafından bilinmeyen faktörler tarafından belirlenir. Bunların nedenlerinin "özellikle endojen faktörleri ima eden" "bireyin "genetik sözlüğündeki" mesaj değişiklikleri" olduğu varsayılmaktadır. Bu aynı zamanda tıp bilimi tarafından bilinmeyen (veya *kabul edilmeyen*) bazı dışsal faktörlerin varlığını da dolaylı olarak doğrulamaktadır. "Ancak kesin olarak bilinen şey... kendiliğinden (doğal) mutasyonlar üretmek için" dışsal bir enerji kaynağının gerekli olduğudur.³⁵⁸ [31]. Ayrıca bazı yazarların [35] enerji etkisinin "moleküler konfigürasyonun değişmesine yol açan atomların *titreşim* hareketinde bir artışı belirleyebileceğini" varsaydıklarını da hatırlatalım (vurgu eklenmiştir). Ayrıca, ima edilen faktörler arasında *kozmetik doğaya ait faktörlerin* de bulunduğu sonucuna varılmaktadır [36] (bölüm II). Bilim adamlarının ulaştığı sonuç şudur: "genetik mutasyonların büyük çoğunluğu için kesin bir açıklama yoktur, dolayısıyla bunların kendiliğinden olma özelliği vardır. Ancak, bu onların tehlikeli sıklıklarını varsaymaz". Mutajenik faktör "spontane mutasyonların sıklığını arttıran faktör" olarak tanımlanabilir [37]. Shri Mataji, Sahaja Yoga uygulamasıyla elde edilen sonuçlara dayanarak, Kundalini'nin titreşim – vibrasyon enerjisinin genler düzeyinde bile çok derin değişimler mucizesini gerçekleştirebildiğini ortaya koyarak yukarıdaki soruların yanıtını vermiştir.

W. E. Butler, insanlığın yaşam gücünün bedenlerimizde emildiği otomatik süreci yönetmeyi öğrenmesi ve belki de bir gün Kundalini'yi kontrol altına alması halinde moleküler yapıyı değiştirebileceğimiz kehanetinde bulunmuştur. Kendimizi ruhani varlıklara dönüştürdüğümüzde, fiziksel evrenin artık form olarak görünmeyeceğine, "Doğu'da *pralaya* olarak bilinen bir duruma, maddenin olmadığı bir duruma geçeceğine" inanıyordu [38].

Analizimizi numeroloji ve matematiğe, özellikle de Fibonacci satırına çağrı yaparak kapatacağız.³⁵⁹ Örneğin: $2+1=3$ $3+2=5$ $5+3=8$ $8+5=13$ vb. kendisinden önce gelen iki sayının toplanmasıyla elde edilen sayılardan oluşur. Ancak, bir istisna vardır: 2 sayısı bu şekilde hesaplanamaz ($0+1$) ve *sadece 1'in* önceki sayı olmasını *değil, aynı zamanda* önceki diğer sayının *da aynı 1* olmasını gerektirir, aksi takdirde satır *oluşturulamaz!* $1' 1' 2' 3' 5' 8' 13,...$ Buradan, İlahi Anne'nin varlığının (ilk *1* İlahi Baba iken ikinci *1*), yaratılan tüm varlıklara benzer şekilde *iki* ataya ihtiyaç duyan bu önemli matematiksel satırda *bir zorunluluk* olarak ortaya çıktığı sonucunu çıkarabiliriz. Satırın başlangıcı bilinen Yaratılış efsanesini (bölüm I) hatırlatmaktadır: Parabrahman'ın tezahür etmemiş hali (*0*), ardından Baba Sada-Shiva (ilk *1*) ve Anne Adi Shakti (ikinci *1*) olarak tezahür etmesi ve ardından birçok mitolojide olduğu gibi *bir çift* halefin (*2*) ortaya çıkması: Ganesha ve Karttikeya' Enki ve Enlil' Baal-Hadad ve İştar' Baal ve Astarte/Anath' Zeus ve Hera' Jüpiter ve Juno' Susano-o (Acelecî Erkek, Japonya.) ve Amaterasu' Adem ve Havva'yı veya Kabala'daki ilahi Oğul ve Kızı unutmamak gerekir (bölüm XX B). Sonunda ilahi üçlüyü temsil eden 3 gelir (Hristiyan Üçlüsü, Hindu Trimurti, İslami Üçlü vb.). Fibonacci'nin sırasının canlılarda, örneğin en gelişmiş bitkilerde karşılıklarını bulduğunu unutmamalıyız. Ayrıca, *Büyük Patlama*'dan ("*sıfır*" anı) üç dakika sonra proton ve nötronlardan hafif elementlerin atomlarının oluştuğu kozmik tarihin başlangıcını hatırlatır: hidrojen, helyum, lityum, böylece atomik kütle serisi elde edilir: *1* (parçacıklar: proton, nötron), *1*

(hidrojen), 2 (helyum), 3 (lityum). Helyumun yanı sıra atomik kütlesi 2 olan döteryum da ortaya çıksa da, bir element değil başka bir hidrojen izotopu olduğu için, dikkate alınmamalıdır.

A. İBRANİ OLMAYAN KADİM HALKLARIN İLAHİ ANNESİ

"Ahlak sahibi olan tüm halklar, kadına saygı gösterirdi"

Jean-Jacques Rousseau [39].

Herhangi bir erkek Tanrıdan önce, Dişi İlke en eski zamanlardan beri insanlar tarafından tapınılmış ve Tanrılaştırılmıştır.

Gimbutas gösteriyor ki: "Paleolitik ve Neolitik dönemin Tanrıçası... kutsal kabul edilir ve ilahi Yaratıcı'nın nihai metaforu olarak saygı görürdü... Tanrıça kozmik bir Yaratıcı, Hayat ve Doğum Verici iken, baba imgesi Paleolitik ve Neolitik sanatta bilinmemektedir... 500.000 yıldan daha uzun bir süre önce Alt Paleolitik dönemin Acheulian dönemine kadar uzanan kadın figürleri ve hayvanların çakmaktaşı heykelleri bulunmuştur. Araştırmaların çoğu Üst Paleolitik dönem, yani günümüzden 40.000 ila 10.000 yıl öncesi üzerine yapılmıştır... Ayrıca, Tanrıça tapımının tarihsel zamanlarda ve efsanelerde varlığını sürdürmesi, eksik arkeolojik kayıtların boşluğunu dolduran bir başka zengin kaynaktır" [40]. İşte bazı örnekler.

Fransa'da Vézère nehri kıyısındaki Laussel'de bulunan bir mağarada, annelik sembolü olarak bir kadını tasvir eden bir kabartma bulunmuştur. Elinde ritüel bir hareketle kaldırdığı bir boynuz (güç işareti; bölüm VIII) tutmaktadır. Aurignacian döneminde bir annelik kültürünün varlığına tanıklık eden küçük heykeller Willendorf (Avusturya), Grimaldi (İtalya), Brassempouy (Fransa) ve Avrupa'nın doğu kesiminde de gün ışığına çıkarılmıştır. Lespugue'de (Haute Garonne, Fransa) bulunan gibi taş, kil ve hatta fildişine oyulmuş ya da seramik kaplar üzerine çizilmiş kadın figürleri de Küçük Asya, Ege takımadaları, Balkan ve İber yarımadaları, İngiltere, Fransa ve Danimarka'da Neolitik döneme ait katmanlarda bulunmuş ve tüm bunlar kadın Tanrısallığının kesintisiz bir tapınma nesnesi olduğunu kanıtlamıştır. Don nehri kıyısındaki Gagarino'da, Baykal Gölü yakınlarındaki Mal'ta'da ve İrkutsk'un kuzeybatısında 30.000-40.000 yıllık Tanrıça resimleri ortaya çıkmıştır. Eski İran'dan yaklaşık MÖ 9.000 yılına tarihlenen kadın figürinlerini ve İran'daki Tepe-Sarab'da (MÖ 6000 civarı) bulunan doğurganlığı simgeleyen pişmiş toprak heykelcikleri de unutmamak gerekir [41]. Tanrıçanın diğer iki tasviri bilinen en eski şehir olan Jericho'da kazılmıştır. Ham kilden kalıplanmış bir doğurganlık Tanrıçası (6. binyıl) ve Çatal-Hüyük'ten (MÖ 5700) pişmiş topraktan yapılmış Ana Tanrıça, Anadolu platosunda keşfedilmiştir ve şu anda Ankara Müzesi'nde sergilenmektedir. Anadolu'da Hacılar'da 6. binyılın ikinci çeyreğine ait çok sayıda Ana Tanrıça heykelciği bulunmuştur. Tell'den bir başka Ana Tanrıça heykeli³⁶⁰ Ninova'nın kuzeyinde -Halaf kültürü (MÖ 5300 - 4300) bulunmuştur. 1986 yılında bir Tanrıça heykeli "Pekin'in kuzeydoğusundaki Liaoning eyaletinde, MÖ 4500 ila 2500 yılları arasında var olan Hongshan kültürüne ait kazı alanlarında keşfedilmiştir... Bu ana alanın biraz kuzeybatısında, Niu-he Liang'da, MÖ 3000 yılına ait gerçek boyutlu bir kadın Tanrı figürü başı da ortaya çıkarılmıştır. Bunun Çin'de keşfedilen en eski Tanrı figürü ve muhtemelen arkaik bir kadın Tanrıça kültürünün ilk somut kanıtı olduğu düşünülmektedir" [42]. Merlin Stone şu sonuca varmıştır: "Tüm Neolitik ve Kalkolitik toplumlarda... Ana Tanrıça en yüce Tanrı olarak saygı görüyordu". Erkek arkadaşı ile karşılaştırıldığında, "Hindistan'dan Akdeniz'e... Ana Tanrıça yüce bir hükümdarlık sürmüştür" [43].

Neolitik sanatçı için "birincil amaç bedeni dönüştürmek ve ruhsallaştırmak, temel ve bedensel olanı aşmaktır" [44].

Marija Gimbutas, *Eski Avrupa'nın varlığını çok sayıda kanıtla kanıtlamıştır*³⁶¹ Neolitik dönemin sonu (M.Ö. 6500 - 5500) ve Bonze Çağı (M.Ö. 5500 - 3500) dahil olmak üzere üç bin yıl süren, bugünkü Romanya topraklarında beşiği olan bir kültürel varlık olarak. Bu beşikten gelişmeye başlayan Eski Avrupa kültür alanı, sonunda kuzeye doğru doğu Avusturya, Macaristan, Çekoslovakya ve güney Polonya, Kiev'e kadar batı Ukrayna ve güneye doğru Yugoslavya, Bulgaristan, Yunanistan, Girit ve diğer Ege adaları, Türkiye'nin batı kıyıları, güney İtalya ve Sicilya'ya kadar uzanmıştır. Bu bölgedeki

toplam 3.000 arkeolojik alandan gelen kil, mermer, kemik, bakır veya altından yapılmış yaklaşık 30.000 heykelcik bilinmektedir. Bunlar arasında Tanrıça figürü, diğer kabile ilahları tarafından tartışmasız bir şekilde merkezi bir yere sahipti. Gimbutas, "Paleolitik dönemde erkek Tanrı heykellerinin bulunmadığını ve Neolitik dönem boyunca yaşam ve doğum verme ya da ölümle ilgili hiçbir erkek Tanrıya rastlanmadığını" belirtmiştir. Tanrıça "yaratıcı ilkeyi Kaynak ve Her Şeyi Veren olarak cisimleştiriyordu" [45]. Bu Avrupa kültürel varlığı "anaerkil ve muhtemelen anaerkil' tarımsal ve yerleşik, eşitlikçi ve barışçıl olarak nitelendirilmiştir. Güney ve batı uçları hariç tüm Avrupa'ya yayılmış olan ataerkil, tabakalı, pastoral, hareketli ve savaş odaklı proto-Hint-Avrupa kültürüyle keskin bir tezat oluşturunuyordu... Tanrıça tapımının Paleolitik dönemden Neolitik döneme ve sonrasına kadar 20.000 yıldan fazla bir süre devam etmesi, bir dizi geleneksel imgenin sürekliliğiyle gösterilmektedir. Hayat veren, bereket veren ve doğuran gibi gücünün belirli yönleri son derece uzun ömürlüdür... Orta Balkan Yarımadası'nda MÖ altıncı ve beşinci binyılın sonlarında üretilen sanatsal gelenek, Avrupa ve Yakın Doğu tarih öncesinin en dikkat çekici ve ayırt edici olanlarından biridir" [46]. "Paleolitik mağara resimlerinde silah (diğer insanlara karşı kullanılan silahlar) tasvirleri olmadığı gibi, Eski Avrupa'nın Neolitik döneminde insanın insana karşı kullandığı silahların kalıntıları da yoktur... Erişilemeyen yerlerdeki tepe kaleleri Eski Avrupa'da bilinmediği gibi hançer, mızrak ve kargılar da yoktur... Arkeolojik, tarihi, dilbilimsel ve dini kanıtların gösterdiği üzere, Eski Avrupa toplumu bir kraliçe-rahibe, onun erkek kardeşi veya amcası ve yönetim organı olarak kadınlardan oluşan bir konsey tarafından yönlendirilen teokratik, komünal bir tapınak topluluğu etrafında örgütlenmişti" [47].

Eski Avrupa'da ortaya çıkan anasoylu (anne-akrabalık) gelenek, arkaik Mısır'da, Sümer'de, Batı Anadolu'da (Likya), Minos ve Miken Girit'inde, Yunan öncesi şehirlerde (Argos, Teb, Tiryns, Atina) ve Etrüsk uygarlığında, Keltlerden önce Britanya'daki Piktlerde, Cermenlerde, Slavlarda, Baltlarda, kuzey İspanya ve güneybatı Fransa'daki Basklarda var olduğu için tarihsel bir süreklilik göstermiştir. Diodorus, Mısır'da "kraliçenin kraldan daha fazla güce ve onura sahip olmasının ve özel kişiler arasında kadının kocası üzerinde otoriteye sahip olmasının emredildiğini, kocaların evlilik sözleşmesinde eşlerine her konuda itaat edeceklerini kabul ettiklerini" yazmıştır. Ve Frazer şunu eklemiştir: "Mısır'da, mülkiyet ve miras konularında kadınları erkeklere tercih eden arkaik ana-akraba sistemi Roma dönemine kadar sürmüştür" [48].

Anaerkil toplumdan ataerkil topluma kademeli geçiş ancak metallerin işlenmeye başlandığı üçüncü binyıla doğru başlamıştır. Bronz ve daha sonra demir gibi sert metaller silah üretimi için hammadde sağlamıştır. Sonuç olarak, savaşçı ataerkil toplum, Tanrıça'ya tapan barışçıl anaerkil toplumun yerini aldı ve erkek Tanrılar, Tanrıça'yı tahtından indirdi.

MÖ 4200 ile 2800 yılları arasındaki dönemde Rus bozkırlarından birbirini izleyen üç dalga halinde gelen Kurgan kültürüne ait Hint-Avrupa dillerini konuşanlar Eski Avrupa topraklarını istila etmiştir. Eski Avrupalıları ataerkil yapılarını, pastoral ekonomilerini ve erkek Tanrıların egemen olduğu bir panteonu benimsemeye zorladılar³⁶². Bununla birlikte, Eski Avrupa alt tabakasının bin yıllık gelenekleri, daha sonraki Avrupa kültürlerinin ruhani yaşamını derinlemesine etkilemek için yeterince güçlüydü. Dişil Tanrılar kültüne odaklanan Eski Avrupa dini gizli kalmış ve yalnızca bastırılmış nüfusla, öncelikle büyükanne ve büyükbabalar ve aile annesi tarafından sürdürülmüştür. Örnek olarak, Geto-Dacialılar, Trajan Sütunu'nda Daçya'nın Romalılar tarafından fethini tasvir eden ve kadınların oldukça fazla sayıda gösterildiği sahnelerde görülebileceği gibi, kadına büyük bir saygı duyuyorlardı. Eski dönemlerden beri ataerkil halk istilasına rağmen ayakta kalmayı başaran Kutsal Ana kültü, Hristiyan inancının gelmesiyle birlikte değişime uğramış ve Büyük Tanrıça'ya duyulan hayranlık Meryem Ana'ya aktarılmıştır (bölüm XX C3).

Robert Graves, "Orta Asya'dan gelen istilacıların anaerkil kurumlar yerine babaerkil kurumları ikame etmeye ve sosyal değişiklikleri haklı çıkarmak için mitleri yeniden şekillendirmeye ya da tahrif etmeye başladığı geç Minos dönemine" [49] atıfta bulunmuştur. Baring ve Cashford [50] şöyle yazmıştır: "Bronz Çağı'nın ortalarına doğru Ana Tanrıça arka plana çekilirken baba Tanrılar sahnenin merkezine taşınmaya başlar... Baba Tanrı'nın merkezi rol oynadığı yeni yaratılış mitleri artık eskilerini gölgede bırakmaya başlar... Bronz Çağı'nın Tanrıça kültürlerinin, topraklarını işgal ettikleri tarımsal halklara kendi mitolojilerini ve ataerkil geleneklerini dayatan göçebe savaşçı kabilelerin gelişiyile

kesintiye uğramamış olsalardı nasıl gelişmeye devam edeceklerini merak edebiliriz". Campbell, bu kabile halklarının Avrupa'dan Hindistan'a Bronz Çağı kültürleri üzerindeki etkisinin dramatik olduğunu göstermektedir: "Bronz Çağı'nın kapanışına doğru ve daha güçlü bir şekilde, Demir Çağı'nın şafağıyla birlikte (yaklaşık 1250 MÖ Levant'ta)' Ana Tanrıçanın eski kozmolojisi ve mitolojileri, gelenekleri bize esas olarak Eski ve Yeni Ahit'te ve Yunan mitlerinde ulaşan o ani müdahaleci ataerkil savaşçı kabileler tarafından radikal bir şekilde dönüştürüldü, yeniden yorumlandı ve hatta büyük ölçüde bastırıldı" [51]. MÖ dördüncü binyıldan itibaren Hint-Avrupalı kabileler, sayıları daha da artarak Mezopotamya, Anadolu ve doğuya doğru İndus Vadisi'ne kadar uzanan topraklara zorla girerler. Anadolu ve Suriye'de Hititler; Mezopotamya'da Mittaniler, Hurriler ve Kassitler; Yunanistan'da Akalar ve ardından Dorlar ve İndus Vadisi'nde Aryanlar olarak ortaya çıktıklarında fetih yollarını izleyebiliriz [52]. Aynı zamanda Sami kabileler Suriye-Arap çölünden Mezopotamya ve Kenan'a doğru ilerler. *İlyada* ve Eski Ahit'te olduğu gibi *Mahabharata*'da da yankılanan savaş mitolojisi bu Bronz Çağı göçlerinden türemiştir.

Ataerkilliğin başarısına rağmen, anaerkil örgütlenme birçok kabile kültüründe günümüze kadar sürmüş ve anaerkil gelenek Yahudilerde günümüze kadar devam etmiştir. Arkeolojik bulgular, eski halkların çoğunda dişil Tanrısallığa yönelik kültürün ne kadar kalıcı olduğunu kanıtlamaktadır.

Tanrıça'nın temsil edildiği sayısız örnekten burada bahsedeceğiz: *Ninhurshag* (*Ninmah*, *Nintu* ve *Aruru* olarak da adlandırılır; asıl adı Toprak Ana anlamına gelen *Ki'* idi)' proto-dinastik Lagash'tan (MÖ 3. binyıl) taç taşıyan bereket Tanrıçası (şimdi Staatliche Museum, Berlin'de); Tureng-Tepe'de (Philadelphia Üniversite Müzesi'nde) bulunan ve 3. Bin yıla tarihlenen pişmiş topraktan İran Ana Tanrıçası; Ras Shamra'da MÖ 14. yüzyıldan keşfedilen Ugarit'ten bir Fenike Tanrıçası (şimdi Paris Louvre Müzesi'nde) vb.

Eski Mısır'da Evrensel Anne, kutsal ineğin canlılık ve ölümsüz yaşam sembolü olarak ortaya çıkmıştır.

Hathor, *Nut* ve *İsis* ya bir inek ya da inek başlı bir kadın ya da lir şeklindeki boynuzları arasına yerleştirilmiş bir güneş diski (ilahi Oğul'un sembolü) taşıyan bir kadın olarak tasvir edilmiştir [53]. Bu üç Tanrıçadan genellikle bir birlik olarak söz edilir ve üçü de zaman zaman "Göklerin Anası" "Tüm Tanrı ve Tanrıçaların Kraliçesi" vb. olarak adlandırılır. İnek olarak tapınılan bir başka ilah da *Mht wr.t* (Mısır) olarak adlandırılır.

Hathor'un sadece boynuzları değil inek kulakları da vardı ve süs olarak Tanrıları ve kralları koruyan yılan Uraeus'a sahipti. "Kraliçeyi koruyan dişi bir yılan" (*nḥb.t-Ke'* Egypt.) da vardı [54]. Tanrıça, "Güneş-göz" rolünü oynadığı paradoksal gerçeğine rağmen yıldızlarla süslü bir göbekte tasvir edilerek [55] gece gökyüzüne karşılık geliyordu. İsminin anlamı: "Benim evim cennettir". Hathor aynı zamanda Ağaç Tanrıça (yaşamın yenilenmesini simgeleyen) olarak da anılırdı ama bu onur diğer Tanrıçalarla, özellikle de Nut, İsis ve Saosis ile paylaşıldı. Çok eski zamanlardan beri ve özellikle de daha sonraki çağlarda Hathor'a *Altın* ve *Altın Olan* soyadları verilmiş, böylece ölümsüzlük ve ebediyet çağrıştırılmıştır [56]. Hathor aynı zamanda meyveleri -Tanrıçanın eti ve sıvısı olarak kabul edilen- ölümsüzlük veren "Çınarın Hanımı" olarak da bilinirdi. Fenike'deki Byblos'ta Hathor'a *Baalat* denirdi. Merlin Stone, bazı Arap halkları için Hathor'un *Umma Attar* (Attar Ana) olduğunu, bazı Kenanlılar için ise *Attor*'un Tanrıça Astoreth'e verilen bir başka isim olduğunu düşünmektedir. Mısır'da *Ashtoreth*, *Au Set* ve *Ua Zit* (Büyük Yılan; Aşağı Mısır'da "Kobra Tanrıçası" olarak tapınılan) Tanrıçalarının isimlerine yakın bir şekilde *Asit* olarak bilinirdi. Aslında Mısır hiyeroglifinde "Tanrıça" kelimesinin karşılığı bir kobradır.

Nut tipik bir gökyüzü Tanrıçasıydı ve bazen sütü yağmur olarak yağarak dünyayı besleyen gökyüzünün ineği olarak tasvir edilirdi, bu nedenle Samanyolu ile ilişkiliydi.

Platon iki uygarlığın mitolojileri arasındaki paralelliğin bir başka örneğinden bahsetmiştir (bölüm XIX B). Bir Tanrıçanın "Mısır dilinde Neith olarak adlandırıldığını ve onlar tarafından Helenlerin Athena olarak adlandırdıkları kişiyle aynı olduğunun iddia edildiğini" yazmıştır [57].

Ancak en önemli kadın Tanrıça, Osiris ve Horus'la birlikte kutsal üçlünün bir parçası olan, evrensel anneliğin ve bereketli humusun sembolü İsis'ti. Yılanların (bölüm IX), Ezeli suların, Hayat Ağacı'nın (bölüm IV) Tanrıçasıydı ve "ölümsüzlük suyunu" (bölüm XI D) sunuyordu; aynı zamanda süt veren inek-Tanrıça ve kuş-Tanrıça (kırlangıç olarak; bölüm XXI) idi. Hathor ve Nut'un karşısında İsis tek

başına "Tanrı-anne", "Hayat Kadını", "Binlerce ismin Tanrıçası" idi.³⁶³ (*myrionymos*, Gr.) [58]. İsis'e ayrıca "büyüleri hastalıkları yok eden" "Güç Sözlerinin Leydisi" (bölüm XV D) olarak da tapılırdı [59]. İsis'in erdemlerini sıraladığı büyük bir ilahide şöyle der: "Ben Tanrıça olarak adlandırılan kişiyim... İnsanlara gizemleri açıkladım... Ben nehirlerin, rüzgârların ve denizlerin kraliçesiyim... Ben yıldırımın kraliçesiyim... Özgür bıraktım... Kaderin üstesinden geldim" [60]. Burada sübtıl anatominin unsurlarını (*nehirler-kanallar, deniz-boşluk*), Kundalini'yi (*şimşek*) ve onun mokşa veren (*özgür bırakan*) ve karmayı silen (*Kaderin üstesinden gelen*) tezahürünü (*rüzgârlar*) kolayca tanımlayabiliriz. Apuleius İsis'i Ceres'in Venüs'ü ve Proserpine ile özdeşleştirmiştir [61]. Pessinuntica (Kibele)' Artemis' Afrodit' Eleusis'li Mısır Tanrıçası (Demeter)' Juno' Bellona' Hekate vb. [62]. Aslında Plutarkhos da İsis ile Demeter arasında bir özdeşlik olduğunu iddia etmiştir; Demeter Küçük Asya'daki Kibele geleneğini sürdürmektedir [63]. Son olarak, Londra'da Thames nehri üzerindeki bir tapınak ve Chester'daki bir sunak gibi kalıntılar Roma döneminde İsis'e tapınıldığına tanıklık etmiştir. Tüm bu koşullar Tanrıça'nın her yerde *var* olduğunu kanıtlamaktadır (ayrıca bkz. bölüm XIX B).

İnek Tanrıça Nil'in verimli bölgesinin dışında da onurlandırılırdı. Fenike'deki Byblos'ta bulunan bir cenaze taşı, *Astarte*'yi bir tahtta oturmuş ve boynuzları arasında bir diskle temsil ediyordu [64]. Tanrıçadan *Ashteroth-Qarnaim* (İki Boynuzlu Astarte) olarak söz edilirdi. Mısır'da Astarte *Anath*'a dönüşmüştür. Ramesses II'ye "Anath'ın emzirdiği" denirdi ve Firavun'un düğününü tasvir eden anıtta Ramesses'in Hathor yerine bir inek tarafından beslendiği gösterilirdi. Aslında Astarte genellikle boynuzlu olarak tasvir edilirdi [65]. Sümer Tanrıçası Ninhurshag da aynı şekilde resmedilmiştir. Kutsal İneğe Hindistan'da da tapıldığını göreceğiz. Tanrıçanın bu yönü İran'da, Medya'da Mecusiler tarafından saygı görürdü ve *Yaşna*'da "Ana İneğin ruhu"ndan bahsedilen Zerdüştükte önemli bir yere sahiptir [66]. Homeros, Tanrıça *Hera* için "inek gözlü" (*boópis* Gr.) hayranlık sıfatını kullanmıştır. *İo*'nun da bir ineye dönüştüğü söylenir. Tanrıça *Andhumbla* (Sütlü) adı altında İskandinav panteonunda yer almıştır.

Mısır Tanrıçası *Maat* hakkında bu kitabın başka yerlerinde sık sık yazılmıştır (bölüm VII; ayrıca bölüm IX' XIX A), bu nedenle yukarıda sadece bazı özelliklerinden bahsedilecektir. Maat "her şeyi kapsayan yaşam sıvısıydı³⁶⁴"; sıcak ve soğuk arasındaki dengeye hükmetti³⁶⁵. Maat enerjydi, iyilik yapanın içinde doğan bir güçtü; "yüce Tanrı Ra'nın dünyaya koyduğu uyumdu" [67]. Tanrıça Maat başın üst kısmıyla birleştirilirdi.³⁶⁶ Ra'nın. Dünyanın Yaratıcısı Ra'nın iradesi, özü, eylemleri Maat ile doyurulmuştu. Mısırlı Maat'la bir olmak zorundaydı ve bu da dışsal araçlarla değil, ancak insanın tam dönüşümü ile mümkün olabilirdi. Bu nedenle Maat, Mısır düşüncesinde merkezi bir kavramdı. Ya yüce Tanrı Ra'nın eşiydi ya da sıklıkla karıştırıldığı İsis veya Hathor'du. Diğer bazı zamanlarda iki Maat vardı: biri Güneş'le, diğeri Ay'la ilişkilendirilirdi³⁶⁷. Daha önce de gösterildiği gibi (bölüm VII), Maat'a "Ra'nın gözü" deniyordu, ancak "göz" Mısır'da Yılan Tanrıça *Ua Zit* ile ilişkili olarak *uzait*, Yunanca'da ise *mata*'ya (anne, Sanskr.) benzer şekilde *matî*'dir. Maat, Firavun'un alnını süsleyen kutsal yılan Uraeus'la özdeşleştirilmiştir (bölüm IX). Nitekim ogdoad içindeki Tanrıçalar yılanlardı.

Mısır uygarlığıyla ilgili olarak burada efsanevi Tanrı Thoth'a (Yunanlıların Hermes'i; *Trismegistus* olarak da adlandırılır, Üç kere büyük olan' Lat.) atfedilen, ancak muhtemelen MÖ 3. yüzyıla kadar uzanan hermetik yazılardan bahsedeceğiz. Bize ulaşan metin büyük olasılıkla MS ilk üç yüzyıla aittir ve Konstantinopolis'in düşüşünden sonra batıda ortaya çıkmadan önce yaklaşık 11. yüzyılda Bizans'ta düzenlenmiştir. Birkaç metin Thoth'u "iyi bir Baba gibi İşçi"nin yanı sıra "mükemmel bir Hemşire" olarak da takdis eder. Bazen de "Baba ve Döl Veren" olarak adlandırılır ya da "Hermafrodit" ya da Erkek ve Dişi... Baba, yani hem Erkek hem de Dişi" olarak nitelendirilir [68]. Bu kadar özlü olan Hermetik *Smaragdine Tablosu* Arapça bir versiyonda şöyle der: "Babası güneş ve annesi aydır; rüzgâr onu bedeninde taşımış ve toprak onu beslemiştir... Yükseklerin ışıklarını kendine çekmek için yeryüzünden göğe yükselir ve yeryüzüne iner; böylece içinde yukarıların ve aşağıların güçleri vardır; çünkü içindeki ışıkların ışığı, karanlığın önünden kaçmasına neden olur. Her ince şeyin üstesinden gelen ve kaba olan her şeyin içine nüfuz eden güçlerin gücü. Mikrokozmosun yapısı makrokozmosun yapısına uygundur" [69], böylece yan kanallar (sağ: solar - güneş, eril; sol: lunar -ay, dişil), Kundalini (rüzgar), Adi Shakti'nin (tüm güçlerin gücü, her şeyi kapsayan ve süptil veya kaba her şeye hakim olan) tezahürü olarak akışı (yeryüzünden-Mooladhara'dan cennete-Sahasrara'ya yükselip alçalması) ve Mooladhara'dan (hemşire toprak) kaynaklanması hakkında tam bir bilgiye işaret eder. Makrokozmosun mikrokozmos üzerindeki yansımaları aydınlatır ve ifade eder.

Mezopotamya'da bilinmeyen bir halka ait olan Al-'Ubaid kültürü, 6. binyılın başlarında Ana Tanrıça imgesine tapınırdı [70].

Üçüncü binyılda şekillenen Sümer kozmogonisinde Tanrıça *Nammu* (Ezeli Okyanus) "Cenneti ve Dünyayı doğuran anneydi" (sırasıyla erkek *An* ve dişi *Ki*; ikincisinin süptil enerji *K'i*, Japan. veya *Ch'i*, Chin. yani dişi Kundalini ile özdeşliğine dikkat edin; bölüm I).

İştar, Mezopotamya dinlerinde yüce üçlünün Tanrıçasıydı. Bu Akadca isim (tekil form) üçüncü binyılın sonuna kadar uzanırken, Babilce *İştarati* ismi (çoğul form) daha önceki *İştar*'dan türemiştir. İştar daha sonra Asur'un Büyük Tanrıçası olacaktır. Babil'in Birinci Hanedanlığı döneminde (MÖ 1600 civarı) bestelenen *İştar İlahisi*'nde Tanrıça yüce, hatta Tanrılar arasında en yüce olarak sunulur [71]. Güney Sümer'de, coğrafi bölgeye bağlı olarak *İnanna* olarak adlandırılırdı (*Ninanna*; en eski isim olarak *İninni*). Pek çok sıfatı vardı ve tüm kudretli Sümer Tanrıçalarının en kudretlisiydi. *İnanna'nın Yüceltilmesi*'nde tüm ilahi emirlere sahipti ve Sümer panteonunun başı olan Tanrı An ile eşit derecedeydi [72]. Ugarit'te bulunan tabletlerde İnanna (Bakire) "saf İnanna" [73], "Yıldızlı Bakire" [74] olarak adlandırılırken, Güney Sümer'de MÖ 3500 gibi erken bir tarihte "Cennetin ve Dünyanın Bakire Kraliçesi" ya da sadece "Cennetin Kraliçesi" (*Regina Coeli*, Lat.) [75] olarak adlandırılmıştır. Ona verilen diğer isimler "Dişi Aslan" ve bazen de "İlahi İnek" olmuştur. Aynı şekilde aslanı bir araç olarak kullanan ve insanları şeytanlardan korumak için on elinde silah tutan Tanrıça Durga (diğerlerinin yanı sıra) "Dişi Aslan" İnanna, Hammurabi'ye güçlü silahlar bahşetmiş ve ona koruma sağlamıştır [76]. Düşmanı Marduk tarafından bile "Her Şeyin Anası" [77] olarak adlandırılan *Tiamat* ise Prototip İnsan Kingu'yu güçlendirmek için ona Kader Tabletlerini vermiştir. İştar da "her krala asa, taht ve kraliyet gücü veren" [78] kişiydi. Bununla birlikte, "Güç"ün Hindu Adi Shakti'ye karşılık geldiğini biliyoruz.

Sümer Tanrıçası *Nidaba*, "Kutsal Oda'nın Bilge Kişisi", bir yılan olarak tasvir edilmiştir. Sümer'de (MÖ 4000 civarı) ortaya çıkarılan birkaç heykelde yılan başlı bir kadın tasvir edilmiştir. Sümer kenti Dir'de Tanrıça "İlahi Yılan Kadın" olarak adlandırılırdı. *Ninlil*'in (bkz. *infra*) bir yılanın kuyruğuna sahip olduğu söylenirdi. Sümer'de bulunan tabletlerdeki metinlerde Tanrıçadan "Cennetin Büyük Ana Yılanı" olarak bahsedilmektedir.

Asur'da *Mah* ("kudretli Tanrıça", "Tanrıların hanımı", "insanların anası"), Tanrıların Kraliçesi *Belitsh*'in Akadca karşılığıdır.

Nannaya, Ur'daki üçüncü hanedanlık döneminde (MÖ 21. yüzyılın ortaları) İştar'ın niteliklerine sahip bir Akad Tanrıçasıydı. Kültü daha sonra Suriye, İran ve Hindistan'daki Kuşanlara kadar uzanmıştır. Babil teogonisi *Tiamat*'a (*Thamté*) Ezeli su kaosunun Tanrıçası ya da her şeyi doğuran *Hubur Ana* olarak önemli bir yer vermiştir.

Mari'nin sarayında (MÖ 2000 civarı) beyaz taştan yapılmış, 1,50 metre yüksekliğinde, bereket Tanrıçasını tasvir eden bir heykel bulunuyordu. Yukarı kaldırdığı ellerinde tuttuğu bir kaptan sürekli olarak "sonsuz yaşam suyu" akıyordu (bölüm XI D) [79].

Hitit öncesi dönemde Güneş Tanrıçası *Arinna*'ya tapınılmış, daha sonra Hitit işgali sırasında adı bilinmeyen Büyük Ana kültü ortaya çıkmıştır. Daha sonra Arinna'nın yerini *Hebat* almıştır.

Ana Tanrıça *Potnia* (*Patnia*) - "Hanımefendi" ve "Meryem Ana" olarak da adlandırılır- bazı tarihçilere göre Neolitik dönemden beri tapınılan, teogoni öncesi ezeli bir ilahtı.

Casal, İndus Vadisi uygarlığını incelerken Büyük Tanrıça ya da Ana Tanrıça'ya tapınıldığını, bunun da dişi heykelciklerin erkek temsillerinin sayısından çok daha fazla olmasından kaynaklandığını yazmıştır. Yazarın görüşüne göre, Tanrıça heykelciklerinin bazılarının başlarında, anlamını açıklamakta güçlük çekilen yelpaze şeklinde yapılar bulunmaktadır [80]. Lotusa oldukça benzeyen bu "yelpazelerin" Kundalini enerjisinin Sahasrara'dan çıkışını sembolize etme olasılığını göz ardı edemeyiz. Aynı kültüre ait çok sayıda mühürde Büyük Tanrıça, başında boynuzlar taşıyan (bölüm VIII) ve kutsal pipal ağacının yanına yerleştirilmiş ana karakter olarak tasvir edilmiştir. Bir mühür onu bir tapınma töreni sırasında göstermektedir: önünde büyük bir rahibe secdeye kapanmış, ellerini bir tapınma ya da dua jestiyle Tanrıçaya doğru uzatmıştır; altında yedi kadından oluşan bir sıra vardır³⁶⁸ başlarında yüksek başlıklar vardı. Yazar burada temsilin bariz dini özelliğini tespit etmiştir [81]. Afganistan'da Nindowari tapınağında çok sayıda Tanrıça heykelciği (MÖ 3. binyıl) bulunurken, Mundigak'takiler MÖ 2800 - 2500 yıllarına tarihlendirilmiştir [82].

Batı Semitlerinde İştar'a *Astarte* denirdi. Astarte Fenikelilerin (Sur, Sidon, Kartaca) en yuce Tanrıçasıydı ve Yahudiler (bölüm XX B; *Ester*'in İbranice adına dikkat edin), Filistiler (*Atargatis*), Kenanlılar (*Ashtaroth*, *Ashtoreth* veya *Athtart*; Arapça karşılıkları *Ashtar*, *Astar* veya *Athtar*'dı) ve hatta Etiyopya'da bile tapınılan bir Tanrıçaydı. Cennete (*İnanna*'nın bir versiyonu olarak, "Cennetin Kraliçesi") ve Dünya'ya hükmediyordu ve bereketin sembolüydü.

Süryani-Filistin'de ayrıca, bazıları tarafından El'in (Sümer-Akkad Tanrısı Anu'ya karşılık gelir) karısı *Aşera*'nın kızı olarak kabul edilen Ugarit'in bakire Tanrıçası *Anath*'a taparlardı. Son *Tanrıça* "Denizin Hanımı *Aşera*" ya da *Elath*, yani *Tanrıça* olarak adlandırılır ve Tanrıların atası olarak kabul edilirdi. *Anath* "Krallığın Hanımı", "Hakimiyetin Hanımı", "Yüksek Göklerin Hanımı" olarak bilinirdi ve geç dönem bir Fenike yazıtında "Yaşamın Gücü" olarak adlandırılırken, Yahudi kolonistler onu Yahve ile ilişkilendirmişlerdir (bölüm XX B). Hammurabi'ye (yaklaşık MÖ 1750) adanmış bir Sümer anıt levhası *Aşera*'yı "Amun'un gelini *Aşratum*" olarak adlandırırken [83], güney Arabistan'da *Aşera*, Ugarit tabletlerinde olduğu gibi *Atharath* adını taşıyordu [84]. Daha fazla ayrıntı XX B bölümünde verilecektir.

İştar daha sonra Hurrilerle (M.Ö. 16. yüzyılda Mezopotamya'nın kuzeybatısındaki Mittani devleti) birlikte *Şuşya* olmuştur Mitanni halkı aynı zamanda büyük Babil Tanrıçası *Allatum*'a "Yeryüzünün Sahibesi" tapmıştır.

İranlıların kutsal kitabı *Zend-Avesta*, *Spanta Aramati*'den (*Armaiti*), "Saf Hayırlı Düşünce"den, yani Bilgelikten bahseder. Onun adı *Anne*'ye işaret eder. O, "etkin güç" ile donatılmış Toprak Tanrıçasıdır (Ermenice *Spandarmet* 'Toprak'). Eril üçlünün karşıtı olarak, Trimurti ve onların Shaktilerini hatırlatan dişil bir üçlü oluşturmıştır (bölüm XIX B). Dumézil, Yunanca *Eunomia* ile özdeşleştirilen *Xshathra*'dan, *Eunoia*'ya denk düşen *Vohu Manah*'tan ve *Sophia*'dan başka bir şey olmayan *Armaiti*'den bahseder [85]. Post-Gatik *Avesta*'da, üç değerli bir Tanrıça olarak da kabul edilen Büyük Bereket Tanrıçası *Ardhva Sura Anahita* görülür (bölüm XIX C). Massagetler ve İskitler tarafından (Yunan kökenli *Anaitis* adı altında) büyük onurlandırılmıştır. *Spanta Aramati*'nin (yeryüzündeki temsilcisi *Vispa Taurvairi*'dir) ferahlatıcı suyun (*canlı su*; bölüm XI D) ve bereketli toprağın hanımı olarak vücut bulmuş haliydi. Yaratıcı (Ahura Mazda) bile ona kurbanlar sunar. Onun kültü Babil ve Suriye'de de vardı. Onların altında *fravarti* adı verilen dişil ruhlar vardır. *Spanta Aramati*'nin kızı *Daena*, Ölümsüzler çağrısına cevap verdiğinde, yeryüzündeki ışığın ölümsüz güçlerini onaylayarak inananlarda uyandırılabilir. Onun oğlu insan prototipi *Gayomart*'tır (bölüm XIX C). Kendisine Yedi Ölümsüz'e karşılık gelen yedi nitelik kazandıran yedi metalden inşa edilmiştir. Yedi çakra ve onların yönetici Tanrılarıyla ilişkisi açıktır.

Atargatis (Gr.; *Attar'ates*'ten, ezeli Tanrıların Büyük Annesi) olarak Suriyeli Tanrıçanın Hierapolis'te bir tapınağı vardı. Yunanistan'da *Artemis* ile özdeşleştirilmiştir. Heykellerinden biri antik Dacia'da bulunmuştur.

Küçük Asya'dan gelen ve ağırlıklı olarak Frigya'da tapınılan bir ilah olan Tanrıların Anası, Büyük Tanrıça, Büyük Ana olarak kabul edilir ve çeşitli yerel isimlerle anılırdı: *Dindymene*, *Sipylene* (İda'nın Büyük Tanrıçası) ya da çoğunlukla *Kybele* (*Kibeli*) veya *Matar* (*Ana*) *Kubile*. Asıl adının *Kubaba* (*Kybebe*' Gr.) ya da *Kumbaba* olduğu anlaşılmaktadır. Bu isimlerden sonuncusunun matriksin (rahim) sembolü olan '*kumbha*' (Sanskrit.) ibriğini çağrıştırdığını düşünebiliriz. Aslında '*kubaba*' "içi boş kap" anlamına gelir. Hipotezimiz, Ugarit'teki bir Akad yazıtında (MÖ 14. veya 13. yüzyıl) görüldüğü gibi, *Kubaba* isminin beş ideogramında da bir kabın yer alması gerçeğiyle desteklenmektedir: "Leydi Kubaba' Karkamış ülkesinin hanımı" [86]. Baring ve Cashford, Gilgamiş destanındaki orman bekçisi *Humbaba* ile benzerliği fark etmişlerdir. Başka bir görüşe göre bu isim *Kube* ya da *Kuba* (küp) ile bağlantılı olabilir çünkü Tanrıça Anadolu'da, *Ka'be*'nin kutsal taşına ve hatta *Petra*'daki (stone' Lat.) siyah taş paralel olarak küp şeklinde siyah bir taş (bir meteorit; bölüm XV A) şeklinde onurlandırılırdı. Ürdün. Tanrıça aynı zamanda *Agdistis* (Gr.) olarak da adlandırılırdı. Ancak Yunanlılar Kibele'nin adını telaffuz etmekten kaçınmış, ona *Meter Theou* (Tanrıların Anası) demişlerdir. Kültüne Trakya'da ve Helen dünyasında da rastlanır ve heykelleri Bulgaristan, Romanya, Ukrayna ve Kırım'da bulunur. Tanrıçaya adanmış Neolitik tapınaklarda ona tapınılmış olabilir, tıpkı Meryem'e bir zamanlar Kibele ve İsis için kutsal sayılan tapınaklarda tapınıldığı gibi [87]. Kibele, Kapadokya'da savaşı Tanrıça *Ma* ya da *Ammas* ile özdeşleştirilirken, komşu ülkelerde (Kyzikos, Bergama, Troas, Mysia) *İda* adı altında Tanrıların Anası olarak saygı görürdü. İda (ya da İla) *Rig-Veda*'da Dünya'yı temsil ederken, İda aynı zamanda Yoga'da sol (dişil) kanalın adıydı. Kibele şöyle demiştir: "Bana topraklarım, göklerin

yarısı, yerin yarısı, denizin üçte biri verilmedikçe Tanrılara gitmeyeceğim. Ancak o zaman gideceğim" [88] demiştir ki bu onun yüksek statüsünü ortaya koyar, hatta bazen Zeus'un pãredre'si (*pãredros*, taht arkadaşı, Gr.) olarak kabul edilir. Girit uygarlığı panteonunun en tepesini Ana Tanrıça'ya vermiştir [89].

Yunan uygarlığındaki İlahi Anne'yi incelemeye, arkaik toplumda akrabalığın anasoylu bir temelde kurulduğunu ortaya koyarak başlayacağız. Bu durum *Matrokles* (Annesinden dolayı ünlü olan' Gr.) ismini doğurmuştur. Ataerkillik baskın hale geldiğinde akrabalık baba soyu dikkate alınarak belirlenmiş, bu da örneğin *İlyada*'da Akhilleus'un yakın arkadaşına verilen *Patrokles* (Babasından dolayı ünlü' Gr.) isminin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Yunan panteonuna ait Tanrıçaların çok çeşitli olması bizi şaşırtmamalıdır çünkü bir dinler tarihçisinin de belirttiği gibi, "Yunan dininde tüm Tanrıçalar toprakla bağlantılı olan büyük ana Tanrıçanın figürasyonlarından ibaretti" [90].

Antik Yunan'da *Géa* veya *Gaía* (kısa şekli: *Gé*) Dünya'nın dişi temsiliydi ve kaostan sonra ilk ortaya çıkan Tanrının eril değil dişi olması dikkat çekicidir. Ezeli Tanrısallık olarak Gaía, Ezeli Tanrı *Ouranós*'u, yani Cenneti doğurmuş, daha sonra bu çiftten diğer Tanrılar ve Titanlar ortaya çıkmıştır. *Rheaw* Zeus'un ve Olimpos'taki başlıca Tanrıların annesiyken, *Hera* Yunan panteonunun başlıca Tanrıçasıydı ve "boyunduruk Tanrıçası", yani Yoga Tanrıçası (*Yogeshwari*' *Yogadaini*' Sanskr.) olarak adlandırılıyordu [91]. Frigler ve Truvalılarda Hera Dindymene ya da Kybele iken, Romalılar ona Juno diyorlardı [92]. Hem Gaia hem de Hera, *Ladon* yılanının sarıldığı altın elma ağacıyla ilişkiliydi. Yılan başka geleneklerde *Lothan* (Kenan'da *Lat* ya da *Elat* olarak adlandırılır, *Tanrı El*'in dişi formu olarak *Tanrıça* anlamına gelir) ya da *Leviathan*, *Typhon* vs. olarak da karşımıza çıkar (bölüm IX).

Demeter (*gé/dhé* 'toprak' ve *métra* 'rahim' Gr.) bereketli toprağı temsil ediyordu ve herkesin annesiydi.³⁶⁹ Orpheus'a atfedilen bir ilahide. Eleusinian Gizemleri'nde (bölüm XV C) ona gizli (sadece inisiyelere ayrılmış) *Deo* adı verilmişti. Bununla birlikte, *Demeter* ve *Kóre* kişisel isimleri değil, sırasıyla "anne" ve "kız" isimlerini temsil ediyordu, çünkü bunlar aslında inisiyatik isimlerdi.

Pausanias, *Demeter*'in ikinci bir kızı daha olduğunu ve bu kızın gizli adının *Despoina* olduğunu ileri sürerken, Homeros ve Pamphos *Kóre*'yi Proserpine ile özdeşleştirmişlerdir.

Demeter üç yönü olan bir Tanrıçaydı: anne, bereketli toprağın ilahı ve gizli bir bilgeliğin sahibi.

Demeter'e adanmış en eski Homeros ilahilerinden birinde [93] Tanrıçanın seçilmişlere hakkında konuşulmaması gereken kutsal bir gizemi (*árreton*' unutterable' Gr.) öğrettiği söylenir [94]. İnisiye olmayanlar için "adı anılmaması gereken" bir varlıktı. Soyadı *Erinnys* (Barış Tanrıçası, Gr.) idi.

Arcadia'da *Demeter* kendini bir kısrığa dönüştürdü. Phygalia'daki mağarada kültü sırasında kısrığın başı yılanlarla süslenirdi.³⁷⁰ ve ona bir kuş (güvercin) eşlik ederdi [95]- evrensel bir maneviyat sembolü (Afrodit gibi diğer Tanrıçalar için de ortak) ve daha sonra Hristiyanlar tarafından Kutsal Ruh için benimsenmiştir. Teselya'da *Demeter Pheralia* olarak bilinirdi.

Bilgeliğin sembolü olan bakire *Athena* (Hristiyanlar için de *Sophía* (Gr.); bölüm XX C4) MÖ ikinci binyıldan beri tapınılan ve Hellas'ın en eski Tanrılarından biri olarak kabul edilen bir Tanrıdır.

İlyada'da Tanrıçanın, Zeus'un başının tepesinden doğuşu anlatılır ki bu hem dişi Kundalini'nin Sahasrara'yı aşmasını hem de Erkek İlke Atman'la gerçekleştirilen *unio mystica*'yı sembolize eder. Nitelikleri arasında kutsal ağaç (zeytin ağacı), yani süptil beden (bölüm IV) ve yılan (Kundalini, bölüm IX) vardı.

Athena tıpkı *asuraları* yok eden Durga gibi *devlere* karşı savaşmıştır. Tanrıçaya verilen isimlerden biri *Sotería* (Savioress'Gr.), diğerleri ise *Hygeia*'nın "sağlık veren" (aynı şekilde Kundalini; bölüm XXII C) ve *Eirenephoros*'un "barış taşıyıcısı" (iç huzurun, eklemeliyiz) olarak kabul edilmesi idi.

Bazı tarihçiler *Athena* ile İliryalı eşanlamlısı ve Mısırlı *Aten* (*Aton*), Suriyeli şehirlerin Tanrısı *Adonai* (*Rab*; daha sonra Yahudiler tarafından benimsenmiştir) ve Etrüsk *Thana* arasında bir ilişki görmekte tereddüt etmezler [96]. Aslında *Athéna Tanrıça* anlamına gelmektedir: *Bir Théa* (Gr.)' yani Büyük Tanrıça (sırasıyla *Devi* veya *Maha Devi* gibi, Sanskr.; bkz. *infra*'), *Pállas* ise Hizmetçi, Bakire (Gr.) anlamına gelir.

Yunanlılar *Persephone* ya da *Kóre*'ye (*Demeter*'in kızı) ölüm ve yenilenme (yeniden doğuş) Tanrıçası olarak taparlardı.

İffetin koruyucusu ve bereketli bitki örtüsünün Tanrıçası olarak Efes ve Delos'un bakire *Artemis* kültürünün Asya ve Ege'deki Büyük Ana kültüründen geldiği kabul edilir. Artemis aynı zamanda "dağların Tanrıçası" idi, dolayısıyla *Parvati*'ye (Dağcı - Sanskr.) benziyordu.

Moirai - Kader Tanrıcaları - Hindu Tanrıçası *Lakshmi* (ya da *Shri*)- Kader, Talih, Şans'ın (Sansk.) eşdeğerleri olabilir.

Etrüsk uygarlığı esas olarak Hera'ya karşılık gelen evlilik Tanrıçası *Uni* veya *Una*'ya (daha önce *Turan* olarak adlandırılırdı) saygı gösterirdi. *Menvra* Athena'nın eşdeğeri idi ve Demeter *Kerri* olarak adlandırılırken, Persephone, Etrüskler için *Persipnai* oldu.

Romalılar ya doğrudan ya da Etrüskler aracılığıyla Yunan Tanrıalarını devralmış ve onlara yeni isimler vermişlerdir: *Tellus* (Gaea), *Juno* (Hera), *Ceres* (Demeter), *Minerva* (Athena), *Diana* (Artemis), *Venüs* (Afrodit), *Libera*, daha sonra *Proserpine* (Persephone). Hem Diana hem de Proserpine ay ile eş tutulmuştur [97]. Juno-Hera Romalılar tarafından *Magna Deum Mater* (Tanrıların Büyük Annesi, Lat.) [98] ya da *Deum Mater* (Tanrıların Annesi, Lat.) [99] olarak adlandırılmıştır. Ancak en çok, Hindu panteonundaki *Parvati*'ye benzer şekilde *Mater Montium* (Dağların Anası, Lat.) [100] olarak saygı görmüştür.

Üç ana Tanrıça olarak tasvir edilen ve Hindu Tanrıçasının üçlü yönünü hatırlatan *Matronae*'den de bahsedebiliriz: Maha-Lakshmi, Maha-Saraswati ve Maha-Kali.

Alma (dişil form) Latince'de "kutsal", "tapınılası", "besleyici", "hayat veren", "yardımsever" anlamına gelir; bu sıfatlar yüce bir şekilde *Alma Mater*'de, Evrensel Anne'de toplanmıştır. Bu sıfatın Toprak Ana ile bağlantılı olarak Dünya (*Alma Tellus*) için de kullanılmasına şaşmamalıyız. Eski Ahit'te (Yeşaya 7:14) *almah* (İbr.) genç bir kadını ya da hizmetçiye ifade etmekteydi ve *Septuagint*'te *parthénos* (bakire, Gr.; bölüm XX C1) olarak yorumlanmıştır.

Romalılar *Kybele*'ye *Kibele* adı altında taparlar ve onu *Rhea* (bazen *Gaea*) ile özdeşleştirirlerdi.

Hannibal Roma'yı tehdit ederken, başkent sakinleri Livy tarafından *alıntılanan Sibylline Kitaplarında* yer alan kehanete uymuşlardır: "Eğer yabancı bir düşman İtalya topraklarını istila ederse, İdaealıların yenildiği gibi İtalya'dan kovulabilir.³⁷¹ Ana Pessinus'tan Roma'ya getirilmelidir" [101]. Delphi'deki Apollon tapınağı bu kehaneti doğruladı ve Bergama Kralı Attalos MÖ 205'te Tanrıçayı siyah bir taş şeklinde (bölüm XV A) Roma'ya büyük bir onurla teslim etti. Kibele Roma İmparatorluğu'nun Anası oldu' ve kültü MS 5. yüzyıla kadar sürdü. O *Magna Mater Deorum*'du. Bu isim Ceres'e de verilmiştir. Sophokles onu "Her Şeyin Anası" olarak adlandırmıştır [102].

Bir zamanlar Romalılar bugün daha az bilinen başka Tanrıçalara da büyük saygı gösteriyorlardı. Romulus silahlara adanmışken, Roma'nın ikinci kralı Numa Pompilius aslında ilk rahipti. Halikarnaslı Dionysius onun hakkında şöyle yazmıştır: "İnsanlar arasında ilk olan Numa, *Fides Publica* için bir tapınak kurdu ve onun onuruna diğer Tanrılar için düzenlenenler kadar kutsal kurbanlar düzenledi" [103]. Plutarkhos da Numa'nın insanlara yeminlerinin en kutsalı olan *Fides*'e yemini öğrettiğini ekler [104] ve Livy de Tanrıça *Fides*'e adanan ritüellerin sağ elle yapıldığını gösterir³⁷²-sadakatin, *fides*'in [105]. Tanrıça *Juventas* gençliğin ve dolaylı olarak da sürekli yenilenmenin, yani *ebediyetin* koruyucusuydu; bu bakımdan Benveniste *aevum* ile *iuvén* arasındaki etimolojik ilişkiyi çağrıştırır [106]. Roma'ya *firma omnia et aeterna* vaat eden *Juventas*'tı [107]. Romalılar ünlü Jüpiter tapınağı Capitoline'de onun için bir şapel inşa eder ve böylece *Juventas* yüce Tanrıyla (Jupiter O[ptimus] M[aximus]) ilişkilendirilir. Ayrıca Jüpiter *Juventas*'a adanmış yazıtlar da keşfedilmiştir. İncelememizi Praeneste'deki Latinlerin çocuk Jüpiter'i emziren (*Iovis puer*) Tanrıça *Fortuna Primigenia*'ya (Lat. ezeli) saygı gösterdiklerini göstererek bitiriyoruz' *Diouo fileia* [108].

Roma fethinden önce (MÖ 1. yüzyıl) Trans-Ürdün'de hüküm süren bir Arap toplumu olan Nebatiler, başlangıçta *el-Lat* (Tanrıça) ve daha sonra *Dhu-Shara* olarak bilinen dişi ilahiyata tapıyorlardı - sembol olarak siyah bir taş (Kibele olarak *betil*; bölüm XV A), el-'Uzza'nın (Adi Shakti'ye karşılık gelen Güç; bölüm XX D) eşine *sahiplerdi*. Burcu Ay'dı ve hayvanların (dişi aslan, inek ve yılan) hepsi Evrensel Büyük Tanrıça ile ilişkiliydi. Turkmaniyeh vadisindeki bir cenaze taşının üzerinde, adı Hindu Tanrıçası *Dussera*'yı (*Durga*) çağrıştıran *Dhu-Shara*'nın [109] adını içeren bir Nebati yazıtı vardır. MS 1000 yılı civarında bir ansiklopedinin Yunan derleyicisi olan Suidas'a göre, Petra'daki *Dhu-Shara*'nın siyah taşı Kâbe'ye paraleldir [110]. Bununla birlikte, el-Lat'a da benzer bir siyah taş şekli altında tapınılırdı (bölüm XX D).

Çinliler *Yin (Ti)* adı verilen dişil yönüyle Dünya'ya taparken, tüm Yaratılışı destekleyen Japon Tanrısı *Izanami* (Japonya'yı Davet Eden) idi. Güneş Tanrıçası *Amaterasu Omikami* (Parlayan Cennet' Japonya.) Ezeli Tanrı *Izanaghi*'nin (Davet Eden' Japonya.) kızıydı.

Tao-Te-King oldukça ilginç bir Yaratılış'ı anlatır: "Belirsiz bir şey vardı. Cennet ve Dünya'nın doğuşundan önceydi. Bu şey muazzam bir sessizliğe gömülmüştü ve ölçüsüz bir boşluktu. Kendi kendine var oldu ve değişmeden korundu. *Evrenin Anası* olarak kabul edilebilir. Adını bilmediğim için ona Tao diyeceğim" [111]. "Var olan her şeyin bir kökeni vardır. Bu köken (bu dünyadan önce var olan fenomenal dünyanın) Annesidir. Kim Anne'yi anlarsa, onun çocuklarını da tanıyacaktır" [112]. Lao-tse Tao'ya şu tanımlı vermiştir: "Yu adıyla anılan Tao, tüm varlıkların Anasını temsil eder.³²³ var olan varlıklar ve şeyler, "sayısız varlık", "on binlerce varlık" (Wan-Wü) yaratan annenin gücünü ifade eder." [113]. "Ruh, Vadi ve asla ölmeyecek olan da Derinlik Kadını olarak adlandırılır. Derinlik Kadınının kapısında Cennetin ve Dünyanın Kökü vardır. Boşluğun (Vadi'nin) ruhu algının ötesindedir ve süreklidir. Gücü asla boşa harcanmaz ve tükenmez" [114]. Buradaki *Kadının kapısını* Adi Mooladhara (kökün desteği, Sanskr.) olan Adi Kundalini'nin (İlahi Annenin tezahürü) kozmik konutu olarak ve *Vadiyi* de Adi Sushumna nadi'den başkası olarak kolayca yorumlayabiliriz.

Taoizm'deki Ezeli Tanrıça, Sui Shen (İşaretlerin Yorumu; veya Shou Wen) tarafından aşağıdaki şekilde tanımlanan, evliliğin ve evin koruyucusu *Nü Wa* (Nü Hua) idi: "Wa, eski zamanların kutsal ve bilge bakiresi, her şeyin yaratıcısı".

Mahayana Budizmi, bilge Nagarjuna tarafından açıklanan *Prajna-paramita Sutra*'da (tüm Mahayana okullarının temel metni olan *Madhyamika* 'Orta Yol veya Doktrin' haline gelmiştir) bahsedilen Büyük Tanrıça *Prajna-paramita*'ya (Bilgelik'in Mükemmelliği) saygı gösterir. Burada Buddha *Prajna-paramita*'nın tüm Buddhaların annesi ve öğretmeni olduğunu beyan eder: "O anne ve doğurandır, onlara her şeyin bilgisini göstermiş, onlara dünyanın yollarını öğretmiştir. Tathagatalar ondan çıkmıştır... Tathagataların tüm bilgisi ondan çıkmıştır. Geçmişteki, gelecekteki ve şimdiki tüm Tathagata'lar bu Bilgelik Mükemmelliği sayesinde tam aydınlanmaya kavuşurlar" [115]. Nirvana'ya götüren Bilgelik (*Prajna*) bu nedenle en yüksek erdemdi (*Paramita*). Aydınlanmış Kişi'nin (Buddha) kendisinin ve aydınlanma yolundakilerin (Bodhisattva) özüyü. *Prajna-paramita* (Pali), *Yum Chen* (Çince) veya *Hannya* (Japonca) Yunan *Sophia*'sının Budist eşdeğeri ve Hindu *Shakti*'ye benzer şekilde aydınlanmış bilginin kaynağıydı (*Nirmala Vidya*, Sanskr.; Büyük Tanrıça'nın niteliklerinden biri). Onunla ilgili metinleri içeren tüm Budist el yazmaları "Anne" olarak adlandırıldığı *Mükemmel Bilgelik'e İlahi* ile başlar. İlahi şöyledir: "Dünyanın öğretmenleri, Buddhalar Sizin kendi şefkatli oğullarınızdır" [116]. O, kişiyi bir Buddha haline getiren aydınlanmayı simgeler. Amblemi omzunun yanında bir lotus üzerinde duran Kitap'tır. *Prajna-paramita Sutra*'da (*Sekiz Bin Ayet Sutrası* olarak da bilinir) şöyle övülür: "O tapınılmaya değerdir. Ona sığınırız. O bizi aydınlanmanın kanatları altına güvenle getirir. O her şeyi bilendir... O Bodhisattvaların Annesidir. O Buddhaların mükemmel bilgeliğidir. Dharma'nın çarkını o döndürür" [117]. Budistler ayrıca Tanrıça *Tara*'ya (Kurtarıcı) da taparlar.

Tarihçi ve arkeolog Nicholas Roerich, Ladakh kralının sarayında "Dünyanın görkemli Annesi Dukkara'ya adanmış bir tapınak olduğunu yazmıştır. Merkezde yine onun resmi durur. Sağ elinde Buddha... Dukkara - ışıklı, çok kollu Dünya'nın Anası" [118]. Oldukça yakın bir zamanda Kiş'in antik yerleşiminde Dünyanın Anası'na adanmış bir tapınak keşfedilmiştir [119]. Dukkara, daha yakın bir isme sahip Tanrıça Durga gibi çok gözlü ve çok kolludur [120].

Çinliler arkaik Merhamet Tanrıçası (*Yin Pusha*) olan *Kuan Yin*'e (veya *Guan Shi*' Chin.; *Kwanon*' Japan.) taparlardı ve Bodhisattva olarak Avalokiteshwara'ya (merhametli görüşe sahip Rab) benzerdi. Hindistan'daki karşılığı *Padmapani* (*padma*' lotus' Sanskr.) idi. O da "Dünyanın Anası" olarak kabul edilirdi [121]. "Bir de ana-Tanrıça *Wu-sheng Lao-mu* (kelimenin tam anlamıyla: Yaratılmamış Anne) adlandırılır. Rolü, bir Tanrıçaya bu kadar çok güç atfedildiği için toplumda kadının yüksek statüsünü yansıtır. Popüler inanışa göre... önce dünyayı yaratır, sonra da onun çocukları olan insanları doğurur. Ancak onların yanlış davranışları ve çekişmeleri ona keder getirir. Büyük bir şefkatle, onlara ilham veren liderler ve vahyedilmiş kitaplar aracılığıyla mesajlar göndermeye devam eder ve onları gerçek doğalarını geri kazanmaya ve eve dönmeye çağırır" [122].

Druidlerde kadın rahibeydi. Keltlerde Ezeli dişil Tanrısallık, ruhani bir varlık olarak insan potansiyelinin bütünlüğünü simgeleyen *Ana*'ydı [123]. *Cerridwen* ve *Rhiannon* Keltler tarafından onurlandırılan diğer Tanrıçalardı. İrlanda'da Ana'nın adı *Danu* ya da *Dana* (İrlanda dilinde 'Eski';

muhtemelen Ezeli Ana) idi ve bu nedenle arkaik Tanrılar arasında yer alıyordu. Ona tapanlara *Tuatha Dé Danann* (İrlandalı) denirdi. İnsanlar aynı zamanda Brigit'e (*Brighid*) hem Tanrıça hem de azize olarak tapınarak pagan Kelt ve ortaçağ Hristiyan geleneklerini birbirine bağlamıştır. Kuzey Britanya'da *Brigantia*'dır. Britanya Tanrıçaları, *y Mamau* Roma dönemi yazıtlarında görülür (*Deae Matronae*, Lat.). İskandinav'da *Freyia* (*Freia*) bakireliğin ve doğurganlığın koruyucusuydu. Fin mitolojik *kozmogonisi* Havanın Bakiresi *İlmatar* ile başlarken, Baltık mitleri *Nerthus*'un Tanrıların Annesi olduğunu kabul ediyordu. Toprak Ana *Zemes Mate* (Letonca'da) ya da *Zemina* (Litvanca'da) idi. Slavlarda evi ve kadın mesleklerini korumak için *Mokoshi* (Sanskritçe *Moksha*'ya -özellikle Japonca eşdeğeri *Mokusho*'ya veya Çince *Mo-chao/Mozhao*'ya- ve *Maha-Lakshmi*'ye yakın geliyordu) vardı. Kuzey Yakutlarının Tanrı yerine Tanrı Anayı Yaratıcı olarak sunan kozmogonik bir mitleri vardır [124].

Eski İberyalılar, eski Mısırlılar ve Keldaniler gibi jinekokrasiye riayet ederlerdi. Mülkiyet kadınlar aracılığıyla aktarıldı ve çocuk annenin klanına aitti ve onun adını taşırdı; bu gelenek bugün bile Portekizliler tarafından korunmaktadır.

Azteklerde toprak Tanrıçası, Ay Tanrıçası'nın kız kardeşi ve Güneş Tanrısı'nın annesi olan *Coatlicue* (Toprak Ana; Doğum Veren) idi. Meksika'da bereket Tanrıçası *Tonancin* (Annemiz) olarak adlandırılırdı.

Kolomb öncesi Kogi kabilesi Taironas nüfusundan gelmektedir ve halen Sierra Nevada de Santa Marta (Kolombiya) dağında yaşamaktadır ve bu dağa fatihler tarafından ulaşılammıştır. Bu kabilenin bir ilahisine göre: "Önce deniz vardı. Her şey karanlıktı. Güneş yoktu, ay yoktu, insanlar yoktu, hayvanlar yoktu, bitkiler yoktu. Deniz Ana'ydı... Böylece, önce sadece anne vardı. Onun adı Gaulchovang'dı... O gelecek olanların ruhuydu ve düşünce ve hafızaydı" [125].

Kuzey Amerika yerlileri arasındaki efsaneler dışı ilahlardan bahseder. Keres kabilesi, Kolomb öncesi dönemlerden beri New Mexico'da tapınılan *Tse che nake*'den (Düşünce Kadını) -dünyayı düşüncesiyle yaratan Tanrıça- bahseder. Bu bölgede yaşayan ve Tewa dilini konuşan halk, Toprak Ana'nın bir görünümü olan Kil Kadın'a saygı gösterir. Arizona'nın kuzeydoğusunda yaşayan Hopi halkı *Kokyang Wuhti* ya da Örümcek Kadın'ı herkesin anası olarak kabul eder. İlahi güçlerle donatılmıştır, sınırsız bilgeliğe sahiptir ve toprakta yaşar. Herkesin annesi ve büyükannesi olan Değişen Kadın ("tekrar tekrar dönüşen kadın") yüzyıllardır Four Corners bölgesinde (Arizona' Utah' New Mexico ve Colorado) yaşayan Navajoların Tanrıçasıdır. Kutsama Yolu'nu beraberinde getirmiş, dünyayı insanlar için güvenli hale getirmiş ve dünyanın kaos ve düzensizliğine düzen getirmiştir [126]. Jacinto Garavito Palomino 1915'te Kogi kabilesinin kutsal Ana'ya tapıldığını göstermiştir: "Shivalaneum Ana - Şarkıların Anası - tüm atalarımızın Anası, başlangıçta bize ışığı verendir. O tüm insan ırklarının Anasıdır. O tüm kabilelerin Anasıdır... Shivalaneum Ana her şeyin Anasıdır. Sadece O'dur. Ve anısını tüm tapınaklara bıraktı... Ağabeylerimiz böyle söyledi" [127].

Kapsamlı olmaktan uzak bu incelemeyi Afrika Tanrıçaları *Yemaha* ve *Oshun*'un yanı sıra Hawaii Tanrıçası *Pele*'den bahsederek sonlandıracağız. Diğer örnekler için okuyucumuzu Kernbach'ın *Genel Mitoloji Sözlüğü*'ne gönderiyoruz.

*

Hindu ruhaniliğinin bu bölümün sonuna bırakılmış olması tesadüf değildir, zira Kutsal Anne burada son derece derin ve karmaşık bir anlam kazanmıştır.

Bu bölümün açılışında eski insanların annelik ve doğurganlıkla ilgili niteliklerin tezahürünü kadının ilahi bedeninde gördüklerini görmüştük. Tüm bunlar maddi dünyada açığa çıkan yaratıcı Güç'ten (*Adi Shakti*, Sanskr.) başka bir şey değildi.

Daha önce (bölüm XIX B) bu Dünya'da bir Kurtarıcı olarak enkarne olan Evrimin ilahi İlkesinin, büyük gücü iffetinden kaynaklanan bir Bakire'den doğduğunu belirtmiştik. Şimdiye kadar sunulan çeşitli kadın Tanrıçaların nitelikleri onun *güçlerini* göstermiştir: "Kudretli Tanrıça" (Mah), "Yaşam Gücü" (Anath) ya da "Etkin Güç" (Spanta Aramati). Boynuzlar da Üst Paleolitik Çağ'dan beri Evrensel Ana temsillerinde, daha sonra Sümer Tanrıçalarında ve inek biçimindeki ya da sadece boynuz taşıyan

diğer eserlerde (Hathor, İsis, Astarte, Kamadhenu, Surabhi, Andhumbla vb.) görülebilen bir güç sembolüydü (bölüm VIII).

Büyük Tanrıça'ya en eski çağlardan beri gücün sembolü olan bir kedigil (aslan, kaplan, panter ya da leopar) eşlik ederdi. Çatal-Hüyük'te Ana Tanrıça'nın (MÖ 6. yüzyıl; bkz. *üstte*) her iki yanında iki leopar bulunan bir tahtta oturur vaziyette bir heykeli bulunmuştur [128]. Hem Asur'da hem de Babil'de "Dişi Aslan" olarak da adlandırılan İştâr bir aslana binmiş ve elinde bir silah tutarken tasvir edilmiştir. İnanna da "Dişi Aslan" olarak adlandırılırdı. Kenan Tanrıçası Qadesh' bir aslanın üzerinde otururdu; Astarte bir aslana binerdi ve bazen dişi bir aslan başı taşırdı [129]. Ana dişi aslan metaforu Eski Ahit'te de mevcuttur (Hezekiel 19:2). İskitlerin Büyük Tanrıçası Anaitis de bir aslanın üzerine binmişti. Bu duruşu sergileyen bronz bir heykeli Romanya, Năieni-Prahova'da bulunmuştur [130]. Sıklıkla aslan üzerinde tasvir edilen Frig Kybele'sinin eşdeğeri idi. Kedigiller ya da grifonlar (aslan gövdeli ve kartal başlı muhteşem hayvanlar) Büyük Tanrıça Potnia'yı sık sık takip ederdi. Hititlerde onun eşi Büyük Tanrıça Arinna'ydı (Aryanlarda Anahita). Tanrıçanın aslanlar arasında oturan heykeli Fenike şehir devleti Ugarit'te keşfedilmiştir. Hititler de Heba'ya (Hebat, Khebat; Fırtına Tanrısı'nın karısı) taparlardı ve Hattuşas'taki (Boğazkale, Ankara'nın 200 km doğusu) kaya heykelinde bir aslana binerken resmedilmiştir. Mısır ve Suriye'de Tanrıça Qetesh'in heykellerine aslanlar eşlik etmiştir. Aynı şekilde Hera'ya da aslanlar eşlik etmiştir [131]. Azerbaycan'da 1000 yılı civarında yaşayan Mannei'lerde de Tanrıça bir aslanın üzerindeydi. Bakire Meryem bile iki aslan arasında bir tahtta otururdu [132].

Kutsal Kitap da Tanrıça ile kedigiller arasındaki ilişkiyi hatırlatır: sevgili yüksek yerlerden (*bamoth*, İbr.- Ana Tanrıça'nın tapınaklarının dikildiği yer), "aslanların inlerinden, leoparların dağlarından" (Ezgiler Ezgisi 4:8) inmelidir.

Yuhanna Apokrifonuna [133] göre Sophia, "aslan yüzlü bir yılan" olarak tasvir edilen *Yaltabaoth*'u doğurmuştur. Ve gözleri çakan şimşekler gibiydi" ve bu nedenle Tanrıça'nın birçok sembolünü bir araya getirir. Bilgeliğin oğlunun adı da *Ariael*'dir (*ari*, aslan, İbr.) [134] ve Ophitlerin Demiurge'sidir [135].

Daha önce gösterildiği gibi (bölüm IV) Hindu panteonundaki ilahların her birinin özel bir aracı (*vahana*' Sanskr.) vardı. Böylece Büyük Tanrıça, şeytanların yok edicisi *Durga* iken aracı olarak bir kaplana sahipti ve on elinin her birinde farklı bir silah tutuyordu (daha sonra Yunan *Hekate* gibi [136]). Tarih öncesi Mohenjo-Daro kasabasında bulunan bir mühürde Tanrıçanın bir kaplanın yanındaki görüntüsü görülebilir [137]. Diğer zamanlarda *Sinharathi* ya da *Sinhavahini* (aslana binmiş Sanskr.) ya da *Jagadamba* (Evrensel Ana' Dünyanın Anası' Sanskr.) ya da *Jagaddhatri* (Dünyanın Sürdürücüsü' Sanskr.) olmuştur. Tüm bu tezahürler Anahatha çakranın merkezi – orta kısmı - yönü ile görevlidir.

Bu güçlerin özü *Adi Shakti*, Ezeli Güç, Büyük Tanrıça (*Maha-Devî*) ya da kısaca Tanrıça'dır (*Devî* aynı zamanda "Parlayan" anlamına gelir' Sanskr.).

Adi Şankaraçarya'nın ona hitaben yazdığı *Devi Sooktam* ilahisinde "enerji formu altında tüm fani varlıklarda mesken tutan Tanrıça" (*Ya Devi sarva bhuteshu shakti rupena samsthitah* Sanskr.) olarak adlandırılmıştır [138]. Büyük azizin sözünü ettiği enerji Kundalini idi.

"Dünyanın bu Anası aslında kuzeyden fatihlerin gelişinden çok önce Hindistan'da yüceydi. İndus Uygarlığı'nın Tanrıça kraliçesiyle birlikte kapanması, katı ataerkil savaşı çobanların gelişinden ve onların ataerkil Tanrılarını yerleştirmelerinden kaynaklanmış olmalıdır. Ana lotusundan çıkarıldı ve yerine Brahma oturtuldu... Yine de yerli halkın kalbinde üstünlüğü korundu ve yüzyıllar boyunca Vedic ve Vedic öncesi geleneklerin kademeli olarak birleşmesiyle, yavaş yavaş onurlu konumuna geri döndü... Bugün Doğu'daki en büyük güçtür" [139].

Adi Shakti Yüce Varlığın yaratıcı Gücüdür (bölüm I) ve hem bedenlenmemiş hem de bedenlenmiş formlarda tezahür eder. Markandeya, Adi Shakti'nin Gokul'da kutsal bir İnek şeklinde bedenlendiğini tespit eden ilk kişidir. Markandeya daha sonra Rama'nın Lav adı verilen ikizlerinden biri olarak bedenlenmiştir.

Büyük Tanrıça kültü Hint bölgesinde çok eskidir. E. Mackay'a göre, Harappa ve Mohenjo-Daro'da bulunan İndus uygarlığına (MÖ 3. binyıl) ait heykelcikler, Shiva-Paşupati'nin karısı *Parvatî*'yi (kelime anlamıyla: Sığırların Efendisi, Sanskr.; daha geniş bir anlamda: Yaratıkların Efendisi, İlâhi Çoban) Aynı

bölgede keşfedilen bir mühür üzerine kazınmış ikincisinin büstü, Tanrıyı Yoga pozisyonunda otururken tasvir ediyordu (*Yogeshwara*, Yoga'nın Efendisi, Sanskr.). Ancak bu isimler Vedik öncesi dönemde henüz ortaya çıkmamıştı. Aryan *Vedalarındaki* karşılığı *Ushas* (Şafak, Sanskr.), Cennetin kızıydı (*Dyaus Pitar*; *dyauh' div'* etimolojik: parlak gökyüzü' Sanskr.). Ana Tanrıça kültü, Aryan istilasından önceki otokton nüfus olan Dravidyalılarda da baskındı.

Vedik Tanrılar çağı Aryan fethi ile başlamış, Kutsal Anne ya *Adity* (güneş Tanrıları *Aditya-Güneş*'in annesi, Sanskr.) ya da *Bhoomi-Devi* (Toprak Tanrıçası, Toprak Ana, Sanskr.) olarak tasvir edilmiştir.), daha önce *Prithivi* (Geniş, Sanskr.) olarak adlandırılan ve *Surabhi* (Güzel Kokulu' Sanskr.) veya *Kamadhenu* (Dilek-İnek; *dhenu'* inek' Sanskr.) veya *Kamadhuk* (sağıldığında arzu ettiğiniz her şeyi üreten; *kama'* arzu' Sanskr.) olarak kutsal İnek. Aditi de bir inektir. Tanrıça *Rig-Veda*'da ve *Atharva-Veda*'da en önemli Tanrıları "yanına aldığı" ya da "onlarla birlikte gittiği" yerlerde Evrensel Güç olarak kendini belli eder: Rudra' Vasu' Varuna' Indra' Aditya'lar vs. aslında "tüm Tanrılar" (*Vishwadeva'* Sanskr.) [140]. "Sevdiğimi güçlü kılıyorum, kim olursa olsun" der Tanrıça. Kendi büyüklüğünü ilan eder: "Baba'yı ortaya çıkaran benim, o dünyanın başında, rahmim sularda, okyanusta. Oradan kendimi tüm dünyalara doğru genişletirim ve başımın tepesiyle oraya cennete ulaşırım. Rüzgâr gibi esiyorum, tüm dünyaları kucaklıyorum, göğün ve yerin ötesinde: tüm ihtişamımla böyleyim" [141]. Burada: Erkek Prensibi Sahasrara'ya (dünyanın başı) yükselten Tanrıça'yı' Kundalini'nin esintisini (rüzgarını)' Paramchaitanya'nın her şeyi kapsayan titreşimini buluyoruz.

Vedik ilahilerde Tanrıça aynı zamanda *Bhavasi Mata* (Yaratılmışların Anası' Sanskr.) veya *Kshama* (Toprak' Sanskr.) olarak da adlandırılır. Zimmer onu "dünyanın geniş bir bölgesinde tapınılan ve eski Yakın Doğu'da, Akdeniz, Karadeniz ve Tuna vadisi topraklarında sayısız imgesi bulunan Kalkolitik dönemin Büyük Ana Tanrıçası" olarak kabul etmiştir. Erken Sümer-Semitik Mezopotamya'nın iyi bilinen Tanrıçalarının kız kardeşi ya da ikizidir ve böylece Hindistan ile Batı mit ve sembol geleneğimizin kaynakları arasındaki Aryan öncesi bağlantılara bir ışık tutmaktadır" [142].

Vedalar, Kennedy'nin hakkında şunları yazdığı *Gayatri*'den bahseder: "*Vedalar*daki hiçbir şey *Gayatri*'den üstün değildir... *Gayatri*, *Vedaların* ve *Brahmanların* anasıdır... Çünkü *Gayatri*, *Vishnu*, *Brahma*, *Shiva* ve *Vedalar*dır"[143].

Kutsal Anne *Purana* Tanrıları arasında önemli bir yere sahiptir. O *Adi Shakti*'dir. *Maha Devi* olarak yüce Tanrı Shiva'nın eşidir. Farklı isimler altında da bilinir: *Shiva Bhairava* olduğunda *Bhairavi* (Korkunç, Sanskr.); *Kena Upanişad*'da *Uma* (Işık veya Gecenin Huzuru, Sanskr.); *Himavati* (Karla Kaplı Olanın Kızı, yani Himalayalar, Sanskr.); *Jagadamba* veya *Jaganmata* (Dünyanın Annesi, Sanskr.); *Durga* (Öteye Erişen, Sanskr.); *Parvati* (Dağcı, Dağın Kızı, yani Himalayalar, Sanskr.); *Bakire Gauri* (Adil, Sarışın veya Parlayan, Sanskr.); *Kali* (Siyah, Sanskr.) ilk olarak *Agni* ile ilişkilendirildiği *Vedalar*'da, daha sonra Shiva'nın karısı olarak bahsedilmiştir. *Puranalarda* onu *Lakshmi* (Talih) olarak buluruz.³⁷⁴ Sanskr.), *Vishnu*'nun karısı, adı *Rig-Veda*'da kişileştirilmemiş iyi talihi ve *Atharva-Veda*'da şans ve talihsizlik Tanrıçasını ifade eder Bu sayım *Bhavani* (Varlık Veren, Sanskr.), *Chandi* veya *Chandika* (Şiddet, Gazap, Sanskr.), *Shyama* (Karanlık, Sanskr.) ve hepsi *Shri Lalitambika Sahasranama Stotram*'da [144] geçen ve sayıları bine ulaşan diğer isimlerle devam edebilir.

Tanrıça *Kali*'nin başka ruhani ifadelerde de karşılıkları vardı; bunlar arasında "siyah ama güzel" Yahudi Şulamit'i (Ezgiler Ezgisi 1:5) ve Hristiyan Siyah *Madonna*'yı (bölüm XX C3) anmak gerekir. *Devi* her zaman *Shakti* olmuştur, örneğin Anne, Eş veya Kız evlat olarak insan formunda görüldüğünde karşılık gelen eril enkarnasyonun Gücü: *Sita-Rama*'nın karısı; *Radha-Krishna*'nın yoldaşı; *Draupadi-Pandavaların* karısı; *Meryem-İsa*'nın annesi; *Fatima-Muhammed*'in kızı ve *Hazreti Ali*'nin karısı.

Bu bölümü bitirmek için Sih Kutsal Yazılarından *Aykaa Maa-ee* olarak adlandırılan İlahi Anneye atıfta bulunan birkaç alıntı vereceğiz. "Tüm çağlar boyunca O Bir ve Aynıdır. Tek İlahi Anne Üç Tanrıyı yaratmıştır. Bir, Dünyanın Yaratıcısı³⁷⁵ Bir, Sürdüren³⁷⁶ Ve Bir, Yok Edici³⁷⁷" [145]. "Melekler, insanlar, göksel müjdeciler ve göksel şarkıcılar, O'nun üzerinde meditasyon yaparlar. Alçakgönüllü Rishiler bile İlahi Anne hakkında şarkı söylerler". "Rab'bin Kendisi sizin annenizdir ve O'nun Kendisi sizin babanızdır" [146].

B. ESKİ AHİT'TE İLAHİ ANNE

"Ve Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı"

Yaratılış 1:27

"Tanrı her yerde olamazdı, bu yüzden anneleri yarattı"

Yahudi Atasözü

Eski Ahit olarak bilinen kitap, başlangıçta Tanrı'nın seçilmiş kulları tarafından alınan ilahi vahyi içeriyordu. Onlar da bunu çevrelerindeki insanlara sözlü olarak iletmişlerdir. Nesiller boyunca aktarılan mesaja yazılı bir form verilebilmesi için büyük bir zaman geçmesi gerekmiştir. Bunun sonucu olarak, Kutsal Yazıların bize ulaştığı biçimi büyük ölçüde etkiledikleri için göz ardı edilemeyecek bir dizi özellik ortaya çıkmıştır.

Orijinal haliyle *Tevrat* metni, *tek bir kelimeyi* oluşturan yaklaşık 300.000 harften oluşan kesintisiz bir satırdı (bugün olduğu gibi kelimeler, cümleler veya paragraflar arasında boşluk yoktu) ve bu gerçek daha sonra, anlamı satırın bölündüğü yere bağlı olan kelimeleri elde etmek için az çok keyfi fırsatlar yarattı. MS 1236'da Kardinal Hugo de S. Caro metni bölümler halinde sistematize etmek için ilk girişimde bulunurken, Parisli Robert Estienne (Stephanus) paragraflara ayırma işlemini ancak üç yüzyıl sonra, bugün bilindiği şekliyle 1553'te gerçekleştirmiştir.

O eski zamanlarda insanlar noktalama işaretlerini kullanmıyordu, noktalama işaretleri anlamı tamamen değiştirebiliyordu, Delphi'deki Kahin'e gidip soran Atinalı bir kadının klasik örneğinde olduğu gibi: "Oğlum savaşta ölecek mi?" Cevap muğlak bir üslupla yazılmıştı: "Oğlun ölmeyecek, geri gelecek", virgülün konumuna bağlı olarak iki zıt şekilde okunabilir: "Oğlunuz ölmeyecek, geri dönecek" ya da "Oğlunuz ölecek, geri dönmeyecek".

Eski Ahit metinleri yazıldığında sesli harfler için grafiksel işaretler kullanılmıyordu. Yahudiler sesli harf işaretlerini MS 6. yüzyıldan itibaren kullanmaya başlamışlardır. Ancak MÖ 9. yüzyılın sonunda Tiberya'da bir grup haham (*Masorettes*, *masoreth*, gelenek, İbr.) belirli bir şekilde yazılan (*ketivah*, yazılı, İbr.) bazı kelimelerin farklı bir şekilde okunması (*keri*, okuma, İbr.) konusunda anlaştılar. Sonunda Eski Ahit'in bugünkü şekli sadece sesli harf işaretlerini (*cinas*) değil, aynı zamanda metnin söylenmesini sağlayan müzik işaretlerini de içerir.

Herkesin sadece Aramice konuştuğu bir dönemde Masoretlerin görevi kolay değildi: İncil'deki İbranice dilini yeniden inşa etmek zorundaydılar³⁷⁸. Yüzyıllar boyunca (MÖ 6. yüzyılda Ahameniş döneminden başlayarak) artık yaygın kullanımda değildi. Sonuç olarak, Masoretik baskıdan çok önce, günlük kullanım için *Targum* olarak bilinen ve en eskisi M.Ö. birinci yüzyıla kadar uzanan Kutsal Yazıların Aramice yorumlarının yazılması gerekmiştir (*Targum Onkelos*; bkz. *infra*). Aslında, Masorettes'in haham İbranicesi hiçbir zaman konuşulmamış, bilimsel bir dil olarak kalmıştır. Sadece bir örnek vermek gerekirse: seslendirmeye bağlı olarak, sessiz *slm* "kıvılcım", "barış", "sağlık", "anlaşma", "bütünlük" veya "ödül" olarak okunabilir. Böyle bir özellik Profesör Kamal Salibi'nin İsrailoğullarının asıl vatanının ve Yahudiliğin doğduğu yerin Filistin değil Batı *Arabistan* olduğunu iddia ettiği *The Bible Came From Arabia*'yı yazmasına olanak sağlamıştır.

Son olarak, birçok dilde eşsesli sözcükler bulunmasına rağmen, hiçbirisi bu açıdan Sami dilleri kadar zengin değildir. Sadece bir örnek vermek gerekirse, Chicago'da yayınlanan Asurca sözlükte Sami dilindeki "abu" kelimesinin tüm anlamlarını vermek için en az sekiz sayfa gerekliydi [147].

Açıktır ki, Eski Ahit bugünkü haliyle, belirli çıkarları olan ve istisnasız hepsi insan olan kişiler tarafından *bilinçli olarak yorumlanmış* birçok olası varyanttan sadece biriydi.

Bu durum Armstrong tarafından şöyle tarif edilmektedir: "Yahve Kenan ve Orta Doğu'nun diğer Tanrı ve Tanrıçalarını başarıyla alt edip *tek* Tanrı haline geldikten sonra, dini neredeyse tamamen insanlar tarafından yönetilecekti. Tanrıça kültünün yerini alacaktı ve bu da yeni uygarlaşan dünyanın karakteristik özelliği olan kültürel değişimin bir belirtisi olacaktı" [148].

Burada bazı *Kutsal Kitap* bilginleri tarafından benimsenen sonuçlar bulunmaktadır. Daha geçen yüzyılda S. Grimke, M. Joslyn Gage ve E. Cady Stanton, *İncil*'in erkek yazarlar tarafından kaleme alınmış olması nedeniyle, *İncil* metinlerinin Tanrı'nın değil erkeklerin sözleri olduğunu iddia etmişlerdir. *İncil*, ataerkilliğe dini bir gerekçe ve ideolojik bir meşrulaştırma sağlamaktadır.

"Gerçekten de, Tanrı için dişil sembolizmin yokluğu, ister Mısır, Babil, Yunanistan ve Roma'da ister Afrika, Hindistan ve Kuzey Amerika'da olsun, dişil sembolizmle dolu olan dünyanın diğer dini gelenekleriyle çarpıcı bir tezat oluşturarak Yahudilik, Hristiyanlık ve İşlam'ı işaret etmektedir" [149]. Profesör Edward Chiera şöyle yazmıştır: "*İncil* söz konusu olduğunda... rahibin kiskan sansürü... dindarca ama yine de onaylamadığı şeyleri acımasızca ortadan kaldırmıştır". Geo Widengren de şunları yazmıştır: "Yahudi Kanonu'nda bize aktarıldığı şekliyle Eski Ahit'in İşrail'in yerel edebiyatının yalnızca bir parçası olduğu gerçeğini gözden kaçırmamalıyız. Ve dahası, bu korunmuş kısım birçok pasajda açıkça sansüre maruz kalmış ve buna bağlı olarak tasfiye edilmiştir" [150]. Kumran mağaralarındaki Ölü Deniz parşömenlerinin keşfi konuya yeni bir ışık tutmuştur. Parşömenler, Ester ve Nehemya hariç İbranice Kutsal Kitap'ın her kitabının büyük bölümlerini ya da sadece parçalarını içeriyordu. Daha önce bilinen metinlerle karşılaştırıldığında, araştırmacılar "Kumran'daki İncil metinlerinin yaklaşık yarısının ya modern çevirilerde yer almayan pasajlar içerdiği ya da geleneksel *İncil*'de yer alan pasajlardan yoksun olduğu sonucuna vardılar. Bu farklılıklardan bazıları özellikle ilgi çekicidir" [151]. Kâtiplerden kaynaklanan olası sahteciliklerden kolayca vazgeçilemez: "Nasıl dersiniz? "Biz bilgeyiz, RAB'bin yarası bizimledir" diyorsunuz? Bakın, kesinlikle yazıcıların yalancı kalemı onu yalan yaptı" (Yeremya 8:8).

Burada *Kur'an*'ın Yahudileri Tanrı Sözü'nü değiştirmekle (*tahrif*, Arapça) ve *Tevrat*'ın orijinal metninden bazı büyük bölümleri çıkarmakla suçladığını belirtmek gerekir: "Musa'nın insanlara bir ışık ve yol gösterici olarak getirdiği kitabı kim indirdi? Sen onu parşömenlere koydun, onları açıklıyor ve birçoğunu gizliyorsun" (6.91). "Onlardan bir grup var ki, Allah'ın sözünü işittiler, sonra onu tahrif ettiler" (2.70). "Uydurdukları yalanlar onları dinlerinde aldattı" (3.23). "Onlardan bir fırka vardır ki, dillerini Kitap'la eğip бүkerler; siz onu Kitap'tan sanasınız diye, halbuki o Kitap'tan değildir; "Bu Allah katındandır" derler, halbuki o Allah katından değildir" (3.72). "Onlar, kelimeleri anlamlarından saptırıyorlar; kendilerine hatırlatılanın bir kısmını unuttular; ilerinden pek azı hariç, sen onların hainliklerini ortaya çıkarmaktan asla vazgemeyeceksin... Kitap ehli, şimdi size, Kitap'tan gizlemekte olduğunuz birçok şeyi açıklayan ve birçok şeyi silen Elçimiz geldi" (5.16-18). "Kitabı elleriyle yazıp sonra da "Bu Allah katındandır" diyenlerin vay haline! "Kitabı elleriyle yazıp sonra da onu az bir pahaya satmak için "Bu Allah katındandır" diyenlere yazıklar olsun; elleriyle yazdıklarından dolayı onlara yazıklar olsun, kazandıklarından dolayı da onlara yazıklar olsun" (2.73). Analizimize, saf Ruh olduğu için, Yahudilerin Tanrısının bedeni olmadığını, dolayısıyla fiziksel özellikleri olmadığını, bu nedenle cinsiyetsiz olduğunu ve sonuç olarak Tanrı'nın erkek ya da dişi olduğunu savunmanın kesinlikle mümkün olmadığını fark ederek başlayacağız. Göz ardı edilemeyecek kadar açık olan bu duruma rağmen, Kutsal Kitap'ta Eşsiz Tanrısallığı belirtmek için kullanılan isimler (Yahve, El ya da Elohim) eril formda isimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, erkek *Tanrı* (*Baba*) kavramının başka bir mantıktan değil, *dilbilgisel bir gereklilikten* kaynaklandığı açıkça ortaya çıkmaktadır. Bunun hemen ardından, tüm vakanüvislerin, kâtiplerin, peygamberlerin ve İncil'deki mezmur yazarlarının yanı sıra âlimlerin ilahiyatçıları ve tefsircileri Tanrı söz konusu olduğunda (kendi dini kavramlarıyla tamamen çelişen) bir antropomorfizm kullanmış ve bundan Babamız, Efendimiz, Efendimiz, Göksel Kral vs. gibi adlandırmalar türetmişlerdir. Tanrı'nın dilsel erkekliği, İngilizce gibi cinsiyetçi olmayan dillere yapılan çevirilerde de vurgulanmaya devam etmiştir. Kabalistlerin gizemli Tanrısı *En-Soph*'un, *sephiroth* olarak bilinen on emanasyon aracılığıyla tezahür ettiğinden bahsetmek gerekir (bölüm IV). En-Soph'tan Eski Ahit'te bahsedilmemiştir. Bir kişi olmadığı ve YHWH gibi belgelenmiş bir ismi olmadığı için, "HE" eril O yerine "SHE" dişi O olarak anılması gerektiği açıktır. Dahası, 13. yüzyılın anonim bir yazarı tarafından gösterildiği gibi, kendisini insanlığa ifşa edemediği için gizli bir Tanrı'dır [152]. Ayrıca birçok İbranice kelimenin eril ya da dişil olabileceğini, cinsiyetlerinin nasıl seslendirildiklerine bağlı olduğunu da dikkate almalıyız. Bununla birlikte, yukarıda gösterildiği gibi, Eski Ahit'in orijinal metninde sesli harfler yoktu ve bu harfler daha sonra *erkek* bireyler tarafından eklenmiştir. Raphael Patai, *The Hebrew Goddess (İbrani Tanrıça)* adlı mükemmel kitabında, karşılaştırmalı dinler üzerine yapılan bir araştırmanın, insanoğlunun ilahi Baba'nın yanı sıra ilahi Anne imgesine de ihtiyaç duyduğunu gösterdiğini gözlemlemiştir. Yazar şu soruyu ortaya atmıştır: "İnsanoğlunun ilahi bir anneye duyduğu özlemin Yahudilikte kendini hiç göstermemiş olması düşünülebilir mi?... İbrani

Tanrıçası öldü mü, yoksa sadece uyuyor mu, yakında dinlenerek gençleşecek ve oğullarının ve sevgililerinin kalplerini geri kazanacak mı?" [153]. Kitabı bu sorulara yanıt vermektedir. Antik dünyanın ve özellikle de çevre bölgelerin Tanrıları arasında İsrail'in Tanrısı tekil bir konuma sahiptir ve bu inkar edilemez. Ne gücünü bir Tanrıçayla paylaşır ne de herhangi birinin kocasıdır. *Kutsal Kitap* tefsirleri, onun eşini İsrail topluluğu (örneğin Yeşaya 50:1; 54:1-8; Yeremya 2:2-3; 3:1-20; Hoşea bölüm 2-4 vb.) ya da İsrail ülkesi (Yeşaya 62:4-5) olarak düşünerek sorunu çözmeye çalışmışlardır. Aynı şekilde, Hristiyanlar da bu modeli benimsemiş ve Kilise'ye İsa'nın Gelini rolünü atfetmişlerdir (bölüm XX C3 ve C4).

Gerçekten de, Kutsal Yazıların tamamı sık sık kutsal birliğe (*hierós gámos* Gr.; *unio mystica* Lat.)' *zivuga qadisha*'ya (İbr.; Kabala ve Hasidizm'de: *yihud*' tekil *yihudim*' çoğul)' atıfta bulunur ve böylece ilahi Eş'in varlığını ima eder. Kabalistler, Gnostikler, Hristiyan ve İslam mistiklerinin hepsi birlikte bu birleşmeye (*Yoga* Sanskr.) atıfta bulunurlar. İnsan düzeyinde bu birleşme bireysel Benlik (*Atman*) ile Kutsal Ruh (*Kundalini*) arasında gerçekleşir. Önemli Kabalist öğretmen ve şair Moses Zacuto'ya (yaklaşık 1626-1713) ait olan aşağıdaki sözler, onun süptil beden ve Kundalini enerjisinin sırlarının farkında olduğunu gösterebilir. Zacuto müritsi Abraham Rovigo'ya şöyle yazmıştır: "Sanırım size *luz* isminin gizemi hakkında daha önce bilgi vermiştim.³⁷⁹ *Hokhmah* ve *Binah*'ın gizemi olan erkek ve dişi" [154]' böylece merkezi olanı (*luz*, omurga, İbr. [155]) unutmadan yan kanallara (eril ve dişi) atıfta bulunur.

Geleneğe göre tüm Yasa'yı kapsayan *Bereshit*, *Tevrat*'ın ilk kelimesidir ve *brith esh* (ateş Ahitsi' İbr.) olarak okunabilir [156]. Eski Ahit ilahi evlilik hakkında okur. "Damadın gelin üzerindeki sevinciyle, Tanrın senin üzerinde sevinecek" (Yeşaya 62:5). Damadın sevinç dönemi yedi gündü - yedi çakranın (yani Yaratılış'ın yedi günü; bölüm XIX C) art arda açılmasına ve sonunda *ananda* durumuna ulaşmasına bir gönderme. Hoşea (bölüm 2-4; ayrıca bkz. *infra*) ilahi birliğe başka atıflarda da bulunur. Örneğin, Tanrı şöyle demiştir: "Seni sonsuza dek kendimle nişanlayacağım" (2:19; krş. 2:20). "Ona dedim ki: Benim için birçok gün kalacaksın; ... ve sen [başka] bir adamın olmayacaksın, ben de senin için olacağım" (3:3). Davut'un (Süleyman'ın) yıldızının da iki İlkenin kutsal birliğini sembolize ettiğini görmüştük (bölüm XIX B).

Bu çift *Elohim* ve *Edem*'den oluşur; ikincisi Hippolytus tarafından "Justin'in dediği gibi, kasıklarına kadar bakire ve aşağıdaki kısımları (yılana benzeyen) bir kız olarak tasvir edilmiştir. Ama bu kız Edem olarak adlandırılır" [157] ve her mitolojide karşılaşılabilecek kozmogonik Gök-Tanrı ve Yer-anne çiftlerine yaklaşır (bkz. *infra*). Ayrıca *Elohim* (Kudretli Olanlar, İbr.; bölüm XV D) teoniminin *Adi Shakti* (Ezeli Güç, Sanskr.) olan ilahi dişi yönün ifşa edilmesini sağladığı sonucuna varıyoruz. Dahası, *Elohim* dişi tekil *Alh*'ın (*Eloh*) çoğul halidir ve *-m* eki eklenerek elde edilir. Eğer eril çoğulun *-m* eki dişi bir isme eklenirse, bu *Elohim*'i Erkek İlke ile birleşmiş ve böylece çocuk sahibi olabilen bir Dişi kudret haline getirir. Aynı kasıtlı yanlış anlama Hristiyanlığın Kutsal Üçlü fikrinde de mevcuttur: Baba, Oğul ve Kutsal Ruh (bölüm XXI) [158].

Zohar da İlahi Anne'ye İlahi Üçlü'nün bir üyesi olarak atıfta bulunur. Bir örnek olarak, *Yüz'ün Uzun'u* (*Büyük*) olarak adlandırılan Tanrısallık "üst üste binmiş üç doğa veya ilkeden oluşur: erkek, dişi ve oğul" [159]. *Zohar*, Baba, Anne ve Oğul'u Tetragram'ın harfleri aracılığıyla belirtir. "Bir araya geldiklerinde, *yod* ve *he*, She... bir Oğul üretir;... bir araya gelirler ve Oğul onların içindedir. Her şeyin mükemmelliği onların düzenlenme biçiminde mevcuttur; bu her şeyi kapsar: Baba ve Anne, Oğul... Bu konuların, Kutsal Olan'ın yollarını bilen, O'nu kutsayan ve yazıldığı gibi ne sağa ne de sola sapmayan, girmiş ve çıkmış yüce kutsallar dışında açıklanması amaçlanmamıştır, "Çünkü Rab'bin yolları doğrudur ve adil olanlar onlarda yürür..." (Hoşea 14:10)" [160]. Metin, kutsal olanların (idrak etmiş olanların) yan kanallardan ve sapmalardan kaçınarak göksel Krallığa (Sahasrara) girmeyi sağlayan tek yol olan Sushumna'nın yolunu bildiklerini açıklamaktadır. *Yihud* (birleşme, İbr.) Tanrısallığın erkek yönünü temsil eden *Z'er Anpin* (Yüzün Küçüğü, İbr.) ile dişi yönünü temsil eden *Neqevah di-Z'er'i* (Küçük Olanın Dişisi, İbr.) yeniden birleştirmeyi amaçlamıştır. Luria'ya göre "*yihudim Tora* çalışmaktan daha büyüktür çünkü yüce dünyaları birleştirir" [161]. *Zohar*'da başka zamanlarda da "göksel Baba ve Anne"den bahsedildiğini görüyoruz [162]. İnsan yaşamının en yüce amacı Kabalistler tarafından (bölüm XXV C) Tanrı'ya dönüş olarak görülmüş ve bu alegorik olarak *Kral* (*Yahve*) ve *Kraliçe*'nin (*Matronit* veya *Shekhinah*; aşağıya bakınız) yeniden birleşmesi terimiyle tartışılmıştır [163]. Şüphesiz Tanrı'nın Eril ve Dişi yönleri arasındaki ilişkiyi ifade eden *zivvuga qadesha*'dır (kutsal evlilik, İbr.) [164]. *Zohar*'a göre Adem, Tanrı'nın ve Ebedi Güneş ve Ay olarak adlandırılan

Shekhinah'ın çocuğudur [165]. Bazen metin açık ve nettir: "Adem'in bedeni tamamen göksel Baba ve Anne tarafından sağlanmıştır" [166]. Kabalist yazar Shlomo Alqabets (1505-1584 civarı) yazılarında Shekhinah'tan "Annemiz" ve Tanrı'dan "Babamız" olarak bahseder [167].

Tanrı ve Shekhinah'ın yeniden birleşmesi, eril ve dişilin orijinal birliklerine geri döndüğü zaman, kurtuluşun anlamını oluşturur: "Kurbanlar Tanrı'yı Shekhinah ile birleştirmeyi amaçlar... Tüm kurbanlar Tanrı'ya ve onun Shekhinah'ına sunulacaktır... Tanrı'nın Shekhinah ile birleşeceği gün "bir" olarak adlandırılacaktır... Ve Shekhinah Kutsal Olan ile birleştiğinde, onun tarafından kutsanmış, erkek İlke kendini dişi İlke ile birleşmiş olarak bulacaktır". "Ruhların Ruhı", yani Adi Shakti, "Kutsal Olan'ı, onun tarafından kutsanmış olanı ve her Sefira'daki Shekhinah'ı ve Sefirotik ağaçta asılı duran her ışıklı yaprağı nasıl birleştireceğini bilen tek kişidir... Senin bedeninin yok, uzuvların yok ve sen dişi değilsin; sen birsin, ikincisi yok" [168]. Kabalistler aslında her dini eyleme şu formülün eşlik etmesi gerektiğini savunmuşlardır: bu "yeniden birleşme uğruna" yapılır³⁸⁰ Tanrı ve onun Shekhinah'ı". Ve gerçekten de Kabalistik etki altında bu formül, on dokuzuncu yüzyıla kadar sonraki Yahudiliğin tüm litürjik metinlerinde ve kitaplarında kullanılmıştır [169]. Patai [170] aşağıdaki varyantları içeren Kabalistik ritüelleri (şeytan çıkarma, keffaret veya arınma için de kullanılır; bölüm XXI D) tarif eder:

- Bir duayı okumadan veya bir *mitsvayı* yerine getirmeden önce (çoğul hali: *mitzvoth*; dini emir' İbr.): bunu yapan kişinin niyetinin Tanrı ve Shekhinah'ın birleşmesini sağlamak olduğuna dair bir beyanda bulunmak;

- Tanrı ile Shekhinah'ı birleştirmek ve üstadın Benliğini Tanrı'nın göksel Benliği ile birleştirmek için ilahi isimlerin bir araya getirildiği karmaşık bir alıştırmanın gerçekleştirilmesi.

Zohar'da tamamen geliştirilen Kabalistik Tanrı doktrininde dişil unsur son derece önemli bir rol oynar ve -Tanrı'nın mutlak Birliğinin bariz sahteciliğine rağmen- büyük bir kabul ve halk onayı elde etmiştir ki bu da derinlerde yatan dini bir ihtiyaca yanıt verdiğinin kanıtıdır [171]. Kabala, Tetragrammaton'un Tanrı (*YaH*) ile Shekhinah (*WeH*) arasındaki birliği karakterize ettiğini düşünmektedir. Diğer taraftan 'Y Baba' ve 'H Anne'dir [172]', böylece Tanrı'nın adını (*Yah*) oluşturan *YH* (*yod he*) Tanrı'nın Kendisinin hem Erkek hem de Dişi olduğunu gösterir. Ünlü Kabalist Moses Cordovero (1522-1570) yazarken en yüksek sephirah'a (*Kether* 'taç' İbr.) atıfta bulunmuştur: "Tacın kendisi Erkek ve Dişiden oluşur, çünkü bir kısmı Erkek, diğer kısmı Dişidir" [173]. *Kether*' yani Sahasrara (bölüm IV) iki İlke arasındaki mistik birliğin sağlandığı yerdir.

Yedi seviyeye yerleştirilmiş sephiroth'a sahip olan ağaca yapılan bir atıf (bölüm IV), "eğer ruh yedi sayısı ile sembolize edilen Shekhinah'ın küresinden yayılmışsa, "özgür olarak dışarı çıkacaktır" [174], yani transmigrasyona tabi olmayacaktır. *Zohar*'da Raya Mehemna'nın şu sözünü okuruz: "Senin bu eserlerle, yani *İhtişamın Kitabı* ile³⁸¹ Yüce Anne'nin ışığını yansıtan... İsrail Hayat Ağacı'nın tadına bakacak" [175].

Son olarak, Kabalistler Sesin Kızı'nın (*Bath Qol* Hebr.) Talmudik dönemde Rabbiler tarafından duyulabildiğine atıfta bulunmuşlardır (bölüm XV D).

İlerleyen bölümlerde Kutsal Yazıların bize ulaşan *yorumlanmış* haliyle bile İlâhi Anne'ye atıfta bulunduğunu göreceğiz. Baring ve Cashford'un açıkladığı gibi, "*ruhun* dişil olana duyduğu ihtiyaç, rahip sınıfının onu dışlamaya yönelik bilinçli kararına rağmen, her çağda bir şekilde onurlandırılmıştır" [176]. Jung şöyle açıklamıştır: "Çok eski zamanlardan beri insanoğlu mitlerinde erkek ve dişinin aynı bedende bir arada var olduğu fikrini dile getirmiştir. Bu tür psikolojik sezgiler genellikle ilâhi sezgi şeklinde yansıtılmıştır³⁸² ilâhi çift ya da yaratıcının hermafrodit doğası fikrinde³⁸³... "Homo Adamicus³⁸⁴ *Hermetis Tractatus aureus* üzerine bir ortaçağ yorumcusunun dediği gibi, ... eril formda görünmesine rağmen, *her* zaman yanında Havva'yı ya da bedeninde saklı olan karısını taşır" [177].

Daha önce sunulan gerçekleri bildikten sonra, Eski Ahit'in en büyük gizemlerinden birini açıklamaya çalışmak artık çok daha kolaydır: İlâhi Kadın İlkesi'nden *hiç bahsedilmemesi*. Nitekim İbranice'de (Aramice'de olduğu gibi) *Tanrıça* için hiçbir kelime ya da eşdeğer yoktur! Durum tamamen gariptir. Eski insanların çoğu Evrensel Ana'ya taparken (bölüm XX A) ve ana soyundan gelme kuralı Yahudiler tarafından günümüze kadar değiştirilmeden korunmuşken, Kutsal Kitapları kadına açıkça çok daha düşük bir konum tahsis etmiştir. Kadınlara yönelik ayrımcılık, Hahamların erkeklerden sabah duası sırasında kendilerini Yahudi olmayanlar, köleler ya da kadınlar yapmadığı için Tanrı'ya şükretmelerini istemelerine kadar varmıştır.

Tüm eski halkların Sada-Shiva (Baba Tanrı) ve Adi Shakti (Büyük Tanrıça) gibi Tanrı ve Tanrıça çiftlerine taptıkları bilinen bir gerçektir. Aşağıda bazı örnekler vereceğiz.

Mısır'da *Shu* (hava, yaşam, uzay, ışık Tanrısı) ve *Tefnut*'tan (nem Tanrıçası) oluşan ilk ilahi çift, Tanrı *Geb* (Yeryüzü) ve Tanrıça *Nut*'u (Gök) doğurmuş, bunlar da *Osiris* ve *İsis* çiftini meydana getirmiş, bu çiftin oğlu da yüce Tanrı Güneş olmuştur.

4. binyılın sonuna kadar Mezopotamya'da kurulan şehir devletleri (Ur, Uruk, Nippur, Lagaş vb.) daha sonra çeşitli uygarlıklar (Sümer, Asur, Babil, Akad, Hitit, Elam, Mittani vb. Bu halkların kültürleri birbirlerini karşılıklı olarak etkilemiş ve hepsi çeşitli isimler ve yönler altında bilinen ilahi çift etrafında toplanmıştır.

Sümer üçlüsü *Anu* (Gök), *Enki ya da Akadca Ea* (Toprak) ve *Enlil* (Hava) idi. Enlil Nippur'da ortaya çıkarken, Anu Uruk'tan gelmiştir. *Anu* (ya da *An*, Sümer.), Tanrıların başı olarak "sonsuz yaşamın ekmeğine ve suyuna" sahipti. Karısı Tanrıça *Antu*'yu doğurmuştur. Sümer'de insanlar gök Tanrısı *Anu* ile yer Tanrıçası bakire *İnanna*'dan (*İninni*, *Ninanna*, *Nininni*) oluşan çiftte taparlardı. An'ın eşi olan Yeryüzü'ne *Ki* de denirdi ve *Enlil*'in (*Ellil*, Akad.; *El*, Tanrı, İbr.) annesiydi. Nippur'da yarı-Tanrı *Enlil* ve karısı *Ninlil* evreni yaratmışlardır. Tanrı *Ea*, Babillilerde göğün ve yerin efendisi *Marduk*'un babasıydı (Asurlularda *Assur*). *Mah*'ın güney Sümer'de *Dumuzi* (kuzey Sümer, Akad ve İbr.'de *Tammuz*; bkz. Hezekiel 8:14) adında, *İştar*'la mitolojik ilişkisi olan bir oğlu vardı. *İştar*, *Anu*'nun eşi, eş, anne ve kız kardeşin ilahi prototipiydi. Babil'de bu üçlü vardı: *Apsu* (baba, Ezeli kaos, tatlı su), *Tiamat* (anne, tuzlu ve acı deniz suyu) ve yaratılıştan önce ortaya çıkan ve ilk ikisine tabi olan ve aslında ilahi Söz olan *Mummu*, *Amatu* (*AUM* ve *amen*'e yakın; bölüm I). *Asur*'da *Apsu*'nun yerini *Assur* almış, Babil'de ise onun yerini *Marduk* almıştır. *Tiamat* Evrensel Ana'ydı, çünkü ikinci (miluvium sonrası) yaratılışta Marduk tarafından ikiye bölünmüş ve böylece kozmogonik şiir *Enuma eliş*'e göre (*Yüksekteyken*; yani başlangıçtaki kelimelerden sonra) Cennet ve Dünya'yı (yani Erkek ve Dişi Ezelieri) doğurmuştu. *Marduk*'un eşi Tanrıça *Sarpanitu* idi. Tanrıçanın parçalara ayrılmasıyla ilgili mitler dünyanın her yerinde anlatılır.

Suriye ve Filistin'de *El*'in (Tanrı) karısı *Astarte* ya da *Anath*, oğlu ise Asurlu *Dumuzi*'ye benzeyen, ölümü ve yeniden doğuşu (Mısırlı *Osiris* ya da Frigyalı *Attis* gibi) simgeleyen *Adon* (Rab; Yunanlılar tarafından *Adonis* olarak benimsenmiştir) idi. Adon'dan İbranice *Adonai* (Rab, Efendi) türemiştir. Karşılaştırmamızı genişleterek, genellikle reddeden Yahudilik içinde bile döngüsel kavrama (bölüm XIX A) ulaşırız: Adonai-Brahma'nın ölümü (ya da *uykusu*) döngünün tamamlandığını gösterirken, *yeniden doğuşu* yeni bir döngünün başlangıcını ifade eder.

Hitit ilahi çifti fırtına Tanrısı *Tişuba* (*Teshuba*) ve Tanrıça *Hebat* (Hitit öncesi dönemin *Arinna*'sı) iken Urartu halkı göksel Tanrı *Kald* ve Tanrıça *Bagbartu*'dan (*Uarubani*) oluşan çiftte tapıyordu. Eski İranlılar *Apam*'ı (suların koruyucusu) ve su Tanrıçası *Anahita*'yı insanlığın yaratıcısı olarak kabul ederlerdi.

İlk Yunan ilahi çifti *Uranüs* (*Ouranós*, Cennet, Gr.) ve *Zeus*'un ve Olimpos'taki diğer ana Tanrıların (*Hades*, *Poseidon*, *Demeter*, *Hera* vb.) annesi *Rhóa*'nın kocası *Cronus*'u (*Chrónos*, Gr.) doğuran karısı *Gaía* (Toprak) idi.

Mahayana Budizminde *Paramita Adi Buddha*'nın (Ezeli Buddha) eşiydi, tıpkı Hinduizmde Adi Shakti'nin Yüce Eril İlke'nin eşi olması gibi. Budist sutra *Prajna-paramita*'da İlahi Anne'ye şu şekilde saygı gösterilir: "O ibadete layıktır. Ona sığınırız. Bizi aydınlanmanın kanatları altına güvenle getirir. O her şeyi bilendir. Boşluk onun özelliğidir. O Bodhisattvaların annesidir. Buddhaların mükemmel bilgeliğidir. O Dharma'nın çarkını döndürür" [178].

Çin'de dişi Dünya *Yin* (*Ti*), erkek Cennet ise *Yang* (*T'ien*) idi. Japonlar ilk (kozmogonik, teogonik ve antropogonik) aşamanın *Izanagi* ve karısı *Izanami*'den kaynaklandığını düşünmüşlerdir. Ayrıca Cennet ve Dünya çiftine de taparlardı. *Izanaghi*'nin kızı fırtına Tanrısı *Susano-o* ile evlenmiş ve ilk *Mikado*'nun (Japonya imparatoru) doğrudan atası olmuştur. Moğolistan'da *Tangri* Cennet (*Yata*), *Itangan* ise Toprak Ana idi.

Bazen Tanrıların iki çiftten oluşan *tetradlar* oluşturduğu fark edilebilir: baba ve anne, oğul ve kız. Sümer (An' Ninhurshag' Enki' Enlil)' Kenan (Elkunirsa' Aşertu' Baal-Hadad' Ishtar)' İsrail (El' Asherah' Baal' Astarte/Anath)' Yunanistan (Cronus' Rhea' Zeus' Hera)' Roma (Saturn' Ops' Jupiter' Juno)' Hindistan (Shiva' Parvati' Ganesha' Karttikeya - sonuncular oğullarıdır)' Japonya (Izanaghi' Izanami'

Susano-o' Amaterasu) Hititlerinkilerle birlikte, İranlılar vs. Kabala (bkz. *üstte*) Tetragramı Baba (Y)' Anne (H)' Oğul (W) ve Kızdan (son H) oluşacak şekilde açıklar. Bu yarı mutabık bağlam içerisinde, Yahudi Kutsal Yazıları'nın İlahi Anne'ye hiçbir atıf içermediği münferit gerçeği o kadar şüpheli görünmektedir ki, gerçek durumu kontrol etmeye çalıştık. Titiz bir analiz, antitezi ileri sürmeye yönelik tüm girişimlere rağmen Kutsal Kitap'taki İlahi Anne'nin ifşa edilmesini sağlar.

Öncelikle tarihsel kanıtları kontrol edeceğiz, sonra da bize ulaştığı şekliyle Eski Ahit metnine daha yakından bakacağız.

Filistin'deki Ras Shamra'da 1930'lu yılların başında MÖ 1350'lere tarihlenen bir dizi tablet keşfedilmiştir. Bunlar Ugarit'te konuşulan ve İbranilerinkine yakın bir dilde yazılmıştı ve iki Kenan Tanrısına atıfta bulunuyordu: *Aşera* ve *Anath* (bölüm XX A). *Aşera*'nın Eski Ahit'da *kırk* kaydı olduğunu unutmamalıyız: Hakimler 2:13; 10:6; 1 Krallar 11:5,33; 15:13; 16:33; 2 Krallar 17:10; 21:3; Yeremya 17:2 vs.)' *Aştoret* (tekil hali) ve *Astarot* (çoğul hali) ise *dokuz kez* geçmektedir. Bunların hepsi İbranice isimlerdir.

Bazı tarihçiler *Aşera*'nın kızı *Anath*'in *Astarte* (*Astoreth*' *Ashtoreth*) ile aynı olduğuna inanmışlardır. Aynı şekilde *Aşera* ve *Astarte* birbirleriyle karıştırılmıştır ve bu sadece İncil metinleri için geçerli değildir. İki Tanrıçanın aslen aynı Tanrı olmadığından emin olmamakla birlikte [179]' Patai, *Anath* ve *Astarte* arasında bir ayırım olduğu hipotezini dışlamaz [180] çünkü MÖ 12. yüzyıldan kalma hiyeratik bir papirüste Tanrı'nın Annesi Büyük Neith'e atıfta bulunmaktadır: "ona ver³⁸⁵ *Anath* ve *Astarte*' senin iki kızın" [181]. Bize göre bunlar yan kanalların gücünü temsil ediyor olabilirler: "Onun sağ eli [*Ana*]th'ı ele geçirir' / *Astoreth* onun sol elini ele geçirir" [182]. Öte yandan *Amarna* tabletleri (MÖ 14. yüzyıl) *Aşera* ve *Astarte*'yi birbirine karıştırmaktadır [183]. "Cennetin Kraliçesi" unvanı hem *Anath* ve *Astarte*'ye hem de Tanrıça *Qadesh*'e (Kenan-Suriye panteonuna ait) ve daha önce görüldüğü gibi (bölüm XX A) *İnanna*'ya verilmiştir.

Aslen *Astarte* *rahim* anlamına geliyordu. Adı *Aşerah*, *Be'eşerah* (Yeşu 21:27) ya da *Beyt Aşerah* olarak da adlandırılan, ama çoğu kez *Astarot*'un çoğul biçimi olan (1.Tarihler 11:44) *Aştartu* kentiyle ilişkiliydi ve *Kutsal Kitap*'ta birçok kez *Levililer*'in (*RAB*'bin kâhinleri) kenti olarak geçer [184]. *Anath*'a gelince, adı *Nephtali* topraklarındaki *Beth Anath* (*Anath*'ın Evi, İbr.) kentiyle (Hakimler 1:33; krş. Yeşu 19:38), sonra da *Yeremya*'nın ve diğer İncil kişiliklerinin doğum yeri olarak kabul edilen *Yeruşalim*'in kuzeyindeki kâhin kenti *Anathoth*'la (*Anath*'ın çoğul hali) ilişkilendirilir (Yeşu 21:18; 2 Samuel 23:27; 1 Krallar 2:26; Yeremya 1:1 vb.). İki kişi *Anathoth* adını taşıırken (1.Tarihler 7:8; Nehemya 10:19), Hakimlerden *Şamgar*'a (İbr. *Şophet*) "*Anath*'ın oğlu" bile denirdi (Hakimler 3:31; 5:6).

"Denizin Hanımı *Aşera*" unvanını taşıyan Tanrıça "Tanrıların Atası", yani Büyük Ana Tanrıça olarak kabul edilirdi ve Kenan panteonunda baş Tanrıçaydı. Tanrıların başı *El*'in karısıydı. Filistin'e gelen İbrani kolonistler *Anath*'ı "Yaşamın Gücü" olarak Yahve'nin paredresi olarak kabul ettiler. Kibele'de olduğu gibi, *Astarte*'nin epifanisi de Eski Ahit'te "sütun" (İbr. *masebah*) olarak adlandırılan koni şeklinde bir taş ya da dikilitaşı. İsraililerin Kenan'a yerleşmesinden sonra *Kutsal Kitap* birçok kez *Aşera*'ya gösterilen saygıdan, onu simgeleyen totemik sütunlardan (İbr. hem Tanrıçaya hem de onun suretine [185] ait olan *aşerim*), örneğin *Tesniye* 12:2'3'te (bölüm XV A) olduğu gibi tepelerin tepelerine dikilen *bamot* sunaklarından (yüksek yerler, çoğul; *bamah* tekil; İbr. Çıkış 34:13) bahseder. *Aşera*'ya *Yeruşalim*'de bir tapınak bulunmadan önce bile tapılırdı (Hakimler 3:5-7). 1940'tan sonra Filistin'de yapılan tüm büyük arkeolojik kazılarda ve evlerin içinde Tanrıça'yı tasvir eden en az 300 pişmiş toprak figürin ve plaket bulunmuştur. Bunlar Orta Tunç'tan (MÖ 2000-1500) Erken Demir'e (MÖ 900-600) kadar uzanan bir dönemi kapsamaktadır. Hebron'un güneybatısındaki Tell Beit Mirsim'de sadece A tabakasında (İsrail dönemi) otuz sekiz kadın figürini bulunmuştur [186].

Kızıldeniz ile Filistin arasında, İsrail-Mısır sınırı yakınında (*Sina*'nın kuzeydoğusunda) bulunan Kuntilet Ajrud kalesinin (MÖ 8. yüzyıl) kalıntıları, yazıtlarından Yahve'ye Doğu Tanrıları gibi dişi eşi *Aşera* ile birlikte tapınıldığı anlaşılan depo amaçlı iki büyük gemiye ev sahipliği yapıyordu [187]: "*Amarya(h)*u efendime dedi ki... Yahova ve onun *Aşera*'sı tarafından kutsanasın" [188]. Aynı arkeolojik alanda şu yazıt da ortaya çıkarılmıştır: "*Seni Yahve şmrn* ve onun *Aşera*'sı tarafından kutsadım" [189]

ki Patai *şmrn*'nin Şomron'a (Samiriye) [190] atıfta bulunabileceği görüşündedir. Son olarak Hebron'un 15 km batısındaki Khirbat al-Qom'da şu metin bulunmuştur: "Zengin Uriya bunun yazılmasına neden oldu: RAB ve Aşera tarafından Uriya kutsanmıştır; onu düşmanlarından kurtarmıştır" [191]. Aynı konuya devam etmek için, Tanrı'nın şöyle dediği Masoretik metinden bahsetmeliyiz: "Bana gelince, karşılık veriyorum ve ona bakıyorum" (Efrayim üzerine; Hoşea 14:8). Orijinal metin olan '*ani 'aniti wa'ashurenu*'nun Masoretiklerin *yorumundaki* önemi hiç de açık değildir. Patai, Uriya'yla ilgili yazıtta geçen *wa'Aşerato* syntagma'sının şu okumayı önerdiğini düşünür: "*ani 'Anato wa'Asherato*" (Ben onun Anath'ı ve Asherah'ıyım)' yani: "Ben insanlara bereket sağlayanım" 14:8 ayetinin devamı ile mükemmel bir uyum içindedir: "Ben yapraklı bir selvi ağacı gibiyim, meyvesini benden alırsın" [192]. Metni Yukarı Suriye'de Arslan Taş'ta bulunan MÖ 7. yüzyıla ait bir efsuna göre, doğum yapan kadınlar Aşera'dan yardım istemektedir [193]. Patai [194] benzer bir yakarışın köle Zilpah'ın ikinci oğlunun doğumu sırasında Lea'nın haykırması üzerine kullanılmış olabileceğini düşünmektedir: "b'Oşri!" bu genellikle tercüme edilir: "Mutluluğum adına!" Sonuç olarak, geleneklere uygun olarak, Lea oğlunu doğuran kölenin metresi olarak, sonuncusuna "Mutlu" olarak yorumlanan Aşer adını vermiştir (Yaratılış 30:12-13). Reed, Lea'nın "b'Asherah!" (Aşera adına!) diye haykıracağına inanıyordu. (Aşera adına!) diye haykıracağına inanıyordu ama metin kolayca anlaşılabilir nedenlerle değiştirildi [195]. Her halükarda '*ba*' (sesli harften önce gelen *b*) bir Tanrıya yemin etmek için kullanılırdı ama bilinen hiçbir Tanrının adı Oşri değildi. Bu hipotezi kabul edersek, Aşera'nın Yaratılış'taki Patrikler dönemi kadar erken bir dönemde saygı gördüğü sonucuna varırız! Bir *Midraş*, Tanrı Oğullarının erkek kızlarıyla evlendiği günlerde (Yaratılış 6:2) sadece *İstahar* adlı bir bakirenin iffetli kaldığından söz eder [195], bu isim Tanrıça İhtar'ı çağrıştırmaktadır. Süleyman "Zidonyahıların Tanrıçası Aşoret'e" (1.Krallar 11:5), yani Aşera'ya tapardı, ancak onun kültü sadece kral tarafından benimsenmemişti, çünkü Şilo'lu peygamber Ahiyah İsrailileri "Zidonyahıların Tanrıçası Aşoret'e" tapınmalarından dolayı suçlamıştı (11:33). Aynı saygı Rehoboam'ın annesi Maaka'ya da gösterilmişti (15:13). Aşera'nın bir resmi yüzyıllar boyunca Yeruslaim'deki büyük Süleyman Tapınağı'nda durdu (2Kr.21:7).

Aşera, İsrail'in başkentinde, Kral Ahab'ın (MÖ 873-852) yönetimi sırasında -İsrail'de Aşera'nın dört yüz peygamberi varken (1 Krallar 18:19)- ve bu krallığın yıkılışına kadar (M.Ö. 722), hatta o zaman bile bir yüzyıl daha ve Beith-el'deki Tanrıça heykeli ve sunağı Yahuda kralı Yoşiya (2 Krallar 23:15) tarafından yıkılana kadar (M.Ö. 639-603) varlığını sürdürdü.

Yahuda'da Yehoyada'nın ölümünden sonra Yoaş halkın Aşera'ya ve putlarına tapınmaya geri dönmesine izin verdi (2.Tarihler 24:17-18) ve muhtemelen Tanrıçanın heykelinin Tapınak'a yeniden yerleştirilmesini kabul etti ve bu heykel bir yüzyıl boyunca, onu oradan kaldıran Kral Hizkiya'nın (MÖ 727-696) hükümdarlığına kadar orada kaldı (2.Tarihler 29:5'15-18). Hizkiya ölür ölmez oğlu ve halefi Manaşe (M.Ö. 698-642) eski sunakları ve putları, hatta tapınakta bulunan Aşera heykelini yeniden inşa etti (2.Krallar 21:3-7; 2.Tarihler 33:3-7).

Samiriye'ye gelince, Aşera'nın heykeli Yehu'nun oğlu Yoahaz'ın (2.Krallar 13:6) saltanatının sonunda (yani MÖ 798'de) hala dikili duruyordu, böylece kültü İsrail Krallığı'nın yıkımından kurtuldu.

Yeremya, "Göklerin Kraliçesi" olarak adlandırılan Tanrıça'ya adanmış kültü bolca anlatmıştır. Peygamberin doğduğu yerin adı olan '*Anathoth*' *Anath*'dan gelmektedir. Yeremya Tanrıçaya atfedilen bu unvandan *dört kez* söz etmiştir (44:17'18'19'25). Patai metni MÖ 626-621 yıllarına tarihlendirir. Yahuda Kralı'nın eşleri ve krallık halkı Tanrıça'ya saygılarını sunmak için Yeruslaim sokaklarında yürürlerdi (7:17'18; 44:9'17'21 sq.). Onun kölesi olmak için ant içtiler, buhur yaktılar ve içki sunuları döktüler (7:18; 44:17-19'21 sq.). İsrail'de bulunan (yaklaşık MÖ 1500'den kalma) gibi kalıplar kullanarak Tanrıçanın suretinde pastalar yaparlardı (44:19) [196]. Başlangıçta sadece kadınlar Tanrıçaya tapınmakla meşgul olsalar da (Yeremya 44:19)' daha sonra erkekler de tüm aileleriyle birlikte bu törenlere yürekten katılmışlardır (7:18; 44:20'21)' hatta kral ve kraliçe bile. Peygamber, Tanrıça'ya tapınmaktan vazgeçmenin ilahi bir yaptırım getirdiğini yazmıştır: "Göklerin Kraliçesi'ne buhur yakmayı ve ona içki sunmayı bıraktığımızdan beri, her şeyi istedik, kılıç ve kıtlık tarafından tüketildik" (44:18). Aramice bir papirüs, MÖ 5. yüzyılda Mısır'daki Yahudi askeri kolonisi

Hermopolis'te "Göklerin Kraliçesi "ne saygı gösterildiği ve burada Tanrıça'nın bir tapınağı olduğu sonucuna götürür [197].

Kutsal Kitap, Süleyman'ın ünlü Tapınağı'nın yanı sıra birbirine bitişik başka tapınaklar ("evler") inşa ettiğini ortaya koyar: "Ve Süleyman on üç yıl kendi evini inşa etti; ve bütün evini bitirdi. Ve Lübnan ormanının evini yaptı... Ve Firavun'un kızı için... bir ev yaptı... Bütün bu [binalar] pahalı taşlardandı... " (1. Krallar 7:1-2,8-9). Bilginler bunların Tanrıça'ya adanmış tapınaklar olduğuna inanırlar (Lübnan ormanının Dağ Tanrıçası Astarte-Anath'ı işaret ettiği düşünülür).

Ayrıca Elephantine'deki (Yukarı Mısır, Nil'in ilk kataraktında) Yahudi paralı asker kolonisinin, orada inşa ettikleri yeni bir tapınakta Yahve ve başka bir erkek Tanrının yanı sıra tapınılan Tanrıça'nın popüler ruhani geleneğini, binanın yıkıldığı MÖ 5. yüzyıla kadar koruduğu inancından da bahsedilebilir [198]. "Tarih Diaspora İbranilerinin bu geleneği sürdürmelerine izin vermişti, Yahova (Yahu)' diğer Tanrılar (Bethel' Harambethel' Ashumbethel) ve hatta Tanrıça Anath ile uygun bir senkretizm içinde yan yana" [199] MÖ 419 veya 400'e ait Aramice bir belgede, topluluğu yöneten ve 123 kişiden Yahu' 70 kişiden Ishumbethel ve 120 kişiden de Elephantine'deki Yahudi kolonisinde tapınılan Tanrıça Anathbethel [200] için bağış toplayan bir rahip hakkında yazılanların kanıtladığı gibi.

İsrailliler Tanrıça'nın yanı sıra oğlu Tammuz'a da tapınırlardı (bkz. *üstte*), hatta Hezekiel Kudüs Tapınağı'nın önünde yaptığı ayini hatırlar: "Beni Yahova'nın Evi'nin kuzeye bakan kapısının girişine getirdi; ve işte, Tammuz için ağlayan kadınlar oturuyordu" (8:14). Tammuz, daha sonra İsa'nın olacağı gibi, "ülkenin çobanı" olarak atanmıştı.

"Bu koşullar altında bir İbrani Tanrıçası yok muydu?" [201]. Patai, İbrani Tanrıçasına adanmış kitabında, Tanrıça kültürünün çok geniş bir dönemdeki sürekliliğini göstererek olumlu bir yanıt verir. Aşera'nın MÖ 928 ile 586 yılları arasında (Babil sürgünü dönemi) Tapınak'ta olduğunu, kült yerinden çıkarıldığı MÖ 893-825, 725-698 ve 620-609 aralıklarını ayrı tutarak hesaplar. Dolayısıyla, Süleyman Tapınağı'nın 370 yıllık varlığının 236 yılında, yani *bu sürenin* yaklaşık *üçte ikisinde* Tanrıça'ya Yahve ile birlikte tapılmıştır ve ona saygı kral, saray ve rahipler tarafından yetkilendirilen ve yönetilen ana dinin bir parçasıydı ve muhalifler sadece Tanrıça'ya tapınmaya karşı öfkelerini geniş aralıklarla gösteren birkaç peygamberden ibaretti [202].

Kralların ve halkın pagan ilahları *Baal* ve *Aşera*'ya karşı tutumlarını karşılaştırsak, sonuncusu lehine açık bir ayrımcılık olduğunu fark ederiz. Bu nedenle, Yoram (2.Krallar 3:2) ya da Yehu (10:19-28) dönemindeki Kutsal Kitap kronikleri Baal heykellerinin yıkıldığını ve hatta rahiplerinin katledildiğini bildirirken, Aşera'nın heykellerinin ve rahiplerinin kaderi hakkında hiçbir şey söylemez.

Aşera'nın Yahudiler üzerindeki olağanüstü etkisini açıklamaya çalışan Patai, "Kenan'ın fethini takip eden yüzyıllar boyunca hem halk hem de liderleri tarafından şiddetle hissedilen bir ana Tanrıçaya duyulan psikolojik ihtiyaca cevap verdiği" [203] tahmininde bulunur.

Tanrısalsal'ın dişi yönü hakkında başka kanıtlar bulmak için, öncelikle *Eski Ahit*'i bize ulaşan (yorumlanmış) haliyle incelemeliyiz.

Yaratılış'ın ilk bölümü şöyle der: "Tanrı insanı kendi suretinde yarattı, onu Tanrı'nın suretinde yarattı; erkek³⁸⁶ ve kadın³⁸⁷ onları yarattı" (1:27). Sonuç açıktır: Tanrı sadece bir erkek olarak değil, aynı zamanda bir dişi olarak da vardır: *Tanrı-Anne*. ";" işareti bizi aldatmamalıdır, çünkü bunun kafa karışıklığına neden olmak için kasıtlı olarak konulduğu açıktır; çünkü bunun yerine bir ":" olsaydı, şüpheler ortadan kalkardı! Aynı niyetin, aynı fikrin tekrarlandığı 5:1-2 ayetlerinde de gerçekleştirildiği görülmektedir: "Tanrı insanı yarattığı gün, onu Tanrı'nın benzerliğinde yarattı"- burada bir nokta konur ve ardından *yeni bir* ayet başlar: "Onu erkek ve dişi olarak yarattı". Ancak orijinal metinde ayet bölünmesi olmadığı için, farklı bir bölünmeye ve dolayısıyla farklı bir anlama yönelik niyet çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Arketipik insanların aynı ana maddeden yaratılması - arketipik İnsan (Kabala tarafından açıklandığı üzere androjen) Adem ve Havva'ya ayrıldığından beri (bölüm XIX C)- Yaratılış eyleminin farklı bir düzeyde tekrarlanmasından başka bir şey değildi. Yaratılış (kozmogoni, teogoni ya da antropogoni fark etmeksizin) çoğu mitolojide iki simetrik ilahi İlkeyi varsayar: bir Erkek ve bir Dişi, her seferinde Parabrahman'da olduğu gibi Ezeli Birliğin bir bölünmesinden kaynaklanır (bölüm I). Scholem [204] 3. yüzyılda Havva'nın Adem'le "aynı şekilde" (Yaratılış 1:27'ye göre) ama ondan bağımsız olarak 'onun

böğründen ya da kaburgasından değil (1:21) topraktan' yaratıldığını ve bu "ilk Havva'nın" şeytani Lilith'le hiçbir bağlantısı olmadığını belirten bir kavramın varlığından söz eder [205]. Bu teori, aksini iddia eden yaygın görüşle uyuşmamaktadır. Aslında Lilith'e Âdem'le aynı rütbe verildiği için, jinekofobikler onu şeytani âleme indirgemişlerdir ki bu konumu Tanrıçanın diğer tezahürlerine de tahsis etmişlerdir. İblisin "Güzellik", "Hoş" anlamına gelen ve aynı zamanda Nuh'un karısı olan Enoch'un kızının adı olan *Naamah* ismi de böyle bir örnektir (bölüm XV C). Caitlín Matthews iyi bir nedenle şöyle yazmıştır: "İlahi Dişil'in marjinalleştirildiği yerlerde ilahi erkek ve şeytani diş metaforik kutuplaşması her zaman aşırı olmalıdır. Ancak, Sophia³⁸⁸ ister kadın, ister diş soyutlama ya da hipostatik Tanrıça olarak olsun, ezoterik hürmetin ön saflarına sürüklenmekten kendini alamaz. Kabalistin ruhuna girmesi onun en aşkın ve en güzel kılığındadır" [206].

Justin Martyr olarak bilinen Gnostik, Filistin'in Shechem (*Flavia Neapolis*) kentinde doğmuş ve 130 yılında Hristiyanlığı kabul etmiş bir Yunanlıydı. Başlangıçtan beri *Edem* adında yarı bakire yarı yılanın (bölüm IX) Eril İlke ile birlikte var olduğunu varsayan *Baruch Kitabı'nın* (2. yüzyılın yarısı) yazarı olduğu iddia edilir. Hippolytus bu temsili Baruch'un resmi Gnosis kaynaklarından daha önce bilindiğini bildirir [207]. Hippolytus ondan "Edem'in ruhu geride kaldı" diye söz ediyordu. Ama aptal Justin buna (Edem) Dünya diyor" [208]. Scholem, Edem'in "evlendiklerinde tüm gücünü çeyiz olarak Elohim'e getirdiğini" yazmıştır [209]' böylece onu *Adi Shakti* (Ezeli Güç' Sanskr.) ile eşitlememize izin verir.

İncil'deki Prototip İnsan'ın erkek bir Tanrı tarafından kilden yaratılması hikayesiyle yakın bir bağlantı içinde, "Çömlekçi Kadın" olarak adlandırılan Tanrıça Ninhurshag'ın, Enkidu'yu kilden yaratan Tanrıça Aruru'nun daha önceki prototipi olduğunu savunan çok daha eski bir Sümer efsanesinin varlığını hatırlamanın yararlı olacağını düşünüyoruz. Ki-Ninhurshag Sümerlerin ana Tanrısıydı ve "tüm canlıların anasıydı".³⁸⁹ olarak adlandırılmış ve Büyük İnek [210] olarak çevrilmiştir.

Şimdi *Kutsal Kitap*'in ilk bölümüne geri dönelim. Yaratılış'ın başlangıcındaki bazı satırları kısmen analiz ettikten sonra (bölüm XIX A) burada bu araştırmaya devam edecek ve geliştireceğiz. "Tanrı dedi ki: "Suların ortasında bir genişlik olsun, sularla sular arasında bir bölünme olsun" dedi" (1:6). Kozmogonik efsanelerdeki yaratılış Ezeli Okyanus'tan kaynaklanmıştır ve dolayısıyla buradaki "sular" Yaratılış'ın *Ezeli maddesini* ifade etmektedir. "Ve Tanrı genişliği yaptı ve genişliğin altındaki sularla genişliğin üstündeki sular arasında ayırım yaptı" (1:7). Bunlar açıkça *Gök* ve *Yer*'dir ya da *Baba* ve *Anne*'den başka bir şey değildir. Bu satırlar, bir kez daha, eşsiz Tanrısallığın Eril ve Dişil Ezeliere bölündüğünü ortaya koymaktadır.

Hem Aramice'de hem de İbranice'de *-ah* eki *dişil bir cinsiyete* işaret eder. Diğer taraftan, bir ve aynı öge hem eril hem de dişil formda var olabilir. Örneğin, *yeryüzü eril haliyle eretz*, dişil haliyle *artzah'tır*.³⁹⁰ Sonuncusu, kadim insanların çoğunun *Toprak Ana* olarak adlandırdığı şeye, Dişil bir İlah olarak Dünya'ya karşılık gelir.

Ruh için kullanılan İbranice sözcük Ruah'tır.³⁹¹ ve bu nedenle, ikincisi *-ah* son eki nedeniyle dişil cinsiyettedir. Bu kelimeye Tevrat'ın hemen başında rastlayacağız. Bu nedenle Yaratılış'taki 1:2 ayeti aşağıdaki şekilde daha doğru okunmalıdır: "Tanrı'nın Dişi-Ruhu (Ruah) geziniyordu³⁹² suların yüzü üzerinde kadınsı bir şekilde", çünkü sadece özne değil, aynı zamanda yüklem olan "havada asılı durmak" da dişil haliyle kullanılmıştır! Hindu Kutsal Yazıları da Ezeli Suların mükemmel görüntüsüne atıfta bulunur ve İlahi Anne Prajapati'nin dalgalar üzerinde rüzgar gibi (esinti' İlahi Anne tezahürüne dair bir başka ipucu; bölüm XI C) hareket ettiğini anlatır [211]. *İncil*'de alıntılanan ayet su elementi ve Dişi Ruh ile ilgilidir. Cinsiyete dair bir başka kanıt da şu cümlede bulunabilir: "Kız kardeşlerine de ki... Ruhamah" (Hoşea 2:1). Dolayısıyla Ruhamah ismi kadınlarla ilişkilendirilir ve burada Merhametli olarak tercüme edilir (bkz. *Rahman-Allah*'ın isimlerinden *biri*). Aynı sembolizm daha sonra Yahudilerde, yani *Shemoth*'ta (R.15), dünyanın öncesinde üç yaratığın olduğunu söyler: su, rüzgar ve ateş; su hamile kalmış ve ışığı doğurmuştur. Yaratılış'ta "su" kelimesinin hemen ardından gelen satırların tam olarak ışığın yaratılışına atıfta bulunması dikkate değer bir gerçektir: "Ve Tanrı dedi ki: "Işık olsun" dedi. Ve ışık oldu" (1:3). Dişi ilahi İlkenin Tanrı'nın Ruhu olduğunu söylemeye gerek yoktur (bkz. bölüm XXI).

Yukarıdakilere ek olarak, Yaratılış metnini aşağıdaki eklemeye içeren temel bir Kabalistik yazıdan bahsedebiliriz: "Başlangıçta Tanrı yarattı... Bu Tanrı, muzaffer bir haykırıyla ata binen ve yükselen Yüce Ana'dır" [212].

Yaratılış'ın Aramice metnine geri döndüğümüzde, 17:1 ayetinde Tanrı'ya verilen *El-Şaddai* ismiyle karşılaşırız; bu isim kelimenin tam anlamıyla "kadın memesi olan Tanrı" (*şad*, kadın memesi, İbr.), yani "birini *memesinden* besleyen Tanrı" anlamına gelir! Bu isim, daha önce XV D bölümünde gösterildiği gibi (bkz. Yaratılış 28:3; 35:11; Mısır'dan Çıkış 6:3; Yeşaya 13:6; Yoel 1:15 vs.) sık sık Yüce Tanrı olarak kullanılmış ve yorumlanmıştır ve bu nedenle Erkek İlke'nin *Gücü* (Shakti, Sanskr.) ile ilgilidir (*Şaddai-Sada-Shiva* benzetmesine dikkat edin) - bu kavram Ezeli İlahi Anne'ye (Adi *Shakti*, Sanskr.) ayrılmaz bir şekilde bağlıydı.

Patai okumuştur: "Kabalistik öğretilerde ilahi isim Yahve eril, Adonai ise dişil bir çağrışıma sahiptir" [213].

Hezekiel kitabı (48:35) "Tanrı oradadır" şeklinde tercüme edilen (aslında yorumlanan) *Yahweh-Shamah* ismini kullanmıştır. Ancak, eril özne ile kullanıldığında, "orada" biçimi "şem" iken, *dişil* özne ile "şemah" olur. Dolayısıyla, burada Tanrı yine *dişi* bir hipostaz olarak bulunur!

Vaiz'in İbranice metni şöyle başlar: "Yeruşalim'de kral Davut oğlu Kohelet'in sözleri" (1:1). *Vaiz* ya da *Vaizeler* bu ismin yerini almıştır. Ancak *Qoheleth* *dişil cinsiyettedir*: "Bulduğum şeye bak, dedi Qoheleth' [nedenini bulmak için] tek tek [araştırarak]" (7:27) burada fiil *dişil* çekimlidir! *Kutsal Kitap*'ın Rusça versiyonu doğru ismi dişil formda çevirir [214]. *Septuagint* metnini hazırlayan Yahudi çevirmenler *Qoheleth*'i *qahal*'ın (meclis, Aramca) dişili olarak düşünmüşler ve onun yerine *ecclesiastes*'i (*ekklesia*, meclis, Gr.) koymuşlardır. Bu kitapta kadınlara karşı gösterilen radikal saygısızlığı da fark edebiliriz: "Kadını ölümden daha acı buldum... Kim Tanrı'yı hoşnut ederse ondan kaçır" (7:26). "Binlerce erkek arasında bir erkek buldum, ama onca kadın arasında bir kadın bulamadım" (7:28). Bu nedenle, yazar dişil Bilgelik'ten şu sözlerle söz ettiğinde şaşırılmamalıyız: "Bilge olacağım dedim; ama bu benden uzaktı. Her ne olduysa çok uzakta kaldı" (7:23-24).

Yahudi kültüründe İlahi Anne'nin *fiili* varlığını gizlemek için kullanılan bir diğer isim *de Eyüp*'ün, Mezmurlar'ın, Süleyman'ın Meselleri'nin ve kanonik olmayan yazıların (ama *Septuagint* tarafından kabul edilen; bölüm VII) hep birlikte bahsettiği kişileştirilmiş Bilgelik'tir (*Hokhmah*, İbr.): *Süleyman'ın Bilgeliği* (ayrıca bkz. bölüm XIX C) ve *Ben Sirah* (*Ecclesiasticus*). *Hokhmah* (*al-Hikmah* Arab.' *Kur'an*'da da tekrar tekrar geçer: 2.272; 3.43'73'75; 4.57'113; 5.110; 17.41; 31.11; 33.34; 43.63; 62.2 vs.), diğer dillerdeki karşılıkları *Sophía* (Gr.) ve *Sapientia* (Lat.) gibi *dişil cinsiyettedir*, hala Rusça'da (*Premudrosti*). İskenderiyeli Philo bile "Logos'a ilahi... bir ebeveyn çifti tahsis edildiğini, Tanrı'nın kendisinin baba... Sophia'nın ise anne olduğunu" yazmıştır [215].

Bu, Kutsal Ruh ile tamamen örtüşmektedir (bölüm XXI). Aristoteles *nous*'u (zekâ, Gr.) ilahi ruhun (*pnéuma*, Gr.) yansıması olarak kabul etmiştir. Aslında, "İsa'dan sonraki ilk yüzyıllarda *nous* ve *pnéuma* sözcükleri gelişigüzel kullanılıyordu ve biri diğerinin yerine rahatlıkla kullanılabiliyordu" [216]. Bilgeliğin cinsiyeti ancak Latince *Spiritus Sanctis* (eril cinsiyetli) ile eşitlendiğinde değişmiştir. *Hokhmah* Yaşam Ağacı ile ilişkilidir (süptil beden; bölüm IV): "O, kendisine tutunanlara hayat ağacıdır; ve onu elinde tutan mutludur" (Süleyman'ın Özdeyişleri 3:13). Onun verdiği aydınlanmanın mutluluk (*ananda*, Sanskr.) durumunu bahsettiğini görebiliriz. Bilgelik'in mucizevi bir ağaç olduğu (24:13 sq.), kutsal çadırda hizmet ettiği (24:10) ve nehirlerle ilişkili olduğu *Ecclesiasticus*'ta daha fazla ayrıntı verilmektedir³⁹³ Cennet'in taşması (24:25 sq.).

En eski Kabalistik yazılardan biri olan *Sepher ha-Bahir* (yaklaşık 1200), Shekhinah'ı, sephotik ağaç üzerinde üstün bir konumda *Hokhmah* olarak ikamet eden Gnostik Sophia ile özdeşleştirmiştir (bölüm IV). XIX. bölümde bahsedilen dünyanın yaratılışıyla ilgili Gnostik İbrani mitine göre, dişil bir Tanrı gibi hareket eden C' Bilgeliği, Hristiyan Gnostik *anima mundi* (dünya ruhu, Lat.) kavramına benzemektedir [217]. Gnostisizm'de (bölüm XX C4) Sophia'nın Yahudi geleneğindeki *Hokhmah*'tan çok daha fazla bir Tanrıça olduğu gerçeğini vurgulamakta fayda vardır, çünkü dünyanın yaratılışını o başlatmıştır.

Bilgelik Tanrı'nın bir sıfatı değil, Tanrısallığın Kendisidir: "Tüm bilgelik Rab'den gelir, sonsuza dek O'nunla birliktedir" [218]. Eski bir Çin Hristiyan el yazmasında şöyle yazmaktadır: "Bu Tek Tanrı bilge ve kutsaldır ve O'nun bilgeliği kendi kendini yaratmıştır" [219].

Süleyman'ın Özdeyişleri'nde *Hokhmah* hakkında birçok söz vardır. Yaratılışın ilk eylemi, şöyle diyen Bilgelik'e atıfta bulunur: "RAB yolunun başlangıcında, eski işlerinden önce bana sahipti. Ben ezelden,

başlangıçtan, yeryüzü var olmadan önce kuruldu" (8:22-23). "Gökleri hazırladığında ben oradaydım" (8:27) ve bu böyle devam eder.

Süleyman'ın Bilgeliği Hokhmah hakkında okur: "Onun içinde zeki, kutsal bir ruh vardır.³⁹⁴ eşsiz, çok yönlü, ince, hareketli, keskin, lekesiz, berrak, zarar görmez, yardımsever, kurnaz, karşı konulmaz, hayırsever, insanlara dost, kararlı, güvenilir, rahatsız edilmeyen, her şeye gücü yeten, her şeyi araştıran, nüfuz eden, tümüyle zeki, saf ve en süptil ruhlar. Çünkü Bilgelik her hareketten daha hızlı hareket eder; o kadar saftır ki, her şeye nüfuz eder ve her şeye nüfuz eder. O bir nefestir.³⁹⁵ Tanrı'nın gücünün, Yüce Olan'ın görkemini saf yayılımıdır; bu nedenle saf olmayan hiçbir şey ona giremez. Çünkü o ebedi ışığın bir yansıması, Tanrı'nın etkin gücünün lekesiz aynası ve iyiliğinin görüntüsüdür. Tek başına olmasına rağmen her şeyi yapabilir; kendisi değişmez, dünyayı yeniler ve nesilden nesile kutsal ruhlarla geçerek onları Tanrı'nın dostları ve peygamberleri haline getirir; çünkü Tanrı sadece Bilgelik ile yaşayanları sever. O gerçekten de güneşten daha görkemlidir, tüm takımyıldızları gölgede bırakır; ışıkla karşılaştırıldığında ilk sırada yer alır, çünkü ışık geceye boyun eğmek zorundadır, ama Bilgelige karşı kötülük üstün gelemez" [220].

Atasözlerinden Hokhmah'ın Tanrı'nın bağımsız bir gücü olarak ele alındığı fark edilebilir. Yahve basit bir bilge değildir, ama sanki bu Bilgelik kendi başına bir Tanrıymış gibi, etkileşim içinde olduğu bir Bilgelige sahip gibi görünmektedir. O birinci şahıs olarak konuşur (8:22-31): "Ben ezelden kuruldu... Ben ortaya çıktım... Ben oradaydım..." vs. Hokhmah, Puranik metinlerde Adi Shakti'nin yaptığı gibi Yaratılış mitolojisinde bir rol oynar.

Süleyman'ın Bilgeliği Hokhmah'ı Tanrı'dan ayrı bir şahsiyet olarak sunar: "Senin yanında Bilgelik var, senin işlerini bilen, dünyayı yarattığında orada olan; senin gözünde neyin hoş olduğunu ve buyruklarına neyin uyduğunu anlıyor. Onu kutsal göklerden indir, bana yardım etmesi, benimle birlikte çalışması ve seni hoşnut edecek şeyleri bana öğretmesi için görkemli tahtından gönder; her şeyi bildiği ve anladığı için eylemlerimde bana sağduyuyla rehberlik edecek ve görkemiyle beni koruyacaktır". Hokhmah insanlığı kurtardı: "Şekillendirilen ilk insanı koruyan Bilgeliktir.³⁹⁶ Tek başına yaratılmış olan dünyanın babası, onu düşüşünden kurtaran ve ona her şeye boyun eğdirmeye gücü veren oydu. Ama kötü bir adam öfkeden onu terk ettiğinde, kardeş katili öfkesi içinde yok oldu. Onun yüzünden dünya boğulduğunda, onu kurtaran yine Bilgelik oldu ve dürüst insanı değersiz keresteler üzerinde yönlendirdi" [221].

Bilgelik hakkında, Ben Sirah'ın kanonik olmayan metninde şöyle yazmaktadır: "İlk insan onu keşfetmeyi bitirmedi, en sonuncusu da onun izini sürmedi; çünkü düşünceleri denizden daha geniş ve tasarımı uçurumdan daha derindir" [222]. Bu pasajlar Eski Ahit'te gerçekten de dişil bir varlığın olduğunu göstermektedir. Böylece Hokhmah dişi bir varlık olarak kişileştirilir ama Yahve gibi o da görülemez. Onun tanıtılma şekli soyut bir temsil ile değiştirilemez çünkü metin fiziksel bir varlık önermektedir ve bu nedenle onun bir Tanrıça olduğunu düşünebiliriz! O sonsuzdur: "Sonsuzluktan beri, başlangıçta beni yarattı ve sonsuza kadar kalacağım" [223]. Benzer bir metin Eski Ahit'te Atasözleri'nde de yer alır (8:23 sq.). Orada da Hokhmah kentin sokaklarında yürürken, insanların kendisini dinlemesi için haykırırken betimlenir: "Bilgelik dışarıda haykırır; Geçitlerde sesini yükseltir; Toplanma yerlerinin başında, Kapıların girişinde seslenir; Kentin içinde sözlerini söyler" (1:20-21). "Yol kenarındaki yüksek yerlerin tepesinde, Geçit yollarında durur. Kapıların yanında, kentin girişinde, kapılardan içeri girerken yüksek sesle haykırır" (8:2-3).

Dahası, Bilgelik Tanrı'nın eşi olarak da görülebilir: "Tanrı'nın yaşamını paylaşarak soylu doğumunu pekiştirir, çünkü Her Şeyin Efendisi onu her zaman sevmiştir" [224]. Scholem, burada kullanılan *symbios* teriminin aynı bölümde *evlilik bağı* anlamında tekrar ortaya çıktığını ve bu nedenle burada Bilgelik'in Tanrı'nın eşi olarak görüldüğünün açık olduğunu gözlemlemiştir [225]. Hatta İskenderiyeli Philo Tanrı'yı "Bilgelik'in kocası" [226] ve Hokhmah'ı "Her şeyin annesi ve hemşiresi" [227] olarak adlandıracak kadar ileri gider ve bunu ilkinin kadınlara karşı güçlü antipatisine rağmen yapar [228]. Hokhmah Yeni Ahit'te de kişileştirilmiş olarak karşımıza çıkar' örneğin Luka'da: "Tanrı'nın Bilgeliği şöyle demişti:... " (11:49).

Süleyman'ın Özdeyişleri'ni bitiren ayetler (31:10-31) İbrani alfabesinin bir akrostişini (*ákron* 'uç' sınır' *stoíchos* 'ayet' Gr.; ayetlerin ilk harflerinin aşağı doğru okunmasıyla elde edilen bir sözcüktür) içermekte ve erdemli kadını yücelten bir ilahi oluşturmaktadır. Akrostiş kadını bir inciye benzeterek

başladığından, 22 İbrani harfinin ilahi Gücün (*Adi Shakti'* Sanskr.) konfigürasyonları olduğunu ve erdemin Saflıkla (*Nirmala'* Sanskr.) ilişkilendirildiğini gördük (bölüm IV)³⁹⁷ (sadece saflığı değil, aynı zamanda Adi Shakti tarafından açılan *Sahasrarathat'*ı da sembolize eder; bölüm XV A ve XIX D). Burada bulunabilecek diğer metaforlar şunlardır: "kocasının kalbi" (31:11)-Eril İlke Atman'ın *Anahatha'* ikametgâhı (bölüm XIX C); "gemi" (31:14) ve "belini güçle kuşatır" (31:17)- *Nabhi* ve *Boşluk* (bölüm V); V; üç kanalın üç çatallı mızrağına benzeyen "distaff" (31:19) - üç *nadiye* ait "güçler" (üç Maha-Shakti; bölüm II); kadın için "güç ve saygınlık onun giysisidir" (31:25) ve "onun lambası gece yanmaz" (31:18)-ch. XI E; kadın "bilgelikle" donatılmıştır (31:26)-Sophia (bölüm XX C4); kadın sadece "layık" olmakla kalmamış, "hepsinden üstün olmuştur" (31:29). Bu özellikler çakraları ve nadileri belirtir ve hepsi birlikte Büyük Tanrıça'nın nitelikleridir.

*Süleyman'ın Bilgeligi'*nde şöyle yazar: "Seni bilmek gerçekten de mükemmel erdemdir ve gücünü bilmek ölümsüzlüğün köküdür" [229]. Metin şunları eşitler: Gnostik İlahi Anne (bilgi)-Saflık, Sanskritçe *Nirmala* (mükemmel erdem)-Adi Shakti (güç)-Mooladhara (kök)-Aydınlanma (ölümsüzlük).

Bede Griffiths yakın zamanda Bilgelik üzerine yazmıştır: "Yaratılışa içkin, her şeye nüfuz eden ve nüfuz eden Tanrı'nın dişil yönü, Bilgelik Kitabı'nda bulunmasına rağmen, neredeyse unutulmuştur... Tanrı'nın dişil yönünü ve Tanrı'nın gücünü, evrene nüfuz eden ilahi Shakti'yi açıkça kabul eden Asya dinleri, yaratılış sürecine dair daha dengeli bir görüş edinmemize yardımcı olabilir" [230].

Yahudi ezoterisi *alfabenin* bir tarafında Tanrı'nın sembolünün (*aleph*), diğer tarafında ise İsrail'in Hizmetkârlarını temsil eden diğer harflerin bulunduğunu savunur (bölüm IV).

Ancak Eski Ahit'te İlahi Anne'ye doğrudan ve açık atıflar da bulunmaktadır. Yeşaya Kitabı'nda Tanrı "senin annen" (Yahudi halkı) hakkında konuşur (50:1) ve daha fazla ayrıntı vererek konuşmaya devam eder (54:1-8): "Yaratıcın senin kocandır: Her Şeye Egemen RAB onun adıdır... Bütün yeryüzünün Tanrısı diye çağrılacaksın" (54:5). "RAB seni terk edilmiş, ruhu kederli bir kadın gibi, reddedilmiş genç bir eş gibi çağırırdı Tanrın" (54:6). "RAB böyle diyor: "Çölde benim peşimden gittiğin zamanki gençlik iyiliğini, evlenme sevgini sana anımsatıyorum" (Yeremya 2:2). "Seni sonsuza dek kendime bağlayacağım; doğrulukta, yargıda, sevecenlikte ve merhamette seni kendime bağlayacağım; ve sadakatte seni kendime bağlayacağım; ve RAB'bi tanıyacaksın" (Hoşea 2:19-20). "Ve o gün olacak ki, RAB diyor, sen bana: "kocam" diyeceksin" (2:16).

Dahası, Tanrı her zaman Kral, Rab, Efendi, Yargıç ya da Baba olarak tanımlanmaz. Burada bazı önemli istisnalara yer vereceğiz. Tanrı "yavruların üzerine çıkar, kanatlarını açar, onları alır, tüyleri üzerinde taşır" (Yasanın Tekrarı 32:11³⁹⁸) ve ardından şu açıklama gelir: "Onu emzirdi" (32:13). "Bütün bu halka ben mi gebe kaldım, onları ben mi doğurdum ki, bana şöyle diyorsun: "Onları emziren anne gibi koynunda taşı" dediğin için mi doğurdum?" (Sayılar 11:12). "Yahve bana dedi ki: "Sen benim oğlumsun, bugün seni doğurdum" dedi" (Mezmurlar 2:7). "Doğurmayayım da doğurayım mı?" dedi RAB. "Doğuran benim, [rahmi] kapatayım mı?" diyor Tanrın" (Yeşaya 66:9). "Çünkü RAB şöyle diyor: "... Emeceksin, yarlarda taşınacaksın, dizler üzerinde sallanacaksın"" (66:12; krş. 66:11). "Efrayim'e yürümeyi öğreten bendim, onları kucağına aldı... ve onlara nazikçe yemek yedirdim" (Hoşea 11:3-4). "Seni doğuran Kaya'yı unuttun" (Tesniye 32:18). Ancak, daha önce de açıklandığı gibi (bölüm XV A)' Tanrı "Kaya" olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle, alıntılanan tüm metinlerde Tanrı bir *Anne* olarak tasvir edilir! *Codex Cantabrigiensis D'de* bulunan İncillerin eski bir versiyonunda da benzer bir durumla karşılaşmamız şaşırtıcıdır (orijinalliği hakkında bkz. bölüm XXV A). Kanonik Luka 3:22 İsa'nın vaftizini anlatmaktadır: "Ve gökten bir ses geldi: "Sen benim sevgili oğlumsun, senden keyif aldım"" (*kai phonen ex ouranou genésthai: "su ei ho huiós mou ho agapetós en soi eudókesa"*, Gr.). Bununla birlikte, eski kodeks şöyle okur: "Ve gökten bir ses geldi: "Sen benim oğlumsun, bu gün seni doğurdum"" (*kai phonen ex ouranou genésthai: "huiós mou ei su egó sémeron gegénneká se"*, Gr.), *Italocodices* [231] tarafından onaylanan ve yukarıdaki Mezmur'u yansıtan bir metin.

Süleyman'ın :İlahileri yukarıdaki fikirlere güçlü bir destek getirmiştir: "Oğul kadehtir ve sağılan Baba'dır; Ve Kutsal Ruh onu sağdı: çünkü göğüsleri doluydu ve sütünün yeterince salınması onun için gerekliydi; Ve Kutsal Ruh onun göğsünü açtı ve Baba'nın iki göğsünden gelen sütü karıştırdı" [232]. Ayrıca Ölü Deniz parşömenlerinde şöyle yazar: "Annesi onu teselli eden bir adam gibi, Yeruşalim'dekileri de teselli edecektir" [233].

Bu hipostaz İskenderiyeli Clement'in yazılarında da yankılanmıştır: "Besin, sadece biz bebeklerin beslendiği Baba'nın sütüdür... Baba'nın "şefkatle yatıştıran memesi"" [234].

Kur'an, İsa'nın Tanrı'nın Oğlu olduğunu inkâr etmek için bir girişimde bulunmuştur: "Allah'a oğul edinmek yakışmaz" [235], ki bu "yakışır"sa" anne hipostazını kabul etmek anlamına gelir! Ve metin Allah için her şeyin mümkün olduğunu kabul ederek devam eder: "O bir şeye hükmettiği zaman ona sadece şöyle der "Ol³⁹⁹!"-ve öyledir" (*kun fe yakûn*, Arap.). Aynı şekilde *Kutsal Kitap*'ta da: "Tanrı için her şey mümkündür" (Markos 10:27; çapraz başvuru 14:36; Matta 19:26; Luka 18:27). Eski Ahit'in anlatımı, derleyicilerinin sadece Tanrıça'yı görmezden gelmekle kalmayıp, bir bütün olarak kadınlara tartışılmaz bir şekilde aşağı bir yer verdiklerini ortaya koymaktadır.

Yaratılış'a göre, kendini ayartmaya teslim eden ve ilahi emri çiğneyen kadındı, böylece Yaratıcı'nın gazabını sadece ona değil, aynı zamanda onun tarafından baştan çıkarılan kocasına da çekti. Her ikisi de Cennet'ten kovularak cezalandırılmıştır (3:23,24). Başlangıçta ilk insanlar için yaşam kaynağı olan yeryüzü, onların hesabına bir lanete dönüştü ve insan büyük bir çabayla bu topraktan yiyecek elde etmek zorunda kaldı (3:17,23), kadın için ise ceza büyük ölçüde arttı, çünkü Tanrı ona şöyle dedi: "Sancılarını ve gebeliğini çok artıracam; acı çekerek çocuk doğuracaksın; ve kocan senin arzun olacak, ve o sana hükmedecek" (3:16).

Piskopos Kovalevski, "Adem'in günahının Havva'nınkinden daha fazla olduğu açıktır" [236] diye yazdığında, cezaların cinsiyete göre ayrımcılığına karşı mücadele etmiştir. Bölüm IX'da sözde *ilk günah* teorisini geçersiz kılacak nedenleri göstermiştir.

Jerome "ilk günah"tan" kurtuluşu bu şekilde ifade etmiştir: "Artık lanet zinciri kırılmıştır. Ölüm Havva aracılığıyla geldi, ama yaşam Meryem aracılığıyla geldi" [237]. Irenaeus da aynı şekilde beyan etmiştir: "Havva... itaatsizlik ederek hem kendisi hem de tüm insan ırkı için ölümün nedeni oldu;... Meryem... itaat ederek hem kendisi hem de tüm insan ırkı için kurtuluşun nedeni oldu" [238]. Bu inanılmaz gerçek gerçekten şaşırtıcıdır: Havva "yaşam verenden" (bölüm XIX C) tam tersi oldu!

Merlin Stone bu tür bakış açılarını kanıtlarıyla çürütmektedir [239].

Evdokimov bu konuyu Freud teorisi ile bağlantılı olarak analiz etmiştir (ayrıca bkz. bölüm IX, XIX B): "Freud negatif bir Jung, onun karanlık kutbu gibi görünür. Sapkınlığa yönelik manyakça saplantı, gizli yollar aracılığıyla bilinçaltının niyetliliğini ve nihayetinde içeriğini saptırır. Şeytani olan kendini umutsuzluğun gururuna yerleştirir ve ölümcül bir şekilde suçu başkalarına aktarır... *Kolektif egonun* ve onun yayılımlarının psikanalizi, onun hastalıklı, başarısız tarihsel oluşumlarının tüm karmaşıklığını gösterecektir. Tamamen eril bir eylem olan "Adem kompleksi" tarafından suçun kadına aktarılmasının yararsızlığına işaret edecektir: "Benimle birlikte olması için verdiğin kadın bana ağaçtan verdi, ben de yedim" (Yaratılış 3:12)" [240].

Gerçeğe rağmen, kadının en başından beri belirlenmiş olan ikincil durumu, Eski Ahit'ten Yeni Ahit'e uzanarak Kutsal Yazılar'ın tamamında değişmez bir motif haline gelecektir (bölüm XX C1).

Kutsal Kitap'ı derleyenler bu yönde yoğun çaba göstermiş olsalar da, Kutsal Yazılar, o eski *İncil* dönemlerinin toplumunda kadınların sahip olduğu önem ve saygınlığa gerçek bir ışık tutan bir dizi "sürçme" içerir.

Eski Ahit'teki en eski metin, M.Ö. 13. yüzyılda yaşamış bir peygamber olan "Meryem'in Ezgisi" dir (Çıkış 15:21) ve böylece İbrani antik çağında kadınların sahip olduğu önemli konuma işaret eder. Hakimler'de (5. bölüm) bir bölümün tamamı, yine bir peygamber ve aynı zamanda İsrail'de bir yargıç olan Debora'nın Şarkısı'na ayrılmıştır (Hakimler 4:4). Eski Ahit'te yer alan bir başka peygamber de, Tesniye'nin çekirdeğini oluşturduğu varsayılan "Yasa Kitabı" nı (bölüm VII) gizlice yazmak için kâhin Hilkiya, kralın sekreteri Şafan ve Kral Yoşiya tarafından atanan ekibin geri kalanı (Ahikam, Akbor, kralın bakanı Asaya) tarafından kendisine danışılan Hulda'dır (2.Krallar 22:14; 2.Tarihler 34:22). Son olarak, Ezgiler *Ezgisi* dişil sembol için gerçek bir sevgi ilahisidir. Aslında şiirsel terimlerle, burada sırasıyla Kral ve Kraliçe olarak adlandırılan ilahi ilkeler Erkek ve Dişi arasında göklerin Krallığında gerçekleşen mistik birleşmeyi (Yoga) anlatır. İbranice isimleri hemen hemen aynıdır: *Shlomo*

(Süleyman, tarihi karakter bilgeliğiyle tanınırdı, her Aydınlanmış Ruha özgü dışıl bir özelliktir) ve *Shulam* (Shulamite; Shlomo'nun dışıl hali), böylece aynı (ilahi) kökene sahip olduklarını gösterirler. İnisiye olmayanlar için metin erotik bir çağrışım taşıyor gibi görünürken, hakiki inisiye için bu, Aydınlanmaya eşlik eden vecd halindeki neşeyi tasvir eden bir metaforudur. Bazı tefsirciler haklı olarak *Bhagavad-Gita*'yı *Ezgiler Ezgisi*'yle bir tutar, her ikisi de hemen hemen aynı anlama gelir. Birçok büyük ilahiyatçının Ezgiler Ezgisi'ne – Tanrının ezgisi - geniş yorumlar ayırmış olması ilgi çekici bir gerçektir. Bunlardan bazıları İskenderiyeli Clement gibi Gnostik görüşleriyle tanınırken, diğerleri Nyssa'lı Gregory, Pseudo-Areopagite Dionysius, Haçlı John gibi gerçek inisiyeler ve hatta Avila'lı Teresa ve Bernard de Clairvaux gibi Aydınlanmanın vecdini yaşamış gerçek azizlerdir ki bunlardan sonuncusu Ezgiler Ezgisi'ni yorumlayan 80'den fazla kitabın yazarıdır.

Mısır'dan Çıkış sırasında insanlar Harun ve Musa'nın kız kardeşi Miryam'ın durumunda olduğu gibi kadınların peygamberlik yeteneğini kabul ederlerdi (Mısır'dan Çıkış 15:20; Sayılar 26:59). Adından sık sık söz edilir ve yaşamından birçok olay anlatılır: Musa'yı onaylamaz; üçü birlikte buluşma çadırına RAB'le konuşmaya gider; Tanrı tarafından cezalandırılır ve yedi gün sonra iyileşene kadar tüm halk yerinden kıpırdamaz (Sayılar 12:1-15); hatta ölümünün gerçekleştiği yer bile verilir (20:1): *Kadeş* (Kutsal İbr.), ki bu anlamla doludur. Miryam'a kadar peygamberlik sadece erkeklere bahşedilmişti. Tanrı peygambere şöyle dedi: "Senden önce Musa'yı, Harun'u ve Miryam'ı gönderdim" (Mika 6:4) diyerek onu önde gelen kardeşleriyle aynı konuma yerleştirir. Aslında buluşma çadırından "üçü de dışarı çıktılar" (Sayılar 12:4). İbrahim, İshak ve Yakup'a gelince, Ölüm Meleği Meryem'in ve kardeşleri Musa ve Harun'un canını bağışlamıştır; hepsi de Shekhinah'ın müdahalesi sayesinde babalarına kavuşmuşlardır [241]. *Kur'an*'da bile Meryem'den bahsedilir: "Meryem,... Harun'un kız kardeşi" (19:29; bölüm XX D).

Eski zamanlarda kadınların ruhani karizması çoğu zaman büyük üstatların kızları ve eşleri olan *rebbelerde* (Hassidim'in ruhani rehberleri için kullandığı terim; *rabbi*'den farklı olarak 'öğretmen, üstat' İbr.; *Rah-bin* 'yolu gören' Farsça) kendini gösterirdi.

Ana Kraliçe'nin gücü o kadar büyüktü ki, Süleyman "onu karşılamak için ayağa kalktı ve önünde eğildi... ve onun sağına oturdu" (1. Krallar 2:19). Yeni krala taç giydirmek onun görevlerinden biriydi: "Gidin, Siyon kızları, Kral Süleyman'a bakın, evlendiği gün annesi ona taç giydirmişti" (Ezgiler Ezgisi 3:11). Ya da Sahasrara başın tacıdır (bölüm IV' IX' XV C). Taç giyme aynı zamanda (mistik) bir evlenme ve yeniden doğuştur [242] ve Saul'un (1. Samuel 10:6) ve Davut'un (16:13) başına geldiği gibi Tanrı'nın Ruhu'nun yeni meshedilmiş kralın içine girmesiyle aynı zamana denk gelir ve bunun sonucunda kral "başka bir adama dönüşür" (10:6). Taç giyme töreninde kralın üzerine örtülen mor örtü rahmi temsil ederdi ve Hindu kraliyet ritüelinde hala bu şekilde adlandırılır. Aslında Hristiyan düğün ritüeli de gelin ve damadın taçlandırılmasını içerir. Mezmurlar ilahi Kraliçe'ye atıfta bulunarak onun ayrıcalıklı konumuna vurgu yapar: "Sağ elinin üzerinde altın Kraliçe durur" (45:9).

Son olarak, tefsirciler Eski Ahit'te Harun'un Üçlü Kutsaması olarak gizlenen ve sadece kâhinlerin söylemeye yetkili olduğu bir Üçlü Birlik'ten söz ederler (Sayılar 6:24-26): "RAB seni kutsasın ve korusun; RAB yüzünü senin üzerine parlatsın ve sana lütfetsin; RAB yüzünü senin üzerine kaldırsın ve sana esenlik versin". Üç Kişi'nin özdeşliği böylece açıklanır: Baba burada "Bakım Rabbi"dir (*Vishnu*, Sanskr.)' Anne "Lütfun Parıltısı" yani Şekina'dır' Oğul ise "Barış"tır. Aslında Yeşaya bu Oğul'u şöyle adlandırmaktadır: "Barış Prensi" (9:6). Bu konu XXI. bölümde daha da geliştirilecektir.

Haham metinleri Yahudi geleneğini yukarıda bahsettiğimiz *Shekhinah* kavramı ile zenginleştirmiştir. Okuyucunun XXI. bölüme başvurmasını rica ediyoruz çünkü Shekhinah İlahi Anne-Kutsal Ruh ilişkisini ifade eder.

Talmud döneminde "bazı Yahudi bilgiler Tanrı'nın Şekinah'ından, basitçe Şekinah'ın bir Tanrıça olduğunu ima edebilecek şekillerde bahsetmişlerdir. Bilgelik daha önceki yüzyıllarda olduğu gibi, Şekinah Tanrı'nın faaliyetinin baskın bir dışıl modu haline gelmiş ve bazı pasajlarda kendi iradesini ya da yaşamını üstlenmiş gibi görünmüştür" [243].

Shekhinah terimi⁴⁰⁰ (konut, dinlenme; *shakhan*'dan ikamet etmek; *mishkan* 'konut' ikametgah' İbr.) ilk olarak erken dönem haham yazılarında (MS birinci yüzyıldan beri), *Pentateuch*'ta *görkem* (ateş, bulut şeklinde görülebilir) olarak bahsedilen İsrail halkı *arasındaki* ilahi mevcudiyetle ilgili olarak ortaya

çıktı.⁴⁰¹ vb.; bölüm XI E) Buluşma Çadırı'nın ya da kutsal dağın üzerinde gezinir (örneğin Çıkış 40:34-38; 24:15-17; 1. Krallar 8:10-11; Hezekiel 9:3; 10:4'18'19 vb.)

İlk olarak, *Targum*'da Şekinah'tan bahsedilmiştir.⁴⁰² *Onkelos*, Talmudist döneme ait Eski Ahit'in Aramice tercümesi-tefsiri. Metin ilk olarak MS 70 civarında hazırlanmış ancak MS 4. yüzyılda son halini almıştır. Burada "Shekhinah" ya da "Tanrı'nın Shekhinah'ı" "Tanrı" yerine geçer. Örneğin Sayılar 5:3'te geçen "ortasında oturduğum ordugâhlar" ifadesi, "ortasında Şekinah'ımın oturduğu ordugâhlar" şekline dönüşmüştür. Aynı Targum'un görüşlerine göre, "RAB'bin Şekinası Buluşma Çadırı'nı doldurdu. Ve Musa toplantı çadırına giremedi", böylece orijinal metinde yer alan "RAB'bin görkemi" yerine geçer (Mısır'dan Çıkış 40:34-35). Siegmund Maybaum buna benzer başka örnekler de vermiştir [244]. Bununla birlikte, Patai [245] iki istisna aktarmaktadır. İlki, 1.-2. yüzyıllarda Şekinah ile "görkem bulutu" arasında bir ayırım yapan Talmud bilgini Rabbi Yehoşua'ya atıfta bulunur [246]. Diğer uçta ise Tanrı'yı Shekhinah ile özdeşleştiren Rabbi Yose (MS 2. yüzyıl) yer almaktadır [247]. Başlangıçta *Talmud*'da Shekhinah'ın ne cinsiyeti ne de cinsiyeti olduğu belirtilmelidir. Shekhinah sadece Kabala'da Tanrı'nın dişi yönü haline gelmiştir. *Bahir*'in Kabalistik metninde Sophia ile eşleştirilmiştir. Babilli *Tashmit* (işitme, dinleme, Arap.) ona, gökler için olası bir metafor olan "Konutların Hanımı" der [248].

Talmud Babli'nin bazı kaynakları⁴⁰³ Tanrı'nın yaratılışın ilk gününden beri evrende ikamet etme niyeti hakkında yazmıştır; ancak bu ancak Sina Dağı'nda ve daha sonra Kudüs Tapınağı'nda olduğu gibi, O'nun Shekhinah'ının dinlendiği Mabel'in inşasından sonra mümkün olmuştur.

Böylece Shekhinah, insanlar tarafından bilinmesi mümkün olan (hatta bir Avatar olarak; bkz. *infra*) Tanrı'nın tezahürü olarak ortaya çıkar. Bu, mevcut çalışmada bahsettiklerimizle tamamen uyumlu olan bazı özelliklerle karakterize edilebilir.

Her şeyden önce, Şekina Tanrı'nın Ruhu'na çok iyi uymaktadır (bölüm XXI). Onun gibi, peygamberlere ilahi lütfu bahsetmiştir (bölüm XI A). *Babil Talmudu* Şekinah'ın Tanrı'nın Kendisi gibi her şeyi kapladığını iddia eder [249]. Bununla birlikte, sıklıkla belirli yerler ve kişilerle [250], özellikle de peygamberlerle ilişkilendirilmiştir: Musa [251] ve kehanet armağanını verdiği diğer seçkin şahsiyetlerle [252]. Onun doğruların üzerinde durduğu ve layık olmayanlardan uzaklaştığı söylenir [253]. Ayrıca koruma da bahsetmiştir [254]. Kutsal Ruh örneğinde olduğu gibi (bölüm XX C2), Şekinah sadece inananlar bir araya geldiğinde, yani on kişilik bir yeter sayı (*minyán*) dua için toplandığında iner [255]. Öte yandan, İspanya ve Safed Kabalistik Okulları, Şekinah'ın sadece ilham alan bireylere (yani peygamberlere; bölüm XI A) "görünebileceğine" inanıyordu [256].

Tezahür biçimleri bize Kutsal Ruh'un varlığı olarak Kundalini enerjisini (bölüm XI E) hatırlatır: *ateş - "ateşi yiyen ateş"* [257], cennetteki doğruların üzerinde parlayan güneşinkinden daha parlak *ışık* [258], hatta *ses titreşimleri* [259]. İlk Yahudi mistikler Şekinah'ı İlahi Olan'ın aydınlık varlığı, tüm yaratılış üzerinde parlayan büyük ışık olarak tasavvur ederken, Orta Çağ'ın en büyük Yahudi filozofu olan Maimonides (1135 Cordoba-1204 Kahire) Şekinah'tan "Tanrı'nın mucizevi bir şekilde belirli bir yere onur vermek için... inmesine neden olduğu bir ışık" olarak bahsetmiştir [260]. Kabala'nın işi, Shekhinah'ın Yaratıcısı ile birliğe geri dönebileceği yükseliş merdivenini yeniden yaratmaktır. Okuyucu yükseliş merdivenindeki Sushumna'yı kolayca tanıyabilir (bölüm IV).

Targum'da olduğu kadar *Talmud*'da ve *Midraşim*'de de⁴⁰⁴ ve pek çok ortaçağ mistik yazısında, Şekinah *kavod* (Tanrı'nın yüceliği; bölüm XI E) ile eş tutulmuş ve Tanrı'nın varlığının görünür bir tezahürü olarak çadırda yaşayan İncil'deki "yücelik bulutu"nun mirasçısı sayılmıştır (Sayılar 9:15-22; 10:11 vs.). Ayrıca *Kutsal Kitap*'taki "Tanrı'nın yüzü"nün (bölüm II) yerini almıştır, çünkü bu söz dizimi "Tanrı'nın görkemi" (bölüm XI E) ile paraleldir. *Talmud*'da açıkça *Ruah ha-Qadesh* (Kutsal Ruh, İbr.) ile ilişkilendirilir [261]. Diğer zamanlarda, ilahiyat tarafından bahsedilen lütfu karşılık gelir; örneğin Musa yanan çalıyla karşılaştığında, ona ayakkabılarını çıkarması ve Shekhinah'ı almak için kendini hazırlaması söylenir [262].

Shekhinah'ın demiurgik özelliği aynı zamanda *Zohar*'ın (bölüm IV) Yaratılışın gizli Tanrı *En-Soph*'tan (Sonsuz, Sonsuz) ortaya çıkan bir dizi *sephiroth* (emanasyon) aracılığıyla gerçekleştiğinin anlatıldığı metniyle de bağlantılıdır. Böylece Shekhinah dişi *Malkuth* ile özdeşleştirilir. *Soph* (Baba) ile ilahi Anne'nin Yunanca adı olan *Sophía* arasındaki ilişkiye dikkat etmek gerekir. Burada, Philo'da olduğu gibi, "Krallık" Tanrının dişi yönüdür ve Shekhinah ile, Tanrı'nın kişileştirilmiş, dişi *Varlığı* ile özdeşir [263].

Kabalistik akımın ilk tezahürü olan *Bahir* (yaklaşık 1180), Tanrı'nın dişi bir yönü olarak Şekinah hakkındaki temel Kabalistik fikirlerin çoğunu zaten içeriyordu [264]. 13. yüzyıldan itibaren Şekinah Kabalistik yazılarda yeni bir canlılıkla, Tanrı'dan bağımsız hareket eden ve çocukları olan İsrail halkının işlerinde Tanrı'dan daha büyük bir rol oynayan ayrı bir dişi Tanrı olarak ortaya çıktı. Kraliçe ya da *Gelin* (Kral ya da Damat YHWH'dir) ve *Matronit* (İbr.- ilk kez Kabalistler tarafından kullanılan bir terim; *Matrona*, Lady, Lat.) olarak tasavvur edilir. Hasidik hareketin (bölüm XXV C) *Zohar*'da Shekhinah'ı belirtmek için yaygın olarak kullanılan Matronit adını kullanmadığını belirtmeliyiz. Shekhinah'a verilen diğer isimler şunlardı: *Kız Evlat'* *Dul Kadın* (Tanrısal varlıktan ayrılması nedeniyle; bölüm I)' *Sürgün Taşı* (*Lapis Exulis* Lat.)' *Değerli Taş* [265]. Kabala'da İsrail'in mistik cemaatinin ve nihayetinde her Yahudi bireyin annesi olarak tanımlanmasına rağmen, genişleme yoluyla tüm insan ruhlarının annesini temsil ediyordu [266]. Luria litürjik şiirlerinde Şekinah'tan "Matronit", "kutsal kadim olan", "günlerin eskisi" diye söz eder. Shekhinah sayısız imge, nitelik ve isim alarak "Ebedi-Kadının" bir sembolü haline gelir (ayrıca bkz. *infra*).

Zohar'a göre Shekhinah "Işık Kadın" dır. *Toldot*⁴⁰⁵ (*Zohar Hadash*' Yeni *Zohar*' İbr.) okuyun: "Ve onların hepsi⁴⁰⁶ Yedinin sırrına göre Shekhinah'ın etrafında toplanın, çünkü Shekhinah'a *Bath-Sheva* (Yedinin Kızı) denir. Kendisiyle birlikte olan yedi aşamanın prensibi olan Yüce Anne'nin kızı". Burada Kundalini'yi, çakraların yedi basamağının yükselişi boyunca düzenleyici varlıkları aydınlatan İlahi Anne'nin yansıması olarak bulabiliriz. Moses Cordovero, *Üstteki Shekhinah ve Alttaki Shekhinah*'tan bahseden *Zohar*'a dayanarak *Üst Shekhinah* ve *Alt Shekhinah* arasında ayrım yapmıştır [267]. Yukarı Shekhinah'da Adi Shakti'yi (her iki kelimenin de ortak bir kökü olabilir) kolayca tanıyabiliriz', ikincisinin yaratılmış dünyadaki yansıması (Kundalini olarak) ise onun Aşağı yönünü temsil eder ve sephirah Malkuth'a (Mooladhara sakrumu) asimile edilir [268].

Kabalistler kendilerini ikili Tanrı'nın yeniden birleşmesine adadıkları için, tüm duaları hem YHWH'nin hem de Shekhinah'ın davetiyle başlardı ve bu form korunmuş ve kullanılmaya devam etmiştir [269]' öyle ki bugün bile tüm sinagoglarda ve Yahudi tapınaklarında Shekhinah Cuma dualarında şu sözlerle çağrılmaktadır: "Gel, ey Gelin!" Aynı mistik birleşme sembolü Hristiyan evlilik törenlerinde de koro tarafından söylenir: "Lübnan'dan gel, eşim" (bkz. Ezgiler Ezgisi 4:8).

Zohar Shekhinah'ın önemini vurgular. "Kutsal Olan'ın etrafını saran ve onun izinden giden kaç bin, kaç bin göksel kohort vardır! Orada yüce yüzlü prensler ve gözleri dolu varlıklar var; keskin silahların efendileri, delici çılgınlığın efendileri, müjdecî trompetin efendileri, merhametin efendileri, yargının efendileri; ve Rab onların üzerinde Matrona'yı Saray'da onun önünde hizmet etmesi için atadı... Bütün ev halkının ona emanet edilmesine karar verdi ve bütün silahlarını, mızraklarını, kılıçlarını, yaylarını, oklarını, mızraklarını, mancınıklarını, kalelerini ve bütün savaş silahlarını ona teslim etti... Dedi ki "Şu andan itibaren savaşım sana emanet olsun; silahlarım, savaşçılarım! Şu andan itibaren hepsini korumalısın" [270]. Açıkça görüldüğü üzere, kendisine ilgili silahların bahşedilmesiyle ve ayrıca savaşçı özellikleri nedeniyle Matronit Tanrıça Durga'nın eşdeğeri haline gelir. Shekhinah ile Tanrıça Kali arasındaki benzerliği vurgulayan Steve Davies gibi [271] Patai de Kali ile Matronit'in Kabala'daki korkutucu yönü arasında var olan ilişkiyi açıkça ortaya koyar [272]. Bir başka bilgin [273] Ezgiler *Ezgisi* metniyle paralellik kurar: "Siyahım ama güzelim" (1:5) ve ona adanmış ilahilerden birinde Tanrıça Kali'ye (Siyah, Karanlık' Sanskr.) verilen tanım: "Sen mavi-siyah bulut gibi karasın Yüzü Sankarshana'nınki gibi güzel olan⁴⁰⁷" [274]. *Sepher Hekhaloth* savaşçı bir Shekhinah tasvir ederken, *Zohar* onun korkutucu yönlerini ifşa eder: dağları ve nehirleri yutan devasa bir kadın vs. [275]. Patai [276] sadece Shakti'siyle (Durga' Kali vs. olarak adlandırılan Tanrıça; bölüm XX A) birleştiğinde güçlü olan ama onsuz kıpırdayamayan Shiva ve eşi ile İbrani Tanrı-Matronit (Shekhinah) çifti arasında bir paralellik kurar. Kabalistik yazılarda gösterildiği gibi: "Matrona olmadan Kral [yani Tanrı] kral değildir, ne büyüktür ne de çok övülür" [277]. Patai bu koşutlukları 13. yüzyılda Hint ruhaniliğinin Araplar aracılığıyla İspanya'ya ulaşmış olmasıyla açıklar [278].

Şekinah'ın adı doğrudan söylenmezdi (bölüm XV D) ve Yahova'nınki kadar kutsaldı. Onun tarifsiz ismi yerine "O Kadın" şeklinde kullanılırdı. Ona büyük saygı gösterilirdi: "Kendini ve bütün uzuvlarını gece gündüz benim hizmetime ada. Uzuvlarınız Shekhinah'ın içinde dinlenebileceği bir kamp oluştursun" [279].

Zohar'da Shekhinah, *Talmud*'da sadece belirli bir hoş kokuyu niteleyen "elma bahçesi gibi" ifadesine dayanılarak sık sık "kutsal elma ağaçları tarlası" olarak adlandırılır [280]. Luria'nın büyük ilahisi şöyledir: "İlahiler söylüyorum/ kapılardan girmek için,/ elmalar tarlasının/ kutsal olanların/... Sağdan soldan/ Gelin yaklaşıyor/ kutsal mücevherler/ ve bayramlık giysiler içinde". *Unio mystica*'nın tasvirini takiben "gelinler" "otuz iki yolda/ ve üç dalda/ ruhlar/ ve yeni ruhlar/ doğurmak için" yola çıkarlar... Shekhinah'ın etrafı/ altı Şabat somunuyla çevrilsin/ her taraftan/ Cennet Mabediyle bağlantılı olsun... " [281]. *Meyve bahçesi*, Tanrı'nın sarayının "Göksel Salonlarına" (*hekhalot*, İbr.) [282], yani çakralar aracılığıyla Sahasrara'ya kadar mistik yükselişi ifade eder. *Tarla* kozmosun dışıl prensibinin metaforudur[283] ve açıklandığı gibi (bölüm IV) elma ölümsüzlüğün sembolüdür, böylece Shekhinah'ın *Kadını Ebedi*'yi tasvir ettiği ortaya çıkar (bölüm XX A). *Üç dal*, Sefirotik ağacın üç "sütunudur" [284], *otuz iki* ise alfabenin 22 harfinin ve 10 Sefirot'un toplamıdır (bölüm IV), tüm bunlar kutsal sayılar olarak kabul edilir. *Sağ ve sol arasındaki Gelin*, Shekhinah'ın kendini yan kanallar arasındaki merkezi kanal içinde süptil bir enerji olarak tezahür ettirdiğini gösterir. *Göksel Mabete ile her taraftan bağlantılı olan Şabat somunları*, yan yönleri olmayan tek çakra olan göksel Sahasrara'ya giden yan kanallara yansıtılan ilk altı çakrayı temsil edebilir. Kabalistik bir ritüel "insanın beden ve ruh olarak Shekhinah için bir araba olmak üzere kutsanmasını" teşvik eder. *Zohar* bunu net bir şekilde açıklar: "Şimdi, "Hayat Ağacına giden yol" nedir? Bu, büyük ve kudretli Hayat Ağacı'na giden yol olan büyük Matrona'dır" [285]. Sefirotik ağaçtan aşağı inerken (tacı temelde olan *ters çevrilmiş* bir ağaçtır; bölüm IV)' Shekhinah'ın (yukarıda gösterildiği gibi Krallık '*Malkuth* ile özdeşleştirilir) Tanrı'nın *dokuzuncu emanasyonundan* (*Yeshod*) sonra geldiğini fark edebiliriz. Okuyucu burada *Avatarları* (sephiroth, emanations) ve bunların arasından *dokuzuncu Avatar* olarak İsa'yı (*Yeshod*, *Yeshu-Krishna*/İsa Mesih'in annesi *Yeshoda* ile ilişkilidir; bölüm XIX B) ve Kutsal Ruh'un (Shekhinah) gelişine tanıklık edecek son Avatar olan bir sonraki Avatar'ı (onuncu), Kalki'yi duyuran İlahi Gücü (Adi Shakti) kolayca tanıyacaktır.

Dişil bir Avatar olarak Shekhinah, insanoğlu her krizden geçtiğinde on kez yeryüzüne inmiştir. Ancak bu güne kadar dokuz kez inmiştir⁴⁰⁸ [286]. "Kutsal atalarımız bize Shekhinah'ın yeryüzüne zaten on kez indiğini öğretti⁴⁰⁹" ama adı kutsanmış olan En Kutsal değil, çünkü yaratılış Shekhinah'ın işidir ve yaratılışa bir annenin çocuklarına baktığı gibi bakan odur" [287]. Gerçekten de, daha önce gösterildiği gibi, ilahi Baba asla enkarnen olmamıştır (bölüm XIX B) ve yaratılışı gerçekleştiren Adi Shakti'dir (bölüm I).

Shekhinah'ın kendi düşüncesi, iradesi, kişiliği ve görüşü vardır; onu etkilemeye çalışırken bile meydan okuduğu Tanrı'ya karşı çıkar. Tanrı şöyle demiştir: "Hem Baba hem de Anne olarak yapacağım" [288]. Eğer Shekhinah Tanrı'nın sevgi yönü ise, Hindu Tanrıçaları Durga veya Kali'nin ikili özelliğine uygun olarak ilahi cezalandırıcı gücü de temsil eder.

Derin bir popüler tapınma biçiminin kendisinden kaynaklandığı Meryem Ana örneğinde olduğu gibi (*Marioloji*; bölüm XX C3), bu Shekhinah kavramı sadece Kabalistik ortaçağ edebiyatının en önemli ve kalıcı yeniliği olmakla kalmamış, Scholem'e göre Yahudi halkı arasında "derinlere kök salmış bir dini ihtiyaca yanıt vermiş" ve yaygın bir popüler kabul görmüştür [289]. Patai, "*Matronit'in bilgin-mistik* (*Kabala'da Matronit* (*Metronita* olarak da yazılır), genellikle *Shekhinah*, yani Tanrı'nın dünyadaki varlığıyla ilişkilendirilen ilahi dişiliğin adıdır.) görüşüne karşı *popüler-mistik* görüşünün, Bakire'nin resmi Katolik doktrininde olduğu gibi Tanrı'nın kendisini insan formunda reenkarne etmek için rahmini seçtiği Yahudi kadın değil, çağlar boyunca mucizeler gerçekleştirmekten asla vazgeçmeyen ve bu nedenle doğrudan ve kişisel hayranlık duyulan bir Tanrıça olan Tanrı'nın Annesi olduğu Latin ülkelerindeki popüler Mariolatry ile belirgin bir benzerlik taşıdığını" göstermiştir [290]. " (*Mariolatry*, aşırı saygı veya Meryem Ana'ya ibadet anlamına gelir. Kelime anlamı olarak '*Meryem'e tapma*' demektir. Bu, Hristiyanlık inancında Meryem Ana'ya duyulan özel bir saygı ve hürmet biçimidir. *Mariolatry*, Meryem'in hayatını, özelliklerini ve inançtaki rolünü konu alan *Marioloji* (*Meryem bilimi*) ile yakından ilişkilidir.) Meryem ile Matronit arasındaki paralellik başka yönlerde de uzanır. Matronit gibi Meryem de Tanrı'nın eşi olarak kabul edilirdi; onun gibi o da aracı konumunu üstlenmişti⁴¹⁰ Tanrı ile insanlar arasında, Tanrı'ya giden tek yol olmasa bile en iyi ve en kolay yol olan⁴¹¹. İsraililerin kek kurban ettikleri eski pagan Tanrıçası⁴¹² Hristiyanlar arasında, 5. yüzyılda Zealous kadınlarının bir mezhebi olan Kollyridianların onuruna bir alayda kek taşıyarak tapındıkları Meryem'de [291] ve Yahudiler arasında, 16. yüzyıl Safed'inde Moses Cordovero [292] tarafından Aşera ile özdeşliği kabul edilen

Matronit-Şekhinah'ta [293] yeni bir hayata yeniden uyanmıştır. *Zohar* Matrona'yı bir şefaatçi olarak tasvir eder: "Kral'ın göndermek istediği her mesaj Matrona aracılığıyla gönderilir ve tersine, aşağı kürelerden Kral'a gönderilen her mesaj önce Matrona'ya ulaşmalı ve ondan Kral'a gitmelidir. Böylece Matrona üst bölgeler ile alt bölgeler arasındaki elçidir". Kral şöyle dedi: "Şu andan itibaren, benimle konuşmak isteyen kişi endişelerini önce sana bildirmelidir!" [294]. Aynı şekilde Hindu protokolü de tüm Tanrılara yöneltile duaların (mantraların) (hepsini içeren) ruhani Efendinin bedenlenmiş Avatari, yani bu olaydaki İlahi Anne (Adi Shakti) aracılığıyla yapılmasını talep eder.

Halkın Şekinah'a olan bağlılığı, geleneksel "*Barukh attah Adonai*" (Kutsanmışsın ey Rab) kutsamasının "*Brukha yah Şekinah*" (Kutsanmışsın, Shekinah) [295] olarak değiştirilmesinden anlaşılmaktadır. *Adonay*'ın (ya da *Adon*, Efendi, Rab, İbr.; *Adonis*, Gr. ile aynı anlamdadır) yanı sıra, *Anath*'a eşdeğer olan *Adonath*'ın (Lady, İbr.; *Adath*, Kenan) dişil formunun da bulunduğunu belirtmek gerekir.

Suriye'nin kuzeydoğu sınırına yakın, Orta Fırat üzerindeki Dura-Europos'ta, üçüncü yüzyıla ait bir sinagogun duvarında bebek Musa'nın isimsiz bir kadının kollarında tasvir edildiği görülür ve bu tasvir Shekhinah'ın kadınsı bir fiziksel formda günümüze ulaşan en eski portresini oluşturur [296]. Bu durumda Helenleşmiş Yahudiler Tanrısal varlığın imgesel temsiline yönelik yasağı aşmışlardır [297]. Bu kadının Tanrıça Anahita olduğunu iddia eden bir tarihçinin görüşünün aksine [298]' diğer pek çok kişi bu resmin Shekhinah'ı işaret ettiğini tespit eder. Örneğin Patai, Musa ile Şekina arasında yakın bir ilişki kuran Babil *Talmudu* [299] ve bir *Midraş*'a [300] dayanmaktadır [301].

Dikkat çekici bir gerçek de, aksi takdirde Yahudilikte son derece zayıf olan ikonografinin kadınsı özelliklere sahip melekleri içermesidir⁴¹³ [302]. Yahudiler, *Tevrat*'a Tanrı'nın Gelini olan ilahi bir *kişilik atfetmeleri* bakımından benzersizdir. Bu nedenle, Yaratılış hakkındaki ilk Yahudi hikâyeleri şunu göstermiştir: "Başlangıçta... Tevrat... (Tanrı'nın) kucağında yatıyordu" [303]. Tanrı dünyayı yaratmaya karar vermiş ve Tora'nın öğüdünü istemiştir. *Tevrat*'ın kutlandığı Simcat Torah bayramında, yetişkin erkek Yahudiler Tevrat tomarlarını kollarına alır ve sinagogda onunla dans ederler [304].

İbrani Tanrıçasına ayrılan bu bölümü bitirmek için *Şabat*'ın onun bir başka sembolü olduğunu belirtmeliyiz.

Talmud'da Rabbi Hanina şöyle der: "Gel, Kraliçe Şabat'ı kabul etmeye gidelim" ve Rabbi Yannai onu şu sözlerle selamlar: "Gel, ey gelin, gel, ey gelin!" [305]. *Midraş*'tan bir başka pasajda Şabat kişileştirilir ve Tanrı'yla konuşur [306].

Etiyopya'daki Yahudi mezhebi Falaşa (12. yüzyılda ortaya çıkmıştır) Eski Ahit ve *Jubilees Kitabı*'ndan türetilen ezeli bir Yahudilik ile karakterize edilir, ancak *Talmud* ve *Mishnah*'ı tamamen göz ardı eder. Temel kitapları olan ve 14. yüzyıla tarihlenen *Teezaza Sanbat* (Sebt Günü Emirleri) klasik Etiyopya dilinde yazılmıştır ve MS 5-7. yüzyıllara ait metinleri içerir. Bu kitapta Şabat, Tanrı'nın kızı, tüm meleklerin saygı gösterdiği ve Tanrı'nın Kendisinin de son derece sevdiği ilahi bir prenses olarak tanımlanmıştır. Ayrıca Tanrı'nın "Şabat'ı kutsadığını, onu yücelttiğini ve Kutsal Ruh aracılığıyla kutsadığını" okuyoruz [307]. *Abba Eliyahu* adlı bir başka Falaşa yazısında Şabat, Aydınlık' Yüceltilmiş' Onurlandırılmış' Güzel' Diriltici' Sevindirici' Sevgili' Koruyucu adlarını alır ve Şabat adının kendisinin "Ben yalnız Tanrıyım" anlamına geldiği söylenir [308]. Etiyopyalı Yahudi ve Hristiyan nüfus Şabat ve Meryem Ana'yı birbirine benzetir [309].

Kabala Şabat'ı bir mitoloji içinde geliştirmiştir. Daha 13. yüzyılda Menahem ben Jacob onu *Zohar*'ın yaptığı gibi Kraliçe ve Gelin [310] olarak adlandırmıştır [311]. Aynı yüzyılda Kabalistler *Erkek* ve *Dişi Sebt* arasında bir ayrım yaparak ikincisini Shekhinah ile özdeşleştirmişlerdir [312]. Marvin Pope "Yahve ve Şabat Gelini"nden bahsetmiştir [313]. Sözleri Safed'li Shlomo Alqabets'in (16. yüzyıl) şiirinden esinlenen Şabat şarkısı *Lekha Dodi* nakaratı içerir: "Gel, dostum, Gelin'le tanışmak için / Şabat'ın yüzünü alalım" [314]. Aramice yazılmış mistik bir lirikte İshak Luria, Kral Tanrı ile Gelini Şabat-Şekina'nın birleşmesinden bolca bahseder [315].

C. YENİ AHİT'TE İLAHİ ANNE

1. İSA'NIN ANNESİ

"*Selam sana! Rab [seninle] beraberdir*"

Luka 1:28

İbranice Kutsal Yazılarla kıyaslandığında, Yeni Ahit'te *Tanrı'nın Oğlu'nun Annesi* Meryem'le ilgili durumu anlamak için daha fazla çaba göstermeliyiz! Olası bir açıklama, ya İnciller ve Elçilerin İşleri'nin (gerçek ya da varsayımsal) yazarlarının *kasıtlı* bir işbirliğine (etkilemesine) ya da metne sonradan yapılan bir müdahaleye dayanabilir. Bölüm XX C2a bu hipotezi ayrıntılı olarak analiz etmektedir. Burada sadece, Tertullian'ın kendi sözleriyle [316], "havarilerin Müjde'yi (İncil) bile tahrif ettiklerinden şüphelenildiğinden (yalancılıkları ve ikiyüzlülükleri nedeniyle) şikayet eden Marcion" örneğini ele alıyoruz.

Çağdaş tefsirler [317] asıl kanonik metinlerin birbirini takip eden adetler, apolojetik icatlar ve şüphesiz kâtipler ve müstensihler (*bir yapıtın el yazısıyla kopyasını hazırlayan kimse*) tarafından sonradan yapılan değişiklikler ve baskıların sonucu olduğunu göstermiştir [318].

Yeni Ahit'teki kadın isimleri Eski Ahit'tekilerden çok daha azdır. Açıkçası, aralarında Meryem Ana'ya merkezi bir konum verilmiştir.

İsa için olduğu gibi, Eski Ahit de Meryem'in Tanrı'nın Oğlu'nun annesi olarak gelişini duyuran bir dizi kehanet içerir. Bunların çoğu XVI. bölümde sunulmuştur. Burada Yeni Ahit'teki ilgili metinle paralel olarak diğerlerinden de söz edilecektir. Zephaniah'ın Siyon kızına hitaben yazdığı kehanet şöyledir: "İsrail'in kralı RAB aranızdadır... Tanrınız RAB aranızdadır, kurtaracak olan kudretlidir" (Zefanya 3:15,17)' böylece gelecekteki Kurtarıcı'yı ilahi bir Oğul olarak müjdelemektedir. Cf.: "Rab sizinle... sen... bir oğul doğuracaksın... O büyük olacak, En Yüce Olan'ın Oğlu diye çağırılacak; ve Rab Allah ona babası Davud'un evini verecek; ve Yakub evi üzerinde çağlar boyunca saltanat sürecek" (Luka 1:28-32). Bir başka açık söz de Kral Ahaz'a hitap eden Yeşaya'ya aittir (7:13-14; kısmen Matta 1:23'te alıntılanmıştır): "Ey Davut soyu, dinleyin... Bu nedenle Rab size bir belirti verecek: Bakın, bakire gebe kalacak ve bir Oğul doğuracak". Cf.: "Melek Cebrail Tanrı tarafından Celile'de adı Nasıra olan bir kente, Davut soyundan Yusuf adında bir adamla nişanlı olan bir bakireye gönderildi; bakirenin adı Meryem'di. Melek ona geldi ve şöyle dedi: "... karnında gebe kalacaksın ve bir Oğul doğuracaksın" dedi" (Luka 1:26-28'31). Her iki metinde de Oğul'un adının önceden belirlenmiş olması ortaktır.

Yeşaya kısa bir analize neden olabilir. İbranice orijinalinde *almah* (genç kız ya da kadın, bunun bekaret anlamına gelmesi gerekmez; Latince *alma-ch*. XX A)' ancak Yahudi bilginler (M.Ö. 3. yüzyıl) tarafından Yunanca'ya yapılan *Septuagint* çevirisinde, her türlü muğlak yorumu dışlayan *parthénos* terimi kullanılır ve böylece açıkça "bakire" olarak tanımlanır. Bu nedenle, geleneğin koruyucuları Bakire'nin Kurtarıcı'yı doğurmasıyla ilgili kehanetin gerçek anlamını yeniden ortaya koymuşlardır (bölüm XIX B).

İsa'nın Annesi *Maryam* (Aram.)' ya da *Miryam* (İbr.)-Yunan İncillerinde *Meryem*- adının Latince çevirisi olan *Maria*, Roma İmparatorluğu halkı tarafından daha kolay kabul edilmesi amacıyla Tanrıça'nın *Ma-Rhéa* (Ma, Yunanlılar tarafından ona verilen addır; bölüm XX A)' adından kaynaklanmış gibi görünmektedir. V. yüzyıl Roma İmparatoru Zeno'nun Bizans'taki Rhéa Tapınağı'nı Meryem Ana'ya yeniden adanmış olması bu hipotezi desteklemektedir. Densuşianu, eski Pelasg dilinde *Rhéa*'nın yalın bir hitap olduğunu ve *Kraliçe* anlamına geldiğini, Pelasglardan devralınan ve Mısır hiyeratik konuşmasında *Kral*'ı tanımlayan eril *Ra'nın dişil formunu* oluşturduğunu ve bazı Romen kahramanlık şarkılarında korunan *Kral anlamına gelen* Rai'yi oluşturduğuna dair kanıtlar ortaya koymaktadır. Aslında *Rhéa*, Yunan efsanelerinde *Basilissa* (Kraliçe' Gr.) ve resmi Roma kültüründe *Regina* ile değiştirildi (yorumlandı) [319]. İsa Mesih'in annesine verilen özel Kraliçe statüsü, her iki Krallar Kitabı'nda da hüküm süren kralın annesini tanımlayan İbranice *Gebirah* sözcüğünün sıkça kullanılmasının sonucudur (1. Krallar 15:2'10; 22:42; 2. Krallar 12:1; 14:2; 15:2'33; 18:2; 22:1; 23:31'36; 24:18 vs.)

Müjdecilerin genel olarak kadınlara ve özellikle de Meryem Ana'ya karşı tutumu çelişkili ve açıklanamazdır.

İsa'nın doğumundan önce Meryem'i büyük bir huşu ile tasvir eden tek kişi Luka'dır: "Melek Cebrail Tanrı'dan... bir bakireye gönderildi... Melek Meryem'in yanına girip şöyle dedi "Selam sana, kutsanmış olan! Rab sizinle, kadınlar arasında kutsanmışsın" dedi" (1:26,28). "Kutsal Ruh sizin üzerine gelecek, Yüceler Yücesi'nin gücü seni gölgeleyecek, bu nedenle doğacak kutsal şeye Tanrı'nın Oğlu

denecek" (1:35). Elizabet onu görür görmez şöyle dedi: "Kadınlar arasında kutsanmışsın" (1:42) ve ona "Rabbimin annesi" (1:43) diye seslenir. Meryem, Elizabet'e şöyle karşılık verir: "Bundan böyle bütün kuşaklar beni kutlu sayacak. Çünkü Kudretli Olan bana büyük işler yaptı" (1:48-49). Luka, Matta (21), Markos (12) ve Yuhanna'ya (8) kıyasla Meryem'den en sık (52 ayette) söz eder. Elçilerin İşleri ise, Kutsal Ruh'un inişi (1:14) gibi tek bir istisna dışında ondan hiç söz etmezler, ancak bu hepsinden daha büyük bir anı temsil eder.

Bu gerçekler Ortodoks rahip Serghei Bulgakov'un (1871-1944) Meryem'i "Müjde'nin Büyük Ağzı Kapalı olanı" olarak adlandırmasına neden olmuş ve böylece Luka'yı hatırlatmıştır: "Meryem bütün bunları [aklında] tutuyor, yüreğinde [bunları] düşünüyordu" (2:19; krş. 2:51).

Schuon, Hristiyan inananların sonunda neredeyse bir Tanrıça olarak gördükleri Meryem'e karşı İncil yazarlarının tanık olduğu soğukluğu (bölüm XX C3), Rama'nın yeryüzünde asla mutlu olmayan ama cennette ilahi kılınan karısı Sita'nın durumuyla ya da Buddha'nın annesi Maya'nın neredeyse unutulmuş ama daha sonra Tara'nın, "Tüm Buddhaların Annesi" [320] biçiminde yüceltilmiş durumuyla paralellik kurar.

Tüm İnciller arasında sadece Yuhanna'nınkinin -İsa'yı Meryem'in oğlu olarak tanıttığı (Yuhanna 19:26)- sadece sekiz ayette Meryem'den çok az bahsetmesi şüpheli bir gerçektir! Bu durum, metnin sonradan sansürlenmesinden başka bir şekilde açıklanamaz (bölüm XX C2). Hipotez başka bir tutarsızlığa dayanabilir: Yeni Ahit'te *bir kadına* hitap eden *tek yazı* Yuhanna'nın ikinci mektubudur (aksi takdirde çok kısa, belki de kısaltılmış) ve şu sözlerle başlar: "Yaşlı⁴¹⁴ seçilmiş hanımefendiye" (2 Yuhanna 1). Bölüm XX C4 diğer ayrıntıları verecektir.

Daha sonra, Kurtarıcı kamusal yaşamına başladığında, sanki İsa annesini önemsememiş gibi gösterildi. Kana'daki düğünün bir yerinde İsa ona şöyle dedi (Yuhanna 2:4): "Benim seninle ne işim var, kadın?⁴¹⁵" İsa çarmıhtayken Yuhanna'nın kadına şöyle dediğini belirtti: "Kadın, oğluna bak" (19:26). Dirilişinden sonra Mecdelli Meryem'e hitap ederken de aynı sözcüğü kullanmış (20:13) ve daha sonra kendisini tanımadığında ona yalnızca adıyla seslenmiştir (20:16). Annesi ve kardeşlerinin huzurunda İsa müritlerine şöyle demiştir: "Annem kim, kardeşlerim kim?" Ve elini müritlerine doğru uzatarak şöyle dedi: "İşte annem ve kardeşlerim; göklerdeki Babamın isteğini kim yerine getirirse, o benim kardeşim, kız kardeşim ve annemdir." (Matta 12:48-50; Markos 3:31-35; Luka 8:19-21). Yuhanna'nın İsa tarafından akrabalarının bu şekilde reddedilmesi konusunda sessiz kaldığı belirtilmelidir. Yukarıdaki gerçekler, İsa Mesih'in günahkâr olsalar bile kadınlara (*zina eden kadın ve O'nun ayaklarını mesheden kadın*); ayrıca Kenanlı kadına, Lazar'ın kız kardeşleri Marta ve Meryem'e, Petrus'un kayınvalidesine, kanamalı kadına ve eğilmiş kadına, Yair'in kızına ve Nain'deki dul kadına karşı olan iyiliksever tutumuyla çelişmektedir.

Bunun açıklaması ne olabilir? Kurtarıcı şöyle dedi: "Benim adım uğruna evlerini, kardeşlerini, kız kardeşlerini, babasını, annesini, karısını, çocuklarını ya da topraklarını bırakan herkes yüz katını alacak ve sonsuz yaşamı miras alacaktır" (Matta 19:29; Markos 10:29,30; Luka 18:29,30). "Çünkü ben bir adamı babasıyla, kızı annesiyle, gelini kayınvalidesiyle karşı karşıya getirmeye geldim" (Matta 10:35). "Babasını ya da annesini benden çok seven, bana layık değildir; oğlunu ya da kızını benden çok seven de bana layık değildir" (10:37). Kendisinin daha iyi anlaşılması için İsa şöyle eklemiştir: "Bana gelip de babasından, annesinden, karısından, çocuklarından, kardeşlerinden, evet, kendi canından bile nefret etmeyen kişi müridim olamaz" (Luka 14:26). *Thomas İncili*'nde "[İsa dedi ki]: "Babasından ve annesinden benim gibi nefret etmeyen benim müridim olamaz. Ve kim [Babasını ve] Annesini benim gibi sevmezse, bana [mürit] olamaz. Çünkü Annem [...] ama [benim] gerçek [Annem] bana hayat verdi"" [321]. Yaprak 49'un sonundaki kısım ne yazık ki eksikti, ancak ilgili eksiklik O'nun ilahi Babası ve Annesine atıfta bulunuyordu. Dolayısıyla İsa'nın bizden her türlü dünyevi bağdan kopmamızı istediğini anlayabiliriz: maddi (evler, topraklar), duygusal (örneğin akrabalar) ve diğer her türlü bağdan, hatta kendi hayatımızdan bile. İsa'nın annesi ve akrabaları hakkında söylediği sözler, duygusal bağlarımıza ve sınırlı insan sevgisine fazla değer vermemeyi ve sınırsız olan Tanrı sevgisini keşfetmeyi öğrettiği için başkalarına örnek olacak değerdedir. "Ne dünyayı, ne de dünyadaki şeyleri

sevin. Bir kimse dünyayı severse, Baba'nın sevgisi onda değildir; çünkü dünyada olan her şey, bedenın şehveti, gözlerin şehveti ve yaşam gururu Baba'dan değil, dünyadandır" (1. Yuhanna 2:15-16). İslam geleneğinde de benzer bir tutum vardır. "Enes'ten rivayet edilmiştir: Peygamber şöyle buyurdu: "Sizden biriniz beni babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe iman etmiş olmaz." [322]. *Kur'an'da da şöyle buyrulmuştur*: " Ne yakın akrabalarınız, ne çocuklarınız kıyamet günü size bir yarar sağlayamaz. Sizin aranızı ayıracaktır. Allah, yaptıklarınızı görendir. (Mümtehdine Suresi, 3) " (60.3).

Kadın düşmanı olmamız gerekirdi.⁴¹⁶ Kadına ve Anneye karşı nefretten gözleri kör olan (bölüm XX C2) Sevginin gerçek timsali İsa'nın, Tanrı tarafından verilen ve Eski Ahit'te pek çok kez hatırlatılan (Çıkış 20:12; Levililer 19:3; Tesniye 5:16) ve Tesniye 27:16'da yorumlanan ve hatta güçlendirilen beşinci emre itaatsizlik ettiğini hayal etmek: "Babasını ya da annesini küçümseyen lanetli olsun!" Aksi takdirde İsa Mesih bunu Ferisilere hatırlatmıştır: "Çünkü Tanrı şöyle buyurdu: "Babaya ve anneye saygı gösterin" ve "Babaya ya da anneye söven ölsün" diye buyurdu" (Matta 15:4). Bu konuda bkz. Mısır'dan Çıkış 21:17 ve Levililer 20:9.

İsa ilk mucizesini Kana'da (Yuhanna 2:1-2) ve daha sonra Kefernahum'da (2:12) gerçekleştirdiğinde yanında annesi vardı. Mecdelli Meryem, Hirodes'in kâhyası Chuza'nın karısı Jo(h)anna, Susannah ve daha birçok kadın (Luka 8:2-3) O'na yolculuklarında eşlik ettiler. Bütün bunlar, annesi, Kleopas'ın karısı, Yakup ve Yoşes'in annesi Meryem ve Zebedi'nin oğullarının annesi Salome ile birlikte çarmıha gerilişine tanık oldular (Matta 27:56; Markos 15:40; Luka 24:10; Yuhanna 19:25). Aksine, İsa yakalanır yakalanmaz, "bütün müritleri O'nu bırakıp kaçtılar" (Matta 26:56; Markos 14:50). Ayrıca Şehit Justin - Martyr şöyle demiştir: "Çarmıha gerildikten sonra, bütün tanıdıkları bile onu inkâr ederek terk ettiler" (*pántes apéstes anesámenoi auton*, Gr.) [323]. Sadece Yuhanna kendisinin de çarmıha gerilmede hazır bulunduğunu yazmıştır (19:26). "Onu tanıyanların hepsi, Celile'den onu izleyen kadınlar da uzakta durmuş, olanları seyrediyorlardı" (Luka 23:49; krş. Matta 27:55; Markos 15:40). Rosemary Radford Ruether şöyle der: "Tüm İnciller, İsa'nın... ailesi ve memleketi tarafından, dini liderler tarafından, bir zamanlar onu dinlemiş olan kararsız kalabalıklar tarafından ve son olarak da Petrus'un inkârıyla doruğa ulaşan bir ihanetle kendi erkek müritleri tarafından reddedildiği dramatik bir biçimle şekillenir. Bu şekilde kadın havariler, çarmıhta onunla kalan ve dirilişe tanıklık etmek ve titreyen erkek havarilere müjdeyi geri getirmek için mezarda ilk bulunan "sadık unsuru" oluştururlar... Egemen dini sistemde hiçbir onura sahip olmayan ve tanık olmaya bile değer görülmeyenler, sadık kalıntı ve dirilişin ilk tanıklarıdır" [324].

Gnostik yazı *Pistis Sophia* [325], havariler toplandığında İsa'nın annesi Meryem, Marta, Salome ve Mecdelli Meryem'in de hazır bulunduğunu söyler -İncil'in gizemli karakteri ve 'tartışmasız' büyük bir inisiyedir (bölüm XX C4). Bu kadınlar da diğer havariler gibi İsa Mesih'i sorgularlardı (bölüm XX C4). İlk Hristiyanların kadınlara gösterdiği yüksek saygı (Evdokimov'un da belirttiği gibi) "yeraltı mezarlarında en sık rastlanan imgenin dua eden bir kadın figürü, *Orant*" [326] olmasından anlaşılabilir. Bu durum Gnostik topluluklarda daha belirgindir (bölüm XX C4). Genç Plinius'un Trajan'a yazdığı meşhur mektubunda (bölüm XVIII), yazarın iki diyakozdan (*ministrae*, Lat.; *diakonoí*'nin karşılığı, Gr.) bahsettiğini de eklemeliyiz. Doğu Hristiyan âleminde önem kazandıkları 4. yüzyıla kadar diyakozlara dair bilinen başka bir referans yoktur [327].

Müritlerin yaşamındaki en önemli an, *Güç*'ü aldıklarında Kutsal Ruh'un inisiydi (Elçilerin İşleri 1:8). On bir elçinin adından söz edildikten sonra (1:13), metin şöyle okunur: "Bunlar, [birkaç] kadın, İsa'nın annesi Meryem ve kardeşleriyle birlikte kendilerini hep bir ağızdan sürekli duaya verdiler" (1:14). Bu, İncil'de Kurtarıcı'nın annesi ve kardeşleri hakkında söylenenlerle tamamen çelişmektedir (bkz. *üstte*). *İncil*'in kadın düşmanı tutumuna sadık kalan birçok sanatçı Pentekost Günü'nü Meryem Ana'nın yokluğunda sadece havarilerle birlikte tasvir etmiştir. Bununla birlikte, Kutsal Ruh'un inisi sırasında Meryem'i havarilerin arasında gösteren sanat eserleri de vardı; bunlardan biri El Greco'nun şu anda Prado Müzesi'nde bulunan tablosudur ya da Doğu Hristiyanlığında Meryem'in tek kadın karakter olduğu ve erkek kardeşlerin hiç bulunmadığı birçok ikonadır.

Dikkat çekici bir olgu, Dominiken bir akademisyen olan Rahip Jerry Murphy O'Connor'ın 8 Nisan 1996 tarihinde CNN'de yaptığı ve aşağıdaki sonuca ulaştığı açıklamadır: "İsa hareketinde kadınların son derece önemli olduğuna inanıyorum. Muhtemelen sayıları erkeklerden daha fazlaydı ve bence onun neyi başarmaya çalıştığına dair erkeklerden daha derin bir sezgisel, sempatik anlayışa sahiptiler" [328].

1. Birçok müfessir (*anlaşılması güç bir metni açıklayan, yorumlayan (kimse)*) dikkatlerini Meryem Ana'nın ışıltılı kişiliğine odaklamıştır. Metinleri büyük bir saygı ve endişeyle derinlemesine analiz ederek, ona hak ettiği onurlu yeri geri vermeye çalışmışlardır.

Bunlardan biri de Ladakh'taki ünlü Budist manastırını ziyareti sırasında şunları söyleyen Rus bilgin Roerich'ti: "Lamaların yazıları İsa'nın kadını -Dünyanın Annesini- nasıl yücelttiğini hatırlatıyor" [329]. Roerich, Tibet el yazmalarında kayıtlı olan İsa'nın şu sözlerini keşfetmiştir: "Evrenin annesi olan kadına saygı gösterin; yaratılışın gerçeği Onda yatar. O iyi ve güzel olan her şeyin temelidir. Yaşamın ve ölümün kaynağıdır. İnsanın varlığı ona bağlıdır, çünkü onun emeğinin rızkı odur. Sizi sancılar içinde doğurur, büyümenizi izler. Onu kutsayın. Onu onurlandırın. O sizin yeryüzündeki tek dostunuz ve rızkıdır. Ona saygı gösterin. Onu koruyun... Onların sevgisi insanı yüceltir... Eş ve anne - onlar evrenin süsleridir... Evreni halk eden her şey onlardan çıkar... En iyi düşünceleriniz kadınlara ait olmalıdır... Onu aşağılamayın, çünkü bu şekilde kendinizi aşağılamış olursunuz... Ve anneye, eşe, dula ya da kederli başka bir kadına yapacağınız her şeyi - Ruh için de yapacaksınız". İsa böyle öğretti⁴¹² [330]. Bu sözler, Notovitch tarafından keşfedilen Budist belgelerinde yer alan ve İsa'nın sözlerini de kaydeden sözlerle neredeyse aynıdır: "Tanrı'dan sonra en kutsal varlık olan annesine saygı göstermeyen, oğul adına layık değildir. Size söylediklerimi dinleyin: Kadına saygı gösterin; çünkü onda evrenin annesini görüyoruz ve ilahi yaratılışın tüm gerçeği onun aracılığıyla gelecektir. O iyi ve güzel olan her şeyin kaynağıdır, aynı zamanda yaşamın ve ölümün de tohumudur. İnsan tüm varoluşunda ona bağlıdır, çünkü o onun ahlaki ve doğal desteğidir. Acı ve ıstırap içindeyken sizi doğurur... Onu kutsayın ve ona ibadet edin, çünkü o sizin yeryüzündeki tek dostunuz ve desteğinizdir. Ona saygı gösterin; onu savunun... Eşinize karşı itaatkâr olun; onun sevgisi insanı yüceltir... Eşiniz ve anneniz Tanrı'nın size verdiği paha biçilmez hazinelerdir. Onlar evrenin en güzel süsleridir ve dünyada yaşayacak herkes onlardan doğacaktır... Bu nedenle size diyorum ki, Tanrı'dan sonra en iyi düşünceleriniz kadına ait olmalıdır... Onun aşağılanmasına izin vermeyin, çünkü onu aşağılayarak kendinizi aşağılamış olursunuz... Anneleriniz, eşleriniz, dul bir kadın ya da zor durumdaki herhangi bir kadın için yaptığınız her şeyi Tanrınız için yapacaksınız" [331].

James Somerville, İsa'nın annesine ayırdığı *Maria Avatara* [332] başlıklı bölümde, Pilatus'un alay edilen İnsanoğlu'nu kalabalığa gösterirken kullandığı alaycı sözleri hatırlatmıştır: "İşte *Ánthropos* (Man' Gr.)⁴¹⁸" (Yuhanna 19:5)' Yazar bu sözleri tam tersi bir şekilde, annesine tapınma olarak aktarmaktadır: "İşte *Gyné*⁴¹⁹ (Woman' Gr.)" böylece İsa'nın çarmıhta söylediği sözleri çağrıştırır (bkz. 19:26)" gelecek çağ için tüm insanlığa bırakılan gerçek bir vasiyet (bölüm XIX D). Bu nedenle, İsa'nın en sevgili müritsi olan Yuhanna'yı annesine müstakbel oğlu (yani Kurtarıcı'nın kendisine emanet ettiği sırları bilen gerçek bir inisiye; bölüm XX C4) olarak tanıtmamasının orijinal anlamı, 19:26'daki orijinal çağrışımı tersine çevirerek doğru anlamını yeniden kazanır: "Kadın, oğluna bak!": "[Oğlum] Kadına bak!" Böylece *Ebedi-Kadının* arketipine dönüştürülen (*Faust*; bölüm XX A) Meryem'e ilahi Anne statüsü tanınmıştır. Aynı şekilde, Goethe'nin başyapıtının sonlarına doğru, ona "Saf, Göksel Kraliçe,/ İhtişamını biliyorum/ Dünyanın en yüce Sahibesi/... Bakire, en parlak parlaklıkta saf/ Anne tatlı, yüce,- / Bize Seçilmiş Kraliçe,/ Ebedi Tanrıların Eşi!/... Bakire Kutsal, Anne, Kraliçe,/ Tanrıça, lütfekar ol!" diye hitap edilir. [333].

İsa'nın annesi bazen "gizli Cennet" olarak adlandırılır, örneğin Maiuma'lı Cosimo tarafından Kutsal Haç Yükselişi kanonundaki 9. şarkının ilahisinde. Bu, İlahi Anne'nin "Sahasrara'nın Sahibesi" (gizli Cennet; bölüm II) statüsünü belirler. Bizans Marian ayinlerinde kendine özgü bir konuma sahip iki mezmur vardır: Mezmur 45 kraliyet epithalamus'u ile ilgilidir⁴²⁰ ve Davut'un kraliyet kalesine Sandık'ın getirilişini yücelten 132. Mezmur. Diğer İncil kaynaklarının yanı sıra bu, "Yakup'un merdiveni" (süptil beden; bölüm IV) ile ilahi konutlar (çakralar) arasındaki bağlantıyı çağrıştırır. Dolayısıyla, "epithalamus'un Kraliçesi" (*epí*, yukarıda, üstünde, Gr.; dolayısıyla Sahasrara'yı gösteren talamusa hakimdir; bölüm II), "Gizemli Cennet" tir [334]. Ayrıca, ezeli Kilise Babaları ve daha sonraki tefsirciler Meryem'i Tanrı'nın Sandığı, Kutsal Çadır ve Rab'bin Tapınağı ile karşılaştırmışlardır. İlkinde, İsa'nın atası Davut şöyle sorar: "Yahve'nin sandığı bana nasıl gelecek?"... Ve Yahve'nin sandığı evde kaldı... üç ay... " (2 Samuel 6:9'11). İkincisi Elizabet'in sorusuyla ilgilidir: "Rabbimin annesi bana nereden gelecek?"... Meryem onunla üç ay kadar kaldı" (Luka 1:43'56).

Meryem Ana'nın görkemli kişiliğine, kutsal Oğlunun annesi ve ruhani rehberi olarak geniş kabul görmesine rağmen, Hristiyan Kutsal Kitabında Ona haksız bir şekilde ikincil bir yer verilmiştir. Bu

saygı eksikliği kime atfedilebilir (gerçekten de ilahi Anneye ve genel olarak kadınlara göstermemiz gereken bir saygı)? Kim ve nasıl gerçeği bu denli saptırmış olabilir?

2. İKİ KADIN DÜŞMANI: PETER VE PAUL

"Sizler gerçekten de yalan uyduruyorsunuz, hepiniz değersiz hekimlersiniz. Ah keşke tamamen sessiz olsaydınız! Ve bu sizin bilgeliğiniz olurdu."

Eyüp 13:4-5

"Onları rahat bırakın; onlar körlerin kör liderleridir; ama eğer körler körleri yönetirse, ikisi de bir çukura düşer"

Matta 15:14

İsa'nın yaşamıyla ilgili sözlü haberlerin yazılı hale getirildiği tarihi yaklaşık olarak saptamak için, *İncil bilginleri* Kudüs'ün düşüşüne denk gelen 70 yılını tarihsel bir kılavuz olarak kabul etmişlerdir. Çoğu, ilk İncil'in, 67 yılı civarında derlenen Markos'a göre İncil ve sonuncusunun da 100 yılından biraz önce derlenen Yuhanna'ya göre İncil olduğu konusunda hemfikir (tanınmış İncil bilgini John A.T. Robinson'a göre Yuhanna'nın İncili, Sinoptiklerden önce gelir). Bu sınırlar arasında, diğer iki sinoptik İncil 80-90 yılları arasına yerleştirilmiştir (diğerlerine göre, son İncil 85-110 yılları arasında Matta'nınki olacaktır). (*Sinoptik kelimesi Yunanca kökenli olup, "aynı görüşü paylaşan/yansıtan, mukayeseli, uyumlu" anlamlarına gelir. Aynı zamanda, bir bütünün genel bir görünümünü ifade etmek için de kullanılır. Kelimenin kökeni "eş görünümlü" anlamına gelen "syn" ve "opsis" kelimelerinden gelmektedir. Bu kelime, genellikle İncil bağlamında, İncil'deki bazı konuların ve üslupların benzerliği için kullanılır.*) 1994 yılında Dr. Carsten Peter Thiede, Oxford'daki Magdalen Koleji'nde muhafaza edilen (1901 yılında Charles Bousfield Huleatt tarafından bağışlanan) Matta'ya atfedilen üç İncil parçasını analiz etmiştir. Oldukça kuşkululu bir girişimle⁴²¹ İncil'in MS 70 yılında Yeruslaim'in ve tapınağın yıkılmasından bir süre önce, dolayısıyla görgü tanığı döneminde yazıldığını savunur [335]. Modern akademisyenler (diğerleri arasında Harnack ve Goguel) bir *Logia* (İsa'nın sözleri; Alman eleştirmenler bu belgeyi *Q* olarak adlandırır, *Quelle*'den ilk harf, kaynak, Germ.) derlemesinin Markos *İncili*'nin kökeninde olduğu konusunda hemfikirler. Elçilerin İşleri ve Mektuplar'dan da görülebileceği gibi, Hristiyanlığın yükselişinin ilk on yılları İsa'nın öğretileri hakkında vaaz verenler arasında bile tartışmalarla geçmiştir. Bu yıllarda bazıları kendilerini lider olarak öne çıkarmış ve İncillerin içeriğinin değiştirilmesinde hem doğrudan hem de dolambaçlı yollardan, öncekiler tarafından eğitilen ve ayrıcalıklı konumlara getirilen takipçileri aracılığıyla önemli bir rol oynamışlardır. Bu önderler arasında Petrus ve Pavlus en dikkate değer olanlarıydı ve boşuna Hristiyan Kilisesi'nin *temel direkleri* olarak adlandırılmamışlardı (Galatyalılar 2:9; çapraz başvuru 2:7) çünkü Kilise'nin onlara çok şey borçlu olduğu biliniyordu. İkinci yüzyılın ortalarına doğru Justin Martyr'in hiçbir yerde "İnciller"den söz etmemesi, sadece *Havarilerin Anıları*'ndan (Apomnemonevmata Apostolon, Gr.) bahsetmesi ilginçtir [336]. (*Şehit Justin olarak da bilinen bu kişi, erken dönem Hristiyan bir apologet ve filozoftu. Aziz olarak kabul edilir ve erken dönem Hristiyan kilisesinde önemli bir figürdü. Yazıları, Hristiyan inancını felsefi bir çerçevede savunma çabalarını temsil eder ve bu sayede Hristiyanlık ve felsefe arasındaki ilişkiyi şekillendirmiştir.*) Eusebius da (aşağıya bakınız) Matta'nın "kehanetine" atıfta bulunur. Luka onun kullandığı bu "Kahinler"den birinin başlığından bile söz eder: *İlahi Bilgelik* (11:49). Diğer koleksiyonlar *Oxyrhynchus* olarak bilinir⁴²² *Papirüs 1* ve 654' Yunanca. İlk Kilise Babaları, *Matthias Geleneğine* ve *Petrus'un Öğretisine* atıfta bulunurlar ki bunlar bizim için bilinmeyen kaynaklardır [337]. Origen'in [338] sözleriyle, 177 yılı civarında Celsus "Hristiyan inananlardan bazılarının... İncil'i orijinal bütünlüğünden üç kat, dört kat ve birçok kat bozduklarını ve itirazlara cevap verebilmek için onu yeniden şekillendirdiklerini söyler".

Caesarea piskoposu Eusebius (yaklaşık 262-339?), on ciltlik *Kilise Tarihi*'nin (*Historia Ecclesiastica*) yazarıdır. Yeni Ahit'in yazılarını üç sınıfa ayırmıştır: otoritesi kabul edilenler, otoritesi tartışmalı olanlar ve sahte metinler. Nitekim Sinoptikler'in sözde yazarları arasında sadece Matta, Kurtarıcı'yı gördüğünü ve duyduğunu iddia edebirdi. Gerçekten de, ne Markos (Göğe Yükseliş'ten sonra Petrus

tarafından din değiştirmiştir) ne de Luka (Antakya'da doğmuş ve Pavlus tarafından din değiştirmiş bir Yahudi olmayan) İsa'yı görmüş ya da duymuştur.

Eusebius geniş kapsamlı eserinde, Frigya Hierapolis piskoposu Papias'ın ikinci yüzyılın başlarında İncilleri nasıl değiştirdiğini de açıklamıştır: "Aynı yazar, kendisine yazılı olmayan gelenek yoluyla geldiğini söylediği başka anlatılar, Kurtarıcı'nın bazı tuhaf benzetmeleri ve öğretileri ve daha efsanevi başka şeyler de verir... ama ondan sonra pek çok Kilise Babası'nın benzer bir görüşü benimsemesi ve kendi desteklerinde adamın antikliğini vurgulaması onun sayesinde; örneğin Iranaeus... Papias kendi eserinde Rab'bin sözleriyle ilgili başka anlatılar da verir... ve presbiter Yuhanna tarafından aktarılan gelenekler... (*Presbiter, Hristiyan din adamları için kullanılan bir onursal unvandır.*

Yunanca'da 'yaşlı' veya 'kıdemli' anlamına gelen 'presbyteros' kelimesinden türemiştir. Erken Hristiyan kiliselerinde, piskopos ve diyakoz arasında veya modern Presbiteryenlikte, 'yaşlı' için alternatif bir isim olarak görev yapmışlardır. Presbiterler, erken Hristiyan kiliselerinin yönetim organlarının bir üyesi ve piskoposluk hiyerarşisine sahip kiliselerde rahipler düzeninin bir üyesi olarak da tanımlanabilir.)

Markos, Petrus'un tercümanı olmuştur.⁴²³ İsa Mesih'in söylediği ya da yaptığı şeylerle ilgili hatırladığı her şeyi, sırayla olmasa da, doğru bir şekilde yazdı. Çünkü ne Rab'bi dinledi ne de O'nu izledi, ama daha sonra, dediğim gibi, öğretilerini dinleyicilerinin ihtiyaçlarına göre uyarlayan Petrus'u izledi, ama Rab'bin konuşmalarını bağlantılı bir şekilde anlatmak gibi bir niyeti yoktu, bu yüzden Markos bazı şeyleri hatırladığı gibi yazarken hata yapmadı... Ama Matta'ya gelince⁴²⁴ şöyle yazmaktadır: "Böylece Matta kehanetleri İbrani dilinde yazdı ve herkes gücü yettiğinde onları yorumladı" [339]. Ana kanıya rağmen' Irenaeus' Tertullian' Origen' Athanasius da Matta'nın İncilini İbranice yazdığı konusunda ısrar etmiş, Jerome ise kendi zamanında (4. yüzyıl) Matta'ya göre İncil'i İbranice yazılmış olarak bulunduğunu söylemiştir. Markos İncili'yle ilgili olarak İskenderiyeli Clement (yaklaşık 150-c.215) Roma'daki Hristiyanların isteği üzerine Markos'un Petrus'un sözlerini yazdığını, çünkü Petrus'un sadece kendi ana dilini konuşabildiğini, Markos'un ise Yunanca ve Latince bildiğini belirtmiştir. Petrus'un, Markos'un kendisine "Marcus, oğlum" (1. Petrus 5:13) diye hitap etmesinden bahsettiğini de eklemeliyiz. Yuhanna İncili'ne gelince, Eusebius Clement'in *Hypotyposes*'inden alıntı yapar: "Ama son olarak Yuhanna, Müjde'de dış gerçeklerin açıkça ortaya konduğunu görerek, dostları tarafından teşvik edilerek ve Ruh tarafından esinlenerek ruhsal bir Müjde yazdı. Clement'in anlatımı budur" [340].

Matta İncili'nin orijinal dili konusundaki tartışmaları bir kenara bırakırsak, Yeni Ahit'in geri kalanı İbranice birkaç kelime veya cümle dışında orijinal olarak Yunanca yazılmıştır: "*Eli' Eli' lamah sabachtani*". Ne Aramice ne de İbranice, ama Grekçe! Pavlus'un Yahudi olmayan halklar (Gentiles) arasında Hristiyan inancını "ihraç etme" arzusu o kadar büyüktü ve İncil yazarları üzerindeki etkisi o kadar güçlüydü! Elçilerin İşleri Markos'un Barnabas'ın yakın akrabası ve Pavlus'un yol arkadaşı olduğunu, Pavlus'un ise başka bir müjdeciyi çağırdığını göstermektedir: "Luka, sevgili hekim" (Koloseliler 4:14). Irenaeus ve John Chrysostom Markos'a göre İncil'i "Pavlus'un İncili" olarak adlandırmışlardır. Kudüs'teki *Kutsal Kitap Okulu*, çeşitli kaynaklardan yola çıkarak İncillerin yazımında kullanılan yöntemin bir analizini yapmıştır. Böylece Pavlus'un bu sürecin birçok aşaması ve özellikle Markos'a göre İncil'in temelini oluşturan belge üzerindeki etkisi ortaya çıkarıldı. Bu belgeyi derleyen son editörün, Matta ve Luka İncillerinin son versiyonlarını da yazan kişi olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte, "İsa Semineri"nin (*Mart 1985'ten beri Santa Rosa, Kaliforniya'daki Westar Enstitüsü tarafından organize edilmektedir*) abartılarıyla ilgili olarak, Schuon'un "kutsal gerçeklerin eleştirisi, entelektüelliğin karşı kutbunda yer alan ve söz konusu gerçeklerin anlaşılmasını dışlayan bir çarpıtmadır" sözlerini aklımızda tutmalıyız. Modern tefsir, antik hermenötüğün sadece bir karikatürüdür, tabii eğer aralarında hala bir ilişki varsa" [341]. Luka'nın on iki havariden (ve görgü tanıklarından) biri olmadığı gerçeğinin yanı sıra, onların müritlerinden biri de değildi! Yine de Yeni Ahit'teki *iki* yazının yazarlığı Luka'ya verilmiştir. Bunlar kendi adını taşıyan İncil ve başında şu ifadelerin yer aldığı Elçilerin İşleri'dir: "Ey Teofilos, İsa'nın yapmaya ve öğretmeye başladığı her şeyle ilgili ilk söyleyi ben yazdım" (Elçilerin İşleri 1:1). Bu *söylev*, aynı Teofilos'a hitaben yazılmış olan Luka'ya göre İncil'dir (Luka 1:3). Elçilerin İşleri'nin kanonik bir metin olarak ancak büyük zorluklarla ve sadece Justin'in (165 yılına doğru) ve özellikle Lyons'lu Irenaeus'un (2. yüzyılın sonu) tekrarlanan talepleri üzerine kabul edildiğini unutmamalıyız. Filologların metni incelerken bazı tuhaflikler keşfettiklerini de eklemeliyiz. Yahudi olmayan Luka, Elçilerin İşleri ve İncil'i standart dile daha yakın bir Grekçe'yle yazmış, sonuçta Yeni Ahit'in diğer bölümlerinden daha az çeviri olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu gerçeğe rağmen, başlangıç metni Aramice yazılmış bir yazıdan sonra yapılmış bir çeviri gibi görünmektedir. Yukarıdaki tüm gerçekler Pavlus'u Kilise'nin ilk doktrineri haline getirmiştir. Ancak, ileride göreceğimiz gibi, onun doktrininin İsa'nın mesajıyla hiçbir ilgisi yoktu (bölüm XX C2b). Daha önce de gösterildiği gibi (bölüm XVII), Yeni Ahit'in kanonik yazılarının listesi 363 yılındaki Laodikya Konsili'ne kadar oluşturulmamıştır ve bugünkü versiyon ancak 419 yılında Kartaca Konsili'nde son halini almıştır. 692 yılından önce Konstantinopolis Trullan Sinodu tarafından genel olarak Kutsal Yazılar'ın bir parçası olarak kabul edilen Vahiy hakkında hiçbir şey söylenmemiştir. Bu suçlanabilir gerçekler İsa'nın sözleriyle açık bir çelişki içerisindedir: "Yerin ve göğün ortadan kalkması, Yasa'nın bir başlığının düşmesinden daha kolaydır" (Luka 16:17; çapraz başvuru Matta 5:18; Yeşaya 40:8).

Ancak Hristiyanlığın temel kutsal metninin tarihi burada sona ermedi. V. Sixtus 1585 yılında papa olduktan sonra, dördüncü yüzyılın sonlarına doğru Jerome tarafından gerçekleştirilen *İncil*'in Latince versiyonundan memnun kalmadı. Bu nedenle bir bildiri yayınladı: Kilise için gerçek *İncil*'e karar vermeye sadece kendisi, yani papa yetkiliydi. Bu nedenle, kendisine göre çevrilmiş ifadeler ve cümleler ekledi, referansları değiştirdi ve "birçok kişi tarafından esinlenmiş olduğu düşünülen Mezmurların başlıklarını değiştirmenin yanı sıra, muhtemelen dikkatsizlikten dolayı tüm ayetleri çıkardı" [342]. Mevcut tüm *İnciller* anında geçersiz *hale geldi*! Graves ve Podro tarafından gösterildiği gibi, Kardinal Newman'ın kendisi de Yeni Ahit'e asıl şeklini verenlere atıfta bulunmuştur: "Onlar, bir *causa iusta* olduğunda⁴²⁵ gerçek olmayanın yalan olması gerekmez" [343]. Aslında Origen, "tarihe göre yapılan şeylerin bu mistik anlamlara uyarlanabileceğini kabul etmiştir... Kutsal Yazılar, gerçekleşmemiş bazı olayları, bazen gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyleri, bazen de gerçekleşmesi mümkün olan ama gerçekleşmeyen şeyleri tarihe (anlatıma) katmıştır. Ve bazen de araya birkaç kelime eklenmiştir⁴²⁶ ve bazen daha büyük bir sayıda" [344]. Cambridge'den Profesör Dummelow, Yeni Ahit'nin bugün bize ulaştığı şekliyle gerçekliği üzerine yazmıştır: "Bir kopyacı bazen metinde olanı değil, metinde olması gerektiğini düşündüğü şeyi koyardı". Ölü Deniz Parşömenleri uzmanı Geza Vermes de benzer bir görüşe sahiptir: "Kutsal Yazıların Kumran el yazmaları... redaktör-kopyacıların yeniden ürettikleri kompozisyonu geliştirmekte kendilerini özgür hissettiklerini göstermektedir" [345]. Tucker, *İnciller* hakkında şunları söylemiştir: "Onlarda geleneksel malzeme kullanılmış, ancak bunların değiştirilmesi ya da bunlara eklemeler yapılması ya da yazarın amacına uygun olmayan şeylerin çıkarılması konusunda hiçbir tereddüt yaşanmamıştır" [346].

Ayrıca *Kur'an*, metinlerin Hristiyanlar ve Yahudiler tarafından tahrif edilmesine de değinmiştir (ayrıca bkz. bölüm XX B): "Onlardan bir fırka vardır ki, dillerini Kitap'la eğip бүкерler; siz onu Kitap'tan sanasınız diye, halbuki o Kitap'tan değildir; "Bu Allah katındandır" derler, halbuki o Allah'tan değildir" (3.72). "Onlar, kelimeleri anlamlarından saptırıyorlar; kendilerine hatırlatılanın bir kısmını unuttular; içlerinden pek azı hariç, sen onların bir hainliğini ortaya çıkarmaktan asla geri durmayacaksın... "Biz Hristiyanız" diyenleri de derleyip toparladık; onlar kendilerine hatırlatılanın bir kısmını unuttular... Ey Kitap Ehli, şimdi size, Kitap'tan gizlediğiniz birçok şeyi açıklayan ve birçok şeyi silen Elçimiz geldi" (5.16-18). "Kitabı elleriyle yazıp sonra da "Bu Allah katındandır" diyenlerin yay haline! "Kitabı elleriyle yazıp sonra da onu az bir pahaya satmak için "Bu Allah katındandır" diyenlere yazıklar olsun; elleriyle yazdıklarından dolayı onlara yazıklar olsun, kazandıklarından dolayı da onlara yazıklar olsun" (2.73).

a)PETER

"Vay halinize ey yasa doktorları, çünkü bilginin anahtarını elinizle aldınız; kendiniz içeri girmediniz, girmekte olanları da engellediniz."

Luka 11:52; çapraz başvuru Matta 23:13

Birçok aydın analist, İsa'nın Petrus'u gerçekten müritlerin lideri olarak atayıp atamadığı sorusunu ortaya atmıştır. Bunlardan biri de Luther'di.⁴²⁷ 1519'da Leipzig'deki tartışmanın anlatımı şöyledir: "Luther, Petrus'un elçilerin başı olduğunu inkâr eder" [347].

Simon-Peter'in Hristiyan hareketinin başına geçmesi için öne sürülen temel gerekçe İsa Mesih'e atfedilen şu sözlerdi: "Sen Petrus'un ve ben topluluğumu bu kayanın üzerine kuracağım" (Matta 16:18). Ancak Yuhanna'ya göre İncil (1:42), Kurtarıcı'nın Petrus'a tamamen farklı sözler söylediğinden bahseder (garip bir gerçek: İsa Mesih'in kamusal yaşamının en başında, Petrus'la ilk kez karşılaştığında, Matta'daki gibi Başkalaşım'dan önceki kadar geç değil): "Sen Yunus'un oğlu Simun'sun; sana Kefas denecek" (stone'- kaya- Hebr.)' Matta tarafından bildirilen cümlelerin ikinci kısmındaki Petrus'un toplulukla bağlantısı hakkındaki vaadi atlayarak (daha sonra ve yanlış bir şekilde bu Kilise olarak yorumlanmıştır; bkz. *infra*). Bununla birlikte, en önemli gerçek, metni doğrudan Petrus'un kendisi tarafından esinlenen (yukarıda gösterildiği gibi) Markos'a göre İncil'de bu olaya herhangi bir atıfta bulunulmamasıdır. Bu nedenle, Matta 16:18'in metni doğrulanmamış ve hatta inkâr edilmiştir, çünkü Petrus ilk mektubunda İsa'yı "diri bir taş... Tanrı katında seçilmiş, değerli" (2:4), "köşe taşı, seçilmiş, değerli" (2:6) olarak adlandırır ve kendi şahsına hiçbir atıfta bulunmaz. Bu da Pavlus'un Efesliler'e yazdığı mektupta söylediklerini mükemmel bir şekilde desteklemektedir: "İsa Mesih'in kendisi köşe taşıdır" (2:20)"çünkü hiç kimse atılmış olandan, yani İsa Mesih'ten başka bir temel atamaz" (1. Korintliler 3:11)' böylece *diğer İncillerde yankı* bulmayan Matta 16:18'i reddetmektedir ki bu, resmi Kilise'ye bağlı olan Merejkowski gibi müfessirlerde bile şüphe uyandıracak kadar ağır bir nedendir. Rus yazar şu sonuca varmıştır: "Bu sözlerin tarihsel doğruluğuna aykırı çok şey var... "Sen Petrus'sun, taş" İsa tarafından değil, Kilise tarafından Yüce Havarisi hakkında söylenmiştir" [348]. Dolayısıyla Simun hiç de İsa'nın topluluğunun üzerine inşa edildiği taş değildi. Petrus'un aslında ne tür bir taş" olduğunu hemen anlayacaktık! Jung, "İsa Mesih'in Kilisesinin kayası ve temeli yapmak istediği kişinin tam da özdenetimden yoksun ve kararsız bir karaktere sahip olan Petrus olması gibi garip bir gerçek karşısında şaşkınlığını ifade eder. Bunlar bana kötülüğün *diferansiyel ahlaki değerlendirme* olarak adlandırdığım şeye dahil edilmesine işaret eden fikirler gibi görünüyor" [349]. (*Diferansiyel kelimesi, farklılık anlamına gelir ve genellikle otomotiv alanında kullanılır. Otomobillerde, dönemeçlerde tekerleklerin farklı hızlarda dönmesini sağlayan mekanizmaya verilen addır. Bu sayede araç daha kolay döner ve tekerlekler arasındaki sürtünme azalır. Kelimenin kökeni Latince "differre" fiilinden gelir, bu da "ayırmak, farklı kılmak" anlamına gelir.*)

Luka'ya göre İncil'den (24:34) ve (özellikle) Pavlus'un kendi sözlerinden (1. Korintliler 15:5) yola çıkan bazı Kutsal Kitap bilginleri, İsa'nın dirilişinden sonra kendisine ilk görünen kişi olduğu için Petrus'un elçilerin önderi olarak seçildiğini düşünürler. Ancak, dirilen İsa Mesih'le karşılaşan ilk kişinin Mecdelli Meryem olduğunu unutmuş görünmektedirler (Markos 16:9; Yuhanna 20:11-17; Matta 28:9 bir grup kadından bahsetmektedir). Bu gerçek *Meryem İncili*'nde de doğrulanmaktadır [350]. Kudüs'teki ilk Hristiyan cemaatinin geleneği, Pavlus'un inkârına rağmen (1Ko. 15:7), İsa'nın ilk olarak kardeşi Yakup tarafından görüldüğünü iddia etmektedir [351]. Bu bağlamda Jerome, *İbranilerin İncili*'nden alıntı yaparak, İsa Mesih'in ilk kez Yakup'a görüldüğünü savunur: "İbranilere göre İncil olarak adlandırılan ve yakın zamanda Yunanca ve Latinceye çevirdiğim ve Origen'in de sık sık yararlandığı İncil, Kurtarıcı'nın dirilişini anlattıktan sonra şöyle der: "Ama Rab, mezar giysilerini kâhinin hizmetkârına verdikten sonra Yakup'a göründü" [352]. Her halükarda, Kurtarıcı "beş yüzden fazla kardeşe aynı anda görüldüğü için" (15:6), bu olay hiçbir şekilde bir ayrıcalık olarak kabul edilemez. Dirilişten sonra mezarı ziyaret eden "Simun Petrus ve... İsa'nın bağlı olduğu diğer mürit" (Yuhanna 20:2) hakkında, mezara girip keten bezleri ve İsa Mesih'in başındaki mendili görünce "görüp iman etti" (20:8) denirken, Petrus hakkında böyle bir söz yoktur.

Diğer tefsirlerde Yuhanna'nın İsa'nın Petrus'la yaptığı konuşmayı aktardığı görülür; Kurtarıcı Petrus'u Hristiyanlığın önderliğine atadığında ona üç kez şöyle demiştir: "Kuzularımı (koyunlarımı) besle (onlara çobanlık et)" (21:15-17). Bu konuşmanın İsa onlara ekmek ve balık verdikten sonra gerçekleştiği bildirilmiştir (Yuhanna 21:13-14; Luka 24:30)' sonra "onların arasından kayboldu" (Luka 24:31)... "ve Simun'a göründü" (24:34). Bu nedenle, Petrus önder olarak atandığında diğerleri yoktu ve sonuç olarak müjde metni sadece Petrus'un tanıklığına dayanmaktadır! Petrus'un liderliği hakkında olası bir ipucu bulmak için İncillere dikkatlice bakarsak, tek ima İsa'nın onu Şeytan'a bağlamasından hemen sonra gelir⁴²⁸: "Ama imanınızın sarsılmaması için size yalvardım.⁴²⁹ kardeşlerin" (Luka 22:32).

İsa'nın hiçbir önder atamadığına inanmak için güçlü nedenler vardır. Takipçileriyle birlikteyken, "İsa onları yanına çağırarak şöyle dedi: "Biliyorsunuz ki, ulusların yöneticileri onların üzerinde efendilik, büyükleri de onların üzerinde yetki kullanırlar. Aranızda böyle olmayacak, ama aranızda kim büyük

olmak isterse, hizmetçiniz olsun; aranızda kim birinci olmak isterse, köleniz olsun"" (Matta 20:25-27; çapraz başvuru 23:11; Markos 10:42-44). "Aralarında hangisinin en büyük olacağı konusunda da çekişme vardı" (Luka 22:24; çapraz başvuru 9:46; Luka 9:46). Bundan sonra İsa belirli bir isimden söz etmedi (ve eğer böyle olmasını isteseydi Petrus'u atamaz mıydı?) ama onlara alçakgönüllülüğü öğretti: "Aranızda büyük olan küçük gibi, önder de hizmet eden gibi olsun" (Luka 22:26; çapraz başvuru Markos 9:48). Seneca şu öğüdü verirdi: "Kendinize üstleriniz tarafından nasıl davranılmasını istiyorsanız, siz de altlarınıza öyle davranın" [353]. Ancak ne Petrus ne de Pavlus (ileride açıklayacağımız gibi) alçakgönüllü ya da mütevazı olarak adlandırılmaz, sadece güçlü ego merkezli olarak adlandırılabilir.

İsa Mesih bir lider fikrini reddetmiş ve müritlerine, öğretmenleri olarak sadece İsa'ya sahip olmakla eşit olduklarını açıkça söylemiştir. "Çünkü eğitmeniniz birdir ve hepiniz kardeşsiniz" (Matta 23:8). Bu, İsa'nın (aynı Matta tarafından) *sadece* Petrus'a verdiği söylenen mesajla tamamen çelişiyordu: "Göklerin Egemenliğinin anahtarlarını sana vereceğim" (16:19). Ancak yanılığa düşmemeliyiz! Graves ve Podro, Tatian'ın ikinci yüzyılda yazdığı *Diatessaron*'da⁴³⁰ İsa'nın Petrus'a göksel anahtarları verdiğinden söz edilmemektedir; bu da iki yazarı, bu bölümün "Matta'nın geç bir baskısı tarafından açıkça uydurulduğu" sonucuna götürmüştür [354]. Metin devam eder ve sadece Petrus'u işaret eder gibi görünür: "Ve yeryüzünde bağlayabileceğin her şey göklerde bağlanmış olacak; ve yeryüzünde çözebileceğin her şey göklerde çözülmüş olacak" (16:19). Aynı *İncil'de* biraz daha ileride (18:18), bu kez İsa'nın *tüm müritlerine* (sadece Petrus'a değil) hitap ettiği, *çoğul formda* neredeyse aynı cümleleri göz önüne alırsak, tüm bunlar çok tartışmalıdır: "Yeryüzünde bağlayacağınız her şey gökte bağlanacak, yeryüzünde çözeceğiniz her şey gökte çözülecektir" (18:18). Dolayısıyla, Matta 16:19'un sahte olduğu, bir araya getirme olduğu açıktır.

Sadece kendi isteğiyle, (*İsa'yı bile tanımayan – onunla tanışmış olmayan*) Pavlus da, Petrus'tan ayrı olarak üstünlük hakkını kendinde görmüştür. Böylece, birincisi ilan etti: "Sünnetlilerin müjdesi Petrus'a verildiği gibi, sünnetsizlerin müjdesi de bana verildi" (Galatyalılar 2:7). (*Bu cümlede sünnetliler Yahudileri ve sünnetsizler Yahudi olmayanları ifade etmektedir*) Şunu sorabiliriz: Petrus'a bu müjdeyi kim verdi? *Hiç kuşkusuz İsa!*

Kutsal Yazılar'ı inceleyen bazı müritler, İsa'nın kardeşi Doğru Yakup'u önder olarak seçtiğine inanırlar. Thomas'ın müjdesinde bildirdiği şudur: "Müritler İsa'ya dediler ki: "Senin aramızdan ayrılacağını biliyoruz. Önderimiz kim olacak?" İsa onlara şöyle dedi: "Nerede olursanız olun, uğruna göklerin ve yerin var olduğu 'Dürüst Yakup'a gideceksiniz'" [355]. Bizim görüşümüze göre, İsa takipçilerinin mutlak eşitliğinden vazgeçmemiştir. Sözleri daha ziyade Yakup'u bir lider olarak değil, sadece bir danışman olarak atamış gibi görünmektedir. Ancak Josephus Flavius ve Eusebius, İsa'nın kardeşi Doğru Yakup'un on sekiz yıl boyunca Yerusolim'deki Hristiyan cemaatinin lideri olduğunu, daha sonra 62 yılında başkâhin Annas II'nin emriyle taşlanarak öldürüldüğünü göstermiştir. Ancak Yakup, Petrus'un benmerkezci dürtülerine karşı çıkacak adam değildi ve tarih onu "aktif olmaktan çok düşünen, dindar, bilge, esinlenmiş bir adam" olarak tanımlıyordu [356]. Bir Gnostik yazı da, Petrus liderliğini gasp edene kadar İsa'nın kardeşi ve ilk Hristiyanların kahramanı olan Adil Yakup'un işgal ettiği baskın yeri ifşa etmiştir [357].

Elçilerin İşleri, Yakup'un yetkisinin en azından geçici olarak kabul edildiğine dair izler içermektedir. Böylece, Petrus hapisten kaçtıktan sonra şöyle demiştir: "Bunları Yakup'a ve kardeşlere bildir" (12:17). Pavlus, din değiştirdikten üç yıl sonra Petrus'la görüşmek için gittiği Yerusolim'de, "Rab'bin kardeşi Yakup'tan başka elçi görmediğini" yazmıştır (Galatyalılar 1:18-19). Yerusolim'deki Hristiyan topluluğunun toplantısı sırasında, Barnaba ve Pavlus'a cevap vermek için konuşan kişi Yakup'tu (Elçilerin İşleri 15:13). Pavlus ise "Yakup'tan, Kefas'tan ve Yuhanna'dan söz eder; bunlar sütun olarak göze çarpan kişilerdir" (Galatyalılar 2:9). Bu sıralamada Yakup, Petrus'tan bile önce yer alır ve Pavlus'un kendisinin bir "sütun" olduğuna dair hiçbir şey söylenmez.

Eusebius'un *Kilise Tarihi*, Petrus ve Yuhanna'nın "onur peşinde koşmadıklarını, ama Kudüs'ün adil piskoposu Yakup'u seçtiklerini" yazar [358]. Tripolis kilisesine yazdığı bir mektupta Petrus, "Yerusolim'den Rab'bin kardeşi olan Yakup'un tanıklığını getirmediği hiçbir öğretmene inanmamanız konusunda çok dikkatli olun" [359] diye yazmıştır.

(Yakup, Meryem'in Nişanlısı olan Adil Yusuf'un, Bakire Meryem ile nişanlanmasından önceki karısından doğmuş oğluydu. Bu nedenle onun oğlu ve de Rabbin Kardeşi olarak bilindi, tıpkı Rabbin, Yusuf oğlu olarak (Matta 13:55) olarak tanınması gibi. Elbette ki onun doğumu Ebedi Bakire Meryem'den değildi ama yine de Aziz Yakup'a, Kutsal Yazıların deyimsel dili gereği bu bağlantıdan dolayı Rabbin Kardeşi dendi. Bu nedenle onu 'Büyük' diye adlandırılan Zebedi oğlu Yakup'la karıştırmamak için İncilciler tarafından (Markos 15:40) ona 'Küçük Yakup' denmiştir.)

The Times (Londra) Katolik Kilisesi'nin Yakup'a karşı tutumunu gün ışığına çıkardı: "İsa'nın kardeşi Yakup'un rolü, Roma Katolik Kilisesi tarafından her zaman bir tehdit olarak görülmüştür ve Kilise ilk zamanlarından itibaren bu son derece önemli figür hakkındaki bilgileri ortadan kaldırarak tarihi kontrol etmiştir. Papa John Paul II, 1996 gibi yakın bir tarihte, İsa'nın Meryem'in tek çocuğu olduğunu ve dolayısıyla Yakup'un onun kardeşi olmadığını ilan eden bir bildiri yayınlamıştır. Papa, İncil'deki kanıtlara ve aksi yöndeki pek çok bilimsel görüşe rağmen bu garip ve tamamen asılsız açıklamayı yapmıştır" [360]. Eusebius'un Yakup'un mektubunun Yeni Ahit'e dâhil edilmesine karşı olduğu da eklenebilir [361].

Bu konudaki tartışmayı şu soruyu sorarak kapatacağız: Petrus'u Roma piskoposu olarak kim atadı? Çünkü o, Kilise'nin ilk lideri (Papa) olarak kabul edilir. Aslında, Roma piskoposlarının en eski listelerinde onun adı yoktur. Örneğin, ikinci yüzyılın sonuna kadar Lyons piskoposu olan Irenaeus, Roma'nın ilk piskoposu olarak Linus'tan bahsetmiştir. Ardından Anacletus, sonra Clement (Petrus tarafından aday gösterilmiştir), Euarestus, Alexander ve altıncı sırada adı bu konumu haklı çıkaran Sixtus (altıncı anlamına gelir) gelir (listenin başında Petrus olsaydı Sixtus yedinci olurdu). Linus, 2 Timoteos 4:21'de bu isimden bahseden Pavlus tarafından atanmıştır. Ayrıca Eusebius ünlü *Kilise Tarihi'nde* Petrus'un adını hiçbir zaman Roma piskoposu unvanıyla ilişkilendirmemiştir. Ne Romalı Clement, ne İskenderiyeli Clement, ne de Tertullian vs. Dahası, Couliano'nun [362] gösterdiği gibi, Marcion'un görüşüne göre, on iki havari ve özellikle de "Yasa adamı" (*legis homo*, Lat.) Petrus, insanları yoldan çıkarmıştır [363]. Aslında Marcion (bkz. *infra*) Petrus'u sahte bir havari olarak görüyordu [364].

Şimdi Petrus'un kendine özgü karakter özelliklerinden bazılarının taslağını çıkaralım.

Diğerleri üzerinde liderlik iddiasında bulunan elçi çok parlak biri olarak tasvir edilmemiştir. Onun (ve diğer havarilerin) donukluğu İsa tarafından onaylanmamış (Matta 15:16) ve onları azarlamıştır: "Siz de mi hâlâ akılsızsınız?" diyerek bunun daha önce de yaşandığını belirtmiştir. Gerçekten de *Kutsal Kitap* bu türden pek çok örnek verir (Matta 16:9; Markos 6:52; 7:18; 8:17'21; 9:10'32; Luka 9:45; 18:34; 24:25; Yuhanna 10:6; 12:16 vs.)

Nag Hammadi'de keşfedilen, gerçekliği ve antikliği sorgulanamayan apokrif el yazmaları Petrus'un kadın düşmanı davranışlarına dair birçok rapor sunmuştur.

Bu kitapta defalarca yapmış olmamıza rağmen, apokrif Kutsal Yazıları incelemenin önemi üzerinde yeterince ısrar etmeyeceğiz. Gelenek şu apokrif Kutsal Kitap yazılarını aktarmıştır: yirmi altı İncil, yedi eylem ve on mektup. Unutmamalıyız ki, *İncil*'in ambargo altında olduğu ve kiliselerde sadece Latince (*Vulgate*) okunduğu Orta Çağ'da, apokrifler herkesin elinin altındaydı ve resmi İncillerin yerini almıştı [365]. Ve eğer apokrif literatürün değeri konusunda hala bir şüphe varsa, çağdaş İncil uzmanı Tristan Hannaniyel'in verdiği sonucu burada aktarabiliriz: (*Apokrif, Hristiyanlıkta "gizli" anlamına gelen Grekçe ἀπόκρυφος sözcüğünden türetilmiştir ve kutsal metinlerin resmi kanonuna dahil edilmeyen antik yazıları tanımlamak için kullanılır. Bu metinler, genel olarak MÖ 200 ile MS 100 yılları arasında yazıldığı düşünülen Yahudi ve Hristiyan kaynaklı eserlerden oluşur.*) "Tarihçiler uzun bir süre boyunca herkesi tüm apokrif yazıların kanonik İncillerin tahrifatı olduğuna inandırdılar. Kısa bir süre önce başlatılan ilk belgelenmiş araştırmalar bunun tam tersini, yani İncillerin *Midraşim*'e ve 2. yüzyılın apokriflerine başvurularak yazıldığını kanıtlamaktadır" [366]. Dahası Goguel, *İbranilerin İncili* (Jerome tarafından *Hebraicum* veya *Evangelium Hebraicum* olarak adlandırılır), *Ebionitlerin İncili*, *On İki Havarinin İncili* gibi bazı apokrif *İncillerin* ikinci yüzyılın ortalarından önce ortaya çıktığını düşünmektedir. Adolf von Harnack, önceki iki İncil'in MS 65 [367] civarında, yani kanonik İncillerden daha geç bir tarihte yazıldığını tahmin etmektedir! Pavlus'un (diğer tarihçilerden sonra MS 67; 64 yılında ölmüştür) diğer İnciller hakkında bilgi sahibi olduğunu hatırlıyoruz; örneğin "başka bir İncil'den" söz etmiştir (Galatyalılar 1:6). *İbranilerin İncili* daha kısa olmasına rağmen (Nicephorus'un *Stichometry*'sinden

sonra ilkinde 2.200 satır varken ikincisinde 2.500 satır vardır) Matta İncili için paralel bir kaynak olarak kullanılmış gibi görünmektedir [368]. Antakyalı Serapion tarafından sadece MS 200 civarında "Gnostik sapkınlıkla lekelenmiş" olduğu gerekçesiyle yasaklanan *Petrus İncili* örneğine de atıfta bulunabiliriz [369].

Meryem İncili, Petrus'un isteği üzerine Mecdelli Meryem'in İsa'nın dirilişinden sonra kendisine söylediği sözleri müritlerine tekrarladığını yazar. Bunun üzerine Petrus karşılık verir: "Gerçekten bizim haberimiz olmadan [ve] açıkça değil de bir kadınla mı konuştu? Hepimiz dönüp onu mu dinleyeceğiz? Onu bize tercih mi etti?"... Levi⁴³¹ cevap verdi ve Petrus'a şöyle dedi: "Petrus, sen her zaman öfkeli biriydin. Şimdi de düşmanların gibi kadınla çekiştiğini görüyorum. Ama eğer Kurtarıcı onu layık gördüyse, sen kim oluyorsun da onu reddediyorsun? Şüphesiz Kurtarıcı onu çok iyi tanıyor. Bu yüzden onu bizden daha çok sevdi" [370].

Pistis Sophia'da Simun, İsa'ya hitap ederken Mecdelli Meryem'den şikâyet eder: "Rabbim, bu kadına tahammül edemeyeceğiz, çünkü fırsatı elimizden alıyor ve hiçbirimizin konuşmasına izin vermiyor, ama birçok kez konuşuyor". İsa, Ruh'un esinlediği herkesin, ister erkek ister kadın olsun, konuşmak için ilahi olarak görevlendirildiğini söyler. Meryem de İsa Mesih'e itirafta bulunur: "Petrus'tan korkuyorum, çünkü beni tehdit ediyor ve bizim cinsiyetimizden nefret ediyor" [371].

Thomas'ın İncili sonuna kadar yazdı: "Simun Petrus onlara dedi ki: "Mecdelli Meryem bizi bıraksın, çünkü kadınlar yaşama layık değildir" dedi. İsa dedi ki: "Onu erkek yapmak için ben kendim ona önderlik edeceğim" ki, o da siz erkeklere benzeyen canlı bir ruh olsun. Çünkü kendini erkek yapan her kadın cennetin krallığına girecektir." [372]. Açıkçası, bu onun Aydınlanmaya ulaşacağını, kendini Benlikle özdeşleştireceğini gösteren bir metafordur (Erkek İlkenin Atman'ın iç yansıması; bölüm XIX C). İsa Mesih'in müritlerinin başına gelen buydu; ancak İncil metni Mecdelli Meryem hakkında sessiz kalmaktadır. Şimdi bunun nedenini anlayabiliriz.

Liderliği keyfi olarak üstlenen adamın kadın düşmanı mizacı, aksi takdirde Petrus'tan çok da uzak olmayan diğer takipçileri (İncil ve Elçilerin İşleri'nin yazarları dahil) etkileyecekti. İsa Mesih Samiriyeli kadınla konuştuğunda, "bunun üzerine müritleri geldi ve bir kadınla açıkça konuşmasına şaşılar" (Yuhanna 4:27). Kadının Kurtarıcı'nın başına değerli bir merhem sürmesine verdikleri tepki açıklayıcıydı. "Bunu gören müritler öfkelenerek şöyle dediler: "Bu israf ne içindi?" dediler" (Matta 26:8). Daha sonra, "müritler sayıca çoğaldığında, Helenistler İbranilere karşı homurdanmaya başladılar, çünkü dul kadınları günlük hizmette göz ardı ediliyordu" (Elçilerin İşleri 6:1).

Yukarıdaki olaylar, Hristiyan Kutsal Yazıları'nın neden Meryem Ana'ya ve genel olarak kadınlara daha aşağı bir konum verdiğini açıklamaktadır; daha sonra gösterileceği gibi, bu gerçek sadece Petrus'un hesabına konulamaz.

Petrus'un kendisi ilk karşılaştıklarında İsa Mesih'e itiraf etmiştir: "Benden uzak dur, çünkü ben günahkâr bir adamım, Rab" (Luka 5:8). *Barnaba Mektubu*'nda bu tamamen doğrulanmaktadır: "Müjde'sini duyuracak olan kendi elçilerini seçtiğinde, bunu her şeyden çok günahkâr olanlar arasından yaptı" [373]. İsa Petrus'u iman eksikliği nedeniyle suçladı: "Ey imanı az olan, neden kuşku duydun?" (Matta 14:31). Daha sonra İsa Petrus'un yüzüne karşı bağırdı: "Arkamdan çekil, Şeytan; sen bir suçsun⁴³² Çünkü senin aklın Tanrı'ya ait olan şeylerde değil" (Matta 16:23; Markos 8:33). İsa daha önce de Şeytan'a aynı sözleri söylemişti (Matta 4:10): "Defol git, Şeytan!" (çapraz başvuru Matta 25:41: "Lanetliler, şeytanla melekleri için hazırlanmış olan sonsuz ateşe gidin"). Yani Petrus aslında "bir suçtu" ve topluluğu (ya da yanlış yorumlandığı gibi Kilise'yi) üzerine inşa etmek için "bir kaya" değildi. Luka, diğer sinoptik İncillerde bulunan pasajı atlamış, ancak karşılığında aşağıdakilerden bahsetmiştir: "Rab şöyle dedi: "Simun, Simun, bak, Şeytan buğday gibi elemek için seni istedi" (22:31). Bu nedenle, *kaya* olan Petrus yerine buğday! Petrus'un Neron döneminde Roma'da baş aşağı çarmıha gerilerek öldürüldüğünü ve ters çevrilmiş – baş aşağı duran haçın Satanistler tarafından sembollerinden biri olarak benimsendiğini de unutmamalıyız. Simon-Peter-Şeytan'a bitişiktir- "İskariyot Simon'un oğlu Yahuda" (Yuhanna 6:70-71)!

Petrus, korkaklığından dolayı, İsa'nın öngördüğü gibi Kurtarıcı'yı üç kez inkâr etmekle kalmadı (Matta 26:69-75; Markos 14:67-72; Luka 22:56-61; Yuhanna 18:17,25-27), aynı zamanda O'nu lanetlemeye başladı (Matta 26:74; Markos 14:71). İnkâr tekrar tekrar gerçekleşti. Bir keresinde Petrus şöyle dedi: "Senin Tanrı'nın kutsalı olduğuna inandık ve biliyoruz" (Yuhanna 6:69, vurgu eklenmiştir; *Textus*

Receptus sonunu bilinçli olarak "İsa Mesih, yaşayan Tanrı'nın Oğlu" ile değiştirmiştir). Daha sonra, Kutsal Ruh'un lütfunu aldıktan sonra bile, Petrus İsa'yı "Tanrı'nın tanıklık ettiği Nasıralı İsa" olarak adlandırdığı için O'nu Tanrı'nın Oğlu olarak görmeyerek *bir* kez daha inkâr etmiştir (Elçilerin İşleri 2:22; vurgu eklenmiştir). İsa'yı "Tanrı Oğlu" yerine sadece "kutsal" ya da "insan" olarak adlandırmak O'nun Tanrısallığını reddetmek anlamına gelir. Havarinin saygısızlığı, "Petrus onu yanına alıp azarlamaya başladığında" (Markos 8:32; çapraz başvuru Matta 16:22) küstahlığa ulaşmıştır. Burada "azarlamak" (*epitimán*, Gr.) aynı zamanda "tehdit etmek" anlamına da gelir ve İsa'nın cinleri kovarken kullandığı sözcükle aynıdır (Matta 17:18; Markos 1:25; 9:25; Luka 4:35,41; 9:42).

İsa Mesih, Petrus'a şöyle diyerek elçinin yaşlılıktaki düşüşünü öngörmüştür: "Sen yaşlandığında... bir başkası... seni istemediğin bir yere getirecek" (Yuhanna 21:18). İsa'nın Petrus'un sadece bedensel çürümesinden değil, aynı zamanda ruhsal çürümesinden de söz ettiğine inanma eğilimindeyiz; bu "başkası" kötü bir öğütçüdür (*seni arzu etmediğin yere getirecek*), Benlik'ten başka, şeytani bir ele geçirme anlamına gelebilir.

Bağışlama mesajını anlayamayan Petrus sordu: "Rab, kardeşim bana karşı ne kadar günah işlerse onu bağışlarım? Yedi kereye kadar mı?" İsa ona şöyle dedi: "Sana yedi keze dek değil, yetmiş kez yediye dek diyorum" (Matta 18:21-22). "Gün içinde sana karşı yedi kez günah işlerse onu bağışlayacaksın" (Luka 17:4).

Petrus'un sınırsız hoşgörüsüzlüğü ve katılığı iyi bilinirdi. Örneğin İsa tutuklandığında ortaya çıkan çabuk öfkelenen biriydi. "Bu nedenle kılıcı olan Simun Petrus kılıcını çekip başkâhinin kölesine vurdu ve sağ kulağını kesti" (Yuhanna 18:10). Bu olay diğer üç İncil'de de anlatılır, ama yapanın adı belirtilmez (Matta 26:51; Markos 14:47; Luka 22:50). İsa Petrus'u azarladı ve Malchus'un kulağını oracıkta iyileştirdi. Bir başka örnek de, Petrus'un şiddetli azarlaması yüzünden ikisi de ölen Hananya ve karısı Safira'nın olayıdır. "Bütün topluluğun ve bunları duyanların üzerine büyük bir korku çöktü" (Elçilerin İşleri 5:1-11). İsa Mesih, müritlerinin başka zamanlarda da ortaya çıkan şiddetini onaylamamıştır; bunlardan biri, bir köyün sakinlerini öldürmek için gökten ateş çağırmasını istedikleri gündü (Luka 9:54-55).

Şiddet ve suç birbirinden çok da uzak değildir.

"Aziz Petrus, Hristiyanlığın 365 yıl sürmesini sağlamak için bir yaşındaki bir bebeği '*puer anniculus*' kurban etmekle suçlandı". Herhangi bir Hristiyan'da şok etkisi yaratabilecek bu sözler silik bir yazara ait olmayıp, en büyük dinler tarihçisi Mircea Eliade'nin [374] tüm otoritesi ve saygınlığıyla kaleme alınmıştır. Tarihçi, "Aziz Augustinus'un böyle bir iftiraya cevap verme gereği duymuş olmasından" bahsetmeye devam eder ki bu da Petrus'a yönelik bu suçlamanın 5. yüzyıla kadar uzandığını kanıtlar! *İncil*'de Petrus'a yöneltilen suçlamayla olası bir bağlantıya işaret eden bir söz bile vardır. Gerçekten de, ilk mektubuna "İsa Mesih'in kanının serpilmesi ve itaatıyla... kutsanmayı" tavsiye ederek başlayan Petrus'un kendisidir (1. Petrus 1:2). Bir önceki cümlemin, masum kan dökmeyi ima eden bir kara büyük ritüeline taşınmış korkunç bir *imitatio Cristi*' ile bağlantılı olması mümkün olabilir mi? Her neyse, Yahudi geleneği "günahın tadını bilmeyen bir yaşındaki bir bebeğe" [375] gönderme yapmıştır. Jung da "paganlar tarafından Hristiyanlara yöneltilen ritüel cinayet suçlaması... ve " kilisedeki top oyunu" hakkında yazmıştır... Bir çocukla oynanan top oyunu, her zaman "çocuk kurban etme" ile ilgili olan gizli bir ayinin motifidir" [376]. Aynı yazar [377] "adı konulamayan bir kurbandan" [378] söz etmektedir... Bilginler "insan kurbanı "ndan söz ettiklerinde bu çok yanlış ifade edilmektedir: açıkça Tanrısız bebeğe bir bebek kurban edilmiştir [379]; çocuk Tanrı *Palaimon* da Tenedos'ta çocuk kurbanları kabul etmiştir" [380].

Öyle görünüyor ki eski zamanlarda paganlardan devralınan böyle bir gelenek vardı ve bazı önde gelen Hristiyanlar insan kurban etmeyi göz ardı etmediler. Eliade'yi hatırlatalım: "Zırhlı keşiş Nennius'un (onuncu yüzyılın ikinci yarısı) *Historia Britonum*'unda (bölüm 18) anlattığı bir olay meşhurdur: Kral Gorthingern'in inşa etmekte olduğu kale her gece düştüğünde, Druidler ona 'babasız' bir çocuğun kanını kalenin üzerine dökmelerini tavsiye etmişler ve kral da bunu yapmıştır. Aziz Adamnan tarafından yazılan *Aziz Columba'nın Hayatı*'na göre, benzer bir kurban Columba (Colmcille) tarafından Hy kilisesini inşa ederken sunulmuştur" [381]. Eliade daha fazla ayrıntı için J. Hubaux'nun yazısına başvurur [382].

Bu koşullar altında, İsa'nın Petrus'u diğer müritler arasında en yüksek rütbeli kişi olarak seçmesi nasıl mümkün olabilirdi?

b. PAUL

"İnsanların buyruklarını öğreterek, bana boşuna tapınıyorlar."

Matta 15:9

"Kuzu postuna bürünerek size gelen, ama içlerinde aç kurtlar olan sahte peygamberlerden sakının.

Onları meyvelerinden tanıyacaksınız."

Matta 7:15-16

Eğer Petrus Kilise'nin başıysa, o zaman Kilise'nin gerçek teorisyeninin Pavlus olduğu şüphe götürmez.

Ruhanilik tarihinde, daha sonra adını Pavlus olarak değiştirecek olan Tarsuslu Saul (*Şaul*, İbr.) kadar gaspçı bir pozisyona sahip olan çok az kişi vardır. Aslında İsa'yı hiç tanımamış, Hristiyan cemaatine zulmetmiş ve sadece kendisinin tanık olduğu bir olay sonucunda Kilise'nin referans noktası haline gelmiş bir adamdı.

Pavlus, organizasyon becerisi ve yüksek arzuları sayesinde, Hristiyanlığın başlangıcında, özellikle Yahudi olmayanlardan oluşan ve Yahudi *olmayanlar* (*gens' gentes'* alien' Lat. *ginta* ile akraba - ortak bir atadan gelen grup) olarak adlandırılan küçük topluluk üzerinde çok hızlı bir şekilde baskın bir konuma yükseldi.

Pavlus, Hristiyan topluluklarına yazdığı mektuplarda İsa'nın yaşamı ve ölümüyle ilgili gerçekleri kaydetmekle hiç ilgilenmemiştir. Bu mektuplar daha İnciller yazılmadan *önce* yazılmış ve yayılmıştır! Bu mektuplar Yeni Ahit'in yaklaşık *üçte birini* kaplar ve Elçilerin İşleri'nin Pavlus'a atıfta bulunan kısmını da göz önüne alırsak, *Yeni Ahit'in tüm metninin yarısına* yakını Pavlus'a ayrılmıştır. Dolayısıyla, Yeni Ahit'in asıl *biçimine* Pavlus'un karakteri hâkimdir ve bu da İsa'dan sonraki döneme atfedilen Pavlus dönemi adını gündeme getirmiştir. Baigent ve Leigh'in vurguladığı gibi, "yeni hareketin ana akımı sonraki üç yüzyıl boyunca yavaş yavaş Pavlus ve öğretileri etrafında birleşti... gerçekten de tamamen yeni bir din doğdu - sözde kurucusuyla giderek daha az ilgisi olan bir din" [383]. Bu koşullar altında, üçüncü bin yılın başlangıcı için terk edilen *Johannine döneminin* başlangıcı (bölüm XIX D) İsa'nın otantik doktrininin restorasyonu anlamına gelecektir.

Schuon "Petrus Kilisesi" (görünür, ezoterik) ile "Yuhanna Kilisesi" ni (görünmez, ezoterik; Yuhanna'nın gerçek bir inisiye olduğuna dair bkz. bölüm XX C4) karşı karşıya getirir ve Petrus Kilisesi'nin "onun inkârlarını da miras almış gibi göründüğünü" ekler. Müfessir bir notta şöyle açıklar: "Kelt Kilisesi'nin, altın çağın bir tür son uzantısı olarak ortaya çıkan o gizemli bahar dünyasının, kendisini Aziz Yuhanna'ya bağlı tutması önemlidir" [384].

Pavlus'un doktriner iddiası, kendisini bir müjdecî olarak belirlediğinde ve "Tanrı'nın, İsa Mesih aracılığıyla *benim* müjdelerime göre insanların sırlarını yargılayacağı güne" (Romalılar 2:16; vurgu eklenmiştir) atıfta bulunarak, Tanrı'nın "*benim müjdelerime* ve İsa Mesih'in vaazına göre sizi kurmaya muktedir olduğunu" (16:25; vurgu eklenmiştir) söylediğinde her türlü sınırın ötesine geçer. Bu nedenle, Pavlus önce gelir ve ancak ondan sonra sadece Pavlus'un *Yasasını* uygulamak için iyi olan önemsiz bir yargıç olan İsa gelir! Aynı şekilde, *kendi* öğretisini İsa'nın öğretilerine karşı koymuştur: "Ben değil, Rab" (1.Korintliler 7:10); "Ben diyorum, Rab değil" (7:12). "Ama kardeşlerim, *benim tarafımdan duyurulan müjdenin insana göre olmadığını* size bildiririm" (Galatyalılar 1:11' vurgu eklenmiştir; diğer örnekler 2 Korintliler 4:3; Galatyalılar 2:2 vb. Pavlus, müjdelerini İsa'nın yaptıklarına ve söylediklerine tanık olan insanlardan öğrendiğini reddeder: "Ne ete kemiğe büründüm, ne de benden önce elçi olanların yanına Yeruşalim'e gittim" (Galatyalılar 1:16-17). "Rab'den merhamet görmüş biri olarak görüşümü bildiriyorum" (1. Korintliler 7:25; vurgu eklenmiştir) diyen Pavlus, aynı zamanda ne bir müjde yazdığını ne de yazılmış olanlardan herhangi birini kullandığını söyleyerek övünmüştür. Böylece, başkalarının müjdelerinden söz ettikten sonra şöyle demiştir: "Bunların hiçbirini kullanmadım. Şimdi bunları ben yazmadım" (9:15). Gerçekten de, Pavlus'un öğretisi İsa Mesih karşıtı *içeriğiyle eşsizdir* (bkz. *infra*) ve tefsircilerin "Pavlus inancının" Hristiyan inancının yerini aldığı inancına hak kazandırmıştır. İncillerine örneğin şöyle yazarak

başlayan gerçek müjdecilerden ne kadar uzaktayız? "Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih'in müjdesinin başlangıcı" (Markos 1:1). Tam tersine, Pavlus sadece *kendi* müjdelerinden bahsetmiştir, İsa'nınkinden değil! Pavlus üstatlarına "hep birlikte İsa Mesih'in taklitçileri olmalarını" değil, "hep birlikte benim taklitçilerim olmalarını" öğütlemiştir (Filipililer 3:17). Çok sayıdaki mektubuna aldatıcı bir şekilde şu sözlerle başlar: "Pavlus İsa Mesih'in elçisidir" (2. Korintliler 1:1; Efesliler 1:1; Koloseliler 1:1; 2. Timoteos 1:1; Titus 1:1). Pavlus'un İsa'yı sadece basit bir "başkâhin" olarak gör(e)mediği birçok kez tesadüfi bir "kayma" ya inanılır (İbraniler 4:14,15; 5:5; 6:20; 7:26; 8:1; 9:11; 10:21 vs.) Büyük din tarihçisi Mircea Eliade, Pavlus'un cüreti karşısında şok olmuştur: "Pavlus yaşadığı deneyimi Çarmih'a benzer şekilde yorumlar (Galileliler 2:19): artık "İsa Mesih'in zihnine" (1. Korintliler 2:16) ya da "Tanrı'nın Ruhuna" (7:40) sahiptir. "İçimde konuşan İsa Mesih'tir" (2. Korintliler 13:3; Romalılar 15:18) demekten çekinmez. Mistik bir şekilde "üçüncü göğe" alındığından ve Rab'den aldığı "vahiylerden" söz eder (2. Korintliler 12:1-4,7). Bu "belirtiler ve harikalar" ona Tanrı'nın Ruhunu tarafından "putperestlerin bağıllığını kazanmak için" verilmiştir (Romalılar 15:18)." [385].

Kilise tarihçisi Wilhelm Nestle mevcut durumu değerlendirdikten sonra açık bir şekilde şöyle demiştir: "Hristiyanlık Pavlus tarafından kurulan bir dindi; Pavlus İsa Mesih'in müjdesini İsa Mesih hakkında bir müjdeyle değiştirdi" [386]. Dr. Arnold Meyer şöyle yazmıştır: "Eğer Hristiyanlık buysa, o zaman bu Hristiyanlık Aziz Pavlus tarafından kurulmuştur, Rabbimiz tarafından değil" [387]. Johannes Weiss, "Dolayısıyla Pavlus'un sahip olduğu İsa Mesih inancı, İsa'nın vaazına kıyasla yeni bir şeydi; yeni bir din türüydü" ve William Wrede şöyle demiştir: "Pavlus için her şey olan nokta, İsa için hiçbir şey değildi" [388].

Freiburg'da Hristiyan dini öğretmeni olan Alman ilahiyatçı Holger Kersten'in görüşüne göre: "Bugün Hristiyanlık olarak adlandırdığımız şey, büyük ölçüde Pavlus tarafından yaratılan ve "Pavlusçuluk" olarak adlandırılmaya daha layık olan yapay bir kurallar ve ilkeler doktrini. Dogmanın birçok ilkesi esasen İsa Mesih'in mesajına yabancısıdır. Aslında bunlar öncelikle düşünce tarzında tamamen farklı olan Pavlus'un mirasıdır" [389].

Profesör Geza Vermes, konuyu daha önceki bir çalışması olan *Yahudi İsa'nın Dini*'nde inceledikten sonra, "Nasırâlı İsa'nın vaaz ettiği ve uyguladığı dinle... *Yahudi* olmayan Kilise'nin ideolojisinin kesinlikle yabancı bir notaya sahip olduğunu" [390] beyan etmiştir. Ştefan Augustin Doinaş tarafından yapılan kısa bir analiz, D.H. Lawrence'ın Nietzsche ve Emile Cioran hakkındaki benzer görüşlerini ortaya koymaktadır. Lawrence, Nietzsche ve Spinoza'nın yanı sıra "bir yanda sevgi dolu bir karakter olarak İsa ile diğer yanda bir cenaze salonu olarak Hristiyanlık arasındaki karşıtlığı ortaya koyan" herkesten ilham almıştır. Nietzsche'den sonra bu karşıtlık İsa ve Pavlus arasında tezahür eder: İlki -en nazik ve sevgi dolu olan... bizi rahiplerin egemenliğinden ve her türlü günah, ceza, ödül, ölüm ve bunları takip eden şey fikrinden kurtaran; ikincisi-... bir tür "kutsal tiranlık" uygulayan... "yargı doktrini"... Hristiyanlık yeni bir tür İktidar icat etti: yargı sistemi. Nietzsche gibi o da [Lawrence] bunda yeni bir rahip ırkının hizmet ettiği bir "zayıfın intikamı" görüyor: Hristiyan rahip, "her ikisini de İsa Mesih'e karşı çevirmek" için Yahudi rahip işini sürdürmek zorundadır." Lawrence ve Cioran Pavlus'ta "Hristiyanlığın bir tür "seçim ajanı" nı görmüşlerdir: İsa'nın öğretisini ve kişisel örneğini açacak ve hatta onunla çelişecek bir Hristiyanlık. Hem Lawrence hem de Cioran şu tezi ileri sürmektedirler -... Hristiyanlık, oturduğu yerden tarihin içinde çok fazla mevcut olan sıradan bir Güç haline geldi- ve İsa'nın bireysel davranışının yanı sıra doktrinin kendisine de ihanet edildi" [391].

İki bin yıllık Ölü Deniz Parşömenlerinin 1947 ve 1956 yılları arasında keşfedildiği bilinmektedir. Bunları incelemek üzere görevlendirilen Katolik ve Yahudi bilim adamlarından oluşan ekip, belgeleri kamuoyundan tamamen gizledi. Sadece seçilmiş bazı parçaları yayınladılar ve geri kalanların Hristiyanlığın ilk günleriyle ilgili olmadığını iddia ettiler. Orijinal parşömenlerin fotoğraflarını yayınlayan Kaliforniya'daki *Huntington Kütüphanesi* bu tekeli ancak 1991 yılında kırdı. 1991 yılında Michael Baigent ve Richard Leigh tarafından kaleme alınan *The Dead Sea Scroll Deception (Ölü Deniz Parşömeni Aldatmacası)* adlı kitap yayımlandı ve ertesi yıl Robert Eisenman ve Michael Wise'in *The Dead Sea Scrolls Uncovered (Ölü Deniz Parşömenleri Ortaya Çıkarıldı)* adlı kitabı çıktı. Bu

kitapların her ikisi de olağanüstü bir entrikanın ayrıntılarını ortaya çıkardı. "Neden bir avuç din alimi Ölü Deniz Parşömenlerinin devrim niteliğindeki içeriğini gizlemek için komplo kurdu?" ve "35 yılı aşkın süredir saklanan 50 önemli belgenin ilk eksiksiz çevirisi" gibi alt başlıkları kendi adlarına konuşuyorlar.

Bazı araştırmacılar İsa Mesih'in "Doğruluk (İman) Öğretmeni" (bu konu XXIII B bölümünde ele alınacaktır) ve Pavlus'un da "Yalancı", "Yalan Söyleyen" ya da "Scoffer" olarak da adlandırılan "Kötü Rahip" olduğuna inanmaktadır. Ancak Eisenman, Baigent ve Leigh gibi, "Doğruluk Öğretmeni" nin İsa'nın kardeşi Yakup olduğunu düşünen ve Pavlus'u "Yalancı" olarak Annas olduğu varsayılan "Kötü Rahip" ten ayıran başkaları da vardır [392], Vermes'e göre ise "Kötü" lakabı Baş Rahip Jonathan Maccabaeus'a (ö. MÖ 143) uymaktadır. Öte yandan Pavlus takıntılı bir şekilde kendisini yalancılık suçlamasından kurtarmaya çalışmıştır: "Doğruyu söylüyorum, yalan söylemiyorum" (1Ti.2:7). "Rab İsa'nın Tanrısı ve Babası... yalan söylemediğimi bilir" (2. Korintliler 11:31); ya da sadece bu gerçek bile onu "Yalancı" olarak gösterebilir. Ancak, çelişkili tavrıyla, eski bir *Revize Edilmiş Versiyona* göre [393] kendisinin de bir yalancı olduğunu kabul etmiştir: "benim yalanım onun yüceliğine yaradı" (Romalılar 3:7).

Şam Belgesi (Kural) olarak bilinen Esseniler'e ait el yazması 1896-1897 yıllarında Kahire'deki eski bir sinagogun deposunda (*genizah*) keşfedilmiş ve 1910 yılında Solomon Schechter tarafından yayımlanmıştır. Kumran mağaraları bu belgenin diğer iki serisini (A ve B olarak adlandırılan) sağlamıştır. Bu *belge* Doğruluk Öğretmeni (hifil ortacı olarak *mwrh shdq*; qal ortacı olarak *mwrh hshdq*: *moreh hassedeq*; bazen *moreh hayyahid*, eşsiz öğretmen, "Topluluğun öğretmeni" anlamına gelir) hakkında ayrıntılar verir.⁴³³; hatta *yoreh hassedeq*, doğruluğu öğretene, İbr.): "Topluluğun Öğretmeni'nin toplandığı günden, Yalancı'ya firar eden bütün savaşçıların sonuna kadar yaklaşık kırk yıl geçecek. Ve o çağ boyunca Tanrı'nın gazabı İsrail'e karşı alevlenecek" [394]. *Habakkuk Üzerine Yorum'u (Habakkuk Peşer, İbr.)* içeren bir başka elyazması, "Doğruluk Öğretmeni'ne ve onun Konseyindeki adamlara karşı işlenen haksızlık nedeniyle Tanrı'nın düşmanlarının eline teslim ettiği Kötü Rahip'le ilgilidir; seçtiklerine kötülük yaptığı için ruhunun acısıyla, yok edici kırbaç aracılığıyla alçaltılsın diye" [395]. Bununla birlikte, İsa'nın 30 yılı civarında çarmıha gerildiği, Pavlus'un (Latin fatihin askerleriyle bağlantısı iyi kurulmuştur) 67 yılında başının kesildiği ve Romalıların (Ölü Deniz Parşömenlerinde *Kittim* olarak adlandırılır) 70 yılında savaşa dönüşen Yahudi isyanının bir sonucu olarak Kudüs'ü yok ettiği bilinmektedir.

Bir Kumran belgesinin, Topluluğun Liderinden Yeşaya'nın kehanetini (9:6-7; 11:1-5; bölüm XVI) hatırlatan terimlerle bahsetmesi, hatta ölümüyle ilgili ayrıntılar eklemesi ilginçtir: "Yesse'nin kökünden bir asa yükselecek, [ve köklerinden bir Resim meyve verecek.]... Davut'un Dalı. Onlar ... ile Yargıya girecekler ve Topluluğun Önderini, Davut'un Dalını öldürecekler" [396]. Aynı kökene sahip bir başka elyazmasında ise "Doğruluk İsa Mesihi, Davut'un Dalı"ndan söz edilmektedir [397].

Eisenman ve Wise, *Şam Belgesi*'nin sonunda yer alan ve Pavlus'un Pentikost (Elçilerin İşleri 20:16; 21:17-26) zamanında toplanan Hristiyan cemaatinden aforoz edilmesini [398] içerdiğini düşündükleri parçayı yorumlamışlardır. Metin şunu gerektiriyordu: "Çokluk'un huzurundan kovulsun. Çokluğa komuta eden Rahip onun aleyhinde konuşacak... Sınır işaretleri bizim için konuldu. Onları aşanları lanetliyorsun... Biz (Yasa'yı) korurken, sen onları çiğneyenleri lanetliyorsun. O halde kovulmuş olanın gitmesi gerekir". Bu nedenle, topluluktan "*Tevrat*'ın sağından ya da solundan ayrılanları lanetlemeleri" [399] istenmiştir. Ancak Pavlus'un defalarca imanını desteklediği ve Yasa'yı (*Tevrat*) reddettiği bilinmektedir. Şöyle yazmıştır: "Yasa'nın işlerine bağlı olanlar lanet altındadır" (Galatyalılar 3:10). "Yasa, iman ilkesi üzerine değildir" (3:12). "Çünkü günah bilgisi Yasa aracılığıyla edinilir" (Romalılar 3:20). Örnekler çoktur (Romalılar 3:28; Galatyalılar 2:16; Efesliler 2:8-9). Bu durum İsa'nın öğretisinin *tam tersidir*: "Yasa'yı ya da Peygamberleri geçersiz kılmaya geldiğimi sanmayın" (Matta 5:17 vs.). *Habakkuk üzerine Kumran Tefsiri*'nde, "Yalan Söyleyen", "tüm cemaatin ortasında Yasa'yı reddeden" kişi olarak kabul edilir [400]. Eisenman ve Wise, bu aforoz kararını veren ve "Birçokları'na komuta eden rahibin" İsa'nın kardeşi ve Kudüs'teki Hristiyan cemaatinin lideri Yakup olduğuna inanmaktadır. Bu yazarlar, "Elçilerin İşleri'nin Pentekost resminin, burada (Ölü Deniz parşömenlerinde) resmedilen Pentekost'un aynada tersine çevrilmesi olarak görülebileceğini" göstermişlerdir. Pavlus, Yeruşalim'e katkılarını götürmek yerine, aslında kontrol etmeye çalıştığı topluluktan aforoz edilmek üzereydi. Eisenman ve Wise şu sonuca varmışlardır: "Kesin olan bir şey

var: bu metinlerde, Batı medeniyeti için çok önemli olan o zamanlarda "çölde" *gerçekten* neler olup bittiğine dair diğer tüm paralel anlatımlardan daha iyi bir açıklama vardır" [401].

Kumran parşömenlerinde ortaya çıkan gerçeklerden destek alan Baigent ve Leigh, "Pavlus'un aslında ilk "Hristiyan" sapkın olduğu ve daha sonraki Hristiyanlığın temeli haline gelen öğretilerinin, liderlik tarafından yüceltilen "orijinal" ya da "saf" biçimden bariz bir sapma olduğu" sonucuna vardılar.⁴³⁴ Bu aynı zamanda onu İsa'nın öğretisini tanınmayacak şekilde çarpıtmaya -aslında kendi son derece bireysel ve kendine özgü teolojisini formüle etmeye ve sonra da bunu sahte bir şekilde İsa'ya atfederek meşrulaştırmaya- götürür" [402]. "Hristiyanlık", daha sonra Pavlus'tan evrileceği şekliyle, artık kökleriyle neredeyse tüm bağlarını koparmıştır ve artık İsa'yla hiçbir ilgisi olduğu söylenemez, yalnızca Pavlus'un İsa imgesiyle ilgisi olduğu söylenebilir" [403].

İsa'dan başkası O'nun ayrılışından sonra olacakları önceden haber vermemiş ve insanları Pavlus olarak adlandırılan "Yahudi olmayanların elçisini" takip etmemeleri konusunda uyarmıştır: "Yahudi olmayanların yoluna gitmeyin" (Matta 10:5), yani Pavlus'un yolundan gitmeyin!

Hem Elçilerin İşleri'nden hem de Mektuplar'dan Pavlus'un diğerleriyle, özellikle de Petrus, Yakup, Barnaba ve Yuhanna Markos'la sık sık çatıştığı bilinmektedir. Pavlus itiraf etmiştir: "Petrus Antakya'ya geldiğinde, kınanması gerektiği için ona karşı çıktım" (Galatyalılar 2:11) ve bu kişiyi ve ona yakın olanları "müjdenin gerçeğine uygun olarak dosdoğru yürümedikleri için" (2:14) ikiyüzlü olduklarını düşünerek suçlamıştır.

Petrus da müritlerine, "aranızda yıkıcı sapkınlıklar getirecek sahte öğretmenler de olacak" (2. Petrus 2:1) dediğinde Pavlus'u kastetmiştir. Petrus şöyle devam eder: "Bu nedenle, sevgililer, [bunları] önceden bildiğiniz için, kötülerin sapkınlığına kapılıp kendi kararlılığınızdan düşmemeye dikkat edin" (3:17). Pavlus hakkında Petrus da şöyle derdi: "[Onun] bütün mektuplarında bu şeylerden söz eder; bunların arasında bazı şeylerin anlaşılması zordur" ve "kendi yıkımlarına" yol açabilir (3:16). Bazen Pavlus küfre kadar giderdi: "İsa Mesih bizi yasanın lanetinden kurtardı, lanet oldu.⁴³⁵ bizim için" (Galatyalılar 3:13). Diğerleri hemen tepki gösterdi.

İlk Hristiyanlar Pavlus'a karşı çıkmışlardır (Galatyalılar bölüm 1 ve 2; 2. Korintliler bölüm 10-12). Galatyalılara yazdığı mektubun başlangıcı (1:1-2), metinde "Pavlus... ve benimle birlikte olan bütün kardeşler" denildiğinden, sadece bazı Hristiyanların onun fikirlerini paylaştığını göstermektedir. Elçilerin İşleri'nde şöyle yazar: "Yeruşalim'e vardığında kendisini müritlerin arasına katmaya çalıştı, ama herkes ondan korktu, onun mürit olduğuna inanmadı" (9:26). Diğerleri tarafından gösterilen şüphelerin nedeni Pavlus'un kendi itirafından kaynaklanıyordu: "Ben bağışlamayacağım. Çünkü İsa Mesih'in benimle konuştuğuna dair bir kanıt arıyorsunuz" (2.Korintliler 13:2-3).

İstanbul'da altı yüz sayfalık Arapça bir elyazması bulundu - bin yıl önce ilahiyatçı el-Cebbar tarafından yazılmıştı - 5. veya 6. yüzyılda o zamanlar Suriye'de kullanılan Aramice'den çevrilmiş bir Hristiyan metni içeriyordu. Bu metin, Pavlus'u Kurtarıcı'nın öğretisini tahrif etmekle suçlayan Kudüs'teki Hristiyan cemaatinin üyeleriyle ilgilidir [404]. Dördüncü yüzyılda *Ebionitler* (*ebionim*, thepoor' Hebr.) olarak bilinen Yahudi Hristiyan grup da Pavlus'un öğretilerini kınamıştır. Irenaeus [405], Epiphanius [406], Hippolytus [407], Origen ve Tertullian gibi çok sayıda Hristiyan yazar eserlerinde *Ebionitlerin* bize sadece parçaları ulaşan *İncil*'ine atıfta bulunmuşlardır. Eusebius, Ebionitlerin Pavlus'u İsa'nın öğretisini çarpıtan "Yasa'dan dönmüş biri" [408] olarak gördüklerini açıklamıştır. Onların yanı sıra, Pavlus'un mektuplarını reddeden başka ilk Hristiyan gruplar da vardı (örneğin Marcioncular). Pavlus Yeruşalim'e vardığında (Elçilerin İşleri 21:18) Yakup ondan yedi gün boyunca arınmasını ve Yasa'ya uymamaktan kurtulmak için sunular getirmesini ister (21:24-27). Pavlus bu isteğe boyun eğerek (21:26) işlediği suçun ağırlığını kabul eder. "Onu tapınakta görünce bütün kalabalığı ayağa kaldırdılar, ellerini onun üzerine koyup bağırdılar: "... bu adam her yerde halka, Yasa'ya ve buraya karşı öğretiyor" (21:27-28). Yeruşalim'deki Hristiyan toplantısı sırasında "bir kargaşa oldu ve Pavlus'la Barnaba'nın onlara karşı tartışması hiç de az değildi" (Elçilerin İşleri 15:2). Pavlus'un Yakup, Petrus ve Yuhanna'ya karşı saldırıları, onların kendisini on iki gerçek müridiyle eşit düzeyde kabul etmeyi reddettiklerini ve sahtekârın sorusunun da bundan kaynaklandığını göstermektedir (1Ko.9:1): "Ben elçi değil miyim?" ve daha sonra da şöyle demiştir: "Çünkü ben, üstün derecede elçi olanlardan

hiçbir konuda geri olmadığını düşünüyorum" (2.Korintliler 11:5). Kendisini "öbür elçilerle ve Rab'bin kardeşleriyle" eşit görür (1Ko.9:5).

Pavlus, kendi inançlarının ayırt edici karakterini kabul ederek, (İsa'nın gerçek öğretisini izleyen) Hristiyan topluluğunu "bizim vaaz etmediğimiz başka bir İsa'yı vaaz etmekle" suçlayacak kadar ileri gitmiştir (2. Korintliler 11:4). Hristiyan topluluğunun atanmış önderlerine karşı duyduğu düşmanlık o kadar büyüktü ki, onlardan alaycı bir şekilde "bir şekilde göze çarpanlar -ne olurlarsa olsunlar, benim için fark etmez" diye söz etti (Galatyalılar 2:6).

Pavlus'un defalarca imanı desteklediği ve Yasa'yı ve hatta eylemleri reddettiği bilinmektedir. İnsanın kendisini eylemlerle değil imanla düzelttiğini iddia etmiştir (Romalılar 3:27'28; 4:13-16). Pavlus, "Çünkü günahın bilgisi Yasa'dadır" (3:20) demiştir. Buna karşılık Yakup, her ikisi de İbrahim'i örnek almalarına rağmen, insanları imanın değil sadece eylemlerin geliştireceğini düşünmüştür (Yakup 2:21-24; Romalılar 4:3). İsa'nın kardeş tutumu özünde şu anlama gelir: "kör inanç yerine deneyim" anlamına gelen İsa'nın kardeş tutumu, Sahaja Yoga bakış açısından farklı değildir.

Pavlus Yakup'u Yahudilerin ikiyüzlü davranmasına neden olan bir düşman olarak görmüştür (Galatyalılar 2:12-13). *Clementine Recognitions*, adı verilmeyen bir düşmanın "Yakup'a saldırdığını ve onu (Tapınak'taki Nicanor Kapısı'nın) basamaklarının tepesinden aşağı attığını" ve "öldüğünü varsayarak ona daha fazla şiddet uygulamayı umursamadığını" kaydeder [409]. Baigent ve Leigh, saldırıyı gerçekleştirenin hiç şüphesiz Pavlus olduğunu gösterir [410]. Ayrıca Eusebius, Clement'e göre, Yakup'un Tapınağın korkuluklarından atıldığını ve sonra bir sopayla öldüresiye dövüldüğünü bildirir [411].

Pavlus'un karakter özelliklerinden biri, hayatının en önemli anı olan ve çeşitli biçimler altında tekrar tekrar anlatılan sözde Hristiyanlığa geçiş öyküsünü anlatırken ortaya çıkmıştır. Aşağıdaki metinde vurgu bize aittir.

i) "Birden çevresinde gökten bir ışık parladı ve yere düşerken bir ses duydu... Ama onunla birlikte yolculuk eden adamların dili tutuldu, sesi duyuyor ama kimseyi görmüyorlardı" (Elçilerin İşleri 9:3,4,7). Belki onlar da ışığı görmediler...

ii) "Birden gökten büyük bir ışık parladı, etrafımı sardı. Yere düştüm ve bir ses duydum... Ama benimle birlikte olanlar ışığı gördüler [ve korkuyla doldular], ama sesi duymadılar" (22:6,7,9).

iii) "Gökten benim ve benimle birlikte yolculuk edenlerin çevresinde parlayan, güneşin parlaklığının üstünde bir ışık gördüm. Hepimiz yere düştüğümüzde bir ses duydum" (26:13,14).

Bu nedenle, ya sadece Pavlus sesi dinledi (ii, iii) ya da diğerleri de duydu (i); ya sadece Pavlus ışığı algıladı (i, iii) ya da diğerleri de gördü (ii); ışık ya sadece Pavlus'un etrafında parladı (i, ii) ya da arkadaşlarının etrafında parladı (iii).

Şimdi, "vizyonu" takip eden sözde diyalog versiyonlarını inceleyelim:

I) "Saul, Saul, neden bana eziyet ediyorsun?" O da dedi ki: "Sen kimsin, Tanrım?" Ve o [dedi]: "Ben senin eziyet ettiğin İsa'yım. Kalk, kente gir, ne yapman gerektiği sana bildirilecek" (9:4-6).

II) "Saul, Saul, neden bana zulmediyorsun?" Ben de cevap verdim: "Sen kimsin, Rab?" O da bana şöyle dedi: "Ben senin zulmettiğin Nasıralı İsa'yım". Ben de dedim ki: "Ne yapmalıyım, Tanrım?" Rab bana şöyle dedi: "Kalk, Şam'a git, orada yapman gereken her şey sana anlatılacak" dedi (22:7-8,10).

III) "Saul, Saul, neden bana eziyet ediyorsun?" "Senin için tekme atmak çok zor". Ben de dedim ki "Sen kimsin, Tanrım?" Ve Rab dedi ki: "Ben senin eziyet ettiğin İsa'yım; Ama kalk ve ayaklarının üzerinde dur, çünkü bu amaçla seni hem gördüklerinin hem de sana görüneceğim şeylerin hizmetkârı ve tanığı olarak atamak için sana göründüm; karanlıktan ışığa, Şeytan'ın gücünden Tanrı'ya dönsünler, günahlarından arınsınlar ve bana iman ederek kutsanmış olanlar arasında miras alsınlar diye gözlerini açmak üzere seni gönderdiğim insanların ve ulusların arasından seni alıyorum." (26:15-18). Burada, işaret edilen bariz farklılıkların yanı sıra, ikinci versiyon büyük ölçüde genişletilmiştir.

IV) Sonunda Pavlus, "insanın söylemesine izin verilmeyen şeylerin söylendiğini duyduğunu" (2. Korintliler 12:4) ifade ederek tutarsızlığın zirvesine ulaşmıştır.

Bu "olayın" sahteliği Barnabas'ın Pavlus'un İsa'yı sadece duymakla kalmayıp, *gördüğünde bile* ısrar etmesine kadar vardı: "Barnaba... onlara İsa'yı nasıl ⁴³⁶ Şam yolunda Rab'bi görmüştü" (Elçilerin İşleri 9:27). Bu, Saul'un çelişkili versiyonlarıyla yarattığı kafa karışıklığının ne kadar derin olduğunu kanıtlar.

Bu koşullar altında Pavlus'un din değiştirmesi olayını kabul etmek nasıl mümkün olabilir?

Pavlus zulümden kaçmak için Yahudi olduğunu açıklamaktan çekinmediğinde (Elçilerin İşleri 21:39; 22:3) ve kısa bir süre sonra doğuştan Roma vatandaşı olduğunu iddia ettiğinde (22:25,27-28), ki bu doğru değildi, dürüst olmayan ve korkak kişiliği ortaya çıktı. Daha sonra kendisini "Ferisi oğlu Ferisi" ilan etti (23:6), sonra da Roma vatandaşı olarak Sezar tarafından yargılanmayı istedi (25:11). Başka zamanlarda, sınırsız kibriyle, kendisini Kurtarıcı gibi hayal etti: "Beni İsa Mesih gibi, Tanrı'nın bir meleği olarak kabul ettiniz" (Galatyalılar 4:14).

Paul'un Gillabert [412] tarafından çizilen psişik profilinden "bastırılmış dürtülerinin güçlü bir şekilde ortaya çıktığını ve belirgin sado-mazoşist eğilimlere ihanet ettiğini" öğreniyoruz.

Mazoşist yanını fark etmek kolaydı çünkü şöyle diyordu: "Güçsüzlükten, hakaretlerden, zorunluluklardan, zulümlerden, sıkıntılardan zevk alıyorum" (2. Korintliler 12:10). "Sizin için acı çekmekten sevinç duyuyorum ve bedenimde olanı O'nun bedeni için dolduruyorum" (Koloseliler 1:24). Bu, çektiği acıları anlatırken duyduğu hazda da açıkça görülüyordu: "Yahudiler'den biri dışında beş kez kırk kırbaç yedim. Üç kez kırbaçlandım, bir kez taşlandım" (2. Korintliler 11:24-25) vb.

Pavlus'un sadistliği Hristiyanlara uyguladığı zulümler sırasında ortaya çıktı: "Saul birbiri ardına evlere girerek topluluğa saldırıyor, kadın erkek herkesi sürükleyerek hapse atıyordu" (Elçilerin İşleri 8:3). "Saul hâlâ Rab'bin müritlerine karşı tehditler savuruyor ve onları katlediyordu" (9:1). İstefanos'un öldürülmesi söz konusu olduğunda, "Saul onun öldürülmesine rıza gösteriyordu" (8:1). "Bu yolda ölesiye zulmettiğini, kadın erkek herkesi bağlayıp hapse attığını" (22:4), "kutsallardan bir çoğunu kendim hapse attığımı... onlar öldürüldüğünde oyumu verdiğimi" (26:10) itiraf etmiştir.

Baigent ve Leigh'e göre, Pavlus Şam'a giderken bazı yorumcuların sara nöbeti [413] olarak yorumladığı travmatik bir deneyim yaşar, ilk belirtilerden biri yere düşmesidir (9:4; 22:7). Leonard George açıkça yazmıştır: "Saul'un deneyiminin rapor edilen doğası (gözleri kapalı yere düştü ve titredi) ve sonrası (üç gün boyunca yiyememe, içememe ve görememe) bazı araştırmacılara İsa Mesih'in sesinin bir EPİLEPSİ nöbetiyle ilişkili bir halüsinasyon olduğunu düşündürmüştür" [414]. Sonra, havarilerine geçirdiği sarsıntılarla ilgili kendi itirafları vardı (vurgu eklenmiştir): "Güçsüzlük, korku ve *titreme* içinde sizinle birlikteydim" (1. Korintliler 2:3). "*Güçsüzlüğümle* övünmeyeceğim... *bedenime bir diken, Şeytan'ın bir habercisi* verildi ki, yücelmeyeyim *diye* bana *sıkıntı* versin. Bunun için Rab'be üç kez yalvardım, benden uzaklaşsın diye" (2. Korintliler 12:5,7-8). Tokatlama epileptiklerin bilinçlerini yeniden kazanmalarını sağlamak için yapılan olağan bir uygulamaydı. Öte yandan epilepsi cin çarpmasından kaynaklanır (bölüm XXII D). Pavlus'un kötü ruhun (Şeytan'ın elçisi) kendisinden uzaklaşması için Tanrı'ya ettiği dualar tekrarlınsa da başarılı olamadı. Diğer müritler epileptik belirtilere karşı doğal iticiliklerini gösterme ayartmasına direndiler. "Benim bedenimde olan ayartılmayı küçümsemediniz, hor görmediniz" (Galatyalılar 4:13-14). Bu ifade aynı zamanda elçilerin Pavlus'un bedeninin şeytani varlıklar tarafından ayartıldığının (musallat olunduğunun, ele geçirildiğinin) farkında olduklarını kanıtlar.

İşte epileptik semptomların aralığı (M. Anty'den sonra): "Çok sık olarak, dürtüsel öfke patlamalarıyla kesintiye uğrayan ajite bir kafa karışıklığı ve hezeyan durumu vardır. Zihinsel karışıklık aniden başlar ve üç ya da dört gün sürer; bu arada hasta çok tehlikelidir... Diğer bazı zamanlarda, mistik konular ve suçluluk duygusu etrafında yoğunlaşan subakut karışık deliryum durumları vardır... Ancak epilepsinin tüm biçimlerinde hâkim olan şey, kişinin karakterinin istikrarsızlığıdır. Ruh hali çok dengesizdir, dürtüsel veya patlayıcı dışavurumlara eğilimi vardır. Abartılı neşeden depresyona geçiş yapar". Bütün bunlar Pavlus'un ruh haline çok iyi uymaktadır. "Körlüğü" krizin başlamasından bu yana üç gün sürmüştür (düşme, şaşkın-heyecanlı durum, tutarsız bir şekilde rapor edilen sesler duyma). Bu durum, epilepsinin bazen hemianopiye (kısmi görme kaybı) neden olmasıyla da açıklanabilir. Graves

ve Podro, Pavlus'un geçici körlüğünü, Hristiyan cemaatinin yargılanması için hazırlık yaptığı Kudüs'e yaklaşmasının neden olduğu histerik korkuya bağlamıştır. İki analist "Pavlus'un "bedenindeki dikenin" doğasının fiziksel bir rahatsızlık, belki de epilepsi olduğu" konusunda hemfikirler [415].

H. Gastaut ve Max Weber [416] gibi önemli doktorlar Pavlus'un halüsinasyon algısına sahip olduğunu kabul etmişlerdir. Bu bağlamda, Pavlus kendisini "on dört yıl önce İsa Mesih'te bir adam, bedende mi bilmiyorum, beden dışında mı bilmiyorum, öyle biri üçüncü göğe alındı... ve insanın söylemesine izin verilmeyen sözlerin söylendiğini duydu. Böyle biriyle övüneceğim" (2. Korintliler 12:2,4-5). Bu durum Yeruşalim'e döndükten sonra tekrar ortaya çıktı (Elçilerin İşleri 22:17). Aynı durum görümlerinde (16:9; 18:9; 22:18; 23:11; 27:23) ve görünmez sesler duymasında da (9:4-6; 18:9-10; 22:18; 23:11) görülmüştür.

Bryant, Pavlus'un Şam deneyiminden tonik-klonik bir nöbetin sorumlu olduğunu ileri sürmüştür [417]. *(Tonik-klonik nöbet, vücudun her iki tarafında kasılma ve kas hareketlerine yol açan bir nöbet türüdür. Bu nöbetler, konvülsiyonlar da dahil olmak üzere çeşitli belirtiler gösterebilir. Beyindeki anormal elektriksel aktivite nedeniyle ortaya çıkar ve genellikle ani bilinç kaybıyla başlar. Nöbet sırasında kişi kasılır, titrer ve kontrolünü kaybedebilir. Tıbbi müdahale gerektiren ciddi bir durum olabilir.)* Diğer doktorlar havarinin "temporal lob epilepsisine maruz kaldığını doğruladı.

Pavlus ruhsal bozukluklarının farkındaydı: "Akılsız biri oldum" (2Ko.12:11; çapraz başvuru 11:21). "Kendimden, sanki bir başkasıymışım gibi konuşuyorum" (11:23). Bununla birlikte, bazen küfretmeye yakındı: "İsa Mesih için aptalız" (1 Korintliler 4:10). "Doğal insan Tanrı'nın Ruh'u'nun sözlerini kabul etmez, çünkü bunlar ona saçma gelir" (2:14). Bölüm XXII D'de delilik-sahiplik ilişkisini açıklayacağız.

Pavlus ayrıca "ayartılma" (Galatyalılar 4:14) olarak adlandırdığı başka bir rahatsızlıktan da söz eder. Burada kullanılan Grekçe terim *peirasmón*, "günaha ayartma" (Matta 6:13) anlamına gelen *peirasmós'a* benzer, dolayısıyla Pavlus'un sadece zihinsel değil, aynı zamanda ruhsal olarak da hasta olduğunu ve tüm bunların onun sahip olduklarından kaynaklandığını gösterir. Nitekim Pavlus'un kendisi de yaptığının kötü olduğunu ve bunun nedeninin "günah" olarak adlandırdığı, daha güçlü ve iradesine karşı olan, kendine rağmen hareket eden bir şeyde yattığını itiraf etmiştir - aslında bu bir ele geçirilme vakasının doğru bir tanımıdır: "İçimde, yani bedenimde iyiliğin barınmadığını biliyorum... İstediğim iyiliği değil, kötülüğü yapıyorum... İstemediğim şeyi yapıyorum, bunu artık ben değil, içimde yaşayan günah yapıyor" (Romalılar 7:18-20).

La Grande Encyclopedie kısa bir tanımlama yapmıştır: "Pavlus tutkulu ve fanatik insanların tehlikeli sınıfına aitti" [418]. İlahiyatçı Deissmann onu bir "hoşgörüsüzlük klasiği" olarak adlandırmıştır. Dürtüselliği ve şiddeti iyi bilinir ve tekrarlanırdı. "Daha önce günah işlemiş olanlara ve geri kalan herkese, bir daha gelirim canlarını bağışlamayacağımı önceden bildirdim ve ikinci kez bildiriyorum" (2Ko. 13:2). "Sizi bağışlamak için henüz Korint'e gelmedim" (1:23). Yine aynı mektupta şöyle demiştir: "Bunlar sahte elçiler, aldatici işçilerdir, kendilerini İsa Mesih'in elçileri yerine koyarlar. Ve [bu] hiç de şaşırtıcı değildir, çünkü Şeytan'ın kendisi de kendini bir ışık meleşine dönüştürür" (11:13-14). Bu onun sahipliğini kabul etmenin bir yolu muydu? Bu, gördüğü ışığın İsa Mesih'ten değil, tam tersinden geldiği gerçeğinin farkındalığı değil miydi? Böylece sahte bir elçi ve gaspçı olduğunu kabul etmiş olmuyor muydu? Onun İsa Mesih karşıtı tutumu yukarıdaki hipotezleri haklı çıkarmaktadır.

Pavlus şu açıklamayı yapmıştır: "Tanrı toplulukta bazı kişiler belirledi: önce elçiler; ikinci olarak peygamberler; üçüncü olarak öğretmenler; sonra mucizevi güçler; sonra şifa armağanları; yardımlar; yönetimler; dil türleri" (1. Korintliler 12:28; krş. 12:8-10). *Kutsal Kitap*'ın hiçbir yerinde ne Tanrı'dan ne de başkalarından gelen böyle bir sınıflandırma bulunmaz. Bu Pavlus'un yanlış iddialarından sadece biriydi, çünkü bu sıralamayı uyduran ve inandırıcı kılmak için Tanrı'ya atfeden kendisiydi. Daha da ileri giderek şöyle demiştir: "[Hepsi] elçi mi? [Bütün peygamberler mi? [Bütün öğretmenler? [Hepsi [mucizevi güçlere] sahip mi? Hepsi şifa armağanlarına sahip mi? Hepsi dillerle konuşuyor mu? Hepsi yorumluyor mu?" (12:29-30). Armağanları birbirinden ayırarak, aslında onların önemini en aza indirmeye çalışmıştır.

Pavlus neden böyle bir tavır takınmıştır? Bunun tek bir yanıtı vardır: Elçilerin İşleri'nde sihirbaz Elymas'ın kör edilmesi (13:8-11), Listra'daki felçli adamın iyileştirilmesi (14:8-10), bir falcının şeytan

çıkarması (16:16-18), Eutychus'un diriltilmesi (20:9-12), Publius'un babasının ve Malta'daki diğer hastaların iyileştirilmesi (28:8-9) gibi mucizeler gerçekleştirdiği tasvir edilmesine rağmen, *Kutsal Ruh tarafından* gerçek elçilere verilen armağanlara *sahip değildi*. Messadié, Elçilerin İşleri 19:15'teki sözde ele geçirilmiş adam olayından bahsederken, tüm tanıklıklara göre bunun bir ele geçirilme değil, büyük olasılıkla *Amanita phalloida* mantarının neden olduğu bir ilaç zehirlenmesi vakası olduğu sonucuna varır [419]. Elçilerin İşleri yazarının anlattığı hikayelere inanılmaz çünkü Pavlus mektuplarında kendi sözde mucizelerine hiç atıfta bulunmaz ve hatta İsa'nın mucizeleri konusunda sessizdir! Ayrıca, Pavlus garip bir açıklama yapmıştır: "Tanrı'ya şükrediyorum ki, Crispus ve Gaius dışında hiçbirinizi vaftiz etmedim" (1. Korintliler 1:14). Şimdi neden sadece Pavlus'un Listra (Elçilerin İşleri 14:9), Beroea (17:13-14) ve Korint'teki (18:12) olaylara maruz kalmasına rağmen, ona eşlik eden gerçek müritlerin ilahi koruma altında olduğunu kolayca anlayabiliriz. Doğruyu söylemek gerekirse, Pavlus ruhsal yaşamla maddiyattan daha az ilgileniyordu: "Yiyip içmeye hakkımız yok mu?" (1. Korintliler 9:4). "Yiyelim, içelim; çünkü yarın öleceğiz" (15:32).

Pavlus'un mucizeleri küçümseyen bu tavrı daha sonra *Havariler İnancı* ve *İznik İnancı*'nda da yankılanacaktır [420]ki bunlar İsa'nın doğumundan doğrudan çilesine atlayarak, vaizlerini ve mucizelerini atlar ve havariler hakkında hiçbir şey söylemezler.

Pavlus, Kutsal Ruh tarafından bahsedilen armağanları bir bütün olarak küçümsemiş ve onları daha önemsiz görmüştür: "En büyük armağanları ciddiyetle arzulayın" ve hatta nitelikli bir rehber gibi davranmıştır: "Size daha üstün bir yol göstereyim" (1. Korintliler 12:31). Pavlus Kutsal Ruh'un tezahürleri yerine ne koymak istiyordu? Sevgi (bölüm 13)! O, çok acımasız olan (2 Korintliler 1:23; 13:2)! Pavlus'un yukarıda bahsedilen keyfi sınıflandırmasında, şifa ve diğer mucizelere ve özellikle de glossolalia'ya (dillerde konuşma) daha az önem vermiş ve sonuncusunu listesinin sonunda reddetmiştir. "Diller iman edenlere değil, iman etmeyenlere işarettir" (1. Korintliler 14:22; krş. 14:9,19). Bu nedenle, İsa'yla hiç tanışmamış olan sahte elçi Pavlus gelir ve "Ruh'un kendilerine verdiği gibi başka dillerle konuşmaya başlayan" (Elçilerin İşleri 2:4) on iki *gerçek elçiye* verilen ilk kanıtı reddeder. İsa'nın Kendisi bunu bir lütuf olarak ilan etmiştir: "Benim adımla... yeni dillerle konuşacaklar" (Markos 16:17).

Pavlus'un Kutsal Ruh tarafından bahsedilen armağanları küçümsemesi ancak kadınları hor görmesiyle eşdeğerdir. "Kadının öğretmesine de, erkek üzerinde yetki kullanmasına da izin vermem, ama sessiz kalsınlar" (1. Timoteos 2:12). "Kadınlar toplulukta sessiz dursunlar, çünkü konuşmalarına izin verilmemiştir; Yasa'nın da dediği gibi, boyun eğsinler" (1. Korintliler 14:34). Her zaman karşı çıktığı yasaya burada tartışma uğruna başvurulmuştur. "Bir kadının toplulukta konuşması utanç vericidir" (14:35). Pavlus kadınlara hitaben, "Tanrı Sözü sizden mi çıkıyor?" diye sordu (14:36). Pavlus burada İsa'nın Tanrı Sözü (*Lógos tou Theou*, Gr.) olduğunu ve Bakire Meryem'den doğduğunu görmezden geliyordu. "İsa Mesih korkusuyla kendinizi birbirinize teslim edin. Kadınlar, kocalarınıza boyun eğin" (Efesliler 5:21,22; çapraz başvuru Koloseliler 3:18; Titus 2:5). Ancak karşılıklılık (*birbirlerine*) hakkında tek bir kelime bile etmemiştir! "Eğer bir kadın örtünmezse, saç da kesilsin. Ama saçının kesilmesi ya da tıraş edilmesi kadın için utanç vericiyse, örtünsün. Çünkü Tanrı'nın görüntüsü ve yüceliği olan erkeğin başını örtmemesi gerekir" (1. Korintliler 11:6-7). Başka bir deyişle, Pavlus kadını ancak artık bir kadına benzemediği zaman kabul ediyordu! Tertullian da Pavlus'u yineleyerek şöyle yazmıştır: "Kadının kilisede konuşmasına izin verilmez; ama ne öğretmesine, ne vaftiz etmesine, ne adak adamasına, ne de herhangi bir erkeklik görevinde, hele hele herhangi bir kutsallık görevinde kendisine pay istemesine izin verilmez" [421].

Pavlus, sözde günahın (bölüm IX) Adem'le *birlikte* Havva tarafından işlendiği gerçeğini reddederek, sorumluluğu tek "günahkar" olarak sadece Havva'nın üzerine atarak Adem'i tüm suçtan arındırma girişiminde bulunmuştur: "Adem aldatılmadı; ama kadın aldatıldı, suç işledi" (1 Timoteos 2:14). Bununla birlikte, Havva'nın "katkısını" görmezden gelmek yerine, Paskalya ayını ilan eder: "Ey Adem'in mutlu hatası!" [422]. Piskopos Kovalevski'nin Pavlus'un bu saçma iddiasını reddettiğini görmüştük (bölüm XX B). Pavlus'un görüşlerine göre kadın, tek amacı çocuk doğurmak olan bir araçtan başka bir şey değildi: "Çocuk doğurma konusunda korunmalıdır" (1 Timoteos 2:15). Pavlus yazılarında annesi hakkında sessiz kalmıştır, bu da psikologlara onun anne şefkatinden mahrum kaldığına inanmaları için iyi bir neden vermektedir. Gillabert analizinde, "Pavlus'un eserlerinde İsa'nın Annesi Meryem Ana'nın yokluğunun temsil ettiği büyük boşluğu" fark etmiş ve ayrıca kolektif bilinçaltında Anne'nin ifadesi olan Doğa'dan hiç bahsedilmediğini fark etmiştir. Pavlus

sadece *denizden ve geceden* bahsetmiştir, ancak bunlar kolektif psişeye düşmanca yönleriyle yerleştirilmiştir: gece karanlıkla, deniz ise gemi kazasıyla özdeşleştirilmiştir. Gillabert şöyle yorumlamaktadır: "İsa'nın su üzerinde yürümesi ile Pavlus'un denizden sadece gemi kazasıyla bağlantılı olarak bahsetmesi arasında çarpıcı bir tezat vardır" [423]. Bununla birlikte, Jung'un açıkladığı gibi, "deniz bilinçdışının en sevdiği semboldür, yaşayan her şeyin anasıdır"⁴³² [424]. Pavlus'un evlilik ve seks konusundaki tutumu da oldukça anormaldi. Kendisini diğerleri için bir model olarak önerdiğinden, egosu yine tamamen açığa çıkmıştı. "Bir erkeğin bir kadına dokunmaması iyidir" (1. Korintliler 7:1). "Bütün insanların benim gibi olmasını isterim... Evlenmemiş olanlara ve dullara diyorum ki, benim gibi kalmaları onlar için iyidir" (7:7-8). "Bir eşin yok mu? Eş aramayın" (7:27). "Kendisiyle evlenen iyi eder, evlenmeyen daha iyi eder" (7:38). Dul kalan kadın hakkında Pavlus şöyle der: "Böyle kalırsa daha mutlu olur" (7:40) ve aynı şey boşanmış kadın için de geçerlidir (7:11). "Karıları olanlar, hiç karıları yokmuş gibi olsunlar" (7:29). Pavlus bu sözleriyle aslında evlilik içinde cinsel perhizi teşvik etmiş ve Tanrı'nın insanları kutsamak için verdiği ilk buyruğu ihlal etmiştir: "Verimli olun ve çoğalın" (Yaratılış 1:28). "Yahve Elohim şöyle dedi: "İnsanın yalnız kalması iyi değildir" (2:18). Tanrı'nın erkeğin karısıyla birleşmesini emretmesiyle ilgili olarak (Yaratılış 2:24; çapraz başvuru Matta 19:5) İsa'nın Kendisi şöyle demiştir: "Bu nedenle Tanrı'nın birleştirdiğini, hiç kimse ayırmassın" (Matta 19:6). Pavlus bile ("Kendilerini kontrol edemiyorlarsa evlensinler; çünkü evlenmek yanmaktan daha iyidir"⁴³⁸ -1 Korintliler 7:9), uyarır: "Eğer siz de evlenirseniz, günah işlemiş olmazsınız; ve eğer bakire evlenirse, günah işlemiş olmaz; fakat bunlar bedende sıkıntı çekecekler; fakat ben sizi bağıslıyorum" (7:28).

Evdokimov'un kadınlara karşı tutumunun olası bir açıklamasını, Pavlus'un Filimon'a mektubunda (16) "hem bedende hem de Rab'de sevgili bir kardeş, özellikle benim için ve daha çok senin için" olarak tanımlanan Onesimus'a (kaçak köle ve hırsız) karşı doğal olmayan çekiciliğinden şüphelenilebilecek homoseksüel eğilimlerinde bulabiliriz: "Dişil karizmanın hiçbir rol oynamadığı modern, son derece eril dünya, giderek daha fazla Tanrısız bir dünyadır, çünkü annesi yoktur ve Tanrı onun içinde doğamaz. Böyle bir atmosferde eşcinselliğin kendini açıkça ortaya koyması tipiktir. Bu psişik bölünme hastalığı, ruhun erkek ve dişil unsurlarının bütünleşmesindeki bir başarısızlıktır... Bunlar, arketipik dişil değer olan Bakire-Anne'ye karşı tüm duyarlılığını yitirmiş bir psişik durumun en semptomatik belirtileridir. Fazla eril bir dünya ebedi kökenlerini göz ardı eder" [425].

Pavlus, "Hristiyanlık" içinde, *pagan* Greko-Romen antik dönemindekine benzer bir pozisyonu sürdürmektedir. Pythagoras keskin bir şekilde ilan etmiştir: "Düzeni, ışığı ve erkeği yaratan iyi bir ilke vardır; kaos, karanlığı ve kadını yaratan kötü bir ilke vardır" [426]. Aristoteles'ten sonra: "Erkek belli bir kapasite sayesinde, kadın ise bir yetersizlik sayesinde böyledir" [427] ve: "Sessizlik kadının yüceliğidir, ama bu erkeğin yüceliğiyle eşit değildir" [428] (çapraz başvuru 1Ti. 2:12; 1Ko. 14:34-35). Solon'un yasası ve Roma Kanunu kadını hiçbir hakkı olmayan aşağı bir varlık olarak görüyordu. Yüzyıllar sonra, Napolyon Kanunları kocanın egemen evlilik gücünü tesis edecektir: kadının tanıklığının hiçbir yasal değeri yoktu ya da bir delinin ya da başka bir şekilde yasal olarak ehliyetsiz birininki kadar azdı.

Bin yıllık aykırı bir uygulamanın ardından Papa Gregory VII tarafından dayatılan manastır bekârlığı kurumu, doğaya tamamen aykırı olan Pavlusçu kavramlardan kaynaklanmıştır. Önceki sapkınlıklar, ruhanilik ile normal bir cinsel yaşam arasındaki uyumsuzluğa dair yanlış fikirle desteklenmektedir. Bireyin kendisini ancak normal aile hayatını tamamladıktan sonra ruhaniliğe adanacağı binlerce yıllık Hint geleneğinden ne kadar da uzaktır (bölüm XV B).

Ambrose şöyle demiştir: "Evli insanlar içinde yaşadıkları durumdan utanmalıdır (*erubescant*, Lat.)" [429]. Keşiş Jovinianus, *perhiz* abartılarına karşı verdiği mücadele nedeniyle Jerome tarafından, yazarının evliliği ve genel olarak kadınları kötü gösterdiği ve böylece Pavlus'un antifeminist tutumunu yankıladığı 383 yılında yazdığı *Kutsal Meryem'in Ebedi Bekareti (Helvidius'a Karşı)* adlı hatalı risalesinde eleştirilir [430].

Genel tutuma rağmen, bazı münzevi yazılar iffetin zorluğundan bahsetmiştir. Augustinus bile Tanrı'ya dua ederdi: "Bana iffet ve süreklilik bahset, ama henüz değil" [431]. Archimandrite Scrima, "John Climacus şöyle dedi: Bedenlerini kamçılayarak öldüren ama akıllarını yitirmiş keşişler tanıyorum; normal yemek yiyen diğerleri sessizdir, dualarına odaklanırlar" [432].

Benzer bir düşünce çizgisinde, sadece Hristiyan değil diğer inançlara mensup çilecilerde de karşılaşılan oruç tutmanın (*jejunium*, Lat.) Tanrı'ya yaklaşmaya yardımcı olabileceğine dair yanlış fikir (bölüm XIX B, XXV A, B, C), *Boşluk –Void* engelini (karın bölgesi; bölüm I) fiziksel olarak boş hale getirerek aşma fikrinden kaynaklanmıştır ki bu, burada maddi değil manevi bir süreçle ilgilendiğimiz için tamamen anlamsızdır. İsa, bazı insanlar tarafından sergilenen diyet kaygısını hafifletmek amacıyla, takipçilerine şöyle demiştir: "Benim sizin bilmediğiniz yiyeceklerim var" (Yuhanna 4:32)' diyerek Dharma'yı gerçekleştirerek elde edilen ruhani yiyeceğe atıfta bulunmuştur: "Benim yiyeceğim, beni gönderenin isteğini yerine getirmem ve onun işini bitirmemdir" (4:34). Ramana Maharishi ayrıca ruhani yükselişi kolaylaştırdığına inanılan oruç ve belirli diyetlere de atıfta bulunmuş ve aydınlanmış insanın "sabit olduğunu ve aldığı gıdalardan etkilenmediğini" açıklamıştır [433].

Bazı rahiplere (Katolikler, çünkü Doğu Kilisesi rahip bekârlığı fikrini her zaman reddetmiştir), keşişlere ve rahibelere cinsel ilişkiyi yasaklamak, gayrimeşru ama masum bebeklerin doğmasını engellemediği gibi, çocuklar da dâhil olmak üzere mağdurlara yönelik cinsel istismarlara ve dünyada gazete ve televizyonların manşetlerini süsleyen daha birçok sapkınlığa neden olmuştur (bölüm XX C2c).

George Bernard Shaw, Pavlus'u dini bekârlığı icat etmekle suçlamış ve ikincisini "İsa'ya yapılan canavarca bir dayatma" olarak nitelendirmiştir [434].

Evdokimov her ne kadar kadın düşmanı olsa da, durumun dürüst bir analizini yapmaktan çekinmemiş ve şunları yazmıştır: "Patristik dönemde teologların kaygıları dogmatik sorular üzerinde yoğunlaşıyordu. Çoğu bekâr ve keşiş olan bu kişiler, bir aşk teolojisi yazmak için ne gerekli deneyime ne de ilgiye sahipti... Çilecilerin hayranlık uyandıran muhteşem kahramanlığı, insanın kendi içinde belirleyici bir savaş verdi. Ondan şeytani güçleri kovdu ama bunun bir bedeli vardı. Erkek ve kadın arasındaki ilişkiyi neredeyse insanlıktan çıkardı ve bedelini ödeyen kadın oldu. Radikal çevrelerde... çileci kurtuluş dünyadan (*fuga mundi*), daha doğrusu dışıl olan her şeyden kaçmaktan ibaretti. Bazen önemli olanın yalnızca erkeklerin kurtuluşu olduğu ve kurtulmak isteyen erkeğin her şeyden önce kadından kaçması gerektiği izlenimine kapılırız... Hristiyanlığı bekarlıkla tanımlanmış gibi görür ve evliliği hoşgörülen bir istisnadan başka bir şey yapmaz... Birçok Kilise Doktoru'nun hassas dışıl ruhlarda yarattığı derin huzursuzluğu anlamak kolaydır; bu ifadeler, başka türlü kınanamayacak ruhani otoritelerden gelse de, genellikle karşılıksızdır... Bir zamanlar ciddi teologlar kadının bir ruhu olup olmadığını tartıştılar; ve kadının Tanrı ile doğrudan ilişkisini sorguladılar. *Theotokos*'u (Tanrı Doğuran) övdüler ama kadının, Tanrı'ya bir erkeğin aracılığı ile yükselmesi gerektiğini söylediler. Böyle bir Marioloji, *Theotokos*'u dışilden yoksun bırakır ve her kadını ontolojik düzeyler arasındaki kopuşa yerleştirir... İnsanlık tarihine sanki normal bir durummuş gibi inanılmaz bir yabancılaşma getirilmiştir... Dışıl karizmanın hiçbir rol oynamadığı modern, son derece eril dünya, giderek daha fazla Tanrısız bir dünyadır, çünkü annesi yoktur ve Tanrı onun içinde doğamaz... Eski Ahit'nin rabbinik döneminde tanımlanan biçimler bugün bile kadınlara uygulanmaktadır. Ancak Yeni Ahit'nin başlattığı lütuf krallığında, Yasa'nın gerçek diyalektiği, "Yasa-Erkeği "ni aşma ve böylece Yasa'nın kendisini bir tanık olarak gerçek hizmetini yerine getirme görevinin kadına düştüğünü göstermektedir" [435].

En azından cinsel olarak bastırılmış ya da en iyi ihtimalle büyük bir psikopat olan Pavlus'un hiçbir şekilde İsa Mesih'in öğretilerini geliştiremeyeceğini görmemek için insanlar ne kadar kör olmalıydı? İsa hiçbir zaman evliliğe karşı olmamıştı. Bunun kanıtı, O'nun ilk mucizesi aracılığıyla Gücünün ortaya çıktığı Kana düğününde yer almasıydı. "Bir adam anasını babasını bırakacak, karısıyla birleşecek ve ikisi tek beden olacak" (Matta 19:5; Markos 10:7-8). Benzer bir tutum, Eski Ahit'nin tamamına yayılan, Tanrı'nın seçilmiş halkın soyunu çoğalttığı şeklindeki iyi bilinen temayla sonuçlanmıştır. Diğer ayrıntılar bölüm IX'da verilmişti.

Hâlâ Pavlus'un tek tutarsızlığını içeren bir metin vardır - feminizmin *Magna Charta*'sı olarak kabul edilen bir cümle: "erkek ve kadın yoktur, çünkü hepiniz Mesih İsa'da birsiniz" (Galatyalılar 3:28)' ancak Profesör Wayne Meeks Pavlus'a atfedilen bu sözlerin ön geleneğe ait olduğuna inanmaktadır [436]. Bu farklılaşmamış pozisyona rağmen, ataerkil Kilise 1. Korintliler'den 14. bölümün sonundaki

metin ve 1. Timoteos'tan ikinci metin' her ikisi de kadınlara karşı kültürel ve kilise zulmünü haklı çıkarmak için kullanılır.

İskenderiyeli Clement, ezeli Hristiyan geleneği içinde tekil bir karakterdi. İsa Mesih'te "ne erkek ne de dişi olduğunu" kabul etmiştir [437]. Dahası, "Baba'nın kucağı (ya da bağı) hakkında yazdı... Ve doğasında ifade edilemez olan Baba oldu, bize karşı şefkatli olan ise Anne oldu. Ve sevgisinin bir sonucu olarak Baba bir kadın doğasına büründü ve bunun açık kanıtı da kendisinden doğurduğu Oğul'dur" [438] diyerek, Eski Ahit'te olduğu gibi Tanrı'ya dişi özellikler atfeder (bölüm XX B). Clement, *İncil*'de adı geçenlerden (Judith' Esther vs.) yazar (Arignote)' filozof (Themisto' Theano) olarak bilinen diğer seçkin kadınlara kadar sıraladığı hayranlık duyduğu kadınların bir listesini (Hristiyan geleneğinde bir istisnadır) oluşturmuştur.⁴³⁹ [439]]' ressam ve şairler [440].

Clement⁴⁴⁰ Pavlus'tan sonra gelen Kilise Babaları hariç, hepsi bu kadın düşmanı tutumunda delicesine ısrarcı olduklarını kanıtlamışlardır. Öyle ki, bazıları şöyle demiştir: "Her kadın, kadın olduğu düşüncesinden utanç duymalıdır" [441]. Tertullian "göklerin krallığının hadımlara ait olduğunu" [442] düşünür ve kadını "şeytanın kapısı" [443] olarak görür. Tertullian, Gnostik mezheplerdeki kadınlar hakkında tartışırken şöyle yazmıştır: "Bu sapkınların kadınları, ne kadar ahlaksızlar! Çünkü öğretecek, tartışacak, şeytan çıkarma ayinleri düzenleyecek, tedaviler uygulayacak, hatta vaftiz edecek kadar cesur" [444]. Hippolytus, Gnostikler arasında bilinen iki peygamberin adından bile söz eder: Priscilla ve Maximilla. Hippolytus Augustinus, "Tanrı'nın suretinin kadın değil erkek olduğunu" ve "kadının tek başına kendisi söz konusu olduğunda, Tanrı'nın sureti olmadığını; ama erkeğin tek başına söz konusu olduğunda, kadının da onunla bir bütün olduğu zamanki kadar tam ve eksiksiz olarak Tanrı'nın sureti olduğunu" [445] ilan ederken, Eski Ahit'i (Yaratılış 1:26-27; 5:1) inkar edecek kadar ileri gitmiştir. Paul VI, 1975'te (!) ilan etmiştir: "kadınların rahiplikten dışlanması Tanrı'nın Kilisesi için planıyla uyumludur" [446].

c. KİLİSE

"En Yüce Olan, ellerle yapılmış [yerlerde] oturmaz"

Elçilerin İşleri 7:48 (çapraz başvuru 17:24; 1 Krallar 8:27; 2 Tarihler 2:6; 6:18; 1 Korintliler 3:16; Efesliler 2:21,22)

Kilise doktrininin temel taşı İsa'ya atfedilen şu cümlede ortaya çıkmıştır: "Sen Petrus'sun ve Kilisemi bu kayanın üzerine kuracağım" (Matta 16:18). En azından *İncil*'in birçok versiyonunda metin bu şekildeydi, ancak *Kilise* sözcüğü yerine orijinal Yunanca sözcük olan *kroklesia*'nın doğru (yorumlanmamış) karşılığının, yani (inanırlar) *topluluğunun* kullanıldığı dürüst çeviriler de vardı. Aynı şey Vahiy'de de (1:11 vs.) sık sık görülmüş ve aynı yanlış yönlendiriciler Efes, İzmir vs. kentlerindeki yedi *ekklesiyayı* (topluluğu) "Kiliseler" olarak yorumlamışlardır. İsa'nın zamanında, O sadece *qahal* (topluluk, Yahudilerin toplanması, Aram) kelimesini kullanmış olabilir ve takipçilerini sadece "küçük bir sürü" olarak adlandırmıştır (Luka 12:32). Sonradan ortaya çıkan "kilise" sözcüğü Müjdeler'de – İncillerde - sadece iki kez ve her ikisinde de Matta'yla birlikte geçer (16:18; 18:17). Başlangıçta kraliyet binasına (*basileús*, kral, Gr.) atfedilen yapıyı (*basilika*, Lat.) tanımlayan terime gelince, Konstantin zamanından (4. yüzyıl) itibaren kilise binasını tanımlamaya başlamıştır. Vahiy'in 12. ve 13. bölümlerinde geniş bir şekilde anlatılan Kötülük, farklı şekiller altında Demir Çağı boyunca aynı kalan canavar tarafından tasvir edilmiştir. Tanımlanabilmesi için bazı ipuçları verilmiştir: "Ona her oymak, her halk, her dil ve her ulus üzerinde yetki verildi; yeryüzünde yaşayan herkes ona saygı gösterecek... Kim tutsak edilirse, tutsak edilecek. Kim kılıçla öldürürse, kılıçla öldürülmelidir" (13:7,8,10). Sonunda ipucu bile verildi: "Akıllı olan canavarın sayısını saysın: çünkü o bir insan sayısıdır; ve onun sayısı altı yüz [ve] altmış altıdır" (13:18).

Kabileler, insanlar, diller ve uluslar üzerinde egemenlik kurmuş ve hala kurmakta olan Kilise'nin dünyanın her yerinde ona saygı gösterdiğini ve göstermekte olduğunu görmek zor olmayacaktır. Haçlı seferlerinde ve "kutsal" savaşlarda köleleştirdi ve kılıçla öldürdü, diğerlerinin yanı sıra beş yüz yıl önce Amerikan yerlilerinin katledilmesi buna bir örnektir.

Birçok ipucu, insanların Hristiyan Kilisesi adını verdikleri kurumun orijinal yeri olan Roma'yı işaret etmektedir.

Vahiy şöyle yazar: "Kadın, mor ve kırmızı giysiler içindeydi; altın, değerli taşlar ve incilerle süslenmişti; elinde iğrenç ve murdar şeylerle dolu altın bir kâse vardı" (17:4). "Yedi baş, kadının üzerinde oturduğu yedi dağdır" (17:9). "Gördüğün kadın, yeryüzünün kralları üzerinde egemenliği olan büyük kenttir" (17:18). "Kadının kutsalların kanıyla ve İsa'nın tanıklarının kanıyla sarhoş olduğunu gördüm" (17:6). "Ve yedi kral var: beşi düştü, biri geliyor, diğeri henüz gelmedi; ve geldiği zaman [sadece] kısa bir süre kalmalıdır" (17:10). Bu metni deşifre etmeye çalışalım. *Mor ve kırmızı* sırasıyla piskoposların ve kardinallerin renkleridir. Başkâhinler zengin kıyafetler giyerek, *altın, değerli taşlar ve incilerle* süslenerek herkese meydan okurlar. Her Hristiyan rahibin *elinde*, dünyadaki tüm büyük dinlerin nefret ettiği *şarap* olan *iğrençlikler ve kirli şeylerle dolu altın bir kadeh* vardır (bölüm XV E). Dahası, rahipler Tanrı'ya iğrenç gelen bu alkollü içkiyi çocuklara bile verirler! *Kadının üzerinde oturduğu yedi dağ* açıkça yedi tepe üzerindeki Roma'ya işaret eder, *bu büyük şehir yeryüzünün kralları üzerinde krallığa sahiptir*: önce Roma İmparatorluğu'nun başkentiydi, sonra Kilise'nin Kutsal Makamı onun yerini aldı ve tarih boyunca birçok kral üzerinde egemenlik kurdu ve şimdi milyarlarca insan üzerinde hüküm sürüyor. Peygamberin *gördüğü sarhoş kadın*, şarap kadehini ve sık sık sarhoş olan rahipleri *ima* eder; *azizlerin kanı ve İsa'nın tanıklarının kanı* da, Hristiyan şehitlerin kanıyla kızaran Roma'ya işaret eder, ama aynı zamanda Roma'nın ilk Hristiyanların şehit edilmesinden elde ettiği manevi sermayenin hesaba katılmasına da işaret eder; Hristiyanlara zulmetmekten, işkence etmekten ve öldürmekten suçlu olan Pavlus'u hariç tutamayız. Son olarak, *yedi krala* değinelim. Vahiy, Roma karşıtı Yahudi isyanının bastırılmaya başlandığı sıralarda yazılmıştır. *Beş tanesi düşmüştür*: Augustus' Tiberius' Caligula' Claudius ve Nero. *Bir tanesi*: Ocak 69'a kadar hüküm süren Galba. *Gelecek ve sadece kısa bir süre kalacak olan diğeri* ise Otho'dur (Ocak 69'dan Nisan 69'a kadar üç ay hüküm sürmüştür). Diğer olası yorum ise Avatarları göz önünde bulundurur: ilk beşi ilk beş çakraya karşılık gelir; altıncısı (İsa) -Yeni Ahit için gerçek olan- Agnya çakrasını yönetir; gelecek olan (Kalki) yedinci çakra olan Sahasrara'yı yönetir (bölüm XIX C). İkincisinin sadece insanları yargılamak için kısa bir süre kalacağı anlaşılmıştır.

Nostradamus da aynı yöne işaret ederek Roma Kilisesi'nin kaçınılmaz sonunu ilan eder: "*O vaste Rome ta ruyne s'approche,/ Non de tes murs, de ton sang & substance:/ L'aspre par lettres fera si horrible coche,/ Fer poinctu mis à tous iusques au manche*" (Ey uçsuz bucaksız Roma, yıkımın yaklaşıyor,/ Duvarlarından değil, kanından ve özünden:/ Harflerle sert olan çok korkunç bir çentik yapacak,/ Kabzaya kadar herkese sürülen sivri çelik, Fr.) [447]. İmgelemci şu anda tanık olduğumuz olayları duyurmaya devam eder: "*Aux temples saints seront faits grâds scanda(les),/ Comptez seront par honneur & loüanges/ D'vin que l'on graué d'argent, d'or les medalles,/ La fin sera en tourmens bien estranges*" (Kutsal tapınaklarda skandallar işlenecek,/ Onur ve övgü olarak sayılacaklar:/ Gümüşten ve altından madalyalar taktıkları birinin,/ Sonu çok garip işkenceler içinde olacak, Fr.) [448]. John Hogue, Fransız kahinin 60 dörtlüğünü 20. yüzyılın sonlarına doğru yeni bir inancın ortaya çıkışına ayırdığını iddia etmiştir: "Nostradamus yeni bir dinin çiçek açacağını açıkça öngörerek, bilinen tüm yerleşik inançları küçümsemektedir" [449]. "*Celuy qu'aura la charge de destruire/ Temples & sectes changees par fantasie*" (Birisi fanteziyle değiştirilmiş tapınak ve mezhepleri yok etmekle suçlanacak, Fr.) [450]. Ayrıca son altı papa hakkında da kehanette bulunmuş [451], örneğin Pius XII ile faşistler arasındaki bağlantıyı [452], Paul VI'nın papalığını [453] ve hatta John Paul I'in öldürülmesini [454] anlatmıştır.

Yuhanna kızıl kadını tarif etti: "Alnında bir ad yazılıydı: GIZEM, BÜYÜK BABIL, FAHİŞELERİN VE YERYÜZÜNÜN İĞRENÇLİKLERİNİN ANASI" (17:5). RAB'bin yanı sıra, *Kral James Versiyonu*'nun tamamında kalın harflerle yazılmış tek sözcükler bunlardır. Seneca, Roma'nın fahişelerinin alınlarında adlarının yazılı olduğu bir tabela ya da etiket taşıdıklarını söylemiştir [455]. Daniel 2 ve Vahiy 13'teki kehanetler, Deccal'in yeniden canlanan Roma İmparatorluğu'nun başkentinin Roma olacağını çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Jerome 5. yüzyılda Roma'yı Babil'e benzeterek şöyle yazmıştır: "Babil'de yaşadım ve kırmızı zina yapan kadının duvarlarıyla birlikte oturdum ve Roma'nın özgürlüğüne sahiptim" [456]. XIII. yüzyılda Fransiskanların generali Kardinal Bonaventura, Roma'yı Vahiy'deki fahişeye benzeterek Martin Luther'i üç yüzyıl önceden haber vermiştir. 1955 yılında Bernard Leonard tarafından kaleme alınan *The Book of Destiny (Kader Kitabı)* adlı kitapta yazar, *İncil*'in son günlerde Şeytan'ın Roma'yı ve Roma Katolik Kilisesi'ni ele geçireceğini bildirdiği sonucuna varmıştır. Vahiy 17'ye atıfta bulunarak şunları okuyabiliriz: "Büyük fahişe, gerçek inançtan sapması korkunç bir şey olan bir şehirdir. Bu Roma'yı işaret ediyor olabilir... Ve bu şehrin dinden dönmesi ve

olası tüm ulusları ve halkları Deccal'e tapmaya yönlendirecek bir imparatorluğun başı haline gelmesi, onun için gerçekten de Büyük Fahişe unvanı anlamına gelecektir. Elçiler eski Roma'yı "Babil" olarak adlandırmışlardır (1 Petrus 5:13). Dolayısıyla geleceğin büyük fahişesinin Roma olacağı sonucu açıktır" [457]. Bu koşullar altında Katolik sansürcülerin "Nihil Obstat ve Imprimatur" ile Leonard'ın kitabını usulüne uygun olarak onaylamaları şaşırtıcıdır.

Şimdi, **666** sayısının anlamını analiz edelim.

Ezeli Hıristiyanlık döneminde ve bölgesinde kullanılan eski dillerde (İbranice, Yunanca, Latince) rakamlar için özel işaretler olmadığı ve bunun yerine harflerin kullanıldığı bilinmektedir. Kiril (Slav) alfabesi de (Yunan alfabesinden türetilmiştir) aynı özelliğe sahiptir. Bu durum, en iyi bilinenleri arasında Kabalistlerin de bulunduğu sayı biliminin (numeroloji) ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çeşitli uzmanlar canavar sayısını hesaplamıştır.

λατεινός (lateinós, Latince, Gr.) sözcüğünün sayısal değeri şudur:

$30 + 1 + 300 + 5 + 10 + 50 + 70 + 200 = 666$.

Bu keşif Lyons Piskoposu Irenaeus sayesinde gerçekleşmiştir.

Şeytan'la konuşurken, "İsa'nın ona şöyle sorduğunu hatırlıyoruz: "Senin adın ne?" O da şöyle dedi: "Lejyon" dedi" (Luka 8:30). Bu yine Roma'yı işaret etmektedir. Kurtarıcı'yı öldürdükleri için Romalıların suçlu olduğu gösterilmişti (bölüm XVII).

Rakam olarak kullanılan *Latin* harflerinin toplamı: **MDCLXVI 1666**'dır.

Papa küstahça ve gaspçı bir şekilde kendisini "**VICARIVs FILII Dei**" (Tanrı'nın Oğlu'nun locum tenens'i - bu başka birinin görevlerini geçici olarak yerine getiren kişidir. Latince'de "yerini tutmak" anlamına gelir.) olarak ilan etmiştir; burada Latince rakamlar (kalın harflerle) aşağıdaki değere sahiptir:

$5 + 1 + 100 + 1 + 5 + 1 + 50 + 1 + 1 + 500 + 1 = 666$.

DICtatVs LeX papae'yi ilan eden Papa Gregory VII, bu kelimeleri papalık esasının üzerine kazıdı.

Bununla birlikte, ilgili Latince rakamların toplamı şöyledir:

$500 + 1 + 100 + 5 + 50 + 10 = 666$.

Nitekim Luther, Papa'yı Deccal ile özdeşleştirmekte tereddüt etmemiştir.

Tüm bunlar, Vahiy'de canavarı tanımlayan sözlerde yer alan Petrus'a (Kilise'nin kurucusu olarak kabul edilen ilk "papa") yapılan imaya mükemmel bir şekilde uymaktadır: "Biri kılıçla öldürecekse, kılıçla öldürülmelidir" (13:10), çünkü İsa Getsemani Bahçesi'nde Petrus'a şöyle demiştir: "Kılıcını yerine geri koy; çünkü kılıç alan herkes kılıçla yok olacaktır" (Matta 26:52; krş. Yuhanna 18:11).

Hıristiyanlığın başlangıcında sadece tek bir Hıristiyan topluluğu vardı ve bu topluluk daha sonra - ilahi değil insani bir istekle - çekirdeği Roma'da olan bir kurum haline geldi. Ancak bin yıl sonra, 1054 yılında, Doğu (Ortodoks) ve Batı (Katolik) arasındaki Büyük Bölünme gerçekleşmiş ve ardından sayısız Hıristiyan mezhebi ortaya çıkmıştır.

İsa, "şöyle diyerek" suçladığı din önderlerinin düşmanı olarak biliniyordu: "Din bilginleriyle, Ferisiler (*Tevrat'ı çağın gereklerine göre yorumlayan bir Yahudi grup*) kendilerini Musa'nın yerine koydular" (Matta 23:2) dedikten sonra onların ikiyüzlülüğünü açığa vurmuştur: "Bu nedenle size ne söylerlerse söylesinler, yapın ve yerine getirin. Ama onların yaptıklarının ardından gitmeyin, çünkü onlar hem söylerler hem de yapmazlar" (23:3). Birçok kez onlara "akılsızlar ve körler" (23:16,17,19,24,26), "din bilginleri ve Ferisiler, ikiyüzlüler" (23:13-15,23,25,27,29) diyerek seslenir: "Vay halinize ey din bilginleri ve Ferisiler, ikiyüzlüler, çünkü göklerin egemenliğini insanların önüne kapattınız; çünkü içeri girmiyorsunuz, girenlerin de girmesine izin vermiyorsunuz" (23:13; çapraz başvuru Luka 11:52). İsa Mesih onları uyardı: "Siz ne beni ne de Babamı tanıyorsunuz" (Yuhanna 8:19): "Beni arayacaksınız ve günahlarınız içinde öleceksiniz" (8:21). Eski Ahit daha da açıklayıcıdır: "RAB'bi aramaya gidecekler... ama bulamayacaklar, O kendini onlardan çekti" (Hoşea 5:6). "O zaman beni çağıracaklar,

ama yanıt vermeyeceğim" (Süleyman'ın Özdeyişleri 1:28). Ayrıca İsa müritlerine (XX C4 bölümünde gösterilecek olan birkaç istisna dışında, inisiye edilmemiş olanlara) defalarca söylemiştir: "Beni arayacaksınız ama bulamayacaksınız ve benim olduğum yere gelemeyeceksiniz" (Yuhanna 7:34; çapraz başvuru 7:36; 8:21; 13:33). Kurtarıcı aşağıdaki genel uyarıyı dile getirmiştir: "Bu nedenle size diyorum ki, Tanrı'nın Egemenliği sizden alınacak ve onun meyvelerini üreten bir ulusa verilecektir" (Matta 21:43).

Benzer bir görüş, Notovitch tarafından keşfedilen ve *Aziz İsa'nın Hayatı* (bölüm XXIII A) başlığını taşıyan İsa ile ilgili el yazmasında da yer almaktadır: "Rahipleri olmadığı sürece, doğal yasa tarafından yönetildiler ve ruhlarının sadeliğini korudular". "Bu nedenle size diyorum ki: "Yargı gününden korkun, çünkü Tanrı, çocuklarını yoldan çıkaran ve onları batıl inançlar ve hatalarla kandıran herkese korkunç bir azap verecektir; görenleri kör edenlere; kuyuya bulaşıcı hastalık getirenlere; Tanrı'nın insana tabi olması ya da işlerinde ona yardım etmesi için yarattığı şeylere tapınmayı öğretenlere" [458]. Biraz değiştirilmiş bir şekilde, bu iki alıntı Roerich tarafından görülen bir başka Tibet belgesinden kaynaklanmaktadır: "Uluslar rahipleri olmadığı sürece, doğa yasaları tarafından yönetilmiş ve ruhlarının saflığını korumuşlardır" [459]. "İsa dedi ki: "İnsanları doğru yoldan saptıran, insanları batıl inançlar ve önyargılarla dolduran, görenlerin görüşünü körleştiren ve maddi şeylere boyun eğmeyi öğütleyenlerden sakının" [460]. Aynı el yazması devam ediyor: "Kardeşlerini ortak nimetlerden yoksun bırakanlar, kendileri de bu nimetlerden yoksun bırakılacaklardır" [461]. "Ve Brahmanlar⁴⁴¹ ve Kshatriya'lar⁴⁴² Sudralar olacak⁴⁴³ Yüce Ruh'un sonsuza dek birlikte kalacağı Sudralar'ın" [462]. İngiliz teolog Pelagius (yaklaşık 354-418) kurtuluşun Kilise kurallarına basitçe uymakla değil, kişisel çabayla elde edileceğini vaaz etmiştir. Gerçek şu ki, "rahipler bize kurtuluş umudu ve sadece doğru yolda olduğumuzu değil, aynı zamanda seçilmiş insanlar olduğumuzu bilmenin verdiği üstünlük duygusunu da beslerler. Ne yazık ki bunun bedeli, dönüşüm ya da kim olduğumuz gerçeğini keşfetmek için gerçek olasılığı kaybetmektir⁴⁴⁴" [463]. Halil Cibran, "İsa buraya insanlara soğuk, sefil kulübelerin ve kasvetli barakaların ortasında muhteşem kiliseler ve tapınaklar inşa etmeyi öğretmek için gönderilmedi... O insan kalbini bir tapınak, ruhu bir sunak ve akli bir rahip yapmak için geldi" [464].

Kur'an'ın seçkin müritsi Abdullah Yusuf Ali, İslami Kutsal Kitap hakkındaki yorumlarında ilginç bir açıklama yapmıştır: "Gerçek, rahiplerden ya da tüm halkların batıl inançlarından gelmek zorunda değildir. Allah'tan gelir ve doğrudan vahyin olduğu yerde şüpheye yer yoktur" [465]. Schuon, rahipliğin reçetelerini reddederken şunu göstermiştir: "İsa Mesih, kişinin öze bağlı kalması gerektiğini öğretir ve bu ilke açıkça *religio perennis* diyebileceğimiz şeyle ilgilidir - Ezeli, evrensel⁴⁴⁵ ve dinin temelini oluşturur. Bu nedenle *Kur'an*'ın dilinde *fitrat* terimiyle ifade edilir: Ezeli norm, şeylerin derin doğası" [466]. Aslında, İngiltere Kilisesi ve Anglikan Cemaatinin başı, Canterbury Başpiskoposu Dr. George Cary bile "İsa Mesih'in kendisinin dini binalarda çok az zaman geçirdiğini ilan etmiş ve rahipleri "ikiyüzlüler" olarak tanımlamıştır" [467].

İsa Mesih, dini liderlerin Krallığa en son girecek (Aydınlanmaya en son ulaşacak) kişiler olacağı konusunda onları uyarmıştır: "Size doğrusunu söyleyeyim, vergi toplayıcıları ve fahişeler Tanrı'nın Egemenliği'ne sizden önce girecekler" (Matta 21:31). Gerçekten de fahişeler ve diğer tüm günahkârların yanı sıra, *Talmud*'a göre "soyguncularla aynı şey olan" [468] vergi toplayıcıları (publicans, *telónai*, Gr.) gelir. Bunlar Yahudiler tarafından en çok nefret edilen ve hatta tiksiniilen kişilerdi (Matta 9:10-11; Markos 2:15-16; Luka 5:30). Yahova bu tür insanlara şöyle dedi: "Bütün bu görüm sana mühürlenmiş bir kitabın sözleri gibi oldu: "Bunu oku, sana yalvarıyorum" derler: "Okuyamam, çünkü mühürlüdür" der" (Yeşaya 29:11). Günümüzün dini liderlerinin İsa'nın zamanındakilerden daha iyi olacağına inanmak için hiçbir neden yoktur! Her ikisi de ilahi yasaya itaatsizlik ettiler ve hala da itaatsizlik ediyorlar, ruhani yükseliş için değil, *güç* ve *para* için özlem duydular ve hala da duyuyorlar. Tanrı'nın parayla, endüljanslarla – *kilisenin bağış karşılığı günahları affetmesi* - ve rahiplerin servetini artırmayı amaçlayan benzer diğer ruhban icatlarıyla satın alınabileceğini nasıl hayal edebilirlerdi? *Katolik Kilisesi İlmihali*, Araf hakkındaki Kilise doktrinine atıfta bulunurken utanmadan şöyle demiştir: "Kilise aynı zamanda ölümler

adına sadaka vermeyi, hoşgörüyü... övmektedir... Hoşgörü, günahlardan kaynaklanan geçici cezanın Tanrı önünde hafifletilmesidir" [469]. Ancak Luther'in de gösterdiği gibi [470], *Kutsal Kitap*'ta Araf'la ilgili tek bir kelime bile yoktur! Meselenin dinsiz bir kökeni vardı: aynı Luther tarafından 1517 tarihli doksan beş tezinde [471] alenen ifşa edilen papalık açgözlülüğü.

1. William Blake derin bir mistikti, gerçekten de büyük bir aydınlanmış ruhtu. Bununla birlikte, öznel dini deneyimin değerini vurgulayarak kurumsallaşmış kiliseye karşı çıktı. *Avrupa*'sında asalı iki meleğin eşlik ettiği yarasa kanatlı bir papanın grotesk figürünü resmederken, Katolik Kilisesi'nin ihtişamlı kıyafetlerinin ardında gizlenen kinizm - *Yunan düşünürleri Antisthenes'le Diogenes'in oluşturdukları, insanın gerçek erdeme ve mutluluğa, bütün gereksinimlerinden sıyrılarak ve hiçbir değere bağlı kalmayarak ulaşabileceğini öne süren Sokratesçi öğreti* - ve güç arzusunun ardındaki gerçeği ortaya çıkardı [472].

İsa, hükümdarlar tarafından sergilenen lükse karşıydı: "Tilkilerin delikleri, göklerin kuşlarının tüneleri vardır; ama İnsanoğlu'nun başını koyacak yeri yoktur" (Matta 8:20). Takipçilerinden, kendilerine yaptıkları hizmetler için insanlardan ücret almamalarını istedi: "Karşılıksız aldınız, karşılıksız verin. Kendinize altın, gümüş ya da pirinçten kemer, yol parası, iki beden giysisi, çarık ya da değnek sağlamayın; çünkü çalışan kişi yiyeceğine layıktır" (Matta 10:8-10). "Onlara yalnızca bir değnek dışında yol için hiçbir şey almamalarını buyurdu; kuşaklarında ne para, ne ekmek, ne de para olacaktı" (Markos 6:8). İsa'nın Hindistan'da (bölüm XXIII A) *sanyasi-gezgin* münzevi (*yatayah*, gerçeği arayan, vazgeçen kişi; *yati yat* kökünden gelir, yönelmek, istekli olmak, sebat etmek, uyanık olmak, hazırlıklı olmak, Sanskr.) sahip olduğu hiçbir şeyi olmayan ve insanlardan sadece elinin boşluğuna alabileceği yiyecekleri ya da Büyük Haham Eliezer'e atfedilen Talmudik bir metnin sözleriyle "sepetindeki bir lokma yiyeceği" kabul eden [473]. Sanyasi'nin muadili, Almanya'da (13. yüzyıl) etkileri ilahiyat üniversitelerinde bile görülen Mendicant Tarikatı Rahipleriydi [474]. Diğer kayda değer (ama çok az!) örnekler, yoksullara yardım eden ama onlardan para almayı reddeden *anargyres* (parasız azizler, Gr.) Cosme ve Damian, Pantaleon ve Hermolaus'tur.

Eski Ahit bize, ruhsal armağanlar için ödeme kabul ettiği için Tanrısallığın Ghehazi'yi cezalandırdığını söyler (2.Krallar 5:20-27). Orada şunu da okuyabiliriz: "Susayan herkes suya gelsin; parası olmayan gelsin, satın alsın, yesin... parasız, pulsuz" (Yeşaya 55:1). Metnin Kundalini'nin yaşayan suyuna (bölüm XI D), yani ruhsal gıdaya atıfta bulunduğu açıktır, ancak bu atıf fiziksel aleme de çok iyi uymaktadır. *Katolik Kilisesi İlmihali simoniyi* "ruhani şeylerin alınıp satılması" olarak tanımlamıştır [475].

Eski Ahit'da yer alan "günah sunusu" fikri sadece kâhinler sınıfı olan Levililer'e atfedilebilir. Levililer'in yedinci bölümü esenlik sunusu, kutsama sunusu ve RAB'be şükran sunusu (7:11-13' 28-30) ile günah sunusu ve suç sunusu (7:37) arasında ayrım yapar. "Yahve'nin sözünü dinleyin... Tanrımız'ın Yasası'na kulak verin... "Kurbanlarınızın çokluğu bana ne yarar sağlar?" diyor Yahve. "Koçların yakmalık sunularına, besili hayvanların yağlarına doydum; boğaların, kuzuların, tekelerin kanından zevk almıyorum. Önüme çıktığınızda, avlularımda yürümek için elinizden bunu kim istedi? Artık boş sunular getirmeyin!..." (Yeşaya 1:10-13). Bu nedenle, adaklar ve kurbanlar Yasa'yı (Dharma) çiğnemenin *kefareti olamaz!*

Tanrı'nın diğer elçileri gibi (bölüm X), İsa'nın da öğretisinin bir din haline gelmesi ve Kilise örgütünü kurması söz konusu değildi. İsa'nın, çağdaşı olan rahiplerin dine verdiği zararı sürdürmek istediğini kim bir an için bile düşünebilir? O, dini dogmatizmi eleştirmiştir (sinoptik İncillerde tüm bölümlerde gösterildiği gibi: Matta, bölüm 15,16,23; Markos, bölüm 7,8; Luka, bölüm 11,12,16,20)' ve Ferisileri, Sadukileri ve din bilginlerini eleştirmiştir ki bunlar günümüz kiliselerindeki cüppeli fanatiklere ve doktrinerlere çok benzemektedir. Aslında İsa Mesih onlara karşı uyarıda bulunmuştur: "İnsanların buyruklarını [öğreti olarak] öğreterek bana boşuna tapıyorlar" (Matta 15:9). Pavlus bile "yeni Ahit'nin hizmetkârları olmamız gerektiğini belirtir; harfin değil, ruhun hizmetkârı olmalıyız. Çünkü harf öldürür, ama Ruh diriltir" (2. Korintliler 3:6). Ya da Schuon'un bu anti-dogmatik cümle hakkında fark ettiği gibi: "aynı zamanda... iki ucu keskin bir kılıç" [476] içerir.

Rönesans hümanistleri, Protestan reformcular ve ilk matbaacılar, hepsi de Tanrı'nın sözünü Kilise'nin münhasır kontrolünden kurtarmak için mücadele etmişlerdir.

"İlahiyat tarihçileri birçok kez erken dönem patristik gelenekte Kilise'nin *tanımına* rastlamadığımızı belirtmişlerdir". Bunlar büyük bir Hristiyan tefsirci olan Alexander Schmemmann'ın sözleridir [477]. Ayrıca şöyle yazmıştır: "Kilise bir örgüt değil, Tanrı'nın yeni halkıdır" [478]. Kilise uzmanı Alfred Loisy

hayal kırıklığını ortaya koymuştur: "İsa Krallığı önceden haber verdi ve gelen Kilise oldu" [479]. Kiliseye bağlı Merejkowski de *Jesus Manifestac* kitabında bunu kabul eder: "Krallık yerine Kilise, ev yerine yabancı bir ülkeye giden bir yoldu... Krallık yerine Kilise, ateş yerine küldür" [480]. Jung ise şöyle demiştir: "Tarihin *esprit d'escalier*'inin ne büyük bir şakası - Aziz Petrus'un papalık makamının Sezar'ın yerine ikame edilmesi!" [481] yani Papa'yı Tanrı'nın yerine koymak (Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlaştırılmasından önce Sezar'a bir Tanrı olarak tapılıyordu). (*Esprit d'escalier*, İngilizce'de kullanılan, "merdiven zekâsı" anlamına gelen Fransızca bir terimdir. Bu terim, mükemmel cevabı çok geç, genellikle evine dönerken akla getirme durumunu ifade eder. Yani, bir tartışmada veya sohbette, söylenmesi gereken en iyi sözün, konuşma bittikten ve ortamdan uzaklaşıldıktan sonra akla gelmesidir. Bu durum, çoğu insanın deneyimlediği, pişmanlık ve "keşke" ifadesiyle sonuçlanan bir düşünce şeklidir.)

Jung, ideal (ilahi mükemmellik) arayışına atıfta bulunurken şöyle yazmıştır: "Ancak gerçekte ideal, yüzeysel ve şekilci düşünen inananlar tarafından dışsal bir tapınma nesnesine dönüştürülmüştür ve tam da nesneye duyulan bu hürmet, onun ruhun derinliklerine ulaşmasını ve ruha ideale uygun bir bütünlük kazandırmasını engellemektedir" [482].

Bu bölümün başındaki alıntı Tanrı'nın insanlar tarafından yapılan binalarda yaşamadığını açıklar (Elçilerin İşleri 7:48; çapraz başvuru 17:24; 1 Krallar 8:27; 2 Tarihler 2:6; 6:18). *Kutsal Kitap* bize Tanrı'yı nerede bulabileceğimiz konusunda yol gösterir. "Tanrı'nın Tapınağı olduğunuzu, Tanrı'nın Ruhu'nun içinde yaşadığını bilmiyor musunuz?... Tanrı'nın Tapınağı kutsaldır, siz de öylesiniz" (1. Korintliler 3:16-17; çapraz başvuru Efesliler 2:21,22). "İşte, Tanrı'nın tapınağı insanlarla birliktedir ve onlarla birlikte tapınacak, onlar da onun halkı olacaklar ve Tanrı'nın kendisi de onların Tanrısı olarak onlarla birlikte olacak" (Vahiy 21:3). İnsanda yansıyan ve yaşayan Tanrı Öz'dür, Atman'dır (bölüm XIX C) ve içimizde kendini gösteren Tanrı'nın Ruhu da Kundalini'dir. "Rab'de kutsal bir tapınak, siz de onun içinde birlikte inşa edildiniz.⁴⁴⁷ Ruh'ta Tanrı'nın konutu için" (Efesliler 2:22). "Biz kimin eviyiz" (İbraniler 3:6), Petrus'un ilk mektubunda da (2:5) rastlanabilecek bir fikirdir. Süryanice *Baruch Apocalypse*'de İsa şöyle demiştir: "Bu kentin, hakkında şöyle dediğim kent olduğunu mu sanıyorsun? "Seni avuçlarıma içine oydum" dediğim kent olduğunu mu sanıyorsun? Şimdi aranızda inşa edilen bu bina, benimle birlikte vahyedilen, Cennet'i yapmak için öğüt aldığım ve günah işlemekten önce Adem'e gösterdiğim zamandan beri burada önceden hazırlanmış olan bina değildir... Ve yine onu Sina Dağı'nda Musa'ya gösterdim" [483]. Kuşkusuz, bu sözlerle O, kentsel yapı (*şimdi aranızda inşa edilen bu bina benimle açığa çıkan değildir*) ile özü *avuç* içlerinde yatan süptil beden (*şehir*) arasında ayrım yapmıştır (bölüm XI C). Tanrı'nın Adem'e (bölüm XIX C) ve Musa'ya (bölüm II) açıkladığı gizem tam olarak süptil bedenle ilgiliydi.

Kurtarıcı göze batmayan duaları savunurdu: "Dua ederken ikiyüzlüler gibi olmayacaksınız; çünkü onlar insanlara görünmek için sinagoglarda ve sokak köşelerinde ayakta dua etmeyi severler... Ama sen, dua edeceğin zaman, odana gir.⁴⁴⁸ ve kapıyı kapattıktan sonra⁴⁴⁹ Gizli olan Babana dua et.⁴⁵⁰" (Matta 6:5-6).

Konu eski bir Çin Hristiyan el yazmasında yeniden ortaya çıkmaktadır: "(Tanrı'ya) ibadet ettiğinizde bunun başkaları tarafından görülmesine veya duyulmasına izin vermemelisiniz" [484].

Kâhinler "babalar" ya da "eğitmenler" olarak adlandırılmışlardır ve halen de öyle adlandırılmaktadırlar; böylece İsa'nın sözleriyle açık bir çelişki içine girmektedirler: "Yeryüzünde hiç kimseye baba demeyin; çünkü sizin Babanız tektir, göklerde olandır" (Matta 23:9). "Ne de "eğitmenler⁴⁵¹"Çünkü eğitmeniniz İsa Mesih'tir" (23:10). Bu kitapta "Kilise Babaları" başlığını sadece tarihsel nedenlerle, söz konusu kişileri (özellikle piskoposları) Hristiyanlığın ilk dönemlerine yerleştirmek için kullandık.

Ruhban sınıfının insanlar ve İlahiyat arasında aracı olarak görüldüğü iddiasının gerçek bir desteği yoktur. Dahası, belki de sadece bir aracı olmanın güç arayışlarında çok az olduğuna inanarak, Tanrı'nın bile yerine geçmeye ve O'nun yeryüzündeki rolünü üstlenmeye çalışarak daha da yükseği hedeflemişlerdir. Böylece, Korint'teki cemaate hitaben yazdığı bir mektupta İskenderiyeli Clement, Tanrı'nın piskoposları, rahipleri ve diyakozları "yeryüzünde yöneticiler ve valiler" [485] olarak görevlendirdiğini iddia etmiştir. Her kim bu liderlere "boyun eğmeyi ve itaatin bir kısmını yerine getirmeyi" [486] reddederse, Tanrı'nın Kendisine karşı itaatsizlikten suçludur ve "ölümle cezalandırılır" [487]. Ignatius'un anlayışına göre, piskopostan ayrılmak sadece Kilise'den değil,

Tanrı'nın Kendisinden de ayrılmaktır [488]; "İsa Mesih'e olduğu gibi piskoposa da tabisiniz"; "piskoposunuz Tanrı'nın yerine başkanlık eder" [489].

Böyle bir ideoloji, Hristiyan kilisesini *ruhban* sınıfı ve ruhban *olmayanlar* olarak bölmek için orijinal bir argüman olarak kullanılmıştır. Bizans litürjisinin de "kutsanmış insanlar" (din adamları) ve "kutsanmamış insanlar" (din adamları olmayanlar) arasında uygunsuz bir ayrım yaptığını gördük (bölüm XV D). (*Litürji, özellikle Hristiyanlıkta olmak üzere, bir dini grubun toplu ibadetlerinin nasıl gerçekleştirileceğini belirleyen, ritüeller ve prosedürler bütünüdür. Kilisenin en önemli eylemlerinden biri olan litürji, aynı zamanda kilisenin gücünün kaynağıdır. Kısacası, litürji, ibadetin düzenlenmiş ve resmi bir şeklidir.*) "Her yere dağılmış olan Tanrı'nın çocuklarını bir araya toplamak" için çarmıhta kendini feda eden İsa Mesih'in öğretisinden (Yuhanna 11:52) ne kadar da uzağız! Hristiyanlığın başlangıcında, Hristiyanlar arasında hiçbir fark gözetilmeksizin herkesin *aziz* olarak adlandırıldığı unutulmamalıdır [490].

Yüzyıllar boyunca Kilise'nin gücü durmaksızın artarken, yüksek rahiplerin iddiaları da aynı şekilde artmıştır. Daha 4. yüzyılın başlarında John Chrysostom, putperestlerin onları haklı olarak "hırs" ve "ikiyüzlülükle" suçladığını kabul ederken, zamanının Kilisesini "aşırı zenginlik, muazzam güç ve lüksle", din adamlarını da "otorite şehvetiyle" suçlamıştır [491]. Gregory Nazianzen de aynı görüşü paylaşıyordu [492]. On altıncı yüzyılın başında Luther açıkça ilan etti: "Tanrı'nın Kilisesi şu anda herhangi bir sinagogun ya da herhangi bir ulusunki ile kıyaslanamayacak kadar kötü bir tiranlık altındadır" [493]. Pius IX yönetiminde, Birinci Vatikan Konsili'nde (18 Temmuz 1870), papanın inanç ve ahlakla ilgili doktrinleri tanımlamada yanılmaz olduğuna karar verdiler [494]! Ondan önce Papa Gregory VII (11. yüzyıl), yeryüzünde hiç kimsenin papayı yargılayamayacağına dair bir *Dictatus* kaleme almıştı. Roma Kilisesi hiçbir zaman hata yapmamıştır ve zamanın sonuna kadar da hata yapmayacaktır. Doğru seçilmiş bir papa, hiç kuşkusuz, Petrus'un liyakatiyle aziz kılınmıştır. Bu doktrin İkinci Vatikan Konsili'nde (1962-1965) yeniden teyit edilmiştir. Ancak Peter de Rosa, "büyük İncil metinlerinde... bugün Katolik Kilisesi için çok önemli olan Papalık üstünlüğü ve yanılmazlığından hiç bahsedilmediğini göstermiştir. Ne tek bir itikat, ne iman ikrarı, ne ilmihal, ne de patristik yazılardaki pasajlar papa hakkında tek bir hece bile içermez, hele hele inanç ve doktrinin ondan türetildiği hakkında tek bir hece bile içermez" [495]. XIII. yüzyılda Fransisken Peter John Olivi'nin papalığın yanılmazlığını öne sürdüğünü, ancak ertesi yüzyılda Papa XXII John'un onun görüşlerini şeytanın işi olarak mahkûm ettiğini de eklemeliyiz [496].

Din adamlarının yanlış eylemlerini kabul etme cesaretini gösteren az sayıdaki dürüst Kilise başkanından biri olan Papa 6. Adrian 1522 yılında şöyle yazmıştır: "Uzun yıllar boyunca iğrenmeyi hak eden şeyler Kutsal Makam'ın etrafında toplandı. Kutsal şeyler kötüye kullanıldı, yasalar çiğnendi, öyle ki her şey daha kötüye gitti. Bu nedenle, hastalığın Baş'tan üyelere kadar, Papa'dan hiyerarşiye kadar yayılmış olması şaşırtıcı değildir. Piskoposlar ve din adamları olarak hepimiz doğru yoldan sapmış durumdayız" [497].

Papaların uzun sırası pek çok uğursuz örnekten oluşuyordu. Bize daha yakın olan Pius XII, Avrupa'daki her faşist diktatörü açıkça desteklemiştir: Hitler, Mussolini, Franco, Salazar ve hatta Nazi kuklası Petain.

1972'de 6. Paul şunu ilan etmiştir: "Şeytan'ın dumanı bir çatlaktan Tanrı'nın tapınağına girdi" [498].

İsa'nın sözleri bugün bile geçerlidir: "Benim evime dua evi denecek, ama siz onu soyguncuların ini yaptınız" (Matta 21:13). Din adamlarının büyük bir kısmı Tanrı'nın hizmetkârları olmak yerine, aslında kendilerine zenginlik ve güç vermeyi amaçlayan çok kişisel bir Tanrının görevlilerinden oluşmaktadır. Bugün Vatikan ile Mafya arasındaki bağlantılar ve organize suçlardan, kumardan, silah ticaretinden, kaçakçılık faaliyetlerinden, uyuşturucu satışından ve fuhuştan gelen paraların aklanması ya da Roma-Katolik Kilisesi'nin Vatikan Bankası, Ambrosiano Bankası ve kutsallığa saygısızlığın zirvesi olan *Banco di Santo Spirito*'nun kasalarında gizlice tutulan devasa serveti için yasadışı ancak en yüksek kârla gerçekleştirilen finansal işlemlerden gelen paralar çok iyi bilinmektedir! David Yallop, iyi belgelenmiş çok satan kitabı *In God's Name'de*, Katolik liderlerin çeşitli cinayetlerdeki sorumluluklarını ve özellikle de Papa I. John Paul'ün sorumluluğunu acımasızca ortaya koymuştur.

Halefi Kardinal Karol Wojtyla'ya gelince, yazar onun suçlanabilir gerçeklerini ortaya koyduktan sonra [499] şu sonuca varmıştır: "John Paul II'nin Papalığı, Calvi' Gelli ve Sindona' gibi uluslararası hırsızlar için bir zafer olurken, Papa Hazretleri sürekli bir rock and roll turundan farksız bir şekilde çok yüksek bir imajı korumuştur" [500]. Yazar ayrıca "[Vatikan] Bankası'ndan elde edilen karın yüzde 85'inin doğrudan Papa'ya gittiğini" [501] ifşa etmiştir. Würtz ayrıca Mormonlardan Teosofistlere ve Antroposofistlere, Neoprotestanlardan Yehova Şahitlerine, Maltese-Johannite Tarikatına, Waldorf Okuluna, Rotary'ye, Lions "kulüplerine", YMCA'ya ve benzerlerine kadar tüm ekümenik hareketleri kınamaktadır. [502]. Papalık ve Kilise ile ilgili daha fazla referans için okuyucuyu başka kaynaklara da yönlendiriyoruz [503]. Çok sayıda yüksek rahip gizli politikaların kötü şöhretli işbirlikçileridir. Eski komünist ülkelerde bu tür pek çok örnek bulunabilir [504]. Seküler (laik) olarak kabul edilen devletlerde, diğerlerinin yüksek politikacıları hakkında hiçbir şey söylemeden, para ve güç gibi düşük dünyevi hedeflere yönelik kendi politikalarını (rahiplerin yardımcısı olduklarını iddia ettikleri Tanrı'nın politikaya karıştığını hiç düşünebilir misiniz?) destekleyen ruhani örgütlerin kontrolü altında giderek daha fazla yenik düşmektedirler. Bu örgütlerin sözde vatanseverliklerini açıkça ilan ettiklerini ve kendi çıkarları söz konusu olduğunda kendi uluslarının ideallerine karşı hareket etmekte hiç tereddüt etmediklerini duyunca hayretler içinde kalıyoruz. Kendilerini Tanrı'nın hizmetkârı olarak adlandıran rahipler aslında sadece kendi adi, özel mesleklerine hizmet etmektedirler. Peki ya etik değerleri? Medya her gün cübbe ve cüppe taşıyıcılarının dünyasındaki çirkin davranışları ifşa etmektedir (bölüm XX C2b) [505]. İffet yemini çiğnenmektedir. Pek çok rahip ahlaksız davranışlarıyla, yarı kronik hale gelmiş sarhoşluklarıyla tanınmakta ve buna rağmen kilise otoritesi tarafından hoş görülmemekte ve korunmaktadır. "AIDS hastası olan Peder Robert L. Arpin gibi homoseksüel aktivist rahiplerin güncel tahminleri, rahiplerin yüzde 40'ından fazlasının gizlice homoseksüel davranışlarda bulunduğunu göstermektedir" [506].

Sözde ekümeniklik⁴⁵² – (*Ekümenik, "evrensel" anlamına gelir ve genellikle daha büyük bir dini birlik veya dinlerarası iş birliği kurma çabalarını ifade eder.*)- gerçekte kiliseler arasında, kendilerinden tam anlamıyla faydalanabilmek için mümkün olduğunca çok sayıda cemaat mensubunu kendilerine çekmeye yönelik vahşi bir mücadele söz konusudur. "Bir zamanlar tek bir Hristiyan grubu, Nasıralı İsa'nın on iki havarisinden oluşan küçük bir grup vardı; şimdi ise binlercesi var. Dünya çapında yaklaşık yirmi iki bin ayrı ve farklı Hristiyan grup olduğu tahmin edilmektedir" [507]. Ancak para sahneye çıktığında her türlü doktriner ayırım ortadan kalkmaktadır, çünkü "para asla kötü kokmaz". Romanya'daki *Uluslararası Dinler Bankası (2000 yılında iflasla karşı karşıya kalmıştır)* buna bir örnektir ve Genel Müdürünün (*eski Tarikatlar Dairesi Başkanı ve Paris'teki Romanya Büyükelçiliği Başkonsolosu*) bir gizli polis memuru olduğu söylenmektedir [508], bu da şu sözü doğrulamaktadır: "Para tüm kötülüklerin anasıdır". İsa, Tanrı'nın Evi'nde barınan sarraflara karşı sert tutumuyla tanınırdı: "O iplerden bir kırbaç yaparak hepsini tapınaktan dışarı attı" (Matta 21:12; çapraz başvuru Yuhanna 2:14-15; Markos 11:15; Luka 19:45). "Bütün dünyayı kazanıp da canını yitirmek bir insana ne yarar sağlar?" (Matta 16:26) Ancak öyle görünüyor ki, para ve güç peşinde koşan insanlar İsa Mesih'in bu sözlerini dikkate almıyorlar.

Bu durum sadece Romanya'ya özgü değildir. Polosin, Rus Kilisesi hakkında şunları yazmıştır: "Kilisenin yurtdışından insani yardım olarak ve vergiden muaf olarak 10.000 ton tütün aldığı ve kendi kazancı için ticari pazarda sattığı bilinen bir gerçektir. Kilise aynı şeyi votka, şarap ve altın için de yapıyor" [509]. *Gazetenin* bildirdiğine göre: Katedrallerin... Rusya'nın mafyası için para aklama yerleri olduğu söyleniyor. Patrikhane, 500 milyon dolarlık Kurtarıcı İsa (katedralinin) altında saunalar, spor tesisleri, restoranlar, konuk evleri ve garajlarla donatılmış görkemli bir konut kompleksi inşa ediyor... ruhları kurtarmaktan çok sadaka toplamakla meşgul olarak algılanan bir rahipler topluluğuna karşı güvensizlik yarattı" [510]. Tıpkı grotesk bir rekabette olduğu gibi, Romanya Ortodoks Kilisesi de dev bir Katedral inşa etmeyi hedeflemekte ve halkın karşı karşıya olduğu yaygın yoksulluğu utanmadan küçümsemektedir.

"Papa John Paul II'nin '*Tertio Millenio* - "Üçüncü Binyıl Yaklaşırken" (1994)' adlı apostolik mektubuna göre, "Hristiyanlığın ikinci bin yılının sonunda Kilise, oğullarının günahkâr durumunun daha fazla farkına varmalıdır"⁴⁵³ İsa Mesih'in ruhundan ve İncil'inden uzaklaştıkları, inanç değerlerinden ilham alan bir yaşamın kanıtlarını getirmek yerine, gerçek bir karşı kanıt ve skandal nedeni olan düşünme ve yapma biçimlerini kanıtladıkları tarihteki tüm o zamanları hatırlayın" [512]. John Paul, tarih boyunca papalar, Kilise ve Hristiyanlar tarafından işlenen hatalar için doksan dört kez af dilemiştir

[513]. Bu tür tutumlar *La Vanguardia*'da (Barselona) Quim Monzó tarafından derin bir kabulden ziyade rahat ve karlı bir pazarlama egzersizi olarak değerlendirilmiştir [514]. Din adamlarının *fiili* tutumu değişmeden kaldığı süreçte, bu tür ikiyüzlü beyanlar şikâyet eylemleri, kaba bir demagojinin kanıtları olarak alınabilir.

Nostradamus'un kıyametten önceki son altı papayla ilgili dörtlükleri, çağdaşı Celestius II'den kıyamete kadar 111 papadan oluşan tüm silsileyi 112 Latince cümleyle öngören İrlandalı Aziz Malachy'nin (*orijinal el yazması 1590 yılına kadar Vatikan Arşivlerinde bulunamamıştır – belgenin sahte olduğuna dair ciddi iddialar vardır*) 1138 yılında yaptığı kehanetlere çok iyi uymaktadır. (Latince *Labor Soli*, "Güneşin Emeği" olarak adlandırdığı) I. John Paul'un ardından Malachy'nin listesinde sadece iki papa kalmıştır. John Hogue'un belirttiği gibi, Malachy son Katolik kıyametini de öngörmüştür: "Kutsal Roma Kilisesi'nin son zulmünde, Romalı Petrus Deniz'i işgal edecek ve sürüsünü sayısız sıkıntıdan geçirecek. Bu sıkıntılar geçtikten sonra, yedi tepeli şehir yok edilecek ve korkunç Yargıç insanları yargılayacaktır" [515]. Bununla birlikte, Zeytin Dağı'nda İsa kıyamet gününün büyük değişikliklerle duyurulacağını ilan etmiştir: "Çünkü o zaman öyle büyük sıkıntılar olacak ki, dünyanın başlangıcından bugüne kadar olmamış ve bundan sonra da olmayacak" (Matta 24:21). Ve bu sıkıntılardan önce ve sonra gelecek olan belirtileri sıralamıştır: "Savaşlar ve savaş söylentileri duyacaksınız. Sakın tedirgin olmayın; çünkü bütün bunlar gerçekleşecek, ama henüz son gelmedi. Çünkü ulus ulusa, krallık krallığa karşı ayaklanacak; kıtlıklar, salgın hastalıklar ve çeşitli yerlerde depremler olacak. Ama bütün bunlar acıların başlangıcıdır. O zaman sizi sıkıntıya sokacaklar... Ve o zaman birçokları gücenecek ve birbirlerini ele verecek ve birbirlerinden nefret edecekler ve birçok sahte peygamberler çıkacak ve birçoklarını saptıracaklar; ve kanunsuzluk hüküm süreceği için, çoğunluğun sevgisi soğuyacak; fakat sonuna kadar dayanan, kurtulacaktır. Krallığın bu müjdesi bütün uluslara tanıklık olsun diye yeryüzünün her yerinde duyurulacak ve son o zaman gelecek" (24:6-14), ayrıca "Peygamber Daniel aracılığıyla bildirilen ıssızlık iğrençliğinin kutsal yerde durduğunu göreceksiniz (okuyan anlasın)" (24:15). Bu son söz açıkça Vatikan'a işaret ederken, önceki sözler tam olarak insanlığın çağdaş durumunu resmetmektedir. XIX D bölümünde, tüm dünyaya yayılan Yeni Müjdeler'in anlamını açıklamıştık.

İki bin yıllık Hristiyanlık döneminden sonra, İsa'nın zamanında ortaya atılan soru hala güncelliğini korumaktadır: "İnsanoğlu geldiğinde, yeryüzünde gerçekten iman bulacak mı?" (Luka 18:8).

13 Mayıs 1917'de, Fatima mezrasında (batı Portekiz), üç çocuk sığırları otlatmaya götürüyordu. Bunlar Lucia de Santos (10), Francisco Marto (9) ve Jacinta Marto (7) idi. Meryem Ana'yı tekrar tekrar gördüler, sonuncusuna meteorolojik ve kozmik olaylar eşlik etti (Kutsal Kitap tarafından öngörülen gökten gelen işaretler; bölüm XIX D) ve bu vesileyle gelen 60.000 hacı buna tanık oldu. Görünüş çocuklara üç kehanette bulunmuştur. Birinci ve ikinci kehanetler dünya savaşı ve komünizmin yükselişi ve çöküşü ile ilgiliydi. Papalık üçüncü kehaneti çok gizli tutmaktadır ve bunun korkunç bir kehanet olduğu söylenmektedir.

Jacinta'nın Lucia'ya anlattığı iki görüşü vardır ve Lucia bunları anılarında "[üçüncü] sırrın bir parçası" olarak kaydetmiştir. Her iki görüş de Papa ile ilgilidir: "Nasıl olduğunu bilmiyorum ama çok büyük bir evde Papa'yı gördüm⁴⁵⁴. Bir masanın yanında diz çökmüş, yüzünü ellerinin arasına almış ağlıyordu. Evin dışında çok sayıda insan vardı. Bazıları ona taş atıyor, bazıları da küfrediyor ve kötü bir dil kullanıyorlardı" [516]. Ayrıca, Lucia'nın zaten Vahiy'in 13. bölümünde yaşadığımızı ilan ettiğini ve Kardinal Ratzinger'in de Bakire'nin mesajının sadece bu bölümün yeniden ifade edilmesi olduğunu öne sürdüğünü belirtmek gerekir. Ancak bu bölüm Kötülüğün sayısı olan 666'ya atıfta bulunmakta ve daha önce de gösterdiğimiz gibi Kilise'yi işaret etmektedir.

Vatikan'ın ilk tepkisi (*Meryem Ana'nın Lucia'ya verdiği talimatlara göre sırrın açıklanması gereken 1960 yılında*) Üçüncü Sırrın önemini azaltma girişimiydi: "Kilise Fatima görüntülerini tanımasına rağmen, üç çoban çocuğun Meryem Ana'nın kendilerine hitap ettiğini söylediği sözlerin doğruluğunu garanti etme sorumluluğunu üstlenmek istememektedir" [517]. 1966 yılında Fatima konusunda resmi uzman olarak atanan Fr Alonso, Üçüncü Sır'ın esas olarak kıtlık, savaşlar ve zulümden çok daha kötü ve hatta daha korkunç olacak ruhani bir azaptan bahsettiğini belirtmiştir. Ardından, 10 Eylül 1984'te Leiria Piskoposu Cosme do Amaral konuya değinerek şu açıklamayı yapmıştır: "İçeriği sadece inancımızla ilgilidir... Bir kıtanın inancını kaybetmesi, bir ulusun yok olmasından daha kötüdür; ve

Avrupa'da inancın sürekli olarak azaldığı doğrudur" [518]. Piskopos şimdi Fr Alonso'nun tezini açıkça doğrulamaktadır. Bu mesaj Kilise içinde korkunç bir krizin habercisidir. Pek çok kişi Meryem Ana'nın 1973 yılında Japonya'nın Akita kentinde Sr Agnes Katsuko Sasagawa'ya söylediklerinde Üçüncü Sır'a atıfta bulunduğuna inanmaktadır: "Papa, piskoposlar ve rahipler için dua edin... Kilise uzlaşmayı kabul edenlerle dolacak ve iblis birçok rahibi ve kutsanmış ruhu Rab'bin hizmetinden ayrılmaya zorlayacak" [519]. Kasım 1980'de Fulda'da (Batı Almanya) John Paul II, "içeriğinin ağırlığına" atıfta bulunarak, "çok geçmeden büyük denemelere maruz kalmaya hazır olmalıyız... bu denemeyi azaltmak hala mümkündür, ancak artık önlemek mümkün değildir" [520] diye ekledi. Bu konuşma *Stimme des Glaubens*'de yayınlanmıştır. Kardinal Ratzinger 1984 yılında Lucia'nın itirafını okuduğunu ve bunun "İnancı tehdit eden tehlikelere" atıfta bulunduğunu kabul ettiğini açıkladı. Bununla birlikte, "üçüncü sırrı" yayınlamanın Kilise'yi sansasyon tehlikesine, içeriğin istismarına maruz bırakmak anlamına geleceğine" inanıyordu [521]. Kutsal Üçlü Birader Michael olarak bilinen bir kâhin, Fr Alonso'nun yazılarını ve Lucia'nın tanıklığını kullanarak Üçüncü Kehanetin Ruh ve maneviyatla ilgili olduğunu ve Kilise'nin korkunç krizini ortaya koyduğunu göstermiştir: bu örgüt içinde büyük bir çatışma ortaya çıkacak, inananlar hangi inancın gerçek olduğunu sorgulayacak, kötülük Kilise'nin özüne girecek ve rahipler onun ilkelerini vaaz ederek onun taraftarları haline gelecek ve sonuç olarak kötü bir şekilde cezalandırılacaklardır [522]. Kanadalı bir rahip olan Peder Nicholas Gruner, Üçüncü Sır'ın Katolik Kilisesi'nin feci bir inanç ve disiplin kaybına uğrayacağına dair bir uyarı içerdiğine inanan birkaç Fatima uzmanının çalışmalarını geniş bir şekilde kamuoyuna duyurmuştur - Kutsal Kitap'ta son zamanların habercisi olarak öngörülen büyük irtidat (*dinden çıkma*). Aslında *Katolik Kilisesi İlmihali*, "şimdiki zamanın... hala "sıkıntı" ve Kilise'yi esirgemeyen kötülüğün imtihanı ile işaretlenmiş bir zaman olduğunu" ve "İsa Mesih'in ikinci gelişinden önce Kilise'nin birçok inananın imanını sarsacak son bir imtihandan geçmesi gerektiğini" kabul etmiştir.⁴⁵⁵ [523]. Walter Mercado, Fatima kehanetleri hakkında şunları yazmıştır: "Geriye kalanların 2000 yılı civarında bir yerde Kilise'nin yıkımıyla ilgili olduğuna inanmak için nedenler vardır. 15 Ekim 1963'te bir Alman gazetesi bir kehanet metni olduğunu söylediğim şeyi yayınladı: "Kilise için de en büyük sınav zamanı gelecektir. Kardinaller kardinallere, piskoposlar piskoposlara karşı çıkacak. Şeytan onların arasına girecek ve Roma'da büyük değişiklikler olacak. Çürümüş olan bir daha asla yükselmek üzere düşecek. Kilise kararacak ve dünya dehşet içinde sarsılacak" [524]. Lucia'nın kendisi (2000 yılında 93 yaşındaydı) Meryem Ana'nın Üçüncü Sır'da öngördüğü cezaların çoktan başladığını ilan etti. Fatima'nın son sırrı, yine Kutsal Bakire tarafından La Salette'de (Fransa) iki çocuğa (Maximin Giraud ve Melanie Mathieu) iletilen daha önceki mesajla (Eylül 1846) tam bir uyum içindedir: "Roma inancını kaybedecek ve Deccal'in merkezi haline gelecek... Kilise tutulacak, Dünya şaşkınlık içinde olacak" [525].

Fatima'da ilan edilen ve Kilise'nin çöküşünün yakın olduğuna dair Üçüncü Sır'ın Kutsal Anne'nin çalışmasıyla gerçekleşeceğine inanmak için yeterince neden vardır. Aslında, işler çoktan başladı ve devam ediyor. Önemli bir başlık altında *Hristiyanlık için son mu görünüyor?* Reuters, İngiltere ve Galler'deki Katolik Kilisesi'nin başı olan Westminster Başpiskoposu Kardinal Cormack Murphy-O'Connor tarafından Eylül 2001'de yapılan açıklamaya atıfta bulundu. Katolik rahiplerin karıştığı çocuk istismarı ve skandallarının Kilise'ye verdiği zarar ve utancı kabul eden Connor, buna rağmen "insanların maneviyatla çok ilgilendiğini", Hristiyanlığın ise ahlaki ve manevi rehberlik kaynaklarından sadece biri haline geldiğini belirtmiştir. İngiltere Kilisesi'nin Oxford Piskoposu Richard Harris, gerileme döneminde Hristiyanlık için de fırsatlar olduğuna inanıyor ve ekliyor: "Olumlu tarafı, benim kendi kendini ruhani olarak tanımlayan insanlar olarak adlandırdığım kesimdeki büyük artıştır" [526].

3. MARIAN KÜLTÜ (MARIOLOJİ)

"De Maria' nunquam satis" (*Mary'ye göre hiçbir şey çok fazla değildir* Lat.)

Bernard de Clairvaux [527]

Bölüm XX C1 ve C2a,b'de tartışılan olgular ışığında, Marian (ya da Marial) kültü başlı başına gizemli ve "devrimci" bir olgudur, çünkü dogmatik Kristoloji ve kilise biliminin sağlamlaştırılmasından sonra,

öncekilere paralel olarak bir Marioloji'nin gelişmesini -giderek daha gerekli- tasavvur etmek zor olacaktır.

Bu durum, Marian'ın popüler dindarlığı kilise doktrininin önüne geçtiği için, din adamlarının güçlü muhalefetinden bağımsız olmayan uzun bir sürecin sonucuydu.

Birinci yüzyılın sonundan beri, ilk Hristiyan toplulukları içinde iyi biçimlenmiş bir Meryem geleneğinin varlığına dair kanıtlar vardı. *Sub tuum praesidium – Sizin korumanız altında* - duasını içeren papirüsün 1938 yılında keşfedilmesi, Meryem Ana'ya Efes Konsili'nden (431) çok daha önce saygı gösterildiğini ve dua edildiğini ortaya çıkarmıştır.

Din adamlarının tepkisi gecikmedi. Bu nedenle, Efes'ten önce bazı önemli din adamları (Tertullian, Origen, Sezariyeli Basil, Gregory Nazianzen, John Chrysostom, İskenderiyeli Cyril, Poitiers'li Hilary vs.) Meryem'i insani kusurlarla lekelenmiş olarak görmekten çekinmemiş, onun zayıflığın kurbanı olduğunu, inançta şüpheler gösterdiğini ve İncilleri yanlış anladığını iddia etmişlerdir. Chrysostom o kadar ileri gitmiştir ki, onu aşırı hırs, sınırsız kibir ve kendini beğenmişlikle bile suçlamıştır. Hilary ise, onun da Son Yargı'ya tabi olacağını ilan etmiştir.

Birçok açıdan Pavlus'a benzeyen (*muhtemelen onun reenkarnasyonu olan*) Hippolu Augustinus, onun ilk günahla lekelenmiş olduğunu düşünmüş ve tüm Âdem soyu gibi onun da beden günahına gebe kaldığını iddia etmiştir. Hatta bir Hristiyan doktrini yaratan da oydu⁴⁵⁶ "ilk günah" (*massa damnata* üzerine tez, azap kitlesi, Lat.), özellikle *Doğa ve Lütuf Üzerine* adlı risalesinde, Kilise Babalarının "atalardan gelen günah" (*propatrikon hamartema*, Gr.) hakkındaki kavramlarını açık ara geride bırakır. Eclanum piskoposu Julian, Augustinus'un kötümser görüşlerine reddedilemez argümanlarla saldırmıştır: "eğer bedenle temsil edilen insan doğası günahkârsa, o zaman Meryem'in bedeni de günahkârdı ve İsa bu günahkârlığı ondan almış olmalıydı... o zaman Augustinus özünde ilk günahı erkeklere özgü bir sorun haline getirmiştir" [528]. Bu ezici argüman, Kilise'nin insanın ruhani doğasını yalnızca erkek tohumunun aktardığı, dişi yumurtanın ise yalnızca bedensel ortamı sağladığı yönündeki klasik ilkesini sarsar.

Augustinus da kendi gözünde pagan olan Ana Tanrıça kültüyle şiddetle mücadele etmiştir. "Büyük Ana, Tanrısal büyüklükte değil ama suçta tüm oğullarını geride bıraktı. Bu canavarla Janus'un canavarlığı bile karşılaştırılamaz... Bu iğrençlik Jüpiter'in ahlaksız eylemlerinden daha üstün değildir" [529]. 428'de Konstantinopolis patriği Nestorius, Augustinus'un etkisiyle, Theotókos (*ancak Origen ve İskenderiyelilerden daha sonra kullanılmamıştır*) adına itiraz ederek şöyle der "Meryem'i bir Tanrıça'ya dönüştürme ve böylece putperest olma korkusuyla onu Tanrı'nın Annesi olarak adlandırmaktan kaçınalım". İncillerdeki dille uyumlu olan Christókos (İsa'nın Annesi, Gr.) teriminin kullanılmasını önerdi. Ancak Nasturi doktrini, İskenderiyeli Cyril'in başkanlık ettiği Efes'teki Üçüncü Ekümenik Konsil (431) tarafından kınanmış ve Meryem "Tanrı taşıyıcısı" (Theotókos, Gr.), yani Tanrı'nın Annesi olarak ilan edilmiş, böylece "Tanrıların Annesi" (Mater Dei, Lat.) olarak adlandırılan İsis ve Kibele'yi yankılamıştır. Theotókos unvanı Meryem Ana için ilk kez İskenderiye piskoposu İskender tarafından Arius'a karşı yazdığı 319 tarihli genelgede kullanılmıştır. Daha sonra Theotókos Latinceye Deipara olarak değil Dei Genitrix olarak çevrilmiştir.

Geoffrey Ashe şöyle der: "Kilise sonunda Bakire'sini yeni bir İsis ya da Kibele'ye dönüştürdüyse, bunun nedeni kilise mensuplarının dalgınlıkla bunu yapmaya sürüklenmeleri değil, olumlu bir Tanrıça yaratma faktörünün... bunu yapmama iradelerinden daha güçlü olmasıdır" [530]. Popüler Marian kültürünün "kendine ait yoğun ve gizemli bir yaşamı olduğunu -Siyon'un yaşayan bir kızı aracılığıyla aracılık edilen Tanrıça'nın yaşamı- ve Kilise'nin bunu kontrol etmekte güçsüz kalmakla kalmayıp çoğu zaman buna boyun eğdiğini" [531] de ekler.

Meryem'in Yeni Ahit'te neredeyse yok sayılan konumuna yanıt olarak Kurtarıcı'nın Annesi hakkında çok sayıda apokrif yazı ortaya çıkmıştır. Meryem'in çocukluğuyla ilgili bu metinlerden burada Protoevangelium Jacobi (Yakup'un Protoevangelium'u, Lat.; muhtemelen 2. yüzyıla aittir, 3. yüzyılda Origen tarafından bilinmektedir), Evangelium Pseudo-Matthaei, sive Liber de Ortu Beatae Mariae et Infantia Salvatoris (Sözde-Matta İncili ya da Kutsal Meryem'in Doğumu ve Kurtarıcı'nın Bebekliği Kitabı, Lat.), Evangelium de Nativitate Sanctae Mariae (Aziz Meryem'in Doğuşu İncili, Lat.), Historia

Josephi, fabri lignarii (Marangoz Yusuf'un Tarihi, Lat.) ve Evangelium infantiae arabicum (Arapça Bebeklik İncili, Lat.).

Meryem'in son yıllarına dair 2. (ya da en azından 3.) yüzyıla dayanan en eski hikâye, Sardes piskoposu Meliton'a atfedilen De Transitu Virginis Mariae liber'dir (3.-4. yüzyıla ait Transitum Beatae Mariae olarak bilinen bir başka metin Bibliotheca Patrum Maxima'da bulunmaktadır). Aynı konuyu ele alan başka apokrif kitapların da olduğu bilinmektedir. İsa'nın göğe yükselişinden yirmi iki yıl sonra, Meryem Oğlu'yla birlikte olmak için tarifsiz bir istek duyduğunda, bir meleğin ona üç gün sonra ruhunun göğe yükseltileceğini söylediği söylenir. Meryem'in yanında olmasını istediği havariler, eski patrikler ve İsa'nın kendisi o anda oradaydı. Bu hikâyenin Gnostiklerden ya da Collyridianlardan kaynaklandığına inanılıyordu. Bu hikâye 5. yüzyılın sonlarına doğru Papa Gelasius'un bir kararnamesiyle reddedilmiştir. Ancak, Katolik Kilisesi sonunda birkaç kınama ile kabul etti ve hatta başlangıçta Dormition (koimésis, Gr.), daha sonra Assumption of Mary (Meryem'in Göğe Alınışı) olarak adlandırılan festivali kurdu.

Geleneksel Katolik dindarlığında yaygın olarak kullanılan iki dua vardır: Rab'bin Duası ve Ave Maria (Selam Meryem, Lat., Meleklerin Selamı da denir). İlkini İsa doğrudan vermiştir (Matta 6:9-13; Luka 11:2-4). İkincisi de, Rabbimizin Annesi Meryem'e hitaben söylendiği için İncillerde ("Selam, [sana] lütfedilen"; Luka 1:28) ortaya çıkmıştır. "Ave' gratia plena" (Selam sana, lütuf dolu olan, Lat.; kecharitómene, lütuf dolu, Gr.). Ave, hem selamlama hem de eğilmeyi içeren Sanskritçe Namah ile eşleşir. Aynı zamanda Latince palindrom Eva-Ave, Havva-Meryem ilişkisini ifade eder. Tespih içinde, duaların özünün Ave olduğu ve Pater'den çok daha sık okunduğu fark edilmelidir. Schuon'un vurguladığı gibi, "Ave Rab'bin Duasından daha mükemmeldir" [532], "Ave Maria -ya da Meryem'in adı- ilahi isimler arasında insana en yakın olanıdır" [533].

Hristiyan takviminde tüm popüler bayramlar Baba ile değil Oğul ve/veya Anne ile bağlantılıdır, sadece çoğunlukla O'na adanan dualar aracılığıyla hatırlanır.

Athonite'nin iyi bilinen bir ilahisi⁴⁵⁷ kökeni 10. yüzyıla kadar uzanmaktadır ve şu sözlerle başlar: "Seni mutlu saymak gerçekten doğrudur, Tanrı'yı doğuran... ve Tanrımızın Annesi". Bir Marian ilahisi (*Kutsal Haç'ın Yükselişi* kanonunun 9. şarkısının *irmosu*) Meryem'i çağırır: "Mistik Cennet" olarak adlandırır. Burada, aşağıdaki alıntıları verdiğimiz Yunan *Akathístos*'un Meryem ilahisini (5. yüzyıl) hatırlatmalıyız: "Selam sana, sevinci parlayacak olan;/ selam sana, düşmüş Adem'in kurtuluşu;/ selam sana, Havva'nın gözyaşlarının kurtuluşu;/... selam sana, yaratılışın yeniden doğduğu;/... selam sana, ruhlar için bir cennet hazırlayan;/... selam sana, Cennet kapılarının anahtarı;/... selam sana, yaşama susamış olanlara su veren kaya;/ selam sana, ateş sütunu, karanlıkta olanlara yol gösteren;/... Selam sana, inananların beslendiği parlak meyveli ağaç;/... selam sana, zıtları bir araya getiren;/... selam sana, cehaletin derinliklerinden çıkaran;/... selam sana, kurtulmak isteyenler için tekne;/... selam sana, hayatın tükenmez hazinesi..." [534]. Bu dindarlık dolu ilahi, dikkate değer bir karmaşıklığın sentezidir. Meryem'le birlikte burada hem Yahova'nın (ateş sütunu, önderlik eden' bölüm XI E; kaya' bölüm XV A) hem de "zıtları bir araya getiren" [535] İsis'in sıfatlarını buluruz. Her iki durumda da yan kanalların dengelenmesi ve böylece merkezi kanala erişimin sağlanması söz konusudur. Meryem tam bir Kurtarıcı (Adem ve Havva'yı kurtaran ama aynı zamanda cenneti başkalarının ruhlarını kabul etmek için hazırlayan)' Yaratılışı yenileyen (Kutsal Ruh gibi - XI C ve XXI)' mutluluk veren (ananda; ch. XIX C)' Cennete (Sahasrara) açılan kapının anahtarı (Agya)' dolayısıyla İsa'nın Shakti'si (ch. XIX C)' Hayat Ağacı'nın sahibesi (Adi Shakti) sadık olana bahşedilen, cehaleti ortadan kaldıran bilgiyi (Nirmala Vidya) veren (ch. IV)' kurtuluş teknesi (Kundalini; ch. V). Doğu Hristiyanlığında, Evharistiya ayininden önce edilen duada Meryem'e "En Mutlu Dünya, ekilmemiş başağı büyüten Tanrı tarafından kutsanmış Gelin, dünyanın Kurtarıcısı" denir. Dostoyevski sık sık dua ederdi: "Tüm umudum sensin, Rabbin Annesi, koru beni", İsa'ya yöneltilen ve Hesychastlar tarafından bir mantra olarak kullanılan *kalp duasına* paraleldir (bölüm XXV A). (*Hesychastlar - İsihazm, "sükûnet, sessizlik, dinginlik" anlamına gelen ἡσυχία'dan türetilmiştir. Doğu Doğu Ortodoks Kilisesi'nin "sükûneti koruma" uygulamasıdır. Terimin ilk olarak 4. yüzyıl Kilise Babası İoannis Hrisostomos tarafından kullanıldığı öne sürülmektedir.*) Rus yazar *Şeytanlar* adlı eserinde yaşlı bir rahibeye atfedilen kehanete göre, Tanrı'nın Annesi Büyük Anne'dir, geniş ve nemli topraktır (bkz. Yaratılış 2:6).

Schuon durumu özetlemektedir: "Yetişkin İsa'nın yanında,... Meryem... onun dişil uzantısı, *shakti*'sidir: o halde,... bakire eril olanın... tamamlayıcısıdır" [536]. Ayrıca, müfessir "Kutsal Bakire'nin... saf

evrensel Madde (*Prakriti*)' tezahür etmiş ilahi Ruh'un ve tüm yaratıkların matrisi" olduğunu kabul eder [537]. Ve dahası: "Varoluşun kendisi evrensel Bakire'dir" [538]. Hristiyanlar arasında da kullanılan ve onlara verilen eşdeğerliği ifade eden çifte *Jesu Maria* yakarışından özellikle söz edilmelidir (XIX C). Nissard'ın İsa Mesih'in 72 ismine ek olarak bir de "Kutsal Bakire'nin İsimleri" listesi verdiğini göstermiştik (bölüm XV D). Aynı şekilde, keşiş olan bir şövalyenin durmadan *Ave Maria* sözlerini tekrarladığı ve böylece yüksek derecede aydınlanmış bir ruha (azize) [539] dönüştüğü ve böylece Hesychast'ların mantrasını kopyaladığı *Altın Efsaneye* sahibiz (bölüm XXV A). Son olarak, Yeni Havva olarak belirlenen Meryem de Adem ve Havva prototipleri gibi Yeni Adem olan İsa'yla tamamen karşılaştırılabilir Avatar statüsünü kabul eder (bölüm XIX C).

Şamlı Yuhanna (675-749) Meryem'i "Oğlu tarafından tüm yaratılışın kendisine tabi kılındığı egemen Leydi" olarak adlandırmıştır [540]. Hatta Meryem'e şöyle hitap etmiştir: "Selam sana, yücelik içinde yukarıya kaldırılmış taht, yaşayan taht, kendinde Tanrı'nın tahtını temsil eden" [541]. Kutsal Babalardan ve yedi Ekümenik Konseyden gelen açıklamalarla *İznik İnancı* da "Egemen Hanımefendi Meryem"e atıfta bulunmaktadır. İtalyan Kardinal ve Kilise Doktoru Pietro Damiano (1007-1072) İsa Mesih'in Annesine *Deificata* (Tanrılaştırılmış Lat.) adını vermiştir. Bingenli Hildegard (12. yüzyıl) *O Virga ac Diadema* adlı şarkısında Meryem'e şu şekilde hitap etmiştir: "Ey insan ırkına yeni bir ışık saçan dişi Kurtarıcı" (*Unde, o Salvatrix que novum lumen humano generi protulisti*, Lat.) [542]. Bir sonraki yüzyılda, bir Beguine ve meslekten olmayan bir kadın olan ünlü Alman mistik Magdeburglu Mechthild (c.1210-c.1285) onu "Tanrıça" olarak adlandıracak kadar ileri gider. Meryem'e şöyle dedirtmiştir: "Ben tek başıma Kutsal Üçlü'nün geliniydim" [543]. Kardinal Bonaventura (1221-1274) bir filozof ve çileciydi ve "Seraphic Doctor" (Kilise'nin) soyadına sahipti. Meryem'e "Ebedi Baba'nın eşi" demekten çekinmemiştir [544]. Nicephore Kalliste (ölümü 1350 civarı), 23 ciltlik bir *Kilise Tarihi*'nin yazarı (bunlardan sadece 18 tanesi bize ulaşmıştır), İsa ve *Kutsal* Annesini aynı mertebeye yerleştirmiştir: "O her şeyiyle Kutsal Annesine benziyordu" [545]. Christine de Pisan (yaklaşık 1363-1431) 1399 yılında yazdığı şiirinde Meryem'i "Cennetin Kraliçesi" olarak adlandırmış ve şöyle yazmıştır: "Baba Tanrı, onu eşi ve annesi, Üçlü Birliğe katılan Tanrı'nın tapınağı yapmak istediğinde kadına büyük bir onur vermiştir" [546]. Rönesans boyunca, doğrudan ya da mecazi bir şekilde Kutsal Bakire'ye yönelik popüler *dindarlık*, ozanların şarkılarında olduğu kadar *Fedeli d'Amore* olarak adlandırılan edebi harekette, Dante'nin Beatrice'i ya da Petrarca'nın Laura'sını yücelten yazılarında, Kral Arthur'un efsanelerinde vs. yankı bulmuştur. 15. yüzyılda Avignon Okulu'na mensup Enguerrand Quarton (Charton' Charonton) ünlü *Kutsal Üçlü* tablosunun üzerine Meryem'in Bakire ve Herkesin Annesi (*Virginis et Matres totiusque* Lat.) olduğunu belirten bir yazı yazmıştır [547]. 1670 yılında María de Jesús de Agreda, *Meryem Ana'nın Hayatı* adlı eserinde İsa'nın Annesinin yükseltildiğini ve "aynı kraliyet tahtına oturtulduğunu"⁴⁵⁸ En Kutsal Üçlü'nün... bir Kraliçe olarak".

Bu koşullar altında Jung şu sonuca varmıştır: "Meryem bir Tanrıça statüsüne yükseltilmiştir" ya da yine: "Hem anne hem de oğul gerçek birer insan değil, Tanrılardır" [548].

Benzer bir olay uzun zaman önce Hindistan'da da yaşanmıştı. Ataerkil çobanların baskısı altında, resmi dinin liderleri Büyük Tanrıça kültünü geçici olarak gizlediler. Yine de, yerel halkın kalbindeki yerini korudu ve zamanla onurlu yerine geri yükseldi. Andrei Pleşu [549], Mircea Eliade'nin *Myths, Dreams and Mysteries* kitabındaki bir pasajdan yola çıkarak, "Shakti, Shiva'nın dişi Gücü" hakkındaki bir paragrafta, "orijinal baba Tanrıların çoğunun, anne Tanrıçaların yaşamsal gücüyle karşılaştıklarında kenara çekildiklerini" yazmıştır. Dişi Tanrının giderek artan bir otoriteyle erkek Tanrıyla rekabet ettiğini belirtmiştir. Pleşu daha sonra Robert Lenoble'dan alıntı yaparak, "Rönesans'ın coşkulu ruhunun Baba Tanrı'dan kurtulmaya çalıştıkça, onun yerine Doğa Ana'ya daha fazla ihtiyaç duyduğunu" [550] göstermiştir.

Marija Gimbutas, kıtanın güneyindeki Eski Avrupa'da "Paleolitik ve Neolitik dönem Tanrıçasının partenogenetik olduğunu, kendi kendine yaşam yarattığını açıkladı. O, günümüze kadar sayısız kültür formunda varlığını sürdürmüş olan ezeli, kendi kendini dölleyen "Bakire Tanrıça"dır. Hristiyan Bakire Meryem bu orijinal Tanrının indirgenmiş bir versiyonudur" [551].

Bununla birlikte, resmi olarak Meryem'in Hristiyan geleneğinin tanınmayan Ana Tanrıçası olarak kaldığı söylenebilir. Kendisinden önceki tüm Tanrıçalar gibi (İnanna' İhtar' İsis' Hathor' Astarte'

Afrodit' Demeter' Kibele) Meryem de hem bakire hem de annedir ve birçoğu gibi hem ilahi hem de insan olan bir çocuk doğurmuştur (Tammuz' Dumuzi' Osiris' Adonis' Persephone' Attis gibi).

Hristiyanlığın zaferinden sonra bile, eski inançların Tanrıça kültü hala canlıydı. Böylece, 4. yüzyılda İskenderiye, Epiphanes tarafından festivali tarif edilen Kóre'yi kutladı: "Tapınağın içini yedi kez tavaf ederek görüntünün etrafında dolaşırlardı.⁴⁵⁹ flütler, davullar ve ilahiler eşliğinde... Ve gizemin anlamı sorulduğunda cevap verdiler: "Bugün, o saatte 'Bakire olan Kız (Kóre) Aeon'u doğurdu'" [552]. İsis'in Paris'teki tapınağının bulunduğu yerde, St Germain-des-Près'de, İsis'in heykeli 1514 yılına kadar saygı görmüştür [553]. Ayrıca şu anda bile Santa Maria della Navicella (Kayığın Azize Meryem'i) kilisesinin önünde, Roma'da onuruna düzenlenen geçit törenlerinde taşınan İsis'in taş kayığının korunduğunu belirtmeliyiz (bölüm V).

Eliade'ye göre: "Hristiyanlığa karşı gerçek direniş Gizem dinlerinde ve soteriolojilerde (*soterioloji* · *kurtuluş bilimi*. · *yunanca sozo sözcüğünden gelmekte olan Hz.İsa'ya iman ederek kurtuluş ve refaha ermeyi amaçlayan hristiyan öğretisidir....*) ve özellikle de İmparatorluğun popüler yaşayan dinlerinde ve mitolojilerinde bulundu... Avrupa'nın Hristiyanlık öncesi dinleri hakkında ne zaman daha ayrıntılı bilgiye sahip olsak, onların zenginliğinin ve karmaşıklığının farkına varırız. Ancak pagan dönemlerinde bu halklar hiçbir *kitap* üretmedikleri için, orijinal dinleri ve mitolojileri hakkında hiçbir zaman tam bir bilgiye sahip olamayacağız. Yine de on asırlık Hristiyanlığa ve kilise otoritelerinin sayısız saldırısına direnecek kadar güçlü bir dini yaşamı ve mitolojiyi temsil etmektedirler. Bu din kozmik bir yapıya sahipti ve sonunda Kilise tarafından hoş görüldüğünü ve asimile edildiğini göreceğiz. Aslında, özellikle Güney ve Güneydoğu Avrupa'daki kırsal Hristiyanlık kozmik bir boyuta sahiptir. Bu nedenle, radikal bir şekilde sekülerleştirilmiş ve mitolojiden arındırılmış Yunan dini ve mitolojisinin, edebi ve sanatsal yapıtlarla ifade edilmiş olmaları nedeniyle Avrupa *kültüründe* hayatta kaldığı sonucuna varabiliriz. Hristiyanlık zafer kazandığında (...) *yaşayan* tek pagan formlar olan popüler dinler ve mitolojiler, çeşitli kırsal nüfusların geleneklerinde Hristiyanlaştırılmış bir biçimde hayatta kalırken... kökleri Neolitik Çağa kadar uzanan Avrupa dini folkloru, büyük olasılıkla tarih öncesi bir mirası hala korumaktadır" [554]. Bu bölgeler için dikkat çekici olan, resmi kültür ve eğitime göre şekillendirilmiş bireyler dışında, "nüfusun geri kalanının, özellikle Orta ve Güneydoğu Avrupa'da, kökeni antik çağlara, hatta protohistoryaya kadar uzanan geleneksel bir yarı-Hristiyan evrene olan bağlılığını" bugün bile sürdürüyor olmasıdır [555].

Şimdi, Caitlín Matthews [556] ile birlikte, sözde Siyah Bakirelere daha yakından bakalım. "Siyah Bakire heykelleri, İtalya, Almanya ve Britanya'da da bulunmasına rağmen, Güney Fransa ve Kuzey İspanya'da kayda değer bir yoğunlukta olmak üzere Avrupa'nın her yerinde bulunur. Siyahlıkları sorusu her zaman önlerinde yakılan çok sayıda adak mumu nedeniyle oluşan kararma veya ahşabın aşırı yaşlanması olarak rasyonalize edilir.... Kuzey Avrupa'nın Siyah Bakirelerinin Sheba ikonografisine ya da Ezgiler Ezgisi'ndeki Shulamite'ye ya da önceden var olan Tanrıça formlarına ne kadar borçlu olduğunu merak edebiliriz... Birçok bölgenin Siyah Bakireleri, İsis, Diana gibi eski Tanrıça tapınmalarının yönlerinden kaynaklanmaktadır⁴⁶⁰, Cybele⁴⁶¹, Demeter Melania⁴⁶². Batı'nın Kara Bakireleri, kadim Kara Tanrıça geleneğinin gerçek savunucularıdır... Şarlman'ın sarayının resmi politikasını temsil eden *Libri Carolini*'nin yazarı, pagan imgelere tapanları kınamış ve Bakire ile Çocuk'u Venüs ve Aeneas'tan ayırmanın çok zor olduğunu yazmıştır [557]... Hristiyanlar tarafından saygı gösterilen bir pagan heykelinin son örneği, on dokuzuncu yüzyıla kadar kucağında bebek Proserpine ile Ceres'in bir heykeline tahıl demetleri, çiçekler ve toprak sunularıyla tapınılan orta Sicilya'daki, eski adıyla Castrogiovanni olan Enna'da tapınılan Madonna ve Çocuk'ta bulunur. Heykelin kimliği daha sonra doğrulanmış, yakındaki bir müzeye kaldırılmış ve yerine daha geleneksel bir heykel konmuştur [558]... Chartres'in orijinal Kara Bakiresi *Notre Dame Sous Terre*'nin (Toprağın Altındaki Meryem Ana, Fr.) Druidik kökenli olduğuna dair uzun süredir devam eden bir gelenek vardır. Modern Chartres'in bir zamanlar Galyalı bir kabile olan Carnutes'in bölgesi olduğu doğrudur... Heykel daha sonra Fransız Devrimi sırasında 20 Aralık 1793'te katedral meydanında belirsiz bir şekilde yakılmıştır [559]".

Efsaneye göre Mary Cleopas, Mary Salome, Mary Magdalene (Martha ve Lazarus ile birlikte) Filistin'den kaçarak Fransa'da Isis Pelagia, Artemis ve Cybele'ye tapınılan Ratis'e gelmişlerdir. Aslında Avignon yakınlarındaki bu yerin adı Les Saintes-Maries-de-la-Mer'dir ve tüm dünyadaki çingenelerin koruyucusu olan Sarah la Kali (Siyah Sarah) heykeliyle ünlüdür. Sarah üç Meryem'in hizmetkârıydı.

Soyu çingenelerin ortaya çıktığı Hindistan'dan gelmektedir [560]. Çok sayıda Kara Bakire arasında, Avrupa'daki en eski heykellerden biri olan Fransa'daki Rocamadour'daki 12. yüzyıl heykeli ile Polonya'daki Czystochowa'da bulunan daha yeni bir heykelden söz etmeliyiz. Bunlar Hindu Kali'yi, İskandinav mitolojisinin Kara Bakire Kundry'sini, siyah yaşlı kadın Cailleach'ı ve daha nicelerini kapsayan uzun bir soyun son halkalarıdır.⁴⁶³ (Kal'yak okunur) Kelt geleneğinde, Avrupa'nın en eski Tanrıçalarından biridir. Aziz Adamnan'ın *Aziz Columba'nın Hayatı adlı* eserinde, İskoçya'nın Lochamber bölgesindeki Lochaidh nehrinden bahsedilir ve bu nehir yakın zamana kadar ayinlerin yapıldığı Kara Tanrıça *Nigra Dea*'ya adanmıştır. Ardmore'daki (Waterford ilçesi) Aziz Declan Kuyusu'nda, yaklaşık bir asır önce, her yıl 22 Aralık'ta, "Hindustan'ın kara Tanrıçası Calee'nin (Kali) resimlerine benzeyen" bir kadın figürünün altında toplanan insan kitleleri vardı. Katolik rahipler halkı kırbaçlayarak oradan uzaklaştırmışlar ama bu bir işe yaramamıştır [561].

Katolik ülkelerin Bakire'ye İsa'dan daha fazla tapması şaşırtıcı değildir. Başka bir örnek vermek gerekirse: "20. yüzyılın başlarında bile Bask rahibesi *Serora* ve kadın yardımcıları mağara ve inlerde yaşar, kahin ve kâhin olarak kendilerine danışılırdı. Statüleri Katolik rahiplerden daha yüksekti. Serora ve yardımcıları ile Tanrıça ve yardımcıları arasındaki yapısal bağlantılar açıktır" [562].

Meryem Ana hâlâ yaşayan su ve mucizevi şifa kaynaklarıyla bağlantılıdır. Saf, güçlü ve dürüsttür. Hâlâ Büyük Anne'dir ve çocuklarını gözeten Anne olarak Meryem defalarca insanlığı koruyucu bir jestle kollarında toplarken tasavvur edilmiştir [563]. Halk heykellerine göre, Rabbimizin Annesi kucağında minyatür bir İsa tutarken dev ve kudretli olarak tasvir edilir. Bu, Bakire'nin evrensel Varoluşun dışıl yönünü ya da kutbunu cisimleştirdiği düşünülerek açıklanabilir [564]. Burada Meryem Ana'yı *La Vierge Ouvrante* olarak tasvir eden Fransa'dan (15. yüzyıl) ilginç bir triptikten bahsetmek yerinde olacaktır. Bu triptik açıldığında, Baba Tanrı ve İsa'nın içi görülebilir. Böylece Meryem, Baba ve Oğul'u barındıran Büyük Ana Tanrıça olarak ortaya çıkar [565]. Burada ayrıca Trastevere'deki Roma Aziz Meryem Bazilikası'ndaki (12. yüzyıl) Kutsal Bakire ve Oğlunun eşit rütbeye sahip olduğu ve *paredroslarla* aynı tahtta oturduğu mozaikten de bahsedeceğiz [566].

Meryem mükemmel kutsallığı (*Panagía*, Gr.) temsil eder; o En Kutsal'dır (*Hyperagía*, Gr.) -Hristiyan panteonunda sahip olduğu öncü yeri gösteren bir isim. Meryem'in Tapınak'a girişinin kutlanmasından önce söylenen ayetler *başta olmak üzere, onun tam ve Ezeli kutsallığına* işaret eden birçok metin vardır. O Yeni Havva'dır (bu fikir ilk kez 2. yüzyılda Justin Martyr ya da "Filozof" ve Lyonslu Irenaeus tarafından dile getirilmiş, 377'de Epiphanius'ta tekrar ortaya çıkmıştır), "Her şeyin Anası"⁴⁶⁴ İnsanlar", yeni yaratılışı yaratan ve insanlığın ortak Kurtarıcısı olarak ilk günahı kurtaran Kişi. Meryem'e verilen diğer isimler En Saf (*Achrautos*, Immaculate, Gr.; *Nirmala*, Sanskr.; *Anupalipta*, Pali), Lekesiz, Lekesiz (*Amómos*, *Pamamómos*, Gr.; *Nishkalanka*, Sanskr.), Mükemmel (*Panamometos*, Gr.; *Purna*, Sanskr.). Kurtarıcı ile birlikte Meryem'den, 2 Şubat 1974 tarihli *Exhortation* gibi bazı Katolik Marioloji formüllerinde ortak Kurtarıcı olarak bahsedilir, ancak bu nitelik Ortodoks Hristiyanlar tarafından reddedilir, ikincisi muhtemelen işbirliği fikrini ve aslında Pavlus'ta "iş arkadaşları" olarak çevrildiği yerde çoğul formda (*synergoi*, Gr.) görünen *synergós* (tekil form, Gr.) teriminin kullanımını kabul eder (1 Korintliler 3:9; 2 Korintliler 6:1).

Baba, Oğul ve Kutsal Ruh Tanrı'ya olan iman, zorunlu bir tapınmayı (latry; *latreía*, Gr.) içerdiği ölçüde, azizlere adanan kült hürmetle sınırlandırılmıştır.⁴⁶⁵ hürmet (duly; *douleía* Gr.; *pujiya*, Sanskr.) olarak kabul edilir. Ancak Meryem daha yüksek bir hürmete (hyperduly, *hyperdouleía*; Gr.; *parampujiya*, yüce hürmet, Sanskr.) hak kazanmıştı. Dolayısıyla bu hürmet popüler dindarlığın (ya da batıl inancın) yoğunlaşmasına yol açmıştır: Oğul'dan ziyade Anne'ye, Tanrı'dan ziyade azizlere hitap etmek daha iyidir. Bu nedenle, bunun magisterium (doktrinel otorite) tarafından onaylanan ve Hristiyan halk tarafından çok sevilen çok eski bir uygulama olduğunu unutmamalıyız.

İmparator Konstantin'in kendi adını taşıyan kenti Meryem'e adanmış olması önemden yoksun değildir. İsa'nın Annesi'ne adanan ilk Hristiyan kilisesi, Efes Tanrıçası Artemis'e adanan ünlü tapınağın (242 yılında Gotlar tarafından yıkılmıştır) bulunduğu yerde kurulmuştur. Meryem'in Tanrı'nın Annesi olarak kabul edildiği Üçüncü Ekümenik Konsil 431 yılında burada toplanmıştır (bkz. *supra*).

Parthenon ve Toulouse'daki Athena'nın, Soissons ve Paris'teki İsis'in tapınakları gibi, eskiden Büyük Tanrıça'ya ait olan başka tapınaklar da Meryem'e adanmıştı. [567].

Bir diğer önemli olay da 451 yılında Dördüncü Ekümenik Kalkedon Konsili'nde gerçekleşmiş ve Meryem'in Ebedi Bakire (*Aeipárthenos*, Gr.; *Semper Virgo*, Lat.) olduğu kabul edilmiştir. Bu terim, teolojik olmaktan çok siyasi nedenlerle 553 yılındaki Beşinci Konstantinopolis Ekümenik Konsili'nde

(II) anathematizm kanonlarına dahil edilmiştir. 649 yılında Lateran Konsili bu özel *inancı* resmen oluşturacaktır: Meryem doğumdan önce (*ante partum*), doğum sırasında (*in partu*) ve doğumdan sonra (*post partum*) Bakireydi. Altıncı Konsil (Lateran, Eylül 680) bu inanç metnini onaylar. Tertullian (y.150-y.230) ve Jerome'un (y.345-420), Helvidius'a [568] rağmen *doğum sonrası* bakireliği kabul etmelerine rağmen, *in partu* bakireliği reddettiklerini belirtmek gerekir. İsa'nın saf vibrasyonlardan oluşan bir bedene sahip olduğu hipotezini (bölüm XXIII B) dikkate alırsak, doğum sonrası bakirelik açıklanabilir. Ayrıca, 25 Mart 1987 tarihli Marian ansiklopedisi *Redemptoris Mater*'de John Paul II, Meryem'in bekaretini bozulmadan sakladığını vurgular [569].

Jerome ve Epiphanius'a [570] göre, bu kavram Ezgiler Ezgisi'nden (4:12) kaynaklanmaktadır: "Kapalı bir bahçe benim kız kardeşim, [benim] eşim; kapatılmış bir pınar, mühürlenmiş bir çeşme" (*Hortus conclusus, suror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus*, Lat.). Burada Bakire Gauri'nin sakrum kemiği üzerinde hüküm sürmesi, Kundalini'nin kapalı pınarının mühürlü çeşmesi (bölüm XIX C) ile olan analojiye kolayca dikkat çekilebilir.

Ortodokslar ve Katolikler arasında ortak olan ancak teoloji ve Protestan dini tarafından neredeyse hiç bilinmeyen Marioloji, daha sonra eşsiz bir radikalizme maruz kalmış ve nihayet ikinci bin yılın son iki yüzyılında ortaya çıkan iki önemli Katolik dogma ile doğrulanmıştır. Püriten Devrimi, Meryem Ana'ya tapınmaya karşı çıkmış ve onu tamamen insani bir karakter olarak görmüştür.

Meryem, 8 Aralık 1854'te Pius IX'un Günahsız Gebelik dogmasını (*Ineffabilis Deus* papalık boğası) ilan etmesiyle tertemiz *olarak gebe* kaldığı ilan edildi. Böylece, insanlığın geri kalanından ayrılmış ve "asli günahın tüm lekelerinden muaf tutulan" [571] tek insan olmuştur (Yeni Adem olan İsa elbette bunun dışındadır). Böylece, 12. yüzyıldan beri süregelen büyük ve istikrarlı bir halk talebine yanıt verilmiş oldu.

1 Kasım 1950'de, 8.000.000 kişi tarafından imzalanan bir dilekçe sonucunda Pius XII, *Munificentissimus Deus* ansiklopedisini yayınlayarak *Assumptio Mariae* (Meryem'in Göğe Alınışı) dogmasını ilan etti, böylece Meryem dünyevi kaderinin sonunda ölümü bilmeden "bedenen ve ruhen göğe alınan" tek kişi oldu [572]. Dahası, metin Şamlı Yuhanna [573] ve Padovalı Anthony [574] gibi Kilise Babalarının önemli yazılarına atıfta bulunmaktadır. Şamlı şöyle yazmıştır: "Baba'nın evlendirdiği gelinin yeri göksel gelin odasıydı" (*Oportebat sponsam, quam Pater desponsaverat, in thalamis caelestibus habitare*, Lat.) [575]. Padovalı Anthony birincisini tamamlamıştır: "Aynı şekilde, o gün Bakire Anne göksel gelin odasına götürüldüğünde, kutsadığı Sandık da ortaya çıktı" (*ita pariter surrexit et Arca sanctificationis suae, cum in hac die Virgo Mater ad aethernum thalamum est assumpta*, Lat.) [576]. Bu sözler Mezmur 132:8'i çağrıştırmaktadır: "Kalk, Yahova, huzuruna, sen ve gücünün sandığı". Yukarıdakilere Jung aşağıdaki yorumu yapmıştır: "Gelin olarak Meryem... göksel gelin odasında... Sophia olarak Tanrıyla birleşmiştir" [577]. Gelinle yapılan bir karşılaştırma (Ezgiler Ezgisi 3:6) bizi, Yahova'nın "ateş sütununu" hatırlatan "duman sütunlarıyla" karşılaştırılan Gelinin Tanrısallığının benzer bir kabulüne gönderir.

Yukarıda bahsedilenlere Batı Hristiyanlığı tarafından atılan diğer önemli adımları da eklemeliyiz.

1954 yılında Katolik Kilisesi Meryem Ana'yı "Cennetin Kraliçesi" ilan etmiştir.

On yıl sonra, İkinci Vatikan Konsili'nde 6. Paul Meryem'e yeni bir sıfat olan Kilise'nin Annesi [578] sıfatını atfederek onu Kilise'nin üzerine yerleştirmiş, toplantıya katılan piskopos ve rahiplerin güçlü muhalefetini görmezden gelmiştir; bu durum sadece orada bulunanlar için değil, Protestan ve Ortodoks Hristiyanlar için de şaşkınlık ve öfke yaratmıştır. John Paul II'nin 25 Mart 1987 tarihli *Redemptoris Mater* ansiklopedisi, selefi tarafından Meryem'e verilen "Kilise'nin Annesi" [579] unvanını devraldı. Bu genelge şu soruyu gündeme getirmiştir: "O [Meryem Ana] herkes için bir umut işareti olamaz mı...?" [580].

Kilise dogmatik Anayasasına adanmış olan İkinci Vatikan Konsili de *Lumen Gentium*'da Marian doktrinini benimsemiştir. Böylece, "Eski Ahit kitaplarının... en eski belgelerin, Kilise'de okundukları ve daha ileri ve tam bir vahyin ışığında anlaşıldıkları şekliyle, Kurtarıcı'nın Annesi olan kadın figürünü giderek daha net bir ışığa kavuşturduğu" tespit edilmiştir. "Kutsal Bakire'nin Tanrı'nın Annesi olarak önceden belirlenmiş olması, ilahi sözün vücut bulmasıyla ilişkilendirilmiştir: ilahi Takdir'in tasarımlarında o, ilahi Kurtarıcı'nın lütufkâr annesiydi" [581].

Albino Luciani, Papa I. John Paul olduğunda, 10 Eylül 1978'de San Pietro Meydanı'nda toplanan halka seslenerek Tanrı'dan bahsetmiş ve şöyle demiştir: "O bizim Babamızdır, daha da ötesi O bizim Annemizdir". Yallop aşağıdaki yorumu yapmıştır: "Özellikle İtalyan Vatikan uzmanları kendilerini kaybetmişlerdi. Maço imajıyla tanınan bir ülkede Tanrı'nın bir kadın olduğunu öne sürmek, bazıları tarafından dünyanın sonunun geldiğinin teyidi olarak görülüyordu⁴⁶⁶... Luciano nazıkçe İşaya'dan alıntı yaptığını belirtti. Erkek egemen Ana Kilise rahatladı" [582].

Bu unutulmaz konuşmadan tam 18 gün sonra, Katolik Kilisesi'nde gerçek bir reformu hedefleyen cesur papa öldü (*Petrus'un halefi olarak seçildikten sadece otuz üç gün sonra*). Muhtemelen bir suikasta kurban gitti ve bu da alt başlığa neden oldu: Araştırmacı David Yallop tarafından kitabına verilen *Papa I. John Paul cinayetine ilişkin bir soruşturma*.

Vatikan 1988 yılını "Marian Adanmışlığı Yılı" ilan edene kadar, bir on yıl geçmesi gerekecekti.

Son olarak Chartres Katedrali, 9. yüzyılda Kral Kel Charles tarafından kiliseye hediye edilen Meryem'in peçesini yüksek bir saygı göstergesi olarak muhafaza etmektedir. 1194 yılında katedral yangın nedeniyle neredeyse tamamen tahrip olduğunda, peçe zarar görmemiş şekilde bulunmuştur. Yeni *Notre Dame de Chartres*, Bakire'nin kalıntısı etrafında yeniden inşa edilmiştir [583].

Söz konusu resmi pozisyona rağmen, "Katolik feminist teologlar... Katolik doktrininin Meryem'in Tanrı'nın annesi olduğunda ısrar ederek Meryem'in gücünü sınırladığını, ancak gücünün Baba ve Oğul ile ilişkisinden kaynaklanan bir figür olan Anne Tanrı olmadığını kabul etmektedirler" [584] (bölüm XXI).

Kutsal Anne'ye hak ettiği yeri yeniden kazandırmak için yapılan girişimlerde, Yeni Ahit'in çeşitli versiyonlarında şu gibi cümleler yer almaktadır: "İsa onlara dedi ki: "Dua ettiğiniz zaman şöyle deyin: Baba-Anne⁴⁶⁷' Adın kutsal kılınsın, Egemenliğin gelsin. Bize günlük ekmeğimizi ver, günahlarımızı bağışla, bize borçlu olan herkesi kendimiz için bağışla. Ve bizi imtihan zamanına getirme" (Luka 11:2-4). "Annemin-Babamın evinde birçok konut vardır" (Yuhanna 14:2). "Eğer beni tanırsanız, Babamı-Annemi de tanırsınız" (14:7). "Baba-Anneden başka hiç kimse Çocuğu tanımaz ve Çocuktan ve Çocuğun Tanrı'yı açıklamayı seçtiği herhangi birinden başka hiç kimse Baba-Anneyi tanımaz" (Matta 11:27) vb. [585].

Meryem'in Oğlu kadar kutsal bir şefaatçi olduğu hem Katolikler hem de Ortodokslar tarafından kabul edilen bir gerçektir ama tek Kurtarıcı'nın İsa Mesih olması Protestanlar tarafından tehlikeli olarak görülüyordu [586].

Doğu Hristiyanlığı 6. yüzyıldan beri 15 Ağustos gününü Meryem'in Göğe Yükselişini ayinsel olarak kutlamak için bir kararname ile belirlemiş, ancak Meryem'in göğe alınan bedenine karşı suskunluk göstermiştir. Lossky'nin gösterdiği gibi: "Lekesiz Gebelik dogması, Kutsal Bakire'yi ilk ebeveynlerin hatasının ağır bastığı Âdem'in torunlarından ayırmak istemeyen Doğu geleneğine yabancıdır" [587]. Başka bir deyişle, Ortodoks Kilisesi Meryem'in Tanrı'nın Oğlu'nda ve onun aracılığıyla tüm insan doğası için (Meryem'i de içeren) sağlanan kurtuluştan muaf tutulamayacağını iddia etmiştir. Thomas Aquinas 13. yüzyılda da farklı düşünmüyordu! Ve 1483 yılında Sixtus IV, Günahsız Doğum fikrini bir sapkınlık olarak mahkûm etmişti. Genel tutuma rağmen, Rusya'daki eski ayine mensup Hristiyanlar (özellikle Kiev ve Rostov'dan) 17. ve 18. yüzyıllar boyunca Lekesiz Gebelik doktrininin kabul etmiş ve hatta savunmuşlardır. Bununla birlikte Ortodokslar, Tanrı'nın Annesi'nin mevcut günahlardan arınmış olduğunu kabul etmişlerdir. Her neyse, "ilk günah" tutarsızlığı (bölüm IX) ışığında, tartışma anlamsız hale gelmektedir.

Protestan Kilisesi Meryem'in Göğe Yükselişi ve Günahsız Gebeliği doktrinlerini hiçbir zaman kabul etmemiştir. Martin Luther 15 Ağustos yortusunu kutlamayı bile reddetti ve şöyle buyurdu: "Artık Meryem Ana'ya övgüler düzmeyeceksiniz, sadece Rabbimize övgüler düzeceksiniz" [588]. Luther sadece kötü şöhretli bir kadın düşmanı değil, aynı zamanda radikal bir Yahudi karşıtıydı ve cinsellikten nefret ediyordu. Öfkeli bir Tanrı kavramı Wittenberg mistiğini öfkeyle doldurmuş, saldırgan karakteri Reformasyon'a büyük zarar vermiştir.

Yeni Ahit'in yazılmasından yaklaşık 2000 yıl sonra Meryem Ana, Kilise'nin dogmasında Tanrı'nın Annesi, Daimi Bakire, Lekesiz Olarak Gebe ve Kraliçe olarak hüküm sürdüğü cennete beden ve ruhen kabul edilmiş olarak kabul edilmiştir. Oysa Kutsal Kitap'ta onun doğumundan ve ölümünden bahsedilmemektedir bile!

4. GNOSTİKLERİN GİZLİ ÖĞRETİSİ

"Onlara şöyle dedi: "Tanrı'nın Egemenliği'nin gizemini bilmek size verildi; ama bu gizemin dışında kalanlara her şey benzetmelerle anlatılır."

Markos 4:11 (çapraz başvuru Matta 13:11)

Birinci yüzyıldan beri, ezeli Hıristiyanlık içinde daha sonra *Gnostisizm* olarak adlandırılan bir hareket vardı. *Gnósis* (Gr.) Sanskritçe "bilmek" anlamına gelen *gna* (*jna*) kökünden gelir; bu nedenle *Gnostik* (*gnostikós*, Gr.) "bilen kişi" (*gnani*, Sanskr.) idi. Yunanca'da *epistemi*, toplanan bilginin entelektüel anlamında bilgi anlamına gelirken, *gnósis* yalnızca zihnin değil tüm varlığın katılımını ima eden içgörü veya anlayış anlamında bilgi anlamına gelir.

Elaine Pagels şöyle açıklıyor: "*gnósis*'e ulaşmak, ilahi gücün gerçek kaynağını, yani tüm varlığın "derinliğini" tanımayı içerir. Bu kaynağı tanımaya gelen kişi aynı zamanda kendini tanımaya gelir ve ruhani kökenini keşfeder: gerçek Baba ve Annesini tanımaya gelmiştir" [589]. Gnosis "gerçekte kim olduğunuzu bilme meselesidir"⁴⁶⁸İsminiz, sosyal sınıfınız ya da konumunuz gibi sıradan bir düzeyde değil, kendinizi derin bir düzeyde tanımadır. Gnosis'in sırrı, kendinizi bu düzeyde tanıdığınızda Tanrı'yı da tanıyacak olmanızdır, çünkü ilahi olanın sizin içinizde olduğunu keşfedeceksiniz". Tanrı'nın Krallığı ise "bilgi anlamına gelen Gnosis'e eriştiğinizde girebileceğiniz bir şeydir... Bu bir bilinç hali gibidir. Tarif edilmesi zordur" [590]. Aslında, *Thomas İncili*'nde İsa bunu açıkça söylemiştir: "Kim kendini bulursa dünyadan üstündür" [591] ve ekler: "Ama kendinizi bilmezseniz, yoksulluk içinde yaşarsınız" [592], "yoksulluk" burada "cehalet" olarak anlaşılmaktadır. Lütfun ve Tanrı'nın içimizdeki varlığının farkındalığı genellikle ruhani anlayış (*gnósis pneumatiké*, Gr.) olarak adlandırılırdı. Dolayısıyla, Tanrı'dan vahyedilmiş bir armağan olarak Gnosis sadece bir inisiyeden diğerine doğrudan aktarılabilirdi. Her türlü beyinsel ruhaniliği reddeden Gnostikler, inancın aşağı varlıklara bırakılmasına karşın, bilginin yüksek varlıkların ayrıcalığı olduğunu tahmin ediyorlardı. "Öyleyse bilgeliğin nereden geliyor ve anlayışın yeri neresi? Çünkü bütün yaşayanların gözlerinden gizlenmiştir... Tanrı onun yolunu anlar ve yerini bilir" (Eyüp 28:20-23). Schuon'a göre, "gnosis'te ilk emir... Benliğin uyanmış bilincini ifade eder" [593].

Barnabas'ın Mektubu [594] *mükemmel bilgiyi* ya da *gnósis*'i (*téleia gnóse*' Gr.) sadece inisiyeler tarafından algılanan Eski Ahit alegorilerinin derinlemesine anlaşılması olarak tanımlamıştır. Gnostik bir İncil'in sözde yazarlarından biri olan Filipus, "Peygamber Yeşaya'yı okuduğunu duyunca birine sordu ve şöyle dedi: "O zaman ne okuduğunu biliyor musun?" O da şöyle dedi: "Biri bana yol göstermezse bunu nasıl yapabilirim?" (Elçilerin İşleri 8:30-31). Şaşırtıcıdır ki, Pavlus bile alegorilerden söz etmiş, örneğin "yeni Ahit'in hizmetkârları olmamız gerektiğini; mektubun değil, ruhun hizmetkârları olmamız gerektiğini" (2. Korintliler 3:6), yani Yeni Ahit'nin mektubunu değil, ruhunu anlamamız gerektiğini söylemiştir.⁴⁶⁹

Origen şöyle beyan etmiştir: "Yüksek bilginin (*gnosis*) doğası berrak, beyaz ve ışıkla dolu olmaktır", "yüksek bilginin (*gnosis*) ışığı" [595]. Ona göre *theología*, kişinin lütuf olarak aldığı bir "Tanrı *gnósis*'i" (*gnósis Theou*, Gr.) olan bilgi anlamına geliyordu [596]. "Gnosis'in Tanrılaştırmacı tefekkürü Tanrı'yla birleşme yoluyla elde edilir" [597].

İskenderiyeli Clement kendisini bir inisiye (*hatta diğer görüşlere göre bir Gnostik*) olarak görüyordu. Şöyle haykırdığı kabul edilir: "Ey gerçekten kutsal gizemler! Ey saf ışık! Meşalelerin parıltısı arasında Tanrı'yı ve Cenneti örten perde düşer. *İnisiye* olduğum andan itibaren ben kutsal oluyorum" [598]. Ayrıca *gnósis*'i Hıristiyanlığın mükemmelliği olarak görür [599]. Ona göre, "Kutsal Yazılarda yaşanan Gnostik tek başına ortodoks öğretiyi korur". Pozisyonunu şöyle açıklar: "Çalışmamın bilmecelerle konuşacağı bazı şeyler var; bazılarının anlamını açıkça gösterecek: bazı şeyler sadece konuşacak; bazı

şeyleri gizlice söylemeye, gizli bir şekilde göstermeye, sessizliği korurken göstermeye çalışacak" ve "Gnostik Geleneğin aktarımını dinlemeye hazır olabilmemiz için... ilerleyeceğimiz mistik tefekkürün" [600] önemini vurgular. Alexandrine ısrarla: "Her kimin ruhunun gözü kötü terbiye ve öğretiyle kör edilmişse, gerçek ışığa, yazılmamış şeyleri yazarak gösteren gerçeğe ilerlesin" [601], bu nedenle agrapha'yı Kutsal Yazıların kendisinde bulmamız gerektiğini öğretmiştir. Agrapha'ya bir örnek, 1934 yılında Mısır'da British Museum tarafından satın alınan ve 1935/1987'de yayınlanan *Egerton 2 Papirüsüdür*. Bu belge 2. yüzyıldan kalmadır ve bir İncil için alışılmadık sözlerle karışık olarak bilinmeyen bir İncil'in metnini içerir. Morton Smith tarafından 1958 yılında Mar Saba manastırında (Kudüs'ün yaklaşık 20 km güneyinde) bulunan Clement'e atfedilen bir mektup, Markos'un "büyük gizemlere inisiye olanlar" için yazılmış "gizli bir İncil"inin parçalarını yeniden üretir [602]. Clement şöyle demiştir: "Bilginin lütfu O'ndandır" (Tanrı) [603]. Kutsal Ruh tarafından bahsedilen bilginin (*gnósis*) lütfu olmaksızın tüm entelektüel çabaları "şekilsiz ve kör" olarak görüyordu. Aslında Clement'in görüşlerine göre, tefekkür ve gnosis, Schuon'un [604] da belirttiği gibi, İsa'nın bedeni olan ve "daha küçük gizemleri" oluşturan Efkariyeti'ye karşıt olan "daha büyük gizemler", öz olan İsa Mesih'in kanıdır. Kanın dışarı akabilmesi için İsa'nın bedeninin delinmesi gerekiyordu. Meister Eckhart'ın dediği gibi, "Eğer çekirdeği istiyorsan, kabuğu kırmalısın".

Evdokimov, "Clement'in Gnostikleri neredeyse ezoterik bir grup oluşturuyordu; onlar Tanrı'yla sürekli birlik içinde yaşayan seçilmiş kişilerdi" diye yazmıştır [605]. Daha önce açıklandığı gibi (XX C2 bölümü), Clement ana akım Kilise Babaları arasında dikkate değer bir istisnayı ve *İncil*'de adı geçen dışı karakterlere büyük bir saygı gösteriyordu. Bir Neoplatonist olmuş ve antik felsefeyi çok övmüştür [606].

Evdokimov'a göre Origen ve Clement'e, Nyssa'lı Gregory ve İtirafçı Maximus'un ilgili kavramları da eklenmelidir [607]. Suriyeli Isaac'a gelince⁴⁷⁰ Gnosis'i "ebedi yaşamın bilgisi" ve "gizli gerçekliklerin bilgisi" olarak tanımlamıştır [608].

Katolik çağdaş yazar Paul Vulliaud, Hristiyanlığın başlangıcında uygulanan inisiyasyonu kısaca gözden geçirmiştir (ayrıca bölüm XI B' XXII B): "Hristiyanlığın ezeli disiplini, *ehil* olanların [vaftiz olmak isteyenlerin] seçime kabul edildiği bir sınavı içeriyordu. Bu sınava inceleme adı verildi. Katekümenin kulaklarına haç işareti yapılırdı.⁴⁷¹ *Ephpheta* kelimesiyle, bu nedenle bu törene "kulakların açılması incelemesi" adı verildi. Kulaklar, İlahi hakikatlerin *kabulü* [*kabala*] ya da *geleneği* için açılmıştı... Sır disiplini tamamen haklıydı. Ne Peygamberler ne de İsa Mesih'in Kendisi İlahi sırları herkes tarafından anlaşılabilir kılacak kadar açıklıkla ifşa etmemişlerdir" [609]. "Ağzımı benzetmelerle açacağım; dünyanın kuruluşundan beri gizli olan şeyleri söyleyeceğim" (Matta 13:35). Eski Ahit de mesellerde gizlenmiş ezoterik bilginin varlığını kabul etmiştir (ayrıca bkz. bölüm IV' XI B). "Ağzımı bir benzetmeyle açacağım; Eskiden beri bilmeceler söyleyeceğim. Duyup bildiğimiz, Atalarımızın bize anlattığı" (Mezmurlar 78:2-3).

E.R. Dodds ve G. Scholem'e göre [610] Gnostikler gizli bilimlerini sadece mistik deneyim anlamına gelen "*gnósis*"e inisiyasyon" için layık (nitelikli) görülenlerle paylaşıyorlardı. İnisiyasyonu aldıktan sonra, yeni gelenler artık ayrımcılığa maruz kalmıyordu. Tertullian, Gnostik cemaat içinde üyeler arasında eşitlik olduğunu kabul etmiştir: "Başlangıç olarak, kimin katekümen (*Hristiyan vaftizi veya konfirmasyon için hazırlık eğitimi alan kişi*), kimin mümin olduğu şüphelidir; hepsinin⁴⁷² aynı şekilde duyarlar, aynı şekilde dua ederler - hatta aralarına dinsizler bile girse... Hepsi size bilgi sunar⁴⁷³... Bir zaman acemileri göreve getirirler; başka bir zaman, dünyevi bir işe bağlı olan adamları... Ve böylece bugün bir adam piskoposlarıdır, yarın başka bir adam; bugün diyakozdur, yarın okuyucu; bugün papazdır, yarın meslekten olmayan bir adam. Çünkü meslekten olmayanlara bile rahiplik görevlerini yüklerler" [611]. İlk Gnostik topluluklarda (ve 12. yüzyılda Yeni Ahit'e gerçekten sadık olan Katharilerde de [612]) kadınlar piskoposluk rütbesine erişebilir, Efkariyeti (*Efkariyeti, Evharistiya, Komünyon ya da Rab'bin Sofrası, Hristiyanlıkta İsa'nın çarmıha gerilmeden önceki gece havarileri ile yediği Son Akşam Yemeği'nin anıldığı ayındır. Roma Katolikleri tarafından Missa Ayini adıyla ifade edilir.*) sunabilir, öğretmenlik yapabilir, vaftiz edebilir ve hastaları iyileştirebilirdi. Mısır, Mezopotamya, Girit, Yunanistan ve Suriye'deki eski dinler, kadınların tüm Tanrıça tapınaklarında rahibe olmalarına izin vermiştir.

"Bilgi" sözcüğü Gnostiklerde, günümüzde esasen entelektüel, akademik ya da kitabi olarak görüldüğünde sahip olduğu daha geniş bir çağrışıma sahipti. İlki açıkça içsel bilgiyi (*Gnóthi seautón*) ifade eder çünkü Gnostikler kendilerini "içsel bilginin oğulları" olarak görürlerdi [613]. *Silvanus'un*

Öğretileri açıkça şunu savunur: "(Diğer) her şeyden önce... kendini bil" [614]. Aynı kavrama Ölü Deniz parşömenlerinden birinde de rastlanabilir: "İçsel benliğinizin Bilgisini ortaya çıkarın ve... meditasyon yapın" [615]... "[gündüz ve] gece Varoluşun Gizemi üzerine meditasyon yapın" [616].

Gnostik metinlere göre, Öz'ün bilgisi Tanrı'nın bilgisi anlamına gelir (bölüm XIX C). Böylece, *Thomas İncili* aydınlatır: "Krallık senin içindedir⁴⁷⁴" ve o sizin dışınızdadır. 'Kendinizi bildiğinizde' o zaman bilineceksiniz' ve Yaşayan Baba'nın oğulları olanın siz olduğunuzu anlayacaksınız" [617]. Gnostikler bununla en yüce Gerçekliğin, yani Benliğin bilgisini anlıyor ve Ruhun fiziksel bağlardan kurtulmasının esas olduğunu düşünüyorlardı. Gnostikler arayışçıdırlar, *Tanrı'yı ararlar* ve bu onları cahillerden ayırır [618]. Söz konusu İncil'e göre "İsa şöyle dedi: "Arayan, buluncaya kadar aramaya devam etsin. Bulduğu zaman sıkıntıya düşecektir. Sıkıntıya düştüğünde 'şaşıracak' ve her şeye hükmedecektir." [619]. İskenderiyeli Clement'in *İbranilerin İncil*'inden alıntılacağı sözlerle: "Arayan, bulana kadar durmayacaktır ve bulduktan sonra hayret edecektir; ve hayret ettikten sonra hüküm sürecektir; ve hüküm sürdükten sonra dinlenecektir" [620]. Diğer Gnostik yazılar şu tavsiyelerde bulunur: "Arayın ve gitmeniz gereken yolları araştırın, çünkü bunun kadar iyi olan başka bir şey yoktur" [621]. Gnostik öğretmen Theodotus'un (y. 140-160) görüşlerine göre Gnostik, "bizi özgürleştiren şeyin kim olduğumuzu, ne olduğumuzu; nerede olduğumuzu, nereye fırlatıldığımızı; nereye doğru hızlandığımızı, nereden kurtulduğumuzu; doğumun ne olduğunu ve yeniden doğuşun ne olduğunu" [622] anlamış olan kişidir.

Gnostikler kendilerini İsa'nın sadece birkaç havarisine verdiği gizli öğretinin sahipleri olarak görüyorlardı. Gerçekten de İsa şöyle demişti: "Bu sözü herkes alamaz, ancak kendisine verilenler alabilir... Alabilecek durumda olan alsın" (Matta 19:11-12). "Ve özel olarak müritlerine dönerek şöyle dedi: "Ne mutlu sizin gördüklerinizi gören gözlere! Çünkü size derim ki, birçok peygamber ve kral sizin gördüğünüz şeyleri görmek istediler, ama görmediler; işittiğiniz şeyleri işitmek istediler, ama işitmediler" (Luka 10:23-24; krş. Matta 13:16-17). Yuhanna şöyle açıklar: "İsa müritlerinin önünde bu kitapta yazılı olmayan başka birçok belirti de yaptı" (20:30; çapraz başvuru 21:25). Ve Vahiy devam eder: "Yedi gök gürültüsü konuştuğunda ben de yazmak üzereydim ki, gökten şöyle bir ses işittim: "Yedi gök gürültüsünün söylediklerini mühürle ve onları yazma" (Vahiy 10:4).

Schuon, Eski ve Yeni Ahit'i kucaklayan bir *ırkçılıkla*, Tanrı'nın Sina Dağı'nda Musa'ya emanet ettiği sırları "İsa Mesih'in verdiği Gizemler" [623] ile eşitlemiştir.

Origen, "İsa'nın (bazen) müritlerine Tanrı Sözü'nde (gizli) özel öğretiler verdiğini, böylece müritler her şeyi yazmamaları ya da aktarmamaları gerektiğini bildikleri için pek çok şeyin yazılmadan kaldığını" [624] ileri sürmüştür.

Thomas İncili'nde şöyle yazar: "İsa dedi ki: "Size hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği, hiçbir elin dokunmadığı ve insan aklına gelmeyen şeyleri vereceğim" [625]. *Yuhanna'nın İşleri* şu yönlendirmeyi yapar: "Ve bu şeyleri size, kardeşler, ona olan imanınızı teşvik etmek için söylüyorum; çünkü şu anda onun kudretli ve harika işleri hakkında sessiz kalmalıyız, çünkü bunlar söylenemez ve belki de hiç söylenemez veya duyulamaz" [626].

Mısırlıların İncili İsa'ya kişisel bir mistik öğreti atfetmiştir. Bu nedenle, kanonik İncillerin gerçek mesajına ek olarak, İsa tarafından "bir gizem içinde" aktarılan "özel ve gizli bir öğreti" vardı, "kutsal babalarımız endişe ve merakı önleyen bir sessizlik içinde korudular... bu sessizlikle gizemin kutsal karakterini korumak için. Caesarea'lı Basil'in [627] de belirttiği gibi, inisiye olmayanların bunları görmesine izin verilmez: anlamları yazıya dökülerek ifşa edilmemelidir". Gnostik *Kodeks Askew*'e (*Pistis Sophia*) göre: "Rabbimiz, göğe yükselişinden sonra tekrar yeryüzüne döndü ve müritleriyle on bir yıl geçirerek onlara birçok gizem öğretti... Philip, Thomas ve *Matthaeo*'ya ve bu süre içinde ondan gördükleri ve duydukları her şeyi yazmalarını emretti" (*Jesus post ascensionem suam in coelum iterum in terram descendisse et undecim annis discipulos suos in variis mysteriis erudivisse atque... Philippo, Thomae et Matthaeo eum mandasse, ut dicta et facta sua hoc intervallo temporis audita et visa scriptis connotarent*, Lat.) [628]. Alıntı büyük olasılıkla Schwartz-Petermann Latince varyantından (1851) gelmektedir. G.R.S. Mead tarafından 1896'da Kıpti elyazmasından yapılan İngilizce çeviride *Pistis Sophia* şu sözlerle başlar: "İsa ölümden dirildikten sonra, on bir yıl boyunca müritleriyle konuşup onlara talimat verdi" [629] ve İsa'nın Filipus, Thomas ve Matta'yı gizli öğretilerinin kâtipleri olarak atadığını gösterir [630].

Aynı konuda İskenderiyeli Clement şöyle yazmıştır: "Rab bir İncil'de, "Gizemim bana ve evimin oğullarına aittir" diye duyurdu" [631]. Bu fikir *Clementine Homilies*'de tekrarlanmıştır: "Rabbimiz ve Öğretmenimizin bize nasıl bir görev verdiğini hatırladığımıza göre: "Benim ve evimin oğulları için sırlarımı saklayacaksınız"" [632]. *Hypotyposes* adlı eserinde Clement şöyle der: "Rab dirilişinden sonra Adil Yakup'a, Yuhanna'ya ve Petrus'a bilgi (*ten gnosis*, Gr.) verdi.⁴⁷⁵" [633]. Bununla birlikte, aralarında Yuhanna'nın en büyük Gnostik olduğunu göreceğiz [634] (bkz. *infra*). Evdokimov da bu görüşü paylaşarak şöyle yazmıştır: "Gerçek Gnostik İsa'nın göğsüne yaslanmış olan Yuhanna'dır" [635]. Hippolytus da Naassene Gnostiklerinin gizli öğretilerini Yakup ve Mecdelli Meryem aracılığıyla İsa'dan aldıklarını belirtmiştir [636].

Ayrıca Valentine, İsa'nın yaşamı boyunca müritlerine, İncil'deki sözlere karşılık gelen, yabancılardan gizlediği bazı gizemleri açıkladığını iddia etmiştir [637]: "Tanıklığı bağlayın, yasayı müritlerim arasında mühürleyin" (Yeşaya 8:16). Ancak Marcion, "gerçeklerden habersiz kalan" (*non cognoverunt veritatem*, Lat.) [638] bazı havariler gibi, O'nun tüm takipçilerinin gizli bilgiye hakkı olmadığına işaret etmiştir. "Size daha söyleyeceğim çok şey var, ama şimdi bunlara katlanamazsınız" (Yuhanna 15:12). Aslında, çok az istisna dışında, İsa'nın elçileri anlayıştan yoksundu (Matta 15:15-16; çapraz başvuru 16:9; Markos 6:52; 7:18; 8:17,21; 9:10,32; 10:38; Luka 24:25,45; Yuhanna 10:6; 12:16). "Ve onlar bu şeylerden hiçbir şey anlamadılar. Bu söz onlardan gizlenmişti ve ne söylendiğini bilmiyorlardı" (Luka 18:34; krş. 2:50). "Ama bu sözü anlamadılar ve anlamamaları için kendilerinden gizlendi. Bu söz hakkında O'na soru sormaktan korktular" (9:45). "İsa Mesih şunu da söyledi: "Benimle birlikte olanlar beni anlamadılar"" (*Qui mecum sunt, non me intellexerunt*, Lat.) [639].

Gnostiklere İsa'dan bazı takipçileri vasıtasıyla aktarılan orijinal gizli öğreti daha sonra tahrif edilmiştir. Bununla birlikte, Gnostik yazıların birçoğunda, orijinal bilginin değerli izleri bulunabilir, ancak bu izler boş konuşmalar arasından zorlukla ayırt edilebilir.

Seçilenler İsa'ya en yakın olan müritler -Yuhanna ve özellikle de Thomas- ve Mecdelli Meryem'di.

Başka bir olayda (bölüm I) Yuhanna'nın gerçek bir inisiye olduğu iddia edilmiştir. Yuhanna'ya göre İncil'in diğer üç İncil'den çok farklı olduğunu ve içeriği açısından çok zengin olduğunu gördük. Gerçekten de sadece Yuhanna, diğer üç İncil'de olduğu gibi çoğunlukla gerçekleri değil, her şeyden önce İsa'nın öğretisini sunmuştur. İskenderiyeli Clement'in belirttiği gibi: "Yuhanna, Müjde'de dış gerçeklerin açıkça ortaya konduğunu görerek, dostları tarafından teşvik edilerek ve Ruh'tan esinlenerek ruhani bir Müjde yazmıştır" [640].

İkinci yüzyılın ilk yarısında, Yuhanna'ya göre İncil, bu İncil'i yetkili Kutsal Yazı olarak kabul etmeyen Papias, Basilides, Hermas ve Justin Martyr gibi ilk Hristiyanlığın önde gelen birçok liderinin muhalefetine neden olmuştur. Yuhanna'nın muhalifleri, "Yalan söylüyor, yalan söylüyor, Kilise'ye dahil edilmeye layık değil" diye bağırılmışlardır [641]. Yuhanna'nın İncili ancak 4. yüzyılın sonunda Ekümenik Kilise tarafından isteksizce Kanon'a kabul edilmiştir (bölüm I).

Eusebius *Kilise Tarihi*'nde Yuhanna'nın İncil'ini "Hristiyanlığın en büyük gizemlerinden biri" olarak tasvir eder [642]. Gerçekten de "Hristiyanlığın en büyük muammasıdır"; belki de İsa Mesih'in kendisinin muammasıdır [643]. Luther, "İncillerin en şefkatlisi" (*das zarteste evangelium*, Alm.) der ve devam eder: "Bu tek İncil için diğerlerinin hepsini ve Yeni Ahit'in büyük bir bölümünü verirdim" [644]. "Yuhanna'ya göre, sinoptiklerin yetersizliği burada yatmaktadır; İsa'yı İsa Mesih'te, insanı Tanrı'da yeterince açıklamamaktadırlar. Bu nedenle *gerçek anlamda* tam bir Hristiyanlığı (*pleroma*) sadece dördüncü İncil'de buluruz" [645]. Meister Eckhart, diğerlerinin yanı sıra, Yuhanna İnciline atıfta bulunurken, *İlahi Teselli Kitabını* kapatan şu sonuca varmıştır: "Rabbimizin sözleri gibi onun sözleri de sık sık yanlış anlaşılmıştır" [646]. Merejkowski, "yeni (Yuhanna'nın) İncil'inin ilk başta sadece "anlayış" sahibi dar bir "seçilmişler" çevresi için olabileceğini, ancak gelişiminin sonraki aşamalarında halka açık hale getirildiğini ve ancak o zaman Havarî Yuhanna'ya atfedildiğini" açıklamıştır [647].

Gerçekten de, sadece İncil'in kendisi değil, sözde yazarı Yuhanna da gizemle çevrilidir [648]. Bazıları onda, Zebedi'nin oğlu ve Yakup'un kardeşi olan müridi görür (Matta 4:21), diğerleri için (Justin, Irenaeus, İskenderiyeli Clement, Tertullian, Cyprian, Hippolytus) Vahiy'in yazarı Presbiter ile aynıdır,

üçüncü bir grup ise (Eusebius, Kudüslü Cyril, Gregory Nazianzen, John Chrysostom) bahsedilen ikisi arasında bir ayırım yapar ve bu adı taşıyan İncil'in yazarı için de mümkündür [649]. Bu nedenle, *üç Meryem'e* sahip olduğumuz gibi *üç Yahya'ya* da sahip olabiliriz (bkz. *infra*). Papias ve Eusebius'tan sonra, Presbiteriyen Yuhanna İncil'in yazarından farklıydı. İskenderiyeli Dionysius, "Asya'da, dedikleri gibi... iki anıt olduğunu" hatırlatır⁴⁷⁶ Efes'te, her biri Yuhanna'nın adını taşıyan" [650], yani açıkça Havari ve Papaz olan. 190'da Efes piskoposu olan Polycrates, Papa Victor'a yazdığı mektuplarda bunu teyit eder: "Asya'da da büyük ışıklar uykuya dalmıştır, Rab'bin gökten görkemle geleceği ve tüm kutsalları arayacağı gün yeniden dirileceklerdir. Bunlar arasında Hierapolis'te uykuya dalmış olan on iki elçiden biri olan Filipus; ... Kutsal Ruh'ta yaşamış olan ve şimdi Efes'te dinlenen ve dahası, hem bir tanık hem de bir öğretmen olan ve Rab'bin koynuna yaslanmış olan Yuhanna vardır" [651].

İncil'in önemli bölümlerinin ya da kısımlarının sonunda (Vahiy- XIX D; Çarmıha Gerilme- XX C1; Eski Ahit- XXIV) -Yuhanna'ya göre *İncil* bunlardan biridir- muazzam bir öneme sahip yazılı ifadeler ve kelimeler (genellikle şifrelenmiş) olduğunu gördük. Böylece, dördüncü İncil'in sonunda, Yuhanna İsa'nın isteği üzerine O'nu izlediğinde: "Ardımdan gelin" (21:19) dediğinde, olay yerinde bulunan ve kendisini müritler arasında en önde gelen kişi olarak gören Petrus büyük bir şaşkınlık içinde sorar (21:21): "Ya Rab, bu adam nedir?" İsa Petrus'u uyararak şöyle dedi: "Ben gelinceye kadar kalmasını istersem, bundan sana ne?" (21:22). Ve Müjde devam eder: "Bu nedenle bu söz kardeşler arasında yayıldı ki, o mürit ölmez" (21:23). Gerçekten de ölümsüzlük sadece gerçek inisiyeler içindir, Aydınlanmalarını alanlar için⁴⁷⁷ ya da İdraklerini. İsa "müritleriyle birlikte kalabalığa" duyurur (Markos 8:34): "Burada duranlardan bazıları var ki, Tanrı'nın Egemenliği'nin güç kazandığını görmeden ölümü tatmayacaklar."⁴⁷⁸ (Markos 9:1; çapraz başvuru Matta 16:28; Luka 9:27). Bu şekilde İsa onlara Pentikost gününde alacakları Aydınlanmayı vaat etmiştir. Tanrı'nın Krallığı'nın gelişiyile (Aydınlanma) bağlantılı olan *güç*, Hindu bilgelerin *Kundalini* adını verdikleri Kutsal Ruh'un enerjisidir (bölüm XI). "Beni izleyin" (*akolouthei moi*, Gr.) ifadesi Yuhanna'yı ruhsal takipçi, gerçek öğretinin alıcısı olarak belirlemiştir. Hippoly Augustinus, Yuhanna hakkında "akşam yemeğinde Rab'bin göğsüne yaslandığını" hatırlatır. Sonra o göğüsten gizlice içti" (*ex illo pectore in secreto bibebat*, Lat.) [652]. Ünlü kilise uzmanı ve *Kutsal Kitap* yorumcusu Alfred Loisy, Yuhanna İncili'nin Gnostisizmini ortaya çıkarmış ve bu nedenle aforoz edilmiştir. Kurtarıcı'nın en sevgili elçisi, ilk mektubunu gönderdiği bazı inisiye müritlerin varlığını ifşa etmiştir: "Sizler kutsaldan [gelen] kutsamaya sahipsiniz ve her şeyi biliyorsunuz. Size gerçeği bilmediğiniz için değil, bildiğiniz için yazdım" (1.Yuhanna 2:20-21). Bu gerçek, başlangıçta içeriğini şu sözlerle sunan *Yuhanna'nın Apokrifonu* tarafından da doğrulanmaktadır: "[Kurtarıcı'nın] öğretisi' ve gizemlerin [açığa çıkması]' [ve] sessizlikte saklı olan şeyler' [hatta] müritsi Yuhanna'ya [öğrettiği] bu şeyler" [653]. *Yakup'un Apokrifon'unda* da şöyle yazmaktadır: "On iki mürit hep birlikte oturuyor ve Kurtarıcı'nın her birine 'gizli ya da açık' söylediklerini hatırlıyor ve [bunları] kitaplara geçiriyorlardı" [654], böylece dört kanonik *İncil* dışında *başka İncillerin* de varlığını ortaya koymaktadır.

Hesychast Hieroschemomonk Daniel (Sandu Tudor), Yuhanna'nın Vahiy'inin Önsözü hakkındaki tartışmasında, metnin "insanlık tarihinin olumsuzlukları ve *çağının belirli olayları* açısından aşırı derecede kehanet olarak görüldüğünü, ancak *Gnostik* yönünün deşifre edilmediğini, pnömatik rehber olarak değerinin iyi açıklanmadığını" [655] yazarken ne kadar haklıydı.

Yuhanna'nın ikinci mektubu, Yeni Ahit'in yazıcıları tarafından benimsenen genel kadın düşmanı tutum içinde tekil bir metin olarak kalır (bölüm XX C1). Şu şekilde başlar: "Yalnızca ben değil, gerçeği bilen herkes, içimizde bulunan ve sonsuza dek bizimle olacak olan gerçeğin hatırı için, gerçekte sevdiğim [seçilmiş] hanımefendiye ve onun çocuklarına" (1-2). Bu kısa mektup "gerçeği bilen herkes" için açıklayıcı unsurlar içerir. Yuhanna gibi, *seçilmiş bayan* da gerçek bir inisiyeydi, hatta belki de Mecdelli Meryem'di. *Çocukları*' fiziksel olanlara değil, Yuhanna'nın gerçekten *de hakikatte* sevdiği takipçilerine gönderilir' ve "içimizde kalan ve sonsuza kadar bizimle olacak olan hakikat" tam da alıcısının (ve aynı şekilde manevi oğulları olarak müritlerinin) sözde Hristiyan ana akımının' esasen *sahte Hristiyanların* ezeliyelerinin tehlikesine karşı uyarıldığı Öz'dür (Atman): "Çünkü dünyaya birçok aldatıcı çıktı" (7). Ancak ayetin son kısmında "İsa Mesih'in beden alarak geldiğini itiraf etmeyenler" den bahsedildiği için, burada İsa'nın bedeninin maddeselliğini reddeden Docetizm'i (*Doketizm İsa'nın yeryüzündeki yaşamı boyunca gerçek ya da doğal bir bedeni olmadığını, bedeninin yalnızca bir görüntüden ibaret olduğunu öne süren öğretiler*.) suçlamayı amaçlayan daha sonraki bir interpolasyonla (*İlk kez uygulamalı matematik biliminin bir alt kategorisi olan Sayısal Analiz*

yöntemlerinde tanımlanan ve elde var olan değer noktalarından yola çıkarak bu noktalar arasında, farklı bir yerde ve değeri bilinmeyen bir noktadaki olası değeri bulmaya/tahmin etmeye yarayan yöntemlerin tümüne verilen genel isimdir) karşı karşıya olduğumuza inanma eğilimindeyiz (bölüm XXIII B).

Jung, Yuhanna İncili'nin "insanın orijinal birliğini sembolize eden ve bunu gelişiminin kurtarıcı hedefi olarak yücelten" [656] Gnostik İsa Mesih figürünü dolaylı olarak önerdiğini düşünmüştür.

Yuhanna İncili'nin onu dirilişten kuşku duyan tek havari olarak gösterme çabasına rağmen (20:25'27), Thomas (XXIII B bölümünün de atıfta bulunduğu) bir başka inisiyeydi. Diğer tüm İnciller bu olayı kaydeder ama Thomas'tan bahsetmez ve İsa'nın *tüm* havarilere hitap ettiğini belirtir, böylece *kolektif* bir şüpheli tutumu ortaya çıkarır. "Ellerime ve ayaklarıma bakın, ben kendimim. Beni tutun ve görün, çünkü bir ruhun bende gördüğünüz gibi eti ve kemiği yoktur". Bunu söyledikten sonra onlara ellerini ve ayaklarını gösterdi. Ama onlar henüz sevinçten iman etmediler, şaşkınlık içindeydiler..." (Luka 24:39-41). Gerçekten de, Diriliş gerçekleşikten hemen sonra, kendilerine dirilişi duyuran kadınlara inanmadılar: "O'nu görünce saygı gösterdiler; ama bazıları kuşkulandı" (Matta 28:17). Diriliş elçilere anlatıldığında, "sözler gözlerine boş bir masal gibi göründü ve onları inkâr ettiler" (Luka 24:11). "Daha sonra onlar sofrada otururken İsa on birlere göründü ve dirildiğini görenlere inanmadıkları için onları imansızlıkları ve yürek katılıklarıyla suçladı" (Markos 16:14). Bu koşullar altında, Yuhanna'nın yukarıda alıntılanan parçasının, çoğunlukla bir sapkınlık olarak kabul edilen Docetist inançların aynı şekilde gözden düşürülmesine yönelik başka bir sonradan ekleme olduğu hipotezini ileri sürüyoruz. İlk *gerçek inkârcıya* gelince, onun adı *Petrus*'tu! Magdala'lı Meryem, Petrus ve Yuhanna'ya diriliş müjdesini verdikten sonra, birlikte mezara koşmuşlar ve ilk önce Yuhanna mezara varmıştır (Yuhanna 20:1-4). Müjde sadece Yuhanna'nın "görüp iman ettiğini" (20:8), "ama Petrus'un... ne olduğunu merak ederek evine gittiğini" (Luka 24:12) söyler, buradan Petrus'un iman etmediği sonucu çıkar! Bazı bilim adamlarının *Thomas İncili*'ni kanonik İncillerin "kaynağı" (*quelle*, Alm.) olan *Q İncili* olarak tanımladıklarını gördük (birçoğu birincisinin ikincilerden sonra yazıldığına inanmasına rağmen). John Dominic Crossan ve diğerleri *Thomas İncili*'ni kanonik İnciller kadar tarihsel özgünlük iddiasına sahip olarak görmeye başlayacaktır [657].

Bu İncil'in önsözü şöyledir: "Bunlar yaşayan İsa'nın söylediği ve Didymus Judas Thomas'ın yazdığı gizli sözlerdir". Sonra, ilk *lógion*⁴⁷⁹ (İsa'ya atfedilen bir söz, özellikle de kanonik İncil'de yer almayan bir söz) İsa'nın ölümsüzlük veren bir inisiyatik öğretiyeye atıfta bulunduğunu açıklar: "Ve dedi ki: "Bu sözlerin yorumunu bulan kişi ölümle karşılaşmayacaktır." [658], Yuhanna İncili'ndeki sözleri hatırlatır: "Bir kimse benim sözümü tutarsa, ölümü asla görmeyecektir" (Yuhanna 8:51; krş. 8:52; 11:26). *Thomas'ın* İşleri bize daha ayrıntılı bir temsil sunar. Her şeyden önce, Thomas "İsa Mesih'in İkizi (*Dídymos tou Christós*, Gr.)... ve Tanrı'nın Oğlu'nun gizli sırlarının paylaşıcısı" [659] olarak tasvir edilmiştir. "Şüpheli" elçi daha da ileri gitmiştir: "Gizemlerini bana bütün hemcinslerimden daha çok açıkladın ve bana öyle sözler söyledin ki, içim yanıyor ama bunları dile getiremiyorum" [660]. *Thomas İncili*'nin ana teması Baba'nın Krallığı'dır, ancak İsa bunu en sonunda açıklamıştır: "Bu, "işte burada" ya da "orada" demekle olacak bir şey değildir. Aksine, Baba'nın Krallığı yeryüzüne yayılmıştır ve insanlar onu görmezler" [661] diyerek Luka'yı hatırlatır: "Tanrı'nın Egemenliği gözle görülmez; ne de şöyle derler: 'İşte burada' ya da 'İşte orada' demesinler; çünkü Tanrı'nın Egemenliği sizin tam ortanızdadır" (17:20-21).

Daha önce de gösterildiği gibi, Yahudi-Hristiyan geleneği diğer uygarlıklar tarafından onurlandırılan çok çeşitli Tanrıçaların yerine ya günahkâr Havva'yı ya da Oğlunun yanında kurtuluşa katılan Bakire, Eş ve Anne Meryem'i koymuştur. Mecdelli Meryem'e (*Magdalayeta*, Aram.) gelince, ona uygunsuz bir şekilde "tövbekâr fahişe" (!) denmiş ve Yuhanna'nın zina eden kadınıyla (8:3) temelsiz bir şekilde özdeşleştirilmiştir. İşin aslına bakılırsa, birincisine atfedilebilecek tek şey, "içinden yedi cin çıkan" kadın olmasıydı (Luka 8:2). Bu kabataslaklığa rağmen, daha önce Yuhanna için gösterdiğimiz gibi, Mecdelli Meryem'in kişiliğinin bir gizemle örtülü kaldığını kolayca görebiliriz. Müjdelerde *üç Meryem* le karşılaştığımız gibi *üç Yuhanna'yla* da karşılaştık: elçi, müjdeci ve rahip. Ne kadar titiz olursak olalım, Magdala'lı Meryem'i Yeni Ahit'da adı geçen ana karakterlerden biriyle, yani İsa'nın Yeruşalim'e son gelişinden önce onu mesheden kadınla özdeşleştirmekte zorlanacağız. Matta (26:7) ve Markos (14:3) bu kadının adı konusunda sessiz kalırken, Luka (7:36-50) Ferisi Simun'un evinde daha önce meydana gelen benzer bir olaya atıfta bulunarak bu isimsiz kadının günahkâr olduğunu

iddia eder. Buna rağmen, İsa kadını bağışlamıştır: "Günahların bağışlandı" (7:48; krş. 7:47). Bu kadını Mecdelli ile karıştırmanın tek ve tutarsız nedeni, Mecdelli'den hemen sonra söz edilmiş olmasıdır (8:2)! İsa'nın ayaklarını mesh eden kadını Meryem olarak tanımlayan sadece Yuhanna'dır ve İsa'nın Lazar'ın kız kardeşi Marta ile birlikte Beytanya'da Lazar'ın evinde olduğu söylendiğinden (Yuhanna 12:1-3), onun diğer Lazar'ın kız kardeşi olduğu sonucunu çıkarabiliriz. Bu konuda iki pasajdan söz edeceğiz. Birincisi, "Belli bir köyde... Marta adında bir kadın İsa'yı evine kabul etti. Meryem adında bir kız kardeşi vardı; o da İsa'nın ayaklarının dibine oturmuş, sözlerini dinliyordu" (Luka 10:38-39). Daha açık bir ifadeyle, ikinci metin bize şöyle der: "Meryem'le kızkardeşi Marta'nın köyünden Beytanya'lı Lazar adında hasta bir adam vardı. Rab'bi merhemle meshedip saçlarıyla ayaklarını silen Meryem'di, kardeşi Lazar hastaydı" (Yuhanna 11:1-2). Ancak Matta (26:6) ve Markos (14:3), Yuhanna'nın (12:1) bahsettiği yeri inkar etmekte, sonuncusu olayın "cüzamlı Simun'un evinde" gerçekleştiğini iddia etmektedir. Bu tür tutarsızlıklar kadının kimliği hakkında spekülasyonlara yol açabilir: Lazar'ın kız kardeşi Meryem, Mecdelli Meryem, başka bir Meryem ya da farklı bir isme sahip biri. Bu gizemli kişinin bunların hepsini birleştirdiğini söyleyebiliriz. Her halükarda, eğer bu kadın uygun bir ruhsal yüksekliğe sahip olmasaydı, İsa onun ayaklarına dokunmasını (Luka 7:37; Yuhanna 12:3), hatta onları öpmesini (Luka 7:38) ve başını meshetmesini (Matta 26:7; Markos 14:3), yani Sahasrara'sını engellerdi (bölüm XXII C)! Ancak bu isteği yerine getiren sadece Mecdelli Meryem olmuştur. Hipotezimiz aşağıdaki kilise metni tarafından doğrulanmaktadır: "Mecdelli denilen Meryem, İsa Mesih'in müritsi ve meshediciydi, tüm müritler ve merhem taşıyıcılar arasında ilk ve en büyüğüdü... Büyük imanı nedeniyle Mecdelli Meryem, İsa Mesih'in ölümünden Tanrısal dirilişinden sonra onu gören ilk insan olarak tercih edildi" [662]. Bu son durum Moltmann-Wendel'in onu "havarilerin havarisi" olarak adlandırmasına izin vermiştir [663]. Apokrif bir metnin, "ilk olarak annesi ve diğer kadınlar tarafından görüldüğünü" [664] ve "ilk yüzyıllardaki Kilisenin de bunu hatırladığını" [665] hatırlattığını eklemeliyiz. Augustinus, iki Mecdelli Meryem olduğunu söylerken ilginç bir tutum sergilemiştir [666].

Filipus İncili'nde gösterildiği gibi, Meryem'in adı İsa'nın dünyevi yaşamında büyük bir rol oynar: "Kız kardeşi, annesi ve yoldaşı, hepsi birer Meryem'di" [667]. Roerich, Gnostisizm'de kadına verilen ayrıcalıklı rolü desteklemektedir: "Eski efsaneler aslında kadına kutsal bilginin koruyucusu rolünü atfetmektedir" [668].

Pistis Sophia'ya göre (bölüm XX C1) havarilerle birlikte dört kadının Kurtarıcı'yla buluşmada hazır bulunduğunu görmüştük: Magdala'lı Meryem, İsa'nın annesi Meryem, Marta ve Salome. Baring ve Cashford bu tutumu yorumlamıştır: "Bu, kadın havarilerin bulunmadığı dört Hristiyan İncili tarafından sunulan kadın imajından gerçekten de bir değişiklik" [669]. *Pistis Sophia* herkesin İsa'ya çeşitli sorular sorduğunu, ancak Mecdelli Meryem'in sorularının diğerlerinden çok daha fazla olduğunu ve 42 sorudan 39'unu onun sorduğunu bildirir. Gerçekten de yukarıda bahsedilen yazı neredeyse İsa Mesih ile sonuncusu arasında geçen bir diyalogdur. İsa'nın dikkatini neredeyse tekeline aldığı için Petrus ona kızmıştır. Hatta saldırganlaştı, böylece onun Kurtarıcı'ya itirafını belirledi: "Petrus'tan korkuyorum, çünkü beni tehdit ediyor ve cinsiyetimizden nefret ediyor" [670]. *Thomas İncili*'nde de "Simun Petrus onlara şöyle dedi: "Meryem bizi bıraksın, çünkü kadınlar yaşama layık değildir" [671] dediğini, buna karşılık "İsa'nın şöyle dediğini" yazar: "Ona ben önderlik edeceğim... o da siz erkeklere benzeyen canlı bir ruh olabilir. Kendini erkek yapacak her kadın için ⁴⁸⁰ cennetin krallığına girecektir" [672].

Bir başka Gnostik metinde Mecdelli Meryem, İsa'dan gizli öğretiyi almak üzere seçilen üç müritten (Thomas ve Matta ile birlikte) biriydi: "Her şeyi bilen bir kadın gibi konuşuyordu" [673]. Gerçekten de *Pistis Sophiaread* olarak İsa Mesih, bütünsel bir inisiyasyon vermeyi amaçladığı Mecdelli Meryem'i şu sözlerle takdir etmiştir: "Meryem, sen kutsanmış olan, yüksektekilerin tüm gizemlerini mükemmelleştireceğim zaman" ve yine: "Meryem, yeryüzündeki bütün kadınlardan önce kutsanmışsın, çünkü sen bütün dolulukların doluluğu ve bütün mükemmelliklerin mükemmelliği olacaksın" [674]. İsa ayrıca şöyle derdi: "Mecdelli Meryem ve bakire Yahya, tüm müritlerimin ve Tarifsiz'deki gizemleri alacak olan tüm insanların üzerinde yükselecekler. Ve onlar benim sağımda ve solumda olacaklar.⁴⁸¹ Ve ben onların, onlar da ben" [675].

Meryem'in İncili, yazarını Petrus'unkinden çok daha üstün görülmeye ve içgörülere sahip olarak takdim eder. "Petrus Meryem'e dedi ki: "Kardeşim, Kurtarıcı'nın seni bütün kadınlardan daha çok sevdiğini biliyoruz. Bize Kurtarıcı'nın hatırladığın sözlerini söyle - ki sen bunları biliyorsun (ama) biz

bilmiyoruz, duymadık da". Meryem cevap verdi ve şöyle dedi: "Sizden gizli olanı ben size açıklayacağım" dedi. Bu gerçek Levi (Matta) tarafından da kabul edildi: "Şüphesiz Kurtarıcı onu çok iyi tanıyor. Bu yüzden onu bizden daha çok sevdi" [676].

"Mecdelli Meryem'in [...] yoldaşı [...] onu [tüm] müritlerden daha çok sever [ve] onu [sık sık] öperdi [...]" [677]. Bunun İsa ile Mezdelli Meryem arasındaki yakın ilişkiye dair bir ipucu olduğunu düşünen iftiracılar Filipus İncili'ndeki bu pasajı istismar etmişlerdir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu gerçek sembolik bir jest olarak alınmalı ve *Thomas İncili*'ndeki metinle ilişkilendirilmelidir: "İsa dedi ki: "Ağızımdan içen benim gibi olacak. Ben de o olacağım' ve gizli olan şeyler ona açıklanacak"" [678]. Burada Yuhanna'ya ve Magdala'lı müride söylenenlere benzer sözler de bulabiliriz ("Ben onların, onlar da ben"). Justin Hristiyan toplantılarında "birbirimizi öperek selamlarız" diye yazmıştır [679]. Tertullian'dan sonra Gnostiklerin de "barış öpücüğünü paylaştıklarını" [680] eklemeliyiz. Ayrıca Eski Ahit, Tanrı'nın diğer peygamberlere dolaylı olarak (rüyalarda, görüşlerde; Sayılar 12:6) görünürken, Musa hakkında tam tersine şöyle dediğini yazmıştır: "Onunla açıkça ağızdan ağıza konuşuyorum" (12:8). *Zohar* Ezgiler Ezgisi'nin başlangıcına atıfta bulunur (1:2): "Beni ağzının öpücükleriyle öpsün" diye ekler: "ve sonra ruhun ruhla birleşmesinden sevinç duyulur, böylece biri diğeri tarafından tamamlanabilir ve tek bir birleşimde bütünlük vardır" [681]' diyerek bunların mistik önemini ortaya koyar. Aslında bu tür ifadeler *Midraşin* ve Kabala'da yaygın olarak kullanılmaktadır [682]. Justin vaftizi bir öpücükle biten gerçek bir inisiyasyon olarak tanımlamıştır: "Ama biz, ikna olmuş ve öğretimizi kabul etmiş olan kişiyi bu şekilde yıkadıktan sonra, kendimiz ve vaftiz edilmiş [aydınlanmış] kişi için ve her yerdeki diğerleri için ortaklaşa içten dualar sunabilmemiz için onu kardeş olarak adlandırılanların toplandığı yere getiririz, öyle ki artık gerçeği öğrendiğimize göre layık sayılalım... böylece sonsuz bir kurtuluşla kurtulabilelim. Duaları bitirdikten sonra birbirimizi öperek selamlarız" [683]. Meister Eckhart, Tanrı ile birleşmeyi başarabilen birey hakkında şöyle demiştir: "Ruh Tanrıs'al'dan bir öpücük aldığında, en büyük mükemmelliğine ve en büyük mutluluğuna erişir" [684]. Bir dizi efsane ve masalda uyuyan prenses (Brunhilde, Pamuk Prenses, Uyuyan Güzel) olarak Kundalini'nin bir öpücükle uyandırıldığını da hatırlıyoruz. Dolayısıyla öpücük, Tapınak Şövalyeleri için olduğu gibi, bir *inisiyasyon* anlamına geliyordu. Kabul edilen neofit, Kardeşliğin Üstadından Kundalini'nin bulunduğu yere bir öpücük alırdı. Bu ruhsal enerjinin uyanışını tetiklemiştir. Bazı Zen ustalarının da müridi omurganın aynı bölgesine vurarak aynı şeyi başardıklarını göreceğiz (bölüm XXV).

*

Gnostik akımlar Neoplatonist hareketler ve Hristiyanlık içinde başlamış ve Hristiyanlık onları "sapkın" olarak yasaklamaya karar verene kadar sürmüştür. XX C2b bölümünü okuduktan sonra, okuyucu bu hareketi ilk kınayanın Pavlus olduğunu görünce şaşırmayacaktır. Onların sözlerini "saygısız, boş gevezelikler" olarak sınıflandırmış ve hatta Gnostik çağdaşlarından ikisinin adını vermiştir: "Hymenaeus ve Philetus, dirilişin çoktan gerçekleştiğini söyleyerek gerçeği saptıran [adamlar]" (2. Timoteos 2:16-18). Benzer görüşler *Diriliş Üzerine İnceleme* (I.4), *Ruh Üzerine Tefsir* (II.6) ve *Filipus İncili* (II.3) gibi bazı Nag Hammadi metinlerinde de ortaya konmuştur. Elbette bu iki inisiye (diğer inisiyeler gibi), Pavlus'un anlayışının ötesinde bir şey olan Kendi Farkındalıklarını aldıkları için böyle bir ifadeye hak kazanmışlardır. Elçilerin İşleri de Gnostik liderlerden biri olan Simon Magus'a uzun bir bölüm (8:9-24) ayırmıştır.

Söz konusu müjdenin yazarı Filipus, ilk Hristiyan şehidi olan İstefanos'un da (Elçilerin İşleri 6:5) aralarında bulunduğu yedi eğitmenden biridir.⁴⁸² Pavlus'un rızasıyla taşlanarak öldürülen (8:1)- ve Yeni Ahit'in onu "Müjdeci Filipus" olarak tanımlaması dikkat çekicidir (21:8). MS 1. yüzyıla kadar uzanan bu referans, ilk olarak Filipus *İncili*'nin *antikliği*ni, ikinci olarak da bu önemli Kutsal Yazı'nın metninin Hristiyan ana akımı tarafından *tamamen kabul edildiğini* gösteren bir kanıttır. Bununla birlikte, birkaç yüzyıl sonra sapkınlığa "dönüşen" diğer Gnostik yazılarla birlikte yok olacaktır. Epiphanius ayrıca *Filipus İncili*'ne de atıfta bulunur [686]. 1945'te bulunan belgelerin gerçekliğine dair diğer kanıtlar, *Hakikat İncili*'ne karşı yazan Irenaeus (180 civarı) tarafından sağlanır [687], Hippolytus ise Nag Hammadi el yazmaları arasında bulunan bu yazıyla [688] aynı kaynakları kullanarak *Yuhanna Apokrifonu* hakkında bilgi sahibi olmuştur. Aynı şekilde, Porfiryus tarafından yazılan *Plotinus'un Hayatı*'nda [689] adları geçen *Zostrianos* ve *Allogenes'in* de kimlikleri doğrulanmıştır.

Gnostiklere karşı takındığı sahtekârlık ve açık eleştirel tutumuna rağmen Pavlus'un *gnósis* kavramını *epígnosis* şeklinde kullanması şaşırtıcıdır (Romalılar 10:2; Efesliler 1:17; İbraniler 10:26; *epí* bileşimlerde yoğundur). Romalılar 1:19'da "Tanrı'dan bilinenden" (*tò gnostòn tou Theou*, Gr.) söz eder. Dahası, şöyle der: "kusursuzlar arasında bilgeliği konuşuyoruz; ama bu dünyanın ya da bu dünyanın yöneticilerinin bilgeliğini değil... Ama Tanrı'nın bilgeliğini [bir] gizem içinde konuşuyoruz, Tanrı'nın çağlardan önce önceden belirlediği o gizli [bilgeliği]" (1. Korintliler 2:6-7). Ona göre bu sadece boş bir övünmeydi. Pavlus sözünü ettiği gizli öğretinin farkında olabilirdi ama bu öğreti ona değil başkalarına, yani Gnosis'e inisiye olanlara aitti.

Petrus'un Apokalipsi gibi Gnostik metinler, günümüzde "ortodoks" olarak kabul edilen Hristiyanları sapkınlıkla suçladığı için bu reddediş karşılıklı olmuştur. Bu *Kıyamet*'te İsa Hristiyan ana akımını şu şekilde eleştirmiştir: "Büyük ölçüde kirlenecekler ve bir sapkınlık adına ve kötü, kurnaz bir adamın eline düşecekler,⁴⁸⁴ ve çok çeşitli dogmalarla sapkınca yönetileceklerdir. Çünkü içlerinden bazıları gerçeğe küfredecek ve kötü öğretiyi ilan edecek. Ve birbirlerine karşı kötü şeyler söyleyecekler... Gizemi anlamayan bazıları anlamadıkları şeylerden söz edecekler, ama gerçeğin gizeminin yalnızca kendilerine ait olduğunu söyleyerek övünecekler... Ama gerçeğe karşı çıkan ve hatanın elçileri olan birçok kişi, tek bir [perspektiften] bakarak, iyinin ve kötünün tek bir [kaynaktan] geldiğini düşünerek, hatalarını ve yasalarını benim bu saf düşüncelerime karşı koyacaklardır... Ve sayımızın dışında kalanlardan, yetkilerini Tanrı'dan almış gibi kendilerini piskopos ve diyakoz olarak adlandıran başkaları da olacaktır. Kendilerini önderlerin hükmü altına sokarlar. Bu insanların kanalları susuzdur⁴⁸⁵" [690]. Ve eklemeliyiz ki, bu sonuncular gerçekten de *süptil kanalları* yaşayan ruhani enerji (Kundalini) tarafından sulanan gerçek inisiyelerin tam tersiydi. *Gerçeğin Tanıklığı*, "biz Hristiyanız" diyen ama aslında "ortodoks" Hristiyanları eleştirmiştir: "Biz Hristiyanız" diyen ama aslında "İsa Mesih'in kim olduğunu... bilmeyen" [691] "ortodoks" Hristiyanları eleştirmiştir. William Blake adındaki büyük kâhin, gerçek anlayışın Gnostiklerin ayrıcalığı olduğuna, resmi inisiyasyonsuz Hristiyanlığın ayrıcalığı olmadığına ve bu nedenle rahiplerin kıskançlığına neden olduğuna işaret etmiştir. "Yeni başlayan Hristiyanlar yanlışlıkla... İsa Mesih'e inandılar...; O'nu imanla kabul ettiler, ama O'nun doğasının gizemini -ya da kendilerinininkini- anlamadılar. Ama Gnosis'i almaya devam edenler, İsa Mesih'i Baba'dan gönderilen kişi olarak tanımaya başlamışlardı; İsa Mesih'in gelişi onlara kendi doğalarının O'nunkiyle -ve Tanrı'nınkiyle- özdeş olduğunu göstermişti... Ruhani ilhamdan yoksun olanlar, ibadet ayininde herkesin önünde konuşan, kehanette bulunan, öğreten ve başkalarını iyileştirenlere gıpta ediyorlardı" [692].

Gnostik metinler, kanonik İncillerde yazılı olanlarla karşılaştırıldığında tamamen yeni bir kavram ortaya koymuştur. Bu apokrif yazılarda İsa, Yeni Ahit'te olduğu gibi günah ve tövbeden bahsetmek yerine, yanılsama ve aydınlanmadan bahseder. Bizi günahtan kurtarmak için gelmek yerine, bize ruhsal anlayışa giden yolu gösteren bir rehber rolünü oynar. Aydınlanmaya ulaştığında, takipçi öğretmeniyle aynı rütbeyi elde eder. Şimdi, *Thomas İncili*'nde geçen şu sözleri hatırlatalım: "İsa dedi ki: "Ağzımdan içen benim gibi olacak. Ben de onun gibi olacağım" ve gizli olan şeyler ona açıklanacak" [693]. Gnostisizmin büyük değerinin yanı sıra (özellikle kökeninde), daha sonra yapılan bazı hatalar da inkar edilemez.

Gnostik yazıların bazen kafa karışıklığına bile yol açabilecek muğlak bir dil kullanması olağan bir şeydi (genel olmasa bile; örneğin *Thomas İncili*'ndeki metinlerin çoğu bu tür istisnalardır). Bol miktarda metafor kullanmaları, inisiyelerin sahip olduğu anahtarın yokluğunda okumayı zorlaştırıyordu. Ancak asıl eleştiri, yan enerji kanallarına özgü kararsızlık ya da tamamlayıcı ilkelerin (Gnostiklerin *sýzygos-birleştirilmiş*, dizginlenmiş; karı koca gibi Gr.) basit eril-dişil çiftinden *iyi* (ışık) ve *kötüden* (karanlık) oluşan çifte, Tanrı-Şeytan' İsa Mesih-Deccal vs. gibi daha ayrıntılı ikiliklere ve özellikle de "iyi" Tanrı ve "kötü" Tanrı ikiliğine kadar giden sembollerle ifade edilmesine yöneliktir. Bize göre bu son birkaç kavram, Yahudilerin Tanrısı, Yaratılış'ın Yaratıcısı, İsa'nın Babası olan iyi Tanrı'ya karşıt olan kötü Tanrı olarak kabul edildiğinde, Hristiyan Gnostik gelişiminin bir sonraki aşamasında Yahudiliğin reddini yansıtmaktadır. İkili Gnostik doktrinler için bir başka açıklama da, bir arada var olan antinomik İyilik (Ahura-Mazda) ve Kötülük (Ahriman) Ezelierine dayanan Mazdaizm ve Zerdüştlüğün yerel (İran) ruhani arka planının etkisinde aranabilir⁴⁸⁶. (*Antinomik*, *Kant tarafından ortaya atılan bir terimdir ve genellikle "çelişki" veya "çatışkı" anlamına gelir. Temel olarak, yasaların veya önermelerin kendi içlerinde veya birbirleriyle çelişmesi durumunu ifade eder. Bu çelişkiler genellikle*

akıl yürütme yoluyla çözülmeye çalışılan, ancak çoğu zaman çözümsüz kalan paradokslardır. Antinomiler, özellikle metafizik ve felsefi konularla ilgili olabilir ve deney yoluyla kanıtlanması zor önermeleri içerir.) Bunların kökleri, iyiliğin erkekle (sağ kanal) ve kötülüğün kadınla (sol kanal) ilişkilendirildiği kadın düşmanı Yahudilik ve Petro-Pauline inançlarına (bölüm XX B ve XX C2a'b) da dayanabilir. Bir örnek olarak, Bandesanus'un müridi Marinus iyiyi aydınlık ve sağda (*dexión*, Gr.), kötüyü ise karanlık ve solda (*aristerón*, Gr.), yani kadına karşılık gelecek şekilde düşünmüştür. Irenaeus [694] *Sophía Prúnikos*'a *Sinistra* (Sol Lat.) [695] adını vermiştir. Filistin'deki Ebionitlerin Tanrı'nın birbirine zıt iki oğlu olduğuna inandıklarını ve bu görüşün Bogomiller ve Kathariler zamanına kadar Hristiyanlık içinde korunduğunu unutmamalıyız [696]. Clementine yazılarında savunulan ve Tanrı'nın *sağ* (*dexiós*, Gr.) ve *sol* (*aristerós*, Gr.) ellerine atıfta bulunan *sağ-iyi-eril* ve *sol-kötü-dişil* ayrımı [697], ancak İncil metinlerinin inkârıyla ya da kaba bir cehaletle açıklanabilir. Bu tür yanlış kavramlara karşı çıkmak için birkaç örnek verelim: "RAB'bin tahtında oturduğunu, bütün göksel orduların sağında ve solunda durduğunu gördüm" (1. Krallar 22:19). "Sağ elin, RAB, güçte görkemli oldu; sol elin, RAB, düşmanı paramparça etti" (Mısır'dan Çıkış 15:6). *Kutsal Kitap*'ın bazı baskıları, Tanrı'nın sanki iki sağ eli varmış gibi, "sol" yerine "sağ" koyarak Mısır'dan Çıkış'taki metni *tahrif* etmişlerdir! Müfessirler bu sahteciliğe bir anlam vermek için büyük bir hayal gücü çabası göstermişlerdir: "İsrailoğulları Tanrı'nın isteğini yerine getirdiklerinde, sol eli onun sağ eli yaparlar. Onun isteğini yapmadıklarında ise sağ ellerini bile sol elleri yaparlar" [698]. Ancak bir *Midraş* ilk bahsedilen versiyona tam destek verir: "Tanrı'nın sol eli paramparça eder; sağ eli kurtarmak için görkemlidir" [699]. Metin, Kabalistik ağacın iki sütunuyla (bölüm IV) yankılanmış, önden üçü göz önüne alındığında *yargı* (sağdaki) ve *merhamet* (soldaki) ile özdeşleştirilmiştir. İyi Tanrı ve Kötü Tanrı çiftine yöneltilen eleştirilere Schuon, bunun "kozmetik açılamadaki gerekli, dolayısıyla kaçınılmaz dalgalanmaları ya da İlahi *Maya*'ya uygun telafilerin etkileşimini ifade etmenin çok insani bir yolu olduğu" yanıtını verir [700]. Jung, *iyi-kötü* karşıtlığının yansımasını kaçınılmaz bir gereklilik olarak açıklar ve gerekçelendirir: "Psikoloji metafizik olmadığından, karşıtların eşdeğerliğine ilişkin ifadelerinden hiçbir metafiziksel ikicilik türetilemez ya da bu ifadelere hiçbir metafiziksel ikicilik atfedilemez. Eşdeğer karşıtlıkların bilinç eylemine içkin zorunlu koşullar olduğunu ve bunlar olmaksızın hiçbir ayrımın mümkün olamayacağını bilir... Çünkü 'alçak' yoksa 'yüksek'ten, 'sol' yoksa 'sağ'dan, 'kötü' yoksa 'iyi'den nasıl bahsedebilirsiniz ve biri diğeri kadar gerçektir?" [701]. Aynı *iyi-kötü* düalizmi Kumran belgelerinde Işık ve Karanlık arasındaki karşıtlıkta da görülebilir: "Işığın Oğulları" ya da "Doğruluğun Oğulları" (melekler) ve "Karanlığın Oğulları" ya da "Kötülüğün Oğulları" (iblisler) ya da başka bir düzeyde: "Doğruluk Tanrısı" ve "Kötülüğün Efendileri", ki bu da "Doğruluk Öğretmeni" ve "Kötü Rahip" te farklı bir düzlemde yansıtılır. Schuon, Gnostiklerden bahsederken, "İlk hataları gnosisi dogmatik bir tarzda yanlış yorumlamakta yatıyordu, böylece hatalara ve sapıyansiyel bir perspektifle bağdaşmayan bir mezhepçiliğe yol açtılar" [702] değerlendirmesini yapar. (*Sapyansiyel, ruhani teknikler ve doktrinlerle ilgili bir kavramdır. Bu kavram, genellikle Batı'da kolayca erişilemeyen ve daha az kişi tarafından bilinen hakikatleri ifade eder. Bu bilgiler, ruhani deneyimlerin anlaşılmasına odaklanır.*) Armstrong'a göre, "bazı Hristiyan Gnostikler İsa Mesih'in Gizli Tanrısını, dünyanın yaratılmasından sorumlu olan Yahudilerin zalim Tanrısından ayırarak bir tür metafizik anti-Semitizm geliştirmişlerdir" [703].

*

Roma İmparatorluğu'nun Hristiyanlığı kabul etmesi Gnostik hareketin çöküşünü hızlandırdı. Değişim, Kilise yetkililerini sıkı bir şekilde destekleyen İmparator Büyük Konstantin döneminde gerçekleşmiştir. Bu manevra bir yana, Konstantin'in birçok suçtan sorumlu olduğunu bilen çok az Hristiyan vardır: ikinci karısı Fausta'nın banyoda boğulması, 326 yılında (*ilk karısından olan*) oğlu Crispus'un öldürülmesi, on bir yaşındaki yeğeninin öldürülmesi, ardından kayınbiraderi ve Roma Piskoposu Papa Sylvester'in öldürülmesi. İmparator 326 ve 333'te yayınladığı iki fermanla Gnostiklerin her türlü toplantısını yasakladı ve yazılarının yakılmasını emretti. 325'teki Birinci İznik Ekümenik Konsili'nde imparatorluk gücüyle resmi Kilise'nin Gnostik "sapkınlığı" ortadan kaldırmasına yardımcı oldu. Sonuç olarak, Kilise kendi zulümlerden kurtuluşundan sonraki yirmi yıl içinde tüm rakiplerini zorla bastırmaya başladı ve 4. yüzyılın sonundan çok önce onlara karşı ölüm cezası (ve diğer yasaları) güvence altına aldı. Papa I. Leon, sapkınları şiddetle aradı ve 5. yüzyılda idam

edilmelerinde ısrar etti. Bunlar çoğunlukla Maniheiztlerdi. (*Maniheizm, 3. yüzyılda Mani tarafından kurulan, günümüzde inanani kalmamış düalist bir gnostik dindir. İyi ve kötü, ruh ve madde arasındaki mücadeleyi temel alır. İki zıt dünyanın, ışık ve karanlığın, varlığına inanır. Bu inanç, kozmolojik bir düalizmi temsil eder ve evreni bu zıt güçlerin etkileşimiyle açıklar.*)

Bununla birlikte, Hristiyan otoritesi ışık ve gölge dolu bir pozisyon benimsemiştir. Gnostik doktrine karşı genel düşmanca tutuma rağmen, Kilise Babaları Yuhanna'ya göre İncil'de ve beklenmedik bir şekilde Pavlus'un mektuplarında bile yer alan Gnostik içeriği kabul etmişlerdir. Jung, 150 yılı civarında yazılan *Clementine Homilies*'i "Gnostik-Hristiyan yazılarının bir derlemesi" [704] olarak değerlendirmiştir. Bazı Gnostik mitler sözlü ve yazılı ortaçağ edebiyatında az ya da çok görünür hale gelmiştir.

Başlangıçta Gnostiklerin öğretisi özellikle İmparatorluk sınırları dışında varlığını sürdürmüştür. İlk olarak İran ve Irak'a göç ettiler ve burada Gnosis, Zerdüş'tün kadim öğretileriyle yakınlık kurduğu küçük *Mandaeen*'lar (bilenler, yani Gnostikler) mezhebi içinde korundu (bkz. *supra*). Onlar, oğulları yedi gezegen (yani yedi çakrayı yöneten Tanrılar) olan Dünyanın Anası Tanrıça *Namrus*'a taparlardı, aynı şekilde diğer Gnostikler için de Sophia yedi arkhonun (*yönetici*) anasıydı.

Nasturilik çoğunlukla Roma İmparatorluğu'nun doğu kesiminde gelişmişti ve merkezi Edessa'ydı. Oradan Sasanilerin Pers İmparatorluğu'nun her yerinde köklü bir inanç haline gelmiş ve böylece hizipçi Pers Kilisesi ortaya çıkmıştır. Bir zamanlar Doğu'nun bu güçlü kilisesinden bugün Irak'taki Süryani Hristiyanlar ve Hindistan'daki Thomaristler (*bunlar Thomas'ın ilk takipçilerininin adıyla anılırlar*) hayatta kalan son kişilerdir. Gerçekten de bu hareket, Hindistan ve Çin'e kadar uzanan bir genişleme dönemi yaşamış ve sonuncusu bu Hristiyan akımın çeşitli belgelerini barındırmıştır. Roerich şöyle demiştir: "Ladakh (Ladakh, doğuda Tibet Özerk Bölgesi, güneyde Hindistan'ın Himachal Pradesh eyaleti, batıda ise Hindistan yönetimindeki Jammu ve Keşmir bölgesinde yer almaktadır.) boyunca üzerinde haç resimleri olan taşlar dağınık bir şekilde bulunmaktadır... Bölgeden çok uzak olmayan bir yerde... eski Dard mezarları olarak adlandırılan çok eski mezarlar bulunmaktadır. Bunların yaşı elbette bin yıldan daha fazladır" [705]. "Leh'ten çok uzak olmayan... bu vadide de Nasturi haçları vardır ve bunlar bize Asya'da Nasturiliğin ve Maniheizmin ne kadar yaygın olduğunu bir kez daha hatırlatmaktadır" [706]. Bu belgelerin incelenmesi, 242 yılında Hristiyan doktrini ortaya çıkan *Mani* (*Manichaíos*, Gr.) üstatlarının dinini daha iyi anlamak için yeni bir zemin sundu. *Maniheizm* bugüne kadar sadece karşıtları tarafından alıntılanan metinlerden ve 20. yüzyılın başında keşfedilen Çince parçalardan bilinmektedir (bölüm I). Tientsin'li Li Shung-to'ya ait *Chih-hsüan an lo ching* başlıklı bir metin ile dört belge vardı. Profesör P.Y. Saeki bunların İngilizce çevirisini yayınlamıştır. Bazı tarihçiler bunların çoğunun muhtemelen 7. yüzyılın ortalarından kalma olduğunu tahmin etmektedir [707]. Bunlardan biri olan *Hsü-t'ing Mi-shi-so Sutra* (İsa-İsa Mesih-Sutra' Chin.) şöyle başlar: "O zaman, Cennetin Efendisi olan Hsü-po'nun (Yahova) yasalarını vaaz eden İsa Mesih şöyle konuştu:... " [708]. Başka bir el yazmasında ise şöyle yazmaktadır: "İsa Mesih'in doğumundan bu yana sadece 641 yıl geçmiş olmasına rağmen..." [709].

Maniheizm, resmi Hristiyanlığın yozlaşması derinleştikçe Yunan dünyasında o kadar yayıldı ki 9. yüzyılda Avrupa'da 100.000'i idam edildi ve 200.000'i sürgün edildi [710].

Sonuç olarak, Gnostik öğretiler Avrupa'daki gelişimleri boyunca hayatta kalmıştır. İlk olarak Bizans İmparatorluğu'ndaki *Pavlusçular* (4.-7. yüzyıllar), daha sonra *Bogomiller* (10. yüzyılda rahip Jeremiah Bogomil'in adından) aracılığıyla Bulgaristan ve Makedonya'ya ulaşan' Rusya ve Romanya Prenslüklerine [711] doğru uzanan)' ardından Sırbistan ve kuzey İtalya (*Patarini*)' İspanya ve Almanya (*Cathari katharós* 'saf olanlar' Gr.) Fransa'nın merkezine ve güneyine (*Albigenses*'in adı Languedoc'taki Albi şehriyle bağlantılıdır) ulaşır. Haçlılar Filistin'e vardıklarında orada (Müslümanların koruması altında yaşayan) bazı Gnostik Hristiyanlarla karşılaştılar ve onların öğretileri tarafından fethedildiler. Kutsal Topraklar'dan Avrupa'ya dönen hacılar yanlarında Gnostik metinleri de getirmiş ve bu metinler söz konusu ülkelerin tamamına yayılmıştır.

Papa Alexander III, 1179'da Lateran'ın On Birinci Ekümenik Konsili'nde Albigenleri anatematize etti ve ardından Papa Innocent III tarafından emredilen bir haçlı seferi (Albigensiana) sonucunda (1208) hareket yüz binlerce insanın öldürülmesiyle son buldu. (*Anathematize, birini veya bir şeyi şiddetle eleştirmek veya tamamen kabul edilemez olduğunu söylemek anlamına gelir. Bu, birinin veya bir şeyin*

kınanması ve reddedilmesi sürecidir. Örneğin, birisi kötü biri olarak damgalanmışsa, bu anathematize edilmiş demektir. Kelime, dini metinlerde ve özellikle kilise tarafından uygulanan aforozlar için yaygın olarak kullanılmıştır, ancak daha geniş bir bağlamda da kullanılabilir.) Engizisyon Dairesi, 14. yüzyılın sonlarına doğru bu talihsiz insanları avlıyordu. 18. yüzyıla kadar tüm ikili doktrinler *Maniheizm* genel adı altında toplanmıştır.

Bu fenomen, Yahudi ezoterik akımı (Neognostisizm'in zirveye ulaştığı Fransa'nın güneyinde sebepsiz yere doğmayan Kabala), aynı zamanda İslam (Sufizm) ve Mısır öğretilerine dayanan hermetik metinler ve Neoplatonizm kaynaklı olanlar üzerindeki etkisiyle Hristiyan alanını aşacaktır. Yirminci yüzyılın başlarında Wilhelm Bousset Gnostisizmin izini eski Babilonya ve İran'a kadar sürmüş, filolog Richard Reitzenstein ise Gnostisizm ile Zerdüştlük arasındaki bağlantıları fark etmiştir. Dumézil, İran Tanrıçası Aramati ile Yunan Sophia'sı arasında bir eşdeğerlik kurmuştur [712].

J. M. Robinson, *Nag Hammadi Kütüphanesi*'ne yazdığı Giriş'te, "bu kütüphanenin odağının ezeli Hristiyanlıkla, doğu dinleriyle ve tüm zamanların "kutsal adamları" (ve kadınları) ile çok ortak noktası olduğunu" tahmin etmiştir [713]. Gilles Quispel ise Gnostisizmin köklerinin dini mitolojiye yansıtılan potansiyel olarak evrensel "Benlik deneyimi"nde olduğunu düşünmektedir. Çağdaş Ortodoks Hristiyan inananlar ise Gnostisizmin kökenlerini Yunan felsefesine, astrolojiye, gizem dinlerine ve hatta Hint kaynaklarına kadar götürmüşlerdir [714]. W. E. Butler bilgeliğin kişisel deneyimle ve "tek gerçek öğretmen" olarak adlandırdığı kendi içsel Öğretmeniyle temas yoluyla geldiğini savunmuştur. Bu Ebedi'den "Gnosis, bilginin üstünde olan bilgi gelir" [715]. Pagels şöyle demektedir: "Doğu dinleriyle ilişkilendirdiğimiz fikirler birinci yüzyılda Batı'daki Gnostik hareket aracılığıyla ortaya çıkmıştır" [716]. Bu kadar uzak ruhani âlemler arasında köprüler kuran bu varsayımlar karşısında hayrete düşmemeliyiz. Bir örnek vermek gerekirse, Hippolytus (MS 3. yüzyılın başı) Brahman inançlarına aşinaydı ve bunlardan bahsetmişti: "Ama Hintlilerde Brahmanlar arasında felsefe yapanlardan oluşan bir mezhep de vardır⁴⁸⁷..." [717].

Gnostiklere yapılan zulmün gerçek nedeni, öğretilerinin -Irenaeus ve Tertullian'ın da fark ettiği gibi- her inisiyeye, rahiplerin ve piskoposların cahil olabileceği Tanrı'ya doğrudan erişim sunduğunu iddia etmeleriydi [718].

Hristiyanlığın başlangıç tarihi için paha biçilmez bir değere sahip olan Gnostik öğretileri ortadan kaldırma "iş"i o kadar iyi organize edilmişti ki, Hristiyanlık yüzyıllar boyunca Gnostiklerin düşmanları tarafından onları eleştirmek amacıyla alıntılanan birkaç parça dışında onların varlığını tamamen görmezden geldi. Ancak, Gnostik fikirlerin görünürde yok olmasına rağmen, sonraki yüzyıllar boyunca modern zamanlara kadar yankılanmışlardır.

Rönesans hala Platonculuk ve Gnosis'in derin etkisi altındaydı. 17. yüzyıl bir tutum değişikliğinin başlangıcına tanıklık etti. Edward Gibbon, Voltaire, Pierre Bayle, David Hume ve 18. yüzyılın diğer yazarlarının yazıları Gnostiklere tamamen yanlış bir ışık tutmuştu ve bu gerçek William Blake tarafından *Milton*'da ifşa edilmişti: "Bu Newtoncu Hayal/ Bu Voltaire ve Rousseau; bu Hume ve Gibbon/... İnsandaki Muhakeme Gücü/ Bu sahte bir Beden: Ölümsüz/ Ruhumun üzerindeki bir Kabuk; her zaman ortadan kaldırılması ve yok edilmesi gereken bir Benlik" [719].

Sonuyla karşılaşmadan birkaç ay önce Blake bir arkadaşına yazdığı mektupta "ölümün kapısına çok yaklaştığını... ama ruhen ve hayaten değil, sonsuza dek yaşayan gerçek insan olarak..." itiraf ediyordu. Bu aptal beden çürüdükçe ben daha da güçleniyorum". *The Four Zoas*'da şair yaratılışı, Yaratılış ve Platon'un *Timaeus*'unu yansıtan Gnostik metinlere yakın metaforlarla tasavvur etmiştir. Blake, Gnostiklerin doktrinini Crabb Robinson'a [720] göre yeterli tutarlılıkla tekrarlamıştır.

Gnostik kavramlardan esinlenen bir başka yazar da, Ophites'e (Mısır'daki Sethian metinleriyle bağlantılı) atıfta bulunan *Moby Dick*'in ünlü yazarı Herman Melville'dir. Gustave Flaubert, örneğin uzun yıllar boyunca aralıksız olarak tekrar tekrar yazdığı *Aziz Anthony'nin Günahı*'nda Gnostik mezhepleri çağırıştırılmıştır. Edebiyat eleştirisi Arthur Rimbaud, Fransız Sembolizmi, Alman İdealizmi, Amerikan Transandantalizmi, Carlyle, Yeats vs. ile de Gnostik etkiler keşfetmiştir.

Bununla birlikte, Gnostik kavramların kamu bilincinde hak ettiği yere ulaşması ancak 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Stephan Hoeller gösteriyor ki: "Yakın zamana kadar, büyük ölçüde C.G. Jung' Joseph Campbell' Gilles Quispel ve diğer aydınlanmış bilim adamlarının çabaları sayesinde, Gnostiklerin

senkretistik din teorisyenleri değil, büyük bir içgörü ve yaratıcı dehaya sahip pratik psikologlar olduğu pek çok kişi tarafından kabul edildi [721]. (*Senkretizm, farklı düşünce okullarına ait inançları, uygulamaları veya yolları karıştırarak bir araya getirme veya birleştirme anlamına gelir. Bu, genellikle ayrı veya çelişkili inançları birleştirme çabasını ifade eder. Senkretizm, özellikle çocukların bilişsel gelişiminde ve farklı inanç sistemlerinin etkileşiminde görülebilir.*)

Carl Gustav Jung Gnostikleri yakından tanıyan biriydi. "Gnosis'in [*Kilise'ninkine kıyasla*] çok daha üstün olan entelektüel içeriğinden bahsetmiştir; bu içerik günümüzün zihinsel gelişimi ışığında değerini kaybetmemiş, aksine önemli ölçüde değer kazanmıştır" [722]. Onun "Promethean ve yaratıcı ruhunu yüceltti... Gnostisizmde, onu izleyen yüzyıllarda eksik olan şeyi buluyoruz: bireysel vahyin ve bireysel bilginin etkinliğine olan inanç. Bu inanç, insanın Tanrılarla hiçbir insan yasasına tabi olmayan ve Gnosis'in katıksız gücüyle Tanrılara bile boyun eğdirebilecek kadar üstün olan yakınlığının gururlu duygusundan kaynaklanıyordu" [723]. 1916'da vizyon sahibi Jung, MS 2. yüzyılda yaşamış bir Gnostik olan İskenderiyeli Basilides'e atfettiği *Septem Sermones ad Mortuos'u* (Ölülere Yedi Vaaz) [724] yazdı. 1950'lerin başında Jung, büyük psikolog Tanrı ile kolektif bilinçdışını eşitlediği için Martin Buber'in saldırılarına hedef oldu. Buber, Jung'un Benlik Tanrısı'nın aslında "Gnostik Tanrı" olduğunu iddia ettiğinde Jung şöyle cevap vermiştir: "Benim bir Gnostik olup olmadığım sorusuna neden bu kadar çok ilgi gösteriliyor... Neden basitçe, temel kaygısı deneysel malzemeyi kaydetmek ve yorumlamak olan bir psikiyatrist olduğum söylenmiyor? Ben gerçekleri araştırmaya ve onları daha genel olarak anlaşılır kılmaya çalışıyorum" [725]. Jung, Gnostik düşüncenin psişik deneyimden oldukça etkilendiğini düşünüyordu. Bu nedenle, 1951'de *Aion*'da şöyle yazmıştır: "Gnostikler için -ki bu onların gerçek sırrıdır- psişe bir bilgi kaynağı olarak var olmuştur... Gnostiklerin çoğunun psikologlardan başka bir şey olmadığı şüpheye yer bırakmayacak kadar açıktır" [726]. Kendi çalışmasını *Aurea Catena*'nın bir halkası olarak görüyordu⁴⁸⁸ Gnostisizmden başlayıp felsefi simyadan geçerek modern bilinçdışı psikolojisine kadar uzanıyordu [727]. Bu zincir Aydınlanma tarafından kırılmış ve "nihayetinde günümüzde deneyimlediğimiz şeytani gelişmelerin artmasına ve Hristiyanlığın rasyonalizm, entelektüalizm, materyalizm ve "realizm" saldırıları altında buharlaşmasına yol açmıştır" [728]. Freud'u "Gnostisizmin bir diğer temel yönünü: insanlığa ruhsal dönüşümün aracını, Dişil Prensi vererek başka, daha yüksek bir Tanrı olarak Ruh'un Ezeli imgesini" [729] dışarıda bıraktığı için eleştirirdi.

Bu kısa incelemeyi bitirmek için Hermann Hesse'nin Jung'un arketiplerinin bir alegorisini içeren *Demian* (1919) ve antik Gnostisizme gönderme yapan *Steppenwolf* (1927) adlı eserlerinden bahsedeceğiz.

*

James Bruce ilk Gnostik el yazmasını 1869 yılında Yukarı Mısır'daki Teb (bugünkü Luksor) yakınlarında ele geçirmiş ve ancak 1892 yılında yayınlamıştır. Bu elyazması İsa ile hem erkek hem de kadın takipçileri arasında geçen bir diyalogu ele alıyordu.

Bir başka el yazması Mısır'dan İngiltere'ye getirilmiş ve 1772 yılında Dr. Askew tarafından yerel bir kitapçıdan satın alınmış, daha sonra 1785 yılında British Museum'a satılmıştır. *Pistis Sophia* başlığını taşıyan en büyük ve eksiksiz Gnostik yazmaydı ve 1896'da İngilizce olarak yayınlandı.

Bir sonraki Gnostik belge 1890'larda gün ışığına çıkarılmış ve bütünlüklü metni ancak 1956 yılında Utrecht Üniversitesi'nden Profesör Gilles Quispel tarafından Kahire'de bulunan *Thomas İncili*'nin birkaç parçasını içermiştir.

1896'da bir Alman Mısırbilimci Mısır metropolünde *Meryem İncili*, *Yuhanna Apokrifonu* ve *Yuhanna'nın İşleri* ile dördüncü bir Gnostik metinden oluşan bir dizi elyazması ele geçirir [730]. Ancak en önemli keşif Aralık 1945'te Yukarı Mısır'daki Nag Hammadi'de iki fellah kardeş Muhammed Ali ve Muhammed Halife as-Samman'ın kapağı zift ile kapatılmış bir küpü ortaya çıkarmasıyla gerçekleşmiştir. Küp, Cebel at-Tarif denilen bir uçurumun dibine gömülmüştü ve içinde papirüs yaprakları üzerine yazılmış çok sayıda yazı vardı.

Tüm Gnostik yazıların en büyük özelliği, resmi Kilise tarafından reddedilmelerine rağmen, kanonik metinlere kıyasla özgünlüklerini çok büyük ölçüde korumuş olmalarıdır

Nag Hammadi el yazmaları belki de Aziz Pachomius Manastırı'nın [731] scriptorium'undan (Orta Çağda el yazması kitapların üretildiği ve kopyalandığı atölyeler) gelmiş ve açık bir koruma amacıyla gömülmüştür. "Her Şeye Egemen RAB, İsrail'in Tanrısı şöyle diyor: "Bu yazıları al... toprak bir kaba koy, günlerce kalsınlar" (Yeremya 32:14). Belgeler, 367 yılında İskenderiye başpiskoposu Büyük Athanasius'un sapkın olduğunu düşündüğü tüm apokrif ve kanonik olmayan kitapları yok etme kararı almasıyla gizlenmiştir. Hiçbir şekilde yok edilmek üzere gömülmemişlerdi, çünkü bu amaçla başka yöntemler kullanılıyordu: "Kâtibin bıçağıyla kesti ve bütün rulo tavadaki ateşte tükeninceye kadar tavadaki ateşe attı" (36:23). Aziz Pachomius'un Hayatı'nda, Pachomius'un sapkın olduğunu düşündüğü Origen'in bir kitabını suya attığı anlatılır. Eğer kitap Tanrı'nın adını içermeseydi ateşte yakılacaktı. Yogiler ateşi kullanarak arınma tekniklerine başvururken ya da eğer durum buysa maddeyi toprağa veya nehirlerle emanet ederken de aynı kurallara uymuşlardır.

Ne yazık ki köylü aileden bir kadın, muhtemelen Kodeks XII'ye ait olan parşömenlerin bir kısmını fırında yakmıştır. El yazmalarının çoğu, bir İtalyan amatör adına hareket ettiğini iddia ederek onları ülke dışına çıkarmaya çalışan antikacı Phocion J. Tano tarafından Bahij 'Ali'den satın alınmıştır. Ancak, yetkililer tarafından el konuldu ve Mısır Eski Eserler Dairesi'nin gözetimine alındı. 4 Ekim 1946'da Kahire'deki Kıpti Müzesi tarafından envanterleri çıkarıldı ve nihayet 1952'de Nasır iktidara geldiğinde kamulaştırıldı. Albert Eid adında Belçikalı bir antika tüccarı, 1947 yılında Mısırbilimci Jean Doresse'in uzmanlığına sunulan *Kodeks I*'in büyük bir bölümünü ele geçirmeyi başardı. Uzman, Müze Müdürü Togo Mina'ya kodeksin satın alınmasını önerdi. Bu konuda uyarılan Eid, belgeyi Mısır dışına kaçırmayı başardı. Böylece belge Kahire'den Amerika'ya götürüldü ve Profesör Gilles Quispel belgeyi inceledikten sonra Zürih'teki Jung Vakfı'na *Jung Kodeksi* olarak bilinen el yazmasını satın almasını tavsiye etti. Hikaye, değerli belgenin yayınlandıktan sonra Kıpti Müzesi'ne iade edilmesiyle sona erdi. *Nag Hammadi Kütüphanesi* olarak adlandırılan *kütüphane* on iki kodeks ve on üçüncü kodekse ait sekiz yapraktan oluşuyordu. Kodeksler I-XIII olarak numaralandırılmıştı ve 52 ayrı bölüm içeriyordu. Mükerrer yerler nedeniyle sadece 45 farklı başlık vardı. Bunların çoğu Gnostik mezheplerden gelmiş ve Yunanca orijinallerinden Kıpti diline çevrilerek günümüze ulaşmıştır.

Araştırmacılar, metinlerin daha önceki orijinallerinden MS 350 ila 400 yılları arasında kopyalandığını tespit etmiştir. Nag Hammadi lotu dışındaki el yazmalarından biri olan *Pistis Sophia* MS 3. yüzyılda Luksor'da yazılmıştır. Profesör Quispel'e göre dördüncü kitap yaklaşık 225 yılına tarihlenirken, diğer görüşlere göre diğer üç kitap aynı yüzyılın ikinci yarısına aittir. Gilles Quispel, *Thomas İncili* için M.S. 140 yılını ileri sürmüş, ancak daha sonra Harvard Üniversitesi'nden Profesör Helmut Koester, Quispel'in belirlediği zaman civarında yazılmış olmasına rağmen belgenin muhtemelen M.S. birinci yüzyılın ikinci yarısına ait olduğunu ve dolayısıyla dört resmi İncil kadar erken olduğunu tahmin etmiştir [732]. John D. Turner yazının MS 50-125 yılları arasında derlendiğini düşünmektedir [733]. "Bilginler artık bu İncil'in İsa'nın kardeşi Yakup'un grubunun üyeleri tarafından korunan orijinal Aramice sözlerini aktardığını ve bunun Matta ve Luka İncillerindeki sözler için yararlanılan en eski kaynaklardan biri olduğunu kabul etmektedirler" [734]. *Thomas İncili*'nin şu anda *Beşinci İncil* olarak adlandırılmasının nedeni, yüksek öneminin kabul edilmesidir.

El yazmalarının bulunmasının ardından Mısır'daki siyasi durum ve akademisyenlerin rekabeti, metinlerin incelenmesi ve yayınlanmasında büyük bir gecikmeye neden oldu. Yirmi yıl sonra, 1972'de E.J. Brill, 1984'e kadar sürecek olan on iki ciltlik tıpkıbasım baskısına başladı. Aynı şekilde, uluslararası komitenin 1956 yılında *Thomas İncili*'ni yayınlama kararı almasına rağmen, metin ancak 1959 yılında basılmış ve *Jung Kodeksi* 1956 ile 1975 yılları arasında altı cilt halinde yayınlanmıştır. Son olarak Harper & Row, Nag Hammadi el yazmalarının ilk tam baskısını 1977 yılında İngilizce olarak yayınlamış ve böylece 1966 yılında Kaliforniya Claremont'taki *Antik Çağ ve Hristiyanlık Enstitüsü*'nden Profesör James M. Robinson yönetiminde oluşturulan ekibin sonuçlarını bir araya getirmiştir. *Nag Hammadi Kütüphanesi*, Berlin'deki Gnostik papirüse (*Papyrus Berolinensis 8502*) ait dört başlığı da içermektedir.

Nag Hammadi'nin keşfinin muazzam önemi ancak Ölü Deniz parşömenlerinin bulunmasıyla eşleştirilebilir. Bu iki set sırasıyla Gnostik ve Essene hareketinin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır.

Gnostik kavramların geniş ve son derece karmaşık envanteri arasından kozmogoni, Ana Tanrıça, mistik birlik ve Kundalini hakkındaki bilgiyi içeren üç tema seçtik.

Gnostiklerin kozmogonisi resmi Kilise'ninkinden çok farklıydı. Öncekiler, süptil varlığın yedi çakrasını yöneten varlıklara karşılık gelen yedi yaratıcı meleğin (archon) varlığını kabul ediyorlardı. Bu onları *aeon* tanımına götürmüştür (bölüm XIX B ve C).

Yaratılış, Epiphanes'in bahsettiği gibi, Farklılaşmamış Tanrı'dan kaynaklanmıştır (bölüm I):

"[Başlangıçta] Kendini Yaratan⁴⁸⁹... bazılarının yaşlanmayan Aeon dediği o, her zaman yeni, hem erkek hem dişi" [735]. Sonra, ilahi çift Baba-Bakire *Barbelo*⁴⁹⁰ aeon nesilleri doğurmuştur [737]. Hoeller açıklıyor: "Aionlar⁴⁹¹ psikik varlık kalıpları veya arketipler, her biri eril ve dişil bir Aion'dan oluşan çiftler halinde düzenlenmiştir" [738]. Barbelo'nun kozmogonik rolü şu şekilde tanımlanır: O "ilk [güçtür]⁴⁹² hepsinden önce" olan (ve) O'nun zihninden [çıkan], O [Her Şeyin ön düşüncesidir] - ışığı O'nun ışığı gibi [parlar] - mükemmel olan görünmez bakire Ruh'un [görüntüsü] olan [mükemmel] güç. [İlk güç], Barbelo'nun görkemi, aeonlardaki mükemmel görkem, vahyin görkemi, Bakire Ruh'u yüceltti ve O'nu öven O'ydu, çünkü O'nun sayesinde ortaya çıkmıştı. Bu İlk Düşünce⁴⁹³ O'nun Sureti; Her Şeyin Rahmi oldu' çünkü hepsinden önce gelen O'dur' Anne-Baba⁴⁹⁴ İlk İnsan' Kutsal Ruh' Üç-Erkek⁴⁹⁵ Üç Kudretli⁴⁹⁶ üç isimli Androjen Olan⁴⁹⁷ ve görünmezler arasında ebedi Aeon' ve ilk ortaya çıkan" [739]. Anne'nin kozmolojik işlevleri Barbelo'nun niteliklerinden açıkça anlaşılmaktadır: "kendisinden çıkar" ve "göklere başkanlık eder" [740].

Çok çeşitli görüşlere rağmen, tüm Gnostik yazıların ortak noktası Baba'nın yanında Yaratılış'a katılan Dünya'nın Annesi olarak ilahi Anne'ye tapınılmasıdır. *Princeton Gnosis* hareketi olarak adlandırılan hareket içinde toplanan çağdaş bilginlerin bazen Tanrısal Ana'yı *Magna Mater* [741] olarak tanımlamaları dikkate değer bir gerçektir!

Gnostikler İlahi Anne için aşağıdaki isimleri kullanmışlardır: *Sophía* (Bilgelik' Gr.): *Pístis*⁴⁹⁸ *Sophía* *Sophía Zoé*; *Énnoia* (Düşünce, Gr.; yani ruhani Ezeli Anne); *Prónoia* (Ön düşünce, Gr.); *Proténoia* (Birincil varlık olarak düşünce, üstün Bilinç, Gr.); *Sygé* (Sessizlik, Gr.); *Epínoia* (Işık, Gr.). Sonuncusu kelimesi kelimesine "sonradan düşünce" (*epí* after' Gr.) olarak tercüme edilir; yani düşüncenin ötesinde, onu aşan, yani "düşüncesiz durum" (*nirvichara*' Sanskr.) veya *aydınlanma*; dolayısıyla Gnostikler tarafından Işık olarak verilen mecazi yorum. "Bir ışık adamının içinde ışık vardır ve o tüm dünyayı aydınlatır. Eğer parlamıyorsa o karanlıktır" [742].

Gnostikler, Baba ve Anne'yi tanıyan kişinin çağrılacağını ve vahiy veren *Prónoia*'ya sahip olduğunu ileri sürmüşlerdir. "Onun ışığı, O'nun ışığı gibi [parlar] - mükemmel olan görünmez bakire Ruh'un [görüntüsü] olan [mükemmel] güç... O her şeyin rahmi oldu, çünkü hepsinden önce gelen O'dur, Anne-Baba"⁴⁹⁹ [743]. "Ben saf ışığın *Prónoia*'sıyım. Ben seni onurlu yere yükselten bakire Ruh'un düşüncesiyim" [744].

Hakikat İncili'nin kendisine atfedildiği Valentine (Valentinus) Gnostik öğretmenler arasında en etkili olanıydı. Roma'ya 140 yılı civarında Mısır'dan gelmiştir. Öğretisi Basilides'in ezeliyelerinden esinlenmiştir. Valentinianus'un bazı yazıları dolaylı olarak Kilise Babaları tarafından formüle edilen eleştirilerden bilinmektedir. Bununla birlikte, Tertullian gibi Gnostiklerin bilinen bir düşmanı bile ondan "hem deha hem de belagat açısından yetenekli bir adam" [745] olarak bahsetmiştir. Hristiyanlık tarihçisi Adolf von Harnack, Valentinyanları "ilk Hristiyan teologlar" olarak adlandırmıştır [746].

Valentine ilan etti: "Özgürlük bilgi demektir" ve böylece İsa'nın sözlerini devralmıştır: "Gerçeği bileceksiniz ve gerçek sizi özgür kılacak" (Yuhanna 8:32). Valentine ve müritsi Batlamyus'un takipçileri, ilk kaynağın Her Şeyin Babası ve Her Şeyin Annesi olan Dişil muadili Sessizlik'ten (*Syge*) oluşan bir ikili olduğunu söylemişlerdir [747]. "Büyük bir Güç tarafından, Her Şeyin Tanrısı tarafından... size ait olana yükselmeniz için görevlendirildiniz. Zirvede eril bir unsur, Baba ve dişil bir unsur, Gerçek vardır". Açıkçası, Valentine Baba'nın Ezeli Gücünün (Adi Shakti) yansımasını bu şekilde tanımlamıştır. Gnostikler Tanrı'nın dünyayı yarattığını çünkü Anne olan Bilgelik'in O'na "enerji aşıladığını" söylerler [748]. Valentine ayrıca Sophia'nın "her şeyin kendisinden kaynaklandığı büyük yaratıcı güç", yani Havva'nın "tüm canlıların Annesi" olduğunu düşünmüştür (Yaratılış 3:20). Bilgelik olarak, "İlk Evrensel Yaratıcı" dır [749]. Valentine ve Marcus'un takipçileri Anne'yi içgörü (*gnósis*), "mistik, ebedi Sessizlik (*Syge*)", "Lütf" ve "her şeyden önce olan" için "Bozulmaz Bilgelik" ile eş tutmuşlardır: "Her şeyden önce olan ve tüm bilgiyi ve konuşmayı aşan [O], senin içini doldursun ve kendi bilgisini senin içinde çoğaltsın" [750]. Âdem ve Havva'ya Öz-bilgiyi öğreten oydu [751]. Marcus, Sessizliğin gücünden "büyük bir gücün, her şeyi yöneten (ve) erkek olan evrenin Aklının" ortaya çıktığını yazmıştır. Diğer (dal) ise... büyük bir Zekâdır ve her şeyi üreten bir dişidir" [752].

Havva'nın "Yaşayanların Annesi" anlamına geldiğini hatırlıyoruz (Yaratılış 3:20). Bu syntagma Gnostiklere de aşinaydı. Theodore bar Konai "Yaşayanların Annesi" ne Dünya Yaratıcısı rolünü atfederken [753], bir başka Gnostik yazar Baba'nın Yaşayanların Annesi'nden (*emma de hayye*) sudur ettiğini (*proballein*) ileri sürmüştür [754]. Bir başka Gnostik yazıda "Zoé⁵⁰⁰"Ruhu olmayan Âdem'i, doğuracağı kimseler nurdan birer kap olsunlar diye, bir eğitici olarak 'Havva' diye adlandırıldı... Havva... dedi ki "Adem! Canlan! Yeryüzüne çık!" Onun bu sözü hemen gerçekleşti. Çünkü Âdem uyandıktan sonra aniden gözlerini açtı. Onu gördüğünde şöyle dedi: "Sana Yaşayanların Annesi denecek. Çünkü bana hayat veren sensin" dedi." [755].

Benzer kavramlar bize Gnostisizm akımlarının eleştirmenlerinin yazıları aracılığıyla ulaşmıştır: "Senden Baba ve senden Anne, ölümsüz iki isim, Aeonların ataları" [756]. Diğer Gnostik metinler dışıl İlkeyi Tanrı-Anne olarak tasvir etmiştir: "Ben ilk ve sonum... Ben eş ve bakireyim... Ben anlaşılmasız olan sessizliğim... Ben adımın söylenişiyim" [757].

Nag Hammadi'de bulunan en önemli belgelerden biri *Trimorfik Protennoia*'dır⁵⁰¹Bu da Üç Formlu Tanrıça'yı (*Trigunatmika* Sanskr.) akla getirmektedir. Metin, Büyük Tanrıça'ya adanmış bir ilahi oluşturur ve birçok açıdan *Upanişadlar*'daki Tanrıça prosopopoeia'sını hatırlatır. (*Prosopopeia, bir yazarın veya konuşmacının, insan olmayan bir varlığı veya hayali bir karakteri konuşturduğu veya onun adına konuştuğu bir retorik araçtır.*) İşte bazı alıntılar: "Ben Görünmez Ruh'un Görüntüsüyüm⁵⁰² ve benim aracılığım ile her şey şekillendi⁵⁰³ ve [Ben] Anne'yim [aynı zamanda] Bakire olarak atadığı Işık'ım' Meirothea olarak adlandırılan o, anlaşılmasız Rahim' dizginlenemez ve ölçülemez Ses" [758]. "Ben Düşüncem aracılığıyla ortaya çıkan Ses'im... Bana 'Syzygetic olan – kavuşum, oluşturan şey' denir.⁵⁰⁴ Ben tekim (kadın), çünkü ben lekesizim.⁵⁰⁵ Ben Sesin Annesiyim⁵⁰⁶ Pek çok şekilde konuşarak, Her Şeyi tamamlayarak... Her yaratığın içinde konuşan Benim ve Ben Her Şey tarafından biliniyordum" [759]. "Ey Düşüncenin Oğulları, beni dinleyin, merhametinizin Annesinin Konuşmasını⁵⁰⁷ Çünkü siz, [onu] alabilmeniz için, Aeon'ların [başlangıcından] beri saklı olan gizeme layık oldunuz" [760]. "O [Söz], Yaşam Meyvesi taşıyan, Yaşayan Su akıtan gizli bir Işıktır,⁵⁰⁸ görünmez, kirlenmemiş, ölçülemez Kaynak'tan, yani Anne'nin görkemini çoğaltılamaz Sesi'nden... Her şeyin kaynağı, tüm Aeon'un Kökü'nden⁵⁰⁹. Yüce Zafere ait olan Aeonların her hareketini destekleyen Temeldir. Her temel in temelidir. Güçlerin Nefesidir⁵¹⁰. Bu Üç Kalıcılığın Gözüdür" [761]. "Benim Düşüncemden kaynaklanan Ses üç Kalıcılık olarak var olur: Baba, Anne, Oğul. Algılanabilir bir şekilde Konuşma olarak var olur, içinde her [ihtişamla] donatılmış bir Söz vardır ve üç erillğe sahiptir⁵¹¹, üç güç⁵¹² ve üç isim⁵¹³" [762]. Bu doktrin Hristiyanlığın şafağında ortaya çıktığı için, tefsirciler [763] *Gnostik Teslis*'ten bile bahsederken, diğerleri buna *proto-Zoharik Teslis* demektedir: Bilgi olarak Baba; Bilen olarak Anne; ve Bilinen olarak Oğul (bkz. Harun'un Üçlü Kutsaması; bölüm XX B). Bu nedenle *Yuhanna'nın Apokrifonu* Orijinal Çifti Baba-Anne-Oğul üçlüsüne dönüştürmüştür: "Ben her zaman [sizinle (*çoğul*)] olanım. Ben [Baba'yım], Ben Anne'yim, Ben Oğul'um" [764].

Sophia başlıklı kitabında: *Dişil Ruh Bilgeliliğinin Gnostik Arketipi*' başlıklı kitabında Stephan Hoeller şöyle demektedir: "Gnostik protopsikolojinin dehası hiçbir yerde Sophia'nın hikayesinde olduğu kadar belirgin değildir. Sophia bir Aion'dur, Valentinyen Gnostikler tarafından Derinlik (eril) ve Sessizlik (dişil) olarak adlandırılan ezeli çiftten yayılan ilahi bir güç-varlıktır." [765].

Gnostiklerle birlikte *Sophia* (Bilgelik, Gr.) kavramı Eski Ahit'ten (*Hokhmah*, İbr.) ve özellikle de onun tanımını veren *Süleyman'ın Bilgeliliği*'nden (bölüm XIX C; XX B) kaynaklanmıştır. Sophia ezoterik öğretisi ile yakın bir ilişki içindedir çünkü bir kehanette şöyle vaat eder: "Sana karanlığın hazinelerini, gizli yerlerin gizli zenginliklerini vereceğim" (Yeşaya 45:3; krş. 48:6), Matthews buna şu yorumu ekler: "İlahi Dişil'in bu hazineleri içimizde derinlerde yatar ve keşfedilmeyi bekler" [766].

Jung, "bu Sophia... bir yandan İbrani Hokhmah ile yakından ilişkilidir, ancak diğer yandan onun o kadar ötesine geçer ki, insan Hint Shakti'sini düşünmeden edemez. Hindistan'la ilişkiler o dönemde (Ptolemyler zamanında) kesinlikle mevcuttu" [767].

Gerçekten de Sophia Tanrı'nın pãredre'si, taht arkadaşıdır. O, Süleyman'ın Tanrı'dan istediği Tanrı'nın Gelinidir: "Tahtının eşi olarak bana Bilgelik bahşet" [768]. Aslında Zeus'un *pãredrosu* (hatta Pindar'dan sonra ikinci eşi) olan Themis (Doğruluk Tanrıçası) ile aynı rütbeye sahiptir: "Orada Kurtarıcı Hak, Zeus'un yanında onurlandırılır" [769]. Bilgelik en büyük öneme sahiptir: "En Yüce Olan'ın meclisinde ağzını açar, Kudretli Olan'ın huzurunda kendini yüceltir: En Yüce Olan'ın ağzından

çıktım ve yeryüzünü sis gibi kapladım. Çadırım yükseklerdeydi ve tahtım bir bulut sütunuydu" [770], böylece kendisini Tanrı'nın Shekhinah'ı ile özdeşleştirir (bölüm XX B).

Matthews "Sophia... benzersiz nitelikler ve sembolik temsillerle açıkça ayırt edilir: tüm yaratılışın hayatta kalması ve olgunlaşmasıyla ilgilenir" [771] diyerek ona Vishnu ile aynı işlevi yükler (bölüm II).

Gnostik kaynaklar Sophia'yı "İlk-Bacı" ve "Evrenin Annesi" olarak adlandırmıştır [772]. *Thomas'ın Elçilerin İşleri* İlahi Anne'yi şu sözlerle çağırmıştır: "Gel, şefkatli anne. Gel, erkeklerin birliği. Gel, gizli gizemleri açığa çıkaran. Gel, yedi evin annesi, öyle ki sekizinci evde dinlenebilesin" [773]. Metin Gnostik öğretinin ezoterik içeriğini ortaya koymakta ve Kundalini'nin yedi çakra (*yedi evin anası*) aracılığıyla yükseltilmesiyle elde edilen mistik birliği (Yoga) yüceltmektedir. Sekizinci ev Tanrıça'nın aşkınlığına işaret eder, çünkü "ışık saçan anne en yüksek konumda, sekizincidedir" [774].

Slavca versiyonu (*Enoch 2*) olarak bilinen *Enoch'un Sırları Kitabı*, Bilgeligi Yaratıcı olarak sunarak yedi farklı çakrayı hatırlatır⁵¹⁴ (unsurlar, doğalar). Bu metne göre, Tanrı "Altıncı günde bilgeliğime insanı yedi kıvamdan yaratmasını emrettim... Ve ona yedi doğa verdim" [775] demiştir. Ringgren tarafından gösterildiği gibi, bu kitap ve *Clementine Homilies* [776] Bilgelige orijinal metinden daha büyük bir güç vermektedir: "Bilgeligine şöyle diyen odur: "Hadi insanı yaratalım". Ama her zaman birlikte olduğu Bilgelik, kendi ruhuyla olduğu gibi sevinir, Tanrı'yla bir ruh gibi birleşir ve ondan bir el gibi uzanarak her şeyi yaratır" [777]. Yukarıda bahsedilen metin, Simon Magus'un Yaratılış 1:26'daki metnin ("İnsanı kendi suretimizde yaratalım") birden fazla Yaratıcıya işaret ettiği sonucunu çıkaran bir yorumuna atıfta bulunur. Petrus bunların Tanrı ve Sophia olduğunu söyler. Gilles Quispel, Sophia mitinin gelişimini erken dönem Yahudi Gnostik formundan restore etmeye çalışmıştır: "Tanrı, Hokhmah, *humectatio luminis* ya da Lightdew aracılığıyla Kaos'tan yedi Archon'u yaratır" [778]. Çökmekte olan Gnostisizm Sophia'yı "Fahişe" [779] olarak adlandıracak kadar ileri gitmiş ve dışı Sophia'nın yerine erkek Logos'u geçirmiştir; bu durum Philo tarafından kullanılan İbranice *hkmh*'nin (Hokhmah) çifte çevirisiyle açıklanmaktadır [780]. Yerine geçen Logos "yine de, başka yerlerde dışılığa ayrılmış gibi görünen bir zayıflık modeli gösterir" [781]. Quispel Sophia'nın düşüşünü Orfik-Pythagorasçı etkinin bir sonucu olarak açıklar [782].

Matthews'a göre "Sophia neredeyse her kültürde ve toplumda karşımıza çıkar... Açıkça konuşan ortağı Logos'un aksine hem sessiz hem de örtülüdür. Ama Bilgelğin sessizliği Logos'un konuşmasından önce gelir" [783].

Doğu Kilisesi'nde, ayin ilerledikçe, diyakonun inananlara öğüt vermesiyle sık sık noktalanması dikkate değer bir gerçektir: "Bilgelik, katılmamıza izin ver!" [784]. Aynı alanda kalmak üzere, Kiev'de Ayasofya katedrali inşa edildiğinde, "Bizanslı inşaatçıların... pagan Slavlara, Hristiyan dışıl Tanrıları Meryem ve Sophia'nın, kollarını kaldırmış görüntüsü halk sanatını süsleyen pagan Büyük Anne ile ilişkilendirilmesini önermek için, alterin üzerine ellerini kaldırmış muazzam bir kadın resmi çizdikleri söylenir" [785].

Sophia ve *En-Soph* (Sonsuz, İbr.; bölüm IV), hatta *En-Soph Aor* (Sonsuz Işık, İbr.), *sephirotik* (*Sophia* ile de ilişkilendirilebilecek bir kelime) ağacın kökeni arasındaki benzerliğe dikkat çekeceğiz, bu da ikincisinin de Bilgi Ağacı olduğu fikrini uyandırmaktadır. Gerçekten de, yalnızca anne Kundalini aydınlanma yoluyla süptil bedeni açığa çıkarabildiğinden, yalnızca İlahi Anne 'Baba'dan (Archgenitor) [786] gelmeyen Bilgi Ağacı'nın ifşasını verebilir.

Belki de Ezgiler Ezgisi'ndeki alegori, Erkek ve Kadın olmak üzere iki Varlığın *birleşmesine* özel bir önem veren Gnostiklere ilham vermiştir. Gerçekten de, Gnosis ya da *bilgi mistik evlilikle* ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır, çünkü İncil'deki terimlerle *evlenmek* kadını *tanımak* anlamına gelir. Yaratılış'ın dördüncü bölümünün şöyle başladığını hatırlatırız: "Adam karısı Havva'yı tanıdı"⁵¹⁵ (4:1)' ifadesi bedensel bir birleşme olarak yorumlanmıştır (örneğin *Yeni Kudüs İncili*'nde olduğu gibi; bkz. bölüm IX'daki yorumumuz). Aslında bunun anlamı, *gnosis* (bilgi) yoluyla *mistik birleşmeye* ulaşıldığıdır, çünkü Adem ve Havva Erkek ve Dişi Ezelierdir, ilahi Baba ve Anne'nin izdüşümleri (tezahürleri) (bölüm XIX C).

Bu olay genellikle *gelin odasında* gerçekleşir (*thálamos* Gr.; bölüm II). Gelin odasına girmek Aydınlanmaya ulaşmak anlamına gelir. Bir başka Gnostik terime göre bu olay *Pléroma*'da gerçekleşir (*Tanrı'nın ve ilahi güçlerin ve yayılımların yuvası olarak manevi evren, Mesih'te yaşayan Tanrı'nın*

bütünlüğü veya tamlığı) ki bu da cennetin krallığından veya Sahasrara'dan başka bir şey değildir. Başka bir vesileyle (bölüm XX B) kutsama, taç (Sahasrara) ve evlilik arasındaki ilişkiye değinmiştik. Gnostik metinler bu paralellikleri kesinlikle doğrulamaktadır: "Meshedilmiş olan kişi, her şeye sahiptir. Dirilişe, ışığa, çarmıha, Kutsal Ruh'a sahiptir. Baba bunları ona gelin odasında vermiştir; o sadece [hediye] kabul etmiştir... İşte [cennetin] krallığı budur" [787]. Bu nedenle, Aydınlanma (Yoga) yoluyla mürit *meshedilir* (inisiye edilir)' ve *dirilişe* (ebedi yaşam)' *ışığa* (aydınlanma)' *haça* (Agnia'nın haçını aşar' *chiasma*' *decussatio*; bölüm XIX C) sahip olur. Tüm bunlar ancak yansıması Kundalini olan Kutsal Ruh'un (İlahi Anne; bölüm XXI) lütfuyla mümkün olur.

Garip bir gerçek (Pavlus'un ve takipçilerinin tutumunu göz önünde bulundurursak; bölüm XX C2b), Yedi Kutsal Ayin arasında **sadece** *evliliğin* Pavlus tarafından *gizem* (*mystérion*, Gr. veya *sacramentum*, Lat.; Efesliler 5:31-32) olarak adlandırılmasıdır. Bu sözcük başlangıçta *sacrament* –*kutsal ayin*- anlamında kullanılmamış olsa da, evliliğin *kutsal* ve *gizli* niteliğini kanıtlamada önemli bir rol oynamıştır.

Neumann, iki ilke arasındaki *koniunctio*'nun en eski arketipinin, güneş Tanrısı Ra ile Ammon'un "yaşam nefesi" (dolayısıyla dişi Kundalini'nin *nefes* olarak tezahürü; bölüm XI C) birleşerek ilahi figür Ammon-Ra'yı oluşturması olarak Mısır'da ortaya çıktığını düşünmektedir [788]. Tarih Amenofis IV ya da Akhenaten'in (yaklaşık MÖ 1350) Ammon-Ra'ya adanmış kültün yerine Aten'e, güneş diskine, tek Tanrı olarak tapınmasını *sapkın bir sapkınlık* olarak kaydetmiş, böylece İlahi Anne kültünü yasaklayan diğer ulusların dinsizliğini tekrarlamıştır (bölüm XX A ve B).

Jung açıklar [789]: "Ezeli varlık, insanın kendini geliştirmesinin uzak hedefi haline gelir... Bütünlük, bilinçli varlığın birliğinden oluşur.⁵¹⁶ ve bilinçdışı⁵¹⁷... Erkek ve dişinin *coniunctio* fikri... Gnostisizm'de *mysterium iniquitatis* olarak ortaya çıkar ve muhtemelen Eski Ahit'ten etkilenmemiştir... Bu tür şeyler sadece bazı geleneksel adetlerle değil, Clement'in ikinci mektubunda *Mısırlıların İncil*'inden yapılan alıntıyla da ima edilir" (aşağıya bakınız). Gerçekten de Gnostik *mysterium iniquitatis* kavramı Eski Ahit'teki (Yeşaya, Yeremya, Hoşea vs.; bölüm XX B) ilahi evliliğin ezoterik anlamını gün ışığına çıkarmıştır. Mistik düğün (*unio mystica*' Lat.) alegorisi, Atman (bireysel Benlik, Baba Sada-Shiva'nın insandaki yansıması) ile Kundalini enerjisi (İlahi Anne'nin insan ölçeğindeki tezahürü) arasındaki birleşmeyi, yani Aydınlanmayı ifade eder. *Coniunctio*'yu simgeleyen bu çift Gnostikler için *syzygia* idi. (*Syzygy*, *Güneş*, *Dünya* ve *Ay* veya *bir gezegenin aynı hizada dizildiği, gök cisimlerinin hizalanması anlamına gelir. Bu, genellikle bir gök cisminin (örneğin Ay'ın) Güneş ve Dünya ile aynı hizaya geldiği veya karşıt konumda olduğu anlamına gelir.*) Bu, hiçbir şekilde cinsel birleşme meselesi değildi, çünkü Gnostikler şarap içerek kendilerini cinsel aktiviteye kaptıranları ve putperestler gibi sıradan işlerde çalışanları kınıyorlardı [790]. Birleşme ruhsal bir düzlemde gerçekleşmiştir, çünkü *Filipus İncili*'nde İsa takipçilerine şöyle demiştir: "[Eğer (*tekil* olarak)] insan olarak doğarsanız, sizi sevecek olan [insandır]. Eğer [bir ruh] olursanız, size katılacak olan ruhtur" [791]. Diğerlerinin yanı sıra Chrysostom da evliliği dünyevi bir imge olarak değil, göksel bir imge olarak görürdü: "Karı koca evlilikte birleştiklerinde artık dünyevi bir şey gibi değil, bizzat Tanrı'nın sureti gibi görünürler" [792]. Bunu *ruhani düğünle* (*pneumatikós gámos*' Gr.), yani ruh ile Tanrısal olan arasındaki birleşmeyle karşılaştırabiliriz. *Zohar* da evliliğin Tanrısal olan tarafından kararlaştırıldığını gösterir: "Doğacak olan tüm ruh figürlerinin Tanrı'nın önünde çiftler halinde durduğuna ve daha sonra bu dünyaya geldiklerinde Tanrı'nın onları eşleştirdiğine dikkat edin" [793].

Jung daha sonra şöyle açıklamıştır: "Kilisenin dogma ve ayinlerinde *hierós gámos*'un devam etmesiyle eşzamanlı olarak, sembolizm Orta Çağ boyunca karşıtların simyasal birleşimi veya "kimyasal düğün" olarak gelişti" [794]. (*Hierós gámos*, Yunanca "kutsal evlilik" anlamına gelir ve genellikle tanrılar arasındaki kutsal bir evliliği veya onların dünyevi temsilcilerini ifade eder.) "Simyacı... ikiden bir yapmaya çalışır" ve Goethe de "birleşmiş ikili doğaya" [795] atıfta bulunmuştur. Eski bir simya risalesinde şöyle yazıyordu: "*Ars requirit totum hominem*" (Sanat⁵¹⁸ insanı bütünlüğü içinde talep eder' Lat.) [796].

Apokrif bir yazıda şöyle yazıyordu: "bilgelik olduğunda sol ve sağ⁵¹⁹ uyum içindedir: güçler, prenslikler, arkonlar, daemonlar⁵²⁰ güçlerinin hepsi bilgeliliğin uyumuna katkıda bulunur" [797]. Jung, simya yapısının (*unio mystica* veya Aydınlanma) "bir ömür boyu sürecek bir hedef olduğunu düşünmüştür. Bu hedefe ulaşıldığında "sağ ve sol" birleşir ve bilinç ve bilinçdışı uyum içinde çalışır" [798].

Thomas İncili'nde şöyle yazar: "İsa onlara dedi ki: "İkisini bir yaptığınızda, içinizi dışınız gibi, dışınızı da içiniz gibi yaptığınızda⁵²¹ ve yukarıdaki aşağıdaki gibi, ve erkek ve dişi bir ve aynı yaptığınızda⁵²²...

işte o zaman [krallığa] gireceksiniz." [799]. Aynı ruhla başka bir Gnostik metinden aşağıdaki satırlar yazılmıştır: "Rab gizlice dedi ki: "Sağı solu ve yukarıdakini aşağıya indirmediğinçe Tanrı'nın krallığını tanımayacaksınız." (Dominus misterio dixerat: si non feceritis dextram sicut sinistram et quae sursum sicut deorsum, non cognoscetis regnum Dei, Lat.) [800]. Roma'lı Clement de mektuplarında bu metni aktarır: "Çünkü Rab'bin Kendisine, biri tarafından krallığının ne zaman geleceği sorulduğunda, "İki kişi bir olduğunda Dışarıda olan içeride olan gibi ve erkek dişi ile birlikte, ne erkek ne de dişi" [801]. Kavramın, İskenderiyeli Clement'in sadece bir bölümünü verdiği *Mısırlıların İncili*'nden (diğer apokrif kitapların yanı sıra Sabellians mezhebinde de kullanılmaktadır) kaynaklandığı anlaşılmaktadır: "Rab şöyle dedi: "... ikisi bir olduğunda ve erkek dişiyle birlikte olduğunda [artık] ne erkek ne de dişidir". O halde ilk olarak, bu söz bize ulaştırılan dört İncil'de değil, Mısırlılara göre olan İncil'de yer almaktadır" ("... quando duo facta fuerint unum, et masculum cure femina, nec masculum nec femineum". Primum quidera, in nobis traditis quatuor Evangeliiis non habemus hoc dictum, sed in eo, quod est secundum Aegyptios", Lat.) [802].

Thomas'ın İşleri de Anne'nin çağrıldığı mistik düğüne gönderme yapar (epíklesis' Gr.). Dr. Klijn, Thomas'ın ilk şarkısında bahsedilen Sami kadınla bir bağlantı olduğunu varsayar [803]. Yorumcu, Anne'nin Kutsal Ruh'la özdeşleştirilmesinin (bölüm XXI) Gnostiklere özgü olduğunu ve özellikle Süryani yazarlarda da bulunabileceğini vurgular.

Eğer iki İlke arasındaki herhangi bir ayrımın -coniunctio yoluyla, yani ilişki- ortadan kalktığı kabul edilirse, aksi takdirde görünüşte anlamdan yoksun olan birçok Gnostik söz anlaşılabilir. Böylece *Meryem İncili*'nde yazar şöyle der: "Bizi insan yapmak için hazırladı" [804]' derken, *Thomas İncili* hem Mecdelli Meryem hem de Salome fikrini kapsamaktadır [805]. Sihlerin Kutsal Yazılarında da benzer kavramlarla karşılaşılmaktadır: "Dişi erkeğin içindedir ve erkek de dişinin içindedir. Bunu anla, ey Tanrı-gerçekleşmiş varlık!" (*Purakhi mahi naar mahi purkhaa boojhahu brahm giaanee...*) [806]. *Filipus İncili*'nde çok ilginç bir pasaj yer alır: "Her şeyin Babası, aşağı inen Bakire ile birleşti ve bir ateş" O gün onun için parladı. O büyük gelin odasında göründü" [807]. Bu sözler yeryüzüne inen Kutsal Ruh'un bir yansıması olarak fetüse (bölüm II) giren Kundalini'ye (*Bakire*) atıfta bulunurken, birleşme Yüce Tanrı (Sada-Shiva) ve O'nun Gücünün (Adi Shakti; Bakire Gauri) eşdeğerleri olarak Atman ve Kundalini ile ilgilidir.

Bilgeliğin Düğün Şarkısı adlı Süryanice bir Gnostik metinden de bir parça alıntılatacağız: "Bakire Işığın Kızıdır/... Başının tacında Kral taht kurar/... Nedimleri onun etrafında toplanmıştır/ Davet ettiği nedimelerin sayısı yedidir/... Nedimleri de yedidir/... Bakışları Damadı arar;/ O'nu gördüklerinde Işıkla dolsunlar diye/... O ebedi sonsuz Sevinç içinde" [808]. Burada, Atman-SadaShiva (*Kral*) ve Işık olarak tezahür eden Kundalini-Adi Shakti-Gauri (*Bakire*) arasındaki unio mystica'nın gerçekleştiği Sahasrara (*Başın Tacı*) içindeki Aydınlanma yoluyla bütünleşen yedi çakra üzerinde hakimiyet sahibi olan erkek ve dişi aeon çiftlerini tanıyabiliriz (bölüm XI E).

Sinoptik İnciller de benzer metaforlar kullanmışlardır. "Göklerin egemenliği, oğlu için düğün şöleni düzenleyen bir krala benzedi" (Matta 22:2). "Her Şeye Gücü Yeten Tanrımız Rab, krallık gücünü kendine aldı... çünkü Kuzu'nun düğünü geldi ve karısı kendini hazırladı" (Vahiy 19:6-7). Burada paralel çiftleri görmek kolaydır: Bir tarafta Her Şeye Gücü Yeten Tanrı ve O'nun Gücü, diğer tarafta Kuzu ve O'nun karısı. İsa *Damat*'tır (Matta 9:15; çapraz başvuru Markos 2:19) ve müritler de "gelin odasının oğulları"dır. Yuhanna kendisinden İsa'nın *paranimfi* (Gr.) - Paranimf, geleneksel olarak bir tören yardımcısı veya rehber anlamına gelir. Antik Yunan düğünlerinde gelin ve damada paranymler eşlik ederdi - ya da *sağdıci* olarak söz eder: "Güvey'in dostu, ayakta durup onu dinleyen, Güvey'in sesinden ötürü yüreği sevinçle dolar: O zaman sevincim yerine gelir" (3:29). Bu, aydınlanmanın (Aydınlanma) bahsettiği sevinçtir (mutluluk, *ananda*)' dolayısıyla hepsi mistik düğüne (*unio mystica*) işaret eder. Hristiyan kurumunun (sonradan gelen) müritleri tarafından gösterilen çabalara rağmen, *Gelin*'in Kilise için bir metafor olabileceğine dair hiçbir referans yoktu. Jung şöyle diyordu: "İsa Mesih'in kişiliği nasıl bir kurumla değiştirilemezse, gelin de Kilise ile değiştirilemez. Dişil olan, eril olan gibi, eşit derecede kişisel bir temsil talep eder" [809].

Pius XII tarafından verilen papalık boğası *Assumptio Mariae*, Meryem'in (Sophia olarak) cennetteki gelin odasında kendisini Tanrısallıkla birleştirdiğini temin eder (bölüm XX C3). Böylece, Dişil İlke Üçlü Birlik doğrultusunda hak ettiği yeri almıştır (bölüm XXI) [810].

Gnostikler Kundalini'nin ruhani gücüne aşinaydılar. En eski *Efitler* ve *Naasenler* (*nahaş*'tan 'yılan' İbr.; pirinç metali' Arap. [811], dolayısıyla Musa'nın pirinç yılanı; bölüm IX)' insan ırkının Kurtarıcısı olarak

kabul edilen İncil yılanına saygı göstermişlerdir. Bununla birlikte, Sophia mesajını ezeli insanlara iletme için onu kullanmış olsa da, tam da adı yılanla bağlantılı olan bu gruplar için yılan kötülüğü temsil ediyordu [812].

İncillerdeki İsa gibi Gnostikler de Kundalini'yi "yaşayan su" olarak tanımlamışlardır (bölüm XI D). Bu nedenle bir metin, onun içte olduğu için tezahür etmesi koşuluyla kurtuluş fırsatı sunduğunu açıklar: "İsa dedi ki: "Sahip olduğunuz şey, eğer onu kendinizden çıkarırsanız sizi kurtaracaktır"" [813].

Sadece *pneúma*'nın (ilahi nefes' Gr.; bölüm XI C) açığa çıktığı kişiler kötülükten kurtulabilirdi. *Trimorfik Protennoia*'da "[O'nu çevreleyen ihtişam olan] Yaşayan [Su'da] Aeonlar üzerinde [tek başına] ebedi [ihtişamda] kurduğum [Üç]" hakkında okunur. [814]; "(şimdi) ruhta yaşayan (ama) Yaşam Suyundan ve gizemlerin daldırılmasından kaynaklanan Ruh" [815]. "O gizli bir Işıktır" bir Yaşam Meyvesi taşıyır' görünmez' kirlenmemiş' ölçülemez Kaynaktan' yani' Anne'nin görkeminin tekrarlanamaz Sesi'nden bir Yaşam Suyu akıtır" [816].

Gnostik, ışığın psişik ve fiziksel alan içinde yakalanan kısmının *Anne'nin gücü* olduğunu ve ışığın *Epínoia*'sının ruhsal ilkeyi uyandırmak için gönderildiğini düşünürken, Adi Shakti'nin yansıması olan Kundalini tezahürü (bölüm XI E) olarak Işığın gerçek önemini anlamıştır [817]. İnisiyasyonun ilk adımında, mürit Messos "içinde var olan gücü" öğrenir [818]. Ardından ruhani ışığı algılar (bölüm XI E ve XXV A): "[Ben] beni [çevreleyen] ışığı ve içimdeki İyi'yi gördüm, ilahi oldum" [819]. "Sessizlikte saklı duran bir Işık vardır ve ilk ortaya çıkan o olmuştur. Oysa o (Anne) tek başına Sessizlik olarak vardır" [820].

Sekizinci ve dokuzuncu üzerine Söylem bize parçalar halinde gelen Gnostik bir yazıdır. Bize göre Sahasrara'nın ötesinde yer alan aşkın çakralarla ilgilidir (bölüm XIX C). Metin bir üstat ile müridi arasındaki diyalogu yeniden üretir ve sekizinci ve dokuzuncu basamaklara ulaşmadan önce yedi basamağı tırmanmaktan oluşan "geleneğin sırası" [822] "ruhun güç yoluyla nasıl alındığını" [821] (Adi Shakti' Kutsal Ruh) [823] açıklar. "Bana akan pınar" [824], yani bingıldaktan akan Kundalini'ye de atıfta bulunulur.

Diriliş Risalesi o anı yeni bir yaşam, gnosis aracılığıyla gerçekte ne olduklarını keşfedecek olanların deneyimlediği aydınlanma olarak tanımlar (bölüm XIX C) [825]: "Bu, olanın açığa çıkması, şeylerin dönüşümü ve yeniliğe geçiştir" [826].

Allogenes ("yabancı", "başka bir ırka ait" olarak tercüme edilebilir), ruhani yükselişiyle *başka bir varlık* haline gelen bir *inisiye* anlamına gelir), "her şeye kadir Olan, Youel" [827] olan dişil bir güç alan ve "Üçlü-Güçlü Olan" [828] hakkında konuşan inisiye Messos'u okur. Messos şöyle demişti: "Vahiyle doldum... Gücü aldım... İçimde var olanı ve Üç Kudretli Olan'ı ve O'nun kapsanamazlığının vahyini bildim" [829]. Aynı metin, özneyi güçle dolduran bir sesin çıkarılmasını ima eden meditatif bir tekniğe atıfta bulunur [830] (bölüm XV D).

Tartışmamızı Caitlín Matthews'un sözlerini aktararak bitirelim: "Hristiyanlık mistik ve Gnostik boyutlarını terk etti ve düşüşe geçti. Şimdi kendi mistik geleneğine sahip olan ve en hızlı büyüyen inançlardan birine dönüyoruz. Sophia bu yolda yalnız ve örtülü bir figür olarak yürümüştür. Hristiyanlık ve Yahudilikte olduğu gibi, neredeyse görünmez olacak şekilde marjinalleştirilmiştir, ama yine de oradadır" [831].

D. İSLAM'DA TANRISAL ANNE

"O gerçekleşecek büyük olay (kıyamet)!, Nedir o büyük olay? O büyük olayın ne olduğunu sen nereden bileceksin! "
Hakka Suresi – 69.1-2-3

Müslümanların açık antifeminist tutumu, İlahi Anne'yi İslami metinlerde aramaya yönelik herhangi bir girişimin zaman kaybı olacağı hissini uyandırabilir. Ancak, İslam'ın hem Yahudilik (Hokhmah' Shekhinah) hem de Hristiyanlık (Meryem Ana) ile olan bağlantıları göz önünde bulundurulduğunda, daha yakından yapılacak bir incelemenin faydalı olacağı sonucuna varılabilir. Allah tarafından İslam'a "hidayet ve nur olarak" (Kur'an 5.50) verilen önceki tek Tanrılı Kitap (*Tevrat* ve *İnciller*) o kadar önemliydi ki, Allah Muhammed'e tavsiyede bulundu: "Eğer sana indirdiğimizden şüphede isen, senden önce kitap okuyanlara sor" (10.94).

Yahudi-Hristiyan Kutsal Yazıları, Kral Belşassar'ın (Baltasar) sarayının duvarlarına gizemli bir el tarafından yazılanlar (Daniel 5:5) gibi tamamen belirsiz olan birkaç kelime içerir: "*Mane' mane' tekel'*

fares". Daniel bunları "sayıldı, numaralandı, tartıldı ve bölündü" (5:25) olarak yorumladı, ancak gerçek anlamları bilinmemektedir. Bu son sözcük bazen *upfarsin* (Darby) ya da *parsin* (*Yeni Yerus̱alim Kutsal Kitabı*) olarak da yazılır. Hezekiel Tanrı'nın konuşmasını birçok gizemli sözcüğe atıfta bulunarak aktarır: "Gog, Magog ülkesi, Roş, Meşek ve Tubal'ın prensi" (38:1; krş. 39:1). Eski İran Kutsal Yazılarından alınan bir başka örnek, bize ulaşan 238 Gathik dörtlükten neredeyse yüz tanesinin kısmen ya da tamamen anlaşılmasız olduğunu ortaya koymaktadır [832].

Kur'an'da da durum farklı değildir; bazı esrarengiz harf grupları vardır ki bunlar birkaç *sureye* (Arap suresi) isim bile verirler, örneğin *Ta Ha* (20. *sure*)' *Ya Sin* (36. *sure*)' *Kaf* (50. *sure*) vb: *Ta Sin Min* (*sure* 28), *Alif Lam Mim* (*sure* 29) vb. Müfessirler, "bu harflerin *Kur'an*'ın mucizelerinden biri olduğunu ve anlamlarını Allah'tan başka kimsenin bilmediğini" [833] beyan ederler. (*Shri Mataji, bu harflerin yani Huruf-u mukattaa'nın bija mantralar olduğunu söylemiştir*) Bütün muğlak veya anlaşılmasız ayetler *müteşabihat* olarak adlandırılır (Arapça). (*Sözlükte benzeyen anlamına gelen müteşâbih, terim olarak; manası kolaylıkla anlaşılmayan, bir çok manaya gelme ihtimali olup bunlardan birini tayin edebilmek için haricî bir delile ihtiyaç duyulan, ne anlama geldiği, ne anlatmak istediği ilk bakışta anlaşılmayan, manası açık ve net olmayan, niteliği (seçikliği) belli olsa da içeriği (açıklığı) belli olmayan, manası akılla kavranamayan lafızlara ve ayetlere denir.*) *Kur'an*, "içinde Kitab'ın özü olan açık ayetler bulunan ve diğerleri müteşabih olan... ve yorumunu ancak Allah'ın ve ilimde derinleşmiş olanların bildiği..." (3.5) bir Kitap olarak sunulur. Başka bir çeviride, "onun ayetlerinin bir kısmı kesindir, Kitabın esasıdır, bir kısmı da müteşabihdir;... ama onun yorumunu Allah'tan ve ilimde kökleşmiş olanlardan... akıl sahiplerinden başkası bilmez" [834]. Celaleddin es-Suyuti [835], İbn Abbas'ın (ve Peygamberin yakın arkadaşları olan Ebu Bekir ve Ömer'in) bile 9.115 ("el-Evvah" kelimesinin on beş farklı anlamı vardır), 18.8 (*ar-Rakim*, yazıt; Efes'teki mağarada bulunan gizemli bir yazıt), 69.36 gibi bazı *Kur'an* ayetlerinin anlamını bilmediğini göstermiştir. Ayrıca 29. surenin giriş bölümü en az 14 belirsiz kelime veya sembol içerir, örneğin: *Aim-Alr-Almus-Hm* [836].

Mevcut konumuz dahilinde, 69. surenin başlığı olan "*el-Hakka*" hakkında fark edebileceğimiz en az şeyin, birçok yoruma yol açan garipliği olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle, bazı analistler *Kıyamet Günü* [837] ile bir ilişkiden şüphelenmişlerdir; diğer versiyonlar "Kuşkusuz""Gerçeklik⁵²⁸" [838]"Kaçınılmaz" [839] vb. Bunlar arasında, gerçeğe daha yakın görünen bir ilham parıltısına sahip olanın, D. Masson'a ait olan seçkin Fransızca *Kur'an* çevirisi olduğunu düşünüyoruz: Bir sonraki Büyük Avatar'ı, "Gelecek olan" İlahi Anne'yi duyuran [840]. Sonuç olarak, surenin ilk üç ayeti şöyledir: "O gelecek olan! Gelecek olan kimdir? Ve gelecek olanı nasıl tanıyacaksınız?" [841]. XIX D bölümü doğru cevabı vermektedir.

Öncelikle burada, bazı çevirmenlerde karşılaşılabilecek *-ah'* ekinin işaret ettiği unvanın dişil cinsiyetine dikkat etmeliyiz. Sonra, *el-Hakk* artikeli ile kullanılan eril formun Tanrı'yı ifade ettiği, artikelsiz *Hakk'ın* ise Hakikat anlamına geldiği, ikincisinin ise Peygamberi onurlandırmak için kullanılan bir isim olduğu görülür (bölüm XIX C). Bu nedenle, *bir Kur'an suresinin başlığı bile dişil cinsiyetteki İlahi Anne'nin Tanrısını belirlemiştir!* Diğer taraftan, İslam'a göre Tanrı dünyayı "Hakikat ile" yaratmıştır (*bi'l-Hakk* Arab.) [842]' dolayısıyla bu yaratıcı İlkenin Adi Shakti ile özdeşliği söz konusudur.

Schuon şöyle açıklar: "Kadın, doğasının ve işlevinin belirli yönleri nedeniyle belli bir şekilde ezoterizmi cisimleştirir; ezoterik hakikat, *haqiqah*, dişil bir gerçeklik olarak hissedilir ve aynı şey *barakah* için de geçerlidir.⁵²⁹" [843]. Muhtemelen yazar "Tanrı insanla birlikte yaratıcı güçtür, dönüştürücü ve Tanrılaştırıcı güçtür" diye yazarken Adi Shakti'ye (yaratıcı güç, Sanskr.) atıfta bulunmuştur [844].

Tanrı'nın *el-Lah* ismi gramer olarak eril iken, Tanrı'nın ilahi ve tarifsiz Özünü olan *adh-Dhat*'ın dişil olduğunu eklemeliyiz.

*Umma*⁵³⁰ (*Kur'an* 10.48'de *millet* olarak tercüme edilirken, 16.121'de ya *millet* ya da *imam* vs. olarak yorumlanır) sadece İslam Topluluğu'nu değil, aynı zamanda *anne matrisini* de belirtir. Aynı zamanda *Uma*, Hinduizm'de Tanrıça'ya verilen isimlerden biridir (bölüm XX A).

Bismillah'ın (bölüm XV D; tam metni *Bismil 'Ilahi 'r-Rahmani 'r-Rahim: Rahman ve Rahim* olan Allah'ın adıyla) *Kur'an*'ı ve dokuzuncu sure hariç her sureyi açtığını hatırlatırız. Bu mantrada Tanrı'nın isimlerinden biri *Rahman*'dır (Merhametli olan, Arap.). *Rahmah* (merhametli, Arap.) *-ah* ekiyle belirtildiği gibi dişil cinsiyettedir ve *rahem*'den gelir. Hem *Rahman*'ın hem de *Rahim*'in kökeninde yatar [845]. Sami dillerinde *rahem* (*rahima*, Arap.) *dişil matriksi* (*rahim*) [846] belirtir ve *göğüs*

(Sayılar 11:12), *karın* (Yeremya 1:5) veya *iç kısımları* (Süleyman'ın *Özdeyişleri* 20:27), ancak genellikle *rahim* (Arap dilinde ve *İncil*'in Aramice ve İbranice metinlerinde) olarak çevrilir. Hem *Rahman* (Merhametli, Arap.) hem de *rahme* (merhamet, Arap.) köklerinden geldiği ve böylece Dişil ile bağlantılı olduğu da eklenmelidir. Yeni Ahit'te bu terim *eúsplachnoi* (iç organlar, Gr.; Tanrı'nın merhameti) terimine karşılık gelir ve *Vulgate*'de *misericordia* (merhametli kalp, Lat.) olarak geçer ve böylece merhamet, bağışlama, sempati anlamlarına gelir (Efesliler 4:32; 1 Petrus 3:8).

İbnü'l-Arabî'nin Kâbe'yi tavaf ederken, göksel bir aura ile çevrili Nizam adında genç bir kızın tecellisine mazhar olması yeterince ilginçtir; bu kızı Tanrı'nın bir Avatârı olarak görmüş ve Sophia'nın cisimleşmiş hali olarak tanımlamıştır. Nizam'ın "Arayışımın ve umudumun nesnesi, En Saf Bakire" haline geldiğini belirtir. Aslında, kadınların Sophia'nın en güçlü enkarnasyonları olduğuna inanıyordu, çünkü erkeklere sevgi aşıyorlardı ve bu da nihayetinde Tanrı'ya yöneliyordu [847]- bkz. *infra*.

İslam, Yahudi inançlarının unsurlarını devralırken aynı zamanda orijinal anlamı olan Shekhinah'ı (Arapçada *Sakine*) da benimsemiştir (bölüm XX B). "Sonra Allah onun üzerine Sakine'sini indirdi ve onu görmediğiniz ordularla destekledi" (*Kur'an* 9.40). "Onun krallığının alameti, geminin⁵³¹ içinde Rabbinizden bir Sakine olmak üzere size gelecektir" (2.248). Diğer referanslar 2.249; 9.26; 48.4'18'26 vs. de verilmiştir. Diğer zamanlarda Sakine, Yahudi metinlerinde olduğu gibi *ilahi* bir *bulut* olarak tasvir edilir: "El-Bara rivayet etti: Bir bulut indi ve o adamın üzerine yayıldı ve atları zıplamaya başlayınca kadar ona yaklaşmaya devam etti. Sabah olduğunda adam Peygamber'e geldi ve ona bu deneyimini anlattı. Peygamber şöyle dedi: "İşte bu Sakine idi." [848].

Başka vesilelerle, Yüce Tanrıça'nın (Adi Shakti) tezahürleri olarak Maha-Lakshmi, Maha-Saraswati ve Maha-Kali'den oluşan Dişil Üçlü (*Trigunatmika*, Sanskr.) hakkında konuşmuştuk. İslam öncesi dönemin dini (*cahiliye*, cahiliye devleti, Arap), sırasıyla At-Ta'if, Nakhlah (her ikisi de Mekke'nin güneydoğusunda) ve Qudayd'da (Kızıldeniz kıyısında) tapınakları bulunan *al-Lat*, *al-'Uzza* ve *Manat* adlı üç Tanrıçaya tapardı. Bunlara genellikle *Banat al-Lah* (Tanrı'nın Kızları, Arap.) [849] denirdi. Tarihçiler onlara insan (el-Lat), kutsal ağaç (el-'Uzza) ve beyaz taş (Manat) gibi çeşitli biçimler atfederler [850]. Diğer yazarlara göre hepsi de Tanrısallığı odakladığı düşünülen göktaşlarıyla temsil edilirdi (*swayambhu* gibi, Sanskr.; bölüm XV A): el-Lat'a kare bir taş şeklinde tapınılırdı, el-'Uzza sabah yıldızıydı ve Taif ile Mekke arasına yerleştirilmiş bir granit levha olarak övülürken, Manat Mekke ile Medine'yi birbirine bağlayan yol üzerinde siyah bir taş şeklinde saygı görürdü [851]. İbnü'l-Kelbi'ye göre Kâbe, el-Lat olarak tapınılan kare taşın bir devamıdır [852]. Peygamber'in Kutsal Kitap'ı eski Kureyş kabilesi geleneğiyle uyumlu hale getirmek için bir girişimde bulunduğu anlaşılmaktadır. Böylece, el-Lat, el-'Uzza ve Menat'ı şefaathçi olarak öven iki ayet okumuştur [853]. Tarihçi Ebu Cafer et-Taberi (ö. 923) *Banatü'l-Lah*'tan bahsederken, "Bunlar şefaathleri kabul edilen yüce *Ġarânik*'tir" [854] açıklamasını yapmıştır. (*Sözlükte* "beyaz su kuşu, kuğu, turna; beyaz tenli genç ve güzel kız" anlamlarına gelen *gurnûk* (*gırnîk*) kelimesinin çoğuludur.) *Gharaniq* belki de "Numidian turnaları" anlamına gelmektedir. İbn Hişam'ın Muhammed'in ashabının (*sahabe*, Arap) tanıklıklarına dayanan *Peygamberlik Biyografisi*'ne göre: "Tanrı'nın Elçisi, Yıldız bölümünü (53.19-20) okurken Mekke'nin putlarından bahsetti. Şeytan onun okumasına, onların övgülerini aşıladı ve o (Muhammed) onların müdahalesini kabul etti. Kafirler çok sevindiler ve şöyle dediler: "O bizim putlarımızı (Tanrılarımızı) güzel sözlerle andı" dediler. Bunun üzerine Allah bu ayeti indirdi (22.52⁵³²). Cebrail Muhammed'e dedi ki: "(Putlar hakkındaki) bu ayetleri sana ben getirmedim" dedi" [855]. Bu olay ayrıca Suyuti'nin *Nüzul Asabında* [856], Celalan [857], Beydavi [858], Zemahşeri [859], İbn Kesir [860] ve hatta İbn Abbas ve Muhammed'in diğer arkadaşları [861] tarafından da bildirilmiştir. Cebrail'in ricasını takiben, Peygamber önceki pasajın yerine bunların sadece hayal ürünü ve uydurma olduğunu beyan eden bir pasaj koymuştur (53.19-20 sq.). Merlin Stone, *el-Lat*'ın, *el-Lah*'ın Tanrı (İslam öncesi Arap panteonunda en yüce Tanrı) olarak anlaşılması gibi, *Tanrıça*'yı belirttiğini açıklamıştır. *El-Lat*'a verilen bir diğer isim de *ar-Rabba* "Hükümdar" idi. Aynı şekilde, *el-'Uzza* "Kudretli Olan" ve *Manat* "Kader Sahibi" anlamına geliyordu [862]. Palmira'da el-Lat Athena'ya ve Manat Nemesis'e eş tutulurken, el-Lat'ın yanı sıra el-'Uzza da Nebatiler tarafından benimsenmiştir.

Uzza'ya hizmet eden yaşlı rahibelerin yerini daha sonra türbenin "Ben-i Şeybe" (Yaşlı Kadının Oğulları, Arap.) [863] olarak adlandırılan koruyucularının alması önemlidir. Bu aynı zamanda kutsal mekâna açılan bir kapının da adıdır. (*Beni şeybe*, *Kabe* ve *kapıcıların anahtarlarının koruyucularıdır. Aile, Kabe'yi açmak, kapatmak ve yıkamaktan sorumludur, Onlar peygamberimiz zamanından beri bu işe emanet edilmiştir. Bani şeybe, refakatçinin torunlarıdır*.)

Kadınlar Peygamber'in ilk taraftarları arasındaydı ve Peygamber onların özgürleşmesini teşvik ederek ümmetin yaşamında aktif bir rol almalarını desteklemiştir. Nitekim *Kur'an* kadınlara yasal miras ve boşanma hakkı tanımış, cinsiyetler arasında mutlak manevi ve ahlaki eşitlik sağlamıştır (33.35). Ne yazık ki, daha sonra erkekler dinin kontrolünü ele geçirmiş (Hristiyanlıkta olduğu gibi) ve Müslümanlar kadınları ikinci sınıf bir konuma indirgemıştır.

Ünlü Sufi Muhyiddin ibnü'l-Arabi, meşhur *Fususü'l-hikem*'inin (*Bilgelik Levhaları*, Arapça) son bölümü olan *Kalimah Muhammediyyah*'ta (Muhammed'in sözündeki *bilgelik*, Arapça) cüretkâr bir şekilde "en iyi ve en mükemmel türün Tanrı'nın kadınlarda tefekkür edilmesi" olduğunu belirtmiştir [864]. Yazar ayrıca Peygamber'in Tanrı'yı "bana sevimli kılındı" (*habiba ilayya*, Arap.) dediği kadında, dişil teofaninin şeffaflığı nedeniyle algıladığını ileri sürmüştür [865].

Muhammed'in yaşamı boyunca Kutsal Anne'nin ideal prototipi Peygamber'in eşleri (özellikle Hatice ve Aişe) ve kızı (Fatıma) ile yansıtılmıştır. "Peygamber müminlere kendilerinden daha yakındır; eşleri de onların anneleridir" (Kur'an 33.6). Gelenek ikinci Peygamber'in eşini şöyle adlandırır: " 'Aişe' sadık müminlerin annesidir" [866]. İslam geleneği, Yeni Ahit'in Meryem'i Kutsal Ruh'un inişine tanıklık eden on bir mürit arasında zikretmesi gibi (Elçilerin İşleri 1:13-14), "Aişe ve Peygamberin diğer on iki arkadaşından" [867] bahseder. Nefise eş-Şerife el-Hasaniyye İslam'da saygı gören bir başka kadın örneğiydi ve insanlar onun mezarı başında geleneksel dualar ederlerdi. (*Nefise binti Hasan - rahmetullâhi aleyhâ- hicrî 145 yılında Mekke'de dünyaya gelmiş olup, Peygamber Efendimiz'in mübarek torunu Hazret-i Hasan'ın torunu olan Hasan bin Zeyd'in kızıdır. Peygamberimiz'in soyundan geldiği için "Seyyide Nefise" ismiyle mâruftur. Kendi zamanında, "temiz hanım" mânâsına gelen "Tâhire" ve "hem dünyada hem âhirette kendisine ikram edilmiş hanım" anlamına gelen "Kerîmetü'd-Dâreyn" lakaplarıyla anılmıştır.*)

İsmailî Şiiliğinde Fatıma, Adi Shakti'yi hatırlatan *Fatıma Fatır* ya da Yaratıcı *Fatıma* olarak adlandırılır. İmamların kutsal soyunu mümkün kılmıştır (bölüm XIX C), bu nedenle Şiiler ona İslam'ın Annesi olarak saygı duymuş, Sophia'yı, ilahi Bilgeliliği eşitlemiş ve aynı zamanda Tanrı'nın üzerine yazdığı Gizli Tablet (el-*Lawh al-Mahfuz*, Arap.) olarak kabul edilmiştir. Böylece İlahi Çift, Sufizmin gizli geleneğini koruyan Tablet veya *tabula rasa* (Dişi İlke) üzerine yazan Kalem (Tanrı) aracılığıyla sembolize edilir [868]. Bakhtiar şöyle yazmıştır: "Ruha bir kez doğum verildiğinde, bu ilke yeniden doğan ruhun içinde potansiyel bir durumda Yaratıcı Dişil, Peygamberin kızı Fatıma olarak kalır" [869].

Coulano [870], "10. yüzyıla ait bir İsmailî kozmogonisinde *Kuni* adında bir dişil hipostaz (dişil emir kipi: "Ol⁵³³!") Gnostik demiurge gibi hareket eden" [871]. İbn Ammar bu kelimeyi, Tanrı'nın kendisine şöyle dediği Cennet'in Kusursuz Huri'sini nitelemek için kullanmıştır: "Ol, ve o oldu" (*kuni, fa-kanat*, Arap.) [872].

Kur'an kadının *Shakti* özelliğini kabul eder. Bu nedenle, İbnü'l-Arabi *Fususü'l-hikem*'inde Muhammed için kadının, tezahürü *Evrensel Doğa* (*Taviatü'l-küll*, Arapça) olan *Güç* (Shakti, Sanskr.) olduğunu açıklamıştır - bkz. Ayrıca *Houriler* de Shaktiler olarak görülmelidir çünkü "Adem'in zürriyetinden değil, Allah tarafından böyle yaratılmışlardır" [873]. Sahasrara Cennetinde Erkek İlke ile mistik birleşmeyi gerçekleştirirler. Böylece "bahçeler ve pınarlar arasında güvenli bir makama" (Cennet) varan *muttakiler* (dindar ve salih ruh) hakkında şöyle yazılmıştır "Biz onları ... hurilerle evlendireceğiz" (44.51-52, 54; krş. 52.20; 58.22). *Kur'an*, Cennet'teki *gelin koltuklarından* (*tahtlarından*) bahsederken de aynı *unio mystica*'a – Tanrı ile bir olma- atıfta bulunur: "orada gelin sedirlerine yaslanmışlar" [874]' veya başka bir varyantta "yükseltilmiş tahtlar" [875]' böylece Sahasrara'nın doruk noktasına işaret eder (bölüm II).

Peygamber şöyle derdi: "Sizin bu dünyanızda bana üç şey sevdirdi" der ve ardından kadınları, güzel kokuyu ve namazı sayardı [876]. Burada "koku", "Nefesler âlemi" ile ilgilidir.⁵³⁴ [877].

Peygamber'in bahsettiği bu üç şeyi analiz ederken, İbnü'l-Arabi şöyle açıklamıştır: "Elçi, dişil olana eril olana göre öncelik vermeye devam eder... Böylece eril isimleri numaralandırmak için kullanılan *talathah* değil, *thalath* (üç, Arap.) der". Ayrıca, "Kadınları ilk sıraya koyar, çünkü onlar edilgenliğin deposudur, tıpkı Evrensel Doğa'nın biçimiyle, varlıklarını ondan alan şeylerden önce gelmesi gibi. Gerçekte Doğa, Rahman'ın *Nefesi*'dir (*en-Nefes⁵³⁵ ar-Rahmani*, Arap.) içinde yüksek ve alçak Kozmos'un formlarının açıldığı (*naffasa*, Arap.)" [878]. Bu satırlar şu şekilde yorumlanmıştır: "Bu görüşe göre, Evrensel Doğa -ya da ilahi Nefes- Hindu doktrininin Shakti ya da Maya olarak adlandırdığı şeye oldukça benzemektedir" [879]. *Ecclesiasticus*'taki Bilgelikten hiç de uzak değiliz: "Ben En Yüce Olan'ın ağzından çıktım" [880]. Müslümanlar, doğrudan anlamda İlahi Kelam, yani gerçek Vahiy olarak kabul

edilen *en-nefas ar-Ruh* ile her ikisi de sırasıyla Hindu *shruti* ve *smriti* ile karşılaştırılabilir, türetilmiş veya ikincil bir ilhamı temsil eden *ilqa ar-Rahmaniyyah* arasında ayırım yaparlar (Giriş bölümümüze bakınız).

Kadına duyulan derin saygı Celaleddin Rumi'nin dizelerinde açığa çıkmıştır: "Kadın Tanrı'nın bir ışınıdır, sadece bir metres değil,/ Yaratıcının özüdür, olduğu haliyle, sadece bir yaratık değil!" [881]. Bakhtiar açıklıyor: "Kadın formunda tezahür eden Mutlak, erkeğin dişil ilkesi olan ruhu üzerinde tam bir kontrol uyguladığı için aktif bir faildir... Bu nedenle kadın yaratılmış değil yaratıcıdır. Çünkü her iki nitelik de, aktif ve pasif, Yaratıcının Özüne aittir ve her ikisi de kadında tezahür eder" [882]. Caitlín Matthews'a göre [883], "İlahi Dişil'in gizli örtülü gücü bu nedenle İslam'da aktif olarak iş başındadır. Ekzoterik formları tavizsiz bir şekilde İlahi Olan'a eril zamirlerle hitap eder, ancak ezoterik niteliklerinin tümü dişildir. Tanrıça İslam'ın ezoterik kalp atışı olmaya devam etmektedir. O Sufilerin sevgilisidir, "Sevgili Tanrı'nın nihai imgesidir - kalbin mabedindeki tüm imgelerin kırıcsıdır. O, Ya'kub ibn Yusuf'un [884] ifadesiyle, formun ötesine geçen formdur, Yol'un ve Yol'un önündeki engeldir".

Sufiler aşk şiirlerinde metaforlara başvururlardı; bu şiirlerde Tanrı'ya *Leyla*'nın kadın adı altında hitap edilirdi. Leylâ "gece" anlamına gelir ama genellikle *Hakk* ile özdeşleştirilir (İlahi Gerçeklik, Arap.; bkz. *üstte*). Muhammed el-Harrak (ö. 1845) şöyle yazmıştır: "İçinizde zahir olduğu halde Leylâ'yı mı arıyorsunuz? Sen onu başka bir şey sanıyorsun ama o senden başka bir şey değil" [885].

Ancak Araplar tarafından icat edilen satranç, eski çağlardan gelen bilgeliğin bir sentezidir. Şah en önemli satranç oyuncusu olmasına rağmen, Vezir *gücü* elinde tutan kişidir ve bu şekliyle Adi Shakti'yi tasvir eder. Çin satrancı da benzer bir ilişkiyi ortaya koymaktadır.

Bakire Meryem'in "Cennetin Kapısı" olarak tasvir edildiğini (bölüm XIX C) ve ayrıca Taoizm'de Dişil İlkenin "kapı" olarak tasvir edildiğini gördük (bölüm XX A). Benzer bir kavram, İbrahim'in İsmail'in karısını çağırdığı İslam geleneğinde de bulunur: "kapının eşiği" [886] olarak adlandırmıştır.

Kur'an, İlahi Anne'ye atıfta bulunarak ona "Kitabın Annesi" (*Ümmü'l-Kitab*) adını verir: "Allah dilediğini siler ve (dilediğini) doğrular. Kitabın anası da O'nun yanındadır" [887]. İslam geleneği şöyle der: "'Ömer ibn el-Hattab şöyle dedi: "Ey Allah'ım... Kitabın anası senin yanındadır" [888]. *Kur'an*'da ayrıca, Ana Tanrıça'nın Gnostiklerin *Sophia*'sı (bölüm XX C4) veya Yahudi *Hokhmah*'ı (bölüm XIX C) ile özdeşleştirildiği "Bizden önce, gerçekten yüce, Bilgelik dolu Kitabın Annesi "nden [889] söz edilir. *Kur'an* bu ikincisine sık sık *el-Hikme* (Arapça) olarak atıfta bulunur (2.272; 3.43,73'75; 4.57'113; 5.109; 17.41; 31.11; 33.34; 62.2 vs.) Ayrıca, Bilgelik (*Sophia*) Bakire Meryem ile özdeşleştirilir (43.63): "İsa apaçık delillerle geldiği zaman şöyle dedi: "Ben size el-Hikmet ile geldim." [890]' burada son kelime müfessirler tarafından "Bilgelik' *Sophia*' Bakire Meryem" olarak yorumlanmıştır.

İslam'ın kutsal kitabında Meryem Ana, İslam'da kabul edilen yedi büyük peygamberden ikisiyle aynı yüksek mertebeye yerleştirilerek özel bir onura layık görülmüştür (bölüm XIX C): "Ve Kitap'ta Meryem'i an" (19.16), aynı surede daha sonra tekrarlanan bir söz dizimidir: "Ve Kitap'ta İbrahim'i an" (19.42), "Ve Kitap'ta Musa'yı an" (19.52). Böylece Meryem peygamberleri geride bırakır. Ayrıca Meryem, Adem (Yeni Havva olduğu) ve tabii ki İsa gibi diğer Havarilerin yanına yerleştirilir. *Kur'an*'ın İsa'nın Tanrısallığını reddetmesine rağmen, Kutsal Kitap'ta İsa'nın Tanrısal bir kişi olan Adem'le karşılaştırılarak bu şekilde yer alması dikkat çekicidir (bölüm XIX C): "İsa, Tanrı'nın gözünde Adem'e benzer" (3.52). Adem gibi O'nun da babası yoktu (*Kuran* İsa'nın babasının adından ya da bir babası olduğundan söz etmez). *Kur'an*'da şöyle geçer: "Meryem oğlu İsa'ya apaçık mucizeler verdik ve onu Kutsal *Ruh* (*Ruh-ul-Kudüs*, Arap.) ile doğruladık." (2.81; krş. 2.254; 4.169; 5.109). Bir *hadiste* Meryem ve İsa'nın insanoğluna kıyasla istisnai konumlarına dikkat çekilmiştir: "Ebu Hureyre, Allah'ın Resulü'nün şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Hiçbir çocuk doğmaz ki şeytan ona vesvese vermiş olmasın... Meryem'in oğlu ve annesi hariç" [891].

Sadece yukarıdaki *hadis* değil, *Kur'an* da İsa ve Meryem'e eşit rütbe vermiştir: "Allah buyurdu ki: Ey Meryem oğlu İsa, sen insanlara, "Beni ve annemi Allah'tan başka ilahlar edin" mi dedin?" (5.116). Aynı surede Allah onlara şöyle dediğinde de benzer bir durum kabul edilmiştir: "Benim rahmetim senin ve annenin üzerine olsun" (5.109). Aynı şekilde, "Meryem'in oğlunu ve annesini bir mucize kıldık" (23.52). "Biz ona *ruhumuzdan* üfledik, onu ve oğlunu bütün varlıklar için bir ayet kıldık" (21.91; krş. 23.52; 66.12). İslam geleneği de Allah'ın Meryem'e "kendi yarattığı bir ruh bahsettiğini"

[892] ortaya koymuştur. Böylece Meryem Ana, Hıristiyan Teslis'inin Kutsal Ruh'uyla ilişkilendirilir (bölüm XXI).

Edessalı Bartholomew (9. yüzyıl) şöyle demiştir: "Kur'an'ın tamamında Muhammed'e veya annesi Amine'ye yönelik övgüler bulamayız, ancak hem Rabbimiz İsa Mesih'i hem de Kutsal Bakire Meryem'i, Theotokos'u yücelten övgüler buluruz" [893]. Norman Daniel şunu fark etmiştir: "Kur'an'ın tamamında İsa Mesih ve annesi hakkında konuşurken kullanılan coşkuyu dengeleyen hiçbir şey yoktur. İsa Mesih eşsiz bir varlık olarak tasavvur edilir, ancak annesinin kişiliği daha önemli görünür. Kur'an Meryem Ana için bir kült ortaya koymaktadır" [894]. Dahası, "bazı Müslüman savunucular Hıristiyanların Tanrı'nın Annesi Meryem'i Tanrılığa dahil ettiklerini iddia etmişlerdir. Hıristiyan yanıtlarında, özellikle de Bizans yanıtlarında bu yöndeki reddiyelere rağmen, Müslüman eleştirisi... Meryem'i bir Tanrıçaya dönüştüren halk dini düzeyinde yansıtmış olabilir" [895], XX C3 bölümünde gösterildiği gibi.

Kudüs'teki Süleyman Mabedi'nin eski temelleri üzerine 682 yılında ünlü el-Aksa Camii'nin inşa edilmesi, geleneğe göre bu Peygamber'in göksel yolculuğundan indiği yeri kutsamaya yönelik tarihi bir andı kuşkusuz. Ardından Halife Ömer, Meryem'i yücelten bir Kuran ayetinin cami duvarına yazılmasını istemiştir [896] ki bu da İslam'da İsa'nın annesine duyulan derin saygının bir başka kanıtı olarak görülebilir.

Kutsal Kitap bütün bir bölümü (19. sure) surenin adını aldığı Meryem'e ayırmıştır. Kur'an (19.29) İsa'nın annesi Meryem'i, Musa ve Harun'un (hadislerde sırasıyla "Musa ibn 'İmran" ve "Harun ibn 'İmran" olarak adlandırılır) kız kardeşi olan peygamber Meryem (Miriam, bölüm XX B) ile karşılaştırmıştır. Diğer analistler onların birbirleriyle karıştırıldıklarına bile inanmışlardır. Olası bir açıklama Meryem'in Harun (Luka 1:5), Amranor 'İmran (Arap), Amram (İbr.; 1 Tarihler 23:13) ailesine mensup olduğudur. Başlığı taşıyan üçüncü sure: "İmran'ın Evi" başlığını taşıyan üçüncü sure İmran'a adanmıştır. Kutsallığın doruğuna ulaşan diğer kadınlar arasında yer alır; dahası, Yahudilerin ona karşı iftiralarını çürütmek (4.156) gerçekten dikkate değer bir gerçektir.

Kur'an, "İmran'ın kızı Meryem'in bekâretini koruduğundan" söz eder.⁵³⁶ Biz de ona ruhumuzdan üfledik, o da Rabbinin sözlerini ve kitaplarını doğruladı ve itaat edenlerden oldu" (66.12). Meryem'in bakireliğinden benzer şekilde sık sık söz edilir (3.42; 19.20-21; 21.92) ve açıkça Musa'nın ve Harun'un kız kardeşine değil, İsa'nın annesine işaret eder.

Bir hadiste şöyle geçer: "Ebu Musa'dan rivayet edilmiştir: Allah'ın Resûlü şöyle buyurdu: "İnsanlardan birçoğu kemal derecesine ulaştı.⁵³⁷ Fakat kadınlar arasında Firavun'un karısı Asiye ve İmran'ın kızı Meryem'den başkası bu mertebeye ulaşamadı." [897].

Bu nedenle, Moğol Kraliçelerinin Dünyanın Annesi saygıdeğer Miryam (Meryem) unvanını taşımaları tesadüf değildi: [898].

Ona duyulan saygı o kadar yüksektir ki -hatta paradoksal bir şekilde Hıristiyan Kutsal Kitabı'nın ona tanıdığı yeri bile aşar-' tefsirciler onun adının genellikle Baba ve Oğul ile ilişkilendirildiği bir Kur'an Üçlemesinden söz etmişlerdir. Çok sayıda ayet arasından (örneğin sadece beşinci surede 19'50'76'112'114 ayetleri) şu örneği verebiliriz: "Hani Allah şöyle demişti: "Meryem oğlu İsa..." (5.109'116; vurgu eklenmiştir). Schuon, Kur'an'ın Meryem'i Üçlü Birlik'e dahil ettiğinde onu Kutsal Ruh ile eşitlediğini açıklamıştır⁵³⁸ "bazı eski metinlerde ilahi Pneuma'nın dişileştirilmesiyle bağlantılıdır" [899]. Schuon, İslam'daki "kutsal şahsiyetlerin tamamlayıcılığını" ve Meryem Ana'nın bu din ile Hıristiyanlık arasında bir bağ olduğunu düşünerek şu sonuca varmıştır: "İsa Mesih "kutsallığın mührü", Meryem Ana ise "Ezeli kutsallıktır"; şimdi kutsallık esasen içselliktir... Meryem Ana sadece belirli bir kutsallık tarzının kişileştirilmesi değildir, aynı zamanda kutsallığı da kişileştirir... Özünde... tüm biçimlerden önce gelir, hepsinin üzerine taşar, hepsini kucaklar ve hepsini yeniden bütünleştirir" [900]. Müfessir ayrıca İslam'ın Üçlü Birlik oluşturmak için diğer ilahi şahısların bir araya getirilmesini (şirk koşmak, Arap.) ilahi mutlaklığın gaspı olarak gördüğünü göstermektedir [901]. Schuon, derin ve ilham verici analizinde, öte yandan, "İslam hiçbir şekilde İlahi Birliğin üçlü bir yön içerdiği fikrine karşı çıkmaz; reddettiği şey yalnızca Tanrı'nın münhasıran ve mutlak olarak bir Üçlü Birlik olduğu fikridir... Kur'an tarafından dolaylı olarak Hıristiyanlara atfedilen İsa ve Meryem'in Tanrılaştırılması, bu Kitabın hiçbir yerde Hıristiyan doktrininin Üçlü Birliği ile özdeşleştirmede, ancak yine de belirli gerçeklere dayanan bir "Üçlü Birlik" doğurur: İlk olarak, "Eş-Rahibe", "Tanrı'nın Annesi" fikri... Öte

yandan, Sufi Abdülkerim el-Cili'ye göre, *Kuran*'da bahsedilen "Teslis" ezoterik bir yorumlama yeteneğine sahiptir - Gnostikler aslında Kutsal Ruh'u "İlahi Anne" olarak görüyorlardı... Kur'an'daki "Teslis", temelde, Hristiyan dogmalarının Araplar tarafından benimsenmesi halinde kaçınılmaz bir uyarılma hatasıyla dönüşecekleri şeye tekabül eder... Teslis dogmasının ortodoks Hristiyan yorumu söz konusu olduğunda, İslam tarafından reddedilmesi de tamamen metafizik türden düşüncelerden kaynaklanır. Hristiyan teolojisi Kutsal Ruh'tan yalnızca metakozmik ve İlahi olan salt asli bir gerçekliği değil, aynı zamanda bu Gerçekliğin tezahür etmiş, kozmik ve yaratılmış düzende doğrudan yansımasını da anlar; Teolojik tanıma göre, aslında Kutsal Ruh, asli ya da İlahi anlamının yanı sıra, tüm yaratılışın zirvesini ya da ışıklı merkezini de kapsar, yani Hindu terimlerini kullanırsak, yaratıcı İlke *Purusha*'nın kozmik Madde *Prakriti*'deki doğrudan ve merkezi yansıması olan süpraformal – *biçim üstü tezahür* - tezahürü kapsar. İlahi Zekanın tezahürü olan bu yansıma ya da Sufizm'deki *Buddhi- Ar-Ruh*⁵³⁹ ve *Al-'Akl*... insanı aydınlatığı, ilham verdiği ve kutsadığı ölçüde Kutsal Ruh'tur. Teoloji bu yansımayı Tanrı ile özdeşleştirdiğinde, *Buddhi* veya *Ar-Ruh*'un -Kabala'nın *Metatron*'u- özsel veya "dikey" ilişki içinde Tanrı "olduğu" anlamında doğrudur" [902]. "Bir konuşlanma olarak Teslis kavramı (*tajalli*⁵⁴⁰) İslam'ın üniter doktrinine hiçbir şekilde karşı değildir" [903].

(*Schuon'un ortaya koyduğu metafizik, Hindu Advaita Vedānta[not 3]'nın Ātmā ve Māyā olarak adlandırdığı doktrine dayanmaktadır. Ātmā (Ātman) hem aşkın hem de içkin olan Benliktir; Māyā ile ilişkili olarak, Ātmā Gerçek, Mutlak, İlke, Varlığın Ötesinde, Brahma (Brahman) anlamına gelir; Māyā ise illüzyon, göreceli, tezahür anlamına gelir. Schuon, bu metafizik ilkeyi, özellikle Form and Substance in the Religions (Dinlerde Biçim ve Öz) adlı eserinde, "Beş İlahi Varlık" olarak bilinen Sufi gerçeklik dereceleri doktrinine dayanarak geliştirir:*

1. ve 2. dereceler, birlikte ele alındığında, Tanrı'ya, İlke'ye, Mutlak'a karşılık gelir:

1. Ātmā: Varlığın Ötesinde, Kişisel Olmayan İlahiyat, Yüce İlke, Mutlak Gerçeklik, Öz, nirguna Brahman.

2. ve 5. dereceler Māyā'ya karşılık gelir:

2. Māyā in divinis ("göreceli Mutlak", "Ātmā olarak Māyā"): Varlık, Kişisel Tanrı, yaratıcı İlke, yaratılmamış Ruh, saguna Brahman, Īshvara.

3. ve 5. dereceler tezahüre, kozmosa, yaratılışa karşılık gelir:

3. Biçim üstü tezahür - süpraformal: yaratılmış Ruh (Akıl, Logos, Buddhi), cennet, melekler.

4. ve 5. dereceler biçimsel tezahüre karşılık gelir:

4. Süptil veya animik tezahür: ruh dünyası ve "ruhlar" (cinler, sylphs, salamanders, gnomes, vb.).

5. Kaba veya maddi tezahür: görünür dünya.

İnsanda (mikrokozmosta) ters sırada sıralanan beş derece, bedene ve duysal, ölümlü ruha (5); duyular üstü, ölümsüz ruha (4); yaratılmış ruha (veya zekaya) (3); yaratılmamış ruha (veya zekaya) (2); mutlak ve sonsuz Benliğe (1) karşılık gelir. "Tanrı'nın suretinde yaratılmış" insanda bulunan üç üst derece, ona özneliğin sınırlarını aşan bir bilgi olanağı verir ve böylece ilke olarak "şeyleri olduğu gibi", yani nesnel olarak görmesini sağlar: bu gnosis'tir.)

NOTLAR

[1] Vergil, *The Aeneid*, III, v.96, o.t. [2] Goethe '*Faust*' vv.12110-12111. [3] *Ibid.* (çev. Stuart Atkins)' Suhrkamp/Insel Boston' Cambridge 1984. [4] *Ibid.* (çev. Ştefan Aug. Doinaş); cf. vv.11995, 12009-12012, 12096, 12103-12104, o.t. [5] *Ibid.*' note to p.609, o.t. [6] *Ibid.* (çev. Walter Arndt)' W.W. Norton' New York 1976. [7] *Ibid.* (çev. Bayard Taylor)' Oxford University Press' London' New York' Toronto 1971. [8] *Ibid.* (İkinci Bölüm, çeviren Bayard Taylor' gözden geçiren Stuart Atkins)' Collie-MacMillan Ltd.' 3. baskı, Londra 1967. [9] *Ibid.* (çev. George Madison Priest)' Alfred A. Knopf' New York 1959, s.423'e not (vv. 12110-12111). [10] Nicholas Roerich, *To the Woman's Heart*, Roerich Müzesi Kadın Birliği, 1933; *apud* Garabed Paelian, *Nicholas Roerich*, The Aquarian Educational Group, Agoura, Calif. 1974, p.66. [11] Nicholas Roerich, *Realm of Light*, Roerich Museum Press, New York 1931, s.258; *apud* Paelian, s.68. [12] *Manu Kanunları* 2.145. [13] *A.g.e.*, 3.56. [14] Herbert'in s.260, 261'e yazdığı not 3. [15] *Legende chinezeşti* s.140. [16] Roerich '*Altai-Himalaya*' s.192. [17] Nancy Schuster Barnes, *Women in World Religion* içinde, s.117. [18] John M. Dillon, *The Middle Platonists*, Duckworth, Londra 1977, s.394. [19] *SGGS*, Gauree, Mehl 5, s.236. [20] Jung 'Kerényi' s.162. [21] *A.g.e.*, s.156-177. [22] *A.g.e.*, s.95-96. [23] Schuon, *Gnosis*, s.54, ve not 1 ve 2. [24] Olson (ed.), *The Book...* [25] Roerich, *To the Woman's...* ; *apud* Paelian, s.66. [26] Merlin Stone, *Patai'ye Önsöz*, s.14. [27] Arthur Green '*Gelin' Eş' Kız: Images of the Feminine in Classical Jewish Sources*, Susannah Heschel' *On Being a Jewish Feminist*

Schocken Books, New York 1983' s.248-260. [28] Stone' Patai içinde' s.15. [29] A.g.e., s.17. [30] Matthews, s.5,7-8. [31] Mihai Isvoranu '*Elemente de biologie și genetică umană (İnsan Biyolojisi ve Genetiğinin Unsurları)*' Ed. Medicală' București 1988' pp.131-132'329-330, o.t. [32] F.J.J. Buytendijk, *Woman. A Contemporary View*, Neuman Press, Glen Rock, N. Y., 1968. [33] Soulier' s.138,218-219,242. [34] A.g.e., s.225-226. [35] J.M. Robert '*Génétique*' Flammarion' Paris 1983, o.t. [36] Isvoranu' s.390. [37] C. Maximilian' D.M. Ioan' '*Genetica medicală (Tıbbi Genetik)*' Ed. Medicală' București 1986' s.42'43, o.t. [38] Roland, s.120-121. [39] Jean-Jacques Rousseau, *Émile ou l'éducation*; bkz. Goethe, *Maxims and Reflections*. [40] Gimbutas, *The Civilization...*, s.222,223,342. [41] Casal' s.45,49, ve s.46'ya resim. [42] Ching, s.352. [43] Merlin Stone, *When God Was A Woman*, Barnes & Noble, New York 1993, s.18,27. [44] Gimbutas, *The Goddesses...*, s.38. [45] A.g.e., *The Civilization...*, s.222,342; bkz., s.X, ve *The Goddesses...*, s.9,11. [46] A.g.e.' *The Goddesses...*, s.9-10. [47] A.g.e., *Uygurlik...*, s.X,XI. [48] Stone, *When God...*, s.36. [49] Graves, *The White...*, s.10. [50] Baring 'Cashford' s.152'155-156. [51] Joseph Campbell' *Occidental Mythology*' Penguin Books' Harmondsworth, Middlesex 1976' s.7. [52] Riane Eisler' *The Chalice and the Blade: Our History' Our Future*' Harper & Row' San Francisco 1987' pp.52-59. [53] Baring' Cashford' illustr. to pp.226'234'250'253'256'263'267'424. [54] Muşu' s.219'a not 2' o.t. [55] Baring' Cashford' s.256; s.253'e resim. [56] C.J. Bleeker' *Isis and Hathor' The Ancient Egyptian Goddesses*, in Olson (ed.), *The Book...* pp.40-42'44. [57] Plato' *Timaeus* 21e, *The Collected...* içinde, s.1157. [58] Baring' Cashford' s.225'264; ayrıca Matthews, s.105. [59] Wallis Budge '*Mısırlıların Tanrıları*' cilt I' s.380. [60] Frederick C. Grant (ed.), *Hellenistic Religions*, Bobbs-Merrill, Indianapolis 1953, s.132-133; ayrıca Bleeker, s.38. [61] Apuleius, *alıntılanan eser*. [62] Baring 'Cashford' s.270. [63] Jane Ellen Harrison' *Prolegomena to the Study of Greek Religion*' Merlin Press' London 1980' s.567. [64] Constantin Daniel, *Civilizația feniciană (Fenike Uygurluğu)*, Ed. Sport-Turism, București 1979, s.203-204. [65] Patai, resim s.9,10. [66] Dumézil' s.128 sq. [67] Daniel, *Civilizația Egiptului...*, s.242. [68] *Divine Pyramider*' kitap I, §§ 5'6; kitap II, § 27, s.25,26,36. [69] *Smaragdine Tablosu* § 4,5,8-11 (Arapça Versiyon, Ruska). [70] Baring' Cashford' s.181. [71] Judith Ochshorn '*Ishtar and Her Cult*, Olson (ed.), *The Book...*' içinde s.20-21. [72] A.g.e.' *alıntılanan yer*. [73] Patai' s.136. [74] Belenki' s.70. [75] Baring' Cashford' s.176; Cf. Dante Alighieri, *Paradise* XXIII, 128. [76] Patai' s.136. [77] *Poems of Heaven and Hell from Ancient Mesopotamia* (transl. by N.K. Sandars), Penguin, Harmondsworth, Middlesex 1971, s.90. [78] Bernhard Lang, *Wisdom and the Book of Proverbs*, Pilgrim Press, New York 1986, s.60. [79] Keller' s.45. [80] Casal' s.132,134, ve resim s.135,136. [81] A.g.e., s.141-142, ve s.141'e illüstrasyon. [82] A.g.e. s.49,62,72. [83] Wilhelm F. Albright' *Archaeology and the Religion of Israel*' John Hopkins Press, Baltimore 1968' s.78. [84] *Entziqlopedia Miqrail'* M'lekhat Hashammayim, Jerusalem 1955' s.v. Asherah; J. Halévy' *Revue des Études juives* 12' 112f. [85] Dumézil, s.138. [86] Maarten J. Vermaseren' *Cybele and Attis*' Thames and Hudson' London 1977' s.24. [87] Baring' Cashford' s.359'395-396'399. [88] M.J. Vermaseren, *Cybele and Attis*, (çev. A.H. Lemmers), Thames & Hudson, London 1977, s.82-83. [89] Deshayes, s.574. [90] Bleeker'in bahsettiği G. van der Leeuw' s.31; ayrıca Christine R. Downing' *The Mother Goddess among the Greeks*, Olson (ed.), *The Book...*' s.49. [91] Baring' Cashford' s.311'313. [92] Strabo' X' 3.12. [93] Homeros, *Demeter'e İlahi, The Homeric Hymns* içinde, vv. 478-482 (Thelma Sargent tarafından yapılan manzum çeviri), W.W. Norton & Company, Inc., New York 1973, s.14. [94] Jung' Kerényi' s.115. [95] A.g.e., s.123. [96] Muşu' s.15-177'36-37; A[lexandre] Moret' *Le Nil et la civilisation égyptienne*' Renaissance du livre, Paris 1926' s.369; Gustave Fougère' *Les premières civilisations*' Paris 1926' s.204. [97] Jung' Kerényi' s.112; krş. K. Kerényi' *Pythagoras and Orpheus*' Rhein-Verlag, Zürich 1950' 3rd ed.' s.79. [98] Lucretius, *De rerum natura* II, v.591. [99] Ovid, *Metamorphoses* X, vv.104,686, in *Ovid in six...*, vol. IV (II), pp.70/71,112/113. [100] Diodorus Siculus'un *Bibliotheca historica* III.58. [101] Livy 29.10.5 (çev. Frank G. Moore)' Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1962. [102] Sophokles'in *Philoctetes*'i 391. [103] Dionysius of Halicarnassus 2.75. [104] Plutarkhos'un *Yaşamları: Numa* 16.1. [105] Livy 1.21.4. [106] Émile Benveniste '*Expression indo-européene de l'éternité*' in BSL vol. 38' pp.103-112 (1937). [107] Florus 1.7. [108] Dumézil, s.178. [109] Stefania Belloni '*Petra. Çölün Pembe Şehri*' Plurigraph' Narni' Terni 1996' pp.7'31'73. [110] Anwar Shaikh, *Idolatry, Islam and India* [111] Lao-tseu, *Tao-Te-King* 25.1-4,6-8 (çev. Tao Jian Wen), o.t. [112] A.g.e., 52.1-3, o.t. [113] A.g.e., 1.4, o.t. [114] A.g.e., 6.1-6, o.t. [115] *The Perfection of Wisdom in 8'000 Lines* (transl. and edit. by Edward Conze)' Four Seasons Foundation' Bolinas 1973' ch. XII' pp.172-173'179. [116] Edward Conze, *Buddhist Scriptures*, Penguin Classics, Harmondsworth, Middlesex 1959, s.168. [117] Tom Lowenstein, *The Vision of the Buddha*, Little,

Brown & Co., Boston 1996, s.65. [118] Roerich '*Altai-Himalaya*' s.115'126; cf. *Heart of...*, s.103. [119] *A.g.e., Altai-Himalaya*, s.35. [120] *A.g.e., Shambala*, s.97. [121] *A.g.e., Altai-Himalaya*' s.216. [122] Ching, s.353. [123] *Ogam-Tradition Celtique*, Rennes, cilt 19, no. 113-114 (1967). [124] Eliade '*Zalmoxis...*' s.105. [125] G rardo Reichel-Dolmatoff, *Los Kogi: una tribu de la Sierra Nevada de Santa Marta, Colombia*, 2 cilt, Bogotá, 1950-1951, o.t. [126] Nancy K. Zak '*Sacred and Legendary Women of Native North America*' in Nicholson' pp.232-239. [127] *Correo Condor* no.19 (1998, Eylül-Ekim), o.t. [128] Baring' Cashford' illustr. to pp.83'88,89'123'175'189'192'201'204'217'312'325'392'393'399'401'402'404'405'458'459'580'581'610. [129] Patai' illustr. 15'17'25. [130] Ion Miclea, Radu Florea, *Preistoria Daciei (Da ya'nın Tarihöncesi)*, Ed. Meridiane, Bucure ti 1980, illustr. 557,558. [131] Baring' Cashford' s.281'311; resim s.312'ye kadar. [132] *A.g.e.*' s.281; resim s.580. [133] *NHL, The Apocryphon of John* 10.8-11. [134] Couliano, s.94. [135] Irenaeus, *A.H.* I.30.4; Origen, *Contra Celsum* VI.31. [136] Neumann, s.169'a kadar. [137] Casal' s.141'e kadar. [138] Zimmer '*Mitler...*' s.211-212. [139] *A.g.e.*, s.96. [140] *Rig-Veda* 10.125; *Atharva-Veda* 4.30. [141] *Apud Dumézil*' s.30-31, o.t. [142] Zimmer' '*Myths...*' s.92. [143] Kennedy' *Hindu Mithology*, s.345; *apud Wilkins*' s.31. [144] Swami Vimalananda' *Sri Lalitambika Sahasranama Stotram*, Sri Ramakrishna Tapovanam' Tirupparaiturai 1984. [145] *SGGS*, Aasaa, Mehl 1, s.13; kr . Jap Jee Sahib, kita 29. [146] *A.g.e.*, Maru, Mehl 4, s.995 ve *A.g.e.*, Raamkaalee, Mehl 3, Anand, s.921. [147] Richard Wurmbrand, *100 Prison Meditations*, Living Sacrifice Books, Middleburg 1984,   40. [148] Armstrong, *A History...*, s.50. [149] Pagels'in '*Gnostik...*' s.48. [150] *Apud Stone, When God...*, s.105. [151] Jeffery L. Sheler, *Is the Bible True?*, HarperSanFrancisco/Zondervan, 2000, s.151. [152] Armstrong, *A History...*, s.244. [153] Patai' s.29'33. [154] Jacob Leveen' *Moses ben Mordecai Zacuto'nun  mzalı Mektupları*, Alexander Scheiber (ed.)' *Semitic Studies in Memory of the Immanuel L w*' Budapest 1947' s.332; G. Scholem' *Halomotav shel ha Shabtai R. Mord'hai Ashk'nazi*, Shocken, Berlin 1938; Isaiah Tishby, *N'tive Emuna uMinat*, Masada, Tel Aviv 1964, s.81 155] *Ecclesiastes Rabbah* 12:5; Ellen Frankel, Betsy Platkin Teutsch, *The Encyclopedia of Jewish Symbols*, J. Aronson, Northvale, N.J. 1992, s. 6. [156] De Souzaenelle' s.249. [157] Hippolytus'un *Ref.* V.21. [158] Migene Gonz lez-Wippler, *A Kabbalah for the Modern World*, Julian Press, New York 1974; Occhiogrosso tarafından alıntılanmıştır, s.243. [159] *Le Livre du Zohar*' s.55'e not. [160] *Zohar III*' 290a (*Idra Zuta*), *The Wisdom of the Zohar* içinde, cilt 1, s.342. [161] *Apud Hayyim Vidal*' *Sha'ar Ruah Ha-Qodesh*, B'ne B'raq' Tel Aviv 1963, s.75. [162] *Zohar III*, 83a, *Sepher Ha-Zohar* içinde, cilt V, s.225,226. [163] *Ibid.* III, 109b, *a.g.e.*, cilt V, s.275. [164] Scholem '*Kabala  zerine...*' s.138. [165] *Zohar III*' 83b; *apud Patai*, s.162-163. [166] *Zohar III*, 83a, *Sepher Ha-Zohar* içinde, cilt V, s.226. [167] Shlomo Alqabets'in *B'rith ha-Levi*, bölüm 7; bkz. bölüm 6. [168] *Zohar III*, 109b-110a, *Sepher Ha-Zohar*, cilt V, s.275-277. [169] Scholem '*Kabala  zerine...*' s.108-109; Patai' s.161-201. [170] Patai' s.161. [171] Gershom Scholem '*Ba lıca E ilimler...*' s.229. [172] *Zohar III*' 65b, cilt V, s.57; kr . III, 290a, *Idra Zuta*, *The Wisdom of the Zohar* içinde, cilt 1, s.342. [173] Moses Cordovero' *Pardes Rimmonium* 8.17, Kraków 1591; Koretz 1780. [174] *Zohar II*' 94a, cilt III, s.282. [175] *Ibid.* III' 124b; *Iggeresh Hakodesh* 26; *apud Sichos in English*, cilt 31, New York. [176] Baring 'Cashford' s.470. [177] Dominicus Gnosius '*Hermetis Trismegisti Tractatus vere Aureus de Lapide philosophici secreto*' 1610' s.101; Jung, *Psychology and Religion, The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion* içinde: *Batı ve Do u*,   47, s.29-30, ve not 22. [178] *Apud Godfrey, The Divine Mother*, s.116. [179] Patai' s.54. [180] *A.g.e.*, s.56. [181] James B. Pritchard '*The Ancient Near East*' Princeton University Press, Princeton, N. J. 1969' s.15; ayrıca s.249-250. [182] *A.g.e.*' s.130. [183] Albright, *Arkeoloji...*, s.78. [184] Patai' s.57. [185] *Ibid.*' s.38; William J. Reed' *The Asherah in the Old Testament*' Texas University Press' Fort Worth' Texas 1949. [186] Patai' s.58-60;Baring, Cashford, s.454'456. [187] Jean-Baptiste Humbert' *Les pierres de la Bible*, in *Sciences et Avenir* no.113' s.36 (1998, décembre-janvier). [188] Ze'er Meshel, *Did Yahweh Have a Consort?*, in *Biblical Archaeology Review* vol. 5, no.2, pp.24-34 (1979, March-April). [189] John Day' *Journal of the Biblical Studies* s.391-392 (1985). [190] Patai' s.53. [191] Day' s.394. [192] Patai' s.53. [193] Reed' s.80-81'87. [194] Patai' s.39 ve s.296-297'ye 15. not. [195] *Liqute Midrashim, Beth ha-Midrash* içinde, cilt V, s.156; *Yalkut Shimoni*, Genesis 44'te bir varyant görülür. [196] Baring' Cashford' s.460. [197] *Entziqlopedia Miqrait*. [198] Richard Elliott Friedman, *Who Wrote the Bible?*, Summit Books, New York 1987, s.153-154; bkz. A. Vincent' *La Religion des Jud o-Aram ens d'Elephantine*, P. Geuthner, Paris 1937. [199] Eliade '*The Myth...*' s.108'e not 5. [200] Patai' s.65-66. [201] Steve Davies '*The Canaanite-Hebrew Goddess*' in Olson (ed.), *The Book...* pp.68-73. [202] Patai, s.50. [203] *A.g.e.*, s.46. [204] Scholem '*Kabala  zerine...*' s.163

ve not 2. [205] 9. veya 10. yüzyıldan *Midraş' Alphabet des Ben Sira* içinde' ed. Steinschneider' 1858' 23a. [206] Matthews, s.122. [207] Hippolytus'un *Ref. V.21*. [208] *A.g.e.*, X.11. [209] Scholem '*Kabala Üzerine...*' s.165 ve s.164'ün 3. notu. [210] Baring' Cashford' s.190'420. [211] *Taittiriya Samhita* 7.1.5.11 sq. [212] *Tikkune Ha-Zohar* 47a; *apud* Patai' başlık sayfasındaki motto. [213] Patai' s.171. [214] Belenki'nin E.M. Florescu tarafından s.134'e yazdığı not. [215] Hauke, s.293. [216] Jung'un *Transformation Symbolism in the Mass, The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*, § 356, s.233. [217] Patai' s.98. [218] *Ecclesiasticus 1:1' The New Jerusalem Bible* içinde. [219] Saeki' § 165, s.102. [220] *Süleyman'ın Bilgeliği* 7:22-30. [221] *A.g.e.*, 9:9-11; 10:1-4. [222] *Vaiz* 24:28-29. [223] *A.g.e.*, 24:9. [224] *Süleyman'ın Bilgeliği* 8:3. [225] G. Scholem '*Zur Entwicklungsgeschichte des Kabbalistischen Konzeption des Shekhinah*' in *Eranos Jahrbuch* vol. 21' pp.48-49 (1952)' Zürich 1953. [226] Philo' *On the Cherubim* 14.49' Loeb Classical Library' s.39. [227] Philo' *De Ebrietate* 8.30. [228] Baring' Cashford' s.615. [229] *Süleyman'ın Bilgeliği* 15:3. [230] Matthews tarafından alıntılanmıştır, s.9. [231] Resch, s.344; krş. Bauer, s.121; krş. Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.306. [232] *The Odes of Solomon*, Ode 19.2-4, *The Lost Books of the Bible* içinde... , s.130. [233] *Qumran Mss. 4Q434,436*, Eisenman, Wise, *The Dead Sea...* içinde, s.240. [234] İskenderiyeli Clement, *Paedagogos* (Eğitmen), I.6. [235] *NQ* 19.35. [236] Kovalevsky' s.195, o.t. [237] Jerome, *Letter 22 To Eustochium*, § 21, Christian Classics Ethereal Library içinde. Elektronik versiyon, 1996; ayrıca *The Nicene and Post Nicene...* VI:30; Marina Werner'in *Alone of All Her Sex* kitabındaki alıntıya bakınız: *The Myth and Cult of the Virgin Mary*' Pan Books (Picador)' London 1985' s.54. [238] Irenaeus'un *A.H.* III.22.4. [239] Stone, *When God...*, s.220-223. [240] Evdokimov, *Kadın...*, s.256. [241] *Baba Bathra* 17a; krş. *Cant Rab.* ad 1'2 (5), *Midrash Rabba*' Vilna 1884-1887 içinde. [242] A.M. Hocart' *Kingship*, Watts & Co., Londra 1941, s.70'86; *apud* Graves' Podro' s.94-95. [243] Davies, s.77-78. [244] Siegmund Maybaum '*Die Anthropomorphien und Anthropathien bei Onkelos*' Schletter, Breslau 1870' s.51-54' 63 sq. [245] Patai' s.99. [246] *Çıkış Rabba* 2.4' *Midraş Rabba*'da. [247] *B. Sukka* 5a' *Çıkış* 19:20'den alıntı. [248] Matthews, s.115. [249] *Sanhedrin* 39a. [250] *Şabat* 92a. [251] *Sotah* 11a, 12b; *Sanhedrin* 11a; *Yebamoth* 62a; *Şabat* 87a. [252] *Yoma*' 9b; *Sanhedrin* 11a; *Baba Bathra* 15b. [253] *Sotah* 3b; *Yoma*' 22b; *Pesahim* 117a; *Sanhedrin* 103b. [254] *Yebamoth* 48b; *Şabat* 31a. [255] *Berakhoth* 6a. [256] Novick' s.207. [257] *Yoma*' 21b. [258] *Sanhedrin* 39a; *Hullin* 60a; *Baba Bathra* 10a. [259] *Hagigah* 15b; ayrıca *Midraş Rabba*' Vilna 1884-1887'de *Numben Rabbah (Lamentationis Rabbati)*'. [260] Novick' s.206'213. [261] Joshua Abelson, *The Immanence of God in Rabbinical Literature*, Londra 1912. [262] Novick, s.205. [263] Patai' s.79. [264] Scholem '*Kabala Üzerine...*' s.105. [265] Baring' Cashford' s.641-642. [266] *Ibid.*' s.640. [267] *Zohar I*' 159b, cilt II, s.113. [268] Christophe Etienne '*Nirmalight* no.13' s.14 (1997, décembre). [269] Novick' s.207. [270] *Zohar II*' 50b,51a, cilt III, s.155,157. [271] Davies' s.71. [272] Patai' s.150. [273] Marvin H. Pope '*Ezgiler Ezgisi: A New Translation with Introduction and Commentary*' Doubleday & Company' Garden City' N. Y. 1977' pp.167'317-318; cf. pp.191-192. [274] Arthur ve Evelyn Avalon, *Hymns to the Goddess Translated from the Sanskritçe*, Madras, s.142. [275] Matthews, s.123. [276] Patai' s.129. [277] *Zohar III*' 5a' cilt IV, s.334; ayrıca III, 69a, cilt V, s.64. [278] Patai' s.133. [279] Louis Jacobs, *Jewish Mystical Testimonies*, Schocken Books, New York 1976, s.114. [280] *B. Ta'anith* 29a. [281] Scholem '*Kabala Üzerine...*' s.142-144. [282] Armstrong, *A History...*, s.214. [283] *Ibid.*' s.140 ve not 4. [284] *A.g.e.*, s.144'e not 1. [285] *Zohar II*' 51a, cilt III, s.156. [286] *Abot diRabbi Nathan*, s.102. [287] *Tikkune Ha-Zohar* XIX. [288] *Pesiqta Rabbati* 139a' Ed. M. Friedmann' Viyana 1880' reed. Tel Aviv 1963. [289] Scholem' *Major Trends...*, s.229. [290] Patai' s.139; krş. s.220. [291] Kurt Galling (ed), *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*' 3. baskı, Mohr, Tübingen 1960, s.63-64. [292] Cordovero' *Pardes...* ch. 3' p.120c. [293] Patai' s.152. [294] *Zohar II*' 51a, cilt III, s.156-157. [295] *Apud A Contemporary Review*, no.41-42 (1982). [296] Comte du Mesnil du Buisson' *Les peintures de la Synagogue de Doura-Europos*, Pontificio Istituto Biblico, Roma 1939; Patai' illustr. 34. [297] Novick, s.213-214. [298] Örneğin: Erwin R. Goodenough' *Jewish Symbols in the Greco-Roman Period*, Pantheon Books, New York 1964' vol. IX' pp.202-203. [299] *B. Sotah* 12b. [300] *Çıkış Rabba* 1.23. [301] Patai' s.284-291. [302] Baring' Cashford' s.444; resim. s.450-452'ye; Patai' s.67-94' resim. 27'28. [303] *Apud The Other Bible*, s.15. [304] Matthews, s.112. [305] *B. Sabbath* 119 a. [306] *Pesiqta Rabbati* 117b. [307] Wolf Leslau '*Falaşa Antolojisi*' Yale Üniversitesi Yayınları, New Haven 1951' s.16-38. [308] *A.g.e.*' s.42'45. [309] Patai' s.265; Leslau' s.142'ye 9. not' s.147'ye 95. not. [310] Bkz. örneğin *Seder 'Avodat Ysrael*, Roedelheim 1868, s.200. [311] *Zohar III*' 272b, *The Wisdom of the Zohar* içinde, cilt 3, s.1223. [312] *Bahir Kitabı; Zohar II*' 138a, cilt III, s.395-396; krş. Isaiah Tishby'

Mishnat Ha-Zohar cilt II' s.487-491' Kudüs 1961. [313] Pope 'Ezgiler Ezgisi' s.175. [314] *Apud Patai* s.268. [315] *Sidur Torah Aor v'im Sha'ar ha-Kolel... Nusah haAri*, Vilna 1896, s.55a-56a; krş. G. Scholem, *Eranos Jahrbuch* cilt 19, s.154 sq. (1950). [316] Tertullian, *Adversus Marcionem* IV.3. [317] Örneğin Alman bilim adamı Rudolf Bultmann'ın çalışmalarına bakınız; The Jesus Seminar, *Voting Records*, *Forum* 6, no.1, s.33-47 (1990); B.A. Robinson, *Following the Teachings of Jesus...*, Copyright 1998, 1999. [318] Messadié, *Jésus...*, not 51 ila s.432. [319] Densuşianu, s.185-186 Bizanslı Stephanus'tan alıntı; bkz. Stone, *When God...*, s.146. [320] Schuon, *Hristiyanlık/İslam*, s.193. [321] NHL, *The Gospel of Thomas* 49.32-36 (L.101). [322] *Sahih El-Buhari*' cilt 1' hadis14. [323] Justyn Martyr, *Apology (Apologiae)*, I.50. [324] Barbara E. Reed tarafından alıntılanmıştır, *Women in World Religions*, Kasım 1990, s.210-211. [325] *Pistis Sophia*, bölüm 58-60, s.93,95,97,99. [326] Paul Evdokimov 'Aşkın Kutsallığı. *The Nuptial Mystery in the Light of the Orthodox Tradition*' St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, NY 1985' s.62; ayrıca Paul Evdokimov, *La connaissance de Dieu selon la tradition orientale* Éditions Xavier Mappus, Lyon 1967, s.105, o.t. [327] Pliny the Younger, Letter X.96 (8), in Bettenson, *Documents...*, s.4 ve not 3. [328] *Kutsal Kitap bilginleri Dirilişi saptamaya çalışıyor*, Kudüs Büro Şefi Walter Rodgers'dan, CNN, 8 Nisan 1996. [329] Nicholas Roerich, *Banners of the East, Himalaya* içinde: *A Monograph* (Francis Ruth Grant & Nicholas Roerich editörler; Francis Ruth Grant' Mary Siegrist' George Grebenstchikoff' Ivan Narodny,... tarafından yazılan makaleler dahil), Brentano's, New York 1926, s.148. [330] Roerich 'Altai-Himalaya' s.92-93'148. [331] Notovitch, *The Unknown...* XII.9-21, s.204-207. [332] Somerville' s.183. [333] Goethe, *Faust*, (çev. Bayard Taylor), Random House, New York 1950, s.254,255,257. [334] Alexis Kniazeff, *La Mère de Dieu dans l'Église Orthodoxe*, Éditions du Cerf, Paris 1990, s.159 ve s.132'ye not 8. [335] Carsten Peter Thiede, Matthew d'Ancona, *Eyewitness to Jesus*, Doubleday, New York, London, Toronto, Sydney, Auckland 1996; *The Jesus Papyrus*, Doubleday, New York, Toronto, Sydney, Auckland 2000. [336] Justin Martyr, *Apology (Apologiae)*, I.66 ve I.67. [337] Graves, Podro, s.38. [338] Origen' *Contra Celsum* II.27.1. [339] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* III.39.11-16 (393-399). [340] A.g.e., VI.14.7; Krş. İskenderiyeli Clement, *Fragmanlar* IV. [341] Schuon, *Gnosis*, s.22'ye not 2. [342] Jason Engwer, *The Fallibility of Papal Infallibility*. [343] Graves, Podro, s.36. [344] Origen, *De Principiis (Peri archon)*, IV.1.15. [345] John R. Dummelow (editör), *Commentary on the Holy Bible*, The Macmillan company, New York 1908, s.XVI; Vermes, *The Complete...*, s.24. [346] *The History of Christianity in the Light of Modern Knowledge*, Blackie & son, London, Glasgow 1929, s.320. [347] Luther, *Opera Latina*, III.476 sq., Bettenson, *Documents...* içinde, s.192. [348] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.249-251. [349] Jung, *Job'a Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 696, s.434. [350] NHL'nin Meryem'in İncili 10.11-23. [351] Pagels 'The Gnostic...' s.8. [352] Jerome, *De viris illustribus (Şanlı Adamlar)*. [353] Seneca' *Letter* 47.11, in Seneca, *Letters from a Stoic* (transl. by Robin Campbell), Penguin Books Ltd., Harmondsworth, Middlesex 1985, s.93. [354] Graves' Podro' s.464. [355] NHL' *Thomas İncili* 34.25-30 (L.12). [356] G rald Messadi , *L'homme qui devient Dieu*, cilt 2: *Les Sources*, Robert Laffont' Paris 1989' s.171, o.t. [357] NHL' *Yakup'un Gizli Kitabı* 1.2; 3.1-2'12; 5.1. [358] Eusebius'un *Historia Ecclesiastica* II.1.3.[359] *Clement'in Tanınmaları* IV.35. [360] *The Times* (Londra), 30 Ağustos 1996; Christopher Knight, Robert Lomas, *The Second Messiah*, Century Books, Ltd., 1997, s.2-3. [361] Eisenman, Wise, *The Dead Sea...*, s.10-11. [362] Couliano, s.149. [363] Tertullian, *Adversus Marcionem* IV.11. [364] Couliano, s.192. [365] Ernest Renan, *L'Eglise Chr tienne*, Calman Lévy, Paris 1899, s.514. [366] Olivier N ron de Surgi' *Sciences et Avenir* s.8. [367] Nazir Ahmad, s.12. [368] Goguel, s.137,159. [369] Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.117. [370] NHL'nin Meryem İncili 17.18-22; 18.6-16. [371] *Pistis Sophia*' bölüm 36,72, s. 47'135. [372] NHL, *Thomas İncili* 51.19-26 (L.114). [373] *Barnabas'ın Mektubu*, bölüm V. [374] Eliade 'Zalmoxis...' s.183'e not 57. [375] *Midraş Samuel* 17; krş. *BabliYoma* 22b; *Yerushalmi Bikkurim* 65d; *apud* Graves, Podro, s.95. [376] Jung' Kerényi' s.165; cf. C.G. Jung' *On the Psychology of the Trickster-Figure* in *The Collected Works*, vol. 9, part I: *The Archetypes and the Collective Unconscious*, § 458, s.257. [377] Jung' Kerényi' s.62. [378] *Athen e* 375 F. [379] Pausanias 8.2.3. [380] Lycophr. 229. [381] Eliade 'Zalmoxis...' s.180-181. [382] J. Hubaux' *L'enfant d'un an*, in *Collection Latomus 2: Hommage   Joseph Bidez et   Franz Cumont* Brussels 1949' pp.143-158. [383] Baigent, Leigh, s.187. [384] Schuon, *Gnosis*, s.128 ve not 1. [385] Eliade, *A History...*, cilt 2, § 222, s.347. [386] Wilhelm Nestle 'Krisis des Christentums' H.F.C. Hannsmann, Stuttgart 1947' s.89. [387] Arnold Meyer, *Jesus or Paul* ( ev. J.R. Wilkinson), Harper & brothers, London, New York 1909, s.122. [388] Johannes Weiss, *Paul and Jesus*, s.130; William Wrede, *Paulus*, Göttingen, s.6. [389] Kersten, s.10. [390] Geza Vermes, *The Complete...*, s.25; cf. *The Religion of*

Jesus the Jew, London and Minneapolis 1993. [391] Şefan Aug. Doinaş' *Curentul (The Current)*, 1998' 9 octombrie, o.t. [392] Baigent, Leigh, *The Dead Sea...*, pp.149 sq.,188-198; R.H. Eisenman, *Maccabees, Zadokites, Christians and Qumran*, E.J. Brill, Leiden 1983, p. XV; R.H. Eisenman, *James the Just in the Habakkuk Pesher*, E.J. Brill, Leiden 1986. [393] *Apud* Nazir Ahmad, s.6. [394] *The Damascus Rule CD VIII*, in Vermes, *The Dead...*, s.90-91; cf. *Qumran Ms. 4Q171, First Commentary on Psalm 37* I' içinde a.g.e., s.290; cf. Sanford LaSor, s.109. [395] *Habakkuk üzerine yorum, Ms. 1Q Hab IX ii, 8b*, a.g.e., s.288. [396] *Kumran Ms. 4Q285*, içinde Eisenman, Wise, *The Dead Sea...*, s.294. [397] *Kumran Ms. 4Q252*, içinde a.g.e., s.89. [398] Eisenman, Wise, *Ölü Deniz...*, s.213. [399] *Şam Belgesinin Sonu 4Q266*, içinde Eisenman, Wise, *Ölü Deniz...*, s.219. [400] Eisenman, Wise, *Ölü Deniz...*, s.214. [401] A.g.e., s.216-218. [402] Baigent, Leigh, s.181. [403] A.g.e., s.183. [404] Kosidowski' s.163. [405] Irenaeus, A.H. I, XXVI. [406] Epiphanius, 29; 30. [407] Hippolytus, *Ref.*, X. [408] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* III, bölüm 27. [409] I. Clement'in Tanınmaları.70. [410] Baigent, Leigh, *The Dead Sea...*, s.189 sq. [411] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* II, 1,23. [412] E. Gillibert' *Saint Paul ou le colosse aux pieds d'argile*, Éd. Métanoia, Marsanne 1974, s.100, o.t. [413] Baigent, Leigh, *The Dead Sea...*, s.179. [414] Leonard George, s.39. [415] Graves' Podro' s.769,789. [416] Max Weber, *The Sociology of Religion* (çev. Ephraim Fischhoff), Beacon Press, Boston 1963, s.130. [417] J.E. Bryant, *Genius and Epilepsy*, Ye Old Depot Press, Massachusetts 1953. [418] *La Grande Encyclopédie* cilt 21, s.115, o.t. [419] John Allegro' *Le champignon sacré et la croix* Messadié tarafından alıntılanmıştır' *L'homme...*, cilt 3: *L'Incendiaire, Vie de Saül, apôtre*, Robert Laffont, Paris 1991, not 202 ila s.468. [420] Bettenson, *Documents...*, s.23-26. [421] Tertullian, *Bakirelerin Örtünmesi Üzerine (De virginibus velandis)* IX (çev. S. Thelwall). [422] *Apud* Matthews, s.223. [423] Gillibert' s.46-47, o.t. [424] Jung' Kerényi' s.96-97. [425] Evdokimov, *Kadın...*, s.251-252. [426] Aktaran Simone de Beauvoir, *İkinci Cins* (çev. H.M. Parshley), Alfred A. Knopf, New York 1978, s.80. [427] Aristotle, *Generation of Animals*, 766a30-31, *The Complete...* içinde, cilt 1, s.1186. [428] Aristotle, *Politics*, 1260a30-31, *The Complete...* içinde, cilt 2, s.2000. [429] Ambrose, *Exhortation to Virginity (Exhortatio virginitatis)* I.vi, in Migne, *P.L.*, vol. 16, col.346D. [Jerome, *The Perpetual Virginity of Blessed Mary (Against Helvidius)* [431] Augustine' *Confessions*, kitap VIII, bölüm VII, § 17 (çev. Albert C. Outler), *Library of Christian Classics* içinde, cilt VII, Westminster Press 1955. [432] André Scrima'nın *Timpul...*, s.101'e not 33' o.t. [433] Ramana'nın § 22, s.20. [434] G.B. Shaw, *The Monstrous Imposition upon Jesus, The Writings of Saint Paul* (W. Meeks editör) içinde yeniden basılmıştır, New York 1972, s. 296-302. [435] Evdokimov, *Kadın...*, s.170-171,251,253,255-256. [436] Wayne Meeks 'The Image of the Androgyne' içinde Ian Fletcher, *Romantic Mythologies*, Barnes & Noble, New York 1967, s.180 sq. [437] Clement of Alexandria' *Paedagogos (The Instructor)*, I.6. [438] *Apud* Hauke, s.243. [439] İskenderiyeli Clement, *Paedagogos (Eğitmen)*, I.19. [440] Pagels, *The Gnostic...*, s.68. [441] *Apud* Evdokimov, *Kadın...*, s.171'e not 5. [442] Tertullian, *De monogamia* III.8 (çev. S. Thelwall). [443] A.g.e., *Kadınların Görünüşü Üzerine (De cultu feminarum)* I.12. [444] A.g.e., *Sapkınlara Karşı Reçete (De Praescriptione Haereticorum)* XLI. [445] Augustine, *Üçlü Birlik Üzerine* XII, bölüm 7.10. [446] Paul VI, *Canterbury Başpiskoposu Coggan'a Mektup*, 30 Kasım 1975. [447] Nostradamus, C10 Q65. [448] A.g.e., C6 Q9. [449] Hogue, s.225; krş. s.226-227. [450] Nostradamus, C1 Q96. [451] Hogue, s.156-159. [452] Nostradamus, C5 Q92; C6 Q26,49. [453] *Ibid.* C5 Q56; C8 Q46. [454] *Ibid.* C10 Q12. [455] Seneca, *Controversies* 5.1. [456] *Apud* Grant R. Jeffrey, *Apocalypse: The Coming Judgement of the Nations*, Bantam Books, New York 1994, s.206-209. [457] Bernard F. Leonard, *The Book of Destiny*, Buechler Publishing, Belleville, Ill. 1955; *apud* Jeffrey, s.211-212. [458] Notovitch' *The Unknown...* VIII.13,20-21, s.185-187. [459] Roerich, *Himalaya: A Monograph*, s.148-153; Elizabeth Clare Prophet'in 'The Lost Years of Jesus' Summit University Press 1987' s.300. [460] Roerich, *Altai-Himalaya*, s.91. [461] A.g.e., s.90. [462] Roerich, *Himalaya; apud* Prophet' s.299. [463] Yatri, s.129. [464] Kahlil Gibran, *The Crucified*, Kahlin Gibran, *Secrets of the Heart* içinde (Anthony Rizcallah Ferris çev., Martin L. Wolf editör), Wisdom Library, New York 1992. [465] Abdullah Yusuf Ali, *The Holy...*, not 399. [466] Schuon, *Hristiyanlık/İslam*, s.138. [467] *National Post*, 2 Ağustos 1999; *apud* Jagbir Singh, s.2149. [468] Lagrange, *Marc*, s.18; *apud* Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.56. [469] *Catechism...*, §§ 1032,1471, s.269,370. [470] Luther, *Opera Latina*, III.476 sq., in Bettenson, *Documents...*, s.192. [471] A.g.e., s.186-191. [472] William Blake, *Avrupa, Bir Kehanet*, levha 12. [473] *Sotah* 48b; *apud* Graves, Podro, s.399. [474] Meister Eckhart: *The Essential...*, s.6. [475] *Catechism...*, § 2121, s.514; bu konuda ayrıca bakınız J. McCabe, *A Rationalist Encyclopaedia*, Watts, London 1948, s.v. Simony. [476] Schuon, *Gnosis*, not 2, s.129. [477] Schmemmann, s.35. [478] A.g.e., s.242. [479] Alfred

Loisy, *The Gospel and the Church* (çev. Christopher Home), Fortress Press, Philadelphia 1976, s.166; Evdokimov, *Woman...*, not 11, s.127'ye; *L'amour...*, s.129. [480] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.254. [481] Jung 'On Resurrection', *The Collected Works*, cilt 18: *The Symbolic Life* § 1568, s.694. [482] *Ibid. Psychology and Alchemy*, *The Collected Works*, cilt 12, 8. baskı, s.7. [483] *Apocalypse of Baruch...*, 4.2-5. [484] Saeki § 4, s.111. [485] İskenderiyeli Clement, *Korintlilere Birinci Mektup* LXI.326 (LXI.2); krş. LX.326 (LX.4). [486] *Ibid.* LXIII.327 (LXIII.1), *The Ante-Nicene...* içinde, cilt X. [487] *Ibid.* XLI.221 (XLI.3). [488] Ignatius'un *Smyrnalılara Mektubu* VIII.2; *apud* Pagels, *The Gnostic...*, s.105. [489] Ignatius, *Tralyalılarına Mektup* II.1; III.1; *Magnezyalılarına Mektup* VI.1, (çev. Alexander Roberts ve James Donaldson). [490] Schmemmann' s.24. [491] *Apud* Elaine Pagels, *Adam, Eve, and the Serpent*, Vintage Books, Random House, Inc., New York 1989, s.104. [492] Philip Schaff, *History of the Christian Church*, Charles Scribner's Sons, 1910, The Electronic Bible Society, Dallas, 1998. [493] Bettenson, *Documents...*, s.199. [494] David Yallop 'In God's Name' Corgi Books, İngiltere 1993, s.35. [495] Peter de Rosa, *İsa'nın Vekilleri: Papalığın Karanlık Yüzü*, Bantam Press, New York 1988, s.58-61,206. [496] Willard G. Oxtoby, *The Christian Tradition in World Religions* (Oxtoby ed.), s.328. [497] Yallop' s.107. [498] Paul VI, 29 Haziran 1972 tarihli Söylev, *Documentation catholique* 1972, col. 658; bkz. *Our Lady*, 2 Ekim 1989. [499] Yallop' s.373-378,415-419 sq. [500] A.g.e.' s.359. [501] A.g.e., s.456. [502] Würtz' s.94-100. [503] De Rosa, *Vicars...*; J. McCabe, *A Rationalist...*; Rev. Alexander Hislop, *The Two Babylons*; Malachi Martin, *Rich Church, Poor Church*, G.B. Putnam's Sons, New York 1984; Norbert Homuth 'Dokumente der Unterwandlung' Nürnberg 1985' s.10 sq. [504] Romanya örneği için: Lucian Negoită 'Biserica și Puterea (Kilise ve İktidar)' Ed. Eurostampa' Timișoara 1998' s.58,60 sq.; Sergiu Grosu' *Calvarul României Creștine (Hristiyan Romanya'nın Calvary'si)* Ed. Convorbiri literare și ABC DAVA'1992' pp.228-229'262-263 sq.; ep. Ioan Ploscaru' *Lanțuri și teroare (Zincirler ve Terör)* 1993' pp.158-159'420-422 sq.; pr. prof. dr. Nicolae Dură 'Dreptatea (Adalet) no.13' p.12 (1993' 15-22 decembrie); Ion Zubașcu' *România liberă (Özgür Romanya; 1997'10 martie); ibid.* s.2 (1999, 16 ianuarie); Ion Moisin "'22" VIII' no.44' s.12 (1997' 4-10 noiembrie); Claude Karnoouh' *Dilema* VI' no.284' s.10 (1998' 10-16 iulie). [505] Ion Zubașcu' *România liberă* s.14 (1997' 28 iunie); *ibid.* (1997' 4 iulie); a.g.e.' s.7 (1997' 5 iulie); Pr. Iosif Zoica-Teiuș 'Dilema' VI' no.284' p.10 (1998' 10-16 iulie). [506] Hogue, s.165. [507] Charles Templeton, *Farewell to God*, The Canadian Publishers, 1996, s.130. [508] Negoită' s.57-61; Zubașcu' *alıntı yapılan yer.* [509] Uli Schmetzer, *Religion returns vigorously to Russia but for many some serious questions remains*, *Chicago Tribune*, 13 Kasım 1996. [510] *The Gazette*, 16 Kasım 1996. [511] V.H. Tincq' *Le Monde* (1998' 17'18'21 mars). [512] Vatikan'ın Resmi Açıklamasını yayınlayan *Le Monde* (1998' 17 mars); *apud* *Dilema* VI' no.275' p.11 (1997' 1-7 mai), o.t. [513] *Corriere della Sera* (1997, marti). [514] *Apud* Anca Manolescu' *Dilema*, VI' no.260' p.11 (1998' 23-29 ianuarie). [515] Hogue, s.168. [516] Kondor (ed.), s. 108-109. [517] Portekiz haber ajansının 9 Şubat 1960 tarihli basın açıklaması. [518] Dem, s.140, o.t. [519] John M. Haffert, *The Meaning of Akita*, One Hundred One Foundation Incorporated, 1989. [520] Gilbert Gris , *Deccal'in Zamani*, 1995, s.187-188. [521] Joseph Ratzinger, *Ratzinger Raporu: Özel Bir Röportaj... Joseph Kardinal Ratzinger, Vittorio Messori ile*, Ignatius Press, San Francisco 1985. [522] Kutsal   l 'den Kardeş Michael, *   nc  Sır: Fatima Hakkında Tüm Gerçek*, Immaculate Heart Publications, 1985. [523] *Catechism...*,    672,675, s.175-176. [524] Mercado, s.69. [525] Melanie Calvat, *The Apparition of the Most Blessed Virgin on the Mountain of La Salette*, Magnificat, 1989, s.23-24; ayrıca *The Secrets of La Salette*, Melanie (  28,31). [526] Reuters, 6 Eylül 2001, Telif Hakkı   2001 Reuters Limited. [527] Dem tarafından alıntılanmıştır, s.181. [528] Karen L. King (editör), *Images of the Feminine in Gnosticism*, Fortress Press, Philadelphia 1988, s.408. [529] Augustinus'un *Tanrı'nın  ehri (De Civitate Dei)* VII, bölüm 26. [530] Geoffrey Ashe, *The Virgin*, Routledge & Kegan Paul, Londra 1976, s.145. [531] A.g.e., s.229. [532] Schuon, *Gnosis*, s.146. [533] A.g.e., s.131. [534] *Apud* *The Penguin Book of Greek Verses* (editör A. Trypanis)' Penguin' Harmondsworth' Middlesex s.374-389. [535] Baring' Cashford' s.576. [536] Schuon, *Christianity/Islam*, s.124. [537] A.g.e. 'Anlamak...' s.118'e 29. not. [538] A.g.e., *Gnosis*, s.89. [539] A.g.e., s.130. [540] *Real-Encyclopédie* cilt XII' s.316; bkz. *Encyclopaedia Britannica* 11. baskı' s.v. Mary. [541] Ashe, s.150. [542] Matthews, s.229'da alıntılanmı tır. [Friedrich Heiler, *The Madonna as Religious Symbol*, in *The Mystic Vision*, Papers from *The Eranos Yearbook*, Bollingen Series XXX.6, Princeton University Press, Princeton 1968, s.365. [544] *Dictionary of the Bible* s.v. Mary' James Hastings (editör)' Scribner's' New York 1963' s.290. [545] Nicephore Kalliste, *Historia Ecclesiastica* I, 40; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.404. [546] Christine de Pisan 'L' p tre au Dieu d'Amours' in

Robert Boussaut (ed.)' *La littérature morale au Moyen Age* ' Librairie Larousse' Paris 1935' s.93, o.t. [547] Charles Sterling' *E. Quarton' le peintre de la Pietà d'Avignon* ' Éd. de la Réunion des Musées Nationaux' Paris 1983' s.37; *De rebus avenionensibus* ' Vatican Library' mss. Lat. Barberini 3055' fol.169. [548] Jung, *Eyüp'e Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din içinde: Batı ve Doğu*, § 626, s.399. [549] Andrei Pleșu' *Pitoresc și melancolie (Pitoresk ve Melankoli)*, Ed. Humanitas, București 1992, o.t. [550] Robert Lenoble' in *Revue de Métaphysique et de Morale* no.4, s.115 (1953), o.t. [551] Gimbutas' *The Civilization...*, s.223. [552] Apud G.R.S. Mead' *Thrice Greatest Hermes* ' John M. Watkins' London 1949' vol. III' pp.160-161. [553] Begg, s.20,66. [554] Eliade' *Myth and Reality* ' s.159-160. [555] A.g.e., Mitler...' not 1, s.25. [556] Matthews, s.194-196. [557] Ilene H. Forsyth, *Bilgeliğin Tahtı: Romanesk Fransa'da Madonna'nın Ahşap Heykelleri*, Princeton Üniversitesi Yayınları, Princeton 1972, s.63. [558] J.J. Preston (ed.), *Mother Worship*, University of North Carolina, Chapel Hill, NC 1982, s.61. [559] Forsyth, s.105 sq. [560] Matthews, s.197. [561] A.g.e., s.209. [562] A.g.e., s.343. [563] Baring' Cashford' illustr. to pp.557'583. [564] Schuon ' *The Transcendent...* ' s.114. [565] Baring' Cashford' s.548'e kadar. [566] A.g.e.' s.607'ye kadar. [567] Begg, s.20,66. [568] Jerome, *Kutsal Meryem'in Daimi Bakireliği (Helvidius'a Karşı)*. [569] Uta Ranke-Heinemann, *Eunuchs for the Kingdom of Heaven*, Penguin Books USA Inc., 1990, s.342-347. [570] P.F.S.J. Buck, *The Marian Interpretation of the Song of Songs in the Middle Ages*, in *Acta Congressus Mariologici-Mariani Internationalis Romae Anno 1975 Celebrati*, cilt IV, 1980, s.76-77. [571] Pius IX, *Ineffabilis Deus, apud Catechism...*, § 491, s.124. [572] Pius XII, *Apostolic Constitution (Munificentissimus Deus)*, apud *Catechism...*, § 966, s.252. [573] A.g.e., § 21, son not 17. [574] A.g.e., § 29, son not 28. [575] Şamlı John, *Encomium in Dormitionem Dei Genitricis Semperque Virginis Mariae*, Homily II.14; krş. Migne, P.G. vol. 96, col. 742. [576] Padovalı Anthony, *Sermones Dominicales ei in Solemnitatibus, Assumptione S. Mariae Virginis Sermo içinde* (ed. Locatelli), III, s.730. [577] Jung, *Eyüp'e Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din içinde: Batı ve Doğu*, § 743, s.458; krş. s.462; ayrıca Aniela Jaffé'nin Jung, *Memories...* adlı eserindeki yorumuna bakınız. s.202'ye 2. not. [578] Paul VI, *Discourse*, 21 Kasım 1964; apud *Catechism...*, § 963, s.251. [579] *Redemptoris Mater* Ansiklopedisi § 47. [580] *Ibid.* § 33. [581] *Lumen Gentium* §§ 55,61; cf. *ibid.* § 66; apud *Catechism...*, § 971, s.253. [582] Yallop, s.234. [583] Matter' s.86; Werner' *Alone...* ' Knopf' New York 1976' s.285-298. [584] PHEME PERKINS ' *Sophia and the Mother-Father: The Gnostic Goddess* ' Olson (ed.), *The Book...* ' s.244. [585] *The New Testament and Psalms. An Introductory Version* ' Oxford University Press' New York' Oxford 1995' pp.19'113'168. [586] E. Ann Matter ' *Bakire Meryem: Bir Tanrıça mı?* ' içinde Olson (ed.), *The Book...* ' s.80. [587] Lossky' *Mystica...* ' s.140. [588] Baring 'Cashford' s.552. [589] Pagels, *The Gnostic...*, s.37. [590] Elaine H. Pagels, *PBS ve WGBH/FRONTLINE*, 1998. [591] *NHL, The Gospel of Thomas* 51.9 (L.111). [592] *Ibid.* 33.2-4 (L.3). [593] Schuon, *Gnosis*, s.130. [594] *Barnabas'ın Mektubu*, bölüm I ve XIII. [595] Origen, *The Commentary on the Gospel of John* II.4,19. [596] Lossky, *In the Image...*, s.15,147. [597] Evdokimov, *La connaissance...*, s.45, o.t. [598] Schuon tarafından alıntılanan ' *The Transcendent...* ' s.143. [599] Lossky, *In the Image...*, s.35. [600] Clement of Alexandria, *Stromateis*, VII.15(92) ve I.1.15; apud Bettenson, *The Early...*, s.179 ve 168, sırasıyla. [601] A.g.e., I.1.10. [602] Sheler, s.35. [603] İskenderiyeli Clement, *Stromateis*, V.11. [604] Schuon, *Gnosis*, s.129 ve not 3. [605] Evdokimov, *La connaissance...*, s.44, o.t. [606] Roerich ' *Altai-Himalaya* ' s.95. [607] Evdokimov, *Kadın...*, s.165. [608] A.J. Wensinck, *Ninova'lı İshak'ın Mistik İncelemeleri*, Bedjan'ın Süryanice metninden çevrilmiştir: *Verhandelingen der koninklijke Akademie van Wetenschappen te Amsterdam, Afdeeling letterkunde, Nieuwe reeks*, XXIII, I, Amsterdam 1923, *Homily LXII*, s.289, ve *Homily LXVII*, s.316; Yunanca metin, ed. N. Theotoki, Leipzig 1770, XLIII ve LXIX; apud Lossky ' *The Mystical...* ' s.246-247. [609] Schuon'un ' *The Transcendent...* ' s.142-143'de alıntılanmıştır. [610] Apud Pagels' *The Gnostic...* s.XXXIII. [611] Tertullian, *Heretiklere Karşı Reçete (De Praescriptione Haereticorum)* XLI. [612] De Surgi's.8. [613] *NHL' The Gospel of Truth* 32.23. [614] *NHL' Silvanus'un Öğretisi* 92.11-12. [615] *Qumran Ms. 4Q525*, Eisenman, Wise, *The Dead Sea...* içinde, s.176. [616] *Ibid.* 4Q416,418, a.g.e., s.252. [617] *NHL'nin Thomas İncili* 32.25-33.2 (L.3). [*NHL' Yetkili Öğreti* 33.4-5. [619] *NHL' Thomas İncili* 32.14-19 (L.2). [620] İskenderiyeli Clement, *Stromateis*, V.14.96; krş. II.9.45. [621] *NHL'nin Yetkili Öğretisi* 34.20-23. [622] İskenderiyeli Clement tarafından alıntılanmıştır, *Excerpta ex Theodoto* 78.2; apud Pagels' *The Gnostic...* ' s.XIX. [623] Schuon, *Gnosis*, s.135. [624] Aktaran Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.114; apud W. Wrede, *Das Messiasgeheimnis in den Evangelium*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1901, s.247. [625] *NHL' Thomas İncili* 36.5-9 (L.17). [626] *The Acts of John*, 93. [627] Basil, *Kutsal Ruh Üzerine*, 28.66. [628] Resch, *Agraphon* 64/A

51, s. 275-276. [629] *Pistis Sophia*, bölüm 1, s.1. [630] A.g.e., bölüm 42-43, s.57-59; krş. bölüm 22, s.25. [631] İskenderiyeli Clement, *Stromateis* V.10.63. [632] Pseudo-Clement' *Homily XIX*, 20. [633] İskenderiyeli Clement, *Hypotyposes VII*, Eusebius tarafından alıntılanmıştır, *Historia Ecclesiastica* II.1.4; bkz. Clement of Alexandria *Fragments IV* (Eusebius üzerine). [634] Lossky, *In the Image...*, s.21.[635] Evdokimov, *La connaissance...*, s.46, o.t. [636] Hippolytus, *Ref.*, V.2. [637] *Apud Irenaeus'un A.H. III.3.1; III.5.1.* [638] *Ibid.* III.13.2. [639] *Petrus'un İşleri, X, The Apocryphal New Testament* içinde (çev. M.R. James), Clarendon Press, Oxford 1924. [640] [Eusebius, Historia Ecclesiastica VI.14.7; krş. İskenderiyeli Clement, Fragmanlar IV \(Eusebius üzerine\).](#) [641] Theodor Zahn, *Einleitung in das Neue Testament*, Deichert, Leipzig 1924, s.454; krş. Epiphanius, 51.3, cilt II, s.27. [642] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* III.39.16; *apud* Rudolf Knopf, *Einführung in das Neue Testament*, A. Töpelmann, Giessen 1934, s.281; Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.72,418. [643] Adolf von Harnack, *Lehrbuch der Dogmengeschichte*, JCB Mohr, Tübingen 1931, 4. baskı, I, s.108. [644] *Apud* Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.92. [645] A.g.e., s.99. [646] Eckhart, *The Book of Divine...*, Ancelet-Hustache' içinde, s.102. [647] Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, not 16, s.425. [648] A.g.e., s.95-96, s.421-423'e 9. not. [649] *The New American Bible*, Catholic World Press, 1987. [650] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* VII.25. [651] A.g.e., V.24.2-3. [652] Augustine, *Yuhanna İncili Üzerine Dersler (Tractates)*, bölüm. 36 (Yuhanna 8:15-18), § 1. [653] *NHL' The Apocryphon of John* 1.1-4. [654] *NHL' The Apocryphon of James* 2.8-15. [655] Sandu Tudor, *Scrieri (Yazılar)*, Christiana, Bucureşti 1999, cilt I, s.136, o.t. [656] Jung, *Transformation Symbolism in the Mass*, in *The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*, § 445, s.292. [657] Sheler, s.181. [658] *NHL' The Gospel of Thomas* 32.10-11 ve 32.12-14 (L.1). [659] *Thomas'ın İşleri*, § 39. [660] A.g.e., § 47. [661] *NHL, The Gospel of Thomas* 51.15-18 (L.113). [662] *Proloagele (Prologlar)*' Ed. Mitropoliei Olteniei' Craiova 1991' pp.922-923, o.t. [663] Elisabeth Moltmann-Wendel, *The Women Around Jesus* (transl. by John Bowden), SCM Press, London 1982, p.54. [664] *Acta Thaddei*, VI. [665] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.564. [666] A.g.e., *Bilinmeyen İsa*, s.67. [667] *NHL, The Gospel of Philip* 59.10-11. [668] J. Decter, *Nicholas Roerich: the Life and Art of a Russian Master*, Thames & Hudson, London 1989, s.193. [669] Baring 'Cashford' s.633. [670] *Pistis Sophia'* bölüm 72, s.135. [671] *NHL, The Gospel of Thomas* 51.18-20 (L.114). [672] *Ibid.* 51.29-26 (L.114). [673] *The Dialogue of the Savior* 139.12-13, Pagels'in *The Gnostic...*, s.22 tarafından alıntılanmıştır; *NHL* biraz farklı bir versiyon sunmaktadır. [674] *Pistis Sophia'* bölüm 17,19, s.20'22. [675] A.g.e.' bölüm 96, s.193. [676] *NHL' Meryem İncili* 10.1-8; 18.12-15. [677] *NHL' Filipus İncili* 63.33-36. [678] *NHL' Thomas İncili* 50.28-30 (L.108). [679] Justin Martyr, *Apology (Apologiae)* I.65. [680] Tertullian'ın *Herstiklere Karşı Reçetesi*, 41; bkz. Pagels, *The Gnostic...*, s.42. [681] Zohar I' 44b, *The Wisdom of the Zohar* içinde, cilt 2, s.610-611. [682] R.J. Zwi Werblowsky' in *Tarbiz* vol. 27' no.2-3' p.314 (1958, Ocak); R.J. Zwi Werblowsky' *Joseph Karo-Lawyer and Mystic*' Oxford University Press, London 1962' p.268; Louis Dupré' *Mysticism*' in *Encyclopaedia of Religion*' MacMillan' New York 1987' vol. 10' p.254. [683] Justin Martyr, *Apology (Apologiae)*, I.65. [684] Meister Eckhart'ın *Vaazı: In diebus suis placuit deo; apud* Ancelet-Hustache, s.62. [685] Muşu' s.223-224, o.t. [686] Epiphanius, 26.18. [687] Irenaeus'un *A.H. III.11.9.* [688] *Apud* Pagels, *The Gnostic...*, s.XVIII. [689] Porphyrii, *Vita Plotinus*' in *Plotinus Opera*' Rudolf Schwyzer' Paris 1951' vol. 1; Porphyry, *Life of Plotinus*' in *Plotinus' Ennead*' Bude's Collection' I; *apud NHL*, s.9. [690] *NHL' Apocalypse of Peter* 74.16-27; 76.27-34; 77.22-32; 79.22-31. [691] *NHL, The Testimony of Truth* 31.24-32.2. [692] *Apud* Bindman, s.116. [693] *NHL, The Gospel of Thomas* 50.28-30 (L.108). [694] Irenaeus'un *A.H. I.29.4.* [695] Jung'un *Aion'u, The Collected Works*' cilt 9, bölüm II, § 99, s.54. [696] *Ibid.* § 229, p.147. [697] A.g.e., § 99, s.54; ayrıca Clement of Alexandria, *Fragments II (Commentary on the Epistle of Jude)* William Wilson tarafından Cassiodorus'un Latince çevirisinden tercüme edilmiştir. [698] *Apud* Jung, *Aion, The Collected Works*' cilt 9, bölüm II, § 107, s.59. [699] *Süleyman'ın Şarkısı 2:6 üzerine Midraş*. [700] Schuon, *Hristiyanlık/İslam*, s.130. [701] Jung'un *Aion'u, The Collected Works*' cilt 9, bölüm II, § 112, s.61; bkz. *A Psychological Approach to the Trinity, The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*, ikinci baskı, § 247, s.168; ayrıca *Memories...* ' s.305. [702] Schuon, *Understanding...*, s.139'a not 16. [703] Armstrong, *A History...*, s.330. [704] Jung, *Aion, The Collected Works*' cilt 9, bölüm II, § 99, s.54. [705] Roerich, *Altai-Himalaya*, s.118. [706] A.g.e., *Heart of...*, s.23; krş. *Shambala*, s.91; *Altai-Himalaya* ' s.118. [707] A.C. Moule' *Christians in China Before the Year 1550*' Octagon Books, New York 1977, s.58. [708] Saeki' § 1, s.31. [709] *Ibid.* § 223, p.125. [710] McCabe, *A Rationalist...* s.v. Inquisition. [711] Cartoian' cilt I' s.37-38; Dimitri Obolenski' *The Bogomils. A Study in Balkan Neo-Manichaeism*

Cambridge 1948; Turdeanu' Minissi' Alois Schmans' *Der Neumanichäismus auf der Balkan* in *Saeculum II* 1951' pp.271-299H. Ch. Puech' *Catharisme médiéval et bogomilisme* *Oriente e Occidente nel medioevo* Accademia Nazionale dei Lincei' XII' Convegno "Volta" Roma 1957' pp.56-84; O. Bihalg-Merin' A. Benac' *The Bogomils* London 1962; Georg Wild' *Bogomilen und Katharer in ihrer Symbolik* F. Steiner, Wiesbaden 1970; Iordan Ivanov' *Bogomilski knigi i legendi* pp.287-311; Henri Charles Puech' *Le traité contre les Bogomiles de Cosmas le Prêtre* Imprimerie nationale, Paris 1945, p.121 sq.; Prof. Vladimir Topentcharov' *Boulgres & Cathares* Seghers' Paris 1971. [712] Dumézil' s.138. [713] J. M. Robinson, *Nag Hammadi Kütüphanesine Giriş*, s.1. [714] Pagels' *The Gnostic...* s.XXIX'XXXIII; A.M. Frenkian' *Purusha-Gayomard-Anthropos* in *Revue des études indo-européennes III* s.118-131 (1943). [715] Roland, s.120-121. [716] Pagels, *The Gnostic...* , s.XXII. [717] Hippolytus'un *Ref. I.11,21*. [718] Bkz. E. Leach, *Melchisedek and the Emperor: Icons of Subversion and Othodoxy, Proceedings of the Royal Institution of Great Britain and Ireland for 1972* içinde, Londra 1973, 1 vd; Pagels tarafından alıntılanmıştır, *The Gnostic...* , s.27. [719] William Blake, *Milton*, 2. kitap, levha 40 [46], vv.11-12,34-36, *The Complete...* içinde, s.141-142. [720] Richard Smith, *The Nag Hammadi Library*'ye Sonsöz, s.534-535. [721] Hoeller' s.41. [722] Jung, *Psychological Types, The Collected Works*, cilt 6, § 15, s.11. [723] A.g.e., § 409, s.242. [724] A.g.e., *Septem Sermones ad Mortuos, Memories...* içinde, Ek V, s.378-390. [725] A.g.e., *Din ve Psikoloji: A Reply to Martin Buber*, in *The Collected Works*, vol. 18: *The Symbolic Life*, § 1500, s.663. [726] A.g.e., *Aion, The Collected Works* cilt 9, bölüm II, §§ 269,347, s.174,222. [727] A.g.e., *Anılar...* , s.201. [728] A.g.e., *Aion, The Collected Works* cilt 9, kısım II, § 235, s.150. [729] Richard Smith tarafından alıntılanmıştır, s.540. [730] Pagels'in *The Gnostic...* s.XXIV' 73. [731] Frederik Wisse' *Gnosticism and Early Monasticism in Egypt* in *Gnosis: Festschrift für Hans Jonas* Göttingen 1978' s.431-440. [732] Pagels' *The Gnostic...* s.XVI-XVII. [733] NHL, s.199. [734] Baring 'Cashford' s.624. [735] Epiphane's'in *Panarion*'u, 31, 5.3, cilt I, s.156. [736] Jung'un *Psikoloji ve Din*'i, *The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din: Batı ve Doğu*, § 152, not 46 ila s.92. [737] Irenaeus'un *A.H. 1.29.1*. [738] Hoeller, s.41. [739] NHL'nin *The Apocryphon of John* 4.29-5.11. [740] *Apud Perkins*, s.99. [741] Ruyer' bölüm XIV, § 1 (La langue-Mère...). [742] NHL, *Thomas İncili* 34.7-10 (L.24). [743] NHL, *The Apocryphon of John* 4.32-36; 5.5-7. [744] A.g.e., 31.11-14. [745] Tertullian, *Against the Valentinians IV*. [746] *Apud Pagels' The Gnostic...* s.96. [747] Irenaeus'un *A.H. I.11.1*; ayrıca *apud NHL, A Valentinian Exposition* s.481-482. [748] Pagels, *The Gnostic...* , s.57. [749] Clement of Alexandria' *Excerpta* 47.1; *apud Pagels, The Gnostic...* , s.54. [750] Irenaeus'un *A.H. I.13.2,4,6*. [751] Pagels, *The Gnostic...* , s.54. [752] Hippolytus'un *Ref. VI.13*. [753] Couliano, s.166. [754] *Acta Archelai VII*, ed. Charles Henry Beeson, Hinrichs, Leipzig 1906, s.10; Couliano tarafından alıntılanmıştır, s.163. [755] NHL'nin *Dünyanın Kökeni Üzerine* 115.30-116.8. [756] Hippolytus, *Ref. V.1*. [757] NHL' *The Thunder' Perfect Mind* 13.16'19-20; 14.9-10'14-15. [758] NHL, *Trimorphic Protennoia* 38.11-16. [759] A.g.e., 42.4-14. [760] A.g.e., 44.30-33. [761] A.g.e., 46.16-29. [762] A.g.e., 37.20-27. [763] Graves, Podro, s.30. [764] NHL' *The Apocryphon of John* 2.12-14. [765] Hoeller' s.41. [766] Matthews, s.17. [767] Jung, *Eyüp'e Cevap, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 610, s.387. [768] Süleyman'ın *Bilgeliği* 9:4. [769] Pindar, *Olympia* 8.32, *The Odes* içinde (çev. C.M. Bowra), Penguin, Harmondsworth, Middlesex 1969. [770] *Ecclesiasticus* 24:2-4. [771] Matthews, s.11. [772] A.g.e., s.139. [773] *The Acts of Thomas* § 27, *The Apocryphal New Testament* içinde. [Bentley Layton, *The Gnostic Scriptures*, SCM Press Ltd., Londra 1987, s.196. [775] *Enoch'un Sırları Kitabı* 30.10-11. [776] Pseudo-Clement, *Homily XVI*, 11 sq.; Couliano tarafından da alıntılanmıştır, s.71. [777] Ringgren, s.123. [778] Gilles Quispel, *Der gnostische Anthropos und die jüdische Tradition*, in *Gnostic Studies*, Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut in het Nabije Oosten, İstanbul 1974, I, s.178. [779] NHL, *Büyük Seth'in İkinci Risalesi* 50.28. [780] J. Zandee, *Die Person der Sophia in der Vierten Schrift des Codex Jung*, in U. Bianchi (ed.), *The Origins of Gnosticism*, Brill, Leiden 1967, pp.205-214. [781] Couliano, s.93. [782] Quispel, *Gnostik Çalışmalar I* içinde, s.191. [783] Matthews, s.11. [784] A.g.e., s.11,290. [785] Preston, s.131. [786] NHL, *Trimorphic Protennoia* 44.20-29; ayrıca Perkins, s.100. [787] NHL, *The Gospel of Philip* 74.18-24. [788] Neumann, s.15'e not 27. [789] Jung'un Kerényi'si s.94. [790] Pagels' *The Gnostic...* ' s.113. [791] NHL' *Philip'in İncili* 78.32-34. [792] Migne, *P.G.*, c.61, s.215; c.62, s.387. [793] Zohar I, 91b, cilt I, s.300. [794] Jung'un *Aion*'u, *The Collected Works* cilt 9, bölüm II, § 72, s.39-40; *The Psychologie of the Transference, The Collected Works* cilt 16: *The Practice of Psychotherapy* § 355, s.169. [795] A.g.e., § 398, s.198. [796] Theobaldus de Hoghelande' *Liber de alchemiae difficultatibus* in *Theatrum Chemicum* Ursellis 1602' vol. I' p.139. [797] Yuhanna'nın İşleri 98. [798] Jung, *The Psychologie of the*

Transference, in *The Collected Works*' vol. 16: *The Practice of Psychotherapy* § 400, s.200. [799] NHL, *Thomas İncili* 37.24-29'35 (L.22). [800] Bkz. *The Acts of Philip*, IX, 140, *The Apocryphal New Testament* içinde. [801] Romalı Clement, *İkinci Mektup* XII.2, *The Ante-Nicene...* içinde, cilt X; krş. Resch, Agraphon 71 [30], s.93. [802] İskenderiyeli Clement, *Stromateis* III.13.92. [803] *Thomas'ın İşleri*, § 7; ayrıca Giriş' s.58. [804] NHL' *Meryem İncili* 9.19-20. [805] NHL' *The Gospel of Thomas* 37.29-31 (L.22); 43.25 (L.61). [806] Gurbani, *SGGS* 879. [807] NHL' *Philip İncili* 71.4-9. [808] *Apud* G.R.S. Mead' *The Wedding Song of Wisdom*' Theosophical Society' London and Benares 1908. [809] Jung'un *Eyüp'e Cevabı*, *The Collected Works*' cilt 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*' § 753, s.465. [810] *Ibid. Anılar...*' s.202; ayrıca *'Eyüp'e Cevap'*, *The Collected Works*' cilt 11: *Psychology and Religion* içinde: *Batı ve Doğu*' § 743, not 4 ila s.458. [811] Scott, s.64'e not 9. [812] Couliano, s.128. [813] NHL' *Thomas İncili* 45.29-31 (L.70). [814] NHL' *Trimorphic Protennoia* 37.33-36. [815] *A.g.e.*' 41.22-24. [816] *A.g.e.*, 46.16-20. [817] Karen L. King, *Sophia ve İsa, Dişil İmgeler* içinde, s.174. [818] NHL' *Allogenes* 45.10-11. [819] *A.g.e.*, 52.10-12. [820] NHL' *Trimorphic Protennoia* 46.11-13. [821] NHL' *Sekizinci ve Dokuzuncu Üzerine Söylev* 52.14. [822] *A.g.e.*, 52.6-7. [823] *A.g.e.*, 52.1-6. [824] *A.g.e.*, 52.19-20. [825] Pagels *'The Gnostic...'* s.138-140. [826] NHL' *Diriliş Üzerine İnceleme* 48.34-38. [827] NHL' *Allogenes* 50.19-20. [828] *A.g.e.*, 52.19. [829] *A.g.e.*, 60.36-61.8. [830] *A.g.e.*, 53.35-38. [831] Matthews, s.178. [832] Dumézil'in bahsettiği Ilya Gershevitch'e bakınız, s.124. [833] *NQ* 20.1; s.508. [834] *Kur'an-ı Kerim* 3.7 (M.H. Shakir tarafından tercüme edilmiştir). [835] Es-Suyuti, bölüm 2. [836] *Behind the Veil*, bölüm üç, kısım 8. [837] *NQ* 69.1. [838] *A.g.e.*, 69. sure. [839] *Kuran* 69. sure (çev. J.M. Rodwell). [840] *Le Coran* (çev. D. Masson)' Gallimard 1967' s.713. [841] *A.g.e.*, 69.1-3. [842] Schuon *'Understanding...'* s.111. [843] *A.g.e.*, s.31. [844] *A.g.e.*, s.146. [845] *A.g.e.*, *Hiristiyanlık/İslam*, s.204. [846] Scrima' *Timpul...*, s.95-96, o.t. [847] Armstrong, *A History...*, s.234,235,236. [848] *Sahih-i Buhari*' cilt 6' *hadis* 531. [849] Armstrong, *Bir Tarih...*, s.147. [850] Abdullah Yusuf Ali, *The Holy...*, s.1379. [851] Occhiogrosso, s.399. [852] Anwar Shaikh, *alıntılanan eser*. [853] *Tefsir* XVII, 119-121, aktaran Montgomery W. Watt, *Muhammad at Mecca*, Oxford 1953, s.102. [854] Abu Ja'far at-Tabari, *Tariq ar-Rasul wa 'l-Muluk*, Tarik 1192, A. Guillaume (çevirmen ve editör) içinde, *The Life of Muhammad*, Oxford University Press, Karachi 1982, s.166. [855] İbn Hişam, *The Prophetic Biography*, Dar Al Tawfikie Al Azhar, bölüm 2, s.126. [856] Es-Suyuti, s.184. [857] Jalalan, *Commentary*, s.282. [858] *Beydavi'nin tefsiri, Vahyin Işıkları*, Dar Al Geel (Nesil), s.447. [859] Zemahşeri, *Keşşaf*, Dar (Arapça Kitap), bölüm 3, s.164,165. [860] İbn Kesir, *Peygamberin Biyografisi*, Dar Al Knowledge, Beyrut, bölüm 3, s.229. [861] *Behind the Veil*, bölüm üç, kısım 10. [862] Armstrong, *Muhammad: A Biography of the Prophet*, Harper, San Francisco 1993, s.64,114. [863] Matthews, s.184. [864] İbnü'l Arabî, *The Bezels...*, s.275. [865] Schuon tarafından alıntılanmıştır, *Christianity/Islam*, s. 252-253 ve not 8; krş. İbnü'l-Arabî, *The Bezels...*, s.273,274. [866] *Sahih-i Buhari*, cilt 1, *hadis* 2. [867] *A.g.e.*, cilt 7, *hadis* 213. [868] Matthews, s.189. [869] Laleh Bakhtiar, *Sufi: Expressions of the Mystic Quest*, Thames & Hudson, Londra 1976, s.23. [870] Couliano, s.36. [871] Heinz Halm, *Kosmologie und Heilslehre der frühen Isma'ilia: Eine Studie zur islamischen Gnosis*, Steiner, Wiesbaden 1978, s.80. [872] Henry Corbin, *Yaratıcı...*, s.345. [873] *NQ*' s.802 not 1. [874] *Kuran* 76.13 (çev. J.M. Rodwell). [875] *NQ* 76.13. [876] Ebu Abdurrahman Nesaî, *Sünen* XXXVI.1, Kahire 1964. [877] İbnü'l-Arabî, *The Bezels...*, s.278. [878] *A.g.e.*, s.277. [879] *A.g.e.*, *Spiritualités vivantes*, A. Michel, Paris 1986, s.132; *apud* Descieux, s.219. [880] *Ecclesiasticus* 24:3. [881] Celaleddin Rumi, *Mesnevi*, kitap 1, hikâye IX: *Arap ve Karısı: Kadınların hilelerine boyun eğen erkekler*, in *Maulana Jalalu'd-Din i Rumi, Masnavi I Ma'navi* (çev. E.H. Whinfield), Octagon, Londra 1979, cilt 1, s.37. [882] Bakhtiar, s.22. [883] Matthews, s.190. [884] Ya'qub ibn Yusuf'un mektubu, *Gnosis*, cilt 5, s.5 (Güz 1987). [885] William Stoddard, *The Mystical Doctrines and Methods of Islam*, Paragon, New York 1986, s.74,83-84. [886] *Sahih-i Buhari*' cilt 4' *hadis* 583. [887] *NQ* 13.39. [888] *Tefsir el-Kurtubi*' cilt 9' s.330. [889] *NQ* 43.4. [890] *A.g.e.*, 43.63. [891] Müslim, *Sahih*, kitap 30 (*Kitab el-Fadıl*), bölüm 37, no.5837. [892] *Sahih-i Buhari*, cilt 4, *hadis* 644. [893] Edessalı Bartholomeus, *Hagarene'nin Reddi*, Migne, P.G. cilt 104, 1397 içinde. [894] Norman Daniel, *İslam ve Batı: The Making of an Image*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1960, s.176. [895] Jaroslav Pelikan, *Yüzyıllar Boyunca Meryem. Kùltürler Tarihindeki Yeri*, Yale Üniversitesi, New Haven ve Londra 1996, s.77. [896] André Scrima diyalog içinde... *alıntılanan yer*. [897] *Sahih Al-Bukhari*' cilt 4' *hadis* 623. [898] Roerich *'Altai-Himalaya'* s.34-35. [899] Schuon, *Hiristiyanlık/İslam*, s.95. [900] *A.g.e.*, s.146,148 ve s.146'ya 26. not. [901] *A.g.e.*, *Gnosis*, s.18. [902] *A.g.e.* *'Aşkın...'* s.23-24. [903] *A.g.e.* *'Anlamak...'* s.53.

XXI. KUTSAL RUH KİMİN SİMGESİDİR?

"Sonsuza dek sizinle birlikte olması için size başka bir Rahatlatıcı, Gerçeğin Ruhu'nu verecek; dünya onu görmediği ve tanımadığı için onu kabul edemez; ama siz onu tanıyorsunuz, çünkü o sizinle birlikte yaşıyor ve içinde olacak... Ama Baba'nın benim adımla göndereceği Rahatlatıcı, Kutsal Ruh, size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi anımsamanıza yol açacak."

Yuhanna 14:16-17'26

Hristiyan ikonografisinde Kutsal Üçlü, Baba Tanrı, Oğul İsa Mesih ve Kutsal Ruh'u simgeleyen beyaz bir güvercin olarak tasvir edilir. Meryem Ana da sık sık bu grupta yer almıştır. Ancak, onun varlığı sadece ortak Kurtarıcı niteliğiyle açıklanamazdı.

Meryem Ana'nın Tanrısal Anne olduğunu söylemeye gerek yoktur, çünkü eğer Baba ve Oğul Tanrı varsa, Anne nerededir? Bir annenin yardımı olmadan bir babanın nasıl bir oğlu olabilir? Bu meşru soru *Kur'an'da yer almaktadır*: "O'nun eşi olmadığına göre, nasıl bir oğlu olabilir?" (6.101).

Philip'in Gnostik İncili [1] de şüpheli bir tutum benimsemiştir: "Bazıları şöyle dedi: "Meryem Kutsal Ruh'tan gebe kaldı". Onlar hata içindedirler. Ne söylediklerini bilmiyorlar. Bir kadın ne zaman bir kadından gebe kalmıştır ki?" diyerek Kutsal Ruh'un Dişi bir İlke olduğunu kabul etmiştir. Büyük mistik Bingen'li Hildegard, rahibeler için bir el kitabı olan *Speculum Virginum* adlı eserinde şöyle sormuştur: "Anne nasıl olur da Oğul ile birlikte önceden var olmaz...? Ebedi bir kararın ebedi bir binanın, göksel Kudüs'ün temelini attığı Anne nasıl yok olabilir?" [2].

Jung, Hristiyan dünyasının *hakkında* bu kadar yaygara kopardığı *rasyonalizmin* bu durumu nasıl gözden kaçırabildiğinin garip olduğunu fark etmiştir. Üstelik bu akılcılık, Her Şeyi kucaklayan Tanrı'nın, eşi olan İlâhi Anne'yi içermediğini nasıl kabul edebilirdi. Bu handikapı aşmak için kadim doğa filozofları Teslis'i – üçlü (cisimsiz, uçucu ya da ruhani unsurlara karşılık gelir: Ateş, Su, Hava) ile Bakire'yi (dördüncü element olan Toprak ya da bedeni sembolize eder: *sómaton'* Gr.) ilişkilendirirlerdi [3]. Bu bağlamda Augustinus şöyle demiştir: "Hakikat topraktan doğmuştur, çünkü İsa Mesih bir bakireden doğmuştur" [4]. Utnaşıttım, Nuh ve Deukalion tarafından gönderilen güvercin (bölüm V) aslında (*yeni bir insanlığın*) yeniden doğuşunu müjdeliyordu.

(*Teslis, Kutsal Üçleme ya da Üçlü Birlik, tek olan Tanrı'nın Kutsal Kitap'ta kendisini bildirdiği her biri eşit yücelikte, özünde tek, ezeli ve ebedi olan üç benliğini konu edinen ve Hristiyan kiliselerinin çoğunluğu tarafından inanılan ana akım Hristiyan dininin merkezindeki inanç esasıdır. Baba Tanrı, Oğul Tanrı ve Kutsal Ruh üç farklı benlik (hipostaz) olarak aynı özü paylaşmaktadırlar (Homoousia). Tek öz Tanrı'nın birliğini üç benlik ise Tanrı'nın kimliğini anlatmaktadır ve benliklerin hem birbirinden farklılıklarını hem de özde çözülmez birliklerini ifade eder. Böylece tüm yaratım ve lütuf süreci Tanrı'nın üç ilâhi benliğinin ortak eylemi olarak görülür. Her benlik, Üçlü Birlik'te kendilerine özgü nitelikleri tezahür ettirir ve böylece her şeyin "Baba'dan çıkıp gelmiş" "Oğul aracılığıyla" ve "Kutsal Ruh'un gücüyle" gerçekleştiğini kanıtlar. Bu doktrine Teslisçilik veya Üçlü Birlikçilik denir ve inananları Teslisçiler, inanmayanlar ise Teslis Karşıtı veya Üçlü Birlikçi Olmayanlar olarak adlandırılır. Teslis inancına dayalı olmayan Hristiyan görüşler arasında Üniteriyencilik, Binitarianizm ve Modalizm yer alır. Teslisçi Hristiyan teolojisine göre bu üçleme birbirinden ayrılmaz ve Tanrı'nın özünde tek ve aynı olan üç farklı hipostazı olarak görülür. Bu açıdan monoteist teoloji çizgisindedir. Diğer tek tanrılı İbrahîmî dinlerden Yahudilik ve İslam ise Teslis inancını reddeder.*)

Birçok vesileyle (bölüm IV' V vs.) kuşun, ulusların çoğunda karşılaşılan ilâhi varlıklar, melekler, ruhlar ve benzerleri için bir metafor olarak üstünlüğüne işaret etmiştik. "Kuş suların yaşamıydı, Tanrıçanın kozmik uzayın sulu uçuşunu üzerindeki tecellisiydi... Ezeli yaratıcı olarak Kuş Tanrıça imgesi 25.000 yıldan, MÖ otuzuncu binyıldan beşinci binyıla kadar sürmektedir... Tanrıça ve kuş arasındaki çok eski ilişkinin geleneği Mısır, Sümer, Minos ve Yunan uygarlıkları boyunca izlenebilir" [5]. Gimbutas, "Yılan Tanrıça ve Kuş Tanrıça'ya Hint-Avrupalıların gelişinden sonra bir süre gizlice tapınılmış olabileceğine ve daha sonraki bir tarihte kendilerini grafik ve heykel biçiminde tekrar gösterdiklerine" inanmaktadır. "Kuş ve Yılan Tanrıcaları yaşam enerjisinin vücut bulmuş halleridir" [6]. Örnek olarak

Lascaux'daki büyücü asasının üzerindeki kuş (MÖ 15.000-12.000 civarı)' Güvercinli Persephone (Locri' MÖ 450 civarı)' Kanatlı Kuş Tanrıçası olarak Artemis' Kuşların, yılanların ve aslanların eşlik ettiği Hera, ucunda bir kuş olan caduceus, hatta Meryem'in asasının üzerinde oturan kuş (MS 12. yüzyıl) [7], ancak genellikle Müjde anında güvercinle birlikte tasvir edilir. Güvercin, *Bakire*'nin Kıpti *Yaşamında* Meryem'in sembolü olmak için alçılır. Güvercin aynı zamanda İnanna, İştar, Atargatis, İsis ve Afrodite'ye atfedilirken, Nephthys ve diğer Tanrıçalara genellikle kuşlar eşlik eder. Asurlular, Hindistan hariç tüm Asya'da hüküm süren ve efsaneye göre "bir güvercine dönüşen" Tanrılaştırılmış Semiramis'e taparlardı [8]. Bir Firavunun taç giyme töreninde ruhani ikizinin, cismani ruhunun (*ba*' Mısır) bir şahin şeklinde üzerine indiğini de ekleyelim [9]. Genellikle *ba*'nın bir erkek başı (küçük bir barbet taşıyan) vardı ve onu eril Atman'a benzetebiliriz, cisimsiz enerjik ilke (*ka*) ise Kundalini ile paralelleştirilebilir. Mısır kültürünün amacı ölümden sonra *ka* ve *ba*'yı yeniden birleştirmektir (Yoga'daki Kundalini ve Atman'ın birleşmesine benzer şekilde). *Odysseia*'da güvercin Tanrılar tarafından insanlara gönderilen habercidir [10] ve Athena sık sık bir kuş formunda görünür: "Böylece konuştu ve gözleri parlayan Athena bir kuş gibi havaya uçarak kayboldu". "Kendisi de yukarı fırladı ve salonun tutsülenmiş çatı kirişine tündü, gerçek bir kırlangıç şeklinde" [11]. Kuş-Tanrıça miti Finlandiya'ya kadar ulaşmıştır [12]. Joseph Campbell'a göre, "kuş ruhun evrensel bir sembolüdür. Hindistan'da Atman'ı ya da Benliği sembolize eden yabancı kaz ya da hamsa'dır. İsa vaftiz edilirken bir güvercin görmüştür. Zeus Leda'ya bir kuğu olarak yaklaşmıştır. Yerli Hintliler için tüy ruhani gücün işaretidir" [13]. Mircea Eliade ilahi olanın kendini bir kuş olarak gösterdiği çok sayıda örnekten bahsetmiştir. Diğerlerinin yanı sıra, *İlahi Kitaplar Listesi*'nde yer alan ve 15. ve 16. yüzyıllara ait el yazmalarında bulunan Celile Denizi Efsanesi'nin apokrif metninden alıntı yapmıştır: Henüz ne Cennet ne de Dünya varken, sadece Celile Denizi varken, Tanrı havada uçuyordu (muhtemelen bir kuş şeklinde) [14]. Kozmik yumurta (*Hiranyagarbha*) Kuş Tanrıçası mitolojisine aittir ve hatırası Paskalya yumurtası geleneğinde hala yaşamaktadır. *Kur'an'da* Tanrı şöyle der: "Ve her insanın boynuna alamet kuşunu bağladık" (17.14). Son olarak, güvercin Gnostiklerin Sophia'sının habercisi ve Tapınak Şövalyelerinin amblemiydi [15].

Kuş sembolizmini açıklayan bir başka neden daha vardır. Sanskritçe'de *dvija* iki kez doğan anlamına gelir (*dvi*, iki kez, *ja*, doğan) ve aynı kelime "kuş" için de kullanılır. Gerçekten de, ikincisi zaten yumurtanın içinde mevcuttur ve yumurtadan çıkarak ikinci bir doğum gerçekleştirir. Ancak "iki kez doğan" aynı zamanda (Kutsal Ruh'un ilahi lütfu aracılığıyla; bölüm XXII B) aydınlanma alan kişilere verilen isimdir.

Güvercin metaforu kökenini İsa'nın vaftizini anlatan Yuhanna İncili'nden almıştır: "Yahya şöyle tanıklık etti: "Ruh'un gökten *bir güvercin gibi* indiğini ve O'nun üzerinde durduğunu gördüm" (1:32; *vurgu eklenmiştir*). Bunlar görgü tanığının sözleriydi, sahneyi gören tek kişi (*çünkü kalabalık hiçbir şey algılamamıştı*) ve ona inanmalıyız, çünkü tanık Tanrı tarafından seçilen ve diğerlerinin göremediğini görme gücü verilen Vaftizci Yahya'dan başkası değildi. Vaftizci açıkça şunu söyledi: Kutsal Ruh *bir güvercin "gibiydi"*, yani *kendisi bir güvercin değildi!* İsa'nın Sahasrara'sının üzerinde havada asılı duran beyaz bir ışık gördü. Kutsal Ruh'un tezahürü olan Kundalini tam olarak buna benziyordu. Beyaz parlayan renk ve havada asılı durma (*aynı zamanda belirli bir boyut*) ona güvercin sembolünü düşündürmüş olmalıdır. Markos (1:10) ve Matta (3:16) da Tanrı'nın Ruhunu *bir güvercin olarak* tanımlamışlardır. Sadece Luka abartılı bir şekilde şöyle demiştir: "Kutsal Ruh *bedensel bir biçimde güvercin olarak* onun üzerine indi" (). Bu olay ve İsa Mesih'in yaşamındaki diğer unsurlar, Eski Ahit'da herhangi bir güvercinden söz edilmeden duyurulmuştur. "RAB'bin Ruhunu onun üzerinde duracak" (Yeşaya 11:2). "Ruhumu onun üzerine koyacağım" (42:1; krş. Hezekiel 36:27; Yoel 2:28).

Herhangi bir şüpheyi ortadan kaldırmak için, *Zohar*'ın Hezekiel 1:26'dan "tahtın benzerliğinden" bahseden bir alıntıya atıfta bulunduğunu ve buna doğru bir açıklamanın eşlik ettiğini belirtmeliyiz: "Taht" değil, "tahtın benzeri" diyor... Alıntı yapılan ayet devam ediyor: "Ve tahtın benzerinin üzerinde insan görünümünde bir benzerlik vardı". "Benzerlik" yeterli olacakken neden hem "benzerlik" hem de "görünüm" deniyor?" ve benzeri [16]. Bu, Kutsal Yazı'nın "gibi" ya da "gibi" sözcüklerini gerçek bir şeye atıfta bulunmadığını göstermek için kullandığını ortaya koymaktadır.

Güvercinin beyaz rengi saflığı ve iffeti-Bakire'nin niteliklerini ifade eder. Ezgiler Ezgisi'nde (6:9) sevgilinin lekesiz bir güvercinle karşılaştırıldığını hatırlıyoruz. Aslında yine gerçeği gizlemeye yönelik bir girişimle karşı karşıyayız. Bir güvercinle özdeşleştirmenin Kutsal Ruh ile İlahi Anne arasındaki özdeşliği ve Meryem Ana'nın Kutsal Ruh'u yeryüzünde tezahür ettirdiği gerçeğini gizlemekten başka

bir amacı yoktur. O İsa'nın Gücü (Shakti) idi (bölüm XIX C, XX C3). Schuon [17] Bakire ve Çocuk'tan bahsederken "içimizdeki Tanrı'nın aracı olan saflık" hakkında yazmıştır. Ancak bu araç Kutsal Ruh'un tezahürü olan Kundalini'den başka bir şey değildir.

Bir agra fon Kutsal Ruh'un bizi arındırdığını kesinleştirir: "Kutsal Ruh üzerimize insin ve bizi temizlesin" [18].

Talmud, "Yavrularının üzerinde gezinen bir güvercin, kaosun sulu uçuşunu üzerinde uçan Tanrı'nın Ruh'u'na benzer" der[19].

Epiphanius *Panarion*'unda *Ebionitlerin İncil*'inden alıntı yapar: "sudan çıktığında gökler açıldı ve Kutsal Ruh'u benzerlik içinde gördü⁵⁴¹ Bir güvercin inip onun içine girdi... Ve o anda o yerin çevresinde büyük bir ışık parladı" [20]. Justin Martyr de şöyle yazmıştır: "Sudan çıktığında, Kutsal Ruh bir güvercin gibi onun üzerinde ışık saçtı" [21].

Eski bir Çin Hristiyan metni, bu özel durumdaki faydasını kanıtlamaktadır: "Serin Rüzgar" bir güvercin görünümünde gökten indi ve İsa Mesih'in üzerine oturdu" [22]. Bu, "güvercin" ile İlahi Anne'nin (*Kutsal Ruh'un*) lütfunun Kundalini'nin serin esintisi olarak tezahürü arasındaki özdeşliği tespit eder (bölüm XI C).

Baring ve Cashford gösterdi ki: "Kutsal Ruh'un dişil -Anne- olduğu fikri sadece Yahudi olmayanlara yabancıydı.⁵⁴² Hristiyanlara [23], yani kadın düşmanı Pavlus ve ekibi tarafından vaftiz edilenlere. Profesör Quispel ayrıca şöyle açıklamaktadır: "Yahudi Hristiyanlar Kutsal Ruh'un dişil bir hipostaz (*kimi din ve felsefe kuramlarının dayandığı ana temellerden her biri*) olduğuna tamamen ikna olmuşlardı". "Yahudi-Hristiyan *İncil*'inden bir parçada, Kutsal Ruh, vaftizi sırasında İsa'ya şöyle der: "Oğlum, bütün peygamberler içinde seni bekliyordum"". Müfessir ayrıca şunları yazmıştır: "Doğum nasıl bir anne gerektiriyorsa, yeniden doğuş da⁵⁴³ ruhani bir anne gerektirir. Bu nedenle, başlangıçta Hristiyanlıktaki "yeniden doğuş" terimi ruh kavramıyla ilişkilendirilmiş olmalıdır⁵⁴⁴ dişil bir hipostaz olarak" [24].

Kutsal Ruh'un-güvercinin Anne Tanrı ile özdeşliği, güvercinin *dişil cinsiyetinde* açıkça kabul edilmektedir (Ezgiler Ezgisi'nde olduğu gibi, *yukarıda*). Merejkowski şöyle açıklar: "Aramice orijinalin anısı, kanonik İncillerimizdeki dört tanığın hepsinin Grekçesinde korunmuştur - burada sembolik Güvercin *peristeros* – yani tapınak değil, *peristerá*'dır⁵⁴⁵. (Yunan ve Roma mitolojisinde *Peristera*, *Afrodit'in kutsal kuşlarından ve sembollerinden biri olan güvercine dönüşmüş bir peridir ve kuşun tanrıçayla bağlantısını anlatır*.) "Tanrı Ruh'tur" (Yuhanna 4:24), Rabbimiz tarafından Aramice söylenen sözlerde Tanrı'nın sadece *O*, Baba olduğu, ama aynı zamanda *O*, Anne olduğu anlamına gelemez. Ortodokslar bunu unutmuştur ama sapkınlar hala hatırlamaktadır: "İn ey Kutsal Ruh,/ İn Kutsal Güvercin,/ İn gizli Anne" *Thomas'ın Elçilerin İşleri*'ndeki vaftiz ve ökarist (*Şükran anlamına gelir – Rabbin sofrası – ekmek şarap ayını*) duası böyledir" [25]. Aslında, *Thomas'ın İşleri*'nde şöyle yazmaktadır: "Gel Kutsal Ruh... ; gel Yaşam Veren... ; gel Sevinç Veren... ; gel Baba'nın Gücü ve Bilgelik..." [26], böylece Kutsal Ruh aynı zamanda Bilgelik-Sophia ve Güç-AdiShakti ile eşitlenir. Jung aşağıdaki iddialarda bulunmuştur: "Eski bir Hristiyan-Gnostik düşünceye göre, güvercin şeklinde görünen ruh Sophia-Sapientia-Bilgelik ve İsa'nın Annesi olarak yorumlanmıştır" [27]. Bu nedenle, en azından hala Kutsal Ruh'un sembolü olan "*columba Spiritus Sancti*" (Kutsal Ruh'un güvercini) ile bağlantılı olan bu dişil niteliği ortadan kaldırmak imkânsızdı. Kutsal Bakire ile Sophia arasındaki ilişki (XX C4 ve XX D bölümleri), Meryem'e adanan şenliklerde Atasözleri'ndeki Bilgelik metninden (8:22-35) yapılan okumalarda somutlaştırılmıştır [28].

Elizabeth Mezmurları'nda (13. yüzyıl) görülebileceği gibi, Hippolu Augustinus'un Ambrose tarafından gerçekleştirilen vaftizi sırasında Sahasrara'sına gagasıyla vuran bir güvercini tasvir eden anonim sanatçının niyeti şimdi oldukça açık hale gelmektedir [29]. Diğer kayda değer eserler, Roma yeraltı mezarlarındaki daha erken (1. yüzyılın sonu veya 2. yüzyılın başı) temsillerdir: balık ve güvercin bir arada. Aynı şekilde Girit, Phaestos'ta ortaya çıkarılan ve "sırtında bir güvercin taşıyan bir balığın okyanustan yıldızlı göklere yükseldiğini, güvercinin Cennet'in yiyeceği olan tam açmış bir lotus çiçeğinin ballı organlarını gagaladığını" gösteren daha anlamlı bir amfora resmidir [30]. Burada İsa'nın ve güvercin-Kutsal Ruh'un (*Kutsal Anne*) lotus (*çakralar, özellikle de Sahasrara*) ve Anne

Kundalini'nin Sahasrara'nın cennetine (*Cennet*) kadar yükselişle bağlantılı sembolünü bir arada buluyoruz.

Kutsal Ruh, İlahi Anne ve onun mutluluk veren Kundalini enerjisi olarak tezahürü arasındaki özdeşliği korurken sağlam bir zemin üzerindeyiz. Baring ve Cashford'un bildirdiğine göre: "Girit'te Büyük Tanrıça akan, dinamik bir enerji olarak deneyimlenmiştir... Herakleion'daki müzenin müdürü Nikolaos Platon... "her yerden bir Tanrıça olarak Doğa'ya bir ilahi, bir neşe ve yaşam ilahisi duyuluyor gibi görünüyor" demektedir" [31].

Daha önce gösterildiği gibi (bölüm II, IV, XIX B ve C vs.), üçlü yapı çoğu dini sistem için ortak bir *özellikti*, örneğin Hindular için *Trimurti* ve birbiriyle ilişkili üç Tanrıça. Aynı şekilde, son Achemenides de Mithra'nın oğul ve Anahita'nın dişi İlke olduğu Ahura Mazda-Mithra-Anahita üçlüsünü onurlandırmıştır [32].

Aslında, Yeni Ahit'in tefsirinde bile (Matta 7:7) Merhamet (Baba)-Bilgelik (Anne)-Barış (Oğul) olarak yorumlanan *Üçlü Birlik'ten* söz edilir: "Barış isteyin, size verilecektir. Arayın, onu [Bilgeliği] bulacaksınız. Kapıyı çalın, size [Rahmet Kapısı] açılacaktır" [33].

Gnostik metinleri analiz ederken, bazı uzmanlar ilahi üçlünün ikinci üyesinin her zaman bir kadın figürü olduğu *Gnostik Üçlü'ye* atıfta bulunur [34]. Böyle bir örnekte Yuhanna "[benzerliğin] üç biçimi olduğunu" teyit eder ve kendisine hitap edildiğinde şöyle der: "Ben her zaman [sizinle (*çoğul*)] olanım. Ben [Baba'yım]' Ben Anne'yim, Ben Oğul'um" [35].

İsa Yeni Ahit'te Kutsal Ruh'a özellikle saygı göstermiş ve onu Oğul'dan bile üstün tutmuştur. "Kim İnsanoğlu'na karşı bir söz söylerse, bağışlanacak; ama kim Kutsal Ruh'a karşı bir söz söylerse, ne bu çağda ne de gelecek çağda bağışlanmayacak" (Matta 12:32; çapraz başvuru Markos 3:28-29; Luka 12:10). Bu, O'nun İlahi Annesine duyduğu derin saygıyı kanıtlamaktadır ve hiçbir müjde metni bu gerçeği gizleyemez.

Diğer taraftan, *Kur'an*, Kutsal Ruh'tan kaynaklanmadığı takdirde Tanrı hakkındaki bir gerçeğin dile getirilemeyeceğini belirtir (bkz. 78.38; 5.109). 36-38) *Bunlar kendilerine; Rabbinden, göklerin ve yerin ve ikisi arasındakilerin Rabbinden, Rahmân'dan bir mükâfat, yeterli bir ihsan olarak verilmiştir. Onlar, Ruh'un (Cebrail'in) ve meleklerin saf duracakları gün Allah'a hitap edemeyeceklerdir. Sadece Rahmân'ın izin vereceği ve doğru söyleyecek olan kimseler konuşabileceklerdir.*

Vahiy (22:17) Ruh'u ve Gelin'i bir araya getirir. Dahası, daha önce de gösterildiği gibi, Çarmıha Gerilen ölmeden hemen önce Gelin'i bir sonraki büyük ilahi bedenlenme olarak ilan etmiştir (Maha Avatar; bölüm XIX D).

Yuhanna'ya göre İncil, ancak İsa dünyadan ayrıldıktan sonra gelecek olan bu bedenlenmeye olağanüstü bir ilgi göstermiş ve ona Teselli *Edici* (*Paraclete, Counselor* veya *Strengtheners*) adını vermiştir. "Size doğrusunu söyleyeyim. Benim gitmem sizin için yararlıdır; çünkü ben gitmezsem, Rahatlatıcı size gelmeyecek; ama ben gidersem, onu size göndereceğim" (Yuhanna 16:7). Bu alıntı resmi tefsir tarafından "yaşayan su" (Kundalini, Kutsal Ruh'un tezahürü) hakkındaki pasajlarla ilişkilendirilmiştir. "Kutsal Yazılar'ın dediği gibi, bana iman edenin karnından diri su ırmakları akacaktır. Ama bunu, kendisine iman edenlerin almak üzere oldukları Ruh için söyledi; çünkü Ruh henüz gelmemişti, çünkü İsa henüz yüceltilmemişti" (7:38-39). "Baba'ya yalvaracağım, o da size sonsuza dek sizinle birlikte olacak başka bir Yorgan, Gerçeğin Ruhu'nu verecek; dünya onu görmediği ve tanımadığı için onu kabul edemez; ama siz onu tanıyorsunuz, çünkü o sizinle birlikte yaşayacak ve içinde olacaktır" (14:16-17). "Ama Baba'nın benim adımla göndereceği Yardımcı, Kutsal Ruh, size her şeyi öğretecek, size söylediğim her şeyi anımsatacaktır" (14:26). "Gerçeğin Ruhu gelince, sizi bütün gerçeğe yöneltecek; çünkü kendiliğinden konuşmayacak; ama neye dayanırsa onu söyleyecek; ve gelecek olanı size bildirecek. Beni yüceltecek" (16:13-14). "Ama Baba'dan size göndereceğim Yardımcı, Baba'nın yanından çıkan gerçeğin Ruhu gelince, benimle ilgili tanıklık edecek" (15:26). Bu, insana evrim yeteneğini, ruhsal yaşamı, Ruh'a yükseltilecek insanın ruhsal gelişimini Baba'yla birlikteliğe ya da bizim deyimimizle Yoga durumuna bahşeden Kutsal Ruh'un vaat edilen gelişidir. Sadece ilgili Avatar'a (bölüm XIX D) değil, bu bölümün sonunda göreceğimiz gibi, Kutsal Ruh'un Yeni Çağ'ına ilişkin kehanetleri de vurgulamak isteriz. Kilise bile bu öngörüü kabul etmiştir.

Evdokimov, "Paraclete ile ilgili Süryanice metinlerin³⁴⁶ "teselli eden kişi" yerine "teselli eden kadın" a [36] atıfta bulunur.

Apokrif *Mükemmel Yaşam İncili* bu Rahatlatıcı veya Danışmanı, İlahi Anne ile özdeşleştirir: "Annem olan Danışman, Baba'nın benim adıma göndereceği Kutsal Sophia, size her şeyi öğretecek ve size söylediğim her şeyi hatırlamanızı sağlayacak" [37].

Kova İncili, Yuhanna'nın sözünü ettiği "Rahatlatıcı" olarak da adlandırılan "Gerçeğin Ruhu" nun dışı olduğu gerçeğini vurgulamıştır: "Kutsal Nefes güçle gelince, size daha çok şey öğretecek ve size söylediğim bütün sözleri anımsatacak. Daha söylenecek çok şey var; bu çağın alamayacağı, çünkü kavrayamayacağı şeyler. Ama ben diyorum ki, Rab'bin büyük günü gelmeden önce, Kutsal Nefes bütün gizemleri açıklayacak... Yemin Edici geldiğinde, dünyayı günahattan, söylediklerimin doğruluğundan ve Adil Olan'ın yargısının haklılığından emin kılacak" [38]. Bu nedenle, Yuhanna'nın metninde "o" ve "onun", "onun" ve "onun" yerine geçmelidir. Dowling Kutsal Ruh'u ifade ediyordu: *Visel* ya da *Bilgelik Tanrıçası*. "Akaşık Kayıtlar olarak bilinen yaşamın ölümsüz kayıtları tamamen Yüce Zekânın ya da Evrensel Aklın etki alanındadır ve Akaşık Kayıt okuyucusu Kutsal Ruhla ya da kadim üstatların Yüce Zekânın bu ruhuna verdiği isimle Kutsal Nefesle o kadar yakın temas halinde olmalıdır ki, her düşünce titreşimi varlığının her zerresinde anında hissedilsin" [39]. Bilgelik Tanrıçası şöyle demiştir: "Akaşa'ya bakın! Her canlının her düşüncesinin, sözünün ve eyleminin yazılı olduğu Visel'in Kayıt Galerilerine bakın". Sonra Visel dedi ki: "Şimdi sana Kutsal Nefesi üflüyorum; ayırt edeceksin ve Tanrı'nın bu Kayıt Kitaplarının şimdi bu yeni çağın insanları için tuttuğu dersleri bileceksin" [40], yani Kova Çağı.

"Yaratılıştan önce İsa Mesih, Baba Tanrı ve Ana Tanrı ile birlikte yürüyordu" [41]. "Baba Tanrı cennetin ve dünyanın gücüdür; ve Anne Tanrı Kutsal Nefes'tir, cennetin ve dünyanın düşüncesidir; ve Oğul Tanrı, tek oğul, İsa Mesih'tir ve İsa Mesih sevgidir" [42].

Origen [43] *"İbraniler'in İncili"*nden alıntı yapar; burada Kurtarıcı'nın kendisi şöyle der: "Annem, Kutsal Ruh³⁴⁷ beni saçlarımdan yakaladı³⁴⁸ ve beni büyük Tabor dağına götürdü"". Aynı Origen, Anne'yi İlahi Bilgelik Ruhu ile özdeşleştirir [44]. Jerome da bu İncil'den aynı alıntıyı yapar [45]. Kudüslü Kiril şu yorumu yapmıştır: *"İbraniler İncili"*nde yazılıdır: "İsa Mesih dünyaya gelmek istediğinde, İyi Baba kudretli bir gücü çağırdı... Güç dünyaya indi ve ona Meryem adı verildi ve İsa Mesih yedi ay boyunca onun rahminde kaldı" [46]. Mısırlı Macarius da "iyi ve şefkatli Anne: Ruh'un lütfu" [47] ve "Ruh'un ilahi rahminden" doğan insanlar hakkında yazmıştır [48]. Kilise Babalarının yazılarında bu alıntılarının sıklığı, onların bu konuya gösterdikleri yüksek ilgiyi kanıtlamaktadır.

3. yüzyıla ait Didascalia liturjisi diyakozları "Kutsal Ruh'un imgesi" olarak adlandırır [49].

4. yüzyılda Kilise Babası Apraates bile insan ile Tanrı ve eşi olarak Ruhu arasındaki ebeveyn akrabalığını kabul etmiştir: "İnsan... Babası olan Tanrı'yı ve Annesi olan Kutsal Ruh'u sever ve onlara tapar" [50].

John Damascene gibi Patristik yazarların bile Kutsal Ruh'u Bakire Meryem ile özdeşleştirecek kadar ileri gitmeleri dikkate değer bir gerçektir: "Kutsal Bakire'den olduğu gibi Kutsal Ruh'tan olduğunu anlamamız sizin için yeterli olsun..." [51].

Naassenes ve Nicolaites gibi birçok Gnostik mezhep, Tanrı'nın ve yaşayanların Annesi olan dışı Kutsal Ruh'a tapıyordu [52]. Yahudi mezhebi Elcesaites'in (2. yüzyılın başı) öğretisinde Kutsal Ruh "Tanrı'nın Oğlunun Kız Kardeşi" olarak adlandırılır [53]. Hippolytus, Elkesai'ye göre Tanrı'nın Oğlu'nun Kutsal Ruh olan bir dışı meleğin eşlik ettiği bir melek olduğunu ekler [54]' böylece Meryem'in oynadığı İsa'nın Shakti rolünü ifşa eder. Ophitlerin "Ana-Ruh adına" vaftiz ettikleri ve komünityona katıldıkları bilinen bir gerçektir [55].

Gnostik metinler Kutsal Ruh'un (Tanrı'nın) İlahi Anne ile özdeşleştirildiği başka örnekler de sunar: "Kutsal Ruh [...] ve onun çocukları çoktur" [56]. "Âdem'in ruhu bir nefes vasıtasıyla meydana geldi. Onun ruhunun eşi ruhtur. Annesi ona verilen şeydir" [57]. "Âdem iki bakireden, Ruh'tan ve Bakire Toprak'tan meydana geldi" [58].

Bavyera, Urschalling'deki bir ortaçağ kilisesinde, Teslis'in üç Kişisinin tek bir bedene ait üç baş olarak tasvir edildiği bir fresk vardır (bu şekilde çok başlı Hindu Tanrılarını çağrıştırmaktadır: Adi Guru

Dattatreya' Brahmadeva vs.) Baba ve Oğul sakallıdır ve açıkça erkektir, ancak Kutsal Ruh sakalsızdır ve Cizvit Kutsal Kitap bilgini Kevin O'Connell'a göre kadın gibi görünmektedir [59].

18. yüzyılda Benedikten Dom Pernety, *Tanrı'nın Annesi Meryem'in erdemleri, gücü, merhameti ve yüceliği* hakkında teolojik bir risale yazmış ve burada Bakire'yi yeni yıldızların tekrar tekrar keşfedildiği mistik bir cennet olarak ele almıştır. O, güneşin ihtişamını giyinmiş bir kadındı.⁵⁴⁹ Parlaklığı en keskin görüşü bile kör eden doğruluğun. Bedenlenmiş Fiil'in Annesi olarak, Üçlü Birliğin Üç Kişisiyle bir olmak için İlahiyatla ilişkilendirildi [60]. Halil Cibran da bunu beyan etmiştir: "Tüm varoluşun ilkesi olan Anne, güzellik ve sevgi dolu Ebedi Ruh'tur" [61].

Merejkowski, Aramice Ruh kelimesine atıfta bulunarak aşağıdaki ilham verici satırları yazmıştır: "*Ruha* O değil, Dişi *Ruh*'tur, Tanrı'nın Nefesi, hafif bir esinti gibi⁵⁵⁰ yeryüzünün en nazık ve yine de en karşı konulmaz olanıdır" [62].

Evdokimov gibi önemli teologlar kadın ve Kutsal Ruh arasındaki ontolojik bağı kabul etmektedir: "baskın yönleriyle... dişil (olan) "Ruh taşıyan"dır (*Pneumatophóros*)" [63].

Schuon şöyle yazmıştır: "Ruh... Tanrısallığın "yaratıcı izdüşümüdür"; o halde bir "genişleme" *dir... in divinis* aynı zamanda *ex divinis* bir "fıskırma" dır... "Yaratılış olarak" Ruh, makrokozmetik, mikrokozmetik ve tarihsel olmak üzere üç açıdan Bakire'den başkası değildir" [64]. Bu satırlar Adi Shakti'nin Parabrahman'ın bölünmesi yoluyla doğuşunu ve onun neden olduğu evrenin genişlemesini hatırlatmaktadır (bölüm I).

Lossky, Doğu teolojik kavramları hakkında yaptığı analizde konumuzla ilgili ilginç bir açıklama getirmiştir. "Ebedi düzeyde Oğul ve Ruh Şahısları Baba'dan çıkar" [65]. Bu nedenle, sadece Oğul'un Avatar'ına değil, aynı zamanda Kutsal Ruh'un Kişiliğine de atıfta bulunurken, daha önce gösterildiği gibi Baba'nın enkarnasyonu ne olmuştur ne de olacaktır (bölüm XIX C). "Oğul Baba tarafından gönderilir ve Kutsal Ruh tarafından bedenlenir" [66]. Bu, Meryem Ana'nın Kutsal Ruh'un tezahürü olduğunu zımnen kabul etmektedir. Yazar ayrıca Kelam'ın ilahi bir Şahıs olarak enkarne olması gibi, "Kutsal Ruh'un da (ilahi iradenin -evrenin yaratıcısı ve koruyucusu- yaratılış anından itibaren kendisinde gerçekleştiği) belirli bir anda *dünyaya gönderildiğini* ve orada sadece faaliyetiyle değil... *Şahıs* olarak da bulunduğunu" yazmıştır [67]. Hinduların Adi Shakti (İlahi Güç) dedikleri şeyi Kutsal Ruh'un tezahüründe, evreni yaratan ilahi irade olarak tanımak kolaydır. Yeryüzüne gönderilen Kutsal Ruh'un kimliğine gelince, Nyssa'lı Gregory şöyle yazmıştır: "İlahi güç... şefkatli bir anne gibi... insan doğamıza alabileceği şeyi verir; ve böylece Tanrı'nın insana çeşitli tezahürlerinde hem Kendisini insana uyarlar hem de insan dilinde konuşur" [68]. Lossky *de Sarovlu Aziz Seraphim'in Vahiilerine* atıfta bulunur: "Tanrı'nın lütfu, *çocuklarına karşı sevgi dolu bir anne gibi, bizzat Tanrı'nın Annesi'nin şefaatiyle* acı çeken kalbinizi teselli etmeye *tenezzül etti*" [69]. Böylece İsa'nın bahsettiği İlahi Anne ile Rahatlatıcı'nın (Kutsal Ruh) özdeşliği bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Evdokimov da bunu kabul etmiştir: "Kutsal Ruh, Sophia, Bakire ve kadınlık arasında derin bir bağ vardır... Sergius Bulgakov'un ifadesine göre Kutsal Ruh *hipostatik anneliktir*" [70]. Bulgakov başka zamanlarda da Kutsal Ruh'tan "Tanrı'nın kızı" olarak söz ederdi [71]. Rahip Bulgakov, "Palamizm ve Kabala'nın etkisi altında Tanrı'yı çift cinsiyetli olarak gören ve onu eşit derecede "Baba" ve "Anne" olarak nitelendiren" androjen İsa Mesih doktrinini yaymakla suçlanarak 1922 yılında Kilise tarafından soruşturma altına alındı [72].

Alexis Kniazev *de Ortodoks Kilisesi'nde Tanrı'nın Annesi* adlı kitabında şöyle yazmıştır: "Bizzat Tanrı olanın Annesi, aynı zamanda Kutsal Ruh'un simgesidir" [73].

Yahudiliğin tek Tanrılı dininin ortaya çıkışına tanıklık eden dönemden sonra Hristiyanlığın kurulduğu dönemden sonra Kutsal Ruh'un egemen olduğu yeni bir dönemin başlayacağını öngören bazı inisiyeller vardı. Kudüslü Yuhanna'nın durumunu daha önce sunmuştuk (bölüm XIX D).

Bir başka vizyoner de Dante tarafından "*calavrese abate Giovacchino/ di spirito profetico dotato*" (Calabrialı başrahip Giovacchino/ kehanet ruhuyla donatılmış) olarak adlandırılan Florisli Joachim'dir (Gioacchino da Fiore veya Gioacchino de Celico, c.1130/45-1202). Ünlü Cistercian (Benedikten) başrahibi, insanlığın tarihin üç aşaması (*status* Lat.) boyunca kesintisiz evrimini ilan etti. Tefekkür (bizim deyimimizle meditasyon), bilgi ve bütünleşme anlamına gelen üçüncü bir ruhani kurtuluş

çağını, insanlığın ilahi Lütuf tarafından aydınlatılacağı *Kutsal Ruh Çağı*'nı, insanların Tanrı'dan korktuğu *Baba* (Yahova) *Çağı*'ndan ve iman ve sevgi çağı olan *Oğul* (İsa Mesih) *Çağı*'ndan sonra gelen bir zamanı ilan etti. *Evangelium Aeternum* (*Ebedi İncil*) bu üçüncü evrensel Barış ve Hakikat dönemini yönetecektir [74]. Bu kavram daha önce gösterilenlere tamamen uymaktadır (bölüm XIX D). Joachim'in kehanetine göre, Ruhun Çağı ruhbanlar tarafından yönetilen mevcut Kilise çağının yerini alacak ve giderek kilise hiyerarşisine karşı bir muhalefet dili haline gelecektir. Papalar ve piskoposlar havarisel yoksulluk ve sadelikten uzaklaşmış ve kendilerini yozlaşmaya teslim etmiş olarak resmedildi. Ruhban Kilisesi İsa Mesih Karşısı olarak görülüyordu. Ruh'un yeni yayılışında, Ruh kadın biçiminde ifşa edilecekti [75]. Kehanet, Kutsal Ruh'un zamanına atıfta bulunmakta olup, bu dönemde kurumsal papalık kilisesi, sakramentleri ve Kutsal Yazıların harfleriyle katılaşmış vahyiyle birlikte yerini Ruh'la ve ruhani bilgiyle dolu karizmatik figürlerden oluşan bir topluluğa bırakacaktır. Mircea Eliade, "Florisli Joachim'in kehanete dayalı eskatolojik spekülasyonlarının, Assisili Aziz Francis'in, Dante'nin ve Savonarola'nın düşüncelerine ilham verip onları beslemesine rağmen, bu kadar çabuk unutulup gitmesinin Batı dünyası için gerçek bir trajedi olduğuna" inanıyordu [76]. Ortaçağ eskatolojik kavramları ile Aydınlanma ve on dokuzuncu yüzyıl tarafından üretilen çeşitli "Tarih felsefeleri" arasındaki sürekliliği vurgulamak önemlidir. Son otuz yılda, Gioacchino da Fiore'nin kehanetlerinin on üçüncü yüzyılda ne kadar istisnai bir rol oynadığı ve az ya da çok sekülerleşmiş bir biçimde on dokuzuncu yüzyıla kadar devam ettiği anlaşılmaya başlanmıştır. Gioacchino'nun ana fikrinin önemli yankıları olmuştur. Bu fikir, Aziz Augustine zamanından beri Kilise tarafından kabul edilen Tarih teolojisine ters düşüyordu. Mevcut doktrine göre, Kilise tarafından yeryüzünde mükemmellik sağlandıktan sonra, gelecekte Kilise'nin *yenilenmesi* söz konusu olmayacaktır.⁵⁵¹ Gioacchino da Fiore, Hristiyanlığa arkaik evrensel yenilenme mitini geri getirir. Gioacchino üçüncü çağı Kutsal Ruh'un rehberliğinde Özgürlüğün hükümdarlığı olarak tasarlar ki bu da tarihsel Hristiyanlığın aşılması ve son tahlilde mevcut kural ve kurumların ortadan kaldırılması anlamına gelir. Couliano, Taubes ve Löwith'in de belirttiği gibi, "Flora'lı Joachim'in Voegelin için⁵⁵² eskatolojik beklentilerin yenilenmesindeki en önemli karakterdir" [77]. Joachim'in fikirleri Lessing'in *İnsan Irkının Eğitimi*' Saint-Simon' Auguste Comte' Fichte' Hegel' Schelling' Krasinsky'nin *The Third Kingdom of the Spirit* ve Merejkowski'nin *The Christianity of the Third Testament* [78] adlı eserlerinde yankı buldu, sonuncusunun *Jesus the Unknown* [79] adlı eserini de unutmamak gerekir. Gioacchino'dan esinlenen Fr. Baader, Jacob Boehme ve hatta Georges Sand da bir Üçüncü Ahit, üçüncü bir tarihsel çağ hakkında düşünmüşlerdir. Levi Dowling'e göre *Kova Çağı* bilincin üç aşamasını içeriyordu: "Tanrı'nın ve insanın her şeye kadir olduğu bilinci; İsa Mesih bilinci ya da İlahi Sevgi bilinci; Kutsal Nefes ya da Yüce Zeka bilinci" [80]. Yukarıdaki ruhla ve Gregory Nazianzen'i hatırlatarak, Evdokimov duyurdu: "Gizli bir çimlenme "Ruhun baharını" hazırlar" [81].

Gösterildiği gibi (bölüm XIX D; XX C1 ve C4), birçok durumda Kutsal Yazıların son metinleri peygamberlik mesajlarından oluşur ve *İncil* de bir sonraki çağın ifşa edilmesini sağlayan ipucunu sağlayarak bir istisna oluşturmaz. Yahve'nin (Baba) hakimiyetindeki Eski Ahit'i sona erdiren kehanetler arasında İsa'nın (Oğul) gelişini ilan eden Zekeriya'ya ait olan da vardır: "Kulumu, Dal'ı (Filiz) ortaya çıkaracağım" (3:8). Aynı şekilde Yeni Ahit'i kapatan Vahiy'in sonuna doğru da okuyabiliriz: "Ve Ruh ve Gelin şöyle der: "Gel". Ve işiten desin ki: "Gel" desin. Ve susamış olan gelsin; isteyen, yaşam suyunu özgürce alsın" (22:17). Bu, bir sonraki Büyük Avatar'a işaret eden *çifte bir gösterge*: hem (Kutsal) Ruh hem de Gelin (bölüm XIX D)' doğrudan yaşam suyuna (Kundalini; bölüm XI D)', yani arzu eden herkes için mevcut olan Aydınlanmaya (Yoga) gönderir. *Katolik Kilisesi İlmihali* bunu kabul etmiştir: "Kutsal Ruh, kurtuluşumuz için planın başlangıcından tamamlanmasına kadar Baba ve Oğul ile birlikte çalışmaktadır. Ancak Oğul'un kurtarıcı Beden Almasıyla başlayan bu "son zamanlarda", Ruh açığa çıkar ve verilir, bir kişi olarak tanınır ve karşılanır. Şimdi ilk doğan ve yeni yaratılışın başı olan İsa Mesih'te tamamlanan bu ilahi plan, Ruh'un dökülmesiyle insanlıkta somutlaştırılabilir... " [82].

Bükreş *İlahiyat Enstitüsü* Rektörü Profesör Dr. Dumitru Gh. Popescu, 1991 yılında Canberra'da (Avustralya) düzenlenen ve 380 Kiliseyi temsil eden 800 delegeden oluşan 4,000 katılımcının önünde Ekümenik Konsey çalışmaları hakkında bir rapor sundu. "Ana konu şuydu: "Gel, Kutsal Ruh⁵⁵³ ve yaratılışı yenile!" Sadece Kurtarıcı'nın rolünün tartışma konusu olduğu önceki oturumların aksine, bu

kez Kutsal Ruh'un varlığına vurgu yapılıyordu ki bu da sebep-sonuç üzerine kurulu mekanik bir kavramın sonu anlamına geliyordu. O andan itibaren teoloji, enerji fikrine odaklanan yeni bir bakış açısına geçmiştir. Çağdaş dünya, kendisini Kutsal Ruh'a açarak, düşüncesinde temel bir kırılma yaşamış, ateizmi ve hatta komünizmi yaratan kapalı, otonom sistemlerden kurtulmuş ve bunun yerine açık sistemleri benimsemiştir." Bir başka fikir de Ortodoksluğun her zaman Tanrı ile dünya arasındaki dinamik ilişkiyi vurgulamış olduğudur; bu ilişki "Tanrı'nın insana indiği ve insanın Tanrı'ya doğru yükseldiği yaratılmamış enerjiler tarafından desteklenmektedir" [83].

NOTLAR

- [1] NHL, *The Gospel of Philip* 55.23-26. [2] Barbara Newman'dan alıntı, *Bilgeliğin Kız Kardeşi: St Hildegard's Theology of the Feminine*, Scholar Press, Aldershot 1987, s.62. [3] Jung, *Psychology and Religion, The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*, § 107, s.62-63. [Augustine' *Sermones* 189, II' in Migne' P.L.' vol. 38' col.1006; ayrıca Jung, *Psychology and Religion*, in *The Collected Works*, vol. 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*, § 107, not 52 ila s.63. [5] Baring' Cashford' s.58-60; ayrıca s.302'311'353'609. [6] Gimbutas, *The Goddesses...*, s.147; *The Civilization...*, s.342. [7] Baring, Cashford' illustr. to pp.42'43'84'124'322'323'325'327; Patai' illustr. 7'23. [8] Diodorus Siculus, *Bütün Eserler. Birinci ve İkinci Kitaplar* (çev. Oldfather), W.H. Heinemann, Londra 1967,1968, s.359-417. [9] Greaves, Podro, s.105. [10] Homeros, *Odysseia* XV' 160. [11] *Ibid.* I.431-432; XXII.293-295. [12] Paelian, s.71. [13] Joseph Campbell, *The Inner...*, s.104. [14] Eliade, *'Zalmoxis...'* s.94. [15] Baring, Cashford, s.637. [16] Zohar II' 217a, cilt IV, s.238. [17] Schuon, *Gnosis*, s.127. [18] Johannes Weiss, *Die Schriften des Neuen Testaments*, I, s.450; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.122. [19] *Talmud*, Hagigah, 15a; Berakhoth, 3a; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.287. [20] Epiphanius'un 30.13.6, cilt I, s.130; bkz. *The Other Bible*, s.338; ayrıca Irenaeus, A.H. 30. [21] Justin Martyr, *Trypho ile Diyalog*, LXXXVIII; ayrıca Pseudo-Cyprian, *De Rebaptismate*, 17, *apud* Epiphanius, cilt I, not 31 ila s.130. [22] Saeki' § 172, s.43. [23] Baring' Cashford' s.630. [24] Gilles Quispel *'Çocuğun Doğuşu'* İlkbahar' Dallas 1973' s.23. [25] Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.213, *Thomas'ın İşleri*, § 27,49,50'den alıntı. [26] *The Acts of Thomas* § 50. [27] Jung *'The Archetypes and the Collective Unconscious'* in *The Collected Works*, vol. 9, part I, § 93, p.45; cf. *Psychology and Religion*, in *The Collected Works*, vol. 11: *Psychology and Religion: Batı ve Doğu*, § 487, s.323. [28] *A.g.e., Psychology and Religion, The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion* içinde: *Batı ve Doğu*, § 126, not 16, s.73. [29] *Civilisations' Peoples & Mondes'* Éd. Lydis' Paris 1966-1973' cilt III' s.18, o.t. [30] Marie-Joseph Lagrange, *La Crète ancienne*, V. Lecoffre, Paris 1908, s.105; Merejkowski'den alıntı, *Jesus the Unknown*, s.288. [31] Baring' Cashford' s.107. [32] *Zend Avesta'* Yaşt 10. [33] *Apud* Graves' Podro' s.30. [34] Örneğin Perkins, s.100. [35] NHL'nin Yuhanna Apokrifonu 2.8-9'12-14. [36] *Teslis Üzerine Bölümler'* de (Rusça); *apud* Evdokimov, *Woman...*, s. 219-220, ve not 25. [37] Rev. G. Ouseley, R. Müller, *Das Evangelium des vollkommenen Lebens* 72.10, Bern, 1974, o.t. [38] Levi [Dowling] *'The Aquarian...'* 162.5-7'10, s.227; cf. Würtz'ün yorumu' s.135. [39] Levi [Dowling], *The Aquarian...'* s.11. [40] *Ibid.* s.9. [41] *Ibid.* s.6. [42] *Ibid.* 163.33; p.230. [43] Origen, *The Commentary on the Gospel of John* II.6; cf. Origen, *Yeremya Üzerine, Homilies* XV.4; Resch, *Apokryphon* 2 [A 14 a ve b], s.216; ayrıca Graves, Podro, s.467. [44] Origen'in *Yeşaya Üzerine Yorumu* IX.9. [45] Jerome' *Commentary on Isaiah*, IV; *apud* Richard J. Clifford, *The Rocky Road to a New Lectionary*, Weston Jesuit School of Theology, Cambridge, Mass. 1996. [46] Kudüslü Cyril, *Discourse on Mary Theotokos*, 12a, *The Complete Gospels* içinde, s.430; ayrıca Ron Cameron (editör), *The Other Gospels: Non-Canonical Gospel Texts*, The Westminster Press, Philadelphia 1982, s. 85-86. [47] Mısırlı Macarius'un *'Spiritual Homilies* 28.4' Migne 'P.G.' cilt 34. [48] *Ibid.* 30.2. [49] Ya'qub ibn Yusuf, *The Redemption of the Shekhinah*, in *Gnosis*, vol. 14 (Winter, 1990), s.55. [50] Hauke, s.293. [51] Şamlı Yuhanna, *Ortodoks İnanç*, IV.13 içinde Migne, P.G., cilt 94, col.1145A. [52] *Catholic Encyclopedia*, The Encyclopedia Press, Copyright 1913; *apud* Christine J. Murray, *Neo-Gnosticism - Sophia - Logos - Christ - Catholic Encyclopedia*. [53] Epiphanius, 53.1.8, cilt II, s.71; krş. 30.17.5, cilt I, s.133; ayrıca *The Catholic Encyclopedia*, s.v. Elcesaites. [54] Ory' s.168,245-246. [55] Wilhelm Bousset, *Hauptprobleme der Gnosis*, 1906, s.66; yeniden basım Vanderhoek und Ruprecht, Göttingen 1973; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.313. [56] NHL, *Philip İncili* 59.35-60.1. [57] *A.g.e.*, 70.22-26. [58] *A.g.e.*, 71.16-18. [59] Somerville' s.181. [60] *Apud* Jyoti' *Le nouveau paradigme ou Le jardin des Grenades*, Éd. Publisud, Paris 1998, s.114. [61] Kahlil Gibran, *Broken Wings* (çev. Anthony Ferris), Citadel Press, New York 1962. [62] Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.328. [63] Evdokimov, *Kadın...*, s.261. [64] Schuon, *Gnosis*, s.126. [65] Lossky, *"The Mystical..."*, s.158. [66] *A.g.e.*, s.158. [67] *A.g.e.*, s.157-158; vurgular

eklenmiştir; bkz. s.156,158-159. [68] Nyssa'lı Gregory, *Eunomius'un İkinci Kitabına Cevap*106 (II.419), *The Nicene and Post-Nicene...* içinde, Seri II, cilt V. [69] *Entretiens de S. Séraphim sur le but de la vie chrétienne*; Lossky' *The Mystical...* ' s.228; vurgu eklenmiştir. [70] Evdokimov, *Kadın...* , s. 230. [71] Hauke, s.294. [72] *A.g.e.*, s.269. [73] Kniazeff, s.92, o.t. [74] Henri de Lubac, *Exégèse médiévale*' cilt 3' Aubier, Paris 1967' s.477-527; Jacques Brosse' *Religious Leaders*' Chambers' Edinburgh, New York, Toronto 1991' s.100. [75] Arvind Sharma, s.220. [76] Eliade, *The Myth...* , not 6, s.145. [77] Couliano, s.259. [78] Eliade, *'Mit ve Gerçeklik'* s.179-180. [79] Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.314. [80] Levi [Dowling], *The Aquarian...* ' s.11. [81] Evdokimov, *Woman...* , s.269. [82] *Catechism...* , § 686, s.180. [83] *Curierul Național (Ulusal Kurye)* (1991, 15 Mart), o.t.

XXII. İSA'NIN GÜCÜ

"Bütün halklar, uluslar ve diller kendisine kulluk etsinler diye ona egemenlik, yücelik ve krallık verildi."
Daniel 7:14

Kısa bir süre için, belki de bazı dikkatsiz ya da aceleci Kutsal Kitap okuyucuları tarafından sorulmuş olan bir soruyu yanıtlamakla başlayacağız: Tüm güçlerle donatılmış Tanrı Oğlu'nun çarmıhta ölümle karşılaşması nasıl mümkün oldu?

Gerçekten de hiç kimse O'na zarar veremedi, O'na dokunamadı. "O'nu kentten kovdular, uçurumdan aşağı atmak için kentlerinin üzerine kurulduğu dağın tepesine çıkardılar; ama O, aralarından geçerek yoluna gitti" (Luka 4:29-30). "Bu nedenle O'nu yakalamak istediler; ama saati henüz gelmediği için kimse O'na elini sürmedi" (Yuhanna 7:30; krş. 10:39). "Kimse onu almadı, çünkü saati henüz gelmemiştir" (8:20). "Kimse onu (yaşamı) benden alamaz, ama ben onu kendim bırakırım. Onu bırakmaya da, yeniden almaya da yetkim var" (10:18), yani ölümden dirilmeye.

Bununla birlikte, Kurtarıcı'nın İlahi Babası tarafından verilen görevi kabul ettiğini unutmamalıyız. Dünyayı kurtarmak için kendi rızasıyla yaptığı fedakârlık sayesinde İsa, Diriliş'e giden Yol'a yerleştirilen Kapısı'nın, yani Adi Agnya çakranın Virata'sında açılmasını sağlamıştır.

A. KUTSAL RUH - LÜTUF VEREN, YARATILMAMIŞ ENERJİ

"Kutsal Ruh üzerinize geldiğinde güç alacaksınız."
Elçilerin İşleri 1:8

Vladimir Lossky, Doğu Kilisesi'nin mistik teolojisini ele aldığı kitabında şunları yazmıştır: "Batı teolojisinin *doğaüstü* olarak adlandırdığı şey, Doğu için *yaratılmamış* olanı, ilahi enerjileri ifade eder... Doğu Kilisesi teolojisinde... Kutsal Ruh'un insanlara ilettiği ilahilik... onları 'ilahî doğanın paydaşları' haline getirirken^{ss4} "Tanrılık ateşini, yaratılmamış lütfu bahşederken... Üçlü Birlik içimizde... üç hipostaz için ortak olan enerjiler aracılığıyla ya da başka bir deyişle lütufla yaşar, çünkü Kutsal Ruh'un bize ilettiği Tanrılaştırmacı enerjileri bu isimle biliriz... Lütufla Tanrı olurken yaratıklar olarak kalırız, tıpkı İsa Mesih'in Enkarnasyonla insan olurken Tanrı olarak kalması gibi... Doğu ruhaniliği için bizi İsa Mesih'e uygun hale getiren tek yol Kutsal Ruh'un bahşettiği lütfu edinmektir" [1]. Kutsal Ruh'un lütfu kurtuluşu (*mokşa*, Sanskr.) beraberinde getirir: "[Rab'bin] Ruhu'nun olduğu yerde özgürlük vardır" (2. Korintliler 3:17).

Hristiyan Babalar, XXV A bölümünde gösterildiği gibi, Tanrı'nın tezahürlerine "erdemler", "enerjiler" (*energeiaí*, Gr.) ve "güçler" (*dynámeis*, Gr.) adını vermişlerdir. Pseudo-Areopagite Dionysius'a göre "O'nun görkemi göksel güçlerde tezahür eder, insanda yansır" [2]. "Onun enerjileriyle^{ss5} Tanrımızı tanıyoruz; ... onun enerjileri bize iner" diyen Büyük Basil [3] enerji yönünü (görkem, parlaklık) vurgulamıştır. Gregory Palamas, İskenderiyeli Cyril'e atıfta bulunurken Kutsal Ruh'un (Tanrı'nın Gücü veya Adi Shakti) yaratıcı niteliğini ortaya koymuştur: "Yaratılış enerjinin görevidir" [4] "Var olan her şeye nüfuz eden enerjileri, Tanrı yaratır ve işletir" [5].

Bölüm XXV A, yukarıdaki konuyu geliştirecektir.

B. VAFTİZ. İKİNCİ DOĞUM

"Rab'bin sözünü, O'nun nasıl dediğini hatırladım: "Yahya su ile vaftiz etti, ama siz Kutsal Ruh'la vaftiz edileceksiniz."

Elçilerin İşleri 11:16 (çapraz başvuru 1:5)

Yukarıdaki sözler Kutsal Yazıların iki tür vaftiz arasında ayrım yaptığına işaret etmektedir: tövbe için Yahya tarafından yapılan *su vaftizi* ve gerçek vaftiz olan İsa tarafından yapılan *Kutsal Ruh ve ateşle vaftiz*. Paskalya'dan önceki Cumartesi günü, bugün bile Katolik Kilisesi'nde uygulanan ve Kutsal Ruh'un suya inişinin tekrarlanmasından (*descens Spiritus Sancti in aquam*, Lat.) oluşan *benedictio fontis* ritüeli gerçekleştirilir (Doğu Kilisesi'ndeki karşılığı "İyileştirici Bahar"dır). Jung bu konuda şu yorumu yapmıştır: "bu tam olarak simyanın ilahi su fikridir" [6]. ("*Benedictio fontis*" ifadesi Latin kökenli olup "kaynak/bahçe suyu üzerine dua" veya "su kutsaması" anlamına gelir. Bu tarz ritüeller genellikle Katolik Kilisesi ve bazen diğer Hristiyan geleneklerinde suyun kutsanması ve bu suyun çeşitli amaçlar için kullanılması amacıyla yapılır. Hristiyanlıkta ve Katolik gelenekte, suyun kutsanması, ormanın temizlenmesi, yeni yapılan bir kilisenin veya mezarın kutsanması, şifa ve korunma amaçlarıyla gerçekleştirilen önemli ritüellerden biridir. Özellikle "*Benedictio fontis*" şeklinde anılan ritüel, suyun ruhani anlamda temizlenmesi ve kutsanması amacıyla uygulanabilir.)

"Ruhumu onun üzerine koyacağım" (Yeşaya 42:1; çapraz başvuru Hezekiel 36:27; Yoel 2:28). Bu sözler İsa'nın vaftiz edileceğini önceden bildiriyordu (Matta 12:18; çapraz başvuru 3:16; Markos 1:10; Luka 3:22). Kurtarıcı'nın vaftizi O'nun etkinliğinin başlangıcına işaret eder: "İsa Kutsal Ruh'la dolu olarak Şeria Irmağı'ndan döndü" (Luka 4:1; çapraz başvuru Matta 4:1; Markos 1:12). Bu *gerçek vaftizden* hemen sonra, Celile'de adı Kana (*qanah* 'elde etmek' İbr.) olan yerden başlayarak mucizeler yapma lütfunu elde etti ve tam olarak insanoğlunun ilahi güçleri *elde* ettiğini gösterdi. "İsa, Ruh'un gücüyle Celile'ye döndü" (Luka 4:14). Böylece İlahi Güç (*Adi Shakti*, Sanskr.) ile Kutsal Ruh arasındaki ilişki bir kez daha doğrulanır (bölüm XXI). İsa'nın mucizeler dizisine başlarken isteksiz olduğunu ve bu nedenle annesine şöyle dediğini hatırlamalıyız: "Benim saatim henüz gelmedi" (Yuhanna 2:4). Bu tarihi an eski Çin Hristiyan yazılarında da anlatılmaktadır: "'Yol'un zekâsına' uyanışından sonra üç yıl altı ay geçti ve bu süre zarfında büyük bir kâtime yakışacak kadar titiz davrandı ve pratik yaptı" [7]. Bu nedenle İsa'nın kamusal yaşamı üç buçuk yıl sürmüştür ve bu süre kendine özgü bir öneme sahiptir (bölüm IX). Metin, Sushumna kanalında (*Yol*) (Kundalini'nin) *uyanışı* yoluyla verilen aydınlanmasından (*Zekâ*) açıkça bahsetmektedir.

İsa Yeruşalim'deki tapınaktayken, "başkâhinler, din bilginleri ve ileri gelenler O'na gelip şöyle dediler "Hangi güçle⁵⁵⁶ Bunları sen mi yapıyorsun? Bunları yapman için sana bu gücü kim verdi?" İsa onlara şöyle karşılık verdi: "Ben de size bir şey soracağım:... Yahya'nın vaftizi gökten miydi, yoksa insandan mıydı?" (Markos 11:27-30). İsa Mesih'in sorusu cevapsız kaldı, çünkü kâhinler, din bilginleri ve ihtiyarlar O'nu anlayamadılar.

Kurtarıcı müritlerine şöyle demiştir: "Kutsal Ruh üzerinize geldiğinde güç alacaksınız" (Elçilerin İşleri 1:8). Pentikost gününü beklerken İsa duyurdu: "Babamın sözünü üzerinize gönderiyorum; ama siz yukarıdan güçle donanıncaya dek kentte kalın" (Luka 24:49). Aslında, yukarıdan gelen *güç*, İsa Mesih'in söylediği gibi, vaat edilen Rahatlatıcı'dan, gerçeğin Ruhu'ndan (Kutsal Ruh'un tezahürü; bölüm XXI) geldi: "Baba'ya yalvaracağım, o da size sonsuza dek sizinle birlikte olacak başka bir Rahatlatıcı, Gerçeğin Ruhu'nu verecek; dünya onu görmediği ve tanımadığı için onu kabul edemez; ama siz onu tanıyorsunuz, çünkü o sizinle birlikte yaşayacak ve içinde olacaktır" (Yuhanna 14:16-17). "O beni yüceltecek, çünkü benden alacak ve size duyuracak" (16:14).

Su ile vaftiz ritüeli, Tanrı ile İbrahim arasında yapılan Ahitin 8bir işareti olarak Yahudi geleneğindeki bedeni kurban etme geleneğinden bir sapmayı temsil ediyordu: "Aranızdaki her erkek sünnet olsun" (Yaratılış 17:10).

Suya daldırma Hindistan'da ortaya çıkmıştır ve Hindular tarafından binlerce yıl önce olduğu gibi hala hararetle uygulanmaktadır. Manu'nun kutsal törenlerle ilgili ikinci kanun kitabında yeni doğan bir bebeğin göbek bağıını kesmeden önce üzerine kutsal su dökülmesi emredilir; ardından mantralar söylenirken bal, *ghee* yani sadeyağ (*bu amrut'u hatırlatır; bölüm XV E*) ve tuzdan oluşan bir karışım altın bir kaşıkla bebeğin diline sürülür. Bu uygulama bugün de tüm Hindistan'da kullanılmaktadır. *Atharva-Veda*'da şöyle yazar: "Her kim doğumundan sonra mantraları söylerken Ganj'in bağışlama

suyuyla temizlenmemişse, kirlilik içinde geçirdiği yılların sayısı kadar gezintiye çıkacaktır". Açıkça *görüldüğü* üzere, bu *gezintiler* ruhun cezalandırıcı reenkarnasyonlarını *ifade ediyordu*. Zekeriya Peygamber'in, Darius'un hüküm sürdüğü Hristiyanlık öncesi dönemde suyla vaftiz ettiği bilinmektedir. Hristiyanlardan önce Esseniler de daldırma yoluyla su vaftizini uyguluyorlardı. Josephus bize onların bir yerde toplandıklarını ve beyaz örtüler giydikten sonra vücutlarını soğuk suda yıkadıklarını bildirir. Ve bu arınma bittikten sonra, her biri başka bir mezhepten kimsenin girmesine izin verilmeyen kendilerine ait bir yerde toplanırlar [8].

Bununla birlikte, Yahya'nın vaftizini benzersiz kılan şey, daldırma ritüelinin ötesinde ima edilen ahlaki arınmaydı.

"Yahya... tövbe vaftizini vaaz ediyordu" (Luka 3:3; çapraz başvuru Matta 3:1-2; Markos 1:4). Aslında şöyle demiştir: "Ben sizi tövbe etmeniz için suyla vaftiz ediyorum, ama benden sonra gelecek olan... sizi Kutsal Ruh ve ateşle vaftiz edecek" (Matta 3:11; Luka 3:16; Markos 1:8; Yuhanna 1:33). Ayrıca Elçilerin İşleri iki tür vaftizi birbirinden ayırır: "Tövbe edin, günahlarınızın bağışlanması için her biriniz İsa Mesih'in adıyla vaftiz olun, Kutsal Ruh armağanını alacaksınız" (2:38). Müritler "Kutsal Ruh'u alsınlar diye onlar için dua ettiler; çünkü Kutsal Ruh henüz hiçbirinin üzerine inmemiştii, yalnızca Rab İsa'nın adıyla vaftiz edilmişlerdi" (8:15-16).

Sadece suyun değil ateşin de temizleyici gücü olduğu bilinen bir gerçektir; bu sadece Hinduizm ve diğer ideolojilerde değil Eski Ahit'te de kabul edilen bir gerçektir. "[Ben] tamamen temizleyeceğim⁵⁵⁷ Cürufunu ve bütün alaşımını al.⁵⁵⁸" (Yeşaya 1:25). "Üçte birini ateşe atacak, gümüş nasıl arıtılırsa onları da öyle arıtacak, altın nasıl denenirse onları da öyle deneyeceğim" (Zekeriya 13:9). "Sana benden ateşte arıtılmış altın almanı öğütlerim" (Vahiy 3:18). Bu cümleler Katolik Kilisesi'ne Araf'ın icadının yanı sıra "kafirleri" zorla "arındırmak" için diri diri yakmakla sonuçlanan ateş işkencelerini de ilham etmiştir. Kutsal Yazılar'ın derin anlamını kavrayabilmek için, Kutsal *Kitap*'ı kelimesi kelimesine anlamamanın ezeli düzeyinin ötesine geçmeliyiz.

İsa duyurdu: "Ben yeryüzüne bir ateş salmaya geldim; o ateş tutuşturulduktan sonra ben ne yapacağım? Ama vaftiz edilmem gereken bir vaftizim var ve o tamamlanana dek nasıl da daralıyorum" (Luka 12:49-50).

Daha önce de belirtildiği gibi (bölüm XI E), *ateş* Kundalini için bir metafordur. Gerçekten de İşaya, Zekeriya ve Vahiy'den alınan yukarıdaki metinlerin anlamı buydu. Edsman, ezeli Hristiyanlık ve Gnostisizm'deki ateş vaftizi gibi, birini ateşe atmanın Doğu ve Yahudi-Hristiyan sembolizmi hakkında yazmıştır [9].

Diğer taraftan, bugün özel bir anlamda kullanılan "ateş vaftizi" syntagması, aslında inançları nedeniyle ölüme gönderilen Hristiyanların şehit edilmesine atıfta bulunuyordu. Bu, onların almaya vakit bulamadıkları su vaftizinin yerine geçiyordu.

Eski Ahit su serpmekten söz eder. Rab şöyle der: "Üzerinize temiz su serpeceğim, bütün kirliliklerinizden arınacaksınız; sizi bütün kirliliklerinizden temizleyeceğim" (Hezekiel 36:25). Metin devam eder ve daha belirgin hale gelir: "Ruhumu içinize koyacağım" (36:27; krş. Yoel 2:28; Yeşaya 42:1). İsa, Kutsal Ruh'un işinden yoksun olamayacak vaftiz konusunda net bir tutum benimsemiştir. Böylece Kurtarıcı, tövbe etmek için suyla yapılan vaftizi Yahya'nınkinden kesin bir şekilde ayırmıştır: "Yahya suyla vaftiz etti, ama siz çok değil, birkaç gün sonra Kutsal Ruh'la vaftiz edileceksiniz" (Elçilerin İşleri 1:5; krş. 11:16) diyerek Pentikost'un olağanüstü olayını ilan etmiştir. Kuşkusuz, vaftiz yoluyla bahşedilen *güç*, vaftiz edilen kişinin üzerine inen Kutsal Ruh'un sonucuydu. Sonuç olarak, Aydınlanma yoluyla alıcı, Kundalini uyanışının bir sonucu olarak *iki kez doğmuş* (*dvija*, Sanskr.) ya da *aydınlanmış* (*buddha*) bir insan haline gelir. Eğer doğruyu söylemek gerekirse, Justin Martyr gerçek vaftizden bahsederken bu mantığı kabul etmiştir: "Ve bu yıkanmaya aydınlanma denir, çünkü bunları öğrenenlerin anlayışları aydınlanır" [10]. Justin, Eleusinian Gizemlerinin "yeraltı dünyasına inişten" (*katábasis*, Gr.) sonra kutsalların kutsallarının elde edilmesini tanımlamak için kullandığı aynı kelimeyi, *photismós*'u (aydınlatma, Gr.) kullanır.

İsa'nın vaftizinin *Codex Cantabrigiensis D'*'de bulunan eski versiyonu, vaftizin ikinci bir doğum olduğunu doğrulamaktadır: "Sen benim Oğlumsun, bugün seni doğurdum" (*huiós mou ei su egó sémeron gegénneká se*, Gr.) [11], Luka 3:22'nin çarpıtılmış kanonik metni yerine (bölüm XX B). Böylece, *Kodeks D* Mezmur yazarını hatırlatır: "Sen benim Oğlum'sun; bugün seni doğurdum" (2:7). Justin'e göre (parantez içinde Merejkowski'nin belirttiğiyle): "O'nun (İsa'nın) doğumu (ikincisi), insanların O'nun hakkındaki bilgilerinin (*gnósis*) başladığı o anda, insanların iyiliği için gerçekleştirilmeliydi" [12].

Filipus'un Müjdesi de aynı konuya değinir: "Dünya gerçeği başka bir şekilde kabul etmeyecektir. Bir yeniden doğuş ve bir de yeniden doğuş imgesi vardır. Kesinlikle imge aracılığıyla yeniden doğmak gerekir. Hangisiyle? Diriliş. İmge, imge aracılığıyla yeniden doğmalıdır. Gelin odası ve imge, imge aracılığıyla gerçeğe girmelidir: bu restorasyondur... Rab her şeyi bir gizem içinde, bir vaftiz ve bir Krizma ve bir Efkariyet ve bir kurtuluş ve bir gelin odası içinde [yaptı]" [13]. İşleri daha açık hale getirmek için müjde devam etti: "Vaftiz "kutsal" bir binadır. Kefaret "kutsalların kutsalıdır⁵⁵⁹". "En kutsalın da kutsalı" gelin odasıdır. Vaftiz dirilişi [ve] kurtuluşu içerir; kurtuluş gelin odasında (gerçekleşir). Ama gelin odası [...] den daha üstün olanın içindedir." [14]. "Kutsalların kutsalı" olarak adlandırılan [...] peçe [...] yukarıdaki görüntü [...] dışında gelin odası [...] kirletildi. Bu nedenle duvağı yukarıdan aşağıya doğru kirletildi. Çünkü aşağıdan bazılarının yukarı çıkması uygundu" [15]. Daha önce gösterildiği gibi (bölüm XX C4) Sahasrara veya Göklerin Krallığı, tüm çakraların *tepesine* yerleştirilmiş olan *gelin odasından* veya kutsalların *kutsalından* başka bir şey değildir, aslında tüm beden (görüntü artık süptil bedendir, o zaman Kundalini'dir) çünkü başın tepesine yerleştirilmiştir. *Perdenin yırtılması*, Kundalini'nin (bazıları aşağıdan - omuriliğin dibinde olduğu için) Sahasrara'ya ulaşana kadar *yukarı çıkmak üzere* uyanmasıdır (*dirilişidir*). Bu, *gelin odasında* gerçekleşen *kefarettir*. Gerçekten de, hem *dirilişi* hem de *kurtuluşu* içeren *vaftizin* anlamı budur. Valentinianus vaftizhanesinin adının *nymphon*, yani gelin odası olduğunu da eklemeliyiz.

Hindistan'ın aksine, yeni doğan bebeklerin vaftiz edilmesi Hristiyanlıkta nispeten geç bir ritüeldir. Başlangıçta vaftiz yılda bir kez, Paskalya arifesinde yapılırdı (bkz. *üstte*). Vaftizden önce 40 gün süren ve vaftiz olmaya hazırlanan *katekümenin* (*katechoúmenos* 'yüksek sesle çağrılan/öğretilen' Gr.) arınmasını amaçlayan bir oruç dönemi vardı. Ritüelin kendisi (ayrıca bkz. bölüm XX C4) bir dizi şeytan çıkarma tekniğini (*Şeytan'dan kopma*) içerir ve ardından alında haç işareti yapılır, ağza tuz *konurdu* (bkz. Hindu geleneği). Rahip, adayın yüzüne üfler, tükürüğüyle dudaklarına dokunur, göğsünü ve sırtını meshederdi. Üçüncü şeytan çıkarma gününde aday *Rab'bin Duası'nı* (ya da daha sonra ortaya çıkacak olan *İncil'i*) okuduktan sonra özel bir havuza tamamen daldırılır.

Bu uygulamalardan bazılarının kökeninde, gerçek Aydınlanmaya ulaşmış kişilerin (yogiler) aşına olduğu yüksek önem yatıyor olabilir. Bununla birlikte, doğru bir anlayış olmaksızın dogmadan harfi harfine alındığında ve Kundalini'nin hala uykuda olduğu kişiler tarafından mekanik olarak uygulandığında, bu teknikler, tıpkı boş bir ritüel haline gelen sıradan vaftizde olduğu gibi, herhangi bir anlam ve değerden yoksundur. Yüze nefes vermek, başın tepesinde ve avuçların ortasında hissedilen bir esinti veya nefes olarak tezahür eden Kundalini uyanışını hatırlatır! *Rab'bin Duası'nın* güçlü bir mantra olduğunu açıklamıştık (bölüm XIX C) ama sadece tek bir çakranın (Agya) açılması için etkilidir. Göğse ve sırta (aslında çakralara) dokunmak da aynı amaca hizmet eder, ancak idrak etmemiş bir kişi bu hareketi yaptığında hiçbir etkisi olmaz. Evdokimov'un yazarken iyi bir nedeni vardı: "Yol yalnızca *Ruhu'l-Kudüs* vaftiziyle açılacaktır" [16]. Yol Sushumna'dır ve onun açılması Kundalini uyanışı yoluyla tüm çakraların aydınlanmasını gerektirir.

Vaftizde sadece "arınma" gören Dionysius'un aksine, diğerleri "aydınlanma" olarak adlandırılan vaftizden" söz etmektedir [17].

Gnostikler, ilahi lütuftan yoksun bireyler tarafından yorumlanan bir tören olan sözde vaftiz ile *ruhani* bir boyut atfettikleri ve "hakikat vaftizi" olarak adlandırdıkları gerçek vaftiz arasındaki ayrımın farkındaydılar: "Hakikat vaftizi başka bir şeydir" [18]. Hristiyanlar vaftizin kurtuluşlarını garanti ettiğini düşünmektedir. Öte yandan Gnostikler şunu göstermiştir: "Bu nedenle gerçek tanıklık şudur: insan kendini ve gerçeğin üzerinde olan Tanrı'yı tanıdığında kurtulacaktır" [19]. Fiziksel ritüeller konu dışıdır; vaftiz bir Hristiyan yapmaz. *Filipus İncili* birçok insanın "suya girip hiçbir şey almadan çıktığını ve "Ben Hristiyanım" dediğini" yazar [20]. Kudüs piskoposu Cyril şöyle derdi: "Mükemmel Gnosis... vaftiz ve Kutsal Ruh'un aydınlatmasıyla elde edilir" [21]. Pavlusçular sembolik olarak

yorumladıkları vaftizi reddetmişlerdir. Lemerle bunun İsa'nın "[Kutsal] Ruh ve ateşle" vaftiz edilmesinden kaynaklandığını açıklamıştır (Matta 3:11; Luka 3:16; Markos 1:8; Yuhanna 1:33) [22]. Bosna'daki Gnostikler de (Patarini olarak da bilinirler) suyla yapılan "Roma" vaftizini reddetmiş ve bunun yerine "Kitap vaftizini" koymuşlardır

Suya daldırıldıktan sonra sudan (*orijinal kozmik matris*) çıkmak, yeni yaşamın ilahi kaynağına bağlı arınmış bir varlığın ortaya çıktığı ikinci doğumu sembolize eder. Bu, dünyevi durumdan kurtuluş ve ruhun saf bir bedende yeniden doğuşudur. Kundalini, İsa'nın ve Gnostiklerin (bölüm XX C4) bahsettiği yaşayan sudur (bölüm XI D). İkinci doğumun, biyolojik doğumun nefesi tetiklemesine (solunumun başlaması) benzer şekilde Kundalini'nin esintisini almak anlamına geldiği daha önce belirtilmişti (bölüm XV D). Aynı şekilde, yeni doğanın ilk çığılığı da Yaratılışın Ezeli Sesini tekrarlar.

Bazı Kızılderili kabilelerinde ikinci doğum Toprak Ana kültüyle bağlantılıdır. Umatilla kabilesinden Kahin Smohalka, şöyle söylenen bir ritüeli anlatmıştır: "Yeniden doğmak için onun bedenine girebilir miyim?" [23].

İsa tarafından kendisine söylenen Nikodimus'un ikilemi de buydu: "Doğrusu, doğrusu, sana derim ki. Bir kimse yeniden doğmadıkça Tanrı'nın Egemenliğini göremez". Nikodim ona şöyle der: "Bir insan yaşlıyken nasıl yeniden doğabilir? Annesinin rahmine ikinci kez girip doğabilir mi?" İsa yanıtladı: "Sana doğrusunu söyleyeyim. Bir kimse sudan ve Ruh'tan doğmadıkça, Tanrı'nın Egemenliği'ne giremez.⁵⁶⁰ Bedenden doğan bedendir; Ruh'tan doğan ise ruhtur" (Yuhanna 3:3-6). İsa, Ferisiler arasında önemli bir kişi olan Nikodimus'un bilgisizliğini retorik bir şekilde vurgulamıştır (3:10): "Sen İsrail'in öğretmeni olduğun halde bunları bilmiyor musun?" Sonra devam etti - böylece sözlerinin derin, gizli anlamı hakkındaki her türlü şüpheyi ortadan kaldırdı: "Doğrusu, doğrusu, sana söylüyorum. Bildiklerimizi söylüyoruz, gördüklerimize tanıklık ediyoruz, ama siz tanıklığımızı kabul etmiyorsunuz. Size dünyasal şeyleri söylediğim halde inanmazsanız, size göksel şeyleri söylersem nasıl inanacaksınız?" (3:11-12). André Scrima metnin aşağıdaki varyantını kaydeder: "Yüksekten doğun" (3:7) ifadesini "başın üstünden" (*as-samth'* Arab.; *zenith'*ten gelir) olarak yorumlar ve "yeniden doğmanın" zenith yolunu bulmak anlamına geldiğini açıklar... Sadece yüksekten doğarsanız yeniden doğabilirsiniz" [24]. Bununla birlikte, *zirve yolu* Sahasrara'ya (sübtel bedenin zirve noktası) giden Sushumna kanalıdır.

Filipus İncili'nde şöyle yazar: "Ruh ruhla karışır, düşünce düşünceyle birleşir ve [ışık] [ışıkla] paylaşır. Eğer (*tekil*) insan olarak doğarsan, seni sevecek olan [insandır]. Eğer [bir ruh] olursanız, sizinle birleşecek olan ruhtur. Eğer düşünce olursanız, sizinle kaynaşacak olan düşüncedir. Eğer ışık olursanız, sizinle paylaşacak olan ışıktır" [25]. Yeniden doğuş Ruh'tan doğuştur, yani Kundalini tarafından bir öncekinin tezahürü olarak verilen aydınlanmadır. Bunun önemi hakkında herhangi bir şüphe izini ortadan kaldırmak için, İsa ikinci doğumdan bahsettikten sonra (Yuhanna 3:7), Kundalini uyandığında herkes tarafından hissedilen esintiden bahsederek devam etmiştir (bölüm XI C): "Rüzgâr istediği yere eser, sesini duyarsınız, ama nereden gelip nereye gittiğini bilmezsiniz: Ruh'tan doğan herkes böyledir" (3:8). Bundan sonra Musa'nın yılanı yukarı kaldırmasını hatırlatır (3:14), ki bu açıkça Kundalini'nin yükselişini tasvir eder (bölüm IX).

Eckhart'ın görüşlerine göre, insanın yeni bir varlığa dönüşmesi ve böylece Tanrı'ya dönmesi ancak Tanrı'nın inayetiyle mümkündür [26].

Bruno Würtz [27] Hristiyan ruhban sınıfının egemen olduğu iki bin yılın, Kilise'nin bireyi dönüştürmedeki yetersizliğini kanıtladığının altını çizmiştir. Yazar, insanlığın **essiz alternatifi** olarak "yeniden doğma" zorunluluğu konusunda uyarıyor: *alter-nativ-born otherwise* (Lat.), bedenden değil Ruh'tan.

C. İYİLEŞTİRMELER

"Yukarı çıkan İsa onlara şöyle seslendi: "Gökte ve yerde tüm güç bana verildi."

Matta 28:18

Peygamberler Tanrı'nın Ruhu aracılığıyla mucizeler gerçekleştirme gücüne sahip olmuşlardır (bölüm XI A). Eski Ahit'te Eliyah'ın ziyan olmayan yemek ve yağ mucizesi (1.Krallar 17:14-16), arpa somunlarını çoğaltan Elişa'nın benzer mucizesi (2.Krallar 4:2-6) (4:42-44) ve hatta Eliyah (1.Krallar 17:22) ve Elişa (2.Krallar 4:32-35) tarafından gerçekleştirilen diriliş vakalarından bahsedilir.

Peygamberler İsa Mesih'in şifa vereceğini duyurmuşlardı: "Zayıf elleri güçlendirin ve sallanan dizleri doğrulayın. Yüreği ürkek olanlara de ki: "Güçlü olun, korkmayın"" (Yeşaya 35:3-4). Gerçekten de Sahaja Yoga, korkunun kalp seviyesinde yer alan çakranın catch etmesine yol açtığını deneysel olarak kanıtlamıştır. Yeşaya şöyle devam etti: "O kendisi gelecek ve sizi kurtaracak. O zaman körlerin gözleri açılacak, sağırların kulakları açılacak; o zaman topallar geyik gibi sıçrayacak, dilsizlerin dili şarkı söyleyecek" (35:4-6).

Kurtarıcı, çevresindeki insanlar tarafından hissedilen güçleri hakkında konuşmuştur. Hemofili hastası bir kadın (*haimorroúsa*, Gr.) O'na dokunduğunda, "İsa kendisinden çıkan gücü bildiği için hemen kalabalığa dönerek şöyle dedi: "Giysilerime kim dokundu?" dedi" (Markos 5:30). "Biri bana dokundu, çünkü benden güç çıktığını biliyordum" (Luka 8:46). Ve kadın hemen iyileşti (8:47). "Bütün kalabalık O'na dokunmak istedi, çünkü O'ndan güç çıktı ve herkesi iyileştirdi" (6:19).

Ancak İsa Mesih, dirilişinden hemen sonra Mecdelli Meryem'e hitap ederken olduğu gibi, başka olaylarda da O'na dokunulmasını yasaklamıştır: "İsa ona şöyle dedi "Bana dokunma" dedi" (Yuhanna 20:17). *Noli me tangere*'nin (Lat.) bu yasağı çeşitli yorumlara yol açmıştır (bölüm XXIII B). Yine de bir süre sonra, ayaklarının meshedilmesi olayında olduğu gibi (Luka 7:38, Yuhanna 11:2; 12:3) değerli kadınlar ve elçiler tarafından dokunulmasına izin verdi: "Bana dokunun ve görün" (Luka 24:39). "Elini getir ve böğrüme koy" (Yuhanna 20:27). "Yukarı çıkanlar O'nu ayaklarından tutup saygı gösterdiler" (Matta 28:9).

İsa Yeruşalim'e girdiğinde, "birçok kişi İnsanoğlu'nun ayaklarına dokunabilmek için giysilerini yola serdi" (Markos 11:8; Matta 21:8; Luka 19:36). Hindistan'da bugün bile insanların sarilerini ve diğer giysilerini azizlerin yoluna sermeleri dikkate değer bir gerçektir.

Eski bir Çin Hristiyan metni şöyle yazıyordu: "İsa Mesih iyi işler yapmaya devam etti ve her zamankinden daha fazla "enerji" ortaya koydu" [28].

İsa bu gücü yetkili kişilere vermiştir. "Bana verdiğin yüceliği onlara da verdim" (Yuhanna 17:22). "Sen beni dünyaya gönderdiğin gibi, ben de onları dünyaya gönderdim" (17:18). Bu nedenle, İsa "dünyaya yetmiş mürit gönderdi" ve onlara şöyle dedi: "Oradaki hastaları iyileştirin" (Luka 10:9). Onlar sevinçle döndüklerinde, "İsa onlara şöyle dedi: "... İşte size bu gücü veriyorum... Hiçbir şey size zarar veremeyecek" (10:17-19). On iki müritye gelince, İsa Mesih onları "vaaz etmeleri ve [hastalıkları iyileştirme] gücüne sahip olmaları için gönderdi" (Markos 3:15). Kurtarıcı onlara bu *gücün* (Pentikost'ta) kendilerinin alacakları Kutsal Ruh'tan kaynaklandığını açıklamıştır: "Kutsal Ruh'un üzerinize gelmesiyle güç alacaksınız" (Elçilerin İşleri 1:8) ve gerçekten de o günden sonra "birçok mucize⁵⁶¹ ve işaretler⁵⁶² elçiler aracılığıyla gerçekleşti" (2:43).

Gücün (*Adi Shakti* Sanskr.) veya Kutsal Ruh'un lütfunun alınmasını ifade eden Aydınlanma anının, Avatar'ın bu dünyaya geliş amacı olan "ikinci doğum" Aydınlanma veya Diriliş anlamına geldiğini birçok örnekte gördük. "Ben kendi isteğimi değil, beni gönderenin isteğini yerine getirmek için gökten indim. Beni gönderenin isteği şudur: Bana verdiğin her şeyden hiçbir şey yitirmeyeyim, ama onları Son Gün'de dirilteyim" (Yuhanna 6:38-39). Tutuklanmasından ve ölümünden önce - yani aynı zamanda ve özellikle *Diriliş*'ten önce - *İsa Mesih*'in Babasına şu sözleri söylemesi tesadüf değildi: "Baba, saat geldi: Oğlunu yücelt... Ona verdiğin güçle⁵⁶³ ... onlara sonsuz yaşam vermelidir" (Yuhanna 17:1-2).

Güç elleri uzatarak (bölüm XI C) veya dokunarak aktarılırdı. Kadim inisiyeler bunu biliyordu ve Yogiler binlerce yıldır bunu uyguluyordu.

"RAB Musa'ya dedi ki: "... elini onun üzerine koyacaksın" (Sayılar 27:18; çapraz başvuru 27:23). "Musa ellerini onun üzerine koydu" (Yasanın Tekrarı 34:9).

İsa da aynı şeyi yapardı. "Ellerini birkaç hastaya sürerek onları iyileştirdi" (Markos 6:5). "Ellerini üzerlerine koyup dua etsin diye kendisine küçük çocuklar getirildi" (Matta 19:13; Markos 10:13; Luka

18:15). "Çeşitli hastalıklara yakalanmış olanlar O'na getirildi, O da ellerini hepsinin üzerine koyarak onları iyileştirdi" (Luka 4:40). "Hasta olan herkes... yalnızca giysisine dokunmak için O'na yalvardı; dokunanların hepsi tamamen iyileşti" (Matta 14:36; Markos 3:10; Luka 6:19). İsa bir cüzamlıya "elini uzatıp ona dokundu ve şöyle dedi: "Ben temizleneceğim" dedi. Cüzamlı adam hemen temizlendi" (Matta 8:3; Markos 1:41; Luka 5:13). Petrus'un kayınvalidesini iyileştirmek için İsa Mesih "onun eline dokundu ve ateşi düştü" (Matta 8:15; Markos 1:31). Yairus'un kızı, "içeri girip elini tutunca dirildi; genç kız ayağa kalktı" (Matta 9:25; Markos 5:41; Luka 8:54-55). İki kör adamı iyileştirmek için "gözlerine dokundu... ve gözleri açıldı" (Matta 9:29-30). "Doğru dürüst konuşamayan sağır bir adamı ona getirdiler ve elini onun üzerine koyması için yalvardılar. Onu kalabalıktan uzaklaştırdıktan sonra parmaklarını kulaklarına koydu" (Markos 7:32-33).

Müritler, İsa Mesih'ten öğrendikleri aynı hareketi kullanıyorlardı: "İman edenleri şu belirtiler izleyecek: Benim adımla... sakatlara el sürecekler, onlar da iyileşecekler" (Markos 16:17-18). "Elçilerin elleriyle halk arasında birçok belirtiler ve harikalar yapıldı" (Elçilerin İşleri 5:12). "Rab... onların elleriyle belirtiler ve harikalar yaparak lütfuna tüm dünyayı tanık tuttu" (14:3; çapraz başvuru 19:11). "Ellerini onların üzerine koydular ve onlar da Kutsal Ruh'u aldılar" (8:17). "Dua ettikten sonra ellerini onların üzerine koydular" (6:6; çapraz başvuru 9:17; 13:3). Mektuplarda da "ellerin konulması... Tanrı izin verirse biz de bunu yapacağız" (İbraniler 6:2-3) denmektedir. Bunlar birçok örnekten sadece birkaçıdır. İsa'nın adının anılması ya da dualar Hinduların *mantra* dedikleri şeye karşılık gelir (bölüm XV D). Aslında, İsa lütfu elde edenleri açıklamıştır: "Size derim ki: Her ne için dua eder ve her ne dilerseniz, onu alacağınıza inanın, o sizin için gerçekleşecektir" (Markos 11:24). İsa'nın izleyicileri elleriyle herkes için anlamsız kalan gizemli hareketler yapıyorlardı. "İskender eliyle işaret ederek halka bir savunma yapardı" (Elçilerin İşleri 19:33). Bu belki de ellerinin yardımıyla bandhan'a benzer bir koruma jestiydi. Bu sonuncusu esas olarak vibrasyonları başka bir kişiye iletirken zararlı varlıklarla *kirlenmeyi* önlemek için kullanılır (bölüm XXII D). Kendilerini "şifacı" ilan eden ancak İlahi Olan tarafından yetkilendirilmemiş olanlar herhangi bir korumayı göz ardı ederler ve bu nedenle - bir hasta bireyden diğerine - hastalığın kökeninde bulunan mikropları (negativite, kötü varlıklar) bulaştırırlar. Farkında olmadan, bulaşıcı hastalıklara yol açan mikroorganizmalardan çok daha tehlikeli "mikropların" taşıyıcısı olurlar (bölüm XXII D). Yeni Ahit el hareketlerinin başka örneklerinden de bahseder (Elçilerin İşleri 13:16; 21:40; krş. Romalılar 10:21). Mircea Eliade bu tekniklerin gerçek etkisini analiz ederken şöyle yazmıştır: "Hristiyanlığın ortaya çıkışından bu yana mucizeler bu kadar nadir görülüyorsa, bunun suçu Hristiyanlığa değil Hristiyanlara aittir" [29].

Zohar, "on göksel gücü, "kentte bulunan on kudretliyi" (Vaiz 7:19), yani "ellerin yayılması" üzerine atanan on yüce varlığı hatırlatır⁵⁶⁴, onunla sunulan kutsamaları veya duaları kabul etmek ve onlara kutsal adın geçtiği bir güç bahşetmek için⁵⁶⁵ aşağıdan yüceltilir ve kutsanır... Ve bu "on kudretli" yukarıdaki kutsamaları alacak ve aşağıda olanın üzerine dökülecektir. Bu nedenle insan ellerini göğse kaldırdığında dikkatli olmalıdır... " [30]. *Güçlüler* veya *göksel güçler*, sephiroth, yani çakralar üzerinde hüküm süren Tanrılardan başka bir şey değildir.

Bernard Guy'ın *Engizisyoncunun* El Kitabı adlı eserinde, neofit Cathari'lerin "mezheplerine ve tarikatlarına kendi ayınlerine göre yapılan el koyma töreniyle kabul edildikleri" belirtilmektedir [31]. Modern tıp biliminin yüksek bir uzmanlaşma seviyesine ulaştığı bilinmektedir: cilt hastalıkları için bir dermatoloğa, kalbimizi iyileştirmek için bir kardiyoloğa vb. gideriz. Böyle giderse yakında sol el romatizması için bir doktor, sağ el romatizması için başka bir doktor çağıracağız! Bu yaklaşım, bir bütün olarak insanı ve hastalığın sadece içsel değil aynı zamanda dışsal da olan bir uyumun bozulmasının sonucu olduğu gerçeğini göz ardı ediyor gibi görünmektedir, çünkü insan bir yapının parçasıdır ve nihayetinde yaratılışın düzenine entegre olmuştur (bölüm II). Doğu halkları binlerce yıl öncesine kadar bu bütünleştirici (holistik) kavramdan haberdardı. *Vedaların* kutsal metinlerine dayanan Ayurvedik tıp bilimi buna bir örnektir.

Würtz *ek-sistere* (Lat.) kavramını analiz ederek sağlığın *dışarıda kalarak* değil *ancak* bütünleşerek elde edilebileceği sonucuna varmıştır. *Var olmak* hastalık anlamına gelirken, *var olmak* kurtuluştur. *Kurtulmak var olmak* değil, *varlıkla* [32] (Benlikle demeliyiz) *bir olmak* demektir.

Yoga tüm hastalıkların ortak bir nedeni olduğunu, yani enerjinin süptil dengesinin kaybolduğunu kabul eder. Çakralar ve enerji kanalları düzeyindeki eksikliğin giderilmesiyle neden ortadan kaldırılır ve hastalık yok olur. Sorun oldukça basittir ancak hastanın Kundalini enerjisinin uyandırılması gerekir. Son zamanlarda, Sahaja Yoga aracılığıyla farklı tedaviler sunan bir kitap *Aydınlanmış Tıp Bilimi* başlığı altında yayınlandı [33]. Kitabın yazarı Profesör Umesh C. Rai (MD, PhD), Hindistan'ın Belapur kentindeki Sahaja Yoga Araştırma ve Sağlık Merkezi'nin yöneticisi olan dünya çapında seçkin bir kişiliktir. Dr. Ramesh Manocha tarafından organize edilen bir tıbbi ekip Avustralya'da benzer araştırmalar yapmaktadır. Sahaja Yoga tedavileri üzerine diğer çalışmalar Birleşik Krallık ve Rusya'da gerçekleştirilmiştir. Rusya'da 1993 yılından beri her yıl Sahaja Yoga terapisi üzerine sempozyumlar düzenlenmektedir. *Romanya Akupunktur Dergisi*, Sahaja Yoga yöntemlerini kullanan tıbbi araştırmaları kaydeden birkaç makale yayınladı [34]. Diğer çalışmalar 11. Ulusal Akupunktur Kongresinde (Bükreş, 4-6 Haziran 1998) sunulmuş ve tamamlayıcı tedavilere ayrılmış bir ciltte yer almıştır [35].

Daniel Goleman şöyle yazmıştır: "1984 yılında Ulusal Sağlık Enstitüsü (NIH), hafif hipertansiyonun ilk tedavisi olarak reçeteli ilaçlardan önce meditasyonu (tuz ve diyet kısıtlamaları ile birlikte) öneren bir konsensüs raporu yayınladı. Bu resmi rapor, meditasyon ve diğer rahatlatma tekniklerinin tıpta ve psikoterapide tedavi olarak yaygınlaşmasında bir katalizör olmuştur" [36]. Washington DC Ulusal Sağlık Enstitüsü Rekreasyon ve Rehabilitasyon Terapisi Şefi George Patrick, PhD, Sahaja Yoga'yı "tamamlayıcı tıp" olarak adlandırdı ve ekledi: "NIH enerji tıbbına ve tamamlayıcı ilaçlara inanıyor ve maneviyatın iyileşme sürecindeki güçlü rolünü görüyor. Sahaja Yoga önleme ve iyi sağlık için iyidir" [37].

1997'de yapılan bir anketin sonuçlarına göre "HMO yöneticilerinin %94'ü dua, meditasyon ya da diğer ruhani uygulamaların tıbbi tedaviye yardımcı olabileceğine inanmaktadır. HMO yöneticilerinin yüzde 83'ü rahatlatma ve meditasyonun resmi tıp eğitiminin standart bir parçası olması gerektiğini söylemiştir" [38]. William Collinge, PhD, "meditasyonun bağışıklık sistemini güçlendirici etkileri olduğuna dair kanıtlar" hakkında yazmıştır. Örneğin, final sınavları sırasında meditasyon yapan tıp müritlerinde, bağışıklık sistemini harekete geçiren bağışıklık hücreleri olan "T-yardımcı hücrelerin" yüzdesi daha yüksekti. Meditasyon eğitimi alan huzurevi sakinlerinin, bakteri ve kanser hücrelerini öldüren "doğal öldürücü hücrelerin" aktivitesi artmıştır. Ayrıca virüslerin ve duygusal sıkıntıların aktivitesinde de azalma görülmüştür. Kanser hastaları da meditasyonun faydalarını deneyimlemiştir. Bir çalışmada, bir yıl boyunca düzenli olarak imgelemeyle meditasyon yapan metastatik (yayılan) kanserli hastaların doğal öldürücü hücre aktivitesinde önemli bir artış görülmüştür" [39].

Uzun zaman önce Galenus Claudius "Sanitas est simetria' morbum autem ametria" (Sağlık simetri, hastalık ise asimetridir' Lat.) ilkesini rehber edinmişti. *Simetri* ve *asimetri*, süptil beden içindeki enerjinin dağılımına -dengeli ya da değil- işaret eder. Ondan önce Platon şöyle yazmıştır: "Şimdi herkes hastalıkların nereden kaynaklandığını görebilir. Bedenin sıkıştırıldığı dört doğa vardır; toprak, ateş, su ve hava.⁵⁶⁶ ve bunların doğal olmayan fazlalığı ya da kusuru ya da herhangi birinin kendi doğasındaki yerinden başka bir yere geçmesi ya da -ateş ve diğer elementler arasında daha fazla çeşit olduğu için- bunlardan herhangi birinin yanlış bir türü üstlenmesi ya da benzer herhangi bir düzensizlik, bozukluklara ve hastalıklara neden olur; çünkü bunlardan herhangi biri doğaya aykırı bir şekilde üretildiğinde ya da değiştirildiğinde, daha önce serin olan kısımlar ısınır, kuru olanlar nemli olur, hafif olan ağırlaşır ve ağır olan hafifleşir; her türlü değişiklik meydana gelir" [40]. Metne eşlik eden yorum şöyledir: "Neredeyse tüm Yunan tıbbının temelinde yatan ilke, sağlığın bedeni oluşturan nihai unsurların dengesinin bir sonucu olduğunu kabul etmiştir" [41]. Burada Yoga ve diğer geleneksel tekniklerde (akupunktur vb.) alışlagelmiş olan ve herhangi bir hastalığın çakrallardaki (burada elementler aracılığıyla anılmaktadır) veya zıtlıklar aracılığıyla belirlenen yan kanallardaki (soğuk-sıcak, kuru-nemli vb.) enerji fazlalığı veya eksikliğinden (enerji dengesizliği) kaynaklandığını iddia eden kavramları kolayca görebiliriz (bölüm II).

Sahaja Yoga tekniklerinde doğal elementlerin (Toprak, Ateş, Su, Hava) gücünü kullanmaktadır, bunlardan bazıları bu kitapta daha önce belirtilmiştir (örneğin bölüm XV C'de vs.). Titreşim enerjisi, alınan veya hastanın cildine uygulanan su, yağ ve diğer gıda maddelerine (bölüm XV E' XIX C) aktarılabilir.

Zorlukla konuşabilen sağır adamı iyileştirmek için İsa "tükürdükten sonra diline dokundu" (Markos 7:33) ve Beytsayda'daki kör adamı iyileştirmek için de aynı şeyi yaptı (8:23). Müritler "birçok hastayı yağla meshedip iyileştirdiler" (Markos 6:13). "Aranızda hasta olan var mı?... Rab'bin adıyla yağ sürerek onun için dua etsinler" (Yakup 5:14). Aslında Yogiler için mantraları kendi özel şifa teknikleriyle ilişkilendirmek yaygın bir uygulamadır (bölüm XV D). "Rab... sadece bir söz söyle, kulum iyileşsin" (Matta 8:8). "İman duası hastayı iyileştirir ve Rab onu diriltir" (Yakup 5:15). "Doğru kişinin hararetli yakarışının çok gücü vardır" (5:16).

İslam geleneği, hastalıkları iyileştirmek için okunan İlahi Kelam olan *er-Rukye*'den bahsetmiştir. Örneğin, tedavi *Fatiha suresi* veya *Kur'an*'ın başka bir suresi okunarak ve ardından hasta kişinin vücudunun bir kısmına tükürükle üflenerek gerçekleştirilir. Muhammed'in kendini yıkamak için kullandığı su kutsal sayılmış ve bu şekilde kullanılmıştır [42].

Hristiyan geleneği *şifa kaynağından* bahsetmiştir (Ortodoks Hristiyanlar suyun "kutsanması" için özel bir festival düzenler ve Katolik Kilisesi de "kutsal" suyu kullanır). Bu suyun yanı sıra, resmi tıp bilimi tarafından onaylanmış özelliklere sahip olmayan bazı kaynakların da iyileştirici özelliklere sahip olduğu kabul edilirdi. Aslında, "kutsal" olarak tanınan herhangi bir su, yetkili bir süptil enerji kaynağının varlığı dışında herhangi bir spesifik özellikten yoksundur. Orfik gelenek, göksel ırka mensup gök ve yer oğullarına ebedi yaşam bahşeden bir çeşmeden bahseder [43]. Mag Tuiread savaşının İrlanda efsanesi, Tanrıça Danaan'ın (*Kadim*, İrlandalı) kabilesinden yaralı savaşçıların iyileşmek için daldırıldıkları mucizevi bir çeşmeden bahsetmektedir. Aynı gelenek Glanum'daki (güney Galya) çeşmeyle de bağlantılıdır, aksi takdirde başta Bretanya olmak üzere tüm Kelt ülkelerine yayılır ve Meryem Ana'nın (*Notre Dame*) bu çeşmeyi koruduğuna inanılır. Germen halklarının Mimir çeşmesinin derinliğinde bilgi suyu vardı ve o kadar çok takdir ediliyordu ki Odhinn, bilgi ve kehanet suyundan içmesine izin verilmesi için bir gözünü feda etti. Bu son nitelik Kutsal Ruh'a doğrudan bir gönderme anlamına geliyordu.

Eski zamanlarda olduğu gibi günümüzde de bir "şifacılar" kategorisi mevcuttur. Bazıları sadece şarlatandır; ama eğer onların eline düştüyseniz kendinizi şanslı sayabilirsiniz çünkü sadece paranızı almışlardır ve kaybınız bundan daha büyük değildir. Ancak diğerleri oldukça tehlikelidir. Gerçekten de bazı güçleri vardır ama bunlar Tanrı'dan gelmez. Güçleri sayesinde sizi artık terk etmeyecek olan şeytani varlıklara bağlayacak, sizi lanet olası amaçları için bir araç olarak kullanacak ve kurtuluş şansınızı tehlikeye atacaktlardır. Onların yolunun bilgili olanları korkutan bir adı vardır - bu *sihirdir* (*smashan vidya*, Sanskr.)! Lanet olası bilimleri sayesinde ölü ruhları kendilerine çekmeyi ve onları hastanın bedenine sokmayı başarırlar. Ölü ruh bir kez oraya yerleştikten sonra bedenin kontrolünü tamamen ele geçirecek ve belki de hasta iyileşecek, sadece kötü varlık için daha iyi bir araç haline gelecektir. Ama bunun için ne bedel ödenecektir? İşlerin burada bitmeyeceği kesin. Hayaletin kurbanı olan zavallı yaratık çifte bir hayat yaşamaya başlayacaktır. Kendi ruhu artık bedeninin efendisi değildir; artık yeni efendisi kötü hayalettir. Adam, içindeki hayalete ait sesler duymaya başlayacaktır. Ölü varlığın neden olduğu, psikiyatrinin halüsinasyon olarak adlandırdığı şeyleri algılayacaktır - bunlar iştme, koku alma, dokunma, görme vb. ile ilgili olabilir. Duyuları artık kendisine değil "ötekine" aittir. Eski hastalığından kurtulmuş olan hasta yeniden hasta olma talihsizliğini yaşar, ancak bu kez tedavisi mümkün değildir. Bu hastalık şizofreni olarak adlandırılır ve "çift kişilik" olarak tanımlanır. Yukarıda tarif ettiğimiz şey tam olarak gerçekleşmektedir. "Şifacılar" aslında eylemleriyle zihinsel ve ruhsal bozukluklara neden olan kişilerdir. Çeşitli dinler bu tür tezahürlerin farkına varmış ve bunları sahiplenme olarak adlandırmıştır. İleride bunlara daha geniş bir şekilde değinilecektir.

D. EXORCISM

"Benim adımla cinleri kovacaklar"

Markos 16:17 (çapraz başvuru Luka 10:17; Elçilerin İşleri 16:18; 19:13)

Ölü ruhları (*hayaletler*) kullanan okült uygulamalar, tüm büyük dinler tarafından kınanmıştır (bölüm XV C).

Eski Ahit'teki kâhinlerin ölümlere dokunmaları, hatta onlara yaklaşmaları bile yasaktı. İsa bir müridine şöyle demiştir: "Ardımdan gelin ve ölümleri kendi ölümlerini gömmeleri için bırakın" (Matta 8:22). "Tanrı ölümlerin değil, dirilerin Tanrısıdır" (Matta 22:32; Markos 12:27; Luka 20:38). Şu söz de buradan gelir: "diriler dirilerle, ölümler ölümlerle birlikte". Daha sonra kirli ruhların mezarlıklara çekildiğini göreceğiz.

Ölenlerin ruhları kendileri için ayrılmış bir yere (*preta*⁵⁶⁷ *loka*' Sanskr.) ya da kolektif bilinçaltı (*para loka* ya da *bhoot*⁵⁶⁸ *loka*' Sanskr.). Açıkça görüldüğü üzere, bu hiç de belirli bir *mekânı* değil, Her Şeyi kapsayan ilahi Yaratılışın bir *durumunu ifade ediyordu*. Evdokimov şöyle açıklar: "Krallığın çevresi yerler değil, devletler ve ruhani dünyalardır" [44]. İsa Mesih'in Kendisi beyan etmiştir: "Babamın evinde birçok mesken vardır" (Yuhanna 14:2). Ayrıca şöyle demiştir: "cehenneme indirileceksiniz"⁵⁶⁹ (Matta 11:23). İskenderiyeli Clement şöyle yazmıştır: "İman edenlerin değerine göre çeşitli meskenler vardır" [45]. Eski Ahit ölümlerin yerini *Şeol* olarak adlandırır (Eyüp 7:9-10; Mezmurlar 16:10; 30:3; Süleyman'ın Özdeyişleri 30:16; Vaiz 9:10; Yeşaya 28:15 vs.) "Şeol'e mi indirildin" (Yeşaya 14:15⁵⁷⁰), yani İsa'nın Orfeus'unkine benzer şekilde cehenneme (*limbo*' Lat.) inişiyle ilgili kehanet. Bu olayda da (14:16), Pilatus'un (Yuhanna 19:5'te) İsa'yı tanımlamak için kullandığı "Bu o adam mı" söz dizimi ortaya çıkmıştır: "*Ecce homo*" (İşte insan!' Lat.). Aslında, neredeyse tüm mitolojilerde ilahlar Yaratılışın üç bölgesi (hali) üzerinde hakimiyete sahiptir: aşağı olan (*yeraltı, cehennem, kötü yaratıklara ait*), orta olan (*karasal, insanlara ait*) ve üstün, yüce olan (*göksel, İlahi olan*). Eski Ahit "gölgelerin" (*rephaim*, İbr.; Eyüp 26:5) Sheol'a, derinliğe indiğini yazmıştır.

İsa'nın evrim Yolunun uç noktalarıyla (*bazen Başlangıç ve Son olarak da adlandırılır*) bağlantısını fark etmeye değer: Sushumna'nın dibi olan Mooladhara çakrası ve onun karşıtı olan *limbik* bölge (*limbus*' margin' Lat.; *botanikte yaprağın, taç yaprağının, çanak yaprağının daha geniş kısmıdır*) -Sahasrara'nın koltuğu- olan cehennem *infernus* (derinliğin 'altındaki yer' Lat.). Her ikisi de Oğul Prensibi tarafından yönetilir: Ganesha-Adam (Mooladhara)' ve Kalki (Sahasrara), sırasıyla Alfa ve Omega.

Bazı ölü ruhlar (*bhootlar*) eski dünyevi yaşamlarına aşırı derecede bağlıdırlar ve bu yaşamlarına devam etmek isterler ve bu nedenle yaşayan bir kişinin bedenine girerek burada parazit olarak yaşarlar ve kişinin kendi Ruhunu rahatsız ederler. Diğer bedensiz ruhlar (*hayaletler*) büyü yapanlar tarafından çağırılır ve kullanılır; bunların çoğu sahte gurular, gizli bilimlerin ustaları, spiritüalistler ve sözde şifacılar. Bunlar her zaman var olmuşlardır ve sadece modern zamanların ürünü değildirler. Son olarak, bedenlenmiş hale gelebilen şeytani ruhlar da vardır. İsa havarilerine şöyle demiştir: "İçinizden biri şeytandır". İskariyot Simun'un oğlu Yahuda'dan söz ediyordu" (Yuhanna 6:70-71). Yeni Ahit, "bu karanlığın evrensel efendilerine, göklerdeki kötülüğün ruhsal [gücüne] karşı" (Efesliler 6:12) mücadeleye kesin atıflar içermektedir.

Kabil, *Kutsal Kitap*'ta adı geçen ilk ele geçirilmiş – posses edilmiş- adamdır. Aslında adı *Qain, qanah* (*sahip olmak, İbr.*) kelimesinden gelmektedir ve bu da onun işlediği kardeş katlini tamamen açıklamaktadır (Yaratılış 4:8).

Enoch'un Kitabı şöyle yazmıştır: "kötü ruhlar yeryüzünde olacaklar" [46].

İncil'in yanı sıra Talmud literatüründe ve Josephus Flavius'un [47] yanı sıra Kabala ve Hasidizm'in daha sonraki gelişmelerinde de ölü hayaletler tarafından ele geçirilme ve onların kovulmasına ilişkin referanslar bulunabilir (bkz. *infra*).

Bhagavad-Gita'da Yüce Varlık "zihinleri kapılmış... ve şeytanların doğasına sahip olanlardan" bahseder [48]. *Kutsal Kitap* şeytani ele geçirilme ile delilik arasındaki ilişkiyi ortaya koymuştur: "Onda iblis var ve saçmalıyor" (Yuhanna 10:20).

Schuon, İslam'a göre "delilerin yaşayan ölümler olduğunu, çoğunlukla karanlık etkilere dua ettiklerini" göstermektedir [49]. Kötü bir ruh (*cin*, Arap.) tarafından ele geçirilen bir kişiye *meznun* (deli - cinlere kapılmış - Arap.) denir.

Goethe *Faust* adlı eserinde sahiplenmeye atıfta bulunur: "İki ruh, ne yazık ki, göğsümde barınıyor" (*Zwei Seelen wohnen 'ach' in meiner Brust*' Germ.) [50]. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi, psikiyatristler tarafından "çift kişilik" olarak tanımlanan şizofreni tam olarak budur.

Paracelsus ruhsal bozuklukları *passio* veya *morbus animi* (ruhsal acı veya hastalık' Lat.) olarak tanımlardı ve Jung da aynısını yapmıştır [51]. Ölü varlıklar ile hastalıklı zihnin sergilediği şiddet arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak için Jung, *Geist* (hayalet), *gast* (Anglo-Sakson), *aghasht* (*dehşet*), kuzey *geisa* (öfkeli varlık), *usgaisyan* (aklını kaçırmak), *Wust* (öfke) ve nihayetinde possession arasındaki etimolojik bağlantı üzerinde durmuştur [52]. Ayrıca "bir tımarhane... ya da toplu cinnet

geçiren bir kalabalık" ifadesini kullanarak "aralarında pek bir fark yoktur çünkü deli... kişisel olmayan, ezici güçler tarafından harekete geçirilir" demiştir [53]. "Psişik güçler tarafından korunan, onlar tarafından desteklenen, tehdit edilen ya da kandırılan bilincin insanlığın asırlık deneyimi olduğunu" [54], başka bir deyişle dinlerin sırasıyla *Tanrılar* ve *şeytanlar* olarak adlandırdığı şeylere atıfta bulunduğunu düşünüyordu. Jung, ilahi arketiplerden bahsederken büyük bir huşu ile onların "ciddiye alınmayı talep eden canlı psişik güçler olduklarını ve etkilerinden emin olmak için garip bir yol izlediklerini" söylemiştir. Her zaman koruma ve kurtuluş getirmişlerdir; ihlal edilmelerinin sonucunda ezililerin psikolojisinden bildiğimiz "ruhun tehlikeleri" ortaya çıkar. Dahası, bunlar nevrotik ve hatta psikotik hastalıkların şaşmaz nedenleridir.⁵²¹ İhmal edilmiş ya da kötü muamele görmüş fiziksel organlar ya da organik işlevsel sistemler gibi davranan bozukluklar" [55].

"Hastalarım her zaman bu tür bariz ama yenilmez saçmalıkları henüz anlamadıkları bir gücün ve anlamın tezahürü olarak kabul etmelerini tavsiye ederim" [56]. Büyük psikolog, "filozoflar ya da "bilgeliliğin oğulları" ile tam bir mutabakat içinde, süptil beden ve ruh arasındaki bağlantıyı gördü.⁵²² Kendilerini böyle adlandırıyorlardı... "Ruh" derken yarı maddi bir pneuma, bir tür "süptil beden" anlıyorlardı" [57].

Parapsikolojinin konusu olan **tüm** doğaüstü (duyular dışı olan) güçler (*siddhi*' Sanskr.) *parazit ölü varlıklar* tarafından üretilen etkilerden başka bir şey değildir. Büyü, spiritüalizm ve diğer okült tekniklerin uygulayıcıları bu tür güçleri elde edebilir ve bunları ya bu tür ilahi karşıtı eylemlere ilgi duyan ya da bu tür eylemler tarafından hükmedilen kişilere aktarabilirler. Bunlar arasında vizyon güçleri (*drishti siddhi*' Sanskr.), hitabet güçleri (*vani siddhi*' Sanskr.), yukarıda bahsedilen "iyileştirme" güçleri, transandantal meditasyon, astral düzleme yolculuk, trans, telepati, hipnoz vb. uygulayanları esas olarak ilgilendiren aşkınlık hissi (*beyinsel faaliyeti durdurma gücü, açıkça bunun düşüncesiz farkındalıkla hiçbir bağlantısı yoktur*) vardır. Şizofreninin varsayılan "kalıtımı" da bir sahiplenmeden kaynaklanır: bir akrabanın ölü varlığı, yaşayan en yakın bireyin paraziti haline gelir. Bu fenomene bir açıklama getirmeye çalışan bazı psikiyatristler tarafından öne sürülen hipotezler tamamen inandırıcı değildir, dürüst psikiyatri tezleri ise daha az kategorik ve daha tereddütlüdür ve kalıtsal bir *kırılğanlıktan* bahseder.

Jung, akıl hastası hasta ile tıbbi personel (doktor, hemşire) arasında kurulan basit ilişkiyi göz önünde bulundurarak, söz konusu hasta olduğunda, "hastanın onu bilinçsizce etkilediğini ve doktorun bilinçdışında birçok psikoterapist tarafından iyi bilinen değişikliklere yol açtığını" belirtmiştir: Mesleğe özgü psişik rahatsızlıklar ve hatta yaralanmalar, hastanın neredeyse "kimyasal" etkisinin çarpıcı bir örneğidir... Ancak etkiler genellikle çok daha inceliklidir ve doğaları en iyi şekilde eski hastalık şeytanı fikriyle ifade edilebilir. Buna göre, bir hasta hastalığını sağlıklı bir kişiye bulaştırabilir ve bu kişinin güçleri şeytana boyun eğdirir - ama boyun eğdiren kişinin sağlığını bozmadan değil... Dönüşüm aşaması bu gerçeklere dayanır, ancak bunların açıkça fark edilmesi için yirmi beş yıldan fazla süren geniş bir pratik deneyim gerekmiştir. Freud'un kendisi bunların önemini kabul etti ve bu nedenle analistin analizi talebimi destekledi" [58]. "Doktor, hastanın psişik acılarını gönüllü ve bilinçli olarak üstlenerek, kendisini bilinçdışının ezici içeriklerine ve dolayısıyla bunların tümevarımsal etkilerine maruz bırakır" [59]. "Doktorun belli bir ölçüde etkilenmesi ve hatta sinir sağlığının zarar görmesi kaçınılmazdır. Hastasının acılarını kelimenin tam anlamıyla "devralır" ve onunla paylaşır. Bu nedenle bir risk alır ve eşyanın tabiatı gereği almak zorundadır. Bunun doktor ya da hemşire üzerindeki etkileri çok geniş kapsamlı olabilir. Sınırdaki şizofrenlerle uğraşırken, kısa psikotik (*Psikotik bozukluk, bireyin gerçek dünya ile gerçeklikle bağını kaybetmesi durumudur. Bu durum bazı önemli zihinsel problemlerin belirtisi olarak gösterilir*) aralıkların gerçekten "ele geçirildiği" ve bu dönemlerde hastaların normalden daha iyi hissettikleri vakalar biliyorum. Hatta gizli zulüm manisinin erken evrelerindeki bir kadın hastayı analiz eden bir doktorda uyarılmış paranoya vakasıyla bile karşılaştım. Bazı psişik rahatsızlıklar, son derece bulaşıcı olabildiği için bu şaşırtıcı değildir" [60]. Jung şu sonuca varmıştır: "Deneylerle kolayca tespit edilebilen yukarıdaki gerçek, psikonevrozların ve psikozların çok eski zamanlardan beri ele *geçirilme* durumları olarak görülmesinin nedenidir" [61]. Mircea Eliade de "psikiyatristin akıl hastalığıyla sürekli temas halinde olarak kendi akıl sağlığını tehlikeye attığını" beyan etmiştir [62].

Columbia Üniversitesi Psikiyatri Enstitüsü'nde araştırılan, *IQ'ları* 60'ın altında olmasına rağmen' yani normalin altında işaretlenen, M.Ö. 1000 ile M.S. 4000 arasındaki herhangi bir tarihin haftanın hangi

günü olduğunu doğru olarak bilen ve hayatlarının her detayını çok iyi hatırlayan, ancak sayı saymayı beceremeyen 26 yaşındaki iki adet tek yumurta ikizinin vakasını '*hic et nunc*' – *şimdi ve burada*- alıntılatacağız [63]. Bu vakayı, sadece sahip olma durumunun açıklayabileceğine inanıyoruz. Yirminci yüzyılın ikinci yarısına doğru birçok ülke telepati üzerine yapılan araştırmaları açıkça suçlanabilir amaçlar için teşvik etmiştir. Romanya'da yapılan tıbbi araştırmalar telepatinin bir ele geçirme vakası olduğunu kanıtlamıştır. Bu nedenle, Profesör Dumitru Constantin-Dulcan (MD, PhD) tarafından yazılan *Intelligence of the Matter* adlı kitaba başvuracağız. Kitapta ilk olarak, deneyin "belirli bir psişik durum" gerektirdiği belirtilmektedir; "bu durum kesin olarak tanımlanması zor bir durumdur" [64]. "Mesajı almaya yönelik hazırlık sırasında kaydedilen elektro-ensefalogram oldukça belirgin bir alfa ritmi gösterdi... denek... nispeten rahattı, solunumu geniş ve derindi. Bununla birlikte, jestler yaptıktan hemen sonra, elektro-ensefalografik çizgi parazitler gösterdi... Alıcı denekte belirgin bir yorgunluk durumu tespit ettik. Her yeni deneme hatırı sayılır bir çaba gerektiriyor. Gözler, uzun süre uykusuz kalmış ya da ağlayan bir kişiye işaret ediyor gibi görünüyor. Kan basıncı normalin 30-40 mm Hg üzerine çıkar ve kalp kasılmalarının ritmi dakikada 20-40 atım artar" [65]. Yazar birkaç spesifik bölgenin deri direncini ölçmüş ve örneğin "R₁ ' işaret parmağı için ölçülen elektrik direnci⁵⁷³ deneyden önce 300 Kiloohm idi ve deney sırasında 64 Kohm'a düştü" [66]. Ancak Profesör Dr. Rai tarafından yapılan araştırmalar, elektrik direnci arttığında yukarıda tarif edilen durumun gevşemeyle taban tabana zıt olduğunu göstermiştir [67]' ki bu da yüksek stresin varlığını açıkça doğrulamaktadır. Aynı sonuç diğer semptomların eğiliminden de çıkmaktadır: kalp atışlarının hızlanması, kan basıncının yükselmesi. Profesör Constantin-Dulcan bir başka akupunktur bölgesi olan R_{VG19} "tepe noktasının yakınında yer alır... uyurken "uyanık" kalan tek bölgedir. Diğer bölgelerin aksine, burada elektrik aktivitesi uyku sırasında artar". Bununla birlikte, "deneyden önce elektrik direnci 120 kohm' iken deney sırasında 40 kohm'a düştüğü" söylenmektedir [68]. Telepatinin (diğer sahipliklerin yanı sıra) *koruyucu enerji kalkanında* büyük bir bozulma içerdiğini varsayabiliriz. Yazar bunu "erişilebilirlikte bir büyüme, bilgi taşıyan alana doğru o seviyede bir "kapının açılması"" olarak tanımlamıştır [69]. İlgili kişinin talihsizliği açısından oldukça haklıdır, çünkü "kapı" koruyucu bariyerin içinde açılmakta ve böylece parazit ölü varlık tarafından üretilen malefik, demoniak alanın istilasına izin vermektedir. Diğer zamanlarda, özne nesneleri görür - bu nesneleri gizleyen engeller nedeniyle mevcut diğer tüm kişiler için görünmezdir [70]. *Tek sağlam açıklama, başka birinin* (parazit varlığın) gizli şeyi görmesi ve ele geçirilen özneyi bilgilendirmesidir. Profesör Vasilev başarılı telepatik deneylerin tekrarlanan hipnoza dayandığını kabul etmiş [71], böylece ortak bir nedeni olan fenomenler arasındaki bağlantıyı ifşa etmiştir.

Scott, Sufilerin telepatinin açık düşmanları olduğunu ve diğer tüm duyu ötesi çabalar gibi yararsız ve kısır gördüklerini yazmıştır. Genellikle halk tarafından bilinmeyen, telepatik ve diğer doğaüstü yeteneklere sahip bireylerin ve toplulukların varlığını kabul etmişler ve bunları bencil amaçlar için kullanmışlardır. Sınırlı bir süre için başarılı olmalarına rağmen' sonunda kendilerini yok ettiler ve bu tür amaçların cazibesine kapılan ortaklarını da dahil ettiler [72].

Başka bir vesileyle (bölüm XX C2) epilepsiye bir cin çarpmasının neden olduğu açıklanmıştır (ayrıca bkz. *infra*). Dr. Lew Mirahorian'ın 1958'de Bükreş'teki Politeknik Enstitüsü'nün büyük amfitiyatrosunda gerçekleştirdiği bir deneye tanık olduk; Mirahorian *hipnoz* yoluyla, enstitüde profesör olan tanınmış bir matematikçinin dul eşi olan yaşlı bir bayanda epilepsi nöbetini tetiklemişti. Bunun dolaylı bir kanıt olduğu yönünde bir itiraz gelebilir. Ancak başka bir kanıt daha vardır ve bu kez doğrudan bir kanıttır: hipnoz altındaki bir kişi *normal durumunda olmayan* yetenekler edinir. Bu sonuç, bu yeteneklerin yabancı bir varlıktan (possession) geldiğini kabul etmeden açıklanamaz. Benzer bir açıklama gerektiren *uzaktan hipnozu* da unutmamalıyız. Dolayısıyla, birçok kişi tarafından zararsız olduğu düşünülen hipnoz bile bundan çok uzaktır. Aslında hipnoz, tıpkı şamanizm, mesmerizm, ölüleri çağırma vb. gibi, sadece sahte ruhani üstatların değil aynı zamanda onların "müritlerinin" (daha doğru bir ifadeyle *kölelerinin*) de fark ettiği benzer bir durumu tanımlayan *trans* terimini kullanmıştır. Bu sözde gurular çeşitli isimler altında (Tantra, Hatha vs.) kendilerine güç veren (suçlanabilecek kadar gerçek) okült tekniklerin uygulanışını gizlemekte ve pençelerine düşmüş talihsizler üzerinde uygulamaktadırlar. Bu "ustaların" bazıları şöhret için, bazıları da maddi tatmin ya da başkaları üzerinde kontrol sahibi olmak için çabalar. Geçici avantajlar daha sonra bedene, zihne

veya ruha onarılamaz zararlar verir. Bilinçaltı varlıkları üzerinde kontrol uygulamaya çalışanlar (*preta siddhi* Sanskr.) kısa süre sonra bu kontrolü kaybedecek ve "büyücünün çırağı" gibi işkence göreceklerdir. "Efendi"nin tam kölesi haline geldikten sonra, bu tür arayışçılar kendilerine ne olduğunun farkına varmadan tüm mal varlıklarını ona verirler. Diğerleri uyuşturucuya sığınırken, birçoğu akıl hastanelerine düşer ya da intihar eder.

Normal durumda, ilahi enerjinin kalkanı (bariyeri) her insanı korur. Yahova, İbrahim'e şöyle demiştir: "Ben senin kalkanını" (Yaratılış 15:1). "Yahve... benim kalkanım... benim kurtuluşumdur" (Mezmurlar 18:2). Aynı şekilde, düşmanla (sadece dışarıda değil, içeride de) savaşmak zorunda olanlara yönelik özlü bir yazı okuyun: "Şu andan itibaren Tanrı'nın sevgisini bir zırh gibi giyin" [73]. Sahaja Yogilerin *bandhan* (kendi titreşimlerinden oluşan koruyucu bir aura) aracılığıyla ya bir çakrayı ya da tüm süptil bedeni çevreleyerek bariyerlerini güçlendirebilecekleri gösterilmişti (bölüm XV F). Zayıf bir korumaya sahip olan bir kişide, büyü uygulayanlar enerji kalkanını kırmak için bazı teknikler kullanabilirler (bkz. *infra*). Bir yandan organizmanın savunmasını azaltırlar, örneğin uzun süre aç bırakırlar, diğer yandan da daha önce XV F bölümünde açıklandığı gibi çakralar üzerinde saat yönünün tersine dönüşler yapmak gibi özel teknikler kullanırlar. Yunan mitolojisinde kötü şöhretli bir cadı olan ve büyüculüğünü şeytani hareketler yaparak gerçekleştiren Kirke bunun bir örneğidir.⁵⁷⁴ Daireler. Horace şöyle yazmıştı: "Canidia, büyülerden vazgeç artık/ Ve acele et, sihirli çarkını tersine çevir"⁵⁷⁵ [74]' böylece dönüşü uğurlu yönünde tersine çevirerek büyüyü bozar. Theocritus da ikinci idilası *Simaetha*'da (Büyü) şöyle yazmıştır: "Ve bu pirinç tekerlek Afrodite'nin lütfuyla nasıl dönüyorsa, o da öyle dönüyor"⁵⁷⁶ ve eşliğimin önünde tekrar dön" [75]. Bu tema İskenderiyeli şair Callimachus'ta saplantı haline gelmiştir: "Geniş kavşakta, çocuklar hızlı fırıldaklar çevirdi, ... daireler çizerek onları döndürdüler... Sadece fırladığını döndür! ... / Böylece, dön, ey Dion' dairende" [76]. Öte yandan, Rusya'da tanınmış bir okült uygulayıcısı olan Djuna', ünlü şair ve şarkıcı Vladimir Vysotsky ağır hasta olduğunda ondan ricada bulunmuştur: "Üç gün boyunca gücünüzden vazgeçerek sizi iyileştirmeme izin verin" [77]- böylece onun koruyucu bariyerine karşı hareket edemeyeceğini kabul etmiş oldu.

Ölü varlık bir kez içeri girdiğinde, ilahi niteliklerini kaybeden süptil bir enerji merkezine (*çakra*) yerleşir ve sonuç olarak bariyerdeki başarısızlık kalıcı hale gelir. Bu nedenle, böyle bir hastayı iyileştirmek için, çakraların kaybolan niteliklerini geri kazandırarak kötü varlığın eski bedenine geri dönmesini de önlemek gerekir. Aksi takdirde, ele geçirilmiş bir kişi geçici şeytan çıkarma işleminden faydalansa bile, mevcut gedik ölü ruhun istediği zaman geri dönmesini sağlar. Bu tür vakalara yetkisiz kişiler, genellikle de lütuf ve doğru bilgiden yoksun rahipler şeytan çıkarma ayinini uyguladıklarında sıkça rastlanır. Aksi takdirde, delilik krizleri, ölü varlık bedeni terk etmeyi seçtiğinde daha uzun veya daha kısa rahatlama dönemleriyle değişir. Sonra kriz aniden yeniden ortaya çıkar. Bu nedenle şeytan çıkarma ayinini, tüm süptil sistemin güçlendirilmesi yoluyla enerji kalkanının restorasyonu takip etmelidir. *Kutsal Kitap* bu konuda oldukça açıktır: "Kirli ruh adamın içinden çıkınca, dinlenmek için kurak yerlere gider; bulamayınca, "Çıktığım yere, evime döneceğim" der. Geldiğinde orayı süpürülmüş ve süslenmiş bulur. Sonra gidip kendisinden daha kötü yedi ruh daha alır ve içeri girip orada otururlar; adamın son durumu ilkinden daha kötü olur" (Luka 11:24-26; krş. Matta 12:43-45). Tüm mistikler, süptil uygulamalar için bir ön koşul olarak zihinsel istikrarın gerekliliğini vurgular. Yahudi mistisizminde, ölen Ben Azzai ve deliren Ben Zoma klasik örneklerdir. Bazı Budist ustalar, nevrotik bir kişinin kendi teknikleriyle tedavi edilememesi halinde bunun onu daha da hasta edeceğini düşünmüşlerdir. Armstrong'a göre, "Mistik olarak saygı gören bazı Avrupalı Katolik azizlerin garip ve tuhaf davranışları, patentli şizofreni vakaları değilse bile, sapkınlık olarak görülmelidir" [78].

Bu nedenle *trans* halinin sahiplenmenin (*hatta çoğu durumda birden fazla ruh tarafından sahiplenmenin*) en doğrudan kanıtı olduğu sonucuna varabiliriz. Ölü varlık *medyumun* bedenine girer ve onu kullanır.

Şeytan çıkarma birçok eski ülkede bilinmekteydi. Mısırlılar "bir ya da daha fazla ruhun bir insanın bedenine girerek çeşitli hastalıklara neden olduğu şeytani, kötücül ele geçirilmeyi" biliyorlardı [79]. Prisse tarafından 1847'de deşifre edilen bir hatıra anıtında Ramesses II'ye atıfta bulunan metnin ortaya çıkardığı üzere, şeytan çıkarma Orta ve Yeni İmparatorluk kadar erken bir dönemde

uygulanmıştır. Firavun M.Ö. 1279'da Teb'e gitmiş ve burada "işleri bilen" (*rekhet*, Mısır) bir doktoru Bekhten krallığına gidip Bentent-reşt adında bir kadını şeytan çıkarması için görevlendirmiştir. Şeytan çıkarma Tanrılara yakarma ve yedi sesli harfin kullanılması anlamına geliyordu⁵²² Mısır mitolojisindeki yedi cennete karşılık gelir [80]. Sümer'de kötü insanların hayaletleri (*gigiru*, Sümer.) insanlara eziyet etmek için cehennemden yükselen iblisler olarak kabul edilirdi [81]. Mezopotamya uygarlıklarında uzman bir rahip, günahlardan arınmayı da içeren şeytan çıkarma ayinleri yapardı. Aynı şey Hristiyanlıkta da yaşanmış, *energumen* (kötü bir hayalet tarafından ele geçirilmiş) şeytan çıkarıcı bir rahip tarafından gerçekleştirilen özel bir ritüele tabi tutulmuştur. İsa'nın kullandığı (artık okuyucumuzun aşına olduğu) metafordan da görebileceğimiz gibi, şeytan çıkarma ayininin yalnızca gerçek kişiler tarafından gerçekleştirilebileceği açıktır: "Ama ben Tanrı'nın Ruhu aracılığıyla cinleri kovarsam, Tanrı'nın Egemenliği üzerinize gelmiş demektir" (Matta 12:28; krş. Luka 11:20). Dolayısıyla, Kurtarıcı'nın gücüyle kötü varlık sonsuza dek kovulmuş ve birey Aydınlanmayı elde etmiştir. Ayrıca Yogiler zihinsel bozuklukların ana nedeni olarak kabul edilen ölü varlıkları da kovabilirler. Ünlü bir Psikiyatri Ders Kitabında şöyle yazmaktadır: "Şizofreni belirtileri ve davranışları Sanskritçe yazılarda MÖ 1400 gibi erken bir tarihte rapor edilmiştir" [82].

Kutsal Kitap kötü hayaletlerin tezahürlerini ve şeytan çıkarma yoluyla kovulmalarını anlatır. İnsanlar ele geçirilen kişinin "cinli" olduğunu söylerlerdi (Yuhanna 7:20; 8:48-49'52; 10:20). Eski Ahit'da en iyi bilinen örnek Saul'un başına gelenlerdir: "Yahve'nin Ruhu Saul'dan ayrıldı ve Yahve'den gelen kötü bir ruh onu rahatsız etti" (1. Samuel 16:14). Kötü ruh kendini şiddet ve suç içgüdüleriyle gösteriyordu. Ruh tarafından kışkırtılan Saul Davut'u mızraklamaya kalkıştı (18:11; 19:10) ve sonunda Tanrı'nın kâhinlerini öldürdü (22:21). Şeytan çıkarma işi Davut'un kendisi tarafından yapıldı (bölüm XV D): "Tanrı'dan gelen [kötü] ruh Saul'un üzerindeyken, Davut arpı aldı ve eliyle çaldı; ve Saul tazelendi ve iyi oldu ve kötü ruh ondan ayrıldı" (16:23). Açıkçası, "tazelenmek" ilahi serin esintinin (Kundalini) hissine işaret ediyordu.

Birbirlerine düşman olan Avimelek ve Şekem halkı arasına kötü bir ruh gönderildi (Hakimler 9:23). Bir ruh peygamberlerin ağzından Ahav'ı ayarttı (1. Krallar 22:21-23; 2. Tarihler 18:20-22). Tanrı Mısırlılar'a sapkınlık ruhu (Yeşaya 19:14) ve Babilliler'e derin uyku ruhu (29:10) gönderdi.

Ölülerin ruhlarının belirli güçlere sahip olduğu biliniyordu. Hirodes şöyle demişti: "O ölüler arasından dirildi ve bu nedenle bu işler onda güçlerini gösteriyor" (Matta 14:2; çapraz başvuru Markos 6:14). Bu güçler hastalıklara yol açıyordu. Resmi tefsir, 38 yaşındaki felçli adamın iyileştirilmesi (Yuhanna 5:14) ve kirli ruhun bir adamdan kovulması (Luka 11:24-26) ile ilgili metinlere başvurmuştur. Felcin ele geçirilme tarafından kışkırtıldığı sonucuna varılabilir. Diğer zamanlarda metinler daha açıktı: "Ona cin çarpmış dilsiz bir adam getirdiler. İblis kovulunca dilsiz adam konuştu" (Matta 9:32-33; Luka 11:14). "Sonra ona cin çarpmış, kör ve dilsiz biri getirildi, o da onu iyileştirdi, öyle ki dilsiz [adam] konuştu ve gördü" (Matta 12:22). Epilepsi de cin çarpması sonucu ortaya çıkmıştır: "Ruh onu hemen parçaladı; yere düşüp köpürerek yuvarlandı" (Markos 9:20; krş. Luka 9:42). "Ne kadar zamandır böyle? O da şöyle dedi: Çocukluğundan beri" (Markos 9:21).

İnciller bir şizofrenin klinik tablosunu bile vermiştir. İsa Gadarenlerin ülkesine geldiğinde, "mezarlardan çıkarken kendisini kirli bir ruh tarafından ele geçirilmiş bir adam karşıladı; bu adam mezarları mesken tutmuştu ve hiç kimse onu zincirlerle bile bağlayamıyordu ve hiç kimse ona boyun eğdiremiyordu. Gece gündüz, mezarlarda ve dağlarda sürekli ağlıyor ve kendini taşlarla kesiyordu" (Markos 5:1-5; çapraz başvuru Matta 8:28-32; Luka 8:26-33).

Kutsal Yazılar, İsa'nın ve daha sonra elçilerin insanları şeytan çıkardığı birçok olay bildirir (Matta 8:28-32; 9:32-33; 12:22; 17:14-21; Markos 1:21-26; 5:2-15; 7:25-30; 9:17-29; Luka 4:33-36; 8:27-29; 9:38-42 vb), çünkü Kurtarıcı "onları kovmaları için onlara kirli ruhlar üzerinde güç vermiştir" (Matta 10:1; Markos 3:15; 16:17; Luka 9:1). İsa Mesih yetmiş müridine şöyle demiştir: "Size yılanlara, akreplere ve düşmanın gücüne karşı yürüme gücü veriyorum... Ama ruhlar size boyun eğdiği için değil, adlarınız göklerde yazıldığı için sevinin" (Luka 10:19-20). Bu da yukarıda anlatılanları doğrulamakta

ve duyular dışı güçlerin (*siddhiler*) değil, yalnızca ruhsal yükselişin aranması gerektiğini göstermektedir.

Arunachala'nın bilgisi Ramana şöyle demiştir: "Gizli güçler (*siddhiler*)... Benlik için doğal değildir. Doğal olmayan ama edinilmiş olan... uğruna çabalamaya değmez... Okült güçler kimseye mutluluk getirmez, aksine onu daha da mutsuz eder!.. "Ruhani bir talip" sözleriyle güçlerin (*siddhilerin*) arayıcısı demek istemediniz" [83]. Schuon şöyle açıklar: "İsa Mesih'in mucizeleri, kullanılabilen ya da kullanılamayan "gizli güçler" (*siddhiler*) değil, ilahi tezahürlerdir" [84]. Aslında, Avatarlardan hiçbirinin gizli güçleri yoktu.

Britannica'nın ansiklopedik referansı yukarıdakilere tamamen katılmaktadır: "Okült güçler (veya *siddhiler*) gerçek olarak görülür, ancak tehlikeli de olabilirler ve olası kötüye kullanımlarına karşı uyarıda bulunan gerçek mistiklerin ilgisini çekmezler" [85].

Ruhsal bozuklukların iyileştirilmesine bazen mantraların (duaların) söylenmesi eşlik ettiği gibi, şeytan çıkarmada da aynı uygulama kullanılırdı (Matta 7:22): "Biz senin adınla cinleri kovmadık mı?" İsa müritlerinin bir deliyi iyileştiremediklerini öğrendi ve onlara şöyle dedi: "Ey imansız ve sapık kuşak, daha ne kadar sizinle birlikte olacağım? Onu bana getirin" dedi. İsa onu azarladı, cin ondan çıktı ve çocuk o saatten sonra iyileşti" (17:17-18). Müritler sordular: "Biz onu neden kovamadık?" "İsa onlara, "İmansızlığınız yüzünden" dedi... "Ama bu tür cinler ancak dua ve oruçla çıkar" (17:19-21).

Tibetli lamalar (örneğin *Lama-tulku*) ve tantrikalar (bölüm XV F) ölü hayaletler (*bhootvidya' pretvidya' smashanvidya'* Sanskr.) hakkındaki bilgilerinde mükemmelleşerek tam tersi bir konuma yerleştirilmişlerdir ve kötü güçlere yakarma uygulaması günlük ritüellerinin önemli bir parçası haline gelmiştir. *Bon-po* ya da *Kara İnanç'*ı uygulamaktadırlar ve törenleri Budizm'in tam tersidir. Swastikayı - Gamalı haçı, kolları ters yöne doğru bir şekilde temsil etmektedirler [86] ve Hitler'in bu işareti benimsemesi onların etkisi altında gerçekleşmiştir. Bu sembolün izinsiz ve suç teşkil eden kullanımı Hitler'in yıkımına yol açmıştır. Bu lamaların tapınaklardaki geçit töreni de, saat yönünün tersine yapılır (bölüm XV F). Mircea Eliade, "geleneksel toplumlar da var olan ve gerçek olan "büyülü yaratım" olanakları" hakkında yazarken, "aynı geleneksel ufukta yer bulan Doğu felsefeleri ve tekniklerinin (özellikle Hint) etkilerinden" bahseder [87]. Tarihçinin burada tantrizmi kastettiği açıktır. Kabalistler, göksel *tahta* (Sahasrara) ulaşmadan önce Dişi Prensi (Shekhinah, yani Kundalini) ve Erkek Prensinin (*Kutsal Olan*) *unio mystica*'sı olarak tasvir edilen Aydınlanmayı engelleyen (*engelleyerek, dolayısıyla hastalıkların gerçek nedenlerini yakalayan*) sahiplenme (*iblis*) ve Dharma'nın ihlali (*günah*) arasında var olan ilişkinin farkındaydılar: "Rabbi Abba şöyle der: "... İnsanın her günahı bir iblis yarattığından, bu iblisler kendilerini Kutsal Olan, kutsanmış olsun ve Shekhinah'ın arasına sokar ve onları tahtın altında ayırır"" [88].

Kabala, bir *dibbuq*'u (çoğul şekli: *dibbuqim* İbr.) ele geçirilen kişinin bedeninden kovmak için, Tanrı ve Shekhinah'ın *birleşmesini* (*yihud* İbr.) çağrıştıran özel bir formül olan bir efsun okumasından oluşan bir ritüel uygulardı. Talmudik literatürde *dibbuq* terimi bir *takıntıyı*, Kabala'da ise yaşayan bir bireyin bedenini ele geçirerek ona büyük acılar çektiğine inanılan *ölü bir kişinin kötücül ruhunu* ifade etmekteydi. Bir iblise değil, büyük günahları nedeniyle *Gehena*'ya (İbr. cehennem) bile giremeyen bir ölünün ruhuna atıfta bulunurdu. *Şeytan* çıkarma için kullanılan teknik, genellikle saatlerce *yihudim* okunması, *şofarın* üflenmesi (ch. XI C)' eşliğinde yakarışlarda bulunulması ve genellikle hastaya fiziksel acı çektilmesi idi [89]. Bazı *yihudimlerin* kökleri antik çağlara dayansa da, tam ifadelerine Hasidizm tarafından geliştirilen 16. yüzyıl Safed Kabalasında ulaşmışlardır. Bu nedenle şeytan çıkarma başlangıçta bir Kabala *üstadına* emanet edilmişse de daha sonra Hasidik cemaatin bir *tzaddiq*'inin vasfı haline gelmiştir (bölüm XXV C). Benzer bir ritüel, kötü bir kişinin tövbe etmesini sağlamak, günahların kefareti ödemen ve günah nedeniyle kirlenen kişiyi arındırmak amacıyla kullanılırdı [90].

Talmud, kötü ruhları *lehişa*, yani bazen Tanrı'nın adını da içeren Kutsal Kitap'tan fısıldanan pasajlar yoluyla kovmayı savunmuştur [91].

Aynı şekilde Müslümanlar belirli durumlarda *Kuran*'ın bazı ayetlerini okumanın şeytanları kovacağına ve hastalıkları iyileştireceğine inanırlar [92]. En çok uygulananlar, Muhammed'in kendisi tarafından bile kullanılan *Kuran*'ın son iki suresidir (113.1-5; 114.1-6). Dervişler (XXV B bölümü) *zikir* yaparken Allah'ın birliğini (*tevhid*) ilan ederken büyü ve kirli gezgin ruhlara karşı korunma elde ettiklerine inanırlar: *ilaha illa' llah* (Allah'tan başka ilah yoktur) [93].

E. GÜCÜN SIRRI

"Onu bırakacak gücüm var⁵²⁸ ve onu tekrar almaya gücüm var. Bu emri Babamdan aldım."

Yuhanna 10:18

"Onlara din bilginleri gibi değil, güç sahibi olarak öğretti."

Matta 7:29

Kutsal Ruh tarafından bahsedilen güçler sadece Tanrısal tarafından yetkilendirilmiş kişiler içindir (bölüm XI B). Diğer ilahi enkarnasyonlar ya da peygamberler gibi, İsa da kanonik ya da Gnostik metinlerde bahsedilen ve inisiye olmayanlardan birçok sırrı gizleyen benzetmeler kullanmıştır. "Ağzımı benzetmelerle açacağım⁵²⁹ Dünyanın kuruluşundan beri gizli olan şeyleri açıklayacağım" (Matta 13:35).

Kâhinler, din bilginleri ve ileri gelenler tarafından sorgulandığında: "Bunları hangi güçle yapıyorsun ya da sana bu gücü veren kim?" İsa onlara şöyle dedi: "Bunları hangi güçle yaptığımı ben de size söylemiyorum" dedi (Luka 20:2,8).

İnsanlardan defalarca Kendi gücünün sırrını saklamalarını istemiştir. Başkalaşım gerçekleştiğinde, müritlerine hitap ederken, "İsa onları şöyle diyerek görevlendirdi: "İnsanoğlu ölümler arasından dirilinceye dek bu görüşümü kimseye anlatmayın" (Matta 17:9; Markos 9:9). Dahası, "müritlerine kendisinin İsa Mesih olduğunu hiç kimseye söylememelerini buyurdu" (Matta 16:20; çapraz başvuru Markos 8:29-30; Luka 9:21). "Hepsini iyileştirdi ve kendisini halka tanıtmamaları için onları sıkı sıkı tembihledi" (Matta 12:15-16). Aynı şey cüzamlı (Matta 8:4; Markos 1:44; Luka 5:14), iki kör adam (Matta 9:30; Markos 7:36; Luka 5:14), Yair'in kızı (Markos 5:43), sağır-dilsiz (7:36), Beytsayda'lı kör adam (8:26) vb. için de geçerli olmuştur. Sadece hasta kişilerden değil, hayaletlerden de sessizlik istemiştir (1:34; 3:12).

"Büyük kalabalıklar onu dinlemek ve hastalıklarından iyileşmek için bir araya geldi. O da geri çekilip çölde dolaşüyor, dua ediyordu" (Luka 5:15-16). "Tek başına dua ediyordu.⁵³⁰" (9:18). Birçok cini kovduktan sonra, "sabah gün doğmadan kalkıp ıssız bir yere gitti ve orada dua etti" (Markos 1:35). "Ve kalktı ve oradan Sur ve Sayda sınırlarına gitti ve bir eve girdikten sonra kimsenin [bunu] bilmesini istemedi" (7:24; çapraz başvuru 9:30). *Thomas İncili'nde* şöyle yazar: "Ne mutlu yalnızlara ve seçilmişlere, çünkü krallığı bulacaksınız. Çünkü siz ondansınız ve ona döneceksiniz" [94].

Kalabalıktan uzakta tek başına inzivaya çekilmesi, O'nun düşüncelerini meditasyon ve Baba Tanrı ile iletişim için hatırlaması ve ayrıca dualarının (mantralarının) sırrını saklaması anlamına geliyordu. Duanın ya da mantranın önemine gelince, İsa'nın ekmeği ve asmanın mayalanmamış meyvesini paylaşmadan önce Tanrı'ya "şükrettiği" (*eucharistésas*, Gr.) gösterilmişti (Luka 22:19). Aynı şekilde, Başkalaşım gerçekleştiğinde "dua ederken yüzünün şekli değişti". İsa'nın çağdaşı Strabon, Hindu tıp biliminin efsunlara (*epódoí* Gr.), yani mantralara dayandığını ve Hintlilerin ılımlı yaşamları ve alkollü içkilerden uzak durmalarının bir sonucu olarak çok az sayıda hasta saymakla ünlendiklerini biliyordu [95].

Sadece ikinci kez doğacak ve böylece mecazi anlamda bebeklere benzeyecek olanlar Kutsal Ruh tarafından bahsedilen lütfun sırrını bileceklerdir (Aydınlanma). "Aynı saatte İsa Ruh'ta sevindi ve şöyle dedi: "Sana övgüler olsun, Baba, göğün ve yerin Rabbi, bunları bilgelere ve sağduyu sahiplerinden gizledin ve bebeklere açıkladın.⁵³¹" (Luka 10:21; krş. Matta 11:25). Ancak onun sözleri, lütfu alan kişide yerleşmesi gereken İlahi Çocuk'un niteliklerine gönderme yapar (bölüm XIX C). Zeus'un yıldırımıyla öldürülen Asklepios efsanesi genellikle belirli güçleri kullanma yetkisi olmayan kişiye verilen bir ceza olarak görülmüştür (ölülerin dirilişi, bölüm XV C). Ancak bu aynı zamanda şifa ve dirilişin kozmik ateşin (Kundalini) işareti altında yer aldığını da ifade ediyordu.

NOTLAR

[1] Lossky 'The Mystical...' s.86-88,162,243. [2] *Ibid.* s.75. [3] Basil, *Mektup 234*, § 1 (*Epistula 234 ad Amphilochium*), Migne, P.G., cilt 32, col.869; krş. Lossky, *The Mystical...* s.71-72. [4] Gregory Palamas,

Capitula physica, theologica, moralia et practica, capita 143 in Migne, P.G., vol. 150, col.1220 D; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.73 ve not 4. [5] Lossky, *The Mystical...* s.74. [6] Jung, *Psikoloji ve Din*, *The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din içinde: Batı ve Doğu*, § 161, s.101. [7] Saeki' §§ 63-64, s.115. [8] Josephus, *The Wars...*, II.8.5. [9] Carl-Martin Edsman '*Le Baptême du feu*' A. Lorenz, Uppsala 1940' s.93 sq.' 134 sq.' 185 sq. [10] Justin, *Apology*, (*Apologiae*), I.61.21. [11] Resch, s.344; krş. Bauer, s.121; krş. Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.306. [12] Justin, *Dialogue*; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.308. [13] NHL, *Philip İncili* 67.11-30. [14] A.g.e., 69.22-29. [15] A.g.e., 69. 34-37; 70.1-4. [16] Evdokimov, *L'amour...*, s.130, o.t. [17] Schuon, *Gnosis*, s.128'e not 2. [18] NHL' *The Testimony of Truth* 69.22-23. [19] A.g.e., 44.30-45.4. [20] NHL' *Philip'in İncili* 64.23-24. [21] Kudüslü Cyril' *Çıkış Üzerine II*; Migne' P.G.' col.432A içinde. [22] Couliano, s.196. [23] Bălă, Chețan, s.34-35, o.t. [24] Scrima' *Timpul...*, s.36, o.t. [25] NHL' *The Gospel of Philip* 78.28-79.3. [26] Meister Eckhart, *Vaaz: Euge, kemiğe hizmet et...*, Ancelet-Hustache içinde' s.74. [27] Würtz' s.15. [28] Saeki' § 189, s.44. [29] Eliade '*The Myth...*' s.158 ve not 14. [30] Zohar II, 67a, cilt III, s.209. [31] Bernard Gui, *Manuel de l' Inquisiteur*, Les Belles Lettres, Paris 1964, cilt 1, s.18. [32] Würtz, s.210-211. [33] Rai, *alıntılanan eser*. [34] *Revista Română de Acupunctură (Romanya Akupunktur Dergisi)*' no.3 (1995)' no.1 (1996)' no.1-2 (1997)' no. 1-2 (1998). [35] *A II-a Conferință Internațională pentru Terapii Complementare din România (Romanya'da Tamamlayıcı Terapiler için 2. Uluslararası Konferans)*, 6-8 Kasım 1997. [36] Daniel Goleman, *The Meditative Mind*, G.B. Putnam's Sons, New York 1988, s.172. [37] Alıntı Jagbir Singh, s.1553. [38] ABC NEWS, 16 Aralık 1997; a.g.e., s.1549'da alıntılanmıştır. [39] William Collinge, CNN, WebMD, 22 Haziran 1999; A.g.e., s.1550'de alıntılanmıştır. [40] Platon'un *Timaus*'u 82a-b, *The Collected...* içinde, s.1202-1203. [41] A.g.e., Romanya baskısına 165 numaralı not, o.t. [42] NQ' s.1009; *Sahih Al-Bukhari*' cilt 8' hadis 479; Irving, s.189. [43] Marcel Brion, *Un enfant de la terre et du ciel*, A. Michel, Paris 1943, s.130-131. [44] Evdokimov '*L'amour...*' s.94, o.t. [45] İskenderiyeli Clement, *Stromateis*, VI.14(114). [46] *Enoch Kitabı* 15.8. [47] *Apud* Hastings (ed.)' *Sözlük...* s.280. [48] *Bhagavad-Gita* 7.15. [49] Schuon '*Anlamak...*' s.90'a not 70. [50] Goethe '*Faust I*' v.1113, o.t. [51] C.G. Jung '*Ruhsal Bir Fenomen Olarak Paracelsus*, *The Collected Works*, cilt 13: *Alchemical Studies*' § 148, s.113 ve not 4. [52] A.g.e., *Psihanaliza fenomenelor religioase (Dini Fenomenlerin Psiko-Analizi)*' AROPA, București 1998, s.62-63. [53] *Ibid. Psychology and Religion*, *The Collected Works*, cilt 11: *Psychology and Religion* içinde: *Batı ve Doğu*, § 25, s.15. [54] Jung' Kerényi' s.97. [55] A.g.e., s.76. [56] Jung'un *Psikolojisi ve Din*, *The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 26, s.15-16. [57] A.g.e., § 160, s.98-99. [58] A.g.e., *Modern Psikoterapinin Sorunları*, *The Collected Works*' cilt 16: *Psikoterapi Uygulaması* §§ 163 ve 165, s.71-72. [59] A.g.e., § 364, s.176. [60] A.g.e., *Aktarımın Psikolojisi*, a.g.e.' içinde § 358, s.171-172 ve s.172'ye 17 numaralı not. [61] A.g.e. § 196, p.87. [62] Eliade, *Ordeal...*, s.121. [63] C. Maximilian '*Aventura geneticii (Genetiğin Macerası)*' Ed. Albatros' București 1978' s.206. [64] Constantin-Dulcan' s.86 ve not 1, o.t. [65] A.g.e.' s.89-90, o.t. [66] A.g.e.' s.90, o.t. [67] Rai' s.73-78' şek.11'12. [68] Constantin-Dulcan' s.91, o.t. [69] A.g.e.' s.51, o.t. [70] A.g.e., s.101'226-227. [71] L.I. Vasiliev' *Experiments in Mental Suggestion*' Leningrad State University, Leningrad 1962; İngilizce versiyonu, Society for Study of Mental Images' Church Crookham' Hants; *apud* Scott' s.204. [72] Scott' s.203' 204-205. [73] *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie (Neagoe Basarab'ın oğlu Theodosius'a Öğretileri)*' Ed. Minerva' București 1971' s.280, o.t. [74] Horace' *Epode XVII (Canidia)*' vv.6-7, *The Complete...* içinde, s.120. [75] Theocritus'un "*Idyll II*" vv.31-32", *The Greek Bucolic Poets* (çev. J.M. Edmonds), Harvard University Press, Cambridge, Mass. içinde, William Heinemann, London 1977, s.29. [76] *Apud* Muşu' s.38-39, o.t. [77] Vasile Andru' *Viață și semn (Hayat ve İşaret)*' Ed. Cartea Românească' București 1989' pp.151'207, o.t. [78] Armstrong, *A History...*, p.213.[79] Daniel, *Cultura spirituală...*, p.327, o.t. [80] *Apud* Messadié, *Jésus...*, not 77 ve 78 s.451-452; ayrıca E.A. Wallis Budge, *Books on Egypt and Chaldaea*, cilt II: *Egyptian Magic*, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Londra 1901. [81] *Apud* Daniel, *Civilizația sumeriană*' s.83,168. [82] J. Kaplan' B. Sadock' *Modern Synopsis of Comprehensive Textbook of Psychiatry IV*' Williams and Wilkins' Baltimore 1985' 4. baskı; alıntı Faye Gary, Charlene Kate Kavanagh, *Psychiatric Mental Health Nursing*, J.B. Lippincott Co., Philadelphia, New York, London, Sydney, Tokyo 1991, s.312. [83] Ramana' § 20, s.17,19. [84] Schuon, *Gnosis*, s.67. [85] *Britannica Online*, Encyclopaedia Britannica, 1994-1998. [86] Roerich, *Heart of...*, s.70; örneğin Swami Abhedanand's *Journey into Kashmir and Tibet* (çev. Auspati Dasgupta ve Kunja Bihari Kundu), Ramakrishna Vedanta Math, Calcutta 1987, s.144-145,149,160-163'de pek çok ayrıntı verilmiştir. [87] Eliade '*The Myth...*' s.158 ve 14. not. [88] *Le livre du Zohar*, s.67-68; *Tikkune Zohar*, XIX. [89] Patai'

s.193; Gedalya Nigal' *Sippure Dibbuq b'Siphrut Yisrael (Yahudi Edebiyatında Dibbuk Masalları)*, Rubin Mass, Jerusalem 1983. [90] Patai' s.161'195. [91] Graves' Podro' s.252. [92] Schuon 'Understanding...' s.46'ya not 10; krş. Irving, s.186-187. [93] Nadia Anghelescu 'Introducere în Islam (İslam'a Giriş)' Ed. Enciclopedică' Bucureşti 1993' s.40. [94] NHL, *The Gospel of Thomas* 41.27-30 (L.49). [95] Strabo XV' 1.45' p.706' in *Fontes...* ' pp.10'25; cf. also Megasthenes' fragm.40' *apud* Strabo XV' 1.60' in *Fontes...* ' pp.29'17.

XXIII. İSA'NIN GİZLİ YAŞAMI

Bu bölüm, 19. yüzyılın sonundan bu yana batı dünyasında fırtınalar koparan bir hipoteze işaret eden bir dizi belge, rapor, görüş ve efsaneyi okuyucunun dikkatine sunacaktır. Notovitch'in keşfini takiben birçok kitap yayınlanmış ve genel kamuoyu tarafından iyi karşılanmış, ancak uzmanlar arasında yankı bulmamıştır.

Mitlerin gerçek tarihi anlamadaki rolüne ilişkin olarak, Homeros'un anlattığı mucizevi efsanelere inanan Schliemann'ın Troya'yı keşfini hatırlayabiliriz. Günümüze daha yakın bir tarihte, *Rajatarangini*'nin olağanüstü kroniğini çeviren tarihçi Aurel Stein şöyle demiştir: "Neyse ki Keşmir'de halk geleneği, bilgili kişilerin geleneklerinden çok daha inatçı olmuştur. Belirli verileri yerel olarak araştırırken çoğu zaman ondan çok değerli yardımlar aldım. Eski eser gezilerimde edindiğim deneyim, dikkatle toplandığında ve eleştirel bir süzgeçten geçirildiğinde, bu tür yerel geleneklerin yazılı kayıtlarımızdaki bilgileri tamamlayıcı olarak güvenle kabul edilebileceğine beni ikna etti". Stein, Keşmir'in tarihi kayıtlarının sahip olduğu özel konuma dikkat çekmektedir: "Keşmir, tarihinin kesintisiz bir dizi yazılı kaydına sahip olan, Muhammedi fetih döneminin ötesine uzanan ve gerçek kronikler adını hak eden Hindistan'ın tek bölgesi olma ayrıcalığını iddia edebilir... Bu kayıtlar, Hint zihninin genel olarak çok bariz bir şekilde eksik olduğu gerçek tarih duygusunun vadi halkı arasında varlığını sürdürdüğüne tanıklık etmektedir" [1].

Bölüm, İsa'nın gençlik yıllarını saran gizemi algılamaya çalışan bir bölüm ve çarmıha gerilmesinden sonraki dönemle ilgili bir bölüm olarak yapılandırılmıştır.

A. ÇOCUKLUK VE ERGENLİK

"Et cum factus esset Iesus annorum doudecim..."

(*Ve İsa on iki yaşına geldiğinde, geleneklere göre oraya (Kudüs) gittiler...*, Lat.)

Luka 2:42

İsa'nın çocukluğu ve gençliği hakkında son derece az şey bilinmektedir. İnciller bize sadece İsa'nın küçük yaşta Meryem ve Yusuf'la birlikte Mısır'a gittiğini ve oradan İsrail'e döndüğünü söyler. On iki yaşındayken Kudüs'teydi ve ailesinin haberi olmadan üç gün boyunca Tapınak'ta kaldı. O andan itibaren, vaftiz edildiği otuz yaşına kadar O'nun hakkında kesinlikle hiçbir şey bilinmiyordu (bölüm XVII).

On iki yaşında Tapınak'taki olaydan sonra, Luka'ya göre İncil doğrudan Yahya tarafından vaftiz edildiğini hatırlatır: "Tiberius Sezar'ın hükümetinin on beşinci yılında..." (3:1). Yaklaşık yirmi yıl arayla birbirinden ayrılan iki dönem arasındaki bağlantı basitçe şu şekilde ifade edilmiştir: "İsa bilgelikte ve boyda, Tanrı'nın ve insanların gözünde ilerledi" (2:52). Matta da üçüncü bölümünü şöyle açmıştır: "İşte bu günlerde Vaftizci Yahya Yahudiye'nin çöllerinde vaaz etmeye başladı" (3:1). Bir önceki ayet (2:23) İsa'nın ve Vaftizci Yahya'nın sadece birkaç yaşında olduğundan bahseder, çünkü İsa'nın Mısır'dan dönüşünden kısa bir süre sonradır. Yuhanna ise şöyle yazmıştır: "Bundan sonra İsa kendini müritlerine yeniden gösterdi" (21:1). "Ondan sonra" (*metá taúta*, Gr.) ne kadar zaman geçtiğini bilemeyiz. İncil yazarları uzun zaman aralıklarıyla birbirinden ayrılan olayları sanki kısa aralıklarla birbirini takip ediyormuş gibi yazarlardı.

Mircea Eliade 'Mit ve Gerçeklik' adlı eserinde şöyle der: "Bu İsa Mesih 'tarihsel' değildir, çünkü popüler düşünce ne kronolojiyle ne de olayların doğruluğu ve tarihsel figürlerin gerçekliğiyle ilgilenir" [2].

Merejkowski *Bilinmeyen İsa adlı* eserinde durumu şöyle tasvir eder: "Sırasıyla ikinci ve üçüncü bölümlerinden itibaren Matta'da otuz, Luka'da yirmi yıllık bir sessizlik vardır. Her şey unutulmuştur, karanlık bir uçurumdan başka bir şey yoktur. "On iki yaşındaydı" (Luka 2:42), "Ve İsa'nın kendisi otuz yaşına yaklaşıyordu" (Luka 3:23); bu iki nokta arasında kalan her şeyle ilgili tek bir kelime bile yoktur, ancak bu yıllar insanın olgunluğa ulaştığı yıllardır ve İsa için belirleyici olmalıdır" [3].

Katolik Kilisesi İlmihali bile bunu kabul eder: "İsa'nın tüm yaşamı bir gizemdir. İsa hakkında insan merakını ilgilendiren pek çok şey" (*merak etmeliyiz: sadece bu mu?*) "İncillerde yer almaz. Nasıra'daki gizli yaşamı hakkında neredeyse hiçbir şey söylenmez ve hatta kamusal yaşamının büyük bir kısmı anlatılmaz" [4].

Olayların, İnciller ve Elçilerin İşleri'nde aktarılış biçimi konusunda fazla hevesli olan okuyucular için Knight ve Lomas'ın açıklayıcı sözlerini aktarmak isteriz: "Görünüşe göre tarih, geçmiş olayların bir kaydı olmaktan çok, çıkarları olan insanlar tarafından açıklanan tercih edilen inançların bir kataloğudur. George Orwell'in 1984 adlı romanında gözlemlediği gibi, tarihi her zaman galipler yazar ve tarih kitaplarının yazımını kim kontrol ederse geçmişi de o kontrol eder. Hiç şüphesiz, son iki bin yıldır batı dünyasındaki en istikrarlı güç Roma Katolik Kilisesi olmuştur ve bunun sonucunda tarih genellikle onun istediği gibi olmuştur. Kilise her zaman batılı kültürel "gerçeklerin" sağlayıcısı olmuştur, ancak giderek daha fazla somut kanıt ortaya çıktıkça, papalığın bir zamanlar iddia ettiği kadar yanılmaz olmadığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Örneğin Galileo, Dünya'nın uzayda hareket ettiğini ileri sürdüğünde ömür boyu hapse mahkûm edilmiş ve eserleri yakılmıştır. 1992 yılına kadar bir papalık komisyonu Vatikan'ın Galileo'ya karşı çıkmakla hata yaptığını kabul etmemiştir. On dokuzuncu yüzyılda Kilise, Charles Darwin'in evrim teorisine şiddetle saldırmış, ancak 1996 yılında Vatikan bir kez daha yanıldığını kabul etmek zorunda kalmıştır. Geçmişte Kilise, kimsenin daha iyi bir çözüme sahip olmadığı zamanlarda hayatın bulmacalarına cevaplar sunmuştur, ancak bilim ilerledikçe mitlere duyulan ihtiyaç azalmıştır. Ancak Vatikan yavaş ve temkinli hareket ederken... Yeni Ahit'te anlatılan olaylara ilişkin yorumlarında, önemli miktarda yeni tarihsel kanıta rağmen neredeyse hiç hareket etmemektedir" [5].

Bu gizemli bilgi eksikliğini açıklayacak pek çok neden olabilir. Unutulmamalıdır ki, Kurtarıcı'nın Kendisi bazı olaylar hakkında gizlilik istemiştir. İsa, insanların O'nun mucizelerini öğrenmesini ya da diğerlerinin O'nun İsa Mesih olduğunu bilmesini çoğu zaman kabul etmezdi (bölüm XXII E). Müritler, bazen kendileri de tam olarak anlamasalar da (bölüm XX C2), kalabalık tarafından bilinmemesi gereken bazı şeyleri biliyorlardı (bölüm XX C4). Gizlilik alışkanlığı ilk yüzyıllardaki Hristiyan geleneğinde (bölüm XI B), yani bugün Yeni Ahit dediğimiz şeyin son şeklini aldığı zaman aralığında korunmuştur. Bu nedenle, İncillerde ayrıntılı olarak anlatılan üç buçuk yıllık kamusal yaşam dışında, Kurtarıcı'nın tüm yaşamını çevreleyen gizleme biraz ışık tutabilecek bir dizi pasajın dışarıda bırakılmış olması gerektiğinden şüphelenebiliriz.

Bazı reddedilemez kanıtlar İsa'nın ergenlik dönemini Hindistan'da geçirdiği sonucuna götürmektedir. Tapınakta kaldığı "üç günün" aslında İsa Mesih'in, kendilerine şöyle dediği (Luka 2:49; *Yeni Yeruşalim İncili*) anne babasından uzakta olduğu daha geniş bir aralığı (on iki ile yirmi dokuz yaş arası) temsil ettiğini göreceğiz: "Neden beni arıyordunuz? Babamın evinde olmam gerektiğini bilmiyor muydunuz?" Bununla birlikte, dünyasal Cennet'in kuzey Hindistan'da bulunduğunu gördük (bölüm III).

Rus tarihçi ve yazar Nikolai (Nicholas) Notovitch (1858 doğumlu), İsa'nın gizli yaşamı hakkındaki temel bilgileri Hristiyan dünyasının bilgisine sunan ilk kişidir ve bu bilgiler sadece Hindistan'dan gelmiştir.

Bu tutkulu gezgin birçok gezisinden birinde Keşmir'in Himalayalar'ın batı yakasında yer alan Ladakh bölgesine sınır olduğu Hindistan'ın kuzey kesimine gitmiştir. Wakkha mezarı yakınlarındaki Mulbekh Budist manastırını ziyaret ederken, oradaki lama ile daha sonra [6] şu şekilde aktarılan şaşırtıcı bir konuşma yapmıştır: Budist rahip ona Avrupalılardan bahsetmiştir:

"Yalnızca tekTanrıcılığın temel ilkelerini benimsemekle kalmazlar, aynı zamanda bir anlamda Buddha'nın tapıcılarıdır⁵⁸²lar Tibet'te yaşayan lamalarla neredeyse aynı ayinleri yaparlar.

Hristiyanların tek hatası, Buddha'nın büyük doktrinlerini benimsedikten sonra kendilerini ondan tamamen ayırmaları ve kendilerine farklı bir Dalai-Lama yaratmalarıdır... "

"Hristiyanların hangi Dalai-Lama'sından bahsediyorsunuz?" Ona sordum. "Bizim bir tane Dalai Lama'mız var, o da Tanrı'nın Oğlu'dur, ona doğrudan hararetli dualarımızı yöneltiyoruz ve Tek ve Bölünmez Tanrı'mızın huzuruna yalnızca onunla çıkıyoruz".

"Söz konusu olan o değil, Sahib" diye cevap verdi. "Biz de Tek ve Bölünmez Tanrı'nın oğlu olarak ona saygı duyuyoruz, ancak onda Tek Oğul'u değil, herkes arasından seçilmiş mükemmel bir varlığı görüyoruz. Gerçekten de Buddha, ilahi doğasıyla kutsal İsa'nın şahsında vücut bulmuştur.⁵⁸³ Ateş ya da demir kullanmadan, gerçek ve yüce dinimizi tüm dünyaya yaymak için yola çıktı. Kastettiğim kişi sizin dünyevi Dalai-Lama'nızdı; ona "Kilisenin Babası" unvanını verdiniz. Bu büyük bir günahdır..." Onun Papa'yı ima ettiğini şimdi anlıyordum. "Bana Buddha'nın oğlu, herkes arasında seçilmiş olan İsa'nın dininizi yeryüzüne yaydığını söylemişsiniz. O kim?" diye sordum.

Bu soru üzerine lamanın gözleri kocaman açıldı; bana hayretle baktı ve anlayamadığım bir şekilde mırıldanarak yakalayamadığım bazı kelimeler telaffuz etti. "Issa", diye yanıtladı sonunda, "büyük bir peygamberdir, yirmi iki Buddha'dan sonraki ilk peygamberlerden biridir. O, tüm Dalai-Lamalardan daha büyüktür, çünkü Efendimizin ruhaniyetinin bir parçasını oluşturur... Adı ve eylemleri kutsal yazılarımızda kaydedilmiştir ve onun büyük hayatının, hatalı bir halkın ortasında nasıl geçtiğini okurken, onu işkenceye maruz bıraktıktan sonra öldüren dinsizlerin korkunç günahı için ağlıyoruz".

Lama'nın bu resitali beni çok etkiledi. İsa peygamber -işkenceleri ve ölümü- Hristiyan Dalai Lama'mız -Budistlerin Hristiyanlığı tanınması- tüm bunlar bana İsa Mesih'i daha fazla düşündürdü. Tercümanımdan lamanın bana anlattıklarının tek bir kelimesini bile kaybetmemesini istedim.

Keşişe "Bu yazılar nerede bulunabilir ve bunları kim derledi?" diye sordum.

"Hindistan ve Nepal'de, olayların gerçekleştiği farklı dönemlerde yazılmış olan başlıca parşömenler Lhasa'dadır; sayıları binlercedir. Bazı büyük manastırlarda, lamaların Lhasa'da bulundukları sırada yaptıkları kopyalar bulunmaktadır".

Küçük bir öneme sahip olan yerleşimin bu tür belgeleri barındırmadığını öğrenen cesur Notovitch, 1887 sonbaharında Ladakh'a doğru yola çıktı. Bölgenin başkenti Leh'in 34 km güneyinde, İndus vadisi üzerindeki Himis'te bulunan ünlü Budist manastırına ulaştı. Rus tarihçi, bu el yazmalarının gerçekten orada olduğu bilgisini almak için çok diplomasi kullandı. İşte bir keşişle yaptığı konuşma [7]:

"Issa adı Budistler arasında çok saygı görür" diye yanıtladı, "ama onu yalnızca yaşamıyla ilgili parşömenleri okumuş olan baş lamalar bilir. Issa gibi sonsuz sayıda Buddha var olmuştur ve mevcut 84.000 parşömen her birine ilişkin ayrıntılarla doludur. Ancak çok az kişi bu anıların yüzde birini okumuştur... Bizim gonpa⁵⁸⁴ diğerlerinin yanı sıra, boş zamanlarımda okuduğum çok sayıda kitaba sahibim. Bunlar arasında Buddha Issa'nın yaşamı ve eylemlerine ilişkin anılar da var.⁵⁸⁵ Hindistan'da ve İsrailoğulları arasında aynı doktrini vaaz eden ve Paganlar tarafından öldürülen bu kişinin soyundan gelenler, daha sonra onun yaydığı inançları benimsemişlerdir - ve bu inançlar sizindir... Budizm'in Çin'de ortaya çıkmasıyla eş zamanlı olarak, aynı doktrinler İsrailoğulları arasında da yayılmaya başlamıştır. Yaklaşık 2.000 yıl önce, Mükemmel Varlık, kısa bir süre için eylemsizliğinden bir kez daha uyanarak, fakir bir ailenin yeni doğan çocuğunda enkarne oldu... Bu kutsal çocuk belirli bir yaşa geldiğinde, Hindistan'a getirildi ve orada, erkeklığe erişene kadar, ebediyen cennette yaşayan büyük Buda'nın yasalarını inceledi."

"İsa'nın hayatını anlatan başlıca parşömenler hangi dilde yazılmıştır?" diye sordum.

"Hindistan'dan Nepal'e ve Nepal'den Thibet'e getirilen ve Issa'nın yaşamına ilişkin orijinal parşömenler Pali dilinde yazılmıştır ve aslında Lhasa'dadır; ancak bizim dilimizdeki bir kopyası - Thibetçe'yi kastediyorum - bu manastırdadır".

"Thibet'te Issa'ya nasıl bakılıyor? O bir azizin itibarına sahip mi?"

"Halk onun varlığından bile haberdar değil. Sadece hayatının anlatıldığı parşömenleri inceleyerek onu tanıyan başlıca lamalar onun adını biliyor".

Ardından, bir sonraki ziyaretinde Notovitch'in bu parşömenleri okumasına izin verileceği sözüyle ayrıldılar. Gerçekten de tarihçi kısa bir süre sonra geri döndü, ancak bir kaza geçirerek bacağını kırdı. Israrlı ricaların ardından keşiş, Notovitch yatakta yatarken okuduğu, sayfaları zamanın geçmesiyle sararmış iki kalın kitap getirdi.

Notovitch, "Bu ilginç belge, yerleştirildiği gibi, çoğu zaman birbiriyle belirgin bir bağlantısı veya ilişkisi olmayan izole dizeler biçiminde derlenmiştir" diyerek, çevirinin her şeyini çok dikkatli ve özenli bir şekilde seyahat not defterine not etmiştir [7].

Notovitch, Mure'deyken (Pakistan'da Murree ya da Mari) Kont André de Saint Phall ile tanıştı ve ona Himis'te bulunan İsa Mesih'in yaşamına dair anıları yayınlama niyetini itiraf etti. Yolculuğundan dönen Rus, ayetleri kronolojik bir sıraya koymuş ve böylece tutarlı bir hikâye elde etmeyi başarmıştır.

Notovitch daha sonra Collège de France'da İbranice Bölümü'nün şefi olan oryantalist ve tarihçi Ernest Renan ile temasa geçti. Renan, dogmatik Yahudi-Hıristiyan metinlerini her türlü dış buyruğa karşı savunma pozisyonunu açıkça ortaya koymuştur: "Aynı ölçüde Yahudi, Katolik, Protestan da nötr bir kurumda inançlarını sürekli olarak diğer dini inançlara feda etmeme hakkına sahiptir" [8]. Renan, Rus'un notlarıyla ilgileniyordu, ama sadece onları kendi amaçları için kullanmak için, ki Rus bunu kabul etmiyordu. Notovitch'in hem Ortodoks Kilisesi'nin (Kievli Monsenyör Platon) hem de Katolik Kilisesi'nin (Paris'te Kardinal Rotelli ve Vatikan'da Papa'nın danışmanı) bazı üst düzey yetkilileriyle yaptığı görüşmeler sırasında, başarısız bir şekilde onu tehdit etmeye ya da belgesini satın almaya çalıştılar.

Notovitch'in kitabı nihayet 1894 yılında Paris'te *La vie inconnue de Jésus-Christ* [9] başlığı altında basıldı.

Yazar, yolculuğun koşullarını anlattıktan sonra, Himis'ta tuttuğu notları *Aziz İsa'nın Hayatı* [10] başlığıyla yeniden yayımlamıştır.

İlk üç bölüm Musa'nın yaşamının kısa bir versiyonunu, Hakimler dönemini, Kralları, İsrail'in aralarında Romalıların da bulunduğu putperestler tarafından işgalini içeriyordu.

Sakinlerin dualarından sonra, "O zaman merhametli Yargıç'ın bir insan formunda yeniden vücut bulma zamanı gelmişti; Ve ebedi Ruh, tam bir eylemsizlik ve yüce mutluluk durumunda dinlenirken, uyandı ve belirsiz bir süre için ebedi Varlıktan ayrıldı, Böylece insan formunda, insana kendini Tanrısallıkla özdeşleştirmeyi ve ebedi saadete ulaşmayı öğretebilirdi; Ve O'nun örneğiyle, insanın ahlaki saflığa nasıl ulaşabileceğini ve ruhunu fiziksel duyuların egemenliğinden nasıl kurtarabileceğini göstermek, böylece değişmez olan ve mutluluğun ebedi olarak hüküm sürdüğü Cennetin Krallığına girmesi için gerekli mükemmelliğe ulaşmasını sağlamak. Kısa bir süre sonra İsrail topraklarında muhteşem bir çocuk doğdu. Tanrı'nın kendisi, bu çocuğun ağzından konuştu... İssa adı verilen ilahi çocuk, körpe yaşlarında tek ve bölünmez Tanrı'dan bahsetmeye başladı ve yoldan çıkmış ruhları tövbe etmeye ve suçlu hale geldikleri günahlardan arınmaya teşvik etti" [11].

Hikâye daha sonra İssa'nın on üç yaşına geldiğinde, İsraili bir adamın bir eş almak zorunda kalmasıyla devam eder. Sonra gizlice evden kaçtı, tüccarların eşliğinde Kudüs'ü terk etti ve Sind'e (İndus) gitti. On dört yaşına geldiğinde, Sind'in ötesinde, Tanrı tarafından sevilen Aryanların ülkesine ulaştı. Beş nehrin (Pencap) ve Rajputan'ın ülkesini geçerken, Jaina'ya (Mahavira) inananlar tarafından götürüldü. Fakat kısa süre sonra onlardan ayrılarak Sholabeth'e (Seylan) ve oradan da Bilge Vyasa'nın kalıntılarını barındıran ve Buddha'nın beyaz rahipleri tarafından karşılandığı Orsis (Orissa) ülkesindeki Jaggernath'a (Jagannath, bugünkü Puri) gitti. Onu *Vedalar* konusunda eğittiler. Jagannath'ta altı yıl kaldı; daha sonra Rajagriha (Rajgir), Benares (Varanasi) ve diğer kutsal şehirlerde

bulundu. Daha sonra Sudralar (alt kast) arasına yerleştirdi ve burada Brahmanlar ve Kshatriyalara karşı vaaz verdi. Son ikisi tarafından tehdit edilen Issa, Jagannath'ı terk etti ve Sakyamuni'nin doğduğu Gautamidlerin ülkesinde yaşamaya gitti. Pali dilini öğrendi ve *Sutraların* kutsal parşömenlerini inceledi. Altı yıl sonra Nepal ve Himalayalar'ı terk ederek Rajputan Vadisi'ne indi ve batıya doğru giderek putperestliği kınadığı pagan topraklarından geçti. İran'a yaptığı yolculukta mecusileri eleştirdi ama onlar O'na zarar vermediler. Yirmi dokuz yaşındayken İsrail'e ulaştı.

Kilisenin gücü ve otoritesine rağmen, Notovitch'in çalışması anında bir zafer kazandı. Fransa'da 1894 yılında en az sekiz baskı yaptı ve Amerika Birleşik Devletleri'nde birbirinden bağımsız olarak üç İngilizce çevirisi yayınlandı. Ertesi yıl Londra'da bir başka İngilizce çevirisi basıldı ve kitap daha sonra İtalyanca, Almanca, İspanyolca ve İsveççe dillerine çevrildi.

Kilise'nin etkisi altında farklı şahsiyetler Notovitch'i itibarsızlaştırmaya çalıştı. Bunlardan biri de ünlü Alman şarkiyatçı Friedrich Max-Müller'di (1823-1900); Heidelberg ve Oxford Üniversitelerinde profesördü ve *The Sacred Books of the East*'in editörüydü. Kilise'ye verdiği güçlü desteği 1876 yılında bir arkadaşına yazdığı mektupta dile getirmiştir: "Hindistan Hristiyanlık için Roma ve Yunanistan'ın Aziz Paul zamanında olduğundan çok daha olgun... Hindistan'daki eski rahiplik fesadının ortadan kaldırılabileceği ve basit Hristiyan öğretisinin girişine yol açılabilmesi için bir çalışmada yer almak isterim" [12]. Max-Müller Hindistan'a hiç ayak basmadığı için tüm bunlar sadece bir dilek olarak kaldı. Ancak bu durum onun *The Alleged Sojourn of Christ in India* [13] adlı makalesini yayınlamasını engellemedi; burada "sadece misyonerlerden değil, son zamanlarda Leh'ten geçen İngiliz subaylardan da aldığı mektuplara atıfta bulunarak, yerinde dikkatli bir araştırma yaptıktan sonra Notovitch adında bir Rus beyefendinin Leh'ten hiç geçmediğini ve bacağı kırık hiçbir yolcunun Himis manastırında tedavi edilmediğini beyan ettiler" [14].

Hindistan'daki Kilise Misyonu, Notovitch'e saldırmak amacıyla Hristiyanlığı kabul eden Ahmed Şah'a ve Agra'daki Devlet Koleji'nden Profesör J. Archibald Douglas'a da başvurdu. Ahmed Şah 1834-1874 yılları arasında Ladakh'ta yaşamış ve *Four Years in Tibet* adlı eserini yazmıştır. Ladakh'a yaptığı ziyaretin yalnızca "bir Rus olan Notovitch'in, İsa'nın yaşamının 12 ila 30 yıl arasındaki Tibet versiyonunun o zamana kadar bilinmeyen bir el yazması hakkındaki keşfini reddetmek" için yapıldığını kabul etmiştir. Douglas da benzer bir nedenle 1895 yılında Leh'i ziyaret etmiş ve *Himis Baş Laması'nın "İsa'nın Bilinmeyen Hayatı" İddiası Üzerine* başlıklı bir makale yayınlamıştır [15]. Yazar, baş lamanın hiçbir sahibin bir el yazmasını kopyalamadığını iddia eden ifadesini almıştır. Ancak bu, keşişin yatağında yatarken yaptığı çeviriyi dinleyen Notovitch'in iddialarıyla çelişmemektedir. Rus, bilmediği bir dilde yazılmış olan belgeyi "kopyalayamadığı" için duyduklarını defterine kaydetmiştir. Nitekim Max-Müller daha önce bahsi geçen makalesinde, "Ladakh'ta Leh yakınlarındaki Himis Manastırında Budist rahipler tarafından kendisine yazdırılan *İsa'nın Hayatı* 'na [16] ve ayrıca "Tibetçe bildiğini iddia etmeyen M. Notovitch'in Tibetçe metni bir tercümana tercüme ettirdiği" [17] gerçeğine atıfta bulunmuştur. Notovitch'e yönelik saldırılarına rağmen, Profesör Douglas bir Dr. Marx'ın Leh'teki Moravya hastanesinde Notovitch'i diş ağrısı için tedavi ettiğini kabul etmiştir (bkz. *infra*). Per Beskow, Notovitch ile aynı fikirde olmadığını ifade eden bir başka yazardır: "Notovitch Leh'e bile gitmiş ve Moravya misyon istasyonunda diş ağrısı için tedavi görmüştü" [18].

Keşmir mihracesinin sarayındaki İngiliz Büyükelçisi Sir Francis Younghusband da Kilise'nin ekmeğine yağ sürüyordu ve "Hindistan'da pek de iyi bir şöhrete sahip olmayan bir maceraperest" olarak nitelendirdiği Nicholas Notovitch ile tanıştığını itiraf etmekten kendini alamadı. Büyükelçi, Notovitch'in "daha sonra, benimle ayrıldıktan sonra Ladakh'taki bir manastırda bulunduğunu iddia ettiği, *İsa'nın yeni bir Hayatı* olarak adlandırdığı şeyi yayınladığını" da ekler. Ancak M. Notovitch'in ününü bilen ya da konu hakkında en ufak bir bilgisi olan hiç kimse bu gösterişli kitaba itibar etmez" [19].

Notovitch, yayıncısına İngilizce olarak yazdığı mektupta, "kendisinden şunları öğrendiğini" beyan eder⁵⁸⁶ *İsa Mesih'in Bilinmeyen Hayatı* Roma Kilisesi için bir yenilik değildir; Vatikan Kütüphanesi'nde bu konuyla ilgili olarak Hindistan, Çin, Mısır ve Arabistan'dan misyonerler tarafından Roma'ya getirilen çeşitli Doğu dillerinde tam ya da eksik altmış üç el yazması bulunmaktadır" [20]. Bunlar, gizli rafları onlarca kilometreyi bulan, zor erişilen Vatikan Kütüphanesinin arşivlerinde saklanan sırların sadece bir kısmıdır (bölüm XI B). "İncil bilgini Rudolf Bultmann, "İsa'nın yaşamı ve kişiliği hakkında

hemen hemen hiçbir şey bilemeyiz, çünkü Hıristiyan kaynakları bu tür konularla ilgilenmemiştir" demiştir.

Dahası, Notovitch, Roerich ve Swami Abhedananda'nın (bkz. *infra*) Hıristiyan yetkililerin öfkelerini tetikleyen tanıklıklarının yayınlanmasından sonra, onlar tarafından görülen tüm belgeler Tibet manastırlarından açıklanamaz bir şekilde ortadan kaybolmuştur. Gazeteci Richard Bock'un röportaj yaptığı Swami Prajnamananda, Pali dilindeki orijinalin Marbour manastırından alınıp Lhasa'ya gönderildiği gerçeğini kınamıştır. Gerçekten de Johan Forsström'ün o zamandan beri sürekli olarak gösterdiği gibi, "İsa'nın Hindistan ve Keşmir'deki yaşamına atıfta bulunan eski belgeler Kilise tarafından aranıyor, satın alınıyor, ele geçiriliyor ve çalınıyordu" [21].

Tarih, Sir Aurel Stein (Birleşik Krallık)' Albert von Le Coq (Almanya)' Sven Hedin (İsveç)' Paul Pelliot (Fransa)' gibi kötü şöhretli soyguncuları tanır. Langdon Werner (Amerika Birleşik Devletleri) ve Otami (Japonya). 1907 yılında Sir Aurel Stein, kendisine kucak açan yabancı ülkenin ulusal mirasına el koymuş, Dunhuang ve Turfan'da (I. bölüm) bulunan Soğdca (İsa'nın yaşadığı dönemde konuşulan Aramice'den türetilmiştir) olarak adlandırılan Sami dilinde yazılmış binlerce el yazması ve belgeyi yabancılaştırmış ve bu bilgileri Hıristiyan Kilisesi adına gizlemiştir. Stein, bu metinlerin önemini azaltmak amacıyla, bu el yazmalarının Mani'nin öğretilerini içerdiğini ve bu öğretilerin İsa'nın öğretileriyle neredeyse aynı olduğunu ilan etmiştir [22]. Profesör P.Y. Saeki tarafından çevrilen ve yayınlanan birkaç metinden -ki bunlardan birçok alıntı yaptık- okuyucumuz bu tür belgelerin yüksek değeri hakkında kendi kendine karar verebildi.

James Deardorff, Notovitch'e yöneltilen temel suçlamaların kapsamlı bir analizini [23] yapmış, böylece bunların tutarsızlığını göstermiş ve Notovitch'i eleştirenlerin (özellikle Max-Müller için, J.A. Douglas, Younghusband, Goodspeed ve Beskow'u da unutmadan) sorduğu tüm sorulara yanıt vermiştir.

İsa'nın Hindistan'daki izlerine değinen tek kişi Notovitch değildir. İsa'nın olgunluğu ve yaşlılığıyla ilgili diğer kanıtlara bir sonraki bölüm XXIII B'de değineceğiz.

Nath Yogilerin mistik tarikatının eski bir Hindu Sutrası olan *Natha Namavali*, İsa'nın (orada *Isha Natha* olarak adlandırılır) Hindistan'a on dört yaşında geldiğini savunur [24].

"Doğru sözlü" olarak da bilinen Şeyh es-Said-us-Sadık, M.S. 381 yılında Horasan'da ölen ünlü bir tarihçiydi. Yazdığı üç yüz kitap arasında en ünlüsü, ölüm yılında yazdığı ve ilk olarak Ağa Mir Bakar tarafından M.S. 1201 yılında İran'da Syed-us-Sanad Matbaasında basılan ve daha sonra 1901 yılında Max-Müller tarafından Almanca'ya çevrilen *Kamal-ud-Din* veya *İkmal-ud-Din*'dir. Bu kitapta yazar Yuz Asaf'ın (*İsa'ya verilen bir diğer isim; bölüm XVI*) seyahatine atıfta bulunmuştur: "Bu nedenle melek ona ülkeyi terk etmesi için rehberlik etti... ve sonra Sholabeth'i (Seylan) terk ederek yolculuğuna devam etti" [25].

Notovitch'in İsa'nın Hindistan'da kalışını kaydeden Budist belgeleri bulmasını desteklemek için, ünlü hacı I-Tsing'in 671-695 yılları arasında Çin'den Hindistan'a deniz yoluyla yaptığı seyahatleri anlatan bir kitabına atıfta bulunacağız. Yazar şöyle yazmıştır: "Budist bir eserde İsa Mesih'in adını bulmak gerçekten de ilginçtir, ancak bu isim oldukça tesadüfi bir şekilde girmiştir". Referans, Çin Budist Kitaplarının yeni Japonca baskısında (Bodleian Kütüphanesi, Japonca, 65 DD) yer alan *Chiang Yuan Döneminde derlenen Budist Kitaplarının Yeni Kataloğu* ile ilgilidir. Yazar ayrıca İsa Mesih'in (*Mi-shi-ho*) öğretisinden, yani *Masih*'in eşdeğerinden de bahsetmektedir [26].

Prinsep, 1661'de Çin'den dönen Cizvit Grueber ve Dorville'in "gördükleri ve duyduklarından, Lamalar'ın eski kitaplarının Hıristiyan dininin izlerini içerdiği sonucuna vardıklarını ve bunun Havariler zamanında Tibet'te vaaz edilmiş olması gerektiğini düşündüklerini" belirtir [27].

Mir İzzetullah 1812-1813 yılları arasında Orta Asya'da yaptığı seyahatleri rapor etmiştir. Metin, Hindistan Hükümeti'nin Dışişleri Bakanlığı ataşesi Yüzbaşı Hendersson tarafından İngilizceye çevrilmiş ve kitap altmış yıl sonra basılmıştır [28]. Kitabın yazarı Tibetlilere anlaşılmaz hale gelen bir dilde vahyedilen bir *İncil*'den bahsetmektedir. Bunun MÖ 483-250 döneminde ortaya çıkan kutsal Budist metinleri için kullanılan eski Pali dilinde yazılmış olan İsa'ya ilişkin el yazmalarına bir gönderme olduğunu düşünüyoruz. Uzun yıllar sonra, bu dil birkaç bilgili keşişin ayrıcalığı haline gelmiş ama Tibetli sıradan insanlar için tamamen bilinmez kalmıştır.

Muhammed Raza 1838'de yayınlanan kitabında şöyle yazmıştır: "İsa uzak doğuya gittiğinde on üç yaşındaydı" [29]. Benzer bir söz 1901 yılında Maithai Chapan Gupta'da da geçmektedir [30].

Notovitch'in Himis'e gitmesinden çok önce, 1854'te bir Bayan Hervey aynı manastıra gitmiş ve İsa hakkındaki bazı Kutsal Yazılara atıfta bulunmuştur [31].

Avrupa ve Amerika'da Vedanta'nın tanınmış bir temsilcisi olan Swami Abhedananda (doğum adı Kaliprasad Chanda), Profesör Max-Müller ile yakın bir ilişki içindeydi. Notovitch'in yazıları hakkında kendi şüpheleri olan Abhedananda, 1922 yılında Himis'e gitti. Janet Bock'un raporuna göre [32]' Notovitch'i "ifşa etmek" için Himis'e gittiğini kabul etti. Manastırda bir lama ona Issa hakkında (muhtemelen Notovitch tarafından görülen), orijinalinin (Pali dilinde yazılmış ve Lhasa yakınlarındaki Marbour'daki manastırda saklanan) Tibetçe'ye çevirisinden oluşan bir el yazması gösterdi. Eser 14 bölüm ve 224 mısradan oluşuyordu (Notovitch'in kaydında 244 mısra, ek mısralar muhtemelen Ruslara sunulan ikinci bir el yazmasından geliyordu). Abhedananda, yerel bir lama tercümanının yardımıyla belgeyi tercüme ettirdi' ve araştırmalarının sonuçlarını önce Mayıs 1927'den itibaren aylık *Vishvavani*'de seri olarak, ardından 1929'da *Parivrajaka Swami Abhedananda* adıyla kitap olarak yayınladı. Başlık daha sonra *Kashmiri O Tibbate* (Bengalce) olarak değiştirilmiştir. Bir sonraki baskı 1954 yılında yine Bengalce olarak yayımlanmıştır. İngilizce çevirisi (metnin beşinci baskısı) 1987'de *Journey into Kashmir and Tibet* adıyla çıktı. 12. ve 15. bölümler Notovitch'in keşiflerini (Ek II'de [34] verilmiştir) doğrulayan Tibetçe elyazmasının [33] parçalarını yeniden üretmektedir.

Ashutosh Ghosh, Abhedananda'nın araştırmasıyla ilgili diğer ayrıntıları anlatıyor: "4 Ekim'de "Himis Manastırına" ulaştı ve daha önce bir Rus gezgin olan Nicholas Notovitch tarafından kaydedilmiş olan İsa Mesih'in bilinmeyen yaşamının bir el yazmasını keşfetti ve kıdemli bir Lama'nın yardımıyla İsa'nın yaşamının önemli bölümlerinin tercüme edilmiş bir kopyasını aldı ve Bengalce olarak *Keşmiri O Tibbate* kitabına dahil ettirdi" [35]. Biyografi yazarlarından Mary LePage tarafından kaydedildiği şekliyle Abhedananda tarafından yapılan bir açıklamayı da eklemek isteriz: "İsa'nın hizmetinden önceki yılların Hindistan'da Tibet Yogileriyle birlikte geçirildiği söylenir" [36]. Keşmir'de bulunan Swami Ramatirtha da şu sonuca varmıştır: "O'nun (İsa'nın) Hindistan'a, öğretisini öğrendiği aynı Hindistan'a geldiğini kanıtlayacak pek çok neden vardır" [37].

Henrietta S. Merrick de "Leh'te İsa'nın efsanesinin anlatıldığını ve Himis'teki manastırda İsa'nın Leh'te geçirdiği, sevinçle karşılandığı ve vaaz verdiği günleri anlatan bin beş yüz yıllık değerli belgeler bulunduğunu" kaydetmiştir. Bize İsa'nın soyundan dolayı bir Prens olarak tanımlandığını ve bir şekilde Sholabeth (Seylan) ile bağlantılı olduğunu anlatmaya devam etti [38].

ABD Yüksek Mahkemesi Yargıcı William O. Douglas, Himis'e bir gezi yapmış ve Ladakh'taki bu en büyük manastırın "İsa'nın burayı ziyaret ettiğini, on dört yaşındayken buraya geldiğini ve yirmi sekiz yaşındayken bir daha haber alınmamak üzere batıya doğru yola çıktığını" belirten apokrif bir yazı barındırdığını yazmıştır. Efsane, İsa'nın Himis'e Issa adıyla seyahat ettiğini söyleyerek ayrıntıları doldurur" [39].

Notovitch'in eserinin basılmasıyla, altıncı ve yedinci kitapları İsa'nın Hindistan'da geçirdiği dönemden de bahseden ünlü *Aquarian İncili*'nin (bölüm XIX D) basılması arasında sadece kısa bir süre geçmiştir. Orissa Prensi Kudüs Tapınağı'ndayken on iki yaşındaki İsa'nın bilginlerle konuşmasını dinledi. Çok etkilenen Prens, çalışmalarını derinleştirmesine yardımcı olması için çocuğu yanına alarak Hindistan'a gitti. Jagannath tapınağında *Vedalar* ve *Manu Kanunları* üzerinde çalışarak Brahminleri bilgeliğiyle hayrete düşürdü. Orada geçirdiği dört yılın ardından İsa, kast ayrımını açıkça kınamaya başladı ve Baba Tanrı'nın tüm insanları kendi aralarında eşit yarattığını göstererek Brahmanların öfkesine neden oldu. İsa, Orissa'daki birçok kasabada, Bihar'da, Ganj kıyılarında, hatta bir süre kaldığı Benares'te vaaz verdi. Öğretileri rahiplerin muhalefetiyle karşılaştı ve O'nu oradan ayrılmaya zorladılar. Daha sonra Himalayalar'daki Kapilavastu'ya gitti ve burada *Vedalar*, *Zend-Avesta* ve Gautama'nın öğretileri üzerinde çalıştı. İsa Budist bilgilerle Baba ve Anne Tanrı hakkında konuştu ve onlar O'nda Buda'nın yeni bir bedenlenişini tanıdılar. İsa Tibet'te Lhasa'ya ulaşmış ve burada kutsal el yazmalarını okumuş, ardından Leh'e gitmiş ve burada uzun süre kalarak mantralar söyleyerek

hastaları iyileştirmiştir. Daha sonra bir tüccar kervanına eşlik ederek Keşmir Vadisi'ne, oradan da uzun süre kalmadığı Lahor'a gitti.

Sekizinci kitap İsa'nın İndus'u geçtikten sonra Persepolis'e ulaştığını ve burada kendisini Beytlehem'de görmüş olan ünlü üç Magi ile karşılaştığını anlatır. "Ve buluştukları zaman, gün ışığından çok daha parlak bir ışık onları sardı ve yolda dördünü gören adamlar onların şekil değiştirdiklerini ilan ettiler; daha çok Tanrılara benziyorlardı.⁵⁸⁷ erkeklerden daha fazla" [40]. Dokuzuncu kitabında Levi Dowling'e açıklanan Müjde, İsa'nın Fırat'ı geçişinden, Keldani'deki yolculuğundan, Ur'da ve ardından Babil'de geçirdiği süreden söz eder. Günler sonra Ürdün'ü geçip kendi ülkesine girmiş ve sonunda Nasıra'ya ulaşmıştır.

Doğu'ya yaptığı seyahatleri annesinden başka kimseye anlatmamış ve ondan bu sırrı saklamasını istemiştir. Gerçekten de, Tapınak'ta "üç gün""kaybolduktan" sonra İsa Nasıra'ya geldi ve ailesini buldu, "ve annesi bütün bunları yüreğinde sakladı" (Luka 2:51; krş. 2:19). Diğer versiyonlarda "sözler" (*debarim*, İbr.; *logoi*, Gr.) yerine "eylemler", "olaylar", "koşullar" da denmektedir. Aslında İsa anne ve babasına nerede olduğunu söylemiştir: "Onlara şöyle dedi: "Beni neden arıyordunuz? Babamın evinde olmam gerektiğini bilmiyor muydunuz?" (bkz. *üstte*). "Ve kendisinin onlara söylediği şeyi anlamadılar" (2:49-50) bu ölçüde bu *şeyler-eylemler-olaylar* şaşırtıcıydı.

Leo Tolstoy'un arkadaşı olan Rus bilim adamı ve ressam Nikolai Konstantinovitch Roerich (1874-1947) kadar geniş bir uluslararası tanınırlığa sahip çok fazla insan olmadığına inanıyoruz. Roerich 1898 gibi erken bir tarihte İmparatorluk Arkeoloji Enstitüsü'nde profesördü. 1909 yılında Rus İmparatorluk Güzel Sanatlar Akademisi'ne akademisyen olarak seçildi ve "World of Art"ın birinci başkan yardımcısı oldu. Ayrıca Rheims Ulusal Akademisi üyesi, Onur Lejyonu üyesi, Paris'teki Salon d'Automne üyesi, Paris Akademisi'nin onurlu koruyucusu, Paris'teki Etnografya Derneği'nin kurucu üyesi, Paris'teki Uluslararası Araştırma Derneği'nin, Fransız Tarih Öncesi Araştırmalar Derneği'nin, Paris Antikacılar Derneği'nin üyesi, Viyana Secession'un onur üyesi, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Mark Twain Derneği'nin başkan yardımcısıydı, New York Tarihi Anıtları Koruma Derneği üyesi, Amerikan Arkeoloji Enstitüsü başkan yardımcısı, San Francisco'daki Uluslararası Budist Enstitüsü'nün onursal başkanı ve edebiyat doktoru, Kalküta'daki Jagadis Chandra Bose Enstitüsü'nün onursal üyesi, Bengal Kraliyet Asyatik Derneği, Yugoslavya Bilim ve Sanat Akademisi, Bologna'daki Uluslararası Bilim ve Edebiyat Akademisi Enstitüsü üyesi ve liste hala tamamlanmış değil. Son olarak, Roerich 1929 ve 1935 yıllarında Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterilmiştir. Bu koşullar altında, Roerich'in İsa'ya ilişkin Budist metinlerin varlığını doğrulayan tanıklığına itiraz etmeye yetkili bir kişi bulmak zor olacaktır.

Profesör Roerich hakkında *Library Digest* şunları yazmıştır: "İki yıl önce... hayranları... Tibet'teki eski Budist manastırlarında bulunduğu ve İsa'nın Filistin'de vaaz vermeden önce Asya'nın o bölgesinde on yıl eğitim gördüğünü kanıtladığına inandığı belgelerden bahseden bir monografi yayınladılar" [41]. *Chicago Tribune*, Profesör Roerich'ten "Asya'nın keşfedilmemiş bölgelerinde üç yıl boyunca seyahat eden ve bir Tibet manastırında İsa Mesih'in yirmi dokuz yaşındayken Hindistan'da yaptığı bir seyahatle ilgili Budist el yazmaları bulan kişi" olarak bahsetmiştir... Bu el yazmaları aynı zamanda İsa Mesih'in Pontius Pilatus tarafından yargılanmasına da atıfta bulunmaktadır [42].

Roerich Tibet'te uzun yıllar geçirmiştir. Roerich 1 Nisan 1925'te V. Shibaev'e "Keşmir göllerinden selamlar" gönderiyor, ayrıca Srinagar'dan Ladakh'taki Leh'e gitme niyetini yazıyordu. Ayrıca Şibaev'i, bölgeye girmesine izin vermeyebilecek olan İngiliz yetkililerin şüpheleri hakkında da bilgilendiriyordu. İngilizler büyük bilim adamının yanı sıra vatandaşı Notovitch'in de casusluk yaptığından şüpheleniyorlardı! [43]. 1924-1928 yılları arasında Hindistan'dan Keşmir ve Ladakh bölgesine, Karakorum'a, Hotan'a (Ho-Tien, Chin.), Altay Dağları üzerinden Moğolistan'a, Orta Gobi'ye ve Tibet'e yaptığı Orta Asya seyahatinin ayrıntıları Roerich'in *Altai-Himalaya and Heart of Asia* adlı eserinde yer almaktadır. Profesöre bu gezisinde eşi Helena ve oğlu George eşlik etmiştir. George dikkate değer bir antropologdu ve varlığı hem özgünlük incelemesini hem de orijinal Kutsal Yazıların çevirisini kolaylaştırdı. Oryantalist çalışmalarını Harvard'da ve Paris'teki Doğu Dilleri Okulu'nda tamamlamış ve Farsça, Sanskritçe, Çince ve Tibetçe dillerinde uzmanlaşmıştı. Paris'teki Etnografya Derneği'nin eski başkanı Louis Marin, Dr. George Roerich'in 1931 yılında *Trails to Innermost Asia* [44]

başlığı altında yayınlanan *Asya seyahatlerinin* önsözünü imzalamış ve yazarın babasıyla birlikte Orta Asya'da gerçekleştirdiği keşif gezisinin heyecan verici bir anlatımını yapmıştır. Aşağıda *Asya'nın Kalbi*, *Altay-Himalaya* ve Roerich'in *Doğu'nun Sancakları* gibi diğer yazılarından bazı tekrarları açıklayan pasajlar vereceğiz.

Roerich rapor etti: "Srinagar'da ilk olarak İsa'nın burayı ziyaretiyle ilgili ilginç efsaneyle karşılaştık⁵⁸⁸. Daha sonra Hindistan'da, Ladakh'ta ve Orta Asya'da İsa'nın İncillerde bahsedilen uzun yokluğu sırasında bu bölgeleri ziyaret ettiği efsanesinin ne kadar yaygın olduğunu gördük" [45].

"İsa'nın efsaneleri hakkında bir günde bize üç bilgi ulaştı. Bir Hindu bize şöyle dedi: "Ladakhi bir yetkiliden duyduğuma göre, Himis'in eski başrahibinin sözlerine göre, Leh'te İsa'nın ders verdiği bir ağaç ve küçük bir havuz varmış" (Bu yeni bir versiyon⁵⁸⁹ bir ağaç ve bir havuz hakkında, daha önce duyulmamış)...

İyi ve duyarlı bir Hindu, İsa'nın hayatının el yazması hakkında anlamlı bir şekilde konuştu: "Neden İsa Filistin'den uzak kaldığı süre boyunca hep Mısır'a yerleştiriliyor? Gençlik yılları elbette eğitimle geçti. Öğreniminin izleri doğal olarak son vaazlarına da yansımıştır. Bu vaazlar hangi kaynaklara dayanmaktadır? İçlerinde Mısır'a ait ne var? Ve neden Budizm'in -Hindistan'ın- izlerini görmüyoruz? İsa'nın kervan yolundan Hindistan'a ve şimdi Tibet tarafından işgal edilen bölgeye gitmesinin neden bu kadar şiddetle inkâr edildiğini anlamak zordur". Hindistan'ın öğretileri her yerde ünlüydü; hatta Tyana'lı Apollonius'un hayatının ve Hindu bilgeleri ziyaretinin tasvirini hatırlayalım" [46].

Yukarıda Tyana'lı Apollonius'tan bahsedilmesinin kasıtsız olmadığını düşünebiliriz, çünkü bazı yazarlar [47] onu İsa ile özdeşleştirmiştir!

"Bir başka konuşmacı, Suriye'de İsa'nın takipçilerinin hükümet düşmanı olarak zulme uğramasına ilişkin hükümet fermanının yazılı olduğu bir levha bulunduğunu hatırlatıyor. Bu arkeolojik buluntu, Öğretmen İsa'nın tarihselliğini inkâr edenler için merak uyandırıcı olmalı... Yakın tarihli bir sahtecilik nasıl olur da tüm Doğu'nun bilincine nüfuz edebilir? Pali ve Tibet dillerinde uzun bir inceleme yazabilecek bilim adamı nerede? Böyle birini tanımıyoruz" [48].

"Leh olağanüstü bir yer. Burada efsaneler Buddha ve İsa'nın yollarını birbirine bağlar. (Buda) Leh'ten kuzeye doğru gitmiştir. İsa Tibet'ten gelirken burada insanlarla iletişim kurdu. Efsaneler gizlice ve ihtiyatla korunmaktadır. Bunları seslendirmek zordur çünkü lamalar, tüm insanlardan daha fazla, nasıl sessiz kalınacağını bilirler" [49].

"Leh'te İsa'nın bu bölgeleri ziyaret ettiğine dair efsaneyle tekrar karşılaştık. Leh'in Hindu posta müdürü ve birkaç Ladakhi Budisti bize Leh'te, çarşıdan çok uzak olmayan bir yerde, yakınında yaşlı bir ağacın durduğu bir göletin hala var olduğunu söyledi. Bu ağacın altında, Filistin'e gitmeden önce İsa insanlara vaaz vermiş. İsa'nın gençliğinde bir tüccar kervanıyla Hindistan'a nasıl geldiğine ve Himalayalar'da yüksek bilgeliği nasıl öğrenmeye devam ettiğine dair başka bir efsane de duyduk. Ladakh, Sinkiang ve Moğolistan'da geniş çapta yayılmış olan bu efsanenin çeşitli versiyonlarını duyduk; ancak tüm versiyonlar bir noktada hemfikirdir: İsa Mesih'in yokluğu sırasında Hindistan ve Asya'da olduğu. Efsanenin nasıl ve nereden kaynaklandığı önemli değildir... Efsanenin tam bir samimiyetle anlatıldığını görmek değerlidir" [50]. "Tibet dağlarında İsa hakkında güzel sözler duymak daha da beklenmedik bir durumdur. Yine de Budistler İsa'nın öğretilerini korurlar ve lamalar buradan geçen ve öğreten İsa'ya saygı gösterirler... Onun Hindistan'da bulunmuş olması neden inanılmaz olsun? Asya'da İsa Mesih'in yaşamıyla ilgili bu tür efsanelerin varlığından tamamen şüphe duyanlar, muhtemelen Nasturilerin Asya'nın her yerinde ne kadar büyük bir etkiye sahip olduklarının ve en eski zamanlarda ne kadar çok sözde Apokrif efsane yaydıklarının farkında değildirler. Ve sonra, sözde Apokrif efsanelerde ne kadar çok gerçek gizlidir! Bir Hindu olan yerel bir sakinin, İsa'nın çarşıya yakın küçük bir havuzun yanında, artık var olmayan büyük bir ağacın altında nasıl vaaz verdiğini anlattığını duymak önemlidir. Bu tür tamamen fiziksel göstergelerle bu konunun ne kadar ciddiye alındığını görebilirsiniz" [51].

Roerich'in günlüğünde okuyoruz: "19 Eylül⁵⁹⁰. İsa hakkındaki efsanelerin ne kadar yaygın olduğunu öğrendik. Önemli olan sadece bu efsanelerin içeriğini bilmektir. Bu efsanelerde anlatılan birlik,

kadının önemi ve Budizm'e dair tüm göstergeler bizim için son derece güncel. Lamalar bu efsanelerin önemini bilirler. Peki insanlar neden bu efsanelere kızıyor ve iftira atıyor?... "Apokrifa" olarak adlandırılan pek çok efsaneyi kim görmezden gelebilir? İftira atmak için yüksek bir zekâyâ gerek yoktur. Ama "Apokrifa" olarak adlandırılan birçok efsanenin birçok resmi belgeden çok daha temelde doğru olduğunu kim fark edemez?... Yararsız tartışmalar yerine, "insan oğullarının en iyisi" olan İsa'nın efsanesinde aktarılan gerçekler ve düşünceler üzerinde insanca düşünmek daha iyidir" [52]. "Asya'nın her şehrinde, her kampında, halk hafızasında yaşatılan anıları ortaya çıkarmaya çalıştım. Bu korunmuş ve saklanmış masallar aracılığıyla geçmişin gerçekliğini tanıyabilirsiniz. Folklorun her kıvılcımında, süslenmiş veya çarpıtılmış büyük Gerçek'in bir damlası vardır" [53].

"Öğretmen İsa'nın yaşam öyküsü tüm Doğu'da, Butan'ın sınırlarında, Tibet'te, Sikkim'in duvarlarında, Ladak'ın zirvelerinde ve Moğol Koşunlarında kabul görür ve yaşar... Batı için bir sansasyon olan şey, Doğu için asırlık bir Bilgidir" [54].

Garabed Paelian şöyle açıklıyor: "Plinius gibi, bir efsanenin yorumlanmasıyla gerçeğe ulaşılabileceğine inanan Roerich, yerel efsanelere dikkatle kulak vermiş ve bazı temel masalların neredeyse tüm doğu halklarında ortak olduğunu görmekle ilgilenmiştir" [55]. Ananda Coomaraswami şöyle yazmıştır: "Mit, kavramsal düzlemde mümkün olan mutlak Gerçeğe en yakın olandır" [56]. Jung, mitin "aslen mitlerin... fiziksel olayların alegorilerinden daha az olmadığı" [57] göz önünde bulundurulduğunda, "tahmin edilmesi çoğu zaman imkansız olan bir çağa kadar uzanan sözlü olarak aktarılan bir geleneğin ürünü olduğunu" savunur. Matthews, arkeolojinin fikirleri tükendiğinde, akademik olarak kabul edilebilir bir uygulama olmasa bile analeptik belleğe başvurulabileceğini de ekler [58].

Roerich'e geri dönelim: "İsa'nın efsaneleriyle ilgili olarak önce tam bir inkâr söz konusuydu. Şaşkınlığımıza rağmen inkâr ilk olarak misyonerlerin çevresinden geldi. Sonra yavaş yavaş, parça parça, suskun, elde edilmesi zor ayrıntılar sızmaya başladı. Sonunda Ladakh'taki yaşlı insanların efsaneleri duyduğu ve bildiği ortaya çıktı. İsa ve *Şambala Kitabı* hakkındaki bu tür efsaneler⁵⁹¹ "en karanlık" yerde yatıyor... Ve kaç tane başka emanet tozlu köşelerde yok oldu? Çünkü Tantrik-lamalar onlarla ilgilenmiyor" [59]. Roerich, kardeşi Himis'te hazinedar olan Lun-po'dan "orada ziyaretçilerin bilmediği ne kadar çok gizli nesne olduğunu" öğrenir [60]. Lamaların bu ihtiyatlı tutumu, Notovitch'in kitabının yayıncısı Virchand Raghavij Gandhi (1864-1901) tarafından da kaydedilmiştir: "Doğu'nun kutsal edebiyatının rahipleri ve diğer koruyucuları el yazmaları hakkında tam bilgi vermekte isteksiz davranmışlardır" [61]. Tibetolog David Snellgrove ve Tadeusz Skorupski'ye göre, aynı şüpheli tutum en azından Himis manastırı için bugün bile devam etmektedir [62].

Roerich'in raporu şöyle devam ediyordu: "Pek çok kişi Notovitch'in kitabındaki satırları hatırlar, ancak bu bölgede, çeşitli varyantlarda, İsa efsanesinin aynı versiyonunu keşfetmek daha da harikadır. Yöre halkı yayınlanmış herhangi bir kitaptan haberdar değil ama efsaneyi biliyor ve derin bir saygıyla İsa'dan bahsediyorlar. Müslümanların, Hinduların ya da Budistlerin İssa ile ne gibi bir ilişkisi olduğu merak edilebilir. Ancak büyük fikirlerin ne kadar hayati olduğunu ve en ücra yerlere bile nasıl nüfuz ettiğini görmek daha da önemlidir" [63].

Roerich şöyle yazmıştı: "yaşlı kral lama⁵⁹² Kendisi geldi... Konuşmamızdan kral ailesinin İsa hakkındaki el yazmalarını bildiği anlaşıldı. Ayrıca birçok Müslümanın bu belgeye sahip olmak istediğini de söylediler" [64].

Roerich, *Altay-Himalaya*'da şunları kaydetmiştir: "Kalmuklar arasında İsa hakkında çok yaygın bir efsane vardır ve bu efsane bizim zaten bildiğimiz el yazmalarından biri olan "İnsan Oğullarının En İyisi İsa"dan başka bir şey değildir. Tabii ki buraya da sızmıştır⁵⁹³ Himis'ten değil, başka bir orijinal kaynaktan" [65]. "Oletler de Torgutlar kadar İsa hakkındaki efsaneyi bilirler... Her aydınlanmış lama İsa hakkında diğer tarihi gerçekler gibi emin bir şekilde konuşur" [66]. "Budistler⁵⁹⁴ "İnsan Oğullarının En Hayırlısı İsa" [67] efsanesini de Müslümanlar kadar iyi bilirler [68].

Rus bilim adamı şu sonuca varır: "Böylece Asya'nın efsaneleri, İsa'nın yüceltilmiş ve tüm uluslara yakın bir imgesini örür. Ve Asya dağlarında bu tür efsaneleri korur" [69].

Roerich kendisine gösterilen belgeler hakkında da bilgi verdi: "Tibet dağlarında İsa'dan nasıl söz edildiğine kulak verelim. Yaklaşık 1500 yıllık bir geçmişe sahip olan belgelerde şunları okuyabilirsiniz: "İsa gizlice ailesini terk etti ve Kudüslü tüccarlarla birlikte İlahi Söz'de mükemmelleşmek için Hindistan'a yöneldi. Ve Büyük Buddha'nın yasalarını incelemek için"" [70].

"Yüzyıllar öncesine ait olduğu tahmin edilen efsanelerde, İsa'nın ailesini gizlice terk ettiği ve Kudüslü tüccarlarla birlikte en yüksek öğretime mükemmelleşmek için İndus'a yöneldiği anlatılır. Anlatıldığına göre "Zamanını Benares gibi Hindistan'ın çeşitli antik şehirlerinde geçirdi. Herkes onu seviyordu çünkü İssa, öğrettiği ve yardım ettiği Vaishalar ve Sudralar ile barış içinde yaşıyordu... Birçokları... İssa'yı öldürmeye karar verdi. Ama İssa, önceden uyarıldığı için, geceleyin buradan ayrıldı. Daha sonra İssa Nepal'e ve Himalaya dağlarına gitti... İssa, insanların Ebedi Ruh'u görmek için çabalamamaları gerektiğini öğretti⁵⁹⁵ ama bunu kalp ile hissetmek ve saf ve değerli bir ruh olmak". İsrail topraklarına döndükten sonra İsa öğretti: "... sizin için hazırladığım o son günde tamamen saf ve adil olmanız için hastalara yardım edin..." ... Başka bir versiyon da İsa'nın Tibet'teki yaşamından bahseder: "Lhasa yakınlarında çok sayıda el yazması bulunan bir öğretim tapınağı vardı. İsa onlarla tanışacaktı. Tüm Doğu'nun büyük bilgisi Meng-ste' bu tapınaktaydı. Sonunda İsa, Ladakh'ın baş şehri Leh'teki bir dağ geçidine ulaştı, keşişler ve alt sınıftan insanlar tarafından sevinçle kabul edildi. Ve İsa manastırlarda ve pazarlarda öğretti; basit insanlar nerede toplanırsa orada öğretti"... Ladakhlılar arasında İsa günlerce onlara öğretti" [71].

Roerich'in raporu, Notovitch'in *Aziz İsa'nın Hayatı* hakkındaki metniyle, aynı olmamakla birlikte her iki tarihçi için de ortak olan en az altmış mısra açısından büyük ölçüde örtüşmektedir. Roerich'in Notovich tarafından bilinmeyen pasajlardan bahsettiğini belirtmek gerekir [72].

Clare Prophet, Elisabeth Caspari tarafından getirilen bir başka kanıttan bahsetti. 1939 yılında, Kailash Dağı'na yaptıkları bir hac ziyareti sırasında, kocasıyla birlikte Himis'e varmışlardır. Orada, manastırın kütüphanecisi onlara keten ahşap kapaklar arasında ciltlenmiş parşömen yapraklarından oluşan üç kitap gösterdi. İçlerinden birini açtıktan sonra şöyle dedi: "Bu kitaplar sizin İsa'nızın orada olduğunu söylüyor". El yazması Tibetçe yazılmıştı ve konuklar çeviri istemediler, ancak fotoğraflarını çektiler [73].

Bir başka tanık da Northridge'deki California Eyalet Üniversitesi'nde antropoloji profesörü olan Dr. Robert S. Ravicz'dir ve Prophet onun hakkında şunları yazmıştır: "1975 yılında Himis'teyken, Dr. Ravicz'e seçkin bir Ladakhi doktoru tarafından İssa el yazmalarından bahsedilmiştir" [74]. Janet Bock şunları ekler: "Başrahiple yaptığı bir görüşmede, manastırdaki metinlerin ve belgelerin yurtdışından gelen kişiler tarafından incelenebileceği, ancak bunun büyük çaba gerektireceği ve zorlu bir iş olacağı söylendi... Birinin materyalleri incelemesine izin verilmeden önce manastırda birkaç yıl yaşaması ve klasik Tibetçe öğrenmesi gerektiği söylendi" [75].

Peygamber ayrıca yetmişli yılların sonunda bir keşişin kendisine söylediği Edward F. Noack ve eşinden de bahsetmiştir: "Kütüphanemizde İsa'nın Doğu'ya yolculuğunu anlatan el yazmaları var" [76].

Doktor Charles Francis Potter, İsa'nın kayıp yıllarını ele aldığı kitabında şu tespitte bulunmuştur: "Öyle görünüyor ki pek çok Hindu, İsa'nın "Kayıp Yılları"nın en azından kısmen Hindistan'da geçtiğine ve en iyi öğretilerinin çoğunu *Vedalar*'dan aldığına inanıyor. O dememiş miydi: "Yogamı üzerinize alın ve benden öğrenin, çünkü benim yogam kolaydır.⁵⁹⁶"?" [77] (Giriş bölümümüze bakınız). Yukarıdaki raporlara Ladakh'a komşu Tankse'de (Drangtse) büyük bir kaya üzerine oyulmuş üç haç ve yazıtın varlığını da eklemek istiyoruz. Yazıtlardan biri, Soğd dilinde, "İsa" gibi görünen bir kelime içermektedir [78].

Dünya Tarihine Bakışlar'da şöyle yazıyor: "Tüm Orta Asya'da, Keşmir'de, Ladakh'ta, Tibet'te ve hatta daha kuzeyde, İsa'nın buralarda dolaştığına dair hala güçlü bir inanç vardır. Bazı insanlar onun Hindistan'ı da ziyaret ettiğine inanıyor. Kesin bir şey söylemek mümkün değildir ve gerçekten de İsa'nın hayatını inceleyen otoritelerin çoğu İsa'nın Hindistan'a ve Orta Asya'ya geldiğine inanmamaktadır. Ancak bunu yapmış olmasında doğal olarak olasılık dışı bir şey yoktur. O günlerde

Hindistan'ın büyük üniversiteleri, özellikle de Takshashila⁵⁹² kuzeybatıda, uzak ülkelerden gelen ciddi müritleri kendine çekiyordu ve İsa da bilgi arayışı içinde oraya gelmiş olabilirdi. İsa'nın öğretisi pek çok açıdan Gautama'nın öğretilerine o kadar benzemektedir ki, bu öğretilerden tamamen haberdar olması kuvvetle muhtemel görünmektedir" [79].

Holger Kersten konuya büyük bir hevesle 1979 baharında Notovitch'in izinden yola çıktı. Bu yolculuk *İsa Hindistan'da Yaşadı* adlı kitabında anlatılmıştır.

Kersten, Tibet'teki en yüksek dini otoriteden bir tavsiye mektubu aldıktan sonra Himis'e vardı. Dört günlük bir bekleyişten sonra üst düzey akıl hocası Dungsey Rimpoche onu kabul etti. Kersten akıl hocasına kimlik belgelerini verdi ve Hristiyanlığın çıkarları için araştırma yaptığını söyledi. Rimpoche hoşgörülü bir gülümsemeyle Alman'a dünyayı değiştirmeye çalışmadan önce kendisi hakkındaki gerçeği bulmasını tavsiye etti ve ardından bu yazıların arandığını ancak bulunamadığını bildirdi. Rimpoche yalnızca Tibetçe konuşabildiği için, Avustralyalı olduğunu söyleyen batılı yüz hatlarına sahip tuhaf bir karakter toplantıya tercüman olarak katıldı. İşin tuhafı, mükemmel İngilizce konuşabilen Nawang-Tsering de - sekreter ve üstlerin tercümanı - manastırda bulunuyordu. "Avustralyalı" Tibetlinin söylediklerinin yalnızca bir kısmını tercüme etmişti. Her şey bizi bu sıra dışı yabancı, tavsiye mektubunun yazarıyla iyi ilişkileri olduğunu bildiğimiz Vatikan'dan gelen bir elçiden başkası olmadığına inandırıyor. Bu nedenle, mektubun Kersten'e memnuniyetle verildiği, ancak etkisinin gizlice yok edildiği ve görüşmenin "Avustralyalı" tarafından yakından denetlendiği açıktır. Hem Kersten'i dört uzun gün boyunca bekletme biçimleri hem de keşişin son cevabı kibar ama kesin bir reddi ifade ediyordu.

Derin bir hayal kırıklığına uğrayan Kersten daha sonra, 1885 gibi erken bir tarihte Herrnhuter Tarikatı tarafından kurulmuş olan Moravya Kilisesi'nin yerel misyonunu ziyaret etti. Orada, bir önceki yüzyılda Tibet'i ziyaret etmiş olan Dr. K. Marx'ın günlüğünü sordu ama belge üç ya da dört yıl önce gizemli bir şekilde ortadan kaybolmuştu. Neyse ki Kersten'in Srinagar'da tanıştığı, Keşmir'deki Devlet Arşivleri, Arkeoloji Araştırmaları ve Müzeler Müdürü, seçkin bir İndoloji ve Arkeoloji doktoru olan Profesör Hassnain günlüğün bazı sayfalarının fotoğraflarını çekmiş ve Kersten'in kitabında bunlardan bir bölümünü yeniden üretebilmesi için günlüğün fotoğraflarını kullanıma sunmuştu. 118 ve 119. sayfaların tam kopyaları ise Hassnain ve Levi, ardından da Muhammed Yasin tarafından yayınlanmıştı [80]. Hassnain ayrıca Kersten'in dikkatini Al-Haj Khwaja Nazir Ahmad'ın bu konuda 1952 yılında yayınlanan ve *İsa'nın Hindistan'da kaldığına dair çok sayıda kanıt içeren öncü çalışması Jesus in Heaven on Earth'e* çekmiştir.

Daha sonra Profesör Hassnain, Dahan Levi ile birlikte İsa'nın Hindistan'daki varlığını ele alan ve 1988 yılında *The Fifth Gospel (Beşinci İncil)* adıyla yayınlanan, referanslar ve resimlerle zengin bir kitap yazdı.

Bu bölümü İsa'nın güzergahının bir taslağını vererek bitireceğiz. Kudüs'ten Şam üzerinden ayrılmış, Hazar Denizi'nin güneyinden (antik Hyrcania) devam ederek İran ve Afganistan'ı, ardından Sind eyaletini (güneybatı Pakistan), güney Pencap'ı, Rajputan'ı (Rajasthan) ve Malabar Sahili'ni geçmiştir, Sholabeth'e (Seylan) kadar' sonra kuzeye Orissa'daki Jagannath'a (Puri)' Rajagriha'ya (Bihar)' Ganj üzerindeki Benares'e' Nepal'deki Kapilavastu'ya' Leh'e (Tibet) ve oradan Keşmir'e ulaştı. Lahor (Pencap) üzerinden İndus Nehri'ni, İran platosunu geçerek Persepolis'e, Fırat'ı aşarak Keldani'ye, Ur'a, Babil'e ve Ürdün üzerinden Kudüs'e geri döndü.

B. OLGUNLUK VE YAŞLILIK

"Onun günleri yüz yirmi yıl olacak"

Yaratılış 6:3

Kutsal Kitap, İsa'nın dirilişinden sonra bu dünyada kalışıyla ilgili bir dizi pasaj içerir.

Peygamberler daha önce şunu bildirmişlerdi: "Canını günah sunusu yaptığında, bir soy görece, günlerini uzatacak, RAB'bin hoşnutluğu onun ellerinde gelişecek" (Yeşaya 53:10-11). Bu sözlerden açıkça daha uzun bir sürenin ima edildiği anlaşılmaktadır (*bir tohum görece*). "Beni... RAB'bin kabul

edilebilir yılını ilan etmem için gönderdi" (61:1-2), burada metnin dünyasal bir yıla atıfta bulunması pek olası değildir (Yahudiler ve Müslümanlarla ilgili ilahi zaman ölçüsü için bkz. bölüm XV B). *Yakup Apokrifonu*, İsa'nın dirilişinden sonra "ölümden dirilişinden beş yüz elli gün sonra" müritlerine görüldüğünü ve onunla sohbet ettiklerini yazmıştır. Daha sonra İsa göğe yükselmiştir [81]. İkinci yüzyılın bir başka apokrif metni olan *Yeşaya'nın Göğe Yükselişi* (sapkın değil, dini bir eserdir [82]) "üçüncü gün dirileceğini ve o dünyada beş yüz kırk beş gün kalacağını" önceden bildiriyordu. Daha sonra bu metin şöyle yazmıştır: "Kudüs'te, gerçekten de, onu bir ağaç üzerinde nasıl çarmıha gerdiklerini ve aynı şekilde üçüncü günden sonra (nasıl) günlerce kaldığını gördüm" [83]. Bir Sethian-Ophite metninde şöyle yazmaktadır: "İsa dirilişten sonra on sekiz ay kaldı" [84], Valentinyan bir yazıda ise "ölülerin dirilişinden sonra müritleriyle birlikte on sekiz ay kaldığından" [85] söz edilmektedir.

Diğer Gnostik yazılar şöyle anlatır: "İsa ölümden dirildikten sonra, on bir yıl boyunca müritleriyle sohbet etti.⁵⁹⁸ ve onlara talimat verir" [86]. Büyük bir "ışık gücü" (*dýnamis*, Gr.) tarafından göğe kaçırıldıktan sonra, ertesi gün Zeytin Dağı'na geri döner ve müritlerine bu yolculuğu anlatır [87]. Elçilerin İşleri, İsa'nın acı çektikten sonra "onlar tarafından görüldüğünü" yazar.⁵⁹⁹ Kırk gün" (1:3), görünüşe göre yukarıdaki sözlerle çarpıcı bir tezat oluşturuyordu. Önceki bölümün başında, Kutsal Kitap yazarlarının uzun zaman dilimlerini sıkıştırdıkları, onlarca yıl önce meydana gelen olaylardan sanki kısa bir aralıkla birbirini takip ediyormuş gibi bahsettikleri açıklanmıştı. Daha önce gösterildiği gibi (bölüm XIX A), Yahudiler bunun yerine "gün" anlamına gelen "yom" kelimesini kullanarak bir zaman dilimini ifade edebilirler. Bu nedenle, İsa'nın on iki yaşındayken evden kaybolduğu "üç gün", pekala yaklaşık "otuz yıl" vb. anlamına gelebilir. Aynı şekilde, Yeşaya'nın bahsettiği "birçok gün" de "birçok yıl" ya da "birçok on yıl" olabilir (ayrıca bkz. bölüm XXIII A). Tanrı'nın Kendisi "bir günü""bir yıla" eşitlemiştir: "Ülkeyi araştırdığınız günlerin sayısından sonra, kırk gün, her gün bir yıl, suçlarınız için kırk yıl olacak" (14:34). Aslında Yaratılış 6:3'ten alınan bu bölümün sloganı bile *günler ve yıllar* eşitlemektedir. İsa'nın çölde geçirdiği kırk gün (Matta 4:2; Markos 1:13; Luka 4:2) ile Yahudi halkının çölde geçirdiği kırk yılı (Sayılar 14:33; 32:13) karşılaştırsak, *bir günün bir yıla* olan ilişkisini anlamak kolay olacaktır. Dünyanın yaratılışından bu yana kronolojinin de *bir günü bir yıla* eşit saydığını fark edeceğiz. Bu nedenle Daniel, Meshedilmiş olan İsa Mesih'in gelişine kadar 70 haftanın geçeceğini bildirmiştir: "Günahı kapatmak, suçu bağışlatmak, çağların doğruluğunu getirmek, görümü ve peygamberi mühürlemek, En Kutsal Yeri meshetmek için halkına ve kutsal kentine yetmiş hafta ayırdık" (9:24). Böylece, "günlerin" sayısını elde ederiz: 70×7 yani 490 yıl" Darby [88] tarafından verilen kronolojiyle tam bir uyum içindedir. Hanok'a gelince, o "bir hafta"dan "yetmiş kuşağı" anlıyordu [89]. Blaise Pascal şu esrarengiz sözleri söylemiştir: "İsa mezar dışında bu dünyada dinlenemedi" [90]. Ancak *İncil*'e göre İsa mezarda sadece üç gün kaldı (aslında cehenneme indiğinde) ve sonra dirildi. Dolayısıyla Fransız filozofun ima ettiği mezarın Kudüs'tekinden başka ne olduğunu merak edebiliriz? İsa'nın çarmıha gerilmesinden bir sonraki yüzyıl sonra Irenaeus şöyle yazmıştır: "Otuzuncu yılını tamamladığında acı çekti, aslında hala genç bir adamdı ve hiçbir şekilde ileri yaşa ulaşmamıştı. Şimdi, erken yaşamın ilk aşamasının otuz yılı kapsadığını ve bunun kırkıncı yıla kadar uzandığını herkes kabul edecektir; ancak kırkıncı ve ellinci yıldan itibaren bir adam yaşlılığa doğru gerilemeye başlar, İncil'in ve tüm yaşlıların tanıklık ettiği gibi, Rabbimiz hala bir Öğretmen görevini yerine getirirken buna sahipti; Asya'da Rab'bin müridi Yuhanna ile sohbet edenler, Yuhanna'nın onlara bu bilgiyi aktardığını [onaylıyorlar]. Ve Trajan dönemine kadar onların arasında kaldı. Dahası, bazıları sadece Yuhanna'yı değil, diğer havarileri de görmüş ve onlardan aynı açıklamayı duymuş ve ifadenin [geçerliliği] konusunda tanıklık etmişlerdir" [91]. Pagels'in sözleriyle: "Irenaeus İsa'nın öldüğünde elli yaşından fazla olduğunu ileri sürmüştür" [92]. Trajan'ın hükümdarlığının MS 98'de başladığını unutmamalıyız.

Arapça versiyonundan sonra tercüme edilen *İshak*'ın apokrif *Ahit*'i, baş melek Mikail'in İshak'a öleceğini ve cennete gideceğini bildirmek için geldiğini söyler. Meleğin ayrılmasından sonra İshak oğlu Yakup'a şöyle der: "Ve bundan sonra on iki güçlü kişi⁶⁰⁰ İsa Mesih İsa senin soyundan, adı Meryem olan bir bakireden gelecek ve Tanrı yüz yıl doluncaya kadar onun üzerinde kalacak" [93].

İgnatius, *İzmirli'lere Mektup*'unda şöyle yazmıştır: "Dirilişinden sonra bile bedende olduğunu biliyorum; ve hala öyle olduğuna inanıyorum" [94]. Ancak Eusebius, Antakya'nın üçüncü piskoposu olan İgnatius'un İmparator Trajan döneminde, yani MS 98'den sonra mahkûm edildiğini ve ölümle yüzleşmek üzere Roma'ya gönderildiğini göstermiştir [95]. İgnatius'un metni geçmiş zamanda değil şimdiki zamanda yazıldığından, İsa'nın birinci yüzyılın sonlarına doğru, hatta ikinci yüzyılın başlarında hâlâ hayatta olduğu anlamına gelmektedir.

Hristiyan geleneği içinde kalmak için, Patmos Vahyi'nin yazıldığı dönemle ilgili olarak (Diocletianus döneminde, çoğu akademisyenin görüşüne göre 90 veya 95 civarında), "iki nesilden daha kısa bir süre önce çarmıha gerilmiş olmasına rağmen, İsa'nın dirildiğine inananlardan sonra yaşadığını" iddia eden Hesychast Daniel (Sandu) Tudor'dan bahsedeceğiz [96].

Hazreti Fatıma, Peygamberin İsa'nın yüz yirmi yaşına ulaştığını söylediğini belirtmiştir [97]. Tanınmış bir İslam ansiklopedisinin yazarları olan Gibb ve Kramers, İsa'dan bahsederken şöyle yazmışlardır: "Onun 120 yaşında öldüğü söylenir" [98]. Ghulam Ahmad da bundan bahsetmektedir: "*Hadislerdeki* güvenilir rivayetler Kutsal Peygamberin İsa'nın 125 yaşında olduğunu söylediğini göstermektedir" [99] diyerek *Kanz-al-Ummal* olarak bilinen ve aslında Ebu Hureyre'nin sözlerine göre İsa'nın 120 yaşında öldüğünü açıklayan *hadis* koleksiyonuna gönderme yapmaktadır [100]. İslami Ahmediye hareketi "İsa'nın Kudüs'ten kaçtığını, Doğu'ya gittiğini, Keşmir'deki Srinagar'a yerleştiğini ve orada öldüğünü ve mezarının hala orada olduğunu öğretmektedir" [101].

Burada bu hareketin lideri Mirza Gulam Ahmed'in bir hipotezinden bahsedeceğiz. *Srinagar*'ın "Sri'nin yeri" (*nagar*, yer, kasaba, Sanskr.) olduğunu, Golgotha'yı hatırlatmak için bu şekilde adlandırıldığını, *Gilgit*'e (Keşmir'de, Srinagar'ın kuzeyinde bir kasaba) bağlı olduğunu ve *Sri*'ye karşılık geldiğini düşünüyordu [102]. Aslında *Sri* ya da *Shri*, Sanskritçede "Rab" anlamına gelmektedir.

Yukarıdaki metinler Tanrı'nın İnsan hakkındaki sözleriyle iyi bir uyum içindedir: "Onun günleri yüz yirmi yıl olacak" (Yaratılış 6:3)' ki bu açıkça insanın ilahi Prototipi olan "İnsanoğlu" İsa için geçerlidir.

Elçilerin İşleri'ne dönecek olursak, diriliş olayını şöyle anlatırlar: "Göğe alındı, onu gördüler ve bir bulut onu gözlerinin önünden aldı" (1:9). "Göğe alındı" ifadesinden sonra muhtemelen orijinal metinde eksik olan "göğe" ifadesinin eklendiği tahmin edilebilir, çünkü ancak daha sonra beyaz bulutlar içindeki iki adam İsa'nın göğe yükseldiğini elçilere bildirmiştir: "Sizden göğe alınan bu İsa, göğe çıktığını gördüğünüz gibi gelecek" (1:11). Bu sözler gizemli görünüyordu ve Kurtarıcı'nın ikinci gelişini duyurması gerekiyordu; ancak, olaylar belki de daha basit ve o ana daha yakındır.

Graves ve Podro bu metni, "müritlerin İsa'nın Beytanya'ya giderken Zeytin Dağı'na tırmanırken alçak bulutların arasında kaybolduğunu en son gördükleri" anı anlattığı şeklinde yorumlamıştır [103].

Tekrar yukarıda alıntılanan Elçilerin İşleri metnine dönelim: İsa'nın dirilişinden sonra "kırk gün boyunca onlar tarafından görüldüğünü" söyler (1:3). Dolayısıyla, İsa'nın daha sonra bir doğa olayıyla (dağların üzerinde sık sık olduğu gibi ağır bulutlar alçaldı ve sisleri O'nu yuttu) gözlerinin önünden kaybolduğunu anlayabiliriz, ki bu hiçbir şekilde O'nun bu dünyayı terk ettiği anlamına gelmez, sadece ülkeyi terk ettiği anlamına gelir. Bu, Rab'bin dirilişinden ve elçilerle buluşmasından sonra: "Onlardan kayboldu" (Luka 24:31; *Kral James Versiyonu*'nda "Gözlerinin önünden kayboldu"), burada *áphantos egéneto* (kendini onlardan çekti; gözlerinin önünden gitti, Gr.) kelimeleri kullanılmıştır. Yuhanna İsa'nın insanların gözünden kaybolduğu başka olayları da kaydetmiştir: "İsa kendini gizledi ve onların arasından geçerek tapınaktan çıktı, sonra da geçti" (8:59; ayrıca 10:39).

İncil yazarlarının İsa'nın göğe yükselişi hakkında neden bu kadar az şey söyledikleri merak edilebilir.

Hem Matta hem de Yuhanna, göğe yükselişten bahsetmezler bile.

Markos, İsa'nın yaşamındaki en önemli olayı (*dirilişin yanı sıra*) başka bir kişi tarafından bildirildiği gibi tek bir cümleyle anlatıyor: "Bunun üzerine Rab onlarla konuştuktan sonra göğe alındı ve Tanrı'nın sağına oturdu" (16:19). Bu kadar basitti. Bu pasaj sahtedir, çünkü en önemli el yazmalarının hepsi - *Vatikanus*, *Sinaiticus* ve *Sinaitic Süryanice*⁶⁰¹ - bu ayeti içermez. Eusebius şöyle der: "doğru el yazmalarında Markos XVI. bölümün 8. ayetiyle sona erer" [104], aslında Markos'un müjdesindeki son sözler *ephobounto gár*'dır (çünkü korkuyorlardı, Gr.). Diğer birçok Kilise Babası da benzer görüşler

ortaya koymuştur. Athanasius, İskenderiyeli Cyril ve Kudüslü Cyril, Basil ve Gregory Nazianzen bu pasajdan bahsetmez bile, ne Tertullian ne de Cyprian bu ayete dayanır. Jerome da bunu doğrulamıştır: "Neredeyse tüm Grekçe el yazmalarında bu bölüm yoktur". Birçok eleştirmen 16:9'dan 20. ayete kadar olan orijinal Grekçe'nin ("Marcan Eki" olarak bilinir) kelime dağarcığının, gramerinin ve üslubunun Müjde'nin geri kalanından farklı olduğunu ve aynı yazara ait olamayacağını kanıtlamıştır [105]. "Tanrı'nın sağında oturdu" referansı Mezmur 110.1'den alınmış bir sözdür.

Luka'ya gelince, Templeton'ın açıkladığı gibi [106], "görgü tanığı olmadığını, sadece araştırmaları sonucunda öğrendiklerini aktardığını belirten bir sorumluluk reddinden sonra, kelimesi kelimesine alıntı yaptığını varsayarak... dirilen İsa'nın Kudüs'te havarilerle görüştüğünden sonra "onları Beytanya'ya kadar götürdüğünü ve ellerini kaldırıp onları kutsadığını" söyleyerek bitirmiştir. Onları kutsarken onlardan ayrıldı ve göğe alındı" (24:50-51). Profesör Dummelow, "eski otoritelerin bu sözcükleri atladığını" kabul eder ve "ve göğe alındı" sözcükleri atlanırsa, bu olayı bir göğe yükselme olarak değil, görüşmenin sonunda İsa'nın ortadan kaybolması olarak görmenin mümkün olduğunu ekler [107]. Luka'nın İncil'deki öyküsü, Elçilerin İşleri'nde (genellikle aynı Luka'ya atfedilir) anlatılanlarla önemli noktalarda açık bir çelişki içindedir: havariler Zeytin Dağı'na götürülmüş (1:12) ve İsa oradan göğe alınmıştır (1:9). Matta'ya göre (28:16), İsa müritlerine son sözlerini Celile'de bilinmeyen bir dağda söylemiştir. Markos (16:14-19) bu olayı İsa'nın onları imansızlıklarından dolayı uyardığı toplantıdan hemen sonraya, yani Yeruşalim'e yerleştirirken (Luka 24:33), Luka oradan İsa'yla birlikte Beytanya'ya gittiklerini ve İsa'nın oradan ayrılıp göğe yükseldiğini belirtir (24:50-51). Bu nedenle, İsa göğe nereden yükselmiştir? Yuhanna (21:1-22) bizi, Merejkowski'nin sözleriyle [108], "yerin bilinmediğine, belki de göğe hiç yükselmediğine ama Tiberya Gölü kıyısı boyunca uzaklara doğru yürüdüğüne" inanmaya sevk eder.

Erich von Deniken göğe yükselişin gerçekliği konusundaki şüphelerini dile getirmiştir: "Eğer İsa herkesin gözü önünde ya da en azından havarilerinin arasında göğe yükselmiş olsaydı, bu haber aynı gün Kudüs sokaklarında bir orman yangını gibi yayılırdı, çünkü halk duruşma ve çarmıha gerilme olaylarına büyük ilgi göstermişti... Müjdeciler bu olaylarla ilgili sadece en ezeli bilgilere sahiptir ve görgü tanığı değillerdir. Bu bir *crux interpretum*'du" [109] (yorumcuların azabı, Lat.). *Filipus'un Müjdesi* açıkça onaylamıştır: "Rab'bin önce öldüğünü ve (sonra) dirildiğini söyleyenler yanılgı içindedirler, çünkü O, önce dirildi ve (sonra) öldü" [110]. İsa'nın ölümüyle ilgili sorunun titiz bir araştırma gerektirdiğine inanıyoruz.

Görünüşe göre Ghulam Ahmad'ın 1899'da yayınlanan *Masih Hindustani mein (Hindistan'da İsa)* adlı kitabından () etkilenen -Ahmediyye hareketinin kurucusu İsa'nın çarmıhta ölmediğini iddia etmiştir- Kersten, İnciller ve *Kuran'daki* bazı metinlerden bahsederek eski teorisini desteklemeye çalışmıştır. Diğer yazarlar da (Ernest Brougham Docker, Robert Graves ve Joshua Podro, J.D.M. Derett, Nazir Ahmad, Fida Hassnain ve Dahan Levi, Deardorff [111] vb) Ahmad Ghulam'ın örneğini takip etmişlerdir ve aralarında *Srinagar'ın İsa'sı* başlıklı bir roman yazan Gerald Messadié'yi bile bulmak mümkündür. Başlangıçta Kersten, Matta İncili'ne atıfta bulunarak İsa ile balina tarafından yutulduktan sonra ölmeyen Yunus peygamber arasında bir benzetme yapmıştır: "Yunus nasıl üç gün üç gece büyük balığın karnında kaldıysa, İnsanoğlu da üç gün üç gece dünyanın yüreğinde kalacaktır" (12:40). Aynı şekilde Odysseus cehenneme inmiş ve Muhammed de cehenneme inmiştir (*isra'* Arab.). Nitekim tefsirciler, *İncil*'deki bu bölümün, eski ayın kaybolması ile yeni hilalin ortaya çıkması arasındaki üç gecelik tam karanlık için bir metafor olduğunu ve böylece birbirini izleyen iki çağ arasındaki geçişi sembolize ettiğini düşünmüşlerdir.

Sonra Kersten *Kuran*'dan bir alıntı yapar Nisa suresi (4.156, 157): " Bir de inkârlarından ve Meryem'e büyük bir iftira atmalarından ve "Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük" demelerinden dolayı kalplerini mühürledik. Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Fakat onlara öyle gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, bu konuda kesin bir şüphe içindedirler. O hususta hiçbir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesin olarak öldürmediler. " [112]. Ayrıca yazar, Arapça çarmıha germe kelimesinin bu bağlamda "çarmıhta ölüm" anlamına geldiğini ve bunun sadece çarmıha gerilmek anlamına gelmediğini düşünmektedir.

Kersten'in iddiaları kolaylıkla çürütülebilir. Her şeyden önce, yukarıdaki *Kuran* alıntısı oldukça muğlak görünmektedir. Ancak bu Kutsal Yazı'nın daha derinlerine inelim. Meryem Ana'ya adanan

surede bebek İsa şöyle demiştir (19.33): "Doğduğum gün, öleceğim gün ve diriltileceğim gün bana selâm (esenlik verilmiştir)." (7) "- Kersten'in *Kuran*'a dayanan hipotezini reddeden bir sıralama. Dahası, "Allah dedi ki: "Ey İsa! Ben seni topluyorum ve seni yükseltiyorum.⁶⁰² Bana"" [113]. Marmaduke Pickthall burada *muteveffika* fiilini "seni topluyorum" şeklinde yorumlamış, bazı saygın Müslüman tefsirler de bu fiili "ölüme sebep olmak" şeklinde tercüme ederek İsa'nın ölümünün göğe yükselişinden önce gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Yukarıda bahsedilen ayette kullanılan fiil *b'th* köküne sahiptir ve fiziksel bir dirilişi ifade eder.

Schuon şöyle demiştir: "Çarmıha gerilme olayının *Kur'an* tarafından açıkça inkâr edilmesine gelince, biz her zaman bunun tarihten ziyade teolojiyle ilgili bir mesele olduğunu düşündük". Louis Massignon'un bir çalışmasında [114] karşılaştığı aynı bakış açısını hatırladı: "Ebu Hatim, (adı verilmeyen) üstatlarından birinin görüşüne dayanarak, Kur'an ayetinin (4.156) başlangıcının hiçbir şekilde çarmıha gerilmeyi reddetmediğini ve sonunu dikkate aldıktan sonra yorumlanması gerektiğini beyan eder: "Ve onu kesin olarak öldürmediler (*yakina*); Allah onu Kendisine yükseltti" ve İsa bir şehit olarak öldüğü için, şehitlerin ölümüyle ilgili ayetleri (2.149; krş. 3.164) hatırlayarak: "Ve Allah yolunda öldürülenler için demeyin ki: Onlar ölüdürler, bilakis onlar diridirler, fakat siz farkında değilsiniz" [115]. Gerçekten de yukarıdakilerden, Yahudiler O'nu öldürdüklerine inanırken, İsa'nın gerçekte ölümün üstesinden geldiği anlaşılabilir. Öte yandan, Zaehner ve Parrinder [116] 4.156 ayetini tefsir ederken metnin İsa'nın çarmıha gerilmediğini değil, *Yahudilerin* onu çarmıha germediğini söylediğini vurgulamışlardır ki bu doğrudur çünkü bu suçtan sorumlu olan Pilatus'tur (bölüm XVII).

Kersten ayrıca o dönemde Yahudilerin bile İsa'nın ölümünden emin olmadıklarını söylemiştir. Matta, mezarı koruyan Romalı askerlere başkâhinlerin ve ileri gelenlerin tavsiyesiyle para verildiğini (28:11-12) ve "gece gelen müritlerinin biz uyurken onu çaldıklarını... Ve bu haber bugüne kadar Yahudiler arasında yaygındır" dediklerini yazar (28:13,15). Sonunda Kersten, savcının bazı şüpheleri olduğuna işaret eder: "Pilatus onun zaten ölü olup olmadığını merak etti" (Markos 15:44). Ancak Alman yazar daha sonra Pilatus'un İsa'nın gerçekten ölüp ölmediğini kontrol ettiğini eklemeyi unuttur: "Yüzbaşıyı çağırıp ona İsa'nın çoktan ölüp ölmediğini sordu. Yüzbaşidan *bunu öğrenince*, cesedi Yusuf'a verdi" (15:45; vurgu eklenmiştir).

Kersten, varsayımını desteklemek için tartışmalı "*Torino Kefeni*"ne de başvurmuştur. (*Torino Kefeni, İsa'nın çarmıhtan indirildikten sonra sarıldığı iddia edilen, kumaştaki lekelerle göre sakallı bir adama ait önden ve arkadan silüetin olduğu keten kumaş.*) Kefenin gerçekliği konusunda karar vermek için en iyi konumda değiliz. Birbirinden bağımsız çalışan üç tanınmış laboratuvardan bilim insanları Torino kefeninin 12. yüzyıla ait olduğunu ortaya koymuştur [117]. Aynı zamanda, özgünlük taraftarları tarihlendirmenin çeşitli faktörler tarafından değiştirildiğini iddia etmektedir. İncillerin dört yazarından sadece Yuhanna hem çarmıha gerilişin (*diğer havariler oradan kaçmıştır*) hem de çarmıhtan inişin ve dirilişten sonra mezara yapılan ziyaretin görgü tanığıdır. Yuhanna İncil'inde Kurtarıcı'nın bir kefene sarıldığını (üç kez) reddetmiştir. İlk olarak şunları bildirir: "Bu nedenle İsa'nın bedenini alıp bağladılar.⁶⁰³ keten içinde⁶⁰⁴ baharatlarla⁶⁰⁵ Yahudilerde olduğu gibi gömülmek için hazırlanmak⁶⁰⁶" (19:40). Yuhanna ile birlikte mezarı ziyaret ederken, "Simun Petrus... keten bezlerin yattığını görür" (20:6; ayrıca bkz. 20:7): "*theorei ta othónia keímena*" (Gr.). Darby önceki cümlelerde "keten" ve hatta "keten giysiler" ifadesini kullanmıştır ki, bu da kasıtlı bir yanlış beyan oluşturmaktadır. Ancak Yuhanna'nın "keten (giysiler)" yerine kullandığı sözcüğün Grekçe'de keten *şeritler* ya da *sargılar* anlamına gelen *othónia* olduğunu gördük. Aynı durum Luka 24:12'de de söz konusudur; burada da aynı *othónia* sözcüğü "keten giysiler" olarak değiştirilmiştir. *Markos* koşan bir adamın bedenine sarılan gerçek "keten bez" den söz ederken (14:51), "kefen" olarak anlaşılabilir Grekçe *peribebleménos sindóna* terimini kullanmıştır. Gerçekten de *sindón* (Gr.) bedeninin etrafına sarılan bir bez anlamına gelir. Bu sözcük Hakimler 14:12-13'teki gömlek ya da manto anlamına gelen *sadin* (İbr.) ya da Özdeyişler 31:24'teki keten bez (giysi) (vücut keteni) ile eşdeğerdir. Ölü bedeni (Yuhanna 19:40'ta İsa'nın cesedi gibi) bir mumya gibi sargı bezlerine sarılıp bağlanan Lazarus'un durumunu hatırlatacağız. Dirildikten sonra, "ölü, ayakları ve elleri mezar bezleriyle bağlı, yüzü de bir mendille sarılmış olarak dışarı çıktı. İsa onlara şöyle dedi: "Onu çözün ve bırakın gitsin" dedi" (Yuhanna 11:44). Diğer (sinoptik) öykülerdeki ikinci el raporlar, Kurtarıcı'nın bedeninin "temiz keten bir beze sarıldığını" (Matta 27:59), "ketene sarıldığını" (Markos 15:46) ve "ince ketene sarıldığını" (Luka 23:53, Darby; hatta *Yeni Kudüs İncili*'nde "kefene sarıldığını") iddia etmektedir.

Başka bir yerde (bölüm XX C2b) bazı bilim adamlarının (örneğin J.L. Teicher) Ölü Deniz Parşömenlerine dayanarak İsa ve Doğruluk Öğretmeni arasındaki özdeşlik hakkında savundukları hipotezden bahsetmiştik. Profesör Vermes ve diğerleri (örneğin William Sanford LaSor) böyle bir hipotezi reddetmektedir. Gerçekten de İsa'nın Essenilerden biri olduğunu iddia etmek zor olacaktır. Bunun başlıca nedenlerinden biri, Öğretmen'in gelişini Kudüs'ün Nebukadnezar tarafından MÖ 586'da yıkılmasından 420 yıl sonraya, yani MÖ 166 yılına yerleştiren *Şam Belgesi*'dir. Diğer taraftan, aydınlanmış insanlar Essenilere rehberlik etmiştir (bölüm XXV C), bu da öğretilerinin İsa'nınkiyle benzerliğini açıklayabilir (ve sadece bu da değil).

Laperrousaz, Dupont-Sommer ve Brownlee [118], Kumran belgelerinde kullanılan ve *Mezmur 37*'nin Essene *Yorumlarında* "Rahip, [Doğruluk] Öğretmeni" hakkında okunan sözdiziminin Eski Ahit'in kendisinde tanındığını belirtmiştir (*Vulgate*: Mezmur 84:6; Yeşaya 30:20; Hoşea 10:12; Yoel 2:23). *Kutsal Kitap*'ın diğer versiyonları syntagma'yı *sonbahar* (ya da *erken*) *yağmuru* ile değiştirmiştir - bu sonuncusu ile İbranice "öğretmen" kelimesi arasındaki anlamsal eşdeğerlik *nedeniyle* - örneğin: "Erken yağan yağmur onu bereketle kaplar" (Mezmur 84:6; Darby'den sonra). *Vulgate*'de bu mezmurda geçen metin şöyledir: "*et enim benedictionem dabit legislator*" (ve yasa koyucu onlara bereket verdi' Lat.) iken, diğer zamanlarda "yasa koyucu""öğretmen" ya da "eğitmen" ile eşdeğerdir [119]. Yoel 2:23'teki sözler: "Çünkü adaletin gerektirdiği gibi size sonbahar yağmuru verdi" (*Yeni Kudüs İncili*) ya da "eski yağmur" (*Kral James Versiyonu*) ya da "erken yağmur"⁶⁰⁷ *Vulgate*'de ortaya çıkmıştır: "*quia dedit vobis doctorem iustitiae*" (Lat.)' Dhorme *İncil*'inde [120] tercüme edilmiştir: "Çünkü sana Doğruluk Öğretmeni'ni verdi". Hoşea 10:12'nin diğer çevirileri şöyledir: "doğruluk yağmuru" (*Kral James Versiyonu* ve Darby'nin çevirisi). Son olarak, Kumran'da keşfedilen bir *ilahide* de benzer bir karşılık kullanılmıştır: "Ama sen, ey Tanrım, ağzıma koydun/ herkes için yağmur gibi" [121].

"Onlara kendi yüreğinin yolunda rehberlik etmesi için bir Doğruluk Öğretmeni yetiştirdi" [122]. Öğretmen başka bir *İlahide* şöyle demiştir: "Çünkü Sen beni babamdan beri tanıyorsun, ana rahminden beri seçtin. [Annemin karnından itibaren bana iyi davrandın ve beni doğuran kadının göğsünden itibaren bana merhamet ettin... Bana bakacaksın; çünkü babam⁶⁰⁸ beni tanımadı ve annem terk etti⁶⁰⁹ beni Sana götür" [123]. Tanrı'nın Oğlu ve Yüceler Yücesi'nin Oğlu hitaplarına diğer Kumran elyazmalarında Luka 1:32-35'e benzer bir bağlamda rastlanabilir ("O büyük olacak, ona Yüceler Yücesi'nin Oğlu denecek... Tanrı'nın Oğlu denecek"... "ve onun krallığının sonu olmayacak"): "O'na Tanrı'nın oğlu denecek; O'na En Yüce'nin oğlu diyecekler... Krallığı Ebedi bir Krallık olacak ve tüm Yollarında Doğru olacak. Yeryüzünü Doğrulukla yargılayacak ve herkes barışacak... Onun yönetimi Ebedi bir yönetim olacak ve tüm sınırlar..." [124].

O, "Tanrı'nın, kulları olan Peygamberlerin sözlerinin tüm gizemlerini kendisine bildirdiği Doğruluk Öğretmeniydi... Tanrı'nın, kulları olan Peygamberlerin tüm sözlerini yorumlayabilmesi için [yüreğine] [anlayış] yerleştirdiği Rahipti" [125]. Dolayısıyla, öğretileri müritlerinin kendi bilgilerinde daha derinlere inmelerine olanak sağlamıştır⁶¹⁰ *Şükran Günü İlahileri*'nde yazıldığı gibi, Tanrı tarafından esinlenen vahyedilmiş metinlerin taşıdığı "harika Sırlar" a - gerçek anlamın ötesinde - inisiye olmak için Kutsal Yazılar'ın "Beni... harika gizemlerin ayırt edici bir yorumcusu yaptın... Tüm anlayışlı insanlara bir bilgi pınarı açabilecek öğretiyi ve anlayışı koydun" [126]. "Ben, Üstat, Seni tanıyorum ey Tanrım, bana verdiğin ruh aracılığıyla ve Kutsal Ruhun aracılığıyla Senin muhteşem öğütlerine sadakatle kulak verdim. Bilgeliğinin gizeminde bana bilgiyi açtın ve merhametinde [benim için] kudretinin pınarının kilidini açtın". "Benim aracılığım Cemaat'in yüzünü aydınlattın ve sonsuz gücünü gösterdin. Muhteşem gizemlerinle bana bilgi verdin ve muhteşem Konseyinin ortasında içimdeki kudretini gösterdin. Senin yüceliğin uğruna Cemaat'in önünde harikalar yarattın, öyle ki onlar senin kudretli işlerini tüm yaşayanlara duyurabilsinler" [127].

Kumran'da bulunan bir *ilahide* Öğretmen'in "tanıklığının boyunduruğunu taşıyanlar"dan [128] bahsetmesi, böylece İsa'nın Yoga'ya (boyunduruk, Sanskr.; bkz. Giriş ve XXV. bölüm) atıfta bulunan sözleriyle paralellik göstermesi ilginçtir: "Boyunduruğumu üzerinize alın..." (Matta 11:29). Diğer *ilahilerde* Öğretmen şöyle der: "Sana şükrediyorum, ya Rab, gücünle beni desteklediğin için. Tökezlemeyeyim diye Kutsal Ruhunu üzerime döktün. Kötülüğün savaşlarından önce beni güçlendirdin ve tüm felaketleri sırasında korkunun Ahit'ni terk etmeme neden olmasına izin vermedin" [129]. Bu dizeler Getsemani Bahçesi'ndeki zayıflık anı (Matta 26:39; Markos 14:36; Luka 22:42) ve ardından gelen acılarla karşılaştırılmıştır. Bir başka *ilahide* Doğruluk Öğretmeni'nin

bağlandığı ve bu girişim üzerine birçok müritnin İsa'nın aklına geldiği gibi O'nu terk ettiği yazılmıştır (Matta 26:56; krş. 27:2; Markos 14:50): "Kolum yuvasından koparıldı [ve] elimi [artık] kaldıramıyorum; [ayağım] prangalarla tutuldu... Müritlerim için [söyleyecek] sözüm yok." *İlahiler* daha sonra yargı bölümü ve duruşma sırasında verilen cevapla benzerlikler sunar: "Bana iftira edene cevap vereceğim ve zalimimi azarlayacağım; onun hükmünün haksız olduğunu ve Senin hükmünün doğru olduğunu ilan edeceğim. Çünkü Senin gerçeğini biliyorum ve üzerimdeki yargını seçiyorum; azaplarımdan zevk alıyorum" [130]. Ancak daha gerçekçi bir açıklama, yukarıdaki cümlelerin Eski Ahit'te (bölüm XVI) İsa Mesih'le ilgili kehanetlerden esinlendiği olabilir.

Bazı tefsircilere göre bu tomarlar müritlerden ve anavatandan ayrılmayı ("sürgün" olarak adlandırılır) ve yaşlılığa ulaşmayı tasvir eder. "*Kralınızın çadırını sürgüne göndereceğim... Şam'daki çadırımdan⁶¹¹... Yıldız Yasanın Yorumcusudur⁶¹² yazıldığı gibi Şam'a gelecek: Yakup'tan bir yıldız çıkacak. ⁶¹³"* [131]. "Bir kuşun yuvasından kovulması gibi beni ülkemden kovdular; tüm dostlarım ve kardeşlerim benden uzaklaştı" [132]. Aslında, açıklanacağı gibi, İsa uzaklara -yabancıların arasına, Kendisine yakın olanların çoğundan ayrılarak- ülkesinden ayrıldı ve önce Şam'a ulaştı. "Sana şükrederim ya Rab, [günahla yüklü] bir halkın arasında kaldığım sürece beni terk etmediğin için... Beni suların yüzüne ağ seren birçok balıkçıyla ve kötülük çocuklarının avcılarıyla birlikte oturtun; beni orada adalet için yerleştirdin. Yüreğimde gerçeğin öğüdünü ve onu arayanlar için Ahit'nin sularını doğruladın" [133]. "Ben yaşlanana kadar bana bakacaksın" [134]. Aşağıda İsa'nın sonunda Keşmir'e ulaştığını, burada *Mlechchalar* (tam olarak "günah yükü" anlamına gelir) arasında yaşadığını, onlara Gerçeği öğrettiğini, "yaşlılığa" ulaştığını ve orada gömüldüğünü göreceğiz. Keşmir, sakinlerinin balık tuttuğu sayısız nehir ve göllerle de ünlüdür (bölüm III).

Petrus'un İsa'nın "bedende öldürüldüğünü, ama Ruh'ta diriltildiğini" (1. Petrus 3:18) iddia eden kafa karıştırıcı sözlerine rağmen, İsa'nın insani varlığından, bedende ölümünden ve bedende dirilişinden şüphe edilemez. Nitekim Kurtarıcı'nın Kendisi de şu açıklamayı yapmıştır: "Baba beni seviyor, çünkü canımı yeniden alabilmek için feda ediyorum. Kimse onu benden alamaz, ama ben onu kendim bırakırım. Onu bırakma yetkisine sahibim ve onu yeniden alma yetkisine sahibim" (Yuhanna 10:17-18).

Öte yandan, O saf Ruh'tu, fiziksel unsurların ötesindeki tek bedenlenmeydi. Birçok kez O'na eşlik eden ışıktan söz etmiştik (bölüm XI E). "Bu nedenle bütün bedenin ışıksa, hiçbir yeri karanlık değilse, kandilin parlaklığıyla seni aydınlattığı zamanki gibi ışık olacaktır" (Luka 11:36). Bu nedenle O'nun bedeninde maddi hiçbir şey yoktu, hiçbir yeri karanlık değildi. İsa'nın "istediği zaman bedende ya da yaşamın daha yüksek düzlemlerinde tezahür edebildiği" hipotezi (*Kova İncili* tarafından aşağıda sunulmuştur) şaşırtıcı olsa da kolayca reddedilemez. Fizikçilerin *casse-tête*'sini hatırlamalıyız: tek ve aynı fiziksel gerçeklik olan ışık (ve aynı zamanda ışıyan enerjinin diğer herhangi bir biçimi ve hatta elektron), bazı zamanlar dalgalardan oluştuğunu kabul etmekten başka türlü açıklanamayan özelliklere sahiptir ve diğer zamanlarda sadece parçacıklardan (fotonlar) oluştuğunu kabul etmekle açıklanabilir. Modern bilim adamları tarafından genel olarak kabul edilen bu sözde "dalga-parçacık ikiliği" (ya da Einstein tarafından keşfedilen en genel "madde-enerji ikiliği"), İsa'nın "madde-madde olmayan ikiliği" tezahürüyle aynı mantıksızlık kalibresinde kabul edilebilir. Yine de, "Tanrı için her şey mümkündür" (Markos 10:27; çapraz başvuru 14:36; Matta 19:26; Luka 18:27).

Kutsal Kitap bize yukarıda belirtilen bakış açısını desteklemek için yeterli nedenler sunar. Öncelikle Ezeli Çift, yani maddi olmayan (ruhani, eterik) bir bedene sahip Avatarlar vardı. Bu Ezelier kendilerini dünya şeklinde gösterdiklerinde bir deri (dolayısıyla maddi, insani) örtüye ihtiyaç duydular. "Ve RAB Elohim Adem'e ve karısına deriden giysiler yaptı ve onları giydirdi" (Yaratılış 3:21). *Deri* kelimesi *avir* (hava, eter, İbr.) kelimesinden, Tanrısallığın sembolü olan *nokta* (*yod*) silinerek *türetilmiştir*. Ancak İsa *Yeni Adem'di* (bölüm XIX C). Onun ruhani özelliği, "son Adem'in diriltici bir ruh olduğunu" söyleyen İncil metninde de ortaya çıkar (1. Korintliler 15:45). Bir başka örnek de "pnömatik bir beden", bir nefes-beden [135] alan Hiawatha'dır. (*Hiawatha* (*Ayenwatha*, *Aionwatha* ya da *Haiëñ'wa'tha*, *Onondaga*) efsanevi Amerika yerlileri lideri ve *Iroquois Konfederasyonu'nun* kurucusudur. 15. ve 16. yüzyıllar arasında yaşadığı tahmin edilmektedir.) Burada yine serinlik ve nefes ya da esintiyle (ruh; bölüm XI C) karşılaştık.

Zohar *İncil*'i güçlendirmiştir: "Dört sütunun (*yani meleklerin*) ellerinde bir beden formuyla orada beklediğini ve bununla neşeyle kendini giydirdiğini ve sonra tahsis edilen süre boyunca Cennet Bahçesi'ndeki belirlenmiş dairesinde kaldığını öğrendik" [136].

İslam geleneğinde '*cinler* Tanrı tarafından ateşten, insanlar çamurdan ve melekler de nurdan yaratılmıştır [137].

Yuhanna *İncil*'inin açılışında İsa hakkında bir ipucu verir: "O dünyanın içindeydi" (1:10). Ancak '*mundus*' (Latince dünya) aynı zamanda *saf* anlamına da gelir (zıt anlamı *immundus* 'saf olmayan' Latince). İsa Mesih'in bedeni için bu, maddesizliğe dönüşen mutlak saflığı ifade eder.

Luka (9:29) Başkalaşım'ı doğru bir şekilde tanımlamıştır: "Yüzünün şekli değişmişti" (*to eídos tou próspon autou héteron*, Gr.). Dirilişinden sonra "kirlere doğru yürürlerken ikisine *başka bir biçimde göründü*" (Markos 16:12; vurgu eklenmiştir) -yani Emmaus'a. "İsa'nın kendisi de yaklaşarak onlarla birlikte gitti; ama gözleri O'nu tanımamak için tutulmuştu" (Luka 24:15-16). Aynı şey Tiberya Denizi kıyısında da oldu: "İsa kıyıda durdu; müritler onun İsa olduğunu bilmiyorlardı" (Yuhanna 21:4). Aynı şekilde, İsa kendisini Mecdelli Meryem'e gösterdiğinde, O'nu tanıyamadı, "bahçıvan olduğunu sandı" (Yuhanna 20:15). Kadın O'na dokunmak istediğinde, İsa ünlü sözlerini söyleyerek onu durdurmuştur (20:17): "*Noli me tangere!*" (Dokunmayın bana' Lat.).

İbranilere göre apokrif *İncil* bize sadece Kudüslü Kiril [138], Origen [139], İskenderiyeli Clement [140] ve Jerome [141] gibi Hristiyan muhalifleri aracılığıyla parçalar halinde ulaşmıştır. Böylece, sonuncusu böyle bir bölüme atıfta bulunmuştur: "Nasıralı'nın okuduğu *İbranice İncil*'de şöyle yazar: "Kutsal Ruh'un bütün pınarı onun üzerine iner. Çünkü Rab ruhtur ve ruhun olduğu yerde özgürlük vardır" [142]. Jerome bu *İncil*'e büyük saygı gösterir ve ondan "*İbranilere göre İncil* olarak da adlandırılan, yakın zamanda Yunanca ve Latinceye çevirdiğim ve Origen'in de sık sık yararlandığı *İncil*" [143] diye söz ederdi.

Valentinianların doğudaki Gnostik kolu İsa'nın bedenini Eski Ahit'te bahsedilen melek bedenlerine benzeyen saf bir *dokein* (Görünüş Gr., bu kavrama *Doketizm* adı buradan gelir) olarak kabul ediyordu. Valentine, İsa'nın "göklerden özel bir beden getirdiğini" söylerdi. *Pistis Sophia*, "ışık-gücünün" (*dýnamis*, Gr.) İsa Mesih'in pleromatik Işık giysisi (*endyma*, Gr.) olduğunu, cennetin üzerindeki seviyelerin tüm gizli isimlerini kendisinde barındırdığını ve O'nun gök kubbenin (*steréoma*, Gr.) tüm kapılarından (*pýlai*, Gr.), yani çakralardan geçmesini sağladığını açıklar. İlk Küreye (*sphaira*, Gr.) ulaştığında, parlaklığı kırk dokuz kat daha güçlü hale gelir ve aynı çarpma sonraki küreler için de tekrarlanır [144]. Yine çakraların sayısı olan yedi ile bağlantıyı buluyoruz: 49 = 7 x 7.

Sistemik Doketizm daha sonra Maniheizm, Kathariler ve Pavlusçularla birlikte yeniden ortaya çıkmıştır. Böylece, bazı radikal Kathariler İsa'nın *göksel bedeninde* acı çektiğine ve öldüğüne ve bu nedenle dirilişinin doğru olduğuna inanmıştır [145]. 14. yüzyıla ait Glagolitik bir el yazmasına göre Bosna'dan Patarini'ler hakkında: "Rabbimiz İsa Mesih'in gerçek bir insan bedenine sahip olmadığını söylerler" [146].

İskenderiyeli Clement'e göre, "İsa'nın yemeğe ihtiyacı yoktu" [147]. 140 yılı civarında, Marcion'un *Euaggelion*'u İsa Mesih'i ruhani bir bedene sahip olarak tanımlamıştır. Tertullian, Marcion'a göre İsa Mesih'in maddi unsurlardan (*haec paupertina elementa*, yoksul unsurlar, Lat.) [148] oluşan bir bedene sahip olmadığını, ancak fiziksel bir bedenden yoksun olmasına rağmen İsa Mesih'in çarmıhta acı çektiğini ve öldüğünü [149] doğrulamış, bu da Tertullian'ın itiraz etmesine neden olmuştur: "bir hayalet gerçekten acı çekemezdi" [150]. Bir başka Gnostik kaynağa göre, dirilişten sonra Kurtarıcı Petrus'a şöyle demiştir: "Ben entelektüel Ruh'um⁶¹⁴ parlak ışıkla doludur" [151]. Gerçekten de İsa zihin faaliyetini kontrol eden ve elementi Işık olan Agnya çakrasını yönetir (bölüm XIX C). Yuhanna'nın İşleri'nde yazar havarilere şöyle der: "Onda başka bir mucize daha vardı: Yemekte oturduğumda beni göğsüne alırdı; göğsünün bazen yumuşak olduğunu, bazen de taş gibi sert olduğunu hissederdim, böylece kendi kendime şaşırdım ve şöyle derdim: Bu bana neden böyle geliyor?... Kardeşlerim, size başka bir zafer daha söyleyeceğim: Bazen ona sarıldığımda maddi ve katı bir bedenle karşılaşırıyordum ve diğer zamanlarda, yine onu hissettiğimde, madde maddi değildi ve sanki hiç var olmamış gibiydi" [152]. Yuhanna daha sonra ayak izlerini dikkatle kontrol ettiğini ama İsa'nın hiç ayak izi bırakmadığını da eklemiştir: "Onunla birlikte yürürken çoğu zaman, yeryüzünde görünüp görünmediğini görmek için ayağının izini görmek istedim; çünkü kendisini yerden kaldırıyormuş gibi gördüm: ve hiç görmedim" [153]. Bütün bunlar Yuhanna'ya İsa'nın doğasının insan değil, ruhsal olduğunu kanıtlıyordu.

Yukarıdakilere *Thomas*'ın İşleri'nin yazdıklarını da eklemeliyiz: "Sana yücelik olsun, İsa, çok formu olan!" (*polymorphos*, Gr.) [154].

Şaşırtıcı bir şekilde, ana akım Kilise'nin Babaları bile Gnostik düşmanlarıyla benzer görüşleri paylaşmıştır. İkinci ve üçüncü yüzyılın kesiştiği noktada, İskenderiyeli Clement [155] İsa'nın bedeni hakkında yazmıştır: "Buna uygun olarak geleneklerde, Yuhanna'nın dış bedeninin kendisine dokunarak elini bedeninin derinliklerine gönderdiği ve etin katılığının hiçbir engel oluşturmayıp müridinin eline yol verdiği anlatılır". Öyle görünüyor ki, Clement yukarıda *Yuhanna'nın İşleri'nden* yapılan alıntıyı göz önünde bulundurmuştur.

Origen (y.185-254) "ruhani bir bedende olanlardan" [156] söz etmiştir. İsa hakkında da şunları eklemiştir: "Kendisi olarak, insanlara kendisi olarak görünmedi (*Cum fuisset ipse quasi non ipso omnibus videbatur*, Lat.). "Onun tek bir çehresi yoktu, ama herkesin onu nasıl göreceğine göre çehresini değiştirdi; herkese layık olduğu biçimde göründü" [157], böylece Apollonius'un görüşünü paylaşır (aşağıya bakınız). Altıncı yüzyılda yaşamış bir hacı olan Şehit - Antonin Martyr de aynı şeyi ifade etmiştir: "Yüz, ona bakan gözlerin önünde sürekli değişiyordu" [158]. Gerçekten de bir *Maha Avatar*'ın (Büyük Enkarnasyon, Sanskr.) yüzü böyle olur.

Poitiers'li Hilary, İsa Mesih'in bedeninin özel bir doğası olduğuna inanıyordu, çünkü O'nun bedeni genel yasalara itaat etmiyordu: "Rabbimizin bedeni ruhunun gücüyle sulara yüксеlebildiğine, dalgaların üzerinde yürüyebildiğine ve duvarlardan geçebildiğine göre, Kutsal Ruh'un tasarladığı bedeni insan bedenine benzeterek nasıl yargılayabiliriz? Bu beden, yani bu Ekmek, Cennet'tendir; bu insanlık Tanrı'dandır... Çünkü onun bedeni kendine özgü bir doğaya sahipti" [159].

Kova İncili İsa'nın Apollon'a şöyle dediğini gösterir: "İnsan bedenim Tanrısal sevgi tarafından en yüksek forma dönüştürüldü ve istediğim zaman bedende ya da yaşamın daha yüksek düzlemlerinde tezahür edebilirim" [160]. Aslında Pavlus bile "doğal beden (*psychikón*, Gr.)" ile "ruhsal beden (*pneumatikón*, Gr.)" arasındaki farkı ayırt etmiştir. (1. Korintliler 15:44). Bir soru ortaya çıkabilir: Bu Apollon kimdi? Elçilerin İşleri 18:24-25'in (ve 1. Korintliler'in) sözünü ettiği Apollos olabilir mi? Ya da belki de Tyana'lı Apollonius? Elçilerin İşleri birincisi hakkında çok takdir edici bir açıklama yapmıştır: "Kutsal Yazılar'da güçlü olan, güzel konuşan bir adamdı... Rab'bin yolunda eğitilmişti ve ruhu ateşli olduğundan, İsa'yla ilgili şeyleri tam olarak konuştu ve öğretti", Pavlus'un mektubu ise onu Petrus-Cefas ya da Pavlus'un kendisine eşit bir rütbeye sahip kardeşlerden biri (16:22) olarak kabul eder (1:12; 3:4-6,22; 4:6).

Son olarak, Piskopos Kovalevsky şöyle yazmıştır: "Rabbimizin süptil ve şekil değiştirmiş maddeden oluşan görkemli bedeni kapılardan geçti.⁶¹⁵ ve O birçok yerde aynı anda mevcuttu.⁶¹⁶" [161]. Aşağıda İsa'nın seyahati ve müritlerinden ayrıldıktan sonra Hindistan'da geçirdiği süre ele alınmaktadır.

Ama o kadar yer varken neden Hindistan?

Hindistan, maneviyatın antik dünyanın diğer bölgelerinde ulaşılan seviyeyi açık ara aştığı bir ülkeydi. Keşmir Yahudiler için bilinmeyen bir yer değildi. Eski tarihleri boyunca orayla bağlantıları vardı. İbrahim'in zamanında Filistin'e yerleşen insanların ataları bu bölgelerden gelmiş olabilir (bölüm VI). Keşmir'de Musa'yı (bölüm XII) ve Süleyman'ı (bölüm XIII) hatırlatan efsaneler ve yerler vardır ve İsrail'in kayıp on kabilesinin torunlarının hala o topraklarda yaşadığına inanmak için iyi nedenler vardır (bölüm XIV). Diğer açıklamalar önceki bölümde verilmiştir (bölüm XXIII A).

Elaine Pagels'in görüşlerine göre, "Doğu ve Batı dinleri olarak adlandırdığımız ve ayrı akımlar olarak görme eğiliminde olduğumuz şeyler, 2000 yıl önce net bir şekilde ayırt edilmemişti. Nag Hammadi metinleri üzerine yapılan araştırmalar henüz başlangıç aşamasındadır: bu gelenekleri karşılaştırmalı olarak inceleyerek aslında Hint kaynaklarına dayanıp dayanmadıklarını keşfedebilecek bilim adamlarının çalışmalarını dört gözle bekliyoruz" [162].

İsa elçilerine onlardan ayrılacağını defalarca söylemiştir: "Beni arayacaksınız ama bulamayacaksınız, benim olduğum yere gelemesiniz" (Yuhanna 7:34; çapraz başvuru 7:36; 8:21; 13:33). "Müritlerine şöyle dedi: "İnsanoğlu'nun günlerinden birini görmek isteyeceğiniz, ama göremeyeceğiniz günler

geliyor. Size, 'Buradayım, şuradayım' diyecekler; gitmeyin, onların ardından gitmeyin" (Luka 17:22-23).

İsa, hemşerilerinin O'nu bulmasını önlemek için kendi ülkesini terk ederek uzaklara gitti. "Bu nedenle Yahudiler birbirlerine şöyle dediler: "Nereye gidecek de biz onu bulamayacağız? Yoksa dağılıp gitmek üzere mi?" dediler." (Yuhanna 7:35). Gerçekte İsrail'in on kayıp kabilesinin tam olarak Keşmir'de "dağılmış" olduğu kanıtlanmıştır (bölüm XIV) ve bu Yahudiler "Tanrı'nın dağılmış çocukları" olarak adlandırılmıştır (Yuhanna 11:52). Rab şöyle dedi: "Sürümü kendim besleyeceğim... Kaybolanı arayacağım" (Hezekiel 34:15-16). Hiç kuşkusuz İsa, bu şekilde tanımlanan kayıp kabilelere atıfta bulunmuştur (bölüm XIV): "İsrail avlanmış bir koyundur; aslanlar onu sürüp götürdü; önce Asur kralı onu yiyip bitirdi' ve son olarak Babil kralı Nebukadnessar kemiklerini kırdı" (Yeremya 50:17). "Çobanları olmadığı için dağıldılar... Koyunlarım bütün dağlarda, bütün yüksek tepelerde dolaştı, koyunlarım yeryüzünün her yanına dağıldı, onları arayan, soran olmadı" (34:5-6). Kabartma için verilen tanım, dağları ve tepeleriyle Keşmir'e çok iyi uymaktadır ve İyi Çoban, Baba'nın bu arzusunu yerine getirmek için seçilen İsa'dır. "O şöyle cevap verdi: "Ben İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim" dedi" (Matta 15:24). "İnsanoğlu kaybolanı aramaya ve kurtarmaya geldi" (Luka 19:10). Ayrıca müritlerine şöyle diyerek onları teşvik etti: "İsrail evinin kaybolmuş koyunlarına gidin" (Matta 10:6). "Bu ağıldan olmayan başka koyunlarım da var, onları da getirmeliyim, sesimi duyacaklar" (Yuhanna 10:16). İsa'nın kayıp kabilelerden söz ettiğine kuşku yoktur.

İsa Mesih, müjdenin gösterdiği gibi öğretisini Şeria Irmağı'nın ötesindeki insanlara yayacak ve onlar da O'nu izleyecektir: "Yeruşalim'den, Şeria Irmağı'nın ötesinden büyük kalabalıklar O'nu izledi" (Matta 4:25).

Hıristiyan şair Commodus (3. yüzyılın sonları) "pek çok ilginç apokrif yazıdan haberdardı" [163]. Commodus'un *Talimatları*'nın II. kitabının ilk bölümü "Yaşayan Tanrı Yüce İsa Mesih'in gizli kutsal halkı hakkında" başlığını taşır ve aşağıdaki metinle başlar: "Nerede yaşadıklarını bilmediğimiz son kutsal gizli halk arzulanmaktadır". Yazar dokuz buçuk oymaktan ayrılan iki buçuk oymaktan söz ettikten sonra 21. satırda ana konuya döner: "Ama sonra yasada söylenenler yerine gelmek için acele ediyor: Yüce İsa Mesih, uzun zamandır bizden gizlenen ve sayıları binlere ulaşan seçilmişlerine iniyor. İşte gerçek göksel halk budur... Onlar (şimdi) o bölgeden Rab'be gelmek için gizleniyorlar... Rab'bin kendisi de onlarla birlikte geliyor. O bizim topraklarımıza geçiyor, onlar göksel Krallarıyla geliyorlar ve yolculuklarında Tanrı'nın onlar için neler başardığını nasıl anlatabilirim? Dağlar önlerinde yıkılır ve pınarlar fışkırır. Bütün yaratılış göksel halkı görmekten sevinç duyar. Ve esir alınan annelerini kurtarmak için acele ederler" [164]. Keşmir'le coğrafi benzerliğin ötesinde, metin şu metaforları hatırlatır: yaşayan suyun ortaya çıkışı (Sushumna yolunda pınarlar fışkırır; bölüm XI D)' *Annenin* (yansıması Kundalini olan Adi Shakti) *esaretten* kurtuluşu (sakrum kemiği). Ayrıca burada göksel (ilahî) koruma altındaki *yolculuk* (çakraların Sahasrara Cennetine doğru geçilmesi) ve yoldaki ego ve süperego engellerinin kaldırılması (*dağlar aşağı iner*; bölüm XIX C) tanımlanabilir.

Hikaye *Carmen Apologeticum*'da tekrar karşımıza çıkar: "O zaman Yüce Tanrı, sözünü ettiğim her şeyi yerine getirmek için, uzun zamandır saklı olan bir halkı ortaya çıkaracak. Onlar, İran'ın ötesinde ırmak kıyısında önleri kesilen ve Tanrı'nın sonuna dek orada kalmalarını istediği Yahudilerdir. Tutsaklık onların o yerde bulunmalarına neden oldu: on iki oymaktan dokuz buçuk oymak orada yaşıyor... Gelecek bir dirilişi bekliyorlar... Yıldızlar onlar üzerinde hiçbir kötü etki yaratmıyor... ' çünkü tüm yasaya tamamen itaat ediyorlar... Ve onlarla birlikte Tanrı vaatleri yerine getirmek için gelecek. Yolculuk boyunca Tanrı'nın huzurunda yücelirler... yaratılışın kendisi kutsal olanları kabul etmekten mutluluk duyar" [165]. *İran'ın ötesindeki nehir* İndus'tur, çünkü İsrail'in kayıp kabileleri onun ötesinde yaşamaktadır (bölüm XIV).

Matta'nın Etiyopya *Elçilerin İşleri*, *Matta*'nın son zamanlarda "Sevinenler" olarak yorumlanan Prokoumenos adlı ülkede bulunduğunu anlatır. Orada Rab (İsa) tarafından sürekli ziyaret edilen Hıristiyan bir halk buldu. *Matta* onlara bunun nasıl olduğunu sormuş, onlar da şu yanıtı vermişler: "Her Şeye Gücü Yeten Tanrı'nın miras ülkesine getirdiği dokuz kabile ve yarım kabile hakkındaki öyküyü duymadınız mı? Biz onlarız... İçtiğimiz su insan eliyle yapılmış sarnıçlardan değil... Cennet'ten akar... Rüzgârlar yükseldiğinde Cennet'in kokusunu alırız ve bizim ülkemizde... rüzgârlar vardır ve her

zaman hoşturlar" [166]. Burada yine Kundalini'nin metaforlarını buluyoruz: yaşayan cennet suyu ve serin esinti (bölüm XI C ve XI D).

Aynı konuyla ilgili olarak, "Zosimus'un Anlatısı" adlı bir münzevi de تنها toprakları ziyaret etmiş ve buralarda Reşabitlerin torunlarının yaşadığını görmüştür [167]. *Kutsal Kitap*, Rechabitlerden Naziritlere benzer bir münzevi klanı olarak bahseder.

Zohar yukarıdaki metinleri yineler: "Aşağı Cennet'te gizli ve bilinmeyen bir nokta vardır... içinde binlerce özlem sarayı gizlidir. Meskeni Cennet olan İsa Mesih dışında hiç kimse oraya giremez" [168]. Aşağı (yani dünyevi) Cennet'in Keşmir'de yer aldığını ve İsa'nın tam olarak oraya gittiğini gördük (bölüm III).

Kur'an, İsa ve Meryem'in çarmıha gerildikten sonra gittikleri yer hakkında ipuçları verir. "Meryem'in oğlunu ve annesini bir mucize kıldık ve onları bir çukur ve bir pınar olan yüksek bir yere yerleştirdik" (23.52). "Meryem'i de kavminden ayrılıp doğuda bir yere çekildiğı zaman Kitap'ta an" (19.16). Her iki tanım da Filistin'e uymaz ama Keşmir'e mükemmel bir şekilde uyar.

Ghulam Ahmad, *Masih Hindustan Mein* adlı kitabında İsa'nın İsrail'in kayıp kabilelerini ararken Hindistan'da yaptığı yolculuktan ve Keşmir'deki son durağından bahsetmiştir [169]. Aynı konu Bruckner T. Nelson ve Kurt Berna tarafından yazılan *The Second Life of Jesus Christ – İsa'nın İkinci Yaşamı* ve Andreas Faber-Kaiser tarafından yazılan *Jesus Died in Kashmir – İsa Keşmir'de Öldü* adlı kitaplarda da ele alınmıştır [170].

Elçilerin İşleri'ne göre (19:10), Pavlus'un iki yıl boyunca yaptığı çalışmalar sayesinde "Asya'da yaşayan herkes, hem Yahudiler hem de Grekler Rab'bin sözünü işitti". Ancak Pavlus'un Anadolu'nun dışına hiç çıkmadığı bilinmektedir. Bununla birlikte, Keşmir'de de çok sayıda Yahudi vardı. İsa'nın müritlerinden ayrılmasından kısa bir süre sonra, birinin Asya'da yaşayan Yahudilere Rab'bin Sözü'nü götürdüğünü söyleyen Elçilerin İşleri'ndeki bilgilerden şüphe etmek için hiçbir neden yoktur. Ama bu kişinin Pavlus olmadığı kesindir. Kimdi o zaman?

Gizemli bir nedenden dolayı (ama İsa'nın Hindistan'a seyahatini gizlemek istediğini tahmin edebiliriz), hem Kurtarıcı hem de Kutsal Ruh her (yetkisiz olanlar diyebiliriz) müridinin Asya'ya gitmesini yasakladı. Elçilerin İşleri, "Kutsal Ruh tarafından Asya'da söz söylemeleri yasaklanan" müritler hakkında açıkça yazmıştır... Mysia'ya indikten sonra Bitinya'ya gitmeye kalkıştılar, ama İsa'nın Ruhu onlara izin vermedi" (Elçilerin İşleri 16:6-7). Ancak Bitinya, bugünkü Asya Türkiye'sidir (Anadolu).

"İsa'nın Ruhu onlara izin vermedi!" Ya da, daha büyük bir olasılıkla, Türkiye'ye girmelerine izin vermeyen İsa'nın Kendisi miydi? "İsa" yerine "İsa'nın Ruhu" ifadesinin iki olası açıklaması olabilir. Ya müritlerin İsa'yı başka türlü Ruh olarak görmeleri imkansızdı, o kadar ki O'nun göğeyi yükseldiğine ikna olmuşlardı' ya da Elçilerin İşleri'nin yazarı İsa Mesih'in göğeyi yükselişinin gerçekliğini inkar etmemek için bu metaforu isteyerek kullanmıştır.

Pavlus'un anlattığı Şam yolundaki inanılmaz karşılaşmayı (bölüm XX C2) -ki o sırada İsa'yı değil, sadece büyük bir ışık görmüş ve bir ses duymuştur- bir kenara bırakırsak, Pavlus başka vesilelerle İsa'yla şahsen karşılaştığından bahsetmiştir. Böylece, Kurtarıcı'nın ölümünü ve dirilişini anlattıktan sonra, Pavlus kendisine retorik bir şekilde sordu (1. Korintliler 9:1): "Rabbimiz İsa'yı görmedim mi?" diye sormuş, sonra da belirtmiştir: "Önce Kefas'a, sonra Onikilere göründü... Bana da göründü" (15:5,8). Metin, İsa ile Kefas-Peter olarak da adlandırılan Simun (Luka 24:34) ve on bir (!) havari (Markos 16:14; Luka 24:33; Yuhanna 20:19'26; 21:1; Elçilerin İşleri 1:3'4'6) arasındaki gerçek karşılaşmalara atıfta bulunuyordu, bu nedenle Pavlus bir vizyondan değil, hakiki bir gerçekten bahsediyordu. Sonunda Pavlus şunu iddia etmiştir: "Müjdeyi... ne insandan aldım, ne de bana öğretili, ancak İsa Mesih'in vahyi ile geldi" (Galatyalılar 1:11-12). Bu sözler çeşitli yorumcuların Pavlus'un İsa'yla dirilişinden sonra, muhtemelen Suriye'de, belki Şam'da [171], hatta Edessa'da [172] şahsen tanıştığını düşünmelerine neden olmuştur.

şimdi, İsa'nın dirilişinden sonra (ve aynı zamanda Thomas'ın da) izlediğı doğruya doğru güzergâhı yeniden kurmamızı sağılayan kaynakların bolluğuna bir göz atalım.

Hazreti Ebu Hureyre bir *hadisinde*, Allah'ın İsa'ya zulümden kaçmak için Kudüs'ten uzaklaşması için yol gösterdiğini belirtmiştir: "Ey İsa! Bir yerden başka bir yere git" [173]. Bir başka *hadiste* de Cafer'in sözleri aktarılır: "İsa her zaman seyahat ederdi; bir ülkeden diğerine giderdi" [174].

İmam Ebu Cafer Muhammed meşhur *Tefsir-i Cerir*'inde şöyle yazmıştır: "Hz. İsa ve annesi Meryem (Yahudi zulümlerinin bir sonucu olarak) Filistin'den göç etmek ve uzak bir ülkeye gitmek zorunda kaldılar ve O ülke ülke dolaştı" [175].

Tarihçiler Graves ve Podro, İsa'nın izlediği yolu şu şekilde yeniden oluştururlar: Kudüs'ten Zeytin Dağı'na çıkarak Beytanya'ya, oradan da Pera'ya geçerek Kral Aretas'ın hüküm sürdüğü topraklardan Meryem'le birlikte Uzak Doğu'daki dindaşlarına tövbe vaaz eden "Nod ülkesine" sığınmak.⁶¹⁷ [176] Kabil gibi (Yaratılış 4:16), "Aden'in doğusuna doğru". Septuagint "Aden'in karşısında" (*chatenanti Edem*, Gr.; krş. Mısır'dan Çıkış 19:2; 32:5; 1 Tarihler 5:11; Zekeriya 14:4), yani Aden'den çok uzakta değil diye okur. İki yazar Nod ülkesini Fırat'ın ötesindeki Susiana ve Parthia eyaletleriyle ilişkilendirir. Eski kaynaklar (örneğin Bichart, Huetius) bu bölgeyi Susiana (Cissia) ve hatta Hindistan'a yerleştirmeye çalışmışlardır.

İbranice bir belgede, Şam'daki grupları İsa tarafından ziyaret edilen "Yeni Ahit Azizleri"nden (ya da "Tövbe Ahiti"nden) söz edilmektedir [177].

Şam'dan üç kilometre uzaklıkta, başlangıçta Rabwah olarak adlandırılan bir yer vardır, ancak İsa'nın yolculuğundan bu yana adı İsa'nın (*dinlenme*) yeri olan Makam-ı İsa'ya dönüştürülmüştür. İslam'da *makam* (Arapça), bir azizin yaşamı boyunca ziyaret ettiği ve kutsadığı ya da ölümünden sonra vizyonerlere görüldüğü yere verilen isimdir. Amman civarındaki Yedi Uyurlar Mağarası (bölüm XIX C) gibi diğer kutsal hac yerleri de *mawqi* (Arap.) olarak adlandırılırdı. *Mahal* (Arap.), Agra'daki Tac Mahal gibi dini olaylarla bağlantılı tarihi bir yerdi.

İsa Şam'dayken Osrhoene kralı Abgar V Ukama'dan (ya da Ushana, Uchomo, Siyah) bir mektup alır. Başkentini Edessa'dan, Şam'ı Musul'a (Nisibis'in yaklaşık 150 kilometre güneydoğusunda) bağlayan kervan yolu üzerinde, Dicle Nehri üzerinde, Suriye sınırının Türkiye tarafına yakın bir yerde bulunan Nisibis'e (Edessa'nın yaklaşık 150 kilometre doğusunda) taşdı. V. Abgar MS 9-46 (Gutschmid'den [178] sonra 15-50) yılları arasında hüküm sürmüştür. Kral Abgar Ukkama, Josephus Flavius'un [179] MS 36 yılında Adiabene'de (*Yukarı Dicle'nin sol kıyısında*) taç giydiğini söylediği Ezad'ın çağdaşıydı. Mektup, kralın kâtibi (tabulator) Anan (Anania) tarafından getirilmiş ve İsa'ya kralın "ağır bir hastalığa" (*muhtemelen cüzamlı*) yakalandığını bildirerek gelip kralı iyileştirmesini istemiştir. İsa bir mürit göndereceğine söz verir, bu müridi daha sonra kendisi takip edecektir [180]. İsa Mesih'in habercisi kralı görmeye gitti ve Efendisinin yakında geleceği konusunda onu bilgilendirdi.

Thaddaeus'un Yunanca *Elçilerin İşleri'nde* de, 945 yılında Bizans İmparatoru Konstantin Porphyrogenete'nin sarayında yazılan *Edessa Portresi Tarihi'nde* de anlatılan Abgar'ın [181] hikâyesinden bahsedilir. Buna göre, İsa yüzünü yıkarken bir havluya kendi suretini basmış, sonra da havluyu Abgar'ın habercisi olan Anania'ya vermiştir. Kral havluya dokunduğunda anında iyileşmiştir. Addai'nin Süryani Doktrini'ne göre, olay MS 32 ya da 33 yılında gerçekleşmiştir. Eusebius [182] (*Edessa kraliyet arşivlerinden gelen Süryanice kökenli*) mektupları bizzat görmüş ve bunlardan parçalar aktarmış, müridi Thomas olarak tanımlamıştır⁶¹⁸ ve şehri Nisibis olarak lokalize etmiştir. Beşinci yüzyılın sonlarına doğru Papa Geladius ve onun başkanlık ettiği sinod, Abgar'a atfedilen metinleri reddetmiştir. Ancak üç asır sonra Papa 2. Stephen, tarih üzerine vaazlarından birini bu belgeler arasına yerleştirmiştir.

1840 yılı civarında Natron Vadisi'nde (Aşağı Mısır) Abgar'la ilgili hikâyenin benzer versiyonlarını içeren Süryanice el yazmaları bulunmuştur [184].

Messadié, Abgar'ın hikâyesinin eski metinlerde dindar bir üretim olarak reddedilemeyecek kadar sık ve inatçı olduğuna inanmaktadır [185].

İranlı bilgin Muhammed Raza, İsa arkadaşlarıyla birlikte Nisibis'e ulaştığında Thomas'ın kralı iyileştirmiş olduğunu yazmıştır. Ebu Cafer Muhammed, İsa'nın Nisibis'te kalışının tehlikeli hale geldiğini ve halkın içine her çıktığında hayatının tehlikeye girdiğini söylemiştir.

Mir Muhammed bin Khawand, ilk olarak M.S. 836 yılında yedi cilt halinde basılan ve yaklaşık 450 yıl sonra İngilizceye çevrilen ünlü *Rauzat-us-Safa fi Sirat-ul-Ambia wal Maluk wal Khulafa* (*Peygamberlerin, Kralların ve Halifelerin Biyografisine İlişkin Saflık Bahçeleri*) adlı eserin yazarıydı. İsa'nın yolculuğu hakkında iki pasaj içermektedir. İlki *İsa'nın Kudüs'ten Göçü* başlığını taşır ve şöyle der: "İsa ve Meryem (o şehirden) yola çıktılar ve Suriye'ye gittiler" [186]. Ayrıca yolculuk sırasında İsa'nın bir değnek ('asa'; bkz. *infra*) taşıdığı [187] ve başının altında bir taşla yerde uyuduğu [188] söylenmiştir. İkinci başlık, *İsa'nın Nasibain'e Yolculuğu*⁶¹⁹ okuyun: "İsa'nın zamanında, Nasibain Prensligi'nde son derece kibirli ve zalim bir kral vardı ve Hz.⁶²⁰ Ona vaaz vermek için yola koyulduktan sonra Nasibain'e gitti. Oraya vardığında arkadaşlarına sordu: "Kim şehre gidip Allah'ın kulu ve elçisi olan İsa'nın şehir dışında olduğunu ilan edecek?" İçlerinden Yakup bunu yapmayı önerdi... İsa onunla birlikte Thomas'ı gönderdi... İsa (onları uyararak) kentin içinde düşmanları olduğunu söyledi. Gittiler ve vaaz verdiler... ama insanlar onlara kötü davrandılar ve İsa ile Meryem hakkında hoş olmayan şeyler söylediler. Sonunda Kral'ın huzuruna çıkarıldılar... elleri ve ayakları kesildi... Şamun (*Bakanlarından biri*) İsa'nın gelip iddiasını kanıtlamasını istedi, çünkü o bir sihirbazdan başka bir şey değildi ve başarısız olması kaçınılmazdı... İsa geldi... Şamun, İsa'dan önce kendi müritlerini iyileştirmesini istedi. İsa kesilmiş elleri ve ayakları onların bedenlerinin yanına koydu ve ellerini onların üzerinden geçirerek şöyle dedi "Tanrı'nın emriyle" dedi ve onlar bütün oldular... İsa dudaklarına bir sessizlik mührü koyarak yolculuğuna devam etti" [189].

Tefsir ibn-i Cerir, Nasibeyn'in yanına girişini anlattıktan sonra şunları ekler: "Kral kurnaz bir adamdı... insanlar onu (İsa'yı) öldürmeye çalıştı ve o kaçtı" [190].

Muhammed Raza, yolculuk sırasında İsa'ya annesi Meryem'in eşlik ettiğini, beyaz yapağıdan giysiler ve sarık giydiğini ve elinde bir asa taşıyarak yürüdüğünü belirtmiştir. Kronikte ayrıca İsa'nın Nasibain kralına vaaz vermeye gittiği ve oradan Maşaq ülkesine vardıkları, çünkü orada Nuh'un oğlu Sem'in (Şem) mezarının bulunduğu belirtilmektedir [191]. Maşaq, Mezmur 120:5'te *Mesech* olarak geçen yerle bağlantılı olabilir; *Meshech* ise Hezekiel'de bir kişiyi belirtir. *Maşaq* aynı zamanda bir Kumran elyazmasında [192] ve Masoretik metinde de (*ke-maşaq* olarak) geçmektedir. George Rawlison Maşaq'ın Suriye'de, Fırat'ın batısında bir ülke olduğunu varsaymıştır [193]. Bu isim İran'daki Meşhed'le de eşdeğer tutulabilir.

Bu yolculukla ilgili başka benzer anlatılar da vardır [194].

Leh'te bulunduğu sırada Kersten'e, Doğu Anadolu'daki Kürtler arasında birkaç yıl kalmış olan Lüksemburglu bir etnolog, İsa'nın dirilişinden sonra bugünkü Türkiye'nin doğu kesimine yaptığı yolculukla ilgili olarak günümüzde bile anlatılan hikâyeler olduğunu söylemiştir [195].

İsa ve annesi, "Meryem Ana Evi"nin bulunduğu Türkiye'nin batısındaki Efes'i de ziyaret etmiş olabilirler. Alman vizyoner rahibe Anne Catherine Emmerick'in tariflerini takip eden Parisli Abbé Gouyet, 1881 yılında bu kalıntıları keşfetmiştir. Efes'in 9 km ilerisinde, Bülbül Dağı'nın tepesinde yer alan bu yere eskiden yerel halk tarafından "Bakire'nin Kapısı" (*Panaya Kapulu*, Türk.; *Panagía*'dan, En Kutsal, Gr.) olarak tapınılırdı. İzmir Başpiskoposu Mgr. Timony 1892 yılında anıtı tasdik etmiştir. Papa XIII Leo burayı bir hac yeri olarak ilan etmiştir. Pius XII şöyle demiştir: "Bu kutsal evin dünyada eşi benzeri yoktur" [196]. Paul VI (26 Temmuz 1967) ve John Paul II (30 Kasım 1979) evi ziyaret etmişlerdir.

Isha Natha adlı eski bir Sutra, İsa'nın Hindistan'daki yolculuğundan bahsetmektedir. Hindu Kutsal Kitabı, İsa'nın İsrail'de çarmıha gerildiğini hatırlattıktan sonra Guru Chetan Natha'nın onu Aryanların kutsal topraklarına götürdüğünü yazmıştır. İsha Natha daha sonra Himalayaların alt bölgelerinde bir aşram kurmuştur [197].

Nisibis'ten itibaren birçok gelenek İsa'ya *Yusu* (Urduca)' *Yuzu* (Farsça) varyantlarıyla birlikte *Şifacı* İsa (Farsça) anlamına gelen *Yuz Asaf* (bölüm XVI) adını atfedecektir. İbranice'de *asaf* "toplayıcı" anlamına gelir (bkz. 2 Tarihler 20:14). Muhammed Badşah *yuz'u* "arayıcı" ya da "lider" olarak açıklamış ve her iki kelimenin de İbranice olduğunu düşünmüştür [198]. Syed Ahmad Dehlvi aşağıdaki yorumu vermektedir: "Hazreti İsa zamanında, cüzzamlılar onun tarafından iyileştirildiğinde, tüm hastalıklardan arınmış sağlıklı insanlar arasına kabul edildiklerinde "asaf" olarak adlandırılırlardı" [199]. Kersten sonra '*asaf arınmış*' anlamına gelir, bu nedenle Yuz Asaf iyileşenlerin (ve sadece beden değil ruhen de temizlenenlerin) liderini belirtir.

Biz de *şifacı* (Yuz) Asaf ile *Zohar*'da [200] geçen ve İsa Mesih'e işaret eden "haşerelerin başı" ile bağlantılı *mekasya* (şifa, İbr.) ismi arasındaki ilişkiyi ortaya koyuyoruz. Ayrıca *İsa'nın*, *İsa* ('*Aissa*)-asya (Aram.) ya da *asa* (şifacı, İbr. [201]; *asaf* ile ilgili)-yssyn-Essene sıralamasına göre *İsa'nın* sahip olduğu mucizevi şifa gücüyle bağlantılı olabileceğini düşünüyoruz. Ancak Profesör Vermes, Philo tarafından Mısır'da Mareotis Gölü kıyısında kurulan (*Essenilere* benzeyen) bir Yahudi çileci mezhebine verilen bir unvan olan Therapeutes (*Therapeutai*, Gr.; *Therapeutae*, Lat.) ile paralellik arz edecek şekilde "Dindarlar" ve aynı zamanda "Şifacılar" (beden ve ruh) anlamına gelebilecek bu sonuncuların (*Essaioi*, *Essenoi*, Gr.; *Esseni*, Lat.) adı konusunda genel bir mutabakat olmadığını belirtmiştir. Büyük İmparator Ekber'in sarayında şair olan Şeyh Faizi, İsa'yı överdi: "Ai ki nam-i to Yuz o Kristo" (Ey adı Yuz ve İsa Mesih olan) [202].

Hassnain ve Levi de "*Asaf* ya da *Ya-Asaf*"ın İsa Mesih'in mistik bir ismi olduğu" fikrini desteklemektedir [203]. Ağa Mustafa, Yuz Asaf ve İsa'nın aynı kişi olduğunu tespit etmiştir [204]. Ayrıca, İran geleneği tarafından kaydedilen Yuz Asaf'ın sözlerinin İsa'nınkilere benzediğini de fark etmiştir. Bu bağlamda Muhammed İsmail, öğretileri hakkında ayrıntılar verdiği ve ona on beşten fazla benzetme atfettiği *Yüz Asaf*'la ilgili olayların açıklamasına bir bölüm ayırmıştır [205].

İşte Şeyh es-Said-us-Sadık tarafından aktarılan Yuz Asaf'ın sözlerinden iki örnek: "Ey insanlar! Sözlerime kulak verin; onlar hak ve hikmettir; doğru ile yanlış ayırt etmenizi sağlarlar. Şüphesiz bu, geçmiş peygamberlerin dinidir... Kim onu terk ederse cennete giremez... (Ölüm) vakti yaklaştı... Size nasıl davranılmasını istiyorsanız öyle davranın, dünyevi arzulardan kaçının, iftira, öfke ve gıybetten vazgeçin... Zihinleriniz ve eylemleriniz saf ve özdeş olmalıdır" [206]. "Bir ekici ekim yapmaya gittiğinde ve ektiğinde, bazı tohumlar yol kenarına düşer ve kuşlar tohumu toplar. Bazıları başıboş toprağa düşer ve taşlı temele ulaştıklarında kuruyup giderler. Bazıları dikenlerin arasına düşer ve büyümeyiz; ama toprağa düşen tohum büyür ve meyve verir. Ekici ile bilge kişi, tohum ile de onun bilgelik sözleri kastedilir. Kuşların topladığı tohumlar, anlamayan insanlar anlamına gelir. Taşlı topraktaki tohumlar, bir kulaktan girip diğerinden çıkan bilgelik sözleri gibidir. Dikenler arasına düşen tohumlar, işitip anlayan ama buna göre hareket etmeyenlere benzer. İyi toprağa düşen diğer tohumlar ise bilgelik sözlerini işitip itaat edenlere benzer" [207]. Kersten biraz farklı bir çeviri yapar [208]. Bu benzetme İncillerdeki İkinci benzetmesine şaşırtıcı derecede benzemektedir (Matta 13:3-23; Markos 4:3-20; Luka 8:5-15). Daha önce gösterildiği gibi, Mir Muhammed bin Havend Nisibis'ten "İsa ve Meryem'in yola çıkıp Suriye'ye gittiklerini" yazmıştır [186].

İsa müritlerine şöyle dedi: "Nereye gittiğimi biliyorsunuz, yolu da biliyorsunuz" (Yuhanna 14:3-4). Bu sözleri duyduktan hemen sonra, "Thomas O'na şöyle dedi: "Rab, biz senin nereye gittiğini bilmiyoruz, yolu nasıl bilebiliriz?" (14:5). Ancak, uzak ülkelere gitmesi gereken kişi tam da Thomas'tı.

Thomas'ın İşleri [209] İsa'nın Filistin'den ayrıldıktan sonraki yolculuğu hakkında değerli bilgiler sağlar ve bu nedenle bu apokrif yazıya geniş bir analiz ayıracağız. Valentinianus okuluna mensup bir Gnostik olan Leucius (Leukios Charinos), *Yuhanna*'nın İşleri gibi bazı apokrif Elçilerin İşleri'nin yazarıydı ve görünüşe göre Efes'te (dördüncü İncil'in yazıldığı yer) kaleme almıştı, belki de Yuhanna'nın etrafında toplanan müritlerden biriydi [210]. İkinci yüzyılın başlarında *Acta Thomae*'yi de yazmıştır. Bu eser Thomas'ın kendisinden gelen birkaç mektuba dayanmakta ve güney Hindistan'dan gelen ve Edessa ve Kudüs'ten geçtikten sonra Roma'ya ulaşan bir elçilikten alınan bilgileri kaydetmektedir. Papa Gelasius 494 yılındaki felaket fermanında bu kitabı Maniheizm ile lekelenmiş bulunarak mahkûm etmiştir. Gerçekten de, üçüncü yüzyılın başlarında *Thomas'ın İşleri*, *Maniheistler* arasında kullanılmaktaydı. Kararnamenin sonuçlarını analiz ettikten sonra Filliozat, "bu gerçek, belirli tarihsel temeller lehine bir karine oluşturur" sonucuna varır [211]. Salamina piskoposu Epiphanes 368'de referans olarak da kullanılan tüm eski yazıları toplar. Thilla, *Thomas'ın İşleri*'ni 1823'te, Tischendorf ise 1851'de yayınlamıştır. Süryanice'den yapılan İngilizce çeviri Dr. W. Wright'a, Yunanca'dan yapılan Almanca çeviri ise R.A. Lipsius ve Max Bonnet'e aittir [212]. Dr. W. Cureton *Thomas'ın İşleri*'ni eserine eklemiştir [213]. Metin ayrıca *The Ante-Nicene Christian Library*'nin XX. cildinde de yer almıştır. Süryanice (Wright) ve Yunanca (Lipsius ve Bonnet) varyantlar arasında bazı farklılıklar olduğunu belirtmek gerekir.

Messadié, *Encyclopaedia Britannica*'dan Thomas'ın *İşleri*'nin özünün tarihsel gerçekliği konusunda genel bir fikir birliği olduğunu onaylayan bir alıntı yaptıktan sonra, kendisini orijinal tarihsel kaynaklarında sonlandırmıştır [214]. İşte Profesör Martin Palmer'ın son uzman görüşü: "Thomas'ın *İşleri* genellikle Hristiyan romantik bir kurgu olarak reddedilse de, Hindistan'daki sözlü gelenek hafife alınmaması gereken bir hikâyeye dayanmaktadır... Dolayısıyla Thomas'ın *İşleri*'nin ayrıntılarının dayandığı sözlü gelenek tarihsel olarak doğru olabilir... Muhtemelen gerçeğe dayanan Thomarist Hristiyan efsanesi, St. Thomas'ın birinci yüzyılın başlarında ya da ortalarında bu ticaret yollarından Hindistan'a geldiğini söyler... Thomas'ın gerçekten de Hindistan'da vaaz verdiği ve burada şehit edildiği en çekişen akademisyenler dışında herkes tarafından kabul edilmektedir" [215]. *Thomas'ın İşleri*, Hippolytus'un Naasenler hakkındaki raporunda [216] yaklaşık 230 yılında bahsettiği *Thomas'ın İncili* ile yakın bir bağlantı içindedir.

Önemli bir gerçek de ilk kilisenin *Acta Thomae*'yi kabul etmiş olmasıdır. Hem *Thomas İncili* hem de *Thomas'ın İşleri*, Papa Gelasius'un onları sapkın ilan ettiği 5. yüzyılın sonuna kadar tüm kiliselerde okunmuştur; bunun asıl nedeni, ikincisinin İsa'nın göğe yükselişinden uzun bir süre sonra varlığını ortaya koymasıdır. Buna rağmen *Acta Thomae* bugün bile Süryani Kilisesi tarafından okunmakta ve kabul edilmektedir.

Thomas'ın İşleri, Thomas'ın dünyevi kalıntılarının 163 [217] yılında Madras'ta öldürüldükten sonra getirildiği ve şu anda boş mezarının görülebildiği Edessa'da havarinin misyonerlik faaliyetinin yeniden oluşturulmasını sağlamıştır.

Yuhanna gibi Thomas da Kurtarıcı'nın en sevdiği müritlerinden biriydi (bölüm XX C4). Yuhanna'nın da belirttiği gibi, Thomas diğer müritler arasında İsa'ya en sadık olanıydı ve onun uğruna canını feda etmeye hazırdı: "Müritlerine şöyle dedi: "Tekrar Yahudiye'ye gidelim" dedi. Müritleri ona şöyle dediler: "Rabbi, Yahudiler seni taşlamak istiyorlar, sen yine oraya mı gidiyorsun?" (11:7-8). "Bu nedenle Didimus (*ikiz*) diye çağrılan Thomas, mürit arkadaşlarına şöyle dedi "Biz de gidelim, onunla birlikte ölelim" dedi" (11:16).

Aynı İncil'e göre (20:28) Thomas, İsa'yı sadece Rabbi olarak değil, aynı zamanda Tanrısı olarak da görmüş ve O'na "Gerçeğin Tanrısı" [218] demiştir. Aynı şekilde Yuhanna da şöyle demiştir: "O gerçek Tanrı'dır" (1Yu.5:20). Örneğin, İsa Mesih'i "bir insan" olarak adlandıran Petrus'tan ne farkları vardı (Elçilerin İşleri 2:23).

Thomas'ın adı "İkiz" anlamına gelir (*Toma*, Aram., *Dídymos*, Gr.-Yuhanna 11:16; 20:24) ve bu da bu müritnin İsa'ya ne kadar yakın olduğunu gösterir. Kıpti metinlerinde "yol arkadaşı" genellikle "ikiz" yerine kullanılır. Arap literatüründe de İsa'nın müridine "ikiz" anlamına gelen *Ba'dad* ya da *Ba'bad* denir.

Thomas'ın *İşleri* de İsa Mesih ile müridi arasında var olan bu özel ilişkiye tanıklık etmiştir. İsa şöyle demiştir: "Ben Yahuda'nın (Thomas) kardeşiyim" [219]. Apokrif metnin bir başka versiyonu [220], Thomas'ı "İsa Mesih'in ikizi ve En Yüce Olan'ın Havarisi ve Hayat Veren'in gizli sözünü paylaşan ve Tanrı'nın Oğlu'nun gizli gizemlerinin alıcısı" olarak adlandırırken, farklı bir varyantta cümle şöyle sona erer: "İsa Mesih'in gizli sözünün bilgisini paylaşan" onun gizli bildirilerinin alıcısı" [221]. Bunun mantralara atıfta bulunduğu açıktır (bölüm XV D ve XXII E).

Yarışmacı, *Thomas'ın Kitabı*'nın en başından beri "Kurtarıcı'nın Yahuda Thomas'a söylediği gizli sözleri" [222] açığa çıkardığını yazmıştır. Thomas'a hitap ederken, İsa'nın okuyucuya da hitap ettiği düşünülebilir: "Senin benim ikizim ve gerçek yoldaşım olduğun söylendiğine göre, kendini incele ve kim olduğun öğren" [223]. "Ben gerçeğin bilgisiyim. Bu yüzden bana eşlik ederken, her ne kadar idraksiz olsan da, (aslında) çoktan bilmeye başladın ve sana 'kendini bilen kişi' denecek.⁶²¹" Çünkü kendini bilmeyen hiçbir şey bilmez, ama kendini bilen aynı zamanda her şeyin derinliği hakkında bilgi sahibi olmuştur" [224].

Thomas İncili, elçinin bu ayrıcalıklı konumunu kabul etmiştir. "İsa müritlerine şöyle dedi: "Beni biriyle karşılaştırm ve kime benzediğimi söyleyin". Simun Petrus ona şöyle dedi: "Sen doğru bir melek gibisin". Matta ona dedi ki: "Sen bir filozof gibisin". Thomas ona şöyle dedi: "Efendim, ağzım senin kime benzediğini söylemekten tamamen acizdir". İsa dedi ki: "Ben senin (*tekil*) efendin değilim. Çünkü sen (*tekil*) sarhoşsun.⁶²² Ölçtüğüm pınarın köpüğünden sarhoş oldun" dedi. Ve onu alıp geri çekildi ve ona üç şey söyledi. Thomas arkadaşlarının yanına döndüğünde ona sordular: "İsa sana ne söyledi?"

Thomas onlara şöyle dedi: "Bana söylediği şeylerden birini size söylersem, taşları toplayıp bana atacaksınız; taşlardan bir ateş çıkacak ve sizi yakacak." [226].
Kersten, "Thomas'ın derin bir bilinç durumuna eriştiği ve neredeyse İsa Mesih'e eşit görüldüğü" tahmininde bulunmuştur [227].

Thomas İsa hakkında konuşurken gerçek bir inisiye gibi konuşuyordu: "Sen gizli sırları açıklayan ve gizemli sözleri ortaya çıkaransın. İyi ağacı diken sensin ve tüm eylemler senin ellerinle gerçekleşir. Sen bütün işlerinde gizlisin" [228].

Din değiştirme *Thomas'ın Elçilerin İşleri*'nde önemli bir konuydu ve kutsal inisiyasyon ritüeli sık sık tekrarlanıyordu. Mesetme, kutsama ve Efkaristiya ihtidayı tamamlardı [229] (*Kelime olarak "doğru yolu bulmak, yol göstermek" anlamlarına gelen hüdâ (hidayet) kökünden türemiş olup "gerçeğe ulaşmak, doğru yolu bulmak" demektir. Terim olarak inançsızken veya başka bir dine mensupken gerçek dini benimsemeyi ifade eder.*). Bu vaftiz ya meshedilmeden önce ya da sonra gelirdi ve aday Tanrı'nın hizmetkârı olarak adlandırılır, ilahi güçten yararlanır ve ağıldaki bir koyun olarak kabul edilirdi [230]. Dolayısıyla yine bize tanıdık gelen birçok metaforla karşılaşırız.

Başlangıçta *Thomas'ın İşleri*, Rab'bin sözünü dünyaya götürmek için müritlerin "ülkeleri aralarında paylaştırdıklarını" açıkladı... Ve Hindistan kurayla ve bölünmeyle Havari Yahuda Thomas'a düştü. Ve o gitmek istemedi, şöyle dedi: "Bunun için yeterli gücüm yok, çünkü zayıfım. Ve ben İbraniyim: Hintlilere nasıl öğretebilirim?"... Rabbimiz gece bir görümde ona göründü ve ona şöyle dedi: "Korkma Thomas, çünkü lütfum seninle". Ama o hiç ikna olmadı ve şöyle dedi: "Sen nasıl istersen Rabbimiz, beni öyle gönder; sadece Hindistan'a gitmeyeceğim" [231].

Kutsal Kitap bizi, rüyalarımızda ya da derin uykumuzda ortaya çıktığında Tanrısallığa dikkat etmeye çağırır: "Tanrı bir kez, iki kez konuşur, ama insanlar bunu anlamazlar. Rüyada, gece görümünde, insanın üzerine derin uyku çöktüğünde, yatakta uyuklarken. O zaman insanların kulaklarını açar, buyruklarını mühürler" (Eyüp 33:14-16; krş. Sayılar 12:6; Yoel 2:28).

Hristiyanlığın en eski tarihçilerinden biri olan Roma piskoposu Hippolytus (yaklaşık 160-225) elçinin misyonunu tanımlamıştır: "Ve Thomas Partlara, Medlere, Perslere, Baktriyelilere, Hintlilere, Hyrcanealılara vaaz verdi.⁶²³ Hindistan'ın Calamania kentinde bir mızrakla vuruldu ve oraya gömüldü" [232]. Sir William Hunter, Calamania'nın Malabar Sahili'nin eski adı olduğunu göstermiştir [233], ancak aslında burası Hindistan'ın güneybatısındadır, dolayısıyla Madras'ın karşısındadır! Origen [234] ve Rufinus [235] Thomas'ın Parthia'da bulunduğunu kabul ederken Fabricius, Ambrose'un Thomas'ın Hindistan'da olduğunu söylediğini aktarır. Ayrıca Ephraim, Jerome, Sopromius ve Tours'lu Gregory de Thomas'ın Hindistan'da olduğunu söylemiştir. Assemani bize Thomas'ın Mezopotamya ve Hindistan'da havari olduğunu söylemiş ve Madras'a (bugünkü Chennai) çok yakın olan Maelapore ([Mylapore]) [236] kentindeki "Aziz Thomas'ın Evi"nden bahsetmiştir. 6. yüzyılda Cosmas Indicopleustes Male'de (?Malabar) Hristiyanların varlığını bildirirken, 13. yüzyılda Marco Polo Hindistan'da Thomas'ın mezarından söz eder [237].

Origen'in sözlerinden [238] ve Eusebius'un *Kilise Tarihi*'nden: "Kurtarıcımızın kutsal havarileri ve müritleri dünyanın dört bir yanına dağılmışlardı. Geleneğe göre, çalışma alanı olarak Thomas'a Parthia, Andrew'a Scythia ve orada bir süre yaşadıktan sonra Efes'te ölen John'a Asia tahsis edildi" [239]. Aslında *havari* unvanı *elçi* anlamına gelir (*apóstolos* Gr.; *apostolus* Lat.).

Thomas'ın Hindistan'daki seyahatiyle ilgili gelenek, MS 250 civarında Edessa'da yazılmış olabilecek *Süryani Didascalia Apostolorum*' tarafından da kabul edilmiştir [240].

Elfariç'e atfedilen Anglo-Sakson *Thomas'ın Hayatı*'na göre İsa Thomas'a görünmüş ve ona Hindistan'a gitmesini emretmiştir.

Thomas'ın İşleri, Thomas'ın Hindistan'a ulaşacağından emin olmak için İsa'nın alışılmadık bir yöntemle başvurduğunu yazar: Onu bir tüccara sattı "ve onunla fiyat olarak yirmi [parça] gümüşe pazarlık etti ve şöyle bir satış senedi yazdı: "Ben Yahudiye'nin Beytüllahim köyünden marangoz Yusuf oğlu İsa, kölem Yahuda Thomas'ı Kral Gudnafir'in tüccarı Habban'a sattığımı kabul ediyorum" [241].

John Reyland'a göre Thomas Hindistan'a Gondaphares'in hükümdarlığı sırasında girmiştir⁶²⁴. Attock'a ulaştı ve burada Abdagases onu Gondaphares'le tanıştırdı [242].

Şimdi okuyucuyu, ilgiden yoksun olmayan tarihi bir turda bize eşlik etmeye davet edeceğiz. M.S. 19 yılında İskitlerin gücünün Partların elinde parçalandığı bilinmektedir. Kuzeybatı Hindistan'da, İndus kıyılarında hüküm süren İskit-Part hanedanının ilk ve en önemli kralı, 21 yılı civarında tahta çıkan ve 60 yılına kadar (diğer kaynaklara göre 50) hüküm süren Gondophares'tir. Fatihler hâkimiyetlerini Batı Pakistan, Seistan ve Güney Afganistan'a kadar genişletmişlerdir. Bu bilgiler, Arachosia'da Herat ve Peşaver'de bulunan ve üzerinde Baktrice (*Maharajasa Gudaphorasa; Gadaphara Sasa*) ve Yunanca (*Basileontos*⁶²⁵ *Yndopherrou* ya da *Gondopharou*). Filliozat [243] *Vindafarna* (Zafer getiren; orijinal Farsça biçimi olduğu sanılıyor), *Guduvhara* (yazıtlardaki Hint biçimi) adlarını da ekler. Ermeniler ona *Gathaspar* derlerdi. Bazıları onda Magus *Gaspar*'ı tanır. Kral *Vidnapharna* (parlaklığın galibi) adıyla da bilinirdi ve kalesi Afganistan'daki Helmund' gölünün bir adasındaki Kuh-i Hoca'da (Lord'un dağı, Farsça) bulunuyordu [244]. Bugün Hamun-i Helmand ya da İran-Afganistan sınırındaki Sistar Gölü olarak bilinen bu göl Helmand (Helmund) ve diğer nehirler tarafından beslenmektedir.

Gondophares'in ana kentinin Taxila (eskiden Gandhara'nın bir parçası) olduğuna inanılmaktadır. *Katolik Ansiklopedisi* şöyle yazmıştır: "MS 46 yılı civarında Asya'nın Himalayalar'ın güneyinde kalan ve günümüzde Afganistan, Belucistan, Pencap ve Sind'den oluşan bölümünde Gondophernes ya da Guduphara adını taşıyan bir kralın hüküm sürdüğü kesinlikle dikkate değer bir gerçektir. Bunu hem sikkelerin keşfinden biliyoruz, bazıları Yunan efsaneleri ile Part tipinde, diğerleri ise Kharoshthi karakterlerinde Hint lehçesinde efsaneler içeren Hint tipinde. Muhtelif küçük farklılıklara rağmen, bu ismin *Acta Thomae*'deki Gundafor ile özdeşliği açıktır ve neredeyse hiç tartışılmamaktadır. Ayrıca, en iyi uzmanların Kral Guduphara'nın muhtemelen MS 20 civarında hüküm sürmeye başladığını ve 46 yılında hala hüküm sürdüğünü kanıtladığını kabul ettiği, tarihli Takht-i-Bhai yazıtının kanıtlarına sahibiz" [245].

Sir Vincent Smith şöyle yazmıştır: "Bu prensler arasındaki en ilginç kişi, adı açıkça Pers ya da Part olan Gondopharnes'tir. Hükümdarlığı MS 20 ile 48 yılları arasına yerleştirilebilir. Arachosia ya da Qandahar ülkesini, Kabil'i ve Taxila krallığını içeren geniş bir bölgeyi yönetmiştir. Gondopharnes ya da Gondophares adı Avrupalı okuyucular tarafından az çok bilinir hale gelmiştir çünkü MS üçüncü yüzyıla kadar uzanan erken dönem kilise efsaneleri, havari Aziz Thomas'ın onun egemenliğinde Hristiyanlığı vaaz ettiğini ve orada şehit edildiğini doğrulamaktadır. Başka bir grup gelenek de aynı havarinin Madras yakınlarındaki Mailapur'da (Mylapore) şehit edildiğini iddia etmektedir" [246]. Yazar başka bir çalışmasında şunları göstermiştir: "Bir dizi kuraldan sonra ve MS 20 civarında Azes'in yerine Sind ve Arachosia'yı fethetmiş gibi görünen Gondaphares geçti... MS 60 civarında öldüğünde krallığı bölündü, Batı Pencap kardeşinin oğlu Abbagases'in payına düştü... ve ülke yaklaşık altı veya on yıl içinde Kuşan kralları tarafından ilhak edildi. Yüeh-chihler, Kuşan Kralları olarak adlandırıldılar.⁶²⁶ aslında MS 50 yılında Kabil'i fethetmişti". Abbagases'in (ya da Abbanes) kısa bir süre için Gondophares'in yerine geçtiği de söylenmektedir [247]. Takht-i-Bhai'deki bir yazıtta Abbanes'in Gondophares'in kardeşi Gad'ın oğlu olduğu yazarken [248], Çarsada yakınlarındaki Dehri sarayında bulunan bir kaide üzerindeki bir metin Gad'ın adını bir törenle ilişkilendirmektedir [249]. *Thomas'ın İşleri* Gad'ın Gudnaphar'ın kardeşi olduğundan bahseder [250]. Takht-i-Bhai'de bulunan sikkeler Gondophares'in adını taşımaktadır [251].

Taxila'da bulunan Aramice bir yazıtta (şimdi Lahor Müzesi'nde) "Büyük Kral Gondaphares'in yirmi altıncı yılında, Samvat yılının üç yüzünde, Vaisakh ayının dördüncü gününde..." [252] meydana gelen bir olay kaydedilmiştir ki bu da Bikrami dönemi takviminin kullanıldığını göstermektedir. Ancak bu dönem MÖ 57'de başlamıştır, bu nedenle Samvat yılı 103, MS 46 olacaktır ki bu da kralın egemenliğinin 26. yılı olduğundan Gondaphares'in MS 20'de tahta çıktığı sonucunu doğurur.

Profesör Rapson (1861-1937) bahsetmiştir: "MS 21-50. Gondapharnes, Kuzey-Batı'nın Pahlava kralı. Hindistan. Pahlava gücü bu kral döneminde doruğa ulaşmış ve muhtemelen gerilemeye başlamıştır. Takht-i-Bhai yazıtları onun Gandhara'da hüküm sürdüğünü ve eğer tarihler doğru yorumlanırsa, MS 21'de hüküm sürmeye başladığını ve MS 47'de hala hüküm sürdüğünü göstermektedir... Kral Gondopharnes'in (ya da Yunan sikkelerinde geçen adıyla Gondopherres'in) ünü Batı'da bile yayılmıştır ve ilk Hristiyan Kilisesi efsanelerinde St. Thomas'ın "Partların" ya da başka otoritelere göre "Hintlilerin", yani İndus ülkesi halkının havarisi olarak gönderildiği kral olarak bilinir. Aziz Thomas'ın misyonunun ve kralın Hristiyan inancına geçişinin öyküsü, Süryanice, Yunanca ve Latince

versiyonları bulunan ve bunların en eskisi olan Süryanice'nin muhtemelen MS üçüncü yüzyıla ait olduğu apokrif *Thomas'ın İşleri*'nde anlatılmaktadır" [253].

Yukarıda bahsedilen tarihi kayıtların kronolojisine göre, Thomas'ın İşleri'nde İsa ve *Thomas* hakkında anlatılan olaylar yaklaşık MS 48-49 yıllarında meydana gelmiş olmalıdır [254].

Thomas'ın bir köle olarak "satılmış" olmasının daha derin bir anlamı da olabilir. Alıcı Habban'dı, ancak *Abba* İbranice'de Baba anlamına geliyordu, yani İsa'nın göksel Babası'nı çağırdığı isim. Böylece Getsemani Bahçesi'nde "şöyle dedi: "Abba, Baba" dedi" (Markos 14:36). Bu nedenle, Thomas bir inisiye, Baba'nın bir hizmetkârı olarak kabul edilmeliydi. Aslında, Kral Mazdai tarafından sorulduğunda⁶²⁷ (Misdaeus, Lat.) köle mi yoksa özgür bir adam mı olduğu sorusuna şu yanıtı verdi: "Ben bir köleyim, ama senin benim üzerimde hiçbir gücün yok... Benim Efendim senin de Efendindir, bütün dünyanın da Efendisidir, göklerin ve yerin de Efendisidir" [255]. *Kutsal Kitap*'ta Tanrı'nın hizmetkârı olmak, ilahi planın açığa çıkarılmasına katılmayı bile ima eden onurlu bir unvan anlamına geliyordu. Özellikle Yeşaya ile ilgili örnekler eksik değildir: "İşte desteklediğim kulum, canımın kendisinden hoşnut olduğu seçtiğim! Ruhumu onun üzerine koyacağım" (42:1). "Bana şöyle dedi: "Kendisinde kendimi yücelteceğim kulum İsrail sensin" dedi" (49:3). "Bakın, kulum sağduyulu davranacak; yüceltilecek, yükseltilecek ve çok yüksek olacak... böylece birçok ulusu şaşırtacak; krallar onun karşısında ağızlarını kapatacaklar..." (52:13,15). "Doğru kulum bilgisiyle birçoklarına doğruluğu öğretecek... Bu nedenle ona büyüklerle birlikte bir pay vereceğim" (53:11-12).

Abbanes (Abbagases) olarak bilinen tarihi karakter ile *Acta Thomae* tarafından bahsedilen karakterin özdeşliğini *hatırlamakta* fayda var: *Habban* (Süryanice)' veya *Abbanis* (Gr.)' *Abban* ya da *Abbanes* (Lat.) [256].

Thomas ve Habban Sandaruk şehrine vardılar⁶²⁸ [258] ya da MÖ 7'den beri Roma'nın Galatya eyaletine bağlı eski bir Yunan kolonisi olan antik Paflagonya'daki Andrappa (Karadeniz'in güney kıyısındaki Sinope limanından çok uzak olmayan, muhtemelen gemiyle seyahatleriyle bağlantılı olan bugünkü İskilip)' Orada kralın kızının düğününe katıldılar [259]' ve Yahudi bir kız onlar için flüt çaldı [260].

"Ve kız onun başında uzun süre durduğunda, Yahuda yüzünü kaldırmadı, ama sürekli yere bakıyordu" [261]. Bu bize Lord Krishna'nın flütünü çalarak Ezeli Anne'nin vücut bulmuş hali olan Radha'yı nasıl büyülediğini hatırlatabilir. Thomas daha sonra "ışığın kızı" hakkında bir şarkı söylemiştir: "Onun başında Kral oturur... on parmağı göklerin kapısını açmıştır. Gelin odası aydınlandı ve kurtuluşun tatlı kokusuyla doldu". Şarkı daha sonra gelin ve damattan söz eder [262]. Gördüğümüz gibi (bölüm XX C4), bütün bunlar Gnostik metaforlardı. "Ve bu şarkıyı söylediğinde, yanında bulunan herkes ona bakıyor ve görünüşünün değiştiğini görüyordu" [263]. Thomas bir mucize gerçekleştirdiğinde, Yahudi flütçü ayağa kalktı ve haykırdı: "Bu adam ya Tanrı ya da Tanrı'nın Elçisi" [264]. Dağdakini hatırlatan ve aydınlanmayı ifade eden bu başkalaşımdan sonra, İsa gelin odasında kendisini Thomas'ın suretinde gösterdi ve krala şöyle dedi: "Ben Yahuda değilim, ama Yahuda'nın kardeşiyim" [265]. Böylece olay mistik bir düğüne dönüşerek [266] inisiyatik önemini açığa çıkarır [267]' özellikle de İsa gelin ve damadın bakire kalmasını istemiş ve bu sayede "gerçek düğün şölenini göreceksiniz; ve onun içinde (Tanrı'ya) övgüler sunacaksınız ve gelin odasına girenlerle birlikte sayılacaksınız" [268]' bu son kelime Sahasrara'yı belirtir (bölüm IV' XX B ve C4).

Eylemlerine göre Thomas, bilinen pek çok sembolle karşılaşacağımız '*İnci İlahisi*' olarak bilinen başka bir şarkı söyleyecektir. Hikâye, yüksek sesle nefes alan bir yılanla (*Kundalini*) çevrili bir denizin ortasında eşsiz inciye (*Aydınlanma anlamına gelen Sahasrara*; bölüm XV A) aramak üzere çok değerli taşlarla yüklü olarak gönderilen Doğulu bir prens hakkındadır. Prense bu çabasında iki muhafız (*yan kanalları yöneten Bhairava-Michael ve Hanumana-Gabriel*) eşlik ediyordu ve varış noktasına ulaştıktan hemen sonra onu terk ettiler. Orada yılanı uyandıracaktı (*yani onu uyandıracaktı*). Prens görevini unuttuğunda, "Doğu'nun Kraliçesi" olarak da adlandırılan "Baba, Kralların Kralı ve Anne, Doğu'nun Hanımı" (açıkça "*Tanrisal Baba ve Anne*) tarafından uyarıldı: "Kalk ve uykundan uyan... Uğruna gönderildiğin inciye hatırla". Ona inciye fethettikten sonra "krallığımızda olacaksın" (Sahasrara) denildi. Mesaj bir kartal suretinde uçuyordu (*Garuda, Krishna-Vishnu'nun aracı, ruhsal evrimin Efendisi*; bölüm IX ve XIX B). Prens, Babasının ve Annesinin isimlerini (*yani karşılık gelen mantraları*; bölüm XV D) söyleyerek görevinde başarılı oldu: "Babamın adını onun üzerine söyledim... ve annemin, Doğu'nun Kraliçesi'nin". Daha sonra, "Babamın evine geri dönmek için döndüm... ve evimiz olan Doğu'nun ışığına gelmek için yolumu düz tuttum" (*Sushumna düz bir yoldur*; bölüm XIX C). Yolda ondan önce gelen "uyandırıcısı", ışığı ve sevgisiyle ona rehberlik etti. Prens dönüşünde, daha önce

inciye aramaya gönderildiğinde çıkarılmış olan görkemli renkler ve taşlarla (*yakutlar, safirler, elmaslar, çakraları çağrıştıran ve çakralar üzerindeki kontrolünün geri kazanıldığını gösteren*) süslenmiş giysisini geri aldı [269].

Kerala'dan (Malabar Sahili) *Thomas Rabban Patta* (Thomas'ın Şarkısı) başlıklı ve havarinin gelişini MS 50 yılına kadar götüren bir düğün şarkısının varlığı, Thomas'ın düğünde şarkı söylediğine dair yukarıdaki hikayeyi doğrulamaktadır.

Nisibis'ten doğuya doğru yürüyen bir yolcu iki seçenekten birini seçebilir: Biri Musul'dan Nişapur ve Herat üzerinden Kabil'e, diğeri Susa (İncil'deki Şuşan; modern Şuş) ve Hermuz (Gediz) üzerinden Sind'e. İsa ilkinin seçti.

Afganistan'daki *İsa Khel* adlı kabilelerden birinden bahsetmek, onların *İsa*'nın takipçileri olduğunu göstermesi açısından önemlidir [270]. Deardorff [271] Herat'ın etrafına dağılmış birkaç köyde Meryem oğlu İsa'nın yaklaşık 1.000 müridi olduğunu ve bunların İsa'yı eski öğretmenleri Yuz Asaf olarak kabul ettiklerini belirtmektedir. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra, daha önce gençliğinde gittiği Hindistan'a gittiğine ve daha sonra Keşmir'e yerleştiğine inanmaktadırlar. Omar Michael Burke'e [272] göre, liderleri Abba Yahiyeye, diğer liderlerin (*öğretmenlerin*) adını yaklaşık altmış kuşak boyunca, belki de MS birinci yüzyılın sonuna kadar Yuz Asaf'ın kendisine kadar ezbere söyleyebilmiştir. Hassnain ve Levi [273] *İsa Khel* kabilesinin Urduca yazılmış bir İncil'inden bir alıntı yapmıştır: "Bir keresinde İsa, annesi Meryem'le birlikte uzun bir yolculuğa çıkmıştı. Annesi çok yaşlı ve zayıftı. Hareket etmesi ya da yürümesi imkânsız hale gelmişti. İsa onu bir yerde tuttu ve kendisi de bazı otlar aramak için ormana gitti. Bu sırada Meryem bilincini yitirdi ve öldü" [274]. Farklı yolları takip etseler de, tarihi kayıtların da kanıtladığı gibi, İsa ve Thomas, Hristiyanlığın ilk yüzyılının ortalarında Gondophares'in hüküm sürdüğü Taxila'da birlikteydiler.

Thomas'ın İşleri düğünden sonra Hindistan'a doğru yolculuklarına devam ettiklerinden bahseder [275]. "Yehuda tüccar Habban'la birlikte Hindistan'a girdiğinde, Habban Hindistan kralı Güdnaphar'ı selamlamaya gitti" [276]. Marangoz olarak satılan Thomas [277] kral için bir saray inşa etmek zorunda kalır [278]. Hikâye şöyle devam eder: "Elçi krala yeryüzündeki saray yerine cennette bir saray verdiği için [279] kral öfkelenir ve Thomas ile Habban'ı öldürmek ister [280] ama sonunda Mazdai, Thomas'ın gerçekleştirdiği mucizelerden o kadar etkilenir ki elçi serbest bırakılır [281]. Taxila'da bulunan Aramice yazıtta "Tanrı'nın Oğlu'nun dindar bir adanmış olan sevgili yabancı marangoz, kral için bu sedir ve fildişi sarayı inşa etti" [282] şeklinde bir metin bulunmaktadır. Orijinal metinde [283] Sanskritçe kelimeler vardır (*italik* olarak): *priya* (sevgili)' *nagruda* (marangoz)' *rideshiya* (yabancı)' *Rudradeva* (Tanrı'nın Oğlu, ikincisi burada beyaz *Yajur-Veda*'da Rudra' olarak adlandırılır: *Maha-Deva*' Büyük Tanrı [284]).

Sir Vincent Smith Thomas hakkında şunları yazmıştır: "öyle bir gayret ve lütufla vaaz verdi ki, kral, kardeşi Gad ve halkın büyük bir kısmı imanı benimsedi. Kutsal elçi tarafından birçok işaret gösterildi ve mucize gerçekleştirildi" [285].

Yolculuklarına devam eden İsa, annesi ve Thomas, deniz seviyesinden 2.300 m yükseklikte ve Taxila'dan sadece 70 kilometre uzaklıkta bulunan Mari'ye (Murree) ulaşırlar.

Meryem orada vefat etti ve şimdi Rawalpindi'ye (Murree'nin yaklaşık 65 kilometre doğusunda) yakınlığını gösteren Pind-Point' olarak adlandırılan yere gömüldü. Yazım şeklinin değiştirildiği 1875 yılına kadar Muree, Afganlar, Yahudiler ve Keşmirililer tarafından İsa'nın annesine verilen isim olan Mari olarak biliniyordu [286]. Meryem'in mezarı şu anda Savunma Kulesi'ne komşudur ve bugün bile *Mai Mari da Asthan* (*Meryem Ana'nın dinlenme yeri*) olarak adlandırılmaktadır. Müslüman mezarları gibi kuzeyden güneye doğru değil, Yahudi geleneğine göre (bu tür mezarlara *mosai* denir) doğudan batıya doğru işaretlenmiştir. Müftü Muhammed Sadık [287] bu mezardan bahsetmiş ve Notovitch de burayı ziyaret etmiştir.

Bir diğer Rus Nicholas Roerich, kendisine "İsa'nın mezarının Srinagar'da ve Meryem'in mezarının Kaşgar'da olduğunu söyleyen efsanelerden" [288] bahseden Srinagar Müslümanlarıyla bir konuşma yaptı. Bunun üzerine oraya gitmeye ve Meryem Ana'nın mezarını ziyaret etmeye karar verir. Mezar Ladakh'ın kuzeyinde, Sinkiang (Sincan, bugünkü Çin) eyaletinin yakınlarında, Kaşgar'a (Kashi) 10

kilometre uzaklıktadır. İşte Roerich'in kaydı: "Kaşgar'dan yaklaşık altı mil uzaklıkta, İsa'nın Annesi Kutsal Bakire'nin sözde mezarı olan *Miriam Mazar* bulunmaktadır. Efsaneye göre, Kudüs'te İsa'ya yapılan zulümden sonra Miriam Kaşgar'a kaçmış ve burada gömüldüğü yer bugün bile tapınılan bir *mazarla* işaretlenmiştir" [289]. "Artış köyünden çok uzak olmayan bir yerde... mezarlığın ortasında, İsa'nın annesi Meryem'in mezarı işaret edilmiştir. Efsanenin ayrıntıları kaybolup gidiyor. Neden sadece Keşmir'deki Meryem, kimse söyleyemez. Srinagar'daki İsa için de durum aynı" [290]. Kersten [291] bunun aslında Keşmir'de İsa'ya eşlik etmiş olan başka bir Meryem'e (büyük olasılıkla Magdala'lı Meryem) ait olabileceğine inanmamızı sağlar.

Meliton'a atfedilen *De Transitu Virginis Mariae liber'* (bölüm XX C3), Meryem Ana'nın Josaphat'ın vadisine, yani *Yuz Asaf* vadisine gömüldüğünü bildirmiştir!

Muree'den sonra İsa ve Thomas Keşmir'e doğru yola çıkarlar ve bu topraklara Afganistan'dan gelen tüccarların Kağhan'dan geçerken izledikleri güzergâhta *Yusu-Marg* (İsa'nın Yolu) adı verilen bir vadiden girerler. Kağhan Vadisi'nin bir tarafı Murree'ye, diğer tarafı Keşmir'e dokunur. Aynı rota Yusu-Marg'ı Srinagar'a yaklaşık 80 kilometre uzaklıktaki *Aish-Maqam*'a bağlar. *Aish*, *Issa* isminin bozulmuş halidir⁶²⁹ (ya da *İsa*, Rab, Sanskr.) İsa'ya verilirken, *makam* daha önce anlatıldığı gibi bir dinlenme yerini belirtir. *Nur Nama* bu yerde bir prensin bir süre kaldığını ve bu yere onun adının verildiğini kaydetmiştir. Bir başka metin *dev'in* (kötü ruh) yok edilmesi hakkında yazılmıştır ve *Dastan-i-Kushta Shudan-i-Dev Az dasti-i-Brohan le dar zaman-i-'İsa pahalwani bud* (İsa'nın zamanında bir güreşçi olan Brohan'ın ellerinde bir dev'in yok edilmesinin hikayesi) [292] başlığını taşımaktadır. Nazir Ahmad'ın [293] gösterdiği gibi İsa'nın adı birçok yer ismiyle ilişkiliydi. Afganistan'ın doğusunda, Gazne (eski başkent Gazne, Kabil'e 100 kilometre uzaklıkta) ve Celalabad'dan (Hayber Geçidi yakınında) çok uzak olmayan bir yerde, İsa'nın oturup vaaz verdiği söylenen *Yuz Asaf*'ın adını taşıyan iki kır vardır. Bununla birlikte, Keşmir'de karşılaşılan yer adlarının çoğu *İssa*, *Yuzu* (*Yuz*) ve varyantlarından gelmektedir: *Arya-Issa*, *Issa-Brari*, *I-yes-Issa*, *Kal-Issa*, *Issa-kush*, *Issa-mati*, *Issa-eil*, *Ram-Issa*, *Issa-Ta*, *I-yes-th-Issa-vara*, *Aish-maqam*, *Yuzu-dha*, *Yuzu-dhara*, *Yuzu-gam*, *Yuzu-hatpura*, *Yuzu-kun*, *Yus-mangala*, *Yuzu-maidan*, *Yus-nag*, *Yuzu-para*, *Yuzu-raja*, *Yuzu-varman* ve hatta *Yusu*. Son olarak, Keşmir'e giden yolda, Srinagar'a 40 kilometre uzaklıkta, Naugan ve Nilmag köyleri arasındaki *dar Yusu-marg* vadisi vardır. Tüm bu isimler İsa'nın Keşmir'de çok seyahat ettiğini gösteriyordu. Deardorff'a göre, "Keşmir'in Hindu/Budist bölgelerindeki coğrafi yerlerin ve kasabaların, İsa orada bulunmadıkça ve belki de Hristiyanlıktan ziyade Hinduizm veya Theravadin Budizmine yakın bir felsefe öğretmedikçe, Hristiyanlığın liderinin adı etrafında yeniden adlandırılması için hiçbir neden olmadığından, bu durum kanıt olarak önemli bir ağırlık taşıyordu" [294].

Mevcut metinlere ve o dönemde kullanılan yollara göre, İsa'nın Hindistan'a yaptığı ikinci yolculuğun güzergâhı Kudüs'ten başlayıp Beytanya üzerinden Şam'a ve oradan da kuzeye doğru Antakya'ya uzanacak şekilde yeniden düzenlenebilir⁶³⁰ (Suriye'deki adı; eski Hatay, şimdiki Antakya) ve Meryem'in (ve İsa'nın) Efes'e (İzmir'in yanında) gittiği, ardından İsa'nın Sandaruk'ta (bugünkü İskilip) Thomas'la birlikte olduğu varsayımını göz önünde bulundurursak, bu Anadolu şehirlerine gemiyle ulaştıklarını düşünmek mantıksız değildir. Yolculuk doğruya doğru Edessa (eski Osroe, bugünkü Şanlı-Urfa) ve Nisibis'e (bugünkü Nusaybin) devam etmiş, Irak'ta Musul'u (Ninova) geçtikten sonra kervan yolunu (eski *İpek Yolu*) izleyerek İran'da Ecbatana'ya (Medlerin metropolü, bugünkü Hamadan; Ezra'nın İncil'deki Achmetha'sı), Tahran (antik Rhagae veya Rayy), Damghan ve Hyrcania'daki Gorgan (Hazar Denizi'nin güneydoğusundaki antik eyalet), Nişabur (şimdiki Neyşabur) ve Meşhed'e doğru' sonra Afganistan'ı geçerek Herat (Makedon fethi zamanındaki İskenderiye Bölgesi), Kabil' Celalabad' dağların üzerinden Hayber (Kheibar) Geçidi' Peşaver'e (bir zamanlar Kuşan başkenti; eski Purushapura) sonra Taxila' Rawalpindi' Muree' Yusu-marg vadisi boyunca ve Keşmir' Srinagar ve çevresine varır.

Irene Franck ve David Brownstone'un MÖ ve MS ilk yüzyıllarda İpek Yolu'nun tarihini anlatırken gösterdikleri gibi, bu güzergâh eski İbraniler tarafından iyi biliniyordu: "kervancılar genellikle Yunan, Suriyeli ya da Yahudi'ydi, ancak giderek artan bir şekilde ticari dil, İskender'in sahneye çıkmasından önce olduğu gibi, Babil'in ve İsa'nın dili olan Aramice oldu" [295].

Böylesine uzun bir yolculuk İsa'nın neden tanınmış bir gezgin olarak görüldüğünü açıklayabilir. Bir Müslüman bilgin olan Aarif-Billah al-Malik, *Siraj-ul-Malik* adlı kitabında "İsa, Ruhullah – ("Temiz ruh, bereket ruhu, mukaddes ruh" anlamındaki *Rûhulkudûs*'le ilgili çeşitli yorumlar söz konusudur. Bazılarına

göre kudûs kelimesi kuddûs gibi Allah'ın isimlerindendir; dolayısıyla Rûhulkudûs, "rûhullah" demektir.)-
631 ve Kelimetullah- Allah'ın sözü - 632 O, salihlerin önderi ve yolcuların reisiydi" [296]. *Lisan-ül Arab*'da şöyle okunur: "İsa gezip dolaştığı ve tek bir yerde kalmadığı için "İsa Mesih" olarak adlandırıldı" [297]. En önemli belge Kral Shalivahan'ın zamanına aittir ve İsa'dan İsa (İsa) İsa Mesih (Rab/İsa Mesih) adıyla bahsedilen bir kronikten oluşmaktadır. Shalivahan bir hanedanlık kurmuş ve Andhara Krallığı'nı yönetmiş, bu krallık onun döneminde doruk noktasına ulaşmıştır. Başkentini Godavari Nehri üzerindeki Pratishthan'da kurduğu bugünkü Maharashtra eyaletinde ünlüydü. A. Daniélou'ya göre Shalivahan, eski Avanti krallığının başkenti olan ve bugün bile Gujarat ve Madhya Pradesh sınırında bulunan Ujjayini'de (*Yunanlılar tarafından Ozenos olarak adlandırılır*) hüküm sürmüştür. Hükümdar MS 124 yılında Karar Savaşı sırasında öldürülmüştür [298]. *Rajatarangini* adlı eserinde Kalhana, Shalivahan'ı dedesi Vikramaditya ile karıştırır, ancak Vikrama dönemini MÖ 58'de İskit-Partlara (Saka) karşı kazandığı zaferin anısına açtığı bilinmektedir. Bazı yazarlar (Boyer, Filliozat) Shalivahan(a)'yı, en azından MS 125'e kadar uzun bir süre hüküm sürdüğü varsayılan Nahapana (halkın koruyucusu, Farsça) ile karıştırmaktadır. Bu sonuncusu MS birinci yüzyılın sonunda *Periplus of the Erythraean Sea*'de Mambanos (Boyer'den sonra) olarak geçmektedir. Filliozat'a göre Nahapana'dan sonra Shalivahan (*Salavahana, Satavahana veya Satakani*) gelmiştir [299], yazar Shalivahan döneminin MS 78'de başladığını göz ardı etmektedir. Vikramaditya, Muhammed Peygamber'den 165 yıl önce yaşamış olan Jirham Bintoi tarafından bir şiirde övülmüştür. Vikramaditya'nın rejimi şu şekilde tasvir edilmiştir: "Kral Vikram'ın hükümdarlığı sırasında doğanlar (*ve yaşayanlar*) şanslıdır. Kendisini tebaasının refahına adanmış, asil, cömert ve saygılı bir hükümdardı. Ama o zamanlar biz Araplar Tanrı'dan habersiz, nefsanî zevkler içinde kaybolmuştuk... Ama şimdiki şafak ve eğitimin hoş güneşi, asil kral Vikramaditya'nın iyiliksever gözetiminin sonucudur. Kutsal dinini aramızda yaydı ve parlaklığı güneş gibi parlayan bilginleri kendi ülkesinden bizim ülkemize gönderdi". Şiir ve kronik, Mekke'deki Kâbe mabedinde muhafaza edilen altın bir tabak üzerine kazınmıştır [300].

Kronik *Bhavishya Maha Purana* başlığını taşımakta ve Pundit Sutta'ya atfedilmektedir. Belge birkaç bölümden (*adhyaya*' Sanskr.) oluşmaktadır ve M.S. 115 yılına tekabül eden Laukika Dönemi'nin (M.Ö. 3076'da başlamıştır) 3191 yılında yazılmıştır.

Genel olarak konuşmak gerekirse, *Puranaların* antikliğini tespit etmek zordur. *Atharva-Veda* onlardan [301] ve en eski *Upanişadlardan* [302] bahsediyordu. J.-C.'den sonra F. Eden Pargiter'e göre *Puranalar* en geç ilk Hristiyan yüzyıllarında yazılmış olmalıdır [303].

Bhavishya Maha Purana'nın el yazması Srinagar Devlet Kütüphanesinde saklanmaktadır ve ilk olarak 1897'de, ardından 1910'da basılmıştır [304]. Ayrıca 1917 yılında basılmış bir baskı da mevcuttur [305]. *Bhavishya Mahapurana*, Satip-pani Moolamatra, Mudak Va Prakashak (ek açıklamalarla birlikte temel metin), Shri Venkatesho Vijayate'nin, "Shri Venkateshwara" Steam Press 'Bombay' tarafından 2015 Samvat yılında (MS 1959) yayınlanan, editör ve matbaacı Khemaraj Shri Krishna Das olan baskısından yararlandık.

Aşağıda verilen parça üçüncü kitap, ikinci bölüm (*dvitiyodhyayah*' Sanskr.)' 17-32. ayetlerden (*shloka*' Sanskr.) alınmıştır. En önemli Sanskritçe terimler yuvarlak parantez içinde (*italik* karakterler) verilmiş ve bize göre gerekli olan açıklamalar için de aynısı yapılmıştır. Köşeli parantezler metnin daha iyi anlaşılmasını sağlayan sözcükleri vermektedir.

Yeni Delhi'den Dr. S. K. Mathur ve Pune, Hindistan'dan R. D. Kulkarni'nin yanı sıra Bükreş, Romanya'daki Doğu Araştırmaları Merkezi Direktörü Profesör Radu Bercea'ya derin şükranlarımızı sunarız:

"Vikramaditya'nın büyük oğlu Kral Shalivahan babasının krallığının başına geçti. Yenilmez İskitleri (*shaka*), Çin'in sakinlerini ve Tataristan'ın sakinlerini (*tittiri*' yani Tatarlar)' Bokharlar (*bahlika*, Baktriyalılar)' Partlar (*kamarupa*; Bengal'in doğusunda ve Assam'ın batısında yaşayanlar)' Roma sakinleri (*romajan*' Roma'da doğdu)' Khura sakinleri (*khurajan*; Khura'da doğdu' yani Horasan)' [tüm bu] kötü insanlar. Onların hazinelerini ele geçirdi ve onları cezalandırdı. Bir tarafta Barbarlar (*mlechchha*), diğer tarafta Aryanlar için sınır (*maryada*; aynı zamanda "davranış kuralları" anlamına gelir) belirledi ve Aria [ulusunun] büyük krallığının Sindhusthan (*sindhudesha*' Sind ülkesi) olarak

adlandırılacağını ilan etti. Barbarların ülkesi (*mlechchhashthan*) Sindh'in ötesinde onun tarafından kuruldu, Yüce Olan (*mahatma*' büyük ruh).

Bir gün, Shakaların (yani Shalivahan'ın) hükümdarı bir kar tepesine (Himalayalar'daki *himatunga*) geldi. Kudretli kral, Huna ülkesinin (Ladakh' o zamanlar Kuşan İmparatorluğu'nun bir parçasıydı [306]) ortasında yaşayan beyaz giysiler (*shvetavastra*) giyen açık tenli (*gauranga*) uğurlu (*shubha*; ayrıca: seçkin, asil, saf, iyi, yakışıklı, harika) bir adam (*purusha*) gördü. [Kral ona sordu: "Sen kimsin?" [O da sevinçle cevap verdi: "Ey kral, beni bir Bakire'nin rahminden doğan (*kumari-garbha-sambhava*) Tanrı'nın Oğlu (*Isha-putra*) olarak tanı. Barbarlara Yasayı (*dharma*; aynı zamanda din) vaaz ediyorum (*mlechchha dharma*) ve Doğruluk yemini ettim (*satyavrata*)". Bunu duyan kral sordu: "Hangi Yasaya (*dharma*) inanıyorsun?" Bunu duyduktan sonra cevap verdi: "Ey büyük kral! Barbarların (*mlechchhadesha*) ülkesinde Gerçeğin ve ahlaki kuralların (*maryada*) azalmasıyla birlikte, ben bir İsa Mesih (*masiha*: karanlığı ortadan kaldırmak için aydınlatan) olarak geldim. Tanrı'nın vahşi cehaleti (varyant: şeytanların kraliçesi⁶³³) putperestler (*dasyu*' yabancılar, barbarlar; Ariusçu olmayanlar [308] anlamında) arasında ortaya çıktı. Barbarlarla karşılaştım ama şimdi İsa Mesih'in (*Masiha*: cehaletin katili) durumunu üstlendim.⁶³⁴ / şeytanların kraliçesi). Barbarlar arasında Yasayı (*dharma*) kurdum. Ey kral, bunu dinle: Bedenimizde kirlilikler var, içinde pek çok iyi ve kötü şey var. Her kişi [kutsal] ismin tekrarına (*japa*: kutsal metinlerden çıkarılan Tanrısal ismin bir formül veya *mantra* içinde tekrarlanması, *naigama*) başvurarak ve sürekli olarak Nihai Safılık (*Nirmal Param*) üzerine meditasyon yaparak zihnini arındırmalıdır. Meditasyon (*dhyana*) yoluyla, bir insan Güneş'te (*suryamandala*) bulunan Tanrı'ya (*Pujayedisha*; *Isha* 'Rab') doğruluk, doğru konuşma ve zihin konsantrasyonu ile ibadet etmelidir. Güneş her zaman sabit (*suryachala*) olduğu gibi, bu Tanrı da sabittir (*achala*). Hareket eden unsurları her taraftan toplar. Ey kral, bunu yaparak cehalet (veya şeytanların kraliçesi) yok oldu ve Tanrı'nın görüntüsü (*Ishamurti*) girdi ve her zaman saf, hayırlı ve iyiliksever olan kalbime yerleşti. Bundan sonra adım İsha Masih olarak yerleşti".

Bunu duyan kral, Barbarların taptığı kişiye (*mlechchha-pujaka*) hürmet gösterdi ve onu Barbarların o korkunç ülkesine (*mlechchhashthan*) yerleştirdi. Kral, kendi krallığına gitti ve at kurbanı kesti. Altmış yıl hüküm sürdükten sonra cennete gitti" [309].

Mlechchha'lar ya "inançsızlar" ya da "barbarlar" (Hindu olmayanlar, Aryan olmayanlar, yabancılar, Hindu kurumlarına uymayanlar anlamında) ya da "kirli" ya da "saf olmayan, pis *arzulara* sahip" olarak yorumlanabilir - *mala*'dan⁶³⁵ *ichchha* (*ichchha*' desire' Sanskr.).

Schuon şöyle açıklıyor: "Aslında Hindular Müslüman, Budist ve Hristiyan azizlere ayırım gözetmeksizin saygı gösterirler ve aksi takdirde *Mlechchha Avatara* (Barbarlar arasında İlahi İniş) terimi anlamsız olurdu". Yazar ayrıca "İsa Mesih'in *Mlechchha Avatara*, "Barbarların İlahi İnişi" (veya "Barbarlar için"), yani Vishnu'nun dokuzuncu enkarnasyonu olduğu görüşünden" [310] bahsetmiştir. Ayrıca A. Daniélou, "birçok astroloji kitabının batı barbarları arasında doğan yabancı bir Avatar'dan (*Mlechchha*) bahsettiğini bildirmiştir. İsa'ya sık sık işaret edilmiştir" [311] (bölüm XIX B).

Üç ana kaynak, yaklaşık anlamı veren üç farklı İngilizce çeviri sunmaktadır. Aslında, Kersten ve onun varyantı, "burada kelimesi kelimesine tercüme edilen kısımlara" atıfta bulunmaktadır.

Burada, kronolojik sırayla bu varyantlar hakkında bazı açıklamalar sunmak istiyoruz:

(1952) Khwaja Nazir Ahmad, Vidyavaridi Dr. Shiv Fath Shastri tarafından Sanskritçeden yapılan bir çeviriyi kullanmıştır' görünüşe göre 1967 Bikrami Era (MS 1910) baskısından sonra' Bombay'da bizim kaynağımızla aynı yayınevi tarafından yayınlanmıştır. Bu baskı, el yazmasını Pune Araştırma Enstitüsü'ne gönderen Keşmirli Maharaja Shri Partap Singh'in isteği üzerine yapılmıştır. Sharda alfabesi kullanılmış olmasına rağmen dil Sanskritçe idi. Çeviride (22. ayet) İsa'nın Kral Shalivahan'la "Srinagar'ın yaklaşık on mil kuzeydoğusundaki kükürt kaynağı Wien'de" karşılaştığı yazılıydı [312]. Bu fikir Hassnain ve Levi'de de ortaya çıkmıştır [313]. Bizim kullandığımız baskıda "Wien" den hiç söz edilmemektedir.

Nazir Ahmad kralın adını üç kez yazmıştır: *Shalevahn*' İsa için -doğru kelime *Ishaputra* yerine- yanlış *Yusashaphat*' kelimesini kullanmıştır, dolayısıyla Sanskritçe olmayan, belki de İran kökenli bir yazımdır. Metinde "kâfir" olarak tercüme edilen *maleech*' kelimesi geçmektedir [312].

(1983) Holger Kersten, Shalivahan'ın büyükbabası için *Bikrama Jit* yazımını kullanmıştır. *Mleacha* terimi "Hindu olmayanlar" şeklinde tercüme edilmiştir. Yazar Puranik metnin fotoğrafını yeniden üretmiştir [314].

(1988) Hassnain ve Levi, "Hinduizm'i benimsemeyenler" olarak yorumlanan *mleecha* terimini kullanmaktadırlar ki bu terim yazarlar tarafından *Amalekitlerle* [315] (Kenanlı bir halk, Esav'ın soyundan gelenler, Saul tarafından dağıtılana kadar İbranilerin kalıtsal düşmanları) eş tutulmuştur. Puranik metnin fotoğrafını da yayınladılar.

Messadié'nin *Bhavisya Maha Purana*'da anlatılan olayın tarihsel gerçekliğini ileri sürerken göz önünde bulundurduğu nedenler kesinlikle ilgiden yoksun değildir:

"a) neredeyse doğru bir şekilde tanımlanan yabancı bir karakterin Hindu kroniğinde beklenmedik bir şekilde (herhangi bir özür dileme niyeti olmaksızın) yer alması;

ve b) Shalivahan'ın tarihsel gerçekliği ve tarihlerin yaklaşık uyumu. Hindu vakanüvisin, İsa gibi Hindistan'ın dini veya siyasi tarihinde hiçbir rolü olmayan bir karakteri, bu konuda bir gelenek olmadan tanıtmak için hiçbir nedeni yoktu" [316].

Kersten, "Profesör Hassnain'e göre Kral Shalivahan Kuşan döneminde 39'dan MS 50'ye kadar hüküm sürmüştür" [317] demektedir. Aslında, Hassnain sadece "Shali-Yahana⁶³⁶ MS 39-50 yılları arasında Keşmir vadisine ve Himalayalar'ın diğer dağlık bölgelerine hükmetmiştir" [318]. İsmi yanlış imlasını bir kenara bırakırsak, bu tamamen farklı bir şeydir. Bununla birlikte, bugün hala Maharaştra'da kullanılan Saka (Shalivahan) takvimi (Kral Shalivahan'ın başkenti bu eyalette, Pratishtan'daydı) yılları MS 78'den itibaren saymaya başlar çünkü bu yıl Shalivahan'ın Sakalara karşı zafer kazandığı yıldır. Daha açık olmak gerekirse, Keşmir'in ötesinde, güney Hindistan'da da Saka Çağı olarak bilinen Shalivahan Çağı 1 Vaisakh 3179 Kali Yuga Çağı'nda (MÖ 3101'de başlar) başlar ve bu da MS 78 yılının 14 Mart'ına denk gelir [319]. Bu yıl civarında, kral Keşmir'den ayrılıp Dekkan'a gitti ve orada bazı fitneleri yok etti. Bu nedenle, İsa Keşmir'de kralla karşılaştığında, kral seksen yaşının üzerindeydi. Molla Haydar, Yuz Asaf'ın Keşmir'e Shalivahan Dönemi'nin ikinci yılında, yani M.S. 80 yılında geldiğini yazmıştır [320].

Bu bölümün başında İsa'nın ulaştığı yaşla ilgili birkaç kehaneti analiz etmiştik: yüz ya da yüz yirmi yıl. İkinci hipotezden sonra, *Bhavisya Maha Purana* MS 115 yılında yazıldığında İsa hâlâ hayatta olabilir ya da yaklaşık 120 yaşında vefat etmiş olabilir (bkz. *üstte*).

Molla Nadiri, Keşmir'in ilk büyük tarihçisidir ve Sultan Zeynül Abidin döneminde yaşamıştır.

Nadiri'nin *Tarikh-i-Kashmir* adlı kroniğinde İsa'nın (Yuz Asaf, İsa'ya eşittir) Keşmir'deki ikameti hakkındaki ifadeler, iyi bilinen tarihi kayıtlarla iç içe geçmiştir. Böylece Nadiri, Keşmir'de Raja Gopadatta'nın (veya Gopananda - Gandhara'nın Gopadatta'sı ile karıştırılmamalıdır) yönetimi hakkında yazmıştır: "Ondan sonra oğlu Raja Akh [adı Ach idi] tahta geçti. Altmış yıl hüküm sürdü.

Kothar bölgesindeki Achabaal köyünü onun kurduğu söylenir. Ondan sonra oğlu Gopananda (hükümdarlığı) ele geçirdi ve ülkeyi Gopadatta adıyla yönetti. [Hükümdarlığı sırasında] birçok tapınak [inşa edildi] ve Süleyman Dağı'nın tepesinde⁶³⁷ (tapınağın) kubbesi çatlamıştı. Tamir etmesi için İran'dan gelen Süleyman adında bir bakanını görevlendirdi... Bu sırada Hazreti Yuz Asaf Kutsal Topraklardan (*Beyt-ül Mukaddes*) bu kutsal vadiye (*Vadi*) geldi (*marfu*, yükseltmiş).^{638-e-Akdas} peygamberliğini ilan etti. Kendini gece gündüz Allah'a adadı ve dindarlık ve erdemin doruklarına ulaşarak Keşmir halkı için [Allah'ın] Elçisi olduğunu ilan etti. İnsanları [kendi dinine] davet etti. Vadi halkı bu Peygambere iman ettiği için, Raja Gopadatta Hinduların itirazını [bir karara varması için] ona havale etti. Hinduların Sandeman olarak adlandırdığı Süleyman, bu Peygamberin emirleri sayesinde kubbenin onarımını tamamladı. Ayrıca, merdivenleri çevreleyen [yan duvarların] taşlarından birinin üzerine [Süleyman] şunları yazdı: "Bu zamanlarda Yuz Asaf Peygamberliğini ilan etti. [Elli dört yılı] (*Dar een wagat Yuz Asaf da'wa-i-paighambar-i mikunad. Sal panjah wa chahar*) ve merdivenin diğer taşına da şunu yazdı: "O [Yuz Asaf] İsrailoğullarının *Peygamberi Yusu* idi" (*Aishan Yuzu paighambar-i-ben-i-Israel ast*). Hinduların bir kitabında gördüm ki, bu peygamber gerçekten Hazreti İsa, Allah'ın *Ruhu* (*Ruh-Allah*) idi ve Yuz Asaf adını da almıştı. Gerçek bilgi Allah katındadır. O, ömrünü bu vadiye geçirdi." [321]. Nazir Ahmad, Kersten ve Hassnain ve Levi, Nadiri'nin metninin fotoğraflarını yayınladı [322].

Yukarıdaki metnin analistleri *Bhavisya Maha Purana*'yı Nadiri tarafından atıfta bulunulan Hindu kitabı ile özdeşleştirmiştir.

Arkeologlar Takht-i-Suleiman'da, İran'da eski çağlardan beri kullanılan ve 1398'de Hindistan'ı işgal eden Timur zamanına kadar Hindistan ve Afganistan'da kullanılmaya devam eden *Sulus* (*Khat-i-sulus*) yazısıyla yazılmış dört yazıt keşfetti. Onun tarihçilerinden biri *Nastaleeq* olarak bilinen bugünkü Farsça yazıyı tanıtmıştır. Çatıyı destekleyen sütunların üzerindeki diğer iki yazıt (yukarıda bahsedilen iki yazıt dışında) şunlardır: "Bu sütunun ustası [Raj Bihişti Zargar'dır]. Yıl elli ve dört" (*maimar een satoon Raj Bihishti Zargar. Sal panjah wa chahar*) ve "Khawaja Rukun oğlu Murjan bu sütunu dikti" (*een satoon bardast Khwaja Rukun bin Murjan*). Bu yazıtlar bugün bile iyi durumdayken, Keşmir'in fethinden sonra Sihler, İsa'ya atıfta bulunan diğer iki yazıtı tahrip etmişlerdir; bunlar hâlâ görülebilmektedir ancak anlaşılır bir şekilde okunamamaktadır [323]. Referans, onarımın Gopadatta rejimi sırasında yapıldığını göstermektedir [324]. Nazir Ahmad' Kersten' Hassnain ve Levi anlaşılabilir yazıtların görüntülerini sağlamıştır [325].

İmparator Cihangir zamanında Haydar Malik Çaudurah şunları kaydetmiştir: "Sonra Raja Gopananda babasından sonra tahta çıktı. Birçok tapınak inşa etti ve Koh-i Süleyman'dakini onardı. Aradan yaklaşık iki bin yıl geçti ama tapınak hala sağlam. Altmış yıl boyunca hüküm sürdü" [326]. Çaudurah dört yazıtı da atıfta bulunmuş, ancak metinlerinden bahsetmemiş [327], Müftü Gulam Nabi Haniyari ise son üçünün metnini belirtmiştir [328].

Binbaşı H.H. Cole, İsa ile bağlantısı olmayan iki metnin fotoğraflarını yayınlamıştır [329]' açıklamasını yapmıştır: "Merdivenleri çevreleyen iki yan duvarın her iki yanında da iki adet parçalanmış yazıt bulunmaktadır. Bunların karakterleri Farsçadır" [330].

Mirza Saif-ud-Din Baig de Gopadatta döneminde Takht-i-Suleiman'ın onarımını kaydetmiştir [331]. Pundit Narayan Kaul Ajiz şöyle yazmıştır: "Binlerce yıl önce Raja Gopadatta Koh-i-Suleiman'daki (Süleyman Dağı) bir tapınağı onarmıştı" [332].

Tarikh-i Cedul'da şöyle yazmaktadır: "O (Gopadatta) Koh-i Süleyman'daki Ziş Sahili adlı tapınağı onardı... Sandiman (Süleyman) Gopadatta'nın bakanıydı ve tapınağı onarmakla görevlendirilmişti" [333].

Nazir Ahmad [334] kapsamlı bir analiz yaptıktan sonra Takht-i Süleyman'daki yazıtlarda geçen 54 yılının MÖ 3076'da başlayan Laukika (veya Haptrakeshwaran) Çağının 3154 yılına atıfta bulunduğunu, dolayısıyla MS 78'i verdiğini tespit etmiştir. Öte yandan, tarihi Gopadatta'nın (MS 53 veya 49'dan itibaren 60 yıl hüküm sürmüştür) saltanatının 54. yılına ait olarak kabul edersek, İsa'nın henüz hayatta olduğu sırasıyla MS 107 veya 103 yılını elde ederiz.

"İsa (a.s.) şöyle demiştir: "Dünya bir köprüdür. Üzerinden geçin, ama üzerine yerleşmeyin!""İsa (a.s.) şöyle buyurmuştur: "Dünya gururlu bir evdir, bunu bir uyarı olarak alın ve üzerine bina yapmayın!"" Bunlar iki *ayettir* ⁶³⁹ (İsa'ya atfedilen ancak *İncil*'de bulunmayan sözler). Aslında bunlar hiçbir Hristiyan kaynağında bulunmaz.

Penelope Chetwode, İsa'nın hayatının gizli yıllarına atıfta bulunarak şunları yazmıştır: "Bu yılların Keşmir'de geçirildiğine dair güçlü bir gelenek vardır; Rabbimizin hayatının bu gizemli dönemine ait sözlerinden oluşan bir koleksiyon hala muhafaza edilmektedir: Bunlardan biri Ekber tarafından Fatehpur Sikri'deki Zafer Kapısı'nda alıntılanmıştır: "Dedi İsa, üzerine barış olsun! Dünya bir köprüdür, üzerinden geçin ama orada ev yapmayın. Bir saat umut eden, sonsuzluğu umut edebilir; dünya sadece bir saattir, onu adanmışlıkla geçirin; gerisinin hiçbir değeri yoktur" [335]. Hassnain ve Levi biraz farklı bir çeviri yapmışlardır: "Meryem oğlu İsa şöyle dedi: "Bu dünya bir köprüdür. Üzerinden geçin ama üzerine ev yapmayın. 'Bir saat için umutlanan' sonsuzluk için umutlanır! Bu dünya bir saatten fazla sürmez. Onu dualarla geçirin, çünkü sonrası meçhuldür". Kersten, Fatehpur Sikri'deki yazıtın bir fotoğrafını yayınlamıştır [336].

Geleneğe göre, Kaşa şehrinin kapısında, Yuz Asaf'a atfedilen ve aşağıdaki içeriğe sahip bir yazıt bulunurdu: "Kralların sarayları üç erdemden yoksundur: Bilgelik, Sabır ve Dini Zenginlik" [337].

Keşmir krallarının ünlü kroniği '*Rajatarangini*', önemi İsa ile bağlantılı olabilecek bir hikâye içermektedir. Uzunluğu nedeniyle burada orijinal metinden sadece alıntılar seçtik (*ayet numarası parantez içindedir*):

"Kralın Samadhimati adında bir bakanı vardı.⁶⁴⁰ Harika yaşamı ve Shiva'ya olan bağlılığıyla öne çıkan bilgelerin en büyüğü⁶⁴¹" (65). "[Öyle oldu ki] kötü adamlar, krala böylesine harika bir zihinsel güce sahip bir kişiden sakınmasını söyleyerek, kralın bu güvenilir danışmana karşı nefretini artırdılar. Bunun üzerine kral öfkeyle onu sebepsiz yere huzurundan kovdu, tüm mülklerinden mahrum bıraktı ve ömür boyu yoksulluğa mahkûm etti" (67-68). "O sırada gelecekteki olayların gücüyle evden eve gizemli bir haber yayıldı: "Krallık, Samadhimati'ye ait olacak" (72). "Bunun üzerine kral... onu hapse attı... onuncu yıl tamamlanıncaya kadar" (73-74). "Kral ölmek üzereyken... onu öldürmeyi... düşündü" (75-76). "Sonra, kralın emriyle Samadhimati gece vahşi cellatlar tarafından kazığa oturtularak öldürüldü" (79). "Samadhimati'nin sonunun haberi Guru'suna, yani Isana'ya ulaştığında, bu kendini kontrol eden kişinin kalbi kontrolden çıktı" (82). "Görünüşe göre sempatizanı olmayan bu sevimli adam için uygun cenaze törenlerini yapmak üzere infaz yerine gitti" (84). "Sonra uygun cenaze törenlerini yapmaya hazırlanırken, alnında Yaratıcı tarafından şu şekilde yazılmış bir ayet okudu: "Yoksulluk içinde bir yaşam, on yıl hapis, kazıkta ölüm ve daha sonra bir taht". Üç padasın anlamını gördüğü gibi⁶⁴² Bu ayet yerine getirildiğinde, dördüncü pada'nın anlamının doğru olup olmayacağını görmek için oldukça endişeliydi" (90-91). Guru, ölümlerin Tanrı'nın iradesiyle hayata döndürüldüğü birkaç vakayı hatırladı (94-96). "Sonra bir gece yarısı, bu gizemin düşüncesiyle uyanık tutulurken, Isana göksel bir tütsü kokusu aldı" (98)' ve Samadhimati'nin dirilişine (105) ve meshedilmesine (106) tanık oldu. "Sonra bir ses duyuldu: "Korkma, ey Isana... Bizim tarafımızdan seçildiğinde göksel bir bedenle birleştirilen (*samadhita*) O, yeryüzünde [Samadhimati adıyla] ve asil karakteri nedeniyle Aryaraja olarak bilinecektir.⁶⁴³". O zaman muhteşem bir elbise ve çelenk giyen ve ilahi süslerle bezenmiş olan Samadhimati' geçmişinin anısını hatırladı ve Guru'sunu saygıyla selamladı" (109-111). "Guru'sunun buyruğu üzerine, arzularından arınmış olarak, kralı olmayan ülkeyi yönetmek için vatandaşların duasına gönülsüzce razı oldu" (116). "Doğru kraliyet kıyafetleri içinde ve ordusunun eşliğinde, vatandaşların kutsamalarıyla uğurlu kılınan şehre girdi ve [selamlama olarak] konaklarından kavrulmuş tahıl yağmuru yağdı" (119) [338].

Her ne kadar sırası değişmiş olsa da, İsa'nın Yeruşalim'e zaferle *girdiği*, coşkulu bir "*ordu*" (sivil) *vatandaşın* "Hosanna" – kurtar bizi- diye alkış *tuttuğu* (O, *Isana!* haykırışıyla *olan* benzerlik fark edilmelidir) ve *O'nu* palmiye dallarıyla karşıladığı bölümle olan benzerliği kolayca fark edebiliriz (Matta 21:8-9; Markos 11:9-9; *Luka* 19:37-33; Yuhanna 12:13).) ve *O'nu* palmiye dallarıyla *selamlamaları* (Matta 21:8-9; Markos 11:8-9; *Luka* 19:37-38; Yuhanna 12:12-13)' Ev buhur *kokusuyla* (nard; Yuhanna 12:3; krş. 11:2)' ardından *hapsedilmesi*, dikenli bir *çelenkle* taçlandırılması, üzerine *görkemli* bir giysi (mor kaftan) giydirilmesi (Matta 27:28-29; Markos 15:17; Yuhanna 19:2)' *O'na* verilen ad: *Kral* (Yahudilerin *Kralı*; Matta 27:11'29'37; Markos 15:2'9'18'26; *Luka* 23:3'37'38; Yuhanna 18:33'39; 19:3'14'19'21)' sonra *kazığa* benzeyen çarmıhta *idam* edilmesi' ve sonunda *dirilişi*. Dr. G.M.D. Sufi'ye göre Samadhimati (veya Samdhimati, Sandhimati) Aryaraja, Jayendra'nın (MÖ 61 - MS 24) bakanıydı ve onu Kral Samadhimati Aryaraja olarak takip etti, dolayısıyla İsa ile çağdaştı. Vikramaditya Hanedanı'nın yanı sıra adı İsa ile ilişkili olan Kral Shalivahan'a da mensuptu. Bu hükümdar büyük bir bilge ve münzeviydi. Nazir Ahmad, Samadhimati'yi Gopadatta'nın bakanı Sandiman ile karıştırırsa da "tarihsel bir kişiliğe sahip olduğunu" varsayar [339].

Isana, Keşmir'deki Dal Gölü'nün sınırında bulunan ve hâlâ büyük saygı duyulan *İsbar*'da (İsa'nın yeri) yaşıyordu [340]. Tanrı-adam Isana, Keşmir'in ilk Hristiyan yüzyıldaki son reformcusuydu [341]. 19'uncu yüzyılın sonlarına doğru Pencap'ta üzerinde Pali harfleriyle İsa'nın adının yazılı olduğu bir sikke bulunmuştur. Muhtemelen yerel hükümdar İsa'nın takipçisi olmuş ve İsa'ya verilen krallık onurunun bir simgesi olarak bu sikkeyi bastırmıştır. İsa olduğu düşünülen bir Yahudi figürü taşıyan bir sikkeden de bahsedilmektedir [342]. Ancak her iki sikkenin de gerçekliği şüpheli olabilir.

Keşmir'de hâlâ dolaşan bir efsaneye göre, "Musa'nın değneği" ya da "İsa'nın değneği" ('*asa-i İsa*; '*asa*'dan, değnek, Arap.) olarak adlandırılan zeytin ağacından yapılmış bir değnek, Musa'nın ülkedeyken sahip olduğu ve daha sonra İsa tarafından kullanıldığı varsayılan bir değnektir. Ayrıca Yuz Asaf'ın Musa'nın soyundan (*ahfad*) geldiği de söylenir [343]. Sopa *aynı* zamanda '*asa-i şerif* (saygı

duyulan değnek) olarak da adlandırılırdı. Yüzbaşı Colin Enriquez şöyle yazmıştır: "Salgın ve diğer hastalıklar durumunda tüm camilerde şefaathayinleri düzenlenirdi. Şah-ı Hemedan'da muhafaza edilen İsa'nın meşhur asası dışarı çıkarılırdı. İsa'nın bu meşhur sopası uygunsuz bir şekilde kullanılırsa, sel getireceği söylenir" [344]. İsa'nın *asası* '*asa-i İssa*'dan bahseden başka eski kaynaklar da vardır [345]. Geleneğe göre, 600 yıl önce sopa Keşmirli Emir-i Kebir Hazreti Mir Seyyid Ali Hamdani'den alan Hazreti Şeyh Nur-ud-Din Wali tarafından Zeyn-ud-Din Wali'ye teslim edilmiştir. Çubuğa ayrıca *Balagir* (kötülük yakalayıcı) adı da verilmiştir. Yaklaşık yüz yıl önce sopa Pahli'de (Hazara bölgesi) muhafaza edilmiş, daha sonra Srinagar'daki Mohalla Khaniyar'a götürülmüş ve şu anda Aish-Maqam'daki ("Musa'nın taşı"; bölüm XII'den çok uzak olmayan) Hazreti Zayn-ud-Din Wali'nin türbesinde muhafaza edilmektedir, burada İslam'ın o büyük azizi Zayd-ud-Din'in Sultan Zaynul Abidin Badshah (1408-1461) zamanında yaşadığı söylenmektedir.

Hristiyanlar Barlaam ve Yoasa'ın öyküsünü bilirler.⁶⁴⁴ Orta Çağ boyunca dolaşan ve 700 yılı civarında Kudüs'te yaşamış olan Şamlı John'a atfedilen bir kitaptır. Hasdeu tarafından da "Hint kökenli, ancak Şamlı aziz John'a atfedilen bir Bizans yapımı" [347] olarak bahsedilmektedir. Hint kaynağı Sanskritçe *Lalita-vistara* (*Keşifler Kitabı*) [348] yazmasıdır. Hikâye birçok dile çevrilmiştir. Bazı varyantları *Prens ve Derviş* başlığını taşıyordu [349]. Joasaph halkı İslam'dan Hristiyan inancına döndürdü. Joasaph'ın babası olan Hindistan'ın güçlü kralı *Abenner* ya da *Abaner*'den (*aba* 'baba' İbr.; *ab*, Aram.) bahsedilmesi, göksel Baba ile Yuz Asaf-İsa arasındaki ilişkiyi akla getirmektedir.

Yusuf Yakup'un *Barlaam ve Josaphat*'ı, Yuz Asaf'ın Keşmir'e yaptığı ziyarete atıfta bulunur [350]. Ayrıca *Balauhar ve Budasaf Kitabı* [351] adında, Yuz Asaf'ın ölüm hikâyesini anlatan Arapça bir versiyon da bilinmektedir. Kersten [352] *Balauhar*'ın *Bhagavan*'ın (Vishnu, yani Baba Tanrı) Sanskritçe karşılığı olduğuna, *Yuz Asaf*'tan gelen *B(Y)udasaf*'ın ise İsa'nın bir Bodhisattva olduğu anlamına geldiğine inanıyordu. Ancak bu hipotez Gibb ve Kramers tarafından reddedilmiştir: "Yuz Asaf... Bodhisattva'nın bozulmuş hali olarak açıklanmamalıdır" [353].

Balauhar ve Budasaf Kitabı şöyle yazar: "Ve hizmet ettiği en uzak bölge olan Keşmir'e ulaştı ve orada yaşamı sona erdi. Dünyadan ayrıldı ve mirasını kendisine hizmet etmiş olan Ababid adında bir müridine bıraktı. Yaptığı her şey mükemmeldi. Ve ona öğüt verdi.⁶⁴⁵ ve ona şöyle dedi: "Değerli bir türbe buldum, onu süsledim ve ölmek üzere olanlar için kandiller getirdim. Dağılmış olan ve kendilerine gönderildiğim gerçek yüzlü sürüyü topladım.⁶⁴⁶ Ve şimdi ruhumun bedenimden ayrılmasıyla dünyadan yükselişimle nefes alacağım. Size verilen emirlere itaat edin ve hakikat yolundan sapmayın, minnettarlıkla ona sınımsız sarılın. Ve Ababid lider olsun". Daha sonra Ababid'e kendisi için yeri düzleştirmesini emretti; bacaklarını uzattı ve uzandı. Sonra 'başını kuzeye ve yüzünü doğuya çevirerek' vefat etti" [354].

Hiç şüphesiz, yukarıdaki metin İslami gerekliliklere uygun hale getirilmiştir. Bu, İsa'nın mezarının bir Yahudi için gerçekten doğuya doğru düzenlenmiş olmasından ve bir Müslüman için hiç de kuzeye doğru düzenlenmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Nazir Ahmad [355] *Kamal-ud-Din*'den daha iyi bir versiyon kaydetmiştir: "Sonra Yuz Asaf birçok şehirde dolaştıktan sonra Keşmir denilen ülkeye ulaştı. Orada çok seyahat etti ve orada kaldı ve [kalan] ömrünü orada geçirdi, ta ki ölüm onu yakalayınca ve dünyevi bedeni terk edip ışığa doğru yükselinceye kadar. Ancak ölümünden önce, kendisine hizmet eden ve her konuda bilgili olan "Ba'bad" adında bir müridini çağırttı. O [Yuz Asaf] ona son vasiyetini açıkladı ve şöyle dedi: "Benim bu dünyadan ayrılma vaktim geldi. Görevlerini hakkıyla yerine getir ve hakikatten geri dönme, namazlarını da düzenli olarak kıl" dedi. Daha sonra Ba'bad'a [öldüğü yerde] üzerine bir türbe hazırlamasını emretti. Sonra bacaklarını batıya, başını da doğuya doğru uzattı ve öldü. Allah onu korusun" [356].

Muhammed İsmail'in Yuz Asaf'ın kıssalarını İncil'dekilere uygun hale getiren kitabını hatırlıyoruz. Yazar ayrıca Yuz Asaf'ın ölümünü de anlatmıştır: "Birçok şehre gitti ve o şehirlerin [halkına] vaaz verdi. Sonunda Keşmir şehrine ulaştı. Şehir sakinlerini doğruluğa davet etti ve ölüm ona yaklaşıncaya kadar orada ikamet etti ve kutsal ruhu dünyevi bedeninden ayrıldı ve Tanrı ile dinlenmeye gitti. Ancak ölümünden önce arkadaşı Ba'bad'ı çağırdı ve bir vasiyette bulundu... ve ona kendisi için bir mezar inşa etmesini emretti. Kendisini başını doğuya doğru yatırdı ve bacaklarını batıya doğru uzattı ve sonsuzluk mekânına gitti" [357].

Aklınıza bir soru gelebilir: İsa'nın yoldaşı kimdi? Ne kadar garip olursa olsun, *Ba'bad* veya *Ba'dad*, Araplar tarafından Thomas'a verilen isimdi ve anlamı *ikizdi* (*yukarıya* bakınız).

Keşmir'in bir diğer ünlü tarihçisi Deeda Mari'den Muhammed Azam' Khwaja'dır. *Tarikh-i Azami*'de Yuz Asaf'ın mezarı *hakkında* yazmıştır: "Bu mezarın yanı sıra ⁶⁴⁷ bir mezar var ⁶⁴⁸. Bölge halkı arasında eski zamanlarda Keşmir'e gelen bir peygamberin yattığı iyi bilinmektedir. Burası şimdi Peygamberin Yeri olarak biliniyor. Bir tarih kitabında çok uzaklardan büyük sıkıntılardan sonra [geldiğini] gördüm. Söylenildiğine göre bir prens, büyük bir kefarete ve azim gösterdikten sonra, adanmışlık ve dualarla Keşmir halkına Tanrı'nın Elçisi olmuştu. Keşmir'e ulaştığında insanları [dinine] davet etti' ve ölümünden sonra Anzmarah'ta toprağa verildi. Bu kitapta Peygamberin adı Yuz Asaf olarak verilmiştir. Anzmarah Haniyar'dadır. Birçok dindar insan ve özellikle de yazarın manevi rehberi: Molla İnyatullah Şaul', türbeyi ziyaret ederken İlahi lütuf ve nübüvvet bereketine şahit olduklarını söyler" [358].

Amir-ud-Din Pakhliwal yukarıdaki hikayeyi kendine mal ederek şöyle yazmıştır: "[Haniyar'da] bir Peygamberin Yeri olarak adlandırılan bir türbe vardır... (burada Muhammed Azam'ın bilinen metnini takip eder)... adı Yuz Asaf'tı" [359].

Mirza Saif-ud-Din Baig'e göre: "Keşmir halkının rehberliği için Yuz Asaf adında bir Peygamberin ortaya çıktığı söylenir. Mohalla Khaniyar'da gömülüdür. [*Hayatı boyunca*] insanları dinine davet etti. Süleyman Dağı'nda bir tapınak da inşa etmiş olan Raja Gopadatta'nın hükümdarlığına yakın bir zamanda yaşamıştır" [360].

Wasil Ali Khan şöyle yazmıştır: "Mezar, bölge halkı tarafından Kitap *Ehlinden* bir *Peygambere* (*Paighambar-i-Ahl-i-Kitab*) ait olarak tanımlanmaktadır" [361]. Bu unvan İsa'yı işaret ediyordu, çünkü işaret edildiği gibi (bölüm XIX C) "Kitap Ehli" (yani *İncil*'in) Müslümanlar tarafından Yahudilere ve Hristiyanlara verilen addı.

Başka kaynakların İsa'nın *Şehzade nebi*, "Prens peygamber" [362] olarak da adlandırıldığını gösterdiğini ekleyelim.

Abdül Kasım, Yuz Asaf'ın (*İsa'nın havarisi olduğuna inanılır!*) mezarının İsa'nın zamanına dayandığını kabul etmiştir: "İlim ehlinin iddiası, İsa Mesih'in *havarilerinden* birinin (*yake as hawariyun*) orada gömülü olduğu ve kabrinden İlahi lütuf ve bereketlerin yayıldığıdır" [363]. Buna karşılık Muhammed Sadık, Yuz Asaf'ın Keşmir'de İsa Mesih'e verilen isim olduğunu tarihi kanıtların yardımıyla göstermek için Yuz Asaf'ın mezarına tam bir bölüm ayırmıştır [364].

Müftü Ghulam Nabi Khaniyari mezarın tarifini vermektedir: "Seyyid Nasir-ud-Din'in mezarı Mohalla Khaniyar'dadır ve Rauzabal olarak da bilinir. Orada ayrıca Yuz Asaf Peygamber'in mezarı da vardır. O bir prens idi ve bu yere gelmişti. Dualar ve [*dindarlığı nedeniyle*] Keşmir halkına bir Elçi olarak gelmişti ve onlara vaaz verdi. Türbenin] batı duvarında bir delik (pencere) vardı ve buradan misk kokusu yayılırdı" [365]. Mir Saadullah Şah da benzer bir versiyon sunmuştur [366].

Nicholas Roerich, daha oraya varmadan önce hakkında bir şeyler duyduğu gizemli mezarın cazibesine kapıldı. "Roerich oraya varmadan önce İsa'nın Asya'da kalışıyla ilgili çeşitli rivayetlerle karşılaştı. Srinagar'daki Müslümanlar ressamı İsa'nın çarmıhta ölmediğini, Srinagar'a gidip insanlara ders verdiğini ve daha sonra öldüğünü anlattılar. Ona, İsa'nın gömüldüğü söylenen özel bir evin bodrumundaki mezar bile gösterildi. Roerich yazılarında bundan bahsetmeye değer olduğunu düşündü" [367].

Swami Abhedananda'nın İsa'nın mezarına yaptığı ziyaret aşağıdaki şekilde rapor edilmiştir: "Hari Parvat'ın tepesinden inen Swami, Khana-yari denilen yerde bulunan İsa Mesih'in mezarını ziyarete gitti... İsa'nın Kabil'den Keşmir'e giderken suyuyla abdest aldığı tankın hala var olduğu söyleniyor. Mezarın bekçileri bize konunun Arapların *Tarikh-i Azham* adlı eski bir kitabında anlatıldığını söyledi. Tanktan Yusuf Talao olarak bahsediliyor... Swami şu yorumu yaptı: "Hindistan'da uygun bir araştırma yapılırsa, İsa Mesih'in yaşam öyküsündeki boşluklar uygun bir şekilde doldurulabilir" [368]. Swami açıkça Khwaja Muhammad Azam'ın daha önce bahsedilen *Tarikh-i Azami*'sinden bahsediyordu Keşmir'de bulunan Swami Ramatirtha'nın *Ruhani Güç* başlığı altında yaptığı bir konuşmadan da bahsetmek gerekir: "Rama (Swami Ramatirtha) orada bulunmuş ve İsa'nın orada yaşadığına dair pek

çok işaret bulmuştu... Hristiyanların hiç gelmediği, onun adıyla anılan pek çok yer vardı. Şehirler, İsa Mesih'in geçtiği Kudüs'ün birçok şehriyle aynı isimlerle anılıyordu. Yaklaşık 2000 yıllık bir mezar duruyor. Çok kutsal tutulur ve "Eaş'ın Mezarı" (İsa) olarak adlandırılır, bu Hindustani dilinde İsa Mesih'in adıdır ve "Eaş""prens" anlamına gelir [369].

Sir Francis Younghusband aşağıdaki yorumu yapmıştır: "Yaklaşık 1900 yıl önce Keşmir'de, benzetmelerle vaaz veren ve İsa'nın kullandığı benzetmelerin çoğunu kullanan, örneğin ekici benzetmesi gibi, Yuz Asaf adında bir aziz yaşıyordu. Mezarı Srinagar'dadır ve teori... Yuz Asaf ve İsa'nın tek ve aynı kişi olduğu yönündedir. Halk bu kadar kararlı bir Yahudi görünümündeyken böyle bir şeyin var olması ilginçtir" [370] (*sic!*).

Beyrut'ta yayınlanan Hristiyan dergisi *Al-Hilal* şöyle yazmıştır: "Şehrin Mohalla Khan-i-yar'ında bir türbe vardır. Keşmir halkı bu türbeyi Peygamber (*Nebi*) Yuz Asaf'ın türbesi olarak tanımlamaktadır. Bölgenin sıradan insanları türbeyi düzenli olarak ziyaret eder. Bazı tarih kitaplarında Yuz Asaf'ın uzak bir ülkeden gelen bir Nebi olduğu belirtilmektedir. Orada ölmüş ve o şehre gömülmüştür" [371].

Ancak Gibb ve Kramers, İslam Ansiklopedisi'nde bu hipotezi reddetmişlerdir: "Srinagar'daki mezarı hâlâ bilinmektedir ama Yuz Asaf adında bir peygamberin mezarıyla karıştırılmaktadır" [372].

Colin Enriquez ise şunları söyledi: "Srinagar'da kaldığım süre boyunca şehirdeki bazı mezarlarla ilgili ilginç geleneklere rastladım. İsa'ya ait olduğu söylenen bir mezar var" [373].

Yuz Asaf'ın mezarının, mezarının İsa'nın yanında olmasını isteyerek belki de İsa'ya karşı derin bir saygıya tanıklık eden aziz Syed Nasir-ud-Din Rizvi'nin küçük mezarının yanında olduğunu gördük. Her iki mezar da eski Srinagar'ın merkezindeki Khaniyar bölgesinde (*mohalla*), Anzmarah'daki Rauzabal binasının içinde yer almaktadır. *Rauza* sadece peygamberlerin (*nebi*) mezarlarını belirten bir kelimedir, evliyaların (*veli*) mezarları ise *ziarat* olarak adlandırılır. Dolayısıyla *Rauzabal* "mezarın yeri" (*bal* yeri) anlamına gelmektedir. Mezar odasına giden geçidin üzerindeki bir yazıtta, Yuz Asaf'ın Keşmir vadisine yüzyıllar önce ulaştığı ve hayatı boyunca hakikatin peşinde koştuğu yazmaktadır. İki mezar Müslüman geleneğine göre kuzeyden güneye doğru yönlendirilmiş ve mezar taşlarıyla kaplanmıştır. Ancak, küçük bir açıklıktan bakıldığında, Yuz Asaf'ın dünyevi kalıntılarını barındıran lahdin Yahudi geleneğine göre doğudan batıya doğru yerleştirildiği görülebilir. Eski bir el yazması, bunun 'İsa Ruh-u-İlah'ın (*Tanrı'nın Ruhu İsa*) mezarı olduğunu duyurmaktadır. Eski İsrailoğullarının torunları bu anıtı "Hazreti İsa Sahab'ın mezarı" (Rab İsa) olarak adlandırmaktadır. Bir başka belgede, MS 112 gibi erken bir tarihte mezarın etrafına inşa edilen bir binadan bahsedilmektedir. Ruhani tarihin önde gelen temsilcilerinin gömüldüğü yerlere gösterilen saygı birçok gelenekte ortak ve erken dönem Hristiyanlıkta da mevcuttur. Bu nedenle Epiphanius zamanında azizler kültürünün gömüldükleri yerlerle yakın ilişki içinde olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, kutsal dünyevi kalıntılara hürmet, azizlere adanmış Hristiyan kültürü için sabit ve temel bir unsurdur.

11 Cemadi-üs-Sani 1184 H. (M.S. 1766) tarihinde, türbenin koruyucusu Keşmir'in Büyük Müftüsü Rahman Mir'den aşağıdaki yazıyı almıştır: "Bu Krallıkta İlim ve Dindarlık Dairesinde ve Adalet Divanında Bahadur Mir'in oğlu Rahman Mir, Yuz Asaf'ın kutsal türbesinde Peygamber'in (*Paighambar*) 'Tanrı onu kutsasın' soylular ve bakanlar ve krallar ve yüksek rütbeliler ve genel halkın her yönden saygı göstermek ve adak adamak için geldiğini belirtir... Kanıtların kaydedilmesinden sonra, Süleyman Dağı'ndaki binayı onaran ve birçok tapınak inşa eden Raja Gopadatta döneminde buraya adı Yuz Asaf olan bir adamın geldiği tespit edilmiştir. Soyundan gelen bir prensti ve tüm dünyevi işlerden vazgeçmiş ve bir kanun koyucuydu. Zamanının çoğunu tek başına meditasyon yaparak geçirirdi. Bu olay Keşmir'in ilk büyük sel felaketinden sonra ve Keşmir halkının puta tapmaya başladığı dönemde meydana gelmişti. Peygamber Yuz Asaf, Keşmir halkına vaaz vermek üzere Peygamber olarak gönderilmişti. Ölüm onu yakalayıp ölene kadar Tanrı'nın birliğini ilan ederdi. Rauzabal olarak bilinen gölün kıyısındaki Mohallah Khaniyar'a gömüldü. Hicri 871 yılında İmam Musa Ali Rıza'nın soyundan gelen Seyyid Nasiruddin Rizvi, Yuz Asaf'ın yanına defnedildi" [374]. Belgenin bir fotoğrafı Nazir Ahmad' Hassnain ve Levi tarafından yayınlanmıştır [375].

Her üç ana kaynak da (Nazir Ahmad' Kersten' Hassnain-Levi) mezarın fotoğraflarını ve Yuz Asaf'ın çarmıha gerilme izlerini (*stigmata*, Gr.) taşıyan tabanlarını tasvir eden bir oyma yayınladı [376]. Profesör Hassnain, bugün bile yanan mumların oluşturduğu kalın balmumu tabakasına rağmen oymayı fark edebilmiş (ve fotoğrafını çekebilmiştir). Büyük Avatarlar için de anıt ayak izleri

mevcuttur: Roma'da Porta San Sebastian yakınlarındaki Via Appia Antica'da inşa edilen bir şapelde ve Kudüs'te Zeytin Dağı'ndaki Göğe Yükseliş Şapeli'nde İsa için; İstanbul Topkapı Müzesi'ndeki kutsal hazinede Muhammed için; Polonnaruva'daki (Sri Lanka) Gal Vihara'da yatan dev heykelinde Buddha için ve Avalokiteshwara için belgelenmiş olanlar (bölüm XI). Mur-y-Castell'den birkaç kilometre ötede, Llanfair'e doğru büyük bir yassı taşla basılmış olan "Bakire'nin ayak izi" büyük bir onurla anılmaktadır. Güney Hindistan'da kutsal ayak izlerine hala saygı gösterilmektedir.

Mahzenin içinde herhangi bir inceleme yapılması 1981 yılından beri yasaktır.

NOTLAR

- [1] Kalhana' II, 385; ayrıca K.Z. Islam'dan alıntı, *Kashmir: A Paradise on Earth*, Holiday (Holiday Publications Limited, Bangladesh) içinde, 17 Mayıs 2002. [2] Eliade, *Mit ve Gerçeklik*, s.172-173. [3] Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.212. [4] *Catechism...*, s.117. [5] Knight, Lomas, s.2. [6] Notovitch, *The Unknown...*, s.75-79. [7] A.g.e., s.142-146;151-152. [8] Ernest Renan 'La chaire d'hébreu au Collège de France, Paris 1863' s.200-201, o.t. [9] Nicholas Notovitch 'La vie inconnue de Jésus-Christ, Paul Ollendorf' Paris 1894. [10] Notovitch, *Bilinmeyen...* s.155-218. [11] *Ibid.* IV.1-5,8, s.163-165. [12] Nirad C. Chaudhuri 'Scholar Extraordinary' Chatto & Windus, Londra 1974, s.325. [13] F. Max-Müller 'The Alleged Sojourn of Christ in India' in *The Nineteenth Century* (London) pp.515-521 (1894' October). [14] A.g.e.' s.516. [15] J. Archibald Douglas 'The Chief Lama of Himis on the Alleged 'Unknown Life of Christ' in *The Nineteenth Century* (London)' pp.667-677 (1896' April). [16] Max-Müller 'The Alleged...' s.516. [17] A.g.e.' s.517. [18] Per Beskow, *İsa Hakkında Tuhaf Hikayeler: A Survey of Unfamiliar Gospels*, Fortress Press, Philadelphia 1985, s.62. [19] Sir Francis Younghusband, *The Heart of a Continent*, J. Murray, Londra 1937, gözden geçirilmiş 2. baskı, s.212. [20] Notovitch, *To the Publishers*, Prophet tarafından alıntılanmıştır, s.107. [21] Johan Forsström 'The King of the Jews' Sri Lanka ve East West Books, Hangö, Finlandiya 1987' s.187. [22] Sir Aurel Stein 'On Central-Asian Tracks' Phoenix Edition' The University of Chicago Press' Chicago and London 1974' pp.187-188. [23] Deardorff, *Jesus...*, s.103-125. [24] Iqbal Malhotra, *İsa Hindistan'da yaşad mı? The Indian Express*, telif hakkı 2001; ayrıca Miguel Serrano 'The Serpent of Paradise' (çev. Frank MacShane) Rider & Co., Londra 1963, s.142-143. [25] Eş-Şeyh es-Said-us-Sadık Ebi Cafer Muhammed ibn-i Ali ibn-i Hüseyin ibn-i Musa ibn-i Beybuyah el-Kummi' *Kamal-ud-Din wa Tmam-un-Nimat fi Asbat-ul-Ghaibat wa Kshf-ul-Hairet* (transl. by Maulawi Ata-ur Rahman)' Buhar Library' Calcutta' p.358. [26] I-Tsing, *A Record of the Buddhist Religion Practised in India and the Malaya Archipelago* (çev. J. Takakusu), Clarendon, Oxford 1896, s.223-224. [27] H. T. Prinsep, *Tibet, Tatar and Mongolia*, W.H. Allen, London 1852, s.13-14; Ghulam Ahmad tarafından alıntılanmıştır, s.120. [28] Mir Izzatullah 'Travels in Central Asia' Foreign Departmental Press' Calcutta 1872. [29] Faqir Muhammad ben Qazi Muhammad Raza' *Jami-ut-Tawarikh* 1838' vol. II' p.81. [30] Maithan Chapan Gupta' *Bharta Bharati*, 68' Madras 1901. [31] Bayan Hervey' *Bir Hanımefendinin Tataristan, Çin ve Keşmir Maceraları* Hope & Co.' Londra 1854' cilt II, s.136. [32] Janet Bock 'İsa'nın Gizemi: Of Lost Years and Unknown Travels' Aura Books, Los Angeles 1980. [33] Abhedananda, s.119-121,164-166. [34] A.g.e., s.VII-XXVII. [35] Ashutosh Ghosh 'Swami Abhedananda' *The Patriot-Saint* Ramakrishna Vedanta Math, Calcutta 1967, s.41. [36] *Apud* Deardorff, *Jesus...*, s.131. [37] Abhedananda, s.III-IV'de alıntılanmıştır. [38] Lady Henrietta S. Merrick 'In the World's Attic' G.P. Putnam' London 1931' s.215. [39] William O. Douglas' *Beyond the High Himalayas* Doubleday & Co.' Garden City' N. Y. 1952' s.152. [40] Levi [Dowling]' *The Aquarian...*, 38.10, s.61. [41] Roerich's *Far Quest for Beauty*, in *Literary Digest*, 98' no.9' p.24 (1928' 1 Eylül). [42] *Chicago Tribune*, 30 Mayıs 1926; Messadié tarafından alıntılanmıştır, *Jésus...*, not 103 s.466-467, o.t. [43] P. Belikov, V. Kneazeva, Roerich, Ed. Meridiane, Bucureşti 1980, s.190-191. [44] George Roerich, *Trails to Innermost Asia*, Yale University Press, New Haven 1931. [45] Roerich 'The Heart...' s.18. [46] *Ibid.* *Altai-Himalaya* s.118-119. [47] Deardorff, *İsa...*, s.263-268. [48] Roerich, 'Altai-Himalaya' s.119. [49] A.g.e., s.120. [50] A.g.e.' *The Heart...* s.23-24. [51] A.g.e., *Altay-Himalaya* s.89-90. [52] A.g.e.' s.125-126. [53] A.g.e., *Archer*, The Society of Friends of Roerich Museum, 1929, s.3; *apud* Paelian, s.40-41. [54] Roerich, *Altai-Himalaya*, s.332. [55] Paelian, s.40. [56] *Apud* Capra 'Wendezeit...' s.417, o.t. [57] Jung 'Kerenyi' s.134'136. [58] Matthews, s.23. [59] Roerich 'Altai-Himalaya' s.114. [60] A.g.e.' s.128. [61] Virchand R. Gandhi, Nicholas Notovitch, *The Unknown Life of Jesus Christ*, Indo-American Book Co., Chicago 1907, s.48; James W. Deardorff, *A New Ecumenism Based Upon Reexamination of the "Lost Years" Evidence*, Oregon

State University, Eylül 1994. [62] David L. Snellgrove, Tadeusz Skorupski, *The Cultural Heritage of Ladakh*, South Asia Books, Prajana Press, Columbia, Missouri 1977, s.127. [63] Roerich, *Altai-Himalaya* s.89. [64] A.g.e., s.121. [65] A.g.e., s.243. [66] A.g.e.' s.287. [67] A.g.e.' s.292. [68] A.g.e., *Shambala*, s.104. [69] A.g.e.' *Altai-Himalaya* s.93. [70] A.g.e., *Banners...*, in *Himalaya*, s.148; krş. *Altay-Himalaya*, s.90. [71] A.g.e.' *Altai-Himalaya*, pp.90-91,93-94. [72] Örneğin a.g.e., s.90-94; *Banners...*, *Himalaya* içinde, s.148-156. [73] Peygamber' s.69,396 ve s.342'ye kadar olan fotoğraf. [74] A.g.e., s.384. [75] Bock, s.23-24. [76] Prophet, s.384. [77] *Apud* a.g.e., s.397. [78] Palmer, s.114. [79] Jawaharlal Nehru, *The Glimpses of World History*, Asia Publishing House, Bombay, Calcutta, New Delhi, Madras, Lucknow, London, New York, 2. baskı 1962, yeniden basım 1964, s.86. [80] Kersten, s.36; ayrıca Hassnain' Levi' resim. s.XVI'nın karşısında; Yasin, resim. s.1'in karşısında. [81] *NHL, The Apocryphon of James* 2.19-21. [82] Goguel, s.230 ve not 1. [83] *The Ascension of Isaiah* 9.16 and 11.20-21 in *The Old Testament Pseudepigrapha*, vol. 2 (transl. by M.A. Knibb), Doubleday, Garden City, NY 1985, vol. 2, pp.164-176; cf. Michael G. Reddish (ed.), *Apocalyptic Literature: A Reader*, Abingdon, Nashville 1990; ayrıca *The Other Bible* s.527'530. [84] *Apud The Other Bible*, s.664. [85] *Apud* a.g.e., s.613. [86] *Pistis Sophia* bölüm 1, s.1. [87] *Ibid.* 2-3, bölüm 2-4, s.3-6. [88] *The Holy Bible...* (transl. by Darby)' s.XXX. [89] *Enoch'un Kitabı* 10.15. [90] *Apud* Soulier' s.65, o.t. [91] Irenaeus' *A.H.* II.22.5; cf. *The Ante-Nicene...* cilt I, s.391-392. [92] Pagels, *The Gnostic...*, s.147. [93] *Extracts from the Testament of Isaac in Texts and Studies Contributions to Biblical and Patristic Literature* (edited by J. Armitage Robinson), Cambridge University Press, Cambridge 1892, vol. II, No.2: *The Testament of Abraham* the Greek text now first edited with an introduction and notes by Montague Rhodes James' and an appendix containing extracts from the Arabic version of *the Testaments of Abraham' Isaac and Jacob* by W.E. Barnes, p.143. [94] Ignatius, *Epistle to the Smyrnaeans*, IX' (çev. Alexander Roberts ve James Donaldson); ayrıca *The Lost Books...* s.186; cf. *Early Christian Writings. The Apostolic Fathers* (çev. M. Staniforth), Penguin Books 1987, s.101; *The Apocrypha. An American Translation* (transl. by Edgar J. Goodspeed), Vintage Books, Random House Inc., New York 1989; *apud* Graves' Podro' p.742. [95] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* III.36. [96] Tudor, cilt I, s.136, o.t. [97] E. Hennecke' W. Schneemelcher' *Neutestamentliche Apokryphen*, 4. baskı' Tübingen 1968' cilt I' s.199; Kersten, s.205. [98] Gibb' Kramers, s.24. [99] Ghulam Ahmad, s.63. [100] *Kanz-al-Ummal* cilt 2' s.34; *apud* Ghulam Ahmad, s.63-64. [101] Gibb, Kramers, s.174; bkz. B. Lewis, Ch. Pellat, J. Schlacht, *Encyclopédie de l'Islam*, E.J. Brill, Leiden, New York, G.P. Maisonneuve & Larosse, Paris 1994, s.310. [102] Ghulam Ahmad, s.63. [103] Graves' Podro' s.745. [104] Eusebius, *Quest. ad Marinus*. [105] *Catholic Encyclopedia*, s.v. Gospel of Mark; Nazir Ahmad, s.215. [106] Templeton, s.123-124. [107] Dummelow, s.769; krş. Nazir Ahmad, s.216. [108] Merejkowski, *Jesus Manifest*, s.566. [109] Erich von Deniken, *Miracle of the Gods*, Dell, New York 1975, s.89. [110] *NHL'nin Philip İncili* 56.15-18. [111] Deardorff, *Jesus...*, s.151; ayrıca hipotezlerin kapsamlı bir analizi ve fikrin ana destekçilerinin bir incelemesi bulunabilir, s.137-175. [112] *Kur'an* 4.156 (M.H. Şakir tarafından tercüme edilmiştir). [113] Pickthall'ın çevirisiyle *Kur'an* 3.55. [114] Louis Massignon, *Le Christ dans les Evangiles selon Al-Ghazali*, in *Revue des études islamiques*, iv, pp.491-536 (1932). [115] Schuon, *Gnosis*, not 1, s.17. [116] R.C. Zaehner *At Sundry Times*, Faber and Faber, London 1958, s.212; Geoffrey Parrinder, *Jesus in the Qur'an*, Barnes and Noble, New York 1965, s.119. [117] M. Mitchell Waldrop, *Shroud of Turin in medieval*, in *Science* 242, s.378 (1988). [118] E.-M. Laperrousaz, *Qoumrân et les Manuscrits de la Mer Morte*, Éd. Du Cerf, Paris 1997, s.406-407, o.t.; Dupont-Sommer, *The Essene Writings from Qumran*, s.228'e not 1; krş. W.H. Brownlee, *The Meaning of the Qumran Scrolls for the Bible*, New York, Oxford 1964, s.138. [119] Josephus'un "Savaşlar..." II.8.14, "Eserler..." içinde, s.496-497. [120] *La Bible* (Éd. Dhorme)' Bibliothèque de la Pléiade' Gallimard' Paris 1959' cilt II, Éd. Joel 2:23'e Dhorme'un notu, o.t. [121] *Şükran Günü İlahileri*, Ms. 1QH 14' VIII, Vermes, *The Dead...* içinde, s.188. [122] *Şam Kuralı CD' I*, a.g.e., s.83. [123] *Şükran Günü...*, Ms. 1QH 14 IX, içinde a.g.e., s.191-192. [124] *Kumran Ms. 4Q246*, Eisenman, Wise, *The Dead Sea...* içinde, s.70-71. [125] *Habakkuk üzerine yorum*, 1QpHab. VII, 1-3; II, 8-10, Vermes, *The Complete...* içinde, s.71,479,481. [126] *The Thansksgiving...*, Ms. 1QH 1, II' in Vermes, *The Dead...*, s.169; cf. *Ibid.* 12, VII, s.186. [127] A.g.e., 19, XII' s.198; A.g.e. 7, IV' s.176-177. [128] A.g.e., 14, XIV, Vermes, *The Complete...* içinde, s.272. [129] A.g.e., 11, VII' Vermes, *The Dead...* içinde, s.184. [130] A.g.e., 14, VIII' s.189; a.g.e., 14, IX' s.190; krş. 14, VIII' s.189, ayrıca *Commentary on Habakkuk*, 1QpHab. V' s.285. [131] *The Damascus Rule CD VII* s.88-89. [132] *Ibid.* 7, IV' s.175. [133] A.g.e., 8, V' s.178. [134] A.g.e., 14, IX' s.192. [135] C.G. Jung, *Dönüşümün Sembolleri*, ikinci bölüm, *The Collected Works* içinde, cilt 5, ikinci

baskı, § 513, s.332. [136] Zohar I' 219a, cilt II, s.310. [137] NQ' not 1, s.934. [138] Kudüslü Cyril, *Meryem Theotokos Üzerine Söylem*, 12a. [139] Origen, *Commentary on John*, II.12.87. [140] İskenderiyeli Clement, *Stromateis*, II.9.45.5, V.14.96.3. [141] Jerome, *Yeşaya Üzerine Yorum*, IV, *Efesliler Üzerine Yorum*. III, *Hezekiel Üzerine Yorum*, VI, *De viris illustribus*, II. [142] *Ibid.* *İşaya Üzerine Yorum*, IV' *The Complete Gospels*' içinde, s.431. [143] A.g.e., *Ünlü Adamlar (De viris illustribus)*, II. [144] *Pistis Sophia* bölüm 11,12, s.15-16. [145] Couliano, s.223. [146] A.g.e., s.207. [147] Edgar Hennecke, *Handbuch zu den neutestamentlichen Apokryphen*, JCB Mohr, Tübingen 1914, cilt I, s.76. [148] Tertullian, *Adversus Marcionem* I.14.281. [149] Couliano, s.153; krş. s.148. [150] Tertullian, *Adversus Marcionem* III.8.328. [151] NHL' *The Apocalypse of Peter* 83.8-10. [152] *The Acts of John*, 89,93. [153] *Ibid.* 93. [154] Thomas'ın *İşleri*, § 153. [155] İskenderiyeli Clement, *Fragmanlar (Clemens Alexandrinus Excerpta)*, III. Yuhanna'nın *Birinci Mektubu Üzerine Yorumlar* ch. i.I, (çev. William Wilson). [156] Origen, *Commentary on the Gospel of John* I.24. [157] *Ibid.*, *In Matthaeum Commentatorium Series*, 100; Bauer, s.314; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.378; *Jesus Manifest*, s.192; cf. Bettenson, *The Early...*, s.218. [158] Ernst von Dobschütz, *Christusbilder*, J.C. Hinrichs, Leipzig 1899-1909, s.63; Antonin Martyr, *Itinerarium...*; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.361. [159] Poitiers'li Hilary, *De Trinitate*, X.23. [160] Levi [Dowling] 'The Aquarian...' 178.13; s.254. [161] Kovalevsky' s.116, o.t. [162] Pagels, *The Gnostic...*, s.XXI. [163] M.R. James, s.103. [164] A.g.e., s.103-104. [165] *Carmen Apologeticum* II.934'941; *apud* M.R. James' s.104. [166] *The Acts of Matthew*, E.A. Wallis Budge' *Contendings of the Apostles* içinde, II.112 Henry Frowde, Londra 1898, 2 cilt [167] *The Narrative of Zosimus* VII. [168] Zohar II, 8a, cilt III, s.22. [169] Ghulam Ahmad'ın *alıntılanan eseri*; diğer çeviriler: *Jésus dans l'Inde*, The Regent Press and Stationery' Port Lami 1965. [170] Andreas Faber-Kaiser 'Jesus Died in Kashmir' Gordon & Cremonesi, Londra 1977; diğer çeviriler: *Jésus a vécu au Cachemire* De Vecchi' Paris 1978; *Jesús vivió y murió en Cachemira* A.T.E., Barselona' 1976. [171] Kersten s.175-178. [172] Messadié 'L'homme...' , cilt 3: *L'Incendiaire*' notlar 79'82'104 ila s.444'446'450. [173] *Kanz-al-Ummal*' cilt II, s.34; *apud* Ghulam Ahmad, s.63-64. [174] A.g.e., c.II, s.71; a.g.e., s.64'de alıntılanmıştır. [175] İmam Ebu Cafer Muhammed *ibn Cerir et-Taberi*, *Tefsir ibn Cerir et-Taberi (Camii'l-Beyan fi Tefsir-ul-Kur'an)*, Kubr-ul-Mar'a Yayınları, Kahire 1299 H., cilt III, s.197. [176] Graves, Podro, s.742,745. [177] Schechter'in *Fragments of a Zadokite Works, Documents of Jewish Sectaries* içinde, I; *apud* Graves, Podro, s.770. [178] M. Gutschmid, *Die Königsnamen*, in *Rheinische Museum*, Neues Folge 1864.[179] *Apud* Hassnain' Levi' pp.80'114-115. [180] *The Ante-Nicene...*' cilt XX 'Syriac Documents' 1; Cureton, *Ancient Syriac...* , cilt XXII' s.141. [181] *Thaddaeus'un İşleri* . [182] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* I.13; II.1. [183] R.A. Lipsius, *Die Edessenische Abgarsage*, 1880. [184] Dr. W. Cureton 'Ancient Syriac Documents Relative to the Earliest Establishments of Christianity in Edessa and the Neighbouring Countries' Oriental Press, Amsterdam 1967; G. Philipps (editör), *The Doctrine of Addai the Apostle*, Londra 1876; bkz. *İsa Mesih ve Edessa Kralı Abgarus'un Mektupları* (çev. Jeremiah Jones), Aziz Pachomius Ortodoks Kütüphanesi, Ağustos 1995. [185] Messadié, *Jésus...* , s.441'e 56. not. [186] Mir Muhammed bin Khawand Shah bin-Mahmud, *Rauzat-us-Safa fi Sirat-ul-Ambia wal Maluk wal Khulafa*, 7 cilt, *The Garden of Purity* başlığı altında yayınlanmıştır (çev. E. Rehatsek), The Royal Asiatic Society, 5 cilt, Londra 1891-1894, cilt I, 1892, s.134. [187] A.g.e., s.135. [188] A.g.e., s.135-136; ayrıca Ghulam Muhammad Nabi Khaniyari' cilt II, s.286. [189] Mir Muhammed bin Khawand' s.132-133,149. [190] Ebu Cafer Muhammed, cilt III, s.197; ayrıca Mir Muhammed bin Havend, cilt I, s.149. [191] Muhammed Raza' s.81. [192] *Kumran Ms. Büyük Yeşaya Parşömeni* XXVII. sütun (33:1 - 33:24, satır 4, 6. kelime). [193] George Rawlinson, *The Five Great Monarchies of the Ancient Eastern World*, Dood, Mead & Co., New York ca.1870, cilt 2, s.64. [194] *Nasik-ut-Tawarikh*' cilt I' s.28. [195] Kersten, s.179. [196] Donald Carroll, *Mary's House*, Veritas Books, Londra. [197] *Natha Namavali Sutra*' *apud* Malhotra, *alıntılanan eser* ve Serrano 'The Serpent...' s.142-143. [198] Muhammad Badshah' *Farhang-i-Anand Raj*' Lucknow 1892' vol. VIII' p.487' col. 3; ayrıca F. Stringass' *A Comprehensive Persian-English Dictionary*' K. Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd., London 1930, s.v. "Yuz". [199] Syed Ahmad Dehlvi' *Farhang-i-Asafiyah*' Hyderabad 1908' vol. I' p.91. [200] Zohar) I' 8a, *Sepher Ha-Zohar*, cilt II, Ek III: *Midrash Ha-Neelam (Recondite Exposition)*, s.682. [201] *İbranice Sözlük*, 609, Bob Jones Üniversitesi. [202] *Apud* Nazir Ahmad' s.360; ayrıca Shaikh Abul-Fazl, *Ain-I Akbari* (çev. H. Blochmann; ed. D.C. Phillon), Royal Asiatic Society of Bengal, Calcutta 1939, cilt I, s.192 ve not 2. [203] Hassnain 'Levi' s.45; ayrıca Lepancer 'İsa Mesih'in Mistik Hayatı. [204] Ağa Mustafa, *Ahval-i Ahaliyan-ı Paras*, Tahran 1287 M.H., s.219. [205] İbn-i Muhammed Hadi Muhammed İsmail, *Ayn-ül-Hayat*, Bombay 1232 M., cilt II,

bölüm II, s.177-178. [206] Es-Said-us-Sadık' s.359. [207] A.g.e., s.327. [208] Kersten' s.205. [209] *The Acts of Thomas*, alıntı yapılan eser. [210] Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.107; Bauer, s.42.[211] Filliozat, § 240, s.147. [212] *The Apocryphal Acts of the Apostles* (transl. by Dr. W. Wright)' London' Edinburgh 1871' vol. II; *Acta Apostolorum Apocrypha* (transl. by R.A. Lipsius' M. Bonnet)' part II' vol. II: *Acta Philippi et Acta Thomae accedunt Acta Barnabae'* H. Binnet' Lipsiae 1903. [213] Cureton' *Ancient Syriac...*, alıntı yapılan yer. [214] Messadié, *Jésus...*, s.461'e 101. not. [215] Palmer, s.109-111; bkz. Samuel Hugh Moffet, *A History of Christianity in Asia*, Harper-Collins, San Francisco 1992, 1:29 ve başka yerler. [216] Hippolytus'un Ref. 5.7.20. [217] J.N. Farquhar 'The Apostle Thomas in India' *John Reyland's Library Bulletin* s.21. [218] *Thomas'ın İşleri*, § 25. [219] *Ibid.* § 11. [220] A.g.e., § 39. [221] *Apud Kersten*, s.181. [222] *NHL' The Book of Thomas the Contender* 138.1-2. [223] *Ibid.* 138.7-9. [224] A.g.e. 138.13-18. [225] *NHL' Philip'in İncili* 77.35-36. [226] *NHL' Thomas İncili* 34.30-35.14 (L.13). [227] Kersten' s.181. [228] *The Acts of Thomas*' § 10. [229] A.g.e., §§ 27'121'157-158. [230] *İbid.* §§ 25'59'136. [231] *İbid.* § 1. [232] *The Writings of Hippolytus*' (transl. by S.D.F. Salmon)' T. & T. Clark' Edinburgh 1868-1869' vol. III' p.131; ayrıca *The Ante-Nicene...* vol. IV' pp.131-132. [233] Sir William Wilson Hunter, *Indian Empire*, Smith, Elder & Co., London 1893, s.213. [234] Origen' *Contra Celsum* II.4.15. [235] Rufinus'un *Recognitions* IX.29. [236] Giuseppe Simone Assemani' *Bibliotheca Orientalis Clementino-Vaticana*' Sacra Congregationis de Propaganda Fide, Romae 1728, cilt III' 1' 590. [237] Cosmas Indicopleustes 'Topographica Christiana' kitap III' s.178-179, *The Christian Topography of Cosmas, an Egyptian Monk* (çev. J.W. McCrindle) içinde, The Hakluyt Society 1897, yeniden basım Burt Franklin, Publisher, New York, s.119; Talboys Wheeler, s.390; *The Travels of Marco Polo*, cilt II, s.363. [238] Origen, *Yaratılış Üzerine Yorum* III. [239] Eusebius, *Historia Ecclesiastica* III.1.1. [240] *Süryanice Didascalia Apostolorum* (çev. W. Cureton) 'Ancient Syriac...' içinde, s.33. [241] *The Acts of Thomas*' § 2. [242] *John Reyland'ın...* cilt XII. [243] Filliozat, § 240, s.147. [244] *Grande Encyclopédie* cilt 4, s.1120-1121; cilt 18, s.1193-1194; F.A. Khan, s.124-125 ve illustr.; Brentjes, s.126. [245] *Catholic Encyclopedia* s.v. *Thomas' Saint*; *apud Prophet* pp.33-34. [246] Sir Vincent Arthur Smith' *The Oxford History of India* University Press' Oxford 1961' s.145. [247] *Ibid. The Early History of India* Clarendon Press' Oxford 1904' s.217. [248] *Hindistan Arkeoloji Araştırmaları 1902-1903 Yıllık Raporu* s.167. [249] *Indian Antiquity* 1873' cilt II' s.60. [250] *The Acts of Thomas*' § 21. [251] *The Imperial Gazetteer of India* Government of India Press, Calcutta' vol. II' p.288. [252] *The Archaeological Report of India* 1903-1904; S.G. Potham' *The Syrian Christians of Kerala*' Leaders Press' Bombay and London 1963' s.13. [253] Edward James Rapson 'Antik Hindistan' en eski zamanlardan MS birinci yüzyıla kadar' Susil Gupta, Kalküta 1960, 4. baskı, s.76,105. [254] Nazir Ahmad' s.352. [255] *The Acts of Thomas*' § 163. [256] V.A. Smith 'The Early...' s.204'e not 1. [257] A.g.e.' s.204'e not 3. [258] *The Acts of Thomas*' § 3. [259] *Ibid.* § 4. [260] *Ibid.* § 5. [261] *İbid.* § 6. [262] A.g.e.' § 7. [263] A.g.e.' § 8. [264] A.g.e.' § 9. [265] A.g.e.' § 11. [266] *Ibid.* § 14. [267] *Ibid.* § 124. [268] A.g.e.' § 12. [269] *Ibid.* §§ 108-113. [270] Ghulam Ahmad, s.79. [271] Deardorff, *Jesus...*, s.245. [272] Omar Michael Burke 'Among the Dervishes' Octagon Press, London 1976, s.107. [273] Hassnain 'Levi' s.237. [274] Urduca orijinalı, *Mujizat-i-Masih* Ed. Farooq' Argalli. [275] *Thomas'ın İşleri* § 16. [276] *İbid.* § 17. [277] *Ibid.* § 3. [278] *Ibid.* §§ 17-18. [279] *İbid.* §§ 23-24. [280] A.g.e.' § 21. [281] *Ibid.* §§ 26-27. [282] M.H. Quresh' *Rahnuma-i-Taxila* Government of India Press, Calcutta 1924, s.144. [283] Hassnain' Levi' s.194. [284] Dowson' s.269. [285] V.A. Smith 'The Early...' s.204-205. [286] *Keşmir Posta Kuralları* *The Punjab Gazette* no. 673 (1869); Drew, *Jummoo and Kashmir Territories*, s.527. [287] Hazreti Kible Müftüsü Muhammed Sadık'ın 'Qabr-i-Masih' Talif-o-Ishait, Qadian 1936' s.26. [288] Roerich' *Altai-Himalaya* s.131; cf. *Heart of...*, s.18,31,104. [289] A.g.e., *Heart of...*, s.31; krş. E.I. Poliakova' *Nikolai Roerich* Iskustvo' Moskva 1973' s.241. [290] Roerich, *Altai-Himalaya* s.215. [291] Kersten' s.197. [292] Maulavi Hadayat Ullah Muttu' *Rishi Nama* 1176 A.H.' f.1; a.g.e.' f.10. [293] Nazir Ahmad, s.366. [294] Deardorff, *Jesus...*, s.251. [295] Irene M. Franck, David M. Brownstone, *İpek Yolu: A History*, Facts on File Publications, New York, Oxford 1986, s.137. [296] Aarif-Billah Abi Bakr Muhammad bin Muhammad ibn al-Walid al-Fahri at-Tartooshi *al-Malik, Siraj-ul-Malik*, Matha Khairiya, Egypt, 1306 A.H., s.6; Ghulam Ahmad tarafından aktarılmıştır, s.79-80. [297] *Lisan-ül Arab*, s.461; Ghulam Ahmad tarafından alıntılanmıştır, s.80. [298] Alain Daniélou, *Histoire de l'Inde*, Arthème Fayard, Paris 1961. [299] Filliozat, §§ 21,260,263, s.12,159,161,197. [300] *Sayar-ul-Okul* antolojisinde, Makhtab-e-Sultania Kütüphanesi, İstanbul, MS 1742; ilk baskı, Berlin 1864, ikinci baskı Beyrut 1932, s.315; *apud Vrindavan Das, Vedic India*, VNN Vaishnava News, 25 Ocak 2000; cf. H.L. Oberoi, P.N. Oak, *A Glimpse of the Pre-Islamic Arabia*,

HinduUnity.org. [301] *Atharva-Veda* 2.7.24. [302] Örneğin *Brihad-aranyaka Upanishad* 2.4.10. [303] H. de Glasenapp' *Les littératures de l'Inde* Payot' Paris 1963' s.106. [304] Nazir Ahmad' s.369,401. [305] *A.g.e.*' s.401. [306] Kersten, s.195. [307] Messadié. *Jésus...* , not 103 ila s.465. [308] Dumézil' s.237. [309] *Bhavishya Maha Purana*, kitap III, bölüm 2, vv.17-32, (Shri Venkatesho Vijayate, temel metin ve ek açıklamalar; Khemaraj Shri Krishnadasa, editör), Shri Venkateshwara Steam Press 'Bombay' Samvat yılı 2015 (MS 1959). [310] Schuon '*The Transcendent...*' s.81,112 (not). [311] Daniélou '*Mitler...*' s.286. [312] Nazir Ahmad' s.369. [313] Hassnain' Levi' s.205. [314] Kersten' s.196. [315] Hassnain' Levi' s.203-205. [316] Messadié, *Jésus...* , not 103 ila s.466. [317] Kersten, s.196. [318] Hassnain, Levi, s.203. [319] *A.g.e.*, s.203. [320] Molla Haydar'ın *Raz-ı Hakikat*'i s.196. [321] Molla Nadiri' vr. 35 ve 69. [322] Nazir Ahmad' s.382'nin karşısındaki resim; Kersten' s.200; Hassnain, Levi, s.XVI'nın karşısındaki resim. [323] Pirzada Ghulam Hasan' cilt III' f.25 (b). [324] *Ibid.*' f. 74. [325] Nazir Ahmad' s.378'in karşısındaki resim; Kersten' s.199; Hassnain, Levi, s.1'in karşısındaki resim. [326] Khwaja Haider Malik Chaudurah, *Waqiat-i-Kashmir* or *Tarikh-i-Kashmirmss*.1617, Research Library, Srinagar, f. I-1; ayrıca Muhammadi Press, Lahore'da basılmıştır. [327] *A.g.e.*, f.11,12,56. [328] Nabi Haniyari' cilt I' f. 54. [329] H.H. Cole '*Keşmir'deki Antik Yapıların Resimleri*' W.H. Allen & Co. 'Londra 1869' illustr. 1' A' s.68-69. [330] *Ibid.*' s.8. [331] Mirza Saif-ud-Din Baig' *Khulasat-ut-Tawarikh*' mss. with Mirza Kamal-ud-Din' Srinagar 1105 A.H.' f. 7b. [332] Pandit Narayan Kaul Ajiz' *Tarikh-i-Kashmir*' MS 1723' f. 31a. [333] *Tarikh-i-Jadul*' ff. 49-51. [334] Nazir Ahmad, s.381-382. [335] Vincent A. Smith, *Akbar, the Great Mogul, 1542-1605*, S. Chand, Delhi 1966, s.207; ayrıca Penelope Chetwode '*Kulu: Yaşanabilir Dünyanın Sonu*' John Murray' Londra 1972' s.154. [336] Hassnain' Levi' s.232; cf. Bauer, s.405; *apud* Merejkowski, *Jesus the Unknown*, s.127; *apud* Kersten' s.189-190' resimli. [337] Arustu' *On Yuz Asaf*' in *Ma'arif*' vol. 34' 1' p.37 (1934). [338] Kalhana' II' 65-119' s.61-65. [339] Dr. G.M.D. Sufi, *Kashir: Being a History of Kashmir From the Earliest Times To Our Own*, cilt II, Panjab Üniversitesi, Lahor, yeniden basım Delhi 1974, Nazir Ahmad tarafından alıntılanmıştır, s.373-374; Dr. Ramesh Kumar, *Sodaratiratha : Myth, Legend and History*, *apud* the *Kashmir Sentinel*; <http://ikashmir.org>. [340] Haider Malik Chaudurah' II' 12-56; Hassan Shah'*Tarikh-i-Kashmir*' III' s.25; Kalhana' I, 63. [341] Kersten' s.201-202. [342] Ghulam Ahmad, s.61. [343] Muhammad Azam' s.85. [344] Colin M. Enriquez '*Tanrılar Diyarı. Kangra' Kulu' Chamba' Kishtwar' Keşmir' Ladakh ve Balitistan*' W. Thacker' Spink & Co.' Calcutta 1915' s.101'*de bir seyahat hikayesi*. [345] Mir Muhammad bin Khawand' cilt I' s.35; Muhammad Raza' cilt II' s.81. [346] Kersten, s.203. [347] Hasdeu, cilt II, s.25, o.t. [348] Amita Bhose' *Eminescu şi India (Eminescu ve Hindistan)*' Ed. Junimea' Iaşi 1978' s.10. [349] *Encyclopaedia Britannica*, s.v. Jewish myth and legend. [350] Joseph Jacob (ed.)' *Barlaam ve Joasaph*' David Nutt' Londra 1896. [351] *Encyclopaedia Britannica*, s.v. İran, tarihi. [352] Kersten' s.203-206. [353] Gibb' Kramers' s.24. [354] *The Book of Balauhar and Budasaf*' Bombay, pp.285-285; *apud* Kersten' pp.205-206. [355] Nazir Ahmad' s.366. [356] Es-Said-us-Sadık' s.359. [357] Muhammed İsmail' cilt II' bölüm II' s.177-178. [358] Muhammed Azam' s.82. [359] Amir-ud-Din Pakhliwal' *Taqiqat-i-Amiri*' 1235 A.H.' f.638. [360] Saif-ud-Din Baig' ff. 7b-8. [361] Abdülkadir bin Kazi-ül-Kazat Wasil Ali Han' *Haşmet-i Keşmir*' mss. no.42' Royal Asiatic Society of Bengal' Calcutta 1748' f. 68b. [362] Messadié, *Jésus...* , s.472'ye 103. not. [363] Baid-ud-Din Abdul Qasim' *Waqiqat-i-Kashmir*' mss. no.189' Royal Asiatic Society of Bengal' 1774' f. 75b. [364] Muhammed Sadık'*tan alıntı yapılan eser*. [365] Nabi Haniyari' cilt II' f. 279. [366] Mir Saadullah Şah'ın *Bağ-ı Süleyman adlı eseri*. Shri Partap Kütüphanesi' Srinagar 1780' f. 251. [367] Belikov, Kneazeva' s.190, o.t. [368] Abhedananda, s.24-25. [369] *A.g.e.*, s.III-IV'de alıntılanmıştır. [370] Francis Younghusband '*Keşmir*' Adam & Charles Black' Londra 1909' s.129-130. [371] *Al-Hilal*' cilt II' bölüm IV (1903). [372] Gibb' Kramers' s.97. [373] Enriquez' s.97. [374] Nazir Ahmad' s.375. [375] *A.g.e.*, s.374'ün karşısındaki resim. [376] *A.g.e.*, s.368'379'un karşısındaki resim; Kersten, s.208,210-212'nin karşısındaki resim.

XXIV. REENKARNASYON ÜZERİNE

"İşte, RAB'bin büyük ve korkunç günü gelmeden önce size peygamber Eliyah'ı gönderiyorum."
Malaki 4:5

"Ama ben size diyorum ki, İlyas (Eliyah) çoktan geldi"... O zaman müritler O'nun kendilerine Vaftizci Yahya'dan söz ettiğini anladılar"

Matta 17:12-13; çapraz başvuru Markos 9:11-13

Reenkarnasyon kavramı (*ya da bir dereceye kadar ruh göçü, metempsikoz⁶⁴⁹, metensomatozis, palingenesis⁶⁵⁰*) ilk zamanlardan beri maneviyat tarihinde var olmuştur. Bu kavrama göre, beden (insan, hayvan, bitki) ölümünden sonra ruh bedenden ayrılır ve böylece bir süre sonra yeni doğmuş bir birey aracılığıyla dünyevi yaşama geri dönebilir.

Bedensiz varlığı boyunca ruh tekâmül etmez. *Kutsal Kitap* bu fikirle mükemmel bir uyum içindedir: "Şeol'de ne iş, ne alet, ne bilgi, ne de bilgelik vardır.⁶⁵¹ Nereye gidersen git" (Vaiz 9:10). Eski Çin Hristiyan el yazmalarından birinde, herhangi bir faydalı eylemin yalnızca bu dünyadayken mümkün olduğu yazmaktadır: "Zihninizi ve bedeninizi arındırabilir, (*Tanrı'ya*) saygıyla ibadet edebilir ve tapabilirsiniz ya da bu dünyadayken hiçbirini ihlal etmeden O'nun disiplin kurallarına katı bir şekilde uyabilirsiniz, ancak bu dünyada değil" [1].

Goethe "Tanrı'nın ölümlerde değil, yaşayanlarda iş başında olduğuna" inanıyordu [2].

Jung şöyle yazmıştır: "Doğmanız en önemli şeydir; bu dünyaya gelmelisiniz, aksi takdirde benliğinizi gerçekleştiremezsiniz ve bu dünyanın amacı kaçırılmıştır.⁶⁵²" [3].

Dolayısıyla, evrimleşmek için ruhun reenkarnasyonu bir gerekliliktir. Evrim, ruh mükemmelliğe ulaşana kadar arınma anlamına gelir; bu da Evrensel Ruh'la birleşmeye (*Yoga, yani Atman'ın Brahman'la birleşmesi*) denk düşen bir hedeftir. Ancak o zaman "toprak olduğu gibi toprağa, ruh da onu veren Tanrı'ya döner" (Vaiz 12:7). Savurgan oğul benzetmesi (Luka 15:11-32), birçok olayın (*yaşamın*) ardından oğlun (*Benliğin*) içinden çıktığı babaya (*Tanrı'ya*) dönüşünü betimleyen bir metafordur. "Baba'dan çıktım ve dünyaya geldim; yine dünyayı bırakıp Baba'ya gidiyorum" (Yuhanna 16:28).

Reenkarnasyon kavramı, çok az istisna dışında (*Epikürcüler en dikkate değer olanlarıdır, onlar reddetmişlerdir*) neredeyse tüm antik dünyada kabul edilmiş gibi görünmektedir. Mısırlılarda [4], Hinduizm ve Budizm'de, Hellas'ta (MÖ 6. yüzyılda Pisagorcular ile⁶⁵³ ve Orfikler), Keltler (Druidler), erken Cermen halklarının yanı sıra bazı Amerikan yerlileri (*örneğin İnuitler, Huronlar, Tlingitler, Taşiyıcı kabileler*) ve Avustralya yerli kabileleri; Endonezya ve Okyanusya'da da izlerine rastlanabilir. Peru'da ölümler yeniden doğmaya hazır bir şekilde cenin pozisyonuna getirilirdi [5]. Bu tür pozisyonlar birçok tarih öncesi toplulukta bilinmekteydi ve 19. yüzyılda Afrika kabileleri arasında *şerbro' mende* ve *kissi* (Gine' Sierra Leone) şeklinde görülmüştür [6].

Eski Hindistan'ın bilgeleri için insan yaşamının nihai amacı, dönüşümler zincirinin (*samsara*; kelime anlamıyla: sonsuz hareket' Sanskr.) bağlarından (*bandha*, Sanskr.) kurtuluşa (*moksha' mukti* veya *apavarga*, Sanskr.) ulaşmaktır. Bu hedefe Hinduizm'de Yoga veya Budizm'de Nirvana (ebedi huzur) yoluyla ulaşılır.

Reenkarnasyonun itici gücü *karmadır*. Karma başlangıçta uygun şekilde yerine getirilen ve gerçek ve/veya gelecekteki bir ödüle (*punya'* Sanskr.) olanak tanıyan kurban anlamına geliyordu. Bu anlam daha sonra, bir *varoluşlar başkentinde* tesis edilen ve bir sonraki enkarnasyonu iyi eylemler için daha yüksek bir seviyeye veya önceki olumsuz eylemlerin cezası olarak sefil bir hayata (alt kast veya hatta hayvan, bitki vb.) belirleyen her türlü eylem ve iradi fiile (*karman*, Sanskr.; *kamma*, Pali) yayılmıştır. Buddha "İnsanlar eylemlerini miras alırlar" derken, *Upanişadlar* şöyle yazmıştır: "Gerçekten de kişi iyi eylemle iyi, kötü eylemle kötü olur" [7]. "Bununla birlikte, anlayışa sahip olmayan, akılsız ve her zaman saf olmayan kişi hedefe ulaşmaz, ancak reenkarnasyona (*samsara*) devam eder" [8].

İlk kâhinler (*rishi*, Sanskr.) karma bilgisini uygulamaya koymuşlardır. Kadim Sankhya sisteminin Yogileri karmayı derinlemesine incelemişlerdir. Onların mistik görüşüne göre, süptil beden içinde plazmatik bir sıvı titreşir ve plazmanın içinde geçmişteki tüm eylemlerin tohumları gömülüdür. Her yaşamda, bu karmik tohumlardan bazıları, şimdiki eylemleri etkileyen kodlanmış dürtüler ve eğilimler

olarak süptil sisteme salınır. Karma, ruhsal-manyetik bir enerji formu olan *niyati tattwa* adı verilen birincil *tattvalardan* biridir. Her karma bir titreşim, farklı bir kuvvet salınımı, sistemde titreşmeye devam eden bir *vasana* veya bilinçaltı eğilimi yaratır [9].

(*Shuddhashuddha tattvaları* veya “Saf - Saf Olmayan” *tatwalar*, Shaivite ve Shakta Tantrik metafiziğinde, *maya*'dan *purusha*'ya kadar 36 *tattva*'dan yedisini ifade eder. Ayrıca, Kashmir Shaivite kozmolojisinde, yüce bilincin içe dönüşünün beş ana bölümü (*kala*) veya aşamasından biridir.

Tattvalar şunlardır:

Māyā tattva: *Maya*, evrensel olarak biçimlendirici ve sınırlayıcı ilke, “saf olmayan alanın” ‘*maddi*’ nedenidir. *Maya*, *Sadvidya-Tattwa* (*atman*) etkisi altında, evrensel Benliği varoluşa ve bireysel ruh olan *purusha*'ya sınırlayan, “beş kılıf” olarak bilinen aşağıdaki beş *tattva*yı ortaya çıkarır.

Kalā tattva yetki veya etkinliğin sınırlanması - Her Şeyi Yapan Benlik, Küçük Yapan olur. Yaratıcılık, yetenek, ruhu manevi bilgiye çeken güç anlamına da gelebilir. Enerjisi, ruhun doğuştan gelen güçlerini bulanıklaştıran *anava-mala* perdesini kısmen kaldırır.

Vidyā tattva: sınırlı bilgi, her şeyi bilen Benlik, az bilen olur. Mevcut yaşam deneyimlerine uygun bilgi.

Rāga tattva: bağlanma, eğilim, doluluğun sınırlanması, çeşitli nesnelere karşı arzu uyandırma.

Kāla tattva: sonsuzluğun sınırlanması, tüm deneyimleri geçmiş, şimdiki ve gelecek olarak ayıran zaman olgusunu ortaya çıkarma.

Niyati tattva: özgürlüğün kısıtlanması veya sınırlanması, karma (neden ve sonuç), zorunluluk ve düzeni ortaya çıkarma.

Purusha tattva: sınırlı ruhsal bilinç, ruh veya ayrı “EGO”, öznel ilke. Beş *Kanchuka* veya “örtü” ile özdeşleşerek, Benlik (*atman*) *purusha*, yani sınırlı, göç eden ruh haline gelir ve kozmosu sınırlı bir birey olarak deneyimleyebilir.)

Karmik kavram Yahudilikte de bilinmektedir: “Kendi hatalarımız yüzünden böyle acı çekiyoruz” (2. Makabiler 7:18). “Herkes yaptığı işe göre karşılık verirsin” (Mezmurlar 62:12; çapraz başvuru Eyüp 34:11; Süleyman'ın Özdeyişleri 24:12; Yeremya 17:10; 32:19). Hristiyanlığa gelince, Yeni Ahit birçok örnek sunar ve biz bunlardan sadece İsa'nın sözlerini aktaracağız: “Doğrusu, doğrusu, size derim ki: Günah işleyen herkes günahın kölesidir” (Yuhanna 8:34). “İnsanoğlu... herkese yaptığına göre karşılık verecektir” (Matta 16:27; çapraz başvuru Romalılar 2:6; 14:12; 2 Korintliler 5:10; 9:6; Galatyalılar 6:7; Vahiy 2:23; 20:12). “Herkes kendi yükünü taşıyacaktır” (Galatyalılar 6:5). Son olarak, Yakup'un mektubunda (3:6) “yaşamın çarkı”ndan (Cornilescu'nun Romence çevirisi), başka zamanlarda “doğanın akışı”ndan (*Kral James Versiyonu*, Darby vs.; bölüm XIX A) bahsedilir.

Paul Brunton bu konu hakkında şöyle yazmıştır: “Karma gerçekten bilimsel bir yasa olmasına rağmen, Asya dinleri ve ezeli Avrupa'nın pagan inançları tarafından benimsenmiştir. Ancak tarihin bir cilvesi olarak modern Hristiyanlığın ezeli arasında da yer alabilirdi, çünkü İsa'dan sonra beş yüz yıl boyunca Hristiyan inancında yaşamıştır. Daha sonra bir grup insan, Konstantinopolis Konsili, İsa'nın ahlakını rencide ettiği için değil (*Üstadın kendi ifadesiyle mükemmel uyumundan daha asil ne olabilir? Ne ekersen onu biçersin*⁶⁵⁴) ya da Hristiyanlığın bütünlüğünü rencide ettiği için (*büyük Patrik Origen'in yazılarından daha açık bir savunusu nerede vardır?*⁶⁵⁵) ama kendi küçük kişisel önyargılarını rahatsız ettiği için. Böylece, İsa'nın ortaya çıkışından beş yüz elli yıl kadar sonra Marmara Denizi kıyılarında oturan küçük bir grup akılsız adamın, kendi mizaçlarına uymayan bir Hristiyan ilkesini sürgün etmelerine izin verilmiştir. Böylece Batı'yı, tarihin tekerleğinin dönüşünde, şimdi modern dünyaya gerçekten olduğu bilimsel gerçek olarak geri verilmesi gereken bir dini inançtan mahrum bıraktılar” [11].

Eliade, “karma yasasının ışığında, acıların yalnızca bir anlam bulmakla kalmayıp aynı zamanda olumlu bir değer de kazandığını göstermiştir. Kişinin şimdiki yaşamında çektiği acılar sadece hak edilmekle kalmaz... aynı zamanda hoş karşılanır, çünkü ancak bu şekilde bireye yük olan ve gelecekteki varoluşlarının döngüsünü belirleyen karmik borcun bir kısmını absorbe etmek ve tasfiye etmek mümkündür” [12].

Bununla birlikte, karmik yasanın yalnızca *jivatman*, bedenlenmiş ruh ile ilgili olduğunu ve kendi doğası gereği yaşam ve ölümün ötesinde olan *Atman*'ı hiç ilgilendirmediklerini kesin olarak belirtmeliyiz. Jung reenkarnasyon kavramının çok genişlediğini tahmin etmiş ve “yeniden doğuş fikri karmadan ayrılamaz... Öldüğümde yaptıklarım da benimle birlikte gelecektir” [13] demiştir. Böylece, “insan kaderini ne kadar çok görürse ve gizli eylem kaynaklarını ne kadar çok incelerse, bilinçsiz güdülerin

gücünden ve özgür seçimin sınırlamalarından o kadar çok etkilenir" [14] diye yazarak psikiyatri endişesine atıfta bulunmuş ve böylece karmanın etkisine işaret etmiştir. Ayrıca "tüm yaşayan geçmişi yanımızda taşıdığımızın" da farkındaydı [15].

Bununla birlikte, karma doktrini Hint doktrininden daha az hermetik değildir, ilk durumda bunun karşılığı Adrasteia'dır, adaleti sağlamakla görevlendirilmiş bir Tanrıcadır. Yunan panteonundaki Nemesis ve Hekate gibi ortaya çıkmıştır.

Gerçek bireyi temsil eden ruhani varlık, ancak rejeneratif süreç bedenle gelecekteki bir birliktelikten vazgeçmesine izin verecek kadar geliştiğinde fiziksel bir iyileşme ihtiyacının sonunda serbest bırakılır. Ruhun bedeni terk edebilmesi için önce ruhu bedene getiren eğilimin tükenmesi gerekir. Svedenborg da rejenerasyonun ruh henüz bedenin içindeyken başlaması ve ruhun bedeni terk edebilmesi için ileri bir aşamaya kadar devam etmesi gerektiğine inanıyordu.

Bireysel karma kolektif karmanın izini taşır. Ebeveynlerin eylemleri çocuklarının üzerine düşer. "Ben, Tanrın RAB... babaların suçunu oğulların üzerine üçüncü ve dördüncü [kuşağa] kadar yüklerim" (Çıkış 20:5; çapraz başvuru 34:7; Levililer 26:39; Sayılar 14:18,33; Tesniye 5:9 vs.), böylece insan ırkının birlikteliğine yol açar. İsa tarafından pek çok kez vaaz edilen insan sevgisi (bölüm XIX C) buradan kaynaklanır. "Size yeni bir buyruk veriyorum, birbirinizi seveceksiniz" (Yuhanna 13:34). "Komşunu kendin gibi seveceksin" (Matta 19:19; krş. 22:39) O'nun ikinci buyruğuydu (Tanrı sevgisinden sonra). Ve ayrıca: "Birbirinizin yükünü taşıyın ve İsa Mesih'in yasasını yerine getirin" (Galatyalılar 6:2).

Eski Çin Hristiyan metinlerinde de bu kavram kullanılmaktaydı. Bu nedenle, kötü insanlar söz konusu olduğunda, "bu dünyaya yeniden doğacaklar, ancak "yol dışı bir yerde" düşük ve yoksullar arasında yaşamak zorunda kalacaklar" [16].

İslam da karmaya atıfta bulunmuştur: "Enes bin Malik rivayet etti: Allah'ın Resulü şöyle buyurdu: "Bir ölü kabrine götürüldüğünde... akrabaları ve malı geri döner, amelleri ise onunla birlikte kalır" [17]. Bu garip bir iddiadır çünkü Müslümanlarda⁶⁵⁶ Bununla birlikte, reenkarnasyon fikri İslam'ın ilk günlerinde yaygındı. Böylece, *hulul* (somutlaştırma -Arapça) mükemmel insanın ya da *Tanrının* periyodik reenkarnasyonu anlamına gelirken, *ricat* bir İmam'ın ya da ruhani liderin [18]. Ayrıca ölümsüz el-Hıdr'ın ya peygamber Eliyah ya da Gnostiklerin ('*arifun*) hamisi olarak kabul edilen Yemenli Uveys el-Karani olduğuna inanılmaktadır [19].

Karma ve reenkarnasyon doktrini, ruhlar hakkında yazan Platon'da da ortaya çıkmıştır: "Şimdi, zorunlu olarak bedenlere yerleştirildiklerinde... o zaman ilk olarak, hepsinde karşı konulmaz izlenimlerden kaynaklanan tek ve aynı duyum gücüne sahip olmaları gerekir; ikinci olarak, zevk ve acının birbirine karıştığı sevgiye sahip olmaları gerekir; ayrıca korku ve öfke ve bunlara benzer veya zıt olan duygular; eğer bunları fethederlerse, doğru bir şekilde yaşayacaklardır.⁶⁵⁷ ve eğer onlar tarafından haksız yere fethedilirlirse⁶⁵⁸ [20], "ve eğer... kötülükten vazgeçmezse, sürekli olarak edindiği kötü doğada kendisine benzeyen bir hayvana dönüşecektir" [21]. "Daha iyi olan daha iyi ruhlara, daha kötü olan daha kötü ruhlara doğru yol alacaktır ve böylece, yaşamda ve ölümler dizisi boyunca... Cennetin bu kıyameti emin olun ne sizin ne de kötü yollara düşen herhangi bir başkasının asla kaçtığını iddia etmeyecektir" [22].

Reenkarnasyon fikri, Platon'a büyük saygı duyan Hippo'lu Augustinus'ta bile görülür: "Platon'un mesajı, tüm felsefenin en saf ve en aydınlık olanı, sonunda hatanın karanlığını dağıttı ve şimdi esas olarak Plotinus'ta, ustasına o kadar benzeyen bir Platoncudaki parlıyor ki, insan birlikteliğinde yaşadıklarını ya da daha doğrusu -aralarında bu kadar uzun bir zaman dilimi olduğu için- Platon'un Plotinus'ta yeniden doğduğunu düşünebilir" [23].

Ananda K. Coomaraswamy' Blomfeld ve Franklin Egerton, ruh göçüne ilişkin açık imaların *Rig-Veda* kadar erken bir dönemde var olduğunu bildirmektedir [24]. *Puranalar*, mikroplar ve amiplerden başlayarak balıklara, bitkilere, böceklerle, sürüngenlere, kuşlara, hayvanlara ve son olarak da insanlara ve *Devalara* (Tanrılar Sanskr.) kadar sekiz milyon dört yüz bin yaşam biçimi olduğunu iddia eder. İnsanlar kendi özgür iradelerine göre bu yaşam formları arasında durmaksızın yeniden doğarlar. Ruh,

aşağı türler içinde milyonlarca varoluş geçene kadar bir insan formu almayacaktır. Birey Özünü bilmeden bu ayrıcalıklı duruma erişmiş olsaydı, *ruhani bir intihar* gerçekleştirmiş ve gelecekteki reenkarnasyonu sırasında daha düşük bir formda (hayvan, bitki olarak) tekrar doğma riskini üstlenmiş olurdu. Bölüm XIX B, diğer gelişmiş hayvan türlerinin aksine insanın bazı spesifik biyolojik ve genetik özelliklerini ele almıştır. Jean Herbert, "Tanrı'nın idrakinin, yani özgürleşmenin" ancak insan halinde mümkün olduğunu ya da başka bir deyişle, insanın yaratılışın en yüksek varlığı olduğunu, çünkü sadece onun özgürleşmeye erişebileceğini açıklamıştır [25]. *Aitareya Aranyaka* şöyle demiştir: "Atman yalnızca insanda gelişir" [26]. *İncil* de Tanrı karar verdiği için insan ve diğer yaratıklar arasında ayırım yapmıştır: "İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım" (Yaratılış 1:26)' derken, diğer varlıklar için her şey farklı bir şekilde düzenlenmiştir: "Yeryüzü kendi türünden canlılar çıkarsın" (1:24). Vaiz'de beklenmedik bir farklı konum ortaya çıkar: "insanın hayvandan üstünlüğü yoktur" (3:19).

"Vedik Kutsal Yazılar ağacının olgun meyvesi" olarak kabul edilen klasik felsefi ve edebi destan *Shrimad Devi Bhagavatam*, hikayeler şeklinde anlatılan reenkarnasyon öğretilerini içerir. Bunlardan biri, oğlunun ölümünün yasını tutan Kral Chitraketu'dan ve ardından bilge Narada'nın çocuğun ruhunu çağırarak bedene geri dönmesini sağladığından bahseder. Ruh böylece Karma yasalarını ortaya çıkarmıştır: maddi eylemlerinin meyvesini aldıktan sonra, Benlik, yaşayan varlık, bir bedenden diğerine, bazen Devalar arasında, bazen daha düşük hayvan ve bitki türleri arasında, bazen de insanlar arasında geçiş yapar. Bir başka öyküde Maharaja (Büyük Kral, Sanskr.) Bharata'nın tahtını terk ederek Himalayalar'ın eteklerinde, Gandaki nehri yakınlarındaki Pulaha aşramına katıldığı anlatılır. Burada küçük bir geyik yavrusuna düşkün oldu ve meditasyonunu ihmal etmeye başladı. Bu şekilde insan yaşamının gerçek amacı olan ruhani Aydınlanma yolundan saptı. Ölümünden önce onun için önemli olan tek şey geyiğin kaderiydi, bu yüzden bir geyik olarak enkarne oldu. *Acharangasutra*'nın yazarı şöyle demiştir: "Dikkatsizliğim yüzünden birçok doğumda doğdum, birçok duygu yaşadım" [27]. *Bhagavad-Gita* da şöyle yazmıştır: "Sonunda hangi [varlık] halini düşünerek bedenini terk ederse, o varlığa ulaşır... daima onun düşüncesine dalmış olarak" [28]. Bu Kutsal Yazıya göre, reenkarnasyonların sonunda her biri saygı duyduğu şeye dönüşür [29]. *Shrimad Bhagavatam* tüm varlıkların *Maya* (İllüzyon' Sanskr.) tarafından etkilenerek, eylemlerden kaynaklanan fiziksel enerjinin sağladığı beden aracını kullanarak evrende dolaştıklarını açıklar [30]. Ruh kendi bedenini kişisel istekleriyle yaratır; Tanrı'nın dışsal enerjisi onu yalnızca bu isteklerin yerine getirilmesini sağlayacak maddi giysiye büründürür [31]. Başlangıçta canlı varlık saf ruhani bir varlıktı, ancak maddi dünyanın zevklerini tatma arzusu onun bu yüksek konumdan düşmesine neden oldu. Kademeli evrimin bir sonucu olarak, varlık insan şeklini alacak ve böylece kendisini birbirini izleyen dönüşümlerden kurtarma şansına sahip olacaktır. Bu şansı kaçırırsa, farklı yaşam biçimleri altında doğumlar ve ölümler silsilesine yeniden girecektir [32]. Gunalar tarafından etkilenen Ruh farklı bedenlere bürünür: Devalar, insanlar, köpekler, ağaçlar vs. Yüce Varlığın yanıltıcı enerjisi Maya tarafından etkilenen canlı ruh kendisini bu bedenlerden biriyle ya da diğeriyle özdeşleştirecektir. Maya'dan kurtulduğumuzda ve Ruh'un maddi dünyanın hiçbir formuna ait olmadığını anlamaya başladığımızda, ruhani seviyeye ulaşmışız demektir. Canlı varlık ruhani şeklini ve orijinal farkındalığını yeniden kazandığında, derhal Tanrı olan Yüce Biçime teslim olacaktır [33]. "Bazıları bedensel bir varlığın bedenlenmesi için bir rahme girer. Diğerleri sabit bir şeyin içine girer. Onların amellerine göre⁶⁶⁰ bilgisine göre" [34].

Upanişadlara göre "süptil beden" ve "ahlaki süptil" dünyanın Brahman'a emilmesinden sonra bile hayatta kalacak ve Brahman ile birliğe ulaşılana ("Atman Brahman'dır") ve çoklu varoluş yanılısaması bilgi edinimi yoluyla aşılanaya kadar kişisel varoluşun tekrarını etkileyecektir. Kozmik döngünün Yaratıcı'ya emilim yoluyla tamamlanması ile reenkarnasyon zincirinin bireysel Benliğin (Atman) Yüce Benliğe, Mutlak'a (Brahman) emilim yoluyla sona ermesi arasındaki paralelliği fark etmek kolaydır. *Bhagavad-Gita*'da Krishna reenkarnasyon konusunu Arjuna'ya açıklamıştır. "Ne benim, ne senin, ne de bu insanların efendilerinin olmadığı bir zaman olmadı ve bundan sonra da hepimizin yok olacağı bir zaman olmayacak. Ruh bu bedende çocukluktan, gençlikten ve yaşlılıktan geçtiği gibi, başka bir bedene bürünmesi de böyledir" [35]. Benlik (Atman) hakkında şöyle denmiştir: "O asla doğmaz, hiçbir zaman ölmez ve [bir kez] var olduktan sonra tekrar var olmaktan vazgeçmez. O doğmamıştır, ebedidir, kalıcıdır ve Ezelidir. Beden öldürüldüğünde o öldürülmez" [36]. Ve daha da ötesi: "Herkesin bedeninde yaşayan... ebedidir ve asla öldürülemez" [37]. "Nasıl ki bir insan eskimiş giysilerini çıkarıp

yenilerini giyerse, bedenlenmiş ruh da eskimiş bedenleri çıkarıp yenilerini giyer" [38]. "Çünkü doğmuş olan için ölüm kesindir ve ölmüş olan için doğum kesindir" [39]. "Benim ilahi doğumumu ve işlerimi gerçek doğasıyla bilen kişi, bedenini terk edip Bana geldiğinde yeniden doğmuş olmaz" [40]. "Brahman aleminden aşağıya doğru, tüm dünyalar yeniden doğuşa geri dönüşe tabidir, ancak Bana ulaşıldığında... yeniden doğuşa geri dönüş yoktur" [41]. "Bu Tezahür Etmemiş⁶⁶¹ Bozulmaz olarak adlandırılır. O, en yüce makam olarak anılır. O'na ulaşanlar bir daha geri dönmeyiz" [42]. Aksi takdirde, cehalet içinde ölen kişi daha düşük bir varoluş biçiminde yeniden doğacaktır [43]. Dr. Haridas Chaudhuri açıklıyor: "Her birey bilgelik ve yüce olanın bilgisi için bu ruhani potansiyele sahiptir. Bir öğretmen yaptığı şey, ruhani potansiyelimizi uyandıran enerji titreşimlerini iletmek veya aktarmaktır. Sadece kendi ruhsal enerjimizin uyanışı veya gerçekleşmesi yoluyla⁶⁶² Böylece gerçeği bilebiliriz. Gerçeğin ışığı aktarılamaz. Bireyin içinde çiçek açması gerekir. Bir öğretmen yalnızca kendi ruhani potansiyelimizi harekete geçirmemize yardımcı olabilir" [44]. İnisiasyon dönemi boyunca ruhani usta (Guru) müridin karmasını tamamen kendi üzerine almayı kabul eder. Eğer mürit, Guru tarafından verilen öğretilere tamamen uyarsa, reenkarnasyon zincirinden kurtulmuş olur. Bu nedenle mürit aşağıdaki mantrayı [45] söyleyerek Guru'suna ibadet eder: "Gurur Brahma, Gurur Vishnu, Gurur Devo Maheshwara, Gurur sakshat (veya Gurureva) Parabrahma. Tasmai Shri Guruve Namaha" (Sanskrit): "Guru Brahma'dır, Guru Vishnu'dur, Guru Yüce Rab'dir (Shiva); doğrusu, Guru Parabrahman'dır (Eşsiz Tanrı). Tanrısal Guru'nun önünde eğiliyorum".

Ramana Maharishi açıkladı: "Üstat nedir? O her şeyden önce Öz'dür... Tanrı, Guru ve Öz özdeştir... Üstat Tanrı'dır... İnsan-guru ile Tanrı-guru arasında fark yoktur... Üstat içimizdedir" [46]. *Sri Guru Granth Sahib* [47] de şöyle der: "Guru Tanrı'dır ve Tanrı Guru'dur" (*Gur Parmesur eko jaan*). Benzer bir görüşle Sufiler, ilahi yardım (*tevfik*, Arap.) [48] dışında hiçbir şeyin mümkün olmadığı gerçeğinde ısrar ederler ve burada Sufi üstadının (*seyh*, Arap.) yardımını görürler. Ancak Hint anlayışına göre Guru'yu Tanrı gönderir ve Tanrı'nın kendisi o kişiyi gönderdiği Guru'ya çekmedikçe hiç kimse Guru'yu bulamaz. Sih Kutsal Kitabında şöyle yazar: "*Pooraa Satgur taa milai joo nadar kreyee*" (Kişi Mükemmel Gerçek Guru ile ancak Rab ona Lütuf Bakışını bahsettiğinde karşılaşır) [49]. Aslında İnciller de tam olarak aynı şeyi yazmıştır: "Beni gönderen Baba onu çekmedikçe kimse bana gelemez" (Yuhanna 6:44; krş. 6:65). Başka bir deyişle, bir ruh hazır olduğunda, Tanrı ona Gerçek Guru olarak yardım gönderir; kişi Gerçek Guru ile tanışmak için önce Tanrı'nın lütfunu (*prasada*, Sanskrit) kazanmalıdır. Gerçekten de, müridin tüm çabalarına rağmen, "Kundalini uyurken, Guru'nun lütfuyla uyandırılacaktır" [50]. "Dhyana'nın kökünde Guru'nun formu vardır. Pujanın kökünde Guru'nun Ayakları vardır. Mantranın kökünde Guru'nun sözleri vardır. Ve tüm kurtuluşun kökünde Guru'nun lütfu vardır" [51].

"Nanak diyor ki: "İçimdeki Guru bana Tanrı'yı ifşa etti ve şimdi doğum ya da ölüm diye bir şey olmadığını görüyorum"" [52]. "Ey anne, Guru olmadan İlahi bilgi elde edilemez. Bilgisiz insan etrafta dolaşır, ağlar ve çeşitli şekillerde feryat eder. Ama Dünyanın Efendisi onlarla buluşmaz. Beden duygusal bağlılık ve kederle beslenir ve bu yüzden sayısız reenkarnasyona sürüklenir" [53]. "Rab'be sırtını dönenler O'ndan ayrılacak ve tekrar tekrar reenkarnasyona mahkûm olacaklardır" (*Vemukh hoye Ram te lagan janam vijog*) [54].

T. Singh, *Gurbani Üzerine Düşünceler* adlı eserinde bu kutsal kitaptan alıntılar yapmıştır: "Aziz ruhlarla birliktelik sayesinde Kundalini uyanır ve yüce mutluluğun Efendisi'nden zevk alınır (*Kundilinisurhji sat sangat parmanand guru mukh machaa*)" [55], Müfessir açıklamıştır: "Kundalini ya Yoga ile ya da ruhani Üstatların sistemi ile uyandırılabilir veya salıverilebilir... Ruhani Üstatların yolu *Saadh Sangat*'a veya aziz ruhların topluluğuna katılmayı içerir... Saadh Sangat'ta kişi Kundalini'yi uyandırmak için gerekli olan özdenetim ve zihinsel saflığa erişir. Bu yol ruhani Üstatlar tarafından bu Kali Yuga (Karanlık Çağ) çağı için daha pratik, basit ve etkili olarak ilan edilmiştir. Uyanmış Kundalini durumu Gurbani'de "onuncu kapının" açılması da dâhil olmak üzere pek çok isimle anılır... Özetle, Kundalini'nin uyanışı esasen aşağıdakilerle aynıdır: *Dasam Duar*'ın açılması⁶⁶³ veya onuncu kapı; Aydınlanma; Ruhun Gerçekleştirilmesi; *Anhad Naad*'in işitilmesi; Beş sesin veya *panch shabad*'in işitilmesi; Ebedi mutluluğa erişme; "Gerçek evde" yerleşik olma; Maya'nın üç halinden kurtuluş; Jivanmukta veya özgürleşmiş insan; Adanmışlıkta tam özümseme; Dördüncü halin veya *Chautha Pad*'in elde edilmesi vb." [56].

Pisagor reenkarnasyona inanıyor ve önceki yaşamlarını hatırladığını iddia ediyordu [57]. Empedokles birincisi hakkında "tüm zihniyle uzandığında on ya da yirmi insan neslindeki her şeyi kolayca gördüğünü" söylemiştir [58].

Empedokles de ruhun, ayrılmış olduğu İlahi olanla birleşmesini sağlayacak nihai arınmadan önce "kutsanmışların meskenlerinden... dolaşması, zaman boyunca her türlü ölümlü biçimde doğması, bir zahmetli yaşam yolunu diğeriyle değiştirmesi gerektiğini" [59] düşünür. "Ben de şimdi bu yoldan gidiyorum, çılgınca çekişmelere güvenen Tanrılardan bir kaçak ve gezgin olarak" [60] diye kabul eder. Kendisini tanıtmıştır: "Çünkü ben zaten bir zamanlar bir oğlan, bir kız, bir çalı ve yüzerken denizden atlayan bir balıktım" [61].

Platon [62] Sokrates'in şöyle dediğini aktarmıştır: "Her ruhun bir dizi bedeni yıprattığını kabul edebiliriz". Krito sorduğunda: "Seni ne şekilde gömelim Sokrates?" Sokrates ölümsüz *Ben'ine* (gerçek ben) atıfta bulunarak cevap verir: "İstedığınız şekilde, ama önce beni, gerçek beni yakalamalısınız... siz sadece bedenimi gömüyorsunuz" [63].

Platon'un kendisi de reenkarnasyon üzerine yazmıştır. *Phaedo*'da ve diğer *Diyaloglarında* [64] 'orfik kavram, bir dizi insan ya da hayvan bedeni aracılığıyla ölümsüzlüğe dair felsefi bir doktrine dönüştürülmüştür. (*Orfizim veya nadir kullanımıyla Orfikizm, eski Yunanistan'da gizemli bir dindir. Orpheus tarafından kurulduğu söylenir. Orpheus, Hades'in yer altı dünyasına gitmiş ve dönmüştür.*) Zıtlıklar yasası doğayı yönettiğine göre, ölümün yaşamı takip etmesi gibi yaşamın da ölümü takip edeceğini varsaymak zorundayız. Yaşamın hiçlikten doğması imkânsız olduğundan, öldüğünü gördüğümüz varlıkların yaşama dönmesi gerekmiyorsa, her şey ölümün içine çekilerek sona erecektir. Proclus için insan, bir bedeni kullanan bir ruhtur.

Milattan biraz önce, büyük şair Ovid, *Metamorfozlar*'ında reenkarnasyon hakkında yazmıştır [65]. Metempsihoz fikri Gnostikler ve onların takipçileriyle birlikte gelişecektir (bölüm XX C4). Dolayısıyla, Hristiyan Kilisesi içinde ruh göçü öğretisi yalnızca Gnostikler ve Maniheiztler tarafından benimsenmiştir. Gnostikler insan ruhunu kozmik (evrensel) ruhun bir "kıvılcımı" ya da unsuru olarak görüyorlardı. Bireysel ruh, gerçek doğası (Benlik; bölüm XIX C) hakkında hiçbir şey bilmediği ve kökenine geri dönme arzusu taşımadığı sürece art arda yeni bir bedende enkarne olmak zorundaydı [66]. *Yuhanna Apokrifonu* kurtuluş fikrini savunur. Sahte ruhları tarafından yoldan çıkarılmış olanlar da dahil olmak üzere tüm ruhlara kurtuluştan pay alacaktır - bu sonuncusu ancak yaşam Ruhuna sahip olan diğer ruhlara tarafından eğitildikten sonra. Sadece Ruh'a karşı saygısızca küfür ebedi cezayı gerektirir [67]. Bu İncilleri hatırlatmaktadır: "Her kim Kutsal Ruh'a karşı konuşursa, ne bu çağda ne de gelecek çağda bağışlanmayacaktır" (Matta 12:32; krş. Markos 3:29; Luka 12:10). Sahte ruh, kurtuluşu sağlayan tek şey olan Yaşayan (*Aydınlanmış*) Ruh'a karşıttır. Gnostik Theodotus şöyle yazmıştır: "Özgürleştiren şey, kim olduğumuzu, ne olduğumuzu, nerede olduğumuzu, nereye fırlatıldığımızı; nereye doğru hızlandığımızı, neden kurtulduğumuzu, doğumun ne olduğunu ve yeniden doğuşun ne olduğunu bilmektir" [68] Naassenes'in Hippolytus'undan bahsederken, "(ruhun) bu çeşitli değişimlerini İncil'de 'Mısırlılara göre' diye yazdırdıklarını" [69] söylemiştir. Provence'lı Kathariler reenkarnasyonun Maniheizt doktrinin bitkiler alanını da eklediği hayvanlar âleminde de mümkün olabileceğini kabul etmişlerdir [70]. Radikal Katharilere gelince, onlar ruhların "hakikatin bilgisine ulaşana kadar bedenden bedene göç ettiklerine" inanıyorlardı (*vadunt incorporando se de corpore in corpore, dum veniunt ad cognoscendum veritatem*, Lat.); bedenden bedene bu kadar çok sayıda göçten sonra, ruh göksel bedenini ve ruhunu geri kazanabilir. Venedik'teki Bibliotheca Marciana'nın Nanni fonunda bulunan 14. yüzyıla ait bir elyazmasına göre, Bosnalı Patarini ruhların "bir veya daha fazla bedende tövbe ettikten sonra cennete döneceğine" inanıyordu [71].

Reenkarnasyon doktrini *Ennead*'da (MS 205 - 270 civarı) da bulunmuştur⁶⁶⁴. Plotinus'un: "Hayatın tüm değişen kıyametlerinde kederlenen ve ağıt yakan insan, içsel ruh değil, yalnızca dünya tahtalarında rolünü oynayan insanın, dışsal insanın hayalidir" [72]. Émile Bréhier'in *Philosophie de Plotin* adlı eserinde belirttiğine göre, bu Yeni-Platoncunun düşüncesine *Upaışadların* felsefesi damgasını vurmuştur.

Hristiyanlar tarafından genel olarak benimsenen görüşün aksine, *Kutsal Kitap* reenkarnasyonu kabul eden eski yazılar arasında bir istisna değildir. Bu fikri *İncil*'den silme girişimleri olsa da, izleri hem Eski hem de Yeni Ahit'te hala mevcuttur.

Jean Herbert reenkarnasyon fikrinin "önde gelen Katolik yazarların karşı çıkmasına rağmen Katolik Kilisesi tarafından asla reddedilmediğini" fark etmiştir [73].

Eski Ahit, ruhun (*neshamah*, İbr.) yeni bir bedende yeniden doğuşuna olan inancın açık kayıtlarını içeriyordu. Burada sadece iki örnek vereceğiz.

Bunlardan ilki, Weinreb'in Nemrut'un hikâyesinde olduğu gibi sığır biçimindeki cezalandırıcı reenkarnasyona bir ima olarak gördüğü *Yunus Kitabı* ile ilgilidir [74].

İkincisi, Eliyah'ın reenkarnasyonu kehanetiyle sonuçlanan Eski Ahit'nin sonuna atıfta bulunur: "İşte, RAB'bin büyük ve korkunç günü gelmeden önce size peygamber Eliyah'ı gönderiyorum. O babaların yüreğini çocuklara çevirecek..." (Malaki 4:5,6).

Meyers Ansiklopedisi'ne göre: "İsa'nın dönemindeki Yahudiler ruh göçüne dair genel bir inanca sahipti.⁶⁶⁵ Talmudistler Tanrı'nın sınırlı sayıda Yahudi ruhu yarattığını ve bu ruhların Yahudiler var olduğu sürece geri döneceğini, ara sıra hayvan formunda cezalandırıcı reenkarnasyonlar yaşayacağını, ancak Son Yargı Günü'nde hepsinin arınacağını ve Vaat Edilmiş Topraklar'da doğruların bedeninde yeniden doğacağını varsaymışlardır" [75].

Haham Manasseh Ben Israel (1604-1657) *Nishmath Hayem' adlı* eserinde şöyle yazmıştır: "Ruhların göçü doktrini, kilisemizin tüm topluluğu tarafından tek bir ağızdan kabul edilen sağlam ve yanılmaz bir dogmadır... Bu nedenle, *Zohar* ve Kabalistlerin tüm kitapları tarafından doğruluğu tartışılmaz bir şekilde kanıtlanmış olan bu dogmayı alkışlarla kabul etmekle yükümlüyüz". *The Dybbuk*'un yazarı S. Ansky (gerçek adı: Solomon Judah Rappaport, 1863-1920), insan ruhunun birçok dönüşümden geçerek acı ve kederle varlığının kaynağına, yukarıdaki Yüce Taht'a çekildiğine inanıyordu [76]. Yeni Ahit'te reenkarnasyona açıkça atıfta bulunulmuştur ancak bunlar ya kasıtlı olarak göz ardı edilmiş ya da yanlış yorumlanmıştır. Reenkarnasyon inancı ezeli Hristiyan topluluklarında genel olarak kabul görmüştür. Bu durum 553 yılında İmparator Justinianus'un kışkırtmasıyla (İmparatoriçe Theodora'nın ölümünden kısa bir süre sonra) Konstantinopolis'te toplanan Beşinci Ekümenik Konsil'de reenkarnasyonun sapkınlık olarak ilan edilmesine ve Hristiyan öğretilerinden tamamen dışlanmasına kadar sürmüştür [77]. Papanın katılmasının yasak olduğu konsil, Origen'in reenkarnasyonla ilgili yazdıklarının (örneğin ruhların önceden varoluşu) anatematize edilmesine karar vermiştir. Aslında Origen'in eserleri etrafındaki tartışmalar 250 yılı civarında başlamıştır. Olimposlu Methodius, Salamisli Epiphanius, Kudüs Piskoposu Theophilus ve Jerome, Origen'in eski eleştirmenleri arasındaydı ve böylece Origen'in baş eseri *De Principiis*'e (*Peri archon*) karşı dokuz anatema öneren bir risale yazan Justinianus'un işini kolaylaştırdı. Nihayetinde 553 Konsili Origen'in yazılarını on beş anatemayla suçlayarak mahkûm etti [78].

Aynı konuda Joe Fisher şunları yazmıştır: "Yeniden doğuşun "korkunç restorasyonunun" İmparator Justinianus tarafından kınandığı MS 553 yılından bu yana, inananlara ölümsüzlüğün ruhani kız kardeşi olan reenkarnasyonu görmezden gelirken ebedi hayata inanmaları öğretilmiştir... Piskoposlar 1274 ve 1439 konseylerinde yeniden doğuş doktrinini iki kez daha dolaylı olarak kınamışlardır⁶⁶⁶ Cennet, araf ve cehennem hakkında gürleyen iddialarla. Yine de birçok yaşamın ruhsal evrimimiz için, birbirini izleyen yılların fiziksel gelişimimiz için olduğu kadar gerekli olduğuna dair kadim inanç ortadan kalkmayacaktır" [79].

James Morgan Pryse [80] Yeni Ahit'te reenkarnasyona dolaylı olarak atıfta bulunan çok sayıda pasajı gözden geçirmiştir.

Eliyah'ın bu dünyaya geri döneceği kehanetinden birkaç yüzyıl sonra, Tanrı'nın Meleği Zekeriya'ya "babaların yüreklerini çocuklara çevirmek için Eliyah'ın Ruhü ve gücüyle ondan önce gidecek..." (Luka 1:17) bir oğlun (Vaftizci Yahya) doğacağını duyurdu. Burada Eliyah'ın bu dünyaya dönüşüne atıfta bulunarak Eski Ahit'yi sonlandıran Malaki 4:5-6 ile aynı fikri bulmak bizi şaşırtacaktır! Dolayısıyla, Yahya olarak yeniden bedenlenen Eliyah, Kutsal Yazılar'ın iki bölümünü birleştirmek için yüzyıllar boyunca bir köprü olmuştur. Melek haberinin ilk unsuru - Vaftizci Yahya'nın ilahi bir haberci olarak duyurulması (Matta 11:10; Markos 1:2; Luka 7:27)- Eski Ahit'nin son kitabında da mevcuttu:

"Habercimi gönderiyorum, o da önümdeki yolu hazırlayacak" (Malaki 3:1; krş. Yeşaya 40:3). İki metin arasında geçen süre yaklaşık 870 yıldır!

İsa da aynı şeyi söyledi: "Bütün peygamberler ve Kutsal Yasa Yahya'ya peygamberlik etti. Eğer bunu kabul ederseniz, gelecek olan Eliyah'tır" (Matta 11:13-14). Sadece Hristiyan teolojisi *bunu kabul etmeyi reddetti!* Ve İsa devam etti: "İşitecek kulağı olan işitsin" (11:15). Ancak Hristiyan din adamları *bu sözlere kulaklarını tıkadılar ve diğerlerini İsa'nın sözlerine karşı sağır yapmak için ellerinden geleni yaptılar!*

Görünüşe göre İsa Mesih daha iyi anlaşılacak istiyordu; bu nedenle aynı İncil'de müritleri tarafından ikinci kez sorulduğunda "Öyleyse din bilginleri neden İlyas'ın⁶⁶⁷ önce gelmeli mi?... Onlara şu yanıtı verdi: "... İlyas çoktan geldi" dedi... O zaman müritler onun kendilerine Vaftizci Yahya'dan söz ettiğini anladılar" (Matta 17:10-13). Aynı anlatım Markos'a göre İncil'de de yer alır (9:11-13).

Mürit İlkesi'nin her iki enkarnasyonu da tüylü giysilere sahipti (2 Krallar 1:8; Matta 3:4), ancak hem Eliyah'ta (ateşten bir arabada göğe alındı; 2 Krallar 2:11) hem de Yahya'da ("O yanan ve parlayan kandildi ve siz bir süre onun ışığında sevinmeye istekliydiniz"-Yuhanna 5:35) kendini gösteren ışıktan dokunmuştu. Aynı şekilde Adem ve Havva da (Yaratılış 3:21; bölüm XIX C ve XXIII B).

Ayrıca, Eliyah için kutlanan ayinde, Vaftizci Yahya gibi (Matta 11:10; Markos 1:2; Luka 1:17,76; Yuhanna 1:23), ona öncü, yolu hazırlayan (çapraz başvuru Malaki 3:1) denmiştir.

Yuhanna (1:21) Eliyah olduğunu inkâr ettiği için, reenkarnasyona karşı olan Hristiyanlar bu fırsatı yukarıdaki hipotezi reddetmek için kullanırlar. Ancak bunun açıklaması oldukça basittir: Yuhanna ya kendisi ve önceki bedenlenişi (Eliyah) arasındaki *biyolojik ayrımı göz* önünde bulundurmuştur ya da kendisinin gerçekten de Eliyah olduğunu *göz ardı* etmiştir. Her neyse, bu oportünist bakış açısını kabul etmek, Eliyah'ın bir sonraki enkarnasyonunu Vaftizci Yahya olarak ilan eden İsa'nın sözünden şüphe etmek anlamına gelecektir.

"Onlara şöyle sordu: "Halk benim kim olduğumu söylüyor?" Ama onlar cevap verdiler: "Vaftizci Yahya, başkaları İlyas, öbürleri de eski peygamberlerden birinin dirildiğini söylüyorlar" dediler." (Luka 9:18-19; Matta 16:13-14; Markos 8:27-28). Burada vurgulanması gereken nokta, İsa'nın müritlerin reenkarnasyonu ima eden hipotezlerine *karşı hiçbir şey* söylemediğidir.

Müjdelerdeki bir başka önemli kanıt da doğuştan kör olan bir adamın iyileştirilmesiyle ilgilidir.

"Müritleri ona şöyle sordular: "Bakın, kim günah işledi, bu [adam] mı, yoksa ana babası mı, ki kör doğdu?" (Yuhanna 9:2). Bu soru kuşkusuz müritlerin reenkarnasyonu kabul ettiklerini gösteriyordu; aksi takdirde *kör doğan bir adam kendi günahları için* nasıl acı çekebilirdi? Eğer zaten kör doğmuşsa, günah işlemeye ne zaman vakti olmuştu? *Sadece doğumundan önce, yani bir önceki yaşamında!* Burada sadece reenkarnasyon değil, aynı zamanda karma ilkesi de geçmiş bir yaşamda işlenen suçun cezası olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Cehennem'deyken" (Luka 16:23) zengin bir adam İbrahim'den zavallı Lazar'ın dünyaya gönderilmesini ister: "Yalvarırım baba, onu babamın evine gönderir misin?" (16:27) İbrahim, Lazar'ın akrabalarının "[ölüler arasından] biri dirilse bile ikna olmayacaklarını" söyler (16:31). Burada zengin adam reenkarnasyona atıfta bulunmuş, kıyamet günü gerçekleşeceği varsayılan dirilişe hiç değinmemiştir.

Mektuplarda şöyle yazar: "Bakın, size bir sır vereyim: Hepimiz uykuya dalmayacağız, ama hepimiz değişeceğiz" (1. Korintliler 15:51).

Son olarak, *Petrus İncili* Vaftizci Yahya'nın reenkarnasyona inandığı sonucunu çıkarır [81].

Bu örneklerin kendi adlarına konuştuklarına inanıyoruz. Aksi takdirde, her yerde söz edilen ölülerin dirilişi reenkarnasyondan başka bir anlama gelmez. İsa'nın Kendisi, Yeni Ahit tarafından duyurulan ikinci gelişi için yeniden bedenlenecektir, dünyanın sonunda geri döneceği söylenen Melkisedek olarak önceki bedenlenişi hakkında hiçbir şey söylememektedir (bölüm XIX B).

Reenkarnasyon doktrininin düşmanları çeşitli Kutsal Kitap metinlerini kullanarak bu doktrine karşı mücadele etmek için boşuna çaba sarf etmektedirler. Karşı argümanlarımıza karşı çıkarak onların argümanlarını gözden geçireceğiz.

1) Oğlunun ölümü üzerine Davut şöyle dedi: "Ama şimdi o öldü, neden oruç tutayım? Onu geri getirebilir miyim? Ona gideceğim, ama o bana dönmeyecek" (2.Samuel 12:23). Gerçekten de Davut'un oğlunu diriltecek gücü yoktu. Yine de alıntılanan metin reenkarnasyon fikrine saldırmaz, çünkü Davut'un oğlu eski şekliyle geri dönmezdi; dahası, bu olay ancak Davut'un ölümünden sonra gerçekleşirdi.

2) Aynı kitapta şöyle yazmaktadır: "Ölmemiz gerek; yere dökülen su gibi ki, bir daha toplanamaz; ve Tanrı onun canını almamıştır" (14:14). Burada metin açıkça bedenin maddi bileşenlerinin ölümle birlikte parçalanmasına, dolayısıyla bedenin yeniden oluşturulmasının umutsuzluğuna atıfta bulunmaktadır. Böylece bu parça, kemiklerin etle giydirilerek diriltileceğine ilişkin çocukça görüşü reddeder. Ancak Ruh ölümünden sonra da varlığını sürdürmektedir, aksi takdirde tam olarak Ruh'un yaşamıyla ilgili olan "Tanrı onun canını almamıştır" atasözü anlamdan yoksun olurdu.

3) "Beni görenin gözü artık beni görmeyecek; gözlerin üzerimde ama ben yokum. Bulut yok olup gider, Şeol'e inen bir daha çıkmaz. Bir daha evine dönmeyecek, yeri onu bir daha tanımayacak" (Eyüp 7:8-10). Yukarıdaki alıntıda olduğu gibi, bu metin fiziksel bedenin çürümesine atıfta bulunmaktadır. Ruh yeniden bedenlendiğinde, "artık evine dönmeyeceği", yani eski (çürümüş) bedenine dönmeyeceği ve yeni fiziksel özelliğini tanımayacağı anlaşılabilir.

4) "Onlar ettendi, geçip giden ve bir daha gelmeyen bir nefes" (Mezmurlar 78:39). Metinde kesinlikle fiziksel bir çağrışım vardır (beden), örneğin buradaki "nefes" Ruh'un ortadan kaybolması değil, yalnızca fiziksel solunumun durması anlamına gelir.

5) İsa'nın iyi kalpli suçluya hitabı: "Bugün cennette benimle birlikte olacaksın" (Luka 23:43) ifadesi, İsa'nın Aydınlanması'ni elde ettiğini, yani İsa Mesih'in lütfuyla Sahasrara cennetinin onun için açıldığını ifade eder.

6) Korintliler'e ikinci mektubun metni (5:1'4'8) Ruh'un fiziksel bedenden ayrılmasını göz önünde bulundurur. Tanrı'dan gelen ve göklerde ebedi olan bina sadece reenkarnasyon bağlarından kurtulmuş olanlar içindir.

7) Reenkarnasyonu inkar etmek için başvuru Yargı'ya ilişkin tüm Yeni Ahit referansları (Matta 25:31-34'41'46; Markos 8:38; 10:40; Luka 13:27-29; Yuhanna 5:28-29; Elçilerin İşleri 17:31; Vahiy 20:11-15 vs) aslında Büyük Döngü'nün sonuyla ilgilidir (bölüm XIX A).

8) Pavlus'un kişisel görüşü: "İnsanların payına bir kez ölmek ve bundan sonra yargılanmak düştüğü gibi" (İbraniler 9:27), insani değil ilahi iradeye bağlı bir gerçeğe dayanmaktadır: "Böylece İsa Mesih de, birçoklarının günahlarını yüklenmek üzere bir kez sunulduktan sonra, kurtuluş için günahsız olarak kendisini arayanlara ikinci kez görünecektir" (9:28). Reenkarnasyon zinciri içinde, karmik yasa her ölümünden sonra önceki yaşam davranışının yargısı gibi hareket etmiştir.

İsa'nın Kendisi sık sık *kurtuluştan* söz etmiştir ve biz bununla karmik yasadaki, sonsuz reenkarnasyonlar zincirinin esaretinden kurtuluşu anlamalıyız. "Beni tutsaklara kurtuluşu müjdelemem için gönderdi" (Luka 4:18), yani reenkarnasyonların tutsaklığından kurtuluş. "Eğer Oğul sizi özgür kılar, gerçekten özgür olursunuz" (Yuhanna 8:36). "Gerçeği bileceksiniz ve gerçek sizi özgür kılacak" (8:32). Çünkü "bir kimse sözümü tutarsa, ölümü asla görmeyecektir" (8:51). *Kur'an* ayrıca reenkarnasyona da atıfta bulunur. "Siz ölü idiniz, O sizi diriltti, sonra sizi öldürecek, sonra sizi diriltecek, sonra O'na döndürüleceksiniz" (2.26; krş. 2.151). "Ölümle karşılaşmadan önce onu özlüyordunuz; şimdi onu gördünüz, oysa bakıyordunuz" (3.137). "Sizi yaratan, sonra rızıklandıran, sonra öldürecek, sonra diriltecek olan Allah'tır" (30.39). "Aranızda ölümü biz takdir

ettik; biz asla geçilmeyiz; ta ki sizin benzerlerinizi değıştirelim ve sizi bilmediğiniz bir biçimde yeniden yaratalım" (56.60-61). "Sen ölüden diriye çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın" (3.26). "Sen mutlaka aşama aşama ilerleyeceksin" (84.19).

Sufi üstadı Cüneyd "insan var olmadan önceki haline dönmelidir" [82] derken, İranlı mistik Aziz Nasafi şöyle demiştir: "Her canlı varlığın ölümünde ruh ruhlar dünyasına, beden de bedenler dünyasına geri döner. Ancak bu süreçte sadece bedenler değışir" [83].

Ünlü Sufi şair Celaleddin Rumi *de Buhara Prensi'nin Vakil'i* adlı şiirinde şöyle yazmıştır: "Bir mineral olarak öldüm ve bir bitki olarak dirildim/ Bir hayvan olarak öldüm ve bir insan olarak dirildim/ Öyleyse neden ölürek daha az olmaktan korkayım ki?" / Yine bir melek olarak yok oluşı maruz kaldığımda,/ İnsanın kavrayışını aşan bir şey olacağım!" / Bırak o zaman var olmayayım, çünkü var olmayı/ Bana org sesleriyle şarkı söylüyor: "O'na döneceğiz" [84]. Son ayet bizi *Kur'an'a* gönderir: "Biz Allah'a aidiz ve O'na döneceğiz" (*inna li-Lahi ve inna ilahyi raci'un*, Arab.; 2.151) (bölüm XXV). Aynı şekilde, Mevlana da büyük hocası Tebrizli Şems'i takip ederek şöyle yazmıştır: "Ot şeklinde olduğumuz zamanlar oldu. Sonra bitki, sonra kuş, sonra da hayvan şekline girdik. Nihayetinde görkemli insan formuna geldik. Yaratılışın zirvesine ulaştık. Ey can, şimdi bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirelim" [85]. Mevlana, insanın kendisini özdeşleştirdiği sonsuz sevgi okyanusu (bölüm XIX A) olarak tasvir edilen Tanrı'yı yeniden bütünleştirme çabasını ifade etmiştir: "Benim olduğum okyanus kendi dalgalarında boğuluyor. Garip sınırsız okyanus benim!" [86].

Benzer bir metin Sih Kutsal Kitabında da bulunabilir: "Sayısız enkarnasyon için, bir solucan ve bir böcektin;/ Sayısız enkarnasyon için, bir fil, bir balık ve bir geyiktin./ Sayısız enkarnasyon için, bir kuş ve bir yilandın./ Sayısız enkarnasyon için, bir öküz ve bir at olarak boyunduruk altındaydın" [87].

Kabala, eski Yahudilerde var olan reenarnasyon inancını devralıp geliştirirken, Pisagorcun metempsikozun popüler bir kabul görmesini sağlamıştır [88]. Papus'un sözleriyle, metempsikoza göre "ruh ölümsüzdür, ancak mükemmel hale gelene kadar ilahi mutluluğa erişmez ve bunu başarmak için genellikle birkaç beden içinde yaşamak zorundadır... Tüm ruhlar dünyanın başlangıcında yaratılmıştır ve hepsi mükemmelleştiğinde İsa Mesih gelecektir" [89]. *Zohar* şöyle yazmıştır: "ruhlar köken aldıkları mutlak maddeyle yeniden bütünleşmek zorundadır. Ancak bunun için tohumları içlerinde olan mükemmelliklerini geliştirmeleri gerekir. Bir yaşam süresince buna uymazlarsa, Tanrı'yla yeniden bir araya gelmelerini sağlayan koşullar yerine getirilene kadar ikinci, üçüncü ve daha fazlasına başlamak zorunda kalacaklardır" [90]. Bu kavram daha sonra Hasidik doktrin tarafından benimsenmiştir (bölüm XXV C). *Zohar* da "sürekli olarak geçmişteki kabahatlerini telafi etme, dünyadaki eski yaşamının kusurlarını telafi etme durumunda olan insan "dan bahsederken karmik kavrama atıfta bulunmuştur [91]. Kabalistik *Safed* Okulundan sonra (16. yüzyılda gelişen), "Mısır'dan çıkan ve Sina Dağı'nda *Tevrat*'ı alan İsrail ruhlarının sayısı 600.000'di. Ruh göçü yasalarına ve ruhun parçalandığı kıvılcımların dağılımına göre, bu 600.000 Ezeli ruh İsrail'in her neslinde mevcuttur" [92]. "Bedenin dış tarihteki sürgünü, ruhun bedenlenmeden bedenlenmeye, bir varlık biçiminden diğerine göçlerindeki sürgünüyle paraleldir. Ruhun sürgünü olarak metempsikoz doktrini, Lurianik dönemi izleyen kuşakların Yahudi kitleleri arasında benzeri görülmemiş bir popülerlik kazanmıştır" [93]. Eckhart'ın düşüncesi ruhun Tanrı'yı arzuladığı fikrine odaklanmıştır. Ondan geldikten sonra, Renli Üstat tarafından *In Johannem* adlı vaazında gösterildiği gibi, başlangıcı olduğu kadar sonu da olan O'na geri dönmelidir: "Yaratığın doğası Tanrı'yı kendisinden daha çok sevmek ister... Başlangıç ve son... özdeşir" [94].

İtalyan filozof Giordano Bruno (1548-1600) ruhun bir beden olmadığını, bir bedende ya da başka bir bedende yaşayabildiğini ve aynı zamanda bir bedenden diğerine göç edebildiğini savunmuştur [95].

Voltaire Aydınlanma döneminde şöyle yazmıştır: "Metempsikoz fikri belki de bilinen evrenin en eski dogmasıdır". "Reenarnasyon doktrininin ne saçma ne de yararsız" olduğunu ileri sürmüş ve eklemiştir: "Sonuçta, iki kez doğmak bir kez doğmaktan daha şaşırtıcı değildir" [96].

Burada Elizabeth de Steiger tarafından kaydedilen Mary Ann South (1817 doğumlu ve daha sonra Bayan Atwood olmuştur) ile yapılan bir röportajdan bir alıntı vereceğiz: "Simya İlahi Kimyadır ve yaşamın dönüşümüdür; bu nedenle ruh ve beden arasındaki aracı olan şey değıştirilir ve ruh

bedenselliğin zincirlerinden kurtulur. Beden sadece bir kabuk olarak bırakılır. Bu insanlar bedenlerini sadece bir palto gibi giyerler... Felsefi Çözölme'de beden, ruh ve can ayrıdır; beden nefessiz kalır; diğer ikisi ona bir iplik gibi bağlanır ve bu durum yeniden çözölme gerçekleşene kadar devam eder" [97].

George Whatley'e yazdığı bir mektupta Benjamin Franklin şu çıkarımı yapmıştır: Bu dünyada var olduğuna göre, insan şu ya da bu şekilde sonsuza kadar var olacağına inanabilir [98]. Eski Amerikan başkanı John Adams da Jefferson'a şöyle yazmıştır: "Cennetteki sayısız Melek Ordusunun Yüce Varlığa karşı İsyanının Tarihinde, binlerce Yıl Savaştan sonra onları fetheden ve Suçlarının Cezasının bir kısmını çektikleri tamamen karanlık Bölgeye fırlatan, ve sonra merhametle Hapishaneden salıverildiler ve Dünya'ya çıkmalarına ve Rütbelerine ve Karakterlerine göre her tür Hayvan, Sürüngen, Kuş, Canavar ve İnsana ve hatta Sebze ve Minerallere göç etmelerine izin verildi. Eğer çeşitli aşamaları suçlanmadan geçerlerse İnek ve İnsan olmalarına izin verilirdi. Eğer İnsan olarak iyi davranırlarsa... Cennetteki Orijinal rütbelerine ve Mutluluklarına geri döndürülürlerdi" [99].

Sadece bir yazar değil aynı zamanda bilgili bir bilim insanı olan Goethe şöyle demiştir: "Eminim ki şu anda olduğum gibi burada daha önce binlerce kez bulundum ve binlerce kez geri dönmeyi umuyorum" (*Ich bin gewiss, wie Sie mich hier sehen, schon tausendmal dagewesen und hoffe wohl noch tausendmal wiederzukommen*, Germ.) [100]. Başka bir durumda gösterildiği gibi, Weimar'ın titanının felsefesi Hint maneviyatına aşinaydı (*Sakuntala* birçok örnek arasında sadece bir tanesiydi).

Thomas Carlyle'a göre: "Ölüm ve Doğum, insanoğlunu uyumaya ve yeni bir ilerleme için tazelenmiş olarak kalkmaya çağırır akşam ve sabah çanlarıdır" [101].

Lamartine kendi kendine sordu: "Bu şekilde iki ya da bin kez mi yaşadık? Hafızamız sadece Tanrı'nın nefesiyle hayata döndürülen gölgeli bir görüntü mü?" Balzac şöyle yazmıştır: "Ölüm yolculuğun postanesidir" ve: "Tüm insanlar bir önceki yaşamdan geçer" [102] diye yazarken, Victor Hugo "beden sadece ruhun yolculuğudur. Kıyafetlerimizi mezarda değiştiririz ve mezar cennetin vestiyeridir". Gustave Flaubert ise şu sonuca varmıştır: "Şimdiki bireyim, kaybolan bireyselliklerimin sonucudur... Gerçek özümüzü bilebilseydik, pek çok şey açıklanabilirdi". Théophile Gauthier (*Le roman de la momie, Le pied de la momie*) de metempsikozu kabul etmiştir.

Emerson günlüğüne, ruhun dışarıdan geldiğini ve insan bedenine, tekrar dışarı çıkmak üzere geçici bir konuta girer gibi girdiğini kaydetmiştir. Ölümsüz olduğu için başka konutlara göç eder. Ayrıca şöyle demiştir: "Her şeyin varlığını sürdürmesi ve ölmemesi, sadece gözden biraz uzaklaşıp sonra tekrar geri dönmesi dünyanın sırrıdır... Hiçbir şey ölü değildir; insanlar kendilerini ölmüş gibi gösterir, sahte cenazelere ve kederli ölüm ilanlarına katlanırlar ve orada pencereden dışarı bakarak, sağlam ve iyi bir şekilde, garip yeni bir kılıkta kalırlar" [103]. Emerson *Brahma*'sında şöyle yazmıştır: "Bilmiyorlar ince yolları/ Tutuyorum, geçiyorum ve tekrar dönüyorum" [104].

Whalt Whitman, "*Kendimin Şarkısı*"nda itiraf eder: "Ölümsüz olduğumu biliyorum... Şimdiye kadar trilyonlarca kışı ve yazı tükettik. Önümüzde trilyonlar ve onların da önünde trilyonlar var" [105]. Leo Tolstoy da şöyle düşünüyordu: "Şimdiki hayatımızda binlerce rüya gördüğümüz gibi, şimdiki hayatımız da daha gerçek olan diğer hayattan girdiğimiz ve ölümden sonra geri döndüğümüz binlerce hayattan yalnızca biridir. Bizim hayatımız daha gerçek olan bu hayatın rüyalarından sadece bir tanesidir ve bu sonuncusuna, gerçek hayata, Tanrı'nın hayatına kadar sonsuza kadar böyle devam eder" [106].

Jack London'ın bir kahramanı şöyle demişti: "Ben ne doğduğumda ne de gebe kaldığımda başladım. Hesaplanamaz binyıllar boyunca büyüdüm, geliştim... Önceki tüm benliklerimin sesleri, yankıları, dürtüleri var içimde... Ah, hesaplanamaz kere daha doğacağım... Ölüm yoktur. Yaşam ruhtur ve ruh ölemez. Sadece beden ölür ve geçer" [107].

Hermann Hesse'nin sözleriyle: "Hiçbiri ölmedi, sadece değiştiler, her zaman yeniden doğdular, sürekli yeni bir yüze sahip oldular: sadece zaman bir yüzle diğeri arasında durdu" [108].

Henry Ford bir röportajında şöyle demiştir: "Reenkarnasyon teorisini yirmi altı yaşındayken benimsedim. Deha deneyimdir. Bazıları bunu bir armağan ya da yetenek olarak görmeyi düşünür ama bu, birçok yaşamda edinilen uzun deneyimlerin bir meyvesidir" [109].

Richard Bach şöyle yazmıştır: "Bir sonraki dünyamızı bu dünyada öğrendiklerimizle seçeriz... Ama siz, bir seferde o kadar çok şey öğrendiniz ki, bu dünyaya ulaşmak için bin yaşamdan geçmeniz gerekmedi" [110].

Reenkarnasyon kavramı, geniş bir kişisel inanç yelpazesi sergileyen birçok Batı filozofunun eserlerinde de yer almıştır: Fourier' Jean Reynaud' Pierre Leroux' Leibniz' Amiel' Maeterlinck' Henri Regnault [111] ve hatta McTaggart ve Arthur Schopenhauer gibi büyük şahsiyetler. Nitekim Schopenhauer kendine özgü nükteli üslubuyla şöyle demiştir: "Eğer bir Asyalı benden Avrupa'nın tanımını isteseydi, ona cevap vermek zorunda kalırdım: Dünyanın, insanın yoktan var edildiği ve şimdiki doğumunun hayata ilk girişi olduğu gibi inanılmaz bir yanılsamaya kapılmış olan kısmıdır" [112].

Carl Gustav Jung bunu itiraf etmiştir: "Önceki yüzyıllarda yaşamış olabileceğimi ve orada henüz cevaplayamadığım sorularla karşılaşmış olabileceğimi; bana verilen görevi yerine getirmediğim için yeniden doğmam gerektiğini hayal edebiliyordum" [113].

Daha önce bahsedilen örnekler münferit vakalar olmaktan çok uzaktır, zira "reenkarnasyon... Batı Avrupalıların tahminen yüzde 25'i tarafından benimsenen bir inançtır" [114]. "Gallup'un 1981'de Amerika Birleşik Devletleri'nde din üzerine yaptığı ankete göre, yaklaşık 38 milyon Amerikalı (yüzde 23) reenkarnasyona inandığını ifade etmektedir. Gallup'un Kanada'da ölümden sonraki yaşama ilişkin görüşler üzerine yaptığı daha yeni bir anket, nüfusun yaklaşık üçte birinin (yüzde 29) ölümden sonra Dünya'da başka bir yaşamda yeniden doğduğunuza inandığını göstermektedir" [115]. 1989 yılında yapılan bir Gallup anketi Amerikalıların yüzde 58'inin ya yeniden doğuşa tamamen inandığını ya da bunu belirgin bir olasılık olarak gördüğünü ortaya koymuştur; [yaklaşık] on yıl sonra bu rakam yüzde 72'ye ulaşmıştır [116].

Çok eski zamanlardan beri, insan zihni her zaman kendisine eziyet eden üç büyük soruyu yanıtlamaya çalışmıştır: *Ben kimim? Nereden geliyorum? Nereye doğru gidiyorum?* Raymond J. de Souza'ya (Pontifical North American College, Roma, İtalya) göre, John Paul II, *Fides et Ratio (İnanç ve Akıl)* ansiklopedisinde, *Kendini Tanı* başlıklı bölümde şöyle demiştir: "Antik tarihe üstünkörü bir bakış, dünyanın farklı bölgelerinde, farklı kültürleriyle, aynı anda insan yaşamına nüfuz eden temel soruların nasıl ortaya çıktığını açıkça göstermektedir: *Ben kimim? Nereden geldim ve nereye gidiyorum?* ... Bu soruları İsrail'in kutsal yazılarında, *Veda* ve *Avesta*'da; Konfüçyüs ve Lao-Tze'nin yazılarında, Tirthankara ve Buddha'nın vaazlarında; Homeros'un şiirlerinde, Euripides ve Sophokles'in trajedilerinde, Platon ve Aristoteles'in felsefi yazılarında buluyoruz. Bunlar, insan kalbini her zaman zorlamış olan anlam arayışında ortak kaynağa sahip olan sorulardır. Aslında bu sorulara verilen yanıtlar, insanların yaşamlarına vermek istedikleri yönü belirler". Papa ayrıca şunları yazmıştır: "Hakikat arayışına yönelik kalıcı çağrısıyla felsefe, düşünceyi ve kültürü şekillendirmek gibi büyük bir sorumluluğa sahiptir; ve şimdi asıl görevini geri kazanmak için kararlılıkla çaba göstermelidir". Papa sordu: "*Kendimizi gerçekleştirmemizi sağlayan gerçekliğe açık olmayı reddetmek nasıl gerçek bir özgürlük uygulaması olabilir?*" [117].

Gerçekten de, her felsefi sistem yukarıda bahsedilen üç temel soruya doğru cevabı vermeye çalışmıştır. Ancak, birden fazla hakikat olamaz. Hakikat tektir.

Bölüm XIX C ilk sorunun cevabını vermiştir: *Ben kimim?*

Ben nereden geliyorum? Her Ruh Tanrı'dan kaynaklanır. Benliğimiz Yüce Tanrı'nın (Sada-Shiva) tezahürüdür. Önceki bir yaşamdan geliyoruz.

Ben nereye gidiyorum? Varış noktası yalnızca bizim arzumıza bağlıdır. Tanrı herkese kendi yolunu seçme özgürlüğü bırakmıştır: *aşağıya* ya da *yukarıya*. Başka bir yaşama yönelebilir ya da kendimizi reenkarnasyonlar zincirinden kurtarabiliriz. Yukarıda da gösterildiği gibi: diğer pek çok alt yaşam formundan sonra bize bahsedilen bu insani varoluş şansını kaçırmak ruhani bir intihar anlamına gelir. Bu yaşamın sonunda sonsuz yaşamlar ve ölümler zincirinden nihai kurtuluşa erişmek ya da erişememek her birimizin arzusudur. Kurtuluş *Tanrı ile birleşme* anlamına gelir.

NOTLAR

[1] Saeki' § 128, s.100; krş. §§ 125-127. [2] *Apud* Tompkins'in Kuşu, s.113. [3] Jung, *The Psychology of Kundalini...*, Lecture 2, 19 Ekim 1932, s.28-29. [4] Herodot'un *Historiae* II.123. [5] Soulier' s.17; Simone et Roger Waisbard, *La vie splendide des momies péruviennes*, Julliard, Paris, ek. [6] Aldo Tagliaferri' Arno Hammacher' *Fabulous Ancestors*' Ed. Il Polifilo' Milano 1974. [7] *Brihad-aranyaka Upaniṣad* 3.2.13. [8] *Katha Upaniṣad* 3.7. [9] *Karma: Özel Bölüm, Hinduism Today* içinde, Şubat 1994. [10] *Apud* Origen, *De Principiis (Peri archon)*. [11] Brunton, *The Hidden...*, s.391. [12] Eliade 'The Myth...' s.98-99. [13] Jung' *Anılar...* s.317,318. [14] Jung' *The Psychology of the Transference* in *The Collected Works*, vol. 16: *The Practice of Psychotherapy* § 365, p.176. [15] *Ibid. Psikoloji ve Din, The Collected Works*, cilt 11: *Psikoloji ve Din* içinde: *Batı ve Doğu*, § 56, s.35. [16] Saeki' § 211, s.105. [17] *Sahih Al-Bukhari*, cilt 8' *hadis* 521. [18] Schuon tarafından alıntılanmıştır, *Anlamak...*, s.107. [19] Schuon, *Anlamak...*, s.174'e not76. [20] Platon'un *Timaeus*'u 42a-b, *The Collected...* içinde, s.1171. [21] A.g.e., 42b-c, s.1171. [22] A.g.e., *Laws* X, 904e-905a (çev. Benjamin Jowett), s.1460. [23] Augustine, *Contra Academicos*. [24] *Rig-Veda* 4.2.18; 4.26.1; 4.27.1; 10.16.3; ayrıca Basanta Kumar Chatterji 'The Vedas and Transmigration' *Kalyana Kalpataru* (Gorakhpur)' s.688 (Kasım' 1936). [25] Herbert, s.106,107, o.t. [26] *Apud* T.M.P. Mahadevan 'Invitation to Indian Philosophy' Arnold Heinemann 'India 1974' s.392. [27] *Acharangasutra* 2.55. [28] *Bhagavad-Gita* 8.6. [29] A.g.e., 9.25. [30] *Srimad Bhagavatam* 6' bölüm 31. [31] *Ibid.* 2.9.2. [32] *Ibid.* 4.29.4. [33] *Ibid.* 10.1.43. [34] *Katha Upaniṣad* 5.7. [35] *Bhagavad-Gita* 2.12-13. [36] A.g.e., 2.20. [37] A.g.e., 2.30. [38] A.g.e., 2.22. [39] A.g.e., 2.27. [40] A.g.e., 4.9. [41] A.g.e., 8.16. [42] A.g.e., 8.21; ayrıca 12.7. [43] A.g.e., 14.15. [44] Dr. Haridas Chaudhuri, *The Essence of Spiritual Philosophy*, Thorsons Publ. Group, İngiltere 1990, s.145. [45] *Guru Stotram, Vishwasaratana* içinde. [46] Ramana' §§ 23, 31 ve 363, s.21,39,330. [47] Gurbani, *SGGS* 864. [48] Schuon, *Anlamak...*, not 15, s.137. [49] Gurbani, *SGGS* 424. [50] *Hatha Yoga Pradipika* III.7 (2). [51] *Kulamava Tantra*. [52] *SGGS*, Gauree, Mehl 1, s.152. [53] Gurbani, *SGGS* 532; bkz. 1399. [54] *Ibid.* 135. [55] *Ibid.* 1402. [56] T. Singh, *Reflections on Gurbani*. [57] Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.103-111. [58] Empedokles, B 129; Jonathan Barnes, *Early Greek Philosophy*, Penguin Books, London 1987, s.83; Porphyry, *Life of Pythagoras*, 30. [59] Empedokles, *Arınmalar (Katharmoi)* B 115, James Fieser (ed.), *Presokratik Fragmanlar ve Referanslar*, İnternet Yayını, 1996, John Burnet, *Early Greek Philosophy*, 1892'den uyarlanmıştır. [60] Empedokles, B 115.1.12-13; *apud* Jonathan Barnes, *The Presocratic...*, s.498. [61] A.g.e., *Arındırmalar* B 117 = 34 Z; a.g.e., s.103. [62] Platon, *Phaedo* 87d, *The Collected...* içinde, s.70. [63] *Bhagavad-Gita*, s.109'a not 1, 2.25'e bir yorum olarak. [64] Platon, *Phaedo* 70c-d, 77c-d, 113a; *Meno* 81b; *Phaedrus* 248c sq.; *Republic* X, 617d sq.; *Timaeus* 41c sq., 90e sq.; *Laws* X, 903d sq., 904e, in *The Collected...*, pp.53,60-61,93,364,495 sq.,841 sq.,1170 sq.,1209 sq.,1459,1460. [65] Ovid, *Metamorphoses*, XV, vv.158-164. [66] Baring 'Cashford' s.620-622. [67] *NHL, The Apocryphon of John* 26.15-22; 27.17-20,29. [68] İskenderiyeli Clement tarafından alıntılanmıştır, *Excerpta ex Theodoto* 78.2; *apud* Pagels, *The Gnostic...*, s.XIX, *Adam, Eve,...*, s.59; ayrıca bakınız Hans Jonas' *The Gnostic Religion*' Beacon Press' Boston' Mass. 1958' p.45. [69] Hippolytus'un A.H. 5.7. [70] Couliano, s.178,222,223. [71] Ignaz von Döllinger, *Beiträge zur Sektengeschichte des Mittelalters*, cilt I: *Geschichte des gnostisch-manichäischen Sekten im früher Mittelalter*, 1890, yeniden basım Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1968, s.242-243. [72] Plotinus'un *Ennead*'ı 3.2.15. [73] Herbert' s.102, o.t. [74] Friedrich Weinreb, *Das Buch Jonah*, Origo Verlag, Zürich 1970, s.90. [75] *Meyers Grosses Konversations-Lexikon*, s.v. Seelewanderung' Bibliographisches Institut' Leipzig und Wien 1907, 4. baskı' cilt 18, s.263, o.t. [76] David Christie-Murray, *Reincarnation: Antik İnançlar ve Modern Kanıtlar*, Prism Press, 1988, s.39-40. [77] Paul Liekens 'Reîncarnarea (Reenkarnasyon)' Ed. Roza Vânturilor' Bucureşti 1992' s.14; Aurel Popescu-Bălceşti' *Spirit şi Suflet. Reîncarnarea (Ruh ve Can. Reenkarnasyon)* Ed. Larry Cart' Bucureşti 1993' pp.11'40; Martin J. Sorge' *Reîncarnarea dintr-o nouă perspectivă (Yeni Bir Bakış Açısından Reenkarnasyon)* Ed. Vestala' Bucureşti 1994' s.8. [78] Kevin Williams, *The Early Christian Doctrine of Reincarnation*. [79] Joe Fisher, *The Case for Reincarnation*, Collins Publications, 1984, s.1-3. [80] James M. Pryse 'Reincarnation in the New Testament' Kessinger Publishing Company, Kila. [81] *The Gospel of Peter* 6.14; R. Thiel, *Jesus Christus und die Wissenschaft*, Berlin 1938, s.309. [82] Sourdel' s.201, o.t. [83] *Apud* E. Schrödinger' *What is Life? And Other Scientific Essay*' Doubleday, Garden City, N. Y. 1956' s.219. [84] Rumi, *Masnavi i Ma'navi*, kitap III, hikaye XVII' ikinci baskı, Kegan Paul, Trench, Trübner, Londra 1898, s.159. [85] Darshan Singh, *The Secret of Secrets*, Sawan Kirpal Publications, Bowling Green, Va. 1979. [86] Schuon tarafından alıntılanmıştır, *Understanding...*, not 37, s.36. [87] *SGGS*, Gauree Gwaarayree, Mehl 5, s.176. [88] Graves, Podro, s.519.

[89] Papus'un *The Qabalah*'ı, s.53. [90] E.D. Walker, *Reenkarnasyon. A Study of Forgotten Truth*, Houghton Mifflin, Boston, 1888, s.212. [91] *Zohar II*' 75a, cilt III, s.227. [92] Scholem '*Kabala Üzerine...*' s.64-65. [93] *A.g.e.*, s.116. [94] Ancelet-Hustache'nin Eckhart'ın *Vaazina* yaptığı yorumlar: *In Johannem I.43'* içinde Ancelet-Hustache, s.59. [95] William Boulting, *Giordano Bruno, Hayatı, Düşüncesi ve Şehitliği*, Kegan Paul, Londra 1914, s.163-164. [96] *Apud* Emil Block, *Wiederholt Erdenleben*, Stuttgart 1952, s.31, o.t. [97] *Apud* Scott, s.152. [98] *The Works of Benjamin Franklin*, J. Sparks, Boston 1856, cilt X, s.174. [99] John Adams'tan Jefferson'a, Quincy Şubat [-3 Mart] 1814, *The Adams-Jefferson Letters* (ed. Lester J. Cappon) içinde, The Institute of Early American History and Culture at Williamsburg, Virginia, The University of North Carolina Press, Chapel Hill ve London 1988, s.427-428. [100] Johannes Falk, *Goethe aus näherem persönlichem Umgange dargestellt*, Morawe & Scheffelt Verlag, Berlin 1911, s.62, o.t. [101] Thomas Carlyle, *Sartor Resartus. The Life and Opinions of Herr Teufelsdröckh*, AMS Press, New York 1974, bölüm VII. [102] Honoré de Balzac, *Seraphita*, Books for Library Press, Arno, N. Y. 1970, s.175,176. [103] *The Selected Works of Ralph Waldo Emerson*, (Brooks Atkinson editör), The Modern Library, New York 1950, s.445. [104] S. Radhakrishnan'ın *The Bhagavad-Gita*, 2.19, s.107'ye 2. notta alıntılanmıştır. [105] Walt Whitman, *Song of Myself, Leaves of Grass* içinde 'The Viking Press' Compass Books' New York 1965' s.43'77. [106] Leo Tolstoy, *The Voice of Universal Love* (Moscow), no.40, p.634 (1908), o.t. [107] Jack London, *The Star Rover*, Macmillan Co., New York 1943, pp.241-242. [108] Hermann Hesse, *Siddhartha*, Buccaneer, Cutchogue, N. Y. 1976, s.150. [109] Henry Ford'*San Francisco Examiner* (1928' 26 Ağustos). [110] Richard Bach, *Jonathan Livingston Seagull* 'Pan Books Ltd.' Londra 1973' s.54. [111] Henri Regnault '*Tu revivras*' Paris 1926. [112] Arthur Schopenhauer, *Parerga and Paralipomena*, Clarendon Press, Oxford; Oxford University Press, New York 2000, II, bölüm 16. [113] Jung' *Memories...* , s.318. [114] *The World Religions* (Dr. Peter B. Clarke danışman editör), A Reader's Digest Book, Pleasantville, N. Y. 1993, s.14-15. [115] Harpur, s.73-74. [116] Tara Katir, *Hinduism Today* içinde, Nisan 1998. [117] *L'Osservatore Romano* (İngilizce), 14 Ekim 1998; vurgular eklenmiştir.

XXV. TANRI İLE BİRLİK

Birlik arayışı insan doğasının özünde var olan bir unsurdur. Hem teolojik düzeyde (bkz. *infra*) hem de bilinen dört tür alan için birleştirici bir teori keşfetmeyi amaçlayan modern fiziğin gerçek araştırmalarında kendini gösterir. Aslında her bilimde, insan deneyimini en yüksek genelleme derecesine yükseltmek için doğal bir birleştirme çabası vardır.

Tanrı ile birleşmeye yönelik bu geniş çabayı bir başlangıç noktası olarak alırsak, bugün hiç kimse *Yoga*, *Hesychasm*, *Sufizm* ve *Hasidizm* hareketi (son üçünün kökeninde yatan *Gnostisizm*'i unutmamak gerekir) arasında var olan bazı benzerlikleri inkar edemez. Bu bölüm yukarıdaki iddiayı kanıtlayacaktır.

İnsanın uğruna çabaladığı *Mutlak*, "gevşetmek", "serbest bırakmak" anlamına gelen Latince *absolvere* kelimesiyle bağlantılıdır ve Sanskritçe *moksha* (mo-chao/mozhao, Çin.; *mokusho*, Japonya.) ya da *much* kökünden gelen *mukti*, serbest bırakmak, özgür kılmak ile paralellik gösterir.

Hint Yoga'sı ile Hristiyan Hesychasm'ının benzerliği bizi şaşırtmamalıdır. Sanskritçe Yogamean terimi *boyunduruk* anlamına geldiğinden (bkz. Giriş ve XXIII A bölümü) İsa'nın sözleri (Matta 11:29-30) şöyle okunabilir: "Benim Yoga'mı üzerinize alın, ve benden öğrenin... ve ruhlarınıza huzur bulacaksınız; çünkü benim Yoga'm kolaydır, ve yüküm hafiftir". Frithjof Schuon gibi pek çok aydınlanmış akademisyen, şu anda "Asya'yı keşfeden ve daha sonra Hristiyanlığı "Asyatik" ve zamansız olan her şeyiyle yeniden keşfetmeye devam eden, tefekkür için olağandışı bir yetenekle donatılmış Batılılar" hakkında konuşurken hiç de suskun değiller [1].

Ancak, bu ruhani birleşim söz konusu akımlarla sınırlı kalmamıştır. Victor Mair, "gelişim tarihleri boyunca Yoga ve *Taoizm* arasında - en küçük ve en tuhaf ayrıntılarda *bile* - o kadar çok benzerlik olduğunu göstermiştir ki, neredeyse onları tek bir dini ve felsefi sistemin iki varyantı olarak düşünebiliriz. Her ikisi de yaşamsal nefesin ya da enerjinin içinden aktığı kanallar, yollar, kanallar ya da atardamarlar tasavvur eder. Ana kanalın beden "kök" ya da "kuyruk" bölgesinden kaynaklandığını, daha sonra omurgadan geçtiğini ve iki yardımcı kanal tarafından kuşatıldığını düşünürler... Hem Yoga hem de Taoizm bedende enerjinin tutulduğu ya da bağlandığı belirli noktalar olduğunu ve yaşamsal nefesi yönlendiren destekler bulunduğunu savunur... Her iki disiplinin

uygulayıcılarının da rafine bir iç özü yansıtan bir dış ışıltıya sahip oldukları söylenir... Her ikisi de meditasyonda yardımcı olarak ve gizli bilgileri aktarmak için çeşitli... kutsal hecelerinin kullanımına başvurur". Her ikisi de bu enerjinin "çarklarının veya alanlarının" ve kafatasının tepesinde "Brahman'a giden yolun" (*yani Yogiler için Brahmarandhra*) ve "Dar Yolun" (*Taocular için*) varlığını kabul eder [2]. Profesör Julia Ching "embriyonik solunumun"⁶⁶⁸ Taocu pratiğin karmaşık teknikler içeren ileri bir aşamasıydı... Aynı zamanda iç huzur arayışını ve kişiliğin bütünleşmesini de içerir. Taocular içlerindeki "Gerçek Benliği" bulmaktan ve dış kozmosun ritmiyle daha büyük bir uyum sağlamaktan söz ederler. Bu "Gerçek Benlik" genellikle yeni bir doğum olarak tasavvur edilir" [3].

Dikkate değer bir başka benzetme de Hesychasm'ın Sufizm ve Hasidizm hareketlerinin her birinin Yoga'daki *guruya* benzer bir ruhani rehberin gerekliliğini kabul etmesidir. Bunlar sırasıyla *starets* (Slavca); *şeyh*, *mürşit* (Arapça), *pir* (Farsça), *khwaja* (Keşmirce); ve "mucizevi haham" olarak da bilinen *tzaddiq* ya da daha doğru bir ifadeyle *rabbenu*'dur (İbr.).

MS 1200 civarında Japonlar tarafından *benimsenen Zen*, Çin Konfüçyüsçülüğünün pragmatizmini, Taoizm'in kendiliğindenliğini, Budist ve Hint mistisizmini meditasyon pratiği içinde bir araya getirdi (*chaian*' Japan.; *chan*, Chin.; *chan-na*'dan gelir, Çince *dhyana*, meditasyon, Sanskr.). Burada, Yoga'da olduğu gibi, aydınlanma deneyimi (*satori*' Japonya.) her türlü düşüncenin ötesine geçmiştir. Zen aydınlanması inzivaya çekilmeyi zorunlu kılmaz, aksine topluluk içinde aktif bir rol oynamayı gerektirir. *Rinzai* Okulu müridi mistik deneyime, esasen düşüncenin durdurulmasına yönelik *koan* yöntemiyle aydınlanmaya çalışarak hazırlamıştır. Eğitim, *zazen* uygulayarak günde birçok saat sürer⁶⁶⁹ Uygun duruşlar ve belirli nefes tekniklerini içeren egzersizler. Amacı, meditasyona izin vermek ve aydınlanmaya giden yolu açmak için zihin ve beden uyumlu bir bütünlüğünü sağlamaktır. Koan meditasyonu uzun süre yoğun bir konsantrasyon gerektiriyordu ve sonrasında kendiliğinden *satori*'ye ulaşıyordu; ancak bu durum bazen aniden bir kelime veya sesin söylenmesiyle, hatta bir sopayla bel kemiğine vurulmasıyla tetikleniyordu (*seesorcova*, bölüm IV).

Bir başka örnek de Çin'de Taoizm ve Budizm'den alınan unsurları bir araya getiren Neokonfüçyüsçü hareketti' konsantrasyon (*chik*' Chin.)' tefekkür (*kuan*' Chin.)' mistik kavrayış (*chih*' Chin.)' mistik özümseme (*ting*' Chin.) ve nihai hedef olarak *samadhi*'yi savunuyordu [4].

Yoga'nın tüm bu "klasik" yöntemleri çok uzun, çileli bir hazırlık dönemi (ki bu sadece bir çıraklıktır ve nihai sonuçları belirsizdir) talep etmesine rağmen, kişi günlük yaşamını doğal, spontane (*sahaj*, Sanskr.) bir şekilde yaşayarak mükemmelliğe ulaşabilir. Bu, Shri Mataji'nin neden bu Diriliş zamanında *Sahaja Yoga*'yı yarattığını tam olarak açıklamaktadır. Bu yepyeni yöntem, uygulayıcının Mutlak ile birleşme durumuna anında ulaşmasını sağlar. "Benim Yogam kolay ve yüküm hafiftir". Bunun *İncil*'deki bir alıntıyla çarpıcı bir benzerliği daha vardır: "Bakın, size bir sır vereyim:... hepimiz bir anda, göz açıp kapayıncaya kadar, son boru çalındığında değişeceğiz" (1. Korintliler 15:51-52). Gerçekten de, *hepimiz* değişeceğiz, çünkü bunun tam zamanıdır ve Sahaja Yoga sayesinde *toplu* halde Aydınlanma mümkün hale gelir.

Geçerken, anonim *Tarot Üzerine Meditasyonlar*'ın şu tavsiyede bulunduğunu belirtelim: "İlk konsantrasyonda çaba sarf etmeden öğrenin; çalışmayı oyuna dönüştürün; kabul ettiğiniz her boyunduruğu kolaylaştırın ve taşıdığınız her yükü hafifletin" [5].

A. HİRİSTİYANLIKTAKİ

"*Ruhum Tanrı'ya, yaşayan Tanrı'ya susadı.*"⁶⁷⁰

Mezmurlar 42:2; çapraz başvuru 63:1

Yahudi nüfusu içinde ortaya çıkan Hristiyanlık, yaklaşık 50 yılına kadar sadece Yahudi-Hristiyan topluluklarını kapsıyordu. Yayılma yoluyla, Musa Yasası'ndan geçmeden İsa Mesih'e inandıklarını itiraf eden, çoğu Yunanlı ve Romalı olan pagan kökenli (*Gentile*) Hristiyanları da kapsamaya başladı. Dördüncü yüzyılda din değiştiren bölge Küçük Asya'yı (*Konstantinopolis, İznik, Kapadokya, Ermenistan*), İskenderiye bölgesini ve Kartaca'yı kapsıyordu. İtalya (Roma, Milano), Yunanistan, Galya, İspanya, Kudüs, Antakya ve Şam bölgeleri ise Hristiyanların nispeten az olduğu yerler arasındaydı. Roma İmparatorluğu Büyük Konstantin döneminde bir Hristiyan imparatorluğu haline geldiğinde, onun adını taşıyan şehir Yeni Roma oldu. Roma ve Konstantinopolis'te farklı piskoposluklar vardı. 4. ve 5. yüzyıllarda Kilise Babaları olarak adlandırılan kişiler önemli doktrinsel katkılarda

bulunmuşlardır. Yunan Kilise Babaları olarak bilinen (İskenderiyeli Clement c.150-c.215, Origen c.185-254, Kudüslü Cyril 315-386, Gregory Nazianzen 329-c.390, Caesarea'lı Basil c.330-379, Nyssa'lı Gregory 335-395, John Chrysostom c.350-407, İskenderiyeli Cyril 370-444' Şamlı John 675-780) ve Latin Babalar (Tertullian c.150-c.230, Hilary of Poitiers c.315-367, Augustine of Hippo 354-430), sırasıyla Doğu ve Katolik Hristiyanlık üzerinde tartışılmaz bir etkiye sahip olmuşlardır.

1054 yılında Kilise'yi Batı (*Roma Katolik*) Hristiyan âlemi ve Doğu (*Ortodoks ya da Yunan*) Hristiyan âlemi olarak ikiye ayıran Büyük Bölünme meydana geldi, ancak bu olay yüzyıllar önce var olan bir durumu yeniden canlandırmaktan başka bir şey yapmadı.

(Katolik – Evrensel demektir- Kilisesi'nin geleneğine göre Kilise, İsa'nın öğretileriyle ve Petrus'un bunların üzerine kiliseyi kurmasıyla başlamıştır. Katolik Kilisesi kendisini havarilerin oluşturduğu ve yönettiği ilk Hristiyan topluluklara dayandırır. Katolik Kilisesi, Episkoposların da havarilerin halefleri olduğunu, Kilise'nin lideri olan Papa'nın da Petrus'un halefi olduğunu söyler.

Katolikler ve Ortodokslar, Kutsal Ruh'un kaynağı ile ilgili bir tartışma sonucu ayrılmışlardır. Ortodoksluğa göre Kutsal Ruh yalnızca Baba'dan çıkarken Katoliklere göre Baba ve Oğul'dan çıkar.

Bu ayırım sonucu Roma Kilisesi, 1054 yılında Ayasofya'ya gönderdiği bir belge ile Ortodoks Kilisesi'ni kendinden tamamen ayırmıştır ve iki kilise, birbirlerini karşılıklı aforoz etmişlerdir. 1204 yılında Dördüncü Haçlı Seferi sırasında Haçlı ordusunun İstanbul'u yağmalayıp Ortodoks kiliselerini basması ve Ortodoks rahiplerini öldürmesi sonucu nefret daha da artmıştır. Vatikan Ruhanî Meclisi, 1870 yılında çıkarttığı bir kanunla papanın din onaylarken yanılmaz olduğu ilkesini kabul etmiştir. Buna göre Papa, Kutsal Ruh'un denetiminde olduğundan kilise sinodlarında kilisenin başı vasfıyla yanılmaz. Bir Katolik olarak günahkâr olup günah itiraf etmesi, her Katolik için gerekli olduğu gibi O'nun için de gereklidir. 1964 yılında dönemin papası VI. Paulus ile Ortodoks Ekümenik Patrik I. Athenagoras, karşılıklı olarak aforozları iptal etmişlerdir. Papa XVI. Benedictus'un Türkiye'de Rum Ortodoks Patrikhanesi ve İngiltere'de Anglikan Kilisesi'ni ziyareti bu kiliseleri daha da birbirine yakınlaştırmış ve ileride bir birleşme için zemin hazırlamıştır.)

Birinci bin yılın ortalarına doğru Yahudiler, Müslümanlar ve Hristiyanlardan oluşan yeni bir kriz ortaya çıktı. 1453 yılında Osmanlı Türkleri Konstantinopolis'i fethetti ve Bizans İmparatorluğu yıkıldı. Onun yerine Rusya Doğu Hristiyanlığının lideri oldu. Ocak 1492'de İspanya'nın Hristiyan İmparatoru, Avrupa'daki son İslami kale olan Granada'yı fethetti. İki ay sonra, dini hoşgörüsüzlüğü bir sonucu olarak, tüm İspanyol Yahudileri kovuldu (*ya da zorla Hristiyan inancına döndürüldü*). Aynı şey İspanyol Müslümanların da başına geldi. Roma Hristiyanlığı, Batı Avrupa'yı Katolikler ve Protestanlar olarak ikiye bölen Reformasyon dalgaları tarafından batırıldı: Martin Luther (1483-1546), Zwingli (1484-1511), Calvin (1509-1564) vs.

Katolik Kilisesi kendisini daha ziyade yaygın hoşgörüsüzlüğüyle ayırt etmiştir. Sayısız "kutsal" savaşları, haçlı seferleri, kitlesel katliamları, aralarında "kafirlerin" diri diri yakılmasının da bulunduğu korkunç işkenceleri ve infazları -hepsi de "inanç" adına- İsa'nın vaaz ettiği bağışlama öğretisine açıkça aykırıydı. Bu nedenle, ruhani öze ilişkin büyük derinlik ve anlayışa sahip bazı kavramlar ancak Yunan – Ortodoks - Hristiyanlığının daha hoşgörülü ikliminde ortaya çıkabilirdi. Ancak bu kavramlar kıtanın batı yakasında neredeyse bilinmiyordu. Kutsal Ruh tarafından verilen yaratılmamış bir enerji olarak lütuf kavramına (bölüm XXII A) ve insan ile Tanrı arasındaki birliğin elde edilmesine dayanırlar. Sonunda Hesychasm'ın ortaya çıkışını ve gelişimini belirlediler.

Hesychasm olarak bilinen akım (*isychía*'dan 'sessizlik, huzur, dinlenme' Gr.) Doğu Kilisesi'nin çileci geleneğinde ortaya çıkmıştır ve muhtemelen çok eski bir geçmişe dayanmaktadır. Bazı eski yazarların ifade ettiği gibi, Hesychasm'ın Gnostik uzantılarının inkâr edilemeyeceğine inanıyoruz. Burada Evagrius'un şu sözlerini hatırlatmak isteriz: "Sevgi gerçek bilginin kapısını tutar" [6], yani gnosis (*tés alétheios gnóseos agápe*, Gr.) "esas gnosis "in aydınlanmaya bağlı olduğunu açıklar [7]. Sarovlu Aziz Seraphim de benzer bir inancı öngörmüştür: "Duanın meyvesi, ruhun içinde edinilen lütuftan başka

bir şey olmayan Tanrısal sevgidir, aynı zamanda yaratılmamış bir armağandır - "ilahi bir enerjidir" - "ruhu sürekli olarak tutuşturur ve Kutsal Ruh'un gücüyle onu Tanrı ile birleştirir" [8]. Evdokimov ise mistiğin amacına "Ruh genişlediğinde ve kozmik şefkat olarak tamamlandığında" ulaşılacağına inanıyordu [9].

Gnostiklerin örneğini izleyerek, başlangıçta öğreti bir üstattan müridine sözlü olarak aktarılırdı. Daha az açık bir biçimde, daha sonra "kalbin duası" olarak adlandırılacak olan şeyin unsurları olarak Hesychasm ile ilk kez 5. yüzyılda, İsa'yı anarak kalbin arındırılmasını tavsiye eden Photicaea'lı Diadochus (*Photike*, Epir) ile karşılaşıldı [10], sürekli olarak "*Kýrie Iesoús*" (Rab İsa, Gr.) [11]. John Climacus (579-649) ve Sina'lı Hesychius (8. yüzyıl) bu tekniği geliştirmiştir. Konstantinopolis'teki Aziz Makras manastırının başrahibi Yeni Teolog Symeon'a (949-1022) atfedilen ve "Teolog" olarak da anılan Gregory Nazianzen'den ayırt edilmesi için bu şekilde adlandırılan risalelerde sistematik bir doktrin en erken 11. yüzyılın başında yazılı bir forma kavuşacaktır. 13. yüzyılda Keşiş Nicephorus'un yazılarında Hesychasm ele alınmış ve 14. yüzyılın başında Sina'lı Gregory tarafından Athos Dağı'nda bu akım yerleştirilmiştir. (*Doğu Hristiyanlığında Hesychasm, uygulayıcıların kesintisiz dua ile Tanrı'ya tefekkür ederek ilahi dinginliği aradıkları bir tür manastır hayatıdır. İsihazm, "sükûnet, sessizlik, dinginlik" anlamına gelen ἡσυχία'dan türetilmiştir. Doğu Ortodoks Kilisesi'nin "sükûneti koruma" uygulamasıdır. Terimin ilk olarak 4. yüzyıl Kilise Babası İoannis Hrisostomos tarafından kullanıldığı öne sürülmektedir.*)

Kötü niyetli eleştiriler nedeniyle Hesychasm Batı'da hiçbir zaman iyi karşılanmamıştır [12]. 1339'da Thomist hayranı Kalabriyalı keşiş Barlaam, Gregory Palamas'a ve Athos Dağı'nda uygulanan Hesychasm'a şiddetle saldırmış, çileci egzersizlerini ve yaratılmamış ışık deneyimini şiddetle reddetmiştir (bkz. *infra*). Ortodoks Kilisesi Konseyi 1341 yılında Barlaam'ı kınamış olsa da, diğer keşişler (*Gregory Akindynos, Nicephoras Gregoras, Prochoros Cydones*) onu desteklemiştir. Onların örneğini, Hesychasm'ı (*Palamizm ya da Palamist doktrin olarak adlandırılır*) tehlikeli bir muhalif yenilik olarak gören rahip Martin Jugie'nin yanı sıra Irénée Hausherr, S. Guichardan ve J. Bois izledi. (*Palamizm veya Palamite teolojisi, yazılarında Doğu Ortodoks Hesychasm uygulamasını Barlaam'ın saldırısına karşı savunan Gregory Palamas'ın (yaklaşık 1296 - 1359) öğretilerini kapsar. Palamas'ın takipçilerine bazen Palamitler denir. Palamlar, İnsanların, Tanrı'nın aşkınlığından ödün vermeden tanrılaştırma yoluyla Tanrı gibi olabileceği iddiasını savunmaya çalışan Palamas, Tanrı'nın erişilemez özü ile onun bilindiği ve başkalarının onun ilahi hayatını paylaşmasını sağlayan enerjiler arasında ayrım yaptı. Palamit teolojisinin temel fikri, yalnızca kavramsal bir ayrım olmayan ilahi öz ile ilahi enerjiler arasında bir ayrımdır. Palamizm, Doğu Ortodoks teolojisinin merkezi bir unsuru olup, Doğu Ortodoks Kilisesi'nde Hesychast konseyleri tarafından dogma haline getirilmiştir. Palamizm, "manastır ve dogmatik geleneklerin en derin şekilde özümsemesi ve dışsal bilgeliğin felsefi kavramının reddedilmesi" olarak tanımlanmıştır. Tarihsel olarak, Batı Hristiyanlığı Palamizmi, özellikle de öz-enerji ayrımını reddetme eğiliminde olmuştur ve bazen bunu Üçlü Birlik'te kabul edilemez bir bölünmenin sapkın bir tanıtımı olarak nitelendirmiştir. Ayrıca, daha sonraki hesychast'ların teozisi elde etmek için kullandıkları uygulamalar Batılı Hristiyanlar tarafından "sihir" olarak nitelendirilmiştir. Daha yakın zamanlarda, bazı Roma Katolik düşünürleri Palamas'ın öğretilerine, öz-enerji ayrımı da dahil olmak üzere, olumlu bir bakış açısıyla yaklaşmış ve bunun Roma Katolikliği ile Doğu Ortodoksluğu arasında aşılabilir bir teolojik bölünmeyi temsil etmediğini savunmuşlardır.) Katolik ilahiyatçılar 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başına kadar Hesychasm'ı alışılmamış ve sapkınlık arasında bir tuhafılık olarak gören görüşlerini sürdürmüşlerdir. 1920'de Dom Villecourt, Mısırlı Macarius'a atfedilen ve tüm Hesychastlar tarafından büyük saygı gören *Ruhani Homililer*'in 383'te yasaklanan Messalialıların *Asketikon*'undan başka bir şey olmadığını iddia etti [13]. Ancak W. Jaeger [14] bu hipotezi reddetmiştir. Messalialılar, Pamfilya'da gelişen ve Epiphanius [15] ile Michael Psellus'un [16] haklarında yazdıkları bir Gnostik mezhep olan Euchetes'in (*euchetae*, meraklılar) İbranice karşılıklarıydı.*

Schuon şunları söylerken kendisini Batı Kilisesi'nin resmi tutumundan ayırmıştır: "Ruhani Aydınlanma açısından daha önemli olan, Hesychasm'ın insan mikrokozmosunun İlahi Metakozmosa (*Tanrı*) doğal katılımını mükemmelleştirmenin yolları üzerine öğretisidir... ve nihayetinde birlik ve özdeşliğe" [17]. Archimandrite André Scrima da bunu göstermiştir: "Hesychasm sadece Hristiyanlık içinde hala yaşamakta olan en yüksek ruhani idraklerden biri olarak değil, aynı zamanda dinlerin evrenselliğine açılan bir kapı olarak da ortaya çıkmıştır" [18].

Hesychasm 1341 ve 1351 sinodlarının konusu olmuş, sinodlar Hesychasm'ı onaylamış ve karşıtlarını aforoz etmiştir. Daha sonra, dogmatik tartışmalara da hayat veren yeni akımın sözcüsü, Athos Dağı'nda eski bir keşiş olan ve daha sonra Selanik başpiskoposu olan Gregory Palamas'tı (1296-1359).

Athos'taki (özellikle Cutlumush manastırındaki) keşişlerin etkisiyle Hesychasm Rusya'da ve diğer Ortodoks ülkelerde yaygınlaşmıştır. 14. yüzyıldan beri kesintisiz olarak varlığını sürdürdüğü Romanya Prensliklerinde (ilk olarak Tismanalı Nikodemus tarafından bahsedilmiştir) ortaya çıkmıştır. Takipçileri *sichastres* (münzeviler; *Hesychast*'lardan gelir) olarak bilinirdi. Anton Dimitriu, Romen Hesychasm'ını Geto-Dacialılar tarafından Pythagoras-Zalmoxis soyunda uygulanan atalardan kalma çileci geleneklerin devamı olarak değerlendirmiştir [19]. Hareket 18. yüzyılda Neamts manastırının Poltava doğumlu Paisius Velitchkovsky (Büyük Slav) tarafından yönetilmesiyle doruk noktasına ulaşmıştır. Athos'un bu eski keşişi hem Rusya'da hem de Romanya'da Hesychasm'ın büyük reformcusuydu [20]. Hesychasm merkezleri Romanya'da günümüze kadar korunmuştur, bunun bir örneği Bükreş'teki Antim kilisesinde bulunan ve "Kindled Bush Grubu" veya "Antim Grubu" olarak bilinen topluluktur [21]. Bu grup 1943 yılında, Moskova civarındaki Kozelsk'e yakın Optino'da bulunan ünlü Hesychast inziva yerinden (16. yüzyılın başlarında kurulmuştur) gelen peder Yabancı John'un (John Culighin, Rostov Metropoliti Nicholas'ın eski itirafçısı) etkisi altında doğmuştur.

*

* *

Vladimir Lossky, Doğu Kilisesi'nin mistik teolojisini kapsamlı bir şekilde incelemiş ve şu sonuca varmıştır: "Deneyimden ayrı bir teoloji yoktur; değişmek, yeni bir insan olmak gerekir... Tanrı ile birleşme yolunu izlemeyen hiç kimse teolog olamaz" [22]. Lossky'nin ilgili özellikleri Hesychasm'ın özünü daha iyi anlamaya yardımcı olabilir.

Vita Plotinus'ta Porphyry, Plotinus'a (MS 205-270 civarı) "aydınlanma lütfu" atfederek şöyle der: "Tanrı'yla birleşmek onun amacı ve hedefidir" [23]. Aslında Plotinus, sadece tefekkürün ruhu Tanrı ile birleştirdiği gerçeğinde ısrar etmiştir.

Aydınlanma elde etmek, orijinal doğal durumumuzu yeniden kazanmak anlamına gelir. Bu bağlamda Origen, tefekkür (Tanrı'nın *teorisi*, Gr.) yoluyla ruhani varlığın Ezeli durumuna, saf ruh haline geri dönebileceğine inanıyordu çünkü bu varlık "başlangıçta içinde bulunduğu o coşku durumuna kendini geri döndürme gücünü kaybetmemiştir" [24]. Bununla birlikte, yazılarında "vecd" terimi yabancılaşma veya zihinsel dengenin kaybı gibi aşağılayıcı bir anlama sahipti ve açıkça bazen zihinsel bozukluklardan muzdarip sahte azizlere atıfta bulunuyordu. Aslında yazarların çoğu bunun yerine, hem Kabbala'da hem de Sufizm'de çok önemli hale gelecek olan, Tanrı'nın kendini boşaltma vecdi anlamına gelen Yunanca *kenosis* kelimesinin kullanımını tercih etmektedir.

İskenderiyeli Athanasius (293-373) Tanrılaşmayı (*theósis*, Gr.) tüm ruhani varlıkların dâhil olduğu Tanrı'ya yönelik bir sevgi hareketi olarak görmüş [25], ancak Origen ve Clement'e göre Tanrılaşma ve kurtuluşun aracı olan tefekkürden bahsetmeyi dikkatle ihmal etmiştir.

Augustinus bile *İtirafı*lar'ında şöyle yazmıştır: "Bizi kendin için yarattın ve kalbimiz sende dinlenene kadar huzursuzdur" [26].

Yeni Teolog Symeon şöyle demiştir: "Tanrı kendisini sadece Tanrılarla birleştirir" [27]. Bu nedenle, yazıları yalnızca tefekkür hayatında kapsamlı bir deneyime sahip keşişlere yönelikti ve böylece ifşa edilmemesi gereken gizli ve gizemli bir derinliğe bağlılıklarını kanıtlıyorlardı. Sırrı saklamak tüm ezoterik bilgilerin ortak paydasıydı (daha önce Gnostisizm'de görüldüğü gibi; bölüm XX C4). Lossky [28] bu konuyu geliştirmiştir: "İlk yüzyılların Babalarında fark edilebilen çeşitli anlamlar arasında Gelenek bazen, gizem başlatılmamış kişiler tarafından kirletilmesin diye gizli tutulan öğreti anlamını alır [29]... Bunlar, aynı zamanda gizli bir havariyelik gelenek iddiasında bulunan Gnostiklerin *doctrina arcana*'sını akla getirir" [30]. Sezariyeli Basil *dóγμα* ve *kérygma* arasında ayırım yapmıştır: "ilki sessizlik içinde gözlemlenir; ikincisi tüm dünyaya ilan edilir" [31] ve "Babalarımızın sessizlik içinde, tedirginlik ve meraktan uzak tuttıkları, sessiz *kalarak* gizemlerin kutsal karakterini koruduklarını iyi bildikleri, yayınlanmamış ve gizli bir öğretiye (*didaskalia*, Gr.)" [32] atıfta bulunmuştur. Bu "yazılı olmayan gelenekler" (*tà ágrapha*), bu "Kilise gizemleri" (*ágrapha tes ekklesías mystéria*) o kadar çoktu

ki, bunları bütün bir gün boyunca açıklamak mümkün değildi [33]. Aslında, *Syro-Sinaiticus* ve *Codex Cantabrigiensis D* gibi çok azı resmi Kilise tarafından gerçekleştirilen imha işleminden *kurtulabilmiştir*. İlahiyatçı Théodore de Bèze bu sonuncusunu 16. yüzyılda Lyons'daki Aziz Irenaeus manastırında bulmuştur. Agrapha'dan o kadar korkmuştur ki, 1581'de elyazmasını gizlice Cambridge Üniversitesi'ne gönderdiğinde şu notu eklemiştir: "Gizli kalması, halka açıklanmasından daha iyidir" (*asservandum potius quam publicandum*, Lat.). Ve orada iki yüzyıl boyunca gizli kaldı [34]. Harnack gibi büyük bir bilgin bile şöyle demiştir: "En iyisi tüm agrapha'ları kendi haline bırakmaktır" [35]. Ancak Justin Martyr ve İskenderiyeli Clement'ten Jerome'a kadar Kilise Babaları bu eski versiyonun gerçekliğine tanıklık etmişlerdir [36] ve *Codex Bezae*'nin (*Cantabrigiensis D*) bazı parçaları *Italocodices* tarafından onaylanmış ve 1551 yılında Stephanus (Robert Estienne) tarafından Paris'te düzenlenen Yeni Ahit'te yer almıştır [37].

Benzer bir tutum, Lossky'nin de gösterdiği gibi, bu gizemlerin bilgisini (ya da daha doğrusu uygulamasını) sadece azizlere, yani Tanrı'yla mükemmel bir birlik içinde yaşayan, lütufla dönüşen ve dünyevi hayatımızdan ziyade gelecek hayata ait olanlara saklayan *Hagioritic Tome* (bkz. *infra*) [38] tarafından da savunulmuştur [39]. Athonite yazısında "buna layık olan [ve] lütuf, ruhsal ve doğaüstü güç alanlardan" söz edilir ve eklenir: "Bunu ancak Tanrı ve O'nun lütfunu tecrübe etmiş olanlar bilebilir" [40].

Lyonslu Irenaeus ve Athanasius beyan etmiştir: "... Tanrı... insan oldu ki... insan... Tanrı olabilsin" [41] (bölüm XIX B).

Bazı tarihçiler tarafından Bizans Hesychasm'ının kurucusu (*ya da en azından öncüsü*) olarak kabul edilen Photicaea Piskoposu Diadochus, Tanrısal olanla benzerlik hakkında şöyle demiştir: "Bu (benzerliğin) mükemmelliğini ancak aydınlanma yoluyla bileceğiz" [42] ve ruhu sürekli olarak alevlendiren ve Kutsal Ruh'un esintisiyle Tanrı'yla birleştiren "ilahi bir lütuftan" söz etmiştir [43]. Mısırlı Macarius (yaklaşık 300-390) ise "Kutsal Ruh'un insanların kalbinde tutuşturduğu lütuf ateşini" hatırlatmıştır [44]. Irenaeus, Ruh insandaki ruhla birleşmediği sürece insanın kusurlu olduğunu düşünmüştür [45]' böylece Kundalini (*Kutsal Ruh'un yansıması*) ve Atman (*Benlik, bazen yanlışlıkla "ruh" olarak adlandırılır*) arasındaki birleşmeyi ima eder. Sarovlu Aziz Serafim kalbi "Tanrı'nın sunağı" olarak adlandırmıştır [46]' Göksel Baba'nın müminle (*ilahi Baba'nın Benlik yansıması*) bulunduğu yer.

"Bu, kişilerde ve kişiler aracılığıyla sanki kendi güçleriymiş gibi işleyen lütuftur - Tanrı'yla birleşmenin gerçekleştiği insan kişiler tarafından sahiplenilen ilahi ve yaratılmamış güç. Çünkü Kutsal Ruh, bu Tanrısal birliği kendilerinde gerçekleştirmeye çağrılan insanlara Tanrısallığı bahşeder. Bu gizem gelecek çağda açığa çıkacaktır ama ilk meyveleri şimdi bile kendilerini Tanrı'ya verenlerde kendini göstermektedir" [47]. Kutsal Ruh tarafından Kundalini olarak aydınlatıldığında Tanrısal niteliklerin çakraların niteliklerine yansıdığı fikrini Tanrısallığa olan bu *benzerlikte* buluyoruz. Evagrius Ponticus (y.345-399) Origen'in ateşli bir okuyucusu ve Kapadokya'nın üç büyük Babasının yakın arkadaşıydı. Evagrius, kuralları Büyük Basil tarafından formüle edilen manastırcılığın kuruluşu sırasında, Basil tarafından *öğretim görevlisi* olarak atanmış, Nyssa'lı Gregory tarafından diyakoz olarak atanmış ve Gregory Nazianzen ile birlikte Konstantinopolis'e gitmiştir. Bununla birlikte, Karadeniz (*Pontus Euxinus*, Lat.) bölgesinden gelen ve felsefe ve ilahi hakikat sevgisinden yoksun olduğunu düşündüğü için manastır cemaatini terk eden bu eski keşiş, çileci gelenek içinde 'yüz kapitula (bölüm) veya tanım içerdiği için bu şekilde adlandırılan *Yüzyıllar*'ın yazımını başlatan kişidir. Lossky onun öğretileri hakkında şunları yazmıştır: "Tefekkürün zirvesinde, Evagrius'un "saf dua" dediği şeyde, insan *nous*'u onu Tanrılaştıran Üçlü Birliğin ışığını görür. Tanrı'yı tefekkür etme eyleminde, insan zekası kendini kavrar; O'nu görürken kendini görür. Bu algı eşzamanlıdır: Tanrı'yı bilirken, *nous* kendisini Tanrı'nın mevcudiyetinin yeri olarak, Teslis'in ışığı için bir kap olarak bilir... Evagrius'ta Tanrılaştırılmış *nous*'taki Tanrı'nın ışığının bu vizyonu zirvedir, onu aşan hiçbir şey bilmeyen nihai sondur" [48]. Evagrius'un yazıları, 553 yılında Beşinci Ekümenik Konsil'de (Konstantinopolis II) kınanmasına rağmen, yanlışlıkla Basil'e ya da Nilus Sinaiticus'a atfedilerek mevcut kalmış ve Pseudo-Areopagite Dionysius'un *külliyatında* yer alan bilgileri bir araya getiren İtirafçı Maximus (580-662) tarafından kullanılmıştır. Armstrong [49] şöyle der: "önde gelen Hesychast Evagrius... bir tür Hristiyan Yogası öneriyordu".

Gregory Nazianzen gösterdi: "Bazıları tarifsiz bir ışıqla karşılanacak⁶⁷¹... şimdi üzerlerinde daha büyük bir parlaklık ve saflıkla parlayan ve Kendisini bütünüyle ruhla birleştiren, cennetin krallığının yalnızca ve her şeyin ötesinde bundan ibaret olduğunu kabul ediyorum" [50]. Aslında Lossky'ye göre, "Tüm yaratıklar Tanrı ile mükemmel bir birliğe çağrılır ve bu da "sinerji" de gerçekleşir" [51]. Pseudo-Areopagite, Tanrı'yla birleşmenin ""işbirliği", iradelerin anlaşması ve dolayısıyla özgürlük anlamına geldiğine inanıyordu... çünkü bu sinerjide, insanın Tanrı'yla bu işbirliğinde, birleşme gerçekleşir" [52]. "Çünkü yaratıklar, ilk durumlarından itibaren Tanrı'dan ayrılmışlardır; ve sonları ve nihai tamamlanışları O'nunla birleşmede ya da Tanrılaşmada yatar" [53]. Şamlı Yuhanna da aynı şekilde yazmıştır: "Bununla birlikte, akıl ve özgür irade ile donatılmış olan insan, Tanrı ile sürekli birleşme gücünü elde etti"; "Yaratıcı insanı yarattı... ona kendi ilahi lütfundan pay verdi ve böylece onu Kendisiyle bir araya getirdi" [54].

Lossky, ilahi iradenin "yaratılan varlığın aynı enerjiler içinde Tanrı'yla özgürce birleşebilmesi için her şeyi enerjilerle yarattığını" savunmuştur - bu, Tanrılaştırmanın (*theosis*, Gr.; *deificatio*, Lat.) maneviyatın özü olduğu Confessor Maximus'la da tam bir mutabakat içindedir [55]. "Enerjiler, yaratılmış varlıkların Tanrı ile birleşmeye çağrıldığı lütuf olarak görünür. Tüm evren... Tanrı'nın ebedi Krallığına girmeye çağrılır" [56]. Adi Shakti'nin (Tanrı'nın her yeri kaplayan enerjisi) yaratıcı rolü de aşağıdaki şekilde kabul edilmektedir: "Tanrı var olan her şeye nüfuz eden enerjileri aracılığıyla yaratır ve faaliyet gösterir" [57]. Bu ilahi enerji her yaratıkta mevcuttur: "İlahi irade tarafından yoktan yaratılan varlıklarda...- sonsuz ve ebedi enerjiler bulunur" [58].

Erişilemez *ousía* (öz, Gr.) ile onun doğal işlemleri, *energeiaí* ya da açığa çıkarıcı işleri arasındaki ayrım söz konusu olduğunda, Bizanslı teologlar Caesarea'lı Basil'i yetkili bir kişilik olarak görmüşlerdir. Enerjiye (*işlemler, görkem* vs.) vurgu yaparak, "Tanrımızı enerjilerinden tanıdığımızı söylüyoruz" demiştir.⁶⁷²... O'nun enerjileri bize iner" [59]. Bir yaratığa verilen hiçbir armağanın içinde Kutsal Ruh'un bulunmaması gerektiğine işaret etmiştir [60].

John Damascene de *ousia* ile Tanrısal erdemler ya da enerjiler arasında aynı ayrımı yapmıştır (kendisi tarafından *kínesis*, hareket ya da *exalma Theou*, Tanrı'dan gelen dürtü olarak tanımlanmıştır, Gr.) [61]. Gregory Palamas [62] şöyle yazmıştır: "İlahi ve Tanrılaştırıcı aydınlatma ve lütuf Tanrı'nın özü değil enerjisidir". Bununla birlikte, "Tanrı kendisini bütünüyle enerjilerinde açığa vurur" [63].

Lossky bu enerjinin işleyişini şöyle tarif etmiştir⁶⁷³: "İnsan, kendisini varlığın derinliklerinde açılan doluluğa adapte ettikçe Tanrı ile birleşir.⁶⁷⁴ onun kişiliğinin ta kendisidir. Yükseliş yolunun, ilahi iradeyle işbirliği yolunun durmak bilmeyen mücadelesinde, yaratılmış doğa, Tanrı'nın Krallığında tam olarak ortaya çıkacak olan nihai Tanrılaşmaya kadar lütuf tarafından giderek daha fazla dönüştürülür... İman... Tanrı'yla birliğe gelen kişilerde kör kalamaz. Kutsal Ruh onlarda, ilahi gerçeklerin ayırt edilmesinde giderek daha fazla açılan bir bilincin ilkesi haline gelir" [64]. Yazar şöyle devam eder: "Doğu teolojisinde,... ilahi fikirler kendilerini güçlerin dinamik yönü altında sunarlar⁶⁷⁵, vasiyetler ve yaratıcı kelimeler⁶⁷⁶... Hiçlikten yaratılmış bir dünyanın sarsılmaz temeli, onun oluşunun sonu olan tamamlanmadan ibarettir. Şimdi, yerine getiren ve tüm yaratılmış varlığa bolluk bahşeden Kutsal Ruh'tur" [65]. Evdokimov da şöyle yazmıştır: "Tanrı tam olarak mevcut olduğu yerde enerjileri aracılığıyla "ortaya çıkar". "Enerji" Tanrı'nın bir "parçası" değil, açığa çıkan Tanrı'dır" [66]. Sarovlu Seraphim *gerçek* bir aziz olarak Kutsal Ruh'un kazanılmasının yaşamın özü ve amacı olduğunun farkındaydı [67], böylece Kutsal Ruh'un müdahalesiyle Tanrı'yla birleşmeyi açıklayan İskenderiyeli Cyril'i yankılamış oluyordu [68].

Burada bir soru ortaya çıkmaktadır: Tanrı'yla birleşme sadece yaşam boyu bir öncül olarak mı kalmaktadır ve Son Yargı'dan sonra, "gelecek çağda" (Hristiyan dogması tarafından iddia edildiği gibi) gerçekleşemez mi?

Beşinci yüzyılda Diadokhos bu Tanrılaşmanın öbür dünyaya ertelenmeyip burada bilinçli olarak yaşanabileceği konusunda ısrar etmiştir [69]. Tanrı, görülerinden birinde Yeni Teolog Symeon'a şöyle demiştir: "İşte, gördüğün gibi seni yarattım ve seni Tanrı yapacağım" [70]. Bu nedenle Symeon, "Tanrı'yla kesintisiz bir birliktelik içinde yaşayan azizlerde, ölümden ve dirilişten önce, burada ve şimdi yerine getirilen sonsuz yaşama girişten" de bahseder [71]. Lossky çağdaşlarına şu mesajı vermiştir: "Bugün Ruh aramızda yaşamakta ve Kendisini daha açık bir şekilde tanıtmaktadır... Ancak bu gerçekleri bize açıklayan ve onları içsel olarak aydınlık, açık, neredeyse elle tutulur hale getiren

Kutsal Ruh'un Şahsı, yine de Kendisi açıklanmamış ve gizli kalmakta, bize açıkladığı Tanrısallığı, verdiği armağan tarafından gizlenmektedir" [72]. Gerçekte olan budur çünkü Büyük Avatar Maha Maya'dır (Büyük Yanılsama' Sanskr.). Bölüm XIX D'de analiz edilmiş olan bu konu üzerinde ısrar etmeyeceğiz.

Gregory Palamas şöyle açıklar: "Tanrısallığın bu deneyimi herkese kapasitesine göre verilir ve onu deneyimleyen kişinin değerine göre az ya da çok olabilir" [73]. Ancak Mısırlı Macarius yine de "bunu deneyimleyenlerin sayısının az olduğunu" belirtmiştir [74]. Lossky de "layık olanların "Tanrı'nın Krallığının güçle geldiği" vizyonuna erişebildiklerini" kabul etmiştir.⁶⁷⁷ Bu yaşamda bile, üç havarinin Tabor Dağı'nda gördükleri gibi bir vizyon... büyük azizlerden bile çok azı dünyevi yaşamlarında bu duruma ulaşır" [75]. Gerçekten de, eski zamanlarda Aydınlanmış ruhların azlığı hakkında daha önce bilgi vermiştik (bölüm XIX D; ayrıca IV-Nachiketas vakası). Batı Hristiyanlığı için de durum aynıydı. Altıncı yüzyılda Gazzeli Barsanuphius, Hristiyanlığın sadece üç mükemmel birey içerdiğini kabul etmiştir: biri Roma'da, diğeri Korint'te ve üçüncüsü de Kudüs'te [76]. Sih Kutsal Kitabı yazarken bir istisna yapmamıştır: "Ey hizmetkâr Nanak, milyonlarca insan arasında Rab'bin meditasyonuna erişen neredeyse hiç ölümlü yoktur" (*Jan Nanak kotan mai kou bhajan Ram ko pave*) [77]. "Milyonlar arasında Rab'bi *Zihninde* barındıran kişi nadirdir, ey Nanak" (*Kotan mai Nanak kou narain jih cheet*) [78].

*

Hesychast uygulaması aynı zamanda "içsel dua yöntemi" (veya "kalbin duası") olarak da bilinir ve Budist rahiplerin *nienfo* (Çin.) veya *nembutsu* (Japonya.) uygulaması sırasında "Om mani padme hum" formülüyle yaptıkları gibi (bölüm XV D), aynı şekilde Müslümanlar da kendilerine özgü *zikirlerini* yaparken (bölüm XXV B) sayısız kez okunur.

Hesychastların tekrarlayan duaları Müjde'nin buyruğuyla açıkça çelişmektedir: "Dua ettiğiniz zaman, uluslardan olanlar gibi boş tekrarlar yapmayın" (Matta 6:7). Gerçekte, İsa sadece herhangi bir mantranın okunmasının boş bir çaba olduğu yetkisiz kişilerin (Aydınlanmamış) uygulamalarını diskalifiye etmiştir (bkz. aşağıda Ramana'nın yorumları). Diğer taraftan Yeni Ahit şunu savunur: "Durmadan dua edin" (1. Selanikliler 5:17).

Aşağıda klasik Yoga yönteminin tüm aşamalarına ve yöntemlerine Hesychasm'da da rastlanabileceğini göreceğiz. Patanjali'nin klasik eserinde tanımlanan Yoga üyelerine (*anga*' Sanskr.) karşılık gelen Sanskritçe isimler parantez içinde verilmiştir:

- arındırma teknikleri (*yama-ahlaki* davranış; ve *niyama-kendini kontrol*);
- Nefes-vital gücün ritmi ve kontrolü (*pranayama*);
- vücut duruşları (*asanalar*);
- invokasyonlar (*mantralar*);
- duyu nesnelerinden uzaklaşma, zihnin içselleştirilmesi (*pratyahara*);
- konsantrasyon (*dharana*);
- meditasyon (*dhyana*);
- düşüncesiz farkındalık (*nirvichara samadhi*).

Son üç aç *samyama*'yı oluşturur.

Hiçbir neden asanaların zaman içinde neden bu kadar çoğaldığını açıklayamaz. Aslında, eski metinlerde sadece bir avuç dolusu tanımlanmıştır. Patanjali'nin *Yoga Sutra*'sında *hiç pozdan* bahsedilmez! Gerçekten de *asana* kelimenin tam anlamıyla *oturak* anlamına gelir. Swami Svatanmarana'nın en üst düzey klasik Hatha Yoga el kitabı olan 14. yüzyıl Hatha *Yoga Pradipika*, metnin çok kabataslak talimatlar verdiği sadece 15 asana (çoğu bağdaş kurarak oturma pozisyonunun varyasyonları) listelemiştir. 17. yüzyıla ait *Gherandha Samhita* ise sadece 32 asana tanımlamıştır. Iyengar'ın modern Hatha Yoga incelemesi [79] 200'den fazla [80] tasvir etmektedir. Yoga hiçbir şekilde sadece asana ve pranayama yapmaya indirgenemez, çünkü amacı Patanjali'nin klasik *Yoga Sutra*'sının (bölüm XIX C) en başından beri belirtildiği gibi samadhi durumuna girmektir ve bu da çoğunlukla meditasyon bilimiyle ilgilidir.

Arunachala'nın büyük bilgisi, kendisi de mükemmel bir Yogi olan Ramana, Yoga uygulamasının bir dizi özel yönüne işaret ederek, ilgili angalar hakkındaki yanlış fikirleri reddetmeyi amaçlamıştır. "Duruş gerçekten de Öz'deki konum ve kararlılık anlamına gelir. Bu içseldir. Diğerleri dışsal

pozisyonları ifade eder". Bu kavrama göre, meditasyon için doğal duruş olan "*sukha asana* (kolay duruş veya yarım Buddha pozisyonları)" kullanılabilir, yani sadece yarım lotusta bağdaş kurarak oturmak... *Asanaların*, belirlenmiş zamanların veya bu türden herhangi bir aksesuarın yokluğunda meditasyon yasak değildir". "Nefesi kontrol etmeye" gelince, bu sadece "başka bir yardım almadan kendi başınıza uygularsanız, o zaman zihin kontrol edilir"⁶⁷⁸. Aksi takdirde, üstün bir gücün varlığında zihin kendiliğinden kontrol altına girer. Bilgelerle birlikteliğin (*satsangha*) büyüklüğü işte budur... *Vichara*⁶⁷⁹ *pranayama*'yı aşar... Gerçekliğe *prana* ya da akla tutunarak ulaşılabilir. *Hatha Yoga* birincisidir: *Vichara* ise ikincisidir... *Hatha Yoga* gerekli midir? Yardımcılardan biridir - her zaman gerekli olduğundan değil... Farkına varma Üstadın lütfunun sonucudur⁶⁸⁰ öğretilerden, derslerden, meditasyonlardan vs. daha fazlasıdır. Bunlar sadece ikincil yardımcılardır, oysa birincisi birincil ve esastır... Yoga bireyin evrensel olanla, Gerçeklikle birleşmesini amaçlar... Bu nedenle Bilgi Yolu⁶⁸¹ *viyoga*'nın (ayrılık) nasıl ortaya çıktığını bulmaya çalışır. Ayrılık yalnızca Gerçeklik'tendir... Farkına varmış bir varlık için Gerçeklik yalnızca Öz'dür... Öz aklı aşar - Öz'e ulaşmak için Öz'ün kendisi yok olmalıdır... Yoga... herkesin amacı olan Aydınlanmaya yardımcıdır... Herhangi biri rastgele aldığı kutsal heceleri (*mantraları*) tekrarlayarak herhangi bir fayda elde edebilir mi? Hayır. Yetkin ve inisiye olmalıdır" [81]. Üstün bilinç hali *nirvikalpa samadhi*'ye (şüphesiz farkındalık' Sanskr.) ulaşmaya gelince Ramana şöyle açıklamıştır: "Eğer gözler kapalıysa, bu *nirvikalpa*'dır; eğer açıksa, bu... *savikalpa*'dır. Her zaman mevcut olan durum doğal durumdur, *sahaja*" [82]. Diğer bilgiler de Sahaja hali üzerine yazmışlardır: "Zihnin Brahman ile tamamen birleşmesi en yüksek mutluluktur. Bu aynı zamanda "Sahaj Samadhi" olarak da bilinir. Böyle bir deneyime sahip insanlar gerçekten de nadirdir" [83]. Guru Nanak ısrarla: "Sahaj'ın nazik yolu ile safların en safı olan Tanrı'ya erişin". "Sahaj'ın mağarasının sakinliğinde Gerçek Olan'ı keşfedebilirsiniz, der Nanak, Gerçek Olan doğruları sever" [84]. *Hatha Yoga Pradipika* şöyle açıklar: "Zihin hareketsiz olduğunda, Atman ile birleştiğinde ve prana Sushumna boyunca hareket ettiğinde, Amaroli, Vayoli ve Sahajoli'ye ulaşılabilir" [85]. "Ezeli durum (Sahaja) ve Turiya⁶⁸² tüm bunlar eş anlamlıdır" [86]. Dr. G. Wunderle, Hesychasm'ın "bedensel tarafı, nefes almayı kontrol etmek için belirli teknikleri, dua sırasında bedenin pozisyonunu, dua ritmini ima ettiğini, ancak bu dış disiplinin tek bir amacı olduğunu göstermiştir: konsantrasyonu kolaylaştırmak" [87].

Jung, "Loyola'lı Ignatius'un dini egzersizlerinin Hint meditasyonlarının Hristiyan muadilleri olduğu" sonucuna varmıştır [88]. Ignatius "mistisizmi sanattan ziyade neredeyse bilim ve teknik olarak ele almış, neredeyse *Yoga tarzında* işlemiş, insan iradesini kontrol altına almış, disipline etmiştir... meditasyon sırasında egzersiz yapan kişinin dış görünüşünün nasıl olması gerektiğini, nasıl nefes alıp vereceğini, vücut duruşunun nasıl olması gerektiğini reçete edecek kadar ileri gitmiştir. Egzersiz yapan kişinin belirli bir nesneye bakması gereken zamanı ya da "ruhani yaşamın çiçek açmasını" akla getirmek için taze çiçekleri düşünmesi gereken zamanı belirtmiştir. Tüm bu alıştırmalar, programı alıştırmaya yapan kişinin özel yeteneklerine uyarlayan bir tür Hristiyan *guru* olan bir "Alıştırma Ustası"nın yönetimi altında yapılmalıdır" [89]. Ignatius ayrıca Avilalı Teresa'yı, bazı özel Yoga tekniklerinde olduğu gibi, Yüce Tanrı'nın çeşitli sıfatları olarak belirli nesnelere odaklanmaya yönlendirmiştir [90].

Hristiyan çileci yaşamının doruk noktası olarak kabul edilen *apátheia* (Gr.), insanın artık tutkulara tabi olmadığı (Buda öğretilerinin özünü oluşturan acıdan kurtulduğu) durumdu. *Apátheia*'nın amacı saf sevgidir⁶⁸³ (*agápe*' Gr.)' çileciliği taçlandırır.

Pseudo-Areopagite Timothy'ye gizli tefekkürler (*mystiká theámata* Gr.) yapmasını tavsiye etmiştir: "Tüm varlığı ve tüm bilgiyi aşan O'nunla birliğe... erişebilmek için hem duyulardan hem de aklın tüm işleyişinden, duyularla ya da anlayışla bilinebilecek her şeyden, hem var olan hem de olmayan her şeyden vazgeçmek *gerekir*... bir arınma (*kátharsis*, Gr.) gereklidir... O zaman kişi tüm ilahi ışıkları, tüm göksel sesleri ve sözleri ardında bırakarak kutsallığın en yüce doruklarına tırmanmalıdır" [91]. Bunun dışında İnciller Yogilerin meditasyon dedikleri şeye teşvik de içerir. Örneğin, İsa müritlerine şu tavsiyede bulunmuştur: "Günaha girmemek için dikkat edin ve dua edin; ruh gerçekten hazırdır, ama beden zayıftır" (Matta 26:41; krş. 24:42; Markos 13:33; 14:38; Luka 22:40,46).

Plotinus, Bir'e yaklaşmak için "ilk nesnelere ulaşınca kadar kendinizi her şeyin sonuncusu olan görülen nesnelerden uzaklaştırmanız gerektiğini, İyi'ye doğru ilerlediğiniz için her türlü kötülükten

arınmış olmanız gerektiğini; ilkeyi ve Bir'i tefekkür edecekseniz kendinizi iç ilkeye çevirmeniz ve çok yerine bir olmanız gerektiğini" [92] söyler.

Plotinus Bir'in doğası hakkında şöyle der: "Nitelikleri, çoklu hale geldiği varlıktadır" [93]. Bu elbette çakra niteliklerinin, yani insanda tezahür eden ilahi niteliklerin çokluğuna atıfta bulunur. Pseudo-Areopagite Dionysius tarafından "erdemler" ve "güçler" (*dynámeis* Gr.) olarak adlandırılan "ayrılmalar" (*diakríseis* Gr.) da aynı anlama gelirken, Lossky bunları Tanrı'nın doğasının ötesindeki işlemleri (*próodoi* Gr.) ve O'nun yaratılmış varlıklara verdiği tezahürler (*ekphánseis* Gr.) olarak görmüştür. Aynı şekilde, varlıklar aydınlanma yoluyla Tanrısallığa yükseltilir, yani bu tezahürleri aşarlar [94]. Bu, Tanrı'nın Kendisini tanıttığı zirvedir.

İtirafçı Maximus, "Kutsal Ruh aracılığıyla O'nun ilahi niteliklerinin doğasına insan ruhu için mümkün olduğu kadarıyla tamamen girdiğimize" [95] ve "yalnızca O'nun niteliklerinin hakikatini kısmen bile keşfetmeye çalışan kişinin tüm bireylerin teologu adını hak ettiğine" [96] inanıyordu.

Jacob Boehme (1575-1624) içsel aydınlanmalarından (*innere Erleuchtungen*, Alm.) bahsederken şöyle yazmıştır: "Hem aklın hem de iraden ebedi Söz ve Ruh'un ifadesine karşı sessiz ve pasif olduğunda ve ruhun geçici olanın üzerinde kanatlandığında, dışsal duyular ve hayal gücü kutsal soyutlama tarafından kilitlendiğinde, *o zaman* ebedi İşıtme, Görme ve Konuşma sende açığa çıkacaktır. Bu nedenle, kendini düşünmekten ve kendini istemekten uzak durabilirsen ve hayal gücünün ve duyuların çarkını durdurabilirsen, kutsanmış olursun" [97].

Duanın (*mantra*) teknik yönüne gelince, tüm dikkat nefesle eşleştirilen kısa duanın sözlerine odaklanmalıdır: "Tanrı'nın Oğlu Rab İsa Mesih" (nefes alırken), "bir günahkar olan bana merhamet et" (nefes verirken). Görünüşe göre formül, halktan birinin İsa'ya yönelttiği sözlerden esinlenmiştir: "Tanrım, günahkâr olan bana merhamet et" (Luka 18:13) ya da kör Barthimaeus'un İsa'ya söylediği sözlerden esinlenilmiştir: "Ey Davut'un Oğlu, bana merhamet et" (Markos 10:48). Schuon [98] bu duanın tekrarlanmasının "her manastır dua kuralının temel unsuru" olduğunu ve "değeri evrensel olduğu için Ofis'in ve diğer tüm duaların yerini alabileceğini" açıklar. Ayrıca gücünün Kutsal Adın söylenmesinden kaynaklandığını da vurgulamıştır. "Bu isimle sadece Tanrı'ya yakarılmaz - Tanrı yakarıшта zaten mevcuttur. Bu kesinlikle Tanrı'nın her İsmi için söylenebilir" [99].

Schuon daha da ileri giderek şunları söylemektedir: "Yunan ve Slav manastırlarında düğümlü bir şapka, Küçük Şema ve Büyük Şema'nın takdisinin bir parçasını oluşturur: keşiş ya da rahibeye ritüel olarak verilir. Üstat şapkayı sol eline alır ve şöyle der: "Kardeş N., Tanrı'nın sözü olan Ruh'un kılıcını al, İsa'ya durmadan dua et, çünkü Rab İsa'nın Adını sürekli aklında, kalbinde ve dudaklarında tutmalısın, şöyle demelisin: *Tanrı'nın Oğlu Rab İsa Mesih, bir günahkâr olan bana merhamet et*" [100]. Bu kutsal adı tekrar tekrar söyleme alışkanlığının, Korintlilere yazılan ilk mektubun "her yerde Rabbimiz İsa Mesih'in adını çağıran herkese" (1:2) yönelik olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Aynı etkiyle *Kýrie Iesoús* (Rab İsa, Gr.; Diadochus tarafından kullanılan bir mantra; bkz. *üstte*) veya *Kýrieelison* (ikincisi Doğu Kilisesi'ndeki İsa'nın Duası'nın kısaltılmış halidir) söylenebilir. Keşiş olan bir şövalyenin *Ave Maria*'yı durmadan tekrarladığı ve yüksek düzeyde aydınlanmış bir ruha (azize) dönüştüğü *Altın Efsane* önemli bir öyküdür. Hristiyanlar arasında da kullanılan çifte *Jesu Maria* duasını (bölüm XV D; XIX C) da hatırlatmalıyız [101].

Hesychastlar tarafından kullanılan mantra, Diadochus ve keşislere tavsiyelerde bulunan John Chrysostom'un da aralarında bulunduğu Kilise Babaları tarafından zaten biliniyordu: "Kişi yemek yerken, uyurken, otururken, başkalarına hizmet ederken ya da başka herhangi bir şey yaparken durmadan şöyle desin: Tanrı'nın Oğlu Rab İsa Mesih, bana merhamet et... Rabbimiz İsa'nın Adı üzerinde durmadan ısrar et, kalbinin Rabbi içmesine ve Rab'bin kalbini içmesine izin ver, öyle ki ikisi bir olsun!" [102]. Basil de Tanrı'ya verdiğimiz isimler hakkında, bu isimlerin O'nun içimize inen enerjilerini ifşa ettiğini yazmıştır [103]' ki bu da mantralar hakkındaki Hint doktrini ile tam bir uyum içindedir.

Öyle görünüyor ki, Nicephorus the Solitary gibi erken bir dönemde, kutsal ismin tekrarı solunum ritmiyle ilişkilendirilmiştir: "Bu nedenle, sessiz hücrenizde otururken ve düşüncelerinizi toplarken, zihninizin nefesinizin yolunu izlemesine izin verin ve onu nefesinizle birlikte kalbinize inmeye

zorlayın. Ve bir kez orada, ruhla birleşen zihniniz tarıfsız bir zevk ve neşeyle dolar⁶⁸⁴". Suriyeli Isaac şöyle demiştir: "Öte yandan Hristiyan mistik, kendi içine girerek ve kendini kalbinin "iç odasına" kapatarak, orada daha derinlerde... bir yükselişin başlangıcını bulur" [104]. Açıkça görüldüğü gibi, Müjde'nin etkisi şöyledir: "Ama sen, dua edeceğin zaman, odana gir, kapıyı kapattıktan sonra, gizlide olan Babana dua et" (Matta 6:6). John Climacus da şöyle yazmıştır: "İsa'nın adının söylenmesi nefes alış verişinize açıkça bağlı olmalıdır.⁶⁸⁵ ve sonra sessizliğin faydalarını hissedeceksiniz⁶⁸⁶" [105], Hesychius Sinaiticus tarafından da belirtilmiştir. Böylece çenenin göğse yaslanması ve omuzların eğilmesi, bakışların ve ruhun göbeğe veya kalbe odaklanması tavsiye edilirdi. Daha sonraki varyantlarda nefes alıp verme daha yavaştı: dua nefes alındıktan sonra, hava ciğerlerde tutulurken söyleniyor, ardından nefes verilirken ruh kalbe itiliyor ve orada ruhla bir oluyordu. Hesychasm'ın kökeninde yatan Gnostisizm'in etkisi altında, bazı mistik yazarlar *nous* veya *pneuma*'dan bahsediyorlardı. Açıkça aynı amaçla Sih Kutsal Kitabı şöyle yazmıştır: "Nefesimi içe çevirdim ve bedenim altı çakrasını delip geçtim ve farkındalığım Mutlak Rabbin Ezeli Boşluğuna odaklandı" (*Ultat pawan chakra khat bhede surti sun anuraagee*) [106], Boşluk – Void - bildiğimiz gibi göbek çevresinde örgütlenmiştir (bölüm II). Ayrıca metnin sadece altı çakradan bahsettiğini, ya sadece sakrumun üstündekileri (*Kundalini'nin meskeni*) dikkate aldığını ya da o sırada Virata'da uyanmadığı için yedincisini göz ardı ettiğini fark edeceğiz (bölüm XIX C).

Nefes alma ritmi doğal olarak diğer yaşamsal ritim olan kalp atışlarıyla ilişkilidir. Bu yüzden Taocular kalbin, solunumu yönettiğini kabul ederler. Doğru yerde (bölüm XIX C) Anahatha çakranın hem kalbi hem de akciğerleri, yani her iki ritmi de kontrol ettiği açıklanmıştır. Nefes verme Evrenin yaratılışını (*kalpa*' Sanskr.), nefes alma ise onun yeniden emilmesini veya çözülmesini (*pralaya*' Sanskr.) sembolize eder. Nefes almak Hava elementinin (Ruhun sembolü, nefes) gücünün özümsemesini ve dolayısıyla ruhani gücün kazanılmasını temsil eder. Yoga'daki ritmik nefes alıp verme ruhsal konsantrasyonu kolaylaştırmayı amaçlar. Çin T'ien-tai Budizminde ve Müslüman *zikrinde* kullanılan eşdeğeri de nefeslerin sayılmasına dayanır. Yakın bir sembol 1258 yılında Sufi İranlı şair Şirazlı Saadi'de [107]' bulunabilir (bölüm XXV B). Esasen *zikir*, yogiler tarafından kullanılan *asanaları* hatırlatan belirli beden pozisyonlarını benimserken ilahi isimlerin söylenmesi ve tekrarlanması anlamına gelir (*japa* uygulaması sırasında tekrarlanan Hindu *mantralarına* benzer; bölüm XV D). Eliade bu uygulama üzerindeki olası Hint etkisinin göz ardı edilmemesi gerektiğine inanmaktadır [108].

Ancak, işler bu kadar basit değildir. Eski Hint metinleri şöyle der: "En yüksek aşama Brahman'ın her şeyde algılandığı aşamadır. Orta aşama meditasyon aşamasıdır' daha düşük aşama ise ilahi söylenmesi ve tespih aşamasıdır. Daha alt aşama ise harici ibadet aşamasıdır" [109]. "Dolayısıyla, dünyadan vazgeçmek isteyen kişi yalnızca kendi kalbinde ibadet etmeli ve bir daha yaşamamak üzere dışsal ibadet biçimlerinden korkmalıdır" [110].

Eski Çin Hristiyan metinleri duanın meditatif durum, yani Tanrı'yla bağlantı dışında faydasız olduğunu açıklamıştır: "Tek Tanrı'nın Kendisinin tezahür etmesini beklemelisiniz ve ancak o zaman O'na ibadet edebilirsiniz" [111].

Büyük bir idrak sahibi olan Raphael Sanzio, Leonardo da Vinci'ye dehasının "sırrını" itiraf etmiştir: "Fark ettim ki insan resim yaparken hiçbir şey düşünmemelidir; o zaman her şey daha iyi gelir" [112].

Meister Eckhart şöyle yazmıştır: "Bu (mistik) yaşama girmenin en iyi ve asil yolu sessizliği korumak ve Tanrı'nın çalışmasına ve konuşmasına izin vermektir. Tüm güçlerin işlerinden ve görüntülerinden çekildiği yerde, tüm güçlerinizi ne kadar çok çekebilir ve yarattığı unutulabilirseniz, buna o kadar yakın ve daha alıcı olursunuz" [113].

Hesychastlar da benzer bir anlayışla, aralıksız duayı sadece bir ön aşama olarak görürler: "Bu, yükselişin ilk basamağıdır... Ama zekânın ötesine geçmek gerekir, çünkü ondan daha üstün olan bir nesnenin elde edilmesi söz konusudur. Spekülasyon yerini yavaş yavaş tefekküre, bilgi ise deneyime bırakır" [114]. "Belli bir düzeyde, ruhun etkin olduğu psişik âlemden çıkıldığında, tüm hareketler sona erer ve duanın kendisi bile sona erer... Zihin burada duanın üstüne çıkmıştır ve daha mükemmel olanı bulduktan sonra duadan vazgeçer" [115]. "Herhangi bir hareket durur, duanın doğası değişir: "ruh

duanın dışında dua eder". Bu Hesychia'dır, ruhun sessizliğidir" [116]. Evagrius şöyle derdi: "basit düşüncelerin bile zihinden uzaklaştırılması gerekir" [117]. Ayrıca şunu da beyan etmiştir: "dua, düşüncenin atılması demektir" [118] ve şunu da ekledi: "Dua kesilir ve kişi hayrete düşer, Tanrı'nın ışığı karşısında şaşkınlığa kapılır" [119].

Suriyeli İshak göstermiştir: "Ruhun hareketleri, tam saflıkları nedeniyle Kutsal Ruh'un etkisinden pay alırlar" [120]. "Lossky, "Bu, Cennetin krallığına ait olan "ruhsal sessizliktir" yorumunu yapar. Isaac harika bir şekilde açıklar: "Gelecek dünyadaki azizlerin, zihinleri İlahi Ruh tarafından sarıldığı için artık dua etmedikleri ve o mükemmel görkemde vecd içinde yaşadıkları gibi; zihin de gelecek çağın kutsamasını algılamaya layık hale getirildiğinde, kendini ve burada olan her şeyi unutacak ve artık hiçbir şeyin düşüncesiyle hareket etmeyecektir" [121]. Aslında *Katolik Kilisesi İlmihali* bile "tefekür duasının *sessizlik*" [122] ya da Haçlı Aziz John'un sözleriyle "sessiz sevgi" [123] olduğu gerçeğine atıfta bulunmuştur. Burada yine mantra söylemenin ötesine geçip Kundalini'nin (*ruh hareketi*) yükselişinden önce Nirvichara Samadhi'ye (düşüncesiz farkındalık) girmekle ilgili Yoga kavramını ve bu merkezlerin temizlenmesi (ruhun temizlenmesi) gerektiğini, aksi takdirde aydınlanmaya (*Kutsal Ruh'tan pay alma*) ulaşamayacağını görüyoruz. Isaac ayrıca şöyle yazmıştır: "Eğer safsanız, cennet içinizedir. Melekleri ve meleklerin Efendisini göreceğin yer senin içindedir" [124], yani çakraları yöneten varlıkları. Pseudo-Areopagite Dionysius ruh spiralinden bahsediyordu: "Ruh, İlahi Bilginin hakikatleriyle aydınlanmış her ne olursa olsun spiral bir hareketle hareket eder" [125] (yani *gnósis*), bu da Kundalini'nin yan kanallar boyunca nasıl hareket ettiğini doğru bir şekilde tanımlar. Ancak Yogilere göre, dikkat yan kanallarda değil, Kundalini'nin merkezi – orta kanalında kalmalıdır. Bu, sağa ya da sola "düşmeye" karşı verdiği mücadeleyi itiraf eden Suriyeli Isaac tarafından çok iyi biliniyor olmalıdır: "Birçok kez sağ ve sol taraftakiler tarafından ayartıldım" [126].

Nilus Sinaiticus ise şu çağrıda bulunur: "Dua ederken zihninizi sağır ve dilsiz tutmaya gayret edin, böylece dua edebileceksiniz" [127]. "Duanın üstünde olan "zihnin sessizliğidir". "Sessizlik" veya sessizlik" (*isychía*) durumundaki bu "kendinden geçme" bazen vecd olarak adlandırılır" (*ékstasis*; *stásis-state* ve *ék-outside of* Gr.) [128].

Mısırlı Macarius şöyle yazmıştır: "Lütuf kalp tutkularına hâkim olmaya başladığında⁶⁸⁷ Doğanın tüm parçalarına, tüm düşüncelere hükmeder. Çünkü Ruh ve ruhun tüm düşünceleri kalpte bulunur" [129]. Bu gibi terimler: "Aklın kalple birleşmesi", "aklın kalbe inmesi", "kalbin akıl yoluyla izlenmesi" gibi terimler Doğu Kilisesi'nin çileci literatüründe sürekli olarak yer alır.

En ilginç gerçeklerden biri de *damam* (sessizlik, sükûnet' İbr.) kelimesinin *damah* (gibi olmak, benzemek' İbr.) kelimesine yakın olmasıdır; bu da "zihnin sessizliğinin" (*quietude' isychía' Gr.*) insanların Tanrı'nın benzerliğine, Kilise Babalarının sözünü ettiği Tanrısallığa ulaşma yolunda ilerlemelerini sağlaması sonucunu doğurur.

Bu şekilde Hesychasm (*gerçekliğin ve gerçeğin bilgisinin zihinsel kavramlarla ifade edilebileceği sonucunu çıkaran*) Batı görüşüne karşı çıkmış ve gerçekliğin ve onun deneyiminin zihnin ve tüm zihinsel süreçlerin ötesinde olduğunu savunan Doğu inancına yaklaşmıştır [130].

19. yüzyılda Sarovlu Seraphim şöyle derdi: "Dua, oruç, nöbetler ve diğer tüm Hristiyan uygulamaları, kendi içlerinde tamamen iyi olsalar da, kesinlikle Hristiyan yaşamımızın sonunu oluşturmazlar... Çünkü Hristiyan yaşamının gerçek sonu Kutsal Ruh'un edinilmesidir" [131]' yani, yalnızca Adi Shakti'nin (Tanrısallık gücü, kuvvet veya enerji) çalışmasıyla mümkün olan Aydınlanma: "Bunun sayesinde, bu dünyada var olan her insan yaşam elde eder⁶⁸⁸ ve Cennetin Efendisi'nin gücüyle varlığını sürdürür. Ancak o zaman her insan huzur içinde⁶⁸⁹ kendi evinde kalır⁶⁹⁰ Ve zihni (huzura) kavuşabilir" [132].

Gerçek azizler ve vizyonerler Kundalini tezahürünü ışık olarak algılayabilmişlerdir; bu fenomen Sahaja Yogiler tarafından büyük ölçüde nesnel olarak kaydedilmiştir (bölüm XI E).

Hristiyan inananlar Işığı her zaman Kutsal Ruh'un tezahürüyle ilişkilendirmişlerdir. Bu nedenle, Efkariya ayinini gerçekleştirdikten sonra insanlar şöyle derler: "Gerçek Işığı gördük, göksel Ruhu aldık".

Lossky şöyle açıklıyor: "Doğu Kilisesi'nin mistik teolojisinde bu ifadeler mecaz ya da söz sanatları olarak değil, Tanrısallığın gerçek bir yönünü ifade etmek için kullanılır... İlahi olanın farkındalığının en yüksek aşaması olan *Gnosis*, yaratılmamış ışığın deneyimidir, deneyimin kendisi ışıktır" [133]. Ayrıca şunu da açıklamıştır: "İlahi ışık kendini bu hayatta gösterir... Tarihte açığa çıkar... ebedidir, tarihsel varoluştan çıkmayı içerir;... gerçek bilginin gizemi ve *gnosis*'in mükemmelliği" [134]. İskenderiyeli Clement, *gnosis*'in Hristiyan'ın mükemmelliği olduğunu düşünüyordu [135]. Aynı şekilde Yeni Teolog Symeon da bu hayatta ilahi ışığın deneyimini yaşamamış olanlara Hristiyan adını vermeyi reddetmiştir [136].

Bazı eski Hristiyan münzeviler gibi, Hesychastlar da dağdaki Başkalaşım sırasında algılanana benzer bir ilahi ışığı görebildiklerini iddia etmişlerdir (Matta 17:2; Markos 9:2-3; Luka 9:29). Aşağıda onların bazı yorumlarına ve deneyimlerine değineceğiz.

Lossky şöyle yazar: "Doğulu azizler çok sık olarak yaratılmamış lütfun içsel ışığıyla şekil değiştirmiş ve Başkalaşım Dağı'ndaki İsa Mesih gibi göz kamaştırıcı görünmüşlerdir" [137].

En eski örneklerden biri, Kutsal Ruh tarafından yüreklerde tutuşturulan lütuf ateşinden söz eden Mısırlı Macarius'tur: "Maddi olmayan ve Tanrısal olan ateş ruhu aydınlatır... Bu ateş havarilerin üzerine ateş dilleri şeklinde inmiştir... Bu ateş Musa'nın yanan çalıda gördüğü ateştir; bu ateş bir araba şeklinde Eliyah'ı yeryüzünden kaldırmıştır... Tanrı'nın hizmetindeki melekler ve ruhlar bu ateşin parlaklığına katılırlar... Bu ateş dirilişin gücü, ebedi yaşamın gerçekliği, kutsal ruhların aydınlanması, göksel güçlerin güçlendirilmesidir" [138]. Mısır'ın münzevisi yazarken vahye (*apokálypsis* Gr.) atıfta bulunmuştur: "Bu seviyeye ulaşanlar ruhu bizim güneşi gördüğümüz gibi görürler ama bu deneyimi yaşayanlar azdır" [139].

Nyssa'lı Gregory, Tanrı'nın "enerjileri (*energeiai* Gr.) aracılığıyla görünür hale geldiğini, kendisini doğasının belirli olaylarında gösterdiğini" (*én tísi toís perí autón kathopoménois* Gr.) açıklar [140]. Gregory Palamas şunu eklemiştir: "Tanrı'ya Işık denir, özüne atıfla değil, enerjisine atıfla" [141]. Bu tezahürleri basitçe "Tanrısallıklar" ya da "yaratılmamış ışık" veya "lütuf" olarak adlandıırırdı [142]. Nyssa'lı Gregory ve Pseudo-Areopagite Dionysius ilahi ışığı deneyimleyenler arasındaydı. Dionysius gibi bazı Babalar da bu enerjilere yaratılmış evrene nüfuz eden "Tanrısallığın ışınları" adını vermişlerdir. Papa Büyük Gregory I (540-604) "tüm evreni sanki ilahi ışığın bir huzmesi halinde bir araya toplanmış gibi gören Nursia'lı Aziz Benedict'in vecdine" [143] atıfta bulunmuştur.

Cizvit Diego Ruiz de Montoya (1562-1632) Didace olarak da bilinir⁶⁹¹ Ruiz, "her şeyden mutlu olanın Tanrı'nın kendisini değil, Tanrı'nın dışındaki bir etkiyi göremeyeceğine" inanıyordu (*quasi videatur ab illis aliquis effectus Dei' et non ipse Deus* Lat.) [144].

John Climacus "zihnin gözleriyle görülebilen sonsuz bir ışığa... 'İsa Mesih'ten gelen bir ışık'a [145]" atıfta bulunarak İsa tarafından kontrol edilen Agnya çakra ile bağlantıyı ifşa etmiştir (*Om kara; bölüm XI E ve devamı*).

Şamlı Yuhanna güvence vermiştir: "İyilik yapanlar meleklerle birlikte sonsuz yaşama doğru güneş gibi parlayacaklar" [146].

Yeni Teolog Symeon bu konuya yoğun bir ilgi göstermiştir; ona göre, "bilinçli ruhani yaşam ya da *gnosis* olan ışık deneyimi, bir kişinin edindiği lütfun varlığını ortaya koyar" [147]. Şunu ilan etmiştir: "Bilmediğimiz şeylerden söz etmeyiz, ama bildiklerimize tanıklık ederiz... Değişmeyen, azalmayan ve asla sönmeyen bu ışık bizi aydınlatır... Tanrı Işıktır ve O'nu görmeye layık olanlar O'nu Işık olarak görürler; O'nu kabul edenler O'nu Işık olarak kabul ederler. Çünkü O'nun görkeminin ışığı yüzünün önünde gider ve O'nun ışıktan başka türlü görünmesi mümkün değildir" [148]. Symeon, Kutsal Ruh'un Kendisini bizde sonsuz yaşamın üstün seviyesinde ışık olarak açıkladığını düşünüyordu. "Tanrı... Kendisini sadeliğiyle, şekilsiz ışıktan oluşmuş, anlaşılmaz, tarif edilemez olarak gösterir" [149]. Büyük münzevi şöyle demiştir: "Işığı sık sık gördüm; bazen ruhum huzur ve sessizliğe sahipken bana içimde göründü; bazen sadece uzakta göründü ve hatta kendini tamamen gizledi... Işık güneş gibi yeniden ortaya çıktı" [150]. Ayrıca şunları da söyledi: "En Kutsal Ruh'unun lütfu adillerin üzerinde bir yıldız gibi parlayacak ve onların ortasında parlayacaksın, ey Sen, Ulaşılmaz Güneş!" [151]. Bununla birlikte,

bilmeyenler için Symeon tutarsız bir tavır takınmış gibi görünmektedir: bir yandan bu ışığın görünür özelliğini ileri sürerken, diğer yandan onu "görünmez ateş" [152] olarak adlandırmış ve şöyle yazmıştır: "Bu gerçekten ilahi bir ateştir⁶⁹² yaratılmamış ve görünmez, ebedi ve maddi olmayan, mükemmel bir şekilde sabit ve sonsuz, söndürülemez ve ölümsüz, anlaşılmaz, yaratılmış tüm varlıkların ötesinde" [153]. Tanrısallığa ulaşanlar, "herkes imanlarının ölçüsüne göre aydınlanacaktır... Ruh tarafından arındırılmaları ve aydınlatılmaları ölçüsünde". "Tanrı ışıktır⁶⁹³ Ve O'nunla birliğe girmiş olanlara, arındıkları ölçüde kendi parlaklığından verir" [154] "ilahi lütfun kendisini yaratılmamış ışık olarak gösterdiğini" kabul eder. Yeni Teolog aydınlanmayı ölümsüzlükle ilişkilendirmiştir: "Işığın çocukları ve gelecek olan günün oğulları haline gelenler için, her zaman ışıktayürüyenler için, Rab'bin günü⁶⁹⁴ asla gelmeyecektir, çünkü onlar her zaman Tanrı'yla birlikte ve Tanrı'dadırlar. Dolayısıyla, Rab'bin günü zaten ilahi ışıkla aydınlanmış olanlara görünmeyecektir" [155]. "Bu ışığı almamış olanlar, henüz lütfu almamışlardır, kişi ilahi ışığı ve Tanrı'nın Kendisini alır... Henüz almamış olanlar, henüz bu ışığa katılmamış olanlar, kendilerini her zaman yasanın boyunduruğu altında bulurlar⁶⁹⁵ gölgeler ve fanteziler bölgesinde⁶⁹⁶" [156]. Symeon *Tanrısıl Sevgi İlahilerinde* Kutsal Ruh'a şu şekilde yakarırdı: "Gel, gerçek ışık... gel, gizli gizem;... gel, bitmeyen sevinç;... gel, ey her şeyi sadece kendi iradesiyle yerine getiren, dönüştüren ve değiştiren güçlü olan; gel, görünmez olan, tamamen elle tutulamaz ve gözle görülemez olan. Gel, her zaman hareketsiz duran ve her zaman kendini hareket ettiren ve bize doğru gelen... Gel, sen... seni arzulamamı dileyen... Gel, nefesim ve kendi hayatım" [157]. Burada Kundalini'nin niteliklerini bulacağız: süptil doğası (*gizli, görünmez, tamamen elle tutulamaz ve hissedilemez*), latent hali (*hareket edemez*)' ama aynı zamanda aktif (*hareketli*)' kaynağı olarak Adi Shakti'ye sahip (*güçlü*) ve tezahürlerini (*ışık, nefes-rüzgâr*) dönüştüren ve değiştiren, Aydınlanma (*tamamlanma*) ve ebedi mutluluk-ananda (*kesintisiz neşe*) veren içsel gücü (*arzu*) itici.

Gerçek bir aziz olan Bingenli Hildegard (1098-1179) kitabına *Yolları Bil* anlamına gelen *Scivias* adını vermiştir. Kutsal Ruh (Kundalini) ile onun ateşli tezahürleri arasındaki ilişkinin farkındaydı: "Ey Kutsal Ruh, Ateşli Rahatlatıcı Ruh... Kutsal Ruh Yakıcı bir Ruhtur. İnsanoğlunun kalplerini tutuşturur". Ayrıca, kırk iki yaşında yaşadığı deneyimi tasvir eder: "Cennetten gelen muazzam parlaklıkta yakıcı bir ışık tüm zihnime döküldü. Yakmayan ama tutuşturan bir alev gibi, tüm kalbimi ve tüm göğsümü alevlendirdi". Bazı biyografi yazarları onun görüşlerinin eski Tanrıça dinlerinden, Roma Aurora'sından, Mısır İsis'inden, eski Alman Horsel'inden ve İbrani Hokhmah'ından derinden etkilendiğini itiraf etmişlerdir. Aslında Assisili Francis, Magdeburglu Mechthild, Meister Eckhart, Norwichli Julian (*dolaylı olarak*) ve Cusa'lı Nicolas'ı da kapsayan "Rhineland mistik" hareketinin büyükannesi olarak kabul edilir [158].

Gregory Palamas bu fenomeni "doğruların sonunda şekil değiştireceği Tanrı ile birleşme" olarak tasvir ederdi.⁶⁹⁷ ve kendileri de güneş kadar parlak olurlar... İlahi enerjide yer alan kişi, bir şekilde kendisi de bir ışık haline gelir" [159].

Hagioritic Tome (Ho hagioreitikòs tómos hýpèr tòn hesychazónton) adını yazıldığı yerden almıştır: Kutsal Athos Dağı (*Hágion Óros* Gr.). Gregory Palamas'ın rehberliğinde, daha sonra Konstantinopolis Patriği olacak olan arkadaşı ve müridi Philotheus Kokkinos tarafından 1339-1340 yıllarında kaleme alınmış bir Hesychast özüdür. Başkalaşımın Işığı'na adanmış olan bu eserde şöyle denmektedir: "İsa Mesih, yeryüzündeki yaşamı boyunca her zaman ilahi ışığı yaymıştır; ancak bu ışık çoğu insan için görünmez kalmıştır. Başkalaşım, zaman ve mekânla sınırlı bir olgu değildi; İsa Mesih o anda insan doğasında bile hiçbir değişiklik geçirmedi, ama bir süreliğine Efendilerini olduğu gibi, ebedi ışıktayürüyen haliyle görme gücünü elde eden havarilerin bilincinde bir değişiklik meydana geldi" [160]. Sarovlu Seraphim'in (1759-1833) *Vahiyleri*'nde, bu aziz, 1831 kışında meydana gelen olayı anlatan müridi Motovilov'a parlayan bir ışıktayürüdü: "Size bakamıyorum Peder - diye cevap verdim - gözleriniz şimşek gibi parlıyor; yüzünüz güneşten daha göz kamaştırıcı hale geldi ve size bakmak gözlerimi acıtıyor... Güneşin ortasında, öğle vakti ışınlarının parlaklığıyla göz kamaştıran, sizinle konuşan adamın yüzünü hayal edin". Ardından Seraphim böyle anlarda neler hissettiğini açıkladı: "Tanrı'nın Ruhu bir insanın üzerine indiğinde ve onu varlığının doluluğuyla sardığında, ruh tarifsiz bir sevinçle dolup taşar, çünkü Kutsal Ruh dokunduğu her şeyi sevinçle doldurur" [161]. Ve işte Lossky'nin yukarıdakiler hakkındaki yorumu: "Bir deneyimin bu basit anlatımında, Doğulu Babaların "gnosis", yani ilahi ışığın vizyonlarında en yüksek derecesine ulaşan lütf bilgisi hakkındaki tüm doktrinleri yer almaktadır. Bu ışık Tanrı'yla birliğe erişmiş olan insanı doldurur" [162]. Azizlerin

yüzünden yayılan ışık, Musa'nın Tanrı'yla karşılaşmasından sonraki yüzünü hatırlatmaktadır: "Musa Sina Dağı'ndan indiğinde... yüzünün derisi parlıyordu" (Çıkış 34:29; krş. 34:35). Yukarıda "güneş" e yapılan atıflar Omkara'dan, İsa'nın Agnya çakrasında tezahür eden ışığından başka bir şey değildir (bölüm XI E).

Ruhaniyetin diğer alanları da benzer ışıklı tezahürler bildirmiştir. Her şeyden önce, bu fenomenlerin hepsi eski zamanlardan beri Hint Yogileri tarafından (ve günümüzün Sahaja Yogileri tarafından) çok iyi biliniyordu. Shri Gyaneshwara MS 13. yüzyılda şöyle yazmıştır: "Kundalini en büyük enerjilerden biridir. Arayıcının tüm bedeni Kundalini'nin yükselmesi nedeniyle parlamaya başlar" [163]. Bir başka örnek de Japon Amidizminin en ünlü temsilcisi Honen Shonin'e aittir [164]. Ayrıca Sühreverdi gibi önde gelen Sufiler, Abraham Abulafia gibi Kabalistler, Hayyim Vital ve diğerlerinden de bahsedilebilir (bkz. sonraki iki bölüm).

B. İSLAM'DA

"İnsanlar Sufilerin sahip olduğu gerçek gizli ilişkinin farkında değiller."

"Öğretide bazı şeyler tekrar tekrar söylenir çünkü insanlar duyar ama dinlemezler."

Rumi'nin müritlerine öğrettikleri [165]

Gregory Palamas'ın hayatının daha az bilinen bir bölümünde, ünlü Hesychasm doktrineri o dönemde Osmanlılar tarafından fethedilen Küçük Asya'da kalmak zorunda kalmıştır. Orada Emir Orkhan'ın oğluyla tanışır ve ona şunları söyler: "Söylenilecek her şeyin ötesinde, derinliğimizde birbirimizden çok uzak değiliz ve belki de yakında birbirimizi anlayabileceğimiz bir gün gelecek" [166].

Bilgilerini İsa'nın gizli öğretisini açıkladığı birkaç havarisinden aldıklarını iddia eden Gnostik Hristiyanlar gibi, *Sufizm* olarak bilinen İslami ezoterik akımın taraftarları da kendilerini Muhammed tarafından birkaç seçilmiş kişiye verilen gizli öğretinin takipçileri olarak görüyorlardı. Scott, bunların Peygamber'in 632'deki ölümünden sonra bir grup kuran, sadakat yemini eden ve *Sufi* adını benimseyen doksan erkek ve kadın olduğunu belirtmiştir. Mevcut açıklamalara göre, bu müritlerin üstün bir farkındalık durumuna aşına oldukları ortaya çıktı. Bunlardan biri, eski bir Zerdüştlük taraftarı olan ve daha sonra bir Hristiyan öğretmenden diğerine geçerek köle olarak satılmasıyla sonuçlanan birçok acıya maruz kalan İranlı Selman'dı. Bu başarısız deneyimler onu yukarıda bahsedilen gruba götürmüştür. Diğer tarihçiler de Uveys el-Karni'yi (ö. 657) göz önünde bulundururlar ama bu kişi Muhammed'le şahsen hiç karşılaşmamıştır [167].

İslami gnosis kavramı, Müslüman ezoterik akımın önde gelen bir temsilcisi olan Niffari'ye Allah tarafından verilen vahiyle ortaya çıkmıştır: "Dış doktrininde ve pratiğinde Sünnet'e bağlı kal ve iç ruhunda sana verdiğim Gnosis'e bağlı kal; ve bil ki Kendimi sana tanıttığımda, Gnosis'imın sana getirdikleri dışında Sünnet'ten hiçbir şeyi senden kabul etmeyeceğim, çünkü sen konuştuğum kişilerden birisin; Beni iştiriyorsun ve her şeyin kaynağının Ben olduğumu görüyorsun". Niffari daha sonra şöyle anlatır: "Ve bana dedi ki: "Benim ezoterik⁶⁹⁸ Vahiy benim ezoterik⁶⁹⁹ Vahiy"" [168]. Bazı *hadislerde* Peygamberin *Kur'an'ın* "yedi farklı okuyuşta" (*sab'at-I-ahruf*, Arapça) indirildiğini söylediği iddia edilmiştir [169]. İslam'ın *ta'vil* olarak tanımladığı şey, çeşitli düzeylerde anlamaktır (*kelimenin tam anlamıyla: bir şeyi kaynağına geri götürmek*).

Sufi anlayışına göre, onların öğretisinin, *hadis* adı verilen ve *Kuran*'ın kendisi kadar önemli kabul edilen cümleler ve öğütler şeklinde aktarılan sözlü öğreti gibi *Kuran*'da bir telkari olarak yazılı olduğu söylenmiştir. Diğer Kutsal Kitaplarda olduğu gibi *Kur'an*'da da yapılan değişikliklerden bahsetmiştik (bölüm X). Metnin varyantlarına rasyonalistlerin (*Mu'tezile*) ya da ayetlerin *literal anlamına* karşı (tek doğru olarak görülen; bölüm IV) *gizli anlama* karşı çıkan ezoterik doktrinlerin savunucularının sapmaları eşlik etti [170]. Bu eğilim *Kur'an'dan* gelen güçlü bir protestoyla karşılaştı: "Ayetlerimize dalanları gördüğün zaman⁷⁰⁰ Onlardan yüz çevir" (6.67). *Kur'an*'daki sembol ve metaforların çoğu, Mistikler tarafından gerçekleştirilen meditasyonun kalbinde yatmaktadır.⁷⁰¹ Ölümsüz ruhun işareti olarak kuş (bölüm XXI)' kaderin simgesi olarak ağaç (bölüm IV) vb. bu tür örneklerdir. [171]. Aslında *tevilin tefsirle* eş anlamlı hale getirilip getirilmeyeceği, yani Sünnilerin savunduğu gibi *Kur'an*'ı ve

Geleneği (*sünnet*) takip etmek mi yoksa Şii tarzında alegorik açıklamaya yönelmek mi gerektiği konusunda her zaman bir ayrılık vardı. İbn Haldun, "Sufilerin Şiiiliğin teorilerine doymuş olduklarını" [172] belirtmiştir.

Ebu Bekir, Peygamber'in sadık danışmanı olarak ona çok yakındı ve kızı Aişe'yi Peygamber'e eş olarak verdi. Ebubekir kelime anlamıyla *bakirenin babası* demektir. Sünniler, Peygamber'in onu halefi olarak atadığına ve böylece ilk halife olduğuna inanıyorlardı. Ancak Şii hareketinin taraftarları Muhammed'in kuzeni ve damadı olan Ebi Talib oğlu Ali'yi veliaht olarak kabul ediyorlardı. İki İslami kolu bir kenara bırakırsak, bu iki halife de daha sonra *tasavvuf* adı verilecek olan ezoterik doktrinin korunmasına ve aktarılmasına izin vermiştir. Başka bir görüşe göre, bu akımın adı, münzevi taraftarlarının giydiği kaba yün giysilerden (*suf* Arab.) geliyordu. İslam öncesi dönemde Mekke'deki tapınağın bakımından sorumlu olan *sufa* adlı bir Arap kabilesinin var olduğu anlaşılmaktadır. Aynı zamanda *suffa*, Medine'de Peygamber'in ashabının oturduğu küçük bir banktı. *Sufi* adını taşıyan ilk kişinin Kufeli Ebu Haşim olduğu söylenir. Son olarak, etimolojinin *safu*'dan (safılık), Kabalist terim *En-Soph*'dan (bölüm IV), hatta *sophía*'dan (bilgelik) kaynaklandığına inananlar da vardır. İdris Shah, *s-uuuf* yazımına karşılık gelen sesin insan zihni üzerinde etkili olacağını düşünmüştür [173].

Muhammed'in öğretilerinin yanı sıra, bazı akademisyenler Sufizmi Zerdüşt ve Hindu yazılarının yanı sıra Gnostisizm, Yunan Neoplatonizmi, Pseudo-Areopagite Dionysius ve Hristiyan manastırcılığı [174], belki de Türkistan ve çevresindeki Budizm ile ilişkilendirmiştir. Muhammed'in vefatından beş yüzyıl sonra Sufi üstadı Hâkim Cami Sufizmin resmi İslami kökenini reddetmiş, bunun yerine Platon, Hipokrat, Pisagor ve Hermes'ten gelen kesintisiz bir soy olduğunu öne sürmüştür [175]. Sufiler, sözleri Hristiyan mistisizmini çağrıştıran Kudüslü azatlı köle Rabiah el-Adeviyye (717-801) adında dindar bir kadına taparlardı; örneğin, Hristiyanların tanıdık bulacağı bir şekilde aşktan söz ederdi. Ancak Sufiler öğretilerinin daha eski kökenlere dayandığını, İbrahim'e kadar uzandığını iddia etmişlerdir.

Ernest Scott, "*The People of the Secret*" adlı kitabında Sufizmin İrlanda'daki Keltler, Ortaçağ ozanları, Arthur romanları, Kabala, Cathari ve simya gibi diğer ruhani akımlar üzerindeki etkisini ayrıntılı olarak ele almıştır²⁰² tabii ki [176].

Profesör Rom Landau, İbnü'l Arabî'nin Avrupa edebiyatı üzerindeki etkisini araştırmıştır [177]. Palacios'un araştırması Dante'nin de Sufizmin etkisinde kaldığını ortaya koymuştur [178]. Belki de aynı şey Meister Eckhart için de geçerli olmuştur [179]. Dr. Li Soong, Sufi üstatlarının ve ekollerinin Çin ve Gobi çölü üzerindeki etkisi üzerine "insanlığın daha yüksek bir hedefine varmak istiyorsak araştırmamızın iyi olacağı en eski insani gelişim öğretisinin korunması ve sürdürülmesi" amacıyla kapsamlı bir analiz gerçekleştirdi [180].

Aslında Sufizm'in Hristiyan (ve Yahudi) mistisizmi ve ezoterisi üzerindeki etkisi karşılıklı olmuştur. Örneğin, birçok Sufi İsa'ya içsel yaşamın peygamberi olarak saygı duymuştur. Hatta bazıları *şehadet* (*iman mesleği*, Arapça; bölüm XV D) şu şekilde değiştirmiştir: "Allah'tan başka Tanrı yoktur ve İsa O'nun elçisidir" [181].

Sufi hareketinin tarihi Irak'ta başlamış ve gelişimi dört dönemden geçmiştir.

Tasavvufun *ilk dönemi* (yaklaşık 750 - 1050), tasavvufun tarih öncesi döneminden (650 - 750) bu yana kendini gösteren zühdün mistik meditasyonlar ve *Kur'an*'da kökleri bulunan panteist kavramlarla birleştirilmesiyle karakterize edilmiştir: "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır" (2.109).

Belh'te doğan İbrahim ibn Adham Baktriana'da Budizm'le iç içeydi ve Suriye'den (777'de öldüğü yer olan) anchorite'leri ziyaret ederdi. "Tanrı'ya hizmeti""Tanrı'yı anmak dışında meditasyon ve sessizlik" olarak tanımlıyordu. Neredeyse, ilahi isimlerin tekrarlanması (*zikir* veya *zikir*, Arapça) o zaman başlamıştır [182] (bkz. *infra*).

Birinci dereceden bir Sufi karakter (XIX C bölümünde daha önce bahsedilmişti), genellikle el-Hallac (yün kartonu, Arap.) olarak bilinen Hüseyin ibn Mansur'du (858-922). Hocalarından (bunlardan biri Cüneyd'di) ayrıldıktan sonra Hindistan'a gitti ve burada farklı kavramların bilgeleriyle tanıştı, ardından Türkistan'a ve Çin sınırına kadar ilerledi. İlk mistik deneyimini Mekke'de tuttuğu bir oruç sırasında yaşamıştır.

Açıkça ilan etme cüretini hayatıyla ödedi: "*Ana al-Haqq*" – Enel Hak - (*Ben Tanrı'yım' Arap.*)' böylece bireysel Benliğin, aşkın Benlik (*Tanrı*) ile birleşmesini (*özdeşleşmesini*) savunmuştur. "Ben sevdiğim O'yum ve sevdiğim de Ben'im... Beni görürseniz O'nu görürsünüz ve O'nu görürseniz ikimizi de görürsünüz" [183]. "Eğer Tanrı'yı kabul etmiyorsanız, en azından O'nun işaretini kabul edin. Ben yaratıcı Hakikatim, çünkü Hakikat aracılığıyla ebediyen bir hakikatim" [184]. Hallac küfre düşmediğini savunur: *Şehadete* göre Allah'tan başka gerçek olmadığına göre, tüm insanlar özünde ilahidir. Daha önceki bir vesileyle *Hakk* (Hakikat Arapça) ile *el-Hakk* (Tanrı Arapça) artikeli ile kullanılan form arasındaki farkı açıklamıştık. Buna *ezoterik Yasa* (*şeriat*) ile *ezoterik Hakikat* (*haqiqah*' Arab.) arasındaki ayrım da eklenmelidir. Hallac ayrıca *ittihad* (*Tanrı ile ruh arasındaki özdeşlik, Arap.*) terimini de kullanmıştır [185]. Daha sonra insanlar, daha önce bir sapkınlık olarak kabul edilmesine rağmen, büyük Sufi'nin mezarına gerçek bir aziz gibi saygı gösterdiler. Hallac için bütün büyük dinler tek bir bütün oluşturuyordu: "İnançlar üzerinde düşündüm, onları anlamaya çalıştım ve onları birçok dalı olan eşsiz bir İlke olarak gördüm. Bu nedenle, bir kişiden belirli bir inancı benimsemesini istemeyin, aksi takdirde bu jest onu temel Prensip'ten uzaklaştırır; kesin olan şey, Prensibin Kendisinin onu araması gerektiğidir, O'nda tüm ölçüler ve anlamlar açıklığa kavuşur; ve o zaman kişi anlayacaktır" [186]. El Hallac, gerçek haccın Mekke'ye yapılan hac değil, mistiğin kendi odasında gerçekleştirebileceği ruhani yolculuk olduğunu öne sürmüştür. Bir *hadis-i kudsi* (*kutsal gelenek*) Tanrı'da erimek üzerine yazmıştır: "O'nu sevdiğimde, O'nun işittiği Kulağı, gördüğü Gözü, kavradığı Eli ve yürüdüğü Ayağı olurum" [187]. Burada, fikirleri nedeniyle Halep'te diri diri yakılan Türk şairleri Nesimi (9. yüzyıl) ve Niyazi'den (11. yüzyıl) de bahsedeceğiz.

Sufizm ilk döneminden itibaren kendi içinde iki ekole ayrılmıştır.

Bunlardan ilkinde, Bağdatlı Ebu-l-Kasım el-Cüneyd (ö. 910) Müslüman dogmatizmiyle tam bir uyum içinde olan bir sistemin taraftarıydı. O, "birliği gerçekleştiren kişinin" (*muvaḥhid* - Arap) itidal (*sahv* Arap) uygulaması ve kendisini sarhoşluktan (*sukr* Arap) ve çapkınlıktan (*ibahiye* Arap) uzak tutması gerektiğini savunmuştur [188]. Onun ağırbaşlı okulu, mistik hale ulaştıktan sonra müminin günlük faaliyetler dünyasına dönmesi ve *şeriatın* sınırları içinde yaşaması, Tanrı'ya ve diğer insanlara karşı görevlerini yerine getirmesi, ancak bunlara yeni bir anlam vermesi gerektiğini öğretti. Ruhun Tanrı'yı özümsemesini gerçekleştirmeye yönelik ruhani uygulamalarla ilgili birçok risale bırakmıştır. İkinci ekolün bir temsilcisi olarak, panteist bir eğilime sahip olan ve el-Bistami (ö. 875) olarak da bilinen İranlı Ebu Yezid'den (*veya Bayezid*) bahsedeceğiz. Benliğin tamamen emilmesi (*istiğrak*) ve yok olması ya da yok edilmesi ("benlik ölümü" [189]; bkz. bölüm XIX B,C)-(*fena*⁷⁰³ (belki de *nirvanadan* geliyordu), insanın Tanrı ile birlikteyken bireysel bilincin ötesine geçmesini sağlıyordu. Tanrı'yı kendi kalbinde keşfettiğini söylerken, kendisi için ölümcül olabilecek bir cüret sergilemiştir [190]. Kendisine şöyle diyen Tanrı'dan hiçbir şeyin onu ayıramayacağını hissetmiştir: "Benden başka Tanrı yoktur". Sonra beni benliğimden çıkarıp Kendi Benliğine dönüştürdü... Sonra O'nunla iletişim kurdum... şöyle dedim: "Seninle aram nasıl?" Dedi ki: "Ben Senin vasıtanla varım; Senden başka Tanrı yoktur" dedi" [191]. Bayezid şöyle haykıran kişi olarak bilinir: *Subhani* (Sübhānallāh, Arap.) [192]. Müritleri *fehmiye* (vizyonerlerin Arapçası) grubunu örgütlemiştir. Tanrı'yla birleşme deneyiminden sonra, bu öğretinin takipçileri ilahi bir varlık duygusuyla sarhoş oldular, öyle ki hayatları bundan böyle yalnızlık içinde yaşandı; *şeriatta* belirtilen görevleri ihmal ederek suçlanıp suçlanmadıklarını umursamadılar ve hatta dünyadan uzaklaşmalarına yardımcı olmanın bir yolu olarak böyle bir suçlamayı memnuniyetle karşılayabilirlerdi (*malamati*, Arap). Böylece *şeriat*, meditasyonun *iç yolu* olan *tarikata* karşıt olarak *dış yol* olarak görülmüştür.

Sufilerin kolektif olana verdikleri önem, *Kuran*'ın İslam'da manastır hayatını özellikle yasaklamış olmasına rağmen, erken dönemlerde manastırların (*ribat*' Arab.) kurulmasıyla kendini göstermiştir. İlk manastır (*zaviye*, *hanqa*, Arap.) Horasan'da İranlı Ebu Said tarafından kurulmuştur. Bir diğeri 775 yılı civarında Kudüs'ten çok uzak olmayan Ramla'da (Ramleh) yükselirken, Selahaddin Mısır'da bir başkasını inşa etti. Sufiler arasında bekârlık zorunlu değildi. Ailesi olanlar manastırın dışında yaşar ama kolektif duaları için düzenli olarak oraya gelirlerdi.

İkinci dönem (yaklaşık 1050 - 1450) panteist özün ortadan kalkmasına ve Sufizmin Müslüman gelenekçiliği ile kaynaşmasına tekabül eder.

Büyük İslam reformcusu ve alimi (ulemalele' Arab.) "İplikçi" lakaplı İranlı Ebu Hamid Muhammed el-Gazali (1058-1111) *zikir* uygulamasının bir taraftarıydı ve ruh ile Tanrı arasındaki birliği sağlamlaştırmakla ilgileniyordu. 12. yüzyıl, *zikir-i kalbi* (kalbin duası) kullanan Sufilerin Afgan geleneğinin ortaya çıkışına tanıklık etti (Arapça; Hesychasm-ch. XXV A).

İslam'da *Tüm*, Müslüman ezoterik akımında ruhani bir organ ve ilahi *Yaratılmamış*'ın merkezi olarak kabul edilen "kalp gözündeki" (*ayn al-qalb*, Arap.) içimizde tezahür eder. Al-Hallaj şöyle derdi: "Rabbimi kalp gözüyle gördüm. Dedim ki: Sen kimsin? Sen kimsin? O da bana *Sen*" diye cevap verdi. İbnü'l Arabi de şöyle der: "Kendini bildiğin zaman, "ben"liğin yok olur ve sen ve Allah'ın bir ve aynı olduğunu bilirsin" [193]. İranlı Sufi Alauddevleh Semnani'ye göre, "*kalbin* süptil organı (*latifa qalbiya*, Arap.), bu *latifede* bir deniz kabuğundaki inci gibi bulunan mistik bir dölün embriyosunu içerir; bu inci veya bu döl, gerçek Benlik (*latifa ana'ia*, Arap.), yani gerçek kişilik olacak olan süptil organdan başka bir şey değildir". Birkaç satır sonra, "kişinin ebedi "mührü" olan yedinci süptil organın (*latifa haqqiya*, Arap.), Gerçek Benliğin, "nadir inciye" barındırmanın tanımında, bu Gerçek Benliğin embriyosunun kalbin ince merkezinde şekillenmeye başladığı tekrar belirtilir" [194]. "Ey, kalbi *zikir* (mantra) ile aydınlanmış olan mutlu insan", diye seslenir Cami [195]. Gazali Bağdat'ta, Sufi olmak için *kelamı* (resmi teoloji) bırakmadan önce bir çöküş yaşadı. Sufi olmanın Tanrı'yla sürekli olarak birlikte olmak ve insanlarla barış içinde yaşamak anlamına geldiğini varsaymış ve İslam'ın bir din olarak birliğe ve bütünlüğe giden yol olduğunu savunmuştur. Onun temel dogması *tevhid* (*birlik ya da birleştirme eylemi*) olarak adlandırılmıştır. Burada belirtilmesi gereken nokta, İslam hukukçularının (*kadı*, Arap.) Gazali tarafından rehabilite edilene kadar Sufizme son derece şüpheyle yaklaştıklarıdır [196].

Ortaçağ dönemi, Şii hareketindeki İmamlar gibi bir aziz olarak tapınılan Şeyhler tarafından yönetilen büyük Sufi *tarikatlarnın* (*tarikati*, Arap.) kurulduğu bir dönemdir. Sonuç olarak, 12. ve 13. yüzyıllarda Sufiler daha küçük bir grup olmaktan çıkmış ve birçok Müslüman ülkede yaygın hale gelmiştir. Abdülkadir el-Cilani (1078-1166) ve büyük şair Mevlana²⁰⁴ Horasan'da doğan Celaleddin Rumi (1207-1273) bu tarikatların ana kurucuları arasındaydı.

Bu tarikatların yanı sıra, hiçbir şeye sahip olmayan ve yiyeceklerini yalnızca isteğe bağlı bağışlardan elde eden Hindu dilenci münzeviler (*sanyasi*, Sanskr.) gibi halkın yardımlarıyla yaşayan ve *faqir* (fakir; *faqr* 'fakirlik'ten, Arapça; *deriş*, Farsça) olarak adlandırılan ayakçı Sufi dilenciler veya hacılar da vardı. *Sadaka* (Arapça; *tzadaqa*, İbr.) *sadhaka* (mürit, Sanskr.) ya da *siddiq* (mürit; Peygamberi takip eden; çoğul: *siddiqun*, Arapça) terimlerini ortaya çıkarmıştır. Bazıları gerçekten dindardı ama diğer sözde Sufiler hareketin iyi itibarına gölge düşürdü. Aslında fakir, İsa'nın sözüyle bağlantılı olarak "ruhu fakir" olardı: "Ne mutlu ruhta yoksul olanlara; çünkü göklerin egemenliği onlarındır" (Matta 5:3; krş. Luka 6:20). Schuon burada "yoksulluğun" egonun sadece yanıltıcı olduğunu ve "ben "in sadece "Benlik" olduğunu fark etmeye karşılık geldiğini açıklar. Hristiyanlıkta bu kavram "alçakgönüllülük" kavramına, Hinduizm'de ise "çocuksuluk" (*baliya*, Sanskr.) kavramına [197] benzer; bu son kavram İsa tarafından da kullanılmıştır (Matta 18:3; 19:14; Markos 9:7; 10:14; Luka 18:16; 20:36). "Ruhen fakir "in Doğu'daki zihin boşluğu (düşüncesiz farkındalık) kavramına da karşılık gelebileceğini öne sürmek istiyoruz. Eski bir Çin Hristiyan metni (muhtemelen Taoizm'den etkilenmiştir) orijinal (adamik) durumu şu şekilde tasvir etmiştir: "Zihinleri boştu, hoşnuttular; kalpleri basit ve masumdu. Başlangıçta hiçbir arzuları yoktu" [198]. Bu nedenle, ruhani konsantrasyon ya da daha ziyade tutkuların durdurulması anlamında genişlememenin negatif ve statik yönü anlamına gelecektir [197]. Bu kavrama Evagrius'ta da rastlanır: "Ne mutlu sonsuz cehalete inmiş olana" (*Makários ó phthásas eis tèn apéranton agnosías*, Gr.) [199]. Lossky şöyle açıklıyor: "Evagrius *apérantos agnosía* - "sonsuz cehalet" - ile Tanrı bilgisi dışındaki tüm bilgilerin zihinden dışlanması kastetmektedir... akıl bu ilahi bilgidен daha aşağı olan her şeyden sonsuz derecede cahil hale gelir" [200], Sahaja Yoga'nın *Nirmala Vidya* (Saf Bilgi, Sanskr.) olarak ifade ettiği şey budur.

Rumi, diğer şeylerin yanı sıra, 25.700 mısradan oluşan kafiyeli beyitlerin destansı şiiri *Mesnevi-i Ma'nevî*'yi yazdı. Aşağıdaki cüretkâr sözleri bir sapkınlık olarak görülebilir: "Biz *Kur'an*'ın özünü aldık ve leşini eşeklere attık" [201]. Manevi üstadı Tebrizli Şems'e ithaf ettiği *Divan*'da, başlıca dışsal "dinlerden" daha üstün olan içsel dini savunmuştur: "Ben ne Hristiyan, ne Yahudi, ne Parsi ne de Müslümanım. Ne Doğu'danım ne de Batı'dan... İkiliği bir kenara bıraktım... Bir'i arıyorum, Bir'i biliyorum, Bir'i görüyorum, Bir'i çağırıyorum. O İlk'tir²⁰⁵ O Sonuncudur²⁰⁶ O dışa dönüktür²⁰⁷ O İçseldir²⁰⁸" [202]. Schuon'un gözlemlediği gibi: "Sufi zamansız şimdide kalır²⁰⁹...; dışsal ve içsel olanın birleştiği ya da aşıldığı sınırsız merkezde kalır" [203].

Rumi, semazenlerin (*Mevleviyye* kardeşliği; *mevla'* efendi, üstat' Arap.) vecd haline ulaşmalarını sağlayan ve günümüzde hala kullanılan adanmışlık danslarını başlatan ilk kişidir.

Diğer önemli şairler, çoğunlukla Atthar olarak bilinen Farid ud-Din Muhammed ben İbrahim (yaklaşık 1120-1190) ve Shyihab ad-Din Yahya as-Suhrawardi (yaklaşık 1155-1191)' ve özellikle Mevlana ile birlikte haklı bir uluslararası şöhretle karşılaşan İranlı Saadi (1184-1291) ve Şirazlı Hafız (1326-1390) idi.

Atthar, Hallac'a öncülük eden *Tadhkirat al-Awliya* (Azizlerin Anısı, Arap.), *Mantiq at-Tair* (Kuşların Dili, Arap.), insanları kendi derinliklerinde saklı olan bireysel özü bulmaya çağıran başlatıcı bir metaforik şiir gibi önemli eserler bıraktı.

Yahya Es-Sühreverdi *İşrakiliğin* kurucusudur²¹⁰ Maneviyat ve felsefe arasındaki kaynaşmayı gerçekleştiren okul. Belki de *işrakın* aynı zamanda Doğu'dan gelen ve sadece ışığın değil aynı zamanda Aydınlanmanın da kaynağı olarak kabul edilen şafak ışığını ifade etmesi, kadim Doğu Hindu bilgeliğiyle bağlantısız değildir. Müjde'nin orijinal anlamı da aynı olmalıdır: "Şimşegin doğudan çıkıp batıya doğru parlaması gibi" (Matta 24:27; bkz. Luka 17:24'te "doğu" ifadesi bilinçli olarak "[bir ucu] göğün altında" şeklinde değiştirilmiştir! Aynı şey "batı" için de geçerlidir).

Sühreverdi'nin başyapıtı *Aydınlanma Bilgeliği'dir* (*Hiqmat al-Ishraq*, Arapça). Eski bilgiler tarafından iletilen özgün ve eşsiz bir doktrine inanıyordu. Bu *Aurea Catena*'nın başlangıcında bilgi Hermes'e (*İncil*'deki Enoch veya *Kur'an*'daki İdris ile aynı) vahyedilmiş, Pisagor ve Platon aracılığıyla devam etmiş ve Orta Doğu'ya (Zerdüş) ulaşmıştır.

Sühreverdi şöyle yazmıştır: "İnisiyatik işlem sırasında müridin aldığı kutsama (*bereket*) olan ruhani akış yoluyla, şeyh ikinci doğumun talep ettiği filyasyonu başlatır" [204]. Diğer mistikler gibi o da Tanrı'yı ışık olarak deneyimlemiş (bölüm XI E; XXV A) ve bunu *Hiqmat al-Ishraq* adlı eserinde anlatmıştır: "Birdenbire yumuşaklıkla sarmalandım; kör edici bir parıltı vardı, sonra saydam bir ışık" [205].

Muhyiddin ibn al-'Arabi 1165 yılında Murcia'da (İspanya) doğmuş ve 1240 yılında vefat ettiği Şam'a yerleşmiştir. Sufizmin "en büyük üstadı" (*eş-şeyh el-ekber'* Arab.) ve hatta "Gnostikler arasında en büyüğü" (*sultan el-arifin*, Arab.) olarak kabul edildi. Kendisine İbn Eflatun (*Eflatun'un oğlu*, Arapça.) lakabı takılmıştır ve hâlâ da bu lakapla anılmaktadır. Shihab ad-Din 'Umar bin Abd Allah as-Suhrawardi²¹¹ (1144-1234) El Arabi'yi "ilahi hakikatler okyanusu" olarak adlandırmıştır [206].

Doğrusunu söylemek gerekirse, *Sufi Yolu*'nun bir takipçisi olarak Yoga haline (*ruhani sentez makamı*) aşındı ve Yogi'nin kozmik güçler üzerindeki hâkimiyetinin de farkındaydı (bölüm I): "Kozmik bedenlerin ruhani sentez makamına yükseltilmiş ruhların güçlerine duyarlı olduğunu biliyoruz, Yol boyunca böyle şeyler gözlemledik" [207].

El-Arabi iki Sufi hanımın müridiydi: Marchena'lı Şems ve Cordoba'lı Fatima bint al-Muthanna, ikincisi doksan beş yaşın üzerindeydi. 36 yaşındayken, mistik bir farkındalık halinde Kâbe'nin etrafında yedi kez tavaf ederken, soyadı Ayn eş-Şems ve'l-Bahiye (*Güneşin ve Güzelliğin Gözü*, Arap.) olan Nizam adında bir genç kızın vizyonunu gördü; bu kız onun için Dante için Beatrice ve Petrarca için Laura neyse oydu. "En Saf Bakire" [208] olarak adlandırıldığı mistik şiiri *Ateşli Arzunun Tercümanı*'na ilham verdi. Daha sonra Tanrıça Bilgelik ona "bir rahibe, Yunanlıların bir kızı, süssüz, içinde ışıldayan bir ışık kaynağı düşündüğün" [209] olarak göründü. Başka bir mistik tavaf sırasında, şu sözlerin vahyini aldı: "Ben bilgiyim, ben bilenim ve ben bilinenim" [210], Aristoteles'i yankılayan: "Ben Sophia'yım, felsefeyim ve filozofum" [211].

İslami ilimlerin öğretmeni şöyle derdi: "Kalbim her şekle açıktır: ceylanlar için bir otlaktır²¹² Hristiyan rahipler için bir manastır, putlar için bir tapınak, hacıların Kâbe'si, *Tevrat*'ın tabloları ve *Kur'an*'ın kitabı. Sevgi dinini uyguluyorum²¹³ hangi yönde olursa olsun²¹⁴ İlerleyin, Sevgi dini benim dinim ve inancım olacaktır" (*tar juman al-ashwaq'* Arab.) [212]. Öğretileri İsmaililere çok yakın olduğu için, Sünni olmasına rağmen İsmaililerin teolojisine dâhil edilmiştir. İbnü'l-Arabî, en büyük ve en ayrıntılı eseri olan *Mekke Vahiyleri*'nde (*El-Fütuhâtü'l-mekkiyye*, Arapça), insanın Tanrı'yı kendi benliğinin derinliklerine inerek keşfedebileceğini iddia etmiş ve "mistik hallerin bilgisine sadece gerçek deneyimle sahip olunabileceğini, insan aklının onu tanımlayamayacağını veya çıkarım yoluyla onun herhangi bir idrakine ulaşamayacağını" savunmuştur [213]. Öğretileri, Benlik bilincinin deneyimiyle zenginleştirilen Ezeli Birlik'te yeniden bütünleşmeyi amaçlıyordu. Ezoterizmin gerekliliğini

savunmuştur: "Bu tür bir ruhani içgörü ve bilgi, yüceliği nedeniyle insanların çoğundan gizlenmelidir. Çünkü derinlikleri çok geniş ve içerdiği tehlikeler büyüktür" [214].

İbnü'l-Arabi, makrokozmosu yansıtan bir mikrokozmos olarak Evrenin ve insanın arketipi (*al-'ayn ath-thabitah*, Arap.; *aynı* zamanda: değişmez) olan Hristiyan Logos'a eşdeğer Evrensel İnsan (*al-insan al-kamil*, Arap.) fikrinin oluşturulmasında rol oynamıştır. Platoncu özü içerir ve Dante Alighieri'nin de aşına olduğu bir kavram olarak insanın çaba göstermesi gereken modeli oluşturur (bkz. *supra*).

Bir başka eğilim de 12. yüzyılda, Hallac gibi sapkınlık suçundan idam edilen el-İşrakî'nin önderliğinde ortaya çıkmıştır. Bu, genellikle Maniheist bir gelişme olarak görülen düalist bir kavramdı. Doktrin, karanlığı aydınlatarak her şeyi var eden Ezeli Işığı varoluşun nihai ilkesi olarak kabul eder. İnsan gerçekliğin gerçek doğası hakkında tam bir bilgiye ulaştığında, ışık dünyasına ulaşır, tam bir kozmik farkındalığa erişir ve her şeyin kökeniyle özdeşliğini fark eder.

Aynı dönemde, Yamuna nehri yakınlarında muhteşem cenaze anıtının bulunduğu Delhi'den (13. yüzyıl) büyük Sufi aziz Nizam-ud-Din Auliya'dan da (*Evliya Mizamettin*) bahsedeceğiz ve şiirleri *Şarkıların Şarkısı*'nı hatırlatan en büyük mistik Arap şair Ömer ibn el-Farid'i (1182-1235) de unutmayacağız.

Modern dönem (yaklaşık 1450 - 1850), önceki dönemde çok sayıda şair yaşamış olmasına rağmen tasavvuf tarihinde *şairler dönemi* olarak bilinir. İranlı Jami (1492) ve Esh-Cha'rant'ın (1565) yanı sıra İranlılardan büyük ölçüde ilham alan bazı Türk şairler de anılmaya değerdir.

Hindistan'da şair ve filozof Kabir (1435-1518) yüksek bir manevi seviyeye ulaşmıştır. Hindu ve Sufi doktrinlerini birleştirmeyi başarmıştır. Bu nedenle Hindistan'da Allah'a yakarıyla başlayıp Krishna'yı İslam'ın büyük bir peygamberi olarak ilan eden Sufi şiirleri bulduğumuzda şaşırılmamalıyız. Kabir şiirlerinde Rama, Hari veya Allah olarak adlandırılmasından bağımsız olarak aynı Tanrı'dan bahsetmiştir. "Allah her bedende görünmezdir,/ bunu kalbinde anla,/ Hindu'da da, Türk'te de eşit olarak yaşar" [215]. Evrensellik mesajının ötesinde, ayetler aynı şekilde ilahi varlığın içsel (çakralar içindeki) tezahürüne veya kalbin süptil merkezindeki Baba'nın özel tezahürüne atıfta bulunur (bölüm XIX C).

İran'da Sufizm'in başlıca temsilcisi, genellikle Molla Sadra olarak bilinen Sadreddin Şirazi'dir (yaklaşık 1571-1640) ve kavramları Kabalistler ve Hesychast'larınkine yakındır. Bu sonuncular gibi o da Tanrı'yla birliğe şimdiki hayatta bile aydınlanma yoluyla ulaşılabilirliğini savunuyordu: "İnsanın öteki dünyadaki cezasını oluşturan her şeyin, insanın kendi özündeki "Ben "den başka bir kaynağı yoktur" [216]. Tanrı ve cennet, insanın kendi benliğinde, saf imgelerin kişisel dünyasında (*alam al-mithal*, Arap.) keşfedilmesi gereken dışsal değil içsel bir gerçekliktir.

Molla Sadra ve hocası Mir Damad ile çağdaş olan bir başka İranlı âlim Mir Ebu'l-Kasım Findiriski (ö. 1641) Hindistan'da Hinduizm ve Yoga üzerine uzun süre çalışmıştır [217].

Ne yazık ki Sufizmin modern dönemine, muhtemelen Mısır'da gelişen ve buradan tüm Arap dünyasına yayılan Kabala'nın da etkisiyle, gizemcilik, muska kullanımı ve büyü uygulamaları hâkim olmuştur.

Çağdaş dönem (1850'den sonra) yaygınlaşan ve tavsiyeleri Hesychast keşişlerinin tavsiyelerini (bölüm XXV A) hatırlatan bir mistik talimatlar el kitabı üretti: "Oturun; gözlerinizi kapatın; alçakgönüllülüğünüzü mükemmel hale getirin;... tüm duyularınızı yoğunlaştırın; kalbin tüm meşguliyetlerini ve sapkın dürtülerini kovun; ve algınızı Tanrı'ya doğru yönlendirin".

Büyük şair Sir Muhammed İkbal (1877-1938) Rabindranath Tagore ile karşılaştırılmış ve Hindular için Gandhi ne ise Hindistan Müslümanları için de o olmuştur. İnsaniyetin izlemesi gereken aşamaları tanımlamıştır: Gayba inanç, Gaybı arama, kişinin ruhunun derinliklerine bakarak elde edilen Gayb bilgisi ve Aydınlanma. İnyet Han'ın (1882-1926) dediği gibi, hayatın anlamı Tanrı'nın keşfidir: "Seni bulmak için değilse neden doğdum ey Tanrım?"

Ernest Scott, Orta Asya'daki Sufi hareketine ve onun üstatlarına geniş yer ayırmıştır [218].

1956-1960 yılları arasında her yedi günde bir Sufizm üzerine yeni bir kitabın çıktığını bildiren *Index Islamicus* yazan'ın 1962 [219] tarihli sayısı okunduğunda [220], Sufi entrikalarına yönelik kaygının tüm dünyada ne kadar geliştiği tahmin edilebilir.

Sufi teknikleri yeni gelenlere açıklanmazdı ve bunları ileten kişi bunları almaya kimin layık olduğunu tahmin eder ve bunun için doğru yeri ve doğru zamanı seçerdi. Çünkü Tanrısal Güç ancak bu kurallara uyarak çalışabilirdi. Arayıcı (talip) bir *Derviş*, *Sufi* ise (Tanrı'yı) bulan kişiydi. XX. yüzyılın başlarında uzun yıllar Türkiye'de yaşamış olan Lucy Garnett'in durumu bilinmektedir. Sufi sırlarını algılamak için çabaladı [221]. Sonunda elde ettiği şey çok yetersizdi (bazı adanmışlık unsurları, dini formüller, kadınlara gösterilen saygı ve bazı kerametler)" hareketi bilinen kategorilerden herhangi biriyle çerçeveleme girişiminde başarısız oldu [222]. *Dervişin*, yiyecek dilenen (*sanyasa*) Hindu gezgin keşişte (*bhikshu*) ve gezgin Hristiyan keşişte ya da hacıda karşılığı vardır.

Sufiler kardeşlikler (*tarikât*, Arapça) içinde gruplandırılmışlardır: semazenler, gezgin dervişler (*yeni bir ruhani aşamaya ulaşmalarını sağlayacak bir üstat veya deneyim arayışıyla köyleri, şehirleri, çölleri dolaşanlar*²¹⁸). Bununla birlikte, demirciler, köylüler, bankerler ve askeri dervişler de vardı. Dini zulümlerle yok edilmelerine rağmen, Sufiler Orta Çağ boyunca oldukça saygın ve refah içindeydiler ve anonimliğin ve gizliliğin güvenliğini aramaya başladılar. Ancak günümüzde Sufi olduğunu iddia eden pek çok kişi sadece acınası sahtekârlardır. Sufizm en çok Hindistan, Pakistan, Türkiye, Mısır ve bazı Suriye'de yaygındır. İdris Şah, İnyet Han ve oğlu Vilayet hayatlarını Sufi ilkelerini Batı ülkelerine yaymaya adanmışlardır. Richard Netton, Sufi tarikatlarının (kısmi) bir listesini vermektedir [223]. Sufizmde en önde gelen görev, dini bilgiyi günümüze taşımak ve yeniden canlandırmaktır. Çilecilik ve ritüeller işin sadece önemsiz bir parçasıydı. Her ne kadar bireyin tekâmülü için kendi kişiliği üzerinde çalışmak esas olsa da, *çalışma* tüm insanlığa yansıtıldığı anda gerçekten anlamlı hale geliyordu. Aydınlanma nihai hedefti ve bunun öncesinde kendini teslim etmek ve alt egonun farkındalığından üstün Benliğin farkındalığına geçmek vardı.

Sufiler tarafından kabul edilen ilkelerden bazıları şunlardır: Mutlak Varlık (Tanrı) aynı zamanda Mutlak Güzelliktir. Güzellik tezahüre meyilli olduğundan, Mutlak Varlık fenomenal dünyayı geliştirmiştir. Fenomenal dünyanın ardındaki Mutlak Varlık ile doğrudan bir iletişim hissi kazanmak için, kişi sessizliği uygulamalıdır²¹⁷ Erdemler (*yoksulluk, kemer sıkma, alçakgönüllülük, metanet ve disiplin*), kendini içselliğin yollarına adanmak (*geri çekilme, sessizlik, yalnızlık ve iç gözlem*) ve Tanrı'nın sürekli farkındalığını akılda tutmak (*inanç, huşu ve arzu*).

Bu talimatları azimle takip ederek kişi şu aşamalardan geçecektir (*klasik Yoga'daki karşılığı parantez içinde verilmiştir*): konsantrasyon (*dharana*), her şeyin birliğinin idraki (*Yoga*), *işrak* adı verilen ani ve öngörülemez aydınlanma (*Aydınlanma*), mutluluk dolu vecd (*ananda*), İlahi Olan'la birleşme hissi (*Yoga*), kişinin kendi hiçliğini ve hiçliğin ötesindeki hiçliği hissetmesi. Nefes alma teknikleri (*pranayama*) de göz ardı edilmemiştir, çünkü *Kur'an'da şöyle* denmektedir: ""Rabbim, göğsümü aç" dedi Musa, "ve işimi benim için kolaylaştır" (20.26-27). Musa bu duayı Firavun'un önünde mucizeler göstermeden önce yaptığından (bölüm VIII), metnin süptil çalışmaya (Aydınlanma) atıfta bulunması muhtemeldir. İslam *inşirah* olarak tanımlanmıştır²¹⁸ (genişleme' Arap.; burada: göğsün genişlemesi). "Allah kimi hidayete erdirmek isterse, onun göğsünü İslam'a genişletir" (6.125; krş. 94.1, açıkça "Genişlik" başlıklı surenin açılışı). Açıktır ki, "doğru yolda olan" Aydınlanmış (Gerçekleşmiş) olanı belirtir. Schuon burada "nefesin ve aynı zamanda kalbin inisiyatif anlamı [ile] bağlantıyı görmüştür."²¹⁹ Arcanum" [224].

Tüm dünyevi bağlantılarını koparan Sufi, izole bir yere çekilir ve varoluş koşullarından bağımsız olarak yalnızca dini pratikle ilgilenirdi. Ancak kutsal metinlerin tefsirleri üzerinde meditasyon yapmaz, gelenekleri dinlemez, "*Kuran*'ı okurken zihnini bölmezdi" çünkü o zaman *Kuran* tıpkı tespihler veya seccade gibi bir put haline gelirdi ve putperestliğe yol açan aşırı bir bağlılık yaratabilirdi. George Fox (17. yüzyıl) da benzer bir mantıkla "Kutsal Yazıları değil, yani "Kutsal Yazılar değil Kutsal Ruh" [225].

Ancak, ruhuna Tanrı'dan başka bir şeyin girmesine izin vermediğinde, tüm düşünceleri ortadan kaldırarak dikkatini kendi derinliklerine yönelttiğinde, Sufi öyle bir kendini unutma durumuna ulaşır ki, vecd içinde kendinden geçer.

Sufi anlayışına göre, bedenden önce de var olan Ruh, beden içinde bir kafes gibi kapalıydı. Sadece ölüm yoluyla Tanrısallığa geri dönmüştür. Bu metempsikoz, yeryüzündeki görevini tamamlayamamış

olan ruhun arınmasını ve Tanrı ile birleşmeye layık olmasını sağlıyordu. Hararetle arzulanan bu birleşme herkes için değildi çünkü Tanrı'nın lütfunun meyvesiydi.⁷²⁰ (*fadh'l-ullah' fayazan-ullah*). Sufi, bedende kaldığı süre boyunca sadece Tanrı ile birleşme (*vahdaniyet*), Tanrı'nın isimlerini *zikretme* (*zikir*, anma) ve Tanrı ile birliğe ulaşınca kadar "yolda" (*tarikât; ihsan* olarak da adlandırılır; bkz. *infra*) ilerleme üzerine meditasyon yapmaya dikkat ederdi. Dervişler herhangi bir duaya *şuğl* (iş, meslek, Arap.) adını verirler. Sufilerin Hesychast'larla aynı sonuca varmış olmalarına hiçbir şekilde şaşırılmamalıyız: içsel dua, kalbin duası (*adh-dhikru-l-qalbi*, Arap.) veya gizli dua (*adh-dhikru-l-khafî*, Arap.) sözlü duadan (*adh-dhikru-l-jahri*, Arap.) daha üstündür [226]. Nitekim Aîşe'nin rivayet ettiği bir *hadise* göre Peygamber şöyle buyurmuştur: "Allah'ı zikretmek öyle bir şeydir ki, Hıfza (Malike)) dinlemedikleri bile⁷²¹, dinlediklerinden yetmiş kat daha hayırlıdır" [227].

Müslüman uygulamasında Tanrı'yı anma (*zikru 'llah*, Arap.), müminlere sık sık Tanrı'yı anmalarını tavsiye eden *Kur'an* ayetleri sayesinde Sufiler tarafından benimsenmiştir: "De ki: "Allah'ı çağırın veya Rahman'ı çağırın; hangisini çağırırsanız, en güzel isimler O'nundur" (17.110; krş. 7.179). "Rabbiniz buyurdu ki: "Beni çağırın, size cevap vereyim" dedi" (40.62). "Allah'ın zikri daha büyüktür" (29.44). "Öyleyse Beni anın, Ben de sizi anayım" (2.147). Bir *hadiste* şöyle geçer: "İnsanlar Allah'a dua etmek için bir araya geldiklerinde melekler tarafından kuşatılırlar, ilahi lütuf onları sarar, üzerlerine sekine iner ve Allah onları meclisinde anar" [228]. Diğer formüllerin yanı sıra, Sufiler Allah ile mistik birleşme arayışına konsantrasyonu kolaylaştırmak için "Allah burada!" derlerdi.

Zamanla zikir uygulaması gelişmiş ve kutsal isimlerin veya binlerce kutsal cümlelerin (*mantraları hatırlatan*) tekrarını özel duruşlar, fiziksel hareketler ve nefes egzersizleriyle birleştirmiştir. Sufiler zikri sessizlik içinde, *hosh dar dam* (bilinçli nefes; *hosh*, zihin, *dar*, in, *dam*, nefes, Arap) adı verilen kendine özgü nefes teknikleriyle ve dikkatin vücudun belirli bölgelerine yoğunlaştırılmasıyla birlikte uygulamışlardır. Çoğu durumda bu toplu bir ritüeldi (*hadra*, Arap.). Sufi ustalarından biri şöyle demiştir: "Bu tarikat nefes üzerine kurulmuştur", Şah Ebul Cenab Necmuddin ise *Fevah ul-Cemaal* adlı eserinde şöyle yazmıştır: "*Zikir*, yaratıkların bedeninde nefeslerinin gerekliliği ile akar, çünkü nefesleri sayesinde İlahi İsim "Allah"ın "Ha" harfi her nefes verişte ve nefes alışta çıkan sesin ta kendisidir" [229].

Schuon, "Aydınlanma veya Yol açısından bakıldığında" aşamaların aşağıdaki gibi olduğunu açıklar: "İlk olarak *al-iman* vardır⁷²² Birliğin insan aklı tarafından kabul edilmesi; sonra, hem bireysel hem de kolektif olarak var olduğumuz için, *al-islam*, insan iradesinin Birliğe veya Birlik fikrine boyun eğmesi; ... son olarak *al-ihsan* vardır⁷²³ Bu da önceki iki unsuru nihai sonuçları noktasına kadar genişletir veya derinleştirir. *El-ihsan*'ın etkisi altında, *el-iman* "Aydınlanma" haline gelir...-bilme varlık haline gelir- *el-islam* ise, belirli sayıda öngörülmüş tutumla sınırlı olmak yerine, insanın doğasındaki her düzeyi içermeye başlar... *El-ihsan* sayesinde, *el-iman* gnosis veya ilahi Zekâya katılım haline gelir ve *el-islam Tanrısal Varlıkta* yok olma haline gelir" [230].

İnsan hayatı bir yolculuk (*safar*) ve Tanrı'yı arayan kişi de bir yolcu (*salik'* tekil; *salikun'* çoğul) olarak düşünülmüştür. Bu metafora Muhammed'in bazı tarihçiler tarafından Mazdean Kutsal Kitabı *Ardha Viraf Nameh*'in bahsettiği benzer yolculukla eş tutulan inisiyatik yolculuğunun hatırlandığını görebiliriz. Ruhani *yolculuğun* (*suluk*) amacı bilgiye (*ma'rifet*) ulaşmaktır.⁷²⁴ Tanrı'nın. Bu durumda Tanrı dışında her şey yok olur, yolcunun insani nitelikleri yerini ilahi niteliklere bırakır ve insan ile Tanrı sevgide birleşir. Ancak ruh, bir dizi seviyeden (*menazil*, *makam*, kelime anlamıyla: dinlenme yeri) geçmeden Tanrı'ya geri *dönemez*.⁷²⁵, çünkü insanın doğal hali insanoğludur (*nasut*). Mürit Yasayı (*şeriat*) gözlemlemeli ve inananların tüm törenlerine itaat etmelidir. Bir diğer merteye, saflığın ve gücün (*cebr*) ulaşıldığı melek tabiatıydı (*malakut*), bu merteye *hakikate* (hakikat) *tekabül* ediyordu. Yolcu hem dıșsal bir feragate (serveti ve dünyevi onurları terk etmek) hem de içsel bir feragate (her türlü dünyevi arzudan vazgeçmek) tabiydi. Ama esas olarak putperestlikten kaçınması gerekiyordu ki bu da ya dünyevi tatminlere tapınmak ya da abartılı bir şekilde namaz ve oruç tutmak anlamına gelebilirdi.

Bu amaçla yolcunun üç destekçisi vardı: (a) zaten bir eğilimi veya meyli olan insanı Kendisine çeken Tanrı'nın bir eylemi olan cazibe (*indiidhah*); (b) hem Tanrı'ya giden (sınırlı) bir yolun hem de Tanrı'nın içindeki (sonsuz) bir yolun sonucu olan bağlılık (*'ibadah*); (c) yükselme (*'urudi*).

Yolculuk tek başına değil, ancak bir rehber eşliğinde yapılabilirdi. Sufi üstadı (*şeyh*, *mürşit*, lider, rehber, Arap.; Farsça'da *pir*'e karşılık gelir) seçilmiş bir grubun *halkasını* organize ederdi; burada üstadın kendisi öğretmen olur ya da yerine bir başkasını atardı (*halife*, Arap.). Birçok halka *tarikati*

(yol Arapçası; ilgili okula, kardeşliğe, *tarikata* atfedilen bir isim) oluşturunuyordu. Görünüşe göre ilk Hristiyan başrahipleri (*abba*, baba, İbr.; *ab*, Aram.'dan türetilmiştir) *mürşidin* işlevinden esinlenmiş, ancak insan çabasıyla elde edilebilecek olan ile yalnızca ilahi lütuf yoluyla ulaşılabilir olan arasında ayrım yapmışlardır. Eğitim, ruhu dünyanın tüm dikkat dağıtıcı şeylerinden uzaklaştırmayı ve Tanrı ile birliğe doğru yükselmesi için özgürleştirmeyi amaçlıyordu ve şunları içeriyordu: *sohbat* (sohbet' Arap.; öğretmen ve mürit arasında)' *zikir* (ruhsal egzersiz)' *mücahide* (uyanıklık' Arap.; kendi zayıflığına karşı)' sonra şok ve sürpriz unsurlarını kullanarak *uyandırma* (bkz. *supra*' Zen yöntemi). Usta, inisiyeye gizli bir dua (*vird*, *hizb*, Arap.) ifşa etmekle ünlüydü.

Mümin, *talib* (eğitimli, Tanrı'nın gerçek doğasından şüphe eden) ve *mürid* (arayışını sürdürmeye istekli) olduktan sonra, *salik* (yolcu) oldu ve ilahi etki onu sevgi - aşk ('*ichk*) seviyesine ulaştırana kadar Tanrı'ya ('*ubudiya*) hizmet etmesini sağlayan Sufi rehberinin manevi otoritesi altına girdi. İlahi aşk kalbinden her türlü dünyevi arzuyu çıkarmış ve onu inzivaya (*zühd*) ulaştırmıştır; daha sonra tefekkür içinde yaşamış, *ariflik mertebesinde* geçmiş ve aydınlanmaya, *vecde* (*vecd*) ulaşmıştır. Tanrı'nın gerçek doğasının vahyini aldıktan sonra (*hakikat seviyesi*) Tanrı ile birleşme seviyesine (*wasl*) ulaştı. Oradan daha da ilerleyebilirdi ama sadece ölüm onun özümsemeye ulaşmasını sağladı²²⁶ (*fena*' yok olma; veya *istihlak*, yok olma) İlahi olanın içinde. Müritlerin üstadın huzurundaki davranışları, dervişlere dayatılanlardan esinlenen kurallar tarafından belirlenirdi. Hatta bazı Sufi üstatlar, nihai farkındalık durumuna götüren daha ileri bir aşama olan *fena al-fana*'dan (yok oluşun yok oluşu) bahsederler.

Sufi yolculuğunda, ruhun ölümden sonra kabul edildiği cennetteki mertebelere tekabül eden yedi mertebe arasında ayrım yapan bazı yazarlar da olmuştur. Buna karşın, İranlı Şeyh Ebu-Said gibi diğerleri, derviş Sufi haline götüren yol boyunca karşılık gelen halleri (*ahval*) gerçekleştiren en az 40 *makamı* (*makamat*) göz önünde bulundurmışlardır ki bunlardan örnek olarak bahsediyoruz (makamın konumu parantez içinde verilmiştir): niyet (1), sabit dikkat (6), yakarış (8), teslimiyet (12), zühd (14), dizginleme (16), yok oluş (21), gnosis (25), aşk (28), vecd (29), meditasyon (31), birlik (32), ayrılma (35) ve nihayet Sufi hali veya *tasavvuf* (40).

Yoga unsurları yukarıdaki listede ve Hesychasm için yapılan önceki karşılaştırmada kolayca tanımlanabilir. "Aşamalar" ortaçağ Hristiyan keşişlerinin *scala perfectionis*'ine benzerken, "haller" Hindu ve Budist doktrinlerinde karşılıklarını bulur.

C. YAHUDİLİKTE

"Ruhunuzu İlahi Varlığın bir parçası olarak, denizdeki yağmur damlası gibi düşünün"

Mezerichli Dov Ber (18. yüzyılın ikinci yarısı) [231].

Yahudilik de Hesychasm ve Sufizm gibi Yoga'nın bazı unsurlarını içeren ezoterik doktrinlerin farkındaydı. Sadece Essen mezhebinin (*floruit* c. MÖ 200 - MS 70) üyelerinin "*Meditasyon Kitabında* bilgili" rahipler tarafından eğitildiklerinden bahsedeceğiz [232].

Ancak bu bölümde, 18. yüzyılda Orta ve Doğu Avrupa'da ortaya çıkan ve *Hasidizm* (*hasidut*' Hebr.) adıyla bilinen harekete atıfta bulunacağız.

Yahudi mistik deneyiminin morfolojisi zengin ve karmaşıktır. 12. yüzyılda Yahudilik içinde vecd halindeki mistisizmi bazı kozmolojik kavramlarla birleştirmeyi amaçlayan bir hareket vardı. Bu yönelim, Languedoc'taki (Fransa'nın güneyi) Cathari'ler sayesinde hayatta kalan Hristiyan Gnostisizm fikirlerine yabancı değildi. Bu eğilim buradan Katalonya'ya ve İspanya'nın geri kalanına yayıldı (bölüm XX C4). Burada Tanrısal olanın çok sayıda dinamik yönü keşfedildi ve bunların karmaşık etkileşimleri sembolik bir tefsirle yorumlandı. Bu tefsir, Kutsal Yazıları (apokrif ve kanonik olmayan metinler dâhil), geleneği, dini yaşamın somut eylemlerini ve felsefi kavramları olmasa da kelime dağarcığını özümsemiştir. Tanrısal olanın insan üzerinde bir eylemi olduğu ve bunun tersinin de geçerli olduğu düşünülmüştür. *Kabala* adı altında bilinen yeni ezoterik akım (bölüm II), köklerinin vahyedilmiş Yasa kadar ya da belki ondan daha eski olduğunu iddia etmiştir. Kabalistik kavramlar, haham Simeon ben Yohai ve Hasidizmin temel kitabı haline gelecek olan *Sepher ha-Bahir* gibi eski ezoterik öğretilerden başlamıştır. İsa'nın çağdaşı olan Yahudi filozof İskenderiyeli Philo'nun etkisi de göz ardı edilmemelidir. Patai, Hint doktrinlerinin 13. yüzyılda Araplar aracılığıyla İspanya'ya ulaştığı ve Abulafia' Isaac Albalag ve diğerleri tarafından Kabalistlere aktarıldığı hipotezini öne sürdü [233].

Ayrıca Scholem'den sonra, tanınmış Kabalist Abraham Abulafia'nın (1240'ta Saragosa'da doğdu ve 1291'de öldü, dolayısıyla *Zohar*'ın atandığı Leonlu Musa'nın çağdaşıdır) öğretileri "*Yoga* olarak bilinen sistemi takip eden Hint mistiklerinin uygulamalarında klasik ifadesini bulan o kadim ruhani tekniğin Yahudileştirilmiş bir versiyonundan başka bir şey değildir". beden duruşu, ... belirli zikir biçimleri, ... vecd halindeki vizyonlar" [234]. Abulafia'ya göre, vecd halindeyken uygulayıcı doğaüstü bir ışıkla dolar (bölüm XI E, XXV A). Kabala'da müridin manevi bir üstat tarafından yönlendirilmesi gerektiğini, aksi takdirde kendisinin gençliğinde yaşadığı gibi yıkıcı bir deneyim yaşayabileceğini vurgulamıştır. Kabala'nın daha önce bahsedilen temel kitapları arasında (bölüm II), *Hekhaloth Kitapları* (tekil: *hekhal*, göksel saray, İbr.) olarak adlandırılan ve arayıcının yolculuğu boyunca geçmesi gereken odaları ve sarayı tanımlayan, Yücelik Tahtı'nın bulunduğu yedinci ve son hekhal'e varmadan önce kısa ve sıklıkla belirsiz metinleri hatırlatacağız. Oruç, ritüel ilahiler, Kutsal İsimlerin tekrarı ve özel duruşlardan oluşan on iki veya kırk günlük çileci egzersizler vecd yolculuğunu hazırlardı. Genellikle Tanrı'yla birleşme, vecdi aşan bir lütuf halini ima eden *devekuth* (Tanrı'nın sudurlarına, *sefirot*'a bağlılık; bölüm IV) olarak adlandırılırdı.

Yahudiler 1492'de İspanya'dan sürüldüğünde, bu felaket MS 70 yılında Kudüs Tapınağı'nın yıkılmasıyla karşılaştırıldı. Sürgün daha güçlü ve derin bir mistisizme, yeni bir Tanrı kavramına ve Ari lakaplı Isaac Luria (1534-1572) sayesinde Gnostik bir ifade kazanan yeni bir Kabala formuna yol açtı (tam adı *ha-Ari ha-Qadosh* 'Kutsal Aslan'dı). Safed'de (Celile) etkili bir Kabalistik Okul kurdu, çünkü Filistin, 15. yüzyılın sonuna kadar Yahudi karşıtı bir Avrupa'dan art arda kovulduktan sonra Yahudi diasporasının önemli bir kısmının kurulduğu topraklardı: Linz ve Viyana (1421), Köln (1424), Augsburg (1439), Bavyera (1442), Moravya (1454), Perugia (1485), Vicenza (1486), Parma (1488), Milano (1489), Toskana (1494). Buradan başlayarak Kabala hızla tüm Asya'ya ve diasporanın Afrika ve Avrupa'daki merkezlerine yayıldı ve burada popüler bir hareket haline gelerek Şabatay Zevi'nin (1626-1676) İsa Mesihçi hareketine giden yolu hazırladı. Sürgündeki Yahudiler için bir diğer önemli merkez de Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan kısmıydı.

Luria, insanın misyonunun Shekhinah ve bireysel Benlik (yani Kundalini ve Atman) arasındaki mistik birliği yeniden tesis etmek olduğunu göstermiştir, çünkü o zamandan beri Yahudi, kötülüğün karanlığı tarafından yutulan ışık kıvılcıklarını toplamak ve görünür evrenin zıtlıklarında *kozmik*, İsrail'in sürgününde *tarihsel* ve günahkârın ruhunda *bireysel* olarak yansıtılan Tanrısallıkta *kozmik* öncesi olan gediği "onarmak" için çağrıldığını düşünmeye başlamıştır. İzlemesi gereken iki yol vardı: Yasa'ya sıkı sıkıya itaat etmekten oluşan *sıradan* yol ve başarısızlığı yeni bir ideolojik gücün kökenini oluşturan Şabatay Zevi'nin İsa Mesihçi hareketi içinde elde edilen istisnai yol. Vital Hayyim, Luria'nın müritlerinin (herkes uyurken nöbet tutmak, başkaları yemek yerken oruç tutmak, bir süreliğine inzivaya çekilmek) son derece duygusal etkisini anlattı. Kendisini başka bir dünyada hissetmiş ve sanki kendi dışında bir güç tarafından ele geçirilmiş gibi titrerken bulmuştur (bölüm XXIII D). Aslında Luria ruhani egzersizlere başlamadan önce müridin vicdan azabını, suçluluk duygusunu, kaygıyı, öfke ve saldırganlığı kovarak iç huzuruna kavuşması gerektiğinde ısrar etmiş, Shekhinah'ın keder ve acı dolu bir yerde yaşayamayacağını eklemiş ve mutluluk ve neşenin esas olduğunu vurgulamıştır [235]. Luria'nın Shekhinah ve Tanrısallığın *birleşmesine* (*yihudim*' Hebr.) ilişkin fikirleri çok daha sonra Hasidim hareketinin muhalifleri tarafından, örneğin dönemin seçkin Talmudistlerinden Rabbi Ezekiel Landau (1713-1793) tarafından saldırıya uğramıştır.

Katharilerden devralınan çileci eğilimler ve onların doktrini daha sonra Germen ülkelerinde, Kabala ile aynı Hristiyan Gnostik kaynaklardan beslenen Hasidizm aracılığıyla pekiştirildi. Dolayısıyla Hristiyanlık, kendisinden nefret eden Hasidizm'i paradoksal bir şekilde etkilemiştir.

Hareketin adı *hasid* (dindar' dindar; çoğul: *hasidim*, İbr.) "doğru" (*tzadiq*' tekil' *tzadiqim*' çoğul' İbr., Amos 2:7'de; "uysal" anlamına da gelir) kelimesinin karşılığıdır. Bu isim MÖ 2. yüzyılda Makabiler'i destekleyen eski *Hasidim* (*Asidaeans*, Lat.) ile karıştırılmamalıdır.

18. yüzyılda Doğu Avrupa'da çok sayıda Yahudi yaşıyordu (sadece Polonya'da bir milyon, yani nüfusun onda biri) ve bunlar 1720 yılına doğru Podolya'da ortaya çıkan ve 20. yüzyıla kadar Polonya (Galiçya geleneksel beşiği olarak kabul edilir), Rusya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Romanya'ya yayılan yeni pietist akımı isteyerek benimsediler.

Hasid, üzerinde hareket eden güçlerin uyumlu bir dengesini sağlayan kişidir. O, kendi uğruna var olan dünyanın sonsuz temelidir (Süleyman'ın Özdeyişleri 10:25). Dindar insan (*hasid*) Tanrı'ya yükselebilir ve kendini mutluluk dolu bir vecd içinde O'nunla bir hissedebilir. Ancak bunun için ne Yasa'nın titizlikle incelenmesi ne de çileci bir feragat yaşamı gerekliydi; sadece Tanrı'ya karşı ateşli bir sevgi göstermek yeterliydi, özgürce seçilmiş bir üstat sayesinde O'nun hizmetinde, sadelik ve neşe içinde elde edilen bir sevgi. *Tzaddiq* (erdemli) olarak bilinen ve "mucizevi hahamlar" veya *ve Rabbenu* (önderimiz) olarak da adlandırılan bu karizmatik ruhani rehberler bu hareketin canlandırıcılarıydı. Bazı müfessirler, bir rehberle duyulan ihtiyacın, Hasidik literatürün iki yüzyıla yayılmasına ve çok hacimli olmasına rağmen, dilsel ve üslupsal özelliklerinin yanı sıra ideolojik öncülleri ve işlediği kavramlar nedeniyle erişiminin zor olmasından kaynaklandığına inanmıştır.

Talmud'un her zaman sınırlı sayıda entelektüelin ayrıcalığı olduğu varsayıldığında, Yahudiliğin bu harekete, Kabala kavramlarının iç gözlem için kullanılması ve bir grup disiplininin yaratılmasıyla birlikte popüler bir manevi yenilenme borçlu olduğu tahmin ediliyordu. Sonuç olarak, Kabala sadece birkaç inisiyeye ayrılmış özel bir disiplinden Yahudi dindarlığını ifade eden yaygın bir form haline gelmiştir.

Tanrı yaratılan her şeyde mevcuttur. Dolayısıyla, en kötü insanda bile ilahi bir kıvılcım, iyi bir unsur vardır. Göksel Baba, görevi merkezindeki ilahi kıvılcımı serbest bırakmak olan insanı yaratmıştır. Gizemlere inisiyasyonun ana amacı budur. Kabalistler, aşağı olanın üstün bir düzleme dönüştürülmesini sağlayan bu işleme *makifim* (çevreleyen ışıklar, İbr.) adını vermişlerdir. Süptil beden, kökleri cennette olan ters çevrilmiş bir ağaca benzer hale gelmiştir (bölüm IV). Ba'al Shem Tov (İyi [ilahi] İsmi ya da İyi Ünün Efendisi) ya da kısaca Beşt olarak da anılan Israel ben Eliezer (1700 - 1760) Romanya'da doğmuştur. Hasidizm'in kurucusu olarak kabul edilir [235]. Programının özünü açıklayan birkaç mektup dışında arkasında hiçbir yazı bırakmamıştır. Genellikle fabllar ve benzetmeler olarak tasarlanan öğretileri müritleri tarafından yazıya geçirilmiş ve geniş Hasidik okur-yazarlığın temelini oluşturmuştur. Tanrı ile bir araya gelmenin (*devekuth* İbr.) kutsal kitapların incelenmesinden çok daha önemli olduğunu söylemekte ısrar etmiştir. Ba'al Shem kadınların peygamberlik yeteneklerini kabul etmiştir (bölüm XX B).

15. yüzyılda, vahiylerin kişileştirilmiş kaynağı bir *magid* (kelime anlamıyla: söyleyen veya anlatan; çoğul hali: *magidim*, İbr.) yani ilahi bir akıl hocası karakterine bürünmüştür. Magid Kabaliste rüyasında tekrar tekrar, hatta düzenli olarak hitap eder ya da uyandığında onun ağzından konuşurdu. Magid fenomeni 18. yüzyıl boyunca sürmüş ve bir sonraki yüzyılda başka tür vizyoner deneyimlere de tanık olunmuştur. Safed grubunun 16. yüzyıldaki en önemli beş Kabalisti (Isaac Luria, Josephus Caro' Shlomo Alqabetz' Moses Cordovero' ve Hayyim Vital) kendi bireysel magidimlerini yaşamış ve deneyimlerini ayrıntılı olarak rapor etmişlerdir. Sadece bir örnek vermek gerekirse, *Magid Mesharim* (Hakikatlerin Anlatıcısı) başlıklı ve bize sadece parça parça ulaşan gizli bir günlüğe atıfta bulunacağız. Burada Caro (1488-1575) kendi magidini Anne' Shekhinah' Matronit ile özdeşleştirmiştir - tüm bu terimler onu Tanrı'nın eşi olarak tanımlamaktadır (bölüm XX B). Bir pasajda şöyle demiştir: "Ben çocuklarını cezalandıran anneyim, Ben Matronit olarak adlandırılanım, Ben senin ağzından konuşan *Mişna*'yım, Ben denizi kurutanım^{zzz} Rahab'ı delen^{zzz} Ben azap veren anneyim, ben Yakup'un gizemini kurtaran meleğim" [236].

Vizyonlarla ilgili olarak, Hristiyan inancında olduğu gibi diğer mistikler tarafından fark edilenlerle aynı tezahürleri hatırlatmaları önemlidir (bölüm XXV A). İlk olarak Yeremya'nın bir görünümde gördüğü ve kendisini yedi çakrayı yöneten Avatarlar olduğu anlaşılan "yedi oğlu olan" Siyon Ana olarak tanıtan kadınla ilgili rapor vardır. Kendisinden ilk kez *Pesiqta Rabbati* [237] başlıklı bir Filistin *Midraşında* (muhtemelen MS 7. yüzyıldan) bahsedilmiştir. Benzer başka vizyonlar da vardı. Kabalist Abraham ben Eliezer ha-Levi Berukhim (yaklaşık 1515-1593) de Shekhinah'ın Zion Ana adlı bir kadın suretinde görüldüğünü tasvir etmiştir [238]. Hayyim Vital (1542-1620) güneşe benzeyen bir kadının bir merdivenin tepesinde durduğunu ve kendisine Anne diyen vizyoneri kaldırdığını gördü. İçinden büyük bir ateşin alevi çıktı, büyük bir güçle bir şimşegin görünümü gibi ileri geri süpürüldü [239]. Bu Avatar'ın görünüşünde Omkara'nın (Güneş) ışıklı tezahürünü kolayca tanıyabiliriz; cennete (Sahasrara) çıkan merdiven Sushumna'nın metaforudur. "Shekhinah" kelimesinden açıkça bahsedilmemesine rağmen, Vital başka bir metinde Shekhinah'ın parlaklığına atıfta bulunmuştur [240]. Patai, Shekhinah'ın başka vizyonlarından da bahsetmiştir [241]' bunlardan Rabbi Isaac Judah Jehiel Safrin (Sifrin)'inkini hatırlıyoruz, ona Shekhinah tüm evin içine düşen büyük bir ışık gibi

(*naphal'* Hebr.), öğle vakti güneşten daha parlak, bir bakirenin şekli gibi göründü, ama yüzünü görmedi. 17. yüzyılda yaşamış Safedli bir Kabalist, inzivada oturan bir grup mistiğin "Shekhinah'ın ışığını başlarının üzerinde, sanki etraflarından akıyormuş ve ışığın ortasında oturuyorlarmış gibi hayal ettiklerini" söylemiştir [242]. Başka bir zaman da efendisini çevreleyen bir ışık gördü. Burada yine Omkara'yı ve Sahasrara lotusunun gökkuşağını ve Sarovlu Seraphim'in durumunda olduğu gibi (bölüm XXV A) bu ışıkla çevrelenmiş üstadı buluruz.

Ba'al Shem'in takipçisi olan Mezerich'li Dov Ber meditasyonun önemini vurgulamıştır. Bu uygulama - geleneksel İbranice duaları mantra benzeri bir şekilde kullanmak - mistik seleflerinde olduğu gibi büyük rebbelerin öğretilerinin merkezinde yer almıştır. Dov Ber, Tanrı ve insanın bir bütün olduğunu iddia ediyordu: insan ancak Yaratılış gününde Tanrı'nın istediği gibi *Adem* olacak, varoluşun geri kalanından ayrılma duygusunu kaybedecek ve "Ezeli insanın kozmik figürü" haline gelecekti [243]. Armstrong yukarıdakiler hakkında şu görüşü bildirmiştir: "Bu, insanoğlunun kendi aşkın boyutunun farkına varmasını sağlayan Yunan veya Budist aydınlanma inancının belirgin bir Yahudi ifadesiydi" [244] (bölüm XIX C). Dov Ber dualarda zihnin temizlenmesi ve benliğin unutulması gerektiğini öğretmiştir. Şöyle demiştir: "Ruhunuzu İlahi Varlığın bir parçası olarak, denizdeki yağmur damlası gibi düşünün" [245]. Pontlu Hesychast Evagrius'un "ilahi okyanus" dediği şey buydu [246]. *Devekuth* (mistik birleşme, Tanrı'ya bağlanma, İbr.) Kabalistik bir terim olan *kavanah* (derin meditasyon; çoğul hali: *kavanoth*, İbr.) ile özdeşleştirilmiştir. Shneur Zalman şöyle açıklamıştır: "Bu kavanah kişinin kalbinde okunmalıdır" [247]' bu nedenle Sahaja Yogilerin olumlamaları alırken yaptığı gibi yüksek sesle değil.

Kabalistik ve Hasidik yazarlar, Tanrı ve O'nun Shekhinah'ı arasındaki birliği yeniden tesis etmek için yazılarında *l'shem yihud'* formülünü okuma görevini şart koşmuş ve böylece bu uygulama toplumun genelinin günlük yaşamının bir parçası haline gelmiş ve sıradan bir Yahudi bile bunu günde on ya da on beş kez yapmıştır. Yehudim "her şeyin üzerine" [248] okunurdu; tıpkı çakralar ve kanallar üzerine okunan mantralar, titreşimlerle yüklenecek yiyecekler ve besinler vs. gibi (bölüm XV D ve XIX C). Hasidim insanı Shekhinah için bir savaş arabası olarak görmüştür. "İnsanın amacı budur: maddesini [yani bedenini] Shekhinah için beden ve ruh olarak bir araba haline gelene kadar arındırmak... Kocasıyla birleşmesini sağlamak. Bu gerçek düğün törenidir ve bunu anlayın" [249] diyerek ezoterik anlamını ifşa eder. Beden, *bhoot* (Sanskrit) terimine karşılık gelen *sitra ahra*'nın (diğer taraf, yani Hayat Ağacı'nın karanlık tarafı, İbr.) karanlık güçleri (kötü ruhlar) anlamına gelen *qlippah*'tan (kabuk, İbr.) arındırılmalıdır.

Bu bölümü Hasidik okul *Habad'*dan bahsederek sonlandıracağız²²⁹ 18. yüzyılın sonunda Lodi/Lyady'li Rabbi Shneur Zalman (1745-1813) tarafından kurulmuş ve en dikkate değer Hasid karakterlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Öğretisi, yazarı tarafından orijinal adı verilen *Tanya*'da tam olarak açıklanmıştır: *Liqqute Amarim* (Sözler Koleksiyonu). Sefirotik ağaca (bölüm IV) Hokhmah (Bilgelik) ve Binah (Anlayış) arasına Daath (Bilgi, yani Gnosis) adında yeni bir sefirah ekleyen ve böylece Kabala ile Gnostisizm arasındaki ilişkiyi tekrar tekrar kabul eden oydu. *Habad* ismi bu üç sephiroth'un baş harflerinden gelir. Habad'dan çileci, katı adam anlamına gelen *habotnik* (Slavca) türemiştir. Armstrong gösterdi ki: "Habad'ın disiplinleri Kabala'yı bir psikolojik analiz ve kendini tanıma aracı haline getirmiş, Hasid'e kendi merkezine ulaşana kadar iç dünyasına küre küre daha da derinlemesine inmeyi öğretmiştir. Orada tek gerçeklik olan Tanrı'yı keşfetti" [250].

Hasidizm'in en büyük dezavantajı, kişilik kültü (*doğru* kişi) ve bunun sonucunda ortaya çıkan sakıncaların yanı sıra çevre dünyayla herhangi bir kültürel temasın reddedilmesinden kaynaklanıyordu. Bunlar, söz konusu ülkelerde diğer Yahudilere karşı ayrımcılığa yol açan, Yahudi toplumunun *Hasidim* ve karşıtları (*Mitnagdim*) olarak net bir şekilde bölünmesine neden olan ve 19. yüzyılda Yahudiliğin bölünmesine bile yaklaşan iki fraksiyonun üyeleri arasındaki evliliği boykot etmeye kadar varan nedenlerdi. Yeni akım '*haskalah* (İbrani aydınlanması)' hem Hasidim'i hem de Mitnagdim'i suçlayarak bu tartışmaya son verdi.

NOTLAR

- [1] Schuon, *Gnosis*, s.65. [2] Victor H. Mair, *Tao Te Ching*, Bantam Books, New York 1990, s.146-147. [3] Ching, s.435. [4] Needham' cilt 2' s.454. [5] *Meditations of the Tarot*; Matthews, s.77'de alıntılanmıştır. [6] Evagrius'un *Duası LX*, Gabriel Love, *The Beginnings of Christian Moral Psychology*, Senior Thesis, Wesleyan 1995 içinde; bkz. *Centuria* IV.50 (ed. W. Frankenberg)' s.293. [7] *Apud* Lossky, *In the Image...* , s.35. [8] Sarovlu Seraphim'in *Asketik Sözü*, Ed. Popov, cilt I, bölüm 16, s.43. [9]

Evdokimov 'L'amour...' s.57, o.t. [10] Diadochus, capita 97, Diadoque de Photice içinde, *Cent chapitres...*, s.165. [11] A.g.e., 85. bölüm, s.147, ve not 2, s.66-67. [12] Lossky, *The Mystical...*, s.210. [13] Dom L. Villecourt, *La date et l'origine des Homélies spirituelles attribuées à Macaire* in *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres* 5 (1920); bkz. Fr. J. Stiglmayr, *Pseudo-Makarius und die Altermystik der Messalianer*, in *Zeitschrift für katholische Theologie* 49 (1925), pp.244-260. [14] W. Jaeger, *Antik Hristiyan Edebiyatının Yeniden Keşfedilen İki Eseri: Nyssa'lı Gregory ve Macarius*, Leiden 1954. [15] Epiphanius'un 80.1-3, cilt II, s.629-631. [16] Marsilio Ficinius'un *Auctores Platonici*'sinde Michel Psellus'un *De daemonibus'u, Iamblichus de mysteriis Aegyptiorum*. [17] Schuon, *The Transcendent...*, s.134-135. [18] Scrima, Introduction to Schuon' *Despre unitatea...*, s.17' o.t. [19] Anton Dumitriu, *Terra Mirabilis, Eseuri* içinde, s. 678. [20] Evdokimov, *La connaissance...*, s.74. [21] Scrima' *Timpul...* [22] Lossky' *The Mystical...* s.39. [23] Porphyry, *Plotinus'un Hayatı* Plotinus'un *Ennead*'ında' Bude's Collection' I' pp.26-27. [24] Origen, *De Principiis (Peri archon)*, II.8.3, ayrıca Migne, P.G., cilt 11, s.222-223. [25] Athanasius, *Epistula ad Serapionem* 1.24, in Migne, P.G. vol. 26, col.585,588. [26] Augustine, *Confessions* ch. I, § 1 (transl. by Albert C. Outler)' *Library of Christian Classics*, vol. VII, Westminster Press 1955. [27] Aktaran Evdokimov, *La connaissance...*, s.19, o.t. [28] Lossky, *In the Image...*, s.144-145. [29] İskenderiyeli Clement, *Stromateis* VI.61. [30] Batlamyus, *Flora'ya Mektup* 7.9. [31] Basil, *De Spiritu Sancto* XXVII.66. [32] Basil, Migne, P.G., cilt 32, col.188C-189A; Lossky tarafından alıntılanmıştır, *In the Image...*, s.145; cf. s.209. [33] A.g.e., P.G., cilt 32, col. 188A, 192C-193A; a.g.e., s.147'de alıntılanmıştır. [34] Resch, s.339-341. [35] *Apud* Merejkowski, *Bilinmeyen İsa*, s.117-118. [36] A.g.e., s.306. [37] Resch, s.340'a not 1. [38] *The Hagioritic Tome*, in Migne, P.G., vol. 150, col.1225-1227. [39] Lossky, *In the Image...*, s.50. [40] *The Hagioritic Tome*, in Migne, P.G., vol. 150, col.1833D. [41] Irenaeus, A.H., III.19; Athanasius, *On the Incarnation of the Word*, LIV.3, Migne, P.G., vol. 25, col.192B; cf. *Catechism...* § 460; ayrıca Schuon, *Christianity/Islam*, s.169; De Souzaenelle' s.33. [42] Diadochus'un 89. bölümü, Diadoque de Photice, *Cent chapitres...* s.152, o.t. [43] A.g.e., 85. bölüm, a.g.e., s.147; krş. Lossky, *The Mystical...*, s.212 ve not 3. [44] Macarius'un *De Liber ment.* 22' in Migne' P.G.' vol. 34' col.956. [45] Irenaeus' A.H. V.6.1; ayrıca Migne' P.G.' cilt I' col.1137-1138. [46] *Apud* Evdokimov' *Woman...* s.44. [47] Lossky' *The Mystical...* s.191. [48] *Ibid.*, *In the Image...*, s.35-36. [49] Armstrong, *A History...*, s.221. [50] Gregory Nazianzen, *Oration* XVI.9. [51] Lossky, *The Mystical...*, s.97. [52] A.g.e., s.97,196. [53] A.g.e., s.99. [54] Şamlı Yuhanna, *Ortodoks İnancı*, IV.13; II.12. [55] Maximus the Confessor' *Epistula 43 ad Joannem cubicularium*; Lossky, *The Mystical...*, s.89-90 ve not 1. [56] Lossky, *The Mystical...*, s.113. [57] A.g.e., s.74. [58] A.g.e., s.76. [59] Basil, *Mektup* 234, § 1 (*Epistula 234 ad Amphiloichium*). [60] A.g.e., *Liber de Spiritu Sancto* XVI.37. [61] Şamlı John, *Ortodoks İnancı*, Migne, P.G., cilt 94, col.800BC. [62] Palamas'ın *Capitula physica...*, capita 69' in Migne' P.G.' vol. 150' col.1169 C. [63] *Apud* Lossky, *The Mystical...*, s.86. [64] *Ibid.* s.244,246. [65] A.g.e., s.241. [66] Evdokimov, *L'amour...* s.47, o.t. [67] *Apud* Schmemmann, s.219. [68] İskenderiyeli Cyril'in *Thesaurus'u* (Hazine) 34' Migne'nin P.G.'sinde cilt 75' col.598. [69] Armstrong, *A History...*, s.221. [70] Symeon, *Ethical Orations*, 5. [71] *Apud* Lossky, *The Mystical...*, s.247. [72] A.g.e., s.161-162. [73] Palamas'ın *Homily XXXV On the Transfiguration*, in Migne, P.G., vol. 151, col.448B; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.220 ve not 2. [74] Macarius'un 'Spiritual Homilies VII.5-6' Migne'nin P.G. cilt 34' col.527. [75] Lossky 'The Mystical...' s.220,230; cf. *The Hagioritic Tome*, Migne, P.G., vol. 150, col.1833D; *apud* Lossky, a.g.e., s.222 ve not 2; cf. Evdokimov, *La connaissance...*, s.72. [76] Antonie Plămădeală 'Tradiție și libertate (Gelenek ve Özgürlük)' 1983. [77] Gurbani, *SGGS* 219. [78] *Ibid.* 1427. [79] BKS Iyengar, *Light on Yoga*, Schocken Books, New York 1995; bkz. a.g.e., *Light on the Yoga Sutras of Patanjali*, HarperCollins, 1996. [80] Anne Cushman, *Yoga Üzerine Yeni Işık*, *Yoga Journal*, Temmuz/Ağustos 1999. [81] Ramana' §§ 8,10,12,13,17,41, s.2,3,4,6,10,11,47. [82] *Ibid.* § 17, p.13. [83] Shri Samarth Ramdas, *Dasa Bodha*, s.139-140. [84] Guru Nanak, *Siddha Goshta Hymns*. [85] *Hatha Yoga Pradipika* IV.12 (14). [86] A.g.e., IV.11 (4). [87] Dr. G. Wunderle 'La technique psychologique de l'hesycasme byzantin' in *Études Carmélitaines*, s.61-67 (Ekim, 1938), o.t.; cf. *Centurie de Calistos et Ignatios*. [88] Jung, *Hauer'ın Almanca Derslerindeki Yorumlar*, *The Psychology of Kundalini...* içinde, s.80. [89] De Riencourt s.114-115' vurgu eklenmiştir; Ignatius Loyola' *Spiritual Exercises*, Loyola Press, New Orleans, LA 1996. [90] De Riencourt' s.117. [91] Dionysius the Pseudo-Areopagite' *Mystical Theology* I.3, in Migne, P.G., vol. 3, col.1000; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.27 ve not 1. [92] Plotinus'un *Ennead* VI, 9.3. [93] *Ibid.* [94] Lossky, "The Mystical...", s.72. [95] Maximus the Confessor' *Centuries sur la charité* II' in *Sources chrétiennes* 26' p.101, o.t. [96] A.g.e., 27' pp.101-102, o.t. [97] Underhill tarafından

alıntılanmıştır' p.108. [98] *The Transcendent...*, s.137-138'e not. [99] Serge Boulgakoff, *L'Orthodoxie*, F. Alcan, Paris 1932. [100] Schuon, *Gnosis*, s.131'e not 1. [101] *A.g.e.*, s.130,131 ve not 1. [102] John Chrysostom'un *Epistula ad monachos'u*; ayrıca *Centuria*, kapita 21, 49. [103] Basil' *Contra Eunomium*. [104] Ninovalı Isaac, ed. Wensinck, s.8; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.106 ve not 1. [105] John Climacus'un *Scala Paradisi (İlahi Yükseliş Merdiveni)* başlıklı 22' XXVII, Migne' *P.G.* cilt 88, 1112 C. [106] Gurbani, *SGGS* 333, satır 3. [107] Saadi' *Gulestan (Gül Bahçesi)*, IQRA, Uluslararası Eğitim Vakfı, Chicago, IL 1999. [108] Eliade, *A History...*, cilt 3, § 275, s.125. [109] *Mahanirvana Tantra*. [110] *Shilpa Shastra*' s.27. [111] Saeki' § 5, s.111. [112] *Apud* De Riencourt' s.112. [113] *A.g.e.*, s.113. [114] Lossky, *The Mystical...*, s.29,40. [115] Ninovalı Isaac, *Tractatus mystici*, Ed. N. Theotoki, Leipzig 1770, XXXII, s.206-207; Wensinck, s.118; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.208 ve not 1. [116] Evdokimov, *La connaissance...*, s.137, o.t. [117] Evagrius' *Centuria* V.79, ed. W. Frankenberg' s.355. [118] *A.g.e.*, *Dua Üzerine*, 67. [119] Ken Wilber, *One Taste: Daily Reflections on Integral Spirituality*; Random House, New York 2000; *The Syriac Fathers On Prayer and the Spiritual Life*, (çev. Sebastian Brock), Cistercian Studies Series, 101, Cistercian Publications, Inc., Kalamazoo 1987. [120] Ninovalı Isaac, *Tractatus mystici*, Theotoki, LXXXV, s.511; Wensinck, s.174; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.208 ve not 2. [121] *A.g.e.*, Theotoki, XXXII, s.202; Wensinck, s.115; *apud a.g.e.*, s.208 ve not 3. [122] *Catechism...* § 2717, s.652. [123] Haçlı Aziz John, *Maxims and Counsels*, 53, *The Collected Works of St. John of the Cross* içinde, (çev. K. Kavanaugh ve O. Rodriguez), Institute of Carmelite Studies, Washington D.C. 1979, s.678. [124] Ninovalı Isaac, *Tractatus mystici*, Moskova İlahiyat Akademisi tarafından yapılan Rusça baskı 1854; *apud* Evdokimov, *Woman...*, s.68. [125] Dionysius the Pseudo-Areopagite' *On the Divine Names* 99.2 (C.E. Rolt); ayrıca Migne' *P.G.* cilt 3, 705 A-B. [126] Ninovalı Isaac' *Ta eupoxthenta asketika*, Ed. Hieromonk Nicephorus, Atina 1895, Oratio XXVI, s.109-110. [127] Nilus Sinaiticus, *De oratione* 11', Migne' *P.G.* cilt 79, 1169 C; ayrıca Evagrius, *On Prayer* 11', *Romanian Philocalia* cilt I, s.76. [128] Ayrıca bakınız Lossky, *The Mystical...*, s.208. [129] Macarius'un *Spiritual Homilies* XV.20, Migne, *P.G.*, cilt 34 içinde. [130] Bkz. De Riencourt, s.65. [131] *Apud* Lossky' *The Mystical...* ' s.196; krş. Evdokimov, *La connaissance...*, s.81. [132] Saeki' §§ 9-10, s.32. [133] Lossky 'The Mystical...' s.218. [134] *A.g.e.*, s.233. [135] Lossky 'Görüntüde...' s.35. [136] *A.g.e.*, s.69. [137] Lossky, *The Mystical...* ' s.243; krş. s.235. [138] Macarius'un *Spiritual Homilies* V.8' in Migne' *P.G.*' vol. 34' col.513B; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.219 ve not 2. [139] *A.g.e.*, VII.5-6' in Migne' *P.G.* vol. 34' col.527. [140] Nyssa'lı Gregory'nin 'Homilies on the Beatitudes' VI, in Migne' *P.G.*' vol. 44' col.1269-1270. [141] Gregory Palamas, *Contra Akindynum*, in Migne, *P.G.*, vol. 150, col.823; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.220 ve not 1; cf. *In the Image...*, s.58. [142] Lossky 'The Mystical...' s.73; cf. s.220. [143] Büyük Gregory 'Dialogorum liber II' bölüm 35; Migne, *P.G.*, cilt 46, col.198-200; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.99-100 ve not 1. [144] Didace Ruiz 'De scientia Dei' disput. VI' sect. VII' Paris 1629. [145] *Apud* Nichifor Crainic' *Sfințenia-Împlinirea umanului (Bütünlük-İnsanın Aydınlanması)*' Ed. Mitropoliei Moldovei și a Bucovinei' Iași 1993' s.139, o.t. [146] John of Damascus, *Orthodox Faith*, IV.27. [147] Lossky, *The Mystical...*, s.218. [148] Symeon, *Homily LXXIX*, 2; Rusça baskı 'Athos Dağı' II' s.318-319; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.218 ve s.219'a not 2. [149] *İbid. Homily XC' ibid.* s.488-489; *apud ibid.*, s.231 ve s.232'ye 1. not. [150] *İbid. Homily XC'* ed. Mount Athos' II' pp.487-489' in *Vie Spirituelle* XXVIII' pp.76-77 (1931); ayrıca Lossky tarafından alıntılanmıştır, *The Mystical...*, p.226. [151] *A.g.e.*, *Discourse XXVII*; *apud a.g.e.*, s.235 ve not 2. [152] *Apud* Lossky, *The Mystical...*, s.221. [153] Aktaran Vladimir Lossky, *The Vision of God* (çev. Asheleigh Moorhouse), American Orthodox Press, Clayton, Wis. 1963, p.118. [154] Symeon' *Discourse XXVII*; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.235 ve not2; ayrıca Symeon the New Theologian: *The Discourses* (transl. by C.J. Catanzaro), Paulist Press, Ramsey, N.J. 1980, s.195; Deb Platt, *Seeing the Light. Quotes from Symeon the New Theologian*, 1999; Arthur J. D'Adamo, *Science Without Bounds. A Synthesis of Science, Religion and Mysticism*, 1989-1997. [155] Symeon'un *Homily LVII*, 2, Rusça baskı' Athos Dağı, II, s.37; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.233 ve not 1. [156] *A.g.e.* 'Homily LXXIX, 2, *a.g.e.*' s.318-319; *apud a.g.e.*, s.218-219 ve not 1. [157] *Ibid. Hymns of Divine Love*' in Migne, *P.G.*, c. 120, col.507-509; *apud a.g.e.*, s.160-161 ve not 1. [158] Bingenli Hildegard, *Illuminations...* [159] Grégoire Palamas'ın *Homélie sur la Présentation de la Vierge*, Éd.Sophocles, s.176-177, o.t. [160] *The Hagioritic Tome*, in Migne, *P.G.*, vol. 150, col.1232C; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.223 ve not 3; cf. Gregory Palamas, *Homily XXXV On the Transfiguration*, in Migne, *P.G.*, vol. 151, col.433B; *apud a.g.e.*, s.223-224 ve not 1. [161] *Entretiens de Motovilov et Séraphim de Sarov* Éditions Orthodoxes; *apud* Lossky, *The Mystical...*, s.228-229; cf. *In the Image...*, s.67; cf. Evdokimov, *La connaissance...*, s.75. [162] Lossky 'The Mystical...' s.229. [163] Gyaneshwara,

Gyaneshwari, bölüm VI. [164] Schuon, *Gnosis*, s.44. [165] *Apud* Scott' s.222. [166] Scrima'nın Schuon'un "*Despre unitatea...*" adlı eserine yazdığı girişten alıntı, s.10'a not, o.t. [167] Scott, s.45. [168] Schuon '*Understanding...*' s.99. [169] *Sahih-i Buhari*, cilt 6, s. 227,482,510; Müslim, *Sahih*, cilt 2, s. 390-391; Es-Suyuti, bölüm 1, s.131. [170] Sourdel' s.132-133. [171] Angheliescu, s.74. [172] Eliade, *A History...*, cilt 3, § 275, s.123. [173] Idries Shah '*The Sufis*' W.H. Allen' London 1964, s.16. [174] Doordewaard; Shah, s.245 sq.; Scott' s.121; Angheliescu' s.73. [175] Scott' s.45. [176] *Ibid.*' s.55-56'68,76,82-84,86,90,92,93,97,107 sq.,186. [177] Rom Landau '*God is My Adventure*' Nicholson and Watson' London 1935. [178] Miguel Asín Palacios' *Islam and the Divine Comedy* (transl. by Harold Sutherland)' Cass, London 1968. [179] R.W.J. Austin, Introduction to Ibn al-'Arabi, *The Bezels...*, s.16. [180] *Apud* Scott' s.220. [181] Armstrong, *A History...*, s.225. [182] Sourdel' s.157, o.t. [183] Armstrong tarafından alıntılanmıştır, s.228; ayrıca Mahmoud M. Ayoub, *The Islamic Tradition*, in *World Religions*, s.435. [184] Sourdel' s.201, o.t. [185] De Riencourt, s.111. [186] Al-Hallaj' *Diwan'* *apud* Dilema, VI' no.295' s.1 (25 Eylül-1 Ekim, 1998), o.t. [187] Armstrong tarafından alıntılanmıştır, *A History...*, s.229. [188] Schuon '*Understanding...*' s.18. [189] Deb Platt, *Dünya Dinlerinde Mistisizm, Müslüman Terimleri Sözlüğü*, Telif Hakkı 1999. [190] Sourdel' s.201. [191] Marshall G.S. Hodgson'dan alıntı, *The Venture of Islam, Conscience and History in a World Civilization*, Chicago 1974, cilt I, s.404. [192] Schuon, *Gnosis*, not 1, s.82. [193] *Apud* William Van Doordewaard, *Sufism: The Mystical Side of Islam*, The University of Western Ontario, Londra, Kanada 1966. [194] *Henry Corbin en Islam iranien*, Éd. Gallimard, Saint-Amand 1991, *apud* Descieux, s.364; bkz. Schuon, *The Transcendent...*, s.XXIX. [195] Schuon tarafından alıntılanan '*Understanding...*' not 33, s.148. [196] Scott' s.189. [197] Schuon, *The Transcendent...*, s.132 ve notu; *Understanding...*, s.121. [198] Palmer, s.225. [199] Evagrius, *Centuries* III.88. [200] Lossky, *In the Image...*, s.36. [201] Rumi, *Mesnevi*; *apud* Scott' s.189. [202] A.g.e., *Divan-ı Şems-i Tebriz*,XXX Schuon, *Understanding...*, s.102 tarafından alıntılanmıştır; R.A. Nicholson'ın Nazir-Ali, s.90'daki çevirisine bakınız. [203] Schuon, *Understanding...*, s.191.[204] *Apud* Scrima' *Timpul...*, s.63'e not 20, o.t. [205] Alıntı Corbin, *Spiritual Body...*, s.168-169. [206] R.A. Nicholson, *Lives*, J.R.A.S.1906 içinde, s.812. [207] İbnü'l-Arabî, *The Bezels...*, s.195-196. [208] Corbin, *Yaratıcı...*, s.137. [209] A.g.e., s.326. [210] A.g.e., s.279. [211] *Apud* a.g.e., s.385. [212] Ibn al-'Arabi, *Tarjuman al-ashwaq*, Beyrut 1961; Schuon tarafından alıntılanmıştır, *Understanding...*, s.37 ve notlar 39,41. [213] A.g.e., *Al-Futuh al-Makkiyyah*, Kahire, H. 1329, cilt I, s.31; Austin'in Introduction to Ibn al-'Arabi, *The Bezels...*, s.25'te alıntılanmıştır. [214] A.g.e., *Al-Fana fi'l-mushahadah*, in *Rasa'il Ibnul-'Arabi*, Hyderabad 1948, I, 1, s.3; *Ibn al-'Arabi, The Bezels...*, s.24'de alıntılanmıştır. [215] Kabir, *Au cabaret de l'amour*, (çev. Charlotte Vaudeville), Éd. Gallimard/UNESCO, Saint-Amand 1986, s.70; *apud* Descieux, s.49. [216] Mulla Sadra, *Kitab al-Hikmat al-arshiya*, Henry Corbin'den alıntı, *Spiritual Body...*, s.166. [217] Armstrong, *A History...*, s.263. [218] Scott, s.167 sq.; liderlerin sıralaması hakkında daha fazla ayrıntı için: *Ibid.*, s.260-263; ayrıca Hasan L. Shushud (çev. J.G. Bennett) '*Systematics*' cilt 6' no.4. [219] *Index Islamicus'* Supplement edited by J.D. Pearson' Cambridge 1962. [220] Scott' s.221. [221] L.M.J. Garnett' *Mysticism and Magic in Turkey'* Pitman' London 1912. [222] Scott, s.190. [223] Richard Netton, *A Popular Dictionary of Islam*, Curzon Press, Londra 1992. [224] Schuon, *Understanding...*, s.59. [225] *Apud* Ruyer'in Giriş, § 2 (Psychosynthèse). [226] Şeyh Muhammed Emin el-Kürdi eş-Şafî en-Nakşibendî, *Tanwir alqulub*, 3. baskı, s.548-558; bkz. Celaledin es-Suyuti, *Al-Jami' as-Saghir*. [227] *Apud* <http://www.al-maqsood.org/Islam/islam-intro.htm>. [228] Schuon, *The Transcendent...*, s.149. [229] Şeyh Muhammed Hişam Kabbani, *Kalbin Yolu*. [230] Schuon, *Anlamak...*, s.143. [231] Sherry Ruth Anderson ve Patricia Hopkins, *Tanrı'nın Dişil Yüzü: Unfolding the Sacred in Women*, Bantam Books, New York 1991. [232] *The Damascus Rule/Document CD XIII*, 2; Vermes, *The Complete...*, s.35,141. [233] Patai' s.133'151. [234] Scholem '*Major Trends...*' s.139. [235] Armstrong, *A History...*, pp.251,271,334; cf. Alfred Hârlăoanu' *Dicţionar explicativ ebraic-român (Açıklayıcı İbranice-Romanca Sözlük)*' Ed. Nemira' Bucureşti 1998' I' s.199. [236] *Tarbiz*'in alıntılacağı yerde Werblowsky' *Li-D'muto shel ha-Magid shel R. Yosef Qaro'* tarafından aktarılmıştır; Werblowsky' *Joseph Karo'* s.167'175. [237] *Pesiqta Rabbati* s.131b. [238] Bakınız Simha Asaf, *Iggrat mitz'fat, Qarets 'al Yad'* Jerusalem 1938' s.122-123. [239] Hayyim Vital, *Sefer Ha-Hezyonot (Vizyonlar Kitabı)*, ed. A.Z. Aescoly, Mossad haRav Kook' Jerusalem 1954' s.44-47. [240] A.g.e., s.79. [241] Patai, s.211-220. [242] Gershom Scholem, *Devekut or Communion with God in The Messianic Idea in Judaism and Other Essays on Jewish Spirituality*, Schocken, New York 1971, s.207. [243] A.g.e., s.226-227. [244] Armstrong, *A History...*, s.336-337. [245] Novick' s.208-209. [246] Evagrius, *Ad Menanias*, fragm. 610. [247] Schneur Zalman of

Lyady' Tanya 1.41' 1865' s.27a-b. [248] Patai' s.199-201. [249] Polonnoye'li Ya'aqov Yoseph, *Toldot Ya'aqov Yoseph*, Varşova 1881, s.248. [250] Armstrong, *A History...*, s.339-340.

SON SÖZ. YENİ BİR FARKINDALIĞA DOĞRU

"Gözlerimi aç ve senin Yasandan harikulade şeyler göreyim."

Mezmur 119:18

"İşittiklerimizi, gözlerimizle gördüklerimizi, düşündüklerimizi... şahitlik eder ve sana bildiririz."

1 Yuhanna 1:1-2

"Gerçek neyse odur. Onu değiştiremeyiz. Yapabileceğimiz tek şey onu deneyimlemektir."

Shri Mataji Nirmala Devi

İşte, yazar ve okuyucu, bazı insanlar için yeni bir yolculuğun başlangıcı olabilecek bir yolun sonundayız. Bu nedenle, ekici benzetmesini hatırlayalım ve bu kitabın tohumunun hangi toprağa düştüğünü soralım?

Bazıları kitabı reddedecektir: onlar ikna olmuş ateistlerdir, değil mi? Diğerleri de benzer tepkiler verecek, ancak karşı uçta yer alacaklardır: onlar ise sahte bir dindarlığın köleleridir, bunun ruhsal varlıklarının derinliğinden değil, dışarıdan geldiğinin farkında değildirler. İki bin yıllık Hristiyan cehaleti boyunca hararetle işlenen önyargıların zincirlerine vurulmuşlardır. Bu yazının başında da gösterildiği gibi, *Kutsal Kitap*, *en çok okunan kitap* olmasına rağmen, paradoksal bir şekilde aynı zamanda *en az anlaşılan kitaptır*. Bu çalışma boyunca kanıtlamaya çalıştığımız şey de tam olarak budur. Bu çalışma ne birincilere ne de ikincilere yöneliktir; ayrıca bunu bir *merak*, bir *spekülasyon*, basit bir zihinsel egzersiz, belki ilginç, ama... daha fazlası değil!

Aydınlanmış Kutsal Kitap, GERÇEĞİ ARAYANLAR olarak adlandırılabilir kişiler için bir meydan okumadır. İnsan hafızası tarafından kaydedilmeyen ama yine de süptil yapılarındaki yansımaları onlara ayrıcalıklı bir konum sağlayan sayısız yaşam boyunca gösterdikleri yoğun çabalardan sonra, yüksek bir ruhsal evrim seviyesine ulaşmışlardır. İnsanlığın derin bir kriz anına ulaştığını ve çoğu insan için geri dönüşü olmayan bir yola girdiğini *hissederler*. Aynı zamanda, dünyaya yayılmış olan ve kötülük otları aracılığıyla ilahi yaratılışın aydınlık yanını boğmak, en yüksek başarıyı, ruhsal evrimin taçlanmasını, her yaratığın nihai hedefini temsil eden Yüce Varlıkla birleşmeyi önlemek isteyen negatif güçlerin giderek daha baskıcı bir şekilde tezahür ettiğinin farkına varırlar. Tehlikenin hissedilmesi, tüm yaratılış için eskatolojik bir sona yaklaşıldığının sezilmesi, onlarda özel bir uyanıklık hali ve dolayısıyla ruhsal gelişimle ilgili her şeye karşı potansiyel bir açılım yaratır. Onlara GERÇEĞİN ARAYICILARI denmesinin nedeni buydu. Bu dünyadaki yaşamlarının amacı, keşfedilmesi gereken GERÇEK'tir.

Bhagavad-Gita aşağıdaki paha biçilmez öğüdü içerir: "Zihnin yanılsama ormanını geride bıraktığında,/ Geçmiş ve gelecek zamanların Kutsal Yazılarının ötesine geçeceksin./ Birçok Kutsal Yazının çelişkileri içinde bocalayan zihnin,/ İlahi tefekkürde sarsılmadan dinlendiğinde, Yoga'nın hedefi senin olacaktır" [1].

Bu kitap onlar için yazıldı ve inanıyoruz ki, tıpkı sığınmanın soldurduğu bitkinin şafağın kutsanmış çiyini beklediği gibi onlar da bu mesajı alacaklardır. Bu yeni bir günün, yeni bir çağın, yeni bir Yuga'nın şafağıdır.

Her yolculuk, ne kadar uzun olursa olsun, tek bir adımla başlar⁷³⁰ belirleyici olabilecek tek bir adım. Bu kitap sadece ilk adımdır, saf bilgiye (*Nirmala Vidya*), ilahi bilgiye doğru bir yolculuğun başlangıcıdır. Zorlu bilgi süreci Öz'ün bilgisiyle başlar. *Gnóthi seautón*, "Kendini bil", eski Yunan bilgeliğinin ve Himalayalar'ın eteklerinde binlerce yıldır süregelen bilgeliğin söylediği gibi. Burada Kersten'e yaşlı Tibetli keşiş tarafından verilen tavsiyeyi hatırlıyoruz: Dünyayı değiştirmeye çalışmadan önce kendiniz hakkındaki gerçeği bulmakla işe başlamalısınız.

Değişim ihtiyacı iç gözlemle başlar: işe koyulmadan önce kişisel felaketin envanterini çıkarır, Evrensel Arketip'in insan mikrokozmosumuzda yansıttığı ilahi niteliklerden bizi ayıran mesafeyi tahmin etmeye çalışırız.

Yoga bir yoldur. *SAHAJA YOGA* en kısa ve en basit yoldur. İnsanoğluna verilmiş bir armağandır çünkü şu anda yaşayan insana fazla zaman bırakılmamıştır; her neyse, yani çok fazla zaman değil. Son Yargı başlamıştır! Sapla samanı birbirinden ayıran büyük seçim devam ediyor! Amaury de Riencourt milenyumun sonlarına doğru şu kehanet dolu sözleri yazmıştır: "Bugünkü normal öz-bilinç formumuz antropoid – insana benzeyen- atalarımızda tek tük ortaya çıkmış ve ancak yüz binlerce yıl sonra bugünün normu haline gelmiş olsa da, sadece orada burada mistiklerde ve dahilerde ara sıra ortaya çıkan bu gizemli gücün uyanışının sağladığı daha yüksek bilinç aşamaları, tüm insan ırkı için geleceğin normu haline gelecektir. Bu gerçekleştiğinde, günümüzün tüm kurumsallaşmış dinleri ve mezhepleri güneşin altındaki tereyağı gibi eriyip gidecektir. Körü körüne inanç artık gerekli olmayacak, çünkü onun yerini *bilgi* alacak... Uzay-zaman dünyasının ötesinde yatan gerçeği görecek, duyacak, dokunacak ve tadacak... İnsan bilincini her zamankinden daha yüksek seviyelere çıkarma görevinin bilinçli bir katılımcısı olacak... İnsanlık şu anda, bilimlerle Doğu mistisizminin içgörüsü arasındaki görünüşte uyumsuz, ancak mükemmel mantıksal evlilik tarafından mümkün kılınan, yüzyılımızın tüm sosyal ve politik devrimlerini alaşağı edecek büyüklükte psikolojik ve fizyolojik bir devrimin eşiğinde olabilir" [2].

Saf bilgiye, Özünüzün bilgisine, Evrensel Dharma'nın (*Vishwa Nirmala Dharma*) yoluna giden bu yol boyunca, sen, benim bilinmeyen kardeşim okuyucu, yalnız bırakılma! Çünkü, eğer insanlık önceki günlerde sadece birkaç inisiyeye sahipse, bugün onlarca ve belki de yüz binlerce inisiyeye sahiptir. Hepsisi yeni bir farkındalık durumuna girmiş ve binlerce (veya milyonlarca) yaşamdır bekledikleri belirleyici evrimsel sıçramayı çoktan yapmışlardır! Bu, (eski) insanlığın bir temsilcisi olarak bireyin kafasını karıştıran egonun yanılsama durumundan (*Maya*) çıkıp, Benliğin (Atman) daha yüksek farkındalığına doğru bir sıçramadır. SAHAJA YOGA'da bir *kerede ve açık bir çaba olmaksızın* elde edilen bu Aydınlanma, bireysel farkındalığın kolektif farkındalığa bağlanmasına, daha yüksek bir farkındalık durumuna girmesine, Evrensel Bilinçdışı ile, yani Tanrı'nın Kendisi ile birleşmesine olanak tanır. Bu, BÜYÜK AVATAR'ın bu kritik günlerde ilahi lütuf aracılığıyla tüm dünyaya uzattığı bir yardım elidir. Bundan sonrası sana kalmış, okuyucu, benim bilinmeyen kardeşim...

NOTLAR

[1] Juan Mascaro, *The Bhagavad Gita* 2.52-53, Penguin Classics 1962. [2] De Riencourt' s.196-197.

1 Tanrı bizimle (İbr.). Mezmur 46:11'de geçer: "Her Şeye Egemen Rab bizimle beraberdir" (*immanu*, İbr.) ve ilk İncil'de İsa'nın söylediği son sözler arasında yer alır: "Çağın sonuna dek, her gün sizinle birlikteyim" (Matta 28:20).

2 Matta 1:22-23'te bahsedilmektedir.

3 Bölüm XIX B.

4 *Ye Su Mishisuo*, Martin Palmer'dan sonra.

5 *Mo Yan*, Martin Palmer'dan sonra.

6 Yaratılış 5:3-18.

7 İsa Mesih.

8 Bazıları bunu, Doğu'dan gelen Magi'lere yol gösterecek olan yıldızın habercisi olarak yorumlar.

9 Yaratılış 49:10 ile tam bir uyum içindedir.

10 "Kutsal soy onun gövdesi olacak" (Yeşaya 6:13).

11 "Çoban, İsrail'in taşı, babanın Tanrısı oradan gelecek, sana yardım edecek" (Yaratılış 49:24-25).

12 Bkz. Mezmur 118:22' İsa tarafından alıntılanmıştır (Matta 21:42; krş. Elçilerin İşleri 4:11).

13 Bkz. bölüm. XIX B ve C.

14 Baba Tanrı (bölüm XV D).

15 Apokrif metinlerin önemi konusunda fazla ısrarcı olmamalıyız; bu nedenle burada ünlü Hristiyan *Patrologisi*'nin yazarı Migne'nin kendisinden alıntı yapılacaktır: "Apokriflerden kaçınmak, Hristiyanlığın başlangıcına inme şansını kaybetmek demektir" [6]. Halen Lossky, "bu apokriflerin, kutsal kanondan ayrılmış olsalar da, yine de tamamen reddedilmemesi gerektiğini" düşünmektedir [7]. Son olarak, İsa'nın sözlerinin *Yusuf'un Ahiti* 18.2 (Matta 5:44) ve *Levi'nin Ahiti* 13.5 (6:19) gibi apokrif yazılardan alıntılanıldığı görülmüştür.

- 16 "Kimse onu (yaşamı) benden alamaz, ama ben onu kendim bırakırım. Onu bırakma yetkisine sahibim ve onu tekrar alma yetkisine sahibim" (Yuhanna 10:18), yani ölümden dirilmek.
- 17 "Delinmiş" sözcüğü İbranice orijinalinde değil, *Septuagint*'te geçmektedir [13].
- 18 Ölümlerin konutu.
- 19 Hystaspes. Agathias, Zerdüşt'ün "Hystaspes zamanında" yaşadığını, ancak bunun Darius'un babası mı yoksa başka bir Hystaspes mi olduğunun kendisi için belirsiz olduğunu söyler [19].
- 20 İsa, "Sen bende Baba'sın, ben de sendeyim" dedi (Yuhanna 17:21; çapraz başvuru 17:23)-ch. XV D.
- 21 Eski çağlarda el yazmaları sadece deri (parşömen) tomarlar olarak mevcuttu. Daha sonra ortaya çıkan *kodeks*, metin desteğinin dikdörtgen parçalar halinde kesilerek bir cilt oluşturacak şekilde birbirine dikildiği en eski kitap türüydü (*tom*; Lat. *tomus*'tan; Gr. *tomein* 'kesmek').
- 22 Matta'ya göre İncil'in aslen Aramice yazılmış olduğunu varsayan bir hipotez vardır (bölüm XX C2).
- 23 Cenevre yakınlarındaki Coligny'de bulunan Martin Bodmer Vakfı'nda (Biblioteca Bodmeriana).
- 24 Diğer eleştirmenlere göre Hadrianus dönemine (MS 117-138) ait de olabilir.
- 25 Trinity College, Dublin'de.
- 26 Brescia'da; 6. yüzyıldan kalmadır.
- Petersburg'da bulunan *Codex Porphyrianus* ya da *Codex P2*, 9. yüzyıldan kalmadır ve Elçilerin İşleri ile Pavlus'un mektuplarını içerir.
- 28 Adını, Roma büyük harflerinden türetilen büyük harflerden almıştır.
- 29 İmparatorluk sarayının *trullus* (kubbeli oda, Lat.) salonunda yapıldı.
- 30 *Tarih* sözcüğü *Kutsal Kitap*'ta bulunmaz.
- 31 Özel adı: *Magdal Nunaiya*; şimdi *Mejdel*.
- 32 Bir *stadyum* yaklaşık 607 İngiliz feetidir (185 metre).
- 33 Celile Gölü ya da Denizi ya da Kinnereth (*Yam Ginnesar* ya da *Yamma de-Ginnesar*, İbr.).
- 34 Balık İsa'nın ve O'nun gelişyle başlayan dönemin sembolüydü; aynı zamanda daha önceki Hristiyanların da gizli işaretiydi (bölüm XIX C).
- 35 Balık Çağı (bölüm XIX C).
- 36 Bjørnstad ve Johnson'a [15] göre, Yahudiler de bu okula devam etmiştir.
- 37 İsa'nın sözleriyle tam bir uyum içindedir: "Ben dünyanın Işığımı" (Yuhanna 8:12; 9:5; çapraz başvuru 1:4; 3:19; 12:35'36'46).
- 38 "Göksel Babanız kusursuz olduğu gibi siz de kusursuz olun" (Matta 5:48).
- 39 Aynı şekilde, Meryem Ana'nın doğumu da sabit bir tarihte, 9 Eylül'de kutlanmaktadır.
- 40 Pesah (bölüm XV B).
- 41 Bu, "peygamber" anlamına gelen bir lakaptır.
- 42 Bkz. *infra*.
- 43 Hristiyanlar.
- 44 *Christus... per Pontium Pilatum procuratorem supplicio adfectus erat* (Lat.).
- 45 Joseph ben Matthias (Mattathias).
- 46 Ya da: "arkadaşlarından bazıları".
- 47 Melkite (Süryani) Kilisesi'ne ait olmak.
- 48 Başlığın Kitabı.
- 49 İsa Mesih (Arap).
- 50 Doğru yazım *Eflatun*'dur ve Araplar tarafından Platon'a verilen isimdir.
- 51 *Sic*!
- 52 Varyant: "öğrenimi/bilgisi olağanüstü idi".
- 53 Yukarıdaki parça aşağıdaki yorumlara neden olmuştur: "Görünüşe göre bu, ilk Hristiyan sansürcülerden kaçan bir versiyondan alınmış olabilir" [9].
- 54 Annas ve Caiaphas (Arap.).
- 55 Herod.
- 56 Musa.
- 57 Diğer çevirilerde: "mezhepten", burada Hristiyanlar kastedilmektedir.
- 58 *Auctor nominis eius Christus, Tiberius imperitante per procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat* (Lat.).
- 59 Roma.
- 60 20. yüzyıl.

- 61 Yazar kozmik cisimlere atıfta bulunmaktadır.
- 62 *Alétheia* (Gr.) ve *verus* (Lat.) eşdeğerleriyle birlikte Vedik *hakikat* terimi.
- 63 Dolayısıyla bu dönemin adı *kri* (yapmak, yaratmak, Sanskr.) kökünden gelen *krita*'dır.
- 64 Tanrılara karşı savaşan cinler (*danava* 'genie' Sanskr.).
- 65 İnsanüstü varlıklar ama Tanrı değiller (*gandharva* 'koku' göksel uyum; *yaksha* 'gizemli' Sanskr.).
- 66 Şeytanlar (*rakshasa* 'gece gezgini' Sanskr.).
- 67 Yarı-ilahi yılanlar (*naga* 'yılan' Sanskr.'dan).
- 68 Vishnu.
- 69 *Varna* (Sansk.).
- 70 *Mantra*.
- 71 *Rajas*.
- 72 *Sattwa*.
- 73 İlahi yasa, Dharma'nın karşılığı.
- 74 *Jina* 'the Conqueror'dan; *jaina* 'the followers of the Conqueror' (Sansk.).
- 75 *Vira*'dan kahraman; *Mahavira*'dan Büyük Kahraman (Sansk.).
- 76 Dış cephe, resmi görünüm.
- 77 Chuang-Tzu (Wade-Giles)' Zhuang Zi (Pinyin) Kwang-Tze' Chuang Chou olarak da yazılır.
- 78 *Sahaja* (Sansk.).
- 79 Burada, ilahi yasa anlamında, Dharma ile eşdeğerdir.
- 80 "Demir Çağı" (Hinduizm'de Kali Yuga'ya karşılık gelir) terimini kullanacağız, böylece tarihsel dönem olarak "Demir Çağı"ndan bir ayırım yapmış olacağız.
- 81 *Aurea prima sata est aetas* (Lat.).
- 82 Jüpiter.
- 83 *Argentea proles* (gümüş ırk, Lat.).
- 84 *Aenea proles* (yüzsüz ırk, Lat.).
- 85 *De duro est ultima ferro* (sert demir çağı en son geldi, Lat.).
- 86 Bronz ve pirinç bakır alaşımlarıdır.
- 87 *Mooladhara* (kökün desteği' Sanskr.)-ç. I.
- 88 Gösterdiğimiz gibi 'yom (İbr.) hem *bir günü* hem de *daha uzun bir süreyi* belirtir.
- 89 *Mahabharata*'da bahsedilen yaşam süresinin kısalması (bkz. *yukarıda*).
- 90 *Edad de oro; edad dorada* (İspanyolca).
- 91 Bu Kıyamet Saatidir, dolayısıyla döngüyü tamamlayan evrimin son aşamasını tanımlamaktadır.
- 92 Yedi Shemittoth 7.000 yıl sürer (bkz. *infra*); Büyük Jübile ise İncil'deki Sabbatical ve Jübile yılı kavramına göre 50.000 yıl sürer (7 x 7 + 1 yıl). *Kur'an* ilahi günden bahsetmiştir: "ölçüsü elli bin yıl olan bir gün" (70.4).
- 93 Bölüm XIX C.
- 94 *Atziluth* (İbr.)' maneviyatın aşkın bir seviyesinin diyarı (bölüm IV).
- 95 Eski Ahit'e dayanan hesaplama göre dünyanın yaratılışı MÖ 4000 civarında gerçekleştiğinden, bu yaklaşık olarak MS 2000'e karşılık geliyordu [52].
- 96 Shiva.
- 97 Mutlak'ın içine çekilme, nihai ve ebedi yok oluş; kelimenin tam anlamıyla: üfleyerek yok olma (Sansk.).
- 98 *Metanoia* (Gr.)- bkz. *infra*.
- 99 İncil döneminde *Tevrat*, okuma ilerledikçe açılan bir papirüs ya da parşömen tomarı (*volumen*, Lat.) üzerine yazılırdı.
- 100 Bir sivrisinek gibi ölecek.
- 101 Konu Matta'ya göre Müjde'nin 24 ve 25. bölümlerinde (ayrıca Markos'un 13. bölümünde ve Luka 21:25'te) tamamen geliştirilmiştir.
- 102 *Aya* (Arap.).
- 103 Bunlar tam olarak İsa Mesih'in çarmıhta söylediği *son sözlerdir* (Yuhanna 19:30) ve özel bir anlam taşırlar (bölüm XIX D). Böylece İsa'nın dünyevi varlığının sonu ile Yargıç olarak dönüşü arasında bir bağlantı kurulur; bu Yuhanna'nın İncili ile Vahiy arasında bir bağlantıdır.
- 104 Bu metinde yeni döngü, burada sırasıyla *cennet* (bölüm II)' yedinci çakra (Adi Sahasrara; bölüm XIX D) olarak adlandırılan yeni bir kozmik çakranın açılmasıyla başlar.

- 105 Dharma'nın bütünüyle yeniden oluşturulması.
- 106 *Mahabharata*'da bahsedilmektedir (yukarıya bakınız).
- 107 *Chaitanya* (titreşimlerin Sanskr.).
- 108 Bronzun ana bileşeni (bkz. daha önceki bir dipnotumuz).
- 109 *El-beida*'dan (beyaz Arap).
- 110 *Yoga* (Sansk.).
- 111 Her tür için tipik olan kalitatif ve kantitatif kromozomal formül.
- 112 Deoksiribonükleik asit.
- 113 Bir amino asidi *belirten* nükleotid üçlüsü.
- 114 Bkz. Shannon İlkesi.
- 115 *Moksha* (Sansk.).
- 116 *Şeminit* (İbr.), sekiz telli bir çalgı.
- 117 *Pálin* (tekrar, Gr.) ve *génesis* (nesil, Gr.) sözcüklerinden.
- 118 *Brahma*, Büyük Patlama yoluyla evrenin yaratılışıyla bağlantılı olabilecek *brih* (patlamak, genişlemek, tezahür etmek, Sanskr.)' kökünden gelmektedir.
- 119 *Dharma* (Sansk.).
- 120 *Adharma* (Sansk.).
- 121 Yeşaya 40:3.
- 122 Bkz. bölüm. XX C4.
- 123 *Salam* (barış, Arap.).
- 124 *El Elyon* (İbr.).
- 125 Daha sonra İsa'yı tanımlayan unvan.
- 126 *Shri*, Evrim İlkesinin Shakti'si olan Tanrıça *Lakshmi*'nin bir diğer adıdır.
- 127 Bkz. bölüm. XX A ve C4.
- 128 Bölüm XI C ve XXII C.
- 129 Adonai.
- 130 Narasimha, Nrisimha vb. olarak da yazılır.
- 131 "Zafer Anıtı".
- 132 O'nun adı bize bu Yunanca biçimiyle ulaşmıştır.
- 133 Karttikeya' Ganesha'nın kardeşi.
- 134 Achshaph (*Kral James Versiyonu*), Akshaph olarak da yazılır.
- 135 Bu isim burada M.Ö. 6500'den başlayan ve Tuna-Balkan bölgesini kapsayan Hint-Avrupa öncesi döneme atıfta bulunmak için hatırlatılmıştır. Bu gerçek, geleneğe göre 8000 yıl önce yaşamış olan Parashurama'nın (Rama'nın selefi) dönemine karşılık gelmektedir. Gelenek ayrıca Yunanlıların gelecekteki Hellas'a yerleşmedikleri dönemden beri Zeus'a tapıldığını savunmaktadır [168].
- 136 *Maha-Devi*'ye (Büyük Tanrıça'nın Sanskr.)-ch. XX A.
- 137 *Parthénos* (bakire' Gr.) ve *génesis*'ten (doğum' Gr.); krş. *swayambhu* (kendinden doğan' Sanskr.)-çn. XV A. Tanrıça *Athena Parthénos* olarak adlandırılırdı.
- 138 Tanrıça Lakshmi'ye yakın, Vishnu'nun Shakti'si.
- 139 Sanskritçe *Dyaus* (*Zeus*) ve *Devas* kelimelerine benzer.
- 140 Mjölñir.
- 141 Bu terim aynı zamanda birçok odası olan koridor anlamına da gelir; dolayısıyla *labirent* kanallar (koridorlar) ve çakralardan (odalar) oluşan süptil sistemi ifade eder. Buradan *lavra*' manastır meskenleri topluluğu gelmektedir.
- 142 Kelimenin tam anlamıyla: İndra'nın üzerinde olan (Sansk.)- Vishnu'nun isimlerinden biri.
- 143 Burada yine Romanya topraklarından (Bâc Boğazı) başlayıp Aral Gölü'ne kadar uzanan ve *Upanişadlar*'da *Devayana Yolu* (bölüm I) adı altında anlatılan ünlü *Tanrılar Yolu*'nu buluyoruz.
- 144 Aryan istilasından önce Hindistan'ın yerli nüfusu olan Dravidianlar koyu tenliydi.
- 145 Daha tam olarak: 8539 yıl.
- 146 İlk Çin imparatoru Fo (Fu) Xi (Hi, Hsi, Si vs.) ve karısı Nu (Nü) Wa (Kua, Hua, Gua vs.) efsanevi karakterler değil (bölüm IX), bazı yazarlara göre MÖ 3000 yıllarında yaşamış tarihi kişilerdir.
- 147 Buradan *swarga* (cennet' Sanskr.) gelir.
- 148 Dolayısıyla *iblis* geliyor.
- 149 Hedefine ulaşmış olan.

150 Çeşitli tarihçiler MÖ 567 ile 558 arasında farklı yıllar vermektedir.

151 *Sangha*.

152 Kuruluşu *Prajna-paramita*'nın (Aşkın Bilgelik *prajna* Uzak Kıyıya ulaştı' *param-ita*' Sanskr.) yazarı Nagarjuna'ya (MS 2. veya 3. yüzyıl) atfedilir.

153 Adanmışlık (Sansk.).

154 Abode (Sansk.), ebedi depo olarak anlaşılır.

155 Buda.

156 Buddha'ya takipçileri tarafından verilen isim. Kelimenin tam anlamıyla: Gerçekten gelen (*agata*' Sanskr.) (*tatha*' Sanskr.); başka bir versiyonda: Aynı anda hem gelen hem de giden, böylece Aydınlanmış Kişi'nin ayrılmışlığını ifade eder.

157 Kurtarıcı.

158 Bilgeler (Sansk.).

159 *Havva*'nın adının anlamı budur (Yaratılış 3:21).

160 Ruhun Tanrı'yla birleşmesini (*Yoga*' Sanskr.) sağlayan reenkarnasyon zincirinden (bölüm XXIV) kurtuluş (*moksha*' Sanskr.) ile ilgilidir.

161 Kundalini ve Aydınlanma (Yoga) hakkındaki Gerçeğin bilgisi (*vidya*' Sanskr.).

162 Size *mokşa*'yı verecektir.

163 *Shri* (Sansk.) -*Sir* *Sire* (kısaltılmamış hali: *Messire*)' gibi hepsi *senior* (Lat.)' dan gelen *monsenior*'*monsignor*, *monseigneur*' *seigneur*' *messieur* vb. varyantlarıyla birlikte- Lord veya Lady anlamına gelen bir hürmet unvanıdır.

164 Evrenler (kelime anlamıyla: Brahma'nın yumurtası, Sanskr.).

165 Evrensel çözülme (Sansk.).

166 Maha-Vishnu/İsa Virata'daki altıncı Ezeli Çakrayı açtı (bölüm XIX C).

167 Evren.

168 Brahma'nın zihninden doğan dört (diğerlerinden sonra yedi) oğul' bunlardan en önemlisi Sanat-Kumara'dır.

169 Ayrıca bkz. bölüm XXIII B.

170 Bunlar tam olarak İsa'nın dirilişten sonra müritlerine söylediği sözlerdir (Yuhanna 20:19'21'26).

171 Dharma.

172 *Bhala*m (alın Sanskr.) Sahasrara'yı ifade ediyordu.

173 İnançsızlar (Sansk.); *mala ichchha*'dan (saf olmayan, pis arzular' Sanskr.) gelir.

174 Vishnu'nun ünü (Sansk.).

175 Vishnu.

176 "Çabuk" ya da "yakın" ilahi zaman açısından anlaşılmalıdır, yani gelecek çağ (gelecek günler ya da yıllar değil).

177 Hermopolis (Hermonthis) ve daha sonra Heliopolis kozmogonisinin dünyayı yaratan ve insanların ataları olan sekiz (*ogdoáda*' Gr.) eski ezeli Tanrısı.

178 *Nirmala* (Sansk.).

179 Aslında harfin adı olan *şin diş* anlamına gelmektedir (İbr.).

180 *Aión* (Gr.).

181 Evrimsel döngü (ilahi iş) tam olarak *yedinci* günde (Sahasrara'nın açılması) sona erer - *yedinci* günden önce değil, yani altıncı günde (!)- çünkü "Tanrı yaptığı işi yedinci günde bitirmişti" (Yaratılış 2:2).

182 "Tanrı... benim yüksek kulemdir" (2.Samuel 22:3). "Yahve... benim yüksek kulemdir" (Mezmurlar 18:2). "Sen... güçlü bir kule oldun" (61:3; krş. 144:2).

183 Süleyman'ın Özdeyişleri 18:10: "RAB'bin adı güçlü bir kuledir, Doğru kişi ona koşar, güvende olur".

184 Çakraların süptil işlevleri.

185 Jung tarafından ortaya atılan bir terim (bkz. *infra*).

186 *Chaturtha* (Sansk.).

187 Schuon'dan sonra; aksi takdirde genellikle onun nihai samadhi'si olarak kabul edilir.

188 Değişmeyen, ebedi Atman.

189 Diğer kültürlerle ait Tanrıların eşdeğeri; süptil bedeni yöneten bu Tanrılar insanın ruhsal evrimine yardımcı olur ve onu olumsuzluk saldırılarına karşı korur.

- 190 *Ariga* (örgü, İbr.); *textus* (Lat.); *metin-doku* analojisine dikkat edin.
- 191 Örneğin: Merhametli' Büyük' Bağışlayıcı vb.
- 192 gibi: El' Elohim' Shaddai vs. (bölüm XV D).
- 193 *Dii estio* (Lat.) İsa tarafından da alıntılanmıştır (Yuhanna 10:34).
- 194 Diğer yanlış çeviriler (Darby gibi) şöyle okur: "Tanrı gibi olacaksınız".
- 195 Bkz. *infra*.
- 196 *Kral James Versiyonunda*: "Çünkü gökte ve yerde olan, görünen ve görünmeyen, tahtlar, egemenlikler, beylikler ya da güçler olsun, her şey O'nun tarafından ve O'nun için yaratıldı."
- 197 *áγγελος*'tan (Gr.; okunuşu: angelos)' *Angiras* (Sanskrit.)-*Rig-Veda*'nın bazı ilahilerinin atfedildiği Yedi Riş'i'den biri- ile ilgilidir.
- 198 *Parákletos* (Tesellici, Gr.)-Kutsal Ruh'a verilen bir ad.
- 199 Yunanca metinde: "Ecclesia" (bkz. bölüm XV A' dipnotu) burada *çakra* anlamını kazanmaktadır.
- 200 *Mah*, Sanskritçe'de *Hava*'dır; *nefes* ise Kutsal Ruh, İlahi Anne'dir (bölüm XI C ve XXI).
- 201 Bir bütün olarak ince sistem.
- 202 Bilgelik (*Hokhmah* İbr.; *Sophía* Gr.) Ezeli Tanrıçadır (*Adi Shakti* Sanskrit.).
- 203 Bölüm XI C ve E.
- 204 Primordial Chaos (İbr.).
- 205 Bu sentagma *Adi Shakti*'nin (*Güç*) evrenin yaratılışını gerçekleştiren Maha-Maya (*İllüzyon*) ile özdeşleşmesini gerçekleştirir.
- 206 *Gnóthi seautón* (bölüm IV' X vs.).
- 207 *Pan*' all' *theós* Tanrı (Gr.).
- 208 Bölüm IV.
- 209 Bu, Sushumna merkezi kanalı üzerindeki konumlanmaya işaret etmektedir (bölüm IV).
- 210 Yani baştaki çakra projeksiyonu. İçsel usta (guru) için bkz. XXIV.
- 211 Bedenin bu kısımları çakralardır.
- 212 Bu muhtemelen bu metindeki çakra "taç yapraklarının" (bölüm I) sayısına atıfta bulunmaktadır: Mooladhara (4) ve Swadhisthana (6).
- 213 Bahsedilen unsurlar açıkça çakralara işaret etmektedir: *Ateş-Swadhisthana*' *Su-Nabhi*' *Hava-Anahatha*.
- 214 "Meleklerini ruh, bakanlarını ateş alevi yapan O'dur" (Mezmurlar 104:4).
- 215 *Hekhaloth* (İbr.)
- 216 Vaiz 3:15.
- 217 Bu, *kutsal coğrafyaya* atıfta bulunmaktadır (bölüm IV).
- 218 The Eden.
- 219 *Kol* (İbr.).
- 220 *Adi Shakti*'nin eşdeğeri (Sanskrit.).
- 221 *Şeriat* (kutsal hukuk, Arap.).
- 222 Sıradan anlamıyla, rehberlik toplu duaya atıfta bulunur.
- 223 *Hujja* (Arap.).
- 224 Lider, rehber (Farsça)- Sufilerin, *mürşide* karşılık gelen (Arap.).
- 225 Böylece bu olağanüstü kehanet, Kumran ve El-Hammadi mağaralarında Yahudilik ve Hristiyanlığın eski kutsal kitaplarına, özellikle de *Apokrifa*'ya ait el yazmalarının gelecekte bulunacağını haber veriyordu!
- 226 Vahyedilmiş Kitaplara verilen bir isim; burada İnciller kastedilmektedir.
- 227 Bu ilahi nefestir, serin esintidir (bölüm XI C).
- 228 *Gana*'lara eşdeğerdur (Sanskrit.).
- 229 *Ashl* (Arap.).
- 230 *Al-Khalq* (Arap.).
- 231 Dört rakamının sembolizmine bakınız (bölüm I).
- 232 İnci Sahasrara'yı temsil eder (bölüm XV A).
- 233 Bu semboller için bkz. bölüm IV.
- 234 "Bulutların yüksekliğine çıkacağım, En Yüce Olan gibi olacağım".
- 235 *Fui inter vos cum infantibus et non cognovistis me* (Lat.).
- 236 Masumiyete ve saflığa saygı anlamına gelir.

- [237](#) Ahlaka aykırı bir davranışa başvurdukları için kurtuluştan dışlanırlar.
- [238](#) *Neshamah* (İbr.)-v. böl. XI D.
- [239](#) *Nephesh hayia* (İbr.)-bkz. XI D.
- [240](#) Yaratılış 1:26.
- [241](#) *Ishah* (İbr.).
- [242](#) *Ish* (İbr.).
- [243](#) Makrokozmos *kevnü'l-kebir*; mikrokozmos *kevnü's-sağır* (Arap.).
- [244](#) Bkz. bölüm II.
- [245](#) *Gulgultha* (Aram.)' *gulgoleth* (İbr.) "kafatası" anlamına gelir.
- [246](#) "İnsanın ruhu Yahova'nın lambasıdır ve karnın tüm iç kısımlarını araştırır" (Darby).
- [247](#) Bölüm XX A.
- [248](#) Bölüm XI D.
- [249](#) Yani, doğru bir çeviriyle Benlik (Atman).
- [250](#) *Homo cordis absconditus* (Lat.). *Ho kryptòs tes kardias ánthropos* (Gr.).
- [251](#) *Raaiah Mehemnah* (İbr.).
- [252](#) Brahmarandhra, Sahasrara.
- [253](#) Son sözümüze bakınız.
- [254](#) Vyasadeva'nın *Upaṇiṣadlar* doktrini ve *Vedaların* felsefi özü de dahil olmak üzere Mutlak Hakikat'in doğasıyla ilgili Vedik sonrası yorumları.
- [255](#) Veya: [Benim] formum.
- [256](#) *Lütuf*, Kundalini uyandığında ilahi güç (Adi Shakti) tarafından bahşedilir.
- [257](#) *Upaṇiṣadlar* [525] bunun, ünlü Brahman Svetaketu'ya babası tarafından verilen tüm bilginin anahtarı olan *maha-vakya* (büyük Vedik formül' Sanskr.) olduğunu yazmıştır.
- [258](#) *Neti' neti* (Sansk.).
- [259](#) Aydınlanma yoluyla elde edilen düşüncesiz farkındalık (*nirvichara samadhi*' Sanskr.).
- [260](#) Tam metin şöyledir: "*E basileía tou ouranóu éntos umón ésti kai óstis án eautón gnó taiten euresei eautous gnósesthe*" (Gr.).
- [261](#) *Cum observatione* (Lat.).
- [262](#) Ruh ve beden arasındaki bağ (Lat.).
- [263](#) *Nefs* (*ruh*, Arap.) ile karşılaştırılmalıdır, *ruh'tan* (*ruh*, Arap.) farklıdır [581].
- [264](#) Latince'de ve Almanca'da (*die Seele*) dişil cinsiyettedir.
- [265](#) Ayrıca bkz. bölüm IX.
- [266](#) *Numinosum* (Lat.): ifade edilemez' gizli, ürkütücü "tamamen farklı"- doğrudan deneylenebilen Tanrısallığa atfedilen bir nitelik.
- [267](#) Jung reenkarnasyon kavramını savunmuştur (bölüm XXIV).
- [268](#) Bu Aydınlanmadır, Kendiyle özdeşleşmedir.
- [269](#) Bkz. *infra*.
- [270](#) Bölüm IX.
- [271](#) Pythia'nınki gibi kehanetler.
- [272](#) Aydınlanma.
- [273](#) *Próton kinoun akineton* (ilk taşınmaz hareket ettirici, Gr.).
- [274](#) *Metabole* (Gr.).
- [275](#) Bu, Victor Hugo'nun *Hernani*'sinde (perde IV) komplocular tarafından kullanılan parolaydı.
- [276](#) Bölüm XV D.
- [277](#) Ebedi (Sansk.).
- [278](#) *Éphthasen eph' humas* (Gr.).
- [279](#) *Entòs hymón estín* (Gr.).
- [280](#) *Peplérotai*, sona ermek (Gr.).
- [281](#) Bölüm XXIV.
- [282](#) *Dvandha* (zıtların çifti, Sanskr.).
- [283](#) *Yogas chitta-vritti-nirodhah* (Sansk.).
- [284](#) *Tada drastuh svarupe vasthanam* (Sansk.).
- [285](#) Elçilerin İşleri 10:42.
- [286](#) Bölüm XX C1.

- 287 *Pax vobiscum* (Lat.). İsa Dirilişinden sonra havarileriyle buluştuğunda bu dürtü sıklaştı.
- 288 *Sala 'Llahu aleyhim ua salama* (Arap.).
- 289 Vaat Ülkesi, Sahasrara'nın Cenneti.
- 290 *Hajjiz* (Arap.).
- 291 *Nirvichara Samadhi*.
- 292 *Tevrat (Pentateuch)*.
- 293 *Neviim*: Yeşaya' Yeremya' Hezekiel' Daniel' Hoşea' Yoel' Amos vb. kitaplar.
- 294 *Aba, şebah 'lehon etehom hokhemin ma'abedin* (Aram.).
- 295 Aydınlanmış ruhlar Krita Yuga'nın Kali ve Satya Yuga arasında geçici kısa bir aralık olması gerektiğini ortaya koydular.
- 296 Aslında bu "bin yıl" Vahiy'de birbirini izleyen dört ayette dört kez geçmektedir (20:4-7).
- 297 Sanskritçe *Dharma*'nın Pali dilindeki karşılığı.
- 298 Bölüm XX A.
- 299 Çok kollu Tanrıça *Durga*'yı hatırlatan bir isim.
- 300 *Meenarash* (Balık takımyıldızı' Sanskr.).
- 301 *Bhakti* (adanmışlık' Sanskr.).
- 302 *Gyana* (bilgi' Sanskr.).
- 303 İlahi mutluluk (Sansk.).
- 304 *Ekadesha* (on bir, Sanskr.).
- 305 *Moksha* (Aydınlanma, Sanskr.).
- 306 Açıkçası, ruhsal evrim düzeyinde.
- 307 Yeni bir Avatar hipotezinin altına bakınız.
- 308 İsa diri *sudan* söz eder (bölüm XI D) ve bu nimeti bahşedecek kişiyi *izlemeyi* tavsiye eder.
- 309 *Girdiği ev*, bu Avatar tarafından yönetilen Sahasrara'yı belirtir; ayrıca, belki de ilişkili *zodyak konağını*, Kova *burcununkini*.
- 310 Matta 10:26.
- 311 *Akasha* (eter' Sanskr.). Firavunun öldükten sonra girdiği ve daha sonra tüm insanlara teşmil edilen *akh* (aydınlanmış' neşeli' Eski Mısır) ile fonetik benzerlik fark edilebilir.
- 312 Bu, Arap dilinde vahyedilmiş tüm Kitaplara verilen isimdir: *Tevrat' İnciller' Kur'an*.
- 313 Tanrı'yla birlikte göklerde bulunan *Anma Kitabı'nı* tasvir eder.
- 314 Hindistan'ın doğu gökyüzünde gökkuşağı Sahaja Yoga'nın sembolü olan *bandhan*'a karşılık gelir (bölüm XV E).
- 315 *Mesar ruheh* (Aram.); *parédoken tò pneúma* (Gr.).
- 316 Paraclete ya da Danışman (bölüm XIX C).
- 317 Böylece Büyük Enkarnasyon'un tezahürü duyurulmaktadır.
- 318 "*Mulier amicta sole*" (Lat.), İsa Mesih'in dağdaki Başkalaşımında olduğu gibi (Matta 17:2; Markos 9:3; Luka 9:29; bölüm XI E).
- 319 Bilqis (Arap.).
- 320 Anlamı "duyuru" (*kérygma*' Gr.)-ch. I.
- 321 Bkz. *infra* ve bölüm XIX B.
- 322 Kral Davut'a (1.Samuel 2:35; 1.Tarihler 29:22) ve onun mirasçısı Süleyman'a (1.Krallar 1:34) sadık olan kâhin Zadok'la (*Tzadok, İbr.*) akrabalığını iddia eden parti: "Kâhinler, Levililer, Zadok'un oğulları" (Hezekiel 44:15).
- 323 *Semeíon* (Gr.).
- 324 Eden-ch'e doğru "kapıyı" (Agnya) kontrol eder. XIX C.
- 325 Bölüm XI E.
- 326 Aydınlanma.
- 327 Kolektif farkındalık içinde birlik.
- 328 İnsan, kutsal coğrafya ve Kozmik Varlık, Virata seviyesindeki süptil kanallar.
- 329 Bu, Aydınlanma yoluyla Dünya (Mooladhara'nın başlangıç noktası) ve Cennet (Sahasrara'nın varış noktası) arasında elde edilen gerçek *unio mystica*'nın bir sembolüdür.
- 330 Bu sadece dışsal değil, *içsel huzura* da işaret eder (bölüm XIX C).
- 331 "Elleri (ayakları) konuşacak" (bölüm XI C) olan yalnızca kolektif farkındalıkla bağlantı kurmaktır.
- 332 Kişi çakralarının ve kanallarının durumunu bilebilecektir.

- [333](#) Bu, Sahaja Yoga aracılığıyla hastalıkları önlemek ve iyileştirmek için özeldir (bölüm XXII C).
- [334](#) Bu Sahaja Yoga uygulaması ile mümkün olur.
- [335](#) Dünyada var olan kaos.
- [336](#) Kozmik düzeyde Göksel (Adi) Sahasrara'nın ve yeryüzünde insan Sahasrara'sının açılması yoluyla Aydınlanma.
- [337](#) Ruh ölümsüzdür.
- [338](#) 15 Mart.
- [339](#) Titreşimler (Sanskrit.).
- [340](#) *Skizoméous* (parçalanmış, kiralanan, Gr.).
- [341](#) 1991'deki üçüncü baskıya kadar bu kitabın bir milyondan fazla kopyası satılmıştır; sonrasında ne olduğunu bilmiyoruz.
- [342](#) *Mehdi el-Muntazar* (gizli Mehdi, Arap.; bölüm XIX C).
- [343](#) Vahiy'de on iki yıldızla taçlandırılmış Tanrıça'yı çağrıştıran sembolik bir sayı.
- [344](#) Bu, sağ (eril) ve sol (dişil) kanallara bir imadır.
- [345](#) Sahaja Yoga uygulaması yoluyla elde edilen şifa (bölüm XXII C).
- [346](#) *Maha Avatar* (Büyük Enkarnasyon, Sanskrit.).
- [347](#) Bu evrensel kavramın antik çağlarda da var olduğunu aşağıda göreceğiz; *modern zamanlarımızda yeniden canlanması* ise sadece yenidir.
- [348](#) Tüm vurgular S.M. Gearhart tarafından eklenmiştir.
- [349](#) Yahudiler için YHWH gibi kutsal, unutulmaz isim (bölüm XV D).
- [350](#) Vahiy 12:1'i hatırlatır (bölüm XIX C).
- [351](#) Adi Shakti (Sanskrit.).
- [352](#) Kundalini olarak tezahürü (bölüm IX' XI E).
- [353](#) Mükemmelliğin sayısı (gamalı haç' karbon tetrahedron vs.; bölüm I) ve onun tarafından doğan Oğul'un sayısı.
- [354](#) Bölüm II' IX' XI E.
- [355](#) Bölüm XIX C.
- [356](#) Homolog (bizim yorumumuz).
- [357](#) Bu sentagma Adi Shakti kavramının (bölüm I) hücre düzeyinde *tam tercümesini* oluşturmaktadır.
- [358](#) Kundalini enerjisi tıp bilimi tarafından *kabul edilmeyen bir faktördür*.
- [359](#) Leonardo Fibonacci' Pisa'nın önde gelen matematikçilerinden biri (12. yüzyılın sonu-13. yüzyılın başı).
- [360](#) Hill (Arap.).
- [361](#) Ayrıca bkz. bölüm I.
- [362](#) Güneş, Cennet, Gök Gürültüsü, Ateş vb. Tanrıları
- [363](#) Bkz. *infra: Sahasranama* (Sanskrit.).
- [364](#) Yaşayan su.
- [365](#) Bu, yan kanallara (sıcak ve soğuk) atıfta bulunur ve böylece Maat'ın (Kundalini) bunların arasında, merkezi kanalda, dengede olduğunu gösterir.
- [366](#) Dişil (Maat) ve Eril'in (Ra) mistik birleşiminin gerçekleştiği Sahasrara.
- [367](#) Böylece yan kanallar (güneş ve ay) enerjisine atıfta bulunmaktadır.
- [368](#) Yedi çakranın *Shaktilerini* temsil ediyor olabilirler.
- [369](#) Bu Havva'dır (Yaratılış 3:21).
- [370](#) Birçok kültürde var olan Tanrıça ve yılan arasındaki ilişkiye dair diğer ayrıntılar bölüm XI'de verilmiştir.
- [371](#) İda Dağı Küçük Asya'da, Troya yakınlarındadır. Girit'te aynı adı taşıyan başka bir dağ daha vardır.
- [372](#) Eylemin ve uğurun eli (bölüm XV F).
- [373](#) Bu *Havva*'dır (Yaratılış 3:20).
- [374](#) Yüz binlerin Tanrıçası (*lakhsha* Sanskrit.).
- [375](#) Brahma.
- [376](#) Vishnu.
- [377](#) Shiva.
- [378](#) Dört parça dışında (Yeremya 10:11; Daniel 2:4-7:28; Ezra 4:8-6:18 ve 7:12-26) Eski Ahit'nin geri kalanı İbranice yazılmıştır.

- [379](#) Aynı zamanda bu, süptil enerjinin "ışık" (*luz'* Span.) olarak tezahürüne bir atıf olabilir.
- [380](#) *Yihud*.
- [381](#) *Sepher Ha-Zohar*.
- [382](#) Bölüm XX C4.
- [383](#) Bölüm XX B.
- [384](#) Hermetik felsefede iç insan (Benlik; bölüm XIX C).
- [385](#) Seth'e.
- [386](#) *Zakhar* (İbr.).
- [387](#) *Neqevah* (İbr.).
- [388](#) Matthews tarafından Tanrıça'ya verilen genel ad.
- [389](#) Bu Havva'dır (Yaratılış 3:20).
- [390](#) Fonetik olarak *dünyaya* yakın.
- [391](#) *Ruh* (Arap.); *roho* (Svahili dili).
- [392](#) *Merahepet* (İbr.); bu sözcük *Tevrat*'ta iki kez kullanılır (Yaratılış 1:2; Yasanın Tekrarı 32:11). Kutsal Ruh'un *havada asılı* durması Yeni Ahit'da Ruh'un bir güvercine benzetildiği yerde tekrar karşımıza çıkar (bölüm XXI).
- [393](#) Nadi (Sanskrit.).
- [394](#) *Pneúma noerón hágion* (Gr.)- Sophia'nın pnömatiske doğasını ortaya koyan bir kavram.
- [395](#) *Atmís* (Gr.). Syntagma da Sophia'yı insanın içindeki Kundalini enerjisi-Adi Shakti (Tanrı'nın Gücü) tezahürüyle ilişkilendirir (bölüm I).
- [396](#) Adam.
- [397](#) Diğer varyantlarda bir yakut. Bu renk Anahatha çakranın rengidir.
- [398](#) Yeşaya (31:5) ve Mezmurlar'da (17:8; 51:7; 61:4; 63:7; 91:4) da benzer referanslar vardır.
- [399](#) *Kun* (Arap.), dolayısıyla *kevn* (kelime; var olan, Arap.) kelimesi. *Al-kawn al-kabir* makrokozmostur ve *al-kawn as-saghir* mikrokozmostur.
- [400](#) *Shekhintah* (Aram.).
- [401](#) *Arabhoth* (dişil cinsiyetin çoğulu).
- [402](#) Çeviri (Aram.).
- [403](#) *Babil Talmudu* (MS 5. yüzyılın sonuna kadar tamamlanmıştır) *Kudüs Talmudu*'ndan (MS 4. yüzyılın sonuna kadar tamamlanmıştır) daha otoriter kabul edilir.
- [404](#) *Midraş* kelimesinin çoğul hali.
- [405](#) *Toldot* (tarih, İbr.).
- [406](#) Sefirot ile ilişkili patrikler.
- [407](#) Sankarshana onun eşi Shiva'nın bir adıdır.
- [408](#) Ta ki Haham Nathan'ın metnini yazdığı ana kadar.
- [409](#) Bölüm XIX B.
- [410](#) Bölüm XX C3.
- [411](#) "En iyi Yoga" (Giriş bölümümüze ve XXV A bölümüne bakınız) ve aynı zamanda en kolay olanı.
- [412](#) Bkz. *yukarıda* Yeremya 44:19.
- [413](#) *Kruwb* (İbr.).
- [414](#) Presbyter.
- [415](#) Bazı tefsirciler bu sıfatın Meryem'e Yeni Havva olarak işaret ettiğini düşünürler.
- [416](#) *Miseó* (nefret etmek' Gr.) ve *gyné* (kadın' Gr.) sözcüklerinden.
- [417](#) Bu elyazmalarında İsa'ya verilen isim *İssa*'dır (bölüm XXIII A ve B).
- [418](#) "Ecce homo!" (Lat.)
- [419](#) Müjde'nin orijinal Grekçe dilinde Meryem Ana'ya hitap etmek için kullanılan sözcük *Gyné*'dir (Yuhanna 2:4; 19:26). Aramice dilinde metin şöyle olurdu: "*ha immah*".
- [420](#) Yahudi düğün ritüeli sırasında okunan kutsal bir şiir.
- [421](#) Bu alanda tanınmış bir uzman olan ve *The Complete Dead Sea Scrolls in English* kitabının yazarı Profesör G. Vermes bu değerlendirmeyi "dayanaksız" olarak görmektedir.
- [422](#) El yazmalarının 19. yüzyılın sonunda bir Hristiyan mezarında bulunduğu, Kahire'nin yaklaşık 200 km güneyindeki Helenistik yerleşim yerinin adıyla anılır.
- [423](#) En eski müjdenin yazarı olduğu varsayılan Yuhanna Markos'u Petrus'un amanuensisi (kâtibi) olarak tasvir edebiliriz.

- [424](#) Papias.
- [425](#) Orijinal metinde: right cause (Lat.)'.
- [426](#) Enterpolasyon: orijinal metne ait olmayan yeni bir materyal ekleyerek metni değiştirmek.
- [427](#) Trier Başpiskoposu'nun yetkilisi.
- [428](#) Bkz. *infra*.
- [429](#) Confirm (Darby'de).
- [430](#) Dört İncil'in tek bir anlatı halinde bir araya getirilmesi.
- [431](#) Matta (Matta 9:9; Markos 2:14; Luka 5:27).
- [432](#) *Skándalon* (Gr.).
- [433](#) *Yoreh hayyahid* (Topluluğa öğreten ya da eşsiz öğretmen, İbr.).
- [434](#) James'in.
- [435](#) *Katáras* (Gr.).
- [436](#) Paul.
- [437](#) Yani Havva (Yaratılış 3:20); ve benzer şekilde Meryem (denizle ilgili: *mare*, Lat.; bölüm XX C1).
- [438](#) Elbette cehennem alevleri içinde.
- [439](#) Kroton şehrinde Pythagoras'ın bir takipçisi.
- [440](#) Birçok yazar tarafından gerçek bir Gnostik olarak kabul edilir (bölüm XX C4).
- [441](#) Rahiplerden oluşan ilk kast.
- [442](#) Soyluların (savaşçıların) ikinci kedileri.
- [443](#) Brahmanlar, Kşatriyalar ve Vaişyalardan (üçüncü kast) daha düşük olan dördüncü kast.
- [444](#) Bu Benlik'tir (bölüm XIX C).
- [445](#) *Vishwa Nirmala Dharma* (bkz. Önsöz).
- [446](#) Yaşam verir (*Kral James Versiyonu*).
- [447](#) Bu, kolektif farkındalığı belirtir ve dua (mantra) alırken veya meditasyon yaparken kolektifin önemini vurgular (bölüm XV D).
- [448](#) Bu içsel duadır (meditasyon).
- [449](#) Anlamı: kendinizi dış dünyadan soyutlayın.
- [450](#) Baba'nın kalp içindeki yansımasına işaret eder: Benlik ya da Atman (bölüm XIX C).
- [451](#) Ya da rehberler, yani mezmur okuyucusu.
- [452](#) Evrensellik (*oikouméne* 'yerleşik dünya' Gr.); *Tevrat*'ta *yequm* 'yerleşik dünya, tufan sırasında Tanrı tarafından yok edildi.
- [453](#) Kilise'nin kesin olarak kınadığı bir olguyla bağlantılı her türlü sorumluluktan nihai olarak kurtulmaya çalıştığı hissi vardır [511].
- [454](#) Yani, Papa.
- [455](#) Krş. Luka 18:8; Matta 24:12.
- [456](#) *Hamartologia*, Gr.
- [457](#) Athos Dağı'ndan (Yunanistan) geliyor.
- [458](#) Bir paredre olarak (bölüm XIX C, XX A).
- [459](#) Bkz. bölüm. XV F.
- [460](#) Örneğin Efes'teki Kara Diana.
- [461](#) Pessinunt'un siyah taşı ile temsil edilir (bölüm XV A).
- [462](#) *Melanos*'tan (siyah, Gr.).
- [463](#) Belki de *caille*'den (peçe) gelmektedir.
- [464](#) Krş. Yaratılış 3:20.
- [465](#) *Proskynésis* (Gr.).
- [466](#) Bu sözler bölüm XIX D'de (ayrıca bölüm XXI) sunulan hipotezle uyumludur.
- [467](#) "Diğer eski otoriteler göklerdeki Babamız-Annemiz diye okurlar" (editörün notu).
- [468](#) Bölüm XIX C.
- [469](#) Birkaç ayet sonra, buna karşıt olarak Pavlus ilk kez *Eski Ahit* syntagma'sını kullanır (2 Korintliler 3:14).
- [470](#) Ninovalı İşhak olarak da bilinir.
- [471](#) Neofit (bölüm XI B).
- [472](#) Bilgiye (*gnósis*).
- [473](#) *Gnósis*.

- 474 Krş. Luka 17:21.
- 475 *Sic!* Ancak, kişi sıralamanın farkına varabilir.
- 476 Mezar.
- 477 *Photismós* (Gr.) *phós*'dan (ışık' Gr.).
- 478 *Dýnamis* (Gr.); *shakti* (Sansk.).
- 479 Deyiş (Gr.).
- 480 Yani: o Benlik haline gelecektir (bkz. *yukarıda* bölüm XX C2a).
- 481 Bunlar erkek ve dişi kanallara karşılık gelir.
- 482 *mártys*'in genitifinden: *mártynos-tanık* (Gr.; krş. *smarati*' hatırlamak' Sanskr.). Hristiyanlar *şehide* "Tanrı'nın canını feda ettiğine tanık olan kişi" anlamını yükler [685].
- 483 Veya: dünyalar.
- 484 Belki de Pavlus'a bir ima.
- 485 Veya: kuru kanallar.
- 486 Bölüm X.
- 487 *Brachmánes, brachmanaí* (Gr.).
- 488 Altın Zincir (Lat.)- Hermes Trismegistus ile başlayan, Dünya ile Cenneti birbirine bağlayan büyük inisiyelerin sıralaması. Aynı zamanda simya incelemesi *Aurea Catena Homeri*'ye (1723) de bir gönderme olabilir.
- 489 *Autogenes* (Gr.).
- 490 *Barbelo*, "Tanrı Dört'tedir" [736] (bölüm I) aracılığıyla tercüme edilir.
- 491 Aeons.
- 492 Adi Shakti (Ezeli Güç, Sanskr.).
- 493 Proténoia.
- 494 Yani Parabrahman (bölüm I).
- 495 Trimurti: Brahma' Vishnu' Shiva (bölüm I).
- 496 Adi Shakti'nin üç tezahürü: Maha-Saraswati' Maha-Lakshmi' Maha-Kali (bölüm I).
- 497 Erkek İlke ve onunla ilişkili Dişi İlke'den (Shakti) oluşan çiftleri gösterir.
- 498 *Pístis* (inanç, sadakat, Gr.).
- 499 *Matro-Pater* (Lat.), Farklılaşmamış Tanrı' Parabrahman (bölüm I).
- 500 Yaşam (Gr.).
- 501 Kelimenin tam anlamıyla: Üçlü-form Ezeli Düşünce (Gr.).
- 502 Kutsal Ruh.
- 503 Dünyayı yaratan.
- 504 Bölüm XX C4.
- 505 İlahi Anne'nin nitelikleri (ve isimleri de): *Ekakini* veya *Ekaia* (Eşsiz' Sanskr.)' *Nirmala* (Saf, Lekesiz' Sanskr.).
- 506 Logos olan ilahi Oğul'un annesi.
- 507 Büyük Ana'nın bir diğer adı, Kwan Yin'in karşılığı (bölüm XX A).
- 508 Kundalini.
- 509 Adi Mooladhara' Kozmik varlığın kökü.
- 510 *Nefes esintidir*, Gücün (Adi Shakti, Kundalini) tezahürüdür.
- 511 Trimurti: Brahma' Vishnu' ve Shiva.
- 512 Karşılık gelen üç Shaktis: Saraswati' Lakshmi' ve Parvati (Kali).
- 513 A' U, ve M.
- 514 Ch. I.
- 515 Darby'nin çevirisi.
- 516 Bireysel Benlik.
- 517 Kolektif bilinçdışı: Yüce Benlik, Tanrı.
- 518 Simya sanatı.
- 519 Yan kanalların enerjileri.
- 520 İlah.
- 521 Kundalini'nin (içsel) enerjisini Paramchaitanya'nın (dışsal) enerjisiyle birleştirerek.
- 522 Yan kanallarda (ne eril ne de dişi) değil, merkezi kanalda (Kundalini yolunda) olmak anlamına gelir.

- 523 Bazı çevirilerde sırasıyla "ve sol sağ" ve "ve altta olan üstte olsun" ifadeleri yer almaktadır.
- 524 "Tanrı'nın Egemenliği'ne giremezsiniz" varyantıyla.
- 525 *Hótan génetai ársen oúte thély* (Gr.).
- 526 *Kaì tò ársen metà tes theleías, oúte ársen oúte thély* (Gr.).
- 527 Birleşme (Yoga), Baba (Benlik) ve Bakire'nin (Kundalini) embriyonik aşama kadar erken bir zamanda inen birleşmesinin gerçekleştiği Sahasrara'ya (gelin odası) ulaşan Kundalini uyanışını (ateşin tutuşmasını) gerektirir (bölüm II).
- 528 Veya: *Nihai Gerçeklik*.
- 529 İlahi inayet (Arap.) ya da ilahi hayat enerjisi (bölüm II).
- 530 *Uma* (nation' Hebr.).
- 531 *At-Tabut* (Arap.).
- 532 Diğer çevirilerde 22.51.
- 533 *Kun* (Arap.).
- 534 Nefes ve Tanrıça arasındaki ilişki için bkz. XI C.
- 535 Aslında *en-nefas* "sona ermek" anlamına gelir ve *en-nefsahu*, ruh (Arap.) ile ilişkilidir.
- 536 *Allati ahsanat farjaha* (Arap.).
- 537 *Al-kamal* (Arap.).
- 538 Bölüm XXI.
- 539 Sihler Kutsal Ruh'u çağırır: *Ekaa Mayee*.
- 540 Vahiy (Arapça)
- 541 Bazı yanlış çevirilerde "form" ile değiştirilmiştir.
- 542 Yahudi olmayanlar.
- 543 İkinci doğum.
- 544 Alıntıda Kutsal Ruh'a atıfta bulunulduğu açıktır.
- 545 Matta 3:16'da (ayrıca 10:16'da); Marcus 1:10; Luka 3:22; Yuhanna 1:32.
- 546 Ya da Teselli Edici, Rahatlatıcı Verici.
- 547 *He méter mou tò hagion pneuma* (Gr.).
- 548 Cf. Ezechiel (8:3): "beni başımdan tuttu; ve Ruh beni yerle gökler arasına kaldırdı".
- 549 Krş. Vahiy 12:1.
- 550 Bölüm XI C.
- 551 Yenileme (Lat.).
- 552 Taubes, Löwith ve Voegelin hermenötik akımın temsilcileridir.
- 553 *Veni Creator Spiritus* (Lat.) eskatolojik epiklesis duası haline gelmiştir.
- 554 *Divinae consortes naturae* (Lat.), 2 Petrus 1:4.
- 555 Çevirmen "enerjiler" yerine (ki bu daha doğrudur) "işlemler" terimini kullanmıştır.
- 556 Veya *yetki*.
- 557 Ya da: "alkali ile eritin" (diğer versiyonlarda).
- 558 Ya da: "kurşun", gümüş cevheriyle karıştırılmış herhangi bir şey (a.g.e.).
- 559 *Qadesh Ha-Qadashim* (İbr.), Tanrı'nın dişi yönü olan Shekhinah'ın ikametgahı (bölüm XX B).
- 560 Bu, Aydınlanmanın (*samsara* döngüsünün sonu veya ölümsüzlük) yalnızca yeniden doğuş (ruhani doğum) yoluyla verildiği anlamına gelir.
- 561 *Térata* (çoğul; *téras*, tekil, Gr.).
- 562 *Semeía* (çoğul; *semeíón*, tekil, Gr.).
- 563 Veya *yetki*.
- 564 Bölüm XI C.
- 565 Adonai.
- 566 Dikkat çekici bir gerçek de Platon'un bunları tam olarak karşılık geldikleri çakraların sırasına göre saymış olmasıdır: Mooladhara (Toprak)' Swadhisthana (Ateş)' Nabhi (Su)' Anahatha (Hava).
- 567 *Preta* (hayalet' Sanskr.).
- 568 *Bhoot* (gezgin ruh' Sanskr.).
- 569 Hades, bazı versiyonlarda.
- 570 Krş. Yeşaya 14:9,11; Hezekiel 32:21 vs.
- 571 Şizofreni' paranoya' manyak-depresif sendrom gibi psikozlar vb.
- 572 Yani Gnostikler.

- 573** Sahaja Yoga'ya göre işaret parmağı Vishuddhi çakrasına, yani kolektif bilinçle olan bağlantıya karşılık gelir; çünkü burada rapor edilen deney ölü varlıkların bulunduğu kolektif bilinçdışıyla olan bağlantıyı temsil etmektedir.
- 574** Sol yönelimli (Lat.).
- 575** *Turbo* (Lat.).
- 576** Delphis.
- 577** Yunan dilinde de yedi sesli harf vardır.
- 578** Yaşam.
- 579** *Parabolé* (Gr.).
- 580** *Katamónas* (Gr.).
- 581** *Nepíois* (Gr.).
- 582** Buddha'nın (Aydınlanmış) sadece Gautama'ya değil, diğer büyük ilahi enkarnasyonlara da verilen ortak bir isim olduğunu hatırlıyoruz. Dolayısıyla, İsa da Buda'ydı (bölüm XIX B).
- 583** Daha önce de gösterildiği gibi (bölüm XVI) Tibetliler İsa'yı *Issa* ('*Isa*).
- 584** *Gompa* (lamasery, Tibetçe).
- 585** Buddha İsa, Vishnu'nun dokuzuncu Avatarıydı (bölüm XIX B).
- 586** Kardinal Rotelli.
- 587** Gerçekten de, üç Magi'nin Trimurti'nin enkarnasyonları olduğu varsayılır: Shiva, Brahma ve Vishnu.
- 588** Srinagar'daki keşifler hakkında daha fazla bilgiyi bölümün ikinci kısmında (XXIII B) vereceğiz.
- 589** Diğer versiyonlar ilerleyen bölümlerde sunulacaktır.
- 590** 1925 yılına atıfta bulunmaktadır.
- 591** Kalki'nin gelişiyile ilgili kehanetlere atıfta bulunmaktadır (bölüm XIX B ve D).
- 592** Ladakh (Küçük Tibet olarak da adlandırılır).
- 593** Bu, Tokharların başkenti Kuça'ya atıfta bulunmaktadır.
- 594** Moğolistan.
- 595** Bu Benlik'tir.
- 596** Cf. Matta 11:29-30.
- 597** Taxila. Bu isim *Ramayana*'ya göre Shri Rama tarafından Gandharvadesha (Gandhara) tahtına oturtulan Prens Taksha'dan gelmektedir.
- 598** *Mathetaí* (çoğul; *mathetés*, tekil, Gr.).
- 599** Havariler.
- 600** Anlamı Avatarlar. On iki kutsal bir sayıdır ve ya zodyak dairesinin tamamlanmasına ya da on iki imama (bölüm XIX C) vs. gönderme yapar.
- 601** 1892 yılında Bayan Lewis ve Bayan Gibson tarafından Sina Dağı'ndaki Aziz Catherine Manastırı'nda bulunmuştur. Tarihi MS 200 yılına kadar uzanmaktadır.
- 602** *Rafa'* (Arap.).
- 603** *Édesan* (Gr.).
- 604** *Othoníois* (Gr.).
- 605** *Metá tòn aromáton* (Gr.).
- 606** *Entaphiázein* (Gr.).
- 607** *Hammoreh lisedaqa* (İbr.).
- 608** Joseph olarak yorumlanmıştır.
- 609** İsa'nın Yahudi Yasası'na göre ilk doğan olarak Rab için kutsal sayıldığı an olduğuna inanılır (Luka 2:22-23).
- 610** *Gnósis* yani Öz'ün bilgisi, Atman ile özdeşleşme.
- 611** Amos 5:26-27'nin metnidir.
- 612** Doğruluk Öğretmeni'ne verilen bir başka ad.
- 613** Sayılar 24:17'nin metnidir.
- 614** Ben Benliğim (bölüm XIX C).
- 615** Yuhanna 20:19.
- 616** Luka 24:13'15' 18 sq.
- 617** *Çöl* ve aynı zamanda *sürgün*, *dolaşma* anlamına gelir (İbr.).

- 618** Başka bir yazara göre mürit Thaddeus ya da Thomas tarafından gönderilen Addai [183] adında bir müridiydi.
- 619** Nisibis.
- 620** İsa (İslam'da peygamber olarak kabul edilir).
- 621** Benliğini bilen (Benliğiyle özdeşleşen)-Gnóthi *seautón* (bölüm XIX C).
- 622** Gnostik yazılarda İsa "ruhani sevgi şaraptır" [225] demiştir, dolayısıyla alıntılanan metin Aydınlanmayı sağlayan canlı su içmeye atıfta bulunmaktadır.
- 623** Hazar (Hyrcean, Lat.) Denizi kıyılarında yaşayanlar.
- 624** *Gountaphóros'* *Goundiaphóros* (Gr.); *Gundaforus'* *Gundoforus* (Lat.); *Gundaphar* (Süryanice) olarak da adlandırılır.
- 625** *Basileús* (kral, Gr.).
- 626** Çinliler tarafından.
- 627** Gelenek onu Madras'a yerleştirmiştir.
- 628** Ya da *Sanadruk* (Süryanice); *Andropolis* (Gr.); *Andranopolis'* *Andranobolys'* *Andronopolis* ya da *Adrianopolis* (Lat.) [257].
- 629** Bölüm XVI.
- 630** Pisidia'da.
- 631** Tanrı'nın Ruhü (Arap.).
- 632** Allah'ın Fiili (Arap.).
- 633** *İhamasi*; biz bu çeviriyi reddettik. Messadié bu ismin tüm mitolojilerde bilinmediğini açıklamıştır [307].
- 634** Hindular cehaleti en büyük günah olarak görürler (bölüm IV).
- 635** *Mala* (saf olmayan' Sanskr.)' *malina* (kirli' Sanskr.).
- 636** *Sic!*
- 637** *Koh-i-Suleiman*.
- 638** *Vadi* (dere, nehir yatağı, Arap., İbr.).
- 639** Sözcük anlamıyla: yazılı olmayan (Gr.); sözlü vaaz.
- 640** Samadhi'ye dalmış (Sansk.).
- 641** Yani, Her Şeye Gücü Yeten Tanrı.
- 642** Her mükemmel şeyin *dört* padası (kelimenin tam anlamıyla: ayaklar, parçalar, uzuvlar, yanlar vs.' Sanskr.) olduğu ileri sürülmüştür (bölüm I).
- 643** Ariusçuların Kralı.
- 644** Varyantlarla birlikte: *Josephat* (İbr.)' *Judasaph* (Arap.)' *Yusasaph* (Keşmir.) [346].
- 645** Ababid.
- 646** Dolayısıyla, bu hikâye İsa'nın Keşmir'deki kayıp Yahudi kabileleri arasındaki misyonuyla ilgili yukarıda bahsedilen hipotezi desteklemektedir.
- 647** Haniyar'da Seyyid Nasir-ud-Din'e ait.
- 648** *Darih* (Arap.), Müslümanlar tarafından bir azizin dünyevi kalıntıları içeren mezara verilen ad.
- 649** *Meta* (sonra, üzerinde, Gr.) ve *psyche* (ruh, Gr.), *empsychos* (canlandırılmış, yaşayan, Gr.).
- 650** *Pálin* (yeniden, Gr.) ve *génesis* (doğum, Gr.) sözcüklerinden. Bu sözcük Matta 19:28'de geçer ve "yenilenme" olarak çevrilip yorumlanmıştır.
- 651** *Şeol* (ölülerin konutu; bölüm XVI).
- 652** Aşağıdaki "ruhani intihara" bakınız.
- 653** Bkz. *infra*.
- 654** Aslında metin Galatyalılar 6:7'den alınmıştır: "Bir insan ne ekerse, onu biçer".
- 655** Jerome'un *Avitus'a Mektup'ta* [10] verilen çevirisinde *De Principiis* (*Peri archon*), I'in sonuyla ilgili olduğunu düşünüyoruz.
- 656** Cf. *Kur'an* 4.171.
- 657** Dharma'ya göre.
- 658** Adharmik bir şekilde.
- 659** Bitki.
- 660** Karma.
- 661** Parabrahman.
- 662** Kundalini.

- 663 *Dasham Dwar* (Sansk.) Brahmarandhra'yı, Sahasrara'yı gösterir.
- 664 *Dokuzlar* (Gr.).
- 665 *Gilgul* (İbr.)' *galgal* (tekerlek' İbr.)' *gilgel* (yuvarlanmak' İbr.), reenkarnasyon döngüsüne gönderme.
- 666 Sırasıyla 14. Lyon Ekümenik Konseyi (II) ve 17. Floransa Ekümenik Konseyi.
- 667 Eliyah.
- 668 Bkz. bölüm II ve XXII B.
- 669 *Zazen* (Japonya.), *tso-ch'an*, *zuochan* (Çin.) meditasyonda oturmayı ifade eder.
- 670 *Elohim hayyim* (İbr.).
- 671 *Ellampsis* (ilahi aydınlanma, Gr.).
- 672 Çevirmen daha uygun olan "enerjiler" terimi yerine "işlemler" terimini kullanmıştır.
- 673 Kundalini.
- 674 Süptil beden.
- 675 *Adi Shakti'* Kundalini olarak tezahür etmiştir.
- 676 Mantra.
- 677 Markos 9:1.
- 678 *Chitta-vritti-nirodha* (Sansk.).
- 679 İçgözlem (Sansk.).
- 680 Bölüm XXIV.
- 681 *Gyana, jnana* (Sansk.).
- 682 Bölüm XIX C.
- 683 Yani, bencil, dünyevi sevgiden (*éros*, Gr.) farklı olan ilahi sevgi.
- 684 Mutluluk (*ananda'* Sanskr.).
- 685 Mantranın solunum ritmine göre söylenmesi.
- 686 *Isychía* (Gr.).
- 687 Bkz. bölüm. XXV B.
- 688 Bu, sonsuz yaşam anlamına gelir.
- 689 *Isychia*.
- 690 İç huzur.
- 691 Vaiz.
- 692 *Pyr'den Theou'ya* (Gr.).
- 693 1. Yuhanna 1:5.
- 694 Kıyamet Günü.
- 695 Karmik yasa.
- 696 Maya.
- 697 *Metamorphóte* (Gr.).
- 698 *Zahiri* (Arap.).
- 699 *Batini* (Arap.).
- 700 *Ayet'*, *işaretler* ve *ayetler* anlamına gelir (Arap.).
- 701 *Arif* (Arap.).
- 702 *Al-kimia* (Arap.)
- 703 Bu terim Cüneyd tarafından da kullanılmıştır.
- 704 Ya da *Mevlevi*, "liderimiz (üstadımız)" veya "liderim (üstadım)" anlamına gelir; müritlerin Rumi'ye verdikleri bir soyadıdır.
- 705 *Al-Awwal* (Arap.).
- 706 *Al-Akhir* (Arap.).
- 707 *Az-Zahir* (Arap.).
- 708 *Al-Batin* (Arap.).
- 709 Bölüm XIX C.
- 710 Aydınlanmış (Arap.),
- 711 Selefi Yahya as-Suhrawadri ile karıştırılmamalıdır (bkz. *yukarıda*).
- 712 *Gazel* 'ruhsal durum (Arap.)' *raas'a* (Sansk.) karşılık gelir ve aynı anlama sahiptir: ruh *hali*.
- 713 Saf sevgiyi, Tanrı sevgisini ifade eder.
- 714 *Kur'an'a* bir ima: "Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü oradadır" (2.109).

715 Tam anlamıyla: "develeri", yukarıdaki "ceylanlar" gibi, ruhun gerçeklerini ifade eder.

716 Bkz. bölüm. XXIV.

717 Bu terim Yunanca *isychia* kelimesinin doğru bir çevirisidir.

718 *İnşirah-ilham* ilişkisi açıktır.

719 Bölüm XXV B.

720 Bölüm XXIV.

721 Melekler.

722 İnanç (Arap.).

723 Kelimenin tam anlamıyla: "Fazilet" (Arap.); burada "Yol" olarak anlaşılmaktadır

724 *Gnósis* (Gr.)' veya *jnana* (*gyana*)'nın *nirmala vidya* (Sanskrit.) olarak karşılığı.

725 *Statio* (Lat.) kelimesinin karşılığı.

726 *Nirvana*'nın karşılığı (Sanskrit.).

727 Yeşaya 51:10.

728 "Ve Ejderha'yı yaraladı" (Yeşaya 51:9).

729 Üç sephiroth'tan oluşan bir akrostiş: *Hokhmah*, Binah ve Da'ath (bölüm IV).

730 "Binlerce kilometrelik bir yolculuk tek bir adımla başlar" dedi Lao-tse.